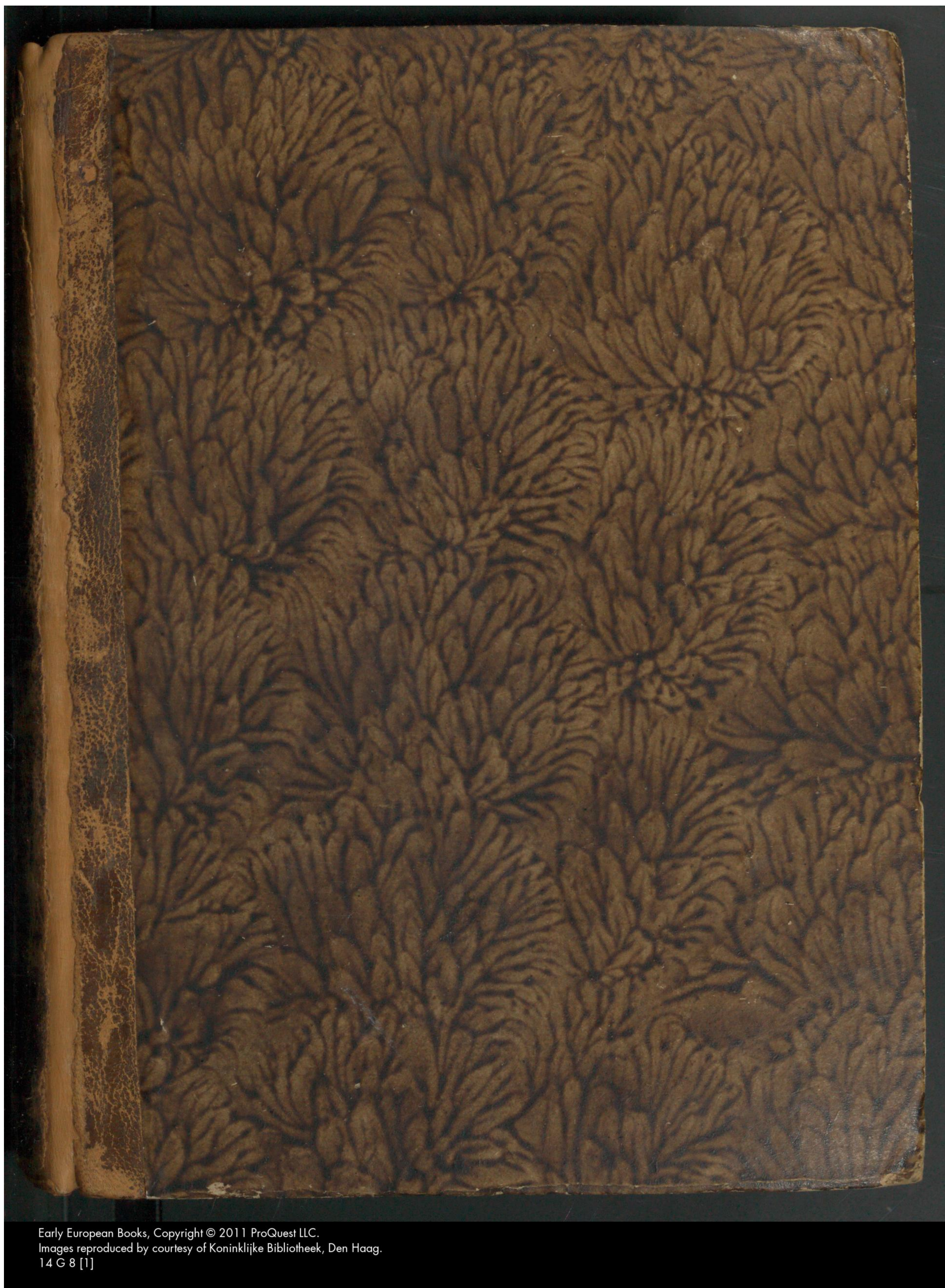

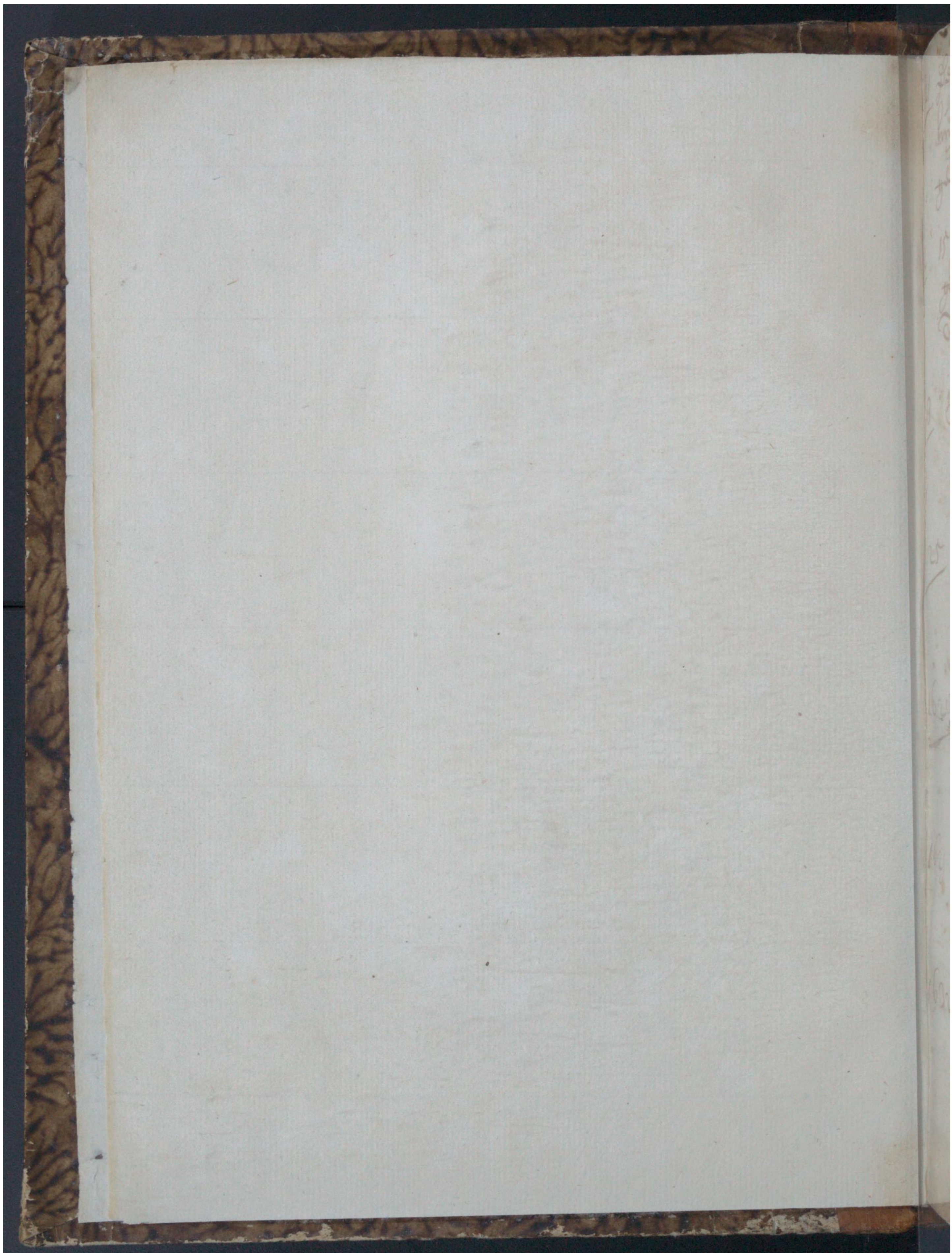

14
G
8
N.°
418

621 Den 11 April is Thomas franssen huijgemans met grijntie pieters in huwelick getreden

22 15 Junij ten twee uren namiddagh is geboren een soone genaemt frans Thomissen huijgemans

623 19 novemb ten tien uren namiddagh is geboren een sone genaemt Jan Thomissen huijgemans

1625 21 Septemb: ten acht uren namiddagh is geboren een dochter genaemt Lemken Thomis

626 13 April ten ses uren namiddagh is geboren een sone genaemt klaijs Thomissen huijgemans

629 5 octob: twee uren namiddagh is geboren een dochter genaemt Madaleentie Thomis

632 20 maert ten negen uren namiddagh is geboren een dochter genaemt Jannetie Thomis

Noch twee dochters beyde genaempt
Madeleentie sijn geboren ende gestorven
van welckers geboorte ick niet hebbe
aengeteyckent gevonden

1642 19 octob: ten vier uren namiddagh is
geboren een sone genaempt Theunis
Theunissen huygemans

1645 5e Juny is Frans Theunissen huygemans
met Maeytie Joos in den huijwelijcken
staet getreden: beyde geboren int tjaer
1622: Frans Theunissen huygemans den
15 Juny: ende Maeytie Joos den 10 dito

een dochter
1646 21 appril is geboren genaempt Trintie
Frans smorgens ten 7 uren is gestorven
den 31 mey 1653

1647 20 Octob: is geboren een dochter genaempt
Jannetie Frans snachts ten 3 uren
Odens, getrouwt met Jan Kornelisz. Boer,

1657 1. octob is geboren een sone genaempt
Theunis Fransen huygemans gestorven
den 6 novemb: 1657

1652 20 octob: is geboren een dochter genaemt Maertie frans en gestorven den 19 july 1653

1654 28 mey is geboren een dochter genaemt Pyntie fl frans smorgens ten 9 uren
denk, Adriaen Bateraen's Meeder,

1657 22 meert is geboren een soon genaemt Thomas fl frans en huygemans savondts ten 12 uren

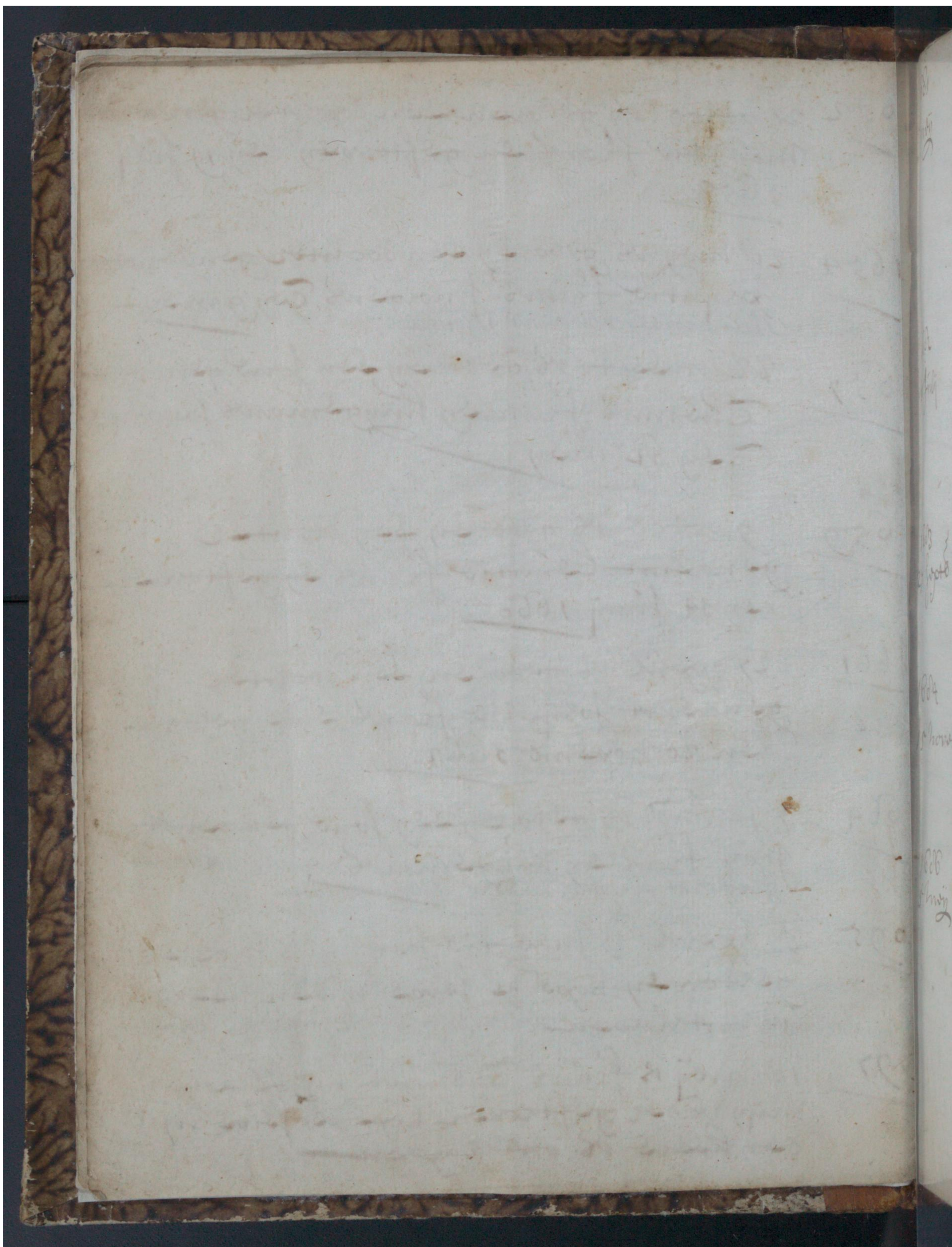
1659 9 octob is geboren een dochter genaemt Lenntie fl frans en gestorven den 14 juny 1660

1661 27 april is geboren een dochter genaemt Josyntie fl frans ende gestorven den 20 novemb: 1662

1664 7. janua: is geboren een soon genaemt Joos fl frans en huygemans, denk, getrouwd geweest met Maartje Meerlens

1695 5 april: is Maertie Joos mijn moeder gestorven: hope de selve in den heere is ontslapen out synde 72 jaer 10 maenden

1697 10 mey is fl frans Thomas huygemans mijn vader gestorven hope de selve in den heere is ontslapen out 75 jaere

1681 Mey — Ben ick Thomas Fransen huijgeman getrout met Margijta harmens ick out sijnde over de 24 jaren ben gebooren int jaer 1657 den 22 Meert ende mijn vrouw geboren int jaer 1661 den 22 Junij

682 Julij — is geboren ons eerste kint een dochter ende genaemt Marijtie huijgemans saterdaegs smorgens ten half vieren is gestorven 7 April smorgens ten 9 uren 1701

683 Septb — Ons tweede kint een dochter genaemt pieter mellotie huijgemans op maendagh savonts ten ses uren gestorven 22 Novemb op Sondagh 1683

684 Novemb — Ons derde kint een soon genaemt Frans Thomassen huijgemans donderdagh ten 12 uren is gestorven 15 Septb: saterdaegs ten 3 uren 1685

686 Mey — Ons vierde kint een dochter genaemt pietermellotie huijgemans Sondagh smorgens ten half vijfen gestorven 16 Junij op maendagh smorgens 7 uren 1686

1667 Ons vijfde een sone genaemt frans
13 mey Christiaen huijgemans dijnsdagh smorgens
ten 3 uren gestorven 29 septb: sondagh 1667

1688 Ons seste een sone genaemt Marius huijge-
31 Augustij mans saterdagh smorgens ten 8 uren
gestorven 8 April snachs ten 12 uren 1694

Ons sevende een sone genaemt frans
1690 Christiaen huijgemans saterdagh snachts
11 Meert ten 12 uren gestorven 10 Mey - - 1690

Ons achtste een sone genaemt frans
1692 Christiaen huijgemans sondagh smorgens
1 feb ten 6 uren gestorven den 4 feb: 1692

1693 Ons negende een sone frans Christiaen
huijgemans sondags ten elf uren.
3 Novemb gestorven 21 April snachs ten 12 uren
1694

ons tiende een dochter pieternelletie
1695 huijgemans ~~saterdagh~~ savonds 7 uren
26 Meert op Palm-Sondag-avond

ons elfde een dochter Janna huijgeman
1696 vrijdagh smorgens ten 7 uren gestorven
21 Septb 11 octob vrijdag smorgens ten 11 uren 1696

1697, het twaelfde een sond fl^e frans Thomissen
dec^e huijgemans smaendag avont 8 uren gestorven
24 mey saterdaghs ten 11 uren 1699

1700 is mijn vrouw van een doot kint verlost een
f^e fed sone sondaeghs savonds ten 6 uren het 13 kint

het veertiende een sone fl^e frans Thomissen
1701 huijgemans sondaeghs na middagh ten 3 uren
sept^e gestorven 31 julij smorgens ten 5 uren 1707

het vijftiende een sone marijnis huijgemans
02 nove saterdaeghs smorgens ten 7 uren gestorven
den 1 April sondaeghs namiddag 4 uren 1703

savonts ten 10 uuren
Vrindach
19 op # den 22 januarij # is mijn vrouw overleden
na acht dagen gelegen te hebben de
heere hope ick sal haer ziele
genadighe zijn

1730 20 juny op dinsdach s'morgens ten
half acht uuren is vader Anthonis
Huygemans na een jaarhe ... siekte
swackheyt overleden, de heere
hoopen wy sal syn ziel
genadich syn

Het Nieuwe Testament,

dat is,

Het Nieuwe Verbondt onses Heeren Jesu Christi.

Nu Eerst,
Door Last vande Hoog: Mog: Heeren
STATEN GENERAEL
der Vereenigde Nederlanden, ende volgens
't Besluyt vande Synode Nationael gehouden tot
Dordrecht, inde Iaren 1618 ende 1619,
Uyt d'Oorspronckelijcke Griecksche Tale in onse Nederlandtsche getrouwelijck Over-geset: Met nieuwe bij-gevoeghde Verklaringen op de duystere plaetsen, aenteeckeningen van de gelijck-luydende Texten

t' Amsterdam By Ot Barentsz. Smient ende Jan Barentsz. Smient Ao. 1644.

vonden hebbende dat in dese Oversettinge alles was by-gebracht, dat de waerheyt, de ey-
genschap van de woorden, ende de sin der selver, kan vereysschen.

SOO IST, dat wy naer rijpe deliberatie, ende hier op ghehadt hebbende 't advijs van den Rade van State deser Vereenighde Nederlanden, de meerghemelte Oversettinge hebben geapprobeert ende geauthoriseert, gelijck wy deselve authoriseren ende approbe-ren midts desen: ten eynde dat deselve in de Kercken ende publijcke Scholen der Veree-nighde nederlanden, ende andere Rijcken ende Lantschappen onder onse gehoorsaemhey resorterende, moghe worden aenghenomen ende ghebruyckt, ende dat dien volghens all Kerckelicke Vergaderingen Kercken-Dienaren, Professoren ende Doctoren in de H. Theo logie, Regenten van Collegien, ende voorts allen ende een yegelicken die dit eenichsin aengaen mach, in't exerceren van der selver diensten ende bedieninghen haer daer na mo gen reguleren, omme also de eenigheyt, welstant ende dienst der ghemelte Nederlantsche Ghereformeerde Kercken ende Scholen meer ende meer te vorderen: Daer toe Godt Al machtigh ghenadelijck gelieve sijnen Zegen te verleenen. Gedaen ter Vergaderinge van de Hoogh-gemelte Staten Generael. In den Haghe den 29 Iulij 1637.

Was geparaphreert,

A. Ploos van Amstel, vt.

Onderstont,

Ter Ordonnantie van deselve,

Geteyckent

Cornelis Musch.

INHOUDT. des NIEUWEN TESTAMENTS.

ET woordt Testament is een Latijnsch woordt/ waer mede overgeset wort het Grieckisch woort Diatheke, 't welck de Griecksche Oversetters ghebruycken / om uyt te drucken het Hebreeusch woordt Berith, dat is/ Verbont. Ende wort daer door eyghentlijck verstaen 't Verbondt selve / dat Godt met de menschen heeft ghemaeckt / om haer onder sekere konditien te gheven het eeuwigh leven: welck Verbondt tweederley is/ het Oude ende het Nieuwe. Het Oude is 't welck Godt ghemaeckt heeft met den eersten mensche voor den val/ waer en het eeuwige leven belooft wordt onder conditie van eene gantsch volkomene ghehoorsaemheyt/ ende onderhondinge der Wet: ende wordt daerom ghenaemt het Verbondt der Wet, 't welck Godt den Israëliten wederom voor-ghehouden heeft/ op dat sy daer uyt souden leeren verstaen/ (dewijle dese konditie by alle menschen overtreden is/ ende nu van gheen mensche volbracht en kan worden) dat sy hare saligheydt moeten soecken in een ander Verbondt / 't welck het nieuwe ghenaemt wordt/ ende daer in bestaet/ dat Godt sijnen Sone tot eenen Middelaer verordineert heeft/ ende het eeuwighe leven belooft onder konditie dat wy in hem ghelooven: ende wort ghenaemt 't Verbondt der ghenade. Ende dit wort oock/ ten aensien van de verscheydene bedieninghe des selven van de menschen/ Oudt ende Nieuw ghenaemt. Het Oude is de bedieninge deses Verbondts voor de komste des Middelaers / die aen Abraham ende sijne nakomelingen/ uyt sijnen zade/ belooft is/ ende door menigerley Ceremonien/ van Mose beschreven/ afgebeelt. Het nieuwe is de bedieninge des selven Verbondts na dat de Sone Gods/ de Middelaer deses Verbondts/ in den vleesche gekomen is/ eñ de versoeninge der menschen met Godt heeft te wege gebracht. Dese twee Verbonden zijn wel eenerley/ wat aengaet haer wesen/ overmidts in beyde de vergevinge der sonden/ de salicheyt/ eñ het eeuwich leven belooft wort/ onder konditie van in den Middelaer te ghelooven: maer worden onderscheyden ten aensien van de bedieninge van beyde/ die in 't nieuwe veel klaerder is/ sonder voor-beelden/ ende sich uytstreckt tot alle volckeren. Ende kan het Oude bequamelijck ghenaemt worden het Testament der beloftenisse, eñ het Nieuwe/ het Testament der vervullinge. Boven dien so worden oock gemeenlijck door het Oude ende Nieuwe Testament verstaen de boecken/ in welcken de op-rechtinge ende bedieninge des verbonts beschreven worden: in welcke beteeckenisse de woorden Het Nieuwe Testament, in den tijtel alhier genomen worden/ en wordt gestelt tegen de boecken der H. Propheté/ in welcke de Middelaer deses Verbondts belooft wordt/ ende beschreven uyt wat geslachte ende wanneer hy mensche soude wordé/ wat hy soude doen eñ lijden/ om de menschen met Godt te versoenen/ ende haer de eeuwige saligheyt te verkrijghen/ ende toe te brengen. Ghelijck dan in de Schriften des Ouden Testaments te voren geseght/ ende afgebeelt is/ dat de Messias/ ofte Middelaer/ die de menschen met Godt soude versoenen/ de eenich-

geboren Sone Godts ſoude zijn/ eeuwigh ende waerachtigh Godt met den Vader/ ende Heylighen Gheeſt / Pſal.45.8. ende 110/ 1. Jeſa.9.5. Jerem.23.6. ende 33.2. Mich.5.1. Mal.3.1. Ende dat hy in de volheyt des tijdts de ware menſchelijcke natuere ſoude aen-nemen van een vrouwe/ ende Maghet / Geneſ.3.17. Jeſa.7.14. uyt den geſlachte Abrahams, Iſaacx, Jakobs, Iude, ende Davids, Gen.21.12. ende 22.18. ende 49.9.10. 2. Sam.7.12. Jeſ.11 1. Jer.23. verſ.5. Dat hy geboren ſoude worden in de ſtadt Bethlehem/ Mich.5.1. ten tijde als de ſcepter van Juda ſoude wech-ghenomen worden/ Gen.49.10. Jeſ.11.1. Dan.9.24. Dat hy geboren zijnde/ vluchten ſouden na Egypten/ Oſe.11.1. opgevoet worden tot Nazareth/ Jeſ.11 1. ende dat hy Eliam ſoude hebben tot een Voor-looper/ die inde woeſtijne ſoude predikē/ ende hem den wegh bereyden/ Jeſa.40.3. Malach.3 1. ende 4 5. Dat hy 't Euangelium ſoude beginnen te prediken in Galilcen/ Jeſ.9. verſſ.1.2. Dat hy ſijne Leere met vele wonder-teeckenen ſoude beveſtigen/ Jeſ.35 5. Dat hy te Jeruſalem ſijnen inganck ſoude doen/ rijdende op een ezelinne/ Pſ.118 25. Zach.9.9. Dat hy van een van ſijne diſcipelen ſoude verraden worden / Pſal.41.10. ende 55.14. Dat hy om dertich ſilvere penninghen ſoude verkocht worden. Zach.11.12. Dat hy gegeeſſelt/ beſpott/ ende beſpoghen ſoude worden/ Jeſai.50.6. Dat hy als een miſdadige ſoude gehandelt worden/ Jeſa.53.12. Dat hy om onſer ſonden wille lijden ſoude/ Jeſa.53.3 4. Dat hy in ſijne ziele de uyterſte benaeuwtheden ſoude lijden / Pſal.22.1. Jeſa.63.11. Dat hy ſoude ghekruycight worden/ Deut.21.23. Pſal.22.17. Dat hy ſoude aen het kruyce beſpot worden/ ende met edick en galle ghedrenckt/ Pſal.22.8. ende 69.22. Datmen over ſijne kleederen het lot ſoude werpen/ Pſ.22.19. Dat ſijne beenderen niet en ſouden gebroken worden/ Exod.12.46. Pſal.34 21. Dat hy een geweldige doodt ſoude ſterven/ Jeſ.54.8. Dan.9.26. Dat hy begraven ſoude worden van een Rijcke/ Jeſai.53.9. Dat hy in 't graf gheen verrottinghe en ſoude ſien/ Pſa.16.10. maer ten derden dage opſtaen van den dooden/ Jeſ.53.10. Joan.2.1. Dat hy ſoude op varen ten hemel/ ende aldaer ſitten ter rechterhandt Godts/ Pſal.68.19. ende 110.1. Ende dat hy van daer ſoude ſenden ſijnen Heylighen Geeſt/ Joël 2.28. Alſo wort in de Schriften des Nieuwen Teſtaments van de H. Euangeliſten ende Apoſtelen beſchreven/ dat dit alles vervult is in onſen Heere ende Salighmaker JESU CHRISTO. Den inhout dan van de Boecken des Nieuwen Teſtaments is/ dat in deſelve voornamelijck beſchreven wort de Perſoon eñ 't Ampt onſes Salighmakers JESU CHRISTI. Van ſijnen Perſoon, dat hy is waerachtigh Godt / ende een waerachtigh ende rechtveerdigh menſche / in eenigheydt des perſoons. Van ſijne Godtlijcke nature wort al om betuyght/ als hem toegheſchreven worden/ de namen van Godt/ als daer is JEHOVA, eenich-geboren Sone Godts/ Vorſt des levens/ Heere over al/ Rechter der levende ende der doode/ Coninck der Coningen/ ende Heere der Heeren. Deſgelijcks de Godtlijcke eygenſchappen/ als daer zijn Oneyndelijckheyt/ Eeuwicheyt/ Alwetenheyt/ ende Almachtigheyt/ Godlijcke wercken/ als daer zijn de ſcheppinge ende onderhoudinge van alle creaturen / de verkieſinge ten eeuwigen leven inſtellinge des Kerckendienſts ende der Sacramenten/ gevinge des H. Geeſts/ weder-ghebooorte/ verloſſinge uyt de macht des Duyvels/ opweckinge uyt den dooden/ 't oordeel des ghcheelen werelts/ en ſitten ter rechterhant Godts/ waer toe oock dient de beſchrij-

eschrijvinghe van de menichvuldighe mirakelen / die hy door sijne eyghene kracht
edaen heeft. Ende eyndelick oock de Goddelijcke eere ende dienst/namelick dat wy
n hem moeten ghelooven/hem aenbidden/ende in sijnen name gedoopt worden. Sij-
e menschelijcke nature wordt beschreven/ als verklaert wort/dat hy ontfanghen is
van den H. Gheest/ uyt den gheslachte Davids, dat hy is gheboren van de Maghet
Maria, dat hy een menschelijcke ziele heeft/ ende een waer menschelijck lichaem/met
lle natuerlijcke eygenschappē van beyde: namelick dat hy heeft gehongert ende ge-
dorst/gegeten/geslapen/dat hy vermoeyt is geweest/geweent heeft/ontroert is ghe-
weest/pijne heeft gevoelt/vertoornt ende bedroeft is geweest. Sijn Ampt, waer toe hy
van den Vader in de werelt ghesonden is/wordt/ volghens sijnen toenaem CHRI-
STUS, dat is Ghesalfde/ drijderley beschreven/namelick sijn Prophetisch/Priester-
lijck/ende Conincklijck Ampt. Sijn Prophetisch Ampt heeft hy bedient/so door hem
selven/als door sijne discipelen/voornamelick twaelf/die hy tot Apostelen heeft ver-
koren. Selve heeft hy het Euangelium gepredickt/leerende dat hy de beloofde Mes-
sias ende Salichmaker was/ ende dat de gene die de salicheydt sullen vercrijghen/in
hem moeten ghelooven/ende haer tot Godt bekeeren. Tot welcken eynde hy oock de
Wet heeft verklaert/ende van de valsche uytlegginghen der Schriftgheleerde/ende
Phariseen gesuyvert. Sijne Apostelen heeft hy nae sijne hemelvaert gesonden in de
gantsche werelt/die alle volcken 't Euangelium ende de bekeeringe tot Godt hebben
ghepredickt/soo met monde ende levendighe stemme/ als door hare Schriften ende
Sendt-brieven/die een groot deel zijn van de Schriften des Nieuwen Testaments.
Sijn Priesterlijck Ampt heeft hy bedient wanneer hy hier op der aerden voor ons aen
lichaem ende aen ziele de straffe geleden heeft die wy door onse sonden verdient had-
den/ ende aen 't hout des cruyces gheslachtet ende ghedoodt zijnde tot een offer-
hande der versoeninge hem selven Godt sijnen Vader voor ons heeft opgheoffert:
en dat hy nu in 't Heylighe der Heyligen/dat is in den hemel/ingegaen is / ende ter
rechterhant des Vaders geseten zijnde/aldaer voor ons bidt. Sijn Conincklijck Ampt
heeft hy bedient/eensdeels hier op aerden / als hy ons van 't ghewelt onser vyanden
door sijnen doot heeft verlost/ende tegen 't selve beschut/ende behout/ende als hy een
proef-stuck van 't selve heeft ghegeven/ door 't uytwerpen der onreyne geesten/door
het drijven van de koopers ende verkoopers uyt den Tempel / ende door sijnen Co-
ninckljjcken in-ganck binnen Jerusalem. Eensdeels bedient hy het nu daer boven in
den Hemel/sijne Gemeynte met sijn woordt ende Geest regerende/ende tegen het ge-
weldt harer vyanden beschermende: ende sijne/ende harer vyanden straffende / ende
tot eene voetbanck sijner voeten werpende. Ende sal 't selve ten vollen uytvoeren/ als
hy ten oordeele komende sijne Ghemeynte volcomelick sal verheerlicken / ende sijne
vyanden/en alle godtloose in de eeuwige doodt sal verstooten. Dit is de somma van
het gene in de Schriften des Nieuwen Testaments beschreven wort/ende begrepen
is. Ende worden dese Schriften des Nieuwen Testaments bequamelijck afgedeelt
in tweederley boecken. Want in sommige der selve worden beschreven eenige geschie-
denissen ofte historien / ende in sommige worden verhandelt eenighe leer-stucken der
Christelicke Religie: hoewel in de historische/ oock hier en daer eenige leer-stucken
worden verklaert/ ende in de andere oock eenige historien worden verhaelt/ soo wor-

dense

densе nochtans soo onderscheyden/ ten aensien van 't voornaemste dat in deselve verhandelt wort. De Prophetische boecken des Nieuwen Testaments handelen / ofte van saken die geschiet zijn/ ofte van saken die noch geschieden souden. De saken die geschiet zijn worden tweederley beschreven: namelick die gheschiet zijn/ofte van den Heere JESU CHRISTO selve beschreven in de vier Euangelien van de vier Euangelisten/ Mattheo, Marco, Luca, Ioanne: Ofte die gheschiet zijn van de H. Apostelen/beschreven van Luca in de Handelinge der Apostelen. De saken die noch gheschieden souden/ worden beschreven van Ioanne in syne Openbaringhe, in welcke te voren geseght ende beschreden wordt de staet der Gemeynte Christi na syne hemelvaert/tot de voleyndinghe der werelt. De boecken die leerstucken verhandelen/ zijn de Sendbrieven der H. Apostelen, so des Apostels Pauli, als eeniger andere. De Apostel Paulus heeft by verscheydene gelegentheden geschreven 14 Send-brieven/sommighe aen eenighe bysondere Gemeynten/ namelick aen de Romeynen, aen de Corinthers twee/ aen de Calaten, aen de Ephesers, aen de Philippensen, aen de Colossensen, aen de Thessalonicensen twee. Sommighe aen particuliere persoonen / alsoo nochtans dat den inhoudt de gantsche Ghemeynte aengaet / aen Timotheum twee/ aen Titum, ende aen Philemonem, Waer by komt de Send-brief tot den Hebreen, van welcke by sommige ghetwijfelt wordt/doch sonder reden/of deselve van den Apostel Paulo geschreven is. Eenige andere Apostelen hebben oock aen de Gemeynten eenige Send-brieven gheschreven/ als Iacobus, Petrus twee/ Joannes dry/ ende Judas. Dit zijn de Schriften des Nieuwen Testaments/ die alle tot dien eynde zijn geschreven/ op dat, gelijck den Euangelist Ioannes verklaert/capit. 20. vers 31. wy souden gelooven dat IESUS is de CHRISTUS, de sone Godts, ende dat wy geloovende het leven souden hebben in sijnen Name.

HET Heyligh Euangelium, Nae [de beschrijvinge] MATTHEI.

Het Eerste Capittel.

1 Afkomste Iesu Christi na den vleesche uyt de Voor-vaderen van Abraham af. 18 Sijne ontfanckenisse van den H. Geest / ende gheboorte uyt de Maget Maria. 22 Gelijck voorseght was door den Propheet.

1 HET Boeck des geslachtes IESU CHRI-
STI, des soons [a] Davids / des soons Abra-
2 hams. [b] Abraham ghewan Isaac. ende
[c] Isaac gewan Jacob. ende [d] Jacob ghewan
3 Judam ende sijne broeders. Ende [e] Judas
gewan Phares ende Zara by Thamar. ende
[f] Phares ghewan Esrom. ende [g] Esrom ghe-
4 wan Aram. Ende Aram ghewan Amina-
dab. ende Aminadab gewan Naasson. ende Naasson gewan Sal-
5 mon. Ende Salmon gewan Booz by Rachab. ende Booz ge-
6 wan Obed by Ruth. ende Obed ghewan Jesse. Ende [h] Jesse
gewan David den Koninck. ende David de Koninck gewan Sa-
7 lomon by die gene die Urias [wijf was geweest]. Ende [i] Sa-
lomon ghewan Roboam. ende Roboam ghewan Abia. ende Abia
8 gewan Asa. Ende Asa gewan Josaphat. ende Josaphat ghe-
9 wan Joram. ende Joram gewan Oziam. Ende Ozias gewan
Joatham. ende Joatham ghewan Achaz. ende Achaz ghewan
10 Ezekiam. Ende Ezekias gewan Manasse. ende Manasse ge-
11 wan Amon. ende Amon ghewan Josiam. Ende [k] Josias ghe-
wan Jechoniam ende sijne broeders / ontrent de Babylonische
12 overvoeringe. Ende na de Babylonische overvoeringe gewan
[l] Jechonias Salathiël. ende [m] Salathiël ghewan Zorobabel.
13 Ende Zorobabel gewan Abiud. ende Abiud gewan Eliakim.
14 ende Eliakim ghewan Azor. Ende Azor ghewan Sadok. ende
15 Sadok gewan Achim. ende Achim gewan Eliud. Ende Eliud
gewan Eleazar. ende Eleazar gewan Matthan. ende Matthan

a Luc. 1. 31. 32.
b Genes. 21. 2.
c Genes. 25. 26.
d Genes. 29. 35.
e Genes. 38. 27. 29.
f Ruth 4. 18. 1. Chro. 2. 5.
g Ruth 4. 19. 1. Chro. 2. 9.
h Ruth 4. 18. 1. Sam. 16. 1. ende 17. 12. 1. Chron. 2. 15. ende 12. 18.
i 1. Reg. 11. 43. 1. Chron. 3. 10.
k 1. Chro. 3. 16.
l 1. Chron. 3. 17.
m Esdr. 3. 2.

ghewan Jacob. Ende Jacob ghewan Joseph / den man van 16
Maria / upt welcke gheboren is IESUS, ghesegt Christus.
Alle de geslachten dan van Abraham tot David [zijn] veertien 17
gheslachten / ende van David tot de Babylonische overvoeringe
[zijn] veertien geslachten/ende van de Babylonische overvoerin=
ge tot Christum [zijn] veertien geslachten. De geboorte Jesu 18
n Luc.1,27/ 34. Christi was nu aldus : n Want als Maria sijne Moeder met
Joseph ondertrouwt was/eer sy te samen gekomen waren/wiert
sy swanger bevonden upt den heyligen Geest. Joseph nu ha= 19
ren man / alsoo hy rechtveerdigh was / ende haer niet en wilde
openbaerlick te schande maken / was van wille haer heymelick te
verlaten. Ende alſo hy dese dingen in den sin hadde/siet de En= 20
ghel des Heeren verscheen hem in den droom/segghende/ Joseph
[ghy] sone Davids / en zijt niet bevreest Mariam uw' wijf tot u
te nemen : want het ghene in haer ontfanghen is/ dat is upt den
o Luce 1. 31. heylighen Geest. Ende sy sal eenen sone baren / ende o ghy sult 21
p Act.4.12. sijnen Name heeten IESUS. p Want hy sal sijn Volck salich
maken van hare sonden. Ende dit alles is ghes chiedt / op dat 22
vervult soude worden / 't gene van den Heere ghesproken is door
q Jes.7.14. den Propheet/seggende/ q Siet de Maghet sal swangher wor= 23
den / ende eenen sone baren / ende ghy sult sijnen Name heeten
Emmanuel/het welck is/ overgeset zijnde/Godt met ons. Jo= 24
seph dan/opgeweckt zijnde van den slaep/ dede ghelijck de Engel
des Heeren hem bevolen hadde/ ende heeft sijn wijf tot hem geno=
men. Ende en bekende haer niet / tot dat sy desen haren eerst- 25
r Luc.2,21. geboren sone gebaert hadde : ende r hiet sijnen Name IESUS.

Het ij. Capittel.

1 Wijse komen upt Oosten te Jerusalem. 2 Vragen na den nieuw-geboren Koningh der Joden. 4 Welcken sy / van de plaetse sijner geboorte onderricht zijnde/ tot Bethlehem gevonden ende aengebe=den hebben. 12 Keeren weder na haer Landt. 13 Joseph vliedt met het kindeken na Egypten. 16 Herodes doet de jonge kinderkens dooden. 19 Joseph komt wederom in Judea. 20 Maer upt vreese van Archelaus/wijckt hy in Galileen/ende woont te Nazareth.

a Luce 2.4. DOe nu Jesus a geboren was te Bethlehem/[gelegen] in Ju=
dea/in de dagen des Koninghs Herodis/siet/ [eenige] Wijse
van Oosten zijn tot Jerusalem aengekomen/ Seggende/ waer
is de geborene Koningh der Joden? Want wy hebben gesien sij=
ne Sterre in 't Oosten/ ende zijn gekomen om hem te aenbidden.
De Koningh Herodes nu [dit] gehoort hebbende / wierdt ont=
roert/ ende geheel Jerusalem met hem. Ende hy een vergadert
hebben=

hebbende alle de Over-Prieſters ende Schrift-gheleerde des
Volcks/ vraechde van hen/ waer de Chriſtus ſoude geboren wor-
5 den. Ende ſy ſeyden tot hem/ Te Bethlehem in Iudea [ghele-
6 ghen]. Want alſo is gheſchreven door den Propheet. [b] Ende b Mich. 5. 1.
[ghy] Bethlehem/ ghy lant Iuda/ en zijt geenſins de minſte on- Joan. 7. 42.
der de Vorſten Iuda/ want uyt u ſal de Leyts-man voortkomen/
7 die mijn Volck Iſraël weyden ſal. Doe heeft Herodes de Wij-
ſe heymelick geroepen/ ende vernam neerſtelick van haer/ den tijt/
8 wanneer de Sterre verſchenen was. Ende haer na Bethlehem
ſendende/ ſeyde/ Reyſt henen/ ende onderſoeckt neerſtelick na dat
kindeken/ ende als ghy het ſult gevonden hebben/ bootſchapt het
9 my/ op dat ick oock kome/ ende dat ſelve aenbidde. Ende ſy den
Koningh gehoort hebbende/ zijn henen gereyſt: ende ſiet de Ster-
re die ſy in 't Ooſten gheſien hadden/ gingh haer voor/ tot dat ſy
10 quam ende ſtont boven [de plaetſe] daer het kindeken was. Als
ſy nu de Sterre ſaghen/ vervreuchden ſy haer met ſeer groote
11 vreuchde. Ende in het huys ghekomen zijnde/ vonden ſy het
Kindeken met Maria ſijne Moeder: ende nedervallende/ hebben
ſy het ſelve aengebeden. Ende hare Schatten open ghedaen heb-
bende/ brachten ſy hem gheſchencken/ Gout ende Wieroeck/ ende
12 Myrrhe. Ende door Goddelicke openbaringe vermaent zijnde
in den droom/ dat ſy niet en ſouden weder-keeren tot Herodem/
vertrocken ſy door eenen anderen wegh weder na haer Landt.
13 Doe ſy nu vertrocken waren/ ſiet de Enghel des Heeren ver-
ſchijnt Ioſeph in den droom/ ſeggende/ Staet op/ ende neemt tot u
dat kindeken/ ende ſijne Moeder/ eñ vliet in Egypten/ ende weeſt
aldaer/ tot dat ick het u ſeggen ſal. Want Herodes ſal het Kinde-
14 ken ſoecken/ om 't ſelve te dooden. Hy dan opgeſtaen zijnde/ nam
het Kindeken/ ende ſijne Moeder tot hem in der nacht/ ende ver-
trock na Egypten. Ende was aldaer tot den doodt van Hero-
15 des/ op dat vervult ſoude worden/ 't gene van den Heere gheſpro-
ken is/ door den [c] Propheet/ ſegghende/ Uyt Egypten hebbe ick c Hoſ. 11. 1.
16 mijnen Sone geroepen. Als Herodes ſach dat hy van de Wijſe
bedrogen was/ doe wiert hy ſeer toornich/ ende [eenige] afgeſon-
den hebbende/ heeft omgebracht alle de kinderen die binnen Beth-
lehem/ ende in alle des ſelfs landt-palen [waren]/ van twee jaren
[out] ende daer onder/ na den tijdt dien hy van de Wijſe neerſte-
lick

lick ondersocht hadde. Doe is vervult geworden/'t gene gespro- 17
d Jer.31.15. ken is door den Propheet Jeremiam/ seggende/ d Een stemme 18
is in Rama ghehoort / gheklach / gheween / ende veel ghekerm:
Rachel beweende hare Kinderen/ende en wilde niet vertroost we-
sen/ om datse niet en zijn. Doe Herodes nu gestorven was/ siet 19
de Engel des Heeren verschijnt Joseph in den droom/ in Egyp-
ten/ Seggende/Staet op neemt het Kindeken ende sijne Moe- 20
der tot u/ende treckt in 't Landt Israëls: want sy zijn gestorven
die de ziele des kindekens sochten. Hy dan opghestaen zijnde/ 21
heeft tot hem genomen het Kindeken ende sijne Moeder / ende is
gekomen in 't Landt Israëls. Maer als hy hoorde dat Arche- 22
laus in Judea Koninck was/in de plaetse sijns Vaders Herodes/
vreesde hy daer henen te gaen: Maer door Goddelicke openba-
ringhe vermaent in den droom/ is hy vertrocken in de deelen van
Galileen. Ende [daer] ghekomen zijnde / nam hy sijne woon- 23
plaetse in de Stadt ghenaemt Nazareth: op dat vervult soude
e Jes. 11. 1. ende 60,21. Zach.6,12. worden/ dat door de e Propheten gheseght is/ dat hy Nazarenus
sal geheeten worden.

Het iij. Capittel.

1 Joannes de Dooper predickt bekeeringe. 3 Sijn ampt/kleedinge ende spijse. 5 Heeft grooten toeloop. 6 Doopt. 7 Bestraft de Phariseen ende Saduceen. 11 Wijst aen de weerdicheydt des persoons ende des doops Christi. 13 Doopt Christum, die uyt den Hemel wordt betuycht te zijn de wel-geliefde Sone Godts.

a Marc. 1. 4. Luce 3.3. ENde in die dagen a quam Joannes de Dooper predikende in 1
de woestijne van Judea/ Ende seggende/Bekeert u: want 2
het Koninckrijck der Hemelen is na-by ghekomen. Want dese 3
is 't/ van den welcken ghesproken is door Esaiam den Propheet/
b Jes. 40.3. Marc.1.3. Luce 3.4. Joan.1.23. segghende/ b De stemme des roependen in de woestijne / Bereydt
den wegh des Heeren / maeckt sijne paden recht. Ende deselve 4
c Mar.1.6. Joannes hadde sijne kleedinghe c van kemels hayr / ende eenen
lederen gordel om sijne lenden: ende sijn voedtsel was sprinck-
hanen ende wilden honich. Doe is tot hem uytgegaen Jerusa- 5
lem ende geheel Judea/ende 't geheele Landt rondt-om den Jor-
d Marc. 1. daen. d Ende wierden van hem ghedoopt in de Jordaen/ belij- 6
e Luce 3.7. dende hare sonden. Hy dan siende e vele van de Phariseen ende 7
f Matth. 12.34. ende 23.33. Sadduceen tot sijnen doop komen / sprack tot haer / f Ghy adde-
ren ghebroedtsels/ wie heeft u aengewesen te vlieden van den toe-
g Luce 3.8. komenden toorne? g Brengt dan vruchten voort der bekeeringe 8
weer-

9 weerdich. Ende en meynt niet by u selven te seggen/ [h] Wy heb- h Joan. 8. 39.
ben Abraham tot eenen Vader. Want ick segge u/dat Godt selfs
10 uyt dese steenen kan Abraham kinderen verwecken. Ende is
oock alreede de Byle aen de wortel der boomen gelecht: [i] alle boom i Matth. 7. 19.
dan die geen goede vrucht voort en brenght/ wordt uytgehouwen Joan. 15. 6.
11 ende in 't vyer geworpen. Ick doope u wel met water tot bekee-
ringe: [k] maer die na my komt is stercker dan ick/ wiens schoenen k Marc. 1. 7.
ick niet weerdich en ben [hem na] te draghen: die sal u met den Luce 3. 16.
12 heyligen geest ende met vyer doopen. Wiens wan in sijne hant Joan. 1. 15/ 26.
is/ ende sal sijnen dorsch-vloer door-suyveren/ ende sijne tarwe in Actor. 1. 5. ende 11. 16.
sijne schuere t'samen brengen/ende sal het kaf met onuytblusselick ende 19. 4.
13 vyer verbranden. [l] Doe quam Jesus van Galilea na den Jor- l Mar. 1. 9.
14 daen tot Joannem/om van hem gedoopt te worden. Doch Jo- Luce 3. 21.
annes weygerde hem seer/segghende/ My is noodich van u ghe-
15 doopt te worden/ende komt ghy tot my? Maer Jesus antwoor-
dende seyde tot hem / Laet nu af: Want aldus betaemt ons alle m Joan. 1. 32.
16 gerechticheydt te vervullen. Doe liet hy van hem af. Ende Je- Jesai. 11. 2.
sus gedoopt zijnde/is terstont opgeklommen uyt het water. En- ende 42. 1.
de siet de Hemelen werden hem geopent/ende hy sach [m] den Geest n Matth. 12. 18.
17 Gods nederdalen/gelijck een Duyve/ende op hem komen. En- ende 17. 5. Luce 9. 35.
de siet/een stemme uyt de Hemelen/ seggende/ [n] Dese is mijn So- 2. Pet. 1. 17.
ne/mijn geliefde/ in den welcken ick mijn welbehagen hebbe. Jesai. 42. 1. Coloss. 1. 13.

Het iiij. Capittel.

1 Christus in de woestijne 40 dagen gevast hebbende/ wordt van den Duyvel versocht. 11 Daer na van de Enghelen ghedient. 12 Verlatende Nazareth / gaet woonen, te Capernaum. 17 Begint te prediken. 18 Beroept Petrum ende Andream. 21 Jacobum ende Joannem / welcke alles verlatende / hem volghen. 23 doorwandelende Galileam / leert in de Synagogen / ende gheneest allerley kranckheden.

1 DOe [a] wierdt Jesus van den Geest wechgeleyt in de woestij- a Marc. 1. 12.
2 ne / om versocht te worden van den Duyvel. Ende als hy Luce 4. 1.
veertich dagen ende veertich nachten gevast hadde/hongerde hem
3 ten laetsten. Ende de versoecker tot hem gekomen zijnde/seyde/
Indien ghy Godts Sone zijt / seght dat dese steenen brooden
4 worden. Doch hy antwoordende / seyde/ Daer is gheschreven/ b Deut. 8. 3.
[b] De Mensche en sal by broodt alleen niet leven / maer by alle
5 woordt / dat door den mondt Godts uytgaet. Doe nam hem de
Duyvel mede/na de heylige stadt/ ende stelde hem op de tinne des
6 Tempels/ Ende seyde tot hem/Indien ghy Godts Sone zijt/
werpt u selven nederwaerts: want daer is geschreven / [c] Dat hy c Psal. 91. 11/12.

 sijne

ſijne Engelen van u bevelen ſal/ende [dat] ſy u op de handen ſul-
len nemen / op dat ghy niet t'eenigher tijdt / uwen voet aen eenen
ſteen aen en ſtoot. Jeſus ſeyde tot hem / Daer is wederom ge- 7
d Deut.6.16. ſchreven/ d Ghy en ſult den Heere uwen Godt niet verſoecken.
Wederom nam hem de Duyvel mede op eenen ſeer hooghen 8
Bergh / ende toonde hem alle de Koninckrijcken der werelt/ ende
haren heerlickheydt. Ende ſeyde tot hem/ Alle deſe dinghen ſal 9
ick u geven/indien ghy nedervallende/ my ſult aenbidden. Doe 10
ſeyde Jeſus tot hem / Gaet wech Satan: want daer ſtaet ghe-
e Deuter.6.13. ende 10.20. ſchreven/ e Den Heere uwen Godt ſult ghy aenbidden/ ende hem
alleen dienen. Doe liet de Duyvel van hem af/ ende ſiet de En- 11
gelen zijn toe gekomen / ende dienden hem. Als nu Jeſus ghe- 12
f Marc.1.14. Luce 4.14. hoort hadde / dat f Joannes overgelevert was/ is hy weder-ghe-
g Luc.4.16.30. Joan.4.43. keert g na Galileen. Ende Nazareth verlaten hebbende/ is ko- 13
men woonen te Capernaum/gelegen aen de Zee/ in de lant-palen
van Zabulon ende Nephtalium. Op dat vervult ſoude wor- 14
den/'t gene geſproken is/door Eſaiam den Propheet/ſeggende/
h Jeſ.8.23. ende 9.1. h Het landt Zabulon / ende het landt Nephtalim / [aen den] 15
wegh der Zee / over de Jordaen / Galilea der volckeren. Het 16
Volck dat in duyſterniſſe ſat/ heeft een groot licht geſien : ende de
gene die ſaten in den Lande ende ſchaduwe des doots/ den ſelven
is een licht op-gegaen. Van doen aen heeft Jeſus begonnen te 17
i Marc.1.15. prediken/ ende te ſeggen/ i Bekeert u/ want het Koninckrijck der
k Marc.1.16. Hemelen is na-by ghekomen. k Ende Jeſus wandelende aen 18
de Zee van Galilea/ ſach twee broeders/[namelick] Simon/ ge-
ſeght Petrus/ ende Andreas ſijnen broeder/ het net in de zee wer-
pende : (want ſy waren Viſſchers). Ende hy ſeyde tot haer/ 19
Volcht my na/ende ick ſal u viſſchers der menſchen maken. Sy 20
dan terſtont de netten verlatende/ zijn hem naghevolcht. Ende 21
hy van daer voortgegaen zijnde/ ſach twee andere broeders/ [na-
melick] Jacobum den [ſone] Zebedei / ende Joannem ſijnen
broeder / in het Schip met haren Vader Zebedeus hare netten
vermakende/ ende heeft haer geroepen. Sy dan terſtont verla- 22
tende het ſchip/ ende haren Vader/ zijn hem nagevolcht. Ende 23
Jeſus omme-gingh gheheel Galileen/ leerende in hare Synago-
gen / ende predikende het Euangelium des Koninckrijcks/ende
alle ſieckte ende alle quale onder den Volcke. Ende ſijn geruch- 24
te gingh

te gingh [van daer] uyt in gheheel Syrien: ende ſy brachten tot
hem alle die qualick geſtelt waren / met verſcheyden ſieckten ende
pijnen bevangen zijnde/ende van den Duyvel beſeten/ende maen-
25 ſiecke/ende geraeckte/ende hy genas deſelve. Ende vele ſcharen
volchden hem na/ van Galilea / ende van Decapolis/ ende [van]
Jeruſalem/ende [van] Judea/ende [van] over den Jordaen.

Het v. Capittel.

1 Christus leert op den bergh / welcke menſchen ghelucksalich zijn. 13 Vergelijckt ſijne Diſcipelen by ſout) licht/ ende een ſtadt op eenen Bergh gelegen. 17 Verklaert dat hy is gekomen om de Wet te vervullen. 21 Wederſpreeckt de verkeerde uytleggingen der Ouden/van 't ſeſte gebodt. 27 Van 't ſevende gebodt/ende van den ſcheydt-brief. 33 Van 't eedt-ſweeren. 38 Van weer-wrake. 40 Gebiedt verdraechſaemheydt. 42 Weldadigheydt/ ende oprechte liefde oock tegen de vyanden.

1 ENde [Jeſus] de ſcharen ſiende / is gheklommen op eenen
Bergh / ende als hy nedergheſeten was/ quamen ſijne Diſci-
2 pelen tot hem. Ende ſijnen mondt gheopent hebbende / leerde
3 haer/ſeggende/ a Salich [zijn] de arme van geeſte: Want ha- a Luc.6.20.
4 rer is het Koninckrijck der Hemelen. b Salich [zijn] die treu- b Luc.6.21.
5 ren: Want ſy ſullen vertrooſt worden. c Salich [zijn] de ſacht- c Pſa.37.11.
6 moedighe: Want ſy ſullen het aerdtrijck be-erven. d Salich d Jeſ.55.1.
[zijn] die hongeren ende dorſten [na] de gerechticheyt: Want ſy
7 ſullen verſadicht worden. Salich [zijn] de barmhertige: Want
8 haer ſal barmherticheydt gheſchieden. e Salich [zijn] de reyne e Pſal.15.2. ende 24.4.
9 van herten: Want ſy ſullen Godt ſien. Salich [zijn] de vreedt- Hebr.12.14.
10 ſame: Want ſy ſullen Godts kinderen genaemt worden. f Sa- f 2.Corinth. 4.10.
lich [zijn] die vervolcht worden om der gherechticheydt wille: 2.Tim.2.12. 1.Petr.3.14.
11 Want harer is het Koninckrijck der Hemelen. Salich zijt ghy
als u [de menſchen] ſmaden ende vervolghen/ ende lieghende alle
12 quaet tegen u ſpreken / g om mijnent wille. h Verblijt ende ver- g 1.Petr.4. 14.
heucht [u]/want uwen loon [is] groot in de Hemelen: want alſo h Luc.6.23.
hebben ſy vervolcht de Propheten/ die voor u [geweeſt zijn].
13 i Ghy zijt het ſout der aerde: indien nu het ſout ſmakeloos i Marc.9. 50.
wordt/ waer mede ſal [het] geſouten worden? Het en deucht ner- Luce 14.34.
gens toe meer / dan om buyten gheworpen/ende van de menſchen
14 vertreden te worden. Ghy zijt het licht der werelt: een Stadt
boven op eenen Bergh liggende/ en kan niet verborghen zijn.
15 k Noch men ſteeckt geen keerſe aen / ende ſet die onder een ko- k Marc.4. 21.
ren mate: maer op een kandelaer/ ende ſy ſchijnt allen/ die in den Luce 8.16. ende 11.33.
16 huyſe [zijn]. l Laet u licht alſo ſchijnen voor de menſchen / dat l 1.Petr.2. 12.
ſy uwe goede wercken moghen ſien / ende uwen Vader / die in de

Hemelen is / verheerlicken. Meynt niet dat ick ghekomen ben 17
om de Wet ofte de Propheten te ontbinde : Ick en ben niet ghe-
komen om [die] te ontbinden / maer te vervullen. Want voor- 18
m Luce 16, 17. waer segge ick u/ m tot dat de Hemel ende de Aerde voor-by gaen/
en sal daer niet een jota/ noch een tittel van de Wet voorby gaen/
n Jac. 2, 10. tot dat het alles sal zijn gheschiedt. n So wie dan een van dese 19
minste gheboden sal ontbonden/ende de menschen also sal gheleert
hebben / [die] sal de minste ghenaemt worden in 't Koninckrijcke
der Hemelen : Maer so wie [deselve] sal gedaen ende geleert heb-
ben/die sal groot ghenaemt worden in 't Koninckrijck der Heme-
len. Want ick segge u/ ten zy uwe gherechtichevdt overvloedi- 20
ger zy als der Schriftgeleerden ende der Phariseen/ dat ghy in 't
Koninckrijck der Hemelen geensins en sult ingaen. Ghy hebt 21
o Exod. 20, 13. gehoort/ dat [tot] den Ouden geseght is/ o Ghy en sult niet doo-
Deut. 5, 17. den : maer so wie doodet/[die] sal strafbaer zijn door het gerichte.
Doch ick segge u : so wie t'onrecht op sijnen Broeder toornich 22
is/die sal strafbaer zijn door 't gerichte. Ende wie tot sijnen broe-
der seght Raka / die sal strafbaer zijn door den Grooten Raedt.
Maer wie seght/ Ghy dwaes / die sal strafbaer zijn door het hel-
sche vyer. So ghy dan uwe gave sult op den altaer offeren/ en- 23
de aldaer gedachtich wort/dat u broeder yet tegen u heeft/ Laet 24
daer uwe gave voor den Altaer / ende gaet henen/ versoent u eerst
met uwen Broeder / ende komt dan ende offert uwe gave.
p Luce 12, 58. p Weest haestelick wel-gesint [teghen] uwe weder-partye/ter- 25
Ephes. 4, 26. wijle ghy noch met hem op den wegh zijt : op dat de weder-par-
tye niet misschien u den Rechter overlevere/ende de Rechter u den
Dienaer overlevere / ende ghy in de ghevanckenisse gheworpen
wordt. Voorwaer ick segge u/ghy en sult daer geensins uytko- 26
men/tot dat ghy den laetsten penninck sult betaelt hebben. Ghy 27
q Exod. 20, 14. hebt gehoort dat [van] den Ouden geseght is/ q Ghy en sult geen
Deut. 5, 18. overspel doen. Maer ick segge u/dat so wie een Vrouwe r [aen-] 28
r Job 31, 1. Psal. 119, 37. siet om deselve te begeeren / die heeft alreede overspel in sijn herte
s Matt. 18, 8. met haer ghedaen. s Indien dan uwe rechter ooghe u erghert/ 29
Marc. 9, 43. treck'se uyt/ ende werpt'se van u : want het is u nut dat een uwer
leden vergae / ende niet u gheheel lichaem in de helle gheworpen
worde. Ende indien uwe rechter-handt u erghert/ houwt'se af/ 30
ende werpt'se van u : want het is u nut / dat een uwer leden ver-
gae/

gae/ende niet u gheheel lichaem in de helle gheworpen worde.
31 Daer is oock geseght/ t So wie sijn wijf verlaten sal/ die geve t Deut. 24. 1.
32 haer eenen schendt-brief. v Maer ick segghe u/ dat soo wie sijn v Matth. 19.7.
Wijf verlaten sal/ anders dan uyt oorsake van hoererye / die Marc. 10.4. 11.
maeckt dat sy overspel doet: ende so wie de verlatene sal trouwen/ Luc. 16.18.
33 die doet overspel. Wederom hebt ghy ghehoort / dat [van] den 1. Cor. 7. 10.
Ouden gheseght is/ x Ghy en sult den eedt niet breken/ maer ghy x Exod. 20. 7.
34 sult den Heere uwe eeden houden. Maer ick segge u / y Sweert Lev. 19.12. Deut. 5.11.
ganschelick niet / noch by den Hemel / om dat hy is de throon y Jac. 5.12.
35 Godts: Noch by de Aerde / z om dat sy is de voetbanck sijner z Jes. 66. 1.
voeten: Noch by Jerusalem / a om dat sy is de stadt des grooten a Psal. 48.3.
36 Koninghs. Noch by u hooft en sult ghy niet sweeren / om dat
37 ghy niet een hayr kondt wit ofte swart maken. Maer laet zijn
uw' woordt ja/ja: neen/neen: wat boven desen is/ dat is uyt den
38 boosen. Ghy hebt ghehoort dat b gheseght is / Ooge om ooge/ b Exod. 21. 24.
39 ende tandt om tandt. Maer ick segghe u / c dat ghy den boosen Lev. 24.20. Deut. 19.21.
niet en wederstaet: maer so wie u op de rechter wange slaet/keert c Luc. 6.29. Rom. 12.17.
40 hem oock de andere toe. Ende soo yemant met u rechten wil/ 1. Cor. 6.7.
41 ende uwen rock nemen/ laet hem oock den mantel. Ende so wie 1. Thess. 5. 15.
u sal dwingen een mijle te gaen/ gaet met hem twee [mijlen]. 1. Petr. 3.9. Prov. 24.29.
42 d Geeft den genen die [yet] van u bidt / ende en keert u niet af d Deut. 15. 8.
43 van den genen die van u leenen wil. Ghy hebt ghehoort datter Luce 6.35.
geseght is/ e Ghy sult uwen naesten lief hebben/ende uwen vyant e Levit. 19. 18.
44 sult ghy haten. Maer ick segge u/ f Hebt uwe vyanden lief/ se- f Luce 6.27. Rom. 12.20.
ghent'se die u vervloecken/ doet wel den ghenen die u haten/ ende
45 g bidt voor de gene die u gewelt doen/ ende die u vervolgen. Op g Luce 23. 34.
dat ghy meucht kinderen zijn uwes Vaders / die in de Hemelen Actor. 7.60.
is. Want hy doet sijne Sonne opgaen over boose ende goede/en- 1. Cor. 4.13. 1. Petr. 2.23
46 de regent over rechtveerdige ende onrechtveerdige. h Want in- h Luc. 6.32
dien ghy lief hebt / die u lief hebben / wat loon hebt ghy? Doen
47 oock de Tollenaers niet het selve? Ende indien ghy uwe broe-
ders alleen groet/wat doet ghy boven andere? Doen oock niet de
48 Tollenaers also? Weest dan ghy-lieden volmaeckt/gelijck uw'
Vader/die in de Hemelen is/volmaeckt is.

Het vj. Capittel.

1 Christus leert hoe men moet aelmoessen geven. 5 Bidden. 16 Vasten. 19 Wat voor schatten
vergaderen. 22 Hoe het verstant moet ghericht zijn. 24 Dat men gheen twee Heeren kan dienen.
25 Dat men de sorge van lichamelicke nootdruft moet Gode bevelen. 33 Ende voor al het Koninck-
rijcke Godts soecken.

Hebt acht dat ghy uwe aelmoesse niet en doet voor de men- 1
schen/ om van haer gesien te worden: anders so en hebt ghy
a Rom.12.8. geenen loon by uwen Vader / die in de Hemelen is. a Wanneer 2
ghy dan aelmoesse doet/so en laet voor u niet trompetten/ ghelijck
de geveynsde in de Synagogen/ende op de straten doen/op dat'se
van de menschen ge-eert mogen worden: Voorwaer segge ick u/
sy hebben haren loon wech. Maer als ghy aelmoesse doet / soo 3
en laet uwe slincke-[handt] niet weten/ wat uwe rechte doet.
Op dat uwe aelmoesse in 't verborgen zy: ende uwe Vader/die 4
b Luce 14.14. in 't verborgen siet/ die sal 't u in 't b openbaer vergelden. Ende 5
wanneer ghy bidt/ so en sult ghy niet zijn gelijck de gheveynsde:
want die plegen geerne in de Synagogen/ende op de hoecken der
straten staende/ te bidden/ op dat sy van den menschen mogen ge-
sien worden. Voorwaer ick segghe u/dat sy haren loon wech heb-
c 2.Reg.4.33. ben. Maer ghy / wanneer ghy bidt/ c gaet in uwe binnen-ka- 6
Actor.10.4. mer/ende uwe deure gesloten hebbende/ bidt uwen Vader die in 't
verborghen is/ende uw' Vader die in 't verborgen siet/sal 't u in't
d 1.Reg.18.28. openbaer vergelden. Ende als ghy bidt/ d so en gebruyckt geen 7
Jesai.1.15. ydel verhael van woorden/gelijck de Heydenen: want sy meynen
dat sy door hare veelheydt van woorden/ sullen verhoort worden.
Wordet dan haer niet gelijck: want uw' Vader weet wat ghy 8
van noode hebt / eer ghy hem biddet. Ghy dan biddet aldus: 9
e Luc.11.2. e Onse Vader/die in de Hemelen [zijt]/uwen naem werde gehey-
licht. Uw' Koninckrijcke kome / uwen wille geschiedde gelijck 10
in den Hemel/[also] oock op der aerden. Ons' dagelicks broodt 11
geeft ons heden. Ende vergeeft ons onse schulden/gelijck oock 12
wy vergeven onse schuldenaren. Ende en leyt ons niet in ver- 13
f Matt.13.39. soeckinghe/maer verlost ons van den f boosen. Want uw' is het
Koninckrijcke/ ende de kracht/ ende de heerlickheydt / in der eeu-
g Marc.11.25. wicheydt / Amen. g Want indien ghy den menschen hare mis- 14
Coloss.3.13. daden vergeeft/so sal uwe Hemelsche Vader oock u vergeven.
h Mat.18.35. h Maer indien ghy den menschen hare misdaden niet en ver- 15
Jac.2.13. geeft/ soo en sal oock uwe Vader uwe misdaden niet vergeven.
i Jesa.58.3. i Ende wanneer ghy vast/ en toont geen droevich gesichte/ ge- 16
Matt.9.14. Marc.2.18. lijck de gheveynsde: want sy mismaecken hare aenghesichten/op
Luce 5.33. dat sy van de menschen moghen ghesien worden / als sy vasten.
Voorwaer ick segghe u/ dat sy haren loon wech hebben. Maer 17

ghy/

ghy/als ghy vaſt/ſalft uw' hooft/ ende waſcht u aengheſichte.
18 Op dat het van de menſchen niet geſien en werde als ghy vaſt/
maer uw' Vader/die in 't verborgen is: ende uw' Vader/ die in 't
19 verborghen ſiet / ſal 't u in 't openbaer vergelden. Vergadert u
[k] geen ſchatten op der aerden/daerſe de motte ende roeſt verderft/ k Pro.23.4. Jacob.5.1. Hebr.13.5.
20 ende daer de dieven doorgraven ende ſtelen. Maer [l] vergadert l Luc.12.33.
u ſchatten in den Hemel/daerſe noch motte noch roeſt en verderft/ 1.Tim.6.19.
21 ende daer de dieven niet en door-graven noch en ſtelen. Want
22 waer uwen ſchat is / daer ſal oock u herte zijn. De keerſe des
lichaems is [m] de ooge: indien dan uwe ooge eenvoudich is/ ſo ſal m Luce 11. 34.
23 u geheel lichaem verlicht weſen. Maer indien u ooge boos is/
ſo ſal geheel u lichaem duyſter zijn. Indien dan het licht dat in
u is / duyſterniſſe is / hoe groot [ſal] de duyſterniſſe [ſelve] zijn?
24 [n] Niemant en kan twee heeren dienen / want of hy ſal den ee- n Luce 16. 13.
nen haten / ende den anderen liefhebben / of hy ſal den eenen aen-
hanghen / ende den anderen verachten/ Ghy en kont niet Godt
25 dienen/ende den Mammon. [o] Daerom ſegge ick u: zijt niet be- o Pſa.37.5. ende 55.23.
ſorcht voor u leven / wat ghy eten / ende wat ghy drincken ſult: Luce 12.22.
noch voor u lichaem / waer mede ghy u kleeden ſult. Is het le- Phil.4.6. 1.Tim.6.8.
ven niet meer dan het voedtſel / eñ het lichaem dan de kleedinge? 1.Petr.5.7.
26 [p] Aenſiet de vogelen des Hemels/dat ſy niet en zaeyen/noch en p Job 39.3. Pſal.147.9.
maeyen/ noch en verſamelen in de ſchueren/ende u hemelſche Va-
der voedt [nochtans] deſelve: en gaet ghy deſelve niet [ſeer] veel
27 te bovẽ? Wie doch van u kan met beſorcht te zijn een elle tot ſij-
28 ne lenghde toedoen? Ende wat zijt ghy beſorcht voor de klee-
dinge? Aenmerckt de Lelien des veldts/ hoe ſy waſſen: ſy en ar-
29 beyden niet/noch en ſpinnen niet: Ende ick ſegghe u/ dat oock
Salomon in alle ſijne heerlickheydt niet en is bekleedt geweeſt/
30 ghelijck een van deſen. Indien nu Godt het gras des Veldts/
dat heden is ende morgen in den oven gheworpen wordt / alſo be-
kleet/en ſal hy u niet veel meer [kleeden]/ Ghy kleyn geloovige?
31 Daerom en zijt niet beſorcht/ ſeggende/wat ſullen wy eten? of
wat ſullen wy drincken? of waer mede ſullen wy ons kleeden?
32 Want alle deſe dingen ſoecken de Heydenen. Want uwe He- q 1.Reg.3.
33 melſche Vader weet / dat ghy alle deſe dingen behoeft. [q] Maer 13. Pſal.37.25.
ſoeckt eerſt het Koninckrijcke Godts/ende ſijne gherechtigheydt/ ende 55.23.
34 ende alle deſe dinghen ſullen u toegheworpen worden. Zijt dan
niet

niet besorcht tegen den morgen: want de morgen sal voor het sijne
sorgen/[elcken] dagh heeft genoech aen sijn selfs quaet.

Het vj. Capittel.

1 Christus leert voorder / hoe men van sijnen naesten moet oordeelen / ende den selven bestraffen. 6 Dat men het heylige den verachters niet en moet voordraghen. 7 Dat men met bidden moet aen-houden. 12 Hoe men handelen moet met sijnen naesten. 13 Van de enge ende wijde poorte. 15 Van de valsche Propheten te mijden. 21 Dat niet alle die uyterlick Godt dienen sullen salich worden. 24 Dat men 't woordt Godts niet alleen moet hooren/maer oock doen.

[a] En oordeelt niet/ op dat ghy niet geoordeelt en wordt. 1
[b] Want met welck oordeel ghy oordeelt / sult ghy geoor= 2
deelt worden: ende met welcke mate ghy metet/sal u weder geme=
ten worden. [c] Ende wat siet ghy den splinter die in de ooghe 3
uwes broeders is/ maer den balck die in uwe ooghe is/ en merckt
ghy niet? Of / hoe sult ghy tot uwen broeder segghen / laet toe 4
dat ick den splinter uyt uw' ooghe uyt doe / ende siet daer is een
balck in uwe ooge. [d] Ghy geveynsde/ werpt eerst den balck uyt 5
uw' ooghe / ende dan sult ghy besien / om den splinter uyt uwes
broeders ooge uyt te doen. [e] En geeft het heylighe den honden 6
niet / noch en werpt uwe peerlen niet voor de swijnen : op dat sy
niet t'eenigher tijdt deselve met hare voeten en vertreden / ende
[haer] omkeerende/u en verscheuren. Biddet/ [f] ende u sal gege= 7
ven worden : soecket / ende ghy sult vinden: kloppet / ende u sal
open ghedaen worden. [g] Want een yeghelick die bidt / die ont= 8
fanght : ende die soeckt/die vint : ende die klopt/die sal open ghe=
daen worden. Ofte wat mensche isser onder u / so sijn sone hem 9
soude bidden om broot/ die hem eenen steen sal geven? Ende so 10
hy hem om een visch soude bidden / die hem een slange sal geven?
Indien dan ghy † [h] die boos zijt / weet uwen kinderen goede 11
gaven te geven/hoe veel te meer sal uwe Vader/die in de Hemelen
is/goede [gaven] geven/den genen diese van hem bidden. [i] Alle 12
[dinghen] dan / die ghy wilt dat u de menschen souden doen/ doet
ghy hen oock also : Want dat is de Wet ende de Propheten.
[k] Gaet in door de enghe poorte : want wijt is de poorte / ende 13
breedt is de wegh / die tot het verderf leydt / ende vele zijnder die
door deselve ingaen. [l] Want de poorte is enge/ ende de wegh is 14
nauwe/ die tot het leven leydt / ende weynige zijnder / die den sel=
ven vinden. [m] Maer wacht [u] van de valsche Propheten / de= 15
welcke in schaeps-kleederen tot u komen / maer van binnen zijn=
'se

a Luc. 6. 37. Rom. 2. 1. 1 Cor. 4. 3. 5.
b Marc. 4. 24. Luce 6. 38.
c Luce 6. 41/ 42.
d Prov. 18. 17.
e Prov. 9. 8. ende 13. 9.
f Matth. 21. 22. Marc. 11. 24. Luce 11. 9. Joan. 14. 13. ende 16. 24. Jac. 1. 5/ 6. 1. Joan. 3. 22. ende 5. 14.
g Jer. 29. 12. Prov. 8. 17.
h Gen. 6. 5. ende 8. 21.
i Luc. 6. 31.
k Luce 13. 24. Actor. 14. 22.
m Deut. 13. 1. Jer. 23. 16. Matt. 24. 4. Rom. 16. 17. Ephes. 5. 6. Coloss. 2. 8. 1. Joan. 4. 1.

6 'se grijpende wolven. Aen hare vruchten sult ghyse kennen.
Leest men oock een druyve van doornen / of vijgen van distelen ?
7 n Alsoo een yeder goede boom/ brenght voort goede vruchten/
8 ende een quade boom/ brenght voort quade vruchten. Een goe=
de boom en kan geen quade vruchten voortbrengen : noch een
9 quade boom goede vruchten voortbrenghen. Een yeder boom
die geen goede vrucht voort en brenght/ wordt uytgehouwen/ en=
20 de in 't vyer ghewor pen. Soo sult ghy dan deselve aen hare
21 vruchten kennen. o Niet een yeghelick/ die tot my seght/ Heere/
Heere/ en sal ingaen in 't Koninckrijcke der Hemelen : maer die
22 daer doet den wille mijns Vaders/ die in de Hemelen is. p Vele
sullen ten dien daghe tot my segghen/ Heere/ Heere/ en hebben wy
niet in uwen name gheprophetеert/ ende in uwen name duyvelen
23 uytgeworpen/ ende in uwen name vele krachten gedaen ? q En=
de dan sal ick haer opentlick aensegghen/ Ick en heb u noyt ghe=
kent. r Gaet wech van my ghy die de ongherechticheydt werckt.
24 s Een yeghelick dan die dese mijne woorden hoort/ ende deselve
doet / dien sal ick vergheliјcken by een voorsichtich man / die sijn
25 huys op een steenrotze ghebouwt heeft. Ende daer is slach-re=
ghen nedergevallen/ ende de water-stroomen zijn gekomen/ ende
de winden hebben gewaeyt/ ende zijn tegen het selve huys aenge=
vallen/ ende het en is niet gevallen/ want het was op de steenrotze
26 ghegront. t Ende een yeghelick die dese mijne woorden hoort/
ende deselve niet en doet/ die sal by eenen dwasen man vergeleken
27 worden / die sijn huys op het zant ghebouwt heeft. Ende de
slach-reghen is neder-gevallen/ ende de water-stroomen zijn ghe=
komen/ ende de winden hebben gewaeyt/ ende zijn teghen 't selve
huys aengheslaghen/ ende het is ghevallen / ende sijnen val was
28 groot. Ende het is geschiet / als Jesus dese woorden ghe-eyn=
dicht hadde/ [dat] de scharen haer ontsetteden over sijne leere.
29 v Want hy leerde haer / als macht hebbende / ende niet als de
Schrift-geleerde.

n Matt. 12. 33. Marc. 11. 15. Matt. 3. 10. Luce 3. 8.
o Rom. 2. 13. Jac. 1. 22. Actor. 19. 13. Matth. 25. 11. Luce 6. 46. ende 13. 25.
p Jer. 14. 14. ende 27. 15. Luce 13. 26.
q Psal. 6. 9. Matth. 25. 12. Luce 13. 25/ 27.
r Matt. 25. 41. Luce 13. 25/ 27.
s Jer. 17. 8. Luce 6. 47. Rom. 2. 13.
t Rom. 2. 13. Jac. 1. 23. Ezech. 31. 11.
v Marc. 1. 22. ende 6. 2. Luce 4. 32.

Het viij. Capittel.

1 Christus reynicht eenen melaetschen. 5 gheneest den knecht eens hooftmans. 14 de schoon-
moeder Petri. 16 ende noch vele andere. 18 Verklaert eenen Schrift-geleerden/ die hem wilde vol=
gen sijne armoede. 21 Ende ghebiedt eenen anderen hem te volghen sonder uytstel. 23 Stilt het on=
weder op de Zee. 28 Drijft de Duyvelen uyt twee besetenen menschen/ ende laet toe datse in de verc=
kens varen.

a Marc. 1. 40. Luce 5. 12. DOe hy nu van den berch afgheklommen was / zijn hem vele 1
scharen ghevolght. [a] Ende siet/een melaetsche quam/ ende 2
aenbadt hem/seggende: Heere/indien ghy wilt/ghy kont my rey-
nighen. Ende Jesus de handt uytstreckende/ heeft hem aenge- 3
raeckt/seggende/ Ick wil/wordt gereynicht. Ende terstont wert
[hy van] sijne melaetschept gereynicht. Ende Jesus seyde tot 4
b Luc. 5. 14. hem/ Siet dat ghy[dit]niemant en seght: maer [b] gaet henen/toont
c Lev. 13. 2. ende 14. 2. u selven den Priester/ ende offert de gave / die [c] Moses gheboden
d Luce 7. 1. heeft / haer tot een ghetuygenisse. [d] Als nu Jesus te Caperna- 5
um inghegaen was / quam tot hem een Hooftman over hondert/
biddende hem/ Ende seggende/Heere/mijn knecht licht te huys 6
gheraeckt/ ende lijdt sware pijnen. Ende Jesus seyde tot hem/ 7
Ick sal komen ende hem ghenesen. Ende de Hooftman over 8
hondert antwoordende seyde/ Heere/ick en ben niet weerdigh dat
e Psal. 107. 20. ghy onder mijn dack soudt inkomen/maer [e] spreeckt alleenlick een
woordt / ende mijn knecht sal ghenesen worden. Want ick ben 9
oock een mensche onder de macht [van andere] / hebbende onder
my krijchs-knechten: ende ick segge tot desen/Gaet/ende hy gaet:
ende tot den anderen/Komt/ende hy komt: ende tot mijnen dienst-
knecht / Doet dat / ende hy doet het. Jesus nu [dit] hoorende/ 10
heeft hem verwondert/ende seyde tot de gene die [hem] volchden/
Voorwaer segghe ick u/Ick en hebbe selfs in Israël soo grooten
f Luce 13. 29. gheloove niet gevonden. [f] Doch ick segge u/ dat vele sullen ko- 11
men van oosten ende westen / ende sullen met Abraham / ende
Isaac / ende Jacob aensitten in het Coninckrijck der Hemelen.
g Matth. 21. 43. [g] Ende de kinderen des Coninckrijcks sullen uytgheworpen 12
h Matth. 13. 42. worden in de buytenste duysternisse / [h] aldaer sal weeninghe zijn/
ende 22. 13. ende 24. 51. Luce 13. 28. ende knerssinghe der tanden. Ende Jesus seyde tot den hooft- 13
man over hondert/ Gaet henen/ende u geschiedde gelijck ghy ge-
loost hebt. Ende sijn knecht is ghesont gheworden te dier selver
i Marc. 1. 29. Luce 4. 38. uyre. [i] Ende Jesus ghekomen zijnde in het huys Petri / sach 14
sijn wijfs moeder [te bedden] ligghen / hebbende de kortse.
Ende hy raeckte haer handt aen / ende de kortse verliet haer/ 15
ende sy stondt op / ende diende henlieden. Ende als het laet ge- 16
worden was / hebben sy vele van den Duyvel beseten tot hem ge-
bracht/ende hy wierp de [boose] geesten uyt met den woorde/ende
hy genas alle die qualick ghestelt waren. Op dat vervult sou- 17
de wor-

de woorden/dat ghesproken was door Iesaiam den Propheet/seg-
ghende / [k] Hy heeft onse kranckheden [op hem] ghenomen / ende k Jes. 53.4. 1.Petr.2.24.
18 [onse] sieckten ghedraghen. Ende Iesus vele scharen siende
19 rondt-om hem / beval aen d'andere zijde over te varen. [l] Ende l Luc.9.57.
daer quam een seker Schrift-gheleerde tot hem/ ende seyde tot
hem/ Meester ick sal u volghen/ waer ghy oock henen gaet.
20 Ende Iesus seyde tot hem: De Vossen hebben holen / ende de
Vogelen des Hemels nesten: maer de Sone des menschen en heeft
21 niet waer hy het hooft neder legghe. Ende een ander uyt sijne
discipelen seyde tot hem / Heere laet my toe dat ick eerst henen
22 gae / ende mijnen vader begrave. Doch Iesus seyde tot hem/
22 Volcht my/ ende [m] laet de doode hare dooden begraven. [n] Ende m 1.Tim.5.6.
als hy in 't schip gegaen was/ zijn hem sijne Discipelen gevolcht. n Marc. 4.35.
24 Ende siet/ daer onstondt een groote onstuymicheydt in de zee/ Luce 8,22.
also dat het schip van de golven bedeckt wierdt: doch hy sliep.
25 Ende sijne Discipelen by [hem] komende hebben hem opghe-
26 weckt / segghende / Heere behoedt ons: wy vergaen. Ende hy
seyde tot haer/ Wat zijt ghy vreesachtich/ ghy kleyn-geloovighe?
[o] Doe stont hy op ende bestrafte de winden ende de zee: ende daer o Job 26.12.
27 wiert groote stilte. Ende de menschen verwonderden haer/ seg- Psa. 107.26. Jesai.51.10.
gende/ Hoedanich een is dese/ dat oock de winden ende de zee hem
28 ghehoorsaem zijn? [p] Ende als hy over aen d'ander zijde was p Marc. 5.1.
ghekomen in het landt der Gergesenen / zijn hem twee van den Luce 8,26.
Duyvel beseten ontmoetet/ komende uyt de graven/ die seer wreet
waren/ alsoo dat niemant door dien wegh konde voorby gaen.
29 Ende siet sy riepen / segghende / Iesu ghy Sone Godts/ wat
30 hebben wy met u [te doen]? Zijt ghy hier ghekomen om ons te
31 pijnighen voor den tijdt? Ende verre van haer was een kudde
32 veler swijnen weydende. Ende de Duyvelen baden hem / seg-
gende/ Indien ghy ons uyt-worpt/ laet ons toe/ dat wy in de cud-
33 de swijnen varen. Ende hy seyde tot haer / Gaet henen. Ende
sy uyt-gaende voeren henen in de cudde swijnen: ende siet de ghe-
heele cudde swijnen stortede van de steylte af in de zee / ende stor-
34 ven in 't water. Ende diese weydden zijn gevlucht: ende als sy
in de stadt gekomen waren/ boodtschapten sy alle [dese] dinghen/
35 ende wat den besetenen [geschiedt was]. Ende siet / de geheele
stadt ginck uyt Iesu te gemoet: ende als sy hem sagen/ [q] baden sy/ q Actor. 16.39.
dat hy uyt hare landt-palen wilde vertrecken.
Het

Het ix. Capittel.

1 Christus gheneest eenen gheraeckten ofte lammen / ende bewijst dat hy macht heeft om de sonden te vergheven/ 9 Beroept Mattheum / ende eet met de Tollenaers/ 14 Verdedicht sijne Discipelen/ datse niet en vasten/ 20 Geneest een vrouwe van het bloedt-vloeyen/ 23 Verweckt eens Oversten ghestorvene dochterken/ 27 Maeckt twee blinde siende/ 32 Werpt eenen stommen Duyvel uyt/ 35 Predickt/ende geneest vele siecken/ 36 Vermaent te bidden om arbeyders in den oogst.

ENde in het schip gegaen zijnde/voer hy over ende quam in sij= 1
a Mar.2.3. Luce 5.18. Actor.9.33. ne stadt. [a] Ende siet / sy brachten tot hem eenen gheraeckten/
op een bedde liggende. Ende Jesus haer geloove siende / seyde 2
tot den geraeckten/ Sone/ zijt wel gemoet/uwe sonden zijn u ver=
gheven. Ende/ siet sommighe der Schriftgheleerden seyden in 3
b Psa.32.5. Iesai.43.25. haer selven / [b] Dese lastert [Godt]. Ende Jesus siende hare 4
gedachten/seyde/Waerom overdenckt ghy quaet in uwe herten?
Want wat is lichtelicker te segghen/De sonden zijn u verghe= 5
ven: ofte te seggen/ Staet op/ ende wandelt? Doch op dat ghy 6
moocht weten/dat de Sone des menschen macht heeft op der aer=
den de sonden te vergheven/ (doe seyde hy tot den gheraeckten)
Staet op/neemt uw' bedde op/ende gaet henen na u huys. En=
de hy opghestaen zijnde / ginck henen na sijn huys. De scha= 7
ren nu [dat] siende / hebben haer verwondert / ende Godt ver= 8
heerlickt/ die soodanighe macht den menschen ghegheven hadde.
c Marc. 2. 14. Luce 5.27. [c] Ende Jesus van daer voortgaende / sach een mensche in het 9
Tolhuys sitten/genaemt Mattheus: ende seyde tot hem/ Volght
my. Ende hy opstaende volghde hem. Ende het gheschiede als 10
hy in het huys [Matthei] aensadt / siet vele tollenaers ende son=
daers quamen ende saten mede aen/ met Jesu/ eñ sijne discipelen.
Ende de Phariseen [dat] siende / seyden tot sijne discipelen/ 11
Waerom eet uw' Meester met de tollenaren ende sondaren?
Maer Jesus[sulcks]hoorende/seyde tot haer/Die gesont zijn 12
en hebben den Medecijn-meester niet van noode / maer die sieck
d Hose. 6.6. Mich.6.8. Matth. 12. 7. zijn. Doch gaet henen ende leerdt/ wat het zy/ [d] Ick wil barm= 13
herticheyt/ende niet offerhande. [e] Want ick ben niet gekomen om
e 1. Tim. 1. 15. Marc.2.17. Luce 5.32. ende 19.10. te roepen rechtveerdighe/ maer sondaers tot bekeeringe. [f] Doe 14
quamen de discipelen Joannes tot hem/segghende/Waerom va=
sten wy ende de Phariseen veel/ eñ uwe discipelen en vasten niet?
f Marc.2. 18. Luce 5.33. Ende Jesus seyde tot haer/Konnen oock [g] de bruylofts kinde= 15
ren treuren/so lange de bruydegom by haer is? Maer de daghen
g 2.Cor.11. 2. sullen komen / wanneer de bruydegom van haer sal wechgheno=

men

[ko]men zijn/ ende dan sullen sy vasten. Oock en set niemant eenen
lap ongevolt laken/ op een oudt kleedt: want desselven aengesette
lap scheurt af van het kleedt/ende daer wort een erger scheure.
[h] Noch men doet geenen nieuwen wijn in oude [leder-]sacken: [h] Act. 2.4. Marc. 2.21.
anders soo bersten de [leder-]sacken / ende de wijn wort uyt-ghe-
stort / ende de [leder-]sacken verderven : maer men doet nieuwen
wijn in nieuwe [leder-]sacken/ eñ beyde te samen worden behou-
den. Als hy dese dingen tot haer sprack/[i] siet een Overste quam [i] Marc. 5. 22.
ende aenbadt hem/seggende / Mijn dochter is nu terstont gestor- Luce 8.41.
ven/ doch komt ende leght uwe handt op haer/ ende sy sal leven.
19 Ende Jesus opgestaen zijnde volghde hem/ ende sijne discipe-
20 len. ([k] Ende siet een vrouwe/die twaelf jaren het bloed-vloeyen [k] Marc. 5. 25.
ghehadt hadde/komende tot hem van achteren/ raeckte den zoom Luce 8.43. Lev. 15.25.
21 sijnes kleedts aen. Want sy seyde in haer selven / indien ick al-
22 leenlick sijn kleedt aenraecke/ soo sal ick ghesont worden. Ende
Jesus hem omkeerende/ende haer siende/seyde/[l] Zijt wel gemoet [l] Marc. 5. 34.
dochter / uw' geloove heeft u behouden. Ende de vrouwe wierdt Luce 8.48.
23 ghesont van deselve uyre af.) [m] Ende als Jesus in het huys [m] Marc. 5. 38.
des Oversten quam / ende sagh de pijpers eñ de woelende schare. Luce 8.51.
24 Seyde hy tot haer / Vertreckt / want het dochterken en is niet
25 doodt / maer [n] slaept. Ende sy belachten hem. Als nu de schare [n] Joan. 11. 11.
uytghedreven was/ ginck hy in/ ende greep haer handt : ende het
26 dochterken stont op. Ende dit geruchte ginck uyt door dat ge-
27 heele lant. Ende als Jesus van daer voortginck/zijn hem twee
blinde ghevolcht/ roepende ende segghende/ [Ghy] sone Davids
28 ontfermt u onser. Ende als hy in huys gekomen was/quamen
de blinde tot hem. Ende Jesus seyde tot haer/Gheloost ghy dat
29 ick dat doen kan? Sy seyden tot hem / Ja Heere. Doe raeckte
hy hare ooghen aen / segghende / u gheschiede na uw' gheloove.
30 Ende hare oogen zijn geopent geworden. [o] Ende Jesus heeft [o] Matth. 12.16.
haer seer strengelick verboden/ seggende/ Siet dat het niemant en Luce 5.14.
31 wete. [p] Maer sy uytghegaen zijnde/ hebben hem ruchtbaer ge- [p] Marc. 7. 36.
32 maeckt/ door dat gheheele landt. [q] Als dese nu uytginghen/ siet [q] Matth. 12.22.
so brachten sy tot hem een mensche die stom ende van den Duyvel Luce 11.14.
33 beseten was. Ende als de Duyvel uytghewopen was / sprack
de stomme. Ende de scharen verwonderden haer/seggende/ Daer
34 en is noyt desghelijcks in Israel ghesien. Maer de Phariseen

r Matth. 12.24. seyden/ r Hy werpt de Duyvelen uyt/door den Oversten der Duy-
Marc.3.22. Luce 11.15. velen. s Ende Jesus omginck alle de steden ende vlecken / lee-
s Mar.6.6. rende in hare Synagogen/ ende predikende het Euangelium des
Luce 13.22. Coninckrijcks/ende ghenesende alle sieckten ende alle qualen on-
t Marc.6. 34. der den volcke. t Ende hy de scharen siende/ wert innerlick met
ontferminghe beweecht over haer / om datse vermoeyt ende ver-
v Jer. 23.1. Ezech. 34.2. stroyt waren / v ghelijck schapen / die gheenen herder en hebben.
x Luc.10.2. Joan.4.35. Doe seyde hy tot sijne Discipelen / x De oogst is wel groot/ 3
y 2. Thes.3. 1. maer de arbeyders zijn weynighe. y Biddet dan den Heere des 3
oogsts/dat hy arbeyders in sijnen oogst uytstoote.

Het x. Capittel.

1 Christus geeft sijnen Apostelen macht / om wonderwercken te doen. 2 haer namen. 5 sendtse om te prediken onder het volck Israels. 8 Onderricht haer/hoese haer tot de reyse schicken/ende hoese haer dragen sullen/tegen de gene die haer ontfangen/ende niet ontfangen. 16 Wat haer voor swarigheyt ontmoeten sal/ende waer mede sy haer in desen allen hebben te troosten. 32 Leert wat voor loon hebben te verwachten/die hem stantvastelick belijden. 40 eñ tegen sijne dienstknechten weldadig zijn.

a Marc.3. 13. a ENde sijne twaelf Discipelen tot hem gheroepen hebbende/
Luce 6.13. ende 9.1. heeft haer macht ghegeven over de onreyne gheesten / om de
selve uyt te werpen/ende om alle sieckte ende alle quale te genesen.
De namen nu der twaelf Apostelen zijn dese: De eerste Simon 2
ghesegght Petrus / ende Andreas sijn broeder : Jacobus de [so-
ne] Zebedei/ende Joannes sijn broeder. Philippus ende Bar- 3
tholomeus : Thomas ende Mattheus de Tollenaer : Jacobus
de [sone] Alphei/ende Lebbeus/ toeghenaemt Thaddeus. Si- 4
mon Cananites/ende Judas Iscariotes/ die hem oock verraden
heeft. Dese twaelve heeft Jesus uytgesonden / ende haer bevel 5
b Act.3. 26. ende 13.26/ 46. gegeven/seggende/ Ghy en sult niet henen gaen op den wegh der
Heydenen/noch ghy en sult niet ingaen in [eenige] stadt der Sa-
c Luce 9. 2. maritanen. b Maer gaet veel meer henen tot de verlorene scha- 6
d Luc.10.9. pen des huys Israëls. Ende henen gaende/ c predickt/seggen- 7
e Act. 8.18/ 20. de/Het Koninckrijck der Hemelen is na-by gekomen. d Geneest 8
f Mar.6.8. Luce 9.3. ende 22.35. de krancke / reynicht de melaetsche / weckt de doode op/werpt de
g 1.Tim. 5. 18. Duyvelen uyt. e Ghy hebt het om niet ontfangen / geeft het om
Luce 10.7. niet. f En verkrijcht u noch gout/noch silver/noch koper-[gelt] 9
1.Cor.9.4/ 14. in uwe gordels. Noch male tot den wegh / noch twee rocken/ 10
Lev.19.13. Deut.24.14. noch schoenen / noch staf. g Want de arbeyder is sijn voedtsel
ende 25.4. weerdigh. h Ende in wat stadt ofte vlecke ghy sult inkomen/ 11
h Marc. 6. 10. ondersoeckt wie daer in weerdigh is : ende blijft aldaer / tot dat
Luce 9.4. ende 10.8. ghy [daer] uytgaet. Ende als ghy in het huys gaet / soo groet 12
het

13 het selve. Ende indien dat huys weerdigh is / soo kome uwen
vrede over dat selve: maer indien het niet weerdigh en is/so keere
14 uwen vrede weder tot u. [i] Ende so yemant u niet en sal ontfan-
gen/noch uwe woorden hooren/ uytgaende uyt dat huys ofte uyt
15 deselve stadt/ [k] schuddet het stof uwer voeten af. [l] Voorwaer
segghe ick u / Het sal den lande van Sadoma ende Gomorra ver-
draechlicker zijn in den dagh des oordeels/dan deselve stadt.
16 [m] Siet ick sende u als schapen in 't midden der wolven: Zijt
dan voorsichtich gelijck de slangen/ eñ oprecht gelijck de duyven.
17 Maer wacht u voor de menschen: [n] want sy sullen u overleve-
ren in de Raedts-vergaderinghen/ en in hare Synagogen sullen
18 sy u geesselen. [o] Ende ghy sult oock voor Stadthouders ende
Koningen geleydet worden/om mijnent wille/haer ende den Hey-
19 denen tot getuygenisse. [p] Doch wanneer sy u overleveren/so en
sult ghy niet besorcht zijn/hoe of wat ghy spreken sult. Want het
sal u in deselve ure ghegheven worden / wat ghy spreken sult.
20 Want ghy en zijt niet die spreket / maer ['t is] de Geest uwes
21 Vaders/ die in u spreeckt. [q] Ende de [eene] broeder sal den [an-
deren] broeder overleveren tot de doodt/ ende de Vader het kindt/
ende de kinderen sullen opstaen teghen de ouders / ende sullense
22 dooden. Ende ghy sult van allen ghehatet worden om mijnen
name/ [r] maer die volstandig sal blijven tot den eynde/die sal salich
23 worden. [s] Wanneer sy u dan in dese stadt vervolghen/ vliedt in
de andere: Want voorwaer segghe ick u / ghy en sult [uwe reyse
door] de steden Israels niet ge-eyndicht hebben / of de Sone des
24 menschen sal gekomen zijn. [t] De Discipel en is niet boven den
25 meester / noch de dienstknecht boven sijnen heere. Het [zy] den
discipel genoech/ dat hy werde gelijck sijn meester/ende de dienst-
knecht gelijck sijn heere. [v] Indien sy den heere des huys Beelze-
26 bul hebben geheeten/hoe veel te meer sijne huysgenooten? [x] En
vreest dan haer niet: [y] want daer en is niet bedeckt / 't welck niet
en sal ontdeckt worden/ende verborgen/ 't welck niet en sal gewe-
27 ten worden. 'T ghene ick u segge in de duysternisse/ segget in 't
licht: ende 't gene ghy hoort in de oore/ predickt dat op de daken.
28 [a] Ende en vreest u niet voor de gene die het lichaem dooden/en-
de de ziele niet en konnen dooden: Maer vreest veel meer hem/die
29 beyde ziele ende lichaem kan verderven in de helle. En worden

 niet

i Marc.6.11. Luce 9.5.
k Actor. 13.51. ende 18.6.
l Luc.10.12. Marc.6.11.
m Luc.10.3.
n Matth. 24.9. Luce 21.12. Joan.15.20. ende 16.2. Apoc.2.10.
o Act. 24.1. ende 25.4.
p Luce 12.11. ende 21.14. Mar.13.11.
q Luce 21.16. Mich.7.2/5.
r Luce 21.19. Matth. 24.13. Marc.13.13. Apoc.2.10. ende 3.10.
s Matth.2.13. ende 4.12. ende 12.15. Actor.8.1. ende 9.25. ende 14.6.
t Luc. 6.40. Joan.13.16. ende 15.20.
v Matth. 9.34. ende 12.24. Marc.3.22. Luce 11.15. Joan.8.48.
x Jes. 8.12. Jerem. 1.8.
y Marc. 4.22. Luce 8.17. ende 12.2. Job 12.22.
a Luc. 12.4. Jerem. 1.8.

niet twee muſchkens om een penninckſken verkocht? Eñ niet een
b 1.Sam. 14.45. van deſen en ſal op de aerde vallen/ſonder uwen Vader. [b] Ende 30
oock uwe hayren des hoofts zijn alle ghetelt. En vreeſt dan 31
c Marc. 8. 38. niet/ ghy gaet vele muſchkens te boven. [c] Een yegelick dan die 32
Luce 9.26. ende 12.8. my belijden ſal voor de menſchen / dien ſal ick oock belijden voor
2.Tim.2.12. mijnen Vader die in de Hemelen [is]. Maer ſoo wie my ver- 33
loochent ſal hebben voor de menſchen/dien ſal ick oock verlooche-
d Luce 12. 51. nen voor mijnen Vader die in de Hemelen [is]. [d] En meynt niet 34
e Mich.7.6. dat ick gekomen ben om vrede te brengen op de aerde: Ick en ben
niet ghekomen om vrede te brengen/ maer het ſweerdt. [e] Want 35
ick ben gekomen om den menſche tweedrachtigh te maken tegen
ſijnen vader/ ende de dochter teghen hare moeder/ende de ſchoon-
f Pſalm 41. 10. dochter tegen hare ſchoon-moeder. [f] Ende sy [ſullen] des men- 36
ende 55.13. Joan.13.18. ſchen vyanden [worden] / die ſijne huyſgenooten [zijn]. [g] Die 37
g Luce 15. 26. vader of moeder lief heeft boven my / en is mijns niet weerdigh:
h Matth. 16.24. ende die ſone ofte dochter lief heeft boven my / en is mijns niet
Marc.8.34. weerdigh. [h] Ende die ſijn kruyce niet [op hem] en neemt / ende 38
Luce 9.23. ende 14.27. my na en volcht / en is mijns niet weerdigh. [i] Die ſijne ziele 39
i Luce 9.24. ende 17.33. vindt/ſal [de] ſelve verlieſen: ende die ſijn ziele ſal verlooren heb-
Joan.12.25. ben om mijnent wille / ſal deſelve vinden. [k] Die u ontfanght/ 40
Matth. 16. 25. ontfanght my: ende die my ontfanght/ontfanght hem die my ge-
Marc.8.35. k Luce 10. 16. ſonden heeft. [l] Die eenen Propheet ontfanght in den naem eens 41
Joan.13.20. Propheten / ſal den loon eens Propheten ontfangen: ende die ee-
l 1.Reg. 17. 10. nen rechtveerdigen ontfanght in den naem eens rechtveerdigen/
ende 18.4. ſal den loon eens rechtveerdigen ontfangen. [m] Ende ſo wie een 42
2.Reg.4.8. m Matth. van deſe kleyne te drincken geeft alleenlick eenen beker kout
25.40. [waters] in den name eens Diſcipels/ voorwaer ſegghe ick u/ hy
Marc.9.41. Hebr.6.10. en ſal ſijnen loon geenſins verlieſen.

Het xj. Capittel.

1 Joannes de Dooper in de gevanckeniſſe zijnde/ſendt twee Diſcipelen tot Chriſtum. 4 Den welc-ken Chriſtus uyt ſijne leere ende wercken bewijſt/dat hy de beloofde Meſſias is. 7 Geeft tot den volcke van Joannis perſoon ende ampt een heerlicke getuygeniſſe. 16 Verwijt den Joden onder ſekere ghe-lijckeniſſe hare onbekeerlickheyt. 20 Ende dreycht daerom de ſteden van Chorazin ende Bethſaida/ eñ Capernaum met ſeer ſware ſtraffen. 25 Stelt daer tegen het welbehagen ſijns Vaders in't onder-wijſen der kleyne. 28 Noot alle vermoeyde ſondaers tot hem/ende belooft den ſelven verquickinge.

ENde het is gheſchiedt / doe Jeſus ghe-eyndicht hadde ſijne 1
twaelf Diſcipelen bevelen te gheven / dat hy van daer voort-
a Luc.7.18. ginck / om te leeren ende prediken in hare ſteden. [a] Ende Jo- 2
annes in de gevanckeniſſe gehoort hebbende de wercken Chriſti/
ſant

3 sant twee van sijne Discipelen. Ende seyde tot hem / Zijt ghy
de ghene die komen soude / of verwachten wy eenen anderen ?
4 Ende Jesus antwoorde ende seyde tot haer : Gaet henen ende
5 bootschapt Joanni weder / 't ghene ghy hoort ende siet. [b] De b Jesai. 29. 18.
blinde worden siende / ende de kreupele wandelen / de melaetsche ende 35.5.
worden gereynicht / ende de doove hooren/de doode worden opge- ende 61.1. Luce 4.18.
weckt/ ende den armen wordt het Euangelium verkondight.
6 Ende salich is hy / die aen my niet en sal ghe-ergh ert worden.
7 [c] Als nu dese henen gingen / heeft Jesus tot de scharen begin- c Luc.7.24.
nen te seggen van Joanne/ Wat zijt ghy uytghegaen in de woe-
stijne te aenschouwen ? Een riet dat van den wint gins ende we-
8 der beweeght wordt ? Maer wat zijt ghy uytghegaen te sien ?
Een mensche met sachte kleederen bekleet ? Siet die sachte [klee-
9 deren] dragen / zijn in der Coninghen huysen. Maer wat zijt
ghy uytgegaen te sien een Propheet ? Ja ick segghe u/ oock veel
10 meer dan een Propheet. Want dese is 't/van den welcken ge-
schreven staet/ [d] Siet ick sende mijnen Enghel voor uw' aenghe- d Mal.3.1. Marc.1.2.
11 sichte / die uwen wegh bereyden sal voor u henen. Voorwaer Luce 7.27.
segghe ick u/onder de gene die van vrouwen gheboren zijn / en is
niemant opgestaen meerder dan Joannes de Dooper : Doch die
de minste is in het Koninckrijck der Hemelen/is meerder dan hy.
12 [e] Ende van de dagen Joannis des Doopers tot nu toe/ wordt e Luce 16. 16.
het Koninckrijck der Hemelen gewelt aengedaen / ende de gewel-
13 digers nemen het selve met ghewelt. Want alle de Propheten
14 ende de Wet / hebben tot Joannem toe gepropheteert. [f] Ende f Mal. 4.5.
15 soo ghy het wilt aennemen / hy is Elias die komen soude/ Wie Luc. 1.v.17.
16 ooren heeft om te hooren / die hoore. Doch waer by sal ick dit
geslachte vergelijcken ? [g] Het is ghelijck de kinderkens/ die op de g Luce 7. 31.
17 merckten sitten / ende haren ghesellen toeroepen. Ende seggen/
Wy hebben u op de fluyte gespeelt/ende ghy en hebt niet gedanst.
Wy hebben u klaech-lieden ghesongen/ende ghy en hebt niet ge-
18 weent. [h] Want Joannes is gekomen/noch etende noch drinc- h Matth. 3.4.
19 kende / ende sy segghen / Hy heeft den Duyvel. De Sone des Marc.1.6.
menschen is ghekomen/ etende ende drinckende/ ende sy segghen/
Siet daer/ een mensche [die] een vraet ende wijn-suyper [is]/een
vrient van Tollenaren eñ sondaren. Doch de wijsheyt is gerecht-
20 veerdicht geworden van hare kinderẽ. [i] Doe begon hy de stedẽ/ i Luce 10. 13.

 in de-

in dewelcke sijne krachten meest geschiet waren/ te verwijten/ om
k 2.Sam. 13.19. datse haer niet bekeerdt en hadden. [k] Wee u Chorazin/ wee u 21
2.Reg. 6.30. ende 19.1. Bethsaida: Want soo in Tyrus ende Sidon de krachten wa-
ren geschiet/ die in u geschiedt zijn/ sy souden haer eertijts in sack
l Matt.10. 15. ende assche bekeerdt hebben. [l] Doch ick segghe u/ Het sal Tyro 22
ende Sidon verdraechlicker zijn in den dagh des oordeels/ dan u-
lieden. Ende ghy Capernaum/ die tot den Hemel toe zijt ver- 23
hoocht/ ghy sult tot de helle toe nedergestooten worden. Want so
in Sodoma die krachten waren geschiedt/ die in u geschiedt zijn/
sy soude tot op den huydighen dagh ghebleven zijn. Doch ick 24
m Matth. 10.15. segge u/ [m] dat het den lande van Sodoma verdraechlicker sal zijn
n Luce 10. 21. in den dagh des oordeels/ dan u. [n] In die selve tijdt antwoor- 25
de Jesus ende seyde/ Ick dancke u Vader/ Heere des Hemels en-
o Job 5.12. Jesai.29.14. de der aerden/ [o] dat ghy dese dinghen voor den wijsen ende ver-
Luce 10.21. 1.Cor. 1.19. standigen verborgen hebt/ ende hebt deselve den kinderkens ghe-
ende 2.7/8. openbaert. Ja Vader/ want also is gheweest het welbehaghen 26
p Matth. 28.18. voor u. [p] Alle dingen zijn my overgegeven van mijnen Vader: 27
Luc.10.22. Joan.3.35. ende [q] niemant en kent den Sone dan den Vader/ nochte yemant
q Joa.1.18. ende 6.46. en kent den Vader/ dan de Sone/ ende dien het de Sone wil open-
baren. Komt herwaerts tot my/ alle die vermoeyt ende belast 28
zijt/ ende ick sal u ruste geven: Neemt mijn jock op u/ ende leert 29
r Psal.45.5. van my/ dat ick [r] sachtmoedigh ben/ ende nedrich van herten:
ſ Jer. 6. 16. t 1.Joa.5.3. [ſ] ende ghy sult ruste vinden voor uwe zielen. [t] Want mijn jock 30
is sacht/ ende mijn last is licht.

Het xij. Capittel.

1 De Apostelen op den Sabbath ayren pluckende/ worden van Christo verantwoordt. 9 Christus geneest een dorre handt op den Sabbath/ ende verdedicht het selve. 14 Ontwijckt de lagen der Phariseen/ ende gheneest allerley kranckheden. 16 Verbiedt sulcks ruchtbaer te maken/ om de Prophetye Jesaie te vervullen. 22 Werpt eenen Duyvel uyt eenen blinden ende stommen/ ende wederleght de lasteringen der Phariseen. 31 Spreeckt van de sonde in den H. Geest. 36 Ende van de rekenschap die de mensche sal moeten geven van alle ydele woorden. 38 Geeft den Phariseen gheen ander teecken/ als het teecken Jone. 41 Ende stelt teghen hare hartneckicheydt/ het exempel der Ninivitenende der Koninginne uyt het Zuyden. 43 Leert door gelijckenisse van uytgeworpene ende wederkomende onreyne geesten/ hoe het haer gaen sal. 46 Ende wie sijne rechte broeder/ suster ende moeder zijn.

a Marc.2. 23. [a] IN dien tijdt ginck Jesus op eenen Sabbath-dagh door het 1
Luce 6.1. Deut.23.25. gezaeyde/ ende sijne discipelen hadden honger/ ende begonden
ayren te plucken ende te eten. Ende de Phariseen [dat] siende/ 2
b Exod. 20. 10. seyden tot hem/ Siet uwe Discipelen doen [b] dat niet en is geoor-
loft te doen/ op den Sabbath. Maer hy seyde tot haer/ En 3
hebt ghy niet gelesen wat David gedaen heeft doe hem hongerde/
ende

4 ende haer die met hem [waren]? Hoe dat hy ghegaen is in het
Huys Godts/ende de [c] toon-brooden ghegeten heeft/die hem niet
gheoorloft waren te eten/ noch oock haer die met hem [waren]/
5 [d] maer den Priesteren alleen. [e] Of en hebt ghy niet ghelesen in
de Wet/ dat de Priesters den Sabbath ontheyligen in den Tem-
pel/ op de Sabbath-daghen/ ende [nochtans] onschuldich zijn?
6 Ende ick segghe u/ dat [f] een meerder dan de Tempel hier is.
7 Doch so ghy geweten haddet/ wat het zy/ [g] Ick wil barmher-
tigheyt/ende niet offerande/ ghy en soudt de onschuldige niet ver-
8 oordeelt hebben. [h] Want de Sone des menschen is een Heere
9 oock van den Sabbath. [i] Ende van daer voortgaende/ quam
10 hy in hare Synagoge. Ende siet daer was een mensche/die een
dorre handt hadde/ ende sy vraechden hem/seggende/ [k] Is 't oock
gheoorloft op de Sabbath-daghen te ghenesen? (op dat sy hem
11 mochten beschuldigen). Ende hy seyde tot haer/ Wat mensche
salder zijn onder u/ die een schaep heeft/ende so dat selve op eenen
Sabbath-dagh [l] in een gracht valt/ die het selve niet en sal aen-
12 grijpen ende uytheffen? [m] Hoe veel gaet nu een mensche een
schaep te boven? So is 't dan op de Sabbath-daghen geoorloft
13 wel te doen. Doe seyde hy tot dien mensche/ Streckt uwe hant
uyt/ ende hy streckte se uyt/ ende sy wert herstelt gesont gelijck de
14 andere. [n] Ende de Phariseen uytgegaen zijnde/ hielden t'samen
15 raet tegen hem/ hoe sy hem doode mochten. Maer Jesus [dat]
wetende/ [o] vertrock van daer/ende vele scharen volchden hem/en-
16 de hy genas' se alle. [p] Ende geboot haer scherpelick/ dat sy hem
17 niet openbaer maken en souden. Op dat vervult soude worden/
't ghene ghesproken is/ door Jesaiam den Propheet/ segghende.
18 [q] Siet mijnen knecht/ welcken ick verkoren hebbe/ mijnen be-
minden/ in welcken mijn ziele een wel-behaghen heeft. Ick sal
mijnen Geest op hem legghen/ende hy sal het oordeel den Heyde-
19 nen verkondighen. Hy en sal niet twisten/ noch roepen/ noch
20 daer en sal niemant sijne stemme op de straten hooren. Het ge-
kroockte riet en sal hy niet verbreken/ ende het roockende lemmet
en sal hy niet uytblusschen/ tot dat hy het oordeel sal uytbrenghen
21 tot overwinninge. Ende in sijnen name sullen de Heydenen
22 hopen. [r] Doe wiert tot hem gebracht een van den Duyvel bese-
ten/[die] blint ende stom [was]/ende hy ghenas hem/ also dat de

c 1.Sam. 21.6.
d Exod. 29. 34. Lev.24.9.
e Num.28. 9.
f 2.Chron. 6. vs 18.
g Hose. 6.6. Mich.6.8. Matt.9.13. ende 23.23.
h Marc. 2. 28. Luce 6.5.
i Marc.3.1. Luce 6.6.
k Luc.14.3.
l Exo. 23.4. Deut.22.4.
m Gen. 1.2.
n Marc. 3. 6. Joan.5.18. ende 10.39. ende 11.53.
o Matth. 10.23.
p Matt. 9. 30. Luce 5.14.
q Jes. 42. 1. Matt.3.17. ende 17.5. Marc.1.11. Col.1.13. 2.Petr.1.17.
r Luce 11. 14. Matth.9. 32.

blinde ende stomme/beyde sprack ende sagh. Ende alle de schare 23
s Joa.4.29. ontsetteden haer/ ende seyden/ [s] Is niet dese de Sone Davids.
t Matth.9. 34. Maer de Phariseen [dit] gehoort hebbende/ seyden/ [t] Dese en- 24
Marc.3.22. Luc.11.15. werpt de Duyvelen niet uyt/dan door Beelzebub/den oversten der
Duyvelen. Doch Jesus kennende hare ghedachten/ seyde tot 25
haer/ Een yeder Koninckrijck dat teghen hem selven verdeelt is/
wort verwoest: ende een yeder stadt/ofte huys/dat tegen hem sel-
ven verdeelt is / en sal niet bestaen. Ende indien de Satan den 26
Satan uytwerpt/soo is hy tegen hem selven verdeelt: hoe sal dan
sijn rijck bestaen? Ende indien ick door Beelzebub de Duyve- 27
len uytwerpe / door wien werpense dan uwe sonen uyt? Daerom
sullen die uwe rechters zijn. Maer indien ick door den Gheest 28
Godts de Duyvelen uytwerpe / soo is dan het Coninckrijck
Godts tot u ghekomen. Ofte hoe kan yemandt in 't huys eens 29
stercken inkomen / ende sijne vaten ontrooven/ten zy dat hy eerst
den stercken gebonden hebbe/ende als dan sal hy sijn huys beroo-
ven. Wie met my niet en is/ die is tegen my: ende wie met my 30
v Marc.3. 28. niet en vergadert/die verstroyt. [v] Daerom segge ick u/alle son- 31
Luc.12.10. de ende lasteringe sal den menschen vergeven worden: maer de la-
1.Joa.5.16. steringe tegen den Geest/en sal den menschen niet vergeven wor-
x 1.Sam.2 25. den. [x] Ende so wie [eenigh] woort gesproken sal hebben tegen 32
y Num. 15. 30. den Sone des menschen/het sal hem vergeven worden: [y] maer so
1.Joa.5.16. wie tegen den heyligen Geest sal gesprokē hebben/het en sal hem
niet vergeven worden/noch in dese eeuwe/noch inde toekomende.
z Matth.7. 18. [z] Ofte maeckt den boom goet/ eñ sijne vrucht goet: ofte maeckt 33
den boom quaet/ eñ sijne vrucht quaet. Want uyt de vrucht wort
a Mat.3.7. de boom gekent. [a] Ghy adderen gebroetsels/ hoe kont ghy goe- 34
b Ps.40.11. Luc.6.45. de dinghen spreken daer ghy boos zijt / [b] want uyt den overvloet
des herten/spreeckt de mondt. De goede mensche brenght goe- 35
de dinghen voort uyt den goeden schat des herten / ende de boose
mensche brengt boose dingen voort/uyt den boosen schat. Maer 36
c Ephe.5.4. ick segghe u/ [c] dat van elck ydel woort 'twelck de menschen sullen
d Eccl.12.14 e Luc.19.22. ghesproken hebben / sy van't selve sullen rekenschap gheven [d] in
2.Sam.1. 16. den dage des oordeels. [e] Want uyt uwe woorden sult ghy ghe- 37
f Matt.16. 1. rechtveerdicht worden / ende uyt uwe woorden sult ghy veroor-
Marc.8.11. Luc.11.29. deelt worden. [f] Doe antwoorden sommige der Schriftgeleerde 38
1.Cor.1.22. ende Phariseen/ segghende/ Meester wy wilden van u [wel] een

teecken

39 teecken sien. Maer hy antwoorde/ende seyde tot haer/Het boos
ende overspelich gheslachte versoeckt een teecken/ende haer en sal
geen teecken gegeven worden/dan het teecken Jone des Prophe=
40 ten. [g] Want ghelijck Jonas drie dagen ende drie nachten was g Joan. 1. 17.
in den buyck des walvischs / alsoo sal de Sone des menschen ende 2. 11.
drie daghen ende drie nachten wesen in het herte der aerden.
41 [h] De mannen van Ninive sullen opstaen in het oordeel met dit h Luce 11. 32.
gheslachte / ende sullen 't selve veroordeelen : want sy hebben haer
bekeert [i] op de predikinge Jone. Ende siet / meer dan Jonas is i Jon. 3. 5.
42 hier. [k] De Koninginne van't Zuyden sal opstaen in het oordeel k 1. Reg. 10. 1.
met dit geslachte/ ende 't selve veroordeelen : want sy is gekomen 2. Chro. 9. 1.
van de eynden der aerde / om te hooren de wijsheydt Salomons : Luce 11. 31.
43 Ende siet / meer dan Salomon is hier. [l] Ende wanneer de on= l Luc. 11. 24.
reyne geest van den mensche uytgegaen is / so gaet hy door dorre
44 plaetsen / soeckende ruste / ende en vintse niet. Dan seght hy/
Ick sal wederkeeren in mijn huys/van waer ick uytgegaen ben:
ende komende/ vint hy het ledich/ met besemen gekeert/ende ver=
45 ciert. Dan gaet hy henen / ende neemt met hem seven andere
geesten/booser dan hy selve/ [m] ende ingegaen zijnde/woonense al= m Hebr. 6. 4/ 5.
daer/ende het laetste des selven mensches/wort erger dan het eer= ende 10. 26.
46 ste. Also sal het oock met dit boos geslachte zijn. [n] Ende als hy 2. Petr. 2. 20. n Marc. 3. 31.
noch tot de scharen sprack/siet sijne moeder ende broeders stonden Luce 8. 20.
47 buyten / soeckende met hem te spreken. Ende yemant seyde tot
hem / Siet uwe moeder ende uwe broeders staen [daer] buyten/
48 soeckende u te spreken. Maer hy antwoordende / seyde tot den
ghenen die hem [dat] seyde / Wie is mijne moeder / ende wie sijn
49 mijne broeders ? Ende sijne hant uytstreckende over sijne Dis= o Joan. 15. 14.
50 cipelen/seyde: Siet mijne moeder ende mijne broeders. [o] Want 2. Corinth. 5. 16.
so wie den wille mijns Vaders doet/ die in de Hemelen is/deselve Galat. 5. 6.
is mijn broeder/ende suster/ende moeder. ende 6. 15. Col. 3. 11.

Het xiij. Capittel.

1 Christus stelt sijne toehoorderen voor/verscheyden gelijckenissen/daer van d'eerste is van een Zaeyer/ wiens zaet op verscheyden plaetsen valt. 10 Verklaert sijnen Discipelen d'oorsake/ waerom hy in ge=lijckenissen spreeckt. 18 Leght sijnen Discipelen deselve gelijckenisse uyt. 24 Voecht daer by de ghe=lijckenisse van het onkruyt tusschen de terwe. 31 Van 't mostaert-zaet. 33 Van den suer-deessem. 36 Legt uyt de gelijckenisse van 't onkruyt/ 44 Doet daer by de gelijckenisse van den verborgen schat. 45 Van den Koopman die peerlen soeckt. 47 Van 't visch-net. 52 Van een Schrift-geleerde/die uyt sijnen schat nieuw' ende out voortbrengt. 54 Komt in sijn Vaderlant/daer hy niet veel geacht en wort.

1 [a] ENde te dien dage Jesus uyt den huyse gegaen zijnde / sat by a Mar. 4. 1. Luce 8. 4. 5.
2 de Zee. Ende tot hem vergaderden vele scharen/ so dat hy

b Luce 5.3. b in een schip ginck/ende neder sat/ ende alle de schare stont op den
oever. Ende hy sprack tot haer vele dingen door gelijckenissen/ 3
segghende/ Siet een zaeyer ginck uyt om te zaeyen: Ende als 4
hy zaeyde/ viel een deel [zaets] by den wegh: ende de vogelen qua-
men/ende aten dat selve op. Ende een ander [deel] viel op steen- 5
achtighe [plaetsen] / daer het niet veel aerde en hadde / ende het
ginck terstont op/ om dat het gheen diepte van aerde en hadde.
Maer als de Sonne opgegaen was/ so is 't verbrandt gewor- 6
den/ende om dat het geen wortel en hadde/ is het verdort. Ende 7
een ander [deel] viel in de doornen: ende de doornen wiessen op/
ende verstickten het selve/ Ende een ander [deel] viel in de goe- 8
de aerde/ ende gaf vrucht/ het een hondert/ het ander tsestich/ ende
het ander dertigh [vout]. Wie ooren heeft om te hooren / die 9
c Marc. 4. 10. hoore. c Ende de Discipelen tot hem komende / seyden tot hem/ 10
Luce 8. 9. Waerom spreeckt ghy tot haer door ghelijckenissen? Ende hy 11
d 2.Cor.3. 14. antwoordende/seyde tot haer/ d Om dat het u gegeven is/ e de ver-
e Matt.11. 25. borghentheden des Koninckrijcks der Hemelen te weten / maer
f Matt.25. 29. dien en is 't niet gegeven. f Want wien heeft/ dien sal gegeven 12
Marc.4.24. 25. worden / ende hy sal overvloedelick hebben: maer wie niet en
Luce 8.18. ende 19.26. heeft/ van dien sal ghenomen worden oock dat hy heeft. Daer- 13
om spreke ick tot haer door gelijckenissen/om dat sy siende/niet en
sien/ ende hoorende/ niet en hooren / noch oock verstaen. Ende 14
g Jes.6.9. in haer wordt de Prophetye Jesaie vervult/ die seght/ g Met het
Marc.4.12. Luce 8.10. gehoor sult ghy hooren / ende geensins verstaen: ende siende sult
Joan.12.40. Actor.28.26. ghy sien/ ende gheensins bemercken. Want het herte deses 15
Rom.11.8. volcks is dick geworden/ ende sy hebben met den ooren swaerlick
gehoort: ende hare oogen hebben sy toegedaen/op dat sy niet t'ee-
niger tijdt met den oogen en souden sien/ende met den ooren hoo-
ren / ende met der herten verstaen / ende haer bekeeren / ende ick
h Luce 10. 23. haer genese. h Doch uwe oogen zijn salich/ om dat sy sien/ende 16
Joan.20. vs 29. uwe ooren/om dat sy hooren. Want voorwaer ick segge u/ i dat 17
1.Petr.1.8. vele Propheten ende rechtveerdige hebben begeert te sien de din-
i 1.Petr.1. 10. ghen die ghy siet / ende en hebben['se] niet gesien: ende te hooren
k Marc. 4. 13. die dingen die ghy hoort/eñ en hebben['se] niet gehoort. k Ghy 18
Luce 8,11. dan hoort de gelijckenisse van dẽ zaeyer. Als yemant dat woort 19
l Matth.4. 23. des l Koninckrijcks hoort/ende niet en verstaet/so komt de boose/
ende ruckt wech 't gene in sijn herte gezaeyt was. Dese is de gene
die

20 die by den wegh bezaeyt is. Maer die in steenachtighe [plaet-
sen] bezaeyt is/dese is de ghene die het woort hoort/ende dat ter=
21 stont met vreuchden ontfanght. Doch hy en heeft geen wortel
in hem selven / maer is voor eenen tijt : ende als verdruckinge of
vervolginghe komt om des woorts wille/so wort hy terstont ge=
22 erghert. m Ende die in de doornen bezaeyt is / dese is de ghene m Matth. 19.23.
die het woort hoort/ ende de sorchvuldigheyt deser werelt/ende de Mar.10.23.
verleydinge des rijckdoms verstickt het woort/ende het wort on= Luc.18.24. 1.Tim.6.9.
23 vruchtebaer. Die nu in de goede aerde bezaeyt is/dese is de ghe=
ne/die het woort hoort ende verstaet/die oock vrucht draeght / en=
de voortbrenght / de een hondert/ de ander tsestigh/ ende de ander
24 dertigh [vout]. Een ander gelijckenisse heeft hy haer voor-ge=
stelt/ seggende/ het Coninckrijck der hemelen is gelijck een men=
25 sche/die goet zaet zaeyde in sijnen acker. Ende als de menschen
sliepen/quam sijnen vyant ende zaeyde onkruyt midden in de ter=
26 we/ende ginck wech. Doe het nu[tot] kruyt opgeschoten was /
ende vrucht voort bracht/ doe openbaerde hem oock het onkruyt.
27 Ende de dienst-knechten van den heere des huys/gingen ende
seyden tot hem: Heere/ en hebt ghy niet goet zaet in uwen acker
28 ghezaeyt : van waer heeft hy dan dit onkruyt ? Ende hy seyde
tot haer/ Een vyandigh mensche heeft dat gedaen. Eñ de dienst=
knechten seyden tot hem/ Wilt ghy dan dat wy henen gaen/ende
29 dat selve vergaderen ? Maer hy seyde / Neen / op dat ghy het
onkruyt vergaderende/oock mogelick met het selve de terwe niet
30 uyt en treckt. Laetse beyde te samen opwassen tot den Oogst/
eñ in den tijt des Oogst sal ick tot de mayers seggen/ Vergadert
eerst dat onkruyt/ende bint het in busselen/om 't selve te verbran=
31 den: n maer de terwe brenght te samen in mijne schuere. Een n Matth.3. 12.
ander gelijckenisse heeft hy haer voor-gestelt/seggende/ o Het Co= o Marc.4. 30.
ninckrijck der hemelen is gelijck het Mostaert-zaet/ 't welck een Luc.13.18.
32 mensche heeft genomen/eñ in sijnen acker gezaeyt: Het welcke
wel het minste is onder alle de zadẽ: maer wanneer het opgewas=
sen is/dan ist het meeste van de moes-kruyden:ende het wort een
boom / also dat de vogelen des hemels komen ende nestelen in sij=
33 ne tacken. Een andere gelijckenisse sprack hy tot haer/ [seggen=
de/] p Het Coninckrijck der hemelen is ghelijck een suer-deessem/
welcke een vrouwe nam/ende verberchde in dry maten meels/ tot p Luce 13. 20/21.
dat

q Marc.4.33. dat het geheel gheſuert was. q Alle deſe dingen heeft Jeſus tot 34
de ſcharen gheſproken door ghelijckeniſſen : ende ſonder ghelijc-
kenniſſe en ſprack hy tot haer niet. Op dat vervult ſoude wor- 35
r Pſal.78.2. den/dat geſproken is door den Propheet/ ſeggende/ r Jck ſal mij-
nen mont op doen door gelijckeniſſen : Jck ſal voortbrengen din-
ghen die verborghen waren van de gront-legginghe der werelt.
Doe nu Jeſus de ſcharen [van hem] ghelaten hadde / ginck 36
hy na huys. Ende ſijne Diſcipelen quamen tot hem/ ſegghende/
Verklaert ons de ghelijckeniſſe van het onkruyt des ackers.
Ende hy antwoordende / ſeyde tot haer / Die het goet zaedt 37
zaeyt / is de Sone des menſchen. Ende de acker is de werelt : 38
ende het goede zaedt / zijn de kinderen des Coninckrijcks : ende
het onkruyt zijn de kinderen des booſen. Ende de Vyant die het 39
ſ Apo.14/15 ſelve ghezaeyt heeft / is de Duyvel : ende ſ de Ooghſt is de vol-
Joel 3/13. eyndinghe der werelt : ende de Maeyers zijn de Enghelen.
Gelijckerwijs dan het onkruyt vergadert / ende met vyer ver- 40
brant wort/alſo ſal het [oock] zijn in de voleyndinge deſer werelt.
De Sone des menſchen ſal ſijne Enghelen uytſenden / ende ſy 41
ſullen uyt ſijn Coninckrijck vergaderen alle de ergerniſſen / ende
de ghene die de ongherechticheyt doen. Ende ſullen deſelve in 42
t Matth.8.12. ende 22.13. ende 24.15. ende 25.30. Luc.13.28. den vyerigen oven werpen: t daer ſal weeninge zijn ende knerſin-
ge der tanden. v Dan ſullen de rechtveerdige blincken ghelijck 43
de Sonne/in 't Coninckrijck haers Vaders. Die ooren heeft om
v Dan.12.3. 1.Corin.15.42. te hooren / die hoore. Wederom is het Coninckrijck der he- 44
melen ghelijck een ſchat in den acker verborghen / welcken een
menſche ghevonden hebbende/verberghde [dien]/ende van blijdt-
x Phil.3.7. ſchap over den ſelven / x gaet hy henen / ende verkóopt al wat hy
heeft/ ende koopt dien ſelven acker. Wederom is het Coninck- 45
rijck der hemelen/gelijck een koopman die ſchoone peerlen ſoeckt:
Dewelcke / hebbende een peerle van groote waerde gevonden/ 46
ginck henen/ ende verkocht al wat hy hadde/ ende kocht deſelve.
Wederom is het Coninckrijck der hemelen/gelijck een net ge- 47
worpen in de Zee/ende dat alderley ſoorten [van viſſchen] t'ſamen
brenght : Het welcke wanneer het vol ghevvorden is / [de viſ- 48
ſchers] aen den oever optrecken/ende neder-ſittende leſen het goe-
de uyt in [hare] vaten / maer het quade werpen ſy wech. Alſoo 49
ſal het in de voleyndinghe der eeuwen weſen: de Enghelen ſullen
uyt-

uytgaen / ende de boose uyt het midden der rechtveerdighen af-
50 scheyden: Ende sullen deselve in den yverighen oven werpen:
51 [y] daer sal zijn weeninge ende knersinge der tanden. Ende Je- y Siet v.42.
sus seyde tot haer/ Hebt ghy dit alles verstaen? sy seyde tot hem/
52 Ja Heere. Ende hy seyde tot haer: daerom een yeghelick
Schriftgeleerde in het Koninckrijck der Hemelen onderwesen is/
gelijck een heere des huys / die uyt sijnen schat nieuwe ende oude
53 dingen voortbrenght. [z] Ende het is gheschiedt / als Jesus dese z Marc. 6. 1.
54 ghelijckenissen ge-eyndicht hadde/vertrock hy van daer. Ende Luce 4.16.
ghekomen zijnde in sijn Vaderlandt / leerde hy'se in hare Syna-
goge/so dat sy haer ontsetteden/ ende seyden/ [a] Van waer [komt] a Marc. 6. 2.
55 desen / die wijsheydt ende die krachten. [b] Is dese niet de sone b Joa.6.42.
des timmermans? ende is sijne moeder niet genaemt Maria/en-
de sijn broeders Jacobus ende Joses/ende Simon ende Judas?
56 Ende sijne susters / zijnse niet alle by ons? Van waer [komt]
57 dan desen dit alles? Ende sy wierden aen hem ge-ergert. Maer
Jesus seyde tot haer/ [c] Een Propheet en is niet onge-eert dan in c Marc. 6. 4.
58 sijn Vaderlant/ ende in sijn huys. Ende hy en heeft aldaer niet Luce 4.24. Joan.4.44.
vele krachten gedaen/van wegen haer ongeloove.

Het xiiij. Capittel.

1 Het ghevoelen Herodis van Christo. 3 Verhael van Joannis des Doopers ghevanckenisse ende onthoofdinge op het versoeck van Herodias Dochter. 13 Christus versadicht in de woestijne over de vijf duysent menschen met vijf brooden ende twee visschen. 22 Komt tot sijne discipelen die op Zee in noot waren / ende wandelt op het water. 28 Ende op sijn ghebodt oock Petrus / die bevreest voor den windt/ begint te sincken/ maer wordt behouden van Christo. 32 Die het onweder stilt/ waer door hy bekent wordt / Godts Sone te zijn. 34 Christus komt weder in het landt van Gennesareth / ende geneest vele krancken.

1 [a] TE dier selver tijt hoorde Herodes de Vier-Vorst het geruch- a Marc.6. 14.
2 te van Jesu. Ende seyde tot sijne knechten / Dese is Jo- Luce 9.7.
annes de Dooper: hy is opgeweckt van de dooden/ ende daerom
3 wercken de krachten in hem. [b] Want Herodes hadde Joan- b Marc. 6. 18.
nem gevangen genomen/ ende hem ghebonden / ende in den kerc- Luc.3.19.
ker gheset / om Herodias de huysvrouwe Philippi sijns broeders
4 wille. Want Joannes seyde tot hem / [c] Het en is u niet geoor- c Levit. 18. 16.
5 loft haer te hebben. Ende willende hem dooden / vreesde hy
6 het volck / [d] om dat sy hem hielden voor een Propheet. Maer d Matth.21 26.
als [e] de dagh van Herodis gheboorte ghehouden wierdt / danste e Marc.6. 21.
de dochter van Herodias in het midden [van haer] / ende sy be- Gen.40.20.
7 haechde Herodi. [f] Waerom hy haer met eede beloofde te ghe- f Jud.11.30.
8 ven / wat sy oock eysschen soude. Ende sy te voren onderrecht
zijnde

zijnde van hare moeder / seyde / Geeft my hier in een schotel het
hooft Joannis des Doopers. Ende de Coninck wierdt be- 9
droeft/ doch om de eeden/ ende de gene die [met hem] aensaten/ ge-
boodt hy / dat het [haer] soude ghegeven worden. Ende sant 10
henen / ende onthoofde Joannem in den kercker. Ende sijn 11
hooft werdt ghebracht in een schotel/ ende het dochterken ghege-
ven / ende sy droegh het hare moeder. Ende sijne Discipelen 12
quamen/ ende namen het lichaem wech/ ende begroeven het selve:
g Marc. 6. 31. Luce 9, 10. ende gingen ende boodschapten het Jesu. [g] Ende [als] Jesus 13
[dit] hoorde/ vertrock hy van daer te schepe/ na een woeste plaet-
se alleen: eñ de scharen [dat] hoorende/ zijn hem te voete gevolcht
h Joa. 6, 5. uyt de steden. [h] Ende Jesus uytgaende sach een groote scha- 14
i Matth. 9. 36. re / ende [i] wiert innerlick met ontferminghe over haer beweeght/
k Marc. 6. 35. Luce 9, 12. ende ghenas hare krancken. [k] Ende als het nu avondt wierdt/ 15
quamen sijne Discipelẽ tot hem/ seggende/ Dese plaetse is woest/
ende de tijdt is nu voorby gegaen: laet de scharen van u/ op dat sy
henen gaen in de vlecken/ ende haer selven spijse koopen. Maer 16
Jesus seyde tot haer/ Ten is haer niet van noode henen te gaen:
geeft ghy haer te eten. Doch sy seyden tot hem/ Wy en hebben 17
hier niet dan vijf brooden ende twee visschen. Ende hy seyde/ 18
Brenght my de selve hier. Ende hy beval de scharen neder te 19
sitten op het gras/ ende nam de vijf brooden/ eñ de twee visschen/
l 1. Sam. 9. 13. ende opwaerts siende na den hemel/ [l] segende de selve: ende als hy-
se ghebroken hadde/ gaf hy de brooden den Discipelen/ eñ de Dis-
cipelen den scharen. Ende sy aten alle ende wierden versadicht/ 20
ende sy namen op/ het overschot der brocken/ twaelf volle korven.
Die nu gegeten hadden / waren ontrent vijf duysent mannen/ 21
m Marc. 6. 46. Joan. 6, 17. sonder de vrouwen ende kinderen. [m] Ende terstont dwanck Je- 22
sus sijne Discipelen in het Schip te gaen/ ende voor hem af te va-
ren na d'ander zijde / terwijle hy de scharen van hem soude laten.
n Marc. 6. 46. Joan. 6, 15. [n] Ende als hy nu de scharen van hem gelaten hadde / klam hy 23
op den berch alleen/ om te bidden. Ende als het nu avont was ge-
worden/ so was hy daer alleen. Ende het schip was nu midden 24
in de zee/ zijnde in noot van de baren: want de windt was [haer]
teghen. Maer ter vierder waecke des nachts / quam Jesus af 25
tot haer wandelende op de zee. Ende de Discipelen siende hem 26
op de zee wandelen / wierden ontroert / segghende / Het is een
spoock-

7 spoocksel/ende sy schreeuwden van vreese. Maer terstont sprack
haer Jesus aen/segghende/ Zijt goets moets/ick ben 't/en vreest
8 niet. Ende Petrus antwoordde hem/ ende seyde/ Heere/ indien
9 ghy het zijt/ so ghebiedt my tot u te komen op het water. Ende
hy seyde/ Komt: ende Petrus klam neder van het schip/ en wan=
0 delde op het water/om tot Jesum te komen. Maer siende den
stercken wint/wiert hy bevreest / ende als hy begon neder te sinc=
1 ken/riep hy/seggende/Heere behoudt my. Ende Jesus terstont
de hant uytstekende/greep hem aen/en seyde tot hem/Ghy kleyn-
2 gheloovighe/ waerom hebt ghy ghewanckelt? Ende als sy in't
3 schip gheklommen waren / stilde de windt. Die nu in't schip
[waren]/quamen ende aenbaden hem/ segghende/ Waerlick ghy
4 zijt Godts sone. ° Ende over gevaren zijnde/quamen sy in het ° Marc.6.
5 landt Gennesareth. Ende als de mannen van die plaetse hem 35.
wierden kennende/ sonden sy in dat geheel omliggende lant/ ende
6 brachten tot hem alle die qualick ghestelt waren. Ende baden
hem/ dat sy alleenlick den zoom sijns kleedts souden mogen aen=
raecken : ende so vele als [hem] aenraeckten/wierden ghesont.

Het xv. Capittel.

1 De Discipelen Christi van de Schriftgeleerde ende Phariseen beschuldicht zijnde/ om datse met on=
gewasschen handen aten/ worden van Christo verantwoordt/ die der selver geveynstheydt bestraft/ ende
verwerpt de menschelicke insettingen. 10 Leert dat hare genomene ergernisse niet en is te achten/ en=
de wat het is dat den mensche waerlick ontreynight. 22 Werpt den Duyvel uyt de dochter van een
Chananeesche vrouwe. 30 Ende geneest allerley gebreckelicke menschen. 32 Versadight met seven
brooden ende weynich vischkens vier duysent mannen.

1 [a] DOe quamen tot Jesum [eenige] Schriftgeleerde ende Pha= a Mar.7.1.
2 riseen/die van Jerusalem [waren]/ segghende. Waerom
overtreden uwe Discipelen de insettinghe der Ouden? want sy
en wasschen hare handen niet/ wanneer sy broodt sullen eten.
3 Maer hy antwoordende / seyde tot haer / Waerom overtreedt
4 oock ghy het ghebodt Godts / door uwe insettinghe? [b] Want b Exod.20.
Godt heeft gheboden/segghende/Eert uwen vader ende moeder: 12. Deut.5.16.
ende [c] Wie vader ofte moeder vloeckt / die sal den doodt sterven. Ephes.6.2. c Exod.21.
5 Maer ghy seght : So wie tot vader ofte moeder sal segghen : vs 17. Lev.20.9.
[Het is] een gave / soo wat u van my soude konnen te nutte ko= Prov.20.20. d Marc.7.
men/ ende sijnen vader / ofte sijne moeder gheensins en sal eeren/ 13. 1.Tim.4.3.
6 [die voldoet]. [d] Ende ghy hebt [also] Gods gebodt krachteloos 2.Tim.3.2.
7 gemaeckt door uwe insettinghe. Ghy geveynsde/ wel heeft Je= e Jes.29.13. Ezech.33.
saias van u gepropheteert / seggende/ [e] Dit volck genaeckt my 31. Marc.7.6.
met

met haren monde/ eñ eert my met de lippen/maer haer herte hout
hem verre van my. Doch te vergeefs eeren ſy my leerende lee= 9
f Mar. 7.6. 7. ringhen/ [die] [f] gheboden van menſchen [zijn]. [g] Ende als hy 10
Coloſſ.2.18. 20.22. de ſchare tot hem gheroepen hadde/ſeyde hy tot haer/ Hoort ende
g Mar.7.14 verſtaet. [h] 'T gene ten monde ingaet/ en ontreynight den men= 11
h Act.10. 15 Rom.14.17. 20. ſche niet/ maer 't ghene ten monde uytgaet / dat ontreynight den
Titu.1.15. menſche. Doe quamen ſijne Diſcipelen tot hem/ende ſeyden tot 12
hem/Weet ghy[wel]dat de Phariſeen deſe reden hoorende/ge-er=
i Joa. 15.2. gert zijn geweeſt? Maer hy antwoordende ſeyde/ [i] Alle plante/ 13
die mijn Hemelſche Vader niet gheplant en heeft/ſal uytgheroeyt
k Jeſ.42.19. Luc.6.39. worden. Laetſe varen / [k] ſy zijn blinde leydtslieden der blinde. 14
Indien nu de blinde den blinden leydt / ſoo ſullen ſy beyde in de
l Marc.7. 17. gracht vallen. [l] Ende Petrus antwoordende ſeyde tot hem/ 15
Verklaert ons deſe ghelijckeniſſe. Maer Jeſus ſeyde / Zijt 16
oock ghylieden als noch onwetende? En verſtaet ghy noch niet 17
dat al wat ten monde ingaet / in den buyck komt / ende in de hey=
melickheydt wordt uytghewor pen? Maer die dinghen/ die ten 18
monde uyt gaen/ komen voort uyt het herte/ende de ſelve ontrey=
m Gen. 6.5. ende 8.21. nighen den menſche. [m] Want uyt het herte komen voort/ booſe 19
Jere.17.9. bedenckingen/doodſlagen/ overſpelen/ hoereryen/ dieveryen/val=
Prov.6.14. ſche ghetuyghenisſen/laſteringhen. Deſe dingen zijn 't die den 20
menſche ontreynigen : maer het eten met onghewaſſchen handen
n Marc.7. 24. en ontreynigt den menſche niet. [n] Ende Jeſus van daer gaen= 21
de vertrock nae de deelen van Tyrus ende Sidon. Ende ſiet 22
een Chananeeſche vrouwe uyt die landtpalen komende / riep tot
hem/ſegghende/ Heere [ghy] ſone Davids/ ontfermt u mijnder:
mijn dochter is deerlijck van den Duyvel beſeten. Doch hy 23
en antwoordde haer niet een woordt. Ende zijne Diſcipelen tot
hem komende baden hem/ſeggende/ Laetſe van u/ want ſy roept
o Matt.10. 6. ons nae. Maer hy antwoordende ſeyde / [o] Jck en ben niet 24
Acto.13.46. gheſonden dan tot de verlorene ſchapen des huys Jſraels.
Ende ſy quam ende aenbadt hem/ ſegghende/ Heere helpt my. 25
Doch hy antwoordde ende ſeyde/ Het en is niet betamelick het 26
broodt der kinderen te nemen eñ den hondekens [voor] te werpen.
Ende ſy ſeyde/Ja Heere : doch de hondekens eten oock vande 27
brockſkens/die daer vallen van de tafel harer Heeren. Doe ant= 28
woordde Jeſus/ende ſeyde tot haer/O vrouwe / groot is uw' ge=
loove/

geloove/u geſchiede ghelijck ghy wilt. Ende hare dochter wierdt
29 ghesondt van dier ſelver upre. p Ende Jeſus van daer vertrec= p Marc. 7. 31.
kende / quam aen de Zee van Galileen / ende klam op den berch/
30 ende ſat daer neder. q Ende vele ſcharen zijn tot hem gekomen/ q Jeſai. 29. 18.
hebbende by haer kreupele / blinde / ſtomme / lamme / ende vele ende 35.5.
andere / ende wierpenſe voor de voeten Jeſu / ende hy ghenas de Matth. 11. 5.
31 ſelve. Alſoo dat de ſcharen haer verwonderden / ſiende de ſtom= Luce 7.22.
me ſprekende/de lamme gheſont/ de kreupele wandelende/ ende de
blinde ſiende : ende ſy verheerlickten den Godt Iſraels.
32 r Ende Jeſus ſijne Diſcipelen tot hem gheroepen hebbende/ r Mar.8.1.
ſeyde / Ick worde innerlick met ontferminghe beweecht over de
ſchare/ om dat ſy nu drie dagen by my gebleven zijn/ ende en heb=
ben niet dat ſy eten ſouden : ende ick en wilſe niet nuchteren van
33 my laten / op dat ſy op den wegh niet en beſwijcken. Ende ſij=
ne Diſcipelen ſeyden tot hem/ Van waer [ſullen] wy ſo vele broo=
den in de woeſtijne [bekomen] / dat wy ſulck een groote ſchare
34 ſouden verſadighen? Ende Jeſus ſeyde tot haer/ Hoe veel broo=
den hebt ghy? Sy ſeyden/ Seven/ ende weynighe viſchkens.
35 Ende hy gheboodt de ſcharen neder te ſitten op de aerde.
36 Ende hy nam de ſeven brooden ende de viſſchen / ende als hy
ſ gedanckt hadde / brack hyſe/ ende gafſe ſijne Diſcipelen/ ende de ſ 1.Sam.9. 13.
37 Diſcipelen [gavenſe] de ſchare. Ende ſy aten alle ende werden
verſadicht / ende ſy namen op / het overſchot der brocken / ſeven
38 volle mande. Ende die daer gegeten hadde/ waren vier duyſent
39 mannen / ſonder de vrouwen ende kinderen. Ende de ſchare
van hem ghelaten hebbende / ginck hy in het ſchip / ende quam in
de landtpalen van Magdala.

Het xvj. Capittel.

1 De Phariſeen ende Sadduceen eyſſchen een teecken/maer worden van Chriſto beſtraft/ende op het teecken Jone ghewesen. 5 Chriſtus waerſchouwt ſyne Diſcipelen voor der ſelver ſuer-deeſem. 13 Verſcheyden ghevoelen des ghemeynen Volcks van Chriſto. 15 Petri belijdeniſſe van den ſelven/ welcken Chriſtus prijſt / ende belooft hem de ſleutelen des Hemelrijcks. 21 Voorſeght ſijnen doodt ende opſtandinge/ende verwerpt de verkeerde afradinge Petri. 24 Hoe men Chriſtum moet navolgen/ ende de ziele bewaren. 27 Van Chriſti toekomſte in ſyne heerlickheydt.

1 a ENde de Phariſeen ende Sadduceen tot hem gekomen zijnde/ a Matth. 12.38.
ende [hem] verſoeckende/ begeerden van hem / dat hy haer Marc.8.1
2 een teecken uyt den Hemel ſoude toonen. Maer hy antwoorde/ Luce 11.2[illegible] ende 12.54.
ende ſeyde tot haer / b Als het avondt gheworden is / ſeght ghy/ Joan.6.30
Schoon weder / want de Hemel is root. Ende des morghens/ b Luce 12 54.

Heden/

Heden / onweder / want den Hemel is droevigh root. Ghy ghe-
veynsde / het aenschijn des Hemels weet ghy wel te onderschey-
den / ende en kondt ghy de teeckenen der tijden niet [onderschey-
den] ? c Het boos ende overspelich geslachte versoeckt een teec- 4
ken: ende [haer] en sal geen teecken gegeven worden/dan het teec-
ken d Jone des Propheten. Ende haer verlatende/ginck hy wech.
Ende als sijne Discipelen op d'ander zijde ghekomen waren/ 5
hadden sy vergheten brooden [mede] te nemen. e Ende Jesus 6
seyde tot haer / Siet toe / ende wacht u van den suerdeessem der
Phariseen ende Sadduceen. Ende sy overleyden by haer sel- 7
ven/seggende/ ['T is] om dat wy geen brooden [mede] genomen
en hebben. Ende Jesus [dat] wetende / seyde tot haer / Wat 8
overleght ghy by u selven/ ghy kleyn-gheloovige/dat ghy gheen
brooden [mede] genomen en hebt? f En verstaet ghy noch niet? 9
noch en ghedenckt ghy niet aen de vijf brooden der vijf duysent
[mannen] / ende hoe veel korven ghy opnaemt ? g Noch aen de 10
seven brooden der vier duysent [mannen] / ende hoe veel manden
ghy opnaemt? Hoe en verstaet ghy niet/dat ick u van geen broot 11
gesproken en hebbe / [als ick seyde] dat ghy u wachten soudt van
den suerdeessem der Phariseen ende Sadduceen ? Doe verston- 12
den sy / dat hy niet geseght en hadde / dat sy haer wachten souden
van den suerdeessem des broodts/maer van de leere der Phariseen
ende Sadduceen. h Als nu Jesus ghekomen was in de deelen 13
Cesaree Philippi / vraechde hy sijne Discipelen/ segghende/ Wie
seggen de menschen/ dat ick de Sone des menschen ben ? Ende 14
sy seyden/ i Sommige/ Joannes de Dooper/ ende andere Elias/
ende andere / Jeremias / ofte een van de Propheten. Hy seyde 15
tot haer/Maer ghy/wie seght ghy dat ick ben? k Ende Simon 16
Petrus antwoordende/ seyde/ Ghy zijt de Christus de Sone des
levendigen Godts. Ende Jesus antwoordende/seyde tot hem/ 17
Salich zijt ghy/ Simon Bar-Jona: want vleesch ende bloet en
heeft u [dat] niet gheopenbaert / l maer mijn Vader die in de He-
melen is. m Ende ick segge u oock/dat ghy zijt Petrus/ende op 18
n dese Petra sal ick mijn Gemeynte bouwen/ende o de poorten der
Helle en sullen deselve niet overweldighen. p Ende ick sal u ge- 19
ven de sleutelen van het Koninckrijck der Hemelen: ende so wat
ghy sult binden op der aerden/ sal in de Hemelen ghebonden zijn.
Ende

c Matth. 12.39. Luc.11.29.
d Joan.1.17.
e Marc. 8.14. Luce 12.1.
f Matth. 14.17. Luce 9.13. Joan.6.9. Marc.6.38.
g Matth. 15.34.
h Marc.8.27. Luce 9.18.
i Matth. 14.1.
k Joan.6.69.
l Matth. 11.25.
m Psal.118.22. Joan. 1.42.
n Jesai. 28.16. 1.Cor. 3.11.
o Jesai. 33.20.
p Matth. 18.18. Joan.20.22.

Ende ſo wat ghy ontbinden ſult op der aerden / ſal in de Hemelen
20 ontbinden zijn. Doe verboodt hy ſijne Diſcipelen / dat ſy nie=
21 mant ſeggen en ſouden / dat hy was Jeſus de Chriſtus. q Van q Matth. 17.22.
doen aen begon Jeſus ſijne Diſcipelen te vertoonen/ dat hy moe= ende 20.18.
ſte henen gaen na Jeruſalem/ende vele lijden van de Ouderlingen Marc. 8.31. ende 9.31.
ende Overprieſteren/ ende Schriftgeleerde/ ende gedoot worden/ ende 10.33. Luce 9.22.
22 ende ten derden daghe opgheweckt worden. Ende Petrus hem ende 18.31. ende 24.7.
tot ſich ghenomen hebbende/ begon hem te beſtraffen/ ſegghende/
Heere [zijt] u ghenadigh: dit en ſal u gheenſins gheſchieden. r 2. Sam. 19.22.
23 Maer hy hem omkeerende/ſeyde tot Petrum/ Gaet wech ach= ſ Matth. 10.38.
ter my Satana / r ghy zijt my een aenſtoot: want ghy en verſint Mar. 8.34.
niet de dinghen die Godts zijn/ maer die der menſchen zijn. Luce 9.23. ende 14.27.
24 Doe ſeyde Jeſus tot ſijne Diſcipelen / ſ So yemant achter my t Matth. 10.39.
wil komen/ die verloochene hem ſelven/ ende neme ſijn kruys op/ Marc. 8.35. Luce 9.24.
25 ende volge my. t Want ſoo wie ſijn leven ſal willen behouden/ ende 17.33. Joan. 12.25.
die ſal 't ſelve verlieſen: maer ſoo wie ſijn leven verlieſen ſal / om v Luce 9. 25.
26 mijnent wille / die ſal 't ſelve vinden. v Want wat baetet een x Pſa. 49.9.
menſche/ſo hy de gheheele werelt ghewint/ende lijdt ſchade ſijner Mar. 8.37.
ziele? Ofte x wat ſal een menſche gheven / tot loſſinghe van ſijne y Matth. 24.30.
27 ziele. y Want de Sone des menſchen ſal komen in de z heer= ende 25.31. ende 26.64.
lickheyt ſijns Vaders met ſijne Engelen/ ende a alſdan ſal hy een z Matth. 25.31.
28 yegelick vergelden na ſijn doen. b Voorwaer ſegghe ick u/ daer a Job 34. 11.
zijn ſommige van die hier ſtaen / welcke den doodt niet ſmaken en Pſal. 62.13. Rom. 2.6.
ſullen / tot dat ſy den Sone des menſchen ſullen hebben ſien ko= b Marc. 9. 1.
men in ſijn Koninckrijcke. Luce 9.27.

Het xvij. Capittel.

1 Chriſtus wordt in het bywesen van Moſes ende Elias voor ſijne Diſcipelen op den bergh verheerlickt. 2 Ende uyt den Hemel verklaert te zijn de Sone Godts. 10 Leert dat Joannes is die Elias/ die komen ſoude. 14 Geneeſt eenen beſetenen maen-ſiecken / dien de Diſcipelen niet en hadden konnen geneſen. 20 Verhaelt de kracht des geloofs/ ende des gebedts. 22 Voorſeght ſijnen doodt ende opſtandinge. 24 Betaelt ſchattinge voor hem ſelven/ende voor Petro.

1 ENde a na ſes dagen nam Jeſus met hem Petrum ende Jaco= a Mar. 9.2.
bum/ ende Joannem ſijnen broeder / ende brachtſe op eenen Luce 9.28. 2. Petr. 1.17.
2 hoogen berch alleen. Ende hy wierdt voor haer verandert van
gedaente: en ſijn aengeſicht blonck ghelijck de Sonne/ende ſijne
3 kleederen wierden wit / ghelijck het licht. Ende ſiet / van haer
wierden geſien Moſes ende Elias met hem tſamen ſprekende.
4 Ende Petrus antwoordende ſeyde tot Jeſum: Heere / 't is
goet dat wy hier zijn/ſo ghy wilt/ laet ons hier drie tabernakelen

maken / voor u eenen / ende voor Moſes eenen / ende eenen voor
Elias. Dewijle hy noch ſprack / ſiet een luchtige wolcke heeft 5
haer over-ſchaduwet. Ende ſiet een ſtemme uyt de wolcke / ſeg-
gende/ [b] Deſe is mijn geliefde Sone/in den welcken ick mijn wel-
behagen hebbe/ [c] hoort hem. Ende de Diſcipelen [dit] hoorende/ 6
vielen op haer aengheſichte / ende wierden ſeer bevreeſt. Ende 7
Jeſus by haer komende raeckte'ſe aen/ende ſeyde/ Staet op ende
en vreeſt niet. Ende hare ooghen opheffende en ſaghen ſy nie- 8
mant dan Jeſum alleen. [d] Ende als ſy van den berch af qua- 9
men/gheboodt haer Jeſus/ ſeggende/ En ſeght niemant dit ghe-
ſichte / tot dat de Sone des menſchen ſal opgheſtaen zijn uyt den
dooden. [e] Ende ſijne Diſcipelen vraechden hem/ſeggende/Wat 10
ſegghen dan de Schriftgheleerde / dat [f] Elias eerſt moet komen.
Doch Jeſus antwoordende ſeyde tot haer: Elias ſal wel eerſt 11
komen/ende alles weder oprechten. Maer ick ſegge u/ dat Eli- 12
as nu gekomen is/ eñ ſy en hebben hem niet gekent : doch ſy heb-
ben aen hem gedaen al wat ſy hebben gewilt/Alſo ſal oock de So-
ne des menſchen van haer lijden. Doe verſtonden de Diſcipelen 13
dat hy haer van Joanne den Dooper geſproken hadde. [g] Ende 14
als ſy by de ſchare ghekomen waren/ quam tot hem een menſche/
vallende voor hem op de knyen/ende ſeggende/ Heere ontfermt u 15
over mijn ſone/want hy is maenſieck/eñ is in ſwaer lijden: want
menichmael valt hy in't vyer/ eñ menichmael in't water. Ende 16
ick hebbe hem tot uwe Diſcipelen gebracht / eñ ſy en hebben hem
niet konnen geneſen. Ende Jeſus antwoordende ſeyde/ O on- 17
geloovige ende verkeert geſlachte/hoe lange ſal ick noch met ulie-
den zijn?Hoe lange ſal ick u noch verdragen?brengt hem my hier.
Ende Jeſus beſtrafte hem/ende de Duyvel ginck van hem uyt/ 18
ende het kint wiert geneſen van dier uyren af. [h] Doe quamen de 19
Diſcipelen tot Jeſum alleen/ende ſeyden/Waerom en hebben wy
hem niet konnen uytwerpen? Ende Jeſus ſeyde tot haer/Om 20
uwes ongeloofs wille: [i] want voorwaer ſegge ick u/ſo ghy een ge-
loove haddet als een moſtaert-zaet / ghy ſout tot deſen bergh ſeg-
gen/ Gaet henen van hier derwaerts/ende hy ſal henen gaen : eñ
niet en ſal u onmogelick zijn. Maer dit geſlachte en vaert niet 21
uyt/dan door bidden eñ vaſten. [k] Eñ als ſy in Galilea verkeer- 22
den/ ſeyde Jeſus tot haer/ De Sone des menſchen ſal overghele-
vert

b Matth. 3.17. Marc.1.11. ende 9.7. Luce 3.22. ende 9.35. Col.1.13. 2.Petr.1.17. Jeſai.42.1.
c Deut. 18. 19. Actor.3.22.
d Marc.9.9. Luce 9.36.
e Marc. 9. 11.
f Mal.4.5. Matth. 11. 14. Marc.9.11.
g Marc. 6. 16. Luce 9.37.
h Marc. 9. 28.
i Matth. 21.21. Luce 17.6.
k Matth. 16.21. ende 20.18. Marc.8.31. ende 9.31. ende 10.33. Luce 9.22/ 44. ende 18.31.

vert worden in de handen der menschen. Ende sy sullen hem
dooden / ende ten derden dage sal hy op-gheweckt worden. Ende
sy wierden seer bedroeft. Ende als sy te Capernaum ingheko-
men waren/ ginghen tot Petrum die de Didrachmen ontfinghen/
ende seyden/ uwe Meester en betaelt hy de Didrachmen niet.
5 Hy seyde / [1] Ja. Ende doe hy in huys ghekomen was / voor- [1] Matth. 22.21.
quam hem Jesus/ seggende/ Wat dunckt u Simon ? De Konin- Rom.13.7.
ghen der aerden/ van wien nemen sy tollen ofte schattinghe ? van
6 hare sonen/ ofte van den vremden ? Petrus seyde tot hem/ Van
den vremden. Jesus seyde tot hem / Soo zijn dan de sonen vry.
7 Maer op dat wy haer gheenen aenstoot en gheven/ gaet henen
na de zee /werpt den angel [uyt]/ eñ den eersten visch die opkomt/
neemt / ende sijnen mondt gheopent hebbende/ sult ghy eenen sta-
ter vinden : neemt dien/ ende geeft hem aen haer/voor my ende u.

Het xviij. Capittel.

1 Christus leert door het exempel van een kindeken/ wie de meeste is in 't rijck der Hemelen. 6 wat straffe sy weerdigh zijn die ergernisse geven. 8 Hoe nauwe men sich moet wachten van te ergeren den kleynen/ door dewelcke selfs de Engelen sorgen. 11 ende Christus gekomen is om salich te maken: gelijck hy verklaert door de ghelijckenisse van een verlooren schaep. 15 Hoe men sal handelen met eenen broeder/die teghen ons ghesondicht heeft/ende wat in desen het ampt ende de macht der Ghemeynte is. 19 Hoe krachtich het gemeen gebedt der geloovige is. 21 dat men altijt moet bereyt zijn te vergeven: het welck verklaert wort door de gelijckenisse van een Koninck/die met sijne knechten rekenschap houdt.

1 [a] TEr dier selver ure quamen de Discipelen tot Jesum/seggen- a Marc. 9. 34.
de / Wie is doch de meeste in 't Coninckrijck der Hemelen ? Luce 9.46. ende 22.24.
2 Ende Jesus een kindeken tot hem gheroepen hebbende / stelde b Matth. 19.14.
3 dat in 't midden van haer/ Ende seyde/ Voorwaer segghe ick u/ 1.Corinth. 14.20.
[b] indien ghy u niet en verandert/ende wort gelijck de kinderkens/ 1.Petr.2.2.
so en sult ghy in het Coninckrijck der Hemelen geensins ingaen. c 1. Petr.5. 6.
4 [c] So wie dan hem selven sal vernederen gelijck dit Kindeken/ d Marc. 9. 37.
5 dese is de meeste in 't Coninckrijck der hemelen. [d] Ende soo wie Luce 9.48.
soodanigh een Kindeken ontfanght in mijnen Name/ die ont- Joa.13.20. e Marc. 2.
6 fanght my. [e] Maer soo wie een van dese kleyne/ die in my ghe- 42. Luce 17.2.
looven / erghert / het ware hem nutter dat een meulen-steen aen f 1. Cor.11. 19.
sijnen hals ghehangen/ende dat hy versoncken ware in de diepte g Matth. 26.24.
7 der zee. Wee der werelt van de ergernissen : [f] want het is noot- Actor.2.23.
sakelick dat de ergernissen komen : [g] Doch wee dien mensche door ende 4.27/ 28.
8 welcken de ergernisse komt. [h] Indien dan uwe handt ofte uwe h Deut. 13. 6.
voet u erghert / houwt'se af ende werpt'se van u. Het is beter tot Matth.5. 29.30.
den leven in te gaen / kreupel / ofte verminckt [zijnde] / dan Mar. 9.43.

twee handen ofte twee voeten hebbende/ in 't eeuwighe vyer ghe-
worpen te worden. Ende indien uwe ooghe u erghert / treckt se 9
uyt / ende werptse van u. Het is u beter maer een ooghe hebben-
de tot het leven in te gaen/ dan twee oogen hebbende/ in 't helsche
vyer ghewoꝛpen te worden. Siet toe dat ghy niet een van dese 10
i Psal.34.8. kleyne en veracht: want ick segge u-lieden / i dat hare Enghelen
in de Hemelen altijdt sien het aengesichte mijns Vaders/die in de
k Luce 19. 10. Hemelen is. k Want de Sone des menschen is ghekomen om 11
l Luce 15.3. saligh te maken dat verlooren was. l Wat dunckt u/ indien ee- 12
nich mensche hondert schapen hadde/ ende een uyt deselve afghe-
dwaelt ware/ en sal hy niet de negen-en-tnegentich laten/ ende op
de berghen henen gaende/ het afghedwaelde soecken? Ende in- 13
dien het geschiedt / dat hy het selve vindt: Voorwaer ick segge u/
dat hy hem meer verblijt over deselve/ dan over de negen-en-tne-
gentigh/die niet afgedwaelt en zijn geweest. Also en is de wille 14
niet uwes Vaders die in de Hemelen is / dat een van dese kleyne
m Lev.19. 17. verloren gae. m Maer indien uwe broeder tegen u ghesondicht 15
Prov.17.10. heeft / gaet henen ende bestraft hem tusschen u ende hem alleen:
Luce 17.3. Jac.5.19. indien hy u hoort/ so hebt ghy uwen broeder gewonnen. Maer 16
indien hy [u] niet en hoort / soo neemt noch een ofte twee met u:
n Num.35. 30. n op dat in den mont van twee ofte drie getuygen/ alle woordt be-
Deut.17.6. ende 19.15. sta. Ende indien hy deselve geen gehoor en geeft / o so seght het 17
Joan.8.17. der Gemeynte: ende indien hy ock der Gemeynte geen ghehoor
2.Cor.13.1. Hebr.10.28. en geeft / p soo sy hy u als de Heyden ende de tollenaer. q Voor- 18
o 2.Thes.3. 14. waer segge ick u/ al wat ghy op der aerden binden sult/ sal in den
p 1.Cor.5. 9. Hemel gebonden wesen: ende al wat ghy op der aerden ontbinden
2.Thess.3. 14. sult/ sal in den Hemel ontbonden wesen. Wederom segge ick u/ 19
q Matth. 16.19. indien daer twee van u t'samen stemmen op der aerden/ over eeni-
Joan.20.23. ge sake/ die sy souden mogen begeeren/ dat die haer sal geschieden
r Luce 24. 35.36. van mijnen Vader die in de Hemelen is. r Want waer twee of- 20
te drie vergadert zijn in mijnen Name / daer ben ick in 't midden
van haer. Doe quam Petrus tot hem/ende seyde/ Heere hoe me- 21
nichmael sal mijn broeder teghen my sondigen / ende ick hem ver-
s Luc. 17.4. geven? s Tot sevenmael? Jesus seyde tot hem / Ick en segge 22
t Matth.6. vs 14. u niet tot sevenmael/ maer t tot seventichmael seven-[mael].
Marc.11. 25. Daerom wordt het Koninckrijck der Hemelen vergheleken by 23
Col.3.13. een seker Koninck/die rekeninge met sijne dienstknechten houden
wilde.

24 wilde. Als hy nu begon te rekenen/ wierdt tot hem gebracht een
25 die hem ſchuldich was tien duyſent talenten. v Ende als hy niet v Matth. 5.25.
en hadde om te betalen/ beval ſijn Heere / dat men hem ſoude ver=
koopen/ ende ſijn wijf ende kinderen/ ende al wat hy hadde/ ende
26 dat [de ſchult] ſoude betaelt worden. De dienſtknecht dan ne=
dervallende/ aenbadt hem/ ſegghende/ Heere weeſt lanckmoedigh
27 over my/ ende ick ſal u alles betalen. Ende de Heere deſes dienſt-
knechts met barmhertichheyt innerlick beweecht zijnde/ heeft hem
28 ontſlagen/ ende de ſchult hem quijt gheſcholden. Maer deſelve
dienſtknecht uytgaende/ heeft gevonden eenen ſijner mede-dienſt=
knechten/ die hem hondert penninghen ſchuldigh was/ ende hem
aenvattende/ greep [hem] by de kele/ ſegghende/ Betaelt my dat
29 ghy ſchuldigh zijt. Sijn mede-dienſtknecht dan nedervallende
aen ſijne voeten / badt hem/ ſegghende / Zijt lanckmoedigh over
30 my / ende ick ſal u alles betalen. Doch hy en wilde niet : maer
ginck henen / ende wierp hem in de ghevanckeniſſe / tot dat hy de
31 ſchult ſoude betaelt hebben. Als nu ſijne mede-dienſtknechten
ſagen 't ghene geſchiedt was/ zijn ſy ſeer bedroeft geworden/ ende
komende / verklaerden ſy haren Heere al watter gheſchiedt was.
32 Doe heeft hem ſijn Heere tot hem geroepen/ ende ſeyde tot hem/
Ghy booſe dienſtknecht/ alle die ſchult hebbe ick u quijt gheſchol=
33 den/ dewijle ghy my ghebeden hebt. Behoordet ghy oock niet u
over uwen mede-dienſtknecht te ontfermen / ghelijck ick oock my
34 over u ontfermt hebbe? Ende ſijn Heere vertoornt zijnde / le=
verde hem de pijnders over / tot dat hy ſoude betaelt hebben al
35 wat hy hem ſchuldigh was. x Alſoo ſal oock mijn Hemelſche x Matth. 6.14.
Vader u doen / indien ghy niet van herten en vergeeft een yeghe= Marc. 11. 26.
lick ſijnen broeder ſijne miſdaden. Jac. 2.13.

Het xix. Capittel.

1 Chriſtus gheneeſt vele ſiecken. 3 Beantwoordt de vraghe van den ſcheydt-brief. 9 Leert dat de getrouwde niet en mogen ſcheyden dan om hoererye. 11 ende dat de gave der onthoudinge niet alleen gegeven en wordt. 13 Beveelt dat de kinderen tot hem komen/ ende ſeghentſe. 16 Antwoordt eenen jongelinck op ſijne vraghe/ wat hy moet doen om het eeuwich leven te verkrijghen. 23 Hoe ſwaerlick de rijcke in 't Koninckrijck der Hemelen komen. 27 Wat vergeldinge ontfangen ſullen die het hare om Chriſti wille verlaten.

1 ENde a het gheſchiedde / doe Jeſus deſe woorden ghe-eyndicht a Mar. 10. 1.
hadde/ dat hy vertrock van Galilea/ ende quam over den Jor=
2 daen/ in de lant-palen van Judea. Ende vele ſcharen volghden
3 hem / ende hy ghenas'ſe aldaer. b Ende de Phariſeen quamen b Mar. 10. 2.

tot hem/ versoeckende hem / ende segghende tot hem / Is het een
mensche gheoorloft sijn wijf te verlaten om allerley oorsake?
Doch hy antwoordende/ seyde tot haer/ En hebt ghy niet ghe- 4
c Genes.1. 27. lesen/ die [c] van den beginnen [den mensche] ghemaeckt heeft/ dat
d Genes.2. 24. hy'se ghemaeckt heeft Man ende Wijf. [d] Ende geseght heeft/ 5
Ephes.5.31. Daerom sal een mensche vader ende moeder verlaten/ende sal sij-
e 1.Cor.6. 16. nen wijve aenhanghen/ende [e] die twee sullen tot een vleesch zijn?
f 1.Cor.7. 10. Also dat sy niet meer twee en zijn/maer een vleesch. [f] 'T ghene 6
dan Godt te samen ghevoecht heeft/ en scheyde de mensche niet.
g Deut.24. 1. Sy seyden tot hem/ [g] Waerom heeft dan Moses gheboden ee- 7
Jerem.3.1. nen scheydt-brief te gheven/ende haer te verlaten? Hy seyde tot 8
haer/ Moses heeft van wegen de hardicheydt uwer harten/u toe-
ghelaten uwe wijven te verlaten: Maer van den beginne en is 't
h Matth. 5.32. also niet geweest. [h] Maer ick segge u/ dat so wie sijn wijf ver- 9
Marc.10. 11. laet anders dan om hoererye / ende een ander trouwt/ [die] doet
Luce 16.18. 1.Cor.7.10. overspel/ eñ die de verlatene trouwt/doet [oock] overspel. Sij- 10
ne Discipelen seyden tot hem / Indien de sake des menschen met
den wijve also staet/so en is 't niet oorbaer te trouwen. Doch hy 11
i 1.Cor.7.7. 17. seyde tot haer/ [i] Alle en vatten dit woordt niet/maer dien het ghe-
geven is. Want daer zijn gesnedene/ die uyt moeders lijve al- 12
soo gheboren zijn: ende daer zijn gesnedene die van de menschen
ghesneden zijn/ ende daer zijn gesnedene die haer selven gesneden
hebben om het Coninckrijck der Hemelen. Die [dit] vatten kan/
k Mar.10. 13. vatte [het]: [k] Doe wierden kinderkens tot hem ghebracht / op 13
Luce 18.15. dat hy de handen haer soude opleggen/ ende bidden: ende de Dis-
l Matth. 18.3. cipelen bestraften deselve. Maer Jesus seyde/ [l] Laet af van de 14
1.Cor.14. 20. kinderkens/ ende en verhindert haer niet tot my te komen: want
1.Petr.2.2. der sulcker is 't Coninckrijck der hemelen. Ende als hy haer 15
m Mar.10. 17. de handen op-gheleght hadde / vertrock hy van daer. [m] Ende 16
Luce 18.18. siet daer quam een tot hem / ende seyde tot hem / Goede meester/
wat sal ick goets doen/op dat ick het eeuwige leven hebbe? En- 17
de hy seyde tot hem / Wat noemt ghy my goet? Niemant en is
goet dan een / [namelick] Godt. Doch wilt ghy in het leven in-
gaen/ onderhout de geboden. Hy seyde tot hem/ welcke? Ende 18
n Exod.20. 12. Jesus seyde/ [dese]: [n] Ghy en sult niet dooden: Ghy en sult geen
Deut.5.17. overspel doen: Ghy en sult niet stelen: Ghy en sult geen valsche
Rom.13.9. ghetuyghenisse gheven. Eert uwen Vader ende Moeder: ende 19

o Ghy

20 [o] Ghy sult uwen naesten lief hebben/als u selven. De jongelinck o Levit.19.
seyde tot hem/ Alle dese dingen hebbe ick onderhouden van mijne 17. Matth.22.
21 jonckheydt af: Wat gebreeckt my noch? Iesus seyde tot hem/ 39. Marc.12.
Soo ghy wilt volmaeckt zijn/ [p] gaet henen/ verkoopt wat ghy 31. Galat.5.14.
hebt/ [q] ende geeft het den armen/ende ghy sult eenen schat hebben Iac.2.8. p Luce 12.
22 in den Hemel: ende komt herwaerts/volcht my. Als nu de jon- 33. ende 16.9.
gelinck dit woordt hoorde/ginck hy bedroeft wech: want hy had- q Matt.6.
23 de vele goederen. Ende Iesus seyde tot sijne Discipelen/Voor- 19. 1.Tim.6.19
waer ick segghe u/ [r] dat een rijcke swaerlick in het Koninckrijck r Prov.11. 28.
24 der Hemelen sal ingaen. Ende wederom segghe ick u/ Het is Marc.10. 23.
lichter dat een kemel gae door de ooge van een naelde/ dan dat een Luce 18.24.
25 rijcke ingae in het Koninckrijck Godts. Sijne Discipelen nu
[dit] hoorende/ wierden seer verslaghen/ seggende/ Wie kan dan
26 saligh worden? Ende Iesus [haer] aensiende/ seyde tot haer/ s Iob 42.2.
By de menschen is dat onmogelick/ [s] maer by Godt zijn alle din- Ier.32.17.
27 ghen moghelick. [t] Doe antwoorde Petrus/ende seyde tot hem/ Zach.8.6. Luce 1.37.
Siet wy hebben alles verlaten/ ende zijn u ghevolcht: wat sal ende 18.27.
28 ons dan gewerden? Ende Iesus seyde tot haer/ voorwaer ick t Matth. 4.20.
segge u/dat ghy die my gevolcht zijt/in de weder-geboorte/ wan- Marc.10. 28.
neer de Sone des menschen sal gheseten zijn op den throon sijner Luce 5.11. ende 18.28.
heerlickheydt/ [v] [dat] ghy ook sult sitten op twaelf throonen/ v Luce 22. 30.
29 oordeelende de twaelf geslachten Israëls. [x] Ende so wie sal ver- x Deut.33 9.
laten hebben huysen/ of broeders/ of susters/ of vader/of moeder/
of wijf/of kinderen/of ackers/ om mijns Naems wille/ [y] [die] sal y Iob 42. 12.
30 hondert-vout ontfangen/eñ het eeuwige leven be-erven. [z] Maer z Mar.10 31.
vele eerste sullen de laetste zijn/ ende [vele] laetste de eerste. Luce 13.30

Het xx. Capittel.

1 Door de ghelijckenisse van arbeyders op verscheyden uyren gehuert/ende in den wijngaert ghesonden/ ende 's avondts gelijcken loon ontfanghende/leert Christus hoe hy naemaels beloonen sal de ghene die hem gedient hebben. 17 Voorseght wederom sijn lijden/ doodt/ ende opstandinge. 20 Antwoort de moeder der kinderen Zebedei op haer versoeck. 24 Ende vermaent sijne Discipelen haer te wachten van eergierigheyt ende wereltsche heerschappye. 29 Maeckt ontrent Iericho twee blinden siende.

1 WAnt het Koninckrijck der Hemelen is ghelijck een heere des
huys/ die met den morghenstont uytginck om arbeyders te
2 hueren in sijnen wijngaert. Ende als hy met de arbeyders
eens geworden was/ voor eenen penningh des daeghs/ sant hy'se
3 henen in sijnen wijngaert. Ende uytgegaen zijnde ontrent de
4 derde uyre sagh hy andere ledigh staende op de merckt. Ende

hy seyde tot de selve/Gaet ghy oock henen in den wijngaert: ende
so wat recht is sal ick u gheven. Ende sy ginghen. Wederom 5
uytgegaen zijnde ontrent de seste ende negenste uyre/dede hy des=
gelijcks. Ende uytgegaen zijnde ontrent de elfde uyre/vont hy 6
andere ledich staende/ende seyde tot haer / wat staet ghy hier den
gheheelen dach ledich? Sy seyden tot hem / Om dat ons nie= 7
mant ghehuert en heeft. Hy seyde tot haer/ Gaet oock ghy henen
in den wijngaert/ende so wat recht is sult ghy ontfangen. Als 8
het na avondt gheworden was/seyde de Heere des wijngaerts tot
sijnen Rentmeester/Roept de arbeyders/eñ gheeft haer den loon/
beginnende van de laetste tot de eerste. Ende als'se quamen die 9
ter elfder uyre[gehuert waren]ontfingen sy een yeder eenen pen=
ninck. Ende de eerste komende meynden dat sy meer ontfangen 10
souden/ende sy selve ontfingen oock elck eenen penninck. Ende 11
[dien] ontfanghen hebbende murmureerden sy teghen den Heere
des huys. Seggende dese laetste en hebben[maer] een uyre ge= 12
arbeydt/ende ghy hebtse ons ghelijck ghemaeckt/ die wy den last
des daeghs ende de hitte gedragen hebben. Doch hy antwoor= 13
dende seyde tot eenen van haer / Vrient ick en doe u geen onrecht.
En zijt ghy niet met my eens gheworden voor eenen penninck?
Neemt het uwe/eñ gaet henen. Ick wil desen laetsten oock ge= 14
a Rom.9.21. ven gelijck als u. [a] Of en is 't my niet geoorloft te doen met het 15
mijne/ wat ick wil? Of is uwe ooghe boos/ om dat ick goet ben?
b Mat.19. 30. [b] Also sullẽ de laetste de eerste zijn/eñ de eerste de laetste. [c] Want 16
Marc.10. 31. vele zijn geroepen/ maer weynige uytverkoren. [d] Ende Jesus 17
Luc.13.30. opgaende nae Jerusalem / nam tot hem de twaelf Discipelen al=
c Matt.22. 14. leen op den wegh/ eñ seyde tot haer/ Siet wy gaen op nae Je= 18
d Marc.10. 32. rusalem/ende de Sone des menschen sal den Overpriesteren ende
Luc.18.31. Schriftgeleerden overgelevert worden / eñ sy sullen hem ter doot
ende 24.7. veroordeelen. [e] Eñ sy sullen hem den heydenen overleveren/om 19
e Mat.27.2 Luc.23.1. hem te bespotten ende te geesselen/ eñ te kruycigen / eñ ten derden
Joan.18. 28.31. daghe sal hy weder opstaen. [f] Doe quam de moeder der sonen 20
Actor.3.13. Zebedei tot hem met hare sonen/[hem] aenbiddende/ ende begee=
f Marc. 10. 35. rende wat van hem. Eñ hy seyde tot haer/Wat wilt ghy? Sy 21
seyde tot hem/Segt dat dese mijne twee sonen sittẽ mogen/de een
tot uwer rechter/ende de ander tot uwer slincker-[hant] in u Co=
g Rom.8.26 ninckrijck. Maer Jesus antwoordde ende seyde/ [g] Ghylie= 22
den

den en weet niet wat ghy begheert : Kont ghy den drinckbeker
drincken dien ick drincken sal: ende met den Doop ghedoopt wor-
den/ [h] daer mede ick gedoopt worde? Sy seyden tot hem/ wy kon- h Luc. 12. 50.
23 nen. Ende hy seyde tot haer/ Mijnen drinckbeker sult ghy wel
drincken / ende met den doop daer ick mede ghedoopt worde/ sult
ghy ghedoopt worden/ maer het sitten tot mijner rechter/ ende tot
mijner slincker-[handt]/ en staet by my niet te gheven: maer [het
sal ghegheven worden] dien het bereydt is [i] van mijnen Vader. i Mat. 25.
24 Ende als de [andere] tien [dat] hoorden namen sy het seer qua- 34.
25 lick van de twee broeders. Ende als haer Jesus tot hem ghe-
roepen hadde/ seyde hy/ [k] Ghy weet dat de Overste der volckeren k Marc. 10.
heerschappye voeren over haer / ende de Groote ghebruycken 41. Luc. 22. 25.
26 macht over haer. [l] Doch also en sal onder u niet zijn : maer soo l 1. Petr. 5. 3.
wie onder u sal willen groot worden/ [die] zy uwe dienaer.
27 [m] Ende soo wie onder u sal willen de eerste zijn / die zy uwe m Mat. 23. 12.
28 dienstknecht. [n] Gelijck de Sone des menschen niet en is geko- Marc. 9. 35. ende 10. 43.
men om gedient te worden/ maer om te dienen/ ende [o] sijne ziele te n Phil. 2. 7. Joan. 13. 14.
29 geven [tot] een rantsoen voor vele. [p] Ende als sy van Jericho Luc. 22. 27.
30 uytgingen/ is hem een groote schare gevolght. Ende siet/ twee o Ephes. 1. 7. 1. Tim. 2. 6.
blinde sittende aen den wegh / als sy hoorden dat Jesus voorby 1. Pet. 1. 19. p Marc. 10.
ginck/ riepen/ segghende/ Heere/ ghy sone Davids/ ontfermt u on- 46.
31 ser. Ende de schare bestrafte haer / op dat sy swijghen souden/ Luc. 18. 35.
maer sy riepen te meer/ segghende/ Ontfermt u onser/ Heere ghy
32 sone Davids. Ende Jesus [stille] staende riep'se ende seyde/
33 Wat wilt ghy dat ick u doe? Sy seyden tot hem/ Heere dat on-
34 se ooghen gheopent werden. Ende Jesus innerlick beweecht
zijnde met barmhertigheyt raeckte hare ooghen aen/ ende terstont
wierden hare oogen siende/ ende sy volghden hem.

Het xxj. Capittel.

1 Christus doet sijnen inganck binnen Jerusalem sittende op eenen Ezel. 12 Drijft de verkoopers
ende koopers uyt den Tempel. 14 Ende geneest aldaer blinde ende kreupele. 15 Verantwoort het
roepen der kinderen tegen de afgunste der Overpriesteren. 19 Verbloeckt eenen vygheboom / die daer
op terstont verdorret. 21 Wijst aen de kracht des geloofs. 23 Beantwoort de vrage der Overprie-
steren ende Oversten des volcks/ uyt wat macht hy sulcks dede/ met een weder-vraghe van den Doop
Joannis. 28 Overtuycht haer van hare ongehoorsaemheyt met eene ghelijckenisse van twee sonen.
33 Ende dreycht haren ondergang door een ander ghelijckenisse van een heere eens Wijngaerts/
wiens knechten ende sone van de landt-lieden mishandelt ende gedoot wierden.

1 ENde [a] als sy nu Jerusalem ghenaeckten/ ende gekomen waren a Marc. 11.
tot Bethphage/ aen den olijfberch / doe sant Jesus twee Disci- Luc. 19. 29.
2 pelen/ segghende tot haer/ Gaet henen in het vleck/ dat tegen u
over

over[light]/ ende ghy ſult terſtont een eſelinne gebonden vinden/
ende een veulen met haer : ontbint'ſe eñ brengt'ſe tot my. Ende 3
indien u yemant yet ſeght/ſo ſult ghy ſegghen/dat de Heere deſer
van noode heeft : ende hy ſal'ſe terſtont ſenden. Dit alles nu is 4
geſchiet op dat vervult worde 't gene geſproken is door den Pro-
b Jeſ.62.11. Zach.9.9. Joa.12.15. pheet/ſeggende/ [b] Segget de dochter Sion: Siet uwe Coninck 5
komt [tot] u ſachtmoedich ende gheſeten op een eſelinne/ende een
veulen zijnde een jonck eener jockdraghende [eſelinne]. Ende 6
de Diſcipelen henen gegaen zijnde/ende gedaen hebbende/ gelijck
Jeſus haer bevolen hadde/ Brachten de eſelinne ende het veu- 7
c 2.Reg.9.13. len/[c] ende leyden hare kleederen op de ſelve/ende [d] ſetteden [hem]
d Joan.12.14. daer op. Ende de meeſte ſchare ſpreyden hare kleederen op den 8
wegh / ende andere hieuwen tacken van de boomen / ende ſprey-
den'ſe op den wegh. Ende de ſcharen die voor ginghen ende die 9
e Pſa.118.25.26. volghden/riepen ſeggende/Hoſanna den ſone Davids: [e] geſegent
[is] hy die komt in den Name des Heeren: Hoſanna in de hooch-
ſte hemelen. Ende als hy te Jeruſalem inquam / wiert de ghe- 10
heele ſtadt beroert/ſeggende/Wie is deſe? Ende de ſcharen ſey- 11
den / Deſe is Jeſus / de Propheet van Nazareth in Galilea.
f Deu.14.26 Mar.11.15 Luc.19.45. Joan.2.14. [f] Ende Jeſus ginck inden Tempel Godts/ende dreef uyt alle 12
die verkochten ende kochten inde Tempel / ende keerde om de ta-
felen der wiſſelaers / ende de ſit-ſtoelen der ghene die de duyven
verkochten. Ende hy ſeyde tot haer / Daer is gheſchreven: 13
g 1.Regu.8.29. Jez.56.7. Jerem.7.11. Luc.16.46. [g] Mijn Huys ſal een huys des gebedts ghenaemt worden / maer
ghy hebt dat tot eenen moordenaers-kuyl ghemaeckt. Ende 14
daer quamen blinde ende kreupele tot hem in den Tempel / ende
h Marc.11.27. hy ghenas de ſelve. [h] Als nu de Overprieſters ende Schrift- 15
geleerde ſagen de wonderheden/die hy dede/ende de kinderen roe-
pende in den Tempel/ende ſeggende/Hoſanna den ſone Davids/
namen ſy dat ſeer qualick. Ende ſeyden tot hem / Hoort ghy 16
[wel]/wat deſe ſeggen?Ende Jeſus ſeyde tot haer/Ja. Hebt ghy
i Pſal.8.3. noyt geleſen/[i] Uyt den mondt der jonghe kinderen ende de ſooge-
lingen hebt ghy [u] lof toebereyt? Ende haer verlatende ginck 17
hy van daer uyt de ſtadt na Bethania / ende overnachte aldaer.
k Marc.11.12.20. [k] Ende des morghens vroech als hy wederkeerde na de ſtadt/ 18
hongerde hem. Ende ſiende eenen vijghe-boom aen den wegh/ 19
ginck hy na hem toe/ende en vant niet aen den ſelven/dan alleen-
lick

lick bladeren. Ende seyde tot hem / Vyt u en worde gheen vrucht
meer in der eeuwicheyt. Ende de vijge-boom verdorde terstont.
2 Ende de Discipelen [dat] siende/verwonderden haer/segghen-
2 de/ Hoe is de vijge-boom[soo]terstont verdorret? Doch Jesus
antwoordende seyde tot haer / Voorwaer segghe ick u / [l] Indien [l] Matt. 17.
ghy geloove haddet/ ende niet en twijffeldet/ghy sout niet alleen- 20.
lick doen 't ghene den vijge-boom is [geschiet] / maer indien ghy Luc.17.6.
oock tot desen berch seydet/Wort opgheheven ende in de zee ghe- m Mat.7.7.
2 worpen / het soude gheschieden. [m] Ende al wat ghy sult begee- Mar.11.24.
3 ren in't gebedt/ gheloovende/ sult ghy ontfanghen. [n] Ende als Luc.11.9.
hy in den tempel gekomen was/quamen tot hem/terwijle hy leer- Joan.14.13.
de/de Overpriesters ende de Ouderlingen des volcx / segghende/ ende 16.24.
[o] Door wat macht doet ghy dese dinghen ? Ende wie heeft u dese Jacob.1.5.
4 macht ghegheven? Ende Jesus antwoordende seyde tot haer/ 1.Joan.3.22
Ick sal u oock eeen woort vragen/'t welck indien ghy my sult seg- n Marc.11.
gen/so sal ick u oock seggen door wat macht ick dese dinghen doe. 27.
5 De Doop Joannis van waer was [die] ? Vyt den hemel ofte Luc.20.1.
uyt de menschen? Ende sy overleyden by haer selven ende seyden/ o Exo.2.14.
Indien wy seggen/Vyt den hemel/soo sal hy ons seggen/Waer- Actor.4.7.
6 om en hebt ghy hem dan niet gelooft? Ende indien wy seggen/ ende 7.27.
Vyt de menschen/soo vreesen wy de schare: [p] want sy houden alle p Mat.14.5
7 Joannem voor een Propheet. Eñ sy Jesu antwoordende sey- Marc.6.20.
den/Wy en weten't niet. Ende hy seyde tot haer/ So en segge ick
8 u oock niet / door wat macht ick dit doe. Maer wat dunckt u?
Een mensche hadde twee sonen/ende gaende tot den eersten seyde/
9 Sone gaet henen/werckt heden in mijnen wijngaert. Doch hy
antwoorde/ende seyde/Ick en wil niet: ende daer na berouw heb-
30 bende/ ginck hy henen. Ende gaende tot den tweeden / seyde
desgelijcks. Ende dese antwoordde/ende seyde/[q] Ick[gae]Heere/ q Ezech.33.
31 ende hy en ginck niet. Wie van dese twee heeft den wille des 31.
Vaders ghedaen? Sy seyden tot hem/De eerste. Jesus seyde tot
haer / Voorwaer ick segghe u / dat de tollenaers ende de hoeren u
32 voorgaen in 't Coninckrijcke Godes. [r] Want Joannis is tot r Mat. 3. 1.
u gekomen in den wech der gherechticheyt/ende ghy en hebt hem s Psal. 80.9.
niet gelooft: maer de tollenaers ende hoeren hebben hem gelooft: Jez.5.1.
doch ghy [sulcks]siende/en hebt daer nae geen berouw ghehadt/ Jer.2.21.
33 om hem te strooven. Hoort een ander gelijckenisse. [s] Daer was ende 12.10.
een Marc.12.1.
Luc.20.9.

een heere des huys/ die eenen wijngaert plantede/ende settede ee-
nen tuyn daer omme / ende groef eenen wijn-pers-back daer in/
ende bouwde eenen toren / ende verhuerde dien den lant-lieden eñ
reysde buyten [landes]. Doe nu de tijdt der vruchten genaeck- 34
te/ sant hy sijne dienstknechten tot de land-lieden om sijne vruch-
ten te ontfanghen. Ende de landt-lieden / nemende sijne dienst- 35
knechten/ hebben den eenen geslagen/ ende den anderen ghedoot/
t 2.Chron. 24.21. ende den derden [t] gesteenight. Wederom sant hy andere dienst- 36
knechten/meer[in 't getal]dan de eerste/ ende sy deden haer desge-
lijcx. Ende ten laetsten sandt hy tot haer sijnen sone / segghen- 37
de / Sy sullen mijnen sone ontsien. Maer de landt-lieden den 38
v Psal.2.8. Hebr.1.2. sone siende/seyden onder malkanderen/ [v] Dese is de erfghenaem/
x Gen.37.18. [x] komt laet ons hem dooden/ ende sijne erffenisse[aen ons]behou-
Psal.2.1. den. Ende hem nemende wierpen sy [hem] uyt / buyten den 39
Mat.26.3. ende 27.1. wijngaert / ende doodden [hem]. Wanneer dan de Heere des 40
Joan.11.53. wijngaerts komen sal/wat sal hy dien landt-lieden doen?
Sy seyden tot hem / Hy sal de quade eenen quaden doot aen 41
doen/ ende sal den wijngaert anderen landt-lieden verhueren/ die
hem de vruchten op hare tijden sullen gheven. Jesus seyde tot 42
y Psal. 118. 22. haer / Hebt ghy noyt ghelesen in de Schriften / [y] De steen die de
Jez.8.14. ende 28.16. bouw-lieden verworpen hebben / dese is gheworden tot een hooft
Mar.12.10. des hoecks: Van den Heere is dit gheschiet/ende het is wonder-
Luc.20.17. Actor.4.11. lick in onse ooghen. Daerom segghe ick u lieden / [z] dat het Co- 43
Rom.9.33. 1.Petr.2.6. ninckrijck Godts van u sal wechgenomen worden / [a] ende eenen
z Exo.32.10 Matt.8.12. volcke gegeven/ dat sijne vruchten voortbrenge. [b] Ende wie op 44
a Jez.55.5. b Jez.8.15. desen steen valt/die sal verplettert worden:ende [c] op wien hy valt/
Zach.12.3. Luc.20.18. dien sal hy vermorselen. [d] Ende als de Overpriesters ende 45
c Dan.2.34. Phariseen dese sijne gelijckenissen hoorden / verstonden sy dat hy
d Luc.20.19 van haer sprack. Ende soeckende hem te vangen/vreesden sy de 46
e Luc.7.16. Joan.7.40. scharen/dewijle dese hem hielden [e] voor een Propheet.

Het xxij. Capittel.

1 De ghelijckenisse van een bruyloft/ tot welcke de eerst-ghenoodde weygerden te komen. 8 Ende worden daerom andere in hare plaetse ghenoot. 11 Onder de welcke een / verschijnende sonder bruylofts kleet uytghewo rpen wort. 15 Christus antwoort op de vrage der Phariseen ende Herodianen/ of men den Keyser mach schattinghe gheven. 23 Op de vraghe der Sadduceen van de vrouwe die seven mannen ghehadt hadde: ende hy bewijst teghen haer de opstandinghe uyt den dooden. 35 Verklaert welck het grootste ghebodt in de wet zy. 41 Ende dat de Messias niet alleen Davids sone / maer oock sijn heere is.

a Luc.14.16. Apoc.19.7. ENde Jesus antwoordende sprack tot haer wederom door ghe- 1
lijckenissen / segghende/ [a] Het Coninckrijck der hemelen is
ghelijck 2

ghelijck een seker Coninck / die sijnen sone een bruyloft bereydt
3 hadde. Ende sondt sijne dienstknechten uyt om de ghenoode
4 ter bruyloft te roepen/ende sy en wilden niet komen. Wederom
sondt hy andere dienstknechten uyt/seggende/ seght den genood-
den/ Siet/ick hebbe mijn middachmael bereyt/ mijn ossen/ende de
gemeste [beesten] zijn gheslachtet/ende alle dinghen zijn gereedt/
5 komt tot de bruyloft. Maer sy [sulcks] niet achtende / zijn he-
nen ghegaen/ dese tot sijnen acker/ gene tot sijne koopmanschap.
6 Eñ de andere grepen sijne dienstknechten/ deden [haer] smaet-
7 heydt aen / ende dooddense. Als nu de Coninck [dat] hoorde/
wierdt hy toornich/ ende sijne krijghs-heyren sendende/ heeft die
8 dootslagers vernielt/ ende hare stadt in brandt ghesteken. Doe
seyde hy tot sijne dienstknechten/ De bruyloft is wel bereyt/doch
9 de genoode en waren 't niet weerdich. Daerom gaet op de uyt-
gangen der weghen/ende soo vele als ghy der sult vinden/roept'se
10 tot de bruyloft. Ende de selve dienstknechten uytgande op de
weghen/vergaderden alle die sy vonden/beyde quade ende goede/
11 ende de bruyloft wiert vervult met aensittende [gasten]. Ende
als de Coninck inghegaen was om de aensittende [gasten] te
oversien / sach hy aldaer een mensche niet ghekleedt [zijnde] met
12 een bruylofts-kleedt. Ende seyde tot hem / Vriendt / hoe zijt
ghy hier ingekomen/geen bruylofts-kleedt [aen] hebbende? En-
13 de hy verstomde. Doe seyde de Coninck tot de dienaers / Bin-
det sijne handen ende voeten/neemt hem wech/ ende werpt [hem]
uyt in de buytenste duysternisse: [b] Daer sal zijn weeninghe ende b Matth.8.12.
14 knerssinghe der tanden. Want [c] vele zijn geroepen/ maer wey- ende 13.42.
15 nige uytverkoren. [d] Doe gingen de Phariseen henen ende hiel- ende 24.51. ende 25.30.
den t'samen raedt/hoe sy hem verstricken souden in [sijne] reden. Luc.13.28. c Matt.20.16.
16 Ende sy sonden uyt tot hem hare discipelen met de Herodia- d Marc.12.13.
nen/seggende/Meester/wy weten dat ghy waerachtich zijt/ ende Luc.20.20.
den wech Godts in der waerheyt leert/ eñ na niemant en vraegt:
17 want ghy en siet den persoon der menschen niet aen. Seght
ons dan/ Wat dunckt u? is het geoorloft den Keyser schattinghe
18 te gheven/ ofte niet? Maer Jesus bekennende hare boosheyt/
19 seyde/ Ghy gheveynsde / wat versoeckt ghy my? Toont my
den schattingh-pennick. Ende sy brachten hem eenen penninck.
20 Ende hy seyde tot haer/Wiens is dit beeldt ende het opschrift?
[e] Sy

e Matt.17. 25. [e] Sy seyden tot hem/ Des Keysers. Doe seyde hy tot haer/ 2
Rom.13.7. Geeft dan den Keyser dat des Keysers is/ ende Gode dat Godts
f Marc.12. 18. is. Ende sy dit hoorende verwonderden haer: ende hem ver- 2
Luc.20.27. Actor.23.8. latende/ zijn sy wech ghegaen. [f] Te dien selven daghe quamen 23
g Deut.25.5 tot hem de Sadduceen/ die seggen datter geen opstandinge en is/
ende vraeghden hem/ Seggende/ Meester/ [g] Moses heeft ge- 24
seght/ Indien yemant sterft geen kinderen hebbende/ soo sal sijn
broeder des selven wijf trouwen/ ende sijnen broeder zaet verwec-
ken. Nu waren daer by ons seven broeders/ ende de eerste [een 25
wijf] getrouwt hebbende/ sterf/ ende dewijle hy geen zaet en had-
de/ so liet hy sijn wijf voor sijnen broeder. Desghelijcks oock de 26
tweede/ ende de derde/ tot den sevenden toe. Ten laetsten na al- 27
le is oock de vrouwe ghestorven. In de opstandinghe dan/ 28
wiens wijf sal sy wesen van die seven? want sy hebbense alle ghe-
hadt. Maer Jesus antwoordde ende seyde tot haer/ Ghy 29
dwaelt/ niet wetende de Schriften/ noch de kracht Godts.
Want in de opstandinge en nemen sy niet ten houwelicke/ noch 30
h 1.Joan.3. 2. en worden niet ten houwelicke uytghegheven: [h] maer sy zijn als
Enghelen Godts in den hemel. Ende wat aengaet de opstan- 31
dinge der dooden/ en hebt ghy niet gelesen 't gene van Godt tot u
i Exod.3.6. lieden ghesproken is/ die daer seght/ [i] Ick ben de Godt Abra- 32
hams/ ende de Godt Isaacs/ ende de Godt Jacobs? Godt en is
niet een Godt der doode/ maer der levende. Ende de scharen [dit] 33
k Mat.7.28 hoorende/ [k] wierden verslagen over sijne leere. [l] Ende de Phari- 34
l Marc.12. 28. seen gehoort hebbende/ dat hy den Sadduceen den mont ghestopt
m Luc.10. 25. hadde/ zijn te samen by een vergadert. [m] Ende een uyt haer/ 35
[zijnde] een Wet-geleerde/ heeft gevraegt/ hem versoeckende/ en-
de segghende/ Meester/ welck is het groot gebodt in de Wet? 36
n Deut.6.5. Ende Jesus seyde tot hem/ [n] Ghy sult lief hebben den Heere 37
ende 10.12. ende 30.6. uwen Godt met geheel uw' herte/ ende met geheel uwe ziele/ ende
Luc.10.27. o Lev.19. met geheel uw' verstant. Dit is het eerste/ ende het groot gebodt. 38
18. Marc.12. Ende het tweede desen ghelijck/ [is] [o] Ghy sult uwen naesten 39
31. Rom.13.9. lief hebben als u selven. Aen dese twee gheboden hanght de 40
Galat.5.14. gantsche Wet ende de Propheten. [p] Als nu de Phariseen t'sa- 41
Ephe.5.2. 1.The.4.9. men vergadert waren/ vraeghde haer Jesus/ Ende seyde/ Wat 42
Jacob.2.8. p Marc.12. dunckt u van de Christus/ Wiens sone is hy? Sy seyden tot hem/
35. Luc.20.41. Davids [sone]. Hy seyde tot haer/ Hoe noemt hem dan Da- 43

vid in den Geeſt / ſijnen Heere / ſeggende / 9 De Heere heeft ge= q Pſ. 110.1.
ſeght tot mijnen Heere / Sit aen mijne rechter-[handt] / tot dat Actor. 2.34.
ick uwe vyanden ſal gheſet hebben tot een voet-banck uwer voe= 1.Cor.15.
ten ? Indien hem dan David noemt [ſijnen] Heere / hoe is hy 25. Hebr.1.13. ende 10.13.
ſijn Sone? Eñ niemant en konde hem een woort antwoorden :
noch niemant en durfde hem van dië dage aen [yet] meer vragen.

Het xxiij. Capittel.

1 Christus vermaent ſijne toehoorders / dat ſy ſullen volghen het gene de Schriftgeleerde ende Phariſeen uyt Moſe haer leeren / ende niet hare wercken. 5 Beſchrijft der ſelver geveynſtheydt ende eergierigheydt. 8 Ende vermaent de ſijne ſich daer van te wachten / ende na nedrigheydt te ſtaen. 13 Verkondicht het Wee achtmael over de Phariſeen ende Schriftgheleerde / om verſcheydene hare booſe ſtucken / als namelick / datſe den Hemel ſloten voor de menſchen. 14 Der weduwen huyſen op aten. 15 quade Joden-genooten maeckten. 16 Verkeerdelick leerden ſweeren by den Tempel / Altaer ende Hemel. 23 Kleyne dingen vertienden / ende 't ſwaerſte van de Wet na lieten. 25 Datſe het buytenſte reynichden / ende niet het herte. 27 De ghewittede graven ghelijck zijnde. 29 Datſe der ouder Propheten graven optimmerden / ende de nieuwe ſochten te dooden. 37 Klaecht over de hartneckicheydt der ſtadt Jeruſalem / ende voorſeght haren ondergauck.

1 DOe ſprack Jeſus tot de ſcharen / ende tot ſijne Diſcipelen /
2 Segghende / [a] de Schriftgheleerde / ende de Phariſeen zijn a Neh. 8.4.
3 gheſeten op den ſtoel Moſis: [b] Daerom al wat ſy u ſegghen dat b Deut. 17.
ghy houden ſult / houdt [dat] ende doet [het] / maer en doet niet 19. Mal.2.6.
nae hare wercken: [c] want ſy ſegghen 't / ende en doen 't niet. c Rom.2.
4 [d] Want ſy binden laſten die ſwaer zijn ende qualick om dra= 19. d Jeſ. 10.2.
gen / ende leggenſe op de ſchouderen der menſchen / maer ſy en wil= Luce 11.46.
len die met haren vingher niet verroeren. Ende alle hare werc= Actor.15.10.
5 ken doen ſy [e] om van de menſchen gheſien te worden. Want ſy e Mat.6.5.
maken [f] hare gedenck-cedels breedt / ende maken de zoomen van f Deut.6.8.
6 hare kleederen groot. [g] Ende ſy beminnen de voor-aenſittinge ende 22.12.
in de maeltijden / ende de vooringheſtoelten in de Synagogen. g Mar.12. 38/39. Luce 11.43. ende 20.46.
7 Oock de begroetinghen op de merckten / ende van de menſchen
8 [h] ghenaemt te worden Rabbi / Rabbi. Doch ghy en ſult niet h Jac.3.1.
Rabbi ghenaemt worden / want een is uw' Meeſter / [namelick]
9 Chriſtus: ende ghy zijt alle broeders. Ende en ſult niemant u=
wen vader noemen op der aerden: [i] want een is uw' vader / [na= i Mal. 1.6.
10 melick] die in de Hemelen is. Noch ghy en ſult niet meeſters
ghenoemt worden: want een is uw' meeſter / [namelick] Chri= k Mat. 20.
11 ſtus. [k] Maer de meeſte van u / ſal uw' dienaer zijn. 26. l Job 22.
12 [l] Ende wie hem ſelven verhooghen ſal / [die] ſal vernedert wor= 29. Prov.29.23.
den: ende wie hem ſelven ſal vernederen / [die] ſal verhoocht wor= Luce 14.11. ende 18.14.
13 den. [m] Maer wee u ghy Schriftgheleerde ende Phariſeen / Jac. 4.6.10. 1.Petr.5.5.
ghy gheveynſde: Want ghy ſluyt het Koninckrijck der Hemelen m Luce 11. 52.

voor de menschen / overmits ghy [daer] niet in en gaet / noch de
ghene die ingaen souden / niet en laet ingaen. [n] Wee u ghy 14
Schriftgeleerde ende Phariseen / ghy geveynsde: Want ghy eet
de huysen der weduwen op / ende [dat] onder den schijn van lange
te bidden. Daerom sult ghy te swaerder oordeel ontfanghen.
Wee u ghy Schriftgeleerde ende Phariseen / ghy ghevevnsde: 15
Want ghy omreyst zee ende lant om een Jode-genoot te maken:
ende als hy het geworden is / so maeckt ghy hem een kint der hel-
len / tweemael meer dan ghy [zijt]. Wee u ghy blinde leyds-lie- 16
den / die segget / So wie gesworen sal hebben by den Tempel / dat
en is niet: maer so wie ghesworen sal hebben by het gout des
Tempels / die is schuldich. Ghy dwase ende blinde: want welck 17
is meerder / het gout / ofte de Tempel die het gout heyligt? Ende 18
soo wie gesworen sal hebben by den altaer / dat en is niet: maer so
wie ghesworen sal hebben by de gave / die daer op is / die is schul-
digh. Ghy dwase ende blinde: want wat is meerder / de gave / 19
of [o] den altaer die de gave heylight? Daerom wie sweert by den 20
altaer / die sweert by den selven / ende by al wat daer op is. [p] En- 21
de wie sweert by den Tempel / die sweert by den selven / ende by
dien die daer in woont. [q] Ende wie sweert by den Hemel die 22
sweert by den throon Godts / ende by dien die daer op sit. [r] Wee 23
u ghy Schriftgheleerde ende Phariseen / ghy gheveynsde / want
ghy vertient de munte / ende de dille / ende het komijn / [s] ende ghy
laet na het swaerste der Wet / [namelick] het oordeel / ende de
barmhertigheydt / ende het gheloove. [t] Dese dinghen moestmen
doen / ende de andere niet nalaten. Ghy blinde leydtslieden / die 24
ghy de mugghe uytsijget / ende den kemel doorswelget. [v] Wee u 25
ghy Schriftgeleerde ende Phariseen / ghy geveynsde: want ghy
reynicht het buytenste des drinck-bekers ende des schotels /
maer van binnen zijnse vol van roof ende onmatigheydt. Ghy 26
blinde Phariseer / reynicht eerst [x] dat binnen in den drinck-beker
ende de schotel is / op dat oock het buytenste der selve reyn wor-
de. Wee u ghy Schriftgheleerde ende Phariseen / ghy ghe- 27
veynsde: want ghy zijt [y] de wit-gheplasterde graven ghelijck /
die van buyten wel schoon schijnen / maer van binnen zijnse vol
doodts-beenderen ende aller onreynigheydt. Alsoo oock schijnt 28
ghy wel den menschen van buyten rechtveerdigh / maer van
binnen

n Marc. 12. 40. Luce 20. 47. 2. Tim. 3. 6. Tit. 1. 11.
o Exod. 29. 37.
p 1. Reg. 8. 13. 2. Chron. 6. 12.
q 2. Chro. 6. 33. Esa. 66. 1. Matt. 5. 34. Actor. 7. 49.
r Luce 11. 42.
s 1. Sam. 15. 22. Hose. 6. 6. Mich. 6. 8.
t Matth. 9. 13. ende 12. 7.
v Luce 11. 39.
x Tit. 1. 15.
y Act. 23. 3.

binnen zijt ghy vol gheveynstheydt ende ongherechtigheydt.
29 [z] Wee u ghy Schrift-gheleerde ende Phariseen / ghy ghe- z Luce 11. 47.
veynsde: want ghy bouwt de graven der Propheten op / ende
30 verciert de graf-teeckenen der rechtveerdighe. Ende segghet /
Indien wy ten tijden onser Vaderen hadden gheweest / wy en
souden met haer geen gemeenschap gehadt hebben aen het bloedt
31 der Propheten. Aldus ghetuycht ghy [teghen] u selven / [a] dat a Act. 7. 51.
ghy kinderen zijt der ghene die de Propheten ghedoodt heb- 1. Thess. 2. 15.
32 ben. Ghy [dan] oock vervult de mate uwer Vaderen.
33 [b] Ghy slangen / ghy adderen gebroetsels / hoe sout ghy de helsche b Mat. 3. 7.
34 verdoemenisse ontvlieden? [c] Daerom siet / [d] ick sende tot u c Luce 11. 49.
Propheten / ende Wijse / ende Schrift-gheleerde / ende uyt den d Matth. 10. 16.
selven sult ghy [sommighe] dooden ende kruycighen / ende [som- Luce 10. 3.
mighe] uyt den selven sult [e] ghy gheesselen in uwe Synagogen / Joan. 16. 2. Actor. 7. 52.
35 ende sultse vervolghen van stadt tot stadt. Op dat op u kome e Matth. 10. 17.
alle het rechtveerdighe bloedt / dat vergoten is op der aerden / Actor. 5. 40.
[f] van het bloedt des rechtveerdighen Abels af / tot op [g] het bloedt f Gen. 4. 8. Hebr. 11. 4.
Zacharie des soons Barachie / welcken ghy ghedoodt hebt tus- g 2. Chron. 24. 21.
36 schen den Tempel ende den Altaer. Voorwaer segge ick u / alle
37 dese dinghen sullen komen over dit gheslachte. [h] Jerusalem / h Luce 13. 34.
Jerusalem / ghy die de Propheten doodet / ende [i] steenicht die tot i Matt. 21. 35. 36.
u gesonden zijn: [k] Hoe menichmael hebbe ick uwe kinderen wil- k Ps. 17. 8.
len by-een vergaderen / ghelijckerwijs een hinne hare kieckenen ende 91. 4.
by-een vergadert onder de vleughelen / ende ghy-lieden en hebt l Ps. 69. 26.
38 niet ghewilt. [l] Siet uw' huys wordt u woest ghelaten. Jesai. 1. 7. Jer. 7. 33. Mich. 3. 12.
39 Want ic segge u / ghy en sult my van nu aen niet sien / tot dat ghy Actor. 1. 20.
seggen sult / [m] Gesegent is hy die komt in den Name des Heeren. m Psa. 118. 26.

Het xxiiij. Capittel.

1 Christus voorseght de verwoestinghe des Tempels ende der stadt Jerusalem / verhalende de swarigheden ende teeckenen / die voor ende ontrent deselve souden gheschieden. 15 Wijst aen de Prophetye Daniels van deselve verwoestinge / ende vermaent om sich te bereyden tot een haestige vlucht / om desen grooten jammer te ontgaen. 23 Waerschouwt tegen de verleydinge der valsche Christi ende der valsche Propheten. 29 Propheteert verder van het eynde der werelt / ende van syne laetste toekomste ten oordeel / welcker heerlickheydt ende sekerheydt hy beschrijft / aenwijsende de teeckenen / die ontrent deselve souden geschieden. 36 Doch dat den dagh ende uyre des selven / niemant dan Godt alleen bekent en is. 37 Vergheltjckt de tijden deser toekomste / by de tijden van Noë voor de Sundtvloet. 42 Daer op vermaent hy tot waken / door ghelijckenisse so van een huys-vader / wakende teghen de komste des diefs. 45 Als van een getrouw' ende van een boose dienst-knecht.

1 Ende [a] Jesus ginck uyt ende vertrock van den Tempel / ende a Mar. 13. 2.
sijne Discipelen quamen by hem / om hem de ghebouwen des Luce 21. 5.
2 Tempels te toonen. Ende Jesus seyde tot haer / En siet ghy

b 1. Reg.9. 7/8. niet alle dese dinghen? Voorwaer segge ick / b Hier en sal niet [ee-
Mich.3.12. nen] steen op den [anderen] steen ghelaten worden / die niet afge-
Luce 19.44. broken en sal worden. c Ende als hy op den Olijfberch geseten 3
c Mar. 13. 1/3. was/ ghinghen de Discipelen tot hem alleen / segghende / d Seght
Luce 21.7. d Actor.1.6. ons/ wanneer sullen dese dingen zijn? ende welck [sal] het teecken
[zijn] van uwe toekomste/ ende van de voleyndinghe der werelt?
e Jer.29.8. Ende Jesus antwoordende seyde tot haer / e Siet toe / dat u 4
Ephes.5.6. Coloss.2.18. niemant en verleyde. f Want vele sullen komen onder mijnen 5
2. Thess.23. 1.Joan.4.1. name/segghende/ Ick ben de Christus/ ende sy sullen vele verley-
f Jer.14.14. ende 23.23. den. Ende ghy sult hooren van oorlogen/ ende gheruchten van 6
Joan.5.43. oorlogen. Siet toe/en wordt niet verschrickt: want alle [die] din-
g Jes.19.2. gen moeten geschieden/maer noch en is het eynde niet. g Want 7
het [een] volck sal tegen het [ander] volck opstaen/ende het [een]
Koninckrijck teghen het [ander] Koninckrijck : ende daer sullen
zijn hongers nooden ende pestilentien/ ende aerdbevingen in ver-
scheyden plaetsen. Doch alle die dingen[zijn maer]een beginsel 8
h Matth. der smerten. h Als dan sullen sy u overleveren in verdruckinge/ 9
10.11. Luce 21.11/ ende sullen u dooden/ende ghy sult ghehaet worden van alle volc-
12. keren / om mijns Naems wille. Ende dan sullender vele ge-er- 10
Joa.15.20. ende 16.2. gert worden/ende sullen malkanderen overleveren/ende malkan-
Apoc.2.10. i 2.Petr.2.1. deren haten. i Ende vele valsche Propheten sullen opstaen/ende 11
2.Tim.3. 31. sullender vele verleyden. Ende om dat de ongerechtigheyt ver- 12
menichvuldicht sal worden/soo sal de liefde van velen verkouden.
l Matth. 10.22. l Maer wie volherden sal tot den eynde / die sal saligh worden. 13
Marc.13. 13. Ende dit Euangelium des Koninckrijcks sal in de geheele we- 14
Luce 21.19. relt gepredickt worden/tot een getuygenisse allen volckeren : ende
Apoc.2.7/ 10. dan sal het eynde komen. m Wanneer ghy dan sult sien den 15
ende 3.10. grouwel der verwoestinge/ waer van gesproken is door n Daniel
m Marc. 13.14. den Propheet/staende in de heylige plaetse (die[het] leest die merc-
Luce 21.20. n Dan.9.27. ke daer op.) Dat alsdan die in Judea zijn/vlieden op de bergen. 16
Die op het dack is/ en kome niet af/ om yet uyt sijn huys wech 17
te nemen. Ende die op den acker is/ en keere niet weder te rug- 18
ge / om sijne kleederen wech te nemen. Maer wee den bevruch- 19
ten ende den sogende [vrouwen] in die dagen. Doch bidt dat u- 20
o Act.1.12. we vlucht niet en gheschiede des winters / noch o op eenen Sab-
p Dan.12. 1. bath. p Want alsdan sal groote verdruckinge wesen/hoedanige 21
niet en is gheweest van het begin der werelt tot nu toe/ noch oock
niet

22 niet zijn en sal. Ende so die dagen niet verkort en wierden/ geen
vleesch en soude behouden worden: maer om der uytverkorene
23 wille sullen die dagen verkort worden. Alsdan/ so yemant tot u
lieden sal seggen/ Siet [q] hier is de Christus/ oft daer/ en ghelooft
24 het niet. [r] Want daer sullen valsche Christi / ende valsche Pro-
pheten opstaen / ende sullen groote teeckenen ende wonderheden
doen/ alsoo dat sy (indien het moghelick ware) oock de uytverko-
25 rene souden verleyden. Siet ick hebbe [het] u voorseght.
26 [s] Soo sy dan tot u sullen seggen/ Siet hy is in de woestijne/ en
gaet niet uyt: Siet [hy is] in de binnen kameren/ en ghelooft het
27 niet. Want ghelijck de blixem uytgaet van het Oosten / ende
schijnt tot het Westen/ also sal oock de toekomste des Soons des
28 menschen wesen. [t] Want al waer het doode lichaem sal zijn/
29 daer sullen de arenden vergadert worden. Ende [v] terstont na
de verdruckinghe dier daghen / sal de Sonne verduystert wor-
den / ende de Mane en sal haer schijnsel niet gheven / ende de
Sterren sullen van den Hemel vallen/ ende de krachten der heme-
30 len sullen beweegt worden. [x] Ende alsdan sal in den hemel ver-
schijnen het teecken des Soons des menschen: ende dan sullen al-
le de gheslachten der aerde [y] weenen / ende sullen den Sone des
menschen sien komende op de wolcken des hemels / met groote
31 kracht ende heerlickheyt. Ende hy sal sijne Enghelen uyt sen-
den met [z] een basuyne van groot gheluyt/ ende sy sullen sijne uyt-
verkorene by een vergaderen uyt de vier winden / van [het een]
32 uyterste der hemelen / tot [het ander] uyterste der selve. [a] Ende
leert van den vygeboom dese ghelijckenisse: Wanneer sijnen tack
nu teer wordt/ ende de bladeren uytspruyten / soo weet ghy dat de
33 somer nae by is. Alsoo oock ghy lieden / wanneer ghy alle dese
dinghen sult sien / soo weet dat [het] nae by is voor de deure.
34 Voorwaer segghe ick u/ dit gheslachte en sal gheensins voorby
35 gaen/ tot dat alle dese dinghen sullen gheschiet zijn. [b] De hemel
ende de aerde sullen voorby gaen / maer mijne woorden en sullen
36 gheensins voorby gaen. [c] Doch van dien dagh ende uyre en
weet niemant/ oock niet de Enghelen der hemelen/ dan mijn Va-
37 der alleen. [d] Ende gelijck de dagen Noë [waren]/ also sal oock
38 zijn de toekomste van den Soon des menschen. Want ghelijck
sy waren in de dagen voor de sundtvloet/ etende ende drinckende/

q Marc.13.21. Luc.21.8.
r Deut.13.1. 2.Thess.2.11.
s Luc.17.23.
t Job 39.32. Luc.17.36.
v Jesa.13.10. Ezech.32.7. Joel 2.31. ende 3.15. Marc.13.24. Luc.21.25.
x Dan.7.10. Mat.16.27. ende 25.31. ende 26.62. Marc.13.26. ende 14.62. Luc.21.27. Actor.1.11. 2.Thess.1.10. Apoc.1.7.
y Apoc.1.7.
z 1.Corint.15.52. 1.Thess.4.16.
a Marc.13.29. Luc.21.29.
b Marc.13.31. Psa.102.27. Jez.51.6. Hebr.1.11.
c Marc.13.32. Actor.1.7.
d Gen.6.2. Luc.17.26. 1.Pet.3.20. 2.Pet.2.5.

e Gen.7.7. trouwende ende ten houwelicke uytgevende/ [e] tot den dach toe/in
welcken Noë in de Arcke ginck: Ende en bekenden 't niet tot 39
dat de sundt-vloet quam/ ende haer alle wech nam: alsoo sal oock
f Luc.17.34. 1.The.4.17. zijn de toekomste des Soons des menschen. [f] Alsdan sullender 40
twee op den acker zijn/ de een sal aenghenomen/ ende de ander sal
verlaten worden. Daer sullen twee [vrouwen] malen in den 41
meulen/de eene sal aengenomen/ ende de andere sal verlaten wor-
g Mar.13.33. den. [g] Waeckt dan/ want ghy en weet niet in welcke uyre uw' 42
Matth.25.13. Heere komen sal. [h] Maer weet dit/ dat soo de heere des huys 43
Luce 12.40. ende 21.36. geweten hadde in welcke nachtwake de dief komen soude/hy sou-
h Luce 12.39. de ghewaeckt hebben/ ende en soude sijn huys niet hebben laten
1.Thess.5.2. door-graven. Daerom zijt oock ghy bereyt/ want in welcke 44
2.Petr.3.10. Apoc.3.3. ende 16.15. uyre ghy 't niet en meynt/ sal de Sone des menschen komen.
i Matth.25.21. [i] Wie is dan de getrouwe ende voorsichtige dienstknecht/ den 45
welcken sijn Heere over sijne dienst-boden ghestelt heeft/om hen-
Luce 12.42. lieden [haer] voedtsel te gheven ter rechter tijt. Salich is die 46
dienstknecht/welcken sijn Heere komende sal vinden also doende.
Voorwaer ick segge u/dat hy hem sal setten over alle sijne goe- 47
deren. Maer so die quade dienstknecht in sijn herte soude seg- 48
gen/ Mijn Heere vertoeft te komen: Ende soude beginnen [sij- 49
ne] mede dienst-knechten te slaen/ eñ te eten ende te drincken met
k Matth.8.12. de dronckaerts: So sal de heere deses dienstknechts komen ten 50
ende 13.42. dage/in welcken hy [hem] niet en verwacht/eñ ter uyre die hy niet
ende 22.13. ende 25.30. en weet. Ende sal hem afscheyden/ ende sijn deel setten met de 51
Luce 13.28. geveynsde. [k] Daer sal weeninge zijn/ende knersinge der tanden.

Het xxv. Capittel.

1 Door de ghelijckenisse van vijf wijse/ ende vijf dwase maechden/ vermaent Christus wederom tot waken tegen sijn toekomste. 14 Ende door de gelijckenisse van de dienstknechten/ die elck hare talenten van den Heere ontfangen hadden/om daer mede winst te doen/ vermaent hy tot getrouwe besteding ge der gaven van Godt een yeder gegeven. 31 Daer na beschrijft hy sijne laetste toekomste ten oordeele/hoe hy sijne schapen van de bocken onderscheyden/ ende over beyde vonnisse spreken eñ uytvoeren sal.

ALsdan sal het Koninckrijck der Hemelen ghelijck zijn tien 1
maechden/welcke hare lampen namen/ende ginghen uyt/ den
Bruydegom te ghemoet. Ende vijf van haer waren wijse/ende 2
de vijf waren dwase. Die dwaes [waren] hare lampen nemen- 3
de/en namen gheen olie met haer. Maer de wijse namen olie in 4
hare vaten met hare lampen. Als nu de Bruydegom vertoefde/ 5
wierden sy alle sluymerich/ ende vielen in slaep. Ende te mid- 6
dernacht gheschiedde een geroep/ Siet de Bruydegom komt/ gaet
uyt

7 upt hem te gemoet. Doe ſtonden alle die maechden op / ende be=
8 reydden hare lampen. Ende de dwaſe ſeyden tot de wijſe/ Geeft
9 ons van uw' olie / want onſe lampen gaen uyt. Doch de wijſe
antwoorden/ſeggende/ [Geenſins]/ op datter miſſchien voor ons
ende voor u niet ghenoech en zy: maer gaet liever tot de verkoo=
10 pers / ende koopt voor u ſelven. Als ſy nu henen gingen om te
koopen/quam de Bruydegom/ende die gereedt [waren]/ginghen
11 met hem in tot de bruyloft/ ende de deure wiert geſloten. Daer
na quamen oock de andere maechden/ſeggende/Heere/Heere/doet
12 ons open. Ende hy antwoordende/ſeyde/ Voorwaer ſegghe ick
13 u / ick en [a] kenne u niet. [b] Soo waeckt dan / want ghy en weet a Matth. 7. 23. Luce 13. 25.
den dagh niet / noch de uyre / in dewelcke de Sone des menſchen
14 komen ſal. [c] Want [het is] ghelijck een menſche die buyten b Matth. 24. 42.
's landts reyſende / ſijne dienſtknechten riep / ende gaf haer ſijne Marc. 13. 33. 35.
15 goederen over. Ende den eenen gaf hy vijf talenten / ende den c Luce 19. 12.
anderen twee / ende den derden een / een yeghelick na ſijn vermo=
16 gen/ ende verreyſde terſtont. Die nu de vijf talenten ontfangen
hadde / ginck henen ende handelde daer mede / ende wan andere
17 vijf talenten. Deſgelijcks oock die de twee [ontfangen hadde]/
18 die wan oock andere twee. Maer die het een ontfangen hadde/
ginck henen ende groef in de aerde/ende verberghde het gelt ſijns
19 heeren. Ende nae eenen langen tijt quam de heere van deſelve
20 dienſtknechten / ende hielt rekeninghe met haer. En die de vijf
talenten ontfangen hadde / quam ende bracht tot hem andere vijf
talenten/ſeggende/ Heere vijf talenten hebt ghy my gegeven/an=
21 dere vijf talenten hebbe ick boven deſelve ghewonnen. Ende
ſijn heere ſeyde tot hem / Wel/ ghy goede ende ghetrouwe dienſt=
knecht / [d] over weynich zijt ghy getrouw' geweeſt / over vele ſal d Matth. 24. 45.
22 ick u ſetten/ Gaet in/ in de vreughde uwes heeren. Ende die de Luce 12. 42.
twee talenten ontfanghen hadde / quam oock tot hem ende ſeyde/
Heere twee talenten hebt ghy my ghegeven/ ſiet/ twee andere ta=
23 lenten hebbe ick boven deſelve ghewonnen. Sijn heere ſeyde
tot hem/ Wel/ghy goede ende getrouwe dienſtknecht/ over wey=
nige zijt ghy getrouw' geweeſt/ over vele ſal ick u ſetten: gaet in/
24 in de vreughde uwes heeren. Maer die het een talent ontfan=
ghen hadde/quam oock ende ſeyde/Heere/ick kende u dat ghy een
hart menſche zijt/ maeyende daer ghy niet ghezaeyt en hebt/ende

vergaderende van daer/[waer]ghy niet gestroyt en hebt. Ende 25
bevreest zijnde/ben ick henen gegaen/ende hebbe uw' talent ver-
borghen inde aerde : siet / ghy hebt het uwe. Maer sijn heere 26
antwoordende seyde tot hem/Ghy boose ende luye dienstknecht/
ghy wist dat ick maeye daer ick niet ghezaeyt en hebbe/ende van
daer vergadere waer ick niet gestroyt en hebbe. So moest ghy 27
dan mijn gelt den wisselaren ghedaen hebben/ ende ick komende
soude het mijne weder ghenomen hebben met woecker. Neemt 28
dan van hem het talent wech/ eñ geeft het den genen/die de tien
talenten heeft. [e] Want een yegelick die heeft/ [dien] sal ghege- 29
ven worden/ende hy sal overvloedich hebben: maer van de ghene
die niet en heeft/van dien sal genomen worden oock dat hy heeft.
Ende den onnutten dienstknecht werpt uyt in de buytenste 30
duysternisse/[f] daer sal weeninge zijn ende knersinghe der tanden.
[g] Ende wanneer de Sone des menschen komen sal in sijne 31
heerlickheyt/ende alle de heylighe Engelen met hem/ dan sal hy
sitten op den [h] throon sijner heerlickheydt. Ende voor hem sul- 32
len alle de volckeren vergadert worden / [i] ende hy salse van mal-
kanderen scheyden / ghelijck de herder de schapen van de bocken
scheydet. Ende hy sal de schapen tot sijner rechter-[hant] set- 33
ten/ maer de bocken tot [sijner] slincker-[handt]. Alsdan sal de 34
Coninck segghen tot de ghene die tot sijner rechter-[handt zijn]/
Komt ghy ghezeghende mijns Vaders/be-erft dat Coninckrijck/
[k] 't welck u bereydt is van de grontlegginge der werelt. [l] Want 35
ick ben hongerigh gheweest/ende ghy hebt my te eten ghegeven:
Ick ben dorstigh geweest/ ende ghy hebt my te drincken ghegheven:
[m] Ick was een vreemdelinck / eñ ghy hebt my geherberght.
[Ick was][n] naeckt/ende ghy hebt my gekleet: Ick ben kranck 36
geweest / ende ghy hebt my besocht : Ick [o] was in de ghevancke-
nisse / ende ghy zijt tot my ghekomen. Dan sullen de rechtveer- 37
dighe hem antwoorden/ segghende/ Heere/ wanneer hebben wy u
hongerich gesien/ende gespijsight? ofte dorstigh/ ende te drincken
gegeven? Ende wanneer hebben wy u een vreemdelinck gesien/ 38
ende geherberght? ofte naeckt ende ghekleedet? Ende wanneer 39
hebben wy u kranck gesien/ofte inde gevanckenisse/ ende zijn tot
u ghekomen? Ende de Coninck sal antwoorden ende tot haer 40
seggen/Voorwaer segge ick u/ [p] voor so veel ghy [dit] een van de-
se mijne

e Matth. 13.12. Mar. 4.25. Luce 8. 18. ende 19.26.
f Matth. 8. 12. ende 13.42. ende 22.13. ende 24.51. Luce 13.28.
g Matth. 16.27. ende 26.64. Marc. 14. 62. Luce 21. 27. Actor. 1.11. 1. The. 4.16. 2. The. 1.10. Apoc. 1.7.
h Matth. 19.28.
i Ezech. 34. 17.20. Matth. 13. 49.
k Matth. 20.23. Marc. 10. 40.
l Jeza. 58.7. Ezech. 18.7.
m Heb. 13.2.
n Jez. 58.7. Jac. 2.15/6.
o 2. Tim. 1. 16.
p Prov. 19. 17. Matth. 10. 42. Marc. 9.41. Joan. 13.20. 2. Cor. 9.6.

se mijne minste broeders ghedaen hebt/ so hebt ghy [dat] my ghe=
1 daen. Dan sal hy seggen oock tot de gene die ter slincker-[hant
zijn] / q Gaet wech van my ghy vervloeckte in het r eeuwighe q Psal. 6.9. Matt. 7.23.
2 vyer/ 't welck den Duyvel ende sijne Engelen bereyt is. Want Luce 13.25/ 27.
ick ben hongerich geweest/ ende ghy en hebt my niet te eten gege= r Jeza. 30. 33.
ven: Ick ben dorstich geweest/ ende ghy en hebt my niet te drinc= Apoc. 19.20.
3 ken gegeven. Ick was een vreemdelingh/ ende ghy en hebt my
niet gheherberght: Naeckt/ ende ghy en hebt my niet ghekleedt:
Kranck / ende in de ghevanckenisse/ ende ghy en hebt my niet be=
4 socht. Dan sullen oock dese hem antwoorden/ seggende/ Heere/
wanneer hebben wy u hongerich gesien/ of dorstich/ of een vreem=
delingh / of naeckt / of kranck / ofte in de ghevanckenisse/ ende en
5 hebben u niet ghedient? Dan sal hy haer antwoorden ende seg=
gen/ Voorwaer segge ick u: s voor soo veel ghy [dit] een van dese s Pro. 4.14. 31.
minste niet gedaen en hebt/ soo en hebt ghy het my oock niet ghe= ende 17.5. Zach. 2.8.
6 daen. t Ende dese sullen gaen in de eeuwighe pijne: maer de t Dan. 12. 2.
rechtveerdighe in dat eeuwige leven. Joan. 5.29.

Het xxvj. Capittel.

1 Christus voorseght wederom sijnen doot. 3 Over welcken de Overste der Joden beraedtslagen. 6 Wordt te Bethanien van een vrouwe ghesalft. 10 Welcker daedt hy verantwoort ende prijst. 14 Judas verkoopt Christum. 17 Christus doet het Pascha bereyden/ ende eet het selve met sijne Discipelen / ende voorseght de verraderye Jude. 26 Stelt daer na sijn Avondtmael in. 31 Voorseght sijne Discipelen hare verstroyinghe / ende Petro sijnen val. 36 Aenvanght sijn lijden in een hof met groote benauwtheydt ende sterck bidden / vermanende sijne Discipelen die sliepen / tot waken ende bidden. 47 Wordt van Juda verraden met eenen kus/ ende van de Joden gevangen. 51 Bestraft Petrum / die des Over-Priesters dienstknecht een oore afhouwt. 57 Wordt tot Cajaphas voor den Raedt ghebracht. 59 Door valsche ghetuyghen aengheklaecht. 63 Bekent dat hy de Christus is. 65 Wordt daer over als een Godts-lasteraer veroordeelt / ende smadelick mishandelt. 69 Petrus versaeckt Christum. 75 Komt tot kennisse/ ende beweent sijnen val.

1 ENde het is geschiedt/ als Jesus alle dese woorden ge-eyndicht
2 hadde / dat hy tot sijne Discipelen seyde. a Ghy weet dat na a Mar. 14. 1.
twee daghen het Pascha is/ ende de Sone des menschen sal over= Luce 22.1.
3 ghelevert worden / om gekruycight te worden. b Doe verga= Joan. 13. 1. b Psal. 2.2.
derden de Over-priesters ende de Schriftgheleerde ende de Ou= Joa. 11.47. Actor. 4.27.
derlinghen des volcks / in de sale des Hoogen-Priesters/ die ghe=
4 naemt was Cajaphas. Ende beraedtslaechden t'samen / dat
5 sy Jesum met listigheydt vangen ende dooden souden. Doch sy
seyden: Niet in het feest/ op datter geen oproer en worde onder het
6 volck. Als nu Jesus te Bethanien was / ten huyse Symonis
7 des Melaetschen. c Quam tot hem een Vrouwe / hebbende een c Mar. 14. 3.
alabaster-flessche met seer kostelicke Salve / ende gootse uyt op Luce 7.37.
8 sijn hooft / daer hy aen [tafel] sat. Ende sijne Discipelen [dat] Joan. 11.2. ende 12.3.

 siende/

siende / namen 't seer qualick / segghende / Waer toe dit verlies?
Want dese salve hadde konnen diere verkocht/ende de pennin- 9
gen den armen gegeven worden. Maer Jesus[sulcx] verstaen- 10
de / seyde tot haer / Waerom doet ghy dese Vrouwe moeyte aen?
d Deut.15.11. Want sy heeft een goet werck aen my gewrocht. d Want de ar- 11
Marc.14.7. Joan.12.8. me hebt ghy altijt met u/maer my en hebt ghy niet altijt. Want 12
als sy dese salve op mijn lichaem gegoten heeft/ so heeft sy het ge-
daen tot [een voorbereydinghe van] mijne begravenisse. Voor- 13
waer segge ick u/ Allwaer dit Euangelium gepredickt sal worden
in de geheele werelt / [daer] sal oock tot harer gedachtenisse ghe-
e Marc.14.10. sproken worden van 't gene sy ghedaen heeft. e Doe ginck een 14
Luc.22.4. van de twaelve genaemt Judas Iscarioth/tot de Overpriesters/
Ende seyde/ Wat wilt ghy my geven/ende ick sal hem u over- 15
f Zach.11.12. leveren? Ende sy hebben hem toegeleght f dertich silvere[pennin-
ghen]. Ende van doen af socht hy gelegentheyt/ op dat hy hem 16
g Marc.14.12. overleveren mochte. g Ende op den eersten [dach] h der ongehe- 17
Luc.22.7. velde[brooden] / quamen de Discipelen tot Jesum/segghende tot
h Exod.12.17. hem / Waer wilt ghy dat wy u bereyden het Pascha te eten?
Eñ hy seyde / Gaet henen in de stadt tot sulck eenen/ende seg- 18
get hem/ De Meester seght/mijnen tijdt is na by/ick sal by u het
Pascha houden met mijne Discipelen. Ende de Discipelen de- 19
den gelijck Jesus haer bevolen hadde/ende bereyden het Pascha.
i Marc.14.17. i Ende als het avondt geworden was/sat hy aen met de twael- 20
Luc.22.14. ve. Ende doe sy aten seyde hy/ Voorwaer ick segge u/ dat k een 21
Joan.13.21. k Act.1.17. van u my sal verraden. Ende sy seer bedroeft geworden zijnde/ 22
begon een yegelick van haer tot hem te seggen/ Ben ick 't Heere?
l Psal.41.10 Luc.22.21. Eñ hy antwoordende seyde/ l Die de handt met my in de scho- 23
Joan.13.18. tel indoopt / die sal my verraden. De Sone des menschen gaet 24
wel henẽ/gelijck van hem geschreven is/ maer wee dien mensche/
door welcken de Sone des menschen verraden wordt / het ware
hem goet/so die mensche niet ghebooren en hadde geweest. Ende 25
Judas/ die hem verriet/antwoordde ende seyde / Ben ick 't Rab-
m Marc.14.22. bi? Hy seyde tot hem / Ghy hebt het ghesegt. m Ende als sy 26
Luc.22.19. 1.Cor.11.23. aten/nam Jesus het broodt/eñ gesegent hebbende brack hy het/eñ
gaf het den Discipelen/eñ seyde/Nemet/etet/dat is mijn lichaem.
Ende hy nam den drinck-beker / ende ghedanckt hebbende gaf 27
haer [dien]/seggende/Drinckt alle daer uyt. Want dat is mijn 28
bloedt/

bloedt/ [n] het[bloedt]des Nieuwen Testaments/'t welck voor vele [n] Exo.24.8.
29 vergoten wort / tot vergevinge der sonden. Ende ick segghe u/
dat ick van nu aen niet en sal drincken van dese vrucht des wijn-
stocks / tot op dien dagh / wanneer ick met u de selve nieuw' sal
30 drincken in 't Coninckrijck mijns Vaders. [o] Ende als sy den [o] Marc.14.
31 lof-sanck gesongen hadden/ginge sy uyt na den olijfberch. Doe 26.
seyde Jesus tot haer/Ghy sult alle aen my ghe-ergert worden in Luc.22.39.
desen nacht: Want daer is geschreven/ [p] Ick sal den herder slaen/ Joan. 18. 1.
32 ende de schapen der cudde sullen verstroyt worden. [q] Maer na [p] Zach.13.7
33 dat ick sal opgestaen zijn/sal ick u voorgaen na Galileen. Doch Joan.16.31.
Petrus antwoordende seyde tot hem / [r] Al wierden sy oock alle [q] Marc.14.
34 aen u ge-ergert / ick en sal nimmermeer ge-ergert worden. Je- 28.eñ 16.7.
sus seyde tot hem/ [s] Voorwaer ick segge u/dat ghy in desen selven [r] Luc.22.33.
nacht/ eer de haen gekraeyt sal hebben/ my driemael sult verlooc-
35 henen. Petrus seyde tot hem/ Al moeste ick oock met u sterven/ [s] Joan.13.
so en sal ick u geensins verloochenen. Desgelijcx seydẽ oock alle de 38.
36 discipelen. [t] Doe ginck Jesus met haer in een plaetse genaemt
Gethsemane/eñ seyde tot de Discipelen/ Sit hier neder tot dat ick [t] Marc.14.
37 henen gae/eñ aldaer sal gebeden hebben. Eñ met hem nemende 32.
Petrum/eñ de twee sonen Zebedei/ begon hy droevich eñ seer be- Luc.22.39.
38 angst te worden. [v] Doe seyde hy tot haer/Mijne ziele is geheel Joan.18.1.
39 bedroeft tot der doot toe: blijft hier eñ waeckt met my. Ende een
weynich voortgegaẽ zijnde/viel hy op sijn aengesigt/biddende eñ [v] Joan.12.
seggende/ [x] Mijn Vader/ indien 't mogelick is/laet dese [y] drinck- 27.
beker van my voorby gaen : [z] Doch niet gelijck ick wil/ maer ge- [x] Luc.22.
40 lijck ghy [wilt]. Ende hy quam tot de discipelen / ende vondse 41.
slapende/ende seyde tot Petrum/En kondt ghy dan niet een uyre [y] Mat.20
41 met my waken? Waeckt ende bidt/ op dat ghy niet in versoec- vñ 22.23.
kinge en komt : [a] de gheest is wel ghewilligh/maer het vleesch is [z] Joan.6.38
42 swack. Wederom ten tweeden mael henen gaende badt hy/seg-
gende/Mijn Vader / indien dese drinckbeker van my niet voorby [a] Galat.5.
en kan gaen / ten zy dat ick hem drincke / uwen wille gheschiede. 17.
43 Ende komende [by haer] vondt hyse wederom slapende: want
44 hare ooghen waren beswaert. Ende haer latende ginck hy we-
derom henen/eñ badt ten derden mael/seggende de selve woorden.
45 Doe quam hy tot sijne discipelen / ende seyde tot haer / Slaept
[nu] voort / ende rustet : Siet de uyre is na by gekomen/ ende de
Sone

Sone des menschen wordt overgelevert in de handen der sonda-
ren. Staet op/ laet ons gaen / siet / hy is na by die my verraet. 46
b Mar.14.43. b Ende als hy noch sprack / siet / Judas een van de twaelve 47
Luce 22.47. Joan.18.3. quam/ende met hem een groote schare/met sweerden ende stocken/
[gesonden] van de Overpriesteren ende Ouderlingen des volcks.
Ende die hem verriet/ hadde haer een teecken gegeven/ seggen- 48
de/ Dien ick sal kussen/ deselve is 't/ grijpt hem. Ende terstont 49
komende tot Jesum / seyde hy / Weest ghegroet Rabbi: ende hy
c 2.Sam.20.9. c kuste hem. Maer Jesus seyde tot hem / Vriendt waer toe zijt 50
ghy hier? Doe quamen sy toe/ ende sloegen de handen aen Jesum/
ende grepen hem. Ende siet/ een van de gene die met Jesu wa- 51
ren/de handt uytstekende/ trock sijn sweerdt uyt/ende slaende den
dienstknecht des Hooghen-Priesters/ hieuw sijne oore af. Doe 52
seyde Jesus tot hem / Keert uw' sweerdt weder in sijne plaetse:
d Gen.9.6. Apoc.13.10. d want alle die het sweert nemen/sullen door het sweerdt vergaen.
Of meynt ghy dat ick mijnen Vader nu niet en kan bidden/ 53
ende hy sal my meer als twaelf legioenen Enghelen bysetten?
e Psal.22.7. ende 69.2.10. Hoe souden dan de e Schriften vervult worden / [die segghen] 54
dat het also geschieden moet? Ter selver uyre sprack Jesus tot 55
Luce 24.25. de scharen/ Ghy zijt uytgegaen als tegen eenen moordenaer/ met
sweerden ende stocken/ om my te vangen: dagelicks sat ick by u/
leerende in den Tempel/ ende ghy en hebt my niet ghegrepen.
Doch dit alles is geschiedt/op dat de Schriften der Propheten 56
f Job 19.13. Psalm.88.9. souden vervult worden. f Doe vluchteden alle de Discipelen/ hem
g Mar.14.53. verlatende. g Die nu Jesum gevangen hadden / leydden [hem] 57
Luce 22.54. henen tot Cajapham den Hoogen-Priester/ alwaer de Schriftge-
Joa.18.12. leerde ende Ouderlingen vergadert waren. Ende Petrus volg- 58
de hem van verre/tot aen de saele des Hoogen-priesters/ende bin-
nen ghegaen zijnde/ sat hy by de Dienaren/ om het eynde te sien.
h Mar.14.55. h Ende de Over-Priesters/ ende de Ouderlingen/ ende den ge- 59
Actor.6.13. heelen Grooten Raedt/sochten valsche ghetuygenisse teghen Je-
sum/op dat sy hem dooden mochten/ende en vonden niet. Ende 60
hoewel daer vele valsche ghetuyghen toeghekomen waren/soo en
vonden sy [doch] niet. Maer ten laetsten quamen twee valsche 61
i Joa.2.19. ghetuygen/ende seyden/ Dese heeft geseght/ i Ick kan den Tem-
pel Godts afbreken / ende in drie daghen den selven opbouwen.
k Mar.14.59. k Ende de Hooghe-Priester opstaende/ seyde tot hem / En ant- 62

woordt

63 woort ghy niets? Wat getuygen dese tegen u? [l] Doch Jesus l Iesa.53.7. Matth.27.12.14.
sweech stille/ende de Hooge-priester antwoordende seyde tot hem/
Ick besweere u by den levendighen Godt / dat ghy ons seght/ of
64 ghy zijt de Christus / de Sone Godts? Jesus seyde tot hem/
Ghy hebt het geseght/[m] Doch ick segge u lieden/ van nu aen sult m Psa.110.1.
ghy sien den Sone des menschen sittende ter rechter-[handt] der Dan.7.9.
65 kracht [Godts] ende komende op de wolcken des hemels. Doe Mat.16.27. ende 24.30.
verscheurde de Hooge-priester sijne kleederen/ seggende/Hy heeft Marc.14.62.
[Godt] ghelastert/wat hebben wy noch ghetuyghen van noode? Luce 22.69.
66 Siet / nu hebt ghy sijne [Godts-] lasteringhe ghehoort? Wat Actor.1.11. Rom.14.10.
dunckt u lieden? Eñ sy antwoordende seyden / [n] Hy is des doots 1.Thess.4.16.
67 schuldigh. [o] Doe spoghen sy in sijn aengesichte / ende sloeghen Apoc.1.7.
68 hem met vuysten. [p] Ende andere gaven hem kinnebacks-sla- n Lev.24.16.
gen/seggende/[q] Propheteert ons Christe/wie is 't die u geslagen o Jes.50.6.
69 heeft? [r] Ende Petrus sat buyten in de saele / ende een dienst- p Job 16.10. Joan.19.3.
maecht quam tot hem/segghende/ Ghy waert oock met Jesu den q Luce 22.64.
70 Galileer. Maer hy loochende het voor allen/ seggende/ Ick en r Marc.14.69.
71 weet niet wat ghy seght. Ende als hy na de voor-poorte uyt- Luce 22.55.
ginck / sach hem een andere [dienst-maeght]/ eñ seyde tot de gene Joa.18.16.24.
die aldaer[waren]/ Dese was oock met Jesu den Nazarener.
72 Ende hy loochende het wederom met eenen eedt / [segghende]/
73 Ick en kenne den mensche niet. Ende een weynigh daer na/die-
der stonden / by-komende/ seyden tot Petrum/ Waerlick ghy zijt
74 oock van die/ want uwe sprake maeckt u openbaer. Doe begon
hy [sich] te vervloecken/ ende te sweeren/ Ick en kenne den men-
75 sche niet. Ende terstont kraeyde de haen:ende Petrus wiert in- s Matth.26.34.
dachtich des woordts Jesu/ die tot hem gheseght hadde/ [s] Eer de Marc.14.30.
haene ghekraeyt sal hebben / sult ghy my driemael verloochenen. Luce 22.61.
Ende na buyten gaende/weende hy bitterlick. Joa.13.38.

Het xxvij. Capittel.

1 Christus wordt van de Joden in Pilati handen overghegeven. 3 Judas berouw hebbende/werpt het gelt in den Tempel/ ende verworght hem selven. 6 Met welck gelt een potte-backers acker ghekocht wort/gelijck voorseght was. 11 Pilatus ondervraecht Christum op de beschuldingen tegen hem gedaen. 19 wordt van sijne huysvrouwe gewaerschouwt. 20 verklaert Christi onschult/ ende tracht hem door tegenstellinge van Barabbas los te laten/maer te vergeefs. 24 Wascht sijne handen/ ende op het aenbrengen der Joden/geeft hem over aen de krijchs-knechten/om gekruycigt te worden. 27 Die hem smadelick mishandelen / ende wech leyde om te kruycighen. 32 Simon van Syrenen wordt ghedwongen om hem sijn kruys te helpen dragen. 35 Christus wordt ghekruycight. 38 Ende met hem twee moordenaers. 39 Wordt van de voor-by gaende gelastert ende bespot. 45 Duysternisse komt op der aerden/ ende Christus wordt met galle ghedrenckt/ roept in sijnen uyterste benautheydt tot sijnen Vader / ende geeft sijnen gheest/ 51 Verscheyden wonderheden ghescheden ontrent sijnen doodt. 54 Waer door de hooft-man bekendt dat hy Godts Sone is. 57 Wordt van Joseph van Arimathea begraven/ende sijn graf/op het versoeck der Over-priesters/met wacht bewaert.

a Psal.2.3. Marc.15.1. Luc.22.66. ende 23.2. [a] ALs het nu morghenstondt gheworden was / hebben al de O- 1
Joa.18.28. ver-priesters ende de Ouderlinghen des volcks t'samen raet
genomen teghen Jesum/dat sy hem dooden souden. Ende hem 2
gebonden hebbende / leyden sy [hem] wech/ende gaven hem over
b Act.3.13. aen [b] Pontius Pilatus den Stadthouder. Doe heeft Judas/ 3
die hem verraden hadde / siende dat hy veroordeelt was / berouw
ghehadt/ende heeft de dertich silvere [penningen] den Overprie-
steren ende denOuderlinghen weder gebracht. Seggende/Ick 4
hebbe ghesondight/ verradende het onschuldich bloedt. Maer sy
seyden / Wat gaet ons [dat] aen? Ghy meught toesien. Ende 5
als hy de silvere[penningen]in den tempel geworpen hadde/ver-
c Act.1.18. trock hy/ende [c] henen gaende / verworchde [hem selven]. Ende 6
2.Sam.17. de Over-priesters de silvere [penningen] nemende seyden/Het en
23. is niet geoorloft de selve inde Offer-kiste te leggen/dewijle het ee-
nen prijs des bloets is. Ende t'samen raedt genomen hebben- 7
d Act.1.19. de/ kochten sy daer mede den [d] acker des potbackers / tot eene be-
gravenisse voor de vreemdelingen. Daerom is dien acker ghe- 8
naemt den acker des bloets / tot op den huydigen dach. Doe is 9
e Zach.11. vervult geworden 't ghene gesproken is [e] door den Propheet Je-
12. remiam/seggende/Ende sy hebben de dertigh silvere[penningen]
genomen/de weerde des geweerdeerdē van de kinderen Israëls/
den welcken sy gheweerdeert hebben. Ende hebben de selve ge- 10
geven voor den acker des potbackers/volgens 'tgene my de Hee-
f Mar.15.2. re bevolen heeft. [f] Ende Jesus stont voor den Stadthouder/ 11
Luc.23.3. Joa.18.33. ende de Stadthouder vraeghde hem/segghende/ Zijt ghy de Co-
ninck der Joden? Ende Jesus seyde hem / Ghy seght het.
Ende als hy van de Overpriesters ende de Ouderlinghen be- 12
g Matth. 26.62. schuldight wiert/ en antwoorde hy niets. [g] Doe seyde Pilatus 13
tot hem/En hoort ghy niet hoe vele [saken] sy tegen u getuygen?
h Jes.53.7. Actor.8.32. [h] Maer hy en antwoordde hem niet op een eenich woordt/also 14
i Marc.15.6 dat de Stadthouder hem seer verwonderde. [i] Eñ op het Feest 15
Luc.23.17. Joan.18.39. was de Stadthouder gewoon den volcke eenen gevangenen los
k Marc.15. 7. te laten/welcken sy wilden [k] Ende sy hadden doen eenen welbe- 16
Luc.23.19. Joa.18.40. kenden gevangenen ghenaemt Barrabbas. Als sy dan verga- 17
dert waren seyde Pilatus tot haer / Welcken wilt ghy dat ick u
sal los latē/Barrabbam ofte Jesum/die genaemt wort Christus?
Want hy wist dat sy hem door nijdicheyt overgelevert hadden. 18
Ende

19 Ende als hy op den Rechter-ſtoel ſat/ſo heeft ſijne huyſvrouwe
tot hem gheſonden/ſeggende/ Hebt [Doch] niet te doen met dien
rechtveerdighen: want ick hebbe heden veel geleden in den droom
20 om ſijnent wille. l Maer de Overprieſters ende de Ouderlin- l Marc. 15. 11.
gen hebben de ſcharen aengeraden dat ſy ſouden Barrabbam be- Luc. 23. 18.
21 geeren / ende Jeſum dooden. Ende de Stadthouder antwoor- Joa. 11. 40. Actor. 3. 14.
dende ſeyde tot haer / Welcken van deſe twee wilt ghy dat ick u
22 ſal los laten? Ende ſy ſeyden / Barrabbam. Pilatus ſeyde tot
haer/Wat ſal ick dan doen [met] Jeſu/die ghenaemt wort Chri-
ſtus? Sy ſeyden alle tot hem / laet hem ghekruycight worden.
23 Doch de ſtadthouder ſeyde/ wat heeft hy dan quaets ghedaen?
Ende ſy riepen te meer/ſeggende/Laet hem gecruycight worden.
24 Als nu Pilatus ſach dat hy niet en voorderde / maer veel meer
[datter] oproer wiert/nam hy water/ende wieſch de handen voor
de ſchare / ſegghende / Jck ben onſchuldich van het bloedt deſes
25 rechtveerdigen: Ghy lieden meught toeſien. Ende alle het volck
antwoordende ſeyde/ m Sijn bloet[kome]over ons/ende over on- m Actor. 5. 28.
26 ſe kinderen. Doe liet hy haer Barrabbam los/maer Jeſum ge- n Marc. 15. 16.
geeſſelt hebbende gaf hy hem over om ghecruycight te worden. Joan. 19. 2.
27 n Doe namen de krijghs-knechten des Stadthouders Je-
ſum met haer in het Recht-huys / ende vergaderden over hem de
28 gantſche bende. Ende als ſy hem ontkleedt hadden / deden ſy
29 hem eenen purperen mantel om. Ende een kroone van door-
nen gevlochten hebbende/ ſetteden [die] op ſijn hooft/ ende eenen
riet-ſtock in ſijne rechter [handt] : ende vallende op hare knyen
voor hem/ beſpotteden ſy hem/ ſegghende/ Weeſt ghegroet / ghy
30 Coninck der Joden. Ende op hem gheſpoghen hebbende / na-
men ſy den riet-ſtock ende ſloeghen op ſijn hooft.
31 Ende doe ſy hem beſpottet hadden / deden ſy hem den mantel
af / ende deden hem ſijne kleederen aen / ende leydden hem heenen
32 om te kruycigen. o Ende uytgaende vonden ſy eenen man van o Marc. 15. 21.
Cyrenen/ met name Simon: deſen dwongen ſy dat hy ſijn kruys Luc. 23. 26.
33 droeghe. p Ende ghekomen zijnde tot de plaetſe ghenaemt p Pſal. 69. 22
Golgotha/welcke is gheſeght hooft-ſcheel plaetſe/ Marc. 15. 22.
34 Gaven ſy hem te drincken edick met galle ghemenght: ende Luc. 23. 33. Joa. 19. 17.
als hy [dien] ghesmaeckt hadde / en wilde hy niet drincken. q Marc. 15. 24.
35 q Doe ſy nu hem gekruycight hadden/ verdeelden ſy ſijne klee- Joa. 19. 23.
deren/

deren / het lot werpende: op dat vervult ſoude worden 't ghene
r Pſal. 22. 19 gheſeght is door den Propheet / r ſy hebben mijne kleederen
onder haer verdeelt / ende hebben het lot over mijne kleedinghe
ghewordpen. Ende ſy nederſittende / bewaerden hem aldaer. 36
ſ Marc. 15. 26. Luc. 23. 38. Joan. 19. 19 ſ Ende ſy ſtelde boven ſijn hooft ſijne beſchuldinge geſchreven/ 37
DESE IS IESUS DE CONINCK DER IODEN.
t Jeſa. 53. 12 t Doe wierden met hem twee moordenaers gecruycight/een ter 38
y Marc. 15. 29. Luc. 23. 35. Pſal. 22. 8. ende 69. 21. rechter / ende een ter ſlincker [zijde]. v Ende die voorby gingen 39
laſterden hem ſchuddende hare hoofden/ Ende ſeggende/ x Ghy 40
x Joan. 2. 19 Mat. 26. 61. die den Tempel afbreeckt/ ende in dry dagen op bouwt / verloſt u
ſelven. Indien ghy de Sone Godts zijt / ſoo komt af van het
kruys. Eñ deſgelijcks oock de Overprieſters met de Schrift- 41
geleerde ende Ouderlinghen ende Phariſeen [hem] beſpottende/
ſeyden/ Andere heeft hy verloſt/ hy en kan hem ſelven niet ver- 42
loſſen. Indien hy de Coninck Iſraëls is/ dat hy nu afkome van
y Pſal. 22. 9. het kruys/ eñ wy ſullen hem gelooven. y Hy heeft op Godt be- 43
trouwt: dat hy hem nu verloſſe indien hy hem [wel] wil. Want
hy heeft gheſeght / Ick ben Godts Sone. Ende het ſelve ver- 44
wetẽ hem oock de moordenaers/ die met hem gekruycicht waren.
z Marc. 15. 33. z Ende vander ſeſter uyre aen/ wiert 'er duyſterniſſe over de ge- 45
Luc. 23. 44. heele aerde tot de negende uyre toe. Eñ ontrent de negende uyre 46
a Heb. 5. 7. Pſal. 22. 2. a riep Jeſus met een groote ſtemme/ſeggende/ELI, ELI, LA-
MA SABACHTHANI, dat is / Mijn Godt/ mijn Godt/
waerom hebt ghy my verlaten. Ende ſommighe van die daer 47
b Joan. 19. 29. ſtonden [ſulcks] hoorende ſeyden / Deſe roept Eliam. b Ende 48
Pſal. 69. 22. terſtont een van haer [toe-]loopende nam een ſpongie/ eñde [die]
met edick ghevult hebbende/ ſtackſe op eenen riet-ſtock/ ende gaf
hem te drincken. Doch de andere ſeyden/ Hout op/laet ons ſien 49
c Luc. 23. 46. of Elias komt / om hem te verloſſen. c Ende Jeſus wederom 50
d 2. Chron. 3. 14. met een groote ſtemme roepende gaf den gheeſt. d Ende ſiet het 51
Marc. 15. 38. voorhanghſel des Tempels ſcheurde in tween/ van boven tot be-
Luc. 23. 45. neden: eñ de aerde beefde / ende de ſteenrotſen ſcheurden. Ende 52
de graven wierden gheopent/ ende vele lichamen der heylighe/die
ontſlapen waren / wierden opgeweckt. Eñ uyt de graven uyt- 53
ghegaen zijnde nae ſijne opſtandinghe/quamen ſy in de heylighe
e Marc. 15. 39. ſtadt / ende zijn velen verſchenen. e Eñ de hooftman over hon- 54
Luc. 23. 47. dert/ende die met hem Jeſum bewaerden/ ſiende de aerdbevinge/
ende

ende de dingen die geschiet waren/ wierden seer bevreest/ seggende/
5 Waerlijck dese was Godts Sone. [f] Ende aldaer waren vele f Marc. 15. 40.
vrouwen [g] van verre aenschouwende/ die Jesum ghevolght wa- Luc. 23. 49.
6 ren van Galilea / om hem [h] te dienen. Onder de welcke was g Psal. 38. 12.
Maria Magdalena / ende Maria de Moeder Jacobi ende Jo- h Luc. 8. 2.
7 se/ ende de Moeder der sonen Zebedei. [i] Ende als het avondt i Marc. 15. 42.
geworden was/ quam een rijck man van Arimathea/ met namen Luc. 23. 50.
8 Joseph / die oock selve een Discipel Jesu was. Dese quam tot Joan. 19. 38.
Pilatum / ende begheerde het lichaem Jesu. Doe beval Pilatus
59 dat [hem] het lichaem ghegeven soude worden. Ende Joseph
het lichaem nemende/ wand het selve in een suyver fijn lijnwaet.
[k] Ende leyde dat in sijn nieuw graf/ 'twelck hy in een steenrot- k Marc. 15. 46.
50 se uytghehouwen hadde/ ende eenen grooten steen [tegen] de deu- Luc. 23. 53.
51 re des grafs ghewentelt hebbende ginck hy wech. Ende aldaer
was Maria Magdalena/ ende de andere Maria/ sittende tegen
52 over het graf. Des anderen daeghs nu/ welcke is nae de voor-
bereydinge/ vergaderden de Overpriesters ende de Phariseen tot
53 Pilatum/ Segghende/ Heere wy zijn indachtich/ dat dese Ver-
leyder noch levende gesegt heeft/ [l] Nae drij dagen sal ick opstaen. l Matt. 16. 21.
54 Beveelt dan dat het graf versekert worde tot den derden dach ende 17. 23.
toe/ op dat sijne discipelen misschien niet en komen by nachte/ en- ende 20. 19.
de stelen hem/ ende segghen tot den volcke/ Hy is opghestaen van Marc. 8. 31.
den dooden: ende [so] sal de laetste dwalinghe ergher zijn als de ende 10. 34. Luc. 9. 22. ende 18. 33. ende 24. 6.
65 eerste. Eñ Pilatus seyde tot henliedẽ/ Ghy hebt eene wacht/ gaet
66 henen/ versekert het gelijck ghy't verstaet. Eñ sy henen gaende
versekerden het graf met de wacht/ den steen versegelt hebbende.

Het xxviij. Capittel.

1 De vrouwen komen tot het graf Christi. 2 Worden door eenen Enghel/ die den steen afgewentelt hadde / onderrecht van sijne opstandinghe. 7 Ende gaen om de selve den discipelen te boodschappen. 9 Christus ontmoet haer onderweghen. 11 De wachters brengen de selve tijdinghe aen de Overpriesters/ maer laten haer met gelt om koopen/ om te seggen dat hy uyt het graf ghestolen was. 16 Christus openbaert hem selven sijnen discipelen in Galilea/ 19 Ende gheeft haer bevel om onder alle volckeren te prediken ende te doopen. 20 Ende belooft haer sijnen bystant.

1 [a] ENde late [nae] den Sabbath als het begon te lichten teghen a Marc. 16. 1.
den eersten [dach] der weke / quam Maria Magdalena/ Luc. 24. 1.
2 ende de andere Maria / om het graf te besien. Ende siet / daer Joan. 20. 1.
gheschiede een groote aerdbevinge: want een Enghel des Heeren
nederdalende uyt den Hemel / quam toe / ende wentelde den steen
3 af van de deure / ende sat op den selven. Ende sijne ghedaente

was gelijck een blixem/ ende sijne [b] kleedinge wit gelijck sneeuw.
Ende upt vreese van hem/ zijn de wachters seer verschrickt ge- 4
worden/ ende wierden als doode. Maer de Engel antwoorden- 5
de seyde tot de vrouwen/ En vreest ghy lieden niet: [c] want ick
weet dat ghy soeckt Jesum die gekruycight was. Hy en is hier 6
niet: want hy is opghestaen ghelijck hy [d] ghesegt heeft. Komt
herwaerts/ siet de plaetse daer de Heere gheleghen heeft.
Ende gaet haestelick henen/ende segget sijnen discipelen/dat hy 7
opghestaen is van den dooden: ende siet/hy gaet u voor na Gali-
leen/[e] daer sult ghy hem sien/ Siet/ick hebbe het u lieden geseght.
[f] Ende haestelick uytgaende van het graf met vreese ende groo- 8
te blijdtschap/ liepen sy henen om ['t selve] sijnen discipelen te
bootschappen. Ende als sy henen gingen/om sijne discipelen te 9
bootschappen/ Siet/[g] Jesus is haer ontmoet/ seggende/ Weest
gegroet: ende sy tot [hem] komende grepen sijne voeten/ende aen-
baden hem. Doe seyde Jesus tot haer/En vreest niet/ gaet he- 10
nen/ bootschappet mijnen broederen/ dat sy henen gaen nae Ga-
lileen/ ende [h] aldaer sullen sy my sien. Ende als sy henen gin- 11
gen/siet/eenige van de wacht quamen in de stadt/ende bootschap-
ten den Overpriesters alle de dingen die geschiet waren. Ende 12
sy vergadert zijnde met de Ouderlingen/ en t'samen raet gheno-
men hebbende/gaven sy den krijchs-knechten veel gelts/ Ende 13
seyden/ Segget/ Sijne Discipelen zijn des nachts gekomen/ende
hebben hem gestolen/ als wy sliepen. Ende indien sulcks komt 14
gehoort te worden van de Stadt-houder/wy sullen hem te vreden
stellen/ ende maken dat ghy sonder sorghe zijt. Ende sy het gelt 15
ghenomen hebbende/deden ghelijck sy gheleert waren. Ende dit
woordt is verbreydt geworden by de Joden tot op den huydigen
dagh. Ende de elf Discipelen zijn henen ghegaen na Galileen/ 16
na den bergh [i] daer Jesus haer bescheyden hadde. Ende als sy 17
hem sagen/baden sy hem aen/doch sommighe twijfelden. Ende 18
Jesus by haer komende/sprack tot haer/seggende/[k] My is gege-
ven alle macht in Hemel ende op Aerden. [l] Gaet dan henen/on- 19
derwijst alle de volckeren/ deselve doopende in den Name des
Vaders/ende des Soons/ende des heyligen Geests: leerende haer
onderhouden alles wat ick u geboden hebbe. [m] En siet/ ick ben 20
met u-lieden alle de daghen/tot de voleyndinge der werelt/Amen.

Eynde des H. Euangeliums, na [*de beschrijvinge*] Matthei.

HET

b Dan. 7. 9. Actor. 1. 10.
c Marc. 16. 6. Luce 25. 4.
d Matth. 16. 21. ende 17. 23. ende 20. 19. Mar. 8. 31. ende 9. 31. ende 10. 34. Luce 9. 22. ende 18. 33. ende 24. 6.
e Matth. 26. 32. Marc. 16. 7.
f Marc. 16. 8. Joa. 20. 18.
g Mar. 16. 9. Joan. 20. 14.
h Actor. 1. 3. ende 13. 31. 1. Cor. 15. 5.
i Matth. 26. 32. Marc. 14. 28.
k Psal. 8. 7. Matth. 11. 27. Luce 10. 22. Joan. 3. 35. ende 17. 2. 1. Cor. 15. 27. Hebr. 2. 8. Ephes. 1. 22.
l Marc. 16. 15.
Joan. 15. 16.
m Joan. 14. 18.

HET
Heyligh Euangelium,
Nae [de beschrijvinge]
M A R C I.

Het Eerste Capittel.

1 De predicatie des Euangeliums begint met den dienst Joannes/die inde woestijne doopt ende predickt met grooten toeloop 9 Christus wort van hem gedoopt / ende uyt den hemel betuyght te zijn de wel-gheliefde Sone Godts. 12 Wort in de woestijne versocht. 14 Predickt in Galilea. 16 Ende beroept Simonem ende Andream. 19 Als oock Jacobum ende Joannem. 21 Leert binnen Capernaum. 23 Werpt eenen onreynen gheest uyt. 29 Gheneest de schoon-moeder Petri van de kortse. 32 Ende allerley krancke ende besetene menschen. 35 Vertreckt in een woeste plaetse om te bidden. 38 Gaet van daer prediken in de naeste steden. 40 Reynicht eenen melaetschen / den welcken hy ghebiedt te swijgen/ ende sich den Priester te vertoonen.

1 HET begin des Euangeliums IESU CHRI-
2 STI des Soons Godts. Gelijck geschre-
ven is in de Propheten/ [a] Siet/ ick sende mij-
nen Enghel voor uw' aenghesicht / die uwen
3 wegh voor u henen bereyden sal. [b] De stem-
me des roependen in de woestijne / Bereydt
den wegh des Heeren / maeckt sijne paden
4 recht. [c] Joannes was doopende in de woe-
stijne/ende predikende den Doop der bekeeringe tot verghevinge
5 der sonden. [d] Ende alle het Joodtsche landt ginck tot hem uyt/
ende die van Jerusalem: ende wierden alle van hem ghedoopt in
6 de riviere de Jordaen / belijdende hare sonden. [e] Ende Joan-
nes was gekleedt met kemels hayr/ ende met eenen lederen gordel
om sijne lenden/ ende at [f] sprinckhanen ende wilden honich.
7 [g] Ende hy predickte / segghende / Na my komt die stercker is
dan ick / wien ick niet weerdigh en ben nederbuckende den riem
8 sijner schoenen te ontbinden. [h] Ick hebbe u-lieden wel gedoopt
met water/maer hy sal u doopen [i] met den Heylighen Gheest.
9 Ende het gheschiedde in die selve dagen / dat Jesus quam van
Nazareth [gelegen] in Galilea/ ende wiert van Joanne gedoopt
10 in de Jordaen. [k] Ende terstont als hy uyt het water opklam/
sach hy de Hemelen open gaen / ende den Geest gelijck een duyve
11 op hem neder dalen. Ende daer ghesciedde eene stemme uyt
de Hemelen / [l] Ghy zijt mijn gheliefde Soon/ in den welcken ick

a Malach. 3.1. Mat. 11.10. Luce 7.27.
b Jes. 40.3. Matth. 3.3. Luce 3.4. Joan. 1.23.
c Mat. 3.1. Luce 3.3. Joan. 3.23.
d Mat. 3.5. Luce 3.7.
e 2. Reg. 1.8. Matth. 3.4.
f Lev. 11.22.
g Mat. 3.11. Luce 3.16. Joan. 1.2.7.
h Mat. 3.11. Actor. 1.5. ende 11.16. ende 19.4.
i Jes. 44.3. Joel 2.28. Actor. 2.4. ende 11.15.
k Mat. 3.16. Luce 3.21. Joan. 1.32.
l Psalm 2.7. Jesai. 42.1. Matt. 3.17. ende 17.5. Marc. 9.7. Luce 3.22. ende 9.35. Col. 1.13. 2. Petr. 1.17.

m Mat.4.1. Luc.4.1.
n Mat.4.12 Luc.4.14. Joan. 4. 43.
o Jes.56.1.
p Mat.4.18
q Jer.16.16. Ezec.47.10.
r Mat.19. 27. Mar.10,28 Luc.5.11. ende 18.28.
ſ Mat.4.21.

mijn welbehagen hebbe. m Ende terstondt dreef hem den Geest 12
upt in de woestijne. Ende hy was aldaer inde woestijne veer- 13
tich daghen/ versocht van den Satan: ende was by de wilde ghe-
dierten/ ende de Enghelen dienden hem. n Ende nae dat Joan- 14
nes overghelevert was/ quam Jesus in Galileen/ predikende het
Euangelium des Coninckrijcks Godts: Ende segghende/ De 15
tijt is vervult/ ende het Coninckrijck Godts nae by ghekomen:
o Bekeert u/ ende ghelooft den Euangelio. p Ende wandelende 16
by de Galileesche Zee/ sach hy Simonem ende Andream sijnen
broeder/ werpende het net in de Zee (want sy waren visschers.)
Ende Jesus seyde tot haer/ volght my nae/ ende ick sal maken 17
dat ghy visschers q der menschen sult worden. r Ende sy ter- 18
stont hare netten verlatende zijn hem ghevolght. ſ Ende van 19
daer een weynich voortgegaen zijnde/ sach hy Jacobum den [so-
ne] Zebedei/ ende Joannem sijnen broeder/ ende de selve in't schip
hare netten vermakende. Ende terstont riep hy'se / ende sy la- 20
tende haren Vader Zebedeum in het schip/ met de huerlingen/ zijn
hem na ghevolght. t Ende sy quamen binnen Capernaum: en- 21
de terstont op den Sabbathdach in de Synagoge gegaen zijnde/
leerde hy. v Ende sy versloeghen haer over sijne leere: want hy 22
leerde haer als macht hebbende/ ende niet als de Schriftgeleerde.

t Matth. 4. 13. Luc.4.31.
v Mat.7.28 Luc.4.32.

x Luc.4.33.

x Ende daer was in hare Synagoge een mensche met eenen 23
onreynen geest/ ende hy riep upt/ Seggende/ Laet af wat heb- 24
ben wy met u [te doen] ghy Jesu Nazarener? Zijt ghy gheko-
men om ons te verderven? Jck kenne u/ wie ghy zijt/ [namelick]
de Heylighe Godts. Ende Jesus bestrafte hem / segghende/ 25
Swijght stil / ende gaet upt van hem. Ende de onreyne gheest 26
hem scheurende / ende roepende met een groote stemme/ ginck upt
van hem. Eñ sy wierden alle verbaest/ so dat sy onder malkan- 27
deren vraeghden/ seggende/ Wat is dit? Wat nieuwe leere is dese/
dat hy met macht oock den onreynen geesten gebiedt/ ende sy hem
ghehoorsaem zijn? Ende sijn geruchte ginck terstont upt in't ge- 28
heel omliggende landt van Galilea. y Eñ van stonden aen upt 29
de Synagoge ghegaen zijnde / quamen sy in het huys Simonis
ende Andree met Jacobo ende Joanne. Ende Simons wijfs 30
moeder lagh met de cortse: ende terstont seyden sy hem van haer.
Ende hy tot haer gaende/ vattede hare handt / ende rechtede se 31
op/

y Matth.8. 14. Luc.4.38.

op/ende terſtont verliet haer de cortſe/ ende ſy diende haer-lieden.
32 [z] Als het nu avondt gheworden was / doe de Sonne onder z Mat. 8.16 Luc. 4.40.
ginck/ brachten ſy tot hem alle die qualick gheſtelt / ende van den
33 duyvel beſeten waren. Ende de gheheele ſtadt was by een ver-
34 gadert ontrent de deure. Ende hy ghenaſſer vele / die door ver-
ſcheyden ſieckten qualick gheſtelt waren: ende wierp vele duyve-
len uyt/ende en liet de duyvelen niet toe te ſpreken/om dat ſy hem
35 kenden. [a] Ende s' morghens vroech / als het noch diep in den a Luc. 4. 42.
nacht was/ opgeſtaen zijnde ginck hy uyt/ eñ ginck henen in een
36 woeſte plaetſe / [b] ende badt aldaer. Ende Simon / ende die met b Mat. 14. 23.
37 hem [waren]/zijn hem na ghevolcht. Ende ſy hem ghevonden
38 hebbende ſeyden tot hem/ Sy ſoecken u alle. Ende hy ſeyde tot
haer/ [c] Laet ons in de byligghende vlecken gaen/ op dat ick oock c Luc. 4. 43.
39 daer predike/ [d] want daer toe ben ick uytgegaen. Ende hy pre- d Jeſ. 61. 1. Luc. 4. 18.
dickte in hare Synagogen/ door gheheel Galileen/ende wierp de
40 duyvelen uyt. [e] Ende tot hem quam een melaetſche / biddende e Mat. 8. 2. Luc. 5. 12.
hem/ende vallende voor hem op de knyen/ende tot hem ſeggende/
41 Indien ghy wilt / ghy kont my reynighen. Ende Jeſus met
barmhertichheyt innerlick beweeght zijnde / ſtreckte de handt uyt/
ende raeckte hem aen/ende ſeyde tot hem/ Ick wil/ wort ghereyn-
42 night. Ende als hy [dit] gheſeght hadde/ginck de melaetſheyt
43 terſtont van hem / ende hy wierdt ghereynight. Ende als hy
hem ſtrenghelick verboden hadde/dede hy hem terſtont van hem
44 gaen. Ende ſeyde tot hem / Siet dat ghy niemandt yet en ſeg-
get: maer gaet henen ende vertoont u ſelven den prieſter/ende of-
fert voor uwe reyniginghe het gene [f] Moſes geboden heeft/ haer f Levit. 13. ende 14. 1.
45 tot een getuygheniſſe. Maer hy uyt gegaen zijnde begon vele
dingen te verkondighen / ende dat woordt te verbreyden : alſo dat
hy niet meer en konde openbaerlick in de ſtadt komen/ maer was
buytẽ in de woeſte plaetſen/ eñ ſy quamẽ tot hem van alle kanten.

Het ij. Capittel.

1 Chriſtus predickt wederom binnen Capernaum met grooten toeloop des volcx. 3 Tot hem wort ghebracht een gheraeckte/ofte lamme/welcken hy de ſonden vergheeft ende geneeſt/bewijſende tegen de Schrifgeleerde/dat hy oock macht heeft de ſonden te vergeven. 13 Beroept Mattheum van den Tol. 15 Eet ende drinckt met de tollenaers ende ſondaers/ende verantwoort dat ſelve. 18 Geeft redenen waerom ſijne Diſcipelen alſdoen niet en vaſteden/ gelijck de Diſcipelen Joannis ende der Phariſeen deden. 23 De Diſcipelen plucken op den Sabbath koren-ayren/ende worden van Chriſto verdedicht.

1 ENde [a] na [ſommighe] dagen is hy wederom binnen Caperna- a Mat. 9. Luc. 5. 17
um ghekomen / ende het wierdt ghehoort dat hy in huys was.

Ende terstont vergaderden [daer] vele / alsoo dat oock selfs de 2
[plaetsen] ontrent de deure/[haer] niet meer en konde vatten/ en-
b Matt. 9. 1. de hy sprack het woort tot haer. b Ende daer quamen [sommige] 3
Luce 5.18. tot hem / brenghende eenen gheraeckten/die van viere ghedragen
wierdt. Ende niet konnende tot hem ghenaecken / overmits de 4
schare / ontdeckten sy het dack daer hy was : ende [dat] opgebro-
ken hebbende / lieten sy het beddeken neder daer de gheraeckte op
lach. Ende Jesus haer gheloove siende / seyde tot den ghe- 5
raeckten/ Sone/ uwe sonden zijn u vergeven. Ende sommighe 6
vande Schriftgheleerde saten aldaer/ ende overdachten in haer
c Psal.32.5. ende 51.3. herten/ Wat spreeckt dese aldus [Godts-] lasteringhen? c Wie 7
Jesai.43.25. kan de sonden vergheven dan alleen Godt? Ende Jesus ter- 8
stont in sijnen gheest bekennende dat sy alsoo in haer selven over-
dachten/ seyde tot haer/ Wat overdenckt ghy dese dingen in uwe
hertē? Wat is lichtelicker te seggen tot den geraeckten/De son- 9
den zijn u vergeven: ofte te seggen/ Staet op/ende neemt uw' bed-
deken op / ende wandelt? Doch op dat ghy meught weten / dat 10
de Sone des menschen macht heeft om de sonden op der aerden
te vergeven (seyde hy tot den gheraeckten.) Jck segge u Staet 11
op/ ende neemt uw' beddeken op / ende gaet henen nae uw' huys.
Ende terstondt stondt hy op / ende het beddeken opghenomen 12
hebbende/ginck hy uyt in aller tegenwoordicheydt : so dat sy haer
alle ontsetteden / ende verheerlickten Godt / segghende / Wy en
Matth. 9. hebben noyt sulcks ghesien. d Ende hy ginck wederom uyt na 13
Luce 5.27. de Zee / ende de gheheele schare quam tot hem / ende hy leerde'se.
Ende voorby gaende/ sach hy Levi [den soon] Alphei sitten in 14
het Tolhuys/ende seyde tot hem/Volght my/ Ende hy opstaende
volchde hem. Ende het gheschiedde als hy aensat in des selven 15
huys/ dat oock vele tollenaren ende sondaren aensaten met Jesu
ende sijne Discipelen : want sy waren vele / ende waren hem ghe-
volght : Ende de Schriftgheleerde ende de Phariseen / siende 16
hem eten met de tollenaren ende sondaren / seyden tot sijne Disci-
Matth. 13. pelen/Wat [is 't] dat hy met de tollenaren ende sondaren eet ende
de 21.31. drinckt? Ende Jesus [dat] hoorende/ seyde tot haer / Die ghe- 17
ice 5.32. de 19.10. sont zijn en hebbē den medecijn-meester niet van nooden/maer die
Tim.1.15. Matth.9. sieck zijn: e Jck en ben niet gekomen om te roepen rechtveerdige/
ce 5.33. maer sondaers tot bekeeringe. f Eñ de Discipelē Joannes eñ der 18
Phari-

Phariſeen vaſteden/ende ſy quamen ende ſeyde tot hem/Waerom
vaſten de diſcipelen Joannis ende der Phariſeen/ ende uwe diſci-
19 pelen en vaſten niet? Ende Jeſus ſeyde tot haer/[g] konnen oock g Iesai. 62. 5.
de bruylofts-kinderen vaſten/terwijle de Bruydegom by haer is? 2.Cor. 11. 2.
So langen tijdt ſy de Bruydegom by haer hebben / en konnen ſy
20 niet vaſten. Maer de daghen ſullen komen/ wanneer de Bruy-
degom van haer ſal wechghenomen zijn / ende als dan ſullen ſy
21 vaſten in deſelve daghen. Ende niemandt en naeyt eenen lap
onghevoldt lakens op een oudt kleedt / anders ſcheurt des ſelven
nieuwe aenghenaeyde lap [yet] van het oude [kleedt] / ende daer
22 wordt een ergher ſcheure. [h] Ende niemant en doet nieuwen h Matth. 9.16.
wijn in oude [leder-]ſacken: anders de nieuwe wijn doet de [le-
der-]ſacken berſten / ende de wijn wordt uytghestort/ ende de [le-
der-]ſacken verderven: maer nieuwe wijn moet men in nieuwe
23 [leder-]ſacken doen. [i] Ende het gheſchiedde / dat hy op eenen i Deut.23. 25.
Sabbath-dagh door het ghezaeyde ginck / ende ſijne Diſcipelen Matt.12.1.
24 begonſten al gaende ayren te plucken. Ende de Phariſeen ſey- Luce 6.1.
den tot hem / Siet / waerom doen ſy op den Sabbath-dagh [k] dat k Exod. 20. 10.
25 niet geoorloft en is? Ende hy ſeyde tot haer/Hebt ghy noyt ge-
leſen wat [l] David ghedaen heeft / als hy noodt hadde / ende hem l 1.Sam. 21.6.
26 hongerde / ende den genen die met hem [waren]? Hoe hy inge-
gaen is in het huys Godts / ten tijde Abjathars des Hooghen-
Prieſters/ende de toon-brooden gegeten heeft/die niemant en zijn
gheoorloft te eten [m] dan den Prieſteren/ende oock ghegeven heeft m Levit.24. 9.
27 den genen die met hem waren? Ende hy ſeyde tot haer/de Sab-
bath is gemaeckt om de menſche / niet den menſche om den Sab-
28 bath. [n] So is dan de Sone des menſchen een Heere oock van n Matth. 12.8.
den Sabbath. Luce 6.5.

Het iij. Capittel.

1 Christus gheneeſt eenen menſche die een verdorde handt hadde / ende bewijſt dat de Sabbath daer mede niet en wordt ontheylicht. 6 De Phariſeen ende Herodianen houden teghen hem raet/ welcker lagen hy ontwijckt / ende heeft eenen grooten toeloop des volcx van alle kanten / onder welcke hy vele geneeſt / ghebiedende de Duyvelen / die hy uyt werpt / hem niet openbaer te maken. 13 Verkieſt twaelf Apoſtelen. 16 Welcker namen verhaelt worden. 21 Sijne maghen houden hem voor uyt-ſinnich. 22 De Schriftgeleerde laſteren ſijne wonder-wercken/dat hy die door Beelzebul ſoude doen: welcke laſteringe hy met verſcheyden ghelijckeniſſe wederleght. 28 Leert dat de laſteringe tegen den H. Geeſt nimmermeer en wordt vergeven. 31 Ende verklaert wie ſijn moeder/broeder/ende ſuſter is.

1 [a] ENde hy ginck wederom in de Synagoge / eñ aldaer was een a Matth. 12.9.
2 menſche hebbende een verdorrede handt. Ende ſy namen Luce.6,6.
hem waer / of hy op den Sabbath hem gheneſen ſoude/ op dat ſy
 hem

hem beschuldigen mochten. Ende hy seyde tot den mensche/ die 3
de verdorrede handt hadde/ Staet op in het midden. Ende hy 4
seyde tot haer/ Is het gheoorloft op sabbath-dagen goet te doen/
ofte quaet te doen? een mensche te behouden/ ofte te dooden? En-
de sy swegen stille. Ende als hyse met toorne rontom aengesien 5
hadde/ met eenen bedroeft zijnde over de verhardinghe van haer
herte/ seyde hy tot den mensche/ Streckt uwe handt uyt. Ende hy
streckteſe uyt/ [b] ende sijne handt wiert herstelt/ ghesont gelijck de
andere. [c] Ende de Phariseen uytgegaen zijnde/ hebben terstont 6
met den Herodianen t'samen raedt ghehouden tegen hem/ hoe sy
hem souden dooden. Ende Jesus vertrock met sijne discipelen 7
na de zee/ [d] ende hem volghde een groote meenighte van Galilea/
ende van Judea. Ende van Jerusalem/ ende van Jdumea/ en- 8
de [van] over den Jordaen: ende die [van] ontrent Tyrus ende
Sidon/ een groote menichte/ ghehoort hebbende hoe groote din-
ghen hy dede/ quamen tot hem. Ende hy seyde tot sijne discipe- 9
len/ dat een schipken stedes ontrent hem blijven soude/ om der
scharen wille/ op dat sy hem niet en souden verdringhen.
Want hy hadder vele ghenesen/ also dat hem alle de ghene die 10
[eenighe] qualen hadden/ overvielen: op dat sy hem mochten aen-
raken. Ende de onreyne gheesten als sy hem saghen/ vielen 11
voor hem neder/ ende riepen seggende/ Ghy zijt de Sone Godts.
Ende hy gheboot haer scherpelick dat sy hem niet en souden 12
openbaer maken. [e] Ende hy klam op den bergh/ ende riep tot 13
hem die hy wilde/ ende sy quamen tot hem. Ende hy stelder 14
twaelve/ op datse met hem souden zijn/ ende op dat hy de selve
soude uytsenden om te prediken: Ende om macht te hebben/ de 15
sieckten te genesen/ ende de Duyvelen uyt te werpen. Ende Si- 16
moni gaf hy den [toe]naem Petrus. Ende Jacobum den [sone] 17
Zebedei/ ende Joannem den broeder Jacobi/ ende gaf haer [toe-]
namen Boanerges/ 't welck is/ sonen des donders.
Ende Andream ende Philippum/ ende Bartholomeum/ ende 18
Matheum/ ende Thomam/ ende Jacobum/ den [sone] Alphei/
ende Thaddeum/ ende Simonem Cananiten. Ende Judam 19
Jscarioth/ die hem oock verraden heeft. Ende sy quamen in 20
huys/ ende daer vergaderden wederom een schare/ alsoo dat sy
oock selfs [f] niet en konden broodt eten. Ende als de ghene die 21
hem

b 1.Reg.13.6.
c Matth.12.14. Joan.10.39. ende 11.53.
d Matt.4.25. Luce 6.17.
[e] Matth. [1]0.1. Marc.6.7. Luce 7.13. [e]nde 9.1.
[f] Marc.6.31.

hem bestonden / [dit] hoorden / ginghen sy uyt om hem vast te
houden/want sy seyden / Hy is buyten sijn sinnen.
2 Ende de Schriftgheleerde / die van Jerusalem afghekomen
waren / seyden/ [g] Hy heeft Beelzebul/ ende door den oversten der g Matth. 9.34.
3 Duyvelen werpt hy de Duyvelen uyt. Ende haer tot hem ghe- ende 12.24.
roepen hebbende / [h] seyde hy tot haer in ghelijckenissen / Hoe Luce 11.15. Joan. 8. 48.
4 kan den Satan den Satan uytwerpen? Ende indien een Co- h Matth. 12.25.
ninckrijck tegen hem selven verdeelt is / soo en kan dat Coninck-
5 rijck niet bestaen. Ende indien een huys teghen hem selven
6 verdeelt is/so en kan dat huys niet bestaen. Ende indien de Sa-
tan teghen hem selven opstaet/ende verdeelt is/soo en kan hy niet
7 bestaen / maer heeft een eynde. [i] Daer en kan niemant in eens i Matth. 12.29.
stercken huys ingaen/ende sijne vaten ontrooven/[k] indien hy niet k Col.2.15.
eerst den stercken binde: ende alsdan sal hy sijn huys berooven.
8 Voorwaer ick segghe u / [l] dat alle de sonden den kinderen der l 1. Sam. 2. 25.
menschen sullen vergeven worden / ende allerley lasteringen daer Matth. 12. 31.
9 mede sy sullen gelastert hebben: [m] Maer so wie gelastert sal heb- Luce 12. 10.
ben tegen den Heyligen Geest/die en heeft geen vergevinge in der 1. Joa. 5. 16. m 1. Joa. 5. 16.
30 eeuwicheyt/maer hy is schuldigh des eeuwigen oordeels. Want
31 sy seyden/Hy heeft eenen onreynen geest. [n] So quamen dan sij- n Matth. 12.46.
ne broeders ende sijne moeder: ende buyten staende/ sonden sy tot Luce 8. 19.
32 hem/ende riepen hem. Ende de schare sat ront-om hem: ende sy
seyden tot hem/ Siet uwe moeder ende uwe broeders daer buyten
33 soecken u. Ende hy antwoorde haer/ segghende / Wie is mijne
34 moeder/ofte mijne broeders? Ende rondt-om oversien hebben-
de die om hem saten / seyde hy / Siet mijne moeder / ende mijne
35 broeders. [o] Want soo wie den wille Godts doet / die is mijn o Joan. 15. 14.
broeder/ende mijne suster/ende moeder. 2. Cor. 5. 16. 17.

Het iiij. Capittel.

1 Christus verklaert den staet van het Koninckrijcke Godts/ met verscheydene ghelijckenissen: eerst van een zayer/wiens zaet op verscheydene plaetsen gevallē is. 10 Verhaelt de oorsake waerom hy door ghelijckenissen spreeckt. 14 Ende leght sijne discipelen in 't-bysonder de voorgaende ghelijckenisse uyt. 21 Daer na van een keerse/die op den kandelaer geset wort. 24 Van de mate/daer mede men uyt meet. 26 Van het zaet dat allencxkens tot sijne rijpicheyt opwast. 30 Van het mostaert-zaet. 35 Vaert met sijne Discipelen over zee/wordt in het schip slapende opgeweckt/ende stilt het onweder.

1 [a] ENde hy begon wederom te leeren ontrent de Zee ende daer a Matth. 13.1.
vergaderde een groote schare by hem / alsoo dat hy in het Luce 8.4.
schip gegaen zijnde/nedersat op de zee/ende de geheele schare was
2 op het landt aen de zee. Ende hy leerde se vele dingen door ghe-

 lijcke-

lijckeniſſen / ende hy ſeyde in ſijne leeringe tot haer. Hoort toe/ 3
Siet een zayer ginck uyt om te zayen. Ende het gheſchiede in 4
het zayen/dat het een [deel zaeds] viel by den wegh/ende de voge-
len des hemels quamen ende aten het op. Ende het ander viel 5
op het ſteenachtighe / daer het niet veel aerde en hadde : ende het
ginck terſtont op / om dat het gheen diepte van aerde en hadde.
Maer als de Sonne opghegaen was/ſoo is het verbrant ghe- 6
worden/ ende om dat het gheen wortel en hadde/ ſo is het verdor-
ret. Ende het ander viel in de doornen/ ende de doornen wieſen 7
op/ ende verſtickten het ſelve/ ende het en gaf geen vrucht. En- 8
de het ander viel in de goede aerde / ende gaf vrucht : die opginck
ende wies / ende het een droegh dertigh / ende het ander tſeſtich/
ende het ander hondert-[vout]. Ende hy ſeyde tot haer / Wie 9
b Matt.13.10. Luc.8.9. ooren heeft om te hooren / die hoore. b Ende als hy nu alleen 10
was/de ghene die ontrent hem [waren]/ met de twaelve/ vraegh-
c Matt.11.25. 2.Cori.2.14. den hem nae de ghelijckeniſſe. Ende hy ſeyde tot haer / c Het is 11
d 2.Cor.3.14 u ghegheven te verſtaen de verborghentheydt des Coninckrijcks
e Jez.6.9. Mat.13.14 Godts : d maer den ghenen die buyten zijn / gheſchieden alle deſe
Luc.8.10. Joa. 12.40. dinghen door ghelijckeniſſen. e Op dat ſy ſiende ſien / ende niet 12
Actor.28.26 en bemercken : ende hoorende hooren / ende niet en verſtaen : op
Rom.11.8. dat ſy haer niet t' eenigher tijdt en bekeeren/ ende haer de ſonden
vergheven worden. Ende hy ſeyde tot haer / En weet ghy deſe 13
ghelijckeniſſe niet ? Ende hoe ſult ghy alle de ghelijckeniſſen ver-
f Matt.13.9. Luc.8.11. ſtaen ? f De zayer [is die] het woordt zaeyt. 14
Ende deſe zijn / die by den wegh [bezaeyt worden]/ daer in het 15
woordt ghezaeyt wordt: ende als ſy het ghehoort hebben/ſo komt
de Satan terſtont / ende neemt het woordt wech / 't welck in hare
herten ghezaeyt was. Ende deſe zijn deſghelijcks / die op de 16
ſteenachtige [plaetſen] bezaeyt worden: welcke als ſy het woordt
ghehoort hebben / terſtont het ſelve met vreuchde ontfanghen.
Ende en hebben gheenen wortel in haer ſelven/ maer zijn voor 17
eenen tijdt. Daer nae als verdruckinghe ofte vervolginghe komt
om des woorts wille / ſo worden ſy terſtont ghe-ergher. Ende 18
g Mat.19. Marc.10. deſe zijn / die in de doornen bezaeyt worden/ [namelick] de ghene
die het woort hooren. g Ende de ſorghvuldicheden deſer werelt/ 19
Luc.18.24. ende de verleydinghe des rijckdoms / ende de begheerlickheden
1.Tim.6.17 ontrent de andere dinghen in-komende / verſticken het woordt/
ende

20 ende het woordt onvruchtbaer. Ende deſe zijn / die in de goede
aerde bezaeyt zijn: welcke het woordt hooren ende aennemen/
ende draghen vruchten/het eene dertich/ende het ander ſeſtich/en=
21 de het ander hondert-[vout]. h Ende hy ſeyde tot haer / Comt h Mat.5.
oock de keerſe / op datſe onder de koren-mate ofte onder het bed= 15. Luc.8.16.
de geſet worde? [Is 't] niet op datſe op den kandelaer geſet wor= ende 11.33.
22 de? i Want daer en is niets verborghen/ dat niet gheopenbaert i Job.12.22. Mat.10.26
en ſal worden: noch daer en is niet gheſchiet [om] verborghen Luc.8.17. ende 12.2.
[te zijn]/maer op dat het in 't openbaer ſoude komen.
23 Soo yemant ooren heeft om te hooren/die hoore.
24 Ende hy ſeyde tot haer / Siet wat ghy hoort: k Met wat ma= k Mat.7.2. Luc.6.38.
te ghy metet ſal u ghemeten worden / ende u die hoort ſal [meer]
25 toegheleght worden. l Want ſoo wie heeft / dien ſal ghegheven l Mat.13. 12.
worden / ende wie niet en heeft / van dien ſal ghenomen worden ende 25.29. Luc.8.18.
26 oock dat hy heeft. Ende hy ſeyde / Alſoo is het Coninckrijck ende 19.26.
Godts/ghelijck of een menſche het zaet in de aerde wierpe.
27 Ende [voorts] ſliepe ende opſtonde nacht ende dagh: ende het
zaet uytſprote / ende lanck wierde / dat hy ſelve niet en wiſte hoe.
28 Want de aerde brenght van ſelfs vrucht voort: eerſt het kruyt/
29 daer nae de ayre / daer nae het volle koren in de ayre. Ende
als de vrucht [haer] voor doet / terſtont ſendt hy de ſikel daer in/
30 om dat den oogſt daer is. m Ende hy ſeyde / Waer by ſullen wy m Mat.13.
het Coninckrijck Godts vergelijcken? ofte met wat gelijckeniſſe 31. Luc.13.18.
31 ſullen wy het ſelve gelijcken. [Namelick] by een moſtaert-zaet/
het welcke / wanneer het in de aerde ghezaeyt wort/ het minſte is
32 van alle de zaden die op der aerden[zijn]/ Ende wanneer het ge=
zaeyt is/gaet het op/ ende wort het meeſte van alle de moes-kruy=
den/ende maeckt groote tacken/ alſoo dat de voghelen des hemels
33 onder ſijne ſchaduwe konnen neſtelen. n Ende door ſulcke n Matt.13.
ghelijckeniſſen vele/ ſprack hy haer het woort/nae dat ſy het hoo= 34.
34 ren konden. Ende ſonder ghelijckeniſſe en ſprack hy haer niet:
maer hy verklaerde alles ſijnen diſcipelen in 't byſonder.
35 o Ende op den ſelven dach/ alſt nu avont ghewordden was/ ſey= o Mat.8.23
36 de hy tot haer/ Laet ons over varen aen d'ander zijde. Ende ſy Luc.8.23.
de ſchare ghelaten hebbende namen hem mede / ghelijck hy in het
ſchip was: ende daer waren noch andere ſchipkens met hem.
37 Ende daer wierdt een groote ſtorm van windt / ende de baren
ſloeghen

sloeghen over in het schip/ also dat het nu vol wierdt. Ende hy 38
was in het achter schip/slapende op een oor-kussen/ ende sy weck=
ten hem op / ende seyden tot hem / Meester en bekommert het u
p Job 26. 12. Psalm 107. 26. Jesai. 51.10. niet dat wy vergaen? Ende hy opgeweckt zijnde/ p bestrafte den 39
wint/ ende seyde tot de zee : Swijcht / weest stille : ende de windt
ginck liggen/ eñ daer wiert groote stilte. Eñ hy seyde tot haer/ 40
Wat zijt ghy so vreesachtig? Hoe en hebt ghy geẽ geloove? Eñ 41
sy vreesden met groote vreese/ende seyden tot malkanderen/wie is
doch dese/dat oock de windt ende de zee hem ghehoorsaem zijn?

Het v. Capittel.

1 Christus drijft een legioen Duyvelen uyt een besetene. 12 Ende laet deselve toe in de swijnen te varen. 13 Die alle in de zee verdrincken. 14 De herders boodtschapten sulcks aen de Gadarenen. 17 Welcken Christum bidden/ dat hy uyt hare landt-palen vertrecke. 18 'T welck hy doet/ ende ghebiedt den ghenesenen daer te blijven / om dese weldaedt bekent te maken. 21 Christus gaet met Jairo om syne dochterken te ghenesen. 24 Ende verlost onder weghen een vrouwe van een twaelf-jarich bloedt-vloeyen. 36 Verweckt Jairi dochterken nu gestorven zijnde.

a Matth. 8.28. Luce 8.26. a ENde sy quamen over op d'ander zijde der zee/in het landt der 1
Gadarenen. Ende so hy uyt het schip gegaen was/terstont 2
ontmoetede hem uyt de graven een mensche met eenen onreynen
gheest. Dewelcke [sijne] wooninghe in de graven hadde / ende 3
niemant en konde hem binden / oock selfs niet met ketenen.
Want hy was menichmael met voeyen ende ketenen gebonden 4
gheweest/ende de ketenen waren van hem in stucken ghetrocken/
ende de voeyen verbrijsselt / ende niemant was machtich om hem
te temmen. Ende hy was altijdt nacht ende dagh op de bergen 5
ende in de graven / roepende ende slaende hem selven met steenen.
Als hy nu Jesum van verre sach / liep hy [toe] / ende aenbadt 6
hem. Ende met een groote stemme roepende / seyde hy / Wat 7
hebbe ick met u [te doen]/Jesu/ghy Sone Gods des allerhooch=
sten. Ick besweere u by Godt / dat ghy my niet en pijnicht.
(Want hy seyde tot hem / Ghy onreyne geest gaet uyt van den 8
mensche.) Ende hy vraechde hem/ Welck is uwen naem? ende 9
hy antwoordde/seggende/ Mijnen naem is Legio/want wy zijn
vele. Ende hy badt hem seer / dat hy haer buyten dat landt niet 10
wech en sonde. Ende aldaer aen de bergen was een groote kud= 11
de swijnen weydende. Ende alle de Duyvelen baden hem / seg= 12
gende/ Sendt ons in die swijnen/op dat wy in deselve mogen va=
ren. Ende Jesus liet het haer terstont toe: eñ de onreyne geesten 13
uytghevaren zijnde/ voeren in de swijnen/ ende de kudde stortede
van

van de steylte af in de zee / (daer warender nu ontrent twee duy=
14 sent) ende versmoorden in de zee. Ende die de swijnen weyden
zijn gevlucht/ende boodtschapten [sulcks] in de stadt/ende op het
landt/ende sy gingen uyt om te sien wat het was/datter geschiedt
15 was. Ende sy quamen tot Jesum/ende sagen den besetenen sit-
tende/ ende gekleedt/ende wel by sijn verstant/ [namelick] die het
16 legion gehadt hadde/ende sy wierden bevreest. Ende die het ge=
sien hadden/vertelden haer wat den besetenen geschiedt was/ende
17 [oock] van de swijnen. [b] Ende sy begonnen hem te bidden / dat b Actor. 16. 39.
18 hy van hare landt-palen wech ginge. [c] Ende als hy in het schip c Luc. 8. 38.
ginck/ badt hem de gene die beseten was geweest/ dat hy met hem
19 mochte zijn. Doch Jesus en liet hem [dat] niet toe/ maer seyde
tot hem / Gaet henen na uw' huys tot de uwe / ende boodtschapt
haer wat groote dinghen u de Heere ghedaen heeft/ende [hoe] hy
20 sich uwer ontfermt heeft. Ende hy ginck henen / ende begon te
verkondigen in't [landt] van Decapolis/ wat groote dingen hem
21 Jesus ghedaen hadde/ende sy verwonderden haer alle. [d] Ende d Luc. 8. 40.
als Jesus wederom in het schip overghevaren was aen d'ander
zijde/ vergaderde een groote schare by hem / eñ hy was by de zee.
22 [e] Ende siet/ daer quam een van de overste der Synagoge/ met e Matth. 9. 18.
23 name Jairus/ ende hem siende/ viel hy aen sijne voeten. Ende Luce 8. 41.
badt hem seer/seggende/Mijn dochterken is in haer uyterste/[ick
bidde u] dat ghy komt ende de handen op haer leght / op dat sy
24 behouden worde/ ende sy sal leven. Ende hy ginck met hem/en=
de een groote schare volchde hem / ende sy verdronghen hem.
25 [f] Ende een seker vrouwe/die twaelf jaren den vloer des bloedts f Levit. 15. 25.
26 ghehadt hadde/ Ende vele gheleden hadde van vele Medecijn- Matt. 9. 20.
meesters/ende alle het hare[daer aen]te koste gelept/ende geen ba= Luce 8. 43.
te gevonden hadde / maer met welcke het veel eer erger geworden
27 was. [Dese]van Jesu hoorende/quam onder de schare van ach=
28 teren / ende raeckte sijn kleedt aen. Want sy seyde / Indien ick
29 maer sijne kleederen mach aenraken/ick sal gesont worden. En=
de terstont is de fonteyne hares bloedts opgedroocht/ ende sy ghe=
30 voelde aen haer lichaem/dat sy van die quale genesen was. En=
de terstondt Jesus bekennende in hem selven/ [g] de kracht die van g Luce 6. 19.
hem uytgegaen was/keerde hem om in de schare/ende seyde/ Wie
31 heeft mijne kleederen aengeraeckt? Ende sijne Discipelen sey=
den

den tot hem / Ghy ſiet dat de ſchare u verdrinckt/ ende ſeght ghy/
Wie heeft my aengheraeckt? Ende hy ſach rontom/om haer te 32
ſien/die dat ghedaen hadde. Ende de vrouwe vreeſende ende be- 33
vende/wetende wat aen haer gheſchiet was/ quam ende viel voor
h Matth.9.22. Marc.10.52. hem neder ende ſeyde hem alle de waerheyt. h Ende hy ſeyde tot 34
haer / Dochter uw' gheloove heeft u behouden : gaet henen in vre-
i Luc.8.49. de / ende zijt gheneſen van deſe uwe quale. i Dewijle hy noch 35
ſprack quamen [eenige] van des Overſten der Synagoge [huys]/
ſegghende/ uwe Dochter is geſtorven/ wat zijt ghy den Meeſter
noch moeyelick? Ende Jeſus terſtont ghehoort hebbende het 36
woort datter geſproken wiert/ ſeyde tot den Overſten der Syna-
goge / en vreeſt niet / gheloofT alleenlijck. Ende hy en liet nie- 37
mant toe hem te volgen dan Petrum/ende Jacobum/ende Joan-
nem den broeder Jacobi. Ende quam in het huys des Over- 38
ſten der Synagoge/ende ſach de beroerte/[ende de ghene] die ſeer
weenden ende huylden. Ende inghegaen zijnde / ſeyde hy tot 39
k Joan.11.11. haer/Wat maeckt ghy beroerte/ende [wat] weent ghy? k het kint
en is niet gheſtorven / maer het ſlaept. Ende ſy belachten hem: 40
maer hy/ als hyſe alle hadde uytgedreven/nam by hem den Vader
ende de Moeder des kindts/ ende de ghene die met hem [waren]/
ende ginck binnen daer het kint lagh. Ende hy vattede de hant 41
des kindts/ ende ſeyde tot haer/Talitha kumi/'t welck is/ zijnde
overgeſet/Ghy dochterken (ick ſegge u) ſtaet op. Ende terſtont 42
ſtont het dochterken op/ende wandelde/ want het was twaelf ja-
ren [oudt] : ende ſy ontſetteden haer met groote ontſettinghe.
Ende hy geboodt haer ſeer/ dat niemant en ſoude dat ſelve we- 43
ten/ende ſeyde datmen haer ſoude te eten geven.

Het vj. Capittel.

1 Chriſtus leert in ſijn vaderlandt / alwaer hy veracht wordt. 7 Sendt ſijne Apoſtelen uyt om te prediken/ende mirakelen te doen. 14 Verſcheyden ghevoelen van Chriſto, ſo der Joden/ als Herodis/die hem hout voor Joannes den Dooper. 17 wiens gevangeniſſe/ onthoofdinge/ende begraeffeniſſe by de gelegentheyt verhaelt wort. 30 De Apoſtelen komen weder tot Chriſtum,die met haer vertreckt in een woeſte plaetſe. 33 Waer hem een groote ſchare volght/van ontrent vijf duyſent mannen/ welcke hy ſpijſight met vijf brooden ende twee viſſchen. 45 Doet ſijne diſcipelen wechvaren/ende bidt ondertuſſchen op den bergh. 48 Comt daer nae des nachts tot haer / wandelende op de zee/ ende ſtilt den wint. 54 Ende aen landt ghekomen zijnde gheneeſt allerley ſieckten.

a Matt.13. Luc.4.16. a ENde hy ginck van daer wech / ende quam in ſijn vaderlandt/ 1
ende ſijne Diſcipelen volghden hem. Ende als het Sab- 2
bath geworden was/ begon hy in de Synagoge te leeren/ en vele
die [hem] hoorden ontſetteden haer / ſegghende/ Van waer [ko-
men]

men] deſen deſe dingen? ende wat wijſheyt is dit die hem ghege-
ven is / dat oock ſulcke krachten door ſijne handen gheſchieden?
3 [b] En is deſe niet de timmerman/ de ſone Marie/ ende de broe- b Joa.6.42.
der Jacobi ende Joſe/ende Jude ende Simonis? ende en zijn ſij-
ne ſuſters niet hier by ons? Ende ſy wierden aen hem ge-ergert.
4 Ende Jeſus ſeyde tot haer / [c] Een Propheet en is niet onghe- c Joa. 4.44.
eert dan in ſijn vaderlant/ende onder [ſijne] maghen/ende in ſijn Luc.4.24.
5 huys. [d] Eñ hy en konde aldaer geene kracht doen: dan hy ley- Mat.13.57. d Matt.13.
6 de weynige ſiecken de handen op/ ende genas'ſe. Ende hy ver- 58. e Matth.9.
wonderde hem over haer ongheloove / [e] ende omginck de vlecken 35. Luc.13.22.
7 [daer] rontom/leerende. [f] Eñ hy riep tot hem de twaelve/ ende f Mat.10.1 Luc.6.13.
begon haer uyt te ſenden twee en twee / ende gaf haer macht over ende 9.1.
8 de onreyne geeſten. Ende hy geboot haer dat ſy niets en ſouden
nemen tot den wegh/dan alleenlick eenen ſtaf/ gheen male/gheen
9 broot/gheen gelt in den gordel. [g] Maer datſe ſchoen-ſolen ſou- g Act.12.8.
10 den aenbinden/ eñ met geen twee rocken gekleet zijn. Ende hy
ſeyde tot haer/ Soo waer ghy in een huys ſult ingaen/blijft daer
11 tot dat ghy van daer uytgaet. [h] Ende ſoo wie u niet en ſullen h Matt.10.
ontfanghen / noch u hooren / vertreckende van daer/ [i] ſchudt het 14. Luc.9.5.
ſtof af/dat onder uwe voetẽ is/haer tot een getuygeniſſe. [k] Voor- i Actor.13. 51.
waer ſegghe ick u / het ſal Sodoma oft Gomorra verdraeghlijc- ende 18.6. k Matt.10.
12 ker zijn in den dagh des oordeels/dan de ſelve ſtadt. Ende uyt- 15. Luc.10.12.
13 ghegaen zijnde predickten ſy/ dat ſy haer ſouden bekeeren. Eñ
ſy wierpen vele Duyvelen uyt/[l] eñ ſalfden vele krancke met olye/ l Jac.5.14.
14 ende maecktenſe gheſont. [m] Ende de Coninck Herodes hoorde m Mat.14. 1.
het (want ſijnen naem was openbaer geworden) ende ſeyde/ Jo- Luc.9.7.
annes/die daer doopte/is van den dooden opgheweckt ende daer-
15 om wercken die krachten in hem. Andere ſeyden/ hy is Elias:
ende andere ſeyden / hy is een Propheet/ofte als een der Prophe-
16 ten. Maer als het Herodes hoorde / ſeyde hy / Deſe is Joan-
nes/dien ick onthooft hebbe: die is van den dooden opgheweckt.
17 [n] Want de ſelve Herodes [eenighe] uytgheſonden hebbende/ n Luc. 3.19. ende 9.9.
hadde Joannem gevangen genomen / eñ hem in de gevangeniſſe Mat. 14.3
gebonden / uyt oorſake van Herodias de huyſvrouwe ſijns broe-
18 ders Philippi / om dat hy haer getrouwt hadde: Want Joan-
nes ſeyde tot Herodes,/ [o] Het en is u niet geoorloft de huyſvrou- o Levit. 18. ende 20.21.
19 we uwes broeders te hebben. Ende Herodias leyde op hem toe/
ende

ende wilde hem dooden/ende en konde niet. Want Herodes 20
p Mat.14.5 wide 21,26. vreesde Joannem/ wetende dat hy een p rechtveerdich ende hey-
lich man was/ ende hielt hem in weerde: ende als hy hem hoorde
dede hy vele dingen/eñ hoorde hem geerne: Ende als'er een wel 21
q Gen.40. 20. geleghen dagh ghekomen was/doe Herodes q op den dagh sijner
Mat.14.6. gebоorte een maeltijdt aenrichtede voor sijne Grоote / ende de O-
verste over duysent / ende de voornaemste van Galilea: Ende 22
als de dochter van de selve Herodias in quam/ende danste/eñ He-
rodi ende den genen die mede aensaten behaeghde/so seyde de Co-
ninck tot het dochterken / Eysch van my wat ghy oock wilt/en-
r Jud.11.30 de ick sal 't u gheven. r Ende hy swoer haer / So wat ghy van 23
my sult eyschen sal ick u geven/[oock]tot de helft mijns Coninck-
rijcks. Ende sy uytgegaen zijnde seyde tot hare moeder / Wat 24
sal ick eyschen? ende die seyde/Het hooft Joannis des Doopers.
Ende sy terstont met haeste ingaende tot den Coninck/heeft'et 25
ge-eyscht/seggende/ Ick wil dat ghy my nu terstont in een scho-
tel gheeft het hooft Joannis des Doopers. Ende de Coninck 26
seer bedroeft ghewordden zijnde/ [nochtans] om de eeden/ ende de
ghene die mede aensaten / en wilde hy haer ['t selve] niet afslaen.
s Mat. 14. 10. s Ende de Coninck sondt terstont eenen scherp-rechter / ende 27
geboot sijn hooft daer te brengen. Dese nu ginck henen/ende ont-
hoofde hem in de ghevangenisse. Ende bracht sijn hooft in een 28
schotel/eñ gaf 't selve het dochterken/eñ het dochterken gaf 't sel-
ve hare moeder. Ende als sijne discipelen[dit]hoorden/ gingen 29
sy ende namen sijn doodt lichaem wech/eñ leyden dat in een graf.
t Luc.9.10. t Ende de Apostelen quamen [weder] te samen tot Jesum / eñ 30
boodschapten hem alles/beyde wat sy ghedaen hadden/ ende wat
sy geleert hadden. Eñ hy seyde tot haer/Comt ghylieden in een 31
woeste plaetse hier alleen/ende rust een weynich: want daer wa-
v Marc.3. 20. ren vele die quamen ende die gingen/v ende sy en hadden selfs ge-
x Matth. 14.13. nen gelegenen tijdt om te eten. x Eñ sy vertrocken in een schip/ 32
Luc.9.10. na een woeste plaetse alleen. Eñ de scharen sagen'se henen va- 33
Joan.6.1. ren/ ende vele wierden hem kennende/ ende liepen ghesamelick te
y Matth. 9. 36. ende 14. voete van alle steden derwaerts/ eñ quamen haer voor / ende gin-
14. z Jerem.23. gen te samen tot hem. Eñ Jesus uytgaende y sach een groote 34
1. Ezech. 34.2. schare/ ende wiert innerlick met ontferminge beweegt over haer:
a Luc.9.11. z want sy waren als schapen die geenen herder en hebben / a ende
hy

5 hy begon haer vele dingen te leeren. [b] Ende als het nu late op b Matth. 14.15.
den dagh ghewordden was / quamen ſijne diſcipelen tot hem/ ende Luc.9.12.
ſeyden / Deſe plaetſe is woeſt / ende het is nu late op den dagh. Joan.6.5.
3 Laetſe van u / op datſe henen gaen inde omliggende dorpen eñ
vlecken/ende brooden voor haer ſelven mogen coopen: want ſy en
5 hebben niet wat ſy eten ſullen. Maer hy antwoordende ſeyde
tot haer/ Gheeft ghy haer te eten. Ende ſy ſeyden tot hem/ Sul-
len wy henen gaen / ende coopen voor twee hondert penninghen
3 brood/eñ haer te eten gheven? Ende hy ſeyde tot haer/ Hoe veel
brooden hebt ghy? Gaet henen ende beſiet [het]. [c] Eñ doe ſy het c Matth.
3 vernomen hadden/ ſeyden ſy / vijve / ende twee viſſchen. Ende 14.17.
hy geboodt haer dat ſy'ſe alle ſouden doen neder ſitten / by weerd- Luc.9.13.
4 ſchappen/ op het groene gras. Ende ſy ſaten neder in gedeelten Joan.6.9.
4 by hondert t'ſamen / ende by vijftich t'ſamen. Ende als hy de
vijf brooden ende twee viſſchen ghenomen hadde / [d] ſach hy op na d Joan.17.1
den Hemel/[e] zegende/ende brack de brooden/ende gaf'ſe ſijnen diſ- e 1.Sam. 9.
cipelen/op dat ſyſe haer ſouden voorleggen: ende de twee viſſchen 13.
4 deylde hy voor allen. Ende ſy aten alle/ende zijn verſadight ge-
4 worden. Ende ſy namen op twaelf volle korven brocken / ende
4 van de viſſchen. Ende die daer de brooden gegeten hadden wa-
4 ren ontrent vijf duyſent mannen. [f] Eñ terſtont dwanck hy ſij- f Joan.6.17
ne Diſcipelen in het ſchip te gaen / ende voor henen te varen aen Matth.14.
d'ander zijde tegen [over] Bethſaida / terwijlen hy de ſchare van 22.
5 hem ſoude laten. [g] Ende als hy de ſelve haer afſcheydt gegeven g Matth.
4 hadde / ginck hy op den bergh om te bidden. [h] Ende als het nu 14.23.
avont was ghewordden / ſoo was het ſchip in't midden van de zee/ Luc.6.12.
4 ende hy was alleen op het landt. Ende hy ſach dat ſy haer ſeer h Matth. 14.23. Joan. 6. 16.
pijnighden/om ['t ſchip] voort te krijghen. (Want de windt was
haer teghen) ende ontrent de vierde waecke des nachts/ quam hy
tot haer / wandelende op de zee / ende wilde haer voorby gaen.
9 Ende ſy ſiende hem wandelen op de zee / meynden dat het een
5 ſpoockſel was/ ende ſchreeuwden ſeer. Want ſy ſaghen hem al-
le/ende wierden ontroert: ende terſtont ſprack hy met haer / ende
ſeyde tot haer / Zijt wel ghemoedt / Ick bent / en vreeſt u niet.
1 Ende hy klam tot haer in 't ſchip/ ende de windt ſtilde/ ende ſy
ontſetteden haer boven maten ſeer in haer ſelven/ende waren ver-
2 wondert. Want ſy en hadden niet ghelet op [het mirakel] der

 brooden:

i Matth. 14.34. broodem: want haer herte was verhardt. [i] Ende als sy overge= 5
varen waren/ quamen sy in 't lant Genesaret/ ende havenden al=
daer. Ende als sy uyt het schip gegaen waren/ terstont wierden 5
sy hem kennende. [Ende] het geheel omliggende lant dooorloo= 5
pende/ begonden sy op beddekens/ de gene die qualick gestelt wa=
ren/ om te draghen/ ter plaetsen daer sy hoorden dat hy was.
Ende so waer hy quam in vlecken ofte steden ofte dorpen/ daer 5
leyden sy de krancke op de merckten/ ende baden hem/ dat sy maer
den zoom sijns kleeds aenraecken mochten. Ende soo vele als'er
hem aenraeckten wierden ghesondt.

Het vij. Capittel.

1 De Phariseen ende Schriftgeleerde berispen de Discipelen Christi / datse met onghewasschen handen aten. 6 Welcke Christus verantwoordt / ende bestraft der Phariseen ghevexnstheyt in hare uytwendige wasschingen. 9 Ende verwerpt hare menschelicke insettinghen/ insonderheydt in de verklaringhe van het vijfde ghebodt. 14 Leert wat den menschen eyghentlick ontreynight/ ofte niet. 24 Werpt eenen Duyvel uyt de dochter van een vrouwe uyt Syrophenicien. 31 Geneest eenen dooven ende stommen. 37 Ende wordt daer over seer ghepresen.

a Matth. 15.1. [a] ENde tot hem vergaderden de Phariseen / ende sommighe der 1
Schriftgheleerde / die van Jerusalem ghekomen waren.
Ende siende dat sommighe van sijne Discipelen met onreyne/ 2
dat is/ met ongewasschen handen broodt aten/ berispten sy [haer].
Want de Phariseen ende alle de Joden en eten niet/ ten zy dat 3
sy [eerst] de handen dickmael wasschen/ houdende de insettinghen
der Ouden. Ende van de merckt [komende] en eten sy niet/ ten 4
zy datse [eerst] gewasschen zijn. Ende vele andere dingen zijnder/
die sy aengenomen hebben te houden/ [als namelick] de wasschin=
gen der drinckbekeren/ ende kannen/ ende kopere vaten/ ende bed=
den. Daer nae vraeghden hem de Phariseen ende de Schrift= 5
gheleerde/ Waerom en wandelen uwe Discipelen niet na de inset=
tinghe der Ouden/ maer eten het broodt met onghewasschen han=
den? Maer hy antwoorde ende seyde tot haer/ Wel heeft Esai= 6
b Jesa. 29. 13. Ezech. 33. 31. as van u geveynsde geprophetéert/ ghelijck ghescreven is/ [b] Dit
volck eert my met de lippen/ maer haer herte houdt hem verre van
c Matth. 15.9. Col. 2,18/20. Tit. 1.14. my. [c] Doch te vergeefs eeren sy my / leerende leeringhen/ [die] 7
gheboden [zijn] der menschen. Want nalatende het ghebodt 8
Godts/ houdt ghy de insettinghen der menschen/ [als namelick]
wasschinge der kannen/ ende drinck-bekers/ ende andere dierghe=
lijcke dingen doet ghy vele. Ende hy seyde tot haer / Ghy doet 9
[seker] Gods gebodt wel te niete/ op dat ghy uwe insettinge sou=
det

10 det onderhouden. Want Moses heeft gheseght / [d] Eert uwen d Exod.20. 12.
vader ende uwe moeder. Ende [e] wie vader ofte moeder vloeckt/ Deut.5.16. Ephes.6.2.
11 die sal den doodt sterven. Maer ghy-lieden seght/ So een men- e Exod.21. 17.
sche tot vader ofte moeder seght / [het is] Corban/ (dat is [te seg- Levi.20.9.
gen] een gave) so wat u van my soude konnen te nutte kome/ [die Deut.27.16. Prov.20.20.
12 voldoet]. Ende ghy en laet hem niet meer toe / yet van sijnen
13 vader ofte sijne moeder te doen. [f] Makende [also] Gods woort f Matth. 15.6.
krachteloos door uwe insettinghe/die ghy ingeset hebt/ ende dier- 1.Tim.4.3.
14 gelijcke dingen doet ghy vele. [g] Ende tot hem de gantsche scha- 2.Tim.3.2. g Matth. 15.10.
re gheroepen hebbende/ seyde hy tot haer/ Hoort my alle ende ver-
15 staet: [h] Daer en is niet van buyten den mensche in hem ingaen- h Actor. 10. 15.
de/'t welck hem kan ontreynighen. Maer de dingen die van hem Rom.14.17/ 20.
16 uytgaen/ die zijn 't welcke den mensche ontreynighen. Soo ye- Tit.1.15.
17 mant ooren heeft om te hooren/die hoore. [i] Ende doe hy van de i Matt.15. 15.
schare in huys gekomen was/ vraechde hem sijne Discipelen van
18 de gelijckenisse. Ende hy seyde tot haer/ Zijt oock ghy also on-
wetende? En verstaet ghy niet / dat al wat van buyten in den
19 mensche ingaet / hem niet en kan ontreynighen? Want het en
gaet niet in sijn herte/ maer in den buyck / ende gaet in de heyme-
20 lickheydt uyt / reynighende alle de spijsen. Ende hy seyde / Het
ghene uytgaet uyt den mensche / dat ontreynicht den mensche.
21 [k] Want van binnen uyt het herte der menschen komen voort k Gen.6.5. ende 8.21.
22 quade ghedachten/ overspelen/hoereryen/ doodtslagen/ Dieve- Jerem.17.9. Prov.6.14.
ryen/gierigheden/boosheden/ bedroch/ontuchticheyt / boose ooge/
23 lasteringe/hooveerdye/ onverstant. Alle dese boose dinghen ko-
24 men voort van binnen/ende ontreynighen den mensche. [l] Ende l Matth. 15.21.
van daer opstaende/ginck hy wech na de landt-palen van Tyrus
ende Sidon: ende in een huys gegaen zijnde/en wilde hy niet dat
het yemant wiste/eñ hy en konde [nochtans] niet verborgen zijn.
25 Want een vrouwe / welckers dochterken eenen onreynen geest
hadde/van hem gehoort hebbende/ quam ende viel neder aen sijne
26 voeten. Dese nu was een Grieksche vrouwe/van geboorte uyt
Syrophenicien/ ende sy badt hem/ dat hy den Duyvel uytwierpe
27 uyt hare dochter. Maer Jesus seyde tot haer/Laet eerst de kin-
deren versadicht worden: Want het en is niet betamelick/datmen
het broodt der kinderen neme/ ende den hondekens [voor] werpe.
28 Maer sy antwoordde/ende seyde tot hem/ Ja Heere/doch oock
de hon-

de hondekens etē onder de tafel van de kruymkens der kinderen.
Ende hy seyde tot haer / Om deses woorts wille gaet henen / de 29
Duyvel is uyt uwe Dochter uytgevaren. Ende als sy in haer 30
huys quam / vondt sy dat de Duyvel uytghevaren was / ende de
m Matth. 15.29. dochter liggende op het bedde. m Ende hy wederom wechgegaen 31
zijnde van de landt-palen Tiri ende Sidonis / quam aen de Zee
van Galilea / door het midden der landt-palen van Decapolis.
n Matt. 9. 32. n Ende sy brachten tot hem eenen dooven / die swaerlick sprack / 32
Luce 11. 14. ende baden hem dat hy de handt op hem leydde. Ende hem van 33
der schare alleen ghenomen hebbende / stack hy sijne vingheren in
sijne ooren / ende ghespogen hebbende / raeckte hy sijne tonge aen.
Ende opwaerts siende na den Hemel / suchtede hy / ende seyde 34
tot hem / Ephphata / dat is / wordt geopent. Ende terstont wier- 35
den sijne oore gheopent / ende de bandt sijner tonghe wierdt los /
ende hy sprack recht. Ende hy gheboodt henlieden dat sy het 36
niemant segghen en souden: maer wat hy haer oock gheboodt /
so verkondighden sy het des te meer. Ende sy ontsetteden haer 37
o Genes. 1. 31. boven maten seer / segghende / o hy heeft alles wel ghedaen / ende
hy maeckt dat de doove hooren / ende de stomme spreken.

Het viij. Capittel.

1 Christus spijsicht vier duysent mannen met seven brooden / ende weynich viskens. 11 Weygert den Phariseen een teecken uyt den Hemel. 14 waerschouwt sijne Discipelen voor den deessem der Phariseen ende Herodis. 22 Maeckt eenen blinden siende. 27 Verscheyden ghevoelen der Joden van Christo, ende de belijdenisse Petri / dat hy de Christus was. 31 Voorseght sijn lijden / doot / ende opstandinge. 32 Bestraft Petrum / die hem van het lijden afriet. 34 vermaent sijne navolgers haer kruys op haer te nemen / haer selven te versaken / ende door gheene vreese haer sijns ende sijner leere te schamen.

a Matth. 15. 32. a IN de selve daghen / als daer een geheel groote schare was / eñ 1
niet en hadden wat sy eten souden / riep Jesus sijne Discipe-
len tot hem / ende seyde tot haer / Ick worde innerlijck met ontfer- 2
minge beweeght over de schare / want sy nu dry dagen by my ge-
bleven zijn / eñ en hebben niet wat sy eten souden. Eñ indien ickse
nuchteren nae haer huys late gaen / soo sullen sy op den wegh be- 3
swijcken: want sommige van haer kome van verre. Ende sijne 4
Discipelen antwoordden hem / Van waer sal yemant dese met
brooden hier in de woestijne konnen versadigen? Eñ hy vraeg- 5
de haer / Hoe veel brooden hebt ghy? Eñ sy seyden / Seven. Eñ 6
hy gheboodt de schare neder te sitten op de aerde / eñ hy nam de se-
ven brooden / ende ghedanckt hebbende brack hyse / ende gaffe sij-
nen discipelen / op dat sy'se souden voorleggen / ende sy leyden'se de
schare

schare voor. Ende sy hadden weynighe vischkens/ ende als hy
ghesegghent hadde / seyde hy/ dat sy oock die souden voorlegghen.
Ende sy hebben gegeten/ ende zijn versadighet gheworden/ende
sy namen het overschot der brocken op / seven manden. Die nu
gegeten hadden waren ontrent vier duysent : ende hy lietse gaen.
10 [b] Ende terstont in het schip ghegaen sijnde met sijne Discipe- [b] Matth. 15.39.
11 len/is hy gekomen in de deelen van Dalmanutha. Eñ de Pha-
riseen gingen uyt/ ende begonden met hem te twisten/ [c] begeeren- [c] Matth. 12.38.
12 de van hem een teecken van den Hemel/ hem versoeckende. Eñ ende 61.1. Luce 11.29.
hy swaerlick suchtende in sijnen geest/ seyde/ Wat begeert dit ge- Joan. 16.30.
slachte een teecken? [d] Voorwaer ick segge u/ So desen ghesIachte [d] Matth. 16.4.
13 een teecken gegeven sal worden. Ende hy verliet haer/ende we-
derom in't schip ghegaen zijnde voer hy wech nae d'andere zijde.
14 Ende sijne Discipelen hadden vergeten broodt mede te nemen/
15 ende en hadden niet dan een broodt met haer in het schip. Ende
hy gheboodt haer/seggende/ [e] Siet toe/wacht u van den suerdees- [e] Matth. 16.6.
16 sem der Phariseen / ende van den suerdeessem Herodis. Ende Luce 12.1.
sy overleyden onder malkanderen/ seggende / ['Tis]/ om dat wy
17 gheen brooden en hebben. Ende Jesus [dat] bekennende/
seyde tot haer / Wat overleght ghy dat ghy gheen brooden en
hebt? En bemerckt ghy noch niet/ noch en verstaet ghy niet?
18 [f] Hebt ghy noch uw' verhardet herte? Ooghen hebbende en [f] Marc. 6.52.
siet ghy niet? ende ooren hebbende en hoort ghy niet?
19 Ende en ghedenckt ghy niet / [g] doe ick de vijf brooden [g] Matth. 14.17/20.
brack onder de vijf duysent mannen / hoe vele volle korven Mar. 6.38.
20 met brocken ghy op naemt? Sy segghen hem Twaelve. Ende Luce 9.13. Joan. 6.9.
[h] doe ick de seven [brack] onder de vier duysent mannen/hoe vele [h] Matth. 15.36/37.
volle manden met brocken ghy op naemt? Ende sy seyden / Se-
21 ven. Ende hy seyde tot haer/Hoe en verstaet ghy niet?
22 Ende hy quam tot Bethsaida: ende sy brachten tot hem eenen
23 blinden / ende baden hem / dat hy hem aenraeckte. Ende de
handt des blinden ghenomen hebbende / leyde hy hem uyt buyten
het vleck/ [i] ende spoogh in sijne ooghen/ende [k] leyde de handen op [i] Marc. 7.33.
24 hem/ende vraeghde hem of hy yet sagh. Ende hy opsiende/ sey- [k] Marc. 7.32.
de / Ick sie de menschen/ want ick sie'se als boomen/ wandelen.
25 Daer na leyde hy de handen wederom op sijne oogen / ende de-
de hem opsien. Ende hy wiert herstelt/ende sach'se alle verre ende

 klaer.

klaer. Ende hy sandt hem nae sijn huys / segghende / En gaet 26
niet in het vleck/noch en seght het niemant in het vleck? [l] Ende 27
Jesus ginck uyt ende sijne Discipelen nae de vlecken van Cesa-
rea Philippi. Ende op den wegh vraeghde hy sijne Discipelen/
segghende tot haer/ Wie segghen de menschen dat ick ben? En- 28
de sy antwoordden / [m] Joannes de Dooper: ende andere / Eli-
as: ende andere / Een van de Propheten. Ende hy seyde tot 29
haer/ Maer ghy-lieden/ wie seght ghy dat ick ben? Ende Petrus
antwoordende seyde tot hem / [n] Ghy zijt de Christus. Ende hy 30
geboodt haer scherpelick / dat sy 't niemant en souden seggen van
hem. [o] Ende hy begon haer te leeren / dat de Sone des menschen 31
vele moeste lijden/ende verworpen worden van de Ouderlinghen/
ende Overpriesteren / ende Schriftgeleerde: ende gedoot worden/
ende na dry dagen wederom opstaen. Ende dit woort sprack hy 32
vry uyt: ende Petrus hem tot sich genomen hebbende/begon hem
te bestraffen: Maer hy hem omkeerende / ende sijne discipelen 33
aensiende / bestrafte Petrum/ segghende/ [p] Gaet henen achter my
Satana: want ghy en versint niet de dinghen die Godts zijn/
maer die der menschen zijn. Ende tot hem gheroepen hebben- 34
de de schare met sijne Discipelen / seyde hy tot haer / [q] Soo wie
achter my wil comen/ die verloochene hem selven / ende neme sijn
kruys op / ende volghe my. [r] Want soo wie sijn leven sal wil- 35
len behouden/ die sal 't selve verliesen / maer soo wie sijn leven sal
verliesen om mijnent wille / ende [om] des Euangeliums [wille]/
die sal 't selve behouden. Want wat soude het den mensche ba- 36
ten/ soo hy de gheheele werelt wonne/ende sijner ziele schade lede.
Ofte wat sal een mensche gheven [s] tot lossinghe van sijne ziele. 37
[t] Want so wie hem mijns ende mijner woorden sal gheschaemt 38
hebben in dit overspelich ende sondich gheslachte / diens sal hem
de Sone des menschen oock schamen / wanneer hy sal komen in
de heerlickheyt sijns Vaders/met de heylige Engelen.

l Matth. 16. 13. Luc. 9. 18.
m Matt. 14. 2.
n Matt. 16. 16. Joan. 6. 69.
o Matt. 16. 21. ende 17. 22. ende 20. 18. Marc. 9. vs. 31. en 10. 33. Luc. 9. 22. ende 15. 31. ende 24. 7.
p 2. Sam. 19. 22.
q Matt. 10. 38. ende 16. 24. Luc. 9. 23. ende 14. 27.
r Matth. 10. 39. ende 16. 25. Luc. 9. 24. ende 17. 33. Joa. 12. 25.
s Psal. 49. 9.
t Matth. 10. 32. Luc. 9. 26. ende 12. 8. 2. Tim. 2. 12. 1. Joa. 2. 23.

Het ix. Capittel.

1 Christus wordt op den bergh verheerlickt/ in teghenwoordigheydt van Moses ende Elias/ ende wordt betuyght te zijn de Sone Godts. 11 Leert dat Joannes de Dooper is de Elias/ die komen soude. 14 Werpt eenen stommen ende dooven Duyvel uyt. 18 't welck sijne Discipelen niet en hadden connen doen. 28 daer van de oorsake verhaelt wort. 31 Voorsegt wederom sijne doot ende opstandinghe. 33 Vermaent sijne Apostelen tot nedricheydt door het exempel van een kindeken. 38 Wil niet belet hebben den ghenen / die in sijnen name Duyvelen uytwierp. 41 Belooft verghel-dinghen dien / die de minste weldaet aen de sijne doet. 42 ende dreyght sware straffen den ghenen die ergheernisse gheven. 43 Wijst aen dat men van sich moet weeren al wat ergherlijck ofte hinderlick is ter salicheydt. 40 Spreeckt van sout in hem selven/ende vrede met andere te hebben.

[a] ENde hy seyde tot haer/ Voorwaer ick segghe u/ datter sommi- a Matth. 16/28. Luc. 9/27.
ghe zijn van de ghene die hier staen/ die den doot niet en sullen
smaken/ tot dat sy sullen hebben ghesien/ dat het Coninckrijck
2 Godts met kracht gekomen zy. [b] Ende na ses dagen/ nam Je- b Matth. 17.1. Luc.9.28.
sus met hem Petrum/ ende Jacobum/ ende Joannem/ en brachtse
op eenen hooghen bergh bezijden alleen/ en hy wiert voor haer
3 van ghedaente verandert. Ende sijne kleederen wierden blinc-
kende seer wit als sneeuw/ hoedanighe geen volder op aerden [so]
4 wit maken en kan. En van haer wiert gesien Elias met Mo-
5 ses/ en sy spraken met Jesu. Ende Petrus antwoordende sey-
de tot Jesum/ Rabbi/ Het is goet dat wy hier zijn/ ende laet ons
dry tabernakelen maken/ voor u eenen/ ende voor Moses eenen/
6 ende voor Elias eenen. Want hy en wist niet wat hy seyde:
7 want sy waren seer bevreest. Ende daer quam een wolcke/ die 'se
overschaduwde/ ende eene stemme quam uyt de wolcke/ seggende/
8 [c] Dese is mijn ghelief de Sone: [d] Hoort hem. Ende haestelick c Jesa.42/1. Mat.3/ 17. ende 17/5. Marc.1.11. Luc.3/22. ende 9/35. Col.1/13. 2.Pet./1/17 d Deut.18. 19.
rontom siende/ en saghen sy niemant meer dan Jesum alleen by
9 haer. [e] Ende als sy van den bergh afquamen/ geboodt hy haer/
dat sy niemant verhalen en souden 't ghene sy gesien hadden/ dan
wanneer de Sone des menschen uyt den dooden soude opgestaen
10 zijn. Ende sy behielden dit woort by haer selven/ vraghende on-
11 der malkanderen/ wat het was/ uyt den dooden opstaen. Ende e Matth. 17/9. Luc.9/36.
sy vraeghden hem seggende/ Waerom seggen de Schriftgheleer-
12 de/ [f] dat Elias eerst komen moet? Ende hy antwoordende sey- f Malach. 4/5. Mat.11/14 Luc.1/17.
de tot haer/ Elias sal wel eerst komen/ en alles weder oprechten:
ende ['t sal geschieden] [g] gelijck geschreven is van den Sone des g Psal.22/7. Jesa.53/4. Dan.9/26.
13 menschen/ dat hy veel lijden sal ende veracht worden. Maer ick h Malach. 4/5/6.
segge u/ dat oock Elias gecomen is/ ende sy hebben hem ghedaen
14 al wat sy gewilt hebben/ [h] gelijck van hem geschreven is. Ende
als hy by de Discipelen ghecomen was/ sagh hy een groote schare
rontom haer/ ende [eenige] Schriftgheleerde met haer twistende.
15 Ende terstont de geheele schare hem siende/ wiert verbaest/ ende
16 toe-loopende groeteden sy hem. Ende hy vraeghde de Schrift-
17 gheleerde/ wat twistet ghy met dese? [i] Ende een uyt de schare i Matth. 17/14. Luc.9.37/38
antwoordende seyde/ Meester/ ick hebbe mijnen sone tot u ghe-
18 bracht/ die eenen stommen geest heeft. Ende waer hy hem oock
aengrijpt/ soo scheurt hy hem/ en schuymt/ ende knersset met sijne

 tanden/

tanden/ ende verdoꝛret: eñ ick hebbe uwe Diſcipelen geſeght/ dat
ſy hem ſouden uytwerpen/ eñ ſy en hebben niet gekonnen. Ende 19
hy antwooꝛdde hem/ eñ ſeyde/ O ongeloovich geſlachte/ hoe lange
ſal ick noch by u lieden zijn? Hoe lange ſal ick u noch verdꝛagen?
k Marc. 1. 26. Bꝛenght hem tot my. Ende ſy bꝛachten den ſelven tot hem:[k] eñ 20
als hy hem ſagh/ ſcheurde hem terſtont de geeſt: eñ hy vallende op
de aerde/ wentelde ſich al ſchuymende. Ende hy vꝛaeghde ſijnen 21
vader/ Hoe langen tijt iſt/ dat hem dit overgekomen is? Ende hy
ſeyde hem / Van [ſijne] kindſheyt af. Ende menichmael heeft 22
hy hem oock in't vyer ende in 't water gewoꝛpen / om hem te ver-
derven: maer ſo ghy yet kondt / zijt met innerlicke ontferminghe
over ons beweeght/ ende helpt ons. Ende Jeſus ſeyde tot hem/ 23
l Luc. 17. 6. So ghy kondt ghelooven/ [l] alle dinghen zijn mogelick den genen
die gelooft. Ende terſtont de vader des kints roepende met tra- 24
nē/ ſeyde/ ick geloove Heere/ komt mijne ongeloovigheyt te hulpe.
Ende Jeſus ſiende dat de ſchare geſamentlick toeliep/ beſtrafte 25
den onreynen gheeſt/ ſegghende tot hem/ Ghy ſtomme ende doove
gheeſt/ ick bevele u/ gaet uyt van hem / ende en komt niet meer in
hem. Ende hy roepende / ende hem ſeer ſcheurende / ginck uyt/ 26
ende [het kindt] wiert als doot/ alſoo dat vele ſeyden/ dat het ghe-
ſtoꝛven was. Ende Jeſus hem by der handt grijpende / rechte- 27
de hem op: ende hy ſtont op. [m] Eñ als hy in huys gegaen was/ 28
m Matth. 17. 19. vꝛaeghden hem ſijne Diſcipelen alleen / Waerom en hebben wy
n Matth. 16. 21. ende 17. 22. ende 20. 18. Marc. 8. 31 ende 10. 33. Luc. 9. 22. ende 18. 31. ende 24. 7. hem niet konnen uytwerpen? Ende hy ſeyde tot haer/ Dit ghe- 29
ſlachte en kan nergens dooꝛ uytgaen/ dan dooꝛ bidden eñ vaſten.
[n] Ende van daer wechgaende/ reyſden ſy dooꝛ Galileen/ eñ hy 30
en wilde niet dat het yemant wiſte. Want hy leerde ſijne Diſci- 31
pelen/ ende ſeyde tot haer/ De ſone des menſchen ſal overgelevert
woꝛden inde handen der menſchen/ ende ſy ſullen hem dooden: en-
de ghedoot zijnde ſal hy ten derden dage weder opſtaen. Maer 32
ſy en verſtonden dat wooꝛt niet / ende ſy vꝛeeſden hem te vꝛagen.
o Matt. 18. 1. Luc. 9. 46. ende 22. 24. [o] Ende hy quam te Capernaum / ende in het huys ghecomen 33
zijnde vꝛaechde hy haer/ Waer van hadt ghy woorden onder mal-
kanderen op den wegh? Doch ſy ſweghen: want ſy waren on- 34
p Matth. 20 27. Marc. 10. 43. der malcanderen in wooꝛden geweeſt op den wegh / wie de meeſte
[ſoude zijn]. Ende nedergeſeten zijnde/ riep hy de twaelve/ ende 35
ſeyde tot haer/ [p] Indien yemant wil de eerſte zijn/ die ſal de laetſte
van

36 van allen zijn/ende aller dienaer. Ende nemende een kindeken/
stelde hy dat midden onder haer / ende [q] omvinck het met sijne ar= q Marc.10. 16.
37 men/ende seyde tot haer/ [r] So wie een van sodanige kinderkens r Matth.18. 5.
sal ontfangen in mijnen name/ die ontfanght my: ende so wie my Luc.9.48.
sal ontfangen/die en ontfanght my niet/ maer dien die my gesonden Joa. 13. 20.
38 den heeft. [s] Ende Joannes antwoorde hem/seggende/Meester/ s Luc. 9. 49.
wy hebben eenen ghesien/die de Duyvelen uytwierp in uwen na=
me/ welcke ons niet en volght / ende wy hebben 't hem verboden/
39 om dat hy ons niet en volght. [t] Doch Jesus seyde/ En verbiet t 1.Cor. 12.3
hem niet/want daer en is niemant die eene kracht doen sal in mij=
nen name / ende haestelick van my sal konnen qualick spreecken.
40 Want wie teghen ons niet en is/die is voor ons.
41 Want [v] so wie u lieden eenen beker waters sal gheven te drinc= v Matt.10. 42.
ken in mijnen name/om dat ghy Christi[discipelen]zijt/voorwaer
42 segghe ick u / hy en sal sijnen loon geensins verliesen. [x] Ende so x Matt.18. 6.
wie eenen van dese kleyne/ die in my ghelooven/erghert/het ware Luc.17.2.
hem beter dat eenen meulensteen om sijnen hals gedaen ware / eñ
43 dat hy in de zee geworpen ware. [y] Ende indien uwe handt u er= y Deu.13.6.
gert/houwtse af: het is u beter verminckt tot het leven in te gaen/ Matt.5.30. ende 18.8.
dan de twee handen hebbende henen te gaen inde helle / in dat on=
44 uytbluſſchelick vyer: [z] Daer haren worm niet en sterft ende het z Jesa.66. 24.
45 vyer niet uytgebluscht en wort. Ende indien uwe voet u ergert/
houwt hem af : het is u beter kreupel tot het leven in te gaen/ dan
de twee voeten hebbende/ ghewórpen te worden in de helle/ in dat
46 onuytblusschelick vyer : Daer haren Worm niet en sterft/ ende
47 dat vyer niet uytgebluscht en wort. Ende indien uwe ooge u er=
ghert/ werptse uyt : het is u beter maer een ooghe hebbende in het
Coninckrijcke Godts in te gaen/dan twee oogen hebbende in het
48 helsche vier geworpẽ te wordẽ: Daer haren worm niet en sterft/
49 ende het vyer niet uytgheblușcht en wordt. Want een yeder sal
met vyer ghesouten worden/[a] ende yeder offerhanden sal met sout a Levi.2.13
50 ghesouten worden. [b] Het sout is goet / maer indien het sout ont= b Matth.5 13.
sout wordt/ waer mede sult ghy dat smaeckelick maecken ? [c] Hebt Luc.14.34.
sout in u selven / ende houdt vrede onder malkanderen. c Rom.12. 18. Hebr.12.14

Het x. Capittel.

1 Christus beantwoordt de vraghe der Pharizeen / Of het een man geoorloft zy sijne vrouwe te verlaten. 13 Wil datmen de kinderkens tot hem sal laten komen ende segentse. 17 Antwoort eenẽ rijcken jongelinck / die vraechde wat hy doen moeste / om het eeuwige leven te be-erven. 23 Ende leert hoe swaerlick

swaerlick de ricke in het Coninckrijck der hemelen komen. 28 Belooft den genen die het hare om sijnent wille verlaten/ tijdtlicke ende eeuwige vergeldinghe. 32 Voorseght wederom sijn lijden/doodt ende weder-opstandinghe. 35 Antwoordt den kinderen Zebedei op haer versoeck van het sitten tot sijner rechter ende slincker-handt / ende vermaendt haer tot lijden ende nedricheydt. 46 Maeckt den blinden Bartimeum siende.

a Matth. 19.1.

a Ende van daer opghestaen zijnde/ginck hy na de landt-palen 1
van Judea/door d'over zijde van den Jordaen: ende de scha-
ren quamen wederom te samen by hem / ende gelijck hy ghewoon
was/leerde hy'se wederom. Ende de Phariseen tot hem komen- 2
de/vraechden hem/ Of het een man geoorloft is [sijn] wijf te ver-
laten / hem versoeckende. Maer hy antwoordende / seyde tot 3

b Deut. 24. 1. Jerem. 3.1. Matt. 5.31.

haer/Wat heeft u Moses gheboden? Ende sy seyden/ b Moses 4
heeft toegelaten eenen schept-brief te schrijven/ende [haer] te ver-
laten. Ende Jesus antwoordende seyde tot haer/van wegen de 5
hardicheydt uwer herten heeft hy u-lieden dat gebodt geschreven.

c Gen. 1.27. Matt. 19.4. d Genes. 2. 24. 1. Cor. 6.16. Ephes. 5.31.

c Maer van het begin der scheppinge/ heeft'se Godt man ende 6
wijf ghemaeckt. d Daerom sal een mensche sijnen vader ende 7
moeder verlaten/en sal sijnen wijve aenhangen. Ende die twee 8
sullen tot een vleesch zijn / also dat sy niet meer twee en zijn/ maer

e 1. Cor. 7. 10.

een vleesch. e 'T ghene dat Godt te samen ghevoecht heeft / en 9
scheyde de mensche niet. Ende in het huys vraechden hem sijne 10

f Matth. 5. 32. ende 19.9. Luce 16. 18. 1. Cor. 7.10. g Matth. 19.13. Luce 18. 15.

Discipelen wederom van het selve. f Ende hy seyde tot haer/ 11
So wie sijn wijf verlatet/ende een andere trouwet/ die doet over-
spel teghen haer. Ende indien een wijf haren man sal verlaten/ 12
ende met een ander trouwen/die doet overspel. g Ende sy brach- 13
ten kinderkens tot hem / op dat hyse aenraecken soude: ende de
Discipelen bestraften de ghene / die'se tot hem brachten. Maer 14
Jesus [dat] siende/nam het seer qualick/ ende seyde tot haer/Laet

h Matth. 18.3. ende 19.14. 1. Cor. 14.20. 1. Petr. 2.2. i Matth. 19.15. Marc. 9.36. k Matth. 19.16. Luce 18. 18.

de kinderkens tot my komen / ende en verhindert'se niet / h want
der sulcker is het Koninckrijcke Godts. Voorwaer segghe ick 15
u/so wie het Koninckrijcke Godts niet en ontfanght ghelijck een
kindeken/die en sal in het selve geensins ingaen. i Ende hy om- 16
vingh'se met sijne armen / [ende] de handen op haer geleght heb-
bende/segende hy deselve. k Ende als hy uytginck op den wegh/ 17
liep een tot hem / ende voor hem op de knyen vallende / vraechde
hem/Goede meester wat sal ick doen/op dat ick het eeuwige leven

l Exod. 20. ... ce 21. 12. Deut. 5.17. Rom. 13.9.

be-erve? Ende Jesus seyde tot hem/ wat noemt ghy my goet? 18
Niemant en is goet dan een / [namelick] Godt. Ghy weet de 19
gheboden/ l Ghy en sult geen overspel doen/Ghy en sult niet doo-
den/

den/ Ghy en ſult niet ſtelen/ Ghy en ſult geen valſche ghetuyghe-
niſſe gheven/ Ghy en ſult niemant te kort doen/ Eert uwen vader
20 ende moeder. Doch hy antwoordende/ ſeyde tot hem/ Meeſter/
alle deſe dinghen hebbe ick onderhouden van mijner jonckheydt
21 af. Ende Jeſus hem aenſiende / beminde hem / ende ſeyde tot
hem / [m] Een dinck ontbreeckt u / gaet henen verkoopt alles wat m Matt.6.19.
ghy hebt/ ende geeft het den armen/ ende ghy ſult eenen ſchat heb- Luce 12.33.
ben in den Hemel. Ende komt herwaerts / neemt het kruys op/ ende 16.9. 1.Tim.6.17.
22 ende volcht my. Maer hy treurigh ghewordden zijnde over dat
woordt/ ginck bedroeft wech: want hy hadde vele goederen.
23 Ende Jeſus rondt-om ſiende/ ſeyde tot ſijne Diſcipelen/ [n] Hoe n Prov. 11.28.
ſwaerlick ſullen de ghene die goet hebben in het Koninckrijcke Matth. 19.23.
24 Godts inkomen? Ende de Diſcipelen wierden verbaeſt over Luce 18.24.
deſe ſijne woorden. Maer Jeſus wederom antwoordende/ ſeyde
tot haer/ Kinderen/ hoe ſwaer iſt/ dat de ghene die op het goet haer
25 betrouwen ſetten/ in 't Koninckrijcke Godts ingaen? Het is
lichter dat een kemel gae door de ooge van een naelde/ dan dat een
26 rijcke in het Koninckrijcke Godts ingae. Ende ſy wierden
noch meer verſlaghen/ ſegghende tot malkanderen/ Wie kan dan
27 ſalich worden? Doch Jeſus haer aenſiende/ ſeyde/ By de men-
ſchen is 't onmoghelick/ maer niet by Godt: [o] want alle dinghen o Iob 42.2. Ier. 32.17.
28 zijn moghelick by Godt. [p] Ende Petrus begon tot hem te ſeg- Zach.8.6. Luce 1.37.
29 gen/ Siet wy hebben alles verlaten/ ende zijn u gevolcht. Ende p Matth. 4.20.
Jeſus antwoordende/ ſeyde/ Voorwaer ſegghe ick u-lieden/ daer ende 19.27.
en is niemant die verlaten heeft huys / of broeders/ of ſuſters / of Luce 5.11. ende 18.28.
vader/ of moeder/ of wijf/ of kinderen/ of ackers/ om mijnent wille/
30 ende des Euangeliums [wille]. Of hy en ontfanght hondert-
vout nu in deſen tijt/ huyſen/ ende broeders/ eñ ſuſters/ ende moe-
ders/ ende kinders/ eñ ackers/ met de vervolgingen/ ende in de toe-
31 komende eeuwe het eeuwige leven. [q] Maer vele eerſte ſullen de q Matth. 19.30.
32 laetſte zijn/ ende [vele]/ die de laetſte [zijn] / de eerſte. [r] Ende ſy ende 20.16.
waren op den wegh/ gaende op na Jeruſalem/ ende Jeſus ginck Luc.23.30.
voor haer/ ende ſy waren verbaeſt/ ende hem volghende/ waren ſy r Matth. 16.21.
bevreeſt. Ende de twaelve wederom tot hem nemende / begon hy ende 17.22. ende 20.18.
33 haer te ſeggen die dingen/ die hem overkomen ſouden: [Seggen- Marc.8.31 ende 9.31.
de]/ Siet/ wy gaen op na Jeruſalem/ ende de Sone des menſchen Luce 9.22. ende 18.31
ſal den Overprieſteren ende den Schrift-geleerden overgelevert ende 24.7.
wor-

worden/ ende sy sullen hem ter doodt veroordeelen / ende hem den
heydenen overleveren. Ende sy sullen hem bespotten/ ende hem 34
geesselen/ende hem bespouwen/ ende hem dooden/ ende ten derden
dage sal hy weder opstaen. [s] Ende tot hem quamen Jacobus 35
ende Joannis/de sonen Zebedei/segghende/ Meester wy wilden
[wel] dat ghy ons dedet soo wat wy begeeren sullen. Ende hy 36
seyde tot haer / Wat wilt ghy dat ick u doe? Ende sy seyden tot 37
hem / Gheeft ons dat wy moghen sitten d'eene aen uwe rechter-
[hant] / ende d'ander aen uwe slincker-[hant] / in uwe heerlijck-
heyt. Maer Jesus seyde tot haer / Ghy en weet niet wat ghy 38
begeert. Konnet ghy den drinckbeker drincken/dien ick drincke/eñ
met den doop gedoopt worden / [t] daer ick mede gedoopt worde?
Ende sy seyden toe hem / Wy konnen. Doch Jesus seyde tot 39
haer/Den drinckbeker dien ick drincke/sult ghy wel drincken/ en-
de met den doop gedoopt worden / daer ick mede gedoopt worde:
Maer het sitten tot mijner rechter eñ tot mijner slincker-[hant] 40
en staet by my niet te geven/maer [het sal gegeven worden] [v] dien
het bereydt is. [x] Ende als de [andere] tiene [dit] hoorden / be- 41
gonden sy het van Jacobo ende Joanne seer qualick te nemen.
Maer Jesus haer tot hem geroepen hebbende / seyde tot haer/ 42
Ghy weet [y] dat de gene / die gheacht worden Overste te zijn der
volckeren/heerschappye voeren over haer/ende hare Groote ghe-
bruyckẽ macht over haer. [z] Doch also en sal 't onder u niet zijn/ 43
maer so wie onder u groot sal willen worden / die sal uwe dienaer
zijn. Ende so wie van u de eerste sal willen worden/die sal aller 44
dienstknecht zijn. Want oock de Sone des menschen en is niet 45
gekomen [a] om ghedient te worden/maer om te dienen/ ende [b] sijne
ziele te gheven [tot] een rantsoen voor vele. [c] Ende sy quamen 46
tot Jericho: ende als hy / ende sijne Discipelen / ende een groote
schare van Jericho uytginck / sat de sone Timei / Bartimeus de
blinde aen den wegh / bedelende. Ende hoorende dat het Je- 47
sus de Nazarener was/ begon hy te roepen ende te seggen / Jesu
ghy Sone Davids ontfermt u mijner. Ende vele bestraften 48
hem/ op dat hy swijgen soude: maer hy riep so veel te meer/ Ghy
Sone Davids ontfermt u mijner. Ende Jesus [stil] staende/ 49
seyde/ dat men hem roepen soude: ende sy riepen den blinden/seg-
ghende tot hem/ Hebt goeden moet/ staet op/ hy roept u.

Ende

s Matth. 20.20.
t Luce 12. 50. Matth. 20. 22. Matth. 20. 22.
v Matth. 25.34.
x Matth. 20.24.
y Matth. 20.25. Luce 22. 25.
z 1. Petr. 5. 3.
a Joan. 13. 14.
b Phil. 2.7. Eph. 1.7. Col. 1.14. 1. Tim. 2.6. Tit. 2.14.
c Matth. 20.29. Luce 18. 35.

Ende hy ſijnen mantel afghewozpen hebbende / ſtont op / ende
quam tot Jeſum. Ende Jeſus antwoordende ſeyde tot hem/
Wat wilt ghy dat ick u doen ſal? ende de blinde ſeyde tot hem/
Rabboni / dat ick ſiende mach worden. Ende Jeſus ſeyde tot
hem/ Gaet henen/ [d] uw' geloove heeft u behouden. Ende terſtont d Matth.9.22.
wiert hy ſiende/ende volghde Jeſum op den wegh. Marc.5.34.

Het xj. Capittel.

1 Christus doet ſijne inkomſte binnen Jeruſalem / ſittende op eenen eſel. 8 Wort van het volck als de Meſſias gelept ende ontfangen met gheluck-wenſchinge. 12 Verbloeckt eenen vygeboom die ſonder vrucht was. 15 Drijft de koopers ende verkoopers uyt den tempel. 20 Roemt de kracht des gheloofs. 24 Ende vermaendt datmen in het bidden ghelooven moet / ende ſijnen naeſten vergheven. 27 Beantwoordt de vraghe/ uyt wat macht hy dit alles dede/ door een weder-vraghe / van den Doop Joannis.

[a] ENde doe ſy Jeruſalem ghenaeckten tot Bethphage ende Be- a Matt.21.1.
thania aen den olijfbergh / ſondt hy twee van ſijne Diſcipe- Luc.19.29.
len uyt. Ende ſeyde tot haer/Gaet henen in het vleck/dat tegen
u over is: Ende terſtont als ghy in 't ſelve komt/ ſult ghy vinden
een veulen gebonden/op welck geen menſche geſeten en heeft/ont-
bindt het ende brenght het. Ende indien yemandt tot u ſeght/
Waerom doet ghy dat? So ſeght/dat de Heere het ſelve van noo-
den heeft/ende hy ſal 't terſtont herwaerts ſenden. Ende ſy gin-
ghen henen/ende vonden het veulen gebonden by de deure buyten
aen de wech-ſcheydinge/eñ ſy ontbonden het ſelve. Ende ſom-
mighe van de ghene die aldaer ſtonden ſeyden tot haer/ Wat doet
ghy/ dat ghy het veulen ontbindt? Doch ſy ſeyden tot haer/ ge-
lijck Jeſus bevolen hadde/ende ſy lietenſe gaen. Ende ſy brach-
ten [b] het veulen tot Jeſum / ende wierpen [c] hare kleederen daer b Joa.12.14
op/ende hy ſat op het ſelve. Ende vele ſpreydden hare kleederen c 2.Reg.9.13
op den wegh / ende andere hieuwen meyen van de boomen / ende
ſpreyddenſe op den wegh. Ende die voor gingen ende die volgh-
den/riepen/ſegghende/ Hoſanna/ [d] geſeghent [is] hy/die komt in d Pſal.118.
den Name des Heeren: Geſegent [zy] het Coninckrijck onſes 26.
Vaders Davids / 't welck komt in den Name des Heeren: Ho-
ſanna inde hooghſte [hemelen]. [e] Ende Jeſus quam binnen e Mat.21.
Jeruſalem/ ende in den Tempel/ ende als hy alles rontom beſien 12.14.
hadde/ende het nu avont-ſtont was/ginck hy uyt nae Bethanien Luc.19.45.
met de twaelve. [f] Ende des anderen daeghs/als ſy uyt Betha- Joan.2.14.
nien gingen hongerde hem. Ende ſiende van verre eenen vijge- f Matth.21.
boom/ die bladeren hadde/ ginck hy [om te ſien] of hy oock yet op 18.
den ſelven ſoude vinden/ ende daer by ghekomen zijnde / vont hy
niet

niet dan bladeren: want het en was de tijt der vijgen niet. En- 1
de Jesus antwoordende seyde tot den selven/ Niemant en ete [ee-
nige] vrucht meer van u in der eeuwicheydt. Ende sijne Discipe-
g Matth. 21.12. Luce 19.45. Joan. 2.14. len hoorden't. Ende sy quamen te Jerusalem / g ende Jesus in 1
den Tempel ghegaen zijnde/ begon de ghene/ die in den Tempel
verkochten/ende kochten/uyt te drijven: ende de tafelen der wisse-
laers ende de sit-stoelen der ghene die de duyven verkochten keer-
de hy om. Ende en liet niet toe dat yemant eenich vat door den 1
h Matth. 21.13. Luce 19.46. i 1.Reg.8. 29. Jesa.56.7. k Jer.7.11. l Joa.7.19. Tempel droeghe. h Ende hy leerde/ segghende tot haer/ En isser 1
niet ghescreven/ i Mijn huys sal een huys des gebets genaemt
worden alle volcken ? k Maer ghy hebt dat [tot] eenen kuyl der
moordenaren gemaeckt. Ende de Schrift-geleerde ende Over- 1
Priesters hoorden [dat]/ende l sochten hoe sy hem dooden souden:
want sy vreesden hem / om dat de gantsche schare ontsettet was
over sijne leere. Ende als het nu late gheworden was/ ginck hy 1
uyt buyten de stadt. Ende des morgens vroech voorby gaende/ 2
saghen sy dat de vyghe-boom verdorret was van de wortelen af.
Ende Petrus [sulcks] indachtigh gheworden zijnde/ seyde tot 2
hem/ Rabbi/ siet/ de vijge-boom dien ghy vervloeckt hebt/ is ver-
dorret. Ende Jesus antwoordende/ seyde tot haer/ Hebt geloo- 2
m Matth. 17.10. ende 21.21. Luce 17.6. ve op Godt. m Want voorwaer segge ick u/ Dat so wie tot desen 2
bergh sal seggen/ Wort opgeheven ende in de zee geworpen/ ende
niet en sal twijfelen in sijn herte/ maer sal gelooven dat 't gene hy
seght ghescheiden sal / het sal hem gheworden soo wat hy seght.
n Jer.29.12. Matt.7.7. Luce 11.9. Joa.14.13. ende 15.7. ende 16.24. Jac.1.5/6. 1.Joa.3.22. ende 5.14. Daerom segghe ick u / n Alle dinghen / die ghy biddende be- 2
geert/ gheloooft dat ghyse ontfanghen sult/ ende sy sullen u gewor-
o Matth. 6.14. Col.3.13. den. Ende wanneer ghy staet om te bidden / o vergheeft indien 2
ghy yet hebt teghen yemant/ op dat oock uwe Vader/ die in de He-
p Matth. 18.35. melen is/ u-lieden uwe misdaden verghheve. p Maer indien ghy 2
niet en vergeeft/ so en sal uwe Vader die in de Hemelen is/ oock u-
q Matth. 21.23. Luce 20.1. we misdaden niet verghheven. q Ende sy quamen wederom te 2
Jerusalem : ende als hy in den Tempel wandelde / quamen tot
hem de Over-Priesters ende de Schrift-geleerde/ ende de Ouder-
r Exod.2. 14. Actes 4.7. ende 7.27. linghen. Ende seyden tot hem/ r Door wat macht doet ghy dese 2
dingen? Ende wie heeft u dese macht ghegeven/ dat ghy dese din-
ghen doen soudet ? Maer Jesus antwoordende/ seyde tot haer/ 2
Ick sal u oock een woordt vraghen / antwoordt my oock/ ende so
sal

sal ick u seggen/ door wat macht ick dese dingen doe. De Doop
Joannis was die uyt den Hemel/of uyt de menschen ? Antwoort
my. Ende sy overleyden onder haer/seggende/ Indien wy seg=
ghen uyt den Hemel/so sal hy segghen/Waerom en hebt ghy hem
dan niet gelooft ? Maer indien wy segghen uyt de menschen/so
vreesen wy het volck : [f] want sy hielden alle van Joannes/dat hy f Matth. 14.5.
waerlick een Propheet was. Ende antwoordende/ seyden sy tot Marc.6.20.
Jesum/Wy en weten't niet. Ende Jesus antwoordende/seyde tot
haer/ So en segge ic u oock niet/ door wat macht ic dese dingẽ doe.

Het xij. Capittel.

1 Door de ghelijckenisse van eenen wijngaert verhuert aen de landt-lieden / die haers heeren dienst-knechten ende sone mishandelden ende doodden/verkondight Christus den Joden hare verwerpinge ende onderganck. 13 Beantwoort de vrage/ oft geoorloft is den Keyser schattinge te geven. 18 Ghelijck oock de vrage der Sadduceen van een vrouwe die seven mans gehadt hadde/ ende bewijst teghen henlieden de opstandinghe uyt den dooden. 28 Verklaert welck het grootste ghebodt is. 35 Leerdt dat de Messias beyde een Heere ende een Sone Davids is. 38 Waerschouwt sijne toehoorders voor de eergierichheyt eñ geveynstheyt der Schriftgeleerde. 41 Prijst de geringe aelmoesse van een arme weduwe.

[a] ENde hy begon door ghelijckenissen tot haer te segghen/ Een a Matth. 21.23.
mensche [b] plantede eenen wijngaert / ende settede eenen tuyn Luce 20.9.
daerom / ende groef eenen wijnpers-back / ende bouwde eenen b Psa.80.9.
toorn / ende verhuerde dien aen de landt-lieden/ende reysde buyten Jesai.5.1.
landts. Ende als de tijdt was / sondt hy eenen dienstknecht tot Jer.2.21. ende 12.10.
de lantlieden/ op dat hy van de lantlieden ontfinghe van de vrucht
der wijngaerts. Maer sy namen ende sloegen hem/ ende sonden
[hem] ledich henen. Eñ hy sont wederom eenen anderen dienst-
knecht tot haer / ende dien steenighden sy/ ende wondeden hem het
hooft/ende sonden [hem] henen schandelick ghehandelt zijnde.
Ende wederom sondt hy eenen anderen / ende dien dooden sy:
ende vele andere / [waer van] sy de sommige sloegen/ ende de som=
mighe dooden. Als hy dan noch eenen sone hadde / die hem lief
was / so heeft hy oock dien ten laetsten tot haer gesonden / seggen=
de/ Sy sullen immers mijnen sone ontsien. Maer die lantlie=
den seyden onder malkanderen / [c] Dese is de erfghenaem / [d] komt c Psal. 2.8.
laet ons hem dooden/ende de erffenisse sal onse zijn. Eñ sy namen d Genes.37.18.
ende doodden hem / eñ wierpen [hem] uyt buyten den wijngaert. Matt.26.3.
Wat sal dan de Heere des wijngaerts doen ? Hy sal komen eñ Joan.11.53.
de lantlieden verderven / ende den wijngaert aen andere gheven. e Psal. 118.22.
En hebt ghy oock dese Schrift niet ghelesen ? De [e] steen dien Jesai.28.16.
de bouwlieden verworpen hebben / dese is geworden tot een hooft Mat.21.42.
des hoecks. Van den Heere is dit geschiet /ende het is wonder= Luc.20.17. Actor.4.11. Rom.9.33. 1.Petr. 2.6.
lick

lick in onse ooghen. Ende sy sochten hem te vanghen / maer sy 1
vreesden de schare: want sy verstonden dat hy die gelijckenisse op
haer sprack: ende sy verlieten hem ende ghinghen wech. [f] Ende 1
sy sonden tot hem eenighe der Phariseen ende der Herodianen/ op
dat sy hem in [sijne] reden vanghen soude. Dese nu quamen 1
ende seyde tot hem / Meester / wy weten dat ghy waerachtigh
zijt / ende nae niemant en vraeght / want ghy en siet den persoon
der menschen niet aen / maer ghy leert den wegh Godts in der
waerheydt: Is het gheoorloft den Keyser schattinghe te gheven
ofte niet? Sullen wy geven/ ofte niet geven? Ende hy wetende 1
hare geveynstheyt/seyde tot haer/wat versoeckt ghy my? brenght
my eenen penninck / dat ick [hem] sie. Ende sy brachten [ee- 1
nen]. Ende hy seyde tot haer / Wiens is dit beelt / ende het op-
schrift? ende sy seyden tot hem / Des Keysers. Ende Jesus 1
antwoordende seyde tot haer / [g] Gheeft dan den Keyser dat des
Keysers is / ende Gode dat Godes is. Ende sy verwonderden
haer over hem. [h] Ende de Sadduceen quamen tot hem / welc- 1
ke seggen/ datter gheen opstandinghe en is/ende vraechden hem/
segghende / [i] Meester / Moses heeft ons gheschreven / in dien 1
yemants broeder sterft / ende een wijf achter laet/ ende geene kin-
deren nae en laet / dat sijn broeder des selfs wijf nemen sal / ende
sijne broeder zaedt verwecken. Daer waren nu seven broeders/ 2
ende de eerste nam een wijf / ende stervende en liet gheen zaet nae.
De tweede nam haer oock ende is ghestorven / ende oock dese 2
en liet gheen zaet nae: ende de derde desghelijcks. Ende [alle] 2
de seven namen de selve/ ende en lieten geen zaet na: de laetste van
allen is oock het wijf ghestorven. In de opstandinghe dan/ 2
wanneer sy sullen opghestaen zijn/ wiens wijf sal sy van dese
zijn? want die seven hebben haer tot een wijf ghehadt. Ende 2
Jesus antwoordende/ seyde tot haer/ En dwaelt ghy niet / daer-
om dat ghy de Schriften niet en weet / noch de kracht Godts?
Want als sy uyt den dooden sullen opghestaen zijn / soo en 2
trouwen sy niet/noch en worden niet ten houwelicke ghegheven:
maer sy zijn [k] ghelijck Enghelen / die in de Hemelen [zijn].
Doch aengaende de doode / dat sy opghewect sullen worden/ 2
hebt ghy niet gelesen in het boeck Mosis / hoe Godt in den door-
nen-bosch tot hem ghesproken heeft/seggende/ [l] Ick ben de Godt
Abra-

f Matth. 22.15. Luce 20.20.

g Matth. 17.25. ende 22.21. Rom.13.7.

h Matth. 22.23. Luce 20.27. Actor.23.8.

i Deut.25.5/6.

k Matth. 22.30. 1.Joan.3.2.

l Exod.3.6. Matth.22.31/32. Act.7.32. Hebr.11.16.

27 Abrahams ende de Godt Isaacs / ende de Godt Jacobs. Godt
en is niet een [Godt] der doode / maer een Godt der levende. Ghy
28 dwaelt dan seer. m Ende een der Schriftgheleerde hoorende m Mat. 22. 34.
dat sy te samen in woorden waren / [ende] wetende dat hy haer Luc. 10. 25.
wel geantwoort hadde / quam tot hem / ende vraeghde hem / Welck
29 is het eerste ghebodt van allen? Ende Jesus antwoordde hem /
Het eerste van alle de gheboden is / n Hoort Israël / De Heere on- n Deut. 6. 4. ende 10. 12.
30 se Godt is een eenigh Heere. Ende ghy sult den Heere uwen Luc. 10. 27.
Godt lief hebben uyt gheheel uw' herte / ende uyt gheheel uwe
ziele / ende uyt gheheel uwen verstande / ende uyt gheheel uwe
31 kracht. Dit is het eerste ghebodt. Ende het tweede [desen] ge-
lijck / [is] dit / o Ghy sult uwen naesten lief hebben als u selven. o Lev. 19. 18 Mat. 22. 39
32 Daer en is gheen ander ghebodt grooter dan dese. Ende de Rom. 13. 9.
Schriftgheleerde seyde tot hem / Meester / ghy hebt wel in der Gala. 5. 14. Jac. 2. 8.
waerheydt gheseght / datter een eenich Godt is / ende daer en is
33 gheen ander dan hy. Ende / hem lief te hebben uyt gheheel het
herte / ende uyt gheheel het verstant / ende uyt gheheel de ziele / ende
uyt gheheel de kracht: ende den naesten lief te hebben als hem
selven / is meer dan alle de brandt-offeren ende de slacht-offeren.
34 Ende Jesus siende dat hy verstandelick gheantwoordt had-
de seyde tot hem / Ghy en zijt niet verre van het Coninckrijcke
35 Godts. Ende niemant en durfde hem meer vraghen. p Ende p Mat. 22. 41.
Jesus antwoordde ende seyde / leerende in den Tempel / Hoe seg- Luc. 20. 41.
ghen de Schriftgheleerde / dat de Christus een Sone Davids is?
36 Want q David selve heeft door den heylighen Geest gheseght / q Psal. 110. 1.
De Heere heeft geseght tot mijnen Heere / Sit aen mijne rechter- Actor. 2. 34.
[handt] / tot dat ick uwe vyanden sal gheset hebben tot een voet- 1. Cor. 15. 25
37 banck uwer voeten. David dan selven noemt hem [sijnen] Hee- Hebr. 1. 13. ende 10. 13.
re: ende hoe is hy sijn sone? Ende de menichte der schare hoorde
38 hem gheerne. r Ende hy seyde tot haer in sijne leere / Wacht u r Mat. 23. 5. 6.
voor de Schriftgeleerde / die daer geerne willen wandelen in lange Luc. 11. 43.
39 kleederen / ende gegroet zijn op de merckten. Ende de voorghe- ende 20. 46.
stoelten [hebben] in de Synagogen / ende de voor-aensittingen in
40 de maeltijden. s Welcke de huysen der weduwen op eten / ende s Matth. 23. 14.
[dat onder den schijn van lange te bidden. Dese sullen swaerder Luc. 20. 46. 2. Tim. 3. 6.
41 oordeel ontfangen. t Ende Jesus geseten zijnde tegen over v de Tit. 1. 11. t Luc. 21. 1.
Schadt-kiste / sach hoe de Schare ghelt wierp in de Schat-kiste / v 2. Reg. 12. 9.

ende vele rijcke wierpen vele [daer in]. Eñ daer quam een arme 4
weduwe/die wierp twee kleyne [penninghskens daer in/]'twelck
is een oort. Ende [Jesus] sijne Discipelen tot hem geroepen heb- 4
x 2. Cor. 8. 12. bende/seyde tot haer/ Voorwaer ick segghe u/ dat x dese arme we-
duwe meer ingeworpen heeft / dan alle die in de Schat-kiste ghe-
worpen hebben. Want sy alle hebben van haren overvloet [daer 4
in] geworpen: maer dese heeft van haer ghebreck / al wat sy had-
de [daer in] gheworpen / haren gantschen leef-tocht.

Het xiij. Capittel.

1 Christus voorseght de verwoestinge des Tempels ende der stadt Jerusalem. 5 Daer by voegen-de de swarigheden ende teeckenen/ die voor ende ontrent deselve souden geschieden. 10 Ende vertroost tusschen beyden de sijne met den gheluckighen voortganck des Euangeliums/ende met den bystant des Heyligen Gheests/ haer vermanende tot volstandigheydt. 14 Hy wijstse op de Prophetye Daniels/ ende raedt haer in tijdts te vluchten/om die groote ellende te ontgaen. 21 Waerschout teghen de ver-leydinge ende mirakelen der valscher Christi, ende Propheten. 24 Beschrijft voorders de teeckenen van het eynde der werelt/ende sijne toekomste ten oordeele/waer van den dagh alleen den Vader bekent is. 33 Ende vermaent daerom tot gestadigh waecken ende bidden.

a Matth. 24.1. EEnde als hy a uyt den Tempel ginck / seyde een van sijne Dis- 1
Luce 21.5. cipelen tot hem/Meester/siet hoedanige steenen/ende hoedani-
ge gebouwen: Ende Jesus antwoordende seyde tot hem/ Siet 2
b 1. Reg. 9/ ghy dese groote ghebouwen? b daer en sal niet [eenen] steen op
7/8. den [anderen] steen ghelaten worden / die niet afghebroken en sal
Mich. 3/12. Luce 19/44. worden. c Ende als hy geseten was op den olijfberch tegen den 3
c Matth. Tempel over/vraechde hem Petrus/ ende Jacobus/ ende Joan-
24.3. Luce 21.7. d Act. 1/6. nes / ende Andreas alleen. d Seght ons wanneer sullen dese 4
dingen zijn? ende welck is het teecken wanneer dese dingen alle
volëyndight sullen worden? Ende Jesus haer antwoorden- 5
e Jer. 29/8. de begon te segghen / e Siet toe dat u niemant en verleyde.
Ephes. 5/6. 2. Thes. 2/2/ Want vele sullen komen f onder mijnen Name / segghende/ 6
3. 1. Joan. 4/1. Jck ben [de Christus]/ende sullen vele verleyden. Ende wan- 7
f Jer. 14/14 neer ghy sult hooren van oorlogen / ende geruchte van oorlogen/
ende 23.21. so en wort niet verschrickt: want [dit] moet gheschieden. Maer
g Jes. 19/2. noch en is het eynde niet. g Want het [een] volck sal tegen het 8
[ander] volck opstaen/ende het [een] Coninckrijck tegen het [an-
der] Coninckrijck / ende daer sullen aerdbevinghen zijn in ver-
scheyden plaetsen / ende daer sullen honghers-nooden wesen/ende
h Matth. beroerten. Dese dinghen zijn [maer] beginselen der smerten.
10.17. ende 24/9. h Maer siet ghy voor u selven toe: want sy sullen u overleve- 9
Luce 21/12. Joan. 15/19. ren in de Raeds-vergaderingen/ende in de Synagogen: Ghy sult
ende 16/2. Apoc. 2/10. geslagen worden / ende voor Stadthouders ende Coninghen sult
ghy

ghy ghestelt worden/ om mijnent wille/haer tot een getuygenisse.
10 Ende het Euangelium moet eerst ghepredickt worden onder
11 alle de volcken. [i] Doch wanneer sy u leyden sullen om u over te | i Mat. 10. 19.
leveren / soo en zijt te vooren niet besorght wat ghy spreken sult/ | Luc. 12. 11.
noch en bedenckt het niet: maer soo wat u in die ure gegeven sal | ende 21. 14.
worden/dat spreeckt. Want ghy en zijt het niet die spreeckt/ maer
12 de heylige Geest. [k] Ende de[een] broeder sal den[anderen] broe- | k Ezech. 38. 21.
der overleveren tot den doot/ende de vader het kindt: ende de kin- | Mich. 7. 6.
13 deren sullen opstaen tegen de ouders/ende sullense dooden. Ende
ghy sult ghehatet worden van alle/om mijns naems wille: [l] maer | l Matth. 10 22.
14 wie volherden sal tot den eynde / die sal salich worden. [m] Wan- | ende 24/13.
neer ghy dan sult sien den grouwel der verwoestinghe / daer van | Luc. 21. 19.
door den Propheet [n] Daniel ghesproken is / staende daer het niet | Apoc. 2. 7. 10
en behoort (die het leest die mercke daer op) [o] alsdan die in Judea | m Mat. 24. 15.
15 zijn/dat'se vlieden op de bergen. Ende die op het dack is/en ko- | Luc. 21. 20.
me niet af in het huys / noch en gae niet in / om yet uyt sijn huys | n Dan. 9. 27.
16 wech te nemen. Ende die op den acker is/ en keere niet weder te | o Lu. 21/21.
17 rugge om sijn kleedt te nemen. Maer wee den bevruchten ende
18 den sooghenden [vrouwen] in die dagen. Doch biddet dat uwe
19 vlucht niet en gheschiede des winters. Want die daghen sullen
sulcke verdruckinghe zijn/ welcker gelijcke niet geweest en is van
den beginne der schepselen / die Godt geschapen heeft/ tot nu toe/
20 noch oock niet zijn en sal. Ende indien de Heere de daghen niet
verkort en hadde/ gheen vleesch en soude behouden worden: maer
om der uytverkorenen wille/die hy heeft uytverkoren/ heeft hy de
21 daghen vercort. [p] Ende alsdan soo yemandt tot u lieden sal seg- | p Matth. 24/23.
ghen / Siet hier is de Christus: ofte siet/ hy is daer / en ghelooft | Luc. 21. 8.
22 het niet. [q] Want daer sullen valsche Christi / ende valsche Pro- | q Deut. 13/1
pheten opstaen / ende sullen teeckenen ende wonderen doen/ om te | 2. Thes. 2. 11
verleyden / indien het moghelick ware / oock de uytverkorene. | r Jes. 13/10.
23 Maer ghy-lieden siet toe: Siet/ ick hebbe u alles voorseght. | Ezech. 32/7. Joël 2/31. ende 3/15.
24 [r] Maer in die daghen / nae die verdruckinghe/ sal de Sonne | Mat. 24/29 Luc. 21/25.
verduystert worden/ ende de Mane en sal haer schijnsel niet ghe- | Apoc. 6/12.
25 ven. Ende de sterren des hemels sullen daer uytvallen / ende de | s Dan. 7/10 Mat. 16/27 ende 24/30.
krachten die in de hemelen [zijn] / sullen beweeght worden. | Mar. 14/62 Luc. 21/27.
26 [s] Ende alsdan sullen sy den Sone des menschen sien/ komende | Actor. 1/11/ 1. The. 4/16
in de wolcken/met groote kracht ende heerlickheyt. | 2/The/1. 10 Apoc/1/7.

Ende alsdan sal hy sijne Enghelen uytsenden / ende sal sij- 27
ne uytverkorene by een vergaderen uyt de vier winden / van het
t Matth. 24.32. Luce 21.29. uyterste der aerden/ tot het uyterste des hemels. t Ende leert van 28
den vijgheboom dese ghelijckenisse: wanneer nu sijnen tack teer
wort / ende de bladeren uytspruyten / so weet ghy dat de Somer
na by is. Alsoo oock ghy / wanneer ghy dese dinghen sult sien 29
geschieden/ so weet dat [het] na by voor de deure is. Voorwaer 30
ick segge u/ dat dit gheslachte niet en sal voor-by gaen/ tot dat alle
v Ps.102.27 Jesai.40.8. ende 51.6. Hebr.1.11. dese dingen sullen geschiet zijn. v De hemel ende de aerde sullen 31
voor by gaen / maer mijne woorden en sullen gheensins voor-by
x Matth. 24.36. Actor.1.7. gaen. x Maer van dien dagh ende die uyre en weet niemandt/ 32
noch de Engelen die in den hemel zijn/ noch de Sone/ dan de Va-
y Matth. 24.42. ende 25.13. Luce 12.40. ende 21.36. 1.Thes. 5.6. der. y Siet toe/ waeckt eñ bidt/ want ghy en weet niet wanneer 33
de tijdt is. Ghelijck een mensche buyten landts reysende / sijn 34
huys verliet/ ende sijnen dienstknechten macht gaf/ ende elck sijn
werck / ende den deur-wachter gheboot dat hy soude waecken.
So waeckt dan (want ghy en weet niet wanneer de heere des 35
huys komen sal/ [des avons] late/ ofte ter middernacht/ ofte met
het hanen-gekraey ofte in den morghenstont.) Op dat hy niet 36
onvoorsiens en kome/ ende u slapende vinde. Ende 't ghene ick 37
u segghe/ [dat] segghe ick allen / Waeckt.

Het xiiij. Capittel.

1 De Over-Priesters ende Schrift-geleerde soecken gelegentheydt om Christum te dooden. 3 Een vrouwe salft hem te Bethanien/ welcke daet Christus verantwoordt. 10 Hy wordt van Juda om gelt verkocht aen de Over-Priesters. 12 Doet het Pascha bereyden / ende eet het met sijne Discipelen. 18 ende openbaert de verraderye Jude. 22 Stelt sijn Avondtmael in. 27 Voorseght sijnen Discipelen hare verstroyinge/ ende Petro sijnen val. 32 Begint in het hofken sijn lijden met grooten anghst/ ende bidt den Vader. 37 vermanende sijne Discipelen tot waken. 43 Wordt van Juda verraden met eenen kus. 46 van de Joden gevangen. 47 waer over Petrus een van deselve de oore afhoudt. 50 wordt van de sijne verlaten. 53 voor den Joodtschen Raedt ghebracht. 56 van valsche getuygen beschuldicht. 60 Van den Hooghen-Priester ondervraecht. 63 als een Godts-lasteraer des doodts schuldigh verklaert/ ende smadelick mishandelt. 66 Petrus versaeckt hem drymael. 72 ende beweent sijnen val.

a Matth. 26.2. Luce 22.1. Joan.13.1. ende 11.55. a ENde het Pascha/ ende [het Feest] der ongehevelde [brooden] 1
was na twee dagen/ ende de Overpriesters ende de Schrift-
gheleerde sochten/ hoe sy hem met listicheydt vangen ende dooden
souden. Maer sy seyden/ Niet in het feest/ op dat niet misschien 2
b Matth. 26.6. Luce 7.37. Joan.11.2. ende 12.3. oproer onder het volck en worde. b Ende als hy te Bethanien 3
was in het huys Simonis des Melaetschen / daer hy aen [tafel]
sat / quam een vrouwe hebbende een alabaster-flessche met salve
van onvervalschte nardus / van grooten prijs: ende d'alabaster-
flessche ghebroken hebbende/ goot die op sijn hooft. Ende daer 4

waren sommighe die dat seer qualick namen by haer selven / ende
5 seyden / Waer toe is dit verlies der salve ghescheidt? Want de
selve hadde konnen boven de drie hondert penninghen verkocht/
ende [die] den armen gegeven worden: ende sy vergrimden tegen
6 haer. Maer Jesus seyde / Laet af van haer: wat doet ghy
haer moeyten aen? Sy heeft een goet werck aen my ghewrocht.
7 [c] Want de arme hebt ghy altijdt met u/ ende wanneer ghy wilt [c] Deut.15/11.
kondt ghy haer wel doen/ maer my en hebt ghy niet altijdt.
8 Sy heeft gedaen 't geen sy konde: sy is voorgekomen om mijn
lichaem te salven / [tot een voorbereydinghe] ter begravenisse.
9 Voorwaer segge ick u/ alwaer dit Evangelium ghepredickt sal
worden in de geheele werelt / [daer] sal oock tot harer ghedachte-
10 nisse ghesproken worden/ van 't ghene sy ghedaen heeft. [d] Ende [d] Matth. 26,14.
Judas Iscarioth / een van de twaelve ginck henen tot de Over- Luce 22,4.
11 priesters/ op dat hy hem haer soude overleveren. Ende sy [dat]
hoorende/ waren verblijdt/ ende beloofden hem gelt te geven/ ende
12 hy socht hoe hy hem bequamelick overleveren soude. [e] Ende [e] Mat. 26. 17.
op den eersten dagh [f] der onghehevelde [brooden] / wanneer sy het Luce 22.7.
Pascha slachteden / seyden sijne Discipelen tot hem / Waer wilt [f] Exod. 12. 17.
ghy dat wy henen gaen/ ende bereyden/ dat ghy het Pascha etet?
13 Ende hy sondt twee van sijne Discipelen uyt / ende seyde tot
haer / Gaet henen in de stadt / ende u sal een mensche ontmoeten/
14 draghende een kruycke waters / volcht dien. Ende so waer hy
ingaet/ seght tot den heere des huys/ De Meester seght/ Waer is
de eet-sale / daer ick het Pascha met mijne Discipelen eten sal?
15 Ende hy sal u wijsen een groote opper-sale / toegherust [ende]
16 ghereedt: bereydt het ons aldaer. Ende sijne Discipelen gin-
gen uyt/ ende quamen in de stadt / ende vonden 't ghelijck hy haer
17 geseght hadde/ ende bereyden het Pascha. [g] Ende als het avont [g] Matth. 26.20.
18 ghewordden was / quam hy met de twaelve. Ende als sy aensa- Luce 22. 14
ten ende aten/ seyde Jesus/ Voorwaer ick segghe u / [h] dat een van [h] Psal.41. 10.
19 u/ die met my eet / my sal verraden. Ende sy begonden bedroeft Actor.1.17.
te worden / ende d'een na d'ander tot hem te segghen / Ben ick 't?
20 ende een ander / Ben ick 't? Maer hy antwoordde ende
seyde tot haer / ['T is] een uyt de twaelve / die met my in de
21 schotel indopt. De Sone des menschen gaet wel henen/
ghelijck van hem gheschreven is / maer wee dien mensche / door

welcken de Sone des menschen verraden wordt: Het waer hem
i Matth. 26/26. goet/so die mensche niet gheboren en ware geweest. [i] Ende als 22
Luc.22.19. sy aten/nam Jesus broodt/ende als hy gesegent hadde/brack hy
1.Cor.11.23 het / ende gaf het haer / ende seyde / Nemet /etet / dat is mijn lic-
haem. Ende nam den drinckbeecker/ende ghedanckt hebbende/ 23
gaf haer [dien]: ende sy droncken alle uyt den selven. Ende hy 24
seyde tot haer / Dat is mijn bloedt / het [bloedt] des nieuwen
Testaments / 't welck voor vele vergoten wort. Voorwaer ick 25
segge u/ dat ick niet meer en sal drincken van de vrucht des wijn-
stocks / tot op dien dagh / wanneer ick deselve sal nieuwe drinc-
ken in het Coninckrijcke Godts. Ende als sy den Lofsangh 26
k Matth. 26/31. ghesonghen hadden / gingen sy uyt nae den Olijfbergh. [k] En- 27
Joan.16.32. de Jesus seyde tot haer/Ghy sult in desen nacht alle aen my ghe-
l Zach.13.7. m Matth. erghert worden: Want daer is gheschreven / [l] Ick sal den
16/32. ende 28/10. herder slaen/ ende de schapen sullen verstroyt worden. [m] Maer 28
Marc.16/7. na dat ick sal opghestaen zijn / sal ick u voorgaen na Galileen.
Ende Petrus seyde tot hem / Of sy oock alle ghe-erghert wor- 29
n Matth. den/ so en sal ick doch niet [ge-erghert worden]. [n] Ende Jesus 30
20/34. Luc.22/34. seyde tot hem/Voorwaer ick segge u/dat heden in desen nacht/eer
Joan.13/38. de haen tweemael gekraeyt sal hebben / ghy my drymael sult ver-
o Joa.13/37 loochenen. [o] Maer hy seyde noch dies te meer / Al moeste ick 31
met u sterven/ soo en sal ick u gheensins verloochenen. Ende ins-
p Matth. gelijcx seyden sy oock alle. [p] Eñ sy quamen in een plaetse/welc- 32
26/36. Luc.22/39. ker name was Getsemane/ende hy seyde tot sijne Discipelen/Sit
Joan. 18/1. hier neder tot dat ick ghebeden sal hebben. Ende hy nam 33
met hem Petrum / ende Jacobum / ende Joannem / ende begon
verbaest ende seer beanghst te worden. Ende seyde tot haer/ 34
q Joa.12/27 [q] Mijn ziele is gheheel bedroeft tot der doot toe: Blijft hier ende
r Luc.22/41. waeckt/ [r] Ende een weynich voortghegaen zijnde viel hy op de 35
aerde/ende badt/so het mogelick ware/dat die uyre van hem voor
by ginghe. Ende hy seyde Abba/ Vader/alle dingen zijn u mo- 36
s Joan.6/38 gelick: Neemt desen drinckbeker van my wech: [s] Doch niet wat
t Matth. 26/40. ick wil / maer wat ghy [wilt]. [t] Ende hy quam ende vant haer 37
Luc.22/45. slapende/ ende seyde tot Petrum/ Simon slaept ghy? En kondt
ghy niet een uyre waecken? Waecket ende biddet / op dat ghy 38
v Gal.5/17. niet in versoeckinghe en komt: [v] de gheest [is] wel ghewillich/
maer 't vleesch is swack. Ende wederom henen gegaen zijnde/ 39
badt

40 badt hy / sprekende de selve woorden. Ende wedergekeert zijn-
de / vondt hyse wederom slapende: want hare ooghen waren be-
swaerdt / ende sy en wisten niet wat sy hem antwoorden souden.
41 Ende hy quam ten derdenmael / ende seyde tot haer / Slaept
[nu] voorts ende rust. Het is genoegh: de ure is gekomen. Siet
de Sone des menschen wordt over-gelevert inde handen der son-
42 daren. Staet op/laet ons gaen: Siet die my verraet is na-by.
43 x Ende terstont als hy noch sprack / quam Judas aen / die een x Matth. 26.47.
was vande twaelve / ende met hem een groote schare met sweer- Luc.22.47.
den ende stocken / [ghesonden] van de Overpriesters / ende de Joan.18.3.
44 Schriftgheleerde / ende de Ouderlinghen. Ende die hem ver-
riet/hadde haer een gemeyn teecken ghegheven/segghende/Dien
ick kussen sal/die is't/grijpt hem/ende leyt hem seeckerlick henen.
45 Ende als hy ghekomen was / ginck hy terstont tot hem / ende
46 seyde / Rabbi / Rabbi: ende y kuste hem. Ende sy sloeghen ha- y 2.Sam. 20.9.
47 re handen aen hem/ ende grepen hem. Ende een der ghene / die
daer by stonden / het sweert treckende / sloegh den dienstknecht
des Hooghen-priesters/ ende hieuw hem sijne oore af.
48 Ende Jesus antwoordende seyde tot haer / Zijt ghy uytghe-
gaen met sweerden ende stocken als teghen eenen moordenaer om
49 my te vanghen? Daghelijcks was ick by u lieden in den Tem-
pel leerende/ende ghy en hebt my niet ghegrepen: maer [dit ghe-
50 schiedt] z op dat de Schriften vervuldt souden worden. a Ende z Psal. 22.7. ende 69.10.
51 sy hem verlatende zijn alle ghevloden. Ende een seecker jonge- Luc.24.25.
linck volghde hem / hebbende een lijnwaet om-ghedaen over het a Job 19.13. Psal.88.9.
52 naeckte [lijf]/ende de jonghelinghen grepen hem. Ende hy het
53 lijnwaet verlatende is naeckt van haer gevloden. b Ende sy ley- b Matth. 26.57.
den Jesum henen tot den Hooghen-priester: ende by hem verga- Luc.22.54.
derden alle de Overpriesters / ende de Ouderlinghen / ende de Joan.18.13.
54 Schriftgheleerde. Ende Petrus volghde hem van verre / tot 24.
binnen inde zale des Hooghenpriesters/ende hy was mede sitten-
55 de met de dienaren / ende hem wermende by het vyer. c Ende c Matth. 26.59.
de Overpriesters ende de geheele Raedt sochten getuyghenisse te-
56 ghen Jesum / om hem te dooden / ende en vonden niet. Want Actor.6.13.
vele ghetuyghden valschelick tegen hem / ende de ghetuygenissen
57 en waren niet eenpaerich. Ende eenighe opstaende ghetuygh-
58 den valschelick teghen hem/seggende/ Wy hebben hem hooren

d Marc. 15. 29. Joan. 2. 19.
segghen / [d] Jck sal desen Tempel/die met handen ghemaeckt is/
afbreken / ende in drie daghen eenen anderen sonder handen ghe-
maeckt/bouwen. Ende oock also en was haer getuygenisse niet 59
e Matt. 26. 62.
eenpaerigh. [e] Ende de Hooghepriester in 't midden opstaende 60
vraeghde Jesum/seggende/ En antwoordt ghy niets? Wat ghe-
f Jesa. 53. 7. Actor. 8. 32.
tuygen dese teghen u? [f] Maer hy sweegh stille eñ en antwoord- 61
de niets. Wederom vraeghde hem de Hooghepriester/ eñ seyde tot
hem/ zijt ghy de Christus/ de Sone des gheseghenden [Godts]?
g Dan. 7. 10. ende 24. 30. ende 25/31. Matth. 16. 27. Luc. 21/27. Actor. 1/ 11. 1. The. 4/16. 2. The. 1/10. Apoc. 1/7.
Ende Jesus seyde/ ick ben 't: [g] Ende ghy lieden sult den So- 62
ne des menschen sien sitten ter rechter-[hant] der kracht [Godts]/
ende komen met de wolcken des hemels. Ende de hooghepri- 63
ster verscheurende sijne kleederen/ seyde/ wat hebben wy noch ge-
tuyghen van nooden? Ghy hebt de [Godts-] lasteringhe ghe- 64
hoort / wat dunckt u-lieden? Ende sy alle veroordeelden hem des
doots schuldich te zijn. Eñ sommige begonden hem te bespou- 65
h Job 16/10 Jesa. 50/6. Joan. 19/3.
wen/ ende sijn aengesicht te bedecken/ ende [h] met vuysten te slaen/
ende tot hem te segghen / Propheteert : ende de dienaers gaven
i Matt. 2/6/ 58/69. Luc. 22/55. Joan. 18/16 17.
hem kinnebackslaghen. [i] Ende als Petrus beneden in de zale 66
was/ quam eene van de dienstmaeghden des Hooghen-priesters/
Ende siende Petrum hem warmende / sach sy hem aen / ende 67
seyde / Oock ghy waert met Jesu den Nazarener. Maer hy 68
heeft het geloochent/ seggende/ Jck en kenne [hem] niet/ noch ick
en weet niet wat ghy seght. Ende hy ginck buyten in de voor-za-
k Matth. 26/71. Luc. 22/58. Joan. 18/25
le / ende de haen kraeyde. [k] Ende de dienstmaeght hem weder- 69
om siende/ begon te segghen tot de gene die daer by stonden/ Dese
is een van die. Maer hy loochende het wederom. Eñ een wey- 70
nigh daer nae die daer by stonden / seyden wederom tot Petrum/
Waerlick ghy zijt een van die : want ghy zijt oock een Galileer/
eñ uwe sprake gelijckt. Eñ hy begon [hem selven] te vervloec- 71
ken eñ te sweeren/ Jck en kenne desen mensche niet/ dien ghy seg-
ghet. Ende de haen kraeyde de tweedemael/ ende Petrus wiert 72
indachtigh des woorts / 't welck Jesus tot hem ghesegt hadde/
l Mat. 26. 34. 75. Luc. 22/61. Joan. 13/38 ende 18/27.
[l] Eer de haen tweemael ghekraeyt sal hebben / sult ghy my drie-
mael verloochenen. Ende hy [hem] van daer makende / weende.

Het xv. Capittel.

1 Christus wordt van de Joden Pilato overghelevert/ende voor hem beschuldight : waer van onder-vraeght zijnde/ swijght stille. 6 Pilatus tracht hem los te laten / maer op het aendringhen des volcx laet hy Barrabam los / ende gheeft Christum over om ghekruyst te worden. 16 Welcken de krijghs-knechten bespotten ende mishandelen. 21 Simon van Cyrenen wort ghedwonghen sijn kruys te dra-ghen

ghen. 23 Hem wordt myrrhen-wijn aenghebonden. 24 Hy wort ghekruyst met twee moordenaren.
29 Ende vande voor-by gaende gelastert. 33 Duysternisse komt op der aerden. 34 Christus roept
tot sijnen Vader/ende wordt daer over bespot. 36 ende als hem edick toeghereyckt was/gheeft hy sy-
nen gheest. 38 De voorhanck des Tempels scheurt. 40 Eenighe vrouwen sien van verre toe.
42 Christus wort van Joseph van Arimathea begraven.

ENde [a] terstont des morgens vroech hielden de Overpriesters a Psal. 2.2.
t'samen raedt / met de Ouderlingen ende Schriftgeleerde/en- Mat. 27.1. Luce 22. 66.
de den geheelen Raedt/ ende Jesum gebonden hebbende/brachten ende 23.1. Joan. 18.28
sy [hem] henen/ende gaven [hem] [b] aen Pilatum over. [c] Ende b Acto. 3.13.
Pilatus vraeghde hem / Zijt ghy de Coninck der Joden ? ende c Mat. 27.11 Luc. 23.3.
hy antwoordende/ seyde tot hem / Ghy seght het. Ende de O- Joan. 18.33.
verpriesters beschuldighden hem van vele [saken] : maer hy en
antwoorde niets. [d] Ende Pilatus vraeghde hem wederom/seg- d Mat. 27. 13.
gende/ en antwoordt ghy niet? Siet hoe vele [saken] sy teghen u Joan. 19.10
getuygen. Ende Jesus en heeft niet meer gheantwoort/ so dat
Pilatus hem verwonderde. [e] Ende op het Feest liet hy haer e Mat. 27.15
eenen ghevanghenen los/ wien sy oock begeerden. [f] Ende daer Luc. 23.17. Joan. 18.39
was een/ ghenaemt Barabbas gevangen met [andere] mede op- f Mat. 27.16. Luc. 23.19.
roer-makers / die in den oproer eenen doodtslach ghedaen hadde. Joan. 18.40
Ende de schare riep uyt/ende begon te begeeren / [dat hy dede]
gelijck hy haer altijt gedaen hadde. Ende Pilatus antwoorde
haer/ segghende / Wilt ghy dat ick u den Coninck der Joden los
late ? (Want hy wist / dat hem de Over-Priesters door nijdt
overghelevert hadden). [g] Maer de Overpriesters beweeghden g Matt. 27. 20.
de schare / dat hy haer liever Barabbam soude los laten. Ende Luc. 23.18.
Pilatus antwoordende seyde wederom tot haer / Wat wilt ghy Joan. 18.40
dan dat ick [met hem] doen sal/dien ghy een Coninck der Joden Actor. 3.14.
noemt ? Ende sy riepen wederom / Kruyst hem.
Doch Pilatus seyde tot haer / Wat heeft hy dan quaets ghe-
daen ? Ende sy riepen te meer/Kruyst hem. [h] Pilatus nu wil- h Mat. 27. 26.
lende de schare genoech doen/ heeft haer Barabbam los gelaten/ Joan. 19.1.
ende gaf Jesum over/als hy [hem] gegeesselt hadde/om gekruyst i Mat 27. 27.
te worden. [i] Ende de krijghs-knechten leydden hem binnen Joan. 19.2.
in de zale/welck is het Recht-huys/ende riepen de gantsche bende
te samen. Ende deden hem eenen purpuren mantel aen/ende ee-
ne doorne kroone gevlochten hebbende / setteden hem [die] op.
Ende begonden hem te groeten/[segghende]/ Weest ghegroet
[ghy] Coninck der Joden. Ende sloegen sijn hooft met eenen
riet-stock/ ende bespogen hem/eñ vallende op de knyen/aenbaden

 hem.

hem. Ende als sy hem bespottet hadden/ deden sy hem den pur=
puren mantel af/ende deden hem sijne eyghene kleederen aen/ende
k Matth. 27/32. leydden hem uyt om hem te kruycigen. k Ende sy dwongen ee=
Luce 23.26. nen Simon van Cyrenen/die [daer] voor-by ginck/komende van
den acker/den vader Alexandri ende Rufi/dat hy sijn kruyce droe=
l Matth. 27.33. ge. l Ende sy brachten hem tot de plaetse Golgotha/'t welck is/
Luce 23.23. overgeset zijnde / Hooftscheel-plaetse. Ende sy gaven hem ghe=
Joan.17.19. myrrheden wijn te drincken : maer hy en nam [dien] niet ?
m Matth. 27.35. m Ende als sy hem ghekruycight hadden/ n verdeelden sy sijne
Luce 23.34. kleederen/ werpende het lot over deselve/ wat een yeghelick wegh
Joan.19.23. n Ps.22.19. nemen soude. o Ende het was de derde uyre / ende sy kruycigh=
o Matth. 27.37. den hem. Ende het opschrift sijner beschuldinge was boven hem
Luce 23.38. Joa. 19.19. gheschreven/ DE KONINCK DER IODEN, Ende sy
kruycighden met hem twee moordenaers / eenen aen [zijn] rech=
p Jes.53.12. Luce 22.37. ter/ende eenen aen sijn slincker [zijde]. p Ende de Schrift is ver=
vult ghewordden/die daer seght/Ende hy is met de misdage ghere=
q Psa.22.8. ende 69.21. kent. q Ende die voor-by gingen/lasterden hem/schuddende ha=
ende 109.25. re hoofden/ende segghende/ Ha ! r ghy die den Tempel afbreeckt/
Matth. 27. 39. ende in drie daghen opbouwt : Behoudt u selven / ende komt af 3
Luce 33.35. r Joa.2.19. van het kruys. Ende insgelijcks oock de Overpriesters met de 3
Schriftgheleerde/ seyden tot malkanderen al spottende / Hy heeft
andere verlost / hemselven en kan hy niet verlossen. De Chri= 3
stus / de Koninck Israëls kom nu af van het kruys / op dat wy
het sien ende glooven moghen. Oock die met hem ghekruyst wa=
s Matth. 27.45. ren / smadeden hem. s Ende als de seste uyre ghekomen was/ 3
Luce 23.44. wiert'er duysternisse over de gheheele aerde/ tot de neghende uyre
toe. Ender ter neghender uyre riep Jesus met grooter stemme/ 3
Ps.22.1/2. Matth. 27. 46. seggende/ ELOI,ELOI LAMMA SABACHTHANI,
'T welck is/overgeset zijnde/Mijn Godt/ Mijn Godt/waerom
hebt ghy my verlaten ? Ende sommighe van die daer by ston= 3
Ps.69.22. Joa. 19.29. den/ [dit] hoorende/ seyden/ Siet hy roept Eliam. v Ende daer 3
liep een / ende vulde een spongie met edick / ende stackse op eenen
2.Par.3. rietstock/ende gaf hem te drincken/seggende/Houdt stil: Laet ons
Matth. 27. sien of Elias komt om hem af te nemen. Ende Jesus een groo= 37
Luce 23.45. te stemme van [hem] gegeven hebbende/gaf den geest. x Ende het 38
Matth. 54. voorhanghsel des Tempels scheurde in tween / van boven tot be=
Luce 23.47. neden. y Ende de hooftman over hondert/die daer by tegen over 39
hem

hem stondt/siende dat hy also roepende den geest ghegeven hadde/ a Matth. 27/55.
seyde / Waerlick dese mensche was Godts Sone. a Ende daer Luce 23. 49.
waren oock vrouwen b van verre [dit] aenschouwende / onder b Psal. 38. 12.
welcke oock was Maria Magdalene / en Maria Jacobi des
kleynen/ende Jose moeder/ende Salome. Welcke oock/ doe hy c Luc. 8. 2/3.
in Galilea was/hem waren gevolght/ende c hem gedient hadden/
ende vele andere [vrouwen] / die met hem na Jerusalem opghe- d Matth. 27/57.
komen waren. d Ende als het nu avondt was gheworden / de- Luc. 23. 50.
wijlen het de voorbereydinghe was/ welcke is de voor-Sabbath. Joan. 19. 38.
Quam Joseph/ die van Arimathea [was]/ een eerlick Raedts-
heer / die oock selve het Koninckrijcke Godts was verwachten-
de/ende hem verstoutende/ginck hy in tot Pilatum/ ende begeerde
het lichaem Jesu. Ende Pilatus verwonderden hem / dat hy
alreede gestorven was : ende den hooftman over hondert tot hem
gheroepen hebbende/ vraechden hem/ of hy lange gestorven was.
Ende als hy 't van den hooftman over hondert verstaen had-
de / schonck hy Joseph het lichaem. Ende hy kocht fijn lijn-
waet/ende hem afgenomen hebbende/wandt[hem]in dat fijn lijn- e Mar. 12. 40.
waet/ ende e leyde hem in een graf / 't welck uyt een steenrotse ge- ende 26. 12.
houwen was : ende hy wentelde eenen steen teghen de deure des ende 27. 60.
grafs. Ende Maria Magdalene / ende Maria [de Moeder] Luce 23. 53.
Jose aenschouwden/ waer hy gheleght wiert.

Het xvj. Capittel.

1 De vrouwen komen tot het graf / om 't lichaem Christi te salven. 4 Vinden den steen afghewen-
delt. 5 Worden door eenen Enghel onderrecht/ dat hy van den dooden opghestaen was. 8 Christus
verschijnt selve Maria Magdalene. 10 die het den Discipelen boodtschapt/ maer en wordt niet ghe-
loost. 12 Verschijnt noch twee Discipelen op den wegh. 14 Eyndelick oock den elven / welcken hy
bevel geeft over-al te prediken ende doopen. 17 Belooft dat den gheloovigen verscheyden teeckenen sul-
len volgen. 19 Vaert op in den Hemel. 20 ende de Apostelen voeren Christi bevel vruchtbaerlick uyt.

ENde als de Sabbath voor-by gegaen was / hadden Maria a Matth. 28. 1.
Magdalene/en Maria de [moeder] Jacobi/ en Salome spe- Luce 24. 1.
cerven ghekocht/ op dat sy quamen ende hem salfden. Ende seer Joan. 20. 1.
vroech op den eersten dagh der weke quamen sy tot het graf/ als
de Sonne opginck. Ende seyden tot malkanderen/ Wie sal ons
den steen van den deure des grafs afwentelen? (Ende opsiende
sagen sy dat de steen afgewentelt was) want hy was seer groot. b Matth. 28. 2.
b Ende in 't graf ingegaen zijnde / sagen sy eenen jonghelinck Joan. 20. 12.
sittende ter rechter-[zijde]/ bekleedt met een wit lanck kleet/ ende c Matth. 28. 5.
sy verschrickten (word partly cut) verbaest. Maer hy seyde tot haer / c En zijt niet ver- Luce 24. 5.
baest ;

baest: ghy soeckt Jesum den Nazarener/ die gekruyst was: hy is
opgestaen/ hy en is hier niet: siet de plaetse daer sy hem gheleght
hadden. Doch gaet henen/ seght sijnen Discipelen ende Petro/
d Actor. 1/3. ende 13.31. 1. Cor. 15.5. dat hy u [d] voorgaet na Galileen/ aldaer sult ghy hem sien/ [e] ghe=
lijck hy u-lieden geseght heeft. [f] Ende sy haestelick uytgegaen
e Matth. 16/32. ende 20.10. Marc. 14. 28. zijnde/ vloden van het graf: ende bevinge ende ontsettinge hadde
haer bevanghen/ ende en seyden niemant yet/ want sy waren be=
f Matth. 28/8. Luce 24.9. Joa. 28.18. vreest. Ende als [Jesus] opgestaen was/ 's morgens vroech op
den eersten [dagh] der weke/ verscheen hy [g] eerst Marie Mag=
g Joan. 20. 14/16. dalene/ [h] uyt welcke hy seven duyvelen uytghewortpen hadde.
h Luce 8/2. Dese henen gaende/ boodtschapte het den genen die met hem ge= 1
weest waren/ welcke treurden ende weenden. Ende als dese 1
hoorden dat hy leefde/ ende van haer gesien was/ en geloofden sy't
i Luce 24/ 13. niet. [i] Ende na desen is hy geopenbaert in een ander gedaente/ 1
aen twee van haer/ daer sy wandelden/ ende in het velt ginghen.
Dese oock henen gaende/ bootschapten 't den anderen/ [maer] sy 1
k Luce 24/ 36. Joa. 20/ 19. 1. Cor. 15/5. en geloofden oock die niet. [k] Daer na is hy geopenbaert aen de 1
elve daer sy aensaten/ ende verweet [hen] hare ongeloovicheyt en=
de hardigheydt der herten/ om dat sy niet gheloost en hadden den
genen/ die hem gesien hadden/ na dat hy opgestaen was. Ende 1
l Matth. 28/19. Joa. 15/16. hy seyde tot haer/ [l] Gaet henen in de gheheele werelt/ predickt het
Euangelium allen creaturen. Die gheloost sal hebben/ ende ge= 1
m Joa. 3/18 ende 12/48. doopt sal zijn/ sal saligh worden. [m] Maer die niet en sal gheloost
n Luce 10/ 17. Actor. 5/16. ende 8/7. ende 16/18. ende 19/12. hebben/ sal verdoemt worden. Ende den genen die gelooft sullen 1
hebben/ sullen dese teeckenen volgen: [n] in mijnen name sullen sy
o Act. 2/4. ende 10/46. ende 19/6. duyvelen uytwerpen: [o] met nieuwe tonghen sullen sy spreecken:
p Luce 10/ 9. Actor. 28/5. [p] Slangen sullen sy opnemen/ ende al ist dat sy yet doodelicks 1
sullen drincken/ dat en sal haer niet schaden. [q] Op krancke sul=
q Act. 28/8. len sy de handen legghen/ ende sy sullen ghesondt worden. De 1
r Luce 24. 50/51. Actor. 1.9. Heere dan/ na dat hy tot haer ghesproken hadde/ [r] is opgenomen
in den Hemel/ ende is gheseten aen de rechter-[handt] Godts.
s Act. 1/2. t 1. Tim. 3/16 Hebr. 2/4. Actor. 14/3. Ende [s] sy uytgegaen zijnde/ predickten over-al/ ende [t] de Heere 2
wrocht mede/ ende bevestichden het woort door teeckenen die daer
op volghden/ Amen.

Eynde des H. Euangeliums na [*de beschrijvinge*] Marci.

HET

HET
Heyligh Euangelium,
Nae [de beſchrijvinge]
L U C Æ.

Het Eerſte Capittel.

1 De voor-reden Luce over ſijn Euangelium. 5 Zacharie ende Eliſabets gheſlachte ende leven.
8 Een Engel verſchijnt Zacharie inden tempel. 13 welcke hem voorſeght d'ontfanckeniſſe ende ge-
boorte Joannis/wiens ampt hy beſchrijft. 18 Zacharias ſulcks niet geloovende/ wort daer over ge-
ſtraft met ſtomheydt voor eenen tijdt. 24 Eliſabet wort bevrucht. 26 De Engel Gabriel boot-
ſchapt de Maget Maria / datſe den Sone Godts ontfangen ende baren ſal. 39 ſy reyſt daer nae tot
Eliſabet: welcke haer met blijdtſchap ontfanght ende ſalich prijſt. 46 Maria danckt den Heere met
eenen lof-ſanck. 57 Eliſabet baert haren ſone. 59 dewelcke beſneden / ende Joannes ghenaemt
wordt. 64 Zacharias wordt wederom ſprekende / ende ſinght den Heere eenen lof-ſanck / prophete-
rende van 't ampt Chriſti,ende ſijns voorloopers Joannis. 80 die in de woeſtijne opwaſt/ ende wordt
ſterck in den Geeſt.

NAdemael vele ter handt ghenomen hebben / om in
orden te ſtellen een verhael van de dingen/ die on-
der ons volkomene ſekerheydt hebben/ Gelijck
ons overgelevert hebben die van den beginne ſel-
ve aenſchouwers ende dienaers des woordts ge-
weeſt zijn: So heeft het oock my goet gedacht/
hebbende alles van voren aen neerſtelick onderſocht/ vervolgens
aen u te ſchrijven/ voortreffelicke Theophile: Op dat ghy
meucht kennen de ſekerheydt der dingen daer van ghy onderwe-
ſen zijt.

IN de dagen Herodis des Koninghs van Judea/ was een ſeker
Prieſter/ met name Zacharias/ [a] van de dagh-orden Abie: en- a 1.Chron. 24.10.
de ſijn wijf was uyt de dochteren Aarons/ ende haren naem Eli-
ſabet. Ende ſy waren beyde rechtveerdigh voor Godt/ wande-
lende in alle de gheboden ende rechten des Heeren onberiſpelick.
Ende ſy en hadden geen kint: om dat Eliſabeth onvruchtbaer
was/ende ſy beyde verre op hare dagen gekomen waren. Ende
het geſchiedde/dat als hy het Prieſter-ampt bediende voor Godt/
in de beurte ſijner dagh-orden/ Na de gewoonte der Prieſterlic-
ke bedieninghe / hem te lote was ghevallen / [b] dat hy ſoude b Hebr. 9.6.
ingaen in den Tempel des Heeren om te [c] reuck-offeren. En- c Exod. 30. 7.
de alle de menichte des volcks was buyten biddende/ ter uyre des Levit. 16.17.
reuck-offers. Ende van hem wierdt geſien een Engel des Hee-
ren

ren staende te rechter [zijden] van den altaer des reuck-offers.
Ende Zacharias [hem] siende wiert ontroert / ende vreese is 12
op hem ghevallen. Maer de Enghel seyde tot hem / En vreest 13
niet Zacharia / want uw' ghebedt is verhoort / ende uw' wijf
d Luce 1/60 Elisabeth sal u eenen sone baren / ende [d] ghy sult sijnen name hee-
ten Joannes. Ende u sal blijdtschap ende verheuginge zijn / en 14
e Luc.1/58. vele [e] sullen haer over sijne gheboorte verblijden. Want hy sal 15
f Jud.13.4. groot zijn voor den Heere : [f] noch wijn noch stercken dranck en
sal hy niet drincken / ende hy sal met den heylighen Geest vervult
g Mal.4/5. Matth.11/14. worden / oock van sijns moeders lijve aen. Ende [g] sal vele der 16
kinderen Israëls bekeeren / tot den Heere haren Godt. Ende 17
h Matth.3/2. Marc.9/12. [h] hy sal voor hem henen gaen in den gheest ende kracht Elie / [i] om
i Mal.4/6. te bekeeren de herten der vaderen tot de kinderen : ende de onghe-
hoorsame tot de voorsichtigheyt der rechtveerdige / om den Heere
te bereyden een toegerust volck. Ende Zacharias seyde tot den 18
k Gen.17/17. Enghel / Waer by sal ick dat weten ? want [k] ick ben oudt / ende
mijn wijf is verre op hare daghen ghekomen. Ende de Enghel 19
antwoorde / ende seyde tot hem / Ick ben Gabriel / die voor Godt
stae / ende ben uytgesonden om tot u te spreken / ende u dese dingen
te verkondigen. Ende siet ghy sult swijghen / ende niet konnen 20
spreken / tot op den dagh dat dese dinghen gheschiedt sullen zijn /
om dies wille dat ghy mijne woorden niet gelooft en hebt / welcke
vervult sullen worden op haren tijdt. Ende het volck was 21
wachtende op Zachariam / ende waren verwondert / dat hy soo
lange vertoefde inden tempel. Ende als hy uyt quam en konde 22
hy tot haer niet spreken / ende sy bekenden dat hy een ghesichte
inden tempel ghesien hadde. Ende hy wenckte haer toe ende
bleef stom. Ende het gheschiede / als de daghen sijner bedienin- 23
ge vervult waren / dat hy nae sijn huys ginck. Ende nae die da- 24
ghen wiert Elisabet sijn wijf bevrucht : ende sy verberchde haer
vijf maenden / seggende / Alsoo heeft my de Heere ghedaen / in de 25
l Genes.30/23. Jesai.4/1. daghen in welcke hy [my] aenghesien heeft om [l] mijne versmaet-
heyt onder de menschen wech te nemen. Ende in de seste maent 26
wiert de Engel Gabriel van Godt gesonden nae een stadt in Ga-
m Matth.1/18. lilea ghenaemt Nazareth. [m] Tot een maeght / die ondertrouwt 27
was met eenen man / wiens name was Joseph / uyt den huyse
Davids / ende de name der Maget was Maria. Ende de En- 28
gel

gel tot haer ingekomen zijnde/seyde/ Weest gegroet ghy begena=
dighde/de Heere[is] met u/ghy[zijt] gesegent onder de vrouwen.
Ende als sy [hem] sagh/ wierdt sy seer ontroert over dit sijn
woordt / ende overleyde hoedanige dese groetenisse mochte zijn.
Ende de Enghel seyde tot haer / En vreest niet Maria / want
ghy hebt genade by Godt ghevonden. [n] Ende siet/ ghy sult be= n Jes. 7.14.
vrucht worden/ende eenen sone baren/ende sult sijnen [o] name hee= o Matt. 1.
ten IESUS. [p] Dese sal groot zijn / ende de Sone des Aller= 21. p Jes. 54.5.
hooghsten ghenaemt worden. Ende [q] Godt de Heere sal hem den q 2. Sam.
throon sijns vaders Davids gheven. [r] Ende hy sal over het 7.12.
huys Jacobs Coninck zijn in der eeuwicheydt / ende sijns Co= Ps.132/11. Jesai.9/6. r 1. Par.22/
ninckrijcks en sal gheen eynde zijn. Ende Maria seyde tot den 10.
Enghel/ Hoe sal dat wesen? dewijle ick geenen man en bekenne. Psalm 45/7. ende 89/37.
Ende de Enghel antwoordende seyde tot haer / De heylighe Jer. 23/5. Dan.7/14/
Geest sal over u komen / ende de kracht des Allerhooghsten sal u 27.
overschaduwen. Daerom oock dat heylighe dat uyt u geboren sal Mich.4/7. Hebr.1/8.
worden / sal Godts Sone ghenaemt worden. Ende siet Elisabet
uwe nichte is oock selve bevrucht met eenen sone in haren ouder=
dom : ende dese maent is haer / die onvruchtbaer ghenaemt was/
de seste. [s] Want gheen dinck en sal by Godt onmoghelick zijn. s Job 42/2.
Ende Maria seyde / Siet de dienstmaeght des Heeren / my Jer.32/17.
gheschiede nae uwen woorde. Ende de Enghel ginck wech van Zach.8.6. Matth. 19. vs 26.
haer. Ende Maria opgestaen zijnde in die selve daghen / reys=
de met haeste nae het gheberchte in een Stadt Juda. Ende
quam in het huys Zacharie / ende groetede Elisabet. Ende het
gheschiede als Elisabet de groetenisse Marie hoorde/soo spronghe
het kindeken op in haren buyck: ende Elisabet wiert vervult met
den heylighen Gheest. Ende riep uyt met grooter stemme/ en=
de seyde/ Gesegent [zijt] ghy onder de vrouwen/ ende ghesegehent
[is] de vrucht uwes buycks. Ende van waer[komt]my dit dat
de moeder mijns Heeren tot my komt? Want siet als de stem=
me uwer groetenisse in mijne ooren ghescciedde / soo spronck het
kindeken van vreughden op in mijnen buyck. [t] Ende saligh is t Luce 18/
[sy]die gelooft heeft: Want de dingen/die haer van den Heere ge= 27.
seght zijn/sullen volbracht worden. En Maria seyde/Mijn ziele
maeckt groot den Heere : Ende mijnen geest verheught hem in
Godt mijnen Salichmaker. Om dat hy de nederheydt sijner
dienst=

dienstmaecht heeft aenghesien: Want siet van nu aen sullen my
salich spreken alle de geslachten. Want groote dingen heeft aen-
my gedaen hy die machtigh is/ ende heyligh [is] sijnen naem.
v Exod.20. [v] Ende sijne barmhertigheydt is van geslachte tot gheslachte/
6. x Jes.51.9. over de ghene die hem vreesen. [x] Hy heeft een krachtigh werck
ende 52.10. y Psal.33. gedaen door sijnen arm: [y] Hy heeft verstroyt de hoochmoedige in
10. 1.Petr.5.5. de gedachten harer herten. Hy heeft machtige van de throonen
z 1.Sam. afghetrocken/ ende [z] nedrige heeft hy verhoocht. [a] Hongherige
2.8. Psal.113.6. heeft hy met goederen vervult: ende rijcke heeft hy ledigh wech-
a Ps.43.11. b Jesai.30. gesonden. [b] Hy heeft Israël sijnen knecht opgenomen/op dat hy
18. gedachtigh ware der barmhertigheydt. (Gelijck hy gesproken
ende 41.9. ende 54.5. heeft tot onse vaderen/ [namelick] [c] tot Abraham/ ende sijnen za-
Jer.31.3/20 c Genes.17. de) in der eeuwigheydt. Ende Maria bleef by haer ontrent drie
19. ende 22.18. maenden/ ende keerde weder tot haer huys. Ende de tijdt Eli-
Psa.132.11. sabets wiert vervult/ dat sy baren soude/ ende sy baerde eenen so-
ne. Ende die daer rontom woonden/ ende hare maghen hoor-
den dat de Heere sijne barmherticheydt grootelicx aen haer bewe-
d Luc.1.14. sen hadde: ende [d] waren met haer verblijdt. Ende het geschied-
e Gen.17. de dat sy op den [e] achtsten dagh quamen/ om het kindeken te be-
12. Levit.12.3. snijden/ ende noemden het Zachariam/ nae den name sijns va-
ders. Ende sijne moeder antwoordde ende seyde/ Niet [alsoo]:
f Luce 1.13. maer [f] hy sal Joannes heeten. Ende sy seyden tot haer/ Daer
en is niemandt in uw' maeghschap/ die met dien naem ghenaemt
wort. Ende sy wenckten sijnen vader/hoe hy wilde dat hy ghe-
naemt soude worden. Ende als hy een schrijf-tafelken ghe-
eyscht hadde/schreef hy/seggende/Joannes is sijnen name. Ende
sy verwonderden haer alle. Ende terstont wierdt sijnen mondt
gheopent/ende sijne tonge [los ghemaeckt]/ende hy sprack/Godt
lovende. Eñ daer quam vreese over alle die rontom haer woon-
den/ ende in het geheele geberchte van Judea wiert veel ghespro-
ken van alle dese dingen. Ende alle die het hoorden namen het
ter herten/segghende/Wat sal doch dit kindeken wesen? Ende de
handt des Heeren was met hem. Ende Zacharias sijn vader
wiert vervult met den heyligen Geest/eñ prophetteerde/seggende.
Gelooft[zy]de Heere/de Godt Israëls/want hy heeft besocht/
g Psal.132. ende verlossinge te weghe gebracht sijnen volcke: [g] Ende heeft
17. eenen hoorn der salicheydt ons opgherecht/ in het huys Davids
sijns

sijns knechts. [h] Gelijck hy gesproken heeft door den mondt sij= h Ps.72/12. Jes.40/10.
ner heyliger Propheten / die van den beginne der werelt [geweest Jer.23/6.
zijn]. [Namelick] eene verlossinge van onse vyanden/ende van ende 30/10.
de handt aller der ghene die ons haten. Op dat hy barmhertic= Dan.9/27.
heyt dede aen onse Vaderen / ende gedachtich ware sijns heyligen
verbondts : [i] [Ende] des eedts dien hy Abraham onsen Vader i Gen.22/16.
gesworen heeft / om ons te gheven/ [k] Dat wy verlost zijnde uyt Psal. 105/9.
de handt onser vyanden / hem dienen souden / sonder vreese. Jer.31/33.
[l] In heylicheyt ende gerechticheyt voor hem/ alle de dagen on= Hebr.6/13/17.
ses levens. [m] Ende ghy kindeken sult een Propheet des Alder= k Heb.9/14.
hooghsten genaemt worden : want ghy sult voor het aenghesicht l 1.Petr.1.15.
des Heeren voor henen gaen / om sijne weghen te bereyden. m Mal.4/5. Luce 1/17.
[n] Om sijnen volcke kennisse der salicheyt te gheven / in verge=
vinge harer sonden. Door de innerlicke bewegingen der barm= n Luce 3/3.
herticheydt onses Godts / met welcke ons besocht heeft de [o] Op= o Mal.4/2.
ganck uyt der hoochte. [p] Om te verschijnen den genen die ghe= p Jesai.9/1.
seten zijn in duysternisse/ ende schaduwe des doots : om onse voe= ende 42/7. ende 43/8.
ten te richten op den wegh des vredes. [q] Ende het kindeken ende 49/9. ende 60/1.
wies op/ende wiert gesterckt in den geest/ ende was in de woestij= q Luc.2/40.
nen tot den dagh sijner vertooninghe aen Israël.

Het ij. Capittel.

1 Christus wort te Bethelem geboren. 8 Ende sijne geboorte door eenen Engel aen de herderen bekent ghemaeckt. 13 Waer over de hemelsche heyrscharen met eenen lossanck Godt prijsen. 15 De herders gaen nae Bethlehem om het kint te sien/ende verbreyt hebbende 't ghene haer daer van geseght was/keeren wederom. 21 Het kindeken wort besneden/ende IESUS genaemt. 22 Den Heere in den tempel voorgestelt. 25 Alwaer hem Symeon ontfanght in sijne armen / ende nae eenen lossanck van hem prophetéert. 36 Desgelijcks doet oock Anna de Propheterse. 41 Christus twaelf Jaren oudt zijnde/reyst met sijne ouders na Jerusalem. 45 Wort van haer gevonden in den tempel onder de Leeraers. 51 Keert wederom nae Nazareth ende is sijne ouderen onderdanich / ende neemt toe in wijsheyt/groote/ende ghenade.

ENde het geschiedde in die selve daghen datter een ghebodt uyt
ginck van den Keyser Augusto/dat de geheele werelt beschreven
soude worden. Dese eerste beschrijvinge geschiede als Cyrenius
over Syrien Stadthouder was. Ende sy ginghen alle om be=
schreven te worden/ een yegelick na sijn eygen stadt. Ende Jo=
seph ginck oock op van Galilea/uyt de stadt Nazareth na Judeam/
[a] tot de stadt Davids/ die [b] Bethlehem ghenaemt wordt/(om a Joa.7/42.
dat hy uyt den [c] huyse ende gheslachte Davids was). Om be= b 1.Sam.16/4/Et.
schreven te worden met Maria sijn ondertrouwt wijf/ welcke be= c Matth.1/1.
vrucht was. Ende het geschiedde als sy daer waren / dat de da=
gen vervult wierden / dat sy baren soude. Ende sy [d] baerde ha= d Matth.1/25.

een eerst-geboren soon/ende want hem in doecken/ ende leyde hem
neder in de kribbe/om dat voor haer-lieden geen plaetse en was in
de herberghe. Ende daer waren herders in die selve landstreke/ 8
haer houdende in het velt ende hielden de nacht-wacht / over hare
kudde. Ende siet een Enghel des Heeren stont by haer / ende de 9
heerlickheyt des Heeren omscheense/ ende sy vreesden met groote
vreese. Ende de Engel seyde tot haer/ En vreest niet/ want siet 10
ick verkondige u groote blijdtschap/ die alle den volcke wesen sal.
[Namelick] dat u heden ghebooren is de Salighmaker / welcke 11
is Christus de Heere / in de stadt Davids. Ende dit sal u het 12
teecken zijn / Ghy sult het kindeken vinden in doecken ghewon-
den / ende ligghende in de kribbe. Ende van stonden aen was 13
e Dan.7.10. Apoc.5/11. [daer] met den Engel [e] een menichte des hemelschen heyrlegers/
prijsende Godt ende segghende/ Eere [zy] Godt in de hooghste 14
f Jes.57.19. Ephes.2.17. [Hemelen] / [f] ende vrede op aerden/ in den menschen een welbeha-
ghen. Ende het gheschiedde / als de Enghelen van haer wech- 15
ghevaren waren na den hemel / dat de herders tot malkanderen/
seyden / Laet ons dan henen gaen tot Bethlehem / ende laet ons
sien het woort dat daer gheschiet is / het welck de Heere ons heeft
kondt ghedaen. Ende sy quamen met haeste/ende vonden Ma- 16
riam / ende Joseph / ende het kindeken ligghende in de kribbe.
Ende als sy het ghesien hadden maeckten sy alomme bekendt 17
het woordt / dat haer van dit kindeken ghesegcht was.
Ende alle die het hoorden verwonderden haer / over het ghene 18
haer van de herders ghesegcht wierdt. Doch Maria bewaerde 19
dese woorden alle te samen / overlegghende [die] in haer herte.
Ende de herders keerden wederom/ verheerlijckende ende prij- 20
sende Godt/over alles wat sy ghehoort ende ghesien hadden/ghe-
g Gene.17.12. Levit.12.3. Joan.7.22. lijck tot haer ghesproken was. Ende als [g] acht daghen ver- 21
vult waren/datmen het kindeken besnijden soude/so wierdt sijnen
h Matth.1.21. Luc.1.31. [h] Name ghenaemt IESUS, welcke ghenaemt was van den En-
gel/eer hy in den lichame ontfangen was. Ende als de daghen 22
i Levi.12.6. harer [i] reynighinghe vervult waren na de wet Mosis/ brachten sy
hem te Jerusalem/ op dat sy [hem] den Heere voorstelden. (Ge- 23
k Exo.13.2. Num.3.13. ch 8,16,17. lijck gheschreven is [k] in de Wet des Heeren / Al wat manlick is
dat de moeder opent/ sal den Heere heyligh ghenaemt worden).
Ende op dat sy offerhande gaven / nae het ghene dat in de Wet 24
des

des Heeren gheseght is/ [l] een paer torteldnyven/ ofte twee jonghe l Levi. 12/8.
duyven. Ende siet daer was een mensche te Jerusalem / wiens
name was Symeon: ende dese mensche was rechtveerdigh ende
Godtvreesende/ verwachtende de vertroostinge Israëls: ende de
heylige Geest was op hem. Ende hem was een Godtlicke open-
baringe gedaen door den heyligen Geest/ dat hy den doot niet sien
en soude / eer hy den Christum des Heeren soude sien. Ende hy
quam door den Geest in den Tempel: ende als de ouders het kin-
deken Jesum in brachten / om na de gewoonte der Wet met hem
te doen: Soo nam hy het selve in sijne armen / ende loofde
Godt/ ende seyde/ Nu [m] laet ghy Heere/ uwen dienstknecht gaen m Gene. 46.
in vrede / na uw' woort. Want mijne ooghen hebben uwe [n] sa- 30.
n Psal. 98. 2.
lichheyt ghesien/ [o] Die ghy bereydt hebt voor het aengesichte van Jes. 52. 10. 5.
o Actor. 28.
alle de volckeren: [p] Een licht tot verlichtinghe der heydenen/ 28.
ende tot heerlickheydt uwes volcx Israëls. Ende Joseph en- p Jes. 42. 6.
ende 49. 6.
de sijne moeder verwonderden haer / over het ghene dat van hem Actor. 13. 47.
geseght wierdt. Ende Symeon segende haerlieden / ende seyde
tot Mariam sijne moeder / Siet/ [q] dese wordt geset tot eenen val q Jes. 8. 14.
ende opstandinghe veler in Israël / ende tot een teecken [r] dat we- Rom. 9. 32.
1. Petr. 2. 8.
dersproken sal worden/ (Ende oock een sweert sal door uw' selfs r Actor. 28.
22.
ziele gaen) op dat de ghedachten uyt vele herten gheopenbaert
worden. Ende daer was Anna een prophetesse / een dochter
Phanuëls / uyt de stamme Asar: dese was tot grooten ouder-
dom ghekomen / welcke met [haren] man seven jaren hadde ghe-
leeft van haren maeghdom af. Ende sy was een weduwe van
ontrent vier-en-tachtentich jaren/ dewelcke niet een weeck uyt den
Tempel / met vasten ende bidden [Godt] [s] dienende nacht ende s 1. Sam. 1.
dach. Ende dese te dier selver uyre daer by komende heeft ins- 22.
ghelijcks den Heere beleden / ende sprack van hem tot allen die de
verlossinge in Jerusalem verwachteden. Ende als sy alles vol-
eyndight hadden / wat na de Wet des Heeren [te doen] was/
keerden sy wederom nae Galileam / tot hare stadt Nazareth.
Ende het kindeken [t] wies op/ ende wiert gesterckt in den geest/ t Luc. 1. 80.
ende vervult met wijsheyt: ende de genade Godts was over hem.
Ende sijne ouders reysden alle jare nae Jerusalem op het feest
van [v] Pascha. Ende doe hy twaelf jaren [oudt] gheworden v Exod. 23.
15. 17.
was/ ende sy nae Jerusalem opgegaen waren / na de ghewoonte Levit. 23. 5.
Deut. 16. 1

des feest-daeghs: Ende de dagen [aldaer] voleyndicht hadden/ 43
doe sy wederkeerden/ bleef het kindt Jesus te Jerusalem / ende
Joseph ende sijne moeder en wiste 't niet. Maer meenende dat 44
hy in 't geselschap op den wegh was/ ginghen sy een dagh-reyse/
ende sochten hem onder de maghen / ende onder de bekende. Eñ 45
als sy hem niet en vonden / keerden sy wederom nae Jerusalem/
hem soeckende. Ende het geschiedde/nae drie dagen/ dat sy hem 46
vonden in den Tempel/ sittende in het midden der leeraren / haer
x Matt.7/28. hoorende ende haer ondervragende. x Ende alle die hem hoor- 47
Marc.1/22. den/ ontsetteden haer over sijn verstant / ende antwoorden.
Luce 4/21/32. Ende sy hem siende/wierden verslaghen/ende sijne moeder sey- 48
Joan.7/15. de tot hem/ Kindt waerom hebt ghy ons soo ghedaen? Siet/ uw'
vader ende ick hebben u met anghst ghesocht. Ende hy seyde 49
tot haer / Wat [is 't] dat ghy my ghesocht hebt? En wistet ghy
y Luc.9/45. ende 18/34. niet/ dat ick moet zijn in de dinghen mijns Vaders? y Ende sy 50
en verstonden het woort niet / dat hy tot haer sprack. Ende hy 51
ginck met haer af/ende quam tot Nazareth/ende was haer onder-
danich. Ende sijne moeder bewaerde alle dese dinghen in haer
z 1.Sam.2.26. herte. Ende Jesus z nam toe in wijsheydt/ ende in groote/ende 52
Luce 1/80. in ghenade by Godt ende de menschen.

Het iij. Capittel.

1 De tijt wanneer Joannes de Dooper sijn ampt heeft aenghevanghen. 3 Den inhout van sijne Predicatie. 7 Sijne vermaninge tot bekeeringe aen gene die quamen om van hem gedoopt te worden. 10 Sijne antwoorde op de vraghe der schare. 12 der Tollenaren. 14 ende de krijghs-lieden / wat een yeghelick moeste doen. 15 Sijn getuygenisse van Christo, ende van sijnen Doop. 19 Sijne ghevanckenisse. 21 Christus wort van Joanne gedoopt. 23 Ende sijne geslacht-register wort verhaelt tot Adam toe.

ENde in het vijftiende jaer der regheringhe des Keysers Tibe- 1
rij/ als Pontius Pilatus Stadthouder was over Judea/ en-
de Herodes een Vier-Vorst over Galilea / ende Philippus sijn
broeder een Vier-Vorst over Iturea ende over het lant Tracho-
nitis / ende Lysanias een Vier-Vorst over Abilene. Onder de 2
Actor.4/6. a Hooghe priesters Anna ende Cajapha / gheschiedde het woordt
b Matth. 3/1. Godts tot Joannem den sone Zacharie/ in de woestijne: b Eñ 3
Marc.1/4. hy quam in alle het omliggende landt des Jordaens / predikende
den Doop der bekeeringhe tot vergevinghe der sonden/ Gelijck 4
Jes. 40/3. ghescreven is in het boeck der woorden c Jesaie des Propheten/
Matt. 3/3. seggende/De stemme des roependen in de woestijne/ Bereydt den
Marc.1/3. Joan.1/23. wegh des Heeren/maeckt sijne paden recht. Alle dal sal ghevult 5
worden/ende alle bergh ende heuvel sal vernedert worden/ ende de
kromme

krommne [wegen] ſullen tot eenen rechten [wegh] worden/ ende de
on-effene tot effene wegen. [d] Ende alle vleeſch ſal de ſalighepdt d Pſal. 98. 2. Ieſai. 52. 10.
Godts ſien. Hy ſeyde dan tot de ſcharen/ die uptquamen om van
hem ghedoopt te worden/ [e] Ghy adderen gebroetſels / wie heeft u e Mat. 3. 7. ende 23. 33.
aenghewesen te vlieden van den toekomenden toorn? Brenght
dan vruchten voort der bekeeringhe weerdich / ende en begint niet
te ſeggen by u ſelven / [f] Wy hebben Abraham tot eenen vader. f Mat. 3. 9.
Want ick ſegghe u / dat Godt ſelfs upt deſe ſteenen Abrahams Joan. 8. 39. Actor. 13. 26.
kinderen kan verwecken. [g] Ende de byle light oock alreede aen g Matth. 3. 10.
de wortel der boomen: alle boom dan/ die geen goede vrucht voort ende 7. 19.
en brenght / wordt uptghehouwen / ende in het vyer ghevvorpen.
Ende de ſcharen vraeghden hem / [h] segghende/ Wat ſullen wy h Actor. 2. 37.
dan doen? Ende hy antwoordende ſeyde tot haer / [i] Die twee i Jac. 2. 13/ 15.
rocken heeft deyle hem mede / die gheen en heeft: ende die ſpijſe/ 1. Joa. 3. 17.
heeft doe deſgelijcx. Ende daer quamen oock tollenaers om ge-
doopt te worden / ende ſeyden tot hem / Meeſter wat ſullen wy
doen? Eñ hy ſeyde tot haer / En eyſcht niet meer / dan 't ghene
u gheſet is. Ende hem vraeghden oock de krijghs-lieden / ſeg-
gende/ Ende wy/ wat ſullen wy doen? Ende hy ſeyde tot haer/ En
doet niemant overlaſt / noch en ontvreemt niemant het ſijne met
bedroch / ende laet u vergenoeghen met uwe beſoldingen. Ende
als het volck verwachtede / ende alle in hare herten overleyden
van Joanne/ of hy niet mogelick de Chriſtus en ware/ So ant-
woordde Joannes aen allen / ſegghende / [k] Ick doope u wel met k Matth. 3. 11.
water / maer hy komt die ſtercker is dan ick / wien ick niet weer- Marc. 1. 8.
dich en ben den riem van ſijne ſchoenen te ontbinden: [l] Deſe ſal u Joan. 1. 26. Actor. 1. 5.
doopen met den heyligen Geeſt ende met vier. [m] Wiens wan in ende 11. 16. ende 19. 4.
ſijne handt is/ ende hy ſal ſijnen dorſch-vloer doorſuyveren/ eñ de l Jeſ. 44. 3. Joel 2. 28.
terwe ſal hy in ſijne ſchuere t'ſamen brenghen/ maer het kaf ſal hy Actor. 2. 4. ende 11. 15.
met on-uptbluſſchelick vyer verbranden. Hy dan oock noch vele m Matt. 3. 12.
andere dingen vermanende / verkondighde den volcke het Euan-
gelium. [n] Maer als Herodes de Vier-Vorſt van hem beſtraft n Matth. 14. 3.
wiert / om Herodias Philippi ſijns broeders wijfs wille / ende Marc. 6. 18
over alle booſe [ſtucken] / die Herodes dede/ Soo heeft hy oock
dit noch boven alles daer toegedaen / dat hy Joannem in de ghe-
vangeniſſe gheſloten heeft. [o] Ende het gheſchiedde / doe alle het o Matt. 3. 13.
volck gedoopt wiert/ ende Jeſus [oock] gedoopt was / ende badt/ Marc. 1. 9. Joan. 1. 32.

dat den hemel gheopent wiert: Ende dat de heylighe Geest op 2
hem nederdaelde in lichamelicke gedaente gelijck een duyve: ende
p Jes.42/1. Matth.17/5. datter een stemme geschiedde uyt den hemel/ seggende/ p Ghy zijt
mijn geliefde Sone/ in u hebbe ick mijn welbehagen. Ende hy 2
Marc. 9/7. Luce 9/35. Jesus begon ontrent dertich jaren [oudt] te wesen/ zijnde (also
Col.1/13. 2.Petr.1.17 men meynde) q de sone Josephs/ des [soons] Heli/ Des [soons] 2
q Matth. 13/55. Matthat/ des [soons] Levi/ des [soons] Melchi/ des [soons] Jan-
Joan. 6/42. na/ des [soons] Josephs/ Des [soons] Matthathia/ des [soons] 2
Amos/ des [soons] Naum/ des [soons] Esli/ des [soons] Naggai/
Des [soons] Maath/ des [soons] Matthathia/ des [soons] Se- 26
mei/ des [soons] Josephs des [soons] Juda. Des [soons] Jo- 27
anna/ des [soons] Rhesa/ des [soons] Zorobabel/ des [soons] Sa-
lathiel/ des [soons] Neri. Des [soons] Melchi/ des [soons] Ad- 28
di/ des [soons] Cosam/ des [soons] Elmodam/ des [soons] Er/
Des [soons] Jose/ des [soons] Eliezer/ des [soons] Jorim/ des 29
[soons] Matthat/ des [soons] Levi/ Des [soons] Symeon/ 30
des [soons] Juda/ des [soons] Josephs/ des [soons] Joan/ des
[soons] Eliakim/ Des [soons] Melea/ des [soons] Mainan/ 31
des [soons] Matthatha/ des [soons] Nathan/ des [soons] Da-
vids/ Des [soons] Jesse/ des [soons] Obed/ des [soons] Booz/ 32
des [soons] Salmon/ des [soons] Naasson/ Des [soons] Ami- 33
nadab/ des [soons[Aram/ des [soons] Esrom/ des [soons] Pha-
res/ des [soons] Juda/ Des [soons] Jacobs/ des [soons] Isa- 34
r Genes.11/ &c. acx/ des [soons] Abrahams/ des [soōs] r Thara/ des [soōs] Nachor/
Des [soons] Saruch/ des [soons] Ragau/ des [soons] Phaleck/ 35
des [soons] Heber/ des [soons] Sala/ Des [soons] Cainan/ des 36
[soons] Arpharad/ des [soons] Sem/ des [soons] Noë/ des [soons]
Lamech/ Des [soōs] Mathusala/ des [soōs] Enoch/ des [soons] 37
Jared/ des [soons] Malaleël/ des [soons] Cainan. Des [soons] 38
s Gen.5/3. Enos/ des [soons] Seth/ des [soons] s Adams/ des [soons] Godts.

Het iiij. Capittel.

1 Christus vast in de woestijne 40 daghen / ende wordt van den Duyvel versocht. 14 Keert wederom na Galileam / ende leert in de Synagoghe tot Nazareth / uyt Jesaia cap.61. dat hy de beloofde Messias was. 23 Ende wijst aen met de exempelen Elie ende Elisei / waerom hy daer geen wonderwercken en dede. 28 Waerom sy toornich zijnde/ trachten hem te dooden. 31 Leert te Capernaum op de Sabbath. 33 Ende drijft aldaer eenen Duyvel uyt. 38 Geneest de schoonmoeder Petri van de kortse / ende vele andere krancke ende besetene. 42 Gaet van daer ende predickt oock in de andere steden van Galilea.

a Matth. ENde a Jesus vol des heylighen Geests / keerde wederom van 1
Marc. 1/12. den Jordaen/ eñ wiert door den Geest geleydet in de woestijne/
Ende

2 Ende wert veertich daghen versocht van den Duyvel: [b] ende b Exod.34.
en at gansch niet in die daghen/ende als de selve ge-eyndight wa= 28. 1.Reg.19.8.
3 ren/ soo hongerde hem ten laetsten. Ende de Duyvel seyde tot
hem/ Indien ghy Godts Sone zijt/ seght tot desen steen/ dat hy
4 broodt worde. Ende Jesus antwoordde hem/ segghende/ [c] daer c Deut.8/3.
is gheschreven/ dat de mensche by broodt alleen niet en sal leven/ Matth.4/4
5 maer by alle woort Godts. Ende als hem de Duyvel gheleydt
hadde op eenen hooghen bergh/ toonde hy hem alle de Coninck=
6 rijcken der wereldt/ in eenen oogenblick tijts. Ende de Duyvel
seyde tot hem/ Ick sal u alle dese macht ende de heerlickheydt der
selver [Coninckrijcken] geven/ want sy is my overgegeven/ ende
7 ick geef'se wien ick oock wil. Indien ghy dan my sult aenbid=
8 den/ soo sal het all' uwe zijn. Ende Jesus antwoordende/seyde
tot hem/ Gaet wech van my Satan/ want daer is gheschreven/
[d] Ghy sult den Heere uwen Godt aenbidden/ ende hem alleene d Deut.6/
9 dienen. Ende hy leyde hem nae Jerusalem/ ende stelde hem op 13. ende 10/20.
de tinne des Tempels/ ende seyde tot hem/ Indien ghy de Sone 1.Sam.7/3.
10 Godts zijt/ worpt u selven van hier nederwaerts. Want daer
is gheschreven/ [e] dat hy sijne Engelen van u bevelen sal/ dat sy u e Ps.91/11.
11 bewaren sullen. Ende dat sy u op de handen nemen sullen/ op
dat ghy uwen voet niet t'eenigher tijt aen eenen steen en stootet.
12 Ende Jesus antwoordende seyde tot hem/ daer is gheseght/
13 [f] Ghy en sult den Heere uwen Godt niet versoecken. Ende als f Deut.6/16
de duyvel alle versoeckinghe voleyndight hadde/ weeck hy van
14 hem voor eenen tijdt. [g] Ende Jesus keerde wederom door g Matth.
de kracht des Gheests nae Galileen: ende het gheruchte van 4.12. Marc.1/14
15 hem ginck uyt door het gheheele omligghende landt. Ende Joan.4/43. Act.10/37.
hy leerde in hare Synagoghen/ ende wierdt van allen ghepre=
16 sen. [h] Ende hy quam tot Nazareth/ daer hy opghevoet was/ h Matth.
ende ginck nae sijne ghewoonte/ op den dagh des Sabbaths 13/54. Marc.6/1.
17 in de Synagoghe: [i] ende stont op om te lesen. Ende hem wiert Joan.4/43.
ghegeven het boeck des Propheten Jesaie/ ende als hy het boeck i Neh.8/5/6.
open ghedaen hadde/vondt hy de plaetse daer gheschreven was/
[k] De Geest des Heeren [is] op my/daerom heeft hy my gesalft: k Jes.61/1.
hy heeft my ghesonden [l] om den armen het Evangelium te ver= l Matth.
kondighen/ om te ghenesen die ghebroken zijn van herten/ 11/5.
[m] Om den gevangenen te prediken loslatinghe/ ende den blin= m Jes.61/1. 2. ende 42/7.

den het gesichte/om de verslagene henen te senden in vryheyt: om
te prediken het aenghenaem jaer des Heeren. Ende als hy het 20
boeck toegedaen / ende den Dienaer wedergegeven hadde / sat hy
neder: ende de oogen van alle inde Synagoge waren op hem ge-
slaghen. Ende hy begon tot haer te segghen / Heden is dese 21
Schrift in uwe ooren vervult. Ende sy gaven hem alle getuy- 22
n Jes. 50.4. Matth. 13. 54. Marc.6.2. Luce 2.47. genisse / n ende verwonderden haer over de aengename woorden/
die uyt sijnen mont voortquamen: ende seyden / o Is dese niet de
sone Josephs? Ende hy seyde tot haer / Ghy sult sonder twij- 23
o Joa.6.42. fel tot my dit spreeckwoort segghen / Medicijn-meester gheneest
p Matth. 4.13. u selven: al wat wy ghehoort hebben / p dat in Capernaum ghe-
schiet is/doet [dat] oock hier in uw' vaderlant. Ende hy seyde/ 24
q Matth. 13.57. Marc.6.4. Joan. 4. 44. Voorwaer ick segge u / q dat geen Propheet aengenaem en is in
sijn Vaderlant. Maer ick segge u in der waerheyt/ Daer waren 25
r 1.Reg. 17. 7. Jac.5.17. r vele weduwen in Israël in de dagen Elie/ doe den hemel dry ja-
ren ende ses maenden gesloten was: so dat daer grooten hongers
noot wiert over het geheele landt. Ende tot ghene van haer en 26
wiert Elias gesonden/dan na Sarepta Sidonis/tot een vrouwe/
s 2.Reg.5. 14. [die] weduwe [was]. Ende daer waren s vele melaetsche in Is- 27
raël ten tijden des Propheten Elisei/ende geen van haer en wiert
gereynight dan Naaman de Syrier. Ende sy wierden alle in de 28
Synagoge met toorne vervult / als sy dit hoorden. Ende op- 29
staende wierpen sy hem uyt buyten de stadt / ende leydden hem op
den top des berghs/op den welcken hare stadt gebouwt was / om
hem van de steylte af te werpen. Maer hy door het midden van 30
t Matth. 4.13. Marc.1.21. haer doorgegaen zijnde / ginck wegh. t Eñ hy quam af tot Ca- 31
pernaum/ een stadt van Galilea/ende leerde haer op de Sabbath-
v Matth. 7.29. Marc.1.22. daghen. v Ende sy versloeghen haer over sijne leere / want sijn 32
woort was met macht. x Ende inde Synagoge was een men- 33
x Marc. 1. 23. sche hebbende eenen gheest eens onreynen Duyvels/ende riep uyt
met grooter stemme/ Seggende/ Laet af/wat hebben wy met u 34
[te doen]/ ghy Jesu Nazarener? Zijt ghy ghekomen om ons te
verderven? Ick kenne u wie ghy zijt / [namelick] de Heylighe
Godts. Ende Jesus bestrafte hem / segghende / Swijght stil/ 35
ende gaet van hem uyt. Ende de Duyvel hem in 't midden ghe-
worpen hebbende / voer van hem uyt/ sonder hem yet te beschadi-
gen. Eñ daer quam een verbaestheyt over alle / ende sy spraken 36
te sa-

te ſamen tot malkanderen/ ſeggende/ wat woort is dit/ dat hy met
macht ende kracht den onreynen gheeſten ghebiet/ ende ſy varen
uyt? Ende het geruchte van hem ginck uyt/ in alle plaetſen des
omliggenden landts. [y] Ende [Jeſus] opgeſtaen zijnde uyt de y Matth. 8.14.
Synagoge/ ginck in het huys Simonis: ende Simonis wijfs Marc. 1.29.
moeder was met een groote kortſe bevangen/ ende ſy baden hem
voor haer. Ende ſtaende boven haer/ beſtrafte hy de kortſe/ ende
[de kortſe] verliet haer: ende ſy van ſtonden aen opſtaende diende
haerlieden. [z] Ende als de Sonne onderginck/ alle die krancke z Matth. 8.
hadden/ met verſcheydene ſieckten [bevangen]/ brachten die tot Marc. 8.16. Marc. 1.32.
hem/ [a] ende hy leyde een yegelick van haer de handen op/ ende ghe- a Marc. 7.
nas de ſelve. [b] Ende daer voeren oock Duyvelen uyt van velen/ 32. ende 8.23/25
roepende/ ende ſeggende/ Ghy zijt de Christus/ de Sone Godts. b Marc. 1.
Ende [haer] beſtraffende en liet hy die niet ſpreken/ om dat ſy wi- 34. ende 3. 11.
ſten dat hy de Christus was. [c] Ende als het dagh wierdt/ ginck c Marc. 1.
hy uyt ende trock na een woeſte plaetſe: ende de ſcharen ſochten 35.
hem/ ende quamen tot by hem/ ende hielden hem/ op dat hy van
haer niet en ſoude wechgaen. Maer hy ſeyde tot haer/ Ick
moet oock andere ſteden het Euangelium des Coninckrijcks
Godts verkondigen: want daer toe ben ick uytgeſonden. Ende
hy predickte in de Synagogen van Galilea.

Het v. Capittel.

1 Chriſtus leert de ſcharen uyt het ſchip Petri. 4 ende na eenen miraculeuſen viſch-vanck/ belooft hy hem ende ſijne medegheſellen te maken tot viſſchers der menſchen. 12 Reynight eenen melaetſchen. 17 geneeſt eenen geraeckten. 21 ende bewijſt daer uyt/ dat hy macht hadde de ſonden te vergeven. 27 Beroept Levi op den tol ſittende/ 29 eet met hem ende andere tollenaren. 31 eñ geeſt daer van reden. 33 Verdedight ſijne Diſcipelen/ met verſcheydene gelijckeniſſen/ waerom ſy niet en vaſteden.

[a] ENde het gheſchiedde als de ſchare op hem aendrongh/ om het a Matth.
woordt Godts te hooren/ dat hy ſtont by het meyr Genneſa- 13.2. Marc. 4.1.
ret. Ende hy ſach twee ſchepen aen [den oever] van't meyr lig-
ghende/ ende de viſſchers waren daer uyt-ghegaen/ ende ſpoel-
den de netten. Ende hy ginck in een van die ſchepen/ het welc-
ke Simonis was/ ende badt hem/ dat hy een weynich van't landt
afſtake: ende nederſittende/ leerde hy de ſcharen uyt het ſchip.
Ende als hy afliet van ſpreken/ ſeyde hy tot Simon/ [b] Steeckt b Joa. 21.6.
af na de diepte/ ende werpt uwe netten uyt om te vanghen.
Ende Symon antwoorde ende ſeyde tot hem/ Meeſter wy
hebben den geheelen nacht over ghearbeyt/ ende niet gevangen:
doch op uw' woordt ſal ick het net uytwerpen. Ende als ſy dat

 gedaen/

ghedaen hadden / besloten sy een groote menichte visschen / ende
haer net scheurde. Ende sy wenckten hare mede-ghenooten/die,
in het ander schip waren/dat sy haer souden komen helpen. Ende
sy quamen/ende vulden beyde de schepen/so dat sy by-na soncken.
Ende Simon Petrus [dat] siende/viel neder aen de knien Je-
su/ segghende / Heere gaet uyt van my/ want ick ben een sondigh
mensche. Want verbaestheyt hadde hem bevanghen / ende alle,
die met hem waren / over den vanck der visschen / die sy ghevan-
gen hadden. Ende desghelijcks oock Jacobum ende Joannem,
de sonen Zebedei/die Simonis mede-genooten waren. Ende Je-
sus seyde tot Simon/ En vreest niet: [c] Van nu aen sult ghy men-
schen vanghen. Ende als sy de schepen aen landt ghestiert had-
c Jerem. 16. 16. Ezech. 47. 9. Matt. 4. 19. Marc. 1. 17. den/ [d] verlieten sy alles/ende volghden hem. [e] Ende het geschied-
de als hy in eene dier steden was/ siet daer [was] een man vol me-
d Matth. 4. 20. ende 19. 27. Marc. 10. 28. Luc. 18. 28. laets heyt/ende Jesum siende/viel hy op het aengesicht/ ende badt
hem/segghende/Heere/ so ghy wilt/ghy kondt my reynighen.
Ende hy de handt uytstreckende/raeckte hem aen / ende seyde/
e Matth. 8. 2. Marc. 1. 40. Ick wil wort ghereynight. Ende terstont ginck de melaets heyt
van hem. Ende hy gebood hem/ dat hy het niemant segghen en
soude : maer gaet henen [seyde hy] / vertoont u selven den Prie-
f Lev. 13. 2. ende 14. 2. Matth. 8. 4. ster/ ende offert voor uwe reyninghe/ [f] ghelijck Moses ghehoden
heeft haer tot een ghetuyghenisse. Maer het geruchte van hem
ginck te meer voort: ende vele scharen quamen te samen om [hem]
te hooren/ende door hem ghenesen te worden van hare kranckhe-
den. Maer hy vertrock in de woestijnen / ende badt [aldaer].
Ende het geschiedde in een dier daghen/dat hy leerde/en [daer]
saten Phariseen ende Leeraers der wet/ die van alle vlecken van
Galileen / ende Judea/ ende Jerusalem ghekomen waren : ende
g Matth. 9. 1. Marc. 2. 3. Actor. 9. 33. de kracht des Heeren was [daer] om haer te ghenesen. [g] Ende
siet [eenighe] mannen / brachten op een bedde eenen mensche die
gheraeckt was : ende sochten hem in te brenghen / ende voor
hem te legghen. Ende niet vindende/waer door sy hem inbren-
gen mochten/overmits de schare/so klommen sy op het dack/ende
lieten hem door de tichelen neder met het beddeken/in het midden/
voor Jesum. Ende hy siende haer geloove/seyde tot hem/Men-
sche uwe sonden zijn u vergeven. Ende de Schriftgeleerde en-
de de Phariseen begonden te overdencken/seggende/ Wie is dese/
die

die [Godts-]lasteringe spreeckt? [h] Wie kan de sonden vergheven dan Godt alleen? Maer Jesus hare overdenckinghen bekennende / antwoordde ende seyde tot haer / Wat overdenckt ghy in uwe herten? welck is lichtelicker te segghen / Uwe sonden zijn u vergeven / ofte te segghen / Staet op ende wandelt? Doch op dat ghy meucht weten / dat de Sone des menschen macht heeft op der aerden de sonden te vergeven / (seyde hy tot den geraeckten) Ick segghe u / staet op / ende neemt uw' beddeken op / ende gaet henen na uw' huys. Ende hy terstondt voor haer opstaende / [ende] opghenomen hebbende / 't gene daer hy opghelegen hadde / ginck henen na sijn huys / Godt verheerlijckende. Ende ontsettinge heeft [haer] alle bevangen / ende sy verheerlickten Godt / ende wierden vervult met vreese / seggende / Wy hebben heden onghelooovelicke dinghen ghesien. [i] Ende na desen ginck hy uyt / ende sach eenen tollenaer / met name Levi / sitten in het tol-huys / ende seyde tot hem / Volght my. Ende hy alles verlatende / stont op / ende volghde hem. Ende Levi rechtede hem een groote maeltijdt aen in sijn huys: [k] ende [daer] was een groote schare van tollenaren / ende van andere die met haer aensaten. Ende hare Schriftgheleerde / ende de Phariseen murmureerden teghen sijne Discipelen / seggende / Waerom eet ende drinckt ghy met tollenaren ende sondaren? Ende Jesus antwoordende / seyde tot haer / Die ghesont zijn en hebben den Medecijn-meester niet van nooden / maer die siecke zijn. [l] Ick en ben niet ghekomen om te roepen rechtveerdige / maer sondaren tot bekeeringhe. [m] Ende sy seyden tot hem / Waerom vasten Joannis Discipelen dickmaels / ende doen gebeden / desgelijcks oock [de Discipelen] der Phariseen / maer de uwe eten ende drincken? Doch hy seyde tot haer / [n] Kondt ghy de bruylofts-kinderen / terwijle de bruydegom by haer is / doen vasten? Maer de daghen sullen komen / wanneer de Bruydegom van haer sal wech-ghenomen zijn / dan sullen sy vasten in die daghen. Ende hy seyde oock tot haer een gelijckenisse / Niemant en set eenẽ lap van een nieuw' kleedt / op een oudt kleedt: anders so scheurt oock dat nieuwe [het kleedt] / ende de lap van het nieuwe en komt met het oude niet overeen. Ende niemant en doet [o] nieuwen wijn in oude [leder-]sacken: anders soo sal de nieuwe wijn de [leder-]sacken doen bersten /

h Psa.32.5. Jesai.43.25. Joan.14.4.

i Matth. 9.9. Marc.2/14/15.

k Matth. 9.10. Marc.2.15. Luce 15/1.

l Matth. 9/13. Luce 19/10. 1.Tim.1/15.

m Matth. 9/14.

n Jes.62/5. 2.Cor.11/2.

o Matt.9/17. Mar.2/22.

ſten/ ende de [wijn] ſal uytgeſtort worden/ende de [leder-] ſacken
ſullen verderven. Maer nieuwen wijn moetmen in nieuwe [le- 3
der-]ſacken doen / ende ſy worden beyde te ſamen behouden.
Ende niemandt die ouden drinckt / begheert terſtont nieuwen: 3
want hy ſeght / De oude is beter.

Het vj. Capittel.

1 De Diſcipelen plucken koren-ayren op den Sabbath/ende worden daer over van Chriſto tegen de Phariſeen verantwoort. 6 Chriſtus gheneeſt op den Sabbath een dorre handt / ende verdedight dit ſijn doen. 12 Bidt op den bergh/ende verkieſt uyt ſijne diſcipelen twaelve tot Apoſtelen. 17 Gheneeſt verſcheyden ſiecke ende beſetene menſchen. 20 Leert welcke menſchen ghelucksaligh zijn/ende niet en zijn. 27 Vermaent tot liefde/ oock ſelfs teghen de vyanden/ 36 tot barmhertigheyt/ende tot een billick oordeel van ſijnen naeſten. 38 als oock tot weldadicheydt. 41 Leert dat men hem ſelven eerſt moet beſien/ als men andere wil beſtraffen. 43 ende dat de boom uyt ſijne vruchten bekent wort. 46 Eyndelick leert hy met de ghelijckeniſſe van een huys op een rotze/ ende op zandt ghetimmert / dat het niet ghenoech en is hem met den monde alleen te belijden/maer datmen oock moet ſijnen wille doen.

a Deut. 23. [a] ENde het gheſchiedde op den tweeden eerſten Sabbath/dat hy
25. door het gezaeyde ginck/ende ſijne diſcipelen pluckten ayren/
Matt. 12/1. Marc. 2/23. ende aten'ſe / [die] wrijvende met de handen. Ende ſommighe
b Exod. 20. vſ. 10. der Phariſeen ſeyden tot haer / Waerom doet ghy [b] dat niet ghe-
oorloft en is te doen/ op de Sabbathen. Ende Jeſus haer ant-
c 1. Sam. 21 woordende/ſeyde/En hebt ghy oock dat niet geleſen/ 'twelck [c] Da-
6. vid dede wanneer hem hongerde/eñ den genen die met hem waren?
Hoe hy ingegaen is in het Huys Godts/ende de toon-brooden
genomen ende gegeten heeft/ende oock gegeven den genen die met
d Levit. 24. hem waren / welcke niet en zijn geoorloft te eten [d] dan alleen den
9. Prieſteren. Ende hy ſeyde tot haer / [e] De ſone des menſchen is
e Matth. 12/8. een Heere oock des Sabbaths. [f] Ende het gheſchiedde oock op
Marc. 2/28 f Matth. 12 eenen anderen Sabbath/ dat hy inde Synagoge ginck/eñ leerde.
9. Marc. 3/1. Ende daer was een menſche / ende ſijne rechterhandt was dorre/
Ende de Schrift-geleerde eñ de Phariſeen namen hem waer/
of hy op den Sabbath geneſen ſoude : op dat ſy [eenige] beſchul-
dinge tegen hem mochten vinden. Doch hy kende hare gedach-
ten/eñ ſeyde tot den menſche/die de dorre hant hadde/ Rijſt op/eñ
ſtaet in't midden: Ende hy opgeſtaen zijnde/ ſtont [over-eynde].
So ſeyde dan Jeſus tot haer/Jck ſal u vraghen: Wat is ghe-
oorloft op de Sabbathen? Goet te doen / of quaet te doen? [Een
menſche] te behouden / of te verderven. Ende haer alle rontom 1
aengeſien hebbende/ ſeyde hy tot den menſche/ Streckt uwe hant
uyt. Ende hy dede alſo: [g] ende ſijne handt wierdt herſtelt/gheſont
g 1. Reg. 13. 6. gelijck de andere: Ende ſy wierden vervult met uytſinnigheyt/ 1
ende

eñ spraken te samen met malkanderen / wat sy Jesu doen souden.
[h] Ende het gheschiedde in die daghen / dat hy uytginck na den bergh om te bidden/ ende hy bleef den nacht over in het gebedt tot Godt. [i] Ende als het dagh was geworden / riep hy sijne Discipelen tot hem / ende verkoos'er twaelve uyt haer / die hy oock Apostelen noemde. [Namelijck] Simonem / welcken hy oock Petrum noemde / ende Andream sijnen broeder / Jacobum ende Joannem / Philippum ende Bartholomeum. Mattheum ende Thomam/Jacobum den [sone] Alphei/ende Simonem/genaemt Zelotem. Judam Jacobi / ende Judam Iscariot / die oock de verrader geworden is. [k] Ende met haer afgekomen zijnde/stont hy op een vlacke plaetse / ende [met hem] de schare sijner Discipelen/ ende een groote menichte des volcks van gheheel Judea ende Jerusalem/ ende van den zee-kant van Tyrus ende Sidon/
Die ghekomen waren om hem te hooren / ende om van hare sieckten genesen te worden/ende die van onreyne geesten ghequelt waren: ende sy wierden genesen. Ende alle de schare socht hem aen te raken: [l] want daer ginck kracht van hem uyt/ende hy ghenas'se alle. [m] Ende hy sijne ooghen opslaende over sijne Discipelen / seyde / Salich zijt ghy arme: Want uwe is het Koninckrijcke Godts. [n] Saligh zijt ghy die nu honghert: want ghy sult versadicht worden. [o] Saligh zijt ghy die nu weent: want ghy sult lacchen. [p] Saligh zijt ghy wanneer u de menschen haten / ende wanneer sy u af-scheyden ende smaden / ende uwen name als quaet verwerpen / om des Soons des menschen wille.
[q] Verblijdt u in dien dage/ende zijt vrolick: want siet uwe loon is groot inden Hemel: [r] want hare Vaders deden diergelijcke den Propheten. [s] Maer wee u ghy rijcke / want ghy hebt uwen troost wech. [t] Wee u die versadight zijt: want ghy sult hongheren: Wee u die nu lacht / [v] Want ghy sult treuren ende weenen.
Wee u wanneer alle de menschen wel van u spreken: Want hare Vaders deden dierghelijcke den valschen Propheten.
Maer ick segge u-lieden/ die [dit] hoort/ [x] Hebt lief uwe vyanden/ doet wel den genen die u haten. Segent de ghene die u vervloecken / ende [y] bidt voor de ghene / die u ghewelt doen. [z] Den genen die u aen de wange slaet/ biedt oock de andere: ende den genen die u den mantel neemt / en verhindert oock den rock niet [te nemen]/

h Matth. 14/23.
i Matth. 10/1. Mar. 3/13. ende 6/7. Luce 9/1.
k Matth. 4/25. Marc. 3/7.
l Marc. 5/30.
m Matth. 5/2.
n Iesai. 65/13.
o Ies. 61/3. ende 66/10.
p Matth. 5/11. 1. Petr. 2/19 ende 3/14. ende 4/14.
q Act. 5/41.
r Act. 7/51.
s Amos 6/1/8.
t Ies. 65/13.
v Iac. 4/9. ende 5/1.
x Exod. 23/4. Prov. 25/21. Matth. 5/44. Rom. 12/20. 1. Cor. 4/12.
y Luce 23/32. Actor. 7/60.
z 1. Cor. 6/7.

a Deut.15. 7. Matt.5.42. nemen]/ a Maer geeft een yegelick die van u begeert / ende van 3
de gene/ die het uwe neemt/en eyscht niet weder. b Ende gelijck 3
b Matth. 7.12. ghy wilt dat u de menſchen doen ſullen / doet ghy haer oock deſ=
c Matth. 5.46. ghelijcks. c Ende indien ghy lief hebt / die u lief hebben / wat 3
danck hebt ghy? want oock de ſondaers hebben lief de ghene die
haer lief hebben. Ende indien ghy goet doet / den ghenen die u 3
goet doen / wat danck hebt ghy? Want oock de ſondaers doen
d Deut.15. 8. het ſelve. d Ende indien ghy leent den genen / van welcke ghy 3
Matt.5.42. hoopt weder te ontfanghen/ wat danck hebt ghy? Want oock de
ſondaers leenen den ſondaren/ op dat ſy even ghelijcke weder mo=
gen ontfanghen. Maer hebt uwe vyanden lief / ende doet goet/ 3
ende leent ſonder yet weder te hopen: ende uwen loon ſal groot
e Matth. 5.45. zijn / ende ghy ſult e kinderen des Allerhoochſten zijn: Want hy
is goedertieren over de ondanckbare ende booſe. Weeſt dan 3
barmhertich/ ghelijck oock uwe Vader barmhertigh is.
f Matth. 7.1. f Ende en oordeelt niet / ende ghy en ſult niet gheoordeelt wor= 3
Rom.2.1/1. Cor.4.5. den: Verdoemt niet/ ende ghy en ſult niet verdoemt worden: laet
g Prov.10. 22. los/ ende ghy ſult los gelaten worden. g Geeft / ende u ſal gege= 3
ende 19.17. ven worden: een goede/neergedruckte/ende geſchudde/ ende over=
h Matth. 7.2. loopende mate ſal men in uwen ſchoot geven: h Want met de ſel=
Marc.4.24. ve mate daer mede ghy-lieden metet / ſal u lieden weder ghemeten
i Jeſai.42. 19. worden. Ende hy ſeyde tot haer een ghelijckeniſſe / i Kan oock 3
Matth.15. 14. wel een blinde eenen blinden op den wegh leyden? Sullen ſy niet
k Matth. 10.24. beyde in den gracht vallen? k De diſcipel en is niet boven ſijnen 4
Joan.13.16. ende 15.20. meeſter: maer een ygelick volmaeckt[diſcipel]/ſal zijn ghelijck ſijn
l Matth.7. 3. meeſter. l Ende wat ſiet ghy den ſplinter / die in uws broeders 4
ooghe is/ende den balck die in uw' eygen ooghe is/ en merckt ghy
niet? Ofte hoe kondt ghy tot uwen broeder ſegghen / Broeder 4
laet toe dat ick den ſplinter die in uw' ooghe is / uyt doe / daer ghy
ſelve den balck die in uw' ooghe is/niet en ſiet? Ghy ghevéynsde/
m Prov.18. 17. m doet eerſt den balck uyt uw' ooghe/ ende dan ſult ghy beſien om
n Matt.7. 17. den ſplinter uyt te doen / die in uw' broeders ooghe is. n Want 4
ende 12.33. het en is geen goede boom / die quade vrucht voortbrenght / noch
geen quade boom/die goede vrucht voortbrenght. Want een ye= 4
o Matth.7. 16. gelick boom wort uyt ſijn eygen vrucht gekent. o Want men leeſt
gheen vijgen van doornen/ noch men ſnijt gheen druyve van bra=
p Matth. 12.35. men. p De goede menſche brenght het goede voort uyt den goe= 4
den

den schat sijns herten: ende de quade mensche brenght het quade
voort / uyt den quaden schat sijns herten. q Want uyt den over= q Matth. 12.34.
vloet des herten/spreeckt sijnen mondt. r Ende wat noemt ghy r Mal. 1.6
my Heere/Heere: ende en doet niet 't gene dat ick segge? s Een ye= Matt.7.21. ende 25.11.
gelick die tot my komt/ende mijne woorden hoort/en deselve doet/ Luce 13. 23. Rom.2.13.
sick sal u toonen wien hy gelijck is. Hy is gelijck een mensche die Jac.1.22. s Matth.7.
een huys bouwde/ ende groef/ ende verdiepte / ende leyde het fon= 24.
dament op een steen-rotze: als nu de hooge vloet quam/ so sloech
de water-stroom teghen dat huys aen / ende en konde dat niet be=
weghen: want het was op de steen-rotze ghegrondt. Maer
die 'se gehoort/ ende niet gedaen en sal hebben / is gelijck een men=
sche die een huys bouwde op de aerde sonder fondament: teghen
het welcke de water-stroom aensloech: ende het viel terstont/ende
de val van dat selve huys was groot.

Het vij. Capittel.

1 Christus maeckt ghesont den knecht eens hooftmans tot Capernaum / wiens gheloove hy prijst boven alle andere. 11 Verweckt van den dooden eener weduwen soon tot Nain. 18 Beantwoort de vraghe der Discipelen Joannis / ende bewijst uyt sijne eyghene leere ende wercken/dat hy de Messias is. 24 Gheeft van den persoon ende ampt Joannis een heerlick ghetuyghenis. 29 waer over 't volck Godt prijst / maer de Phariseen veracht den raedt Godts. 31 Verwijt den Joden / onder de ghelijckenisse van het doen der kinderen op de straten / hare onbekeerlickheyt. 36 Eet by Simon den Phariseus / waer een sondaresse sijne voeten met hare tranen nat maeckt: daer aen hem Simon stoot / ende Christus verantwoort haer met de ghelijckenisse van twee schuldenaren.

NA dat hy nu alle sijne woorden voleyndight hadde ten aen=
hooren des volcks/ a ginck hy in tot Capernaum. Ende a Matth. 8.5.
een dienstknecht van een seker hooftman over hondert / die hem
seer weert was / kranck zijnde/ lagh op sijn sterven. Ende van
Jesu ghehoort hebbende / sondt hy tot hem de Ouderlinghen der
Joden/ hem biddende dat hy wilde komen/ ende sijnen dienst=
knecht ghesont maken. Dese nu tot Jesum ghekomen zijnde/
baden hem ernstelick/seggende/ Hy is weerdigh dat ghy hem dat
doet. Want hy heeft ons volck lief/ende heeft selve ons de Sy=
nagoge gebouwt. Ende Jesus ginck met haer. Ende als hy nu
niet verre van het huys was / sondt de hooftman over hondert
tot hem [eenighe] vrienden / ende seyde tot hem / Heere en neemt
de moeyte niet: want ick en ben niet weerdigh dat ghy onder mijn
dack soudt inkomen. Daerom en hebbe ick oock my selven niet
weerdigh gheacht om tot u te komen: maer seght [het] met een
woort/ende mijn knecht sal genesen worden. Want ick ben oock
een mensche onder de macht [van andere] gestelt/hebbende krijgs-
knech=

knechten onder my/ ende ick segge tot desen/ Gaet/ ende hy gaet:
ende tot den anderen/Komt/ende hy komt:ende tot mijnen dienst-
knecht/ Doet dat/ ende hy doet [het]. Ende Jesus dit hooren- 9
de/ verwonderde hem sijner: ende sich omkeerende seyde tot de
schare die hem volghde/ Ick segge u lieden/ ick en hebbe so groo-
ten geloove selfs in Israël niet gevonden. Ende die ghesonden
waren/ wederghekeert zijnde in het huys/ vonden den krancken
dienstknecht ghesont. Ende het gheschiedde op den volgenden
[dagh] dat hy ginck nae een stadt ghenaemt Nain/ ende met hem
ginghen vele van sijne discipelen/ende een groote schare. Ende
als hy de poorte der stadt ghenaeckte/ siet daer/ een doode wierdt
uytgedragen/[die] een eenichgheboren sone sijner moeder [was]/
ende sy[was]weduwe/ ende een groote schare van de stadt [was]
met haer. Ende de Heere haer siende/wierdt innerlick met ont-
ferminge over haer beweeght/ende seyde tot haer/En weent niet.
Ende hy ginck toe / ende raeckte de bare aen (de draghers nu
b Actor.9.40 stonden stille) ende hy seyde/ Jonghelinck ick segghe u/ [b] staet op.
Ende de doode sat over-eynde/ ende begon te spreken: ende hy
gaf hem sijne moeder. Ende vreese bevinghse alle / ende sy ver-
c Luc.24.19 heerlickten Godt/segghende/ [c] Een groot Propheet is onder ons
Joan. 4/19. opgestaen / ende [d] Godt heeft sijn volck besocht. Ende dit ghe-
ende 6/14. ende 9/17. rucht van hem ginck uyt in gheheel Judea / ende in alle het om-
d Luc. 1/68. ligghende landt. [e] Ende de discipelen Joannis boodtschapten
e Matth. 11/2. hem van alle dese dinghen. Ende Joannis sekere twee van sij-
ne Discipelen tot hem gheroepen hebbende / sondt'se tot Jesum/
segghende / Zijt ghy de ghene die komen soude / ofte verwach-
ten wy eenen anderen? Ende als de mannen tot hem gheko-
men waren / seyden sy / Joannes de Dooper heeft ons tot u af-
ghesonden/segghende / Zijt ghy die komen soude/ ofte verwach-
ten wy eenen anderen? Ende in de selve uyre ghenas hy'er vele
van sieckten ende qualen/ende boose geesten/ende vele blinden gaf
hy het ghesichte. Ende Jesus antwoordende seyde tot haer/
Gaet henen ende boodtschapt Joanni weder de dinghen die ghy
gesien ende gehoort hebt / [namelick] [f] dat de blinde worden sien-
f Jes. 29.18. de/de kreupele wandelen/de melaetsche gereynigt worden/de doo-
ende 35.5. ende 61. 1. ve hooren/de doode opgeweckt worden/den armen het Euangeli-
um verkondight wort. Ende salich is hy/die aen my niet en sal

ghe-er-

ghe-ergert worden. [g] Als nu de boden Joannis wech ghegaen g Matth. 11. 7.
waren/ begon hy tot de ſcharen van Joanne te ſeggen / Wat zijt
ghy uytgegaen in de woeſtijne te aenſchouwen? Een riet dat van
den wint gins ende weder beweeght wort? Maer wat zijt ghy
uytgegaen te ſien? Eenen menſche met ſachte kleederen bekleedt?
Siet/ die in heerlicke kleedinghe ende welluſt zijn / die zijn in de
Coninckliche hoven. Maer wat zijt ghy uytghegaen te ſien?
Eenen Propheet? Ja ick ſegghe u/ oock veel meer dan eenen Pro=
pheet. Deſe is't van welcken geſchreven is/ [h] Siet ick ſende mij= h Mal. 3. 1. Marc. 1. 2.
nen Engel voor uw' aengeſicht/ die uwen wegh voor u henen be=
reydē ſal. Want ick ſegge u lieden/ onder die van vrouwen ghe=
boren zijn / en is niemant meerder Propheet dan Joannes de
Dooper: maer de minſte in het Coninckrijcke Godts/ is meerder
dan hy. Ende alle het volck [hem] hoorende/ ende de tollenaers
die met den doop Joannis ghedoopt waren / rechtveerdighden
Godt. Maer de Phariſeen ende de Wet-gheleerde hebben den
raedt Godts tegen haer ſelven verworpen/ van hem niet gedoopt
zijnde. [i] Ende de Heere ſeyde/ By wien ſal ick dan de menſchen
van dit geſlachte vergelijcken? eñ wien zijn ſy gelijck? Sy zijn i Matth. 11. 16.
gelijck de kinderen/ die op de merckt ſitten/ ende malkandren toe=
roepen ende ſeggen/ Wy hebben u op de fluyte geſpeelt / ende ghy
en hebt niet gedanſt: Wy hebben u klaegh-lieden geſonghen/ ende
ghy en hebt niet geweent. [k] Want Joannes de Dooper is ge= k Matth. 3. 4.
komen / noch broodt etende/ noch wijn drinckende/ ende ghy Marc. 1. 6.
ſeght/ Hy heeft den Duyvel. De Sone des menſchen is gheko=
men / etende ende drinckende/ ende ghy ſeght / Siet daer een men=
ſche [die] een vraet ende wijn-ſuyper [is]/ een vrient van tollena=
ren ende ſondaren. Doch de wijſheyt is gherechtveerdight ghe=
worden van alle hare kinderen. [l] Ende een der Phariſeen badt l Matth. 26. 6.
hem/ dat hy met hem ate: ende in-ghegaen zijnde in des Phariſeen Mar. 14. 3.
huys ſat hy aen. Ende ſiet / een vrouwe in de ſtadt / welcke een Joan. 11. 2. ende 12. 3.
ſondareſſe was/ verſtaende dat hy in des Phariſeen huys aenſat/
bracht een alabaſter-fleſſche met ſalve. Ende ſtaende achter aen
ſijne voeten / weenende / begon ſy ſijne voeten nat te maken met
tranen / ende ſy droogh deſe af met het hayr van haer hooft / ende
kuſte ſijne voeten / ende ſalfde deſe met de ſalve. Ende de Phari=
ſeus/ die hem genoodt hadde/ [ſulcks] ſiende/ ſprack by hem ſelven/

m Luce 15. 2. segghende/[m] Dese/indien hy een Propheet ware/soude wel weten
wat ende hoedanighen vrouwe dese is / die hem aenraeckt : want
sy is een sondaresse. Ende Jesus antwoordende/seyde tot hem/
Simon / ick hebbe u wat te seggen. Ende hy sprack / Meester
segt het. [Jesus seyde]/Een seker schult-heer hadde twee schul-
denaers : de een was schuldigh vijf hondert penninghen / ende de
ander vijftich. Ende als sy niet en hadden om te betalen/ schol-
hy het haer beyden quijt. Seght dan / wie van dese sal hem meer
lief hebben ? Ende Symon antwoordende/seyde/ Ick achte da-
hy 't [is]/dien hy het meeste quijt-gescholden heeft. Ende hy sey-
de tot hem / Ghy hebt recht gheoordeelt. Ende hy hem omkee-
rende na de vrouwe / seyde tot Simon / Siet ghy dese vrouwe ?
Ick ben in uw' huys ghekomen/water en hebt ghy niet tot mijne
voeten gegeven / maer dese heeft mijne voeten met tranen nat ge-
maeckt / ende met het hayr hares hoofts afghedroocht. Ghy en
hebt my geene kus ghegheven: maer dese/ van dat sy inghekomen
is/ en heeft niet afghelaten mijne voeten te kussen. Met olye en
hebt ghy mijn hooft niet gesalft: maer dese heeft mijne voeten met
salve ghesalft. Daerom segge ick u/ hare sonden zijn [haer] ver-
gheven die vele waren/want sy heeft veel lief ghehadt : maer dien
weynigh vergeven wordt / die heeft weynich lief. Ende hy sey-
n Matth. 9.2. de tot haer / [n] Uwe sonden zijn [u] vergheven. Ende die mede
o Matth. 9.3/48. aensaten / begonden te segghen by haer selven / [o] Wie is dese die
oock de sonden vergheeft ? Maer hy seyde tot de Vrouwe / Uw
geloove heeft u behouden/gaet henen in vrede.

Het viij. Capittel.

1 Christus reyst door steden ende vlecken/predikende het Euangelium/vergeselschapt met eenige vrou-
wen / die hem van hare goederen dienen. 4 Stelt den scharen voor / de ghelijckenisse van een zaeyer
wiens zaedt op verscheyden plaetsen valt. 9 ende verklaert deselve sijne Discipelen in 't bysonder.
16 Vergelijckt sijn woordt by een keersse die op den kandelaer ghestelt wordt om te lichten. 18 Leert
dat dien die heeft / noch meer sal ghegheven worden. 19 ende wie sijne moeder ende broeders zijn.
22 Stilt den storm-windt op de Zee. 26 Werpt een Legioen Duyvelen uyt. 31 welcke hy toela[et]
in de verckens te varen. 41 Gaet met Jairo om sijn dochterken te helpen. 43 Geneest onder wege
een vrouwe van een twaelf-jarigh bloedt-vloeyen. 49 ende ten huyse Jairi komende/weckt sijn doch-
terken op van den dooden.

ENde het gheschiedde daer na / dat hy reysde van d'eene stad
ende vlecke tot d'ander / predikende ende verkondighende het
Euangelium van het Koninckrijcke Godts : ende de twaelve
a Matth. 27.55/56. [waren] met hem/ [a] Ende sommighe vrouwen / die van boose
geesten ende kranckheden genesen waren/[namelick] Maria/ge-
b Marc. 16.9. naemt Magdalene/[b] van welcke seven duyvelen uytghegaen wa-
ren

een/Ende Joanna/de Huysvrouwe Chuse des Rentmeesters He=
rodis / ende Susanna/ ende andere vele die hem dienden van hare
goederen. c Als nu een groote schare by-een vergaderde / ende c Matth. 13.3.
y van alle steden tot hem quamen/ so seyde hy door ghelijckenisse/ Marc.4.2.
Een zaeyer ginck uyt om sijn zaedt te zaeyen/ende als hy zaey=
de/viel het een by den wegh/ ende wierdt vertreden/ ende de voge=
len des Hemels aten dat op. Ende het ander viel op een steen=
rotze/ ende opghewassen zijnde/is het verdorret/om dat het gheen
vochtigheydt en hadde. Ende het ander viel in 't midden van de
doornen/ende de doornen mede opwassende/versticktent het selve.
Ende het ander viel op de goede aerde/ende opgewassen zijnde/
bracht het hondertvoudige vrucht voort. Dit segghende/riep hy/
Die ooren heeft om te hooren/ die hoore. d Ende sijne Discipe= d Matth. 13.10.
len vraechden hem/seggende/Wat mach dese gelijckenisse wesen? Marc.4.10.
Ende hy seyde / U is 't e ghegheven de verborghentheden des e 2.Cor.3.5.
Koninckrijcks Godts te verstaen/ f maer tot den anderen [spreeck f Matth. 11.25.
ick] in gelijckenissen/ g op dat sy siende niet en sien/ende hoorende 2.Cor.3.14.
niet en verstaen. h Dit is nu de ghelijckenisse: Het zaedt is het g Matth. 13.14.
woordt Godts. Ende die by den wegh [bezaeyt worden] / zijn Marc.4.12.
dese die hooren: daer na komt de Duyvel/ende neemt het woordt Joa.12.40. Jesai.6.9.
uyt haer herte wech / op dat sy niet en souden ghelooven / ende sa= Ezech.12.2. Actor.28.26.
ligh worden. Ende die op de steenrotze [bezaeyt worden] / zijn Rom.1.8. h Matth.
dese/die/ wanneer sy 't ghehoort hebben/ het woordt met vreughd' 13.18.
ontfanghen: ende dese en hebben gheenen wortel / die maer voor Marc.4.13. i Matth.
eenen tijdt ghelooven/ ende in den tijdt der versoeckinghe wijcken 13.20. Mar.4.16.
y af. Ende dat in de doornen valt / dese zijn die ghehoort heb= k Mat.19.
ben / ende henen gaende / k verstickt worden door de sorghvuldig= 23. Marc.10.
heden/ ende rijckdom/ ende wellusten des levens / ende en voldra= 23. Luce 18.24.
ghen gheen [vrucht]. Ende dat in de goede aerde [valt] / zijn 1.Tim.6.9. l Matth.
dese/die het woordt ghehoort hebbende / 't selve in een eerlick ende 5.15.
goet herte bewaren / ende in volstandigheydt vruchten voortbren= Marc.4.21. Luce 11.33.
gen. l Ende niemant die een keerse ontsteeckt / bedeckt de selve m Job 12. 22.
met een vat/of set'se onder een bedde: maer set'se op eenen kande= Matth.10. 26.
laer / op dat de ghene die in komen / het licht sien moghen. Marc.4.22.
m Want daer en is niet verborghen / dat niet openbaer en sal Luce 12.2. n Matth.
worden: noch heymelick / dat niet bekendt en sal worden / ende 13.12. ende 25.29.
in 't openbaer komen. Siet dan / hoe ghy hoort / n want so wie Mar.4.25. Luce 19.26.

heeft die sal gegeven worden : ende so wie niet en heeft/ oock 't ge-
ne dat hy meyndt te hebben / sal van hem ghenomen worden.
o Matth. 12.46. ° Ende sijne moeder ende [sijne] broeders quamen tot hem/
ende 13.55. ende en konden by hem niet komen van wegen de schare. En-
Marc.3.31. de hem wiert gheboodtschapt [van eenighe] die seyden/ Uwe moe-
der ende uwe broeders staen daer buyten / begheerende u te sien.
p Joan.15. Maer hy antwoordde ende seyde tot haer / p Mijne moeder
14. 2.Corinth. ende mijne broeders zijn dese/ die Godts woort hooren / ende dat
5.16. q Matth. selve doen. q Ende het geschiede in een van die dagen/ dat hy in
8.23. Marc.4.35. een schip ginck / ende sijne Discipelen [met hem] : ende hy seyde
36. tot haer / Laet ons over-varen aen d'ander zijde des meyrs.
Ende sy staken af. Ende als sy voeren / viel hy in slaep : ende
daer quam een storm van windt op het meyr : ende sy wierden
vol [waters] / ende waren in noodt. Ende sy ginghen tot hem/
ende weckten hem op/ seggende/ Meester/ Meester wy vergaen.
Ende hy opghestaen zijnde bestrafte den windt / ende de water-
golven : ende sy hielden op/ ende daer wiert stilte. Ende hy sey-
de tot haer/ Waer is uw' gheloove? Maer sy bevreest zijnde/ ver-
r Job 26/12. wonderden haer/ segghende tot malkanderen/ r Wie is doch dese/
Psal.107.25. dat hy oock de winden ende het water gebiet/ ende sy zijn hem ge-
s Matth. 8.28. hoorsaem? s Ende sy voeren voort nae het landt der Gadare-
Marc.5.1. nen / het welck is teghen over Galileen. Ende als hy aen het
landt uytghegaen was / ontmoetede hem een seker man uyt de
stadt / die van over langhen tijdt met duyvelen hadde beseten ge-
weest : ende en was met gheen kleederen ghekleet/ ende en bleef in
gheen huys/ maer in de graven : Ende hy Jesum siende / ende
seer roepende/ viel voor hem neder/ ende seyde met een groote stem-
me/ Wat hebbe ick met u [te doen]/ Jesu ghy sone Godts des Al-
derhoochsten? Ick bidde u dat ghy my niet en pijnight. Want
hy hadde den onreynen gheest gheboden / dat hy van den men-
sche soude uytvaren/ want hy hadde hem menighen tijdt bevan-
ghen ghehadt : ende hy wierdt met ketenen ende met boeyen ghe-
bonden om bewaert te zijn. Ende hy verbrack de banden / ende
wiert van den duyvel ghedreven in de woestijnen. Ende Jesus
vraeghde hem / segghende / Welck is uwen naem? Ende hy sey-
de / Legio. Want vele Duyvelen waren in hem ghevaren.
Ende sy baden hem/ dat hy haer niet ghebieden en soude in den

afgront

32 afgront henen te varen. Ende aldaer was een kudde veler swij-
nen/weydende op den bergh/ende sy baden hem/ dat hy haer wil-
33 de toelaten in de selve te varen. Ende hy liet het haer toe. Ende
de Duyvelen uytvarende van den mensche/voeren in de swijnen:
eñ de kudde stortede van de steylte af in het meyr / eñ versmoorde/
34 Ende diese weydden/siende 'tgene geschiet was/zijn gevlucht/
ende henen gaende boodtschapten't in de stadt/ ende op het landt.
35 Ende sy ginghen uyt om te sien 't gene geschiet was/ende qua-
men tot Jesum/ eñ vonden den mensche / van welcken de duyve-
len uytgevaren waren/sittende aen de voeten Jesu/ ghekleet ende
36 wel by sijn verstant: ende sy wierden bevreest. Ende oock die het
ghesien hadden verhaelden haer/hoe de besetene was verlost ghe-
37 worden. Ende de geheele menichte van het omligghende landt
der Gadarenen baden hem/ [t] dat hy van haer wech ginghe/want t Actor. 16. 39.
sy waren met groote vreese bevangen. Eñ hy in het schip gegaen
38 zijnde/keerde wederom. [v] Ende de man/van welcken de duyve- v Marc. 5. 18.
len uytgevarẽ waren/badt hem dat hy mochte by hem zijn: Maer
39 Jesus liet hem van hem gaen/segghende/ Keert weder na uw'
huys / ende vertelt wat groote dinghen u Godt ghedaen heeft.
Ende hy ginck henen door de geheele stadt / verkondighende wat
40 groote dingen Jesus hem gedaen hadde. Ende het geschiedde/
als Jesus weder keerde/dat hem de schare ontfingh/want sy wa-
41 ren alle hem verwachtende. [x] Ende siet daer quam een man/ x Matth. 9. 18.
wiens naem was Jairus / ende hy was een Overste der Syna- Marc. 5. 22.
goghe : ende hy viel aen de voeten Jesu / ende badt hem dat hy in
42 sijn huys wilde komen. Want hy hadde een eenighe dochter
van ontrent twaelf jaren / ende dese lagh op haer sterven. Ende
43 als hy henen ginck so verdrongen hem de scharen: [y] Ende een y Matth. 9. 20.
vrouwe die twaelf jaren lanck de [z] vloedt des bloedts ghehadt Mar. 5. 25.
hadde/welcke alle haren leeftocht aen Medecijn-meesters te koste z Levit. 15. 25.
geleght hadde / ende van niemant en hadde konnen genesen wor-
44 den/ Van achteren tot hem komende/ raeckte den zoom sijns
45 kleets aen : ende terstont stelpte de vloedt haers bloedts. Ende
Jesus seyde/Wie ist die my heeft aengeraeckt? Ende als sy't alle
missaeckten / seyde Petrus ende die met hem waren / Meester de
scharen drucken ende verdringhen u/ende seght ghy/Wie is 't die
46 my aengheraeckt heeft? Ende Jesus seyde/ Yemant heeft my

aengeraeckt: want ick hebbe bekent/dat kracht van my uytghe-
gaen is. De vrouwe nu siende dat sy niet verborghen en was/ 4
quam bevende/ende voor hem nedervallende/verklaerde hem
voor alle het volck/om wat oorsaecke sy hem aengeraeckt hadde/
ende hoe sy terstont genesen was. Eñ hy seyde tot haer/ Doch- 4
ter zijt wel gemoet/uw' geloove heeft u behouden: gaet henen in
a Marc. 5. 35. vrede. [a] Als hy noch sprack/quam daer een van [het huys] des 4
Oversten der Synagoge/seggende tot hem/uwe dochter is ghe-
storven: en zijt den meester niet moeyelick. Maer Jesus [dat] 5
hoorende/antwoordde hem/seggende/ En vreest niet/ghelooft al-
leenlick/ende sy sal behouden worden. Ende als hy in het huys 5
quam/en liet hy niemant inkomen dan Petrum/ende Jacobum/
ende Joannem/ende den vader ende de moeder des kints. En- 52
de sy schreyden alle/ende maeckten mis baer over de selve. Ende
b Joan. 11. 11. hy seyde/En schreyt niet/sy en is niet gestorven/ [b] maer sy slaept.
Ende sy belachten hem/wetende dat sy ghestorven was. 53
Maer als hyse alle uytghedreven hadde/greep hy hare handt 54
ende riep/seggende/Kint staet op. Ende haren geest keerde we- 55
der/ende sy is terstont opgestaen/ende hy gheboot datmen haer te
eten geven soude. Ende hare ouders ontsetteden haer/ende hy 56
beval haer/dat sy niemant en souden seggen het gene geschiet was.

Het ix. Capittel.

1 Christus sendt sijne Apostelen uyt om te prediken/ende onderrichtse hoe sy haer op den wegh souden dragen. 7 Herodes van Christo gehoort hebbende/begeert hem te sien. 10 De Apostelen keeren weder. 11 Christus spijsight ontrent de 5000 met vijf brooden ende twee visschen. 18 Verscheyden gevoelen des volcx van sijnen persoon. 22 Voorseght sijnen doodt ende opstandinghe. 23 Ende vermaent tot volstandige belijdenisse sijns woordts. 28 Wort voor dry van sijne Apostelen op den bergh verheerlickt in tegenwoordicheyt van Moses ende Elias. 37 Werpt eenen wreeden onreynen gheest uyt. 46 Leert wie onder sijne discipelen de grootste sal zijn. 49 Verbiet dien te beletten/die in sijnen name duyvelen uyt wierp. 51 Reysende na Jerusalem/weygheren hem de Samaritanen herberghe/'twelck d'Apostelen willende wreken/van hem daer over bestraft worden. 57 Dry begeeren Christum te volgen/ende krijgen elck haer bysondere antwoorde.

a Mat. 10. 1. Marc. 3. 13. ende 6. 7. Luc. 6. 13. [a] ENde sijne twaelf Discipelen te samen gheroepen hebbende/ 1
gaf hy haer kracht ende macht over alle de duyvelen/ende
b Matth. 10. 7. om sieckten te genesen. [b] Ende sond'se henen om te prediken het 2
Coninckrijcke Godts/ende de krancke gesont te maken. Ende 3
c Mat. 10. 9. Marc. 6. 8. Luc. 22. 35. hy seyde tot haer/ [c] En neemt niets mede tot den wegh/noch sta-
ven/noch male/noch broot/noch ghelt: noch yemant van u en sal
d Matt. 10. 14. Marc. 6. 11. Luc. 10. 11. Actor. 13. 51 ende 18. 6. twee rocken hebben. Ende in wat huys ghy oock sult ingaen/ 4
blijvet aldaer/ende gaet van daer uyt. [d] Ende so wie u niet en 5
sullen ontfanghen/uytgaende van die stadt/schuddet oock het stof
af van

6af van uwe voeten/ tot een ghetuyghenisse tegen haer. Ende sy
uytgaende/ doorginghen alle de vlecken/ verkondighende het
7Euangelium/ ende ghenesende [de siecken] over-al. [e] Ende He- e Matth. 1/14. Marc.6/14
rodes de Viervorst hoorde alle de dinghen die van hem geschied-
den: ende was twijfelmoedigh/ om dat van sommighe gheseght
8wiert/dat Joannes vanden dooden was opgestaen. Ende van
sommighe/ dat Elias verschenen was: ende [van] andere/dat een
9Propheet van den ouden was opgestaen. Ende Herodes seyde/
Joannem hebbe ick onthooft: wie is nu dese/ van welcken ick
10sulcke dinghen hoore? Ende hy socht hem te sien. [f] Ende de f Marc. 6/30.
Apostelen wedergekeert zijnde/ verhaelden hem al wat sy gedaen
hadden. [g] Ende hy nam'se mede ende vertrock alleen in een woe- g Matth. 14/13.
11ste plaetse der stadt genaemt Bethsaida. Ende de scharen [dat] Marc.6.31/32.
verstaende/ volghden hem: ende hy ontfingh'se/ ende sprack tot
haer van het Coninckrijcke Godts: ende die genesinge van noode
12hadden/maeckte hy gesont. [h] Ende de dagh begon te dalen: ende h Matth. 14/15.
de twaelve tot hem komende/ seyden tot hem/ Laet de schare van Marc.6/35.
u/ op dat sy henen gaende in de omligghende vlecken ende in de Joan.6/5.
dorpen/ herberge nemen mogen/ende spijse vinden: want wy zijn
13hier in een woeste plaetse. [i] Maer hy seyde tot haer/ Geeft ghy i Matth. 14/16.
haer te eten. Ende sy seyden/ Wy en hebben niet meer als vijf Marc.6/37.
brooden/ende twee visschen/'t en zy dan dat wy henen gaen/ ende Joan.6/9.
14spijse koopen voor al dit volck: Want daer waren ontrent vijf
duysent mannen. Doch hy seyde tot sijne Discipelen/ Doet haer
15neder sitten by saten/ elcke van vijftich. Ende sy deden alsoo/
16ende deden'se alle neder sitten. Ende hy de vijf brooden ende de
twee visschen genomen hebbende/ sach op na den hemel/ [k] ende se- k 1.Sam.9/13.
gende die/ ende brack'se/ ende gaf'se den Discipelen/ om de schare
17voor te leggen. Ende sy aten ende wierden alle versadight: ende
daer wiert opgenomen 't gene haer van de brocken overgeschoten
18was/ twaelf korven. [l] Ende het gheschiede/ als hy alleen was l Matth. 16.13.
biddende/ dat de Discipelen met hem waren/ ende hy vraeghde Marc.8/27
19haer/ segghende. Wie segghen de scharen dat ick ben? Ende sy
antwoordende seyden/ [m] Joannes de Dooper: ende andere Elias: m Matth 14/2.
ende andere/ dat eenich Propheet van den ouden opghestaen is.
20 Ende hy seyde tot haer/ Maer ghy lieden wie segt ghy dat ick
ben? Ende Petrus antwoordende seyde/ de [n] Christus Godts. n Joa.6/69

Ende hy gheboot haer scherpelick/ende beval dat sy dit niemant= 2
seggen en souden: Seggende/[o] de Sone des menschen moet ve= 2
le lijden / ende verworpen worden van de Ouderlinghen / ende
Overpriesters/ende Schriftgeleerde/ende gedoot/ende ten derden
dage opgeweckt worden. Ende hy seyde tot allen/[p] So yemant 2
achter my wil komen/ die verloochene hem selven / ende neme sijn
kruys daghelicks op / ende volge my. [q] Want so wie sijn leven 2
behouden wil/die sal het verliesen: maer so wie sijn leven verliesen
sal om mijnent wille / die sal het behouden. Want wat baet het 2
een mensche/die de gheheele werelt soude winnen/ende hem selven
verliesen / ofte schade [sijn selfs] lijden? [r] Want soo wie hem 2
mijns ende mijner woorden sal gheschaemt hebben / diens sal de
Sone des menschen hem schamen/ wanneer hy komen sal in sijne
heerlickheydt / ende [in de heerlickheydt] des Vaders / ende der
heylighe Engelen. [s] Ende ick segghe u waerlick/daer zijn som= 2
mige der ghene die hier staen/die den doodt niet en sullen smaken/
tot dat sy het Koninckrijcke Godts sullen ghesien hebben.
[t] Ende het gheschiedde ontrent acht daghen na dese woorden/ 2
dat hy mede nam Petrum ende Joannem / ende Jacobum / ende
klam op den bergh om te bidden. Ende als hy badt / wierdt de 2
ghedaente sijns aenghesichts verandert / ende sijne kleedinghe
wit [ende] seer blinckende. Ende siet / twee mannen spraken 3
met hem / welcke waren Moses ende Elias. Dewelcke ghe= 3
sien zijnde in heerlickheydt/ seyden sijnen uytganck/ dien hy sou=
de volbrenghen te Jerusalem. Petrus nu / ende die met hem 3
[waren] / waren met slaep beswaert / ende ontwaeckt zijnde/ sa=
gen sy sijne heerlickheydt/ ende de twee mannen die by hem ston=
den. Ende het gheschiedde als sy van hem afscheydden / soo 3
seyde Petrus tot Jesum / Meester / het is goet dat wy hier zijn:
ende laet ons dry tabernakelen maken / voor u eenen / ende voor
Moses eenen / ende voor Elias eenen / niet wetende wat hy sey=
de. Als hy nu dit seyde/ quam een wolcke / ende overschaduw= 3
de haer: ende sy wierden bevreest / als die in de wolcke ingingen/
[v] Ende daer gheschiedde een stemme uyt de wolcke / segghen= 3
de. Dese is mijn gheliefde Sone / [x] hoort hem. Ende als de 3
stemme gheschiedde / soo wierdt Jesus alleen ghevonden: ende
sy sweghe stil / ende en verhaelden in die daghen niemant yet

van 't

o Matth. 16.21. ende 17.22. Marc.8.31. ende 9.31. ende 10.33. Luce 18.31. ende 24.7.
p Matth. 10.38. ende 16.24. Mar. 8.34. Luce 14. 27.
q Matth. 10.39. ende 16.25. Mar. 8.35. Luc.17.33. Joa.12.25.
r Matth. 10.33. Marc.8.38. Luce 12.9. 2.Tim.2. 12. 1.Joa. 2.23.
s Matth. 16.28. Marc.9.1.
t Matth. 17.1. Marc. 9. 2.
Jes. 42.1. Matt.3.17. ende 17.5. Marc.1.11. ende 9.7. Luce 3.22. Col.1.13. Pet. 1.17. Deut.18. . cor.3.22.

37 van 't ghene sy ghesien hadden. [y] Ende het gheschiedde des
daeghs daer aen / als sy van den bergh afquamen / dat hem een
38 groote schare in 't ghemoet quam. Ende siet een man van de
schare riep uyt / segghende / Meester / ick bidde u / siet doch mijnen
39 soon aen / want hy is my een eenich-gheboren. Ende siet een
gheest neemt hem / ende van stonden aen roept hy / ende hy scheurt
hem dat hy schuymt / ende en wijckt nauwelijcks van hem / ende
40 verplettert hem. Ende ick hebbe uwe Discipelen ghebeden / dat
sy hem souden uytwerpen / ende sy en hebben niet ghekonnen.
41 Ende Jesus antwoorddende / seyde / O ongheloovigh ende ver-
keert gheslachte / hoe langhe sal ick noch by u-lieden zijn / ende u-
42 lieden verdraghen ? Brenght uwen sone hier. Ende noch / als
hy [na hem] toe-quam / scheurde hem de duyvel / ende verscheurde
[hem] : maer Jesus bestrafte den onreynen gheest / ende maeckte
43 het kindt ghesont / ende gaf hem sijnen vader weder. Ende sy
wierden alle verslaghen over de grootdadigheydt Godts. Ende
als sy alle haer verwonderden / over alle de dinghen die Jesus ge-
44 daen hadde / seyde hy tot sijne Discipelen / Legghet ghy dese
woorden in uwe ooren : [z] Want de Sone des menschen sal over-
45 ghelevert worden in der menschen handen. [a] Maer sy en ver-
stonden dit woordt niet / ende het was voor haer verborghen / also
dat sy het niet en begrepen : ende sy vreesden van dat woordt hem
46 te vraghen. [b] Ende daer rees een overlegginghe onder haer /
47 namelick / wie van haer de meeste ware. Maer Jesus siende de
overlegginghe harer herten / nam een kindeken / ende stelde dat by
48 hem : [c] Ende seyde tot haer / Soo wie dit kindeken ontfanghen
sal in mijnen name / die ontfanght my : [d] ende so wie my ontfan-
ghen sal / die ontfanght hem die my ghesonden heeft. [e] Want die
49 de minste onder u allen is / die sal groot zijn. [f] Ende Joannes
antwoordde ende seyde / Meester / wy hebben eenen ghesien / die
in uwen name de duyvelen uytwierp / ende wy hebben 't hem
verboden / om dat hy [u] met ons niet en volght.
50 Ende Jesus seyde tot hem / En verbiedt het niet. Want
51 [g] wie tegen ons niet en is / die is voor ons. Ende het gheschied-
de / als de daghen sijner [h] opneminghe vervult wierden / soo
richtede hy sijn aenghesicht om na Jerusalem te reysen.
52 Ende hy sondt boden uyt voor sijn aenghesicht / ende sy henen

y Matt. 17. 14. Marc. 9. 17.
z Matth. 17. 22. Marc. 9. 31.
a Luc. 2. 50. ende 18. 34.
b Matth. 18. 1. Marc. 9. 33. Luc. 22. 24.
c Mat. 18. 5. Marc. 9. 37. Joan. 13/20.
d Luc. 10/16. Joan. 13/20.
e Matt. 23. 11. Luc. 14/ 11. ende 18/14.
f Marc. 9. 38.
g Matth. 12. 30. Luce 11. 23.
h Mar. 16. 19. Actor. 1. 2. 1. Tim. 3. 16.

gherepst zijnde/ quamen in een vleck der Samaritanen / om voor
hem [herberghe] te bereyden. Ende sy en ontfinghen hem niet/
i Joan. 4/9. i om dat sijn aengesicht was [als] reysende na Jerusalem. Als
nu sijne Discipelen Jacobus ende Joannes [dat] saghen/ seyden
sy / Heere wilt ghy dat wy segghen / dat vyer van den Hemel ne-
k 2. Reg. 1/10/12. derdale/ ende dese verslinde/ghelijck oock k Elias ghedaen heeft ?
Maer hem omkeerende/bestrafte hyse/ende seyde/Ghy en weet
l Joa. 3/17. ende 12/47. niet van hoedanigen geest ghy zijt. l Want de Sone des men-
schen en is niet ghekomen om der menschen zielen te verderven/
m Matth. 8/19. maer om te behouden. Ende sy gingen na een ander vleck. m Eñ
het geschiedde op den wegh als sy reysden / dat een tot hem seyde/
Heere/ ick sal u volghen/ waer ghy oock henen gaet. Ende Je-
sus seyde tot hem / De vossen hebben holen/ ende de voghelen des
Hemels nesten : maer de Sone des menschen en heeft niet / waer
n Matth. 8/21. hy het hooft nederlegghe. n Ende hy seyde tot eenen anderen/
volght my. Doch hy seyde/ Heere laet my toe/ dat ick henen gae/
o Matth. 8/22. ende eerst mijnen vader begrave. o Maer Jesus seyde tot hem/
Laet de doode hare doode begraven: doch ghy gaet henen ende
verkondight het Koninckrijcke Godts. Ende oock een ander
p 1. Reg. 19. 20. seyde/ Heere ick sal u volghen: maer p laet my eerst toe/ dat ick af-
q Prov. 26/ 11. scheyt neme/van de gene die in mijn huys zijn. Eñ Jesus seyde
Phil. 3/14. tot hem/ q Niemant die sijne hant aen den ploegh slaet/ende siet na
Hebr. 6/5. 2. Petr. 2. 20. het ghene achter is/ en is bequaem tot het Coninckrijcke Godts.

Het x. Capittel.

1 Christus sendt noch tseventigh Discipelen uyt om te prediken / ende onderrichtse / hoese haer tot de reyse schicken/ende teghen de toehoorders draghen sullen/ 13 Dreycht de steden Chorazin/Bethsaida/ ende Capernaum/van wegen hare onbekeerlickheyt/sware straffen. 17 De tseventigh komen weder/ ende verhalen met blijdtschap watse uytghericht hadden : welcke Christus leert / waer in sy haer meest behooren te verblijden. 21 Danckt sijnen Vader/ende leert van wien de salighmakende kennisse komt. 25 Beantwoordt eens Wetgeleerden vrage/ wat hy soude moeten doen/om het eeuwige leven te be-erven. 29 Ende wie sijnen naesten is / met de ghelijckenisse van eenen onder de moordenaers gheballen/ ende van een Samaritaen gheholpen. 38 Wordt van twee susters Martha ende Maria onthaelt/ ende prijst de Godts-dienstigheydt Marie/ boven de sorghuldigheydt van Martha.

a Matth. 9/37. Joan. 4/35. E Nde na desen stelde de Heere noch andere tseventigh / ende
sond'se heenen voor sijn aengesicht twee en twee / in een yeder
b 2. Thes. 3/1. stadt ende plaetse/daer hy komen soude. Hy seyde dan tot haer/
c Matth. 10/16. a Den ooghst is wel groot / maer de arbeyders zijn weynighe/
d Matth. 10/9. b daerom biddet den Heere des oogsts/ dat hy arbeyders in sijnen
Marc. 6/8. ooghsts uytstoote. c Gaet henen : siet ick sende u als lammeren
Luce 9/3. ende 22/35. in't midden der wolven. d En draecht gheenen buydel / noch
e 2. Reg. 4/9. male / noch schoenen / e ende en groet niemant op den wegh.

f Ende

5 f Ende in wat huys ghy sult ingaen / seght eerst / Vrede [zy] f Matth. 10/12.
6 desen huyse. Ende indien aldaer een sone des vredes is / soo Mar. 6/10.
sal uwen vrede op hem rusten : maer indien niet / soo sal [uwen
7 vrede] tot u wederkeeren. g Ende blijft in dat selve huys / eten- g 1.Cor.10/27.
de ende drinckende 't gene van haer [voorgeset wort]. h Want h Deut.24/14.
de arbeyder is sijns loons weerdigh. En gaet niet over van ['t ee- ende 25/4.
8 ne huys] in ['t ander] huys. Ende in wat stadt ghy sult in Lev.19/13.
gaen/ ende sy u ontfanghen/ eet het gene u lieden voorgeset wort. Matth.10/10.
9 Ende gheneest de krancke die daer in zijn/ ende seght tot haer/ 1.Cor.9/4/14.
10 Het Coninckrijcke Godts is na-by u ghekomen. i Maer in 1.Tim.5/18.
wat stadt ghy sult ingaen / ende sy u niet ontfanghen/ uytgaende i Matth.10/14.
op hare straten/ so seght/ k Oock het stof / dat uyt uwe stadt aen Marc.6/11. Luce 9.5.
ons kleeft / schudden wy af op u lieden : nochtans soo weet dit/ k Act.13/51. ende 18/6.
dat het Coninckrijcke Godts na by u ghekomen is. Ende ick
segge u / dat het [dien van] Sodoma verdraeghlicker wesen sal in
dien dage / dan de selve stadt. Wee u Chorazin/ wee u Bethsai-
da : want soo in Tyrus ende Sidon de krachten geschiet waren/
die in u geschiedt zijn/ sy souden eertijts in sack ende assche sitten-
de / haer bekeert hebben. Doch het sal Tyrus ende Sidon ver-
draeghlicker zijn in het oordeel/ dan u lieden. Ende ghy Caper-
naum/ die tot den hemel toe verhooght zijt/ ghy sult tot der hellen
toe neder-ghestooten worden. l Wie u hoort/ die hoort my : en- l Matt.10/40.
de wie u verwerpt / die verwerpt my : m ende wie my verwerpt/ Mar.9/37.
die verwerpt den ghenen die my ghesonden heeft. Ende de tse- Joa. 13/20.
ventich zijn weder ghekeert met blijdschap / segghende / Heere/ m 1.Thes.4/8.
oock de Duyvelen zijn ons onderworpen in uwen Name.
Ende hy seyde tot haer / n Ick sagh den Satan / als eenen n Apoc.8/9.
blicksem/ uyt den hemel vallen. o Siet ick gheve u de macht om o Matth.16.18.
op slanghen ende scorpioenen te treden / ende over alle kracht des Actor.28/5.
vyandts : ende gheen dinck en sal u eenichsins beschadighen.
Doch en verblijdt u daer in niet / dat de gheesten u onderwor- p Exod.32.32.
pen zijn: maer verblijdt u veel meer p dat uwe namen geschreven Jesai.41/9.
zijn in de Hemelen. q Te dier uyre verheughde hem Jesus Dan.12/1.
in den gheest / ende seyde/ Ick dancke u Vader Heere des hemels Phil.4.3.
ende der aerde / dat ghy dese dinghen r voor den wijsen ende ver- q Matth.11/25.
standigen verborgen hebt/ ende hebt de selve den kinderkens ghe- r Job 5/12.
openbaert : jae Vader / want alsoo is gheweest het wel behaghen Jes.20/14. 1.Cor.1/19. ende 2.7/8. 2.Cor.3/14.
voor

Cap. x.

ſ Pſal. 8/7. Joan. 3/35. ende 17/2. 1. Cor. 15/27 Phil. 2/10. Hebr. 2.8. voor u. ſ Alle dinghen zijn my van mijnen Vader overgheghe- 2
ven: ende niemant en weet wie de Sone is / dan de Vader / ende
wie de Vader is / dan de Sone / ende t dien het de Sone ſal wil-
t Joan. 1/18 en 6/44/46. len openbaren. Ende hem keerende na de Diſcipelen / ſeyde hy 2
v Matth. 13/16. [tot haer] alleen / v Saligh zijn de oogen die ſien 't ghene ghy ſiet.
x 1. Pet. 1. 10. x Want ick ſegghe u / dat vele Propheten ende Coningen heb- 2
ben begeert te ſien 't ghene ghy ſiet / ende en hebben 't niet geſien:
ende te hooren 't gene ghy hoort / ende en hebben 't niet ghehoort.
Ende ſiet / een ſeker Wet-geleerde ſtont op / hem verſoeckende / 2
ende ſeggende / Meeſter wat doende ſal ick het eeuwige leven be-
erven? Ende hy ſeyde tot hem / Wat is in de Wet geſchreven? 2
y Deut. 6/5. ende 10. 12. ende 30/6. hoe leeſt ghy? Ende hy antwoordende ſeyde / y Ghy ſult den 2
Heere uwen Godt lief hebben uyt geheel uw' herte / ende uyt ghe-
heel uwe ziele / ende uyt gheheel uwe kracht / ende uyt gheheel uw'
z Levit. 19. 18. Rom. 13/9. Galat. 5/14. Jacob 2/8. verſtant: z ende uwen naeſten als u ſelven. Ende hy ſeyde tot 2
hem / Ghy hebt recht gheantwoort: Doet dat / ende ghy ſult le-
ven. Maer hy willende hem ſelven rechtveerdighen / ſeyde tot 2
Jeſum / ende wie is mijnen naeſten? Ende Jeſus antwoor- 3
dende ſeyde / Een ſeecker menſche quam af van Jeruſalem na
Jericho / ende viel onder de moordenaers / welcke hem oock uyt-
ghetoghen / ende daer toe [ſware] ſlaghen gegeven hebbende / gin-
ghen henen / ende lieten [hem] half doot ligghen.
Ende by ghevalle quam een ſeker Prieſter den ſelven wegh af / 3
ende hem ſiende ginck hy teghen over [hem] voor-by.
Ende desghelijcks oock een Levijt / als hy was by die plaetſe / 3
quam hy ende ſagh [hem] / ende ginck tegen over [hem] voorby.
Maer een ſeecker Samaritaen reyſende / quam ontrent hem / 3
ende hem ſiende / wiert hy met innerlicke ontferminghe beweeght.
Ende hy tot [hem] gaende / verbandt ſijne wonden / gietende 3
daer in olye ende wijn: ende hem heffende op ſijn eygen beeſt / voer-
de hem in de herberge / ende verſorghde hem. Ende des anderen 3
daeghs wegh-gaende / langhde hy twee penninghen uyt / ende
gaf 'ſe den weerdt / ende ſeyde tot hem / Draeght ſorghe voor hem:
ende ſoo wat ghy meer [aen hem] te koſte ſult leggen / dat ſal ick u
weder geven / als ick weder kome. Wie dan van deſe dry dunckt 3
u den naeſten geweeſt te zijn / des genen die onder de moordenaers
ghevallen was? Ende hy ſeyde / Die barmhertigheydt aen hem 3

ghedaen

ghedaen heeft. Soo seyde dan Jesus tot hem/ Gaet henen en-
de doet ghy desgheliicks. Ende het gheschiedde als sy reysden/
dat hy quam in een vleck: ende een seker vrouwe met namen Mar-
tha ontfinck hem in haer huys. Ende dese hadde een suster ge-
naemt Maria/ welcke oock [a] sittende aen de voeten Jesu sijn a Act. 22.3.
woort hoorde. Doch Martha was seer besich met veel dienens
ende daer by komende/seyde/ Heere/ en treckt ghy u dat niet aen/
dat mijne suster my alleen laet dienen? Seght dan haer/ dat sy
my helpe. Ende Jesus antwoordende seyde tot haer/ Martha/
Martha/ghy bekommert eñ ontrust u over vele dingen: Maer
een dinck is noodigh: doch Maria heeft het goede deel uyt ghe-
koren/ [b] het welcke van haer niet en sal wech ghenomen worden. b Psa. 27.4.

Het xj. Capittel.

1 Christus schrift sijnen Discipelen een formulier voor/ om te bidden. 5 Ende leert door de ghelijc-
kenissen van een vriendt/ ende van een Vader/ datse sullen verhoort worden/ die in 't gebedt volherden.
14 Werpt eenen stommen duyvel uyt/ ende wederspreeckt de lasteringe/ der ghene die seyden dat hy
sulckx door Beelzebul dede. 24 Verhaelt des menschen elendighen staet/ in welcken de onreyne geest
weder in keert. 27 Een vrouwe prijst salich den buyck die Christum gedragen heeft. 29 Christus be-
tuyght dat de Joden het teecken Jone sal ghegeven worden/ 31 Stelt tegen hare hartneckicheyt het
exempel der Conninginne van 't Zuyden/ ende der Ninebiten. 33 Leert door ghelijckenisse van een
keerse/ datmen het licht des Euangeliums niet en moet verberghen. 37 Bestraft der Phariseen ende
Schrift-geleerden gheveynstheydt/ eergierichheyt/ ende wreetheyt tegen alle Propheten ende Apostelen/
ende dreyght haer de straffen Godts. 53 Waer op de Phariseen hem nieuwe laghen legghen.

ENde het geschiedde/ doe hy in een seker plaetse was biddende/
als hy ophielt/dat een van sijne discipelen tot hem seyde/Heere
leert ons bidden/ ghelijck oock Joannes sijne Discipelen gheleert
heeft. Ende hy seyde tot haer/ [a] Wanneer ghy biddet/so segget: a Matth. 6.9.
Onse Vader/ die in de Hemelen [zijt]/ uwe name worde ghehey-
light: uw' Koninckrijcke kome: uwen wille geschiede/ gelijck in
den Hemel/ [alsoo] oock op der aerden. Geeft ons elcken dagh
ons dagheliicks broodt. Ende vergeeft ons onse sonden: want
oock wy vergeven eenen yeghelicken die ons schuldigh is. Ende
en leydt ons niet in versoeckinghe/maer verlost ons van den boo-
sen. Ende hy seyde tot haer/ wie van u sal eenen vrient hebben/
ende sal ter middernacht tot hem gaen/ endt tot hem segghen/
Vriendt leent my dry brooden: Overmidts mijn vriendt van de
reyse tot my gekomen is/ ende ick en hebbe niet dat ick hem voor-
sette: Ende dat die van binnen antwoordende/ soude segghen/
Doet my gheen moeyte aen: de deure is nu ghesloten/ ende mijne
kinderen zijn met my in de slaep-kamer: ick en kan niet op-
staen/ om u te geven. Jck segge u-lieden/hoewel hy niet en sou-
de op-

de opstaen ende hem geven/ om dat hy sijn vrient is/ nochtans om
sijne onbeschaemtheyts wille/ sal hy opstaen/ ende hem gheven so
b Mat.7.7. vele als hy'er behoeft. Ende ick segge u lieden/ [b] Biddet/ ende u 9
ende 21.22. sal gegeven worden: soecket/ ende ghy sult vinden: kloppet/ ende
Mar.11.24. u sal open gedaen worden. Want een yegelick die bidt/ die ont- 10
Joan.14.13. ende 15.7. fanght: ende die soeckt/ die vindt: ende die klopt/ dien sal open ge-
ende 16.2. Jac.1.5.6. 1.Joan.3.22 daen worden. [c] Ende wat vader onder u/ dien de sone om broot 11
ende 5.14. c Mat.7.9. bidt/ sal hem eenen steen geven? Of oock om eenen visch/ sal hem
voor eenen visch een slange gheven? Ofte so hy oock om een ey 12
soude bidden/ sal hy hem een scorpioen geven? Indien dan ghy 13
die boos zijt/ weet uwe kinderen goede gaven te gheven/ hoe veel
te meer sal de hemelsche Vader den heyligen Geest geven den ge-
d Matth.9. nen die hem bidden? [d] Ende hy wierp eenen duyvel uyt/ ende 14
32. ende 12.22. die was stom. Ende het gheschiede/ als de duyvel uytghevaren
was/ dat de stomme sprack/ ende de scharen verwonderden haer.
e Mat.9.34 ende 12.24. Maer sommighe van haer seyden/ [e] Hy werpt duyvelen uyt 15
Marc.3.22. door Beelzebul den oversten der duyvelen. Ende andere [hem] 16
f Mat.16.1 g Matth. versoeckende/ [f] begheerden van hem een teecken uyt den hemel.
12.25. Marc.3.24. Maer hy kennende hare gedachten/ seyde tot haer/ [g] Een yder 17
Coninckrijck dat teghen hem selven verdeelt is/ wordt verwoest:
ende een huys tegen hem selven [verdeelt zijnde]/ valt. Indien 18
nu oock de Satan teghen hem selven verdeelt is/ hoe sal sijn rijck
bestaen? Dewijle ghy seght/ dat ick door Beelzebul de duyvelen
uytwerpe. Ende indien ick door Beelzebul de duyvelen uyt- 19
werpe/ door wien werpense uwe sonen uyt? Daerom sullen dese
uwe rechters zijn. Maer indien ick door den vinger Godts de 20
duyvelen uytwerpe/ soo is dan het Coninckrijck Godts tot u ge-
komen. Wanneer een stercke ghewapende sijn hof bewaert/ soo 21
h Col.2.15. is [al] wat hy heeft in vrede. [h] Maer als een daer over komt/ die 22
stercker is dan hy/ ende hem overwint/ die neemt sijne gheheele
wapen-rustinge/ daer hy op vertroude/ ende deelt sijnen roof uyt.
i Matth. [i] Wie met my niet en is/ die is tegen my: ende wie met my niet 23
12.30. k Matth. en vergadert/ die verstroyt. [k] Wanneer de onreyne gheest van 24
12.43/etc. den mensche uytghevaren is/ soo gaet hy door dorre plaetsen/ soec-
kende ruste: ende die niet vindende/ seght hy/ Ick sal wederkee- 25
ren in mijn huys daer ick uytghevaren ben. Ende komende/
vindt hy het [met besemen] gekeert ende verciert. Dan gaet hy 26
henen/

henen/ ende neemt met hem seven andere gheesten / booser dan hy
selve is: ende ingegaen zijnde/ woonen sy aldaer: [l] ende het laetste l Joa. 5. 14. Hebr. 6. 45. ende 10. 26. 2. Pet. 2. 20.
27 van dien mensche wort erger dan het eerste. Ende het geschied-
de/ als hy dese dingen sprack/ dat een seker vrouwe de stemme ver-
heffende uyt de schare / tot hem seyde / Saligh is de buyck die u
28 gedragen heeft/ ende de borsten/ die ghy hebt ghesoghen. Maer
hy seyde / [m] Ja saligh zijn de gene die het woordt Godts hooren/ m Matth. 7. 21. Joan. 6. 29. Rom. 2. 13.
29 ende dat selve bewaren. Ende als de scharen dicht by een verga-
derden/ begon hy te segghen/ Dit is een boos gheslachte: het ver-
soeckt een teecken/ ende haer en sal geen teecken gegeven worden/
30 dan [n] het teecken Jone des propheten. Want ghelijck Jonas n Joan. 1. 17 ende 2. 11.
den Niniviten een teecken gheweest is/ also sal oock de Sone des
31 menschen zijn desen gheslachte. De Coninginne van het Zuy-
den sal opstaen in het oordeel met de mannen van dit gheslachte/
ende salse veroordeelen: [o] want sy is ghekomen van de eynden der o 1. Reg. 10. 1. 2. Para. 9. 1. Mat. 12. 42.
aerde/ om te hooren de wijsheydt Salomons/ ende siet/ meer dan
32 Salomon is hier. De mannen van Ninive sullen opstaen in
het oordeel met dit gheslachte / ende sullen 't selve veroordeelen:
[p] want sy hebben haer bekeert op de predikinghe Jone; ende siet/ p Joan. 3. 5.
33 meer dan Jonas is hier. [q] Ende niemant die een keerse ontsteect q Mat. 5. 15 Marc. 4. 21. Luc. 8. 16.
set [die] in 't verborghen/ noch onder een koren-mate: maer op ee-
nen kandelaer/ op dat de gene die inkomen/ het licht sien moghen.
34 [r] De keerse des lichaems is de ooge. Wanneer dan uwe ooghe r Matth. 6. 22.
eenvoudich is/ soo is oock uw' gheheel lichaem verlicht: maer soo
35 sy boos is/ soo is oock uw' [gheheel] lichaem duyster. Siet dan
toe/ dat niet het licht/ 't welck in u is / duysternisse en zy.
36 Indien dan uw' lichaem gheheel verlicht is/ niet hebbende ee-
nich deel dat duyster is / soo sal 't gheheel verlicht zijn / ghelijck
37 wanneer de keerse met het schijnsel u verlicht. Als hy nu [dit]
sprack / badt hem een seker Phariseus / dat hy by hem het mid-
38 dach-mael wilde eten: ende ingegaen zijnde/ sat hy aen. Ende de
Phariseus [dat] siende/ verwonderde hem/ [s] dat hy niet eerst voor s Marc. 7. 3.
39 het middachmael hem ghewasschen en hadde. Ende de Heere
seyde tot hem / [t] Nu ghy Phariseen / ghy reynight het buytenste t Mat. 23. 25.
des drinck-bekers ende des schotels: [v] maer het binnenste van u v Tit. 1. 15.
40 is vol van roof ende booshe ydt. Ghy onverstandighe / die het
buytenste heeft ghemaeckt/ en heeft hy oock niet het binnenste ge-
maeckt?

maeckt? [x] Doch geeft tot aelmoessen het gene daer in is: ende 4
siet / alles is u reyn. [y] Maer wee u Phariseen / want ghy ver- 4
tient munte ende ruyte / ende alle moes-kruydt / ende [z] ghy gaet
voor-by het oordeel ende de liefde Godts. Dit moestmen doen/
ende het ander niet nalaten. [a] Wee u Phariseen / want ghy be- 4
mint het voor-gestoelte in de Synagogen/ ende de begroetinghen
op de merckten. [b] Wee u ghy Schriftgeleerde ende Phariseen/ 4
ghy ghevreynsde: want ghy zijt ghelijck de graven die niet open-
baer en zijn/ende de menschen die daer over wandelen/en weten 't
niet. Ende een van de Wet-gheleerde antwoordende / seyde tot 4
hem/ Meester/ als ghy dese dinghen seght/soo doet ghy oock ons
smaedtheydt aen. [c] Doch hy seyde/Wee oock u Wet-gheleerde/ 4
want ghy belastet de menschen met lasten swaer om draghen/ende
selve en raeckt ghy die lasten niet aen met een van uwe vingeren.
[d] Wee u/want ghy bouwet de graven der Propheten/ ende uwe 4
vaders hebben deselve gedoodt. So getuyght ghy dan dat ghy 4
mede behaghen hebt aen de wercken uwer vaderen: want sy heb-
bense gedoodt / ende ghy bouwet hare graven. Daerom oock de 4
wijsheydt Godts seght. [e] Ick sal Propheten ende Apostelen tot
haer senden/ende van dien sullen sy [sommige] dooden/ende [som-
mige] sullen sy uytjagen: Op dat van dit geslachte afge-eyscht 5
werde het bloedt van alle de Propheten / dat vergoten is van de
grontlegginghe der werelt af. [f] Van het bloedt Abels/ [g] tot het 5
bloedt Zacharie/ die gedoopt is tusschen den altaer ende het huys
[Godts]: ja segghe ick u/het sal afge-eyscht worden van dit ghe-
slachte. [h] Wee u ghy Wetgheleerde / want ghy hebt den sleutel 5
der kennisse wechgenomen: ghy selve en zijt niet ingegaen / ende
die ingingen/ hebt ghy verhindert. Ende als hy dese dingen tot 5
haer seyde / begonden de Schrift-gheleerde ende Phariseen hardt
aen te houden/ende hem van vele dinghen te doen spreken:
Hem lagen leggende / ende soeckende yet uyt sijnen mont te be- 5
jagen/op dat sy hem beschuldigen mochten.

x Jes. 58.7. Dan. 4.27. Luce 12.33.
y Matth. 23.23.
z 1. Sam. 15.22. Oze. 6.6. Mich. 6.8. Matth. 9.13. ende 12.7.
a Matth. 23.6. Marc. 12/38. Luce 20.46.
b Matth. 23.17.
c Jes. 10.1. Mat. 23/4. Actor. 15.10.
d Matth. 23/29.
e Matth. 10.16. Luce 10.3. Joan. 16.2. Actor. 7.51. Hebr. 11.35.
f Gen. 4.8. Hebr. 11.4.
g 2. Par. 24/21.
h Matth. 23.13.

Het xij. Capittel.

1 Christus waerschouwt sijne Discipelen voor den suer-deessem der Phariseen. 4 leert wien men meest moet vreesen. 6 vermaent tot vertrouwen op de voorsienigheydt Godts / ende tot belijdenisse sijns naems/ende waerschouwt voor de lasteringe tegen den H. Geest. 13 Weygert een scheydts-man te wesen van erffenisse tusschen broeders. 15 Maent af van gierigheydt / met de ghelijckenisse eens rijcken mans/die sijne schueren wilde grooter maken. 22 Leert door het exempel der raven ende lelyen/ dat men de sorge deses levens Godt sal bevelen/ende voor al sijn Koninckrijcke soecken. 33 Vermaent tot geven van aelmoessen. 35 ende waken tegen sijne toekomste. 41 Beschrijft het doen ende beloo-
ninge

naige eenes ghetrouwen dienstknechts. 45 als oock het doen ende de straffe eenes ontrouwen dienst-
knechts. 49 Seght dat hy ghekomen is om te lijden/ende het vyer op aerden te brenghen. 54 Be-
straft de Joden / dat sy den tijt harer besoeckinghe niet waer en namen. 58 ende vermaent tot versoe-
ninghe met sijne wederpartye.

1 DAer-en-tusschen [a] als vele duysenden der schare by een ver- a Mat.16.6
gadert waren/soo dat sy malcanderen vertraden/begon hy te Marc.8.15.
segghen tot sijne Discipelen / Voor eerst wacht u selven voor den
2 suerdeessem der Phariseen / welcke is gheveynstheyt. [b] Ende b Job 12.22
daer en is niets bedeckt/dat niet en sal ontdeckt worden: ende ver- Mat.10.26.
3 borghen / dat niet en sal gheweten worden. Daerom al wat Marc.4.22. Luc.8.17.
ghy in duysternisse ghesegt hebt/sal in 't licht ghehoort worden:
ende wat ghy inde oore gesproken hebt in de binnen-kamers / sal
op de daecken ghepredickt worden. Ende ick segghe u mijnen
vrienden / [c] En vreest u niet voor de ghene die het lichaem doo- c Jes.51.7.
den / ende daer na niet meer en konnen doen. Maer ick sal Jerem. 1.8. Mat.10.28.
u toonen wien ghy vreesen sult : vreest dien / die nae dat hy ghe-
doodt heeft / [oock] macht heeft in de helle te werpen : ja ick
segghe u / vreest dien. [d] En worden niet vijf muschkens ver- d Matth.
kocht voor twee penninckskens ? ende niet een van die en is 10.29.
voor Godt vergheten. [e] Ja oock de hayren uwes hoofts e 1.Sam.
zijn alle ghetelt. En vreest dan niet : ghy gaet vele muschkens te 14.45. 2.Sam.14.
boven. [f] Ende ick segghe u / Een yegelick die my belijden sal 11. 1.Reg.1.52.
voor de menschen / dien sal oock de Sone des menschen belijden Luc.21.18. f Matth.
voor de Engelen Godts. [g] Maer wie my verloochenen sal voor 10.32. g Matth.
de menschen/die sal verloochent worden voor de Engelen Godts. 10.33.
Ende een yeghelick die [eenigh] woort spreken sal teghen den Marc. 8.38 Luc.9.26.
Sone des menschen/ het sal hem vergheven worden : [h] maer wie 2.Tim.2.12. 1.Joan.2.23
tegen den heyligen Geest gelastert sal hebben / dien en sal het niet h 1.Joan. 5.
vergeven worden. [i] Ende wanneer sy u henen brenghen sullen 16. i Mat. 10.
in de Synagogen/ ende [tot] de Overheden en de machten/ so en 19. Marc.13.11
zijt niet besorght hoe ofte wat ghy tot verantwoordinge seggen/ Luc.21.14.
ofte wat ghy spreken sult. Want de heylighe Gheest sal u in de
selve ure leeren 't ghene [ghy] spreken moet. Ende een uyt de
schare seyde tot hem / Meester/ seght mijnen broeder/ dat hy met
my de erffenisse deele. Maer hy seyde tot hem / Mensche / wie
heeft my tot een rechter ofte scheyds-man over u lieden ghestelt?
Ende hy seyde tot haer / Siet toe ende wacht u [k] van de gie- k 1.Tim.6.
richeyt : want het en is niet inden overvloet [gheleghen]/ dat ye-
mant leeft uyt sijne goederen. Ende hy seyde tot haer een ghe-

lijckenisse/ ende sprack / Eens rijcken mensches landt hadde wel
ghedragen: Ende hy overleyde by hem selven/ seggende/ Wat 17
sal ick doen: Want ick en hebbe niet waer in ick mijne vruchten
sal versamelen. Ende hy seyde / Dit sal ick doen: ick sal mijne 18
schuere af-breken/ ende grooter bouwen/ ende sal aldaer versame-
len alle dit mijn ghewas / ende dese mijne goederen: Ende ick 19
l Eccl.11/9. sal tot mijne ziele segghen/ [l] Ziele/ ghy hebt vele goederen / die op
1.Cor.15/32 Jac.5/5. gheleght zijn voor vele jaren/ neemt ruste / eet / drinckt/ zijt vro-
m Jer.17/ lick. Maer Godt seyde tot hem/ [m] Ghy dwaes/ in desen nacht 20
11. Psalm 52/7. salmen uwe ziele van u af-eysschen: ende 't gene ghy bereydt hebt/
n Psa.39/7. [n] wiens sal het zijn? Alsoo [ist met dien] die hem selven schat- 21
ten vergadert/ ende niet rijck en is in Gode. Ende hy seyde tot 22
o Ps.55/23. sijne discipelen/ [o] Daerom segghe ick u/ en zijt niet besorght voor
Matt.6/25. Phil.4/6. uw' leven / wat ghy eten sult/ noch voor het lichaem / waer mede
1.Tim.6/8. ghy u kleeden sult. Het leven is meer dan het voedsel/ ende het 23
1.Petr.5/7. p Job 39/3. lichaem dan de kleedinghe. [p] Aenmerckt de raven / dat sy niet 24
Psal.147/9. en zaeyen/ noch en maeyen / welcke geen spijs-kamer noch schue-
re en hebben / ende Godt voedt deselve: hoe veel gaet ghy de vo-
q Matth.6/ gelen te boven? [q] Wie doch van u kan met besorght te zijn een 25
27. elle tot sijne lenghde toe doen? Indien ghy dan oock het min- 26
ste niet en kont/ wat zijt ghy voor de andere dinghen besorght?

Aenmerckt de lelyen/ hoe sy wassen. Sy en arbeyden niet/ noch 27
en spinnen niet: ende ick segghe u / oock Salomon in alle sijne
heerlickheydt en is niet bekleedt geweest als een van dese. In- 28
dien nu Godt het gras / dat heden op het veldt is / ende morghen
in den oven gheworpen wordt/ alsoo bekleedt/ hoe veel meer u ghy
kleyn-ghelovighe? Ende ghy-lieden / en vraeght niet wat 29
ghy eten/ ofte wat ghy drincken sult: ende en weest niet wanc-
kelmoedigh. Want alle dese dinghen soecken de volckeren der 30
werelt: maer uwe Vader weet/ dat ghy dese dingen behoeft.

r 1.Reg.3/ 13. [r] Maer soeckt het Coninckrijcke Godts / ende alle dese din- 31
Psal.37/25. ghen sullen u toegheworpen worden. En vreest niet ghy kleyn 32
kuddeken: want het is uwes Vaders welbehagen u lieden het Ko-
s Matth. 19/21. ninckrijck te geven. [s] Verkoopt het ghene ghy hebt / ende geeft 33
Luce 16/9. t Matth. aelmoesse. [t] Maeckt u selven buydels die niet en verouden/ eenen
6/20. ende 19/21. schat die niet af en neemt in de Hemelen / daer de dief niet by
Luce 16/9. 1.Tim.6/19. en komt / noch de motte en verderft. Want waer uwen 34
schat

35 schat is / aldaer sal oock uw' herte zijn. [v] Laet uwe lendenen v Ephes. 6. 14.
36 omgordet zijn / ende de keersen brandende. Ende zijt ghy den 2. Pet. 1. 13.
menschen gelijck/ die op haren Heere wachten / wanneer hy we-
der komen sal van den bruyloft/op dat als hy komt ende klopt/ sy
37 hem terstont moghen open doen. Saligh zijn die dienstknechten
welcke de Heere als hy komt/ sal waeckende vinden: Voorwaer
ick segghe u/ dat hy hem sal omgorden/ ende salse doen aensitten/
38 ende by komende/sal hy haer dienen. [x] Ende soo hy komt inde x Matt. 24. 42.
tweede [nacht-]waecke/ ende komt in de derde waecke/ ende vint-
39 se also / salich zijn de selve dienstknechten. [y] Maer weet dit / dat y Matth. 24. 43.
indien de Heere des huys gheweten hadde in welcke uyre de dief 1. Thes. 5. 2.
soude komen/ hy soude gewaeckt hebben/ ende en soude sijn huys 2. Pet. 3/10. Apoc. 3. 3.
40 niet hebben laten door-graven. [z] Ghy dan zijt oock bereyt: ende 16. 15.
want in welcke uyre ghy het niet en meynt/ sal de Sone des men- z Matt. 24. 44.
41 schen komen. Ende Petrus seyde tot hem/ Heere/ segt ghy dese ende 25/ 13. Marc. 13. 33.
42 gelijckenisse tot ons/ ofte oock tot allen? Eñ de Heere seyde/ [a] Wie Luc. 21. 34.
is dan de getrouwe ende voorsichtige huys-besorger/dien de Hee- 1. Thes. 5. 6.
re over sijne dienstboden sal setten/ om[haer]ter rechter tijt het be- a Matt. 24. 45.
43 scheyden deel spijse te geven. Salich is de dienstknecht/welcken ende 25/21. 1. Cor. 4/2.
44 sijn Heere/als hy komt/sal vindẽ also doende. Waerlick ick seg-
45 ge u lieden/ dat hy hem over alle sijne goederen setten sal. Maer
indien de selve dienstknecht in sijn herte soude seggen/Mijn heere
vertoeft te komen/ eñ soude beginnen de knechten ende de dienst-
maechden te slaen/ ende te eten ende te drincken/ ende droncken te
46 worden/ Soo sal de Heere des selven dienstknechts komen ten
daghe/ in welcken hy hem niet en verwacht/ ende ter uyre die hy
niet en weet: ende sal hem afscheyden/ ende sal sijn deel setten met
47 den ontrouwen. [b] Eñ die dienstknecht welcke geweten heeft den b Jac. 4. 17.
wille sijns heeren/ eñ [sich] niet bereydt/ noch na sijnen wille ge-
48 daen en heeft/ die sal met vele [slagen] geslagen worden. Maer
die[de selve] niet geweten en heeft / ende ghedaen heeft/ [dingen]
die slagen weerdigh zijn/ die sal met weynige[slagen] geslaghen
worden. Ende een yegelick dien veel gegeven is/ van dien sal veel
ge-eyscht worden: ende dien men veel vertrouwt heeft/ van dien
49 salmen overvloediger eysschen/ Ick ben gekomen om vyer op
de aerde te werpen: eñ wat wil ick indien het alreede ontsteken is? c Matt. 20. 22.
50 [c] Maer ick moet met eenen doop ghedoopt worden: ende hoe Marc. 10. 38.

d Matth. 10.34. e Mich. 7. 6.

worde ick gheperst / tot dat het volbracht zy? d Meynt ghy dat 5
ick gekomen ben om vrede te geven op de aerde? Neen/segghe ick
u/ e maer veel eer verdeeltheyt. Want van nu aen sullender vij- 5
ve in een huys verdeelt zijn/ dry tegen twee/ende twee tegen dry.
De vader sal teghen den sone verdeelt zijn/ende de sone teghen 5
den vader : de moeder tegen de dochter/ ende de dochter teghen de
moeder : de schoon-moeder teghen haer schoon-dochter / ende de
schoon-dochter teghen hare schoon-moeder. Ende hy seyde 54
oock tot de scharen / f Wanneer ghy een wolcke siet opgaen van
het westen/ terstont seght ghy lieden daer komt reghen : ende het
geschiet also. Ende wanneer ghy den zuyden wint[siet]waey- 55
en/so seght ghy/Daer sal hitte zijn: ende het geschiet. Ghy ge- 56
veynsde / het aenschijn der aerde ende des Hemels weet ghy te be-
proeven: ende hoe en beproeft ghy desen tijt niet? Ende waerom 57
en oordeelt ghy oock van u selven niet 't gene recht is? g Want 58
als ghy henen gaet met uwe wederpartye voor de Overheyt/ soo
doet neersticheydt op den wegh om van hem verlost te worden/op
dat hy misschien u niet voor den rechter en trecke / en de rechter u
den gerechts-dienaer overlevere/ende de gerechts-dienaer u in de
gevanckenisse werpe. Ic segge u/ghy en sult van daer geensins 59
uytgaē:tot dat ghy ooc het laetste pennincksken betaelt sult hebbē.

f Matth. 16,2.

g Prov. 25.8 Matth. 5. 25.

Het xiij. Capittel.

1 Uyt de boodtschap dat Pilatus het bloedt eeniger Galileers met hare offerande hadde gemenght/ ende uyt het exempel van de achtien/op welcke de toren in Siloam gevallen was/neemt Christus oorsake de scharen te vermanen tot bekeeringe. 6 ende stelt oock tot dien eynde voor de gelijckenisse van den onvruchtbaren vijgeboom/ 10 Geneest op den Sabbath een vrouwe die achtien jaren eenen geest der kranckheydt hadde ghehadt/ 14 ende verantwoordt sulcks teghen eenen Oversten der Synagoghe. 18 Vergelijckt het Coninckrijck der hemelen by een mostaert zaet ende suerdeessem. 23 Gevraeght zijnde of daer weynige sullen saligh worden/vermaent hy in te gaen door de enge poorte/ 31 Antwoort den Phariseen die hem voor Herodes waerschouwden/ 34 Klaeght over de wreetheydt ende hardneckigheyt van die van Jerusalem/ende voorseght haren onderganck.

1 ENde daer waren te dier selver tijdt eenige tegenwoordigh / die
hem boodtschapten van de Galileers/ welcker bloedt Pilatus
met hare offeranden gemenght hadde. Ende Jesus antwoord- 2
de/en seyde tot haer/Meynt ghy dat dese Galileers sondaers zijn
geweest boven alle de Galileers/om dat sy sulcks geleden hebben?
Ick segge u/ Neen'se:maer indien ghy u niet en bekeert/so sult 3
ghy alle desgelijcks vergaen. Ofte die achtiene/op welcke de to- 4
ren in Siloam viel/ende doodde'se : meyndt ghy dat dese schulde-
naers zijn gheweest boven alle menschen die in Jerusalem woo-
nen? Ick segge u/ Neen'se : maer indien ghy u niet bekeert/soo 5
sult

6 sult ghy alle insgelijcks vergaen. Ende hy seyde dese ghelijcke-
nisse/ Een seker [man] hadde eenen vijgheboom/ geplant in sijnen
wijngaert: ende hy quam ende socht vrucht daer op/ ende en
7 vondt'se niet. Ende hy seyde tot den wijn-gaerdenier/ Siet ick
kome nu dry jaren soeckende vrucht op desen vijgheboom/ ende en
vinde'se niet: houwt hem uyt: waer toe beslaet hy oock onnutte-
8 lick de aerde? Ende hy antwoordende seyde tot hem/ Heere laet
hem oock [noch] dit jaer/ tot dat ick om hem gegraven ende mest
9 gheleght sal hebben: Ende indien hy vrucht sal voortbrengen/
[laet hem staen]: maer indien niet/ so sult ghy hem namaels uyt-
10 houwen. Ende hy leerde op den Sabbath in eene der Syna-
11 goghen. Ende siet daer was een vrouwe/ die eenen gheest der
kranckheydt achtien jaren lanck ghehadt hadde/ ende sy was te
samen ghebogen/ ende en konde haer gantschelick niet oprechten.
12 Ende Jesus haer siende riep'se tot hem/ ende seyde tot haer/
13 Vrouwe/ ghy zijt verlost van uwe kranckheyt. Ende hy leyde
de handen op haer/ ende sy wierdt terstont weder recht/ ende ver-
14 heerlickte Godt. Ende de Overste der Synagoge/ qualick ne-
mende dat Jesus op den Sabbath genesen hadde/ antwoordde
ende seyde tot de schare/ [a] Daer zijn ses daghen/ in welcke men a Exod. 20. 9.
moet wercken/ komt dan in de selve/ ende laet u genesen/ ende niet Deut. 5/13
15 op den dagh des Sabbaths. De Heere dan antwoordde hem Ezech. 20/12.
ende seyde/ Ghy geveynsde/ [b] en maeckt niet een yegelick van u op b Exod. 23 5.
den Sabbath sijnen osse ofte esel van de kribbe los/ ende leydt Deut. 22. 4.
16 [hem] henen om te doen drincken? Ende dese/ die een dochter Luce 14/5.
Abrahams is/ welcke de Satan/ siet/ nu achtien jaren ghebonden
hadde/ en moeste die niet los ghemaeckt worden van desen bandt/
17 op den dagh des Sabbaths? Eñ als hy dit seyde/ wierden sy al-
le beschaemt die haer tegen hem stelden: eñ alle de schare verblijd-
de haer over alle de heerlicke dingen/ die van hem geschiedden.
18 [c] Ende hy seyde/ Wien is het Coninckrijck Godts ghelijck? c Matth. 13. 31.
19 ende waer by sal ick 't selve verghelijcken? Het is ghelijck een Marc. 4/3
mostaert-zaet/ 't welck een mensche ghenomen ende in sijnen hof
ghesworpen heeft: ende het wies op/ ende wiert tot eenen grooten
20 boom/ ende de vogelen des hemels nestelden in sijne tacken. Eñ d Matth.
hy seyde wederom/ [d] Waer by sal ick het Coninckrijck Godts 13/33.
21 vergelijcken? Het is gelijck een suerdeessem/ welcken een vrou-

we nam ende verberghde in drp maten meels / tot dat het gheheel
e Matth. 9.35. Marc.6/6. gesuert was. e Ende hp repsde van d'eene stadt ende vlecke tot 22
d'andere/ leerende/ende richtende [sijne] repse na Jerusalem.
Ende daer sepde een tot hem/ Heere/ zijnder oock wepnighe die 23
f Matth.7. 13. saligh worden ? Ende hp sepde tot haer/ f Strijt om in te gaen 24
door de enghe poorte : want vele (segghe ick u) sullen soecken in te
gaen / ende en sullen niet konnen : [Namelick] na dat de heere 25
g Matth. 25/11. Luce 6/46. des hups sal opghestaen zijn/ ende g de deure sal gesloten hebben :
ende ghp sult beginnen bupten te staen/ ende aen de deure te klop-
pen/segghende/Heere/Heere/doet ons open/ende hp sal antwoor-
h Matth. 25/12. den ende tot u segghen / Ick en kenne u niet h van waer ghp zijt :
Alsdan sult ghp beginnen te segghen / Wp hebben in uwe te- 26
genwoordichepdt gegeten ende gedroncken/ende ghp hebt in onse
i Matth.7/ 23. straten geleert. i Ende hp sal seggen/ Ick segge u/ ick en kenne 27
k Psal.6/9. Matth.25/ 12/41. u niet van waer ghp zijt : k wijckt van mp af / alle ghp werckers
l Matth.8/ 12. ende 13/42. ende 24/51. der ongerechtighept. l Aldaer sal zijn weeninge ende knersinge 28
der tanden / m wanneer ghp sult sien Abraham/ ende Isaac/ ende
m Matth. 8/11. Jacob/ende alle de Propheten in het Koninckrijcke Godts/maer
n Jesai.2/2. Mal.1/11. Matt.8/11. u-lieden bupten uptghewoppen. n Ende daer sullender komen 29
van oosten/ende westen/ende van noorden/ ende zupden/ ende sul-
o Matt.19. 30. ende 20/16. Marc.10. 31. len aensitten in het Koninckrijcke Godts. o Ende siet/daer zijn 30
laetste / die de eerste sullen zijn : ende daer zijn eerste/ die de laetste
sullen zijn. Te dien selven dage quamen daer eenige Phariseen/ 31
seggende tot hem/Gaet wech/ en vertreckt van hier : want Hero-
des wil u dooden. Ende hp sepde tot haer/Gaet henen ende seg- 32
get dien vos / Siet ick werpe dupvelen upt / ende make ghesont/
hupden ende morgen / ende ten derden [daghe] worde ick volepn-
dight. Doch ick moet hupden ende morgen/ende den volgenden 33
[dagh] repsen : want het en ghebeurt niet/ dat een Propheet ghe-
p Matth. 23.37. doodt worde bupten Jerusalem. p Jerusalem/ Jerusalem/ ghp 34
q Ps.17/8. ende 91/4. die de Propheten doodet / ende steenight die tot u gesonden zijn/
q hoe menichmael hebbe ick uwe kinderen willen bp-een vergade-
r Ps.69/26. Jesai.1/7. Jer.7/33. Mich.3.12. ren / ghelijckerwijs een henne hare kieckens onder de vleughelen
[vergadert] / ende ghp-lieden en hebt niet ghewilt ? r Siet uw' 35
s Matth.23/ 39. hups wordt u-lieden woest ghelaten. Ende voorwaer ick segge u/
1.Petr.1/20. Psal. 118. dat ghp mp niet en sult sien/tot dat [de tijt] sal gekomen zijn/ als
ghp sult seggẽ/ s Gesegent [is] hp die komt in den name des Heerẽ.

Het

Het xiiij. Capittel.

1 Christus gheneest eenen watersuchtighen op den Sabbath/ende verantwoort het selve. 7 Straft de eergiericheyt der Phariseen/ die de voor-sittinghen in de maeltijden sochten / ende vermaent tot nedrigheyt / ende weldadigheydt tegen den armen. 15 Door de gelijckenisse van een groot Avontmael/ daer op de genoode haer ontschuldigen te komen / verwijt hy den Joden hare ondanckbaerheyt / ende voorseght hare verwerpinge/ ende de beroepinge der Heydenen in hare plaetse. 25 Leert dat wie sijn Discipel wil zijn/ die hem selven ende al wat hem lief is/moet versaken. 28 Door het exempel van een die eenen Toren wil bouwen / ende van een Coninck die tegen een ander Coninck ten stryde wil gaen/ vermaent hy sijne Discipelen hare rekeninge te voren wel te maken. 34 ende leert dat het smaeckeloos sout nergens toe nut en is.

1 ENde het geschiedde/als hy gekomen was in het huys van een
der Oversten der Phariseen / op den Sabbath / om broodt te
2 eten/ dat sy hem waernamen. Ende siet daer was een seker wa-
3 ter-suchtigh mensche voor hem. Ende Jesus antwoordende/
seyde tot de Wet-geleerde ende Phariseen/ende sprack/Is 't oock
4 geoorloft op den Sabbath gesont te maken? Maer sy swegen
stille. Ende hy nam [hem]/ende genas hem/ ende liet [hem] gaen.
5 Ende hy haer antwoordende seyde / [a] Wiens esel ofte osse van a Exod. 23/5.
u-lieden sal in eenen put vallen / ende die hem niet terstont en sal Deut. 22/4.
6 uyt-trecken op den dagh des Sabbaths? Ende sy en konden Luce 13/15.
7 hem daer op niet weder antwoorden: Ende hy seyde tot de ge-
nodden een gelijckenisse/aenmerckende hoe sy de voor-aensittin-
8 gen verkoren/seggende tot haer/ Wanneer ghy van yemant ter
bruyloft genoodt sult zijn/so en set u niet in de eerste sit-plaetse: op
dat niet misschien een weerdigher dan ghy/ van hem genoodt zy:
9 Ende hy komende/ die u ende hem genoot heeft / tot u segghe/
Geeft desen plaetse: ende ghy als dan soudt beginnen met schaem-
10 te de laetste plaetse te houden. [b] Maer wanneer ghy ghenoodt b Prov. 25/6/7.
sult zijn / gaet henen ende set u in de laetste plaetse : op dat wan-
neer hy komt die u genoot heeft/ hy tot u segge/ Vrient gaet hoo-
gher op. Alsdan sal 't u eere zijn voor de gene die met u aensitten.
11 [c] Want een yegelijck / die hem selven verhooght/ sal vernedert c Job 22/29.
worden: ende die hem selven vernedert / sal verhooght worden. Prov. 29/23
12 Ende hy seyde oock tot den ghenen die hem ghenoodt hadde/ Matth. 23 12.
[d] Wanneer ghy een middagh ofte avontmael sult houden / soo en Luce 1/51.
roept niet uwe vrienden / noch uwe broeders/ noch uwe maghen/ ende 18.14. Jac. 4/6/10
noch [uwe] rijcke gebueren: op dat oock deselve u niet te eeniger 1. Petr. 5.5 d Neh. 8/1
tijt weder en nooden / ende u vergeldinghe en gheschiede. Prov. 3/28
13 Maer wanneer ghy een maeltijdt sult houden/soo noodt arme/
14 verminckte/ kreupele/blinde. Ende ghy sult salich zijn/ om dat
sy niet en hebben om u te vergelden: want het sal u vergolden

woꝛden in de opſtandige der rechtveerdighe. Ende als een 1
van de ghene die mede aenſaten / deſe dinghen hooꝛde / ſeyde hy
tot hem/ Saligh is hy die bꝛoot eet in't Coninckrijcke Godts.
e Jeſa.25.6. Maer hy ſeyde tot hem / [e] Een ſeker menſche bereydde een 1
Mat.22.2. groot avontmael / ende hy noodder vele. Ende hy ſont ſijnen 1
Apoc.19.7. dienſt-knecht uyt ter uyꝛe des avontmaels/ om den genoodden te
9. ſeggen/ Komet/ want alle dingen zijn nu ghereedt. Ende ſy be= 1
gonden alle[haer] eendꝛachtelijck te ontſchuldigen. De eerſte ſey=
de tot hem/ Ick hebbe eenen acker ghekocht/ ende het is noodigh
dat ick uytgae/ ende hem beſie: ick bidde u houdt my vooꝛ veront=
ſchuldight. Ende een ander ſeyde/ Ick hebbe vijf jock oſſen ge= 1
kocht/ ende ick gae henen om die te bepꝛoeven : ick bidde u/ houdt
my vooꝛ verontſchuldight. Ende een ander ſeyde / ick hebbe een 2
wijf ghetrouwt/ ende daerom en kan ick niet komen.
Ende de ſelve dienſt-knecht [weder] ghekomen zijnde / boodt= 2
ſchapte deſe dinghen ſijnen heere. Doe wiert de heere des huys
tooꝛnigh/ ende ſeyde tot ſijnen dienſt-knecht/ Gaet haeſtelick uyt
in de ſtraten ende wijcken der ſtadt / ende bꝛenght de arme / ende
verminckte/ ende kreupele/ ende blinde hier in. Ende de dienſt= 2
knecht ſeyde/ Heere/ het is geſchiet gelijck ghy bevolen hebt/ ende
noch is daer plaetſe. Ende de Heere ſeyde tot den dienſtknecht/ 2
Gaet uyt in de wegen ende heggen/ ende dwinghtſe in te komen
op dat mijn huys vol werde. Want ick ſegge u lieden / dat nie= 24
mant van die mannen / die genoodt waren/ mijn avontmael ſma=
ken en ſal. Eñ vele ſcharen gingen met hem : eñ hy hem omkee= 25
Deut.13.6 rende ſeyde tot haer / [f] Indien yemant tot my komt / ende niet 26
[...]de 33.9. en haet ſijnen vader/ende moeder/eñ wijf/ende kinderen/ eñ bꝛoe=
[M]att.10.37. Matth. ders/ ende ſuſters/ jae oock ſelfs ſijn eygen leven/ die en kan mijn
[1]0.38. [...]de.16.24. diſcipel niet zijn. [g] Ende wie ſijn kruys niet en dꝛaeght / eñ my 27
Marc.8.34. [L]uc.9.23. na en volght/ die en kan mijn diſcipel niet zijn. Want wie van 28
u/ willende eenen tooꝛn bouwen/ en ſit niet eerſt neder/ eñ overre=
kent de koſten/ of hy oock heeft't gene tot volmakinge [noodigh
is]? Op dat niet miſſchien als hy het fondament geleght heeft/ 29
ende niet en kan voleyndigen/alle die het ſien hem beginnen te be=
ſpotten/ Seggende/ Deſe menſche heeft beginnen te bouwen/ 30
eñ en heeft niet konnen voleyndigen. Of wat Coninck gaen= 31
de nae den krijgh om teghen eenen anderen Coninck te ſlaen/ en
ſit niet

sit niet eerst neder/ende beraet-slaeght/ of hy machtigh is met tien
duysent te ontmoeten/ den genen die met twintigh duysent tegen
2 hem komt? Andersins sent hy gesanten uyt terwijle de gene noch
3 verre is/ ende begeert 't ghene tot vrede[dient]. Also dan een ye=
gelick van u/die niet en verlaet alles wat hy heeft/die en kan mijn
4 Discipel niet zijn. [h] Het sout is goet: maer indien het sout smaec= h Matth.5.13.
keloos gheworden is: waer mede sal het smaeckelijck ghemaeckt Marc.9.50.
5 wordē? Het en is noch tot het lant noch tot den mesthoop bequaem
men werpt het wech. Wie ooren heeft om te hooren die hoore.

Het xv. Capittel.

1 De Phariseen murmureren/om dat Christus de sondaers ontfanght. 3 'T welck Christus verantwoort met de ghelijckenisse van een afgedwaelt schaep. 8 ende van een verloren penninck/welcke beyde met neerstigheyt gesocht/ende met blijdtschap weder gevonden worden. 11 ende noch met de gelijckenisse van den verloren soon/welcken met leetwesen wederkeerende/de vader blijdelick ontfanght. 25 ende sulck sijn doen teghen het murmureren des oudtsten broeders verdedight.

[a] ENde alle de tollenaers ende de sondaers naderden tot hem om a Matt.9.10.
hem te hooren. Ende de Phariseen ende de Schriftgeleer= Marc.2.15.
de murmureerden/ segghende/Dese ontfanght de sondaers/ eñ eet Luc.5.29.
met haer. Ende hy sprack tot haer dese gelijckenisse / seggende/
[b] Wat mensche onder u hebbende hondert schapen / ende een b Matth.18.12.
van die verliesende/en verlaet niet de negen ende tneghentich inde
woestijne / ende gaet na het verlorene/ tot dat hy't selve vinde?
Ende als hy't gevonden heeft / leght hy't op sijne schouderen/
verblijdt zijnde. Ende te huys komende/ roept hy de vrienden
ende de gebueren te samen / segghende tot haer / Weest blijde met
my/ want ick hebbe mijn schaep gevonden / [c] dat verloren was. c 1.Petr.2.10.
Ick segge u lieden/ datter also blijdschap sal zijn in den hemel
over eenen sondaer die hem bekeert / [meer] dan over [d] negen en d Luc.5.3.2.
tnegentich rechtveerdige/die de bekeeringe niet van noode en heb=
ben. Ofte wat vrouwe hebbende tien penninghen/ indien sy ee=
nen penninck verliest / en onsteeckt niet een keerse / ende keert het
huys [met besemen]/ ende soeckt neerstelick tot dat sy [dien]
vindt? Ende als sy [dien] ghevonden heeft / roept sy de vrien=
dinnen ende de gebuerinnen te samen/ seggende/ Weest blijde met
my / want ick hebbe den penninck ghevonden / dien ick verloren
hadde. Also (segge ick u lieden) is daer blijdtschap voor de En=
gelen Godts over eenen sondaer die hem bekeert: Ende hy sey=
de/ Een seker mensche hadde twee sonen: Ende de jonghste
van haer seyde tot den vader/ Vader/ geeft my het deel des goets

dat[myn]toekomt. Ende hy deylde haer het goet. Ende niet ve=1
le daghen daer na/de jongſte ſone/ alles by een vergadert hebben=
de/is wech ghereyſt in een verre [gheleghen] landt/ende heeft al=
daer ſijn goet doorgebracht / levende overdadichlick. Ende als 1
hy het alles verteert hadde / wiert daer een groote honghers-noot
in dat ſelve landt / ende hy begon ghebreck te lijden. Ende hy 1
ginck henen ende voeghde hem by een vande burghers des ſelven
landts: ende die ſondt hem op ſijn landt/om de ſwijnen te weyden.
Ende hy begheerde ſijnen buyck te vullen met den draf / die de 1
ſwijnen aten: ende niemandt en gaf'ſe hem. Ende tot hem ſel=1
ven gekomen zijnde / ſeyde hy/Hoe vele huerlingen mijns vaders
hebben overvloet van broot / ende ick vergae van honger? Ick 1
ſal opſtaen ende tot mijnen vader gaen / ende ick ſal tot hem ſeg=
gen/Vader ick hebbe ghesondight teghen den hemel/ ende voor u.
Ende ick en ben niet meer weerdigh uw' ſone genaemt te wor=1
den: Maeckt my als een van uwe huerlingen. Ende opſtaen=2
c Actor.2.39 Ephes.2.12. 17. de/ginck hy na ſijnen vader. Ende [c] als hy noch verre [van hem]
was/ ſagh hem ſijn vader/ ende wierdt met innerlicke ontfermin=
ghe beweeght: ende [toe-] loopende/viel hem om ſijnen hals/ende
kuſte hem. Ende de ſone ſeyde tot hem/ Vader/ Ick hebbe ghe=2
ſondight teghen den Hemel / ende voor u / ende en ben niet meer
weerdigh uw' ſone ghenaemt te worden. Maer de vader ſeyde 2
tot ſijne dienſtknechten / Brenght [hier] voor het beſte kleedt/
ende doet het hem aen / ende gheeſt eenen rinck aen ſijne handt/
ende ſchoenen aen de voeten. Ende brenght het ghemeſte kalf/2
ende ſlacht het: ende laet ons eten ende vrolick zijn. Want de=2
ſe mijn ſoon was doodt/ende is weder levendigh ghewor den: en=
de hy was verloren/ ende is ghevonden. Ende ſy begonden vro=
lick te zijn. Ende ſijn oudtſte ſoon was in 't veldt/ ende alſo hy 2
quam/ ende het huys ghenaeckte / hoorde hy het gheſangh / ende
het gerey. Ende tot hem gheroepen hebbende een van de knech=2
ten / vraeghde wat dat mochte zijn. Ende deſe ſeyde tot hem/2
Uw' broeder is ghekomen / ende uw' vader heeft het gemeſte kalf
gheſlachtet / om dat hy hem gheſont weder ontfanghen heeft.
Maer hy wiert toornich/ende en wilde niet ingaen. Soo ginck 2
dan ſijn vader uyt/ende badt hem. Doch hy antwoordende ſey=2
de tot den vader/ Siet ick diene u [nu] ſo vele jaren/ ende en hebbe
noyt

nopt uw' ghebodt overghetreden / ende ghy en hebt my noyt een
bockſken gegeven / op dat ick met mijne vrienden mochte vrolick
zijn. Maer als deſe uwe ſone ghekomen is / die uw' goet met
hoeren doorgebracht heeft/ ſo hebt ghy hem het gemeſte kalf ghe-
ſlachtet. Ende hy ſeyde tot hem/ Kindt ghy zijt altijdt by my/
ende alle het mijne is uwe. Men behoorde dan vrolick ende
blijde te zijn/ want deſe uwe broeder was doodt/ende is weder le-
vendich geworden/ende hy was verlozen/ende is gevonden.

Het xvj. Capittel.

1 Door de ghelijckeniſſe van de voorſichticheydt van een onrechtveerdigh rentmeeſter/leert Chriſtus datmen van den onrechtveerdighen Mammon ſal vrienden maken. 13 Ende datmen den Mammon niet en moet dienen/ 14 Beſtraft der ghelt-gierigher Phariſeen ghevepnſtheydt ende hoochmoet. 16 Leert dat de Wet ende de Propheten tot op Joannem gheduert hebben/ende tot den minſten tittel verbult moeten worden. 18 ende handelt van de echtſcheydinge. 19 Stelt voor de gelijckeniſſe van den rijcken man/eñ den armen Lazarus/ eñ beyder verſcheydene ſtaet/ ſo in dit leven/als hier namaels.

ENde hy ſeyde oock tot ſijne Diſcipelen / Daer was een ſeker
rijck menſche/ welcke eenen rentmeeſter hadde/ ende deſe wiert
by hem verklaeght/als die ſijne goederen doorbracht. Ende hy
riep hem ende ſeyde tot hem/ Hoe hoore ick dit van u ? Gheeft re-
kenſchap van uw' rentmeeſterſchap : want ghy en ſult niet meer
konnen rentmeeſter zijn. Ende de rentmeeſter ſeyde by hem ſel-
ven / Wat ſal ick doen / dewijle mijn heere dit rentmeeſterſchap
van my neemt? Graven en kan ick niet/ te bedelen ſchame ick my.
Ick weet wat ick doen ſal/ op dat/ wanneer ick van't rentmee-
ſterſchap afgeſet ſal weſen/ ſy my in hare huyſen ontfangen. Eñ
hy riep tot hem een yeghelick van de ſchuldenaers ſijns heeren/
ende ſeyde tot den eerſten / Hoe veel zijt ghy mijnen heere ſchul-
dich ? Ende hy ſeyde / hondert vaten olye. Ende hy ſeyde tot
hem/ Neemt uw' handt-ſchrift/ ende nederſittende/ ſchrijft haeſte-
lick vijftich. Daer nae ſeyde hy tot eenen anderen / Ende ghy/
hoe veel zijt ghy ſchuldigh? Ende hy ſeyde/ Hondert mudden ter-
we. Ende hy ſeyde tot hem/ Neemt uw' handſchrift/ende ſchrijft
tachtentich. Ende de heere prees den onrechtveerdighen rent-
meeſter/om dat hy voorſichtelick ghedaen hadde : want de kinde-
ren deſer werelt zijn voorſichtiger dan [a] de kinderen des lichts in a Ephes. 5. 8.
haren gheſlachte. Ende ick ſegghe u lieden/ [b] Maeckt u ſelven 1. Theſſ. 5. 5.
vrienden uyt den onrechtveerdigen Mammon/ op dat wanneer u b Matth. 6. 19.
ontbreken ſal/ ſy u mogen ontfangen inde eeuwige tabernakelen. ende 19. 21.
Die getrouw is in 't minſte/ die is oock in 't groote ghetrouw: 1. Tim. 6. 17.
ende

ende die in het minste onrechtveerdigh is / die is oock in het groo-
te onrechtveerdigh. Soo ghy dan in den onrechtveerdighen 1
Mammon niet getrouw' en zijt geweest / wie sal u het ware ver-
trouwen? Ende so ghy in een anders [goet] niet ghetrouw' en 1
c Mat.6.24 zijt geweest / wie sal u het uwe gheven? c Gheen huysknecht en 1
kan twee heeren dienen: want of hy sal den eenen haten/ende den
anderen lief hebben: ofte hy sal den eenen aenhangen/ende den an-
deren verachten. Ghy en kondt Gode niet dienen ende den Mam-
d Matth. mon. Ende alle dese dinghen hoorden oock de Phariseen / d die 1
23.14. gelt-gierigh waren / ende sy beschimpten hem. Ende hy seyde 1
tot haer/ Ghy zijt die u selven rechtveerdight voor de menschen:
e Psal.7.10. maer e Godt kent uwe herten. f Want dat hooge is onder de men-
f 1. Sam. 16.7. schen/is een grouwel voor Godt. g De Wet ende de Propheten 1
g Matth. [zijn] tot op Joannem: van dier tijdt af wort het Coninckrijcke
11.12.13. Godts verkondight / ende een yeghelick doet gewelt op het selve.
h Psal.102. h Ende het is lichter dat de hemel ende de aerde voor-by gaen/ 1
27. Iesa.40.8. dan dat een tittel der wet valle. i Een yeghelijck die sijn wijf 1
ende.51.6. verlaet/ende een andere trouwt/die doet overspel: ende een yeghe-
Mat.5.18. i Matth. lijck die de verlatene van den man trouwt / die doet [oock] over-
5.32. ende 19.9. spel. Ende daer was een seker rijck mensche/ende was gekleedt 1
Marc.10. 11. met Purper ende seer fijn lijnwaet / levende alle dage vrolick ende
1.Cor.7.10. prachtich. Ende daer was een seker bedelaer/met name Lazarus/ 2
welcke lach voor sijn poorte/ vol sweeren/ Ende begeerde versa- 2
dight te worden van de kruymkens / die van de tafel des rijcken
vielen: maer oock de honden quamen ende leckten sijne sweeren.
Ende het geschiedde dat de bedelaer stierf / ende van de Enghe- 2
len ghedraghen wiert in den schoot Abrahams. Ende de rijcke 2
stierf oock/ ende wiert begraven. Ende als hy in de helle sijne oo-
ghen ophief/ zijnde in de pijne / sagh hy Abraham van verre/ ende
Lazarum in sijnen schoot. Ende hy riep ende seyde/ Vader Abra- 2
ham ontfermt u mijner / ende sendt Lazarum / dat hy het uyter-
ste sijns vinghers in het water doope / ende verkoele mijn ton-
Ie.66.24. ghe: k want ick lijde smerten in dese vlamme. Maer Abraham 2
Marc.9.44. seyde/ l Kindt/ gedenckt dat ghy uw' goet ontfangen hebt in uw'
Job 21.13. leven/ende Lazarus desgelijcks het quade: ende nu wordt hy ver-
troost/ ende ghy lijt smerten. Ende boven dit alles/ tusschen ons 2
ende u-lieden is een groote kloove gevestight / so dat de gene die van
hier

hier tot u willen overgaen / niet en souden konnen / noch oock die
2 [daer zijn] / van daer tot ons overkomen. Ende hy seyde / ick
bidde u dan vader / dat ghy hem sendet tot mijns vaders huys.
2 Want ick hebbe vijf broeders : dat hy haer [dit] betuyghe / op
2 dat oock sy niet en komen in dese plaetse der pijninge. Abraham
seyde tot hem / [m] Sy hebben Mosem ende de Propheten : dat'se m Jes. 8/20.
3 die hooren. Eñ hy seyde / Neen vader Abraham: maer so yemant ende 34/16.
van de dooden tot haer henen ginghe / sy souden haer bekeeren. Joan. 5/39. Act. 17/11.
3 Doch [Abraham] seyde tot hem / Indien sy Mosem ende de
Propheten niet en hooren / soo en sullen sy oock / alwaer 't datter
yemant uyt den dooden opstonde / haer niet laten gesegghen.

Het xvij. Capittel.

1 Christus waerschouwt voor ergernisse. 3 Leert dat men sijnen broeder so dickwils vergeven moet / als hy leedtwesen heeft. 5 De Discipelen bidden om vermeerderinge des geloofs / welckes kracht hy beschrijft. 7 Door de gelijckenisse van een dienstknecht komende van den acker / verklaert hy datmen voor Godt niet en verdient / als men doet dat men schuldigh is. 11 Hy reynicht tien melaetsche / van welcke maer een danckbaer is. 20 Leert hoedanigh de komste van sijn Koninckrijck sal zijn. 26 Beschrijft de laetste tijden / welcke hy vergelijckt met de tijden van Noë ende Lot.

1 [a] ENde hy seyde tot de Discipelen / Het en kan niet wesen / dat- a Matth. 18/7.
ter gheen erghernissen en komen: doch wee [hem] door wel- Mar. 9/42.
ken sy komen. Het soude hem nutter zijn / dat een meulen-steen
om sijnen hals gedaen ware / ende hy in de zee geworpen / dan dat
hy eenen van dese kleyne soude ergeren. Wacht u selven. [b] Ende b Lev. 19/ 17.
indien uw' broeder tegen u sondight / so bestraft hem : ende indien Prov. 17/10.
het hem leet is / so vergeeft het hem. [c] Ende indien hy sevenmael Mat. 18/15 Jac. 5/19.
's daeghs teghen u sondight / ende sevenmael 's daeghs tot u we- c Matth. 18/21.
derkeert / segghende / Het is my leet / so sult ghy 't hem vergheven.
Ende de Apostelen seyden tot den Heere / Vermeerdert ons het
gheloove. Ende de Heere seyde / [d] So ghy een gheloove haddet d Matth. 17/20.
als een mostaert zaedt / ghy soudet teghen desen moerbesie-boom ende 21/21.
seggen / Wort ontwortelt ende inde zee geplant / eñ hy soude u ge- Marc. 11/ 23.
hoorsaem zijn. Ende wie van u heeft eenen dienstknecht ploe-
ghende / ofte [de beesten] hoedende / die tot hem / als hy van den ac-
ker inkomt / terstont sal seggen / Komt by / ende sit aen ? Maer
sal hy niet tot hem seggen / Bereydt dat ick t'avondt sal eten / ende
omgordt u ende dient my / tot dat ick sal ghegeten ende ghedronc-
ken hebben : ende eet ende drinckt ghy daer na ? Danckt hy
oock den selven dienstknecht / om dat hy gedaen heeft 't gene hem
bevolen was ? Ick meyne / neen. Alsoo oock ghy / wanneer
ghy sult ghedaen hebben al het ghene u bevolen is / soo seght /
Wy

Wy zijn onnutte dienstknechten/ want wy hebben [maer] gedaen
't ghene wy schuldigh waren te doen. Ende het geschiedde/ als 1
hy na Jerusalem reysde / dat hy door het midden van Samari=
en ende Galileen ginck. Ende als hy in een seker vleck quam/ 2
ontmoetteden hem tien melaetsche mannen / welcke stonden van
verre. Ende sy verhieven [hare] stemme/ seggende/ Jesu/ Mee= 3
ster/ ontfermt u onser. Ende als hyse sach / seyde hy tot haer/ 4
e Levi.13.2. Gaet henen ende vertoont u selven [e] den Priesteren. Ende het ge=
ende 14.2. Matt.8.4. schiedde terwijle sy henen ginghen / dat sy gereynight wierden.
Luc.5.14. Ende een van haer siende dat hy ghenesen was keerde weder= 5
om met grooter stemme / Godt verheerlickende. Ende hy viel
op het aengesicht voor sijne voeten/ hem danckende : ende de selve
was een Samaritaen. Ende Jesus antwoordende seyde / En=
zijn niet de tien gereynight geworden? Ende waer zijn de negen?
En zijnder gheene gevonden die wederkeeren/ om Godt eere te 8
gheven/ dan dese vremdelingh? Ende hy seyde tot hem / Staet 9
op/ ende gaet henen : uw' geloove heeft u behouden. Ende ghe= 0
vraeght zijnde van de Phariseen / wanneer het Coninckrijcke
Godts komen soude/ heeft hy haer geantwoort ende geseght/ Het
Coninckrijcke Godts en komt niet met uyterlick gelaet. Noch
f mat.24.23. marc.13.21. men en sal niet segghen / [f] Siet hier ofte siet daer : Want siet het
Luc.21.7.8. Coninckrijcke Godts is binnen u lieden. Ende hy seyde tot de
g Matt.24. 23. Discipelen / Daer sullen daghen komen/ wanneer ghy sult begee=
Marc.13. ren eenen der dagen van den Sone des menschen te sien/ ende ghy
21. en sult [dien] niet sien. [g] Ende sy sullen tot u seggen / Siet hier
h mat.16.21 ende 17.12. ofte siet daer is hy/ en gaet niet henen/ noch en volgt niet. Want
ende 20.18. Marc.8.31. gelijck de blicksem / die van 't een [eynde] onder den hemel blicx=
ende 9.31. semt/ tot het ander onder den hemel schijnt/ alsoo sal oock de Sone
ende 10.33. Luc.9.22. des menschen wesen in sijnen dagh. [h] Maer eerst moet hy veel
ende 18.31. ende 24.6.7. lijden/ ende verworpen worden van dit geslachte. [i] Ende gelijck
i Genes.6.2. ende 7.7. het geschiet is in die daghen van Noë/ also sal het oock zijn in de
Mat.24.37. 38. dagen des Soons des menschen. Sy aten/ sy droncken/ sy na=
1.Pet.3.20. men ten houwelicke/ sy wierden ten houwelicke gegeven/ tot den
k Genes.19. 24. dagh op welcken Noë in de arcke ginck/ eñ de sund-vloedt quam/
Deut.29.23. ende verderffe alle. Desgelijcx oock/ gelijck het gheschiede in de
Jesa.13.19. Jer.50.40. daghen Lots/ sy aten/ sy droncken/ sy kochten/ sy verkochten/ sy
Hos.11.8. Amos 4.11. planteden/ sy bouwden: [k] Maer op welcken dagh Lot van So=
Jud. vs 7.

doma

doma uytginck/ regende het vyer eñ sulpher van den hemel/ ende
verderfse alle. Even alsoo sal het zijn in den dagh / op welcken
de Sone des menschen geopenbaert sal worden. In dien selven
dagh/wie op het dack sal zijn/ende sijnen huysraet in huys/die en
kome niet af/ om den selven wech te nemen : Ende wie op den ac=
ker zijn sal/die en keere desgheliijcks niet nae het ghene dat achter
is. [l] Ghedenckt aen het wijf Lots. — l Genes.19. 26.
[m] So wie sijn leven sal soecken te behouden/ die sal 't verliesen/ — m Matth. 10.39.
ende soo wie het selve sal verliesen/die sal het in 't leven behouden. — ende 16.25.
[n] Ick segge u/ in dien nacht sullen twee op een bedde zijn: de een — Marc.8.35. Luc.9.24.
sal aengenomen/eñ de ander sal verlaten worden. Twee [vrou= — Joan.12.25.
wen] sullen t'samen malen : de eene sal aenghenomen/ende de an= — n Matth. 24.40.41.
der sal verlaten worden. Twee sullen op den acker zijn / de een — 1.Thes. 4.17
sal aengenomen/ende de ander sal verlaten worden. Eñ sy ant=
woordden eñ seyden tot hem/Waer Heere? Eñ hy seyde tot haer/ — o Job 39.33
Waer het lichaem is/aldaer sullē de arenden vergadert worden. — Matth. 24. 28.

Het xviij. Capittel.

1 Door de gelijckenisse van een weduwe ende een onrechtveerdich Rechter/leert Christus datmen in't
gebedt moet aenhouden. 9 Ende door een ander gelijckenisse van een Phariseus ende een Tollenaer/
leert hy dat Godt den boetveerdighen sondaer verhoort ende rechtveerdicht/ende niet die op hare eygene
gerechtigheyt steunen. 15 Beveelt datmen de kinderkens tot hem sal laten komen. 18 Beantwoort
de vrage eens Oversten/wat doende hy het eeuwighe leven soude verkrijghen/ ende wijst hem op de on=
derhoudinge der geboden. 24 Leert hoe swaerlick de rijcke saligh worden. 28 Belooft/hier ende hier
namaels te vergelden/den genen die alles om sijnent wille verlaten. 31 Voorseght sijn lijden/sterven/
ende opstandinge. 55 Maeckt by Jericho eenen blinden siende.

ENde hy seyde oock een ghelijckenisse tot haer / daer toe [strec=
kende] [a] datmen altijt bidden moet/eñ niet vertragen. Seg= — a Rom.12. 12.
gende / Daer was een seker Rechter in een stadt/die Godt niet en — 1.Thes.5.17
vreesde/ ende geen mensche en ontsagh: Ende daer was een se= — Eph.6.18.
kere weduwe in de selve stadt / ende sy quam tot hem/ segghende/ — Col.4.2.
Doet my recht teghen mijne wederpartye. Ende hy en wilde
door eenen [langen] tijdt niet: maer daer na seyde hy by hem sel=
ven/Hoe wel ick Godt niet en vreese / ende gheen mensche en ont=
sie/ Nochtans om dat dese weduwe my moeyelick valt / soo sal
ick haer recht doen/op dat sy niet eyndelick en kome / ende my het
hooft breke. Eñ de Heere seyde / Hoort wat de onrechtveerdige
Rechter seght. [b] En sal Godt dan geen recht doen sijnen uytver= — b Apoc. 6,10
korenen/ die dagh eñ nacht tot hem roepen/ hoewel hy lanckmoe=
digh is over haer? Ick segghe u / dat hy haer haestelick recht
doen sal: Doch de Sone des menschen/ als hy komt/ sal hy oock
geloove vinden op der aerden? Ende hy seyde oock tot sommige/
die

die by haer selven vertrouden/dat sy rechtveerdigh waren/ende d
andere niets en achteden / dese ghelijckenisse: Twee menschen
gingen op inden Tempel om te bidden/de een was een Phariseus
ende de ander een Tollenaer. De Phariseus staende badt dit by
c Jes. 1.15. ende 58.2. Apoc.3.17/18. hem selven/[c] ô Godt / ick dancke u / dat ick niet en ben ghelijck d
andere menschen/roovers/onrechtveerdighe/overspeelders: oft
oock gelijck dese Tollenaer. Ick vaste tweemael ter weke / ick
geve tienden van alles wat ick besitte. Ende de Tollenaer van
verre staende / en wilde oock selfs de ooghen niet opheffen na den
hemel/maer sloegh op sijne borst/seggende/ O Godt/ zijt my son
daer ghenadigh. Ick segge u lieden/dese ginck af gherechtveer-
d Job 22. 29. dight in sijn huys/[meer] dan die. [d] Want een yeder die hem sel-
Prov.29.23. ven verhoogt/sal vernedert worden/ende die hem selven vernedert,
Matth. 23. 12. sal verhooght worden. [e] Ende sy brachten oock de kinderkens
Luce 14. 11. tot hem / op dat hy die soude aenraecken: ende de discipelen [dat]
Jac.4.6/10. 1. Petr. 5.5. siende / bestraften deselve. Maer Jesus riep de selve [kinder-
e Matth. 19.13. kens] tot hem / ende seyde / Laet de kinderkens tot my komen,
Marc.10. 13. ende en verhindert haer niet: [f] want der sulcker is het Coninck-
f Matt.18. 3. rijcke Godts. Voorwaer segghe ick u / soo wie het Coninck-
ende 19.14. rijcke Godts niet en sal ontfanghen als een kindeken / die en sal
1.Cor.14. 20. geensins in het selve komen. [g] Ende een seker Overste vraegh-
1.Petr. 2.2. de hem/ seggende / Goede meester/ wat doende sal ick het eeuwige
g Matth. 19.16. leven be-erven? Ende Jesus seyde tot hem/Wat noemt ghy my
Marc.10. 17. goet? Niemant en is goet dan een/[namelick] Godt. Ghy weet
h Exod.20. 13. de gheboden/ [h] Ghy en sult gheen overspel doen/ Ghy en sult niet
Deut. 5. 17. dooden/Ghy en sult niet stelen/ Ghy en sult geen valsche ghetuy-
Rom.13.9. ghenisse gheven: [i] eert uwen vader ende uwe moeder.
i Eph.6.2. Colos. 3. 20. Ende hy seyde/Alle dese dingen hebbe ick onderhouden van mij-
ner jonckheydt aen. Doch Jesus dit hoorende / seyde tot hem/
k Matth. 6.19. Noch een dinck ontbreeckt u: [k] verkoopt alles wat ghy hebt/ende
ende 19.21. deelt het onder den armen / ende ghy sult eenen schat hebben in
1.Tim.6. 19 den Hemel: ende komt herwaerts: volcht my. Maer als hy
dit hoorde / wierdt hy gheheel droevigh: want hy was seer rijck.
Jesus nu siende dat hy geheel droevigh geworden was / seyde/
l Prov.11. 28. [l] Hoe swaerlick sullen de ghene die goet hebben / in het Koninck-
Matth. 19. 23. rijcke Godts ingaen. Want het is lichter dat een kemel gae
Marc.10. 23. door d'ooge van een naelde/ dan dat een rijcke in 't Koninckrijcke
Godts

6Godts in gae. Ende die [dit] hoorden / seyden / Wie kan dan
7salich worden? Ende hy seyde / [m] De dinghen die onmogelijck
8zijn by de menschen/ zijn moghelijck by Godt. [n] Ende Petrus
seyde/ Siet/ wy hebben alles verlaten/ ende zijn u ghevolght.
9 Ende hy seyde tot haer / Voorwaer ick segghe u lieden / [o] dat-
ter niemant en is/die verlaten heeft huys/of ouders/ of broeders/
of wijf/ of kinderen/ om het Coninckrijcke Godts/
[p] Die niet en sal veelvoudigh weder ontfanghen in desen tijdt/
ende inde komende eeuwe het eeuwighe leven. [q] Ende hy nam
de twaelve by hem/ende seyde tot haer/ Siet wy gaen op nae Je-
rusalem/ ende het sal alles volbracht worden aen den Sone des
3menschen / [r] dat gheschreven is door de Propheten. [s] Want hy
sal den heydenen overghelevert worden / ende hy sal bespot wor-
den/ ende smadelick ghehandelt worden/ende bespoghen worden.
Ende [hem] gegeesselt hebbende/sullen sy hem dooden : ende
ten derden daghe sal hy weder opstaen. Ende sy en verstonden
geen van dese dingen: ende dit woordt was voor haer verborgen/
ende sy en verstonden niet 't gene geseght wiert. [t] Ende het ge-
schiedde als hy nae by Jericho quam / dat een seker blinde aen
den wegh sat/ bedelende. Ende dese hoorende de schare voor-by
gaen/ vraeghde wat dat ware. Ende sy bootschapten hem / dat
Jesus de Nazarener voor-by ginck. Ende hy riep/ segghende/
Jesu ghy Sone Davids ontfermt u mijner. Ende die voor-
by gingen bestraften hem / op dat hy swijgen soude/maer hy riep
so veel te meer/ Sone Davids ontfermt u mijner. Eñ Jesus [stil]
staende/beval dat men den selven tot hem brengen soude : ende als
hy na-by [hem] gekomẽ was/vraegde hy hem/ Seggende/ Wat
wilt ghy dat ick u doen sal? Eñ hy seyde/ Heere dat ick siende mach
wordẽ. Eñ Jesus seyde tot hem/ Wort siende: uw' geloove heeft
u behouden. Ende terstont wierdt hy siende/ende volghde hem/
Godt verheerlijckende: alle het volck [dat] siende/ gaven Gode lof.

m Job 42.2. Jer. 32/17. Zach. 8/6. Luce 1/37.
n Matth. 4/20. ende 19/27. Marc. 10/28. Luce 5/11.
o Deut. 33/9.
p Job 42. 12.
q Matth. 16/21. ende 20.17. ende 17/22. Mar. 8/31. ende 10.32. ende 9/31. Luce 9/22. ende 24/4.
r Psal. 22/7. Jesai. 53/7.
s Matth. 27/2. Luce 23/1. Joa. 18/28. Actor. 3/13.
t Matth. 20/29. Marc. 10/46.

Het xix. Capittel.

1 Zacheus soeckt Christum te sien. 6 ontfanght hem in sijn huys. 8 Betuyght sijne boetveer-
dighevdt / ende wort van Christo getroost. 11 Door de ghelijckenisse van het uytdeelen der ponden/
leert Christus dat men sijne gaven tot winste moet besteden. 29 Doet sijnen ingangk binnen Jerusa-
lem rijdende op eenen esel. 37 Ende wort van de schare met geluckwenschinge ontfangen. 41 Weent
over de stadt Jerusalem / ende voorseght hare verwoestinge. 45 Drijft de koopers ende verkoopers
uyt den Tempel. 47 De Overpriesters ende Schrift-geleerde soecken hem te dooden.

ENde [Jesus] ingekomen zijnde/ginck hy door Jericho:
Ende siet daer was een man / met name geheeten Zacheus/

ende dese was een Overste der tollenaren / ende hy was rijck:
Ende socht Jesum te sien/ wie hy was: ende en konde niet van
weghen de schare / om dat hy kleyn van persoon was. Ende
voor uytloopende/klam hy op eenen wilden vijgeboom/op dat hy
hem mochte sien: want hy door dien [wegh] soude voor-by gaen.
Ende als Jesus aen die plaetse quam / opwaerts siende/ sach
hy hem / ende seyde tot hem/ Zachee haest u/ ende komt af: want
ick moet heden in uw' huys blijven. Ende hy haestede hem/ eñ
quam af/ende ontfinck hem met blijdschap. Ende alle die 't sa=
gen/murmureerden/segghende/ Hy is tot eenen sondigen man in=
gegaen / om te herberghen. Ende Zacheus stondt eñ seyde tot
den Heere/ Siet de helft van mijne goederen/ Heere/geve ick den
armen: ende indien ick yemant yet door bedroch ontvreemt heb=
be / dat geve ick vierdubbel weder. Ende Jesus seyde tot hem/
a Luc.13.16 Heden is desen huyse salicheyt geschiet/ nademael oock [a] dese een
b mat.18.11 sone Abrahams is. [b] Want de Sone des menschen is gheko=
ende 10.6. men/ om te soecken ende salich te maken dat verloren was.
ende.15.24. Actor.13/16. Ende als sy dat hoorden / voeghde hy daer by / ende seyde een
ghelijckenisse / om dat hy nae by Jerusalem was / ende [om dat]
sy meynden dat het Coninckrijcke Godts terstont soude open=
c mat.25.14 baer worden. [c] Hy seyde dan / een seker wel-geboren man reys= 1
Marc.13. de in een verre [gelegen] lant/ om voor hem selven een Coninck=
Ps.34. rijck te ontfangen/ ende [dan] weder te keeren. Ende geroepen 1
hebbende sijne tien dienst-knechten/gaf hy haer tien ponden/ ende
seyde tot haer / Doet handelinghe tot dat ick kome. Ende sijne 1
burgers hateden hem/ ende sonden hem gesanten nae/segghende/
Wy en willen niet dat dese over ons Coninck zy. Ende het ge= 1
schiede/doe hy weder quam/ als hy het Coninckrijck ontfanghen
hadde/dat hy seyde dat die dienstknechten tot hem soudẽ geroepen
worden/ dien hy het gelt gegeven hadde/ op dat hy weten moch=
te / wat een yeghelijck met handelen ghewonnen hadde. Ende 1
de eerste quam/ eñ seyde / Heere uw' pondt heeft tien ponden daer
toe gewonnen. Ende hy seyde tot hem / Wel ghy goede dienst- 1
knecht/ dewijle ghy in het minste ghetrouw' zijt geweest/ so hebt
macht over tien steden. Ende de tweede quam ende seyde/ Hee= 1
re/uw' pont heeft vijf ponden gewonnen. Ende hy seyde ooc tot 1
desen/ Ende ghy/ weest over vijf steden. Ende een ander quam 2
seggen=

segghende/Heere/ siet [hier] uw' pont 't welck ick in eenen sweet-
21 doeck wech ghelept hadde: Wan ick vreesde u / om dat ghy
een straf mensche zijt / ghy neemt wech dat ghy niet gheleght en
22 hebt/ ende ghy maeyt/ dat ghy niet geezaept en hebt. Maer hy
seyde tot hem / [d] uyt uwen mondt sal ick u oordeelen / ghy boose d 2.Sam.1.16.
dienst-knecht: ghy wist dat ick een straf mensche ben / nemende Mat.12/37
wech dat ick niet geleght en hebbe / ende maeyende dat ick niet
23 gezaeyt en hebbe. Waerom en hebt ghy dan mijn gelt niet in de
banck gegeven / ende ick komende / hadde het selve met woecker
24 mogen eysschen? Ende hy seyde tot de gene die by hem stonden/
Neemt dat pondt van hem wech/ ende geeft het dien/ die de tien
25 ponden heeft. Ende sy seyden tot hem/ Heere hy heeft tien ponden
26 [e] Want ick segge u/ dat eenen yegelijcken die heeft sal gegeven e Mat.13.12
worden: maer van den genen die niet en heeft/ van dien sal geno- ende 25.29.
27 men worden oock dat hy heeft. Doch dese mijne vyanden / die Marc.4.25.
niet en hebbẽ gewilt dat ick over haer Coninck soude zijn/ brenght Luc.8.18.
28 hier/ ende slaet'se [hier] voor my doot. Ende dit ghesegt heb-
bende reysde hy voor [haer] henen/ ende ginck op na Jerusalem.
29 [f] Ende het geschiedde als hy nae by Bethphage ende Betha- f Mat.21.1
nien gekomen was/ aen den bergh genaemt den Olijf-bergh/ dat Marc.11.1.
30 hy twee van sijne discipelen uytsont/ Segghende / Gaet henen
in dat vleck/dat teghen over is: in 't welck inkomende / sult ghy
een veulen gebonden vinden/ waer op gheen mensche oyt en heeft
31 geseten: ontbindt het selve/ ende brenght het. Ende indien ye-
mandt u vraeght / Waerom ontbindt ghy [dat]? so sult ghy also
32 tot hem segghen/ Om dat het de Heere van noode heeft. Ende
die uyt ghesonden waren / henen ghegaen zijnde / vonden 't ghe-
33 lijck hy haer ghesegt hadde. Ende als sy het veulen ontbon-
den / seyden de heeren des selven tot haer / Waerom ontbindt
34 ghy het veulen? Ende sy seyden/ De Heere heeft het van noode.
35 [g] Ende sy brachten het selve tot Jesum. [h] Ende hare kleede- g Joan.12.14.
ren op het veulen geworpen hebbende/ setteden sy Jesum daer op. h 2.Reg.9.13.
36 Ende als hy [voort] reysde/ spreydden sy hare kleederen onder
37 [hem] op den wegh. Eñ als hy nu genaeckte aen den af-ganck
des Olijf-berghs / begon alle de menichte der Discipelen haer te
verblijden/ eñ Godt te loven met grooter stemme/ van wegen alle
38 de krachtige dadẽ die sy gesien hadden/ Seggende/ [i] Gesegent is i Psal.118.26.

k Luc. 2.14. de Coninck die daer komt in den name des Heeren : [k] Vrede [sy]
Ephe. 2.14. in den Hemel/ende heerlickheyt in de hooghste [plaetsen]. Ende 3
sommige der Phariseen uyt de schare seyde tot hem / Meester be-
straft uwe Discipelen. Ende hy antwoordende seyde tot haer/ 4
l Hab. 2.11. Ick segghe u lieden/dat/soo dese swijghen/ [l] de steenen haest roe-
pen sullen. Ende als hy na by quam/ende de stadt sagh / ween- 4
de hy over haer/ Segghende / Och of ghy oock bekendet oock 4
noch in desen uwen dagh/'t ghene tot uwen vrede [dient] ! Maer
nu is het verborgen voor uwe oogen. Want daer sullen dagen 4
over u komen / dat uwe vyanden een begravinge rontom u sullen
opwerpen / ende sullen u omcinghelen / ende u van alle zijden be-
m 1. Reg. 9. 7.8. nauwen. [m] Ende sullen u tot den grondt neder werpen / ende 4
Mich. 3.12. uwe kinderen in u: ende sy en sullen in u den [eenen] steen op den
Matth. 24. 1.2. [anderen] steen niet laten: daerom dat ghy den tijdt uwer besoec-
Marc. 13.2. kinghe niet bekendt en hebt. Ende gegaen zijnde in den Tem- 4
Luc. 21.6. pel / begon hy uyt te drijven de ghene die daer in verkochten ende
n 1. Reg. 8. 29. kochten/ Seggende tot haer/ [n] Daer is geschreven/Mijn huys 4
Iesa. 56.7. is een huys des gebedts: maer ghy hebt dat tot een kuyl der moor-
Ier. 7.11. denaren ghemaeckt. Ende hy leerde dagelicks in den Tempel: 4
Matth. 21. 13. [o] ende de Overpriesters/ ende de Schrift-geleerde/ eñ de Overste
Marc. 11/ 17. des volcx sochten hem te dooden: Ende sy en vonden niet/wat sy 4
o Marc. 11. 8. Ioan. 7.19. ende 8.37. doen souden: want alle het volck hingh hem aen/eñ hoorde [hem].

Het xx. Capittel.

1 Christus van de Overpriesters ende Phariseen ghevraeght zijnde / uyt wat macht hy dese dinghen dede/antwoort met een weder-vrage/van waer de doop Joannes was. 9 Dreyght haer Godts straffe door de ghelijckenisse van eenen wijngaert aen de lant-luyden verhuert / die de dienst-knechten hares heeren mishandelden / ende sijnen sone dooden. 20 Beantwoort de vrage / of het ghoorloft was den Keyser schattinghe te gheven. 27 Bewijst uyt de Wet Mosis de opstandinghe der dooden / tegen der Sadduceen voorstellinge van seven broeders die eene selve vrouwe ghehadt hadden. 41 Vraeght hoe Christus een sone Davids is / daer David hem sijnen Heere noemt. 45 Waerschout het volck voor de eergiericheyt ende ghiveynstheyt der Schriftgeleerde.

a Matth. 21.23. [a] ENde het gheschiede in een van die dagen/ als hy in den Tem- 1
Mar. 11.27. pel het volck leerde/ende het Euangelium verkondighde/dat
Actor. 4.7. ende 7.27. de Over-priesters ende Schriftgheleerde met de Ouderlinghen
daer over quamen. Ende spraken tot hem/ segghende / Seght 2
ons door wat macht ghy dese dinghen doet : Ofte wie hy is die u
dese macht heeft ghegheven ? Ende hy antwoordende seyde tot 3
haer / Ick sal u oock een woordt vraghen : ende segghet my/
De Doop Joannes was die uyt den hemel / ofte uyt de men- 4
schen ? Ende sy overleyden onder haer/segghende/Indien wy 5
seggen/

seggen/uyt den hemel: soo sal hy segghen / Waerom en hebt ghy
dan hem niet gelooft? Ende indien wy seggen/uyt de menschen:
soo sal ons alle het volck steenighen: Want sy houden voor seker
dat Joannes een Propheet was. Eñ sy antwoorden/dat sy niet
en wisten van waer [die was]. Ende Jesus seyde tot haer/So
eñ segghe ick u oock niet / door wat macht ick dese dinghen doe.
[b] Ende hy begon tot het volck dese gelijckenisse te seggen/Een
seker mensche plantede eenen wijngaert / ende hy verhuerde dien
aen landt-lieden/ende trock eenen langhen tijdt buyten 's landts.
Ende als 't de tijdt was / sandt hy tot de landt-lieden eenen
dienstknecht / op dat sy hem van de vrucht des wijngaerts geven
souden: maer de lant-lieden sloegen den selven/ende sonden [hem]
ledigh henen. Ende wederom sandt hy noch eenen anderen
dienstknecht/maer oock dien gheslaghen ende smadelick ghehan-
delt hebbende / sonden sy [hem] ledigh henen. Ende wederom
sandt hy noch eenen derden: maer sy verwondden oock desen/en-
de wierpen [hem] uyt. Ende de heere des wijngaerts seyde/
Wat sal ick doen? Jck sal mijnen geliefden sone senden: moghe-
lick desen siende/sullen sy [hem] ontsien. Maer als de landtlie-
den hem saghen/ overleyden sy onder malkanderen / ende seyden/
[c] Dese is de erfgenaem/[d] komt/laet ons hem dooden/op dat de erf-
fenisse onse worde. Ende als sy hem buyten den wijngaert uyt-
gheworpen hadden / dooden sy [hem]. Wat sal dan de heere des
wijngaerts haer doen? Hy sal komen ende dese landt-lieden
verderven/ende sal den wijngaert aen andere gheven. Ende als
sy [dat] hoorden/seyden sy/Dat sy verre. Maer hy sagh'se aen/
ende seyde / Wat is dan dit/ 't welck [e] geschreven staet / De steen
dien de bouwlieden verworpen hebben / dese is tot een hooft des
hoecks geworden? [f] Een yegelick die op dien steen valt/sal ver-
plettert worden/ [g] ende op wien hy valt / dien sal hy vermorselen.
Ende de Overpriesters ende de Schriftgheleerde sochten te
dier selver uyre de handen aen hem te slaen: maer sy vreesden het
volck: want sy verstonden dat hy dese gelijckenisse tegen haer ge-
sproken hadde. [h] Ende sy namen [hem] waer/ende sonden ver-
spieders uyt / die haer selven veynsden rechtveerdigh te zijn: op
dat sy hem in [sijne] reden vanghen mochten / om hem der heer-
schappye ende der macht des Stadthouders over te leveren.

b Psal.80/9. Jesa.5/1. Jer.2/21. ende 12/10. Mat.21/33 Marc.12.1.
c Psal.2/8. Hebr.1/2.
d Gen.37/18 Psal.2/1. Mat.26/3. ende 27.1. Joa.11/53.
e Psal.118.22. Jesa.8/14. ende 28/16. Mat.21/42 Marc.12.10. Actor.4/11. Rom.9/33. 1.Pet.2/4/7.
f Jesa.8/15. Zach.12.3.
g Dan.2/34
h Matth.22/16. Marc.12.13.

Ende sy vraechden hem/ seggende/ Meester wy weten dat ghy 2
recht spreeckt/ ende leert/ ende den persoon niet aen en neemt/ maer
leert den wegh Godts in der waerheyt. Is 't ons geoorloft den 2
Keyser schattinghe te geven/ ofte niet? Ende hy hare arghlistic- 2
heydt bemerckende/ seyde tot haer/ Wat versoeckt ghy my?
Toont my eenen penningh: wiens beelt ende opschrift heeft 2
hy? Ende sy antwoordende seyde/ des Keysers. Ende hy seyde 2
i Mat. 17. 25. tot haer/ [i] Geeft dan den Keyser dat des Keysers is/ ende Gode
ende 22. 21. dat Godes [is]. Ende sy en konden hem in [sijn] woort niet 2
Rom. 13. 7. vatten voor den volcke: ende haer verwonderende over sijne ant-
k Matt. 22. 23. woorde/ swegen sy stille. [k] Ende tot hem quamen sommighe der 2
Marc. 12. 18. Sadduceen/ welcke tegen sprekende [seggen]/ datter geen opstan-
Act. 23. 8. dinge en is/ ende vraeghden hem/ Seggende/ Meester/ [l] Mo- 2
l Deut. 25. 5. ses heeft ons geschreven/ So yemants broeder sterft/ die een wijf
heeft/ ende hy sterft sonder kinderen/ dat sijn broeder het wijf ne-
men sal/ ende sijnen broeder zaet verwecken. Daer waren nu se- 2
ven broeders: ende de eerste nam een wijf/ ende hy stierf sonder
kinderen. Ende de tweede nam dat wijf/ ende [oock] dese stierf 3
sonder kinderen. Ende de derde nam het selve [wijf]: ende desge- 3
lijcks oock de seven/ ende en hebben gheen kinderen nae gelaten/
ende zijn ghestorven. Ende ten laetsten nae alle stierf oock het 3
wijf. Inde opstandinghe dan/ wiens wijf van desen sal sy zijn? 3
Want die seven hebben deselve tot een wijf gehadt. Ende Je- 3
sus antwoordende/ seyde tot haer/ De kinderen deser eeuwe trou-
wen/ ende worden ten houwelicke uytgegeven: Maer die weer- 3
dich sullen geacht zijn/ die eeuwe te verwerven/ ende de opstandin-
ge uyt den dooden/ en sullen noch trouwen/ noch ten houwelijcke
uytgheghheven worden. Want sy en konnen niet meer sterven: 3
m 1. Joan. 3. 2. want sy zijn [m] den Enghelen ghelijck. Ende sy zijn kinderen
Godts/ dewijle sy kinderen der opstandinge zijn. Ende dat de 3
doode opgeweckt sullen worden/ heeft oock Moses aenghewesen
n Exod. 3. 6. by den doornen-bosch/ als hy [n] den Heere noemt den Godt Abra-
Hebr. 11. 16. Actor. 7. 32. hams/ ende den Godt Isaacs/ ende de Godt Jacobs. [Godt] 3
nu en is niet een Godt der doode/ maer der levende: want sy leven
hem alle. Ende sommighe der Schriftgeleerde antwoordende 3
o Mat. 22. 42. seyden/ Meester ghy hebt wel geseght. Ende sy en dorfden hem 4
Marc. 12. 35. niet meer yet vraghen. [o] Ende hy seyde tot haer/ Hoe seggen sy 4
dat

2 dat de Christus Davids sone is? Ende David selve seght in
het boeck der Psalmen/ p De Heere heeft geseght tot mijnen Hee- p Psal.110.1.
3 re/ Sit aen mijner rechter [handt]. Tot dat ick uwe vyanden Actor.2.34.
4 sal ghesett hebben / tot een voetbanck uwer voeten. David dan 1.Cor.15.25.
5 noemt hem sijnen Heere/ende hoe is hy sijn sone? Ende daer al- Hebr.1.13. ende. 10.13.
6 le het volck [het] hoorde/ seyde hy tot sijne discipelen. q Wacht q Mat.23.5.6.
u van de Schrift-geleerde/die daer willen wandelen in lange klee- Marc.12.38.39.
deren/ende beminnen de groetingen op de merckten/ende de voor- Luc.11.43.
gestoelten in de Synagoghen / ende de voor-aen-sittinghen in de r Mat.23.14.
7 maeltijden: r Die der weduwen huysen op eten/eñ onder eenen Marc.12.40.
schijn lange gebedẽ doen: Dese sullẽ swaerder oordeel ontfangen. 2. Tim.3.6. Tit.1.11.

Het xxj. Capittel.

1 Christus prijst de kleyne gave van een arme weduwe. 5 Voorsegt de verwoestinge des Tempels/ ende der stadt van Jerusalem. 7 Ende verhaelt de teeckenen die deselve sullen voorgaen. 12 Ende de verdruckingen die den Discipelen souden overkomen/ tegen welcke hyse vertroost met sijnen bystant ende bescherminghe. 20 Raedt/ als de stadt sal belegert worden/ tot haestich vluchten/ om dat swaere ongeluck te ontgaen. 25 Voorseght de teeckenen van sijne laeste toekomste / ende vermaent / door de gelijckenisse van de botten der boomen / de selve waer te nemen. 34 Ende sijne toekomst met nuchterheyt/ waecken/ ende bidden te verwachten. 37 Leert het volck dagelicks in den Tempel.

1 a ENde opsiende/ sach hy de rijcke hare gaven in de Schat-kiste a 2.Reg.12.9.
2 werpen. Ende hy sach oock een seker arme weduwe twee Marc.12.41.
3 kleyne [penninckskens] daer in werpen. Ende hy seyde/Waer- b 2.Cor.8.12.
lijck ick segge u/dat dese b arme weduwe meer dan alle heeft [in-]
4 geworpen. Want die alle hebben van haren overvloedt gewor-
pen tot de gaven Godts: maer dese heeft van haer gebreck alle
5 den leef-tocht die sy hadde / [daer in] ghewor pen. c Ende als c Mat.24.1. Mat.13.1.
sommige seyden van den Tempel dat hy met schoone steenen en-
6 de begiftingen verciert was/seyde hy/ [Wat] dese dingen [aen-
gaet] die ghy aenschouwt / d daer sullen dagen komen / in welcke d 1.Reg.7.7. Mich.3.12.
niet [eenen] steen op [den anderen] steen en sal ghelaten worden/ Luc.19.44.
7 die niet en sal worden afghebroken. Ende sy vraeghden hem/
segghende/ Meester/ wanneer sullen dan dese dinghen zijn? ende
welck is het teecken / wanneer dese dinghen sullen geschieden?
8 e Ende hy seyde / Siet dat ghy niet verleyt en wordet: f want e Jer.29.8.
vele sullender komen onder mijnen name/ seggende/ Ick ben [de Mat.24.4. Ephes.5.6.
Christus]. Ende de tijdt is nae by gekomen: En gaet dan haer 2.Thes.2.3. Colos.2.18.
9 niet nae. Ende wanneer ghy sult hooren van oorlogen ende be- 1.Joan.4.1. f Jer.14.14.
roerten/so en wordt niet verschrickt. Want dese dinghen moeten ende 23/21.
eerst ghschieden: maer [noch] en is terstont het eynde niet.
10 Doe seyde hy tot haer / g Het [een] volck sal tegen het [ander] g Jes.19/

volck opstaen/ende het [een] Coninckrijck tegen het[ander] Co=
ninckrijck. Eñ daer sullen groote aerdtbevingen wesen in ver= 1
scheyden plaetsen/eñ hongers-nooden/eñ pestilentien: daer sullen
oock schrickelijcke dinghen ende groote teeckenen van den hemel
gheschieden. [h] Maer voor dit alles sullen sy hare handen aen u 1
lieden slaen/eñ[u]vervolgen/[u]overleverende in de Synagogen
eñ [i] gevanckenissen/ eñ ghy sult getrocken worden voor [k] Conin=
gen eñ Stadthouders/om mijns Naems wille. Ende[dit]sal u 1
overkome tot een getuygenisse. [l] Neemt dan in uwe herten voor/ 1
van te voren niet te overdencken/[hoe]ghy u verantwoorden sult.
[m] Want ick sal u mont ende wijsheyt geven/welcke niet en sul= 1
len konnen tegen spreken/noch wederstaen/ alle die haer teghen u
setten. [n] Ende ghy sult over-ghelevert worden oock van ou= 1
ders ende broeders/ende maghen/ ende vrienden:ende sy sullender
[sommighe] uyt u [o] dooden. [p] Ende ghy sult van allen ghe= 1
haet worden om mijns Naems wille. [q] Doch niet een hayr uyt 1
uwen hoofde en sal verlooren gaen. Besittet uwe zielen in uwe 1
lijdsaemheydt. [r] Maer wanneer ghy sien sult dat Jerusalem 2
van heyr-legers omcinghelt wort / soo weet alsdan dat hare ver=
woestinge naby gekomẽ is. Alsdan die in Judea zijn/ dat'se vlie= 2
den nae de berghen: eñ die in't midden van deselve zijn/ datse daer
uyt trecken: ende die op de velden zijn/datse in deselve niet en ko=
men. Want dese zijn daghen der wrake / [s] op dat alles vervult 2
worde dat gheschreven is. Doch wee den bevruchten: ende den 2
sooghenden [vrouwen] in die dagen: want daer groote noot zijn
sal in het lant/ ende toorn over dit volck. Ende sy sullen vallen 24
door de scherpte des sweerts / ende ghevanckelick wech-ghevoert
worden onder alle volcken : ende Jerusalem sal vande Heydenen
vertreden worden / [t] tot dat de tijden der Heydenen vervult sullen
zijn. [v] Ende daer sullen teeckenen zijn in de Sonne / ende Ma= 25
ne/ ende Sterren/ ende op de aerde benauwtheyt der volckeren/
met twijfelmoedigheyt/als de zee eñ water-golven groot gheluyt
sullen geven: Ende den menschen het herte sal beswijcken van 26
vreese/eñ verwachtinge der dinghen/die het aertrijck sullen over=
komen. Want de krachten der hemelen sullen beweeght worden
[x] Ende alsdan sullen sy den Sone des menschen sien komen 27
in een wolcke / met groote kracht ende heerlickheyt. Als nu de= 28
se din=

h Mat. 10. 17. ende. 24. 9. Marc. 13. 9. Joan. 16. 2. Apoc. 2. 10.
i Actor. 4. 3. ende 5. 18. ende 12. 4. ende. 16. 24.
k Act. 25. 23.
l Mat. 10. 19. Marc. 13. 11.
m Exod. 4. 12. Jes. 54. 17. Mat. 10. 19. Actor. 6. 10.
n Mich. 7. 6
o Acto. 7. 5. ende 12. 2.
p mat. 10. 22 Mar. 13. 13.
q mat. 10. 30 1. Sam. 14. 45. 2. Sam. 14. 11. 1. Reg. 1. 52.
Dan. 9. 27. Mat. 24. 15 Mar. 13. 14.
Dan. 9. 26. 27.
Mat. 24. 15 Marc. 13. 14 Rom. 11. 25
Jes. 13. 10 Eze. 32. 7. Joel 2. 31. ende 3. 15. Mat. 24. 29. Marc. 13. 24. Apoc. 6. 12.
Dan. 7. 10 Mat. 16. 27. ende 24. 30. ende 25. 31. ende 26. 64. Mar. 13. 26. ende 14. 62. Actor. 1. 11. Thes. 1. 10 Apoc. 1. 7.

se dingen beginnen te geschieden/ soo siet om hooge / ende heft u=
we hoofden opwaerts/ [y] om dat uwe verlossinghe nahy is. y Rom.8/23.
[z] Ende hy seyde tot haer een gelijckenisse/ Siet den vijgeboom/ z Matth.
ende alle de boomen. Wanneer sy nu uyt-spruyten / ende ghy 24/32.
[dat] siet/ soo weet ghy uyt u selven dat de somer nu nahy is. Marc.13/28.
Also oock ghy/ wanneer ghy dese dinghen sult sien geschieden/
soo weet dat het Conickrijcke Godts nae by is. Voorwaer ick
segghe u/ dat dit geslachte gheensins en sal voor by gaen / tot dat
alles sal gheschiet zijn. [a] De hemel ende de aerde sullen voor by a Psal.102/27.
gaen/ maer mijne woorden en sullen geensins voor by gaen. Iesai. 51/6.
[b] Ende wacht u selven/ dat uwe herten niet te eeniger tijdt be= Matth. 24/35.
swaert en worden met brasserye/ ende dronckenschap/ ende sorgh= Hebr.1/11.
vuldigheden deses levens / ende dat u die dagh niet onvoorsiens b Rom. 13.13.
[over] en kome. [c] Want gelijck een strick sal hy komen over alle 1. Thes.5/6.
de gene die op den gantschen aertbodem geseten zijn. [d] Waeckt 1.Petr. 4/7.
dan tot aller tijt/ biddende dat ghy meught weerdigh geacht wor= c 1.Thes.5/2.
den/ te ontvlieden alle dese dinghen die gheschieden sullen/ ende te 2.Petr.3/10
staen voor den Sone des menschen. [e] Des daeghs nu was hy Apoc.3.3.
leerende in den Tempel/ maer des nachts ginck hy uyt / ende ver= ende 16/15.
nachte op den berg/ genaemt den Olijf-[berg]. Eñ alle het volck d Matth.24/42.
quam 's morgens vroegh tot hem inden tempel/ om hem te hoorē. ende 25/13. Marc.13/33. Luce 12/40. 1. Thes.5/6. e Joan.8/2.

Het xxij. Capittel.

1 De Overpriesters ende Schrift-gheleerde houden raet hoe sy Christum sullen dooden. 3 Judas komt met haer over een om hem over te leveren. 7 Christus laet het Pascha bereyden. 14 ende eet het selve met sijne twaelf Apostelen. 19 Stelt daer nae sijn Avontmael in. 21 Voorseght de verraderye Jude. 24 Vermaent sijne Discipelen haer te wachten voor eergierigheyt/ ende wereltsche heerschappye. 28 beloovende haer de gemeynschap sijns Coninckrijcks. 31 Waerschout de Apostelen/ ende voornamelick Petrum teghen de versoeckinghe des Satans. 34 ende voorseght hem sijnen val. 35 ende allen anderen Apostelen haer ende sijne aenstaende swaricheden. 39 Bidt op den olijf-bergh/ ende wort in sijn groote benautheyt van een Engel gesterckt. 45 Vermaent sijne Discipelen die vlieden/ tot waecken ende bidden. 47 Wort van Juda met eenen kus verraden/ ende vande Joden ghevangen. 50 Heelt de afgehouwene oore eens dienstknechts. 54 Wordt in des Hoogenpriesters huys gebracht / waer hem Petrus drymael verloochent. 61 waer over Christus hem aensiet / ende hy beweent sijnen val. 63 Christus wordt mishandelt/ ende voor den Joodtschen Raedt ghestelt zijnde/ bekent dat hy de Sone Godts is.

E Nde het feest der ongehevelde [brooden]/ ghenaemt Pascha/ a Exod. 12,15.
was na-by. [b] Ende de Over-priesters ende de Schriftge= Matth.26/2.
leerde sochten/ hoe sy hem ombrenghen souden: want sy vreesden Marc.14/1
het volck. [c] Ende de Satan voer in Judas / die toeghenaemt b Psal. 2,2.
was Iscarioth/ zijnde uyt het getal der twaelve. Ende hy ginck Joa. 11/47.
henen/ ende sprack met de Over-priesters ende de hooft-man= Actor. 4/27.
nen / hoe hy hem haer soude overleveren. Ende sy waren ver= c Matth.26/14. Marc.14/10.
olijt/ eñ zijn eens geworden/ dat sy hem gelt geven souden. Eñ Joa. 13/27

hy beloofde het/ende socht gelegentheyt om hem haer over te leve-
d. Matth. 26.17. Marc. 14. 12.13. ren sonder oproer. [d] Ende de dagh der ongheheffelde [brooden] 7
quam/op den welcken het Pascha moest geslacht worden. En- 8
de hy sondt Petrum ende Joannem uyt/ seggende / Gaet henen/
ende bereydt ons het Pascha/ op dat wy het eten mogen. Ende 9
sy seyden tot hem / Waer wilt ghy dat wy het bereyden? Ende 10
hy seyde tot haer/ Siet/ als ghy in de stadt sult gekomen zijn/soo
sal u een mensche ontmoeten/dragende een kruycke waters/ volgt
hem in het huys daer hy ingaet. Ende ghy sult segghen tot den 11
huys-vader van dat huys/ De Meester seght u/ Waer is de eet-
sale / daer ick het Pascha met mijne Discipelen eten sal? Ende 12
hy sal u een groote toegheruste opper-sale wijsen / bereydt het al-
daer. Ende sy henen gaende/vonden 't ghelijck hy haer geseght 13
e Matth. 26.20. Marc. 14. 17. hadde/ende bereydden het Pascha. [e] Ende als de ure gekomen 14
was / sat hy aen / ende de twaelf Apostelen met hem. Ende hy 15
seyde tot haer/Ick hebbe grootelijcks begeert dit Pascha met u te
eten/eer dat ick lijde. Want ick segghe u/dat ick niet meer daer 16
van eten en sal / tot dat het vervuldt sal zijn in het Coninckrijcke
Godts. Ende als hy eenen drinck-beker ghenomen hadde/ende 17
ghedanckt hadde/seyde hy/ Neemt desen/ ende deelt [hem] onder u
lieden. Want ick segghe u / dat ick niet drincken en sal van de 18
vrucht des wijn-stocks/ tot dat het Coninckrijcke Godts sal ghe-
f Matth. 26.26. Mar.14.22 1.Cor.11.23 24. komen zijn. [f] Ende hy nam broodt / ende als hy gedanckt had- 19
de/ brack het/ ende gaf 't haer/ segghende / Dat is mijn lichaem/
't welck voor u gegeven wort: Doet dat tot mijner gedachtenisse.
Desgelijcks oock den drinck-beker na het avontmael/seggende/ 20
Dese drinck-beker [is] het nieuwe testament in mijnen bloede/
g Matth. 26.23. Mar.14.18 Joan. 13.21 'twelck voor u vergoten wort. [g] Doch/siet/de handt des genen/ 21
die my verraet/is met my aen de tafel. Ende de Sone des men- 22
h Psal. 41. 10. Joan. 13.18 schen gaet wel henen/ [h] ghelijck besloten is: Doch wee dien men-
Actor. 1. 16. sche door welcken hy verraden wordt. Ende sy begonden onder 23
i Matth. 20.25. Marc. 10. 42. malkanderen te vragen/wie van haer het doch mochte zijn/die dat
doen soude. En daer wiert oock twistinge onder haer / wie van 24
haer scheen de meeste te zijn. Ende hy seyde tot haer / [i] De Co- 25
ningen der volckeren heerschen over haer: en die macht over haer
k 1.Petr.5.3 hebben/ worden weldadighe [Heeren] ghenaemt. [k] Doch ghy 26
l Luc.9.48. niet also: [l] maer de meeste onder u/die zy gelijck de minste: ende die
voor-

27 voorgangher is / als een die dient. Want wie is meerder? Die
aensit/ofte die dient? En is 't niet die aensit? [m] Maer ick ben in 't m Matth. 20.28.
28 midden van u/als een die dient. Ende ghy zijt de gene / die met Joan.13.14.
29 my steeds gebleven zijt in mijne versoeckingen. [n] Ende ick ver= Phil.2.7. n Luc.12.32
ordinere u het Coninckrijck / gelijckerwijs mijn Vader my [dat]
30 verordineert heeft: Op dat ghy etet ende drincket aen mijne ta=
fel in mijn Coninckrijck / ende [o] sittet op throonen/oordeelende de o Matth.
31 twaelf gheslachten Israëls. Ende de Heere seyde/ Simon/ Si= 19.28. Apoc.3.21.
mon / siet [p] de Satan heeft u lieden seer begheert / om te siften als p 1.Petr.5.8
32 de terwe: Maer ick hebbe voor u gebeden/ dat uw' geloove niet
op en houde: ende ghy als ghy eens sult bekeert zijn/so versterckt
33 uwe broeders. Ende hy seyde tot hem/ Heere ick ben bereyt met
34 u oock inde ghevanckenisse ende in den doot te gaen. Maer hy
seyde / [q] Ick segghe u Petre / de haen en sal heden niet kraeyen/ q Matth.
35 eer ghy drymael sult verloochent hebben/dat ghy my kent. En= 26.34. Mar.14.30
de hy seyde tot haer/ [r] Als ick u uytsondt sonder buydel/ende mae= Joan. 13.38 r Mat.10.9
le / ende schoenen / heeft u oock yet ontbroken? Ende sy seyden/ Marc. 6. 8.
36 Niets. Hy seyde dan tot haer / Maer nu / wie eenen buydel Luc. 9. 3.
heeft / die neme hem/ desghelijcks oock een maele : ende die gheen
37 en heeft / die verkoope sijn kleedt/ende koope een sweert. Want
ick segge u/ dat noch dit/ 't welck gheschreven is/ in my moet vol=
bracht worden / namelijck / [s] Ende hy is met de misdadighe ghe= s Jes. 53.12.
rekent. Want oock die dingen die van my [geschreven zijn]/ heb= Marc. 15. 28.
38 ben een eynde. Ende sy seyden / Heere siet hier twee sweerden.
39 Ende hy seyde tot haer / Het is ghenoegh. [t] Ende uytgaende t Matth.
vertrock hy/ghelijck hy ghewoon was/na den Olijf-bergh: ende 26.36. Mar. 14.32
40 hem volghden oock sijne Discipelen. Ende als hy aen die plaet= Joan. 8.1. ende 18.1.
se gekomen was/ seyde hy tot haer / Biddet / dat ghy niet in ver= v Matth.
41 soeckinge en komt. [v] Ende hy scheydde hem van haer af/ontrent 26.39. Mar.14.35
42 eenen steen-worp / ende knielde neder / ende badt/ Segghende/
Vader of ghy wildet desen drinckbeker van my wechnemen! doch
43 niet mijnen wille/ [x] maer den uwen/ gheschiede. Ende van hem x Joan.6.38
44 wiert gesien een Engel uyt den hemel/die hem versterckte. [y] En= y Joan.12.
de in swaren strijt zijnde / badt hy te ernstigher. Ende sijn sweet 27. Hebr.5.7.
wierdt gelijck groote droppelen bloedts/die op de aerde af-liepen.
45 Ende als hy van het gebedt opgestaen was/ quam hy tot sijne
46 Discipelen/ ende vondt haer slapende van droefheydt. Ende hy
seyde

seyde tot haer/ Wat slaept ghy? Staet op ende biddet/ op dat
z Matth. 26/47. ghy niet in versoeckinghe en komt. z Ende als hy noch sprack, 7
Marc. 14. 43. siet daer een schare: ende een van de twaelve/ die ghenaemt was
Joan. 18/3. Judas/ginck haer voor/ende quam by Jesum/ om hem te kussen.
Ende Jesus seyde tot hem/ Juda/ verraet ghy den Sone des 8
menschen met eenen kus? Ende die by hem waren/ siende wat 9
daer gheschieden soude/ seyden tot hem/ Heere/ sullen wy met den
a Matth. 26/51. sweerde slaen? a Ende een uyt haer sloegh den dienstknecht des 0
Hooghen-priesters/ ende hieuw [hem] sijn rechter oore af. En- 1
Marc. 14. 47. de Jesus antwoordende seyde/ Laet'se tot hier toe [ghewozden].
b Matth. 26.55. Ende raeckte sijne oore aen/ ende heelde hem. b Ende Je- 2
Marc. 14. 48. sus seyde tot de Overpriesters ende de Hooftmannen des Tem-
pels/ende Ouderlingen/die tegen hem gekomen waren/ Zijt ghy
uytgegaen met sweerden ende stocken als teghen eenen moorde-
naer? Als ick dagheliicks met u was in den tempel/ soo en heb- 3
ghy de handen tegen my niet uyt-gesteken: maer dit is uwe uyre,
c Matth. 26.57. ende de macht der duysternisse. c Ende sy grepen hem ende leyd- 4
Marc. 14. 53. den [hem wech]/ ende brachten hem in het huys des Hooghen-
Joan. 18.12. 24. priesters/ Ende Petrus volghde van verre. d Ende als sy vyer 5
d Matth. 26.69. ontsteken hadden/in't midden van de sale/ende sy te samen neder-
Marc. 14. 54.66. saten/sat Petrus in 't midden van haer: Ende een seker dienst- 6
maeght siende hem by het vyer sitten / ende hare ooghen op hem
Joan. 18.16 25. houdende/ seyde/ Oock dese was met hem. Maer hy verlooc- 7
hende hem/seggende/ Vrouwe/ ick en kenne hem niet. Eñ korts 8
daer na een ander hem siende/seyde/Oock ghy zijt van die. Maer
Petrus seyde/ Mensche ick en ben niet. Ende als 't ontrent 9
een uyre gheleden was / bevestighde [dat] een ander / segghende/
In der waerheyt oock dese was met hem: want hy oock een Ga-
lileer is. Maer Petrus seyde/mensche ick en weet niet wat ghy
seght. Ende terstont als hy noch sprack kraeyde de hane. En-
Matth. 6.34.75. de de Heere hem omkeerende/ sagh Petrum aen/ ende Petrus
Marc. 14. 2. wierdt indachtigh des woordts des Heeren/ hoe hy hem gheseght
Jo.m.13.38. de 18.27. hadde/ e Eer de hane sal ghekraeyt hebben/ sult ghy my dry-
Matth. 5.67. mael verloochenen. Ende Petrus na buyten gaende/ weende 2
Marc. 14. bitterlijck. f Ende de mannen/ die Jesum hielden/ bespotteden 3
Job 16.10 hem/g ende sloegen [hem]. Ende als sy hem overdeckt hadden/ 4
es. 50.6. sloeghen sy hem op 't aengesicht/ ende vraeghden hem/ seggende/
oan. 19.2.

Prophe-

Propheteert wie het is / die u geslagen heeft. Ende vele andere
dingen seyden sy tegen hem/lasterende. [h]Ende als het dagh ge= h Psal.2.2.
worden was/vergaderden de Ouderlingen des volcx/eñ de Over= Matt.27.1.
priesters ende Schriftgeleerde/ ende brachten hem in haren Raet/ Marc.15.1. Joan.18/28.
6 Seggende/Zijt ghy de Christus? segget ons. Ende hy sey=
de tot haer/Indien ick 't u segghe/ghy en sult het niet ghelooven.
5 Eñ indien ick oock vrage/ghy en sult my niet antwoorden/ofte i Dan.7/9.
5 los laten. [i] Van nu aen sal de Sone des menschen gheseten zijn Mat.16/27.
7 aen de rechter-[hant] der kracht Gods. Eñ sy seyden alle/Zijt ende 24/30. ende 25/31.
ghy dan de Sone Godts? Ende hy seyde tot haer/Ghy segget dat ende 26/64.
ick het ben. Ende sy seyden/Wat hebben wy noch getuygenisse Marc.14/62.
van noode? want wy selve hebben 't uyt sijnen mondt ghehoort. Actor.1/11. 1.Thes.1/10 Apoc.1/7.

Het xxiij. Capittel.

1 Christus wordt tot Pilatum gebracht/ voor hem beschuldight/ende van hem onschuldigh verklaert. 7 welcke hem versendt tot Herodem/die hem veracht/ ende hem weder sendt. 13 Pilatus tracht hem los te laten/maer door hardt aendringen der Joden/ontslaet hy Barabam/ende geeft Christum over om ghekruyst te worden. 26 Simon van Syrenen draecht hem het kruys na. 27 De vrouwen van Jerusalem beweenen hem / den welcken hy voorseght d'elende die haer ende haren kinderen soude overkomen. 32 Wordt ghekruyst tusschen twee moordenaers / ende bidt voor sijne vyanden. 35 Wordt ... 't kruys ghelastert ende bespot. 38 Het opschrift des kruyces. 39 Een van de quaet doenders lastert hem / ende d' ander wordt bekeert/ ende van Christo ghetroost. 44 Duysternisse komt op de aerde / het voor-haughsel des Tempels schuert / ende Christus gheeft den gheest. 47 De Hooft-man bekent dat hy rechtveerdich is/ghelijck oock de scharen. 50 Wort van Joseph van Arimathea begraven. 54 De vrouwen sien waer hy gheleght werdt / ende koopen specerye/om hem te salven.

1 ENde de gheheele menighte van haer stondt op ende leydde a Matth.
hem tot Pilatum. Ende sy begonden hem te beschuldigen / 27/2. Marc.15.1.
seggende/ Wy hebben bevonden dat dese het volck verkeert/ ende Joa.18/28.
verbiet den Keyser schattingen te geven / [c] seggende / dat hy sel= b Matth.
ve Christus de Coninck is. [d] Ende Pilatus vraeghde hem/seg= 17/25. ende 22/21.
gende/ Zijt ghy de Coninck der Joden? ende hy antwoordde Marc.12/
hem ende seyde/Ghy seght het. Ende Pilatus seyde tot de Over= 17. Luce 20/25.
priesters ende de scharen/Ic en vinde geen schult in desen mensche. Rom.13/7. c Act.17/7.
Ende sy hielden te stercker aen/seggende/Hy beroert het volck/ d Matth.
leerende door geheel Judea / begonnen hebbende van Galilea tot 27/11. Marc.15.2.
hier toe. Als nu Pilatus van Galilea hoorde / vraechde hy / of Joan.18/33.
die mensche een Galileer was. [e] Ende verstaende dat hy uyt het e Luce 3/1.
gebiedt van Herodes was / sondt hy hem henen tot Herodem / die
oock selve in die daghen binnen Jerusalem was. [f] Ende f Luce 9/7.
als Herodes Jesum sagh/wiert hy seer verblijdt : want hy hadde
van over lange begeerigh geweest hem te sien/ omdat hy veel van
hem hoorde ; ende hoopte eenich teecken te sien/dat van hem
ghe=

ghedaen soude worden. Ende hy vraeghde hem met vele woor- 9
den: Doch hy en antwoordde hem niets. Eñ de Overpriesters 10
ende de Schriftgeleerde stonden/ende beschuldichden hem heftigh-
lick. Ende Herodes met sijne krijghs-lieden / hem veracht ende 11
bespot hebbende / dede hem een blinckende kleedt aen / ende sond
g Actor.4. vs.27. hem weder tot Pilatum. [g] Ende op den selven dagh wierden 12
Pilatus ende Herodes vrienden met malkanderen: want sy waren
h Matth. 27.23. te voren in vyantschap tegen den anderen. [h] Ende als Pilatus 13
Marc.15. 14. de Overpriesters ende de Overste/ende het volck by een geroepen
Joa.18.38. hadde / seyde hy tot haer/ Ghy hebt desen mensche tot my ghe- 14
ende 19.4. bracht/als eenen die het volck afkeerich maeckt/ende siet ick hebbe
[hem] in uwe teghenwoordigheyt ondervraeght/ende en hebbe in
desen mensche gheen schult ghevonden/ van 't gene daer ghy hem
mede beschuldight: Jae oock Herodes niet : want ick hebbe u 15
lieden tot hem gesonden/ende siet/daer en is van hem niet gedaen,
dat des doots weerdigh is. So sal ick hem dan kastijden ende 16
i Mat.27. 15. los laten. [i] Ende hy moest haer op het Feest eenen los laten. 17
Mar. 15.6. Joa. 18.39. Doch alle de menichte riep gelijckelijck/seggende/ [k] Wech met 18
k Act. 3.14. desen / ende laet ons Barrabam los. Dewelcke was om seke- 19
ren oproer / die in de stadt gheschiet was / ende [om] eenen doodt-
slagh/ in de ghevanekenisse geworpen. Pilatus dan riep [haer] 20
wederom toe / willende Jesum los laten. Maer sy riepen daer- 21
tegen/ seggende/ Kruyst [hem]/ kruyst hem. Ende hy seyde ter 22
derdemael tot haer/Wat heeft desen dan quaets ghedaen? Ick en
hebbe gheen schult des doodts in hem gevonden : So sal ick hem
dan kastijden ende los laten. Maer sy hielden aen met groot ge- 23
roep / eyschende dat hy soude ghekruyst worden : ende haer ende
l Matth.27 26. der Overpriesteren geroep wiert gheweldiger. [l] Ende Pilatus 24
Marc.15. 15. oordeelde dat haren eysch gheschieden soude. Ende hy liet haer 25
Joa.19.16. los den genen / die om oproer ende doodtslagh inde gevanckenisse
gheworpen was/welcken sy ghe-eyscht hadden : maer Jesum gaf
m Matth. 27.32. hy over tot haren wille. [m] Ende als sy hem wech leyden / na- 26
Mar.15.21 men sy eenen Simon van Cyrenen/ komende van den acker/ ende
leyden hem het kruyce op / dat hy het achter Jesum droeghe.
Ende een groote menichte van volck / ende van vrouwen/ 27
volghde hem : welcke oock weenden ende hem beklaeghden.
Ende Jesus hem tot haer keerende/ seyde / Ghy dochters van 28
Jeru-

Jeruſalem/ en weent niet over my/ maer weent over u ſelven/en-
2 de over uwe kinderen. Want ſiet daer komen daghen/in welcke
men ſegghen ſal/ Saligh [zijn] de onvruchtbare/ ende de buycken
die niet ghebaert en hebben / ende de borſten die niet gheſooght en
3 hebben. Alſdan ſullen ſy beginnen te ſegghen tot de berghen/
3 n Valt op ons : ende tot de heuvelen / Bedeckt ons. o Want in-
dien ſy dit doen aen het groene hout / wat ſal aen het dorre ghe-
3 ſchieden ? p Ende daer wierden oock twee andere/ zijnde quaet-
3 doenders/ ghelepdt/om met hem gedoodt te worden. q Ende doe
ſy quamen op de plaetſe genaemt Hooftſcheel-[plaetſe]/kruycigh-
den ſy hem aldaer / ende de quaetdoenders / den eenen ter rechter/
ende den anderen ter ſlincker [zijde]. Ende Jeſus ſeyde/ r Va-
der/ vergeeft het haer/ want ſy en weten niet wat ſy doen. ſ Ende
verdeelende ſijne kleederen / wierpen ſy het lot. Ende het volck
ſtondt ende ſagh het aen : Ende oock t de Overſte met haer be-
ſchimpten [hem]/ ſegghende / Andere heeft hy verloſt / dat hy nu
hem ſelven verloſſe/ſoo hy is de Chriſtus de uytverkoren Godts.
Ende oock de krijghſknechten tot [hem] komende / beſpotte-
den hem / ende brachten hem edick : Ende ſeyden/ Indien ghy
de Coninck der Joden zijt / ſoo verloſt u ſelven. v Ende daer
was oock een opſchrift boven hem gheſchreven / met Grieckſche/
ende Romeynſche / ende Hebreeuſche letters / DESE IS DE
KONINCK DER IODEN. Ende een van de quaet-
doenders die ghehangen waren/ laſterde hem/ſegghende/ Indien
ghy de Chriſtus zijt/verloſt u ſelven ende ons. Maer de andere
antwoordende/beſtrafte hem/ſeggende/ En vreeſt ghy oock Godt
niet/daer ghy in het ſelve oordeel zijt? Ende wy doch rechtveer-
delick : want wy ontfangen [ſtraffe]/weerdigh 't gene wy gedaen
hebben: maer deſe en heeft niet onbehoorlicks gedaen. Ende hy
ſeyde tot Jeſum/ Heere/ Gedenckt mijner/ als ghy in u Koninck-
rijcke ſult gekomen zijn. Ende Jeſus ſeyde tot hem/ Voorwaer
ſegge ick u/ heden ſult ghy met my in het Paradijs zijn. x Ende
het was ontrent de ſeſte uyre/ ende daer wiert duyſterniſſe over de
geheele aerde/ tot de negende uyre toe. Ende de ſonne wiert ver-
duyſtert / y ende het voorhanghſel des Tempels ſcheurde midden
[door]. Ende Jeſus roepende met grooter ſtemme/ ſeyde/ z Vader
in uwe handen bevele ick mijnen Geeſt. Ende als hy dat geſeght
hadde/

n Jeſ. 2/19. Hoſe. 10/8. Apoc. 6/16. ende 9/6.
o Jer. 25/29. 1. Petr. 4/17.
p Joan. 19/18.
q Matth. 27/33/38. Mar. 15.22. Joa. 19/18.
r Act. 7/60. 1. Cor. 4/12.
ſ Pſ. 22/19. Matth. 27/35. Marc. 15/24. Joan. 19/23.
t Matth. 27/39. Marc. 15/29.
v Matth. 17/37. Marc. 15/26. Joa. 19/19.
x Matth. 27/45. Mar. 15.33.
y Matth. 27/51. Mar. 15.38.
z Pſa. 31/6. Mat. 27.50. Mar. 15.37. Joa. 19/30. Actor. 7/6.

a Matth.27 54. Mar. 15.39 hadde / gaf hy den gheest. [a] Als nu de hooftman over hondert 4
saegh dat daer gheschiet was / verheerlickte hy Godt / ende seyde/
Waerlick dese mensche was rechtveerdigh. Ende alle de scha- 4
ren / die daer te samen ghekomen waren om dit te aenschouwen /
siende de dingen die geschiet waren/keerden wederom/ slaende op
hare borsten. Ende alle sijne bekenden stonden van verre / oock 4
de vrouwen/die hem te samen gevolght waren van Galileen/ende
b Matt.27 57. Marc.15. 43. Joan.19.38. sagen dit aen. [b] Ende siet/ een man met name Joseph/zijnde een 5
Raets-heer / een goet eñ rechtveerdigh man/ (Dese en hadde niet 5
mede bewillight in haren raet eñ handel) van Arimathea een stadt
der Joden/ende die oock selve het Coninckrijcke Gods verwach-
tede. Dese ginck tot Pilatum / ende begeerde het lichaem Jesu. 5
Ende als hy 't selve afgenomen hadde/ wont hy dat in een fijn 5
c mat.12.40 ende.26.12. ende 27.59. marc. 15.46. lijnwaedt / [c] ende leyde het in een graf / in een rotze ghehouwen/
daer noch noyt yemandt in gheleght en was. Ende het was de 5
dagh der Voorbereydinghe/ ende de Sabbath quam aen.
d Luc.8.2. Ende oock de vrouwen / [d] die met hem ghekomen waren uyt 5
Galileen/volghden na/ende aenschouwden het graf/ende hoe sijn
lichaem gelegt wiert. Eñ wedergekeert zijnde/bereyden sy spe- 5
ceryen eñ salven/ende op den Sabbath rusteden sy nae het gebodt.

Het xxiiij. Capittel.

1 De vrouwen gaen nae het graf/ ende vinden 't selve ledigh. 4 Twee Engelen verkondigen haer de opstandinge Christi. 9 'T welck sy den Apostelen / ende andere discipelen gaen boodschappen / die het niet en gelooven. 12 Petrus loopt uyt nae het graf. 13 Christus openbaert hem aen twee discipelen gaende nae Emmaus / ende wordt aldaer van haer bekent in 't breken des broots. 33 Welcke wederkeeren nae Jerusalem/ ende verhalen het den Apostelen. 36 Christus verschijnt selve allen sijnen Apostelen / toont haer sijne handen ende voeten / ende eet in hare tegenwoordicheyt. 44 Opent haer het verstant der Schriften/ steltse tot sijne getuygen onder alle volcken / ende belooft haer sijnen Heyligen Geest. 50 Segentse/ neemt van haer sijn afscheydt/ ende vaert op ten Hemel.

a Mat.28.1 Marc.16.1. Joan.20.1. [a] ENde op den eersten [dagh] der weke / seer vroegh inden mor-
genstondt/ gingen sy nae het graf/ dragende de speceryen/ die
sy bereyt hadden/ ende sommige met haer. Ende sy vonden den
steen afgewentelt van het graf. Ende ingegaen zijnde en von-
den sy het lichaem des Heeren Jesu niet. Ende het geschiedde/
als sy daer over twijfelmoedich waren/ siet twee mannen stonden
b mat.16.21 ende 17.22. ende 20.18. Marc.8.31. ende 9/31. ende 10/33. Luce 9/22. ende 18.31. by haer in blinckende kleederen. Ende als sy seer bevreest wier-
den / ende het aengesicht nae de aerde neyghden / seyden sy tot
haer/ Wat soeckt ghy den levenden by de dooden?
Hy en is hier niet/ maer hy is opghestaen. [b] Gedenckt hoe hy 6
tot u gesproken heeft/ als hy noch in Galilea was: Seggende/ 7

De Sone des menschen moet overgelevert worden in de handen
der sondige menschen/ ende gekruycight worden/ ende ten derden
dage weder opstaen. Ende sy wierden [c] indachtich sijner woor- c Joan.2.22
den. [d] Ende wedergekeert zijnde van het graf / boodtschapten d Matt.28.
sy alle dese dinghen aen de elve / ende aen alle de andere. Ende 8.
[dese] waren Maria Magdalene / ende Joanna / ende Maria Marc.16.
Jacobi [moeder]/ende de andere met haer/die dit tot de Apostelen 10.
seyden. Ende hare woorden schenen voor haer als ydel gheklap/
ende sy en gheloofden haer niet. [e] Doch Petrus opstaende / liep e Joan.20.3
tot het graf / ende nederbuckende / sagh hy de lijnen doecken lig- 6.
gende alleen/ ende ginck wech/sich verwonderende by hem selven/
vant 't gene geschiet was. [f] Ende siet twee van haer gingen op f Marc.16/
den selven dagh nae een vleck dat tsestich stadien van Jerusalem 12.
was / welckes name was Emmaus : Ende sy spraken t'samen
onder malkanderen van alle dese dingen / die daer gebeurt waren.
Ende het gheschiedde / terwijle sy t'samen spraken / ende mal-
kanderen ondervraeghden/[g] dat Jesus selve by [haer] quam/ en- g Mat.18.
de met haer ginck. Ende hare oogen wierden gehouden / dat sy 20.
hem niet en kenden. Ende hy seyde tot haer/ Wat redenen zijn Luc.24.36.
dit / die ghy wandelende onder malkandren verhandelt ? ende
[waerom] siet ghy droevigh ? Ende de eene / wiens name was
Cleopas/antwoordende seyde tot hem/ Zijt ghy alleen een vrem-
delinck te Jerusalem/ende en weet niet de dinghen/die dese dagen
daer in gheschiet zijn? Ende hy seyde tot haer/Welcke ? ende sy
seyden tot hem / De dinghen aengaende Jesum den Nazarener/
[h] welcke een Propheet was/krachtigh in wercken ende woorden/
voor Godt / ende alle het volck. Ende hoe onse Overpriesters h Luc.7.16.
ende Overste den selven overghelevert hebben tot het oordeel des Joan.4.19.
doots / ende hem ghekruycight hebben. Ende wy hoopten dat ende 6.14.
hy was de gene [i] die Israël verlossen soude. Doch oock beneven
dit alles is 't heden de derde dagh/ van dat dese dinghen gheschiet i Actor.1.6.
zijn. [k] Maer oock sommige vrouwen uyt ons/ hebben ons ont-
stelt/ die vroech in den morgenstont aen het graf gheweest zijn : k Mat.28.
Eñ sijn lichaem niet vindende/quamen sy eñ seyden/dat sy oock 8.
een ghesichte van Engelen gesien hadden/ die seggen dat hy leeft. Marc.6.10
Ende sommige der gene die met ons zijn / gingen henen tot het Joan.20.18
graf / ende bevonden 't alsoo / ghelijck oock de vrouwen ghesegt

l Jeſ.50/6. ende 53/5. Phil.2/7. Hebr.12/2. 1.Pet.1/11. m Gen.3/15 ende 22/18. ende 26/4. ende 49/10. Deut.18.15. n Pſal.132/11. Jeſa.7/14. ende 9/5. ende 40/10. Jer.23/5. ende 33/14. Ezech.34.23. ende 37/25. Dan.9/24. Mich.7/20. o Gen.19.3. p Act.16/15. Hebr.13/2.

hadden/ maer hem en ſaghen ſy niet. Ende hy ſeyde tot haer/ ô 5
onverſtandige ende trage van herten/om te gelooven al het ghene
dat de Propheten gheſproken hebben/ l En moeſte de Chriſtus 6
niet deſe dinghen lijden/ ende [alſo] in ſijne heerlickheyt ingaen?
m Ende begonnen hebbende van Moſe ende n alle de Prophe- 7
ten/ leyde hy haer uyt/in alle de Schriften/ 't ghene van hem [ge-
ſchreven] was. Ende ſy quamen na by het vleck / daer ſy nae 8
toe ginghen / ende hy hieldt hem als of hy verder gaen ſoude.
o Ende ſy dwonghen hem/ſeggende/ p Blijft met ons/want het 9
is by den avont/ ende de dagh is ghedaelt. Ende hy ginck in/ om
met haer te blijven. Ende het gheſchiedde/als hy met haer aen- 0
ſat/ nam hy het broodt/ende ſegende het/ende als hy het gebroken
hadde/gaf hy het haer. Ende hare oogen wierden geopent/ ende 1
ſy kenden hem: ende hy quam wech uyt haer gheſichte.
Ende ſy ſeyden tot malkanderen/En was onſ' herte niet bran- 2
dende in ons/als hy tot ons ſprack op den wegh/ ende als hy ons
de ſchriften opende? Ende ſy opſtaende ter ſelver uyre/ keerden 3
weder nae Jeruſalem/ ende vonden de elve te ſamen vergadert/
ende die met haer waren: Welcke ſeyden/De Heere is waerlick 4
opgeſtaen/ q ende is van Simon geſien. Ende ſy verteldden 't ge-
ne op den wegh [gheſchiedt was] / ende hoe hy haer bekendt was
geworden in 't breken des broodts. r Ende als ſy van deſe din-
gen ſpraken/ ſtondt Jeſus ſelve in 't midden van haer/ ende ſeyd[e]
tot haer / Vrede zy u lieden. Ende ſy verſchrickt eñ ſeer bevreeſ[t]
gheworden zijnde / meynden dat ſy eenen geeſt ſagen. Ende hy
ſeyde tot haer / Wat zijt ghy ontroert? ende waerom klimmen
[ſulcke] overleggingen in uwe herten? Siet mijne handen ende
mijne voeten: want ick ben 't ſelve. Taſt my aen eñ ſiet/want een
gheeſt en heeft gheen vleeſch ende beenen/ ghelijck ghy ſiet dat ick
hebbe. Eñ als hy dit ſeyde/toonde hy haer de handen eñ de voe-
ten. Ende doe ſy 't van blijdeſchap noch niet en geloofden/ende
haer verwonderden / ſeyde hy tot haer / ſ Hebt ghy hier yet om te
eten? Ende ſy gaven hem een ſtuck van eenen ghebraden viſch
eñ van honichraten. Eñ hy nam 't/ende at het voor hare oogen.
Ende hy ſeyde tot haer / t Dit zijn de woorden / die ick tot u
ſprack / als ick noch met u was / [namelick] dat het alles moe[ſt]
vervult worden / wat van my gheſchreven is in de wet Moſis
ende

q 1.Cor.15/5. r Marc.16/14. Joan.20/19. 1.Cor.15/5. ſ Joan.21/10. t Matth.16/21. ende 17/22. ende 20/18. Marc.8/31. ende 9/31. ende 10/33. Luce 9/22. ende 18/31. ende 24/6.

5 ende Propheten / eñ Psalmen. Doe opende hy haer verstant/op
6 dat sy de Schriften verstonden: Ende seyde tot haer / [v] Alsoo [v] Psal.22/7.
isser geschreven / ende also moest de Christus lijden/ ende van den Actor.17/3.
7 dooden opstaen ten derden daghe: Ende in sijnen name ghepre-
dickt worden bekeeringe ende [x] vergevinge der sonden / onder alle [x] Actor. 13.
8 volcken/ [y] beginnende van Ierusalem. Ende ghy zijt getuygen 38.
9 van dese dingen. [z] Ende siet ick sende de belofte mijns vaders 1.Joan.2/
op u: [a] maer blijft ghy in de stadt Ierusalem/tot dat ghy sult aen- 12.
5 gedaen zijn met kracht uyt de hooghte. [b] Ende hy leydde haer [y] Actor.2/4.
buyten tot aen Bethanien/ ende sijne handen opheffende/ segende [z] Joan. 14/
5 hy haer. [c] Ende het geschiede als hyse segende/ dat hy van haer 26.
5 schepde/ende wiert opgenomen in den Hemel. Ende sy aenbaden ende 15/26.
hem / ende keerden weder na Ierusalem met groote blijdtschap. ende 16/7.
5 Ende sy waren alle tijdt in den Tempel / loovende ende danc- Actor.1/4.
kende Godt. Amen. [a] Actor.1/4. [b] Act.1/12. [c] Marc.16/ 19. Actor.1/9.

Eynde des H. Euangeliums, na [*de beschrijvinge*] Lucæ.

HET
Heyligh Euangelium,
Nae [de beschrijvinge]
IOANNIS.

Het Eerste Capittel.

1 De persoon Christi wordt beschreven/ dat hy is het eeuwighe Woordt Godts/ware Godt/Schep-
per aller dinghen / het leven ende licht der menschen / voornemelick der ghene die in hem ghelooven.
14 Ende dat dit woordt is vleesch ghewordden. 15 Joannes de Dooper gheeft ghetuyghenisse van de
weerdicheydt sijns persoons ende ampts. 23 Als mede van sijn eyghen beroepinghe. 29 Verklaert
wederom dat Christus is het lam / ende de Sone Godts. 32 Ende dat hy hem bekent is ghemaeckt
door het nederdalen des Heylighen Gheests op hem. 37 Op welck ghetuyghenisse twee Discipelen
Joannes Christum volgen. 41 Van welcke d'eene. N. Andreas sijnen broeder Simon oock tot Chri-
stum brenght. 43 Die hem gheeft den naem van Petrus. 44 Christus beroept Philippum.
46 Ende Philippus brenght Nathanaël tot Christum. 49 Die hem voor den Sone Godts erkent/
ende voor een Discipel ontfanghen wordt.

1 IN den beginne was het Woordt/ende het Woort [a] Prov.8/22. 1.Joan. 1/1.
was [b] by Godt / ende het Woordt was Godt: [b] 1.Joa.1/2. [c] Joa.17/5.
2 [c] Dit was in den beginne by Godt. [d] Gen. 1/3. Psalm 33/6.
3 [d] Alle dinghen zijn door het selve ghemaeckt/ Ephes.3/9. Col.1/16.
ende sonder het selve en is gheen dinck gemaeckt/ Hebr.1/2.
4 dat gemaeckt is. [e] In het selve was het leven/ [e] Joa.5/26. 1.Joa.5/11.
ende [f] het leven was het licht der menschen. [g] Ende het licht [f] Joa.8/12. ende 9/5. ende 12/46.
[g] Joa.3.19.

ſchijnt inde duyſterniſſe/ende de duyſterniſſe en heeft het ſelve niet
begrepen. [h] Daer was een menſche van Godt geſonden/ wiens
name was Joannes. Deſe quam tot een getuygeniſſe / om van
het licht te ghetuyghen/op dat ſy alle door hem gheloovẽ ſouden.
Hy en was het licht niet/maer [was gheſonden]op dat hy van
het licht ghetuygen ſoude. [i] [Dit] was het waerachtighe light/
't welck verlicht een yegelick menſche/ komende in de werelt.
Hy was in de werelt/ [k] ende de werelt is door hem ghemaeckt: 1
ende de werelt en heeft hem niet gekent. Hy is gekomen tot het 1
ſijne/ ende de ſijne en hebben hem niet aengenomen. [l] Maer ſoo 1
vele hem aengenomen hebben/dien heeft hy macht ghegeven kin-
deren Godts te worden/ [namelick] die in ſijnen name gelooven.
Welcke niet uyt den bloede / noch uyt den wille des vleeſchs/ 1
noch uyt den wille des mans / maer uyt Godt gheboren zijn.
[m] Ende het Woort is vleeſch ghewordẽ / ende heeft onder ons 1
gewoont [n] (ende wy hebben ſijne heerlickheyt aenſchouwt / eene
heerlickheyt als des eenigh-gheboren van den Vader) [o] vol van
ghenade ende waerheydt. [p] Joannes ghetuyght van hem/ende 1
heeft gheroepen/ſeggende: Deſe was 't van welcken ick ſeyde/die
na my komt/ is voor my ghewordẽ / want hy was eer dan ick.
Ende [q] uyt ſijne volheyt hebben wy alle ontfanghen / oock ge- 1
nade voor genade. [r] Want de Wet is door Moſem ghegeven/ 1
de genade ende de waerheyt is door Jeſum Chriſtum ghewordẽ.
[s] Niemandt en heeft oyt Godt geſien: de eenichgeboren Sone/ 1
[t] die in den ſchoot des Vaders is / die heeft [hem ons] verklaert.
Ende dit is [v] het ghetuygeniſſe Joannes/doe de Joden [eeni- 1
ghe] Prieſters / ende Leviten afſonden van Jeruſalem / op dat ſy
hem ſouden vraghen : Wie zijt ghy? Ende [x] hy beleedt/ ende en 2
loochende het niet : ende beleedt / Jck en ben de Chriſtus niet.
Ende ſy vraeghden hem : Wat dan? Zijt ghy Elias? Ende 2
hy ſeyde / Jck en ben [die] niet: Zijt [y] ghy de Propheet? Ende
hy antwoorde / Neen. Sy ſeyden dan tot hem: Wie zijt ghy? 2
op dat wy antwoorde gheven mogen den genen/ die ons geſonden
hebben : Wat ſeght ghy van u ſelven? Hy ſeyde : Jck ben de 2
ſtemme des roependen in de woeſtijne : Maeckt den wegh des
Heeren recht / ghelijck Jeſaias de Propheet geſproken heeft.
2
Ende de afgheſondene waren uyt de Phariſeen.

h Mal.3/1. Matth.3/1. Mar.1/2/4 Luce 3/3. ende 7/27. Joan.1/33.
i Joa.8/12. ende 9/5. ende 12/46.
k Hebr.1/2. ende 11/3.
l Jeſ.56/5. Rom.8/15. Galat.3/26. 2.Petr.1/4. 1.Joan.3/1.
m Jeſ.7/14. Matt.1/16. Luce 1/31. ende 2/7.
n Matth. 17/2. 2.Petr.1/17.
o Col.1/19. ende 2/9.
p Matth. 3/11. Marc.1/7. Luce 3/16. Joan.1/26/30.
q Col.2/10.
r Exod.20/1/&c.
s Exod.33/20. Deut.4.12. Joan.6/46. 1.Tim.6/16. 1.Joa.4.12.
t Matt.11.27.
v Joa.5/33.
x Joa.3/28. Act.13/25.
y Deut.18.18.
z Jeſ.40/3. Matth.3/3. Marc.1/3. Luce 3/4.

Ende

25 Ende sy vraegden hem/ende spraken tot hem: Waerom doopt
ghy dan / soo ghy de Christus niet en zijt / noch Elias / noch [a] de
26 Propheet? Joannes antwoorde haer / seggende / [b] Jck doope
met Water/ maer hy staet midden onder u-lieden/dien ghy niet en
27 kent. Deselve ist die nae my komt/ welcke voor my ghewořden
is/wien ick niet weerdigh en ben dat ick sijnen schoen-riem soude
28 ontbinden. Dese dinghen zijn geschiet in Bethabara over den
29 Jordaen/ daer Joannes was doopende. Des anderen daeghs
sagh Joannes Jesum tot hem komende / ende seyde/ [c] Siet het
lam Godts/ dat de sonde der werelt wech neemt. Dese is 't van
30 welcken ick geseght hebbe: Na my komt een man/die voor my ge-
31 worden is/ want hy was eer dan ick. Ende ick en kende hem
niet: maer op dat hy aen Israël soude geopenbaert worden/ daer-
32 om ben ick gekomen/doopende met het water. [d] Eñ Joannes ge-
tuychde/seggende/Jck hebbe den Geest gesien nederdalen uyt den
33 hemel/ gelijck een duyve/eñ bleef op hem. Eñ ick en kende hem
niet/maer die my gesonden heeft om te doopen met water/die had-
de my geseght/op welcken ghy sult den Geest sien neder-dalen/en-
de op hem blijven/ [e] dese is 't die met den heylighen Gheest doopt.
34 Ende ick hebbe ghesien/ ende hebbe ghetuyght/ dat dese de So-
35 ne Godts is. Des anderen daeghs wederom stondt Joannes/
36 ende twee uyt sijne Discipelen. Ende siende op Jesum [daer]
37 wandelende / seyde hy: [f] Siet het lam Godts. Ende die twee
Discipelen hoorden hem [dat] spreken / ende sy volghden Jesum.
38 Ende Jesus hem omkeerende/ ende siende haer volghen/ seyde
39 tot haer/ Wat soeckt ghy? Ende sy seyden tot hem/ Rabbi
('t welck is te segghen/ overgheset zijnde/ Meester) waer woont
ghy? Hy seyde tot haer/ Komt ende siet. Sy quamen ende sagen
waer hy woonde / ende bleven dien dagh by hem. Ende het was
ontrent de tiende ure. Andreas de broeder Simonis Petri was
een van de twee/ die het van Joanne ghehoort hadden / ende hem
ghevolght waren. Dese vondt eerst sijnen broeder Simon/ende
seyde tot hem / Wy hebben ghevonden den Messiam/ 't welck is/
overgeset zijnde / de Christus. Ende hy leydde hem tot Jesum.
Eñ Jesus hem aensiende seyde/ Ghy zijt Simon/ de sone Jona:
ghy sult [g] ghenaemt worden Cephas/ 'twelck overgeset wort/ Pe-
trus. Des anderen daegs wilde Jesus henen gaen na Galileen/

a Deut.18.18.
b Mat.3.11. Marc.1.7. Luc.3.16. Actor.1.5. ende 11.16. ende 19.4.
c Jes.53.5.7 Joan.1.36.
d Matth.3.16. Marc.1.10. Luc.3.21.
e Matth.3.11.
f Exod.12.3 Jesa.53.7. Joan.1.29. Actor.8.32.
g Matth.16.18.

h Joa.12/21. ende vondt Philippum/ ende seyde tot hem/ Volght my. h Phi- 45
lippus nu was van Bethsaida/ uyt de stadt Andree ende Petri.
Joa.21/2. Philippus vondt i Nathanaël/ ende seyde tot hem/ Wy heb- 46
k Gen.3/15. ben [dien] gevonden/ k van welcken Moses in de wet geschreven
ende 22/18. heeft/ ende de Propheten/ [namelick] Jesum den sone Josephs/
ende 26/4. ende 40/10. van Nazareth. Ende Nathanaël seyde tot hem/ Kan uyt Na- 47
Deut.18.18. zareth yet goets zijn? Philippus seyde tot hem/ Komt ende siet.
2.Sam.7/12. Jesus sagh Nathanaël tot hem komen/ ende seyde van hem/ 48
Jesai.4/2. ende 7/14. Siet waerlick een Israëlijt/ in welcken gheen bedrogh en is.
ende 9/5. Nathanaël seyde tot hem/ Van waer kent ghy my? Jesus ant- 49
ende 40/10/11. ende 53/1/Ec. woordde ende seyde tot hem/ Eer u Philippus riep/ daer ghy on-
Jer.23/5. der den vijgheboom waert/ sagh ick u. Nathanaël antwoordde 50
ende 33/14. ende seyde tot hem/ Rabbi/ ghy zijt de Sone Godts/ ghy zijt de
Ezech.34/23. Coninck Israëls. Jesus antwoordde ende seyde tot hem/ 51
Dan.9/24. Zach.6/12. Om dat ick u gheseght hebbe/ Ick sagh u onder den vijgeboom/
ende 9.9. so ghelooft ghy: ghy sult grooter dinghen sien dan dese. Ende 52
Genes.28/12. seyde tot hem/ Voorwaer/ voorwaer/ segge ick u lieden/ l Van nu
aen sult ghy den hemel sien geopent/ ende de Engelen Godts op-
klimmende/ ende nederdalende op den Sone des menschen.

Het ij. Capittel.

1 Christus in de Bruyloft tot Cana/ verandert het water in wijn. 11 'T welck het beginsel is van sijne wonder-wercken. 12 Gaet na Capernaum. 13 Ende van daer na Jerusalem/ op het Feest van Paeschen. 14 Drijft de verkoopers ende wisselaers uyt den Tempel. 18 De Joden begeeren een teecken/ welcke hy wijst op het breken ende weder-oprechten van den Tempel sijns lichaems. 23 Vele siende sijne wonder-wercken/ gelooven in hem. 24 Doch hy en betrouwt hem selven haer niet/ om dat hy haer herte kende.

ENde op den derden dagh was daer een bruyloft te Cana in 1
Galileen: ende de moeder Jesu was aldaer. Ende Jesus 2
was oock ghenoodt/ ende sijne Discipelen/ tot de bruyloft.
Ende als'er wijn ghebrack/ seyde de moeder Jesu tot hem/ Sy 3
en hebben gheenen wijn. Jesus seyde tot haer/ Vrouwe/ wat 4
hebbe ick met u [te doen]? Mijne ure en is noch niet ghekomen.
Sijne moeder seyde tot de dienaers/ Soo wat hy u lieden sal 5
seggen/ [dat] doet. Ende aldaer waren ses steenen water-vaten 6
ghestelt/ a na de reyniginghe der Joden/ elck houdende twee ofte
Mar.7/3. drie metreten. Jesus seyde tot haer/ Vullet de water-vaten met 7
water. Ende sy vuldense tot boven toe. Ende hy seyde tot haer/ schept 8
nu/ ende draeght het tot den hofmeester/ ende sy droegen 't. Als 9
nu de hofmeester het water/ dat wijn ghewórden was/ gheproeft
hadde (ende hy en wist niet van waer [de wijn] was/ maer de die-
naren

naren die het water gheschept hadden wisten 't) so riep de hofmee-
10 ster den Bruydegom/ Ende seyde tot hem / Alle man set eerst
den goeden wijn op/ ende wanneermen wel gedroncken heeft/ als-
dan den minderen: [maer] ghy hebt den goeden wijn tot nu toe
11 bewaert. Dit beginsel der teeckenen heeft Jesus ghedaen te
Cana in Galileen/ende heeft sijne heerlickheyt geopenbaert: ende
12 sijne Discipelen geloofden in hem. Daer na ginck hy af na Ca-
pernaum/ hy ende sijne moeder/ende sijne broeders/ende sijne Dis-
13 cipelen / ende en bleven aldaer niet vele daghen. Ende het Pa-
scha der Joden was na-by / ende Jesus ginck op na Jerusalem.
14 [b] Ende hy vondt in den Tempel die ossen / ende schapen / ende
15 duyven verkochten / ende de wisselaers [daer] sittende. Ende
een geessel van touwkens gemaeckt hebbende / dreef hy'se alle uyt
den Tempel/ oock de schapen ende de ossen: ende het gelt der wis-
16 selaren stortede hy uyt / ende keerde de tafelen om. Ende hy sey-
de tot de ghene die de duyven verkochten/ Neemt dese dingen van
hier wech: en maeckt niet het huys mijns Vaders tot een huys
17 van koophandel. Ende sijne Discipelen wierden indachtigh
datter geschreven is/ [c] Den yver uwes huys heeft my verslonden.
18 De Joden antwoorden dan / ende seyden tot hem / [d] Wat teec-
19 ken toont ghy ons / dat ghy dese dingen doet? Jesus antwoor-
de ende seyde tot haer: [e] Breket desen Tempel/ ende in dry dagen
20 sal ick den selven oprechten. De Joden seyden dan/ Ses-en-
veertigh jaren is [over] desen tempel gebouwt/ende ghy sult dien
21 in dry dagen oprechten? Maer hy seyde [dit] van den Tempel
22 sijns lichaems. Daerom als hy opghestaen was van den doo-
den/ [f] wierden sijne Discipelen gedachtigh/ dat hy dit tot haer ge-
seght hadde: ende sy geloofden de Schrift / ende het woordt dat
23 Jesus ghesproken hadde. Ende als hy te Jerusalem was / op
het Pascha in het Feest / geloofden vele in sijnen name /siende sij-
24 ne teeckenen die hy dede. Maer Jesus selve en betroude haer
25 hem selven niet / om dat hy'se alle kende: Ende dat hy niet van
nooden en hadde dat yemant ghetuyghen soude van den mensche/
[g] want hy selve wist wat in den mensche was.

b Matth. 21/12. Marc. 11/15. Luce 19/45.
c Psalm 69/10.
d Matth. 12/38. ende 16/1. Marc. 8.11 Luce 11/29 Joan. 6/30
e Matth. 26/61. ende 27/40. Marc. 14/58. ende 15/29.
f Luce 24/
g 1. Sam. 16/7. 1. Par. 28/9 Ps. 7. vs 1 ende 103/1 Jer. 11/20 ende 17/10 ende 20/12 Joan. 6/6

Het iij. Capittel.

1 Christus onderwijst Nicodemum van de noortsakelijckheydt ende maniere der wedergheboorte. 19 bestraffende in desen syne onwetenheydt. 14 Leert di or het voorbeeldt van de metalen slanghe/ dat hy moest verhooght worden/ om alle die in hem ghelooven / saligh te maken. 18 Ende dat de ghene die in hem niet en ghelooven / verdoemt worden, 22 Christus en Joannes doopen op eenen tijdt.

25 Joannis Discipelen nemen qualick dat Christus meer toeloops hadde. 27 Waer uyt Joannes weerdit-oorsake neemt om haer te onderrichten van het onderschept tusschen hem ende Christum, wiens weerdicheydt hy aenwijst. 36 Ende wat sy van Christo te verwachten hebben die in hem ghelooven/ende die niet en ghelooven.

ENde daer was een mensche uyt de Phariseen / wiens name
a Joan. 19/39. was [a] Nicodemus / een Overste der Joden: [b] Dese quam
b Joa.7.50. ende 19/39. des nachts tot Jesum/ ende seyde tot hem / Rabbi / wy weten dat
c Joa.9.16/33. ghy zijt een Leeraer van Godt gekomen: want [c] niemant en kan
d Act.10/38. dese teeckenen doen die ghy doet / [d] soo Godt met hem niet en is.
Jesus antwoordde ende seyde tot hem / Voorwaer/ voorwaer/
segghe ick u/ ten zy dat yemant wederom gheboren worde/ hy en
kan het Coninckrijcke Godts niet sien. Nicodemus seyde tot
hem/Hoe kan een mensche geboren worden[nu]oudt zijnde? Kan
hy oock andermael in zijns moeders buyck ingaen/ ende geboren
worden? Jesus antwoordde/ Voorwaer / voorwaer segghe ick
e Tit.3/5. u/ [e] so yemandt niet geboren en wort uyt water ende Geest/hy en
f Rom.8/5. kan in het Koninckrijcke Godts niet ingaen. [f] Het ghene uyt
het vleesch ghebooren is / [dat] is vleesch: ende het ghene uyt den
Geest gheboren is [dat] is geest. En verwondert u niet dat ick
u gheseght hebbe / Ghy lieden moet wederom gheboren worden.
De wint blaest waer henen hy wil/ende ghy hoort sijn geluydt/
maer ghy en weet niet van waer hy komt / ende waer hy henen
gaet: alsoo is een yeghelick die uyt den Gheest gheboren is.
g Joa.6/52. Nicodemus antwoorde ende seyde tot hem / [g] Hoe konnen dese
dingen geschieden? Jesus antwoordde ende seyde tot hem/Zijt
ghy een Leeraer Israëls / ende en weet ghy dese dinghen niet?
h Joa.7/16. [h] Voorwaer/voorwaer/segge ick u/Wy spreken dat wy weten/
ende 8/28. ende 12/39. ende ghetuyghen dat wy gesien hebben/ ende ghy lieden en neemt
ende 14/24. i Joa. 3/32. [i] ons ghetuyghenisse niet aen. Indien ick u lieden de aerdtsche
dingen gesegt hebbe/ ende ghy niet en gelooft/hoe sult ghy geloo-
k Joa.6/62. ven/indien ick u lieden de hemelsche soude seggen? Ende [k] nie-
Ephes.4/9. mant en is opgevaren inden hemel / dan die uyt den hemel neder-
gekomen is[namelick]de Sone des menschen/die inden hemel is.
l Num. 21. [l] Ende ghelijck Moses de slanghe in de woestijne verhooght
4.Reg.18/4. m Joa.8/28 heeft/ [m] also moet de Sone des menschen verhooght worden. Op
ende 12/32. n Joa.3/36. dat een yegelijck die in hem ghelooft/niet en verderve/ [n] maer het
o Rom.5/8. eeuwighe leven hebbe. [o] Want alsoo lief heeft Godt de wereldt
ende 8/31. 1.Joan.4/9. ghehadt / dat hy sijnen eenich gheborenen Sone ghegeven heeft/
p Joa.3/36. Luc.19/10. Joa.5/10. [p] op dat een yegheliick die in hem gelooft / niet en verderve/ maer
het

17 het eeuwighe leven hebbe. [q] Want Godt en heeft sijnen Sone q Joan.9.39 Luc.9.56.
niet gesonden inde werelt op dat hy de werelt veroordeelen soude/ ende 12.47. 1.Joa.4.14.
18 maer op dat de werelt door hem soude behouden worden. [r] Die r Joa.5.54. ende 6.40.47
in hem ghelooft en wort niet veroordeelt/ maer die niet en gelooft ende 20.31.
is alreede veroordeelt: dewijle hy niet en heeft ghelooft in den na-
19 me des eenigh geborenen Soons Godts. Ende [s] dit is het oor- s Joan.1.5.
deel/ dat het licht in de werelt ghekomen is/ ende de menschen heb-
ben de duysternisse liever ghehadt dan het licht: want hare werc-
20 ken waren boos. Want een yeghelick die quaet doet / haet het
licht/ ende en komt tot het licht niet / op dat sijne wercken niet be-
21 straft en worden. [t] Maer die de waerheydt doet / komt tot het t Ephes.5.12.
licht/ op dat sijne wercken openbaer worden/ dat sy in Gode ghe-
22 daen zijn. Na desen quam Jesus ende sijne discipelen in het
landt van Judea/ ende onthielt hem aldaer met haer/ [v] ende doop- v Joan.4.2.
23 te. [x] Ende Joannes doopte oock in Enon by Salim / dewijle x Mat.3.6.
aldaer vele wateren waren : ende sy quamen daer / ende wierden Marc.1.5. Luc.3.7.
24 ghedoopt. [y] Want Joannis en was noch niet in de gevancke- y Mat.14.3
25 nisse ghewórpen. Daer rees dan een vrage [van eenighe] uyt de
26 Discipelen Joannes met de Joden over de reyniginghe. [z] En- z Mat.3.11
de sy quamen tot Joannem/ ende seyden tot hem / Rabbi/ die met Marc.1.7. Luc.3.16.
u was over den Jordaen/ welcken ghy ghetuyghenisse gaeft/ siet Joan.1.15. 26.34.
27 die doopt / ende sy komen alle tot hem. Joannes antwoordde
ende seyde / Een mensche en kan gheen dinck aennemen / soo het
28 hem uyt den hemel niet gegeven en zy. Ghy selve zijt mijne ge-
tuyghen / dat ick gheseght hebbe / [a] Ick en ben de Christus niet/ a Joan.1.20
29 [b] maer dat ick voor hem henen uytghesonden ben. Die de bruyt b Mala.3.1 Mat.11.10
heeft is de bruydegom/ maer de vriendt des bruydegoms/ die staet Marc.1.2. Luc.1.17.
ende hem hoort / verblijdt sich met blijdtschap om de stemme des ende 7.27. Joan.1.21.
bruydegoms. Soo is dan dese mijne blijdtschap vervuldt ghe- 23.
30 worden. Hy moet wassen / maer ick minder worden.
31 [c] Die van boven komt / is boven alle : Die uyt der aerden is c Joa.8.23.
[voortghekomen]/ die is uyt der aerden/ ende spreeckt uyt der aer-
32 den. Die uyt den hemel komt/ is boven alle. [d] Ende 'tghene hy d Joa.5.30.
ghesien ende ghehoort heeft/ dat ghetuyght hy : ende sijn ghetuy- ende 8.26. ende 12.49.
33 genisse en neemt niemant aen. Die sijn getuygenisse aengheno- ende 14.10.
men heeft/ die heeft verseghelt [e] dat Godt waerachtich is. e Rom.3.4
34 Want dien Godt ghesonden heeft / die spreeckt de woorden

f Ephe. 4.7 Godts: want Godt en gheeft [hem] den Gheest [f] niet met mate.
g Mat. 11. 27. eñ 28.18. Luc. 10.22. Joan. 5.22. ende 17.2. Hebr. 1.8. De Vader heeft den Sone lief/ [g] ende heeft alle dingen in sijne 35
handt gegeven. [h] Die in den Sone gelooft/ die heeft het eeuwi- 36
ge leven: Maer die den Sone ongehoorsaem is/ die en sal het
h Joan. 3.16 ende 6.47. 1. Joa. 5.10. leven niet sien: maer de toorn Godts blijft op hem.

Het iiij. Capittel.

1 Christus maeckt ende doopt in Judea meer Discipelen als Joannes. 3 Vertreckt van daer door Samarien na Galileen/ende onder weghen moede zijnde/rust hy by een Fonteyne. 7 Begheert drincken van een Samaritaensche vrouwe / met welcke hy spreeckt van't ware levende water. 16 Verklaert dat hy van haer voorgaende leven kennisse hadde / waer uyt sy besluyt dat hy een Propheet is. 20 Ende wordt van hem onderwesen van de ware aenbiddinghe. 26 Ende dat hy de Messias is/ die komen soude. 28 'T welck sy den inwoonderen van hare stadt boodtschapt / die tot hem uytkomen. 31 Hy verklaert sijnen Discipelen welcke sijne voornaemste spijse is/ ende dat nu de rechte tijt des geestelijcken ooghst voor handen is. 39 Vele van de Samaritanen ghelooven door der vrouwen / ende voornamelick door sijn woort in hem. 43 Komt wederom in Galileen tot Cana / alwaer hy gheneest den sone van eenen Coninckx dienaer.

ALs dan de Heere verstondt / dat de Phariseen ghehoort had- 1
a Joan. 3.26 den / dat Jesus [a] meer discipelen maeckte ende doopte dan
Joannes: (Hoewel Jesus selve niet en doopte/maer sijne Dis- 2
cipelen.) So verliet hy Judeam/ende ginck wederom henen na 3
Galileen. Ende hy moest door Samarien gaen. 4
Hy quam dan in een stadt van Samarien / ghenaemt Sichar, 5
b Genes. 33. 19. eñ 48.22. Josu. 24.32. nae by [b] het stuck landts/ 't welck Jacob sijnen sone Joseph gaf.
Ende aldaer was de fonteyne Jacobs. Jesus dan vermoeyt 6
zijnde van de reyse/ sat alsoo neder neven de fonteyne. Het was on-
trent de seste uyre: Daer quam een vrouwe uyt Samarien om 7
water te putten. Jesus seyde tot haer/ Gheeft my te drincken.
(Want sijne Discipelen waren henen gegaen in de stadt/op dat 8
sy souden spijse koopen.) Soo seyde dan de Samaritaensche 9
vrouwe tot hem / Hoe begheert ghy/ die een Jode zijt / van my
c Luc. 9.52. 53. drincken / die ick een Samaritaensche vrouwe ben? [c] Want de
Joan. 8.48. Joden en houden geen gemeynschap met de Samaritanen / Je- 10
sus antwoorde ende seyde tot haer / Indien ghy de gave Godts
kendet/ eñ wie hy is/ die tot u seght/ Geeft my drincken / so soudt
ghy van hem hebbē begeert/ eñ hy soude u levende water gegeven
hebben. De vrouwe seyde tot hem / Heere ghy en hebt niet om 11
d Jere. 2.13. mede te putten/ eñ de put is diep/ van waer hebt ghy dan [d] het le-
vende water? Zijt ghy meerder dan onse vader Jacob die ons 12
den put gegeven heeft? ende hy selve heeft daer uyt ghedroncken/
ende sijne kinderen/ende sijn vee. Jesus antwoordde ende seyde 13
e Joa. 6/58. tot haer/ [e] Een yeder die van dit water drinckt / sal wederom dor-
sten:

sten: [f] Maer soo wie gedroncken sal hebben van het water dat — f Joan. 3.16 ende. 6.35.
ick hem geven sal / dien en sal in eeuwicheyt niet dorsten/ [g] maer — ende 6.27.54
het water dat ick hem sal gheven/ sal in hem worden een fonteyne — g Joan. 7.38
van water/springende tot in het eeuwige leven. De vrouwe sey-
de tot hem/ Heere/ geeft my dat water/ op dat my niet en dorste/ en-
de ick hier niet en [moet] komen om te putten. Jesus seyde tot
haer / Gaet henen / roept uwen man/ ende komt hier. De vrou-
we antwoorde ende seyde/ Ick en hebbe geenen man / Jesus sey-
de tot haer / Ghy hebt wel gheseght / ick en hebbe geenen man.
Want ghy hebt vijf mannen gehadt/ende dien ghy nu hebt/ en
is uwe man niet/ dat hebt ghy met waerheyt gesegt. De vrou-
we seyde tot hem / Heere / [h] ick sie dat ghy een Propheet zijt: — h Luc. 7.16
Onse Vaders hebben op desen bergh aengebeden/ eñ ghy lieden — ende 24.19. Joan. 6.14.
seght/ dat [i] te Jerusalem de plaetse is/ daer men moet aenbidden. — i Deut. 12. 5.11.
Jesus seyde tot haer/ Vrouwe/ gelooft my/ de uyre komt/ wan- — 1. Reg. 9.3.
neer dat ghy-lieden noch op desen bergh/ noch te Jerusalem / den — 2. Paral. 7. 12.
Vader en sult aenbidden. [k] Ghy-lieden aenbidt dat ghy niet en — k 2. Reg. 17. 29.
weet / wy aenbidden dat wy weten: [l] want de saligheyt is uyt de — l Gen. 12.3.
Joden: Maer de uyre komt/ ende is nu/ wanneer de ware aen- — ende 18.18. ende 22.18
bidders den Vader aenbidden sullen in gheest ende waerheydt: — ende 26.4. Hebr. 7.14.
Want de Vader soeckt oock alsulcke/ die hem [also] aenbidden. — m 2. Cor. 3. 17.
[m] Godt is een gheest / ende die hem aenbidden / moeten [hem]
aenbidden in gheest ende waerheyt. De vrouwe seyde tot hem/
Ick weet dat de Messias komt (die ghenaemt wort Christus)
wanneer die sal ghekomen zijn / soo sal hy ons alle dinghen ver-
kondighen. Jesus seyde tot haer [n] Ick ben't / die met u spreke. — n Joan. 9. 37.
Ende daer op quamen sijne Discipelen / ende verwonderden
haer dat hy met een vrouwe sprack: Nochtans en seyde niemant/
Wat vraeght ghy? ofte / Wat spreeckt ghy met haer? Soo ver-
liet de vrouwe dan haer water-vat / ende ginck henen in de stadt
ende seyde tot de lieden/ Komt siet een mensche / die my gheseght
heeft alles wat ick ghedaen hebbe: Is dese niet de Christus?
Sy dan ginghen uyt der stadt / ende quamen tot hem.
Ende ondertusschen baden hem de Discipelen/ segghende/ Rab-
bi/ eet. Maer hy seyde tot haer/ Ick hebbe een spijse om te eten/
die ghy niet en weet: Soo seyden dan de discipelē tegen malkan-
deren/ Heeft hem yemant te eten gebracht? Jesus seyde tot haer/
Mijn

Mijn spijse is/ dat ick doe den wille des ghenen die my gesonden
heeft/ende sijn werck volbrenge. Seght ghy lieden niet/Het zijn 5
noch vier maenden/ende [dan] komt den oogst? Siet ick segge u/
° Mat. 9. 37. Luc. 10, 2. heft uwe oogen op/ ende aenschouwt de landen: ° want sy zijn al-
reede wit om te ooghsten. Ende die maeyt ontfanght loon/ende 6
vergadert vrucht ten eeuwighen leven / op dat hem te samen ver-
blijde/beyde die zaeyt eñ die maeyt: Want hier in is die spreuc- 7
ke waerachtigh/Een ander is't die zaeyt/eñ een ander die maeyt.
Ick hebbe u uytgesonden om te maeyen 't ghene ghy niet bear- 8
beyt en hebt: andere hebben 't bearbeyt/ende ghy zijt tot haren ar-
beyt inghegaen. Ende vele der Samaritanen uyt die stadt ge- 9
loofden in hem/om het woort der vrouwe die getuyghde/ Hy heeft
my geseght alles wat ick gedaen hebbe. Als dan de Samari- 0
tanen tot hem gekomen waren baden sy hem dat hy by haer bleve:
ende hy bleef aldaer twee dagen. Ende daer geloofdender veel 1
meer om sijns woorts wille. Ende seyden tot de vrouwe / Wy 2
p Joan. 17. 8 en gelooven niet meer om uwes seggens wille / p want wy selve
hebben [hem] ghehoort / ende weten dat dese waerlick is de Chri-
stus de Salighmaker der werelt. Ende na de twee dagen ginck 4
hy van daer/ende ginck henen na Galileen. Want Jesus heeft 4
q Matth. 13, 57. Mar. 6, 4. Luc. 4, 24. selve getuyght/ q dat een Propheet in sijn eygen vaderlandt geen
eere en heeft. Als hy dan in Galileen quam / ontfingen hem de 5
Galileers/ gesien hebbende alle de dingen/die hy te Jerusalem op
het Feest gedaen hadde: want oock sy waren tot het Feest gegaen.
r Joan. 2, 1. 11. So quam dan Jesus wederom r tot Cana in Galileen / daer 6
hy het water wijn gemaeckt hadde. Ende daer was een seker Co-
nincklick [hovelinck]/ wiens sone kranc was te Capernaum. Dese
gehoort hebbende dat Jesus uyt Judea in Galileen quam/ ginck 7
tot hem / ende badt hem dat hy af quame / ende sijnen sone gesont
maeckte: want hy lach op sijn sterven. Jesus dan seyde tot hem/ 8
f 1. Corinth. 1, 22. f Ten zy dat ghy-lieden teeckenen ende wonderen siet/ soo en sult
ghy niet geloven. De Conincklicke [hovelinck] seyde tot hem/ 9
Heere komt af eer mijn kindt sterft. Jesus seyde tot hem/ Gaet 0
henen/ uw' sone leeft. Ende de mensche gheloofde het woort / dat
Jesus tot hem seyde: ende ginck henen. Ende als hy nu afginck/ 1
quamen hem sijne dienstknechten te gemoete / ende boodschapten/
segghende u w' kint leeft. Soo vraegde hy dan van haer de uyr- 2
in welc-

in welcke het beter met hem ghewozden was : ende sy seyden tot
5 hem / Gisteren te seven uyren verliet hem de koztse. De vader
bekende dan dat het op de selve uyze [was] in de welcke Jesus tot
hem geseght hadde / Uw' sone leeft: Ende hy gheloofde selve / ende
5 sijn geheel huys. Dit tweede teecken heeft Jesus wederom ge-
daen / als hy uyt Judea in Galileen gekomen was.

Het v. Capittel.

1 Christus gaet wederom na Jerusalem op het Feest / ende geneest aldaer op den Sabbath eenen mensche / die 38 jaren kranck ghelegen hadde / aen 't badt-water Bethesda / 8 welcke op Christi bevel sijn bedde wech draeght / ende van de Joden daer over bestraft zijnde / hem beroept op Christum. 16 waer over de Joden Christum soecken te dooden / als eenen die den Sabbath brack / ende hem selven Gode ghelijck maeckte. 19 Christus verantwoordt sijn doen / ende betuyght dat hy sijnen Vader ghelijck is in alle sijne werckinghen / als daer zijn / het leven te gheven. 22 oordelen. 23 Godtlijcke eere aennemen. 24 salighmaecken. 25 opwecken uyt den dooden. 31 Beroept hem voorts op 't ghetuyghenis sijns Vaders. 33 Joannis. 36 ende sijner wonder-wercken. 38 Bestraft der Joden ongheloove. 39 ende wijst haer tot het ondersoecken der Schriften. 45 oock selfs der Schriften Mosis.

NA desen was een [a] Feest der Joden / ende Jesus ginck op na a Levit.23,2. Deut.16,1.
Jerusalem. Ende daer is te Jerusalem aen de Schaeps-
[poozte] een badt-water / 't welck in 't Hebreeusch toeghenaemt
wordt Bethesda / hebbende vijf saelen. In deselve lagh een
groote menichte van krancke / blinde / kreupele / verdozde / wach-
tende op de roeringe des waters. Want een Enghel daelde ne-
der op sekeren tijt in dat badt-water / ende beroerde het water: die
dan eerst daer in quam na de beroeringe van het water / die wierdt
ghesont / van wat sieckte hy oock bevangen was. Ende aldaer
was een seker mensche die acht ende dertich jaren kranck gelegen
hadde. Jesus siende desen liggen / ende wetende dat hy nu lan-
gen tijdt gelegen hadde / seyde tot hem / Wilt ghy gesont worden?
De krancke antwoordde hem / Heere / ick en hebbe niet eenen
mensche om my te werpen in het badt-water / wanneer het water
beroert wort: ende terwijle ick kome / soo daelt een ander voor my b Mat.9,6.
neder. Jesus seyde tot hem / [b] Staet op / neemt uw' beddeken Marc.2,11. Luc.5,24.
op / ende wandelt. Ende terstont wierdt de mensche gesont / ende c Joan.9,14
nam sijn beddeken op / ende wandelde. [c] Ende het was Sabbath
1 op den selven dagh. De Joden seyden dan tot den genen die ge-
nesen was / [d] Het is Sabbath / 't en is u niet geoorloft het bedde- d Exo.20,10
1 ken te draghen. Hy antwoordde haer / Die my gesont gemaeckt Deut.5,13. Jer.17,21.
heeft / die heeft my geseght / Neemt uw' beddeken op / ende wandelt. Mat.12,2.
1 Sy vraechden hem dan / Wie is de mensche / die u geseght heeft / Marc.2,24. Luc.6,2.
1 Neemt uw' beddeken op / ende wandelt? Ende die ghesont ghe-
maeckt

maeckt was en wist niet wie hy was: want Jesus was ontweec-
ken/alsoo daer een [groote] schare in die plaetse was. Daer na
vondt hem Jesus inden Tempel / ende seyde tot hem/ Siet/ ghy
e Matth. zijt ghesont gheworden : e en sondight niet meer / op dat u niet
12/45. wat erghers en geschiede. De mensche ginck henen/ende boodt-
Joan.8.11. schapte den Joden / dat het Jesus was die hem gesont gemaeckt
hadde. Ende daerom vervolghden de Joden Jesum/ende soch-
ten hem te dooden/om dat hy dese dinghen op den Sabbath dede.
f Joan.14. Ende Jesus antwoordde haer / f Mijn Vader werckt tot nu
10. g Joan.7.19 toe / ende ick wercke [oock]. g Daerom sochten dan de Joden
te meer hem te dooden/ om dat hy niet alleen den Sabbath brack/
maer oock seyde dat Godt sijn eygen Vader was/hem selven Go-
de even ghelijck maeckende. Jesus dan antwoordde/ende seyde
h Joa.5.30. tot haer / Voorwaer voorwaer segghe ick u / h de Sone en kan
ende 8.38. niets van hem selven doen / ten zy hy den Vader dat siet doen :
ende 9.4. i Jes.54.5. i want soo wat die doet / 't selve doet oock de Sone desghelijcks.
Joan. 10.30 ende 14.9. ende 17.5. Want de Vader heeft den Sone lief / ende k toont hem alles
k Joan. 1.2. wat hy doet: ende hy sal hem grooter wercken toonen dan dese/op
ende 3.35. dat ghy u verwonderet. Want ghelijck de Vader de doode op-
ende 7.16. ende 8.28. weckt ende levendigh maeckt / alsoo maeckt oock de Sone leven-
ende 14.24. l Matt. 11. digh die hy wil. Want oock de Vader en oordeeldt niemant/
27. Joan. 3.35. l maer heeft alle het oordeel den Sone gegeven. Op dat sy alle
m 1. Joan.2 23. den Sone eeren/gelijck sy den Vader eeren. m Die den Sone niet
n Joan.3.18 en eert/en eert den Vader niet die hem ghesonden heeft. n Voor-
ende 6.40. 47. waer voorwaer segge ick u/die mijn woort hoort/ende gelooft hem
ende 8.51. o Luc.23.43 die my gesonden heeft/die heeft het eeuwige leven/ ende en o komt
p Ephe.2.1. 5. niet in de verdoemenisse : maer is uyt den doot over gegaen in het
1.Tim. 5.6. leven. Voorwaer/voorwaer segghe ick u/de uyre komt/ ende is
nu / p wanneer de doode sullen hooren de stemme des Soons
Godts/ ende diese gehoort hebben/sullen leven. Want ghelijck
de Vader het leven heeft in hem selven/also heeft hy oock den So-
ne gegeven het leven te hebben in hem selven. Ende heeft hem
macht gegeven oock gerichte te houden / om dat hy des menschen
Sone is. En verwondert u daer niet over: want de uyre komt/
q 1.Thes. 4. 6. q in welcke alle die in de graven zijn/sijne stemme sullen hooren.
r Dan. 12.2. r Ende sullen uytgaen/die het goede ghedaen hebben tot de op-
Matth. 25. 46. standinge des levens: ende die het quade gedaen hebben/tot de op-
stan-

3 standinghe der verdoemenisse. Ick en kan van my selven niets
doen. Ghelijck ick hoore/oordeele ick: ende mijn oordeel is recht-
veerdigh: [s] want ick en soecke niet mijnen wille / maer den wille [s] Joan. 6. 38.
3 des Vaders die my ghesonden heeft. [t] Indien ick van my sel- [t] Joan. 8. 14.
3 ven ghetuyge/ mijn getuygenisse en is niet waerachtigh. Daer
[v] is een ander die van my ghetuyght/ende ick weet dat het getuy- [v] Jes. 42. 1. Matt. 3. 17.
3 genisse/'t welck hy van my getuyght/ waerachtigh is. [x] Ghy ende 17. 5.
lieden hebt tot Joannem ghesonden/ende hy heeft der waerheydt [x] Joan. 1.
3 getuygenisse gegeven. Doch ick en neme geen getuygenisse van vss. 15. 19.
een mensche: maer dit segge ick/op dat ghy-lieden soudt behouden 27.
3 worden. Hy was een brandende ende lichtende keerse: ende ghy
hebt u lieden voor eenen korten tijt in sijn licht willen verheugen.
3 [y] Maer ick hebbe een ghetuyghenisse meerder dan [dat] van [y] 1. Joan. 5. 9.
Joannes. [z] Want de wercken die my de Vader ghegheven heeft [z] Joan. 10.
om die te volbrenghen/ de selve wercken die ick doe getuygen van 25.
3 my / dat my de Vader gesonden heeft. [a] Ende de Vader die my [a] Matth. 3. 17.
ghesonden heeft/ die heeft selve van my ghetuyght. Ghy en hebt ende 17. 5.
noch sijne stemme opt ghehoort / [b] noch sijn ghedaente ghesien. Marc. 1. 11. ende 9. 7.
3 Ende sijn woordt en hebt ghy niet in u blijvende : want ghy Luc. 3. 22. ende 9. 35.
3 dien niet en ghelooft/ dien hy gesonden heeft. [c] Ondersoeckt de Joan. 1. 33.
Schriften: want ghy meynt in de selve het eeuwige leven te heb- ende 6. 27. ende 8. 18.
4 ben: ende [d] die zijn 't die van my ghetuygen. Ende ghy en wilt 2. Pet. 1. 17.
4 tot my niet komen/op dat ghy 't leven mooght hebben. Ick en [b] Deu. 4. 12.
4 neme gheen eere van menschen : Maer ick kenne u lieden / dat Exo. 33. 20. 1. Tim. 6. 16.
4 ghy de liefde Godts in u selven niet en hebt. Ick ben gekomen 1. Joa. 4. 12.
in den name mijns Vaders/ende ghy en neemt my niet aen: so een [c] Jes. 34. 16. Luc. 16. 29.
ander komt in sijnen eyghenen name / dien sult ghy aennemen. Actor. 17. 11.
4 [e] Hoe kondt ghy ghelooven / die ghy eere van malcanderen [d] Deut. 18. 18.
neemt/ende de eere die van Godt alleen is/niet en soeckt? Luc. 24. 27.
4 En meynt niet dat ick u verklagen sal by den Vader: die u ver- Joan. 1. 46.
klaeght is Moses/op welcken ghy ghehoopt hebt. [e] Joan. 12. 43.
4 Want indien ghy Mosi geloofdet/so soudt ghy my ghelooven. [f] Gene. 3. 15.
4 [f] Want hy heeft van my geschreven. Maer so ghy sijne schrif- ende 22. 18. ende 26. 4.
ten niet en ghelooft/hoe sult ghy mijne woorden ghelooven? ende 28. 14. Deut. 18. 18.

Het vj. Capittel.

3 Christus spijsight met vijf brooden ende twee visschen vijf duysent mannen. 14 die hem daer over tot eenen Coninck willen maken / maer hy ontwijckt haer. 16 Wandelt in den nacht op de zee / ende komt tot sijne Discipelen in 't schip. 22 Wordt van de schare ghesocht ende te Capernaum ghevonden. 26 Welcke hy vermaent te soecken de onverganckelicke spijse / die door 't ghelove.

gheloove te vinden is. 41 Waer over de Joden murmureren. 43 Welcken Christus antwoordt/ dat het geloove in hem van den Vader komt/ende leert dat sijn vleesch de ware spijse/ende sijn bloet de ware dranck is/ die men eten ende drincken moet/ om het eeuwighe leven te verkrijgen. 59 Aen welcke leere vele sijner Discipelen te Capernaum haer stooten. 61 waerom Christus haer onderrecht van den rechten sin sijner woorden. 66 Vele sijner Discipelen verlaten hem. 67 Petrus ende d'andere Apostelen bekennen dat hy de woorden des levens heeft / ende blijven by hem. 70 Doch Christus verklaert/ dat een van haer een Duyvel was.

NA desen vertrock Jesus over de zee van Galilea / welcke is
[de zee] van Tiberias. Ende hem volghde een groote
schare/om dat sy sijne teeckenen sagen/die hy dede aen de krancke.
Ende Jesus ginck op den bergh/ende sat aldaer neder met sijne
a Exod. 12. 18. Discipelen. Ende het Pascha/ [a] het feest der Joden was na-
Lev. 23/5/7. by. [b] Jesus dan de oogen opheffende/ ende siende dat een groo-
Num. 28. 16. te schare tot hem quam / seyde tot Philippum / Van waer sullen
Deut. 16/1. wy brooden koopen/ op dat dese eten moghen ? (Doch dit seyde
b Matth. 14/14. hy / hem beproevende : want hy wist selve wat hy doen soude).
Mar. 6/34. Luce 9/13. Philippus antwoordde hem / Voor twee hondert penninghen
broodt en is desen niet genoech / op dat een yegelijck van haer een
weynigh neme. Een van sijne discipelen/ [namelijck] Andreas/
de broeder Simonis Petri / seyde tot hem / Hier is een jonghs-
ken / dat vijf ghersten brooden heeft / ende twee vischkens : maer
c 2. Reg. 4. [c] wat zijn dese onder so vele ? Ende Jesus seyde / Doet de men-
43. schen nedersitten:ende daer was veel gras in die plaetse. So sa-
ten dan de mannen neder / ontrent vijf duysent in't getal. Ende
1. Sam. 9/ Jesus nam de brooden / [d] ende ghedanckt hebbende / deylde hyse
13. den Discipelen/ende de Discipelen den genen die nedergeseten wa-
ren: desgelijcks oock van de vischkens/so vele sy wilden. Ende
als sy versadicht waren/ seyde hy tot sijne Discipelen/ Vergadert
de overgeschotene brocken/op datter niets verloren en gae. Sy
vergaderden'se dan/ ende vulden twaelf korven met brocken/ van
de vijf gersten brooden / welcke overgheschoten waren den genen
die ghegheten hadden. De menschen dan ghesien hebbende/ het
Luc. 7/16. teecken dat Jesus ghedaen hadde / seyden/ [e] Dese is waerlijck de
nde 24/19. Propheet / die in de werelt komen soude. Jesus dan wetende
Joan. 4/ 19. dat sy souden komen/ende hem met geweldt nemen/op dat sy hem
Koninck maeckte/ ontweeckt wederom op den bergh/ hy selve al-
Matth. leen. [f] Ende als het avondt geworden was/gingen sijne Disci-
4/23. Marc. 6/47. pelen af na de zee. Ende in het schip gegaen zijnde/ quamen sy
over de zee na Capernaum. Ende het was alreede duyster gewor-
den/ende Jesus en was tot haer niet gekomen. Ende de zee ver-

hief haer/overmits daer een groote wint waeyde. Ende als sy on-
trent vijf ende twintigh ofte dertigh stadien ghevaren waren/ sa-
gen sy Jesum wandelende op de Zee/ ende komende by het schip/
ende sy wierden bevreest. Maer hy seyde tot haer/Ick ben't/en
zijt niet bevreest. Sy hebbẽ dan hem gewillighlijck in het schip
genomen: ende terstont quam het schip aen het landt / daer sy na
toe voeren. Des anderen daeghs de schare/die aen d'andere zij-
de der zee stondt / siende dat aldaer gheen ander scheepken en was
dan dat eene/daer sijne discipelen ingegaen waren/ende dat Jesus
met sijne discipelen in dat scheepken niet en was ghegaen / maer
[dat] sijne discipelen alleen wech-ghevaren waren: (Doch daer
quamen andere scheepkens van Tiberias na by de plaetse daer
sy het broot ghegeten hadden / als de Heere ghedanckt hadde.)
Doe dan de schare sagh dat Jesus aldaer niet en was/noch sij-
ne discipelen/so gingen sy oock inde schepen/ ende quamen te Ca-
pernaum/soeckende Jesum. Eñ als sy hem ghevonden hadden
over de Zee/seyden sy tot hem/Rabbi/wanneer zijt ghy hier ghe-
komen? Jesus antwoordde haer ende seyde / Voorwaer voor-
waer segge ick u/ghy soeckt my/niet om dat ghy teeckenen gesien
hebt/maer om dat ghy van de brooden ghegeten hebt/ ende versa-
dight zijt. [g] Werckt niet [om] de spijse die vergaet / maer [om]
de spijse die blijft tot in het eeuwighe leven / welcke de Sone des
menschen u lieden gheven sal: [h] want desen heeft Godt de Vader
verseghelt. Sy seyden dan tot hem/Wat sullen wy doen/op dat
wy de wercken Godts mogen wercken? Jesus antwoordde eñ
seyde tot haer/[i] Dit is het werck Godts/dat ghy geloovet in hem/
dien hy gesonden heeft. Sy seyden dan tot hem/ Wat [k] teecken
doet ghy dan/op dat wy het moghen sien/ende u ghelooven? Wat
werckt ghy? [l] Onse vaders hebben het Manna ghegeten inde
woestijne: ghelijck geschreven is / [m] Hy gaf haer't broot uyt den
Hemel te eten. Jesus dan seyde tot haer / Voorwaer voorwaer
segge ick u / Moses en heeft u niet gegeven het broot uyt den He-
mel: maer mijn Vader geeft u dat ware broodt uyt den Hemel.
Want het broot Godts is hy die uyt den Hemel nederdaelt/eñ
die der werelt het leven gheeft. Sy seyden dan tot hem / Heere
geeft ons altijt dit broot. Eñ Jesus seyde tot haer/Ick ben het
broot des levens: [n] die tot my komt/en sal geensins hongeren/eñ

g Joan. 3. 16 ende. 4/14. ende. 6. 40. 54
h Matth. 3. 17. ende 17. 5. Marc. 1. 11. ende 9. 7. Luc. 3. 22. ende 9. 35. Joan. 1. 33. ende 5. 37. ende 8. 18. 1. Petr. 1. 17
i 1. Joan/3. 23.
k Matth. 12. 38. ende 16. 1. Marc. 8. 11 Luc. 11. 29. 1. Cor. 1. 22
l Exo. 16. 4 14. Num. 11. 7
m Psal. 78. 24. 1. Cor. 10. 3.
n Jes. 55/ 1 Joan. 4. 14. ende 7. 37.

die in my gheloofte/ en sal nimmermeer dorsten. Maer ick hebbe
u geseght/dat ghy my oock gesien hebt/ende ghy en gheloofte niet.
Al wat my de Vader gheeft sal tot my komen : ende die tot my
komt / en sal ick gheensins uytwerpen. Want ick ben uyt den
o Matth. 26.39. Hemel neder-ghedaelt / [o] niet op dat ick mijnen wille soude doen/
Marc. 14. 36. maer den wille des ghenen die my gesonden heeft. Ende dit is
Luc. 22. 42. de wille des Vaders die my ghesonden heeft / [p] dat al wat hy my
Joan. 5. 30. p Joan. 10. 28. gegeven heeft/ick daer uyt niet en verliese/maer het selve opwecke
ende 17.12 ten uytersten dage. Ende dit is de wille des genen die my geson-
ende 18.9 q Joa. 3.16. den heeft / [q] dat een yegelijck die den Sone aenschouwt / ende in
ende 4. 14. hem gelooft/het eeuwige leven hebbe : ende ick sal hem opwecken
ende 6.27/54 ten uytersten daghe. De Joden dan murmureerden over hem/
om dat hy geseght hadde / Ick ben het broodt dat uyt den Hemel
r Matth.13 55. neder gedaelt is. Ende sy seyden / [r] Is dese niet Jesus de sone
Marc. 6. 3. Josephs / wiens vader ende moeder wy kennen? Hoe seght dese
dan / Ick ben uyt den Hemel neder gedaelt ? Jesus antwoorde
dan / ende seyde tot haer / En murmureert niet onder malkande-
s Cant. 1.3. ren. [s] Niemandt en kan tot my komen / ten zy dat de Vader die
Joan 6.65. my gesonden heeft/ hem trecke: ende ick sal hem opwecken ten uy-
t Jes. 54/13. tersten daghe. Daer is ghescreven inde Propheten / [t] Ende sy
Jer. 31. 33. sullen alle van Godt gheleert zijn. Een yegelick dan die [het] van
Hebr. 8.10. ende/ 10. 16. den Vader gehoort / ende geleert heeft/ die komt tot my. [v] Niet
v Matth. 11.27. dat yemant den Vader ghesien heeft dan die van Godt is : dese
Luc. 10. 22. Joan. 1. 18. heeft den Vader gesien. Voorwaer voorwaer segge ick u/ [x] die in
ende 7.29. ende 8.19 my gelooft/heeft het eeuwige leven. Ick ben het broodt des le-
x Joan.3.16 36. vens. [y] Uwe Vaders hebben het Manna ggheten inde woe-
y Exo/16/4 Num. 11/7/ stijne/ ende sy zijn gestorven. Dit is het broodt dat uyt den He-
Psal. 78/ 24. mel nederdaelt/op dat de mensche daer van ete/ende niet en sterve.
Ick ben dat levende broot / dat uyt den Hemel neder-ghedaelt
z Joan/ 11. 26/ is : [z] so yemant van dit broot eet / die sal inder eeuwigheyt leven.
a Hebr/10.5/ 10/ [a] Ende het broot dat ick geven sal / is mijn vleesch / het welck ick
geven sal voor het leven der werelt. De Joden dan streden on-
b Joan/3.9 der malkanderen / segghende/ [b] Hoe kan ons dese [sijn] vleesch te
eten gheven? Jesus dan seyde tot haer / Voorwaer voorwaer
c segge ick u lieden/ten zy dat ghy het vleesch des Soons des men-
Joa/3.16. schen etet/ende sijn bloedt drincket/ so en hebt ghy geen leven in u
ende 4.14/ ende 6/27/ 50/ selven. [c] Die mijn vleesch eet/ende mijn bloedt drinckt/die heeft

het

het eeuwige leven: ende ick sal hem opwecken ten uytersten dage.
5 Want mijn vleesch is waerlick spijse/ende mijn bloedt is waer-
5 lick dranck. Die mijn vleesch eet / ende mijn bloedt drinckt / die
5 blijft in my/ ende ick in hem. Gelijckerwijs my de levende Va-
der ghesonden heeft/ ende ick leve door den Vader/ [alsoo] die my
5 eet / de selve sal leven door my. Dit is het [d] broodt dat uyt den [d] Joa. 3. 13.
Hemel neder-gedaelt is. Niet ghelijck uwe Vaders het Manna
gegeten hebben/ende zijn gestorven: die dit broot eet sal inder eeu-
5 wighept leven. Dese dingen seyde hy in de Synagoge / leeren-
6 de te Capernaum. Vele dan van sijne Discipelen [dit] hoo-
rende/ seyden/ Dese reden is hardt: wie kan de selve hooren?
6 Jesus nu wetende by hem selven dat sijne Discipelen daer
over murmureerden / seyde hy tot haer: Erghert u lieden dit?
6 [Wat soud'et] dan [zijn]/ [e] so ghy den Sone des menschen sa- e Marc. 16. 19.
ghet opvaren daer hy te voren was? [f] De Gheest is 't die le- Luc. 24/50.
vendigh maeckt: het vleesch en is niet nut. De woorden die ick Joan. 3. 13.
6 tot u spreke zijn geest ende zijn leven. Maer daer zijn sommige Act. 1. 9.
van u lieden die niet en gelooven. [g] Want Jesus wist van den be- Ephes. 4. 8.
ginne wie sy waren die niet en gheloofden/ [h] ende wie hy was die f 2. Cor. 3. 6.
6 hem verraden soude. Ende hy seyde / [i] Daerom hebbe ick u ge- g Joan. 2. 25.
seght / dat niemant tot my komen en kan/ 't en zy dat het hem ge- h Joan. 13. 11.
6 gheven zy van mijnen Vader. Van doen af ginghen vele sijner i Joan. 6. 44.
Discipelen te rugghe / ende en wandelden niet meer met hem.
6 Jesus dan seyde tot de twaelve/ Wilt ghy lieden oock niet
wech gaen? Simon Petrus dan antwoordde hem / Heere / tot
wien sullen wy henen gaen? ghy hebt de woorden des eeuwigen
[k] levens: Ende wy hebben gelooft ende bekent/ [l] dat ghy zijt de k Actor. 5. 20.
Christus de Sone des levendigen Godts. Jesus antwoordde l Mat. 16. 16.
haer / [m] En hebbe ick niet u twaelve uytvercoren / ende een uyt u Mar. 8. 29.
is een duyvel? Ende hy seyde [dit van] Judas Simonis Isca- Luc. 9. 20.
rioth. Want dese soude hem verraden/zijnde een van de twaelve. Joan. 11. 27.
m Luc. 6. 13.

Het vij. Capittel.

1 Christus verkeert in Galilea. 2 Sijne broeders vermanen hem na Jerusalem op het Feest der Loof-hutten te trecken. 6 't welck hy voor dien tijdt weygert. 10 maer volght na eenighe daghen heymelick. 14 Leert in den Tempel/ ende verantwoort sijne leere/ als oock sijn wonderwerck op den Sabbath ghedaen. 25 Verscheyden ghevoelen des volcks van hem. 28 Gaet voort in het leeren. 30 daer over sommighe hem soecken te vangen / ende en konnen niet. 32 De Phariseen ende Over-priesters senden hare dienaers om hem te vanghen. 33 Hy dreyght de ongeloovige Joden / datse hem daer na niet en sullen vinden. 37 ende hy noodight tot hem alle dorstighe / ende belooft den heylighen Gheest/ dien/ die in hem ghelooven. 40 Waer uyt verdeeltheyt onder 't volck ontstaet. 45 De dienaers komen weder/ sonder Christum ghevanghen te brengen/ ende roemen sijne leere. 47 't welck de

Phari-

Phariseen qualick nemen / sprekende smadelick van Christo ende van het volck. 50 Nicodemus wederspreeckt haer doen/ waer door sy twistigh worden onder malkanderen/ende scheyden.

ENde na desen wandelde Jesus in Galilea / want hy en wilde
in Judea niet wandelen / om dat de Joden hem sochten te
a Lev. 23.34 dooden. Ende het Feest der Joden / [namelick] de [a] [Loof-]
hutten-settinghe/was na by. So seyden dan sijne broeders tot
hem/ vertreckt van hier/ende gaet henen in Judeam/op dat oock
uwe Discipelen uwe wercken mogen aenschouwen/ die ghy doet.
Want niemant en doet yet in 't verborghen / ende soeckt selve
datmen opentlick van hem spreke. Indien ghy dese dingen doet/
b Mar. 3.21 soo openbaert u selven aen de wereldt. Want oock sijne [b] broe-
ders en geloofden niet in hem. Jesus dan seyde tot haer/ Mij-
nen tijdt en is noch niet hier: maer uwen tijdt is altijdt bereydt.
c Joan. 14. [c] De werelt en kan u lieden niet haten/maer my haet sy/om dat
vs. 17. ende 15.18. ick vande selve ghetuyghe/dat hare wercken [d] boos zijn. Gaet
d Joa. 3.19. ghy-lieden op tot dit Feest: ick en gae noch niet op tot dit Feest/
e Joa. 8.20. [e] want mijnen tijdt en is noch niet vervult. Ende als hy dese
dinghen tot haer gheseght hadde / bleef hy in Galilea. Maer 1
als sijne broeders opgegaen waren/doe ginck hy oock selve op tot
het Feest/niet opentlick/maer als in 't verborghen. De Joden 1
f Joa. 11/56 dan sochten hem in het Feest/ende seyden/ [f] Waer is hy? [g] En- 1
g Joa. 9/16. ende 10/19. de daer was veel gemurmels van hem onder de scharen. Sommi-
h Matth. 21/46. ghe seyden / [h] Hy is goedt: ende andere seyden / Neen: maer hy
Luc. 7/16. verleydt de schare. Nochtans en sprack niemant vrymoedelick 1
Joan. 6/14. ende 7/40. van hem / [i] om de vreese der Joden. Doch als het nu in het 1
i Joa. 9.22. midden van het Feest was / soo ginck Jesus op in den Tempel/
ende 12/42. ende 19/38. ende leerde. Ende de Joden verwonderden haer/seggende/ Hoe 1
weet dese de Schriften / daer hyse niet gheleert en heeft. Jesus 1
k Joa. 3/11. antwoordde haer/ ende seyde / [k] Mijn leere en is mijne niet/maer
ende 8/28. des ghenen die my ghesonden heeft. Soo yemant wil des selfs 1
ende 12/49. ende 14/10. wille doen/ die sal van dese leere bekennen/ of sy uyt Godt is/ dan
l Exo. 20/1. [of] ick van my selven spreke. Die van hem selven spreeckt/ 1
ende 24/3. Acto. 7/53. soeckt sijn eygen eere / maer die de eere soeckt des ghenen die hem
m Matth. 12/14. gesonden heeft/ die is waerachtigh/ende gheen ongherechtigheyt
Marc. 3.6. Joan. 5/18. en is in hem. [l] En heeft Moses u niet de Wet ghegheven/ende 1
ende 10/39. ende 11/53. niemant van u en doet de Wet? [m] Wat soeckt ghy my te dooden?
n Joan. 8. vs. 48/52. De schare antwoordde ende seyde/ [n] Ghy hebt den Duyvel/ wie 2
ende 10/20. soeckt u te dooden? Jesus antwoorde ende seyde tot haer/ Een 2
werck

22 werck hebbe ick ghedaen/ ende ghy verwondert u alle. Daerom
Moses heeft u lieden [o] de besnijdenisse ghegeven (niet datse uyt [o] Levi.12.3
Mose is/ maer [p] uyt den Vaderen) ende ghy besnijdt een mensche [p] Gene.17.10.
23 op den Sabbath. Indien een mensche de besnijdenisse ont-
fanght op den Sabbath/ op dat de Wet Mosis niet ghebroocken
en worde/ zijt ghy toornigh op my/ dat ick eenen geheelen mensche
24 ghesont ghemaeckt hebbe op den Sabbath? [q] En oordeelt niet [q] Deut 1.
25 na het aensien/ maer oordeelt een rechtveerdigh oordeel. Som- 16.17. Prov.24/23.
mighe dan uyt die van Jerusalem seyden/ En is dese niet dien sy Jac 2.1.
26 soecken te dooden? Ende siet hy spreeckt vrymoedelick / ende
sy en segghen hem niet. Souden nu wel de Overste waerlick we-
27 ten/ dat dese waerlick is de Christus? [r] Doch desen weten wy [r] Matth.13
van waer hy is: maer de Christus wanneer hy komen sal / so en 55. Marc.6/3.
28 sal niemant weten van waer hy is. Jesus dan riep inden Tem- Luc 4.22.
pel/leerende eñ seggende/ Ende ghy kent my/ende ghy weet van
waer ick ben: ende ick en ben [s] van my selven niet ghekomen/ [s] Joa.5.43.
[t] maer hy is waerachtigh die my gesonden heeft/welcken ghy-lie- ende 8.42. [t] Joa. 8.26.
29 den niet en kent. Maer [v] ick kenne hem/ want ick ben van hem/ Rom.3.4. [v] Joa.10.15
30 ende hy heeft my gesonden. [x] Sy sochten hem dan te grijpen: [x] Marc.11 18.
maer niemant en sloeg de hant aen hem/ want sijne [y] uyre en was Luc.19.47.
31 noch niet ghekomen. [z] Ende vele uyt de schare gheloofden in ende 20/19. Joan.7.19.
hem/ ende seyden/ wanneer de Christus sal ghekomen zijn/ sal hy ende 8.37. [y] Joa. 8.20
oock meer teeckenen doen/ dan die/ welcke dese ghedaen heeft? [z] Joa. 8/30
32 De Phariseen hoorde dat de schare dit van hem murmelde: en-
de de Phariseen ende de Overpriesters sonden dienaren/op dat sy
33 hem grijpen souden. Jesus dan seyde tot haer / [a] Noch eenen [a] Joan/16.
kleynen tijdt ben ick by u / ende ick gae henen tot den ghenen die 16/
34 my ghesonden heeft. [b] Ghy sult my soecken / ende ghy en sult [b] Joa/8/21
[my] niet vinden: ende daer ick ben/en kondt ghy niet komen. ende 13/33.
35 De Joden dan seyden tot malkanderen / Waer sal dese henen
gaen/dat wy hem niet en sullen vinden? Sal hy tot de verstroeyde
36 Griecken gaen / ende de Griecken leeren? Wat is dit voor een
reden/die hy geseght heeft/Ghy sult my soecken/ende en sult [my]
37 niet vinden: ende daer ick ben en kondt ghy niet komen? Ende
op den [c] laetsten dagh / [zijnde] den grooten [dagh] des Feest/ [c] Lev/23/
stont Jesus ende riep/ seggende/ [d] So yemandt dorstet/ die kome [d] Jes/55 Joan/6/
38 tot my ende drincke. Die in my ghelooft / ghelijckerwijs [e] de Apoc/22/ [e] Jes/12.

Schrift seght / stroomen des levenden waters sullen uyt sijnen
buyck vloeyen. (Ende dit seyde hy [f] van den Gheest/ den welc- 3
ken ontfanghen souden die in hem gheloovden. Want de heylighe
Geest en was noch niet / overmits Jesus noch niet verheerlickt
en was.) Vele dan uyt de schare dese reden hoorende / seyden/ 4
[g] Dese is waerlick de Propheet. Andere seyden / [h] Dese is de 4
Christus. Ende andere seyden / [i] Sal dan de Christus uyt Gali-
lea komen? En seght de Schrift niet / dat de Christus komen 4
sal [k] uyt den zade Davids / ende van het vleck [l] Bethlehem/ daer
David was? Daer wiert dan tweedracht onder de schare / om 4
sijnent wille. Ende sommige van haer wilden hem grijpen: maer 4
niemandt en sloegh de handen aen hem. De dienaers dan qua- 4
men tot de Over-priesters ende Phariseen: ende die seyden tot
haer / Waerom en hebt ghy hem niet ghebracht? De dienaers 4
antwoordden/ Noyt en heeft een mensche alsoo gesproken/ gelijck
dese mensche. De Phariseen dan antwoordden haer / Zijt oock 4
ghylieden verleydt? [m] Heeft yemandt uyt de Overste in hem 4
gelooft / ofte uyt de Phariseen? Maer dese schare / die de Wet 4
niet en weet / is vervloeckt. Nicodemus seyde tot haer / welc- 5
ke [n] des nachts tot hem ghekomen was/ zijnde een uyt haer/
[o] Oordeelt oock onse Wet den mensche / ten zy datse eerst van 5
hem gehoort heeft / ende verstaet wat hy doet? Sy antwoord- 5
den ende seyden tot hem / Zijt ghy oock uyt Galilea? Onder-
soeckt ende siet / dat uyt Galilea geen Propheet opgestaen en is.
Ende een yegheliick ginck henen na sijn huys. 5

f Jes. 44.3. Joel 2. 28/ Actor. 2/ 17.
g Matth. 21.46. Luc.7.16. Joan.6. 14.
h Joan.4/ 43.
i Joa. 1.47.
k Psal. 132. 11.
l Mich.5/1. Matt. 2/6.
m Jesa. 33. 18. Joan.12.42. 1.Cor/1/20/ ende 2.8/
n Joan. 3.2/ ende 19/ 39/
o Exo/23.1. Levi/19.15. Deut.1.17. ende 17.8. ende/19.15.

Het viij. Capittel.

1 Christus leert smorghens vroech in den Tempel. 3 Alwaer de Schriftgheleerde ende Phariseen een vrouwe in overspel bevonden tot hem brenghen. 7 Doch hy maeckt haer in haer voornemen beschaemt / schrijvende op de aerde / ende laet de vrouwe met een vermaninghe gaen. 12 Leert dat hy het licht der wereldt is. 13 Ende verantwoordt hem teghen de Phariseen / soo niet sijn eyghen / als met sijns Vaders ghetuyghenisse. 21 Seght den Joden aen / datse hem te vergheefs soecken sullen/ ende in hare sonden sterven / soose in hem niet en ghelooven. 25 Verklaert wie hy is/ ende van wien hy is ghesonden. 31 Belooft den ghenen die in hem ghelooven kennisse der waerheyt / ende vryheyt van de dienstbaerheyt der sonde. 37 Bewijst dat de ongeloovige Joden haer te onrecht beroemden/ datse Abrahams ende Godts kinderen waren: ende seght haer aen/ datse kinderen des Duyvels zijn/ om datse sijne begheerten volbrengen. 46 Straft haer ongeloove. 48 Waer over sy hem voor een Samaritaen schelden/ die den Duyvel heeft. 49 'T welck hy ontkent ende wederleght. 56 Ende ghetuyght dat Abraham sijnen dagh gesien heeft/ ende dat hy gewéest is eer Abraham was. 59 Waerom sy hem willen steenighen.

MAer Jesus ginck na den Olijf-bergh.
Ende des morghens vroegh quam hy wederom in den
Tempel / ende alle het volck quam tot hem: ende nederghesetten
zijnde/

zijnde/leerde hy haer. Ende de Schriftgeleerde ende de Phari=
seen brachten tot hem een vrouwe in overspel gegrepen: Ende
haer gestelt hebbende in't midden/seyden sy tot hem/ Meester/ dese
vrouwe is op de daet selve gegrepen/ overspel begaende. [a] Ende [a] Lev. 20. 10. Deut. 22. 22
Moses heeft ons in de wet geboden/ dat de sulcke gesteenight sul=
len worden: Ghy dan wat seght ghy? Ende dit seyden sy/ hem
versoeckende/ op dat sy [yet] hadden/ om hem te beschuldighen.
Maer Jesus nederbuckende/ schreef met den vinger in de aerde.
Ende als sy hem bleven vragen/ rechtede hy hem op/ ende seyde
tot haer/ [b] Die van u lieden sonder sonden is/ werpe eerst den steen [b] Deut. 17. 7
op haer. Ende wederom nederbuckende schreef hy in de aerde.
Maer sy [dit] hoorende/ en van [hare] conscientie overtuyght
zijnde/ gingen uyt/ d'een na d'ander/ beginnende vande oudtste tot
de laetste: ende Jesus wiert alleen gelaten/ en de vrouwe in't mid=
den staende. Ende Jesus hem oprechtende/ ende niemant sien=
de dan de vrouwe/ seyde tot haer/ Vrouwe/ waer zijn dese uwe be=
schuldigers? en heeft u niemant veroordeelt? En sy seyde/ Nie=
mant Heere. Ende Jesus seyde tot haer/ So en veroordeele ick u
oock niet: gaet henen/ ende [c] en sondight niet meer. Jesus dan [c] Joa. 5. 14
sprack wederom tot haerlieden/ seggende/ [d] Ick ben het licht der [d] Jes. 42/ 16 Joan. 1. 9.
wereldt: die my volght en sal in de duysternisse niet wandelen/ ende. 9. 5.
maer sal het licht des levens hebben. De Phariseen dan seyden ende 12. 35 36.
tot hem/ Ghy getuyght van u selven: uw' getuygenisse en is niet
waerachtigh. Jesus antwoordde/ ende seyde tot haer/ [e] Hoe= [e] Joan. 5. 3
wel ick van my selven getuyge/ so is [nochtans] mijn getuygenis= [f] Num. 35 30.
se waerachtigh: want ick weet van waer ick ghekomen ben/ ende Deut. 17. 6
waer ick henen gae: maer ghylieden en weet niet van waer ick ende 19. 15
kome/ ende waer ick henen gae. Ghy oordeelt na den vleesche/ Mat. 18. 16 2. Cor. 13/
ick en oordeele niemandt. Ende indien ick oock oordeele/ mijn Hebr. 10/ 28
oordeel is waerachtigh: want ick en ben niet alleen/ maer ick/ [g] Matth. 17. ende 17.
ende de Vader die my gesonden heeft. [f] Ende daer is oock in u= Marc. 1. 1 ende 9/ 7.
we Wet gheschreven/ dat het ghetuyghenisse van twee menschen Luc. 3. 2 ende 9/ 35/
waerachtigh is. Ick ben't die van my selven getuyge/ ende [g] de Joan/ 1. 3 ende 5. 37.
Vader die my gesonden heeft/ getuyght van my. Sy dan seyden ende 6. 27
tot hem/ Waer is uwe Vader? Jesus antwoordde/ [h] Ghy en ken= [h] Joan. 16 [i] Joan. 14
net noch my/ noch mijnen Vader: [i] indien ghy my kendet/ soo
soudt ghy oock mijnen Vader kennen. Dese woorden sprack

k Joan.7.30 Jesus by de Schat-kiste/leerende in den Tempel: [k] ende niemant
en greep hem/ Want sijne ure en was noch niet ghekomen.
l Joan.7.34 Jesus dan seyde wederom tot haer/ [l] Jck gae henen/ ende ghy 21
ende 13.33. sult my soecken / ende in uwe sonde sult ghy sterven: daer ick he-
nen gae en kondt ghy-lieden niet komen. De Joden dan sey- 22
den/ Sal hy oock hem selven dooden / om dat hy seght / Daer ick
henen gae en kondt ghy lieden niet komen? Ende hy seyde tot 23
m Joan.3/31. haer / [m] Ghylieden zijt van beneden ick ben van boven: ghy zijt
uyt deser werelt / ick en ben niet uyt dese werelt. Jck hebbe u 24
dan gheseght / dat ghy in uwe sonden sult sterven. Want indien
ghy niet en gelooft dat ick [die] ben / ghy sult in uwe sonden ster-
ven. Sy seyde dan tot hem / Wie zijt ghy? Ende Jesus seyde 25
tot haer/ Dat ick van den beginne u lieden oock segge. Jck heb- 26
be vele dingen van u te seggen/ende te oordeelen: maer die my ge-
o Joan.7.28. sonden heeft [o] is waerachtigh: [p] ende de dingen die ick van hem
Rom.3.4. gehoort hebbe/deselve spreke ick tot de werelt. Sy en verstonden 27
p Joan. 15.15. niet dat hy haer van den Vader sprack. Jesus dan seyde tot 28
q Num 21.9 haer / [q] Wanneer ghy den Sone des menschen sult verhooght
Reg.18.4. hebben/dan sult ghy verstaen dat ick [die] ben/ ende [dat] ick van
Joan.3.14. ende 12.32. my selven niets en doe / [r] maer dese dinghen spreke ick / ghelijck
Joa.3.11. ende 7.16. ende 12.49. mijn Vader my geleert heeft. [s] Ende die my gesonden heeft / is 29
14. 10.24. Joa.14/10 met my. De Vader en heeft my niet alleen gelaten/ want ick altijt
ende 16.32. doe/dat hem behagelijck is. Als hy dese dingen sprack/ [t] geloof- 30
Joan.7.31 Rom.6. den vele in hem. Jesus dan seyde tot de Joden/die [in] hem ge- 31
Gala.5.1. loofden/ Jndien ghy-lieden in mijn woort blijvet/ so zijt gy waer-
Pet. 2.16. Mat. 3/9 lijck mijne discipelen. Ende sult de waerheyt verstaen/ [v] ende de 32
waerheyt sal u vry maken. Sy antwoorden hem / [x] Wy zijn 33
Abrahams zaedt/ ende en hebben noyt yemant gedient: hoe seght
ghy [dan]/ Ghy sult vry worden? Jesus antwoordde haer/ 34
Voorwaer / voorwaer segghe ick u / Een yeghelijck die de sonde
Rom. 6.20 doet / [y] is een dienstknecht der sonde. Ende de dienstknecht en 35
Pet.2.19. blijft niet eeuwichlijck in het huys: de sone blijfter eeuwichlijck.
Rom.8.2. [z] Jndien dan de Sone u sal vry ghemaeckt hebben/ so sult ghy 36
waerlijck vry zijn. Jck weet dat ghy Abrahams zaet zijt: maer 37
Joan.3.11 ghy soeckt my te dooden / want mijn woordt en heeft in u gheen
e.7.16. plaetse. [a] Jck spreke dat ick by mijnen Vader ghesien hebbe: 38
e 12.49. e 14.10. ghy doet dan oock / dat ghy by uwen Vader ghesien hebt.

Sy

39 Sy antwoordden ende seyden tot hem / Abraham is onse va-
der. Jesus seyde tot haer / [b] Indien ghy Abrahams kinderen b Rom 2,28
waert / soo soudt ghy de wercken Abrahams doen. ende.9.7.
40 Maer nu soeckt ghy my te dooden / een mensche [c] die u de c Joan 17
waerheydt gesproken hebbe / welcke ick van Godt gehoort hebbe. 17.
41 Dat en dede Abraham niet. Ghy doet de wercken uwes va-
ders. Sy seyden dan tot hem / Wy en zijn niet geboren uyt hoere-
42 rye: wy hebben eenen Vader / [namelick] Godt. Jesus dan sey-
de tot haer / Indien Godt uwe vader ware / so soudet ghy my lief
hebben : want ick ben van Godt uytghegaen / ende kome [van
hem]. [d] Want ick en ben oock van my selven niet ghekomen / maer d Joa.5/ 43.
43 hy heeft my gesonden. Waerom en kent ghy mijne sprake niet? ende 7.29.
[Het is] om dat ghy mijn woort niet en kondt hooren.
44 [e] Ghy zijt uyt den vader den Duyvel / ende wilt de begheerten e 1.Joa.3,8
uwes vaders doen. [f] Die was een menschen-moorder van den f Gen.3.1.
beginne / ende en is in de waerheyt [g] niet staende ghebleven : want 2.Cori. 11.3.
geen waerheyt en is in hem. Wanneer hy de leughen spreeckt / soo 1.Joan. 3.8.
spreeckt hy uyt sijn eyghen: want hy is een leugenaer / ende de va- g Judi/ v.6.
45 der der selve [leugen]. Maer my / om dat ick [u] de waerheydt
46 segge / en gelooft ghy niet. Wie van u overtuyght my van son-
de? ende indien ick de waerheyt segge / waerom en gelooft ghy my
47 niet? [h] Die uyt Godt is hoort de woorden Godts : daerom h Joan.6.37
en hoort ghylieden niet / om dat ghy uyt Godt niet en zijt. ende 10.26.
48 De Joden dan antwoordden ende seyden tot hem / En segghen 27. 1.Joan. 4.6.
wy niet wel dat ghy een Samaritaen zijt / [i] ende den Duyvel i Joa.7/20. ende 10/20.
49 hebt? Jesus antwoordde / Ick en hebbe den Duyvel niet / [k] maer k Joa.7/18.
50 ick eere mijnen Vader / ende ghy ont-eert my. [Doch] ick en
soecke mijne eere niet : daer is een diese soeckt ende oordeelt.
51 Voorwaer / voorwaer segghe ick u / [l] soo yemant mijn woordt l Joa.5/24.
sal bewaert hebben / die en sal den doot niet sien in der eeuwicheyt. ende 11/ 25.
52 De Joden dan seyden tot hem / Nu bekennen wy dat ghy den
Duyvel hebt. Abraham is gestorven / ende de Propheten : ende
seght ghy / Soo yemant mijn woort bewaert sal hebben / die en sal
53 den doot niet smaken in der eeuwicheyt? Zijt ghy meerder dan
onse vader Abraham / [m] welcke ghestorven is ? ende de Prophe- m Hebr. 11.
54 ten zijn gestorven: wien maeckt ghy u selven? Jesus antwoord- 13.
de / Indien ick my selven eere / soo en is mijne eere niets: mijn Va-

der ist die my eert / welcken ghy seght dat uwe Godt is. Ende 5
ghy en kent hem niet / maer ick kenne hem: ende indien ick seg=
ghe dat ick hem niet en kenne/ so sal ick u lieden gelijck zijn / [dat
is] een leugenaer: maer ick kenne hem ende beware sijn woort.
Abraham uwe vader heeft met verheuginghe verlanght/ 5
n Gen. 17. 17 Luc. 10/24. Heb. 11/13. n op dat hy mijnen dagh sien soude: ende hy heeft [hem] ghesien/
ende is verblijdt geweest. De Joden dan seyden tot hem/ Ghy 5
en hebt noch geen vijfticht jaren/ ende hebt ghy Abraham gesien?
Jesus seyde tot haer/ Voorwaer/ voorwaer segghe ick u / Eer 5
o Luce. 4. 29 Joan. 10. vers. 31/39. ende 11. 8. Abraham was/ ben ick. o Sy namen dan steenen op/ dat syse op 5
hem wierpen/ Maer Jesus verberghde hem/ ende ginck uyt den
Tempel/ gaende door het midden van haer: eñ ginck also voorby.

Het ix. Capittel.

1 Christus eenen blindt-geborenen sijne ooghen met slick op eenen Sabbath bestrijckende/ ende bevelende hem de oogen te wasschen in 't water Siloam / maeckt hem siende. 8 'T welck de blinde sijnen ghebueren / van haer ghevraeght zijnde / verhaelt. 13 ende wordt ghebracht tot de Phariseen / den welcken hy 't selve oock verhaelt. 16 Waer over sy Christum lasteren / als eenen verbreker des Sabbaths / ende twijfelen of dese blindt ghweest was. 18 Ende ontbieden daerom sijne ouders/ die wel bekennen dat hy blindt gheboren was / maer voorders haer beroepen op hares soons ghetuyghenisse. 24 welcken sy andermael roepen ende ondervraghen. 27 Die haer antwoordt/ ende uyt dit werck betuyght dat Christus geen sondaer/ maer uyt Godt is. 34 ende wort daer over van haer smadelick uytghestooten. 35 De blinde van Christo naerder onderrecht zijnde / gelooft in hem / ende bidt hem aen. 40 Christus seght den Phariseen aen/ dat zy gheestelick blindt zijn / ende dat sy daerom in de sonde blyven/ om datse sulcks niet en bekennen.

ENde voorby gaende/ sach hy eenen mensche blindt van de ghe=
boorte af: Ende sijne Discipelen vraeghden hem/ seggende/
Rabbi/ wie heefter ghesondight? dese ofte sijne ouders / dat hy
blindt soude gheboren worden? Jesus antwoordde/ Noch dese
a Joa/11/4. en heeft gesondight/ noch sijne ouders: a maer [dit is geschiet] op
dat de wercken Godts in hem souden gheopenbaert worden.
b Joan. 5. 19 b Ick moet wercken de wercken des ghenen die my ghesonden heeft/ so langh het dagh is: de nacht komt/ wanneer niemant
wercken en kan. Soo langhe ick in de werelt ben / soo ben ick
c Jeza/42/6 Luc. 2/32/ Joan. 1/ 9/ ende 8. 12/ ende 12. 35/46/ Actor. 13. 47/ d Marc. 8. 23. c het licht der werelt. Dit ghesegt hebbende / d spoogh hy op
de aerde / ende maeckte slijck uyt dat speecksel / ende streeck dat
slijck op de ooghen des blinden/ Ende seyde tot hem / Gaet he=
nen/ wascht u in het bad-water Siloam/ ('t welck overgeset wort
uytghesonden.) Hy dan ginck henen ende wiesch hem / ende
quam siende. De ghebueren dan / ende die hem te voren ghesien
e Actor. 3. 2. hadden dat hy blindt was / seyden / Is dese niet die sat e ende be=
delde? Andere seyden/ Hy ist: ende andere/ Hy is hem gelijck. Hy
seyde / Ick ben 't. Sy dan seyden tot hem/ Hoe zijn u de oogen 1
ghe=

gheopent? Hy antwoordde ende seyde / De mensche ghenaemt
Jesus/ maeckte slijck ende bestreeck mijne ooghen/ ende seyde tot
my / Gaet henen aen het badwater Siloam / ende waschţ u. En-
de ick ginck henen / ende wiesch my/ ende ick wiert siende. Sy
dan seyden tot hem/ Waer is die? Hy seyde/ Ick en weet het niet.
Sy brochten hem tot de Phariseen / hem [namelick] die te vo-
ren blindt [geweest was]. [f] Ende het was Sabbath/ als Jesus f Matth.12.1/
het slijck maeckte / ende sijne oogen opende. De Phariseen dan Marc.2.23.
vraeghden hem oock wederom/ hoe hy siende geworden was. En- Luc.6.1.
de hy seyde tot haer / Hy leyde slijck op mijne ooghen / ende ick Joan.5.9.
wiesch my/ ende ick sie. Sommighe dan uyt de Phariseen sey-
den/ Dese mensche en is van Godt niet : want hy en houdt den
Sabbath niet. Andere seyden/ [g] Hoe kan een mensche [die] een g Joan.3.2. ende 9.33
sondaer is/ sulcke teeckenen doen ? [h] Ende daer was tweedracht h Joan.7.12
onder haer. Sy seyden wederom tot den blinden: Ghy / wat ende 10.19.
seght ghy van hem/ dewijle hy uwe ooghen geopent heeft? Ende
hy seyde/ [i] Hy is een Propheet. De Joden dan en geloofdē van i Luc.7.16/
hem niet dat hy blindt geweest was/ ende siende was ghewordē/ ende 24.19.
tot dat sy geroepen hadden de ouders des genen/die siende gewor- Joan.4.19.
den was. Ende sy vraeghden haer/seggende/ Is dese uwe sone/ ende.6.14.
welcke ghy seght dat blindt geboren is? Hoe siet hy dan nu?
Sijne ouders antwoordden haer ende seyden / Wy weten dat
dese onse sone is / ende dat hy blindt geboren is : Maer hoe hy
nu siet/en weten wy niet: of wie sijne oogen geopent heeft/ en we-
ten wy niet: hy heeft [sijnen] ouderdom/ vraghet hem selve: hy sal
van hem selven spreken. Dit seyden sijne ouders / [k] om dat sy k Joa.7/13. ende 12/42.
de Joden vreesden. [l] Want de Joden hadden alreede te samen l Joa.12.42.
een besluyt ghemaeckt / so yemant hem belede Christum te zijn/
dat die uyt de Synagoge soude ghewørpen worden.
Daerom seyden sijne ouders/ Hy heeft [sijnen] ouderdom/ vrae-
get hem selve. Sy dan riepen voor de tweedemael den mensche
die blindt gheweest was / ende seyden tot hem / [m] Geeft Godt de m Jos.7.19
eere : wy weten dat dese mensche een sondaer is. Hy dan ant-
woordde / ende seyde / Of hy een sondaer is en weet ick niet : een
dinck weet ick/dat ick blint was/en nu sie. Eñ sy seyden weder-
om tot hem / Wat heeft hy u gedaen? hoe heeft hy uwe oogen ge-
opent? Hy antwoordde haer / Ick hebt u alreede geseght / ende

ghy

ghy en hebt het niet ghehoort: wat wilt ghy 't wederom hooren?
Wilt ghylieden oock ſijne Diſcipelen worden? Sy gaven hem
dan ſcheld-woorden/ende ſeyden/Ghy zijt ſijn Diſcipel: maer wy
zijn Moſis Diſcipelen. Wy weten dat Godt tot Moſem ghe-
ſproken heeft/maer deſen en weten wy niet van waer hy is. De
menſche antwoordde/ en ſeyde tot haer/ Hier in is immers [wat]
wonders/ dat ghy niet en weet van waer hy is/ ende [nochtans]
n Prov.15. 29. ende 28/9. Jeſ.1/15. Mich.3/4. heeft hy mijne ooghen geopent. n Ende wy weten dat Godt de
ſondaers niet en hoort: maer ſo yemant godtvruchtigh is/ ende
ſijnen wille doet/ dien hoort hy. Van [alle] eeuwe en is het niet
gehoort/ dat yemant eens blint-geborenen ooghen geopent heeft.
Indien deſe van Godt niet en ware/ hy en ſoude niets konnen
doen. Sy antwoordden/ ende ſeyden tot hem/ Ghy zijt ghe-
heel in ſonden geboren/ende leert ghy ons? Ende ſy wierpen hem
uyt. Jeſus hoorde dat ſy hem uytgeworpen hadden/ ende hem
vindende/ ſeyde hy tot hem/Gheloost ghy in den Sone Godts?
Hy antwoordde/ende ſeyde/Wie is hy Heere/op dat ick in hem
mach ghelooven? Ende Jeſus ſeyde tot hem/ Ende ghy hebt
o Joan/ 4. 26. hem geſien/ o ende die met u ſpreeckt/deſelve is 't. Ende hy ſey-
de/ Jck gheloove/ Heere: ende hy aenbadt hem. Ende Jeſus
p Joan/3/ 17. ende 12/47. ſeyde/ p Jck ben tot een oordeel in deſe wereldt gekomen/ q op dat
q Matth/ 13/13. de gene die niet en ſien/ſien moghen/ende die ſien/ blindt worden.
Ende dit hoorden [eenighe] uyt de Phariſeen/ die by hem wa-
ren/ ende ſeyden tot hem/ Zijn wy [dan] oock blindt? Jeſus
ſeyde tot haer/ Jndien ghy blint waert/ſo en ſoudt ghy geen ſon-
de hebben: maer nu ſegget ghy/Wy ſien: ſo blijft dan uwe ſonde.

Het x. Capittel.

1 Door de ghelijckeniſſe van de eyghenſchappen eens getrouwen herders/ bewijſt Chriſtus dat hy de ware Herder is van ſijne ſchapen. 7 als oock de ware deure des ſchaeps-ſtals. 12 ende geen huer-linck/ 14 Alſoo hy ſijn leven ghewillichlick ſtelt voor ſijne ſchapen. 19 waer over de Joden onder malkanderen twiſten. 22 Chriſtus zijnde te Jeruſalem/ op het Feeſt van de vernieuwinghe des Tem-pels/wort van de Joden omringht ende gevraeght/of hy de Chriſtus is. 25 'twelck hy betuyght/ende bewijſt uyt ſijne wercken. 26 Seght dat ſy in hem niet en ghelooven/om datſe van ſijne ſchapen niet en zijn. 27 Maer dat ſijne ſchapen in hem ghelooven: ende datſe van hem ende ſijnen Vader ten eeu-wigen leven bewaert worden. 31 De Joden willen hem ſteenighen als een laſteraer. 34 Maer hy verantwoordt hem ſelven uyt de Schriſture/ ende met ſijne wercken/dat hy hem ſelven met recht den Sone Godts genaemt heeft. 39 Ende komt uyt hare handen/wijckende nae den Jordaen.

VOorwaer/ voorwaer ſegge ick u lieden/die niet in en gaet door
de deure in den ſtal der ſchapen/ maer van elders inklimt/ die
is een dief ende moordenaer. Maer die door de deure ingaet/is
een herder der ſchapen. Deſen doet de deur-wachter open/ en-

de de

de de schapen hooren sijne stemme : ende hy roept sijne schapen
by namen / ende leydtse uyt. Ende wanneer hy sijne schapen
uytghedreven heeft / so gaet hy voor haer henen / ende de schapen
volgen hem / overmidts sy sijne stemme kennen. Maer eenen
vreemden en sullen sy geensins volgen / maer sullen van hem vlie-
den : overmidts sy de stemme der vremde niet en kennen. Dese
gelijckenisse seyde Jesus tot haer: maer sy en verstonden niet wat
het was / dat hy tot haer sprack. Jesus dan seyde wederom tot
haer / Voorwaer / voorwaer segge ick u / Ick ben de deure der scha-
pen. Alle / soo vele alsser voor my zijn ghekomen / zijn dieven
ende moordenaers / maer de schapen en hebben haer niet gehoort.
[a] Ick ben de deure : indien yemant door my ingaet / die sal be- a Joan/14/6
houden worden / ende hy sal ingaen ende uytgaen / ende weyde
vinden. De dief en komt niet dan op dat hy steele / ende slachte /
ende verderve: Ick ben gekomen op dat sy het leven hebben / ende
overvloedt hebben. [b] Ick ben de goede Herder : de goede Her- b Jez/40/11
der stelt sijn leven voor de schapen. [c] Maer de huerlinck / ende Ezec/34/23/
die gheen herder en is / wien de schapen niet eygen en zijn / siet den Hebr/13/20/
wolf komen / ende verlaet de schapen / ende vliedt : ende de wolf 1 Pet/5/4/
grijptse / ende verstropt de schapen. Ende de huerlinck vliedt / c Zach/11/
overmidts hy een huerlinck is / ende en heeft gheen sorghe voor de 16/
schapen. Ick ben de goede Herder : ende [d] ick kenne de mijne / d 2/Tim/2/
ende worde van de mijne gekent. [e] Gelijckerwijs de Vader my 19/
kent / [alsoo] kenne ick oock den Vader : ende ick stelle mijn leven e Matth/11/
voor de schapen. Ick hebbe noch andere schapen / die van desen 27/
stal niet en zijn : dese moet ick oock toebrenghen : ende sy sullen Luc/10/22
mijne stemme hooren / [f] ende het sal worden een kudde / [ende] een Joan/6/46
herder. Daerom heeft my de Vader lief / overmits ick [g] mijn le- ende 7/29/
ven aflegghe / op dat ick 't selve wederom neme. Niemant en f Ezech/37/22/
neemt het selve van my / maer ick legge het van my selven af: [h] ick g Jez/53/1
hebbe macht het selve af te leggen: ende hebbe macht het selve we- h Joan 2/1
derom te nemen. Dit ghebodt hebbe ick van mijnen Vader
ontfanghen. [i] Daer wierdt dan wederom tweedracht onder de i Joan/7/1
Joden / om deser woorden wille. Ende vele van haer seyden ende 9/16/
[k] Hy heeft den duyvel / ende is uytsinnich: wat hoort ghy hem ? k Joan/7/
Andere seyden / dit en zijn gheen woorden eens besetenen: [l] kan en 8/48/52/
oock de duyvel der blinden ooghen openen ? Ende het was het l Exo/4/11
Psal/94/9
ende 146/8

feest

feest der vernieuwinghe des Tempels te Jerusalem / ende het
m 1.Reg.6/3 was winter. Ende Jesus wandelde in den Tempel / [m] in het 23
Acto.3/ 11. ende 5/12. voorhof Salomons. De Joden dan omringhden hem / ende 24
seyden tot hem/Hoe langhe houdt ghy onse Ziele op? indien ghy
de Christus zijt / seght het ons vry uyt. Jesus antwoordde 25
n Joa.5/36. haer / Ick heb 't u ghesegeht / ende ghy en ghelooft het niet. [n] De
wercken die ick doe in den name mijns Vaders/die getuygen van
my. Maer ghy lieden en ghelooft niet/want ghy en zijt niet van 26
o Joa.8/47. mijne schapen/ ghelijck ick u ghesegeht hebbe. [o] Mijne schapen 27
hooren mijne stemme/ ende ick kenne de selve/ ende sy volgen my.
p Joa.6/39. Ende ick geve haer het eeuwighe leven: [p] ende sy en sullen niet 28
ende 17/12. ende 18/9. verloren gaen in der eeuwicheydt/ende niemant en sal de selve uyt
mijne handt rucken. Mijn Vader diese my ghegheven heeft/is 29
meerder dan alle / ende niemant en kanse rucken uyt de handt
q Jes. 54/5. mijns Vaders. [q] Ick ende de Vader zijn een. 30
Joan. 5/19. ende 14/9. [r] De Joden dan namen wederom steenen op/ om hem te steeni- 31
ende 17/5. r Joan.8. gen. Jesus antwoordde haer/ Ick hebbe u vele treflijcke werc- 32
59. ende 11/8. ken ghetoont van mijnen Vader : om welck werck van die stee-
nighte ghy my? De Joden antwoordden hem/seggende/Wy en 33
s Joan.5/18 steenigen u niet over [eenigh] goet werck / [s] maer over [Godts-]
lasteringhe / ende om dat ghy een mensche zijnde u selven Godt
maeckt. Jesus antwoordde haer / En isser niet gheschreven in 34
t Psal.82/6. uwe Wet / [t] Ick hebbe ghesegeht ghy zijt Goden? Indien [de 35
wet] die Goden ghenaemt heeft/tot welcke het woort Godts ghe-
schiet is/ende de Schrift niet en kan gebroken worden: Seght 36
v Joa.6/27. ghylieden [tot my] / [v] dien de Vader gheheylight ende in de wereldt
x Joa.5/17. gesonden heeft/ghy lastert [Godt]/om dat ick [x] gesegeht hebbe/ick
y Joan. 15. 24. ben Godts Sone? [y] Indien ick niet en doe de wercken mijns 37
Vaders/ so en ghelooft my niet: Maer indien ickse doe/ ende so 38
ghy my niet en ghelooft / soo ghelooft de wercken: op dat ghy
z Joan. 14. meughet bekennen ende ghelooven / [z] dat de Vader in my is / ende
11. ende 17/21. ick in hem. [a] Sy sochten dan wederom hem te grijpen/ende hy 39
a Luc. 4/29. ontginck uyt hare handt. Ende hy ginck wederom over den 40
Joan. 8/59. b Joa. 1.28. Jordaen/tot de plaetse [b] daer Joannes eerst doopte/ende hy bleef
ende 3/23. aldaer. Ende vele quamen tot hem ende seyden / Joannes en- 41
dede wel gheen teecken: maer alles wat Joannes van dese seyde/
was waer. Ende vele gheloofden aldaer in hem. 42

Het xj. Capittel.

1 Lazarus is kranck tot Bethanien/ 3 Waerom de susters aen Christum senden. 7 die na Judea gaet/ 11 Lazarus sterft ondertusschen. 17 Ende Christus gaet na Bethanien om hem op te wecken. 20 Alwaer hem Martha ontmoet/ met welcke hy spreeckt vande opstandinghe haers broeders/ ende aller gheloovighen. 28 Ende daer na oock Maria. 35 Christus weent ende komt aen't graf. 39 Vindt hem vier daghen begraven. 41 Bidt sijnen Vader/ ende weckt hem op. 45 Waer over vele in hem ghelooven. 46 ende andere boodtschappen het den Overpriesters. 47 Welcke daer over haren Raedt vergaderen. 50 waer Cajaphas onwetende propheteert van de vrucht des doots Christi. 53 ende besloten wordt / datmen hem sal dooden. 54 maer ontwijckt na de stadt Ephraim. 55 Wort op het Feest van Pascha gesocht. 57 ende de Overpriesters geven een ghebodt uyt/datmen hem sal aenbrenghen.

ENde daer was een seker [man] kranck/[ghenaemt] Lazarus/
van Bethanien / uyt het vleck Marie ende haers susters
Marthe. a (Maria nu was de gene die den Heere gesalft heeft a Mat.26/6
met salve/ ende sijne voeten afghedrooght heeft met haren hayre: Marc.14.3.
welcker broeder Lazarus kranck was.) Sijne susters dan son- Luc.7.37. Joan.12/3.
den tot hem/ segghende/ Heere/ siet/ dien ghy lief hebt/is kranck.
Ende Jesus [dat] hoorende/seyde/Dese kranckheyt en is niet
tot der doodt / b maer ter heerlickheydt Godts : op dat de Sone b Joan. 9/3.
Godts door de selve verheerlickt worde. Jesus nu hadde Mar- ende 11/49.
tham/ende hare suster/ende Lazarum lief. Als hy dan gehoort
hadde dat hy kranck was / doe bleef hy [noch] twee daghen inde
plaetse daer hy was. Daer na seyde hy voorder tot de Discipe-
len / Laet ons wederom na Judeam gaen. De Discipelen sey-
den tot hem/ Rabbi/ c de Joden hebben u nu [onlanghs] gesocht c Joa. 8/59.
te steenighen / ende gaet ghy wederom derwaerts? Jesus ant- ende 10/31.
woordde/Zijnder niet twaelf uyren inden dagh? Indien yemant
in den dagh wandelt/ soo en stoot hy hem niet : overmidts hy het
licht deser werelt siet : Maer indien yemant in der nacht wan-
delt / soo stoot hy hem : overmidts het licht in hem niet en is.
Dit sprack hy : ende daer na seyde hy tot haer : Lazarus onse
vriendt d slaept: maer ick gae henen om hem uyt den slaep op te d Mat. 9/24.
wecken. Sijne Discipelen dan seyden/ Heere / indien hy slaept/ Marc.5/39. Luc.8/52.
o sal hy ghesont worden. Doch Jesus hadde ghesproken van
ijne doot: maer sy meynden dat hy sprack van de ruste des slaeps.
Doe seyde dan Jesus tot haer vry uyt / Lazarus is gestorven:
5 Ende ick ben blijde om uwent wille / dat ick daer niet gheweest
en ben / op dat ghy gelooven meught: doch laet ons tot hem gaen.
6 Thomas dan / ghenaemt Didymus / seyde tot [sijnen] mede-
discipelen/ Laet ons oock gaen/op dat wy met hem sterven.
7 Jesus dan gekomen zijnde / vont dat hy nu vier daghen in het

graf

graf gheweest was. (Bethania nu was na-by Jerusalem/ on= 18
trent vijftien stadien van[daer]). Ende vele uyt den Joden wa= 19
ren ghekomen tot Martham ende Mariam / op dat sy haer ver=
troosten souden over haren broeder. Martha dan / als sy 20
hoorde dat Jesus quam / ginck hem te ghemoete : doch Maria
bleef in huys sitten. Soo seyde Martha dan tot Jesum / Hee= 21
re waert ghy hier gheweest / soo en ware mijn broeder niet ghe=
storven: Maer oock nu weet ick /dat alles wat ghy van Godt 22
begeeren sult/ Godt u het gheven sal. Jesus seyde tot haer/ 23
uw' broeder sal weder opstaen. Martha seyde tot hem / Ick 24
[e] Dan. 12.2. Luc. 14.14. Joan 5.29. weet dat hy opstaen sal in de [e] opstandinghe ten laetsten daghe.
[f] Joan. 1.4. ende 5/24. ende 14/6. Jesus seyde tot haer / [f] Ick ben de opstandinghe ende het le= 25
ven : [g] die in my ghelooft sal leven / alwaer hy oock ghestorven:
[g] Joan 3/16 36. ende 6.47 1. Joan. 5/10 [h] Ende een yeghelijck die leeft/ ende in my ghelooft/ sal niet ster= 26
ven inder eeuwigheydt. Ghelooft ghy dat? Sy seyde tot hem/ 27
[h] Joan. 6.51 Jae Heere: [i] ick hebbe ghelooft / dat ghy zijt de Christus de Sone
[i] Mat. 16. 16. Godts / die in de werelt komen soude. Ende dit gheseght heb= 28
Marc. 8/29. Luc. 9/20. bende/ ginck sy henen/ende riep Mariam hare suster heymelijck/
Joan. 6/69. segghende / De Meester is daer / ende hy roept u. Dese als sy 29
[dat] hoorde/ stondt haestelijck op / ende ginck tot hem. (Jesus 30
nu en was noch in het vleck niet gekomen: maer was in de plaet=
se/daer hem Martha te ghemoet ghekomen was). De Joden 31
dan die met haer in het huys waren / ende haer vertroosteden,
siende Mariam dat sy haestelick opstondt/ ende uytginck/volgh=
den haer/seggende/ Sy gaet nae het graf/op dat sy aldaer weene.
Maria dan / als sy quam daer Jesus was / ende hem sagh, 32
viel aen sijne voeten/ segghende tot hem/ Heere / indien ghy hier
gheweest waert / soo en ware mijn broeder niet ghestorven.
Jesus dan als hy haer sagh weenen / ende de Joden die met 33
haer quamen/[oock] weenen/ wert hy seer beweeght inden geest/
ende ontroerde hem selven. Ende seyde / Waer hebt ghy hem 34
[k] Luc 19/41 gheleght? Sy seyden tot hem/Heere/komt ende siet het. [k] Jesus 35
weende. De Joden dan seyden / Siet hoe lief hy hem hadde. 36
[l] Joan 9/6. Ende sommighe uyt haer seyden/ En konde hy: [l] die de ooghen 37
des blinden geopent heeft/ niet maecken dat oock dese niet gestor=
ven en ware? Jesus dan wederom in hem selven seer beweeght 38
zijnde/quam tot het graf: ende het was een speloncke/ende eenen
steen

9 steen was daer op geleght. Jesus seyde/Neemt den steen wech/
Martha de suster des gestorvenen seyde tot hem/Heere/ hy rieckt
0 nu al/want hy heeft vier dagen [aldaer geleghen]. Jesus seyde
tot haer/Hebbe ick u niet geseght/dat so ghy glooft/ghy de heer=
1 lickheyt Godts sien sult? Sy namen dan den steen wech / daer
de gestorvene lagh. Ende Jesus hief de ooghen opwaerts / ende
2 seyde / Vader ick dancke u dat ghy my gehoort hebt. Doch ick
wist dat ghy my altijdt hoort: [m] maer om der schare wille / die m Joan. 12. 30.
rontom staet/hebbe ick [dit] geseght/op dat sy souden ghelooven/
3 dat ghy my ghesonden hebt. Ende als hy dit gheseght hadde/
4 riep hy met grooter stemme/Lazare komt uyt. Ende de gestor=
vene quam uyt/gebonden aen handen ende voeten met graf-doec=
ken / ende sijn aenghesicht was omwonden [n] met eenen sweet- n Joan.20/7
doeck. Jesus seyde tot haer/ Ontbindt hem/ende laet hem henen
5 gaen. Vele dan uyt de Joden/die tot Mariam ghekomen wa=
ren/ ende aenschouwt hadden 't ghene Jesus gedaen hadde/ ghe=
6 loofden in hem. Maer sommige van haer gingen tot de Phari=
7 seen/ende seyden tot haer 't ghene Jesus ghedaen hadde. [o] De o Psal.2/2. Mat.26/3.
Overpriesters dan ende de Phariseen vergaderden den Raedt/ Mar.14/1.
ende seyden / [p] Wat sullen wy doen? want dese mensche doet vele Luc.22/2.
8 teeckenen. Indien wy hem also laten [geworden]/sy sullen alle Actor.4/27.
in hem gelooven/ ende de Romeynen sullen komen/ende wech ne= p Joan.12. 19.
9 men beyde onse plaetse ende volck. Ende een uyt haer / [name=
lick] Cajaphas/die des selven jaers Hoogepriester was/seyde tot
0 haer/ Ghy en verstaet niets: Noch ghy en[bedenckt]niet/[q] dat q Joan.18. 14.
het ons nut is/dat een mensche sterve voor het volck/ ende het ge=
1 heele volck niet verloren en gae. Ende dit seyde hy niet uyt hem
selven: maer zijnde Hoogepriester des selven jaers/ propheteerde
2 hy / dat Jesus sterven soude voor het volck: Ende niet alleen
voor dat volck/ maer op dat hy oock de kinderen Godts/ die ver=
3 stroyt waren / [r] tot een soude vergaderen. Van dien dagh dan r Ephes.2.
4 af/raedtslaeghden sy te samen/ dat sy hem dooden souden. Je= 14/15/16.
sus dan en wandelde niet meer vrylick onder de Joden: maer
ginck van daer na het landt by de woestijne / na de stadt ghe=
naemt Ephraim: ende verkeerde aldaer met sijne discipelen.
Ende het Pascha der Joden was na-by / ende vele uyt dat
landt ginghen op na Jerusalem voor het Pascha / op dat sy haer

Joan.7/11. selven reynighden. [f] Sy sochten dan Jesum / ende seyden on- 5
der malkanderen/ staende inden Tempel/ Wat dunckt u? [dunckt
u] dat hy niet komen en sal tot het Feest? De Overpriesters 5
nu ende de Phariseen hadden een ghebodt ghegheven/ dat soo ye-
mandt wiste waer hy was/ hy het soude te kennen gheven/ op dat
sy hem mochten vanghen.

Het xij. Capittel.

1 Christus tot Bethanien met Lazaro aen tafel sittende/ 3 wordt van Maria ghesalft/ 4 ware
over sy van Juda berispt/ 7 maer van Christo verdedight wordt. 9 Vele Joden komen om Laza-
rum te sien. 10 waerom de Overpriesters hem oock soecken te dooden. 12 Christus rijdt na Jeru-
salem op eenen esel/ende wort van de schare/met blijdtschap ende geluckwenschinge als de Coninck Js-
raels ontfangen. 20 Eenige Griecken begheeren Jesum te sien/ende sy spreken Philippum daer over
aen. 23 waer uyt Christus oorsake neemt te handelen van de vrucht sijns doodts/door de ghelijckenisse
van een terwen-graen. 27 Wort in sijn ziele beroert/ende bidt sijnen Vader/ ende wort door een stem-
me uyt den hemel verklaert. 29 Onderrecht de schare wederom van de vrucht ende maniere sijns
doots: ende vermaentse in sijn licht te wandelen. 37 De Joden blijven verhart/gelijck door Jesaiam
was voorseght. 42 Doch vele uyt de Overste ghelooven in hem / maer derven hem niet belijden.
44 Hy vermaent wederom tot geloove/ende tot de belijdenisse des selven.

a Mat.26/6 [a] JEsus dan quam ses daghen voor het Pascha te Bethanien/
Marc.14/3 daer Lazarus was / die ghestorven was gheweest welcken hy
Luc.7.37. Joan.11/2. opghewekt / hadde uyt den dooden. Sy bereyden hem dan al-
daer een avondtmael / ende Martha diende: ende Lazarus was
een van de ghene die met hem aensaten. Maria dan ghenomen
hebbende een pondt salve van onvervalschte seer kostelicke Nar-
dus/heeft de voeten Jesu gesalft/ende met haren hayre sijne voe-
ten afghedrooght / ende het huys wiert vervult van den reuck der
salve. Soo seyde dan een van sijne Discipelen/ [namelick] Ju-
b Marc.14. das Simonis Iscariot die hem verraden soude/ [b] Waerom en
is dese salve niet verkocht voor dry hondert penninghen/ende den
armen ghegheven? Ende dit seyde hy / niet om dat hy besorght
c Joan.13. 9. was voor den armen / maer om dat hy een dief was/ [c] ende hadde
de burse/ende droegh het gene gegeven wiert. Jesus dan seyde/
d Marc.14. Laet af van haer: Sy heeft dit bewaert teghen [d] den dagh mijner
begravenisse. Want de [e] arme hebt ghy-lieden altijdt met u/
e Deu.15.11 Mat.26.11. Marc.14.7. maer my en hebt ghy niet altijdt. Een groote schare dan der
Joden verstont dat hy aldaer was: ende quamen niet alleen om
f Joan.11. 4. Jesus wille/ maer op dat sy oock Lazarum souden sien/ [f] dien hy
uyt den dooden op-geweckt hadde. Ende de Overpriesters be- 1
raedtslaeghden / dat sy oock Lazarum dooden souden. Want 1
vele van de Joden gingen henen om sijnen't wille/ende geloofden
g Mat.21.8 Marc.11.8. Luc.19.36. in Jesum. [g] Des anderen daeghs een groote schare/ die tot het 1
Feest ghekomen was/ hoorende dat Jesus na Jerusalem quam/
Namen

3 Namen de tacken van palm-boomen/ ende ginghen uyt hem te [h] Pſal. 118. 26.
gemoete/ende riepen/Hoſanna/[h] Geſegent [is] hy die komt inden
4 name des Heeren/ [hy die is] de Coninck Iſraëls. Ende Je=
ſus vondt eenen jonghen Ezel/ende ſat daer op: ghelijck geſchꝛe=
5 ven is/ [i] En vꝛeeſt niet ghy dochter Sion: Siet uw' Coninck [i] Jeſ. 62/11. Zach. 9/9.
6 komt/ſittende op het veulen eener eſelinne. Doch dit en verſton= Mat. 21/5.
den ſijne diſcipelen in't eerſte niet: maer als Jeſus verheerlickt
was/doe wierden ſy indachtigh dat dit van hem geſchꝛeven was/
7 ende [dat] ſy hem dit ghedaen hadden. De ſchare dan die met
hem was/ getuyghde dat hy Lazarum uyt het graf geroepen/ en=
8 de hem uyt den dooden opgheweckt hadde. Daerom ginck oock
de ſchare hem te ghemoete/ overmits ſy gehooꝛt hadde/ dat hy dat
9 teecken ghedaen hadde. De Phariſeen dan ſeyden onder mal=
kanderen/[k] Siet ghy[wel]dat ghy gantſch niet en vooꝛdert? ſiet/ [k] Joan. 11. 47.
0 de [gheheele] werelt gaet hem na. Ende daer waren ſommighe
Grieckẽ uyt de ghene [l] die op ghekomen waren/ op dat ſy op het [l] Actoꝛ. 8/27
1 Feeſt ſouden aenbidden. Deſe dan ginghen tot Philippum/
[m] die van Bethſaida in Galilea was/ ende baden hem ſegghende/ [m] Joan. 1. 1
2 Heere/wy wilden/Jeſum[wel]ſien. Philippus quam/ende ſey=
de 't Andꝛee:ende Andꝛeas ende Philippus wederom ſeyden 't Je=
3 ſu. Maer Jeſus antwooꝛdde haer/ſeggende/De uyre is geko=
men / [n] dat de Sone des menſchen ſal verheerlickt woꝛden. [n] Joan. 13.
4 Vooꝛwaer/ vooꝛwaer ſegghe ick u/ [o] Indien het terwen graen 32. ende 17. 1.
in de aerde niet en valt ende ſterft/ſoo blijft het ſelve alleen: maer [o] 1. Coꝛ. 15
5 indien het ſterft / ſoo bꝛenght het veel vꝛucht vooꝛt. [p] Die ſijn 36.
leven lief heeft ſal 't ſelve verlieſen: ende die ſijn leven haet in de= [p] Matt. 1 39.
6 ſe wereldt / ſal 't ſelve bewaren tot het eeuwighe leven. Soo ende 16/25
yemandt my dient / die volghe my: ende [q] daer ick ben / aldaer Marc. 8/3 Luc. 9/24.
ſal oock mijn dienaer zijn. Ende ſoo yemandt my dient/de Vader ende 17. 33
7 ſal hem eeren. [r] Nu is mijn ziele ontroert: ende wat ſal ick ſeg= [q] Joan. 14 ende 17/24
ghen? Vader verloſt my uyt deſe uyre. Maer hierom ben ick [r] Matt. 2 vſſ. 37/38.
8 in deſe uyre ghekomen. Vader/ verheerlickt uwen name. Daer 39.
quam dan een ſtemme uyt den hemel / [ſegghende] / Ende ick Marc. 14
hebbe [hem] verheerlickt / ende ick ſal [hem] wederom verheer= 34. Luc. 22/44
9 licken. De ſchare dan die daer ſtondt / ende [dit] hooꝛde / ſeyde
datter een donderſlagh gheſchiet was. Andere ſeyden / Een En=
0 ghel heeft tot hem gheſpꝛoken. Jeſus antwooꝛdde ende ſey=

f Joa.11/42. t Joa.16/11. Ephe.2/2. v Joa.14/30 Coloss.2/15. x Num.21.9. 2.Reg.18/4. Joan.3/14. ende 8/28. y 2.Sam.7.16. 1.Paral.22.10. Psal.45/7. ende 89/37. ende 110/4. Jesai.9/5. Jerem.23/6 Ezec.37/26. Dan.2/44. ende 7/14/27 Mich.4/7. Hebr.1/8. z Joan.1/9. ende 8/12. ende 9/5. ende 12/46. a Jer.13/16. Ephes.5/8. 1.Thes.5/4. b Jes.53/1. Rom.10/16. c Jesai.6/9. Ezech.12/2. Mat.13/14. Marc.4/12 Luc.8/10. Acto.28/26. Rom.11/8. d Jesai.6/1. e Joan.7.13/48. f Joan.9/22 g Joan.5/44 h Joan.10.30/ende 14. i Joan.1/9. ende 8/12. ende 9/5. ende 12/35. Jesa.42/6. ende 49/6. Acto.13/47. k Joan.3.17/ende 9.39. l Joan.3/18. ende 8/24.

de/ f Niet om mijnent wille is dese stemme gheschiet / maer om u-
went wille. t Nu is het oordeel deser wereldt: v nu sal de Over- 3
ste deser werelt buyten geworpen worden. x Ende ick/ so wan- 3
neer ick van der aerde sal verhooght zijn / salse alle tot my trec-
ken. (Ende dit seyde hy / beteeckenende hoedanigen doodt hy 3
sterven soude). De schare antwoordde hem/ Wy hebben uyt de 3
Wet ghehoort / y dat de Christus blijft inder eeuwigheydt : ende
hoe seght ghy dat de Sone des menschen moet verhooght wor-
den? Wie is dese Sone des menschen? Jesus dan seyde tot haer/ 3
Noch eenen kleynen tijdt z is het licht by u lieden : a wandelt ter-
wijle ghy het licht hebt / op dat de duysternisse u niet en bevange.
Ende die in de duysternisse wandelt / en weet niet waer hy henen
gaet. Terwijle ghy het licht hebt / ghelooft in het licht / op dat 3
ghy kinderen des lichts meught zijn. Dese dingen sprack Jesus:
ende wech gaende verberghde hy hem van haer. Ende hoe wel 3
hy so vele teeckenen voor haer gedaen hadde/ [nochtans] en ghe-
loofden sy in hem niet: Op dat het woort Esaie des Propheten 3
vervult wierde / dat hy ghesproken heeft/ b Heere / wie heeft onse
predikinge gelooft ? eñ wien is de arm des Heeren geopenbaert?
Daerom en konden sy niet gelooven/dewijle Esaias wederom 3
ghesegt heeft/ c Hy heeft hare oogen verblint/ ende haer herte 4
verhardt : op dat sy met de ooghen niet en sien/ende met het herte
[niet] en verstaen/ ende sy bekeert worden/ende ick haer ghenese.
d Dit seyde Esaias / doe hy sijne heerlickheyt sagh / ende van 4
hem sprack. e Nochtans gheloofden oock selfs vele uyt den O- 4
versten in hem:maer om der Phariseen wille en beleden sy 't niet/
f op dat sy uyt de Synagoge niet en souden gheworpen worden.
g Want sy hadden de eere der menschen lief / meer dan de eere 4
Godts. Ende Jesus riep/ende seyde/Die in my gelooft/en ge- 4
looft in my niet/maer in den genen die my gesonden heeft. h Eñ 4
die my siet / die siet den genen die my gesonden heeft. i Ick ben 4
een licht in de werelt gekomen/ op dat een yegelick die in my ghe-
looft/ in de duysternisse niet en blijve. Ende indien yemant mij- 4
ne woorden gehoort/ende niet gelooft en sal hebben/ick en oordee-
le hem niet. k Want ick en ben niet gekomen op dat ick de wereldt
oordeele / maer op dat isk de wereldt saligh maecke. l Die my 4
verwerpt / ende mijne woorden niet en ontfanght / heeft die hem
oordeelt-

oordeelt: [m] het woordt dat ick ghesproken hebbe/dat sal hem oor= m Marc. 16
49 deelen ten laetsten daghe. [n] Want ick en hebbe uyt my selven 16. n Deut. 18.
niet ghesproken: maer de Vader die my ghesonden heeft/die heeft 18.
my een gebodt gegeven/ wat ick seggen sal/eñ wat ick sprekẽ sal. Joan. 3. 11. ende 7/16.
50 Eñ ick weet dat sijn gebodt het eeuwige leven is. Het gene ick ende 16/13. ende. 8/28.
dan spreke/dat spreke ick also/gelijck my de Vader geseght heeft. ende 14. Vss. 10/24. ende 5/20.

Het xiij. Capittel.

1 Christus van het avondtmael opstaende omgordt hem / ende wascht de voeten sijner Discipelen.
6 't welck Petrus in 't eerste weygert/ende daer na toelaet. 12 Christus vermaent haer dit exempel
sijner nedrigheyt ende gedienstigheyt na te volgen. 18 Voorsegt dat een van haer hem verraden soude/
waer tegen hy sijne Discipelen vertroost. 22 ende wijst Joanni aen met het geven van een ingedoopte
bete/dat het Judas was. 27 die na dat de duyvel in hem gevaren was/uytgaet. 31 Christus spreeckt
daer na met sijne andere Discipelen van sijne verheerlickinge. 34 ende vermaentse tot onderlinge lief=
de. 37 Petrus wil sijn leven voor hem setten: maer Christus voorseght hem dat hy hem drymael ver=
loochenen sal.

ENde voor [a] het Feest van het Pascha / Jesus wetende dat sij= a Matth. 26/2.
ne uyre ghekomen was/dat hy uyt dese werelt soude over gaen Marc. 14/1.
tot den Vader/ also hy de sijne/ die inde werelt waren/ lief gehadt Luc. 22/1.
hadde/so heeft hy'se lief ghehadt tot den eynde. Ende als het a=
vondtmael gedaen was ([b] doe nu de duyvel in het herte van Ju= b Luc. 22/3.
das Simonis Iscariot gegeven hadde/dat hy hem verraden sou= Joan. 13/27.
de)/ Jesus wetende [c] dat de Vader hem alle dinghen in de han= c Matth. 11/27.
den gegeven hadde/[d] ende dat hy van Godt uytgegaen was/ende Joan. 3/35. d Joan. 16.
tot Godt henen ginck/ Stont op van het avontmael/ende leyde 28.
[sijne] kleederen af / ende nemende eenen lijnen doeck / omgordde
hem selven. Daer na goot hy water in het becken / ende begon
de voeten der Discipelen te wasschen / ende af te droogen met den
lijnen doeck/daer mede hy omgordt was. Hy dan quam tot Si=
mon Petrus/ ende die seyde tot hem/ Heere/ [e] sult ghy my de voe= e Matth. 3.
ten wasschen? Jesus antwoordde ende seyde tot hem / Dat ick 14.
doe en weet ghy nu niet / maer ghy sult het na desen verstaen.
Petrus seyde tot hem/ Ghy en sult mijne voeten niet wasschen
in der eeuwigheyt. Jesus antwoordde hem/ Indien ick u niet en
wassche/ ghy en hebt gheen deel met my. Simon Petrus seyde
tot hem/Heere/niet alleen mijne voeten/maer oock de handen ende
het hooft. Jesus seyde tot hem / Die ghewasschen is en heeft
niet van noode dan de voeten te wasschen / maer is gheheel reyn.
[f] Ende ghy-lieden zijt reyn / doch niet alle. [g] Want hy wist f Joan. 15/
wie hem verraden soude: daerom seyde hy / Ghy en zijt niet alle g Joan. 6. 64.
reyn. Als hy dan hare voeten ghewasschen / ende sijne klee=
deren ghenomen hadde/ sat hy wederom aen / ende seyde tot haer/

h Matth. 23/8/10. 1.Cori.8/6. ende 12/3. Philip.2/11.
i Galat.6/1. 2.
k 1.Petr.2. 21. 1.Joan.2/6.
l Matth. 10/24. Luc.6.40. Joa.15/ 20.
m Psal.41. 10. Matth. 26. 23. 1.Joa.2/19.
n Joa.14.29 ende 16/4.
o Matth. 10/40. Luc. 10/16.
p Matth. 26/21. Marc. 14. 18. Luc.22/21. Actor. 1/17. 1.Joan.2. 19.
q Joa.20/2. ende 21/7. 20.
Joan.12/6

Verstaet ghy wat ick u lieden ghedaen hebbe? h Ghy heet my 1
Meester/ eñ Heere/ ende ghy seght wel: want ick ben 't. Indien 1
dan ick/ de Heere ende de Meester uwe voeten gewasschen hebbe/
i soo zijt ghy oock schuldigh malkanders voeten te wasschen.
k Want ick hebbe u een exempel gegeven/ op dat ghelijckerwijs 1
ick u gedaen hebbe/ ghy-lieden oock doet. Voorwaer/ voorwaer 1
segge ick u/ l Een dienstknecht en is niet meerder dan sijn heere/
noch een gesante meerder/ dan die hem gesonden heeft. Indien 1
ghy dese dingen weet/ saligh zijt ghy so ghy de selve doet. Ick 1
en segge niet van u allen: ick weet welcke ick uytverkoren hebbe:
maer [dit gheschiet] op dat de Schrift vervult werde / m Die met
my het broot eet/ heeft tegen my sijn verssen opgeheven. n Van 1
nu segghe ick het u lieder/ eer het ghschiet is/ op dat wanneer het
ghschiet sal zijn/ ghy ghelooven meught dat ick 't ben. Voor- 2
waer/ voorwaer segge ick u/ o So ick yemant sende/ wie [dien] ont-
fangt/ die ontfangt my: ende wie my ontfangt/ die ontfangt hem
die my ghesonden heeft. p Jesus dese dinghen gesegt hebbende/ 2
wiert ontroert inden geest/ ende betuyghde/ ende seyde/ Voorwaer/
voorwaer ick segge u/ dat een van u lieden my sal verraden. De 2
Discipelen dan saghen op malkanderen/ twijfelende van wien hy
[dat] seyde. q Ende een van sijne Discipelen was aensittende 2
in den schoot Jesu/ welcken Jesus lief hadde. Simon Petrus 2
dan wenckte desen / dat hy vraghen soude/ wie hy doch ware van
welcken hy [dit] seyde. Ende dese vallende op de borst Jesu/ 2
seyde tot hem/ Heere/ wie is't? Jesus antwoordde/ dese is't dien 2
ick de bete/ als ickse ingedoopt hebbe/ gheven sal: Ende als hy de
bete ingedoopt hadde/ gaf hy'se Jude Simonis Iscariot. En- 2
de na de bete / doe voer de Satan in hem. Jesus dan seyde tot
hem / Dat ghy doet/ doet het haestelick. Ende dit en verstondt 2
niemant der ghene die aensaten / waer toe hy hem [dat] seyde.
Want sommige meynden/ r dewijle Judas de burse hadde/ dat 2
hem Jesus seyde / Koopt 't ghene wy van noode hebben tot het
Feest: ofte/ dat hy den armen wat gheven soude. Hy dan de bete 3
ghenomen hebbende / ginck terstont uyt. Ende het was nacht.
Als hy dan uytghegaen was/ seyde Jesus/ Nu is de Sone des 3
menschen verheerlickt / ende Godt is in hem verheerlickt. In- 3
dien Godt in hem verheerlickt is/ so sal oock Godt hem verheer-
licken

licken in hem selven / [f] ende hy sal hem terstont verheerlicken.
3 Kinderkens/noch eenen kleynen [tijdt] ben ick by u. [t] Ghy sult
my soecken/ende ghelijck ick den Joden geseght hebbe/ Daer ick
henen gae en kondt ghy niet komen / [also] segghe ick u lieden nu
4 oock. [v] Een nieuw' ghebodt gheve ick u/ dat ghy malkanderen
lief hebt. Gelijck ick u lief gehadt hebbe/dat oock ghy malkande-
5 ren lief hebt. [x] Hier aen sullen sy alle bekennen / dat ghy mijne
6 Discipelen zijt/ so ghy liefde hebt onder malkanderen. Simon
Petrus seyde tot hem/ Heere/ waer gaet ghy henen? Jesus ant-
woordde hem/ Daer ick henen gae/ en kondt ghy my nu niet vol-
7 gen: [y] maer ghy sult my namaels volgen. Petrus seyde tot hem/
Heere/ waerom en kan ick u nu niet volgen? [z] Ick sal mijn leven
8 voor uw' setten. Jesus antwoorde hem/ sult ghy u leven voor
my setten? [a] Voorwaer/ voorwaer segghe ick u/de haen en sal niet
kraeyen/tot dat ghy my drymael verloochent sult hebben.

[f] Joa. 12/23. ende 17/1. [t] Joan. 7/34 ende 8/21. [v] Lev. 19.18 Mat. 22/39 Joa. 15/12. Ephe. 5/2. 1. Thes. 4/9. 1. Pet. 4/8. 1. Joa. 3/23. ende 4/21. [x] 1. Joa. 2/5. ende 4/20. [y] Joan. 21. v. 18. 2. Pet. 1/14. [z] Matth. 26/33. Mar. 14/29 Luc. 22/33. [a] Matth. 26/34. Marc. 14. 30. Luc. 22/34.

Het xiiij. Capittel.

1 Christus vertrooft sijne Discipelen over sijn wech-gaen tot den Vader/dewijle hy ginck om haer in sijns vaders huys woonplaetse te bereyden. 5 Verklaert aen Thomas dat hy de wegh/de waerheyt/ ende 't leven is. 7 ende aen Philippus/dat die hem siet den Vader siet. 12 Belooft haer datse groote wonderwercken sullen doen / ende verkrijghen watse in sijnen name bidden sullen. 16 ende datse den Trooster den Heylighen Gheest sullen ontfanghen. 18 ende geen weesen ghelaten worden. 21 Vermaentse tot sijne liefde/ende tot ghehoorsaemheyt sijner geboden/met belofte van sijne ende des Vaders bywooninghe. 26 ende dat de Heylighe Geest haer alles sal indachtigh maken. 27 Laet haer sijnen vrede. 28 Verklaert datse haer behooren te verblijden / dat hy tot den Vader gaet. 30 Toont sijne gewilligheyt om den Vader oock in 't lijden te ghehoorsamen.

VW' herte en worde niet ontroert: ghy-lieden gelooft in Godt/
gheloooft oock in my. In het huys mijns vaders zijn vele
wooningen: andersins so soude ick het u geseght hebben: ick gae
henen om u plaetse te bereyden. Ende so wanneer ick henen sal
ghegaen zijn/ende u plaetse sal bereyt hebben/ so kome ick weder/
ende sal u tot my nemen / [a] op dat ghy oock zijn meught daer ick
ben. Ende waer ick henen gae weet ghy / ende den wegh weet
ghy. Thomas seyde tot hem/Heere/wy en weten niet waer ghy
henen gaet: ende hoe konnen wy den wegh weten? Jesus sey-
de tot hem / [b] Ick ben de wegh/ [c] ende de waerheyt/ [d] ende het le-
ven. [e] Niemant en komt tot den Vader/dan door my. Indien
ghy-lieden my ghekent haddet/ so soudet ghy oock mijnen Vader
gekent hebben: ende van nu kennet ghy hem/ende hebbet hem ge-
sien. Philippus seyde tot hem/Heere/toont ons den Vader/ende
het is ons ghenoech. Jesus seyde tot hem/Ben ick soo langhen
tijdt met u lieden / ende en hebt ghy my niet ghekendt Philippe?

[a] Joan. 12. 26. ende 17/24. [b] Hebr. 9/8 [c] Joa. 1/17 [d] Joan. 1/4 ende 11/25. [e] Joan. 10/

 [f] Die

f Joan. 10. f Die my gesien heeft/die heeft den vader ghesien : ende hoe seght
30. g Joa.10/38 ghy / Toont ons den Vader ? Gelooft ghy niet g dat ick in den 1
h Joan.7.16 ende 8.28. Vader [ben] / ende de Vader in my is ? h De woorden die ick tot
ende 10/38. u-lieden spreke/ en spreke ick van my selven niet / i maer de Vader
ende 12/49. ende 14.24. die in my blijft/ deselve doet de wercken. Gheloovet my/dat ick 1
ende 16/13. ende 17.21. in den Vader [ben] / ende de Vader in my is / ende indien niet/
i Joan.5/17. k Matth. soo gheloovet my/om de wercken selve. k Voorwaer / voorwaer 1
21/21. Luc.17/6. segge ick u-lieden/die in my gelooft/de wercken die ick doe/ sal hy
Actor.5.12. ende 19/11. oock doen / ende sal meerder doen dan dese. Want ick gae henen
Jer.29/12. Matt.7/7. tot mijnen Vader : l Ende soo wat ghy begeeren sult in mijnen 1
ende 21/22. name/dat sal ick doen : op dat de Vader in den Sone verheerlickt
Marc. 11. 24. worde. So ghy yet begeeren sult in mijnen name / ick sal 't 1
Luc. 11.9. doen. m Indien ghy my lief hebt/ soo bewaert mijne gheboden. 1
Joan.15.7. ende 16.24. Ende ick sal den Vader bidden / ende hy sal u eenen anderen 1
Jacob.1/5. Joa. 3.22. Trooster geven / op dat hy by u blijve inder eeuwigheyt.
n Joan.14. 1/23. [Namelick] den Geest der waerheyt/ welcken de werelt niet en 1
ende 15/10. kan ontfangen/ want sy en siet hem niet / noch en kent hem niet :
Joan. 5/3. Matth. maer ghy kent hem/ want hy blijft by u-lieden/ ende sal in u zijn.
8/20. n Ick en sal u geen weesen laten: ick kome [weder] tot u. 1
Noch eenen kleynen [tijdt]/ ende de werelt en sal my niet meer 1
sien : maer ghy sult my sien : want ick leve / ende ghy sult leven.
In dien dagh sult ghy bekennen / dat ick in mijnen Vader 2
[ben]/ ende ghy in my / ende ick in u. Die mijne geboden heeft/ 2
ende deselve bewaert/die ist die my lief heeft : ende die my lief heeft
sal van mijnen Vader ghelievet worden: ende ick sal hem lief heb-
ben/ ende ick sal my selven aen hem openbaren. Judas / niet de 2
Iscariot / seyde tot hem / Heere wat is het / dat ghy u selven aen
ons sult openbaren/ ende niet aen de werelt ? Jesus antwoorde 2
ende seyde tot hem/ Soo yemant my lief heeft/ die sal mijn woort
bewaren: ende mijn Vader sal hem lief hebben: ende wy sullen tot
hem komen/ ende sullen wooninge by hem maken. Die my niet 2
Joa.7/16. lief en heeft/die en bewaert mijne woorden niet. o Ende het woort
de 8.28. dat ghy-lieden hoort/ en is het mijne niet / maer des Vaders / die
de 12/49. de 14/10. my gesonden heeft. Dese dingen hebbe ick tot u gesproken/ by u 2
de 16/ 13. Luc.24.49 blyvende. p Maer de Trooster de heylighe Gheest / welcken de 2
oa.15/26. de 16.7. Vader senden sal in mijnen name / q die sal u alles leeren / ende sal
ctor.2/4. Joa.16.13 u indachtich maken alles wat ick u gheseght hebbe.

r Vrede

7 [r] Vrede late ick u/ mijnen vrede gheve ick u : niet gelijckerwijs r Phil.4/7.
de werelt [hem]geeft/ gheve ick [hem] u. Uw' herte en worde niet
8 ontroert / noch en zy niet vertsaeght. [s] Ghy hebt ghehoort dat s Joa. 14/3.
ick tot u geseght hebbe / Ick gae henen/ende kome [weder] tot u.
Indien ghy my lief haddet/so soudet ghy u verblijden/om dat ick
gheseght hebbe/ Ick gae henen tot den Vader : want mijn Vader
9 is meerder dan ick. Ende nu hebbe ick het u gheseght eer het ge=
schiet is / [t] op dat wanneer het gheschiet sal zijn / ghy ghelooven t Joan. 13.
3 meugt. Ick en sal niet meer veel met u spreken: [v] want de over= 19.ende 16.4
3 ste deser werelt komt/ ende en heeft aen my niets. Maer op dat v Joan.12 31.ende 16. 11.
de werelt wete dat ick den Vader lief hebbe / en also doe gelijcker= Ephes.2/2.
wijs my de Vader [x] gebodē heeft. Staet op/laet ons van hier gaen. x Joan.10. 18. Hebr. 10. 5.

Het xv. Capittel.

1 Christus verghelijckt hem selven by eenen Wijnstock / ende sijne Discipelen by de rancken / die in hem blijvende / door hem vele vruchten voortbrenghen. 9 Betuyght van sijne bysondere liefde teghen haer/ ende vermaentse tot onderhoudinghe sijner gheboden /ende onderlinghe liefde. 13 Welcke sijne liefde hy daer mede betoont / dat hy sijn leven voor haer stelt. 14 Ende haer sijne vrienden ende uyt=verkorene noemt. 18 Troost'se teghen den haet der wereldt met sijn eygen exempel. 22 Toont dat door sijn woort ende wercken den Joden alle voorwendinghe van onschult benomen is. 26 Ende dat den Heyligen Gheest van hem sal ghetuyghen/ ende sy Apostelen mede.

ICk ben de ware wijn-stock / ende mijn Vader is de landt-man.
[a] Alle rancke die in my geen vrucht en draeght / die neemt hy a Matth.
wech : ende alle die vrucht draeght / die reynight hy / op dat sy 15/13.
meer vrucht drage. [b] Ghy-lieden zijt nu reyn/om het woort dat b Joan. 13.
ick tot u ghesproken hebbe. Blijvet in my/ende ick in u. Gelijc= 10.
kerwijs de rancke geen vrucht en kan dragen van haer selven/ so
sy niet in de wijnstock en blijft : also oock ghy niet / so ghy in my
niet en blijvet. Ick ben de wijnstock / [ende] ghy de rancken :
die in my blijft/ende ick in hem/die draecht veel vrucht: want son=
der my / en kondt ghy niets doen. [c] So yemant in my niet en c Ezech.15
blijft/ [d] die is buyten geworpen / gelijckerwijs de rancke/ ende is 2.&c.
verdorret: ende men vergadert deselve/ende men werptse in't vyer/ d Matth.3 10. ende 7/19.
ende sy worden verbrandt. Indien ghy in my blijvet/ ende mij= Coloss.1.23
ne woorden in u blijven/ [e] so wat ghy wilt / sult ghy begeeren/en= e Jer.29.12
de het sal u gheschieden. Hier in is mijn Vader verheerlickt/dat Matth.7/7 ende 21/22.
ghy veel vrucht draeght: ende ghy sult mijne discipelen zijn. Marc.11.24 Luc.11.9.
Gelijckerwijs de Vader my lief gehadt heeft / hebbe ick oock u Joan.14.13 ende 16. 24.
lief gehadt: blijft in dese mijne liefde. [f] Indien ghy mijne gebo= Jacob.1.5. 1.Joa.3/22.
den bewaert/so sult ghy in mijne liefde blijven: gelijckerwijs ick ende 5.14. f Joan.14.
de geboden mijns Vaders bewaert hebbe/ en blijve in sijne liefde. 15.21.23 g Joan.5.3

g Lev. 19. 18. Mat. 22. 39. Joa. 13. 24. Ephes. 5. 2. 1. Thes. 4. 9. 1. Petr. 4. 8. 1. Joa. 3. 23. ende 4. 21. h Rom. 5/7. Ephes. 5/2. 1. Joa. 3. 16. i Matt. 12. 50. 2. Cor. 5/16. Galat. 5/6. ende 6/15. Coloss. 3/11. k Joa. 8/20. l Joa. 10/13. Ephes. 1/4. m Matth. 28/19. Marc. 16. 15. Coloss. 1/6. n 1. Joan. 3. 13. o Joan. 17. 14. Galat. 1/10. p Matth. 10/24. Luc. 6/40. Joa. 13/16. q Matth. 24/9. Joan. 16/2. r Matt. 10. 22. s Rom. 16/3. Rom. 4/15. ende 5/20/ t Joan. 10. 37. v Psal. 35/ 19. ende 69/5. Joan/14/ 16. ende 16/7/ Actor. 5/32/ y Luc. 24/49 Actor. 1/8. z ende 5/32.

Dese dingẽ hebbe ick tot u gesproken / op dat mijne blijdtschap 1
in u blijve / ende uwe blijtschap vervult werde. g Dit is mijn 1
gebodt / dat ghy malkanderen lief hebt / gelijckerwijs ick u lief ge=
hadt hebbe. h Niemant en heeft meerder liefde als dese / dat ye= 1
mant sijn leven sette voor sijne vrienden. i Ghy zijt mijne vrien= 1
den / so ghy doet wat ick u ghebiede. Ick en heete u niet meer 1
dienst-knechten : want de dienst-knecht en weet niet wat sijn hee=
re doet: maer ick hebbe u vrienden genoemt / k want al wat ick van
mijnen Vader gehoort hebbe / [dat] hebbe ick u bekent gemaeckt.
l Ghy en hebt my niet uytverkoren / maer ick hebbe u uytver= 1
koren / ende ick hebbe u gestelt m dat ghy soudt henen gaen ende
vrucht dragen / ende [dat] uwe vrucht blijve: op dat soo wat ghy
van den Vader begheeren sult in mijnen name / hy u [dat] gheve.
Dit ghebiede ick u / op dat ghy malkanderen lief hebt.
n Indien u de werelt haet / so weet dat sy my eer dan u ghehaet 1
heeft. o Indien ghy van de werelt waert / so soude de werelt het 1
hare lief hebben : Doch om dat ghy van de werelt niet en zijt /
maer ick u uyt de werelt hebbe uytverkoren / daerom haet u de
werelt. Gedenckt des woorts dat ick u gheseght hebbe / p Een= 2
dienst-knecht en is niet meerder dan sijn heere. q Indien sy my
vervolght hebben / sy sullen oock u vervolghen : indien sy mijn
woort bewaert hebben / sy sullen oock het uwe bewaren. r Maer= 2
alle dese dingen sullen sy doen om mijns naems wille / om dat sy
hem niet en kennen die my ghesonden heeft. s Indien ick niet= 2
ghekomen en ware / ende tot haer ghesproken en hadde / sy en had=
den gheen sonde: maer nu en hebben sy gheen voorwendsel voor
hare sonde. Die my haet / die haet oock mijnen Vader. 2
t Indien ick de wercken onder haer niet en hadde ghedaen / die 2
niemandt anders gedaen en heeft / sy en hadden geen sonde : maer
nu hebben syse gesien : ende beyde my ende mijnen Vader gehaet.
Maer [dit geschiet] op dat het woort vervult worde / dat in ha= 2
re Wet gheschreven is / v Sy hebben my sonder oorsaecke gehaet.
x Maer wanneer de Trooster sal gekomen zijn / y dien ick u sen= 2
den sal van den Vader / [namelick] de Geest der waerheyt / die van
den Vader uytgaet / die sal van my ghetuygen. z Ende ghy sult 2
oock getuygen / want ghy zijt van den beginne met my geweest.

Het xvj. Capittel.

1 Christus voorseght sijnen Discipelen/ datse sullen vervolght worden. 5 Ende vertroost haer met de belofte des Heylighen Geest / die de werelt sal overtuygen van sonde/ gherechticheydt / ende oordeel. 12 Ende haer in alle waerheydt leyden. 16 Verklaert dat hy haest van haer wechghenomen / doch wederom eenen kleynen tijt sal ghesien worden. 20 ende dat hare droefheydt haest in blijdtschap sal verandert worden ghelijck de ween van een vrouwe alsse ghebaert heeft. 23 Vermaent haer in sijnen name te bidden / met belofte van verhoort te sullen worden. 28 Ende verklaert vry uyt / sonder ghelijckenisse/ dat hy de werelt verlaet. 29 Twelck de Discipelen verstaen/ ende worden in haer geloove versterckt. 31 Hy waerschouwt haer/datse verstroyt sullen worden : ende belooft haer sijnen vrede.

DEse dingen hebbe ick tot u gesproken / op dat ghy niet ge-er-
gert en wort. [a] Sy sullen u uyt de Synagoghen werpen:
ja de ure komt / dat een yeghelick die u sal dooden / sal meynen a Joan.9/22. 34.
Gode eenen dienst te doen. [b] Ende dese dingen sullen sy u doen/ ende 12.42.
om dat sy den Vader niet gekent en hebben/nochte my. [c] Maer b Joan.15. 21. 1.Cor.2/8.
dese dinghen hebbe ick tot u ghesproken / op dat wanneer de ure c Joan.13.
sal ghekomen zijn/ ghy der selver meught ghedencken dat ickse u 19. ende 14/29.
geseght hebbe : doch dese dinghen en hebbe ick u van 't begin niet
gheseght / om dat ick by u lieden was. Ende nu gae ick henen
tot den ghenen die my ghesonden heeft / ende niemant van u en
vraeght my/ Waer gaet ghy henen? Maer om dat ick dese din-
ghen tot u ghesproken hebbe/ so heeft de droefheyt uw' herte ver-
vult. Doch ick segghe u de waerheyt/het is u nut dat ick wech
gae : want indien ick niet wech en gae/so en sal de Trooster tot u
niet komen : [d] maer indien ick henen gae / so sal ick hem tot u sen-
den. Ende die ghekomen zijnde/sal de werelt overtuyghen van d Luc.24/49
sonde/ende van gherechtigheydt/ende van oordeel. Van sonde/ Joa.14/26. ende 15/26.
om dat sy in my niet en gelooven: Eñ van gerechtigheyt/om dat
ick tot mijnen Vader henen gae/eñ ghy en sult my niet meer sien:
Ende van oordeel / [e] om dat de Overste deser werelt geoordeelt e Joan.12.
is. Noch vele dingen hebbe ick u te segge/doch ghy en kont die 31.
nu niet draghen. Maer wanneer die sal gekomen zijn/[name- ende 14/30.
lick] de Geest der waerheyt/ [f] hy sal u in alle de waerheyt leyden. Ephes.2.2. Coloss.2/15.
[g] Want hy en sal van hem selven niet spreken/maer so wat hy sal f Joan.14. 26.
gehoort hebben/sal hy spreken/ ende de toekomende dingen sal hy g Joan.12.
u verkondigen. Die sal my verheerlicken: want hy sal't uyt het 49.
mijne nemen/ende sal't u verkondigen. [h] Al wat de Vader heeft/
is mijne: daeromme hebbe ick gheseght/dat hy 't uyt het mijne sal h Joan.17.
nemen/ende u verkondigen. [i] Eenen kleynen[tijdt]ende ghy en 10.
sult my niet sien: eñ wederom / eenen kleynen [tijdt] ende ghy sult i Joa.7/33.
my sien/want ick gae henen tot den Vader. [Sommige]dan uyt
sijne

sijne discipelen seyden tot malkanderen / Wat is dit dat hy tot
ons seght/ Eenen kleynen [tijdt]/ ende ghy en sult my niet sien:
ende wederom/ eenen kleynen [tijdt]/ende ghy sult my sien: ende/
Want ick gae henen tot den Vader? Sy seyden dan : Wat is
dit dat hy seght / Eenen kleynen [tijdt]? Wy en weten niet wat
hy seght. Jesus dan bekende dat sy hem wilden vraghen/ ende
seyde tot haer/ Vraeght ghy daer van onder malkanderen/ dat ick
geseght hebbe / Eenen kleynen [tijdt]/ ende ghy en sult my niet
sien : ende wederom/eenen kleynen [tijdt]/ ende ghy sult my sien?
Voorwaer / voorwaer ick segghe u / dat ghy sult schreyen / en
klaeghlijck weenen/ maer de werelt sal haer verblijden: ende ghy
sult bedroeft zijn/ maer uwe droefheyt sal tot blijdtschap worden.
k Jesa.26.17. k Een vrouwe wanneer sy baert/ heeft droefheyt / dewijle hare
ure gekomen is: maer wanneer sy het kindeken gebaert heeft/ so
en gedenckt sy de benautheyt niet meer / om de blijdtschap dat een
mensche ter werelt gheboren is. Ende ghy dan hebt nu wel
l Joan.20.20. droefheyt / maer ick sal u wederom sien/ l ende uw' herte sal hem
verblijden / ende niemandt en sal uwe blijdtschap van u wech ne-
m Jerem. 29.12. Matth.7.7. ende 21.22. Marc.11.24. Luc.11.9. Joa.14.13. ende 15.7. Jacob.1.5. 1.Joa.3.22. ende 5.14. men. Ende in dien dagh en sult ghy my niets vragen. m Voor-
waer voorwaer ick segge u / al wat ghy den Vader sult bidden in
mijnen name / [dat] sal hy u geven. Tot noch toe en hebt ghy
niet ghebeden in mijnen name : bidt ende ghy sult ontfanghen/
op dat uwe blijtschap vervult zy. Dese dinghen hebbe ick door
ghelijckenissen tot u ghesproken : maer de ure komt / dat ick niet
meer door gelijckenisse tot u spreken en sal/ maer sal u vry uyt van
den Vader verkondigen. In dien dagh sult ghy in mijnen na-
me bidden / ende ick en segge u niet dat ick den Vader voor u bid-
den sal. Want de Vader selve heeft u lief / dewijle ghy my lief
n Joan.17. gehadt hebt/ n ende hebt geloofft dat ick van Godt ben uytgegaen.
o Joan.13.3 o Ick ben van den Vader uytgegaen/ ende ben in de werelt ge-
komen: wederom verlate ick de werelt/ende gae henen tot den Va-
der. Sijne discipelen seyden tot hem/ Siet/ nu spreeckt ghy vry
uyt/ende en segt geen gelijckenisse. Nu weten wy p dat ghy alle
p Joan.21.17. dingen weet / eñ ghy en hebt niet van noode dat u yemant vrage.
q Zach.13.7 Mat.26.31. Marc.14.27. Hierom ghelooven wy dat ghy van Godt uytgegaen zijt. Jesus
antwoordde haer/Gelooft ghy nu? q Siet/de ure komt/ende is
nu gekomen/dat ghy sult verstroyt wordē/eē yegelick na het sijne/
ende

ende ghy my alleen sult laten. [r] Ende [nochtans] en ben ick niet
alleen: want de Vader is met my. Dese dinghen hebbe ick tot u
ghesproken / [s] op dat ghy in my vrede hebbet. In de werelt sult
ghy verdruckinghe hebben: maer hebbet goeden moedt / ick heb-
be de werelt overwonnen.

r Joa. 8. 29. ende 14. 10.
s Jesa. 9. 5. Joan. 14. 27. Rom. 5. 1. Ephes. 2. 13. Coloss. 1. 20.

Het xvij. Capittel.

1 Christus als onse Hooghepriester hem bereydende tot syn lijden ende sterven / bidt sijnen Vader dat
hy hem verheerlickt om het eeuwige leven te gheven die hem kennen. 4 Verhaelt hoe getrouwelick
ende met wat vreucht hy 't werck / dat hem opgeleght was / heeft volbracht. 9 Bidt voor syne Apo-
stelen / datse de Vader beware in eenicheyt der liefde. 15 Van den boosen. 17 ende heylige in syne
waerheyt. 20 Bidt oock voor alle die door haer woort in hem sullen ghelooven. 21 Datse moghen
eenich zijn. 24 Ende by hem zijn daer hy is / om sijne heerlickheyt te aenschouwen.

DIt heeft Jesus ghesproken / ende hy hief sijne ooghen op na
den hemel / ende seyde / Vader / [a] de ure is gekomen / verheer-
lickt uwen Sone / op dat oock uw' Sone u verheerlicke. [b] Ge-
lijckerwijs ghy hem macht gegeven hebt over alle vleesch / op dat
al wat ghy hem gegeven hebt / hy haer het eeuwighe leven geve.
Ende [c] dit is het eeuwige leven / dat sy u kennen den eenighen
waerachtigen Godt ende Jesum Christum / dien ghy ghesonden
hebt. [d] Ick hebbe u verheerlickt op der aerden: [e] ick hebbe
voleyndight het werck / dat ghy my ghegheven hebt om te doen.
Ende nu verheerlickt my ghy Vader by u selven / met de heer-
lickheyt / [f] die ick by u hadde / eer de werelt was. Ick hebbe
uwen naem geopenbaert den menschen / die ghy my uyt de werelt
gegeven hebt. Sy waren uwe / ende ghy hebt my de selve ghege-
ven / ende sy hebben uw' woort bewaert. Nu hebben sy bekent
dat alles / wat ghy my gegheven hebt van u is. Want de woor-
den die ghy my gegeven hebt / hebbe ick haer gegeven / en sy heb-
ben'se ontfangen / [g] ende sy hebben waerlijck bekent / dat ick van u
uytgegaen ben / ende hebben gelooft / dat ghy my gesonden hebt.
Ick bidde voor haer: ick en bidde niet voor de werelt / maer voor
de gene die ghy my gegeven hebt / want sy zijn uwe. Ende [h] al
het mijne is uwe / ende het uwe is mijne: ende ick ben in haer ver-
heerlickt. Ende ick en ben niet meer in de werelt / maer dese zijn
in de werelt / Ende ick kome tot u. Heylige Vader / bewaertse in
uwen name / die ghy my gegeven hebt / op dat sy een zijn / ghelijck
als wy. [i] Doe ick met haer in de werelt was / bewaerde ickse in
uwen name. [k] Die ghy my gegeven hebt / hebbe ick bewaert / ende
niemant uyt haer en is verloren gegaen / dan de sone der verderfe-
nisse / op dat [l] de Schrift vervult worde. Maer nu kome ick tot
u / ende

a Joan. 12. 23. ende 13. 32.
b Psal. 8. 7. Mat. 11 / 27 ende 5 / 8. ende 28 / 18. Luc / 10 / 22. Joan / 3. 35. ende 5 / 27. 1. Cor / 15 25 / Philip. 2 / 10. Hebr / 2 / 8.
c Jes / 53 / 11 Jer / 9. 23.
d Joan. 13 / 32. ende 14 / 13.
e Joa / 4 / 34 / ende 19 / 30 /
f Joa. 1 / 1 / 2 ende 10 / 30 ende 14 / 9 /
g Joan / 16 / 27 /
h Joan / 16, 15 /
i Joa / 6 / 39 ende 10 / 28, ende 18 /
k Jes / 8 / 18 Heb / 2, 13.

u/ ende spreke dit in de werelt/ op dat sy mijne blijdtschap verbul
mogen hebben in haer selven. Ick hebbe haer uw' woort gege 14
m Joan.15. 19. ven / [m] ende de werelt heeft'se gehaet/ om dat sy van de werelt nie
en zijn/ ghelijck als ick van de werelt niet en ben. Ick en bidd 15
niet dat ghy haer uyt de werelt wech neemt / maer dat ghy hae
bewaert van den boosen. Sy en zijn niet van de werelt/ghelij 16
kerwijs ick van de werelt niet en ben. Heylightse in uwe waer 17
n Joan.8. 40. heydt: [n] uw' woordt is de waerheydt. [o] Gelijckerwijs ghy m 18
o Joa.20. 21. gesonden hebt in de werelt/ [also] hebbe ick haer oock in de were
p 1.Cor.1. 2.30. gesonden. [p] Ende ick heylige my selven voor haer / op/dat ooc 19
1.Thes.4.7. sy gheheylight mogen zijn in waerheyt. Ende ick en bidde ni 20
alleen voor dese/ maer oock voor de ghene die door haer woordt i
q Joan.10. 38. my gelooven sullen. Op dat sy alle [q] een zijn/gelijckerwijs gh 21
ende 14.11. Vader in my/ende ick in u / dat oock sy in ons een zijn : op dat d
Galat.3.28. werelt gheloove dat ghy my ghesonden hebt. Ende ick hebb 22
haer de heerlickheyt gegeven/die ghy my gegeven hebt / op dat s
een zijn/ghelijck als wy een zijn. Ick in haer/ende ghy in my 23
op dat sy volmaeckt zijn in een/ ende op dat de werelt bekenne/da
ghy my gesonden hebt/ende haer lief gehadt hebt: gelijck ghy m
r Joan.12. 26. lief ghehadt hebt. [r] Vader / ick wil dat daer ick ben/ oock die h 24
ende.14.3. my zijn die ghy my ghegeven hebt: op dat sy mijne heerlickheyt
moghen aenschouwen / die ghy my gegeven hebt / want ghy heb
my lief gehadt/ voor de grontlegginghe der werelt.
s Joan.15. 21. Rechtveerdighe Vader/[s] de werelt en heeft u niet gekent: ma
ende 16.3. ick hebbe u ghekent/ [t] ende dese hebben bekent/dat ghy my geso
t Joan.16. 27. den hebt. Ende ick hebbe haer uwen name bekent ghemaeckt
ende 17.8. ende sal [hem] bekent maken : op dat de liefde daer mede ghy m
lief ghehadt hebt in haer zy / ende ick in haer.

Het xviij. Capittel.

1 Christus gaet met zijne discipelen in eenen hof. 2 Alwaer Judas komt met de bende / om hem
vanghen. 4 Welcke bende op Christi aensprake ter aerden valt. 10 Petrus houwt Malchus
oore af/ waer over hem Christus bestraft. 13 Christus wort ghevanghen ende eerst tot Annas / e
van daer tot Cajaphas gebracht. 15 Wort van Petro gevolght/ende daer na verloochent. 19
Cajaphas ondervraeght / over zijne Discipelen ende leere. 22 Van een der dienaren gheslagh
welcken hy daer over bestraft. 25 Wort van Petro noch tweemael verloochent. 28 Voor Pilat
22.Sam.15. 23. in't Richt-huys ghebracht / die nae zijne beschuldinge vraeght / ende hem het oordeel der Joden
overgeven. 33 Wort van Pilato ondervraeght na zijn Coninckrijck / t'welcke hy betuyght van de
Matth.26. 36. werelt niet te zijn. 38 Pilatus verklaert hem onschuldigh / ende wil hem los laten. 40 Mae
Marc.14. 32. Joden begheeren Barrabbam.
Luc.22.39. [a] IEsus dit ghesegt hebbende ginck uyt met sijne Discipele
over de beke Cedron / daer een hof was / in welcken hy gin
en

ende ſijne Diſcipelen. Ende Judas / die hem verriet/ wiſt oock
die plaetſe/de wijſle Jeſus aldaer dickwils vergadert was geweeſt
met ſijne Diſcipelen. [b] Judas dan genomen hebbende de bende b Matt.26.
krijghs-knechten] /ende [eenige] dienaers vande Overprieſters 47.
ende Phariſeen/ quam aldaer met lanteernen/ ende fackelen/ ende Marc.14.
wapenen. Jeſus dan wetende alles wat over hem komen ſou= 43.
de / ginck uyt/ ende ſeyde tot haer/ Wien ſoeckt ghy? Luc.22.47.
Sy antwoorden hem/ Jeſum den Nazarener. Jeſus ſeyde tot
haer/Jck ben't. Ende Judas die hem verriet/ſtont oock by haer.
Als hy dan tot haer ſeyde/ Jck ben't/ gingen ſy achterwaerts/
ende vielen ter aerde. Hy vraeghde haer dan wederom/ Wien
ſoeckt ghy? ende ſy ſeyden/ Jeſum den Nazarener.
Jeſus antwoordde/Jck hebbe u geſeght dat ick 't ben. Jndien
ghy dan my ſoeckt / ſo laet deſe henen gaen. Op dat het woordt
vervult ſoude worden / dat hy gheſeght hadde : [c] uyt de ghene die c Joan.6.39
ghy my gegheven hebt / en hebbe ick niemandt verloren. [d] Si= ende 10.28.
mon Petrus dan hebbende een ſweert / trock 't ſelve [uyt] / ende ende 17.12.
ſloegh des Hoogen-Prieſters dienſtknecht/ ende hieuw ſijne rech= d Matt.26.
ter oore af. Ende de name des dienſtknechs was Malchus. 51.
Jeſus dan ſeyde tot Petrum / Steeckt uw' ſweerdt in de ſchee= Mar.14.47
de. Den [e] drinck-beker die my de Vader gegeven heeft/ſal ick dien Luc.22.50.
niet drincken? De bende dan/ende de Overſte over duyſent/ende e Matth.
de dienaers der Joden namen Jeſum geſamentlick / ende bonden 20.22.
hem / [f] Ende leydden hem henen / eerſt tot [g] Annam : want hy ende.26.39.
was des wijfs vader van Cajaphas : welcke des ſelven jaers f Matth.
Hooge-prieſter was. [h] Cajaphas nu was de gene die den Jo= 26.57.
den gheraden hadde / dat het nut was dat een menſche voor het Marc.14.
volck ſtorve. [i] Ende Simon Petrus volghde Jeſum/ ende een 53.
ander diſcipel. Deſe diſcipel nu was den Hoogen-prieſter bekent/ Luc.22.54.
ende ginck met Jeſu in des Hoogen-prieſters ſale. Ende Pe= g Luc.3.2.
trus ſtont buytẽ aen de deure. De ander diſcipel dan/ die den Hoo= h Joan.11.
ghen-prieſter bekent was / ginck uyt / ende ſprack met de deur= 50.
waerſter / ende brachte Petrum in. De dienſtmaeght dan die de i Matth.26
deur-waerſter was / ſeyde tot Petrum / En zijt oock ghy niet uyt 58.
de diſcipelen van deſen menſche? Hy ſeyde/ Jck en ben niet. Marc.14.
8 Ende de dienſtknechten ende de dienaers ſtonden / hebbende 54.
een kool-vyer ghemaeckt / om dat het koudt was / ende warmden Luc.22.54.
haer.

k Mat. 26. 67. Marc. 14. 69. Luc. 22. 55. haer. [k] Petrus stont by haer ende warmde hem. De Hooghe- 9
priester dan vraeghde Jesum van sijne discipelen/ ende van sijne
l Joa. 7. 26 leere. Jesus antwoordde hem / [l] Ick hebbe vry uyt ghesproken
tot de werelt: ick hebbe alle tijdt geleert in de Synagoge ende in
den Tempel/ daer de Joden van alle plaetsen t' samen komen: en-
de in't verborghen en hebbe ick niets ghesproken. Wat onder-
vraeght ghy my? ondervraegt de gene die't gehoort hebben/ wat
ick tot haer gesproken hebbe: siet/ dese weten wat ick geseght heb-
be. Ende als hy dit seyde/ een van de dienaren die daer by stont/
m Jerem. 20. 2. Actor. 23/2. [m] gaf Jesu eenen kinneback-slagh/ seggende/ Antwoordt ghy al-
so den Hoogen-priester? Jesus antwoordde hem / Indien ick
qualick ghesproken hebbe / betuyght van het quade: ende indien
n Mat. 26. vs. 57. Marc. 14. 53. Luc. 22. 54. wel / waerom slaet ghy my? ([n] Annas dan hadde hem ghebon-
den gesonden tot Cajaphas den Hoogen-priester.) [o] Ende Si-
mon Petrus stondt ende warmde hem: sy seyden dan tot hem/ En
o Matt. 26. 71. Marc. 14. 69. Luc. 22. 58. zijt oock ghy niet uyt sijne discipelen? Hy loochende het/ ende sey-
de/ Ick en ben niet. Een van de dienstknechten des Hooghen-
priesters / dien maeghschap was van den ghenen dien Petrus d
oore afgehouwen hadde/ seyde/ Hebbe ick u niet ghesien in den h
p Joan. 13. 31. met hem? Petrus dan loochende het wederom. [p] Ende terston
q Matth. 27. 1. Marc. 15. 1. Luc. 22. 66. ende 23. 1. kraeyde de haen. [q] Sy dan leyden Jesum van Cajapha in he
Recht-huys. Ende het was smorgens vroech: ende sy en ginge
niet in't Recht-huys / [r] op dat sy niet verontreynicht en souden
r Act. 10. 28. ende 11. 3. worden / maer op dat sy het Pascha eten mochten.
Pilatus dan ginck tot haer uyt/ ende seyde Wat beschuldingh
brenght ghy tegen desen mensche? Sy antwoordden ende sey
den tot hem/ Indien dese gheen quaet-doender en ware/ so en sou
den wy hem u niet overghelevert hebben. Pilatus dan seyde t
haer/ Neemt ghy hem/ ende oordeelt hem na uwe wet. De Jode
dan seyden tot hem / Het en is ons niet gheoorloost yemandt
s Matth. 20. 19. Joa. 12. 32. dooden. [s] Op dat het woordt Jesu vervult wierde/ dat hy gh
seght hadde / beteeckenende hoedanigen doot hy sterven soude.
t Matth. 27. vs. 11. Marc. 15. 2. Luc. 23. 3. [t] Pilatus dan ginck wederom in het Recht-huys / ende rie
Jesum/ ende seyde tot hem/ Zijt ghy de Coninck der Joden?
Jesus antwoordde hem / Seght ghy dit van u selven / of heb
ben't u andere van mijn gheseght? Pilatus antwoordd
Ben ick een Jode? uw' volck ende de Overpriesters hebben

aen m

aen my overgelevert: wat hebt ghy gedaen? Jeſus antwoord-
de/ [v] Mijn Coninckrijck en is niet van deſe werelt: Indien mijn [v] Joa.6. 15. 1.Tim.6.13.
Coninckrijck van deſe werelt ware/ ſoo ſouden mijne dienaers
geſtreden hebben/ op dat ick den Joden niet en ware overghele-
vert: maer nu en is mijn Coninckrijck niet van hier. Pilatus
dan ſeyde tot hem/ Zijt ghy dan een Coninck? Jeſus antwoord-
de/ Ghy ſeght dat ick een Coninck ben. Hier toe ben ick geboren/
ende hier toe ben ick in de werelt ghekomen/ op dat ick der waer-
heydt ghetuygeniſſe geven ſoude. Een yegelijck die uyt de waer-
heydt is/ hoort mijne ſtemme. Pilatus ſeyde tot hem/ Wat is [x] Matt.27.24.
waerheyt? Ende als hy dat geſeght hadde/ ginck hy wederom uyt Luc.23.4.
tot den Joden/ ende ſeyde tot haer/ [x] Ick en vinde gheen ſchult [y] Matt.27.15.
in hem. Doch ghy hebt [y] een ghewoonte/ dat ick u op het Pa- Marc.15.6. Luc.23.17.
ſcha eenen los late. Wilt ghy dan dat ick u den Coninck der Jo- [z] Actor.3.14.
den los late? Sy dan riepen alle wederom/ ſeggende/ [z] Niet de- [a] Mat.27.16.
ſen/ maer Barabbam: [a] Ende Barabbas was een moordenaer. Marc.15.7. Luc.23.19.

Het xix. Capittel.

1 Pilatus doet Christum gheeſſelen/ ende de krijghs-knechten beſpotten ende miſhandelen hem.
4 wordt alſoo den Joden vertoont. 6 d'Overprieſters roepen/ Cruyſt hem/ doch Pilatus verklaert
hem ontſchuldigh. 7 De Joden beroepen haer op hare Wet. 8 Waer op Pilatus Jeſum naerder
ondervraeght. 12 ende ſoeckt hem wederom los te laten/ doch wort van de Joden gedreyght met
des Keyſers ongenade. 16 Waerom hy Christum overgheeft om gekruyſt te worden. 17 Christus
draeght ſijn kruys. 18 wort ghekruycight tuſſchen twee moordenaren. 19 Het opſchrift des Kruy-
ces. 23 De Krijghs-knechten verdeelen ſijne kleederen. 25 Hy beveelt ſijne moeder aen den Diſ-
cipel/ dien hy lief hadde. 28 Heeft dorſt/ ende wort met edick ghedrenckt. 30 gheeft den gheeſt
31 Der moordenaren beenen worden ghebroken. 34 Ende Chriſti zijde doorſteken. 38 Wordt van
Joſeph van Arimathea/ ende van Nicodemus/ met toe latinghe Pilati begraven.

1 DOe nam Pilatus dan Jeſum ende geeſſelde [hem]. [a] Matt.27.26.
Ende de krijgs-knechten een kroone van doornen gevloch- Marc.15.15.
ten hebbende/ ſetteden die op ſijn hooft/ ende wierpen hem een
purperen kleet om. Ende ſeyden/ Weeſt gegroet/ ghy Coninck
der Joden. Ende ſy gaven hem kinneback-ſlaghen. Pilatus
dan quam wederom uyt/ ende ſeyde tot haer/ Siet ick brenge hem
tot u-lieden uyt/ op dat ghy wetet/ dat ick in hem gheen ſchult en
vinde. Jeſus dan quam uyt/ dragende de doornen kroone/ ende
het purperen kleedt. Ende [Pilatus] ſeyde tot haer/ Siet de men-
ſche. Als hem dan de Overprieſters ende de dienaers ſagen/ rie-
pen ſy/ ſeggende/ Kruyſt [hem]/ Kruyſt [hem]. Pilatus ſeyde tot
haer/ Neemt ghy lieden hem eñ kruyſt [hem]. Want ick en vinde
in hem gheen ſchult. De Joden antwoordden hem/ [b] Wy heb- [b] Levit.24.16.
ben een Wet/ ende na onſe Wet moet hy ſterven/ [c] want hy heeft [c] Joa.5/18. ende 10/33.

hem ſelven Godts Sone gemaeckt. Doe Pilatus dan dit woort
hoorde / wierdt hy meer bevreeſt. Ende ginck wederom in het
Recht-huys / ende ſeyde tot Jeſum / Van waer zijt ghy ? Maer
Jeſus en gaf hem geen antwoordt. Pilatus dan ſeyde tot hem/ 1
En ſpreeckt ghy tot my niet? Weet ghy niet dat ick machr hebbe
u te kruycighen / ende macht hebbe u los te laten ? Jeſus ant= 1
woordde/ Ghy en ſoudt geen macht hebben tegen my/ indien het u
niet van boven gegeven en ware: daerom die my aen u heeft over=
ghelevert/ heeft grooter ſonde. Van doen af ſocht Pilatus hem 1
los te laten : maer de Joden riepen/ ſeggende/ Indien ghy deſen
d Acto.17/7. los laet/ ſo en zijt ghy des Keyſers vriendt niet: [d] een yegelick die
hem ſelven Coninck maeckt / wederſpreeckt den Keyſer. Als 1
Pilatus dan dit woordt hoorde / bracht hy Jeſum uyt / ende ſat
neder op den Rechter-ſtoel/ in de plaetſe ghenaemt Lithoſtrotos/
ende in't Hebreeuſch Gabbattha. Ende het was de Voor-be= 1
reydinghe des Paſcha / ende ontrent de ſeſte uyre : ende hy ſeyde
tot de Joden/ Siet uwe Coninck. Maer ſy riepen / Neemt 1
wech/ neemt wech/ kruyſt hem. Pilatus ſeyde tot haer/ Sal ick u=
e Gen.49/10 wen Coninck kruycighen? De Overprieſters antwoorden/ [e] Wy
f Matth. 27/26. Mar.15/15 Luc.23/24. 25. en hebben gheenen Coninck/ dan den Keyſer. [f] Doe gaf hy hem 1
dan haer over / op dat hy ghekruyſt ſoude worden. Ende ſy na=
men Jeſum / ende leyden [hem] wech. [g] Ende hy draghende 1
g Mat.27. 31/33. Mar.15/22 Luc.23.26. 33. ſijn kruys/ ginck uyt na de [plaetſe] genaemt Hooftſcheel plaet=
ſe / welcke in 't Hebreeuſch ghenaemt wordt Golgotha: Al= 1
waer ſy hem kruyſten / ende met hem twee andere aen elcke zijde
h Matth. 27/37. Mar.15/26 Luc.23/38. eenen / ende Jeſum in 't midden. [h] Ende Pilatus ſchreef oock 1
een opſchrift/ ende ſettede [dat] op het kruys: ende daer was ghe=
ſchreven / IESUS DE NAZARENER, DE CO-
NINCK DER IODEN. Dit opſchrift dan laſen vele van
de Joden: want de plaetſe / daer Jeſus ghekruyſt wierdt / was
na by de ſtadt : ende het was gheſchreven in 't Hebreeuſch / in 't
Grieckſch/ [ende] in 't Latijn. De Overprieſters dan der Jo=
den ſeyden tot Pilatum/ En ſchrijft niet/ de Coninck der Joden:
maer dat hy gheſeght heeft / Ick ben de Coninck der Joden.
Pilatus antwoordde/ Dat ick gheſchreven hebbe / [dat] hebbe
i Matth. 27/35. ick gheſchreven. [i] De krijghſknechten dan als ſy Jeſum ghe=
Mar.15/24 Luc.23/34. kruyſt hadden/ namen ſijne kleederen/ (ende maeckten vier deelen/
voor

voor elcken krijghſknecht een deel) ende den rock. De rock nu
24 was ſonder naedt / van boven af gheheelick gheweven. Sy
dan ſeyden tot malkanderen / Laet ons dien niet ſcheuren / maer
laet ons daer over loten / wiens [die] zijn ſal: op dat de Schrift
vervult worde / die ſeght / [k] Sy hebben mijne kleederen onder k Pſal.22/19.
haer verdeelt/ ende over mijne kleedinge hebben ſy het lot gewor-
25 pen. Dit hebben dan de krijghſknechten ghedaen. [l] Ende by l Matth.27.
het kruyce Jesu stonden ſijne moeder / ende ſijns moeders ſuster 55.
26 Maria Cloye[wijf]/ende Maria Magdalene. Jesus nu ſien- Marc.15.
de [ſijne] moeder / ende den diſcipel dien hy lief hadde / daer by 40.
27 staende/ſeyde tot ſijne moeder/Vrouwe/ſiet/uw' ſone. Daer na Luc.43/49.
ſeyde hy tot den diſcipel / Siet uwe moeder. Ende van die ure
28 aen nam haer de diſcipel in ſijn [huys]: Hier na Jesus weten-
de dat nu alles volbracht was / [m] op dat de Schrift ſoude ver- m Pſal.69/
29 vult worden / ſeyde / My dorſt. [n] Daer stondt dan een vat vol 22.
edicks/ende ſy vulden een ſpongie met edick/ende omleydenſe met n Matt.27.
30 hyſope / ende brachtenſe aen ſijnen mont. Doe Jesus dan den 48.
edick genomen hadde/ſeyde hy/ [o] Het is volbracht:ende het hooft o Joan.17.4.
31 buyghende/ gaf den gheeſt. De Joden dan/op dat de lichamen
niet aen het kruys en ſouden blijven op den Sabbath / dewijle
het de voor-bereydinghe was (want die dagh des Sabbaths
was groot) baden Pilatum / dat hare beenen ſouden ghebro-
32 ken/ende ſy wegh-genomen worden. De krijghſknechten dan
quamen ende braken de beenen des eerſten/ ende des anderen / die
33 met hem ghekruyſt was: Maer komende tot Jesum / als ſy
ſaghen dat hy nu gheſtorven was / ſoo en braken ſy ſijne beenen
34 niet. Maer een der krijghſknechten doorſtack ſijne zijde met
een ſpeere/ende terſtont [p] quam daer bloet ende water uyt. En- p 1.Joa.5/6
35 de die het gheſien heeft / die heeft het ghetuyght / ende ſijn ghe-
tuygeniſſe is waerachtigh: ende hy weet dat hy ſeght 't gene dat
36 waer is / op dat oock ghy ghelooven meught. Want deſe din- q Exod.12.
ghen zijn gheſchiet / [q] op dat de Schrift vervult worde / Gheen 46.
37 been van hem en ſal verbroken worden. Ende wederom ſeght Num.9/12.
een ander Schrift / [r] Sy ſullen ſien in welcken ſy gheſteken heb- r Zach.12.
38 ben. [ſ] Ende daer na Joseph van Arimathea / (die een Diſci- 10.
pel Jesu was/ maer bedeckt [t] om de vreeſe der Joden) badt Pila- ſ Matth.
tum / dat hy mochte het lichaem Jesu wech nemen: ende Pila- 27/57.
Marc.15.
42.
Luc.23/50.
t Joan.12.
42.

tus liet het toe. Hy dan ginck ende nam het lichaem Jesu wech.
v Joa.3/1. ende 7/50. Ende v Nicodemus quam oock (die des nachts tot Jesum eerst 3
gekomen was) brenghende een mengsel van Myrrhe ende Aloë/
ontrent hondert ponden [gewichts]. Sy namen dan het lich- 4
haem Jesu / ende bonden dat in lijnen doecken met de specerijen/
ghelijck de Joden de ghewoonte hebben van begraven. Ende 4
daer was inde plaetse/daer hy ghekruyst was/een hof/ende inden
hof een nieuw' graf / in het welck noch noyt yemant gheleght en
was gheweest. Aldaer dan leyden sy Jesum/ om de voorbereyd- 4
dinghe der Joden/ overmits het graf na by was.

Het xx. Capittel.

1 Maria Magdalene gaet nae het graf / 't welck sy ledigh vindt / ende boodtschapt sulcks Petro ende Joanni. 3 die beyde nae 't graf loopen / ende het alsoo bevinden. 11 Maria siet in't graf twee Enghelen. 14 Christus verschijnt haer selve / uyt wiens bevel sy den Discipelen sijne opstandinghe bootschapt. 19 by welcke oock Christus selve des avonts verschijnt. 21 ende gheeft haer den Heyligen Gheest/ ende macht om de sonden te vergheven/ende te houden. 24 Thomas daer by niet gheweest zijnde/en wil niet ghelooven. 26 tot dat hy acht daghen daer na Christum selfs siet ende belijdt/ 30 Joannes verklaert waerom/uyt vele andere dese teeckenen beschreven zijn.

a Mat.28.1 a ENde op den eersten dagh der weke ginck Maria Magdalene
Marc.16/1 vroegh / als het noch duyster was / na het graf : ende sagh
Luc.24/1. den steen van het graf wech-ghenomen. Sy liep dan / ende
quam tot Symon Petrus ende tot den anderen Discipel / b welc-
b Joan.13.23. ken Jesus lief hadde / ende seyde tot haer / Sy hebben den Hee-
ende 21/7.20 re wech-ghenomen uyt het graf / ende wy en weten niet waer sy
hem gheleght hebben. c Petrus dan ginck uyt / ende de ander
c Luc.24/1. discipel / ende sy quamen tot het graf. Ende dese twee liepen te
ghelijck: ende de ander Discipel liep voor uyt snelder dan Petrus/
ende quam eerst tot het graf. Ende als hy neder-buckte / sagh
hy d de doecken ligghen / nochtans en ginck hy [daer] niet in.
d Joan.19.40. Symon Petrus dan quam ende volghde hem / ende ginck in
het graf/ende sagh de doecken liggen. Ende e den sweet-doeck/
e Joan.11.44. die op sijn hooft geweest was [en sagh hy] niet by de doecken lig-
ghen / maer in't bysonder in een [ander] plaetse t'samen gherolt.
Doe ginck dan oock de ander discipel daer in / die eerst tot het
graf ghekomen was / ende sagh het / ende gheloofde. Want sy
f Psal.16/10 en wisten noch f de Schrift niet / dat hy van den dooden moest
Actor.2.25. opstaen. De discipelen dan ginghen wederom na huys. 1
1. ende 13/35. g Ende Maria stont buyten by het graf/ weenende. Als sy 1
g Mat.28.2 dan weende / buckte sy in het graf. Ende sagh twee Enghe- 1
Marc.16/5 Luc.24/4. len in witte [kleederen] sitten / eenen aen het hooft / ende eenen
aen

aen de voeten / daer het lichaem Jesu gelegen hadde. Ende die
seyden tot haer / Vrouwe / wat weent ghy? Sy seyde tot haer:
Om dat sy mijnen Heere wech genomen hebben / ende ick en weet
niet / waer sy hem gheleght hebben: [h] Ende als sy dit gheseght h Matth. 28.9.
hadde / keerde sy haer achterwaerts / ende sagh Jesum staen / ende Marc. 16/9.
sy en wist niet dat het Jesus was. Jesus seyde tot haer / Vrou-
we / wat weent ghy? wien soeckt ghy? Sy meynende dat het de
hovenier was / seyde tot hem / Heere / soo ghy hem [wech] ghe-
draghen hebt / seght my waer ghy hem gheleght hebt / ende ick sal
hem wech nemen. Jesus seyde tot haer / Maria. Sy haer om-
keerende seyde tot hem / Rabbonni / 't welck is gheseght / Meester.
Jesus seyde tot haer / En raeckt my niet aen / want ick en ben
noch niet opghevaren tot mijnen Vader: maer gaet henen [i] tot i Psal. 22/23.
mijne broeders / ende seght haer / [k] Ick vare op tot mijnen Vader / Mat. 2/10. Hebr. 2/11.
ende uwen Vader / ende [tot] mijnen Godt / ende uwen Godt. k Joan. 16. 28.
[l] Maria Magdalene ginck ende boodtschapte den Discipelen / l Mat. 28/8.
dat sy den Heere ghesien hadde / ende [dat] hy haer dit gheseght Marc. 16. 10.
hadde. [m] Als het dan avont was op den selven eersten dagh der Luc. 24/9.
weke / ende als de deuren gesloten waren / daer de discipelen verga- m Mar. 16. v. 14.
dert waren om de vreese der Joden / quam Jesus ende stont in het Luc. 24. v. 36.
midden / ende seyde tot haer / Vrede sy u lieden. Ende dit geseght 1. Cor. 15/5.
hebbende / toonde hy haer sijne handen / ende [sijne] zijde. [n] De n Joan. 16. 22.
discipelen dan wierden verblijt / als sy den Heere sagen. Jesus o Jes. 61/1.
dan seyde wederom tot haer / Vrede zy u lieden: [o] ghelijckerwijs Mat. 28/19. Marc. 16. 15.
my de Vader gesonden heeft / sende ick oock u lieden. Ende als Luc. 4/18.
hy dit geseght hadde / blies hy [op haer] / ende seyde tot haer / Ont- Joa. 17/18.
fanght den Heylighen Geest. [p] So ghy yemants sonden ver- p Matth. 16.19. ende 18/18.
geeft / dien worden 'se vergeven / so ghy yemandts [sonden] houdt /
[dien] zijn 'se ghehouden. Ende Thomas een van de twaelve /
gesegt Didimus / en was met haer niet doe Jesus [daer] quam.
De andere discipelen dan seyden tot hem / Wy hebben den Hee-
re gesien. Doch hy seyde tot haer / Indien ick in sijne handen niet
en sie het teecken der naghelen / ende mijnen vinger en steke in het
teecken der naghelen / ende steke mijne handt in sijne zijde / ick en
sal geensins gelooven. Ende na acht daghen waren sijne Dis-
cipelen wederom binnen / ende Thomas met haer: [ende] Je-
sus quam als de deuren ghesloten waren / ende stont in het mid-

den/ ende seyde/ Vrede zy u lieden. Daer na seyde hy tot Tho= 2
q 1.Joa.1.1. mam/ brenght uwen vingher hier/ ende siet mijne handen/ q ende
brenght uwe handt / ende steecktse in mijn zijde/Ende en zijt niet
ongheloovigh/maer gheloovigh. Ende Thomas antwoordde 2
ende seyde tot hem/Mijn Heere/ende mijn Godt. Jesus seyde 2
tot hem/Om dat ghy my ghesien hebt Thoma/ so hebt ghy ghe=
r 1.Pet. 1.8. looft: r saligh [zijn'se] die niet en sullen gesien hebben/ende[noch=
f Joan. 21. 25. tans]sullen gelooft hebben. Jesus dan heeft noch wel f vele an= 3
dere teeckenen inde tegenwoordigheyt sijner Discipelen gedaen/
die niet en zijn geschreven in dit boeck. Maer dese zijn geschre= 3
ven / op dat ghy gheloovet dat Jesus is de Christus / de Sone
Godts: eñ op dat ghy geloovende/het leven hebbet in sijnẽ name.

Het xxj. Capittel.

1 Christus openbaert hem wederom aen sommige Discipelen/daer sy vischten. 6 Segentse met eenen seer grooten visch-banck / waer door sy hem worden kennende. 7 Petrus werpt hem selven in de Zee/om by hem te komen/ende d'andere Discipelen volgen hem met het schip. 9 Christus eet het middagh-mael met haer. 15 ende vraeght Petrum tot drymael toe/of hy hem lief hadde/ende beveelt hem sijne schapen te weyden. 18 Voorseght hem/met wat doot hy Godt verheerlicken soude. 20 bestraft sijne vraghe/ aengaende Joannem. 24 Joannes besluyt sijne Euangelische historie.

NA desen openbaerde Jesus hem selven wederom den Disci=
pelen aende Zee van Tiberias. Ende hy openbaerde hem
aldus: Daer waren te samen Simon Petrus / ende Thomas
a Joan.1/46 gheseght Didymus/ a ende Nathanaël/die van Cana in Galilea
b Mat.4/21 Marc.1/19. was / b ende de [sonen] Zebedei/ ende twee andere van sijne Dis=
cipelen. Simon Petrus seyde tot haer / ick gae visschen. Sy
seyden tot hem / Wy gaen oock met u. Sy ginghen uyt ende tra=
den terstont in het schip / ende in dien nacht en vinghen sy niets.
Ende als het nu morghen-stont ghewórden was/ stont Jesus
op den oever: doch de discipelen en wisten niet dat het Jesus was.
Jesus dan seyde tot haer / Kinderkens / hebt ghy niet eenighe
toespijse? Sy antwoorden hem/ Neen. Ende hy seyde tot haer/
c Luc.5/4. 6/7. c werpt het net aen de rechter zijde van 't schip/ende ghy sult vin=
den. Sy wierpen 't dan/ ende en konden het selve niet meer trec=
d Joan. 13. 23. ende 20/2. ken/van wegen de menichte der visschen. De discipel dan d welc=
ken Jesus lief hadde/ seyde tot Petrum/ Het is de Heere. Simon
Petrus dan hoorende dat het de Heere was/omgordde het opper=
kleedt/ (want hy was naeckt) ende wierp hem selven in de Zee.
Ende de andere discipelen quamen met het scheepken (want sy
en waren niet verre van 't lant/ maer ontrent twee hondert ellen)

9 slepende het net met de visschen. Als sy dan aen't lant ghegaen
waren/sagen sy een kool-vier liggen/ende visch daer op ligghen/
0 ende broodt. [e] Jesus seyde tot haer/ Brenght van de visschen [e] Luc.24.41.
1 die ghy nu ghevanghen hebt. Simon Petrus ginck op/ ende
trock het net op het landt/ vol groote visschen/ [tot] hondert dry
ende vijftigh: ende hoewel'er soo vele waren/ soo en scheurde het
2 net niet. Jesus seyde tot haer/Komt herwaerts/ hout het mid-
daghmael. Ende niemant van de Discipelen en durfde hem vra-
3 ghen/Wie zijt ghy? wetende dat het de Heere was. Jesus dan
quam/ende nam het broodt/ende gaf het haer/ende den visch des-
4 gelijcks. Dit was nu de derde-mael/dat Jesus sijnen Discipe-
len gheopenbaert is / nae dat hy van den dooden op-ghewekt
5 was. Doe sy dan het middaghmael ghehouden hadden/ seyde
Jesus tot Simon Petrus/ Simon Jona [soon] hebt ghy my lie-
ver dan dese? Hy seyde tot hem/ Ja Heere/ ghy weet dat ick u
6 lief hebbe/Hy seyde tot hem/ Weydt mijne lammeren. Hy sey-
de wederom tot hem ten tweede-mael/ Simon Jona [soon]/ hebt
ghy my lief? Hy seyde tot hem/ Ja Heere/ghy weet dat ick u lief
7 hebbe. Hy seyde tot hem / Hoedt mijne schapen. Hy seyde
tot hem ten derden-mael / Simon Jona [soon] / hebt ghy my
lief? Petrus wierdt bedroeft/ om dat hy ten derden-mael tot hem
seyde/ Hebt ghy my lief? ende seyde tot hem/ [f] Heere ghy weet al- [f] Joan.16.
le dinghen / ghy weet dat ick u lief hebbe. Jesus seyde tot hem/ 30.
8 Weyt mijne schapen. [g] Voorwaer/ voorwaer segghe ick u/ Doe [g] Joan.13.
ghy jongher waert/ gorddet ghy u selven/ende wandeldet alwaer 36.
ghy wildet/ maer wanneer ghy sult oudt gheworden zijn/ soo sult Act.12/3.
ghy uwe handen uytstrecken / ende een ander sal u gorden / ende 2.Pet.1/1
9 brenghen waer ghy niet en wilt. [h] Ende dit seyde hy / beteecke- [h] 2.Petr.1
nende met hoedanighen doodt hy Godt verheerlicken soude. En- 14.
0 de dit ghesproken hebbende/ seyde hy tot hem/ Volght my. En-
de Petrus hem omkeerende/ sagh [i] den discipel volghen/ welcken [i] Joan.13
Jesus lief hadde/die oock in het avontmael op sijne borst gheval- vers.23.
len was/ende gheseght hadde/ Heere/ wie is 't die u verraden sal? ende 20/2.
1 Als Petrus desen sagh/ seyde hy tot Jesum/ Heere/ maer wat ende 21.7.
2 [sal] dese? Jesus seyde tot hem / Indien ick wil dat hy blijve
tot dat ick kome / wat gaet het u aen? Volght ghy my.
3 Dit woordt dan ginck uyt onder de broederen / dat dese Disci-
 pel

pel niet en soude sterven. Ende Iesus en hadde tot hem niet ghe-
seght / dat hy niet sterven en soude : maer / indien ick wil dat hy
blijve tot dat ick kome/wat gaet het u aen? Dese is de Discipel 2
die van dese dingen getuyght / ende dese dingen geschreven heeft:
[k] Joan. 19. 35. ende wy weten dat sijn ghetuygenisse [k] waerachtigh is. [l] Ende 2
[l] Joan.20. 30. daer zijn noch vele andere dingen/die Iesus gedaen heeft/ welcke
soo'se elck bysonder geschreven wierden / ick achte dat oock de
werelt selve de geschrevene boecken niet en soude vatten. Amen.

Eynde des H. Euangeliums, na [*de beschrijvinge*] Ioannes.

De Handelingen

Der Heylighe Apostelen.

Beschreven door

L U C A M.

Het Eerste Capittel.

1 De voor-reden Luce/ waer door hy dit sijn tweede Boeck voeght aen sijn Euangelium. 3 Christus verkeert na sijne opstandinge veertigh daghen lanck met sijne Apostelen. 4 beveelt haer binnen Jerusalem te verwachten de sendinghe des Heylighen Geests. 6 Beantwoort hare vrage wanneer hy 't Coninckrijck Israels sal oprechten. 9 Vaert op in den Hemel / dat sy het sien. 10 't welck twee Engelen getuyghen / die oock sijne wederkomste voorseggen. 12 D'Apostelen keeren weder na Jerusalem. 13 blijven eendrachtigh in't ghebedt met eenighe vrouwen / ende met de moeder Christi. 15 Petrus verhaelt de voorsegginghe over Judas ende sijnen uytganck. 21 Ende vermaent een ander in Judas plaetse te stellen : tot welcken eynde twee worden voorghestelt. 24 uyt den welcken nae 't gebedt/door lotinghe/ Matthias tot een Apostel gekoren wordt.

Marc.16.

[H]ET eerste Boeck hebbe ick gemaeckt/O The- 1
ophilie/van al het gene dat IESUS begonnen
heeft / beyde te doen ende te leeren/ [a] Tot op 2
den dagh/in welcken hy opgenomen is/na dat
hy door den heyligen Geest aen de Apostelen/
die hy uytverkoren hadde/ [b] bevelen hadde ge-
geven. [c] Aen welcke hy oock/na dat hy gele- 3
den hadde/ hem selven levendigh vertoont heeft / met vele gewisse
ken-teeckenen/veertigh dagen lanck/ zijnde van haer ghesien/en-
de sprekende van de dinghen die het Koninckrijcke Godts aen- 4
gaen. [d] Ende als hy met [haer] vergadert was / beval hy
haer / dat sy van Jerusalem niet scheyden en souden / maer ver-
wachten de beloften des Vaders/[e] die ghy [seyde hy] van my ge- 5
hoort hebt. [f] Want Joannes doopte wel met water / [g] maer
ghy

[a] ...ar.9.51. ...Tim.3.16. Joan. 20.
[b] Marc.16.
[c] ...an.20.19. ...e 21.1. ...Cor.15.5 Luc.24. 48/49/
[d] Joa.14.26. ...e 15.26. ...e 16.7.
[e] Mat.3.11 ...arc.1.8. ...c.3.16. ...an.1.26.
[f] ...or. 11.16. ...e 19.4. ...sa.44.3. ...el.2,28.
[g] ...cr.2.4. ...11.15.

ghy ſult met den Heyligen Geeſt gedoopt worden/ niet lange nae
deſe dagen. Sy dan die te ſamen ghekomen waren/ vraeghden
hem/ſeggende/ [h] Heere/ ſult ghy in deſen tijdt aen Iſrael het Co= h Matt.24.3.
ninckrijck weder oprechten? Ende hy ſeyde tot haer/ [i] Het en i Mat. 24.36.
komt u niet toe te weten de tijden ofte gelegentheden/die de Vader
in ſijn eyghene macht geſtelt heeft. [k] Maer ghy ſult ontfangen k Actor.2.4.
de kracht des heyligen Geeſt/die over u komen ſal:[l] ende ghy ſult l Eſa.2.3. Luc.24.27.
mijne getuygen zijn/ ſo te Ieruſalem/ als in gheheel Iudea ende Ioan.15.27. Actor.2.32.
Samaria/ ende tot aen het uyterſte der aerde. [m] Ende als hy m Mar.16.19.
dit geſeght hadde/ wiert hy op-genomen daer ſy het ſaghen/ ende Luc.24.51.
een wolcke nam hem wech van haren oogen. Ende alſo ſy ha= n Matt.28.3.
re oogen na den hemel hielden/ terwijle hy henen voer/ ſiet/ twee o Dan.7.13. Mat.24.30.
mannen ſtonden by haer [n] in witte kleedinge: Welcke oock ſey= Mar.13.26. Luc.21.27.
den/Ghy Galileetſche mannen/wat ſtaet ghy ende ſiet op nae den 1.The.1.10 2.The.1/10.
hemel? Deſe Ieſus / die van u opghenomen is in den hemel/ [o] ſal Apoc.1.7.
alſoo komen/ gelijckerwijs ghy hem na den hemel hebbet ſien he=
nen varen. Doe keerden ſy wederom nae Ieruſalem van den
bergh / die ghenaemt wordt den [Olijf-bergh] / welcke is na by
Ieruſalem / ligghende [van daer] een Sabbaths-reyſe. Ende
als ſy inghekomen waren / ginghen ſy op in de opper-zael / daer
ſy bleven / [namelick] Petrus ende Iacobus / ende Ioannes/
ende Andreas / Philippus ende Thomas / Bartholomeus ende
Mattheus / Iacobus Alphei [ſone] / ende Simon Zelotes/
ende Iudas Iacobi [broeder]. Deſe alle waren eendrach=
telick volherdende in't bidden ende ſmeecken / met de vrou=
wen/ ende Maria de moeder Ieſu / ende met [p] ſijne broederen.
Ende in deſelve daghen ſtont Petrus op in't midden der diſci= p Mat. 13.55.
pelen / ende ſprack (daer was nu een ſchare by een van ontrent q Pſal.41.10.
hondert ende twintich perſoonen) Mannen broeders / deſe Mat.26.23.
Schrift moeſt vervult worden / [q] welcke de heylighe Gheeſt door Ioan.13.18
den mondt Davids voorſeght heeft van Iudas / [r] die de leydtſ= r Mat.26.47.
man geweeſt is der ghene die Ieſum vinghen/ [ſ] Want hy was Mar.14.43. Ioan.18.3.
met ons gerekent/ ende hadde het lot deſer bedieninge verkregen. ſ Mat.10.4. Marc.3.19 Luc.6.16.
Deſe dan heeft verworven eenen acker door den loon der on= t 2.Sam.17.23.
gerechtigheyt/[t] ende voorwaerts over gevallen zijnde/ is midden Mat.27.5.
op-gebórſten/ ende alle ſijne ingewanden zijn uytgeſtort. Ende
het is bekent geworden allen die te Ieruſalem woonen / alſo dat

v Matth. dien acker in haer eyghen tale v ghenoemt wordt Akeldama / dat
27.8. is/ een acker des bloets. Want daer staet geschreven in't boeck 2
x Psal.69. der Psalmen / x Sijne woonstede worde woest / ende daer en zy
26. y Psal. 109. niemant/ die in de selve woone. y Ende/ Een ander neme sijn op-
8. z Act.6.3. sienders ampt. z Het is dan noodigh / dat van de mannen / die 2
met ons om-ghegaen hebben alle den tijdt / in welcken de Heere
Jesus onder ons in ende uyt gegaen is / Beginnende van den 2
a Actor.1.9. doop Joannis / tot den dagh toe in welcken hy a van ons opghe-
nomen is / een der selve met ons getuyge worde sijner opstandin-
b Actor.6.6. ge. b Ende sy steldender twee/ Joseph genaemt Barsabas / die 2
toe-ghenaemt was Justus / ende Matthiam. Ende sy baden 2
c 1.Sam.16 ende seyden/ Ghy Heere/ c ghy kenner der herten van alle / wijst
7. 1.Par. 28.9. van dese twee eenen aen/dien ghy uytverkoren hebt/ Om te ont-
ende 29.17. fangen het lot deser bedieninge ende Apostelschaps/daer van Ju- 2
Psal.7.10. Jer.11.20. das af-ghewecken is / dat hy henen ginghe in sijn eygen plaetse.
ende 17.10. ende 20.12. Ende sy wierpen hare loten: ende het lot viel op Matthiam/en- 2
Act.15.8. Apoc.2.23. de hy wiert met ghemeyne toestemminge tot de elf Apostelen ghe-
koren.

Het ij. Capittel.

1 De Heylighe Gheest wordt met sichtbare teeckenen op den Ping-sterdagh over de Apostelen uyt-ghestort. 4 welcke met syne gaven vervult zijnde / spreken de groote daden Godts in allerley talen. 5 waer over binnen Jerusalem onder allerley natien van volcken beroerte ontstaet / so dat sommighe haer verwonderen/ ende andere daer mede spotten. 14 Petrus wederlegt de spotters/ ende wijst aen/ dat sulcks gheschiet is nae de voorsegginghe des Propheten Joëls. 22 Bewijst uyt de Psalmen Davids dat Iesus / dien sy ghekruyst hadden / van den dooden was opghestaen / gheseten ter rechter-hant Godts / ende van daer dese gaven hadde uytghestort. 36 ende dat hy over sulcks de beloofde Messias was. 37 Waer door de toehoorders verslagen zijnde / worden van Petro tot bekeeringhe vermaent / ende worden haerer drij duysent ghedoopt. 42 welcke volherden in de leere der Apostelen / ende oeffe-ninghe der Godts-dienstichheydt ende der liefde / hebbende de goederen ghemeyn. 47 ende de Ghe-meente neemt dagelicks toe.

Lev.23.15. ENde als de dagh a des Pingster-[feest] vervult wert / waren
Deut. 16. 9. Act.1.14. sy alle b eendrachtelick by een. Ende daer geschiedde haeste-
Matth.3. lick uyt den hemel een geluyt/ gelijck als van eenen gheweldigen
1. Marc. 1/8. gedreven windt / ende vervulde het geheele huys daer sy saten.
Luce 3/16. Ende van haer werden gesien verdeelde tongen als van vyer/
Joan.14/26. ende 15/26. ende het sat op een yeghelick van haer. c Ende sy werden alle
ende 16/13. Actor.11/15. vervult met den heylighen Geest/ ende begonden te spreken d met
ende 19/6. Marc.16. andere talen/so als de Geest haer gaf uyt te spreken. e Ende daer
7. Actor.10/46. waren Joden te Jerusalem woonende/ Godtvruchtige mannen
van

van allen volcke der gene die onder den hemel zijn. Ende als de-
ſe ſtemme geſchiedt was/ quam de menichte te ſamen/ende wierde
beroert: want een yegelick hoorde haer in ſijn eygen tale ſpreken.
Ende ſy ontſetteden haer alle/ende verwonderden haer/ſeggen-
de tot malkanderen / Siet/ en zijn niet alle deſe / die daer ſpreken/
Galileers? Ende hoe hooren wy'ſe een yegelick in onſe eyghen
tale/ in welcke wy geboren zijn? Parthers ende Meders/ ende
Elamiten/ ende die inwoonders zijn van Meſopotamia/ eñ Iu-
dea/ende Cappanocia/Pontus/ende Aſia/ Ende Phrygia/ ende
Pamphylia / Egypten/ ende de deelen Libye / welck by Cyrenen
[light]/ende uytlandiſche Romeynen/ beyde Ioden ende Ioden-
ghenoten/ Cretenſen ende Arabiers/ wy hooren'ſe in onſe talen
de groote wercken Godts ſpreken. Ende ſy ontſetteden haer
alle/ende wierden twijfelmoedigh/ſeggende d'een tegen den ande-
ren/Wat wil doch dit zijn? Ende andere ſpotteden ſeyden/ Sy
zijn vol ſoeten wijns. Maer Petrus ſtaende met de elve / ver-
hief ſijne ſtemme/ ende ſprack tot haer/ Ghy Ioodtſche mannen/
ende ghy alle die te Ieruſalem woonet / dit zy u bekent / ende laet
mijne woorden tot uwe ooren ingaen. Want deſe en zijn niet
dronclen / ghelijck ghy vermoedt: want het is [eerſt] de derde
uyre van den dagh. Maer dit is het / dat geſproken is door den
Propheet Ioël/ [e] Ende het ſal zijn in de laetſte daghen (ſeght e Ioel.2,28
Godt) ick ſal [f] uytſtorten van mijnen Geeſt op alle vleeſch: ende Ieſai.43.3.
uwe ſonen ende [g] uwe dochters ſullen propheteren/ ende uwe jon- Ezec.11.19
ghelinghen ſullen gheſichten ſien / ende uwe oude ſullen droomen ende 36,27.
droomen. Ende oock op mijne dienſtknechten / ende op mij- Zach.12.9.
ne dienſtmaeghden / ſal ick in die dagen van mijnen Gheeſt uyt- Ioan.7.38.
ſtorten/ende ſy ſullen propheteren. Ende ick ſal wonderen ghe- f Act.10.45
ven / in den hemel boven / ende teeckenen op der aerden beneden/ g Luc.2.36
bloet / ende vyer / ende roock-damp. De Sonne ſal verandert Actor.21,9
worden in duyſterniſſe / ende de Mane in bloet / eer dat de groo-
te ende doorluchtighe dagh des Heeren komt.
2 [h] Ende het ſal zijn / dat een yeghelick die den name des Hee- h Ioel.2,32
ren ſal aenroepen / ſaligh ſal worden. Ghy Iſraëlitiſche man- Rom.10,13
nen/ hoort deſe woorden: Ieſum den Nazarener eenen man van
Gode onder u-lieden betoont door krachten ende wonderen / ende
teeckenen/ die Godt door hem gedaen heeft in 't midden van u/ ge-
lijck

i Act. 4. 28. lijck oock ghy ſelve weet. Deſen / [i] door den bepaelden raedt
k Act. 5. 30. ende voorkenniſſe Godts over-ghegeven zijnde / [k] hebt ghy ghe-
nomen / ende door de handen der onrechtveerdighe aen 't [kruys]
l Act. 10. 40. ghehecht / ende ghedoodet. [l] Welcken Godt opghewekt heeft /
de ſmerten des doodts ontbonden hebbende / alſoo het niet mo-
ghelick en was / dat hy van de ſelve [doodt] ſoude ghehouden wor-
m Pſal. 16. 8. den. Want David ſeght van hem / [m] Ick ſagh den Heere al-
le tijdt voor my: want hy is aen mijne rechter-[handt] / op dat ick
niet beweeght en worde. Daerom is mijn herte verblijt / ende
mijne tonghe verheught haer: ja oock mijn vleeſch ſal ruſten in
hope: Want ghy en ſult mijne ziele in de helle niet verlaten / noch
en ſult uwen Heylighen niet [over-] gheven / om verdervinghe te
ſien. Ghy hebt my de weghen des levens bekent ghemaeckt:
ghy ſult my vervullen met verheuginghe door u aenghesicht.

Ghy mannen broeders / het is [my] gheoorloft vry uyt tot u
n 1. Reg. 2. 10. te ſpreecken van den Patriarche David / [n] dat hy beyde gheſtor-
Act. 13/36. ven ende begraven is / ende ſijn graf is onder ons tot op deſen
o Pſal. 132. 2. dagh. Alſoo hy dan een propheet was / ende wiſt [o] dat Godt
2. Sam. 7. 12. hem met eede gheſworen hadde / dat hy uyt de vrucht ſijner len-
Luc. 1/32. den / ſoo veel het vleeſch aengaet / den Chriſtum verwecken ſoude /
Act. 13/23. Rom. 1/3. om [hem] op ſijnen throon te ſetten: Soo heeft hy dit voor-
2. Tim. 2/8. ſiende geſproken van de opſtandinge Chriſti / [p] dat ſijne ziele niet
p Pſa. 16/10. Acto. 13/35. en is verlaten in de helle / noch ſijn vleeſch verdervinghe en heeft
q Joa. 15/27. Actor. 1/8. ghesien. Deſen Jeſum heeft Godt opghewekt: [q] waer van
r Act. 5/31. Phil. 2/9. wy alle getuygen zijn. Hy dan [r] door de rechter-[hant] Godts
s Actor. 1/4. verhooght zijnde / ende [s] de belofte des heyligen Geeſt ontfangen
t Act. 10/45. hebbende van den Vader / heeft dit [t] uytgeſtort dat ghy nu ſiet en
hoort. Want David en is niet op-gevaren in de hemelen: maer
v Pſa. 110/1. hy ſeght / [v] De Heere heeft gheſproken tot mijnen Heere / Sit aen
1. Cor. 15. 25. Ephes. 1/20. mijne rechter-[handt] / Tot dat ick uwe vyanden ſal geſet heb-
Hebr. 1/13. ben tot een voet-banck uwer voeten. Soo wete dan ſeecker-
lick het gantſche huys Iſraels / dat Godt hem tot eenen Heere
ende Chriſtum ghemaeckt heeft / [namelick] deſen Jeſum dien
x Zac. 12/10. ghy ghekruyſt hebt. [x] Ende als ſy [dit] hoorden / wierden ſy
Luc. 3/10. Actor. 9/6. verſlaghen in het herte / ende ſeyden tot Petrum / ende de andere
Apoſtelen / [y] Wat ſullen wy doen / mannen broeders?
y Actor. 16. Ende Petrus ſeyde tot haer / Bekeert u / ende een yegelick van
u werde

u werde ghedoopt in den name Jeſu Chriſti/ tot verghevinge der
ſonden: ende ghy ſult de gave des Heyligen Gheeſts ontfangen.
3 Want u komt de belofte toe / ende uwen [z] kinderen / ende allen [z] Joël 2/28.
[a] die daer verre zijn / ſoo vele alſſer de Heere onſe Godt toe roepen [a] Eph. 2/13.
4 ſal. Ende met veel meer andere woorden betuyghde hy / ende
vermaende ['ſe] / ſeggende / Wort behouden van dit verkeert ge-
4 ſlachte. Die dan ſijn woordt geerne aennamen / wierden ghe-
doopt: ende daer wierden op dien dagh [tot haer] toeghedaen on-
4 trent dry duyſent zielen. Ende ſy waren volherdende in de leere
der Apoſtelen/ ende in de ghemeynſchap/ende in de brekinghe des
4 broodts/ende in de gebeden. Ende een vreeſe quam over alle zie-
le: ende [b] vele wonderen ende teeckenen geſchiedden door de Apo- [b] Mar. 16/17.
ſtelen. [c] Ende alle die geloofden/waren by een/ende hadden alle Actor. 5/12.
dingen gemeyn. Ende ſy verkochten [hare] goederen ende ha- [c] Act. 4/32. Deut. 15/4.
ve / [d] ende verdeelden deſelve aen allen / nae dat elck van nooden [d] Eſa. 58/7. Actor. 4/35.
hadde. Ende Dagheliјcks [e] eendrachtelijck in den Tempel vol- [e] Act. 1/14. ende 20/7.
herdende / ende van huys tot huys broot brekende / aten ſy te ſa-
men met verheuginghe ende eenvoudigheyt des herten: Ende
preſen Godt / ende hadden genade by het gantſche volck. [f] Ende [f] Act. 5/14. ende 11/21.
de Heere dede dagelijcks tot de Gemeente/ die ſaligh wierden.

Het iij. Capittel.

1 Petrus gaende op na den tempel/ met Joanne / gheneeſt eenen kreupel-geborenen. 9 waer over 't volck verwondert zijnde / toeloopt. 12 welck Petrus onderrecht / dat dit werck niet door ſijne/ maer Ieſu Christi kracht geſchiet was. 14 dien ſy gedoot hadden/ende die van den dooden was opgestaen. 17 Trooſt haer/ende vermaent'ſe tot bekeeringhe. 20 op datſe door hem/ die nu in den hemels / ende van daer weder komen ſal / 22 na het ghetuygheniſſe Moſis/ 24 ende aller propheten. 25 den zeghen Abrahams ontfanghen ſouden.

PEtrus nu ende Joannes gingen te ſamen op na den Tempel/
ontrent de uyre des ghebedts/ zijnde de neghende [uyre]:
[a] Ende een ſeker man / die kreupel was van ſijns moeders [a] Act. 14/8.
lijve/wiert gedragen: welcken ſy dagelijcks ſetteden aen de deure
des tempels/ ghenaemt de Schoone/ [b] om een aelmoeſſe te begee- [b] Joa. 9/8.
ren / van de gene die in den Tempel ginghen. Welcke Petrum
ende Joannem ſiende/als ſy in den Tempel ſouden ingaen / badt
dat hy een aelmoeſſe mochte ontfanghen. Ende Petrus ſterck
op hem ſiende/met Joanne/ſeyde/ Siet op ons. Ende hy hieldt
[de oogen] op haer/ verwachtende dat hy yet van haer ſoude ont-
fanghen. Ende Petrus ſeyde / Silver ende gout en hebbe ick
niet: maer 't gene ick hebbe dat gheve ick u/ [c] In den name Jeſu [c] Act. 4/10.
Chriſti des Nazareners/ſtaet op/ende wandelt. Ende hem grij-
pende

pende by de rechter handt / rechtede [hem] op/ ende terstont wier-
den sijne voeten ende enckelen vast. Ende hy op-springhende
stont ende wandelde/ ende ginck met haer inden Tempel / wande-
lende/ende springende/ ende lovende Godt. Ende alle het volck
sagh hem wandelen/ ende Godt loven. Ende sy kenden hem dat
hy die was / die om een aelmoesse ghesetten hadde aen de Schoone
poorte des Tempels : ende sy wierden vervult met verbaestheyt
ende ontsettinge/ over het gene dat hem geschiet was. Ende als
de kreupele/die gesont gemaeckt was/ [aen] Petrum ende Joan-
nem vast hieldt / liep alle het volck ghesamentlick tot haer in het
voorhof/ 't welck Salomonis [voorhof] ghenaemt wort/ verbaest
zijnde. Ende Petrus [dat] siende / antwoordde tot het volck /
Ghy Israëlitische mannen/wat verwondert ghy u over dit? ofte
wat siet ghy [soo] sterck op ons / als of wy door onse eyghen
kracht ofte Godtsalighevt desen hadden doen wandelen? D
Godt Abrahams/ende Isaacs/ ende Jacobs/ de Godt onser Va-
deren/ heeft sijn kint Jesum verheerlickt / welcken ghy overgele-
d Matt.27. 20. Mar.15.11. Luc.23.18. Joan.18.40. vert hebt / ende hebt hen verloochent [d] voor het aengesichte Pila-
ti / als hy oordeelde datmen [hem] soude los laten. Maer ghy
hebt den heyligen ende rechtveerdigen verloochent / ende hebt be-
geert dat u een man/ die een doodt-slager was/ soude geschoncken
worden : Ende den Vorst des levens hebt ghy ghedoodet/ welc-
e Actor.1.v. 8.ende cap.2 vs/32. ken Godt opgeweckt heeft uyt den dooden : [e] waer van wy ghe-
tuygen zijn. Ende door het geloove in sijnen name heeft sijnen
naem desen ghesterckt/dien ghy siet ende kent: ende het geloove da
door hem is/ heeft hem dese volmaeckte gesontheyt gegeven / in u
wer aller teghenwoordigheydt. Ende nu / Broeders / ick wee
dat ghy 't door onwetenheyt ghedaen hebt / gelijck als oock uw
f Jesa.50.6. ende.53.5. Luc.24.27. Overste : Maer Godt heeft alsoo vervult / 't gene hy [f] door de
mont aller sijner Propheten te voren verkondight hadde / dat d
g Actor.2.38 Christus lijden soude. [g] Betert u dan/ eñ bekeert u / op dat uw
sonden moghen uytgewischt worden : wanneer de tijden der ver
koelinge sullen ghekomen zijn / van het aenghesichte des Heeren
Ende hy ghesonden sal hebben Jesum Christum/die u te voren
gepredickt is : Welcken de Hemel moet ontfangen tot de tijden
der weder-oprechtinge aller dinghen / die Godt ghesproken heeft
door den mont aller sijner heylighe Propheten/ van [alle] eeuwe
Wan

Want Mosis heeft tot de Vaderen gheseght / h De Heere uwe h Deut. 18.
Godt sal u eenen Propheet verwecken uyt uwe broederen gelijck 15.18.19.
my : dien sult ghy hooren / in alles wat hy tot u spreken sal. Joan.1.46.
Actor.7.37.
Ende het sal gheschieden/dat alle ziele/ die desen Propheet niet
en sal ghehoort hebben / uytgheroeyt sal worden uyt den volcke.
Ende oock alle de Propheten van Samuel aen / ende die daer
nae [ghevolcht zijn]/ so vele als'er hebben ghesproken/die hebben
oock dese dagen te voren verkondight. Ghy-lieden zijt kinde-
ren der Propheten / ende des Verbonts / 't welck Godt met onse
Vaderen op-gherecht heeft / seggende tot Abraham / i Ende in i Gen.22.18.
uwen zade sullen alle geslachten der aerde gesegent worden. Gal.3.8.
Godt opgheweckt hebbende sijn kint Jesum / heeft den selven
eerst tot u ghesonden/dat hy u-lieden segenen soude daer in dat hy
een yegelick [van u] afkeere van uwe boosheden.

Het iiij. Capittel.

1 De Overste der Joden setten Petrum ende Joannem gevangen. 5 waer over de geheele Raedt vergadert. 7 van welcken sy worden ondervraeght over de ghenesinge des kreupelen. 8 Petrus betuyght dat 't selve gheschiedt is in den Name Iesu. 11 ende dat dese is de steen van de bouw-lieden verworpen. 12 doch dat in gheenen anderen salighheyt en is. 13 De Raet hoewel overtuyght zijnde van dit wonderwerck / verbiedt nochtans haer inden name Iesu te prediken. 19 't welck sy verklaren niet te konnen laten. 21 worden daer nae met harde dreygingen ontslagen. 23 verhalen den haren wat haer was gheschiet. 24 die Godt bidden om bescherminghe /vrymoedigheyt / ende seghen tot de predicatie des woorts. 31 ende Godt verhoort haer met een aerdbevinge. 32 De eendrachtigheyt ende liefde der gheloovighe / die hare goederen verkochten tot onderhout der behoeftige. 36 't welck oock Barnabas heeft ghedaen.

Ende terwijle sy tot het volck spraken / quamen daer over tot
haer de Priesters ende de Hooft-man des Tempels / ende de
Sadduceen : Seer t'onvreden zijnde / om dat sy het volck leer-
den/ende verkondighden in Jesu de opstandinge uyt den dooden.
Ende sloegen de handen aen haer / ende setteden'se in bewarin-
ghe tot den anderen dagh. Want het was nu avont. Ende vele
van de ghene die het woort ghehoort hadden/ gheloofden: ende het
ghetal der mannen wierdt ontrent vijf duysent. Ende het ghe-
schiedde des anderen daeghs dat hare Overste / ende Ouderlin-
ghen ende Schrift-gheleerde te Jerusalem vergaderden :
Ende Annas de Hooghe-priester/ ende Cajaphas/ende Joan-
nes/ ende Alexander/ ende soo vele daer van het Hooghe-priester-
lijck gheslachte waren. Ende als sy'se in het midden ghestelt
hadden / vraeghden sy / a Door wat kracht / ofte door wat name a Exo.2.1[4].
hebt ghy lieden dit ghedaen? Doe seyde Petrus / vervult zijn- Mat.21.2[3].
de met den Heyligen Geest/tot haer/Ghy Overste des volcks/en- Actor.7.27.

de

de ghy Onderlinghen Israëls/ Alsoo wy heden rechtelijck on-
dersocht worden over de weldaedt aen een kranck mensche [ghe-
schiedt]/ waer door hy ghesont gheworden is: Soo zy u allen
kenlijck/ ende den gantschen volcke Israëls/ dat door den name
Jesu Christi des Nazareners/ dien ghy gekruyst hebt/ welcken
Godt van den dooden heeft opgeweckt/ door hem[segge ick]staet
b Psal.118.22. dese hier voor u ghesont. Dese is de steen/die van u [b] de bouw-
Jesai.28.16. Mat.21/42 Marc.12.10. lieden veracht is/ welcke tot een hooft des hoecks gheworden is.
[c] Ende de salighheydt en is in geenen anderen. Want daer en is
Luc.20/17. oock onder den hemel geenen anderē naem/die onder de menschen
Rom.9/33. 1.Petr.2/7. ghegheven is/door welcken wy moeten saligh worden. Sy nu,
c Mat.1.21 siende de vrymoedigheydt Petri ende Joannis/ende vernemende
Actor.10.43. 1.Tim.2/5. dat sy ongheleerde ende slechte menschen waren/ verwonderden
haer/ ende kenden haer dat sy met Jesu geweest waren. Ende
siende den menschen by haer staen die genesen was/ en hadden sy
niet daer tegen te seggen. Ende haer gheboden hebbende/uyt te
gaen buyten den Raedt/overleyden sy met malkanderen/ Seg-
d Joan.11.47. ghende/ [d] Wat sullen wy dese menschen doen? Want datter een
bekent teecken door haer geschiet zy/ is openbaer allen die te Je-
rusalem woonen/ eñ wy en konnen 't niet loochenen: Maer op
dat het niet meer eñ meer onder het volck versprevt en worde/ laet
ons haer scherpelick dreygen/ dat sy niet meer tot eenigh mensche
in desen naem en spreken. Eñ als sy'se geroepen hadden/seyden
sy haer aen/dat sy gantschelijck niet en soudē spreken/ noch leerē/
inden name Jesu. Maer Petrus ende Joannes antwoorden-
Act.5/29. de/ seyden tot haer/ [e] Oordeelt ghy/ of het recht is voor Godt/ u
lieden meer te hooren dan Godt. Want wy en konnen niet laten
te spreken 't ghene wy ghesien ende ghehoort hebben. Maer sy
dreyghden'se noch meer/eñ lietense gaen/niets vindende hoe sy'se
Act.5/26. straffen souden/[f] om des volcks wille: want sy verheerlickten alle
Acto.3/7. Godt over het ghene [g] datter gheschiet was. Want de mensche
was meer dan veertigh jaren oudt/aen welcken dit teecken der ge-
Act.12/12. nesinge geschiet was. Ende sy los gelaten zijnde/[h] quamen tot
den haren/eñ verkondighden al wat de Overpriesters eñ de On-
derlingen tot haer geseght hadden. Eñ als dese [dat] hoorden/
hievē sy eendrachtelick[hare]stemme op tot Godt/eñ seyden/Hee-
re/ghy zijt de Godt die gemaeckt hebt den hemel/eñ de aerde/ende
de

2 de zee/ende alle dinghen die in de selve zijn. Die door den mondt
Davids uwes knechts/geseght hebt/ [i] Waerom woeden de Hey- i Psal.2.1.
2 denen / ende hebben de volcken ydele dinghen bedacht? De Co-
ningen der aerde zijn [te samen] op-gestaen/ ende de Overste zijn
by een vergadert / tegen den Heere: ende tegen sijnen Gesalfden.
2 [k] Want in der waerheyt zijn vergadert tegen uw' heyligh kint k Matt.26.
Jesum/ welcken ghy gesalft hebt/ beyde Herodes/ ende Pontius 3. Marc.14.1.
2 Pilatus / met de Heydenen ende de volcken Israels: Om te Luc.22.2.
doen al wat uwe handt ende uwen raet te voren bepaelt hadde Joa.11.47.
2 dat geschieden soude. Ende nu [dan]/ Heere / siet op hare drey-
ginghen/ende geeft uwen dienstknechten met alle vrymoedigheyt
2 uw' woort te spreken. [l] Daer in/ dat ghy uwe hant uytstreckt l Marc.16.
tot genesinge / ende dat teeckenen ende wonderen geschieden door 17.
den naem van uw' heyligh kint Jesus. Ende als sy gebeden
hadden/wiert de plaetse/in welcke sy vergadert waren/ [m] beweegt. m Act.16.26.
Ende sy wierden alle vervult met den Heyligen Geest/ ende spra-
ken het woordt Godts met vrymoedigheyt. Ende der menich-
te van de gene die geloofden/ was [n] een herte ende [een] ziele: en- n Act.2.44.
de niemant en seyde dat yet/ van 't gene hy hadde/sijn eygen wa- 1.Petr.3.8.
re/maer alle dinghen waren haer ghemeyn. Ende de Apostelen
gaven met groote kracht ghetuygenisse van de opstandinghe des
Heeren Jesu: ende daer was groote genade over haer alle.
Want daer en was oock niemant onder haer die gebreck had-
de. Want soo vele alsser besitters waren van landen ofte huysen/
die verkochten sy / ende brachten den prijs der verkochte [goede-
ren]/ ende leyden [dien] aen de voeten der Apostelen. [o] Ende o Jes.58.7.
men een yegelick wiert uyt-gedeelt na dat elck van noode hadde.
Eñ Joses/van de Apostelen toe-genaemt Barnabas ('twelck
is / over-geset zijnde / een sone der vertroostinge) een Levijt van
geboorte uyt Cypren/ Also hy eenen acker hadde/verkocht[dien]
ende bracht het ghelt/ ende leyde het aen de voeten der Apostelen.

Het v. Capittel.

1 Ananias wort van weghen sijne geveynstheyt ende leughen van Petro bestraft/ende van Godt met een haestighe doot gestraft. 7 desgelijcks oock Sapphira sijn wijf. 12 Vele wonder-wercken geschieden aen de krancke ende besetene door de Apostelen / ende oock door de schaduwe Petri. 17 De Apostelen worden gevangen. 19 ende door eenen Engel verlost. 21 De Joodsche Raet vergadert zijnde / sendt om haer te halen / maer vinden den kercker ledigh. 26 Sy worden uyt den tempel ghehaelt/ ende wederom voor den Raedt gebracht. 25 by den welcken sy haer verantwoorden/ ende ghetuygen van Christo ende sijne opstandinge. 43 De Raedt neemt voor haer te dooden. 31 maer op Gamaliels waerschouwinge / worden sy los gelaten. 40 doch eerst gegeesselt zijnde. 41 waer over sy haer verblijden/ende even vrymoedigh in 't prediken voortgaen.

ENde een seker man met name Ananias / met Sapphira sijn
wijf / verkocht een have: Ende ontrock van den prijs/ oock
met mede-weten sijns wijfs: ende bracht een seker deel/ ende leyde
[dat] aen de voeten der Apostelen. Ende Petrus seyde/ Anania/
waerom heeft de Satan uw' herte vervult/ dat ghy den heyligen
Gheest lieghen soudet / ende ontrecken van den prijs des landts?
Soo het ghebleven ware/ en bleef het niet uwe? ende verkocht
zijnde/ en was het niet in uwe macht? Wat ist dat ghy dese daedt
in uw' herte hebt voorgenomen? Ghy en hebt den menschen niet
gheloghen/ maer Gode. Ende Ananias dese woorden hoorende
viel neder/ ende gaf den geest. Ende daer quam groote vreese over
alle die dit hoorden. Ende de jongelingen opstaende / schickten
hem toe/ ende droegen [hem] uyt/ ende begroeven [hem]. Ende
het was ontrent dry uyren daer nae / dat oock sijn wijf daer in
quam/ niet wetende watter gheschiet was: Ende Petrus ant-
woordde haer/ Seght my/ hebt ghy lieden het landt voor soo veel
verkocht? Ende sy seyde/ Ja/ voor soo veel. Ende Petrus sey-
de tot haer/ Wat ist dat ghy onder u hebt over een gestemt te ver-
soecken den Geest des Heeren? Siet de voeten der gene die uwen
man begraven hebben/ zijn voor de deure/ ende sullen u uytdragen.
Ende sy viel terstont neder voor sijne voeten/ ende gaf den geest.
Eñ de jongelingen ingekomen zijnde vonden'se doot / ende droe-
ghen'[se] uyt / ende begroeven'[se] by haren man. Ende daer
quam groote vreese over de gheheele Ghemeynte / ende over alle
a Marc. 16. 17. Actor. 2. 43. die dit hoorden. a Ende door de handen der Apostelen gheschie-
den vele teeckenen ende wonderen onder het volck: Ende sy wa-
ren alle eendrachtelick in het Voorhof Salomons. Ende van
de andere en durfde niemant sich by haer voeghen: maer het volck
hield'se in groot-achtinghe. Ende daer wierdender meer ende
meer toe ghedaen / die den Heere gheloofden / menichten beyde
van mannen ende van vrouwen. Alsoo dat sy de krancke uyt-
droegen op de straten/ ende leyden op bedden eñ beddekens/ op dat/
als Petrus quam / oock maer de schaduwe yemandt van haer be-
schaduwen mochte. Ende oock de menichte uyt de omliggende
b Marc. 16. 17. Actor. 8/7. ende 16/18. ende 19/12. steden quam ghesamentlick te Jerusalem / brenghende krancke/
b ende die van onreyne gheesten ghequelt waren: welcke alle ghe-
nesen wierden. Ende de Hooghe-priester stont op/ ende alle die
met

met hem waren (welcke was de Secte der Saddaceen) ende wier-
18 den vervult met nijdicheyt. Ende sloegen hare handen aen de
19 Apostelen/ende setteden'se in de gemeyne gevangenisse. c Maer c Acto.12/7. ende 16/26.
de Engel des Heeren opende des nachts de deuren der gevanghe-
20 nisse/ende leydde'se uyt/ende seyde/ Gaet henen/ende staet/ende
spreeckt in den Tempel tot het volck alle de woorden deses levens.
21 Als sy nu [dit] gehoort hadden/gingen sy tegen den morghen-
stont in den Tempel ende leerden. Maer de Hooge-priester/ende
die met hem waren/ghekomen zijnde/ riepen den Raedt te samen/
ende alle de Oudtste der kinderen Israëls / ende sonden nae den
22 kercker/om haer te halen. Doch als de Dienaers daer quamen/
en vonden sy haer in de gevanghenisse niet/ maer keerden weder-
23 om/ende boodschapten [dit]. Segghende/Wy vonden wel den
kercker met alle versekertheyt toe-gesloten / ende de wachters buy-
ten staende voor de deuren / maer als wy [die] gheopent hadden/
24 en vonden wy niemant daer binnen. Doe nu de [Hooghe]-prie-
ster/ende de Hooftman des Tempels/ ende de Overpriesters dese
woorden hoorden/wierden sy twijfelmoedigh over haer/wat doch
25 dit worden soude. Ende daer quam een/ende boodschapte haer/
seggende/ Siet/de mannen die ghy in de gevangenisse geset hebt/
26 staen in den Tempel/ende leeren het volck. Doe ginck de Hooft-
man henen / met de Dienaren / ende bracht'se / [doch] niet met
gewelt. (d want sy vreesden het volck / op dat sy niet ghesteenight d Matth. 21/26. Actor.4/21.
27 en wierden.) Ende als sy haer ghebracht hadden / stelden sy'se
voor den Raedt : ende de Hooghe-priester vraeghde haer / ende
28 seyde/ e Hebben wy u niet ernstelick aengeseght/dat ghy in de- e Acto.4/18.
sen name niet en soudet leeren ? ende siet/ ghy hebt met dese uwe
leere Jerusalem vervult/ende ghy wilt het bloedt deses menschen
29 over ons brengen. Maer Petrus ende de Apostelen antwoord-
den/ ende seyden / f Men moet Gode meer ghehoorsaem zijn dan f Act.4/19.
30 den menschen. g De Godt onser Vaderen heeft Jesum opghe- g Acto.3/15. h Deu.21/23.
weckt/ welcken ghy omgebracht hebt / h hangende [hem] aen het Actor.10/39. ende 13/29.
31 hout. Desen heeft Godt door sijne rechter-[handt] i verhooght 1.Pet.2/24. i Acto.2/33.
[tot] eenen Vorst ende Salighmaker / om Israël te gheven be- ende 3/15. Philip.2/9.
32 keeringe ende vergevinge der sonden. Ende wy zijn k sijne ge- k Luc.1/37.
tuygen van dese woorden: ende oock de heylighe Gheest/welcken Joa.15/27. Acto.10/37.
Godt l gegeven heeft den genen die hem gehoorsaem zijn. l Acto.2/4.

Als sy nu [dit] hoorden / berstede haer ['t herte] / ende hielden 3
raet om haer te dooden. Maer een seker Phariseus stondt op 3
in den Raet/ met name Gamaliël/ een Leeraer der Wet/ in weer=
de ghehouden by al het volck/ende gheboodt datmen de Apostelen
een weynigh soude doen buyten [staen]. Ende seyde tot haer/ 3
ghy Israëlitische mannen / siet voor u wat ghy doen sult / aen=
m Act.21.38. gaende dese menschen. m Want voor dese dagen stont Theudas 3
op / segghende dat hy wat was / dien een ghetal van ontrent vier
hondert mannen aenhinck : welck is omghebracht / ende alle die
hem ghehoor gaven zijn verstroyt/ende tot niet geworden. Nae 3
hem stondt op Judas Galileus/ in de daghen der beschrijvinghe/
ende maeckte veel volcks afvalligh achter hem : ende dese is oock
vergaen/ende alle die hem ghehoor gaven/zijn verstroyt ghewor=
den. Ende nu segge ick u lieden/ hout af van dese menschen/en= 3
n Prov.21.30. de laet'se [gaen]. n Want indien desen raedt / ofte dit werck uyt
Jesai.8.10. menschen is/so sal het ghebroken worden. Maer indien het uyt 3
Mat.15.13. Godt is / so en kont ghy dat niet breecken / op dat ghy niet mis=
o Act.9.5. schien gevonden en wort oock o tegen Godt te strijden. Ende sy 4
ende 23.9. gaven hem gehoor: eñ als sy de Apostelen tot haer geroepen haddē
gheesselden sy [de selve]/ende geboden [haer] dat'se niet en souden
spreken in den name Jesu: eñ lieten'se gaen. Sy dan gingen he= 4
p Matth.5.12. nen van het aengesicht des Raets/ p verblijdt zijnde dat sy waren
weerdigh gheacht geweest om sijns naems wille smaetheyt te lij=
den. Ende sy en hielden niet op alle daghe in den Tempel/ ende 4
by de huysen te leeren / ende Jesum Christum te verkondighen.

Het vj. Capittel.

1 Om de murmureringhe der Griecksche teghen de Hebreen/ worden van de Ghemeynte seven Diakenen verkoren. 6 ende vande Apostelen door opegginghe der handen bevestight. 7 Vele begheven haer tot de Ghemeynte/ oock Priesters. 8 Stephanus een uyt de diakenen doet vele mirakelen: ende die van de Synagoge der Libertinen ende andere staen tegen hem op. 10 wiens gheest ende wijsheyt als sy niet en konden teghenstaen / trecken sy hem voor den Raedt. 13 ende maken valsche ghetuygen uyt/ ende die beschuldighen hem van lasteringhe tegen den Tempel ende de Wet. 15 Sijn aengesicht blinckt ghelijck eenes Enghels.

ENde in de selve daghen/als de Discipelen vermenighvuldigh=
den / ontstont een murmureringhe der Griecksche teghen de
Hebreen/ om dat hare weduwen in de daghelijcksche bedieninghe
a Exod.18.17. versuymt wierden. Eñ de twaelve riepen de menighte der Dis=
Deut.1.13. cipelen tot haer/ende seyden/ a Het en is niet behoorlick dat wy het
b Act.1.21. woort Godts na-laten / ende de tafelen dienen. b Siet dan om/
ende 16.2. 1. Tim.3.7. Broeders/na seven mannen uyt u/die [goet]getuygenisse hebben/
vol

vol des H. Geests ende der wijsheydt/ welcke wy moghen stellen
4 over dese noodige sake. Maer wy sullen volherden in den ge-
5 bede/ende in de bedieninghe des woordts. Ende dit woordt be-
haeghde alle de menichte : ende sy verkoren Stephanum / eenen
man [c] vol des gheloofs ende des heyligen Geests / [d] ende Philip- c Act.11/24. d Act.21/8.
pum / ende Prochorum / ende Nicanorem / ende Timonem/ ende
Parmenam/ende Nicalaum/eenen Jode-genoot van Antiochien.
6 Welcke sy [e] voor de Apostelen stelden: ende [dese]/ als sy ghebe- e Act.1/23.
7 den hadden/ [f] leyden haer de handen op. [g] Eñ het woort Godts f Act.8/17. ende 13/3.
wies/ende het getal der Discipelen vermenichvuldichde te Jeru- 1.Tim.4/14.
salem seer: ende een groote schare der Priesteren wiert den geloove ende 5/22. 2.Tim.1/6.
8 gehoorsaem. Ende Stephanus vol geloofs ende krachts/dede g Act.19/20.
9 wonderen ende groote teeckenen onder het volck. Ende daer
stonden op/sommighe die waren van de Synagoge/genaemt der
Liebertinen/ende der Cyreneers/ende der Alexandrinen/ende der
ghene die van Cilicia ende Asia waren/ ende twisteden met Ste-
10 phano: [h] Eñ sy en konden niet wederstaen de wijsheyt ende den h Exo.4/12.
11 Geest/door welcken hy sprack. [i] Doe maeckten sy mannen uyt/ Jes.54/17.
die seyden / Wy hebben hem hooren spreken lasterlijcke woorden Luc.21/15.
12 teghen Mosem ende Godt. Ende sy beroerden het volck/ ende i Matth. 26/59.
de Ouderlingen ende de Schriftgeleerde: ende [hem] aenvallende
13 grepen sy hem/ende leydden [hem] voor den Raedt. Ende stel-
den valsche ghetuyghen / die seyden / Dese mensche en houdt niet
op lasterlijcke woorden te spreken teghen dese heylige plaetse/ en-
14 de de Wet. Want wy hebben hem hooren seggen/dat dese Je-
sus de Nazarener dese plaetse sal verbreken / ende [dat] hy de ze-
15 den veranderen sal/die ons Moses overghelevert heeft. Ende
alle die in den Raedt saten/ de oogen op hem houdende/ sagen sijn
aenghesichte als het aenghesichte eenes Enghels.

Het vij. Capittel.

1 Stephanus hem voor den Raet verantwoordende / verhaelt hoe Godt Abraham uyt Caldeen geleydt / met hem ende sijn zaedt een verbondt ghemaeckt / ende haer 't Landt Chanaan beloofst hadde. 9 Dat Joseph in Egypten verkocht/ ende aldaer tot een Vorst ghesteldt is. 11 ende dat Jacob/ om den dieren tijdt met sijn gheslachte daer ghetrocken/ ende ghestorven is. 17 Hoe sijne nakomelinghen daer vermenichvuldicht/ ende wreedelick gehandelt zijn. 20 Hoe Moses geboren/ wech ghewozpen/ ende van de dochter Pharaonis opghenomen ende opghevoedt is in alle wijsheydt der Egyptenaren. 23 dat hy sijne broeders besoeckt / ende slaet den Egyptenaer / die een van de selve verongheliickte. 27 't welck hem verweten wort. 29 ende daerom vliedt hy na Madiam. 30 waer hem Godt in eenen brandenden doornen-bosch verschijnt/ ende nae Egypten sendt om 't volck te verlossen. 37 Die van Christo prophetcert. 38 ende de Wet ontfanght. 39 hoe het gulden kalf gemaeckt werdt/ ende daer mede afgoderye bedreven/ als oock met Moloch. 44 hoe den tabernakel opgherecht / ende onder haer ghewecst is tot de tijden Salomons / die den tempel heeft gebouwt. 51 Verwijt haer voorders

dat sy in herdtneckicheyt ende wreetheyt hare Vaders ghelijck zijn. 54 waer over sy verbittert worden teghen hem/ ende hem steenigen: maer hy den hemel open siende/beveelt Christo syne ziele/bidt voor haer/ende ontslaept.

ENde de Hooghepriesters seyde / Zijn dan dese dinghen alsoo?
Ende hy seyde/Ghy mannen broeders/ende Vaders/ hooret
toe/ De Godt der heerlijckheyt verscheen onsen Vader Abraham
noch zijnde in Mesopotania / eer hy woonde in Charran: Eñ
a Gen. 12. 1. seyde tot hem / [a] Gaet uyt uw' landt / ende uyt uw' maeghschap/
ende komt in een lant dat ick u wijsen sal. Doe ginck hy uyt het
landt der Caldeen/ ende woonde in Charran. Ende van daer/ na
dat sijn vader ghestorven was / bracht hy hem over in dit landt/
daer ghy nu in woonet. Eñ hy en gaf hem geen erfdeel in't selve/
b Gen. 12. 7. ende 13. 15. oock niet eenen voetstap: [b] ende beloofde dat hy hem 't selve tot
een besittinge geven soude/ ende sijnen zade na hem/als hy [noch]
c Gen. 15. 13. gheen kindt en hadde. Ende Godt sprack alsoo [c] dat sijn zaedt
vreemdelingh zijn soude/in een vreemt lant/ ende [dat] sy het souden
d Genes. 15. 16. Exo. 12. 40. Gal. 3. 17. den dienstbaer maken / eñ qualick handelen [d] vier hondert jaren.
Ende het volck dat sy dienen sullen / sal ick oordeelen sprack
e Gen. 15. 16 Godt. Ende [e] daer na sullen sy uytgaen / [f] ende sy sullen my die-
f Exod. 3. 12. nen in dese plaetse. Ende hy gaf hem het verbondt [g] der besnij-
g Genes. 17. 10. denisse/eñ alsoo [h] gewan hy Isaac/ eñ besneedt hem op den achtsten
h Gen. 21. 2. i Gen. 25. 24. dagh: ende Isaac [i] [gewan] Jacob / ende Jacob [k] de twaelf Pa-
k Genes. 29. 32. ende 30. 5. ende 35. 23. triarchen. Ende de Patriarchen [l] nijdich zijnde / [m] verkochten
Joseph / [om] nae Egypten [ghebracht te worden]: ende Godt
l Gen. 37. 4. was met hem. Ende verloste hem uyt alle sijne verdruckingen/
m Gen. 37. 28. Psal. 105. 17. ende gaf hem ghenade ende wijsheydt voor Pharao den Coninck
n Genes. 41. 40. van Egypten / ende hy [n] stelde hem tot een Overste over Egyp-
o Gen. 41. 54 ten/ende sijn geheel huys. [o] Ende daer quam een hongersnoodt
Psal. 105. 16. over het gheheele landt van Egypten ende Chanaan/ ende groote
p Gen. 42. 1. benauthedt/ ende onse vaders en vonden gheen spijse. [p] Maer
als Jacob hoorde dat in Egypten koren was / sont hy onse Va-
q Gen. 45. 4. ders eerst-mael uyt. [q] Ende in de tweede [reyse] wiert Joseph
sijnen broederen bekent/ ende het gheslachte Josephs wiert Pha-
raoni openbaer. Ende Joseph sont henen/ende ontboodt sijnen
Gen. 46. 5. Gen. 49. 33 vader Jacob/ende alle sijn gheslachte/[bestaende] in vijf-ende-se-
Genes. 50. 13. ventigh zielen. [r] Ende Jacob quam af in Egypten/ende [s] stierf/
Exo. 13. 19. Jos. 24. 32. hy selve ende onse Vaders. [t] Ende sy wierden overgebracht nae
Genes. 23. 16. Sichem/ ende gheleght in het graf/ [v] 't welck Abraham ghekocht
had-

hadde voor een somme gelts/ van de sonen Emmors [des vaders]
17 Sichem. Maer als nu de tijdt der belofte/ die Godt Abraham
gesworen hadde/ genaeckte/ [x] wies het volck/ ende vermenichvul- x Exod. 1. 7.
18 dighde in Egypten. Tot dat een ander Coninck opstont/ die Psal. 105, 24.
19 Joseph niet gekent en hadde. Dese gebruyckte listicheyt tegen
ons geslachte/ ende handelde qualick met onse vaderen/ soo dat'se
hare jonge kinderen moesten wech werpen/ op dat sy niet en sou-
20 den voort teelen. [y] In welcken tijdt Moses wiert geboren/ en y Exod. 2. 2.
was uytnemende schoon/ welcke dry maenden opgevoet wierdt in ende 6, 19.
21 het huys sijns vaders. Ende als hy wechgeworpen was/ nam Num. 26, 59.
hem de dochter Pharaos op/ ende voedde hem voor haer selven 1. Par. 23. 13.
22 op tot eenen sone. Ende Moses wiert onderwesen in alle wijs- Hebr. 11, 23.
heydt der Egyptenaren: ende was machtigh in woorden ende in
23 wercken. [z] Als hem nu de tijdt van veertigh jaren vervult z Exo. 2, 11.
was/ quam [hem] in sijn herte sijne broeders de kinderen Israëls
24 te besoecken. [a] Ende siende eenen die onrecht leedt/ beschermde a Exo. 2. 11.
hy [hem]/ ende wreeckte den genen dien overlast geschiedde/ ende
25 versloegh den Egyptenaer. Ende hy meynde dat sijne broe-
ders souden verstaen/ dat Godt door sijne handt haer verlossinge
26 geven soude: maer sy en hebben't niet verstaen. [b] Ende den vol- b Exo. 2. 13
genden dagh wiert hy van haer gesien/ daer sy vochten/ ende hy
drongh'se tot vrede/ seggende/ Mannen/ ghy zijt broeders: waer-
27 om doet ghy malkanderen ongelijck? Ende die sijnen naesten
ongelijck dede/ verstiet hem seggende/ [c] Wie heeft u tot een Over- c Exo. 2. 14
28 ste ende Rechter over ons gestelt? Wilt ghy my [oock] ombren- Mat. 21. 23.
ghen/ gelijckerwijs ghy gisteren den Egyptenaer omghebracht Actor. 4. 7.
29 hebt? Ende Moses vluchtte op dat woordt/ ende wiert een ende 7. 35.
vremdelingh in het landt Madiam/ daer hy twee sonen gewan.
30 [d] Ende als veertigh jaren vervult waren/ verscheen hem de d Exod. 3. 2
Enghel des Heeren in de woestijne des bergs Sina in een vlam-
31 migh vyer des doornen-boschs. Moses nu [dat] siende/ ver-
wonderde hem over het gesichte: ende als hy derwaerts ginck om
[dat] te besien/ soo geschiedde een stemme des Heeren tot hem/
32 [Segghende]/ [e] Ick ben de Godt uwer vaderen/ de Godt e Exod. 3. 6
Abrahams/ ende de Godt Isaacs/ ende de Godt Jacobs. Ende Mat. 22, 32
Moses wiert seer bevende/ ende en durfde [het] niet besien. Hebr. 11, 16
33 Ende de Heere seyde tot hem/ [f] ontbindt de schoenen van uwe f Jos. 5. 15.

voeten: want de plaetse/ in welcke ghy staet/ is heyligh landt.
Ick hebbe merckelijck gesien de mishandelinghe mijns volcks 34
dat in Egypten is/ ende ick hebbe haer suchten gehoort/ ende ben
nedergekomen/ om haer daer uyt te verlossen: ende nu komt her=
waerts ick sal u na Egypten senden. Desen Mosem / welcken 35
sy verloochent hadden/seggende / Wie heeft u tot een Overste en=
de Rechter gestelt? desen/[segge ick]/ heeft Godt tot eenen Over=
sten ende Verlosser ghesonden door de handt des Engels/die hem
Exod. 7. 8. 10/11. 13. 4. cap. verschenen was in den doornen bosch. [g] Dese heeft haer uytge= 36
leydt / doende wonderen ende teeckenen in't landt van Egypten/
Exod. 16. 1 Deut. 1. 3. ende in de roode Zee/ [h] ende in de woestijne/ veertich jaren.
Dese is de Moses/ die tot de kinderen Israëls gheseght heeft/ 37
Deut. 18. 15. 18. [i] De Heere uwe Godt sal u eenen Propheet verwecken uyt uwe
Joan. 1. 46. Actor. 3. 22. broederen/gelijck my/ [k] dien sult ghy hooren. [l] Dese ist die in de 38
Mat. 17. 5 vergaderinge [des volcks] in de woestijne was [m] met den Engel/
Exo. 19. 3. Gal. 3. 19. die tot hem sprack op den bergh Sina/ ende [met] onse Vaderen:
welcke de levendighe woorden ontfingh / om ons die te gheven.
Den welcken onse vaders niet en wilden ghehoorsaem zijn/ 39
maer verwierpen [hem]/ ende keerden met hare herten [weder]
Exo. 32/1. nae Egypten. Segghende tot Aaron / [n] Maeckt ons Goden/ 40
die voor ons henen gaen. Want [wat] desen Moses [aengaet]/die
ons uyt het landt van Egypten geleydt heeft / wy en weten niet
wat hem geschiet is. Ende sy maeckten een kalf in die daghen/ 41
ende brachten offerande tot den afgodt / ende verheughden haer
in de wercken harer handen. Ende Godt keerde [hem]/ ende 42
gaf haer over/ dat sy den heyre des hemels dienden / gelijck ghe=
Amos 5. schreven is in het boeck der Propheten / [o] Hebt ghy oock slacht-
offeren/eñ offeranden my opgeoffert/veertigh jaren in de woestij=
Amos 5. 27. ne/ghy huys Israëls? [p] Ja ghy hebt opgenomen den taberna= 43
kel Molochs/ende het gesternte uwes Gods Remphan/de afbeel=
dingen die ghy gemaeckt hebt om die te aenbidden: ende ick sal u
overvoeren op gene [zijde] van Babylonien. De Tabernakel 44
der getuygenisse was onder onse vaderen in de woestijne/ gelijck
geordineert hadde hy die tot Mosem seyde/ dat hy den selven ma=
Exod. 25. ken soude [q] na de af-beeldinge die hy ghesien hadde. [r] Welcken 45
Hebr. 8. 5. oock onse vaders ontfangen hebbende/ met Jesu gebracht hebben
Jos. 3. 14. in't [lant] dat de heydenen besaten/die Godt verdreven heeft van
het

46 het aengesichte onser vaderen/tot de dagẽ Davids toe. [s] Dewelc- [s] 1. Sam. 16.
ke voor Godt genade gevonden heeft/ eñ [t] begeert heeft te vinden 1. Psal. 89. 21.
47 een woonstede voor den Godt Jacobs. [v] Ende Salomon bouw- Act. 13. 22.
48 de hem een huys. [x] Maer de Allerhooghste en woondt niet in [t] 2. Sam. 7.
Tempelen met handen ghemaeckt: ghelijck de Propheet seght/ 1. Par. 17. 1.
49 [y] De hemel is my een throon / ende de aerde een voetbanck mij- Psal. 132. 5.
ner voeten: Hoedanigh huys sult ghy my bouwen? seght de Hee- [v] 1. Reg. 6. 1.
50 re: ofte/ welcke is de plaetse mijner ruste? [z] En heeft niet mijne 1. Par. 17. 12
51 handt alle dese dingen gemaeckt? [a] Ghy hardneckige ende on- [x] 1. Reg. 8. 27.
besnedene van herten ende ooren/ ghy wederstaet altijt den heyli- Act. 17. 24.
52 gen Geest / gelijck uwe vaders / [also] oock ghy. Wien van de [y] 2. Par. 6. 3
Propheten en hebben uwe vaders niet vervolght? ende sy hebben Jesa. 66. 1.
ghedoodt de gene die te voren verkondight hebben de komste des Mat. 5. 34. ende 23. 22.
Rechtveerdigen / van welcken ghy lieden nu verraders eñ moor- [z] Gen. 1. 4.
53 ders ghewordẽn zijt. [b] Ghy die de wet ontfangen hebt door be- [a] Jer. 6. 10. Nehem. 9. 16. 17.
54 stellingen der Engelen/ eñ en hebt ['se] niet gehouden. Als sy nu [b] Exo. 19. ende 24. 3.
dit hoorden/ bersteden hare herten/ ende sy knersden de tanden te- Joan. 7. 19.
55 gen hem. Maer hy vol zijnde des heyligen Geests/ eñ de oogen Gal. 3. 19.
houdende na den hemel/ sagh de heerlickheyt Godts / eñ Jesum/ Hebr. 2. 2.
56 staende ter rechter-[handt] Godts. Ende hy seyde / Siet / ick
sie de hemelen geopent / ende den Sone des menschen staende ter
57 rechter-[handt] Gods. Maer sy roepende met grooter stem-
me/ stopten hare ooren / ende vielen eendrachtelick op hem aen.
58 [c] Ende wierpen hem ter stadt uyt / ende steenighden [hem]: [c] 1. Reg. 21. 13.
[d] ende de getuyghen leyden hare kleederen af aen de voeten eens Luc. 13. 29.
59 jonghelinghs / ghenaemt Saulus. Ende sy steenighden Ste- [d] Act. 22. 20
phanum/ aenroepende/ ende segghende/ [e] Heere Jesu ontfanght [e] Psal. 31.
60 mijnen gheest. Ende vallende op de knyen/ riep hy met grooter Luc. 23. 46
stemme / [f] Heere / en rekent haer dese sonde niet toe. Ende als hy [f] Mat. 5.
dat ghesegt hadde/ ontsliep hy. Luc. 23. 24. 1. Cor. 4. 1

Het viij. Capittel.

1 De Ghemeynte van Jerusalem wort vervolght ende verstroyt. 2 Ende Stephanus begraven. 3 Saulus verwoest de Gemeynte. 5 Philippus predickt Christum te Samarien/ ende doet daer vele wonder-teeckenen. 9 Alwaer Simon de Toovenaer het volck verleydt hadde/ ende in grooten aensien was. 12 Vele gelooven door Philippi predicatien/ ende worden gedoopt. 13 Ende onder de selve oock Simon. 14 Petrus ende Joannes worden gesonden na Samarien. 15 Door welcker ghebedt ende opleggingе der handen de geloovige aldaer den H. Gheest ontfangen. 18 Welcke macht Simon begeert met gelt te koopen. 20 Maer wordt van Petro daer over heftelijck bestraft/ ende tot bekeeringe vermaent. 26 Philippus wort ghesonden tot den Moorman/ die op sijnen wagen sittende/ den Propheet Jesaiam las. 34 ende van Philippo onderwesen zijnde/ wort na belijdenisse sijns gheloofs/ van hem onderwege gedoopt. 39 Philippus wordt van den Geest des Heeren wech genomen/ ende te Azoten gevonden.

a Act. 22/20. ENde [a] Saulus hadde mede een welbehaghen aen sijne doot. 1
Ende daer wiert te dien dage een groote vervolginge tegen de
b Act. 11/19. Ghemeynte / die te Jerusalem was : [b] ende sy wierden alle ver-
stropt door de landen van Judea eñ Samaria/ behalven de Apo-
stelen. Ende [eenige] Godtvruchtige mannen/droegen Stepha- 2
c Gen. 23/2. num te samen [ten grave] / [c] ende maeckten grooten rouwe over
nde 50/10. 2. Sam. 3. hem. Ende [d] Saulus verwoestede de Gemeynte / gaende in de 3
1. Actor. 9/1. huysen : ende treckende mannen ende vrouwen/leverde'se over in
nde 22/4. de gevangenisse. Sy dan nu die verstropt waren [e] gingen [het 4
nde 6/9. .Cor. 15/9. landt] door/ende verkondighden het woordt. Ende Philippus 5
Galat. 1/13. .Tim. 1/13 quam af in de stadt van Samaria/ende predickte haer Christum.
Matth. Ende de scharen hielden haer eendrachtelijck aen 't ghene van 6
0/23. Act. 11/19. Philippo geseght wiert / dewijle sy hoorden ende sagen de teecke-
Marc. 16. 7. nen die hy dede. [f] Want van vele die onreyne gheesten hadden/ 7
Actor. 5/16. nde 16/18. gingen [de selve] uyt/roepende met grooter stemme: ende vele ge-
nde 19/11. raeckte ende kreupele wierden genesen. Ende daer wiert groote 8
Act. 13/6. blijdtschap in die stadt. Ende een seker man/met name Simon/ 9
was te voren in de stadt/plegende [g] tooverye/ende verruckende de
sinnen des volcks van Samaria/ segghende van hem selven/ dat
hy wat groots was. Welcken sy alle aenhingen van den kley- 10
nen tot den grooten/segghende/ Dese is de groote kracht Godts.
Ende sy hinghen hem aen / om dat hy eenen langhen tijdt met 11
tooveryen hare sinnen verruckt hadde/ Maer doe sy Philippo 12
gheloofden / die het Euangelium van het Coninckrijcke Godts/
ende [van] den name Jesu Christi verkondighde/ wierden sy ge-
doopt beyde mannen eñ vrouwen. Ende Simon geloofde oock 13
selve/ende gedoopt zijnde/bleef geduerigh by Philippum: eñ sien-
de de teeckenen ende groote krachten/die daer geschiedden/ontset-
tede hy hem. Als nu de Apostelen / die te Jerusalem waren/ 14
hoorden dat Samaria het woordt Godts aenghenomen hadde/
sonden sy tot haer Petrum ende Joannem. De welcke afgeko- 15
men zijnde/ baden voor haer/dat sy den Heylighen Geest ontfan-
gen mochten. (Want hy en was noch op niemant van haer ge- 16
Actor. 6/6. vallen/maer sy waren alleenlick gedoopt in den name des Heeren
13/3. Jesu.) [h] Doe leyden sy de handen op haer / ende sy ontfinghen 17
19/6. Tim. 4/14 den heyligen Geest. Ende als Simon sagh/ dat door de opleg- 18
5/22. Tim. 1/6. ginge van de handen der Apostelen/de heylige Gheest ghegheven
wiert/

9 wiert/ so boodt hy haer gelt aen/ Seggende/ Geeft oock my de-
se macht/ op dat so wien ick de handen op-legge/ hy den heylighen
0 Geest ontfange. Maer Petrus seyde tot hem/ uw' gelt zy met
u ten verderve / [i] om dat ghy ghemeynt hebt dat de gave Godts [i] Mat. 10/8
1 door gelt verkregen wort. Ghy en hebt geen deel noch lot in dit
2 woordt: want uwe herte en is niet recht voor Godt. Bekeert u
dan van dese uwe boosheydt/ ende bidt Godt / of misschien u dese
3 overlegginge uwes herten vergeven wierde. Want ick sie dat
ghy zijt in eene gantsch bittere galle/ ende t'samen-knoopinge der
4 ongherechtigheyt. Doch Simon antwoordende seyde / [k] Bidt [k] Num. 21.
ghy-lieden voor my tot den Heere / op dat niets over my en kome
5 van't gene ghy geseght hebt. Sy dan nu/ als sy het woordt des
Heeren betuyght ende ghesproken hadden/ keerden wederom nae
Jerusalem/ ende verkondighden het Euangelium [in] vele vlec-
6 ken der Samaritanen. Ende een Engel des Heeren sprack tot
Philippum/ seggende/ Staet op/ ende gaet henen teghen het zuy-
den/ op den wegh die van Jerusalem af-daelt nae Gaza / welcke
7 woest is. Ende hy stondt op ende ginck henen : ende siet / een
Moorman/ een Camerlingh/ [ende] een machtigh heer van Can-
dace de Coninginne der Mooren/ die over alle haren schadt was/
8 [l] welcke was gekomen om aen te bidden te Jerusalem : Eñ hy [l] Joan. 12. 20.
keerde wederom/ ende sat op sijnen wagen/ ende las den propheet
9 Esaiam. Ende de Gheest seyde tot Philippum/ Gaet toe/ ende
0 voeght u by desen wagen. Ende Philippus liep toe/ ende hoor-
de hem den Propheet Esaiam lesen/ ende seyde/ Verstaet ghy oock
1 't ghene ghy leest? Ende hy seyde/ Hoe soude ick doch konnen/
soo my niet yemant en onderrecht? Ende hy badt Philippum/
2 dat hy op soude komen / ende by hem sitten. [m] Ende de plaetse [m] Jesa. 53.
der Schrifture/ die hy las/ was dese: Hy is ghelijck een schaep ter
slachtinge geleydt: ende ghelijck een lam stemmeloos is voor dien
3 die het scheert/ alsoo en doet hy sijnen mont niet open. In sijne
vernederinge is sijn oordeel wechgenomen: ende wie sal sijn ghe-
slachte verhalen? want sijn leven wort van der aerde wech geno-
4 men. Ende de Camerlingh antwoordde Philippo / ende seyde/
Ick bidde u / van wien seght de Propheet dit? Van hem selven/
5 ofte van yemandt anders? Ende Philippus dede sijnen mondt
open / ende beginnende van die selve Schrift / [n] verkondighde [n] Luc. 24.
hem

hem Jeſum. Ende alſoo ſy over wegh reyſden/ quamen ſy aen 3
een ſeker water / ende de Camerlingh ſeyde / Siet daer water:
° wat verhindert my gedoopt te worden? Eñ Philippus ſeyde/ 3
Indien ghy van gantſcher herten gelooft/ ſo is't geoorloft. Ende
° Actor. 10. 47. hy antwoordende ſeyde/ Ick geloove dat Jeſus Chriſtus de So-
ne Godts is. Ende hy geboot den wagen ſtille te houden: eñ ſy 3
daelden beyde af in het water/ ſoo Philippus als de Camerlingh:
ende hy doopte hem. Ende doe ſy uyt het water waren opgeko- 3
men/ nam de Geeſt des Heeren Philippum wech/ ende de Camer-
lingh en ſagh hem niet meer: want hy reyſde ſijnen wegh met
blijdſchap. Maer Philippus wiert ghevonden te Azoten/ ende 4
['t lant] door gaende/ verkondighde hy het Evangelium [in] alle
ſteden/ tot dat hy tot Ceſareen quam.

Het ix. Capittel.

1 Saulus reyſt nae Damaſcus/ om de gheloovige aldaer oock te vervolgen. 3 wort onder wegen uyt den hemel van een licht omſtraelt / ter aerde ghewornen / ende van Chriſto ſelve beſtraft/ ende met blintheyt gheſlagen. 10 Ananias wort tot hem geſonden / die in 't eerſte vebreeſt is tot hem te gaen, 15 doch daerna tot hem komt/ hem wederom ſiende maeckt/ onderrecht/ eñ doopt. 20 Saulus predickt Chriſtum in de Synagogen. 23 De Joden legghe hem lagen/ 25 maer hy ontkomt over den ſtadts muer in een mande. 26 Hy komt te Jeruſalem / ende wort van Barnaba tot de Apoſtelen gebracht/ ende predickt oock Chriſtum aldaer. 30 Reyſt nae Tarſen om der Joden laghen te outgaen. 31 De Ghemeynten hebben vrede ende nemen toe. 32 Petrus komt tot Lydda / ende gheneeſt Eneam. 36 wordt tot Joppe ontboden / ende verweckt Tabitham / die ghestorben was. 42 waer door vele ghelooven.

Acto. 8/3. ᵃ ENde Saulus blaſende noch dreyginghe ende moort tegen de
[…]de 22/4. […]de 26/9. diſcipelen des Heeren/ ginck tot den Hoogen-prieſter. Ende
[…]Cor. 15/9. begeerde brieven van hem na Damaſcum aen de Synagogen/ op
[…]al. 1/13. […]Tim. 1/13 dat ſoo hy eenighe/ die van dien wegh waren/ vonde/ hy [deſelve]
beyde mannen ende vrouwen ſoude ghebonden brengen na Jeru-
Act. 22/6. ſalem. ᵇ Ende als hy reyſde/ iſt geſchiet dat hy na-by Damaſ-
[…]. Corinth. […]/8. cum quam / ᶜ ende hem omſcheen ſnellick ᵈ een licht van den he-
[…]Cor. 12/2. […]ct. 26/13. mel: Ende ter aerden ghevallen zijnde / hoorde hy een ſtemme
die tot hem ſeyde / Saul/ Saul wat vervolght ghy my? Ende
hy ſeyde/ Wie zijt ghy Heere? Ende de Heere ſeyde/ Ick ben Je-
[…]ct. 5/39. ſus dien ghy vervolght. ᵉ Het is u hardt de verſſenen teghen de
prickels te ſlaen. Ende hy bevende ende verbaeſt zijnde/ ſeyde/
Heere / ᶠ wat wilt ghy dat ick doen ſal? Ende de Heere [ſeyde] tot
[…]uc. 3/10. […]. 2/37. hem/ Staet op/ ende gaet in de ſtadt/ ende u ſal [aldaer] gheſeght
[…]e 16/30. Dan. 10/7. worden / wat ghy doen moet. ᵍ Ende de mannen die met hem
over wegh reyſden / ſtonden verbaeſt / hoorende wel de ſtemme/
maer niemant ſiende. Ende Saulus ſtont op van der aerde: eñ
als

als hy sijne oogen open dede/ en sagh hy niemant. Eñ sy hem by
9 der hant leydende/brachten hem tot Damascum. Ende hy was
dry dagen dat hy niet en sagh / eñ en at niet/ noch en dronck niet.
10 Ende daer was een seker discipel te Damascus / met name A-
nanias: ende de Heere seyde tot hem in een gesichte/Anania. Ende
11 hy seyde/ Siet [hier ben] ick/ Heere. Ende de Heere [seyde] tot
hem / Staet op ende gaet in de strate ghenaemt de Rechte / ende
vraeght in het huys Jude nae [eenen] met name Saulus/ [h] van h Act.21/39.
12 Tarsen: want siet hy bidt. Ende hy heeft in een gesichte ghe- ende 22.3.
sien/dat een man/met name Ananias/in quam/ende hem de handt
13 op-leyde/op dat hy wederom siende worde. Ende Ananias ant-
woorde/ Heere ick hebbe uyt vele ghehoort van desen man/ [i] hoe i Acto. 9/1
14 veel quaet hy uwe heylighe in Jerusalem ghedaen heeft. Ende 1.Cor. 15.9.
heeft hier macht van de Overpriesters / om te binden alle die u- Gal.1.13.
15 wen name aenroepen. Maer de Heere seyde tot hem / Gaet he- 1.Tim.1.13.
nen: [k] want dese is my een uytverkoren vat / om mijnen naem te k Act. 13/2.
draghen voor de heydenen/ ende de Coninghen / ende de kinderen ende 22.21.
16 Israëls. [l] Want ick sal hem toonen hoe veel hy lijden moet om Rom.1.1.
17 mijnen naem. [m] Ende Ananias ginck henen ende quam in het Gal.1.15.
huys: ende de handen op hem leggende/ seyde hy/ Saul broeder/ ende 2.8.
de Heere heeft my ghesonden [namelick] Jesus / die u verschenen Ephes.3.8.
is op den wegh dien ghy quaemt / op dat ghy weder siende / ende 1.Tim.2.7.
18 met den Heyligen Geest vervult soudet worden. Ende terstont 2. Timoth.
vielen af van sijne ooghen gelijck als schellen / ende hy wiert ter- 1/11.
19 stont wederom siende: ende stont op/ende wiert ghedoopt. En- l Act. 21.11
de als hy spijse genomen hadde/ wiert hy versterckt. Ende Sau- 2.Cor.11.
lus was sommige dagen by de Discipelen / die te Damascus wa- vs.23.
20 ren. Ende hy predickte terstont Christum in de Synagoghen/ m Actor. 22
21 dat hy de Sone Godts is. Ende sy ontsetteden haer alle die 12.
het hoorden/ ende seyden / En is dese niet de ghene die te Jerusa-
lem verstoorde die desen naem aenriepen/ende die daerom hier ge-
komen is/op dat hy de selve gebonden soude brengen tot de Over-
22 priesters? Doch Saulus wiert meer ende meer bekrachtight/
ende overtuyghde de Joden die te Damascus woonden / bewij-
23 sende dat dese de Christus is. Ende als vele daghen verloopen
waren / soo hielden de Joden te samen raedt / om hem te dooden.
24 Maer hare laghe wierdt Saulo bekent: [n] ende sy bewaer- n 2.Cor.11.
den 32.

den de poorten/ beyde des daeghs ende des nachts/ op dat sy hem
dooden mochten. Doch de Discipelen namen hem des nachts/ 2
o Jos. 2/15. 1. Sam. 19/12. o en lieten hem neder door den muyr/ hem aflatende in een mande.
p Saulus nu te Jerusalem gekomen zijnde/ pooghde hem by de 2
p Act. 22/17. Discipelen te voegen: maer sy vreesden hem alle/ niet geloovende
q Act. 11/25. dat hy een Discipel was. q Maer Barnabas hem tot sich ne- 2
mende/ leydde [hem] tot de Apostelen/ ende verhaelde haer hoe
hy op den wegh den Heere gesien hadde/ ende dat hy tot hem ge-
sproken hadde/ ende hoe hy te Damascus vrymoedelijck gespro-
ken hadde in den name Jesu. Ende hy was met haer ingaen- 2
de ende uytgaende te Jerusalem: Ende vrymoedelijck spre- 2
kende in den name des Heeren Jesu/ sprack hy oock ende handel-
de teghen de Grieksche [Joden]: maer dese trachteden hem te
dooden. Doch de Broeders [dit] verstaende/ ghelenydden hem
tot Cesareen/ ende sonden hem af nae Tarsen. De ghemeyn-
ten dan door gheheel Judeam/ ende Galileam/ ende Samariam
hadden vrede/ ende wierden gesticht: ende wandelende in de vree-
se des Heeren/ ende de vertroostinghe des H. Gheest/ wierden
vermenighvuldight. Ende het gheschiedde als Petrus al-om
doortrock/ dat hy oock af quam tot de heylighe die tot Lydda
woonden. Ende aldaer vondt hy een seker mensche/ met name
Eneas/ die acht jaren te bedde ghelegen hadde/ welcke was ghe-
raeckt. Ende Petrus seyde tot hem/ Enea/ Jesus Christus
maeckt u gesondt: staet op ende spreydt u selven [het bedde]. En-
de hy stondt terstont op. Ende sy saghen hem alle die te Lydda
ende Sarona woonden/ de welcke haer bekeerden tot den Heere.
Ende te Joppe was een seker Discipline met name Tabi-
tha/ welcke over-geset zijnde/ is gheseght Dorcas. Dese was vol
van goede wercken/ ende aelmoessen/ die sy dede. Ende het
geschiedde in die daghen/ dat sy kranck wiert ende sterf: ende als
sy'se ghewasschen hadden/ leyden sy haer in de opper-sale.
Ende alsoo Lydda na by Joppe was/ de discipelen hoorende
dat Petrus aldaer was/ sonden twee mannen tot hem/ biddende
dat hy niet en soude vertoeven tot haer over te komen.
Ende Petrus stondt op/ ende ginck met haer: welcken sy/ als
hy daer ghekomen was/ in de opper-sale leydden: ende alle de we-
duwen stonden by hem/ weenende ende toonende de rocken ende
klee-

kleederen die Dorcas ghemaeckt hadde / als sy by haer was.
o Maer Petrus: hebbende [haer] alle uytghedreven/knielde ne-
der ende badt : ende hem keerende tot het lichaem seyde / Tabi-
tha staet op. Ende sy dede hare oogen open / ende Petrum ghe-
4 sien hebbende / sat sy over eynde. Ende hy gaf haer de hant/
ende rechtede'se op/ ende de heylighe ende de weduwen gheroepen
4 hebbende / stelde hy'se levende voor [haer]. Ende [dit] wiert
bekent door gheheel Joppe / ende vele ghelooſden in den Heere.
4. Ende het gheschiedde dat hy vele daghen te Joppe bleef by ee-
nen sekeren Simon/ eenen leder-bereyder.

Het x. Capittel.

1 Een Enghel verschijnt Cornelio den Hooftman te Cesareen/ als hy vastede ende badt. 5 beveelt hem Petrum van Joppe te ontbieden/om van hem onderricht te worden. 7 welcke sijne dienstknechten sendt. 9 Petrus wort onder des door een gesichte van eenen linnen-doeck/met allerley/so reyne als onreyne dieren uyt den Hemel neder-ghelaten/ ende door aenspraecke onderwesen/ dat het onderscheydt van Joden ende Heydenen nu wech-ghenomen was. 17 de Dienstknechten Cornelij komen tot Petrum. 19 die van Godt vermaent zijnde/met haer reyst na Cesareen. 24 alwaer Cornelius met sijne vrienden vergadert is / ende hem met groote eerbiedinge ontfanght. 28 Petrus verhaelt wat hem van Godt geopenbaert was. 30 gelijck oock doet Cornelius. 34 Petrus predickt Christum Cornelio ende den sijnen. 44 ende sy ontfangen daer op den heyligen Geest. 46 spreken met vremde tongen. 47 ende worden gedoopt.

ENde daer was een seker man te Cesareen met name Corneli-
us / een Hooftman over hondert / uyt de bende ghenaemt de
Italiaensche: Godtsaligh/ende vreesende Godt/met geheel sijn
huys/ ende doende vele aelmoessen aen het volck/ ende Godt ghe-
duyrichlijck biddende. [Dese] sagh in een gesichte klaerlijck on-
trent de negenste uyre des daegs/ eenen Engel Godts tot hem in-
komen / ende tot hem seggende / Corneli/ Ende hy de oogen op
hem houdende/ende seer bevreest geworden zijnde/ seyde/ Wat ist
Heere? Ende hy seyde tot hem/ uwe gebeden ende uwe aelmoessen
zijn tot ghedachtenisse opghekomen voor Godt. Ende nu sendt
mannen na Joppe / ende ontbiet Simon die toe-ghenaemt wort
Petrus. Dese light te huys by eenen Simon leder-bereyder/die
[sijn] huys heeft by de zee : dese sal u seggen wat ghy doen moet.
Ende als de Enghel / die tot Cornelium sprack wech-ghegaen
was/ riep hy twee van sijne huysknechten / ende eenen Godtsali-
gen krijghs-knecht van de ghene die gheduerigh by hem waren:
Ende als hy haer alles verhaelt hadde/ sondt hy'se na Joppe.
Ende des anderen daeghs / terwijle dese reysden/ende na by de
stadt quamen / [a] klam Petrus op't dack om te bidden / ontrent de a 2.Reg.4
1 seste uyre. Ende hy wiert hongherigh/ ende begheerde te eten. 33. Matt, 6.6

Ende

Ende terwijle sy het bereydden / viel over hem een vertreckinghe
van sinnen. Ende hy sagh den Hemel gheopent / ende een seker
vat tot hem neder-dalen / ghelijck een groot lijnen laken aen de
vier hoecken ghebonden / ende neder-ghelaten op de aerde. In
het welcke waren alle de viervoetige [dieren] der aerde / ende de
wilde / ende de kruypende [dieren] / ende de vogelen des hemels.
Ende daer gheschiedde een stemme tot hem / Staet op Petre /
slacht ende eet. Maer Petrus seyde / Gheensins Heere / want
b Lev. 11/4. Deut. 14/7. [b] ick en hebbe noyt ghegheten yet dat gemeyn ofte onreyn was.
Ende een stemme [gheschiedde] wederom ten tweedenmael
c Matt. 15/ vs 11. Rom. 14/17/ 20. 1. Tim. 4/4. Tit. 1/15. tot hem / [c] 'T ghene Godt ghereynicht heeft en sult ghy niet ge-
meyn maken. Ende dit gheschiedde tot dꝛymael : ende het vat
wierdt wederom opgenomen inden Hemel. Ende also Petrus
in hem selven twijfelde wat doch het gesichte mochte zijn / dat hy
gesien hadde/ siet/ de mannen die van Coꝛnelio af-ghesonden wa-
ren/ ghevꝛaeght hebbende nae het huys Simonis/ stonden aen de
pooꝛte. Ende [yemant] gheroepen hebbende vꝛaeghden sy / of
Simon/toe-genaemt Petrus/ daer te huys lagh. Ende als Pe-
trus op dat ghesichte dachte / seyde de Geest tot hem / Siet dꝛy
d Act. 15/7. mannen soecken u : [d] Daerom staet op / gaet af / ende reyst met
haer/niet twijfelende: want ick hebbe haer gesonden. Ende Pe-
trus ginck af tot de mannen/ die van Coꝛnelio tot hem ghesonden
waren/ende seyde/ Siet/ick ben 't dien ghy soeckt : wat is de ooꝛ-
saecke waerom ghy hier zijt? Ende sy seyden / Coꝛnelius een
hooftman over hondert / een rechtveerdigh man / ende vꝛeesende
Godt/ eñ die [goet] getuygenisse heeft van het gantsche volck der
Joden / is dooꝛ Goddelijcke openbaringhe vermaent van eenen
heyligen Engel / dat hy u soude ontbieden tot sijnen huyse / ende
dat hy van u woozden der salicheyt soude hooꝛen. Als hy'se dan
ingheroepen hadde / ontfingh hy'se in huys. Doch des anderen
daeghs ginck Petrus met haer henen/ eñ sommige der bꝛoederen/
die van Joppe waren/gingen met hem. Eñ des anderen daeghs
quamen sy tot Cesareen. Ende Coꝛnelius verwachtede haer / te
samen gheroepen hebbende die van sijn maeghschap ende bysons-
derste vꝛienden. Ende als het geschiedde dat Petrus in quam /
ginck hem Cornelius te gemoette / ende vallende aen [sijne] voe-
ten / aen badt hy. Maer Petrus rechtede hem op / segghende /

7 [e] Staet op / ick ben oock selve een mensche. Eñ met hem spre= c Actor. 14. 14.
kende/ ginck hy in ende vondt'er vele die te samen ghekomen wa= Apoc. 19. 1[illegible]
8 ren. Ende hy seyde tot haer / [f] Ghy weet hoe het eenen Joodt= ende 22.9.
schen man ongheoorloft is hem te voegen / ofte te gaen tot eenen f Exo. 23.3[illegible]
vremden: [g] doch God heeft my getoont dat ick geenen mensche en ende 34.15. Deut. 7.8.
9 soude gemeyn ofte onreyn heeten. Daerom ben ick oock sonder Joan. 4.9. ende 18.28.
tegen spreken gekomen/ ontboden zijnde. Soo vrage ick dan om Actor. 11.3
0 wat reden ghy lieden my hebt ontboden? Ende Cornelius sey= g Acto. 15. Ephes. 3.6.
de/ Over vier dagen was ick vastende/ tot deser uyre toe/ ende ter
1 negender uyre badt ick in mijn huys. Ende siet/ een man stondt
voor my [h] in een blinckende kleet/ ende seyde/ Corneli uw' gebedt h Mat. 28
is verhoort / ende uwe aelmoessen zijn voor Godt gedacht gewor= Marc. 16.
2 den. Sendt dan na Joppe / ende ontbiedt Simonem die toege= Luc. 24.4.
naemt wort Petrus : dese light te huys in het huys van Simon
den leder-bereyder aen de Zee/ welcke hier gekomen zijnde/ sal tot
3 u spreken. Soo hebbe ick dan van stonden aen tot u gesonden/
eñ ghy hebt wel gedaen dat ghy hier gekomen zijt. Wy zijn dan
alle nu [hier] tegenwoordigh voor Godt/ om te hooren al het ghe=
ne u van Godt bevolen is: Ende Petrus den mont open doende/
seyde / Ick verneme in der waerheydt [i] dat Godt geen aennemer i Deu. 10.
des persoons en is/ [k] Maer in allen volcke/ die hem vreest ende 2. Par. 19.
gerechtigheyt werckt is hem aenghenaem. [Dit is] het woort Job 34.1[illegible] Rom. 2.1[illegible]
dat hy gesonden heeft den kinderen Israëls / verkondigende vre= Gal. 2.6. Ephes. 6.
de door Jesum Christum: Dese is een Heere van alle. Ghy-lie= Col. 3.25. 1. Pet. 1.1[illegible]
den weet de saecke die geschiet is door geheel Judeam / [m] begin= k Jesai. 5[illegible]
nende van Galilea/ nae den doop/ welcken Joannes ghepredickt l Jesai. 9. ende 52.7.
3 heeft: [Belangende] Jesum van Nazareth / [n] hoe hem Godt Joan. 16. Rom. 5.1.
gesalft heeft met den H. Geest/ ende met kracht: welcke [het lant] Coloss. 1.
door-ghegaen is/ goedt doende / ende ghenesende alle die van den m Jes. 8.2 ende. 9.1.
3 Duyvel overweldight waren: want Godt was met hem. Ende Mat. 4.1[illegible] Mar. 1.1[illegible]
wy zijn getuyghen van al het gene hy ghedaen heeft/ beyde in het 38/39. Luc. 4/14
Jodische lant eñ te Jerusalem: welcken sy gedoot hebben/ [hem] n Psal. 4[illegible]
4 hanghende aen een hout. [o] Desen heeft Godt op-gheweckt ten Jesai. 61. Luc. 4. 18
4 derdẽ dage/ eñ gegeven/ dat hy openbaer soude worden: Niet al= o Act. 2.2[illegible]
le den volcke/ maer den getuygen die van Godt te voren verkoren Marc. 16 Luc. 24.[illegible]
waren/ ons [namelick] die met hem gegeten ende gedroncken heb= Joan. 20. 1. Cor. 15
4 ben/ nae dat hy uyt den dooden opgestaen was. [p] Eñ heeft ons p Mat. 19. Mar. 16 Joan. 15

geboden

Actor.17. 1. Gen. 3/15. nde 22/18. nde 26/4. nde 49/10. Deu. 18/15. Psal.132/11 Jesai.4/2. nde 7/14. nde 9/5. nde 40/10. Jer.23/5. nde 33/14. Ezec.34/23. nde 37.24. Dan. 9/24. Mich.7/20. Actor.15/9. Act. 8/17. Marc.16. 7. Actor.2/4. Acto.8/36. nde 11/17.

ghebooden den volcke te prediken/ en te betuygen dat hy is de gene
die q van Godt verordineert is/tot eenen Rechter van levende en-
de doode. r Desen geven alle ghetuygenisse de Propheten/ s dat 4
een yegelijck die in hem geloooft vergevinge der sonden ontfangen
sal door sijnen name. t Als Petrus noch dese woorden sprack/ 4
viel de Heylige Gheest op alle die het woort hoorden. Ende de 4
geloovige die uyt de besnijdenisse waren/ so vele als'er met Petro
waren ghekomen/ ontsetteden haer dat de gave des heylighen
Geests oock op de Heydenen uytgestort wiert. v Want sy hoor- 4
den haer spreecken met [vreemde] talen/ ende Godt groot maken.
Doe antwoorde Petrus/ x Can oock yemant het water weeren/ 4
dat dese niet ghedoopt en souden worden/ welcke den heylighen
Geest ontfanghen hebben/ gelijck als oock wy? Ende hy beval 4
dat sy souden ghedoopt worden in den name des Heeren. Doe ba-
den sy hem/ dat hy eenighe daghen by [haer] wilde blijven.

Het xj. Capittel.

1 Petrus komt te Jerusalem/ waer hy beschuldight wort dat hy tot de onbesnedene was in-gegaen. 4 Daer op hy tot sijne verantwoordinge verhaelt al wat dies aengaende geschiedt was. 18 welcke verantwoordinghe aenghenomen wordt. 19 De verstroyde gheloovighe verkondighen Christum tot Phenicien/ Cypren/ ende Antiochien toe/ aen de Joden ende sommige oock aen de Griecksche. 21 soo datter vele gheloofden. 22 't welck de Ghemeynte van Jerusalem verstaende/ sendt Barnabam na Antiochien om haer te versterken. 25 Die na Tarsen reyst om Saulum te soecken/ ende brenght hem tot Antiochien. 26 alwaer de Discipelen eerst Christenen worden ghenaemt. 27 Agabus voorseght den hongers-noodt. 29 waerom de Broeders door Saulum ende Barnabam een handt-reyckinghe senden aen de Broeders te Jerusalem.

De Apostelen nu/ ende de Broeders/die in Judea waren/ heb-
ben gehoort/dat oock de Heydenen het woordt Godts aenge-
nomen hadden. Ende doe Petrus op-gegaen was na Jerusa-
lem/ twisteden tegen hem de gene die uyt de besnijdenisse waren.
Exo.23/32 de 34/15. eut.7/2. Dan.18/28 Acto.10/9. Segghende/ a Ghy zijt ingegaen tot mannen die de voorhuyt
hebben/ende hebt met haer gegeten. Maer Petrus beginnende/
verhaelde het haer vervolgens/seggende/ b Ick was in de stadt
Joppe/ biddende: ende sagh in een vertreckinghe van sinnen een
gesichte/[namelick]een seker vat/ghelijck een groot lijnen laken/
nederdalende/ by de vier hoecken neder-ghelaten uyt den hemel/
ende quam tot by my. Op welck[laken]als ick de oogen hieldt/ 5
so merckte ick/ ende sagh de viervoetighe [dieren] der aerde/ ende
de wilde/ende de kruypende[dieren]/ende de vogelen des hemels.
Ende ick hoorde eene stemme die tot my seyde/ Staet op Pe- 7
tre/ slacht/ende eet. Maer ick seyde/Geensins Heere: want noyt 8
Levi.11/4. eut. 14/7. en is c yet/ dat gemeyn ofte onreyn was/ in mijnen mondt inghe-
gaen.

9 gaen. Doch de stemme antwoordde my ten tweeden mael uyt
den Hemel/het gene Godt ghereynicht heeft/en sult ghy niet ghe-
10 meyn maken. Ende dit geschiedde tot drymael/ende alles wiert
11 wederom opgetrocken in den hemel. Ende siet ter selver [uyre]
stonden daer dry mannen voor het huys daer ick in was / die van
12 Cesareen tot my afgesonden waren. [d] Ende de Geest seyde tot d Actor. 10/
my/dat ick met haer gaen soude / niet twijfelende. Ende met my 19.
ginghen oock dese ses broeders / ende wy zijn in des mans huys ende 15/7.
13 ingegaen. Ende hy heeft ons verhaelt hoe hy eenen Enghel
ghesien hadde / die in sijn huys stondt / ende tot hem seyde / Sent
mannen nae Joppe/ ende ontbiet Simon die toeghenaemt is Pe-
14 trus: Die woorden tot u sal spreecken/door welcke ghy sult sa-
15 ligh worden/ende alle uw' huys. Ende als ick begon te spreec-
ken/viel de heylighe Geest op haer/ gelijck oock op ons in het be-
16 gin. Ende ick wierdt ghedachtigh aen het woordt des Heeren/
hoe hy seyde / [e] Joannes doopte wel met water/maer [f] ghylieden e Mat.3/11.
17 sult ghedoopt worden met den heylighen Gheest. [g] Indien dan Marc.1/8.
Godt haer even gelijcke gave gegheven heeft/als oock ons/die in Luc.3/16.
den Heere Jesum Christum gelooft hebben/ wie was ick doch die Joan.1/26.
18 Godt konde weeren? Ende als sy dit hoorden/waren sy te vre- Actor.1/5.
den/ ende verheerlickten Godt/ segghende / Soo heeft dan Godt ende 2/4.
19 oock den Heydenen de bekeeringe gegeven ten leven! [h] De ge- ende 19/4.
ne nu die verstroyt waren door de verdruckinge/die over Stepha- f Jes.44/3.
nus gheschiet was/gingen ['t landt] door tot Phenicien toe/ende Joel 2/28.
Cypren/ende Antiochien / tot niemandt het woort sprekende/ dan g Act.15/9.
20 alleen tot de Joden. Ende daer waren eenighe Cyprische ende h Act. 8/1.
Cyreneische mannen uyt haer/ welcke tot Antiochien ghekomen
zijnde/sprakē tot de Grieckschē/verkondigende dē Heere Jesum.
21 [i] Ende de handt des Heeren was met haer: ende een groot getal i Acto. 2/4
22 geloofde / ende bekeerde hem tot den Heere. Ende het geruchte ende 5/14.
van haer quam tot de ooren der Ghemeynte die te Jerusalem
was: ende sy sonden Barnabam uyt / dat hy ['t landt] doorginge
23 tot Antiochien toe. Dewelcke daer gekomen zijnde/ende de ge-
nade Godts siende/ wierdt verblijdt/ [k] ende vermaende 'se alle/dat k Act.13/4
sy met een voornemen des herten by den Heere souden blijven. ende 14.
24 Want hy was een goet man/ende [l] vol des Heylighen Geests/ vs.22.
ende des geloofs: ende daer wiert een groote schare den Heere toe- l Actor.4/3
ende 6/5.

Act. 9.27. ghevoeght. [m] Ende Barnabas ginck uyt nae Tarsen om 25
Saulum te soecken: ende als hy hem gevonden hadde/ bracht hy
hem tot Antiochien. Ende het is geschiet dat sy een geheel jaer 26
[t'samen] vergaderden in de Ghemeynte / ende een groote schare
leerden: ende dat de Discipelen eerst te Antiochien Christenen ge=
naemt wierden. Ende in de selve daghen / quamen [eenighe] 27
Propheten af van Ierusalem tot Antiochien. Ende een uyt 28
Actor.21, 0, haer/ met name [n] Agabus / stont op/ ende gaf te kennen door den
Geest/ datter eē groote hongers-noot soude wesen over de gehee=
le wereldt: de welcke oock gekomen is onder den Keyser Claudio.
Ende nae dat een yeghelijck der Discipelen vermocht / besloot 29
elck van haer [yet] te senden / ten dienste der Broederen die in
Iudea woonden. Het welck sy oock deden / [o] ende sonden 't tot 30
Actor.12, 5. de Ouderlingen door de hant Barnabe ende Sauli.

Het xij. Capittel.

1 Herodes vervolgt de Gemeynte. 2 Doot Iacobum. 3 werpt Petrum inde gevangenisse/ dien
hy met stercke wacht laet bewaren. 5 De Gemeynte bidt Godt voor hem. 7 ende hy wordt door ee=
nen Enghel uyt de gevangenisse geleyt. 11 komt aen't huys vande moeder Ioannis Marci/ daer hy
aenklopt ende ingelaten wort. 17 ende verhaelt sijne verlossingen aen de gene die daer vergadert wa=
ren. 18 Herodes laet de wachters ondersoecken ende wechleyden / ende vertreckt na Cesareen.
20 maeckt vrede met de Tyriers ende Sidoniers. 21 ende wort in sijnen hooghmoet van eenen Engel
geslagen/ ende van't gewormte gegeten. 25 Barnabas ende Saulus komen wederom tot Antiochien.

Ende ontrent deselve tijdt/ sloegh de Coninck Herodes de han= 1
den aen sommighe vande Ghemeynte / om die qualick te han= 2
Matth. 4. delen. Ende hy doode Iacobum [a] den broeder Ioannis met 3
den sweerde. Ende doe hy sach dat het den Ioden behaeghlijck
was / voer hy voort om oock Petrum te vanghen/ (ende het wa= 4
ren de daghen der ongheheveld [brooden].) [b] Den welcken
Ioan.21. oock gegrepen hebbende hy in de ghevangenisse settede/ ende gaf
[hem] over aen vier [wachten/ elck] van vier krijgs-knechten/ om
hem te bewaren/ willende naer het Paesch-[feest] hem voortbren=
ghen voor het volck. Petrus dan wiert in de ghevangenisse
bewaert: maer van de Ghemeynte wiert een geduerich gebedt tot
Godt voor hem ghedaen. Doe hem nu Herodes soude voort=
brenghen/ sliep Petrus dien selven nacht tusschen twee krijghs-
knechten ghebonden met twee ketenen: ende de wachters voor de
deure bewaerden de gevanghenisse. [c] Ende siet/ een Engel des
Acto.5.19. Heeren stont daer/ ende een licht scheen in de wooninge/ eñ slaen=
e 16, 26. de de zijde Petri/ weckte hy hem op/ segghende/ Staet haestelijck
op. Ende sijne ketenen vielen af van de handen. Ende de Engel
seyde

seyde tot hem/ Omgort u/ende bint uwe schoen-soolen aen. Ende
hy dede also. Ende hy seyde tot hem/werpt uwen mantel om/ende
9 volght my. Ende uytgaende volghde hy hem/ende en wist niet
dat het waerachtigh was 't ghene door den Enghel gheschiedde/
10 maer hy meynde dat hy een gesichte sagh. Ende als sy door de
eerste ende tweede wacht gegaen waren/ quamen sy aen de yseren
poorte / die na de stadt leydt: dewelcke [d] van selfs haer gheopent d Actor. 16.
wiert. Ende uytgegaen zijnde/ginghen sy een strate voort: ende 26.
11 terstont scheydde de Engel van hem. Ende Petrus tot hem sel-
ven ghekomen zijnde/ seyde/ Nu weet ick waerachtelijck [e] dat de e Dan. 6/22.
Heere sijnen Engel uytghesonden heeft/ende my verlost heeft uyt
de handt Herodis/eñ [uyt] alle de verwachtinge van het volck der
12 Joden. Ende als hy [alles] overleght hadde [f] ginck hy na het f Acto. 4/23.
huys Marie des moeders Joannis/ die toegenaemt was Mar-
13 cus/alwaer vele te samen vergadert eñ biddende waren. Eñ als
Petrus aen de deure van de voor-poorte klopte/ quam een dienst-
14 maeght voor / om te luysteren / met name Rhode. Ende sy de
stemme Petri bekennende/ende dede van blijtschap de voor-poor-
te niet open / maer liep na binnen ende boodtschapte / dat Petrus
15 voor [aen] de voorpoorte stont. Ende sy seyden tot haer / Ghy
raest. Doch sy bleef daer sterck by / dat het alsoo was. Ende sy
16 seyden/Het is sijn Engel. Maer Petrus bleef kloppende: ende
als sy open ghedaen hadden/sagen sy hem/ende ontsetteden haer.
17 Ende als hy haer [g] met de handt gewenckt hadde / dat'se swij- g Actor. 13.
gen souden/verhaelde hy haer/hoe hem de Heere uyt de ghevanc- 16.
kenisse uytgeleydt hadde: ende seyde/Bootschapt dit Jacobo ende ende 19/33. ende 21/40.
den broederen. Ende hy uytghegaen zijnde/reysde na een andere
18 plaetse. Ende als het dagh was ghewórden / was daer gheen
kleyne beroerte onder de krijghs-knechten / wat doch Petro
19 mochte ghescchiet zijn. Ende als Herodes hem ghesocht hadde/
ende niet en vondt / ende de wachters rechtelijck ondervraeght
hadde/ gheboodt hy dat'se wegh gheleydet souden worden. Ende
hy vertrock van Judea nae Cesareen / ende hieldt hem [aldaer].
20 Ende Herodes hadde in den sin tegen de Tyriers ende Sido-
niers te krijghen: maer sy quamen eendrachtelijck tot hem / ende
Blastum/ die des Coninckx kamerlingh was/ overredet hebben-
de/begeerden vrede/om dat haer landt ghespijsight wiert van des

Coninckx [landt]. Ende op eenen ghesetten dagh Herodes een 2
Coninckliijck kleedt aenghedaen hebbende / ende op den Rechter-
stoel geseten zijnde/dede een reden tot haer: Ende het volck riep 2
[hem] toe / Een stemme Godts / ende niet eenes menschen.
Ende van stonden aen sloegh hem een Engel des Heeren/daer- 2
om dat hy Godt de eere niet en gaf: ende wiert van de wormen
Jes.55.11. gegeten/ende gaf den geest. [h] Ende het woort Godts wies/ende 2
Actor.6.7. vermenichvuldighde. Barnabas nu ende Saulus keerden we- 2
derom van Jerusalem/ als sy den dienst volbracht hadden / mede-
genomen hebbende oock Joannem/die toegenaemt wiert Marcus.

Het xiij. Capittel.

1 Barnabas ende Saulus worden uyt de Leeraers van Antiochien van den H. Geest ghesonden tot de Heydenen. 4 welcke reysen door Seleucien na Cypren/ prediken tot Salamis ende Paphos. 7 Alwaer de Stadt-houder Sergius Paulus haer begheert te hooren. 8 't welck Barjesus de toovenaer soeckende te beletten / wort van Paulo met blintheydt gheslaghen. 12 ende de Stadt-houder bekeert. 13 Van daer reysen sy na Pergen. 14 ende voorts na Antiochien in Pisidien. 15 alwaer Paulus inde Synagoge predikende/verhaelt de weldaden Godts den Israëliten bewesen tot op David. 23 ende bewijst dat de belofte van Davids zaedt ghedaen / vervult is in Iesu Christo, die te Jerusalem is ghekruyst/ ende van den dooden opgeweckt. 33 ghelijck van David was voorseght. 38 ende dat door hem ghererechtveerdight worden alle die in hem ghelooven. 40 ende dat hy straft die hem ongehoorsaem zijn. 42 eenighe van de Joden ghelooven / ende andere wederspreken. 46 waerom sy haer tot de Heydenen keeren / van welcke ghelooven die ten eeuwighen leven verordineert waren. 50 De Joden verwecken vervolginghe teghen Paulum ende Barnabam/die 't stof van hare voeten schudden/ ende wijcken na Iconien.

Actor. 14. ENde daer waren [a] tot Antiochien in de Ghemeynte die daer
was/ eenige Propheten ende Leeraers/ namelijck Barnabas/
ende Simeon/ghenaemt Niger/ ende Lucius van Cyrenen/ ende
Manahem/die met Herodes den Vier-vorst opgevoedt was/ende
Saulus. Ende als sy den Heere dienden / ende vasteden / seyde
Actor.9.15 de heylighe Gheest / [b] Sondert my af beyde Barnabam ende
...e 22.21. Saulum/ tot het werck daer toe ick'se [c] gheroepen hebbe.
...m.1.1. [d] Doe vasteden ende baden sy / ende haer [e] de handen opghe-
...a.1.15. ...e 2.8. ...hes.3.8. leght hebbende/lieten sy'se gaen. Dese dan uytghesonden zijnde
...Tim.2.7. ...Tim.1.11. van den heyligen Geest/ quamen af tot Seleucien/ ende van daer
...Mat.9.38 ...m.10.15. scheepten sy af na Cypren. Ende gekomen zijnde tot Salamis/
...r.5.4. ...Actor.6.6. verkondighden sy het woort Godts in de Synagoghen der Jo-
...e 8.15. ...e 19.6. den: ende sy hadden oock [f] Joannem tot eenen dienaer. Eñ als
...Actor. 14. sy het eylandt doorgegaen waren tot Paphos toe/ vonden sy [g] ee-
...ctor.12. nen sekeren toovenaer / eenen valschen Propheet / eenen Jode/
...Actor.8.9. wiens name was Bar-jesus/ Welcke was by den Stadthou-
...e 19.13. der Sergius Paulus / eenen verstandighen man. Dese/ Berna-
bam eñ Saulum tot hem geroepen hebbende / socht seer het woort

Godts

8 Godts te hooren. [h] Maer Elymas de toovenaer / (want alſoo h Exo.7.11.
wordt ſijnen naem overgheſet) weder-ſtondt haer/ ſoeckende den 2.Tim.3.8.
9 Stadt-houder van het geloove af te keeren. Doch Saulus (die
oock Paulus [genaemt is]) vervult met den Heyligen Geeſt/ ende
10 de oogen op hem houdende / ſeyde/ O ghy kint des Duyvels/
vol van alle bedrogh/ ende van alle archliſticheyt/ vyant van alle
gerechticheyt / ſult ghy niet ophouden te verkeeren de rechte we-
11 gen des Heeren? Ende nu ſiet/ de handt des Heeren [is] teghen
u : ende ghy ſult blindt zijn / ende de Sonne niet ſien voor eenen
tijdt. Ende van ſtonden aen viel op hem donckerheyt ende duy-
ſterniſſe : ende rontom gaende ſocht hy / die [hem] met de handt
12 mochten leyden. Als de ſtadthouder ſach 't gene gheſchiet was/
13 doe geloofde hy / verſlagen zijnde over de leere des Heeren. Eñ
Paulus ende die met hem waren/ van Papho afghevaren zijnde/
quamen tot Pergen [een ſtadt] in Pamphylia. [i] Maer Joannes i Actor.15.
14 van haer ſcheydende/ keerde weder na Jeruſalem. Ende ſy van 38.
Pergen 't lant doorgaende / quamen tot Antiochien [een ſtadt] in
Piſidien : ende ghegaen zijnde in de Synagoge op den dagh des
15 Sabbaths/ ſaten ſy neder. Ende na het leſen der Wet ende der
Propheten/ ſonden de Overſte der Synagoge tot haer/ ſeggende/
Mannen broeders/ indien daer [eenigh] woort van vertrooſtinge
16 tot den volcke in u is/ ſoo ſpreeckt. Ende Paulus ſtont op/ ende
[k] wenckte met de handt/ ende ſeyde / Ghy Iſraëlitiſche mannen/ k Actor.12.
17 ende ghy die Godt vreeſt hoort toe. De Godt deſes volcks Iſ- 17.
raëls/ heeft onſe Vaderen [l] uytverkoren/ eñ het volck verhooght/ ende 19.33.
als ſy vremdelingen waren in 't lant van Egypten / ende heeft 'ſe ende 21.40.
18 met eenen hooghen arm daer uytgeleydt. [m] Ende heeft ontrent l Exod.1.
den tijt van veertigh jaren hare zeden verdragen in de woeſtijne. m Exod.16.
19 Ende ſeven volckeren uytgeroeyt hebbende in het landt Cha- 35.
naan/ heeft haer [n] door het lot het landt der ſelve uytghedeelt. Num.14.3
20 Ende daer na / ontrent vier hondert ende vijftich jaren / gaf Pſal.95.1
21 hy [haer] [o] Rechters / tot op Samuel den Propheet. [p] Ende n Joſ.14.
van doen aen begheerden ſy eenen Coninck / ende Godt gaf haer o Jud.2.1
[q] Saul den ſone Kis/ eenen man uyt de ſtamme Benjamin/ veer- ende 3.9.
22 tich jaren. Ende deſen afgheſet hebbende / verweckte hy haer p 1.Sam.8
[r] David tot eenen Coninck: den welcken hy oock ghetuygheniſſe 5.
gaf/ ende ſeyde/ [ſ] Ick hebbe gevonden David den [ſone] Jeſſe/ ee- Oſe.13.11
q 1.Sam.9
15.
ende 10.1.
r 1.Sam.
16.12.
ſ 1.Sam.
13.14.
Pſal.89.2
Actor.7.4

nen man nae mijn herte/die alle mijnen wille sal doen. Van de= 2
ses zaedt heeft Godt Israël/nae de belofte verweckt den Salich=
Mat. 3.1. maker Jesum: t Als Joannes eerst allen den volcke Israëls/ 2
Marc. 1.2. Luc. 3.2. voor sijne aenkomste/ gepredickt hadde den Doop der bekeeringe.
Joan. 3.23. Doch als Joannes den loop vervulde/ seyde hy/ Wie meynt 2
Joa. 1.20. ghy lieden dat ick ben? v Ick en ben [de Christus] niet/ maer
Mat 3.11. siet/ hy komt na my: x wien ick niet weerdich en ben de schoenen
[sijner] voeten te ontbinden. Mannen broeders/kinderen van't 2
mat. 10.6. Actor. 3.26. gheslachte Abrahams/ ende die onder u Godt vreesen/ y tot u is
nde 13.46. het woordt deser salicheyt ghesonden. Want die te Jerusalem 2
Joa. 16.3. Actor. 3.17. woonen/ende hare Overste/ z desen niet kennende/hebben oock de
Cor. 2.8 Tim. 1.13. stemmen der Propheten/ die op elcken Sabbath-[dagh] gelesen
mat. 27.20. worden/ [hem] veroordeelende/ vervult: a Ende geen oorsaec= 2
arc. 15.11. Luc. 23.18. ke des doodts vindende/ hebben sy van Pilato begheert dat hy
oan. 19.6. Mat. 28.6 soude gedoodt worden. Ende als sy alles volbracht hadden dat 2
Marc. 16.6. uc. 24.6. van hem geschreven was/namen sy [hem] af van het hout/ eñ ley=
marc. 16.14 oa. 20.19. den [hem] in het graf. b Maer Godt heeft hem uyt de dooden 3
oe 21.1. ctor. 1.3. opgheweckt. c Welcke gesien is geweest vele dagen lanck/ van 3
Cor. 15.5. Gen. 3.15. de gene die met hem opgekomen waren van Galilea tot Jerusa=
de 22.18. lem/die sijne getuygen zijn by het volck. Eñ wy verkondigen u 3
e 26.4. d de belofte die tot de Vaderen geschiet is/ dat [namelick] Godt
e 49.10. eut. 18.15. de selve vervult heeft aen ons hare kinderen/ als hy Jesum ver=
Sa. 7.12. sal. 131.11. weckt heeft: Ghelijck oock inden tweeden Psalm gheschreven 3
esai. 4.2. staet/ Ghy zijt mijn Sone/ heden hebbe ick u gegenereert. Eñ 3
e 7.14. e 9.5. dat hy hem uyt den dooden heeft opgheweckt/ alsoo dat hy niet
e 40.10. ere. 23.5. meer en sal tot verdervinge keeren/ heeft hy aldus geseght/ e Ick
e 33.14. ze. 34.23. e 37.24. sal u-lieden de weldadicheden Davids gheven die getrouwe zijn.
n. 9.24.25. Waerom hy oock in eenen anderen [Psalm] seght/ f ghy en sult 3
Jes. 55.3. Psal. 16.10 uwen Heylighen niet [over] gheven/ om verdervinghe te sien.
to. 2.27. Reg. 2. g Want David/ als hy in sijnen tijdt den raedt Godts ghe= 3
dient hadde/ is ontslapen/ ende is by sijne Vaderen geleght/ ende
tor. 2.29. Luc. 24. heeft wel verdervinge gesien: Maer hy/ dien Godt opgeweckt 3
oan. 2. heeft/ en heeft gheen verdervinghe gesien. So sy u dan bekent/ 3
om. 3. Mannen broeders/ h dat door desen u vergheving der sonden
verkondight wort. i Ende [dat] van allen/daer van ghy niet en 3
e 8.3. al. 2.16. kondet gerechtveerdight worden door de wet Mosis/ door desen
br. 7.19. Rom. 10. k een yeghelick die ghelooft/ gherechtveerdight wordt. Siet
dan

dan toe / dat over u-lieden niet en kome 't ghene gheseght is in
41 de Propheten/ [l] Siet ghy verachters / ende verwondert u/
ende verdwijnt: want ick wercke een werck in uwe daghen / een
werck 't welck ghy niet en sult ghelooven / soo het u yemandt
42 verhaelt. Ende als de Joden uyt-ghegaen waren uyt de Sy-
nagoghe / baden de Heydenen dat teghen den naesten Sabbath
43 haer de selve woorden souden ghesproken worden. Ende als de
Synagoge ghescheyden was/ volghden vele van de Joden/ ende
van de Godts-dienstighe Jode-genooten /Paulum ende Barna-
bam: welcke tot haer spraken/ [m] ende haer vermaenden te blijven
44 by de genade Godts. Ende op den volgenden Sabbath/ quam
by na de gheheele stadt te samen / om het woort Godts te hooren.
45 Doch de Joden de scharen siende / wierden met nijdicheyt ver-
vult / ende wederspraken het ghene van Paulo gheseght wiert/
46 weder-sprekende ende lasterende. Maer Paulus ende Barna-
bas vrymoedicheyt ghebruyckende/seyden/ [n] Het was noodich dat
eerst tot u het woordt Godts ghesproken soude worden: [o] doch
nademael ghy het selve verstoot/ ende u selven des eeuwighen le-
vens niet weerdigh en oordeelt / siet wy keeren ons tot de Heyde-
47 nen. Want also heeft ons de Heere geboden/ [seggende]/ [p] Ick
hebbe u ghestelt tot een licht der Heydenen / op dat ghy soudt zijn
48 tot salicheydt / tot aen het uyterste der aerde. Als nu de Heyde-
nen [dit] hoorden/ verblijdden sy haer / ende presen het woort des
Heeren: ende daer gheloofden soo vele als 'er geordineert waren
49 tot het eeuwighe leven. Ende het woordt des Heeren wert door
50 het geheele landt uytgebreydt. Maer de Joden maeckten op de
Godts-dienstige ende eerlicke vrouwen/ende de voornaemste van
de Stadt/ [q] ende verweckten vervolginghe teghen Paulum ende
Barnabam/ ende wierpen 'se uyt hare landt-palen.
51 Doch sy schuddeden het stof van hare voeten af tegen de selve/
52 ende quamen tot Iconien. Ende de Discipelen wierden ver-
vult met blijdtschap/ ende met den heylighen Geest.

[l] Jes. 18/14. Hab. 1/5.
[m] Actor. 11. 23. ende 14, 22.
[n] Mat. 16. Actor. 3. 26. ende 13. 26.
[o] Exod. 32. 10. Jes. 55. 5. Mat. 8. 12. ende 21. 43. Rom. 10. 19.
[p] Jes. 42. 6. ende 49. 6. Luc. 2. 32.
[q] 2. Tim. 3. 11.

Het xiiij. Capittel.

1 Paulus ende Barnabas prediken ende doen mirakelen te Iconien / ende vele / soo Heydenen als Joden / ghelooven. 4 daer over groote oneenigheydt ende oploop teghen haer ontstaet. 6 die daer-om vlieden nae Lystren ende Derben / &c. 8 Paulus gheneest te Lystren eenen kreupelen. 11 Waerom 't volck haer houdt voor Goden / ende wil haer offerande doen. 14 't welck sy / hoe wel met grooten ernst / nauwelicks verhinderen. 15 ende wijsen haer tot den levendighen waren Godt. 19 Maer de Joden van Antiochien ende Iconien daer komende / verwecken het volck datse Paulum steenigen. 20 Doch hy staet op ende reyst met Barnaba nae Derben. 22 Sy vermanen de broeders

tot volstandigheyt. 23 ende verkiesen Ouderlingen in alle Gemeynte. 24 Ende eenighe andere lan-
den ende steden door-reyst hebbende/ 26 keeren wederom tot Antiochien. 27 Ende verhalen wat
Godt door haer gedaen hadde.

ENde het gheschiedde te Iconien/ dat sy te samen ginghen in de
Synagoghe der Joden / ende also spraken/dat een groote me-
nichte beyde van Joden ende Griecken geloofde. Maer de Jo-
den die onghehoorsaem waren / verweckten ende verbitterden de
zielen der Heydenen teghen de broeders. Sy verkeerden dan
[aldaer] eenen langen tijdt/vrymoedelick sprekende in den Heere/
a Marc. 16. 20. a die getuygenisse gaf den woorde sijner genade/ende gaf dat teec-
Act. 19/11. kenen ende wonderen ghesschiedden door hare handen. Ende de
Hebr. 2/4. menichte der stadt wierdt verdeelt : ende sommighe waren met de
Joden/ende sommige met de Apostelen. Ende als daer een op-
loop ghescchiedde beyde van Heydenen ende van Joden/ met haer
Overste/om haer smaetheyt aen te doen/ende te steenigen/ Zijn
Matth. 10. 23. sy/ [alles] overleght hebbende/ [b] ghevlucht na de steden van Ly-
Actor. 8/1. caonien/ [namelick] Lystren ende Derben/ende het omligghende
landt: Ende verkondighden aldaer het Euangelium.
Act. 3/2. Ende een seker man te Lystren/sat [c] onmachtich aen de voeten/
kreupel zijnde van sijns moeders lijf/die noyt en hadde ghewan-
delt. Dese hoorde Paulum spreecken: welcke de ooghen op hem
houdende/ende siende dat hy geloove hadde om gesont te worden/
Jes. 35/6. Seyde met grooter stemme/ Staet recht op uwe voeten. [d] Ende
hy sprongh op ende wandelde. Ende de scharen siende 't ghene
Paulus gedaen hadde/ verhieven hare stemmen/ ende seyden in't
Act. 28/6. Lycaonisch) [e] De Goden zijn den menschen gelijck ghewordden/
ende tot ons nederghekomen. Ende sy noemden Barnabam
Jupiter / ende Paulum Marcurius / om dat hy het woort voer-
de. Ende de Priester van Jupiter die voor hare stadt was / als
hy ossen ende krantsen aen de voor-poorten ghebracht hadde/wil-
de hy offeren met de scharen. Maer de Apostelen / Barnabas
eñ Paulus/[dat] hoorende/scheurden hare kleederen/eñ sprongen
onder de schare/roepende/ Ende seggende/Mannen/ [f] waerom
Act. 10.26. Act. 19.10. doet ghy dese dinghen ? Wy zijn oock menschen van gelijcke be-
Apoc. 22.9. weginghen als ghy / ende verkondighen u lieden dat ghy u soudt
Gen. 1/1. Psal. 33/6. van dese ydele [dingen] bekeeren tot den levendighen Godt/ [g] die
Psal. 124/8. Psal. 146.6. gemaeckt heeft den hemel/ ende de aerde/ ende de zee/ende al 't ge-
Act. 14/7. Psal. 81/13 ne in de selve is. [h] Welcke in de voorledene tijden alle de Heyde-
Rom. 1.19. nen heeft laten wandelen in hare wegen. [i] Hoe wel hy nochtans

hem

hem selven niet onbetuyght gelaten en heeft/goet doende van den
hemel/ons regen ende vruchtbare tijden gevende/vervullende on=
18 se herten met spijse ende vrolickheyt. Ende dit seggende en we=
derhielden sy nauwlijcks de scharen / dat sy haer niet en offerden.
19 Maer daer over quamen Joden van Antiochien ende Iconi=
en/ende overrededen de scharen/ ende [k] steenighden Paulum/ende k 2.Corint. 11/25.
sleepten [hem] buyten de stadt/meynende dat hy doodt was.
20 Doch als hem de Discipelen omringht hadden/ stont hy op/en=
de quam in de stadt: ende des anderen daeghs ginck hy met Bar=
21 naba uyt nae Derben. Ende als sy der selve stadt het Euange=
lium verkondight/ ende vele Discipelen ghemaeckt hadden/ keer=
den sy weder nae Lystren/ende Iconien/ende Antiochien:
22 Versterckende de zielen der Discipelen/ [l] [ende] vermanende l Act. 11/23. ende 13/43.
dat'se souden blijven in het geloove / [m] ende dat wy door vele ver= m Matth. 10/38. ende 16/24.
druckinghen moeten ingaen in het Coninckrijcke Godts.
23 Ende als sy haer in elcke Gemeynte met opsteken der handen Luc. 24/26.
Ouderlinghen verkoren hadden/ ghebeden hebbende met vasten/ 2.Tim. 3/12.
24 bevalen sy'se den Heere / in welcken sy gheloofft hadden. Ende
Pisidien door-gereyst hebbende/ quamen sy in Phamphylien.
25 Ende als sy tot Pergen het woort gesproken hadden / quamen
26 sy af nae Attalien. Ende van daer scheepten sy af [n] nae Anti= n Act. 13/1.
ochien / van waer sy der genade Godts bevolen waren gheweest/
27 tot het werck dat sy volbracht hadden. Ende daer ghekomen
zijnde/ende de Gemeynte vergadert hebbende/verhaelden sy wat
groote dinghen Godt met haer ghedaen hadde / ende dat hy den
28 Heydenen de deure des gheloofs gheopent hadde. Ende sy ver=
keerden aldaer geenen kleynen tijdt met de Discipelen.

Het xv. Capittel.

1 In de Gemeynte van Antiochien ontstaet verschil / aengaende de onderhoudinge der Besnijdenisse ende der Wet Mosis. 2 Waer over Paulus ende Barnabas nae Jerusalem ghesonden worden. 3 Daer sy de bekeeringe der Heydenen ende de gelegentheyt der sake verhalen. 6 De Apostelen ende Ouderlingen komen te samen om hier van te handelen. 7 Petrus verklaert in de selve vergaderinge/ dat de Heydenen met het jock der Wet niet en behooren beswaert te worden. 13 Het selve stemt Jacobus toe/ende bevestight het uyt de Heylighe Schrifture. 19 ende besluyt datmen haer niet meer en behoort op te leggen/dan de onderhoudinge van vier noodige dingen. 22 'T welck by de gantsche vergaderinge goet ghevonden zijnde/aen de Gemeynten ghescreven/ende beneffens Paulum ende Barnabam/door Barsabam ende Silam over-ghesonden ende bekent ghemaeckt wordt. 31 Die't selve met blijdschap aengenomen hebben. 36 Paulus ende Barnabas/om Joannis Marci wille in twistinghe geraeckt zijnde/scheyden van malkanderen. 29 Barnabas ende Marcus nae Cypren. 40 ende Paulus met Sylas nae Syrien ende Cilicien.

ENde sommighe/ die afgekomen waren van Judea/ leerden de
broederen / [segghende]/ [a] Indien ghy niet besneden en wordt a Galat. 5/

[b] nae

b Genes. 17. 10. Levit. 12/3. [b] nae de wijse Mosis/ so en kont ghy niet saligh worden. Als'er 2
dan gheene kleyne wederstandt ende twistinghe ghescchiedde by
Paulus ende Barnabas teghen haer/ soo hebben sy gheordineert
c Gal. 2.1. [c] dat Paulus ende Barnabas/ ende eenige andere uyt haer / sou=
den opgaen tot de Apostelen ende Ouderlinghen na Jerusalem/
over dese vrage. Sy dan van de Gemeynte uytgeleydt zijnde/ 3
reysden door Phenicien ende Samarien/ verhalende de bekeerin=
ge der Heydenen: ende deden alle den broederen groote blijdschap
aen. Ende te Jerusalem ghekomen zijnde/ wierden sy ontfan= 4
gen van de Ghemeynte/ ende de Apostelen/ ende de Ouderlingen:
ende sy verkondighden wat groote dinghen Godt met haer ghe=
daen hadde. Maer [seyden sy]/ daer zijn sommighe opghestaen 5
van die van de secte der Phariseen/ die geloovigh zijn geworden/
segghende / datmen haer moet besnijden / ende ghebieden de Wet
Mosis te onderhouden. Ende de Apostelen ende de Ouderlin= 6
gen vergaderden te samen om op dese saecke te letten. Ende als 7
[daer over] groote twistinghe ghescchiedde/ stont Petrus op/ ende
d Act. 10. 20. ende 11.12. seyde tot haer/ [d] Mannen broeders ghy weet dat Godt van over
langen tijdt onder ons [my] verkoren heeft/ dat de Heydenen door
mijnen mondt het woort des Evangeliums souden hooren / ende
e 1.Par.28.9 ende 29/17. Psal.7/10. Iere.11/20. ende 17/10. ende 20/12. gelooven. En Godt [e] de kenner der herten/ heeft haer getuyge= 8
nisse gegeven/ haer gevende den heyligen Geest/ ghelijck als oock
ons. [f] Ende en heeft gheen onderscheyt gemaeckt tusschen ons 9
en haer/ gereynight hebbende hare herten door het geloove. Nu 10
f Act. 10/43. 4/etc. dan/ wat versoeckt ghy Godt/ [g] om een jock op den hals der Dis=
g Matth.23 cipelen te legghen/ 't welck noch onse Vaders/ noch wy en hebben
h Ephe. 2/8. Tit.3/4. konnen dragen? [h] Maer wy gelooven door de genade des Hee= 11
ren Jesu Christi saligh te worden / op sulcke wijse als oock sy.
Ende alle de menichte sweegh stil/ ende hoorden Barnabam en 12
Paulum verhalen / wat groote teeckenen ende wonderen Godt
door haer onder de Heydenen ghedaen hadde. Ende na dat dese 13
sweghen / antwoordde Jacobus / segghende/ Mannen broeders
hoort my. Symeon heeft verhaelt hoe Godt eerst de Heydenen 14
heeft besocht / om uyt [haer] een volck aen te nemen voor sijnen
name. Ende hier mede stemmen over een de woorden der Pro= 15
i Amos 9/11 pheten/ ghelijck gheschreven is/ [i] Nae desen sal ick weder-kee= 16
ren/ ende weder op bouwen den tabernakel Davids/ die vervallen
is/

is/ende 't gene daer van verbroken is/ weder op-bouwen/ende ick
sal den selven weder op rechten: Op dat de overblijvende men-
schen den Heere soecken/ende alle de Heydenen / over welcke mij-
nen naem aengheroepen is : spreeckt de Heere / die dit alles doet.
Gode zijn alle sijne wercken van eeuwicheyt bekent.
Daerom oordeele ick datmen den ghenen/ die uyt de Heydenen
haer tot Godt bekeeren / niet en beroere. Maer haer sal aen-
schrijven / dat sy haer onthouden [k] van de dinghen die door de af- k Exo.20/3.
goden besmet zijn / ende [l] van hoererye / ende van het versticke/ 1.Cor.8/1. ende 10/20.
ende [m] van bloedt. Want Moses heefter van ouden tijden in l 1.The.4/3.
elcke stadt die hem prediken/ende hy wordt op elcken Sabbath in m Gene.9/4.
de Synagogen gelesen. Doe heeft het den Apostelen ende den
Ouderlingen/met de geheele Gemeynte/ goet ghedocht/ [eenige]
mannen uyt haer te verkiesen / ende met Paulo ende Barnaba te
senden na Antiochien: [namelick] Judam/die toeghenaemt wort
Barsabas/ ende Silam:mannen die voorganghers waren onder
de broeders : Ende schreven door haer dit [navolgende]. De
Apostelen/ende de Ouderlingen/ ende de broeders [wenschen] den
broederen uyt de Heydenen/ die in Antiochien/ ende Syrien/ende
Cilicien zijn / salicheydt. Nademael wy ghehoort hebben [n] dat n Gal.2/4.
sommighe / die van ons uytgegaen zijn/ u met woorden ontroert
hebben/ende uwe zielen wanckelende gemaeckt/seggende dat ghy
moet besneden worden / ende de Wet onderhouden / welcken wy
[dat] niet bevolen en hadden. Soo heeft het ons eendrachtelick
te samen zijnde/goet gedacht eenige mannen te verkiesen/ende tot
u te senden/met onse geliefde Barnaba ende Paulo/ Menschen
[o] Die hare zielen overghegheven hebben voor den name onses o Actor.13. 50.
Heeren Jesu Christi. Wy hebben dan Judam ende Silam ende 14/19.
ghesonden / die oock met den monde het selve sullen verkondigen.
Want het heeft den heylighen Gheest ende ons goet ghedocht
u lieden gheenen meerderen last op te legghen dan dese noodsaec-
kelicke dinghen: [Namelick] [p] dat ghy u onthoudet van't ghe- p Exo.20/3
ne den afgoden gheoffert is/ ende [q] van bloedt / ende van het ver- 1.Cor.8/1.
stickte/ende van [r] hoererye: van welcke dinghen indien ghy u sel- q Gen.9/4. Lev.17/14.
ven wacht/soo sult ghy wel doen. Vaert wel. Dese dan/haer af- r 1.The.4/3
scheydt ontfanghen hebbende / quamen te Antiochien : ende de
menichte vergadert hebbende/gaven sy den brief over. Ende sy
[dien]

[dien] ghelesen hebbende/ verblijdden haer over de vertroostinge.
Judas nu ende Silas / die oock selve Propheten waren / ver= 2
maenden de broeders met vele woorden / ende versterckten'se.
Ende als sy [daer] eenen tijt [lanck] vertoeft hadden / lieten 3
haer de broeders [wederom] gaen met vrede / tot de Apostelen.
Maer het docht Sile goet aldaer te blijven. 4
Ende Paulus ende Barnabas onthielden haer tot Antiochien/ 5
leerende ende verkondigende met noch vele andere het woort des
Heeren. Ende na eenige daghen seyde Paulus tot Barnabam/ 6
Laet ons nu wederkeeren / ende besoecken onse broeders in elcke
stadt / in welcke wy het woordt des Heeren verkondight hebben/
hoe sy haer hebben. Ende Barnabas riedt dat sy Joannem/ 7
f Acto. 12. 12/25. die genaemt is [f] Marcus / souden mede nemen. Maer Paulus 8
Col.4.10. achtede billick datmen dien niet en soude mede nemen / die van
2.Tim.4.11. Pamphylien aen van haer was afgeweecken / ende met haer niet
Phil. vs. 24. en was ghegaen tot dat werck. Daer ontstont dan eene verbit= 9
teringe / alsoo dat sy van malkanderen gescheyden zijn / ende dat
Barnabas Marcum mede nam / ende na Cypren af-scheepte :
Maer Paulus verkoos Silam ende reysde henen/ der ghenade 0
Godts van de Broederen bevolen zijnde. Ende hy door-reysde 1
Syrien ende Cilicien versterckende de Gemeynten.

Het xvj. Capittel.

1 Paulus tot Derben ende Lystren gekomen zijnde/ besnijdt Timotheum / ende neemt hem mede op de reyse. 4 ende gheeft den Gemeynten daer hy door reyst de ordonnantien der Apostelen te onderhou[den]. 6 Wort van den H. Geest verhindert het Euangelium in Asien ende Mysien te prediken. 9 en[de] de door een ghesichte in Macedonien gheroepen. 13 Predickt buyten Philippus / aldaer Lydia hem hoorende / gelooft in Christum, ende wordt met haer huys-ghesin gedoopt. 16 Drijft eenen waer-seg[gen]den Geest uyt eene dienst-maeght. 19 waer over hy ende Silas van de heeren der dienst-maeght by de Overste worden beschuldight. 22 ende van de Hooft-mannen gegeesselt ende in de gevangenis[se] geworpen. 25 welcke met eene aerd-bevinge des nachts wordt geopent. 27 De stock waerder hie[r] van ontwaeckt zijnde / wilt hem selven dooden. 28 maer door Pauli aenspraken ende onderrichtinge gelooft hy aen Christum, wort met de sijne gedoopt/ ende bewijst haer alle vriendtschap. 35 De Hooft-mannen bevelen door hare boden datmen'se sal los laten. 37 maer Paulus beroept hem op sijn bur[ger]schap van Roomen/ ende wil van haer selve uyt-geleyt worden. 39 't welck daer na geschiet/ ende sy vertrecken van daer.

ENde hy quam tot Derben ende Lysteren: ende siet aldaer was
een seker discipel/ met name Timotheus sone van eene geloo=
vige Joodsche vrouwe / maer van eenen Griecksschen vader.
Actor. 6.3. 2 Welcken [goede] ghetuygenisse ghegeven wiert van de broe= 2
deren te Lystren ende Iconien. Dese wilde Paulus dat met 3
1.Cor.9. hem soude reysen : ende hy nam ende besneedt hem / [b] om der Jo=
Galat.2.3. Act.15.20. den wille die in die plaetsen waren: want sy kenden alle sijnen va=
der

der / dat hy een Grieck was. Ende also sy de steden door-reys-
den / gaven sy haer de ordonnantien over / [c] die van de Apostelen c Act.15.20.
ende de Ouderlingen te Jerusalem goedt ghevonden waren / om
[die] te onderhouden. De Gemeynten dan wierden bevestight
in den geloove: ende wierden daghelijcks overvloediger in getal:
Ende als sy Phrygien/ende het lant van Galatien door-gereyst
hadden/wierden sy van den Heyligen Geest verhindert het woort
in Asien te spreken. [Ende] aen Mysien gekomen zijnde/poogh-
den sy na Bithynien te reysen: eñ de Geest en liet het haer niet toe.
Eñ sy Mysien voor-by gereyst zijnde/[d] quamen af tot Troas. d 2.Cor.2.12
Ende van Paulo wierdt in der nacht een gesichte gesien : daer
was een Macedonisch man staende/die hem badt eñ seyde/ Kome
over in Macedonien/ende helpt ons. Als hy nu dit gesichte ge-
sien hadde/soo sochten wy terstont nae Macedonien te reysen/ be-
sluytende [daer uyt] dat ons de Heere gheroepen hadde / om den
selven het Euangelium te verkondighen. Van Troas dan af-
gevaren zijnde/liepen wy recht na Samothracen/eñ den volgen-
den [dagh] nae Neapolis. Ende van daer nae Philippi / welc-
ke is de eerste stadt deses deels van Macedonien/ een colonie. Eñ
wy onthielden ons in die stadt etlicke dagen. Ende op den dagh
des Sabbaths gingen wy buyten de stadt aen de riviere/ daer het
gebedt plagh te geschieden: ende neder geseten zijnde/spraken wy
tot de vrouwen die t'samen ghekomen waren. Ende een sekere
vrouwe/met name Lydia/ een purper-verkoopster/ van de Stadt
Thyatiren/die Godt diende/hoorde [ons] : welcker herte de Hee-
re heeft geopent/ dat sy acht name op het gene van Paulo gespro-
ken wiert. Ende als sy ghedoopt was ende haer huys / badt sy
[ons] seggende/Indien ghy hebt geoordeelt dat ick den Heere ge-
trouwe ben / so komt in mijn huys ende blijft'er. [e] Eñ sy dwanck e Gen.19.3.
ons. Ende het geschiedde als wy tot het ghebedt henen gingen/ ende 33. 11
dat een sekere dienstmaegt/[f] hebbende eenen waerseggenden geest/ Jud. 19.21.
ons ontmoette / welcke haren heeren [g] groot ghewin toe-brachte Luc.24.29.
met waer-segghen De selve volghde Paulum ende ons achter Hebr. 13.2
aen/ eñ riep seggende/ Dese menschen zijn dienstknechten Godts f 1.Sam.2 7.
des Allerhooghsten die ons den wegh der salighegt verkondigen. g Act.19.24
Ende dit dede sy vele daghen lanck. Maer Paulus [daer over]
te onvreden zijnde/keerde hem om/ ende seyde tot den gheest/ Ick
gebie-

ghebiede u in den name Jesu Christi / dat ghy van haer uytgaet
h Marc.16.17. h Ende hy ginck uyt ter selver uyre. Als nu de heeren van d
i 2.Cor.6.5. selve sagen dat de hope hares gewins wech was/ i grepen sy Pau
lum ende Silam / ende trocken'se na de merckt voor de Overste
Ende als sy'se tot de Hooft-mannen gebracht hadden / seyde
k Act.17.6. 1.Reg.18.17 sy/ k Dese menschen beroeren onse stadt daer sy Joden zijn.
Ende sy verkondigen zeden / die ons niet geoorloft en zijn ae
te nemen/noch te doen/also wy Romeynen zijn. Ende de schar
stont gesamentlick tegen haer op: ende de Hooftmannen haer d
l 2.Cor.11.25. 1.Thes.2.2. kleederen af-ghescheurt hebbende/ l bevalen'se te geesselen.
Ende als sy haer vele slagen gegeven hadden/ wierpen sy'se i
de ghevangheniße/ ende gheboden de stock-waerder/ dat hy'se se
kerlick bewaren soude. De welcke sulck een gebodt ontfanghe
hebbende/ wierp haer in den binnensten kercker / ende versekerd
m Act.4.31. hare voeten in den stock. Ende ontrent de midder-nacht m ba
den Paulus ende Silas/ ende songhen Gode lof-sangen: ende d
gevangene hoorden na haer. Ende daer geschiedde snellick ee
groote aerdtbevinghe / also dat de fondamenten des kerckers b
n Act.5.19. ende 12.7. weeght wierden / n ende terstont wierden alle de deuren geopen
ende de banden van alle wierden los. Eñ de stockwaerder wa
ker geworden zijnde / ende siende de deuren der gevangeniße ge
pent/trock een sweert/ende soude hem selven omgebracht hebbe
meynende dat de gevangene ontvloden waren. Maer Paulu
riep met grooter stemme/ seggende/ En doet u selven geen quae
want wy zijn alle hier. Ende als hy licht ghe-eyscht hadd
spranck hy in/ende wierdt seer bevende/ende viel voor Paulo end
Sila neder [aen de voeten]. Ende haer buyten ghebracht heb
o Luc.3.10. bende/ seyde hy o [Lieve] Heeren / wat moet ick doen / op dat ic
Actor.2.37. ende 9.6. saligh worde? Ende sy seyden / p Gelooft in den Heere Jesu
p Joan.3.16 36. ende 6.47. 1.Joa.5.10. Christum/ ende ghy sult saligh worden/ ghy ende uw' huys.
En sy spraecken tot hem het woort des Heeren/ende tot alle di
in sijn huys waren. Ende hy nam haer tot hem in de selve u
re des nachts/ende wiesch [haer] van de stramen: ende hy wie
terstont ghedoopt / ende alle de sijne. Ende hy bracht'se in sij
q Luc.5.29 ende 19.6. huys / q ende settede [haer] de tafel voor / ende verheughde he
dat hy met al sijn huys aen Godt geloovigh gheworden was:
Ende als het dagh gheworden was / sonden de Hooft-manne

D

3 de Stadts dienaers/seggende/Laet die menschen los. Ende de
Stock-waerder boodschapte dese woorden aen Paulum/[seggen-
de]/ De Hooftmannen hebben gesonden dat ghy soudt los ghela-
3 ten worden: Gaet dan nu uyt/ende reyst henen in vrede. Maer
Paulus seyde tot haer / Sy hebben ons die Romeynen zijn / on-
veroordeelt in't openbaer gheghesselt/ ende in de ghevangheniße
geworpen/ende werpen'se ons nu heymelick daer uyt? Niet also:
maer dat'se selve komen/ende ons uytleyden. Ende de Stadts-
dienaers boodtschapten dese woorden wederom den Hooftman-
nen:ende sy wierden bevreest/hoorende dat sy Romeynen waren.
3 Ende sy komende baden haer/ende als sy'se uytgeleyt hadden/
4 [r] begeerden sy dat'se uyt de stadt gaen souden. Ende uytgegaen r Matth. 8. 34.
zijnde uyt de gevāgenisse/gingē sy in tot Lydiam: eñ de broeders
gesien hebbende/vertroostedē sy deselve/eñ gingen uyt[de stadt].

Het xvij. Capittel.

1 Paulus predickt Christum tot Thessalonica. 4 Sommighe Joden ende vele Griecken gheloo-
ven. 5 andere verwecken teghen haer oproer / ende trecken Jason voor de Overste der Stadt.
10 Doch Paulus ende Silas ontkomen/ ende reysen na Bereen / daer sy oock prediken. 11 ende vele
de Schrift neerstelijck ondersoeckende worden ghelooviigh. 13 De Joden van Thessalonica vervol-
ghen hem oock aldaer / 't volck beroerende. 14 maer de broeders ghelevden Paulum tot Athenen.
16 alwaer hy hem ontstelt over de afgoderye. 18 ende wort van sommige Epicureische ende Stoi-
sche Philosophen bespot. 19 op de Richt-plaetse gebracht. 29 ende van syne Leere naerder onder-
vraeght. 22 Maer over hy haer onderricht van de ydelheyt der afgoden / ende van de kennisse ende
dienst des waren Godts/ die hemel ende aerde gheschapen heeft ende regeert/ welcken sy oock onbekent
eenen altaer hadden op gherecht. 30 Vermaent haer dan tot bekeeringhe ende gheloove in Christum,
die van den dooden op-gheweckt / ende tot een Rechter der wereldt ghestelt is. 32 't welck sommighe
bespotteden/ eñ sommige geloofden/ onder de welcke oock waren Dionysius Areopagita eñ Damaris.

ENde door Amphipolis ende Apollina [haren] wegh gheno-
men hebbende / quamen sy tot Thessalonica / alwaer een Sy-
nagoge der Joden was. Ende Paulus / ghelijck hy ghewoon
was / ginck tot haer in / ende dry Sabbathen lanck handelde hy
met haer uyt de Schriften/ [De selve] opende / ende voor [oo-
gen] stellende/[a] dat de Christus moeste lijden ende opstaen uyt den a Psal. 22/7. Matth. 16 21.
dooden/ ende dat dese Jesus is de Christus/ dien ick [seyde hy] u
lieden verkondige. [b] Ende sommige uyt haer gheloofden/ ende Luc. 24/46.
wierden Paulo ende Sile toegevoeght / ende van Godtsdiensti- b Act. 28/24
ge Griecken een groote menichte/ ende van de voorneemste vrou-
wen niet weynige. Maer de Joden die ongehoorsaem waren
[dit] benijdende / namen tot haer eenighe boose mannen / uyt de
merckt-boeven / ende maeckten dat het volck te hoope liep / ende
beroerden de stadt: ende op het huys Jasons aenvallende/sochten
sy'se tot het volck te brenghen. Ende als sy'se niet en vonden/

trocken sy Jason ende eenige broeders voor de Overste der stadt/
c Act.16/20. roepende/[c] Dese/die de wereldt in roere hebben ghestelt/ zijn oock
hier gekomen. Welcke Jason in [sijn huys] genomen heeft: eñ
d Luc. 22/2. Joan.19/12 alle dese doen tegen de geboden des Keysers/[d] seggende datter een
ander Coninck is/ [namelick] eenen Jesus. Ende sy beroerde de
schare/ eñ de Overste der stadt/die dit hoorden. Doch als sy van
Jason ende de andere verghenoeginghe ontfangen hadde / lieten
e Acto.9/25. sy'se gaen. Ende de broeders sonden terstont [e] des nachts Pau-
lum ende Silam wech na Bereen: welcke daer ghekomen zijnde/
ginghen henen na de Synagoge der Joden. Ende dese waren
edelder dan die te Thessalonica waren/ [als] die het woort ontfin-
f Esa.34/16. Luc.16/29. Joan. 5/39. ghen met alle toeghenegentheyt / [f] ondersoeckende daghelijcks de
Schriften/ of dese dingen alsoo waren. Vele dan uyt haer geloof-
den/ ende der Griecksscher eerlijcke vrouwen ende der mannen niet
weynighe. Maer als de Joden van Thessalonica verstonden
dat het woordt Godts oock te Bereen van Paulo verkondight
g 1.Thess.2. 4. wiert/ quamen sy oock daer/[g] ende beweeghden de scharen. Doch
de Broeders sonden doe van stonden aen Paulum weeh / dat hy
gingh als na de zee: maer Silas ende Timotheus bleven aldaer.
Ende die Paulum ghelepdden/ brachten hem tot Athenen toe:
h Acto.18/5. ende [h] als sy bevel gekreghen hadden aen Silam ende Timothe-
um / dat sy op het spoedighste tot hem souden komen / vertrocken
sy. Ende terwijle Paulus haer te Athenen verwachtede/ wiert
sijnen gheest in hem ontsteken/ siende dat de Stadt soo seer afgo-
disch was. Hy handelde dan in de Synagoghe met de Joden/
ende met de ghene die Godtsdienstigh waren / ende op de merckt
alle daghe met de ghene die [hem] voor quamen. Ende sommi-
ghe van de Epicureische ende Stoische Philosophen streden
met hem : ende sommighe seyden/ Wat wil doch dese klapper seg-
gen? Maer andere [seyden]/ Hy schijnt een verkondigher te zijn
van vremde Goden: om dat hy haer Jesum ende de opstandinge
verkondighde. Ende sy namen hem / ende brachten [hem] op
de [plaetse genaemt] Areopagus/ seggende/ Konnen wy [niet] we-
ten welcke dese nieuwe leere sy / daer ghy van spreeckt? Want
ghy brenght eenighe vremde dingen voor onse ooren. Wy willen
dan weten wat doch dit zijn wil. (Die van Athenen nu alle/ en-
de de vremdelinghen die haer daer onthielden / ende besteden [ha-
ren]

ren] tijt tot niet anders/ dan om wat nieus te seggen ende te hoo-
2ren). Ende Paulus staende in't midden van de [plaetse ghe-
naemt] Areopagus / seyde / Ghy mannen van Athenen / ick be-
mercke dat ghy allesins ghelijck als Godts dienstigher zijt.
2 Want [de stadt] doorgaende / ende aenschouwende uwe hey-
lighdommen/ hebbe ick oock eenen altaer ghevonden/ op welcken
een opschrift stont / DEN ONBEKENDEN GODT.
Desen dan/ dien ghy niet kennende dient/ verkondighe ick u lie-
2den. [i] De Godt die de wereldt ghemaeckt heeft / ende alles dat
daer in is / dese zijnde een Heere des hemels ende der aerde / [k] en
2woont niet in tempelen met handen ghemaeckt: Ende en wordt
oock van menschen handen niet gedient / [als] yets behoevende/
[l] also hy selve allen het leven/ ende den adem/ eñ alle dingen geeft.
2 Ende heeft uyt eenen bloede het gantsche gheslachte der men-
schen ghemaeckt/ om op den geheelen aerdbodem te woonen/ [m] be-
scheyden hebbende de tijden te voren ghe-ordineert/ ende de bepa-
2linghen van hare wooninge. Op dat sy den Heere souden soec-
ken/of sy hem immers tasten eñ vinden mochten: hoewel hy niet
2verre en is van een yegelijck van ons. Want in hem leven wy/
ende beweghen ons / ende zijn wy: ghelijck oock eenighe van u-
we Poëten ghesegt hebben / Want wy zijn oock sijn gheslach-
2te. [n] Wy dan zijnde Godts gheslachte/en moeten niet meynen/
dat de Godtheydt goudt/ oft silver/ ofte steen ghelijck zy / welcke
door menschen konste ende bedenckinghe ghesneden zijn. Godt
dan de tijden der onwetenheydt over-gesien hebbende / [o] verkon-
dight nu allen menschen al-omme dat sy haer bekeeren. Daer-
om dat hy eenen dagh ghestelt heeft / op welcken hy den aerdbo-
dem rechtveerdelick sal oordeelen/ door eenen man / dien hy [daer
toe] geordineert heeft/ versekeringe [daer van] doende aen allen/
3dewijle hy hem uyt den dooden opgheweckt heeft. Als sy nu de
opstandinge der dooden hoorden/spotteden sommige[daer mede]:
ende sommighe seyden / Wy sullen u wederom hier van hooren.
3 Ende alsoo is Paulus uyt het midden van haer wech gegaen.
Doch sommighe mannen hingen hem aen/ ende gheloofden: on-
der welcke was oock Dionysius Areopagita / ende een vrouwe
met name Damaris / ende andere met de selve.

[i] Gen.1.1. Psal.33/6. ende 124.8. ende 146/6. 2.Par.6/30. Esai.66/1. Acto.14/15. Apoc.14/7.
[k] Act.7/48.
[l] Gen.2/7.
[m] Deut.31. 8.
[n] Jes.40/18.
[o] Luc.24/47.
[p] Actor.10. 42.

Het xviij. Capittel.

1 Paulus komt tot Corinthen/ ende vindt aldaer Aquilam ende Priscillam/ by welcke hy hem ghe-
weert met tenten te maken. 4 Leert inde Synagoghe dat Iesus is de Christus. 6 Schut teghen de
lasteraers het stof van sijne kleederen af. 7 Crispus ende vele Corinthiers ghelooven / ende worden
gedoopt. 9 Paulus wort door een gesichte vanden Heere vermaent daer te blijven. 12 Wordt van
de Joden voor den Stadthouder Gallio beschuldight / die sulcks niet aen en neemt. 17 Sosthenes
wort voor den Rechter-stoel gheslaghen. 18 Paulus reyst na Syrien/ komt tot Ephesen/ daer na te
Cesareen / ende daer na tot Antiochien. 32 Door-reyst Galatien ende Phrygien. 24 Apollos leert
te Ephesen den Doop Joannis. 26 ende van Aquila ende Priscilla naerder onderwesen zijnde/ reyst
na Achajen/ ende bewijst uyt de Schriften dat Iesus is de Christus.

ENde nae desen scheydde Paulus van Athenen / ende quam tot
[a] Rom. 16/3 Corinthen. Ende vondt eenen sekeren Jode met name [a] A-
1. Cor. 16/19 2. Tim. 4. 19 quila/van gheboorte uyt Pontus/die onlanghs van Italien geko-
men was / ende Priscillam sijn wijf/ (om dat Claudius bevolen
hadde/dat alle de Joden uyt Roomen vertrecken souden) ende hy
ginck tot haer: Ende om dat hy van't selve handtwerck was/
[b] Act. 20/34 bleef hy by haer / ende [b] wrocht: want sy waren tenten-makers
1. Cor. 4/12. van handtwerck. Ende hy handelde op elcken Sabbath in de
2. Cor. 11/9. ende 12/13. Synagoge/ ende beweeghde [tot den geloove] Joden ende Griec-
1. Thes. 2/9. 2. Thess. 3/8 ken. Ende als Silas ende Timotheus [c] van Macedonien af-
[c] Act. 17/15 gekomen waren/ wiert Paulus door den Gheest gedronghen/be-
tuyghende den Joden dat Iesus is de Christus. Maer als sy
[d] Matth. weder-stonden ende lasterden/schuddede hy [d] [sijne] kleederen af/
10/14. Acto. 13/51. ende seyde tot haer/uw' bloedt/[zy] op uw' hooft. Ick ben reyn:
ende van nu voort sal ick tot de Heydenen henen gaen. Ende
van daer ghegaen zijnde quam hy in het huys van eenen [man]
met name Justus / die Godt diende / wiens huys paelde aen de
[e] 1. Cor. 1/14 Synagoge. [e] Ende Crispus de Overste der Synagoge ghe-
loofde aen den Heere met gheheel sijn huys/ ende vele van de Co-
[f] Act. 23/11. rintheren[hem] hoorende/geloofden/ende wierden gedoopt. [f] En-
de de Heere seyde tot Paulum door een ghesichte in der nacht/ En
zijt niet bevreest/maer spreeckt ende en swijght niet. Want ick
ben met u / ende niemandt en sal [de handt] aen u legghen om u
quaet te doen: want ick hebbe veel volcks in dese stadt. Ende
hy onthield hem [aldaer] een jaer ende ses maenden / leerende on-
der haer het woordt Godts. Maer als Gallio Stadthouder
van Achaja was/ stonden de Joden eendrachtelijck teghen Pau-
lum op / ende brachten hem voor den Rechter-stoel: Segghen-
de / Dese raedt de menschen aen / dat'se Godt souden dienen te-
ghen de Wet. Ende als Paulus [sijnen] mondt soude open
[g] Actor. 25. doen/ seyde Gallio tot de Joden / [g] Soo daer eenigh onghelijck/
ofte

ofte quaedt stuck [begaen] ware/ O Joden/ soo soude ick met re-
den u lieden verdraghen: Maer indien daer geschil is over een
woort/ende namen/ ende [over] de wet die onder u is/soo sult ghy
selve toesien: want ick en wil over desē dinghen gheen Rechter
zijn. Ende hy dreef'se wech van den Rechter-stoel.
Maer alle de Griecken namen Sosthenem den Oversten der
Synagoge/ende sloegen [hem] voor den Rechter-stoel/ende Gal-
lio en trock hem geen van dese dinghen aen. Ende als Paulus
daer noch vele daghen ghebleven was / nam hy afscheydt van de
broederen/ ende scheepte van daer na Syrien: ende Priscilla ende
Aquila met hem/[sijn] hooft te Cenchreen [h] geschoren hebbende: h Num.6. 18.
want hy hadde een gelofte [gedaen]. Ende hy quam te Ephe- Acto.21.23.
sen aen/ ende liet'se aldaer: maer hy ginck in de Synagoge/ ende
handelde met de Joden. Ende als sy baden dat hy langher by
haer blijven soude / en bewillighde hy 't niet: Maer hy nam
afscheydt van haer / seggende / Ick moet gantschelick het toeko-
mende Feest te Jerusalem houden: Doch ick sal tot u weder kee-
ren / [i] soo Godt wil. Ende hy voer wech van Ephesen. Ende i 1.Cor.4. 19.
als hy te Cesareen was ghekomen / ginck hy op / [nae Jerusa- Hebr.6.3.
lem]/ ende de Ghemeynte gegroet hebbende/ginck hy af na Anti- Jac.4.15.
ochien. Ende als hy [aldaer] eenigen tijdt geweest hadde/ ginck
hy wech / ende doorreysde vervolgens het landt van Galatien en-
de Phrygien / versterckende alle de Discipelen. Ende een seker
Jode/ met name [k] Apollos/ van gheboorte een Alexandriner/ een k 1.Cor.1. 12.
welsprekende man / quam te Ephesen / machtigh zijnde in de
Schriften. Dese was in den wegh des Heeren onderwesen:
ende yverigh zijnde van gheeste/ sprack hy ende leerde neerstelick
de saecken des Heeren/wetende alleenlick den Doop Joannes.
Ende dese begon vrymoedelijck te spreken in de Synago-
ghe: ende als hem Aquila ende Priscilla ghehoort hadden / na-
men sy hem tot haer / ende leyden hem den wegh Godts beschey-
delicker uyt. Ende als hy wilde na Achajam reysen / de Broe-
ders [hem] vermaent hebbende / schreven aen de Discipelen / dat
sy hem ontfanghen souden: welcke daer ghekomen zijnde/ [l] heeft l 1.Cor.3.
hy veel toe-gebracht den ghenen die gheloofden door de ghenade.
Want hy overtuyghde de Joden met grooter ernst in't open-
baer/ bewijssende door de Schriften/ dat Jesus de Christus was.

Het xix. Capittel.

1 Paulus komt tot Ephesen/ende vint aldaer twaelf Discipelen/ die inden Doop Joannis gedoopt
waren. 6 welcke hy de handen opleght/ende sy ontfangen de gaben des Heyligen Geest. 8 leert al-
daer over de twee jaren/ soo in de Synagoge/als inde Schole van Tyrannus. 12 bevestighende sijne
Leere met bysondere wonder-wercken/ oock door sijne sweet-doecken. 13 Seven sonen Sceve / eens
Joodtschen Overpriesters/besweerende by den Name Iesu eenige besetene/ worden vande boose geesten
overweldight ende verwont. 18 Vele belijdende hare daden/ brengen haer boecken van ydele konsten
by een/ die verbrant worden. 21 Paulus neemt voor nae Jerusalem te reysen. 23 Demetrius een
Silver-smit/hem generende met kleyne silvere tempelkens van Diana te maecken/verweckt eenen op-
roer tegen hem. 30 Paulus wilt uytgaen onder het volck om dat te stillen/maer het wort hem ontra-
den. 33 Alexander pooght verantwoordinghe te doen/maer wordt niet ghehoort/om dat hy een Jode
was. 35 Doch door den stadts-schrijver wort eyntlick desen oploop gestilt.

a 1.Cor.1/12 ENde 't gheschiedde terwijle [a] Apollos te Corinthen was / dat
Paulus de bovenste deelen [des landts] door-reyst hebbende
tot Ephesen quam : ende eenighe Discipelen [aldaer] vindende/
Seyde hy tot haer/ Hebt ghy den Heyligen Geest ontfanghen
als ghy gheloost hebt? Ende sy seyden tot hem / Wy en hebben
selfs niet gehoort of daer een Heylige Geest is. Ende hy seyde
tot haer/waer in zijt ghy dan ghedoopt? Ende sy seyden/In den
Doop Joannis. Maer Paulus seyde/Joannes heeft wel ge-
b Mat.3/11 doopt [b] den Doop der bekeeringhe / segghende tot het volck / dat
Marc.1/4. sy ghelooven souden in den ghenen die nae hem quam / dat is / in
Luc.3/16. Joan. 1/26. Christum Jesum: Ende die [hem] hoorden / wierden gedoopt
Actor.1/5. ende 11/16. in den name des Heeren Jesu. [c] Ende als Paulus haer de han-
c Act.8/17. ende 11/15. den opgheleght hadde quam de heylighe Gheest op haer : ende sy
spraken met [vremde] talen/ende propheteerden. Ende alle de-
se waren ontrent twaelf mannen. Ende hy ginck in de Syna-
goge / ende sprack vrymoedelijck / dry maenden lanck [met haer]
handelende/ende [haer] aenradende de saecken van het Coninck-
d 2.Tim.1. 15. rijcke Godts. [d] Maer als sommige verhardt wierden/ende on-
gehoorsaem waren/ quaet sprekende van den wegh [des Heeren]
voor de menichte/weeck hy van haer/ende scheydde de Discipelen
af / daghelijcks handelende in de schole van sekeren Tyrannus.
Ende dit gheschiedde twee jaren lanck/also dat alle die in Asia
woonden het woordt des Heeren Jesu hoorden/beyde Joden en-
e Marc.16. 20. de Griecken. [e] Ende Godt dede ongewoonlicke krachten door
Actor.14/3. de handen Pauli : Alsoo dat oock van sijn lijf op de krancke
ghedraghen wierden de sweet-doecken ofte gordel-doecken / ende
dat de sieckten van haer weecken/ende de boose gheesten van haer
uytvoeren. Ende sommighe vande omswevende Joden/zijnde
[Duyvel-] besweerders/hebben haer onderwonden den name des
Heeren

Heeren Jesu te noemen/over de ghene die boose gheesten hadden:
seggende / Wy besweeren u by Jesum / dien Paulus predickt.
14 [Dese] nu waren sekere seven sonen van Sceva een Joodtsch
15 Over-priester/die dit deden. Maer de boose geest antwoorden-
de seyde/Jesum kenne ick/ende Paulum weet ick: maer ghylieden
16 wie zijt ghy? Ende de mensche in welcken de boose geest was/
spronghop haer / ende haer meester ghewordenzijnde / kreegh de
overhandt teghen haer/ also dat sy naeckt ende gewondet uyt dat
17 huys ontvloden. Ende dit wierdt allen bekendt / beyde Joden
ende Griecken/ die te Ephesen woonden: ende daer viel een vreese
over haer alle / ende de naem des Heeren Jesu wierdt groot ghe-
18 maeckt. [f] Ende vele der gene die geloofden/quamen/belijdende f Mat. 3/6.
19 ende verkondighende hare daden. Vele oock der gene die ydele
[konsten] ghepleeght hadden / brachten de boecken by een / ende
verbranden'se in aller teghenwoordigheydt : ende berekenden de
weerde der selve / ende bevonden vijftich duysent silvere [pennin-
20 gen.] [g] Also wies het woordt des Heeren met macht/ ende nam g Jes. 55/11.
21 de overhandt. [h] Ende als dese dinghen volbracht waren / nam h Rom. 15.
Paulus voor in den Geest / Macedonien ende Achajen doorghe- 25. Galat. 2/1.
gaen hebbende/ na Jerusalem te reysen: seggende/ Na dat ick al-
22 daer sal geweest zijn/ moet ick oock Roomen sien. Ende als hy
na Macedonien gesonden hadde twee van de ghene die hem dien-
den/[namelijck] Timotheum ende Erastum/ bleef hy selve eenen
23 tijdt [lanck] in Asien. [i] Maer op dien selven tijdt ontstont daer i 2. Cor. 1/8
gheen kleyne beroerte / van weghen den wegh [des Heeren].
24 Want een met name Demetrius / een silver-smit / die [kleyne]
silvere tempelen van Diana maeckte/ [k] bracht dien van die konste k Actor. 16.
25 geen kleyn gewin toe. Welcke hy t'samen vergadert hebbende/ 16.
met de handt-werckers van diergelijcke dingen / seyde hy Man-
nen / ghy weet dat wy uyt dit ghewin onse welvaert hebben:
26 Ende ghy siet ende hoort / dat dese Paulus veel volck niet al-
leen van Ephesen/ maer oock by na van gheheel Asien over-redet
ende afgekeert heeft/seggende dat het geen Goden en zijn/die met
27 handen [l] gemaeckt worden. Ende wy en zijn niet alleen in ge- l Psal. 115/
vaer/ dat dit deel in verachtinghe kome / maer dat oock de tempel Jer. 10/3.
van de groote Goddinne Diana als niet geacht sal worden/ ende
dat oock hare majesteyt sal t'ondergaen/ aen welcke gantsch Asi-

en/

en/ende de [gheheele] wereldt Godts-dienst bewijst. Als sy nu 2
[dit] hoorden/ wierden sy vol van toornicheyt/ ende riepē/ seggen=
de/ Groot is de Diana der Epheseren. Ende de gheheele stadt 2
wiert vol verwerringe: eñ sy liepen met een ghedruysch eendrach=
telijck nae de Schou-plaetse / met haer treckende [m] Gajum ende
Aristarchum Macedoniers/ Pauli mede-ghesellen op de reyse.
Ende als Paulus tot het volck wilde ingaen / en lieten 't hem 3
de Discipelen niet toe. Ende sommighe oock der Overste van 3
Asien / die hem vrienden waren / sonden tot hem/ ende baden dat
hy hem selven op de Schou-plaetse niet en soude begeven. Sy 3
riepen dan [d'eene dit]/ de andere wat anders. Want de verga=
deringhe was verwerret / ende 't meerdere [deel] en wisten niet/
om wat oorsaecke sy te samen ghekomen waren. Ende sy deden 3
Alexandrium uyt de schare voortkomen / alsoo hem de Joden
voortstieten. Ende Alexander ghewenckt hebbende met de handt/
wilde hy het volck verantwoordinghe doen. Maer als sy 3
verstonden dat hy een Jode was/ werdt daer een stemme van al=
len / roepende ontrent twee uyren lanck / Groot is de Diana der
Epheseren. Ende als de [Stadts-] schrijver de schare ghestilt 3
hadde/ seyde hy / Ghy mannen van Ephesen/ wat mensche is'er
doch die niet en weet / dat de stadt der Epheseren zy de Kerck-be=
waerster van de groote Goddinne Diana / ende van [het beeldt]
dat uyt den hemel ghevallen is? Dewijle dan dese dinghen on= 3
weder-sprekelijck zijn/ soo ist behoorlijck/ dat ghy stille zijt/ ende
niet onbedachts en doet. Want ghy hebt dese mannen [hier] 3
ghebracht/ die noch kerck-roovers en zijn/ noch uwe Godinne en
lasteren. Indien dan nu Demetrius / ende die met hem van de 3
konste zijn/ teghen yemandt eenighe saecken hebben/ de recht-da=
gen worden gehouden/ ende daer zijn Stadt-houders/ laet'se mal=
kanderen verklagen. Ende indien ghy yet van andere dinghen 3
versoeckt/ dat sal in een wettelijcke vergaderinghe ghesticht wor=
den. Want wy staen in ghevaer dat wy van oproer sullen ver=
klaeght worden/ om [den dagh] van huyden/ also daer gheen oor=
saecke en is/ waer door wy reden sullen konnen gheven van desen
oploop. Ende dit geseght hebbende/ liet hy de vergaderinge gaen.

m Act. 20.4. ende 27. Col. 4.10.

Het xx. Capittel.

1 Paulus reyst na Macedonien ende Griecken-lant. 4 Met eenighe uyt Asien. 6 Vaert van Philippis over nae Troas. 7 Alwaer hy op den eersten dagh der weecke predickt ende broodt-breeckt met

met de Discipelen / streckende sijne reden uyt tot den middernacht. 9 Een jonghelinck Eutychus valt door den slaep uyt de venster doot. 10 ende wort van Paulo opgeweckt. 13 Paulus vervolght sijne reyse nae Jerusalem / ende komt tot Melēten. 17 ontbiedt aldaer by hem d' Ouderlinghen van Ephesen. 18 welcken hy voorhout sijne getrouwigheyt/ende moeyten in sijnen dienst onder haer. 22 Voorseght wat hem te Jerusalem soude overkomen. 26 ende verklaert dat hy haer den gheheelen raedt Godts hadde verkondight. 28 Vermaentse acht te nemen op de cudde. 29 ende te waken tegen de swaere wolven / die onder haer souden opstaen. 32 Neemt sijn afscheyt van haer/ betuygende dat hy hem ende de sijne met sijne handen gheneert hadde. 36 Knielt ende bidt met haer/ die hem met groote droefheydt gheleyden tot aen het schip.

1 NA dat nu den oproer ghestilt was / Paulus de Discipelen tot
hem geroepen eñ gegroet hebbende/ [a] ginck uyt om na Ma- a 1.Tim.1/
2 cedonien te reysen. Ende als hy die deelen doorghereyst ende
haer met vele redenē vermaent hadde/quam hy in Griecken-lant.
3 Ende als hy [aldaer] dry maenden overghebracht hadde/ ende
hem van de Joden laghen ghelegt wierden als hy nae Syrien
soude varen / soo wierdt hy van sinne weder te keeren door Ma-
4 cedonien. Ende hem vergeselschapte tot in Asien Sopater van
Bereen : ende van de Thessalonicensen [b] Aristarchus / ende Se- b Acto.19.
cundus/ ende [c] Gajus van Derben/ ende [d] Timotheus:ende van 29. ende 27/2.
5 die van Asien [e] Tychicus ende [f] Trophimus. Dese voor henen Col.4/10. c Acto.19
6 gegaen zijnde/wachteden ons tot Troas. Wy nu scheepten af 29. 1.Cor.1/1
van Philippus na de daghen der ongeheveelde [brooden]/ eñ qua- d Acto.16/
men in vijf dagen by haer tot Troas/ alwaer wy ons sevē dagen e Ephes.6. 21.
onthielden. Ende op den eersten[dagh]der weecke als de Disci- Colos.4.7. 2.Tim.4/1
pelen by een gekomen waren om broodt te breken/handelde Pau- Tit.3/12. f Acto.21.
lus met haer/sullende des anderen daegs vertreysen:eñ hy streckte 29. 2.Tim.4/2
[sijne] reden uyt tot den middernacht. Ende daer waren vele
lichten in de opper-sale/daer sy vergadert waren. Eñ een seker
jongelinck/met name Eutychus sat in de venster/ende met eenen
diepen slaep overvallē zijnde/also Paulus lange[tot haer]sprack/
door den slaep nederstortende / viel van de derde solderinge neder-
waerdt/ende wierdt doot opgenomen. Doch Paulus afgheko-
men zijnde [g] viel op hem/ ende [hem] omvangende/seyde hy/ En g 1.Reg.1 21.
weest niet beroert: want sijne ziele is in hem. Ende als hy [we- 2.Reg.4/3
der] boven gegaen was/ende broot gebroken/ende [wat] gegeten
hadde/ ende lange tot den dageraet toe met haer gesproken hadde/
vertrock hy also. Ende sy brachten den knecht levende/eñ wa-
ren boven maten vertroost. Maer wy voor uyt na het schip ge-
gaē zijnde/ voeren af na Asson/ daer wy Paulum soudē innemen.
Want hy hadde het alsoo bevolen/ eñ hy selve soude te voet gaen.
Ende als hy hem te Asson by ons gevoeght hadde / namen wy

hem in / ende quamen tot Mitylenen. Ende van daer af-ghe- 15
scheept zijnde / quamen wy den volghenden [dagh] teghen Chi-
os over / ende des anderen [daeghs] leyden wy aen tot Samos/
ende bleven te Trogyllon / ende den [dagh] daer aen quamen wy
tot Meleten. Want Paulus hadde voorghenomen Ephesen 16
voor by te varen/op dat hy niet en soude den tijt in Asien verslijtē.
Actor.21.4.12. h Want hy spoedde hem / om (so het hem mogelick ware) op den
Pinckster-dagh te Jerusalem te zijn. Maer hy sont van Mele- 17
ten na Ephesen/ende hy ontboot de Ouderlingen der Gemeynte.
Ende als sy tot hem ghekomen waren seyde hy tot haer / Ghy 18
Act.19.10. lieden weet i van den eersten dagh af dat ick in Asien ben aenghe-
komen/hoe ick by u den gantschen tijt gheweest ben: Dienende 19
den Heere met alle ootmoedicheydt/ ende vele tranen/ende versoec-
kingen/die my overgekomen zijn door de lagen der Joden. Hoe 20
ick niets achter gehouden hebbe van 't ghene nuttich was/dat ick
u niet en soude verkondicht / ende u gheleert hebben in 't openbaer
ende by de huysen. Betuyghende beyde Joden ende Grieken 21
Mat.3.2. Mar.1.15. Luc.24.47. k de bekeeringhe tot Godt / ende het gheloove in onsen Heere Je-
sum Christum. Ende nu siet / ick ghebonden zijnde door den 22
Geest/ reyse na Jerusalem/ niet wetende wat my daer ontmoeten
sal: Dan dat de heylige Geest van stadt tot stadt betuyght/ seg- 23
gende/dat my banden ende verdruckingen aenstaende zijn.
Act.21.13. l Maer ick en achte op gheen dinck / noch en houde mijn leven 24
niet dierbaer voor my selven/op dat ick mijnen loop met blijtschap
Gal.1.1. Tit.1.3. mach volbrenghen / ende den dienst / welcken ick m van den Heere
Jesu ontfangen hebbe/ om te betuygen het Euangelium der ghe-
nade Godts. Ende nu siet/ ick weet dat ghy alle/ daer ick door- 25
ghegaen ben/predikende het Coninckrijcke Godts/mijn aenghe-
sicht niet meer sien en sult. Daerom betuyge ick u lieden op de- 26
sen huydigen dagh / dat ick reyn ben van het bloet van [u] allen.
Want ick en hebbe niet achter gehouden / dat ick u niet en sou- 27
1.Pet.5.2. de verkondight hebben alle den raedt Godts. n Soo hebt dan 28
acht op u selven/ende op de geheele kudde/over dewelcke u de hey-
2.Pet.2.1. Psal.41.10 Mat.26. lige Geest tot Opsienders gestelt heeft/om de Ghemeynte Godts
te weyden/welcke hy verkregen heeft door sijn eygen bloedt.
1.Cor.1.17. 1.Joan.2. Want dit weet ick / dat na mijn vertreck p sware wolven tot u 29
inkomen sullen/ die de kudde niet en sparen: q Ende uyt u selve 30
sullen

sullen mannen opstaen/ sprekende verkeerde dinghen/ om de Dis=
cipelen af te trecken achter haer. Daerom waeckt / ende ghe=
denckt dat ick drp jaren [lanck] nacht ende dagh niet opgehouden
en hebbe een pegelick met tranen te vermanen. Ende nu / broe=
ders/ ick bevele u Gode/ ende den woorde sijner genade: die mach=
tigh is [u] op te bouwen/ ende u een erfdeel te gheven onder alle de
geheplichde. [r]Ick en hebbe niemants silver/ ofte gout/ ofte klee= [r] 1.Corin.9
dinge begeert. Ende ghp selve weet dat [f]dese handen tot mijnen 12.
noodtdruft/ ende den ghenen die met mp waren / ghedient heb= 2.Cor.11.9 ende 12.13.
ben. Ick hebbe u in allen ghetoont / dat men alsoo arbeyden= [f] Acto.18.3 1.Cor.4.12
de de swacke moet opnemen / ende ghedencken aen de woorden 1.Thes.2.9 2.Thes.3.8
des Heeren Jesu / dat hp ghesegbt heeft / Het is saligher te ghe=
ven dan te ontfanghen. Ende als hp dit ghesegbt hadde / heeft
hp [t] neder knielende met haer allen ghebeden. Ende daer wiert [t] Act.21.5.
een groot gheween van [haer] allen: ende sp vallende om den hals
Pauli kusseden hem: Seer bedroeft zijnde / allermeest over het
woordt dat hp ghesegbt hadde dat sp sijn aenghesicht niet meer
sien en souden: ende sp ghelepden hem nae het schip.

Het xxj. Capittel.

1 Van Mileten reyst Paulus voordt na Syrien / ende komt aen te Tyrus. 4 De Discipelen al= daer raden hem de reyse van Jerusalem af/ doch te vergeefs. 5 Hy treckt voort nae Ptolomais ende van daer na Cesareen: alwaer hy eenighe daghen blijft ten huyse Philippi des Euangelists/ wiens vier dochteren / propheteerden. 10 Agabus voorseght hem sijne banden te Jerusalem / dies hem de broe= ders oock met tranen bidden van daer te blijven. 13 Maer verstaende dat hy bereydt was oock om Christi wille te sterven / onderwerpen sy haer den wille Godts. 15 Hy komt te Jerusalem/ ende gaet t'huys leggen by Manason. 18 Daer nae gaet hy tot Jacobum/ ende verhaelt hem ende den Ouder= lingen wat Godt door hem gedaen hadde. 20 Door welcker raedt hy met vier mannen / die een belof= te hadden/ in den Tempel gaet om hem te heyligen. 27 Alwaer hy van eenige Joden uyt Asien gesien wordt / die oploop teghen hem verwecken/ ende hem soecken te dooden. 31 Maer wordt door den Ro= meynschen Oversten haer ontnomen/ ende in het legher ghebracht. 39 van welcken hy oorlof krijght om tot het volck te spreken.

ENde als het gheschiedde dat wp van haer gescheyden ende af=
gevaren waren/ so liepen wp recht upt ende quamen tot Coos/
ende den [dagh] daer aen tot Rhodos/ ende van daer tot Patra.
Ende een schip ghevonden hebbende dat nae Phenicien over=
voer / gingen wp daer in/ ende voeren af. Ende als wp Cypren
in't ghesichte ghekregen/ ende dat aen de slincker-[hant] ghelaten
hadden/ voeren wp na Syrien/ ende quamen aen tot Turus: want
het schip soude aldaer den last ontladen. Ende de Discipelen ge=
vonden hebbende/ bleven wp daer seven dagen: dewelcke tot Pau=
lum sepden door den Geest/ [a] dat hp niet en soude opgaen nae Je=
rusalem. Doe het nu gheschiedde dat wp dese daghen overghe= [a] Act.20.23 ende 21.12
bracht

bracht hadden/gingen wy uyt/ende reysden [voort]/ende sy geley=
den ons alle met vrouwen ende kinderen tot buyten de stadt: ende
aen den oever nederknielende/ hebben wy ghebeden. Ende als
wy malkanderen gegroet hadden/gingen wy in het schip: maer sy
lieden keerden wederom [elck] na het sijne. Wy nu de schip=
vaert volbracht hebbende van Tyrus/quamē aen tot Ptolomais/
ende de broeders ghegroet hebbende / bleven eenen dagh by haer.
Ende des anderen [daeghs]/Paulus ende wy die met hem wa=
ren/gingen van daer ende quamen tot Cesareen: eñ gegaen zijnde
Act.6.5. in het huys [b] Philippi des Euangelists (die [een] was van de
nde 8.29. seven) bleven wy by hem. Dese nu hadde vier dochters/ [noch]
Joel 2.28. maeghden/ [c] die propheteerden. Ende als wy [daer] vele dagen 1
Actor. 2. 17. ghebleven waren / quam daer een seker Propheet af van Judea/
Act.11.28. met name [d] Agabus: Eñ hy quam tot ons / ende nam den gor= 1
del Pauli/eñ sijns selfs handen eñ voeten gebonden hebbende sey=
Act.20.23. de/Dit segt de heylige Geest/ [e] Den man/wiens dese gordel is/sul=
nde 21.33. len de Joden alsoo te Jerusalem binden ende overleveren in de
handen der heydenen. Als wy nu dit hoorden/ baden beyde wy
ende die van die plaetse waren/ dat hy niet en soude opgaen nae
Act.20.24. Jerusalem. Maer Paulus antwoorde / [f] Wat doet ghy / dat
ghy weent/ ende mijn herte weeck maeckt? Want ick ben bereydt
niet alleen gebonden te worden/maer oock te sterven te Jerusalem
voor den name des Heeren Jesu. Ende als hy hem niet en liet
Mat.6. afraden / hielden wy ons te vreden / segghende / [g] De wille des
uc.11.2. Heeren geschiede. Ende na die dagen maeckten wy ons gereet/
de 22. 43. ende ginghen op na Jerusalem. Ende met ons ginghen oock
[sommige] der discipelen van Cesareen/leydende [met haer] eenen
sekeren Mnason van Cypren / eenen ouden discipel/ by den welc=
ken wy souden t'huys liggen. Ende als wy te Jerusalem ghe=
komen waren/ ontfingen ons de broeders blijdelijck. Ende den
volgenden [dagh] ginck Paulus met ons in tot Jacobum: ende
alle de Ouderlingen waren daer gekomen. Ende als hy'se ge=
groet hadde/verhaelde hy van stuck tot stuck/ wat Godt onder de
Heydenen door sijnen dienst gedaen hadde. Ende sy [dat] ghe=
hoort hebbende/loofden den Heere: ende seyden tot hem/Ghy siet/
broeder / hoe vele duysenden van Joden daer zijn die gheloo=
ven: ende sy zijn alle yveraers van de Wet. Ende sy zijn aen=
gaende

gaende u bericht/dat ghy alle de Joden/die onder de Heydenen zijn
leert van Moses afvallen/seggende dat sy de kinderen niet en sou=
2 den besnijden / noch nae de wijsen [der wet] wandelen. Wat
isser dan [te doen]? Het is gantsch noodigh dat de menichte te sa=
2 men kome: want sy sullen hooren dat ghy gekomẽ zijt. Doet dan
't gene wy u seggen: Wy hebben vier mannen die een gelofte ge=
2 daen hebben. Neemt dese tot u eñ heylight u met haer/ende doet
de onkosten nevens haer / op dat sy het hooft bescheeren moghen:
ende alle moghen weten datter niet en is aen 't ghene daer van sy/
aengaende u/bericht zijn: maer [dat] ghy [also] wandelt/ dat ghy
2 oock selve de Wet onderhoudt. Doch van de Heydenen die
gelooven/[h] hebben wy geschreven ende goet gevonden/dat sy niet h Act.15.23.
diergheliijcks en souden onderhouden / [i] dan dat sy haer wachten i Exo.20.3. 1.Cor.8.1.
van 't gene den afgoden geoffert is / ende [k] van bloedt/ ende van 't k Gen.9.4.
2 versticte/ende van hoererye. [l] Doe nam Paulus de mannẽ met l Act.24.6.
hem/ ende den dagh daer aen met haer gheheylight zijnde / ginck
hy in den tempel ende verkondighde dat de daghen der heyligin=
ge vervult waren/ [blijvende daer] tot dat voor een yegelijck van
haer de offerhande op geoffert was. Als nu de seven dagen sou=
den voleyndight worden / sagen hem de Joden van Asien in den
Tempel / ende beroerden alle het volck / ende sloeghen de handen
aen hem. Roepende / Ghy Israëlitische mannen komet te hul=
pe: Dese is de mensche die tegen het volck/ ende de Wet/ende dese
plaetse alle [man] over al leert: eñ boven dien heeft hy oock Griec=
ken in den Tempel ghebracht/ ende heeft dese heylige plaetse ont=
heylight. Want sy hadden te voren [m] Trophimum den Ephe= m Act.20.4
ser met hem in de stadt ghesien/ welcken sy meynden dat Paulus 2.Tim.2.20
in den Tempel ghebracht hadde. Ende de gheheele stadt quam
in roere/ende het volck liep te samen: ende sy grepen Paulum/ende
trocken hem buyten den Tempel: ende terstont wierden de deuren
gesloten. Ende als sy hem sochten te dooden/ quam het geruch=
te tot den Overstẽ der bende / dat gheheel Jerusalem in verwer=
3 ringe was. Welcke terstont krijghs-knechten ende hooftman=
nen over hondert tot hem nam / ende liep af na haer toe. Sy nu
den Oversten eñ de krijghs-knechten siende/hielden op van Pau=
3 lum te slaen. [n] Doe naerderde de Overste / ende greep hem/ en= n Act.21/1
de beval datmen [hem] met twee ketenen soude binden/ eñ vraech=
de

de wie hy was/ende wat hy gedaen hadde. Ende onder de scha= 34
re riep [d'eene dit] / d'andere wat anders : Doch als hy de seker=
heydt niet en konde weten van weghen de beroerte / beval hy dat=
men hem in de leger-plaetse soude brengen. Ende als hy aen de 35
trappen gekomen was/gebeurde het dat hy van de krijgs-knech=
ten gedragen wiert/ van wegen het gewelt der schare. Want de 36
o Luc.23.18 Joh.19.15. Act.22.22. menichte des volcks volghde al roepende o Wech met hem.
Ende als Paulus [nu] in de leger-plaetse soude ghelepdt wor= 37
den/seyde hy tot den Oversten/Ist my georloft tot u wat te spre=
ken ? Ende hy seyde / Kondt ghy Griecksch ? Zijt ghy dar 38
niet de Egyptenaer/ die voor dese daghen oproer verweckte/ ende
de vier duysent moordenaers nae de woestijne uytleydde.
Maer Paulus seyde / Ick ben een Jodisch man p van Tar= 39
sen/een burger van gheen onvermaerde stadt in Celicien: ende ick
bidde u/ laet my toe tot het volck te spreken. Ende als hy't toe= 40
gelaten hadde/Paulus staende op de trappen/wenckte met de han
tot het volck : ende als daer groote stilte gheworden was / sprack
hy'se aen in de Hebreeusche tale/ seggende/

Het xxij. Capittel.

1 Paulus doet sijne verantwoordinghe voor het volck: 3 ende verhaelt dat hy een Jode was
op-ghevoedt aen de voeten van Gamaliel. 4 Ende dat hy/ voor de Wet yverende/ de Christenen te
Damascum toe vervolght heeft. 9 Daer nae / hoe hy wonderlick uyt den Hemel van Christo bes
pen ende bekeert is. 12 ende van Ananias naerder onderricht zijnde over sijne beroepinge tot h
Apostelschap/ van hem ghedoopt is. 17 Ende hoe Christus voor een gesichte/ in den Tempel te Jeru
salem/ hem wederom verscheenen is/ ende hem tot de Heydenen gesonden heeft. 22 Welcke woorde
de Joden hoorende/ maeckten eenen nieuwen oproer/ ende riepen dat hy niet en behoorde te leve
24 Waerom de Overste hem laet binden/ om ghegeesselt te worden. 25 Maer also hy hem op si
burgher-recht van Roomen beroept / wordt het selve naghelaten. 30 ende hy voor den Joodtsche
Raedt ghestelt.

MAnnen broeders ende Vaders / hoort mijne verantwoor
dinge/ die ick tegenwoordelijck tot u [doen sal]. (Als sy n
hoorden dat hy in de Hebreeusche tale haer aensprack / hielden s
Act.9.11. haer te meer stil. Ende hy seyde/) a Ick ben een Jodisch man/ en
nde 21.39. de te Tarsen in Cilicien gheboren/ op-gevoedt in dese Stadt / ae
.Cor.11.22 de voeten b Gamaliëls : onderwesen na de bescheydenste wijse de
Act.5.34. vaderlijcke Wet/ zijnde een yveraer Godts/ gelijckerwijs ghy al
le heden zijt: c Die desen wech vervolcht hebbe ter doot/ binden
Act.8.3. de ende in de ghevanghenisse overleverende beyde mannen end
nde 9.1. vrouwen. Gelijck my oock de Hooge-priester ghetuyge is/ end
nde 26.9. den geheelen Raedt der Ouderlingen: van dewelcke ick oock brie
.Cor.15.9. ven genomen hebbende tot de broeders / ben nae Damascum ghe
Gal.1.13. Tim.1.13 reyst/ om oock de gene die daer waren/ gebonden te brenghen na

Jerusale

Jerusalem/ op dat sy ghestraft souden worden. [d] Maer het ge- d Act.9.3.
schiedde my/ als ick reysde/ ende Damascum ghenaeckte/ ontrent
den middach/dat [e] snellick uyt den Hemel een groot licht my ront- e 1.Corint.
om om scheen. Ende ick viel ter aerden / ende ick hoorde eene 15.8.
stemme tot my segghende / Saul / Saul / wat vervolgt ghy my? 2.Cor.12,2.
Ende ick antwoordde/ Wie zijt ghy Heere? Ende hy seyde tot
my/Ick ben Jesus de Nazarener/welcken ghy vervolcht. Eñ
die met my waren sagen wel het licht/ [f] ende wierden seer bevreest/ f Dan.10.7.
maer de stemme des ghenen die tot my sprack / en hoorden sy niet.
Ende ick seyde/Heere/wat sal ick doen?Ende de Heere seyde tot
my/Staet op ende gaet henen na Damascum: eñ aldaer sal met u
gesproken worden / van alle het gene dat u geordineert is te doen.
Ende als ick van wegen de heerlickheydt des selven lichts niet
en sagh/so wiert ick by de hant geleyt vande gene die met my wa-
ren/ende quam tot Damascum. [g] Ende een seker Ananias: een g Act.9.17.
Godtvruchtigh man nae de Wet / [goedt] getuygenisse hebbende
van alle de Joden die [daer] woonden / Quam tot my / ende by
my] staende/seyde tot my/ Saul broeder/Wort weder siende. En-
de ter selver uyre wierdt ick siende op hem. Ende hy seyde / De
Godt onser vaderen heeft u te voren verordineert om sijnen wille
te kennen/ende den Rechtveerdigen te sien/ende de stemme uyt sij-
nen mondt te hooren. Want ghy sult hem getuyghe zijn by alle
menschen van 't gene ghy gesien ende ghehoort hebt. Ende nu/
wat vertoeft ghy? Staet op / ende laet u doopen/ende uwe sonden
afwasschen / aenroepende den name des Heeren. [h] Ende het ge- h Act.9.19.
beurde my / als ick te Jerusalem wedergekeert was / ende in den
Tempel badt / dat ick in een vertreckinge van sinnen was: Eñ
dat ick hem sagh / ende hy tot my seyde / [i] Spoedt u / ende gaet in i Matth.10.
der haeste uyt Jerusalem: want sy en sullen uw' getuygenisse van 14.
my/niet aennemen. Ende ick seyde/ Heere/ sy weten [k] dat ick in k Act.22.4.
de gevangenisse wierp / ende in de Synagogen geesselde die in u
geloofden: [l] Ende doe het bloet Stephani uwes getuygen ver- l Act.7.58.
goten wierdt/[dat] ick daer oock by stont/ ende mede een welbeha- ende 8.1.
gen hadde in sijne doodt / ende de kleederen bewaerde der gene die m Act.9.15 ende 13.2. Galat.1.15 ende 2.8.
hem doodden. Ende hy seyde tot my / Gaet henen: [m] want ick Ephes.3.8.
sal u verre tot den heydenen af-senden. Sy hoorden hem tot 1.Tim.2.7. ende 2.
dit woort toe; ende sy verhieven hare stemme / seggende / [n] Wech Tim.1.11. n Act.21.34
van

van der aerde met ſulck eenen: want het en is niet behoorlijck dat
hy leve. Ende als ſy riepen/ende de kleederen van haer ſmeten/
eñ ſtof in de lucht wierpen/ So beval de Overſte datmen hem
in de leger-plaetſe ſoude brengen/ende ſeyde datmen hem met geeſ=
ſelen onderſoecken ſoude/ op dat hy verſtaen mochte om wat oor=
ſaecke ſy alſo over hem riepen. Ende alſo ſy hem met de riemen 5
uytreckten/ ſeyde Paulus tot den hooft-man over hondert / die
daer ſtont/ Is 't u lieden geoorloft eenen Romeynſchen menſche/
eñ [dien] onveroordeelt/te geeſſelen? Als nu de hooft-man over 6
hondert [dat] hoorde/ ginck hy toe eñ boodſchapte het den Over=
ſten/ ſeggende/ Siet wat ghy te doen hebt : want deſe menſche is
een Romeyn. Ende de Overſte quam toe / ende ſeyde tot hem/ 7
Seght my / zijt ghy een Romeyn ? ende hy ſeyde / Jae. En= 8
de de Overſte antwoordde/ Ick hebbe dit burgher-recht voor een
groote ſomme [gelts] verkregen. Ende Paulus ſeyde/ Maer ick
ben oock [een burgher] gheboren. Terſtont dan lieten ſy van
hem af / die hem ſouden onderſocht hebben. Ende de Overſt
wierdt oock bevreeſt / doe hy verſtondt dat hy een Romeyn was,
ende dat hy hem hadde gebonden. Ende des anderen [daeghs]
willende de ſekerheydt weten/ waerom hy van de Joden beſchul
dight wiert/maeckte hy hem los van de banden/ende beval dat d
Overprieſters ende haren gheheelen Raedt ſouden komen : end
Paulum afghebracht hebbende/ ſtelde hy [hem] voor haer.

Het xxiij. Capittel.

1 Paulus beginnende in den Raedt ſijne verantwoordinge / wort door bevel des Hooghen-prieſter
gheſlagen. 3 waer over hy den ſelven ernſtelick beſtraft/ niet wetende dat hy de Hooge-prieſter was
6 Ende alſo een deel van den Raedt Sadduceen waren/ verklaerde hy dat hy een Phariſeer was / en
om de opſtandinghe uyt den dooden gheoordeelt wiert. 7 waer door de Phariſeen ende Sadduceen
twiſt geraecken/ ende hy wordt vande Phariſeen onſchuldigh verklaert. 11 wort van den Heere ae
gheſproken ende ghetrooſt. 12 Veertigh mannen verbinden haer ſelven met eenen vloeck / niet te ſu
len eten noch drincken/ tot datſe hem ghedoot hebben. 16 't welck Paulus door ſijn ſuſters ſone ve
neemt/ ende den Overſten bekent maeckt. 23 Die hem des nachts / door krijghs-knechten ghelep
zijnde/ na Ceſareen tot Felix den Stadt-houder ſendt met eenen brief / waer in de ſake verhaelt word
34 Felix den brief ghéleſen hebbende/ doet Paulum in 't Richt-huys Herodes bewaren.

ENde Paulus de ooghen op den Raedt houdende/ſeyde/ Man
nen broeders [a] ick hebbe met alle goede conſcientie voor God
ghewandelt tot op deſen dagh. [b] Maer de Hooghe-prieſter A
nanias beval de gene die by hem stonden/dat ſy hem op den mon
ſouden ſlaen/ Doe ſeyde Paulus tot hem/ Godt ſal u ſlaen/ gh
gewittede wandt: [c] Sit ghy oock om my te oordeelen na de We
ende beveeldt ghy teghen de Wet/ dat men my ſal ſlaen? En

a Act. 24/16.
b 1. Reg. 22. 24. Jer. 20/2. Joa. 18/22.
c Deut. 17/9

D

die daer by stonden seyden / Schelt ghy den Hooghen-priester
Gods? Ende Paulus seyde/Ick en wist niet/broeders/dat het
de Hooge-priester was. Want daer is geschreven/ [d] Den Over- d Exod.22.
sten uwes volcx en sult ghy niet vloecken. Eñ Paulus weten- 18.
de dat het een deel was van de Sadduceen/ende het ander van de
Phariseen/riep in den Raet/mannen broeders/[e] ick ben een Pha- e Act.24.21.
riseer/een Phariseers sone: ick worde over de hope eñ opstandin- ende 26.6.
ge der dooden geoordeelt. Eñ als hy dit gesproken hadde/ ont- Philip.3.5.
stont daer tweedracht tusschen de Phariseen ende de Sadduceen/
ende de menighte wiert verdeelt. [f] Want de Sadduceen seggen f Mat.22.
datter geen Opstandinge en is/noch Engel/noch Geest: maer de 23.
Phariseen belijden het beyde. Ende daer geschiedde een groot Marc.12.
geroep: ende de Schriftgeleerde van de zijde der Phariseen ston- 18.
den op/eñ streden/seggende/ [g] Wy en vinden geen quaet in desen Luc.20.27.
mensche: ende indien een Geest tot hem gesproken heeft/ofte een g Act.25.25.
Engel/en laet ons tegen God niet strijden. Ende alsser grooten ende 26.31.
twee-dracht ontstaen was/de Overste vreesende/dat Paulus van
haer verscheurt mochte wordē/geboot dat het krijgs-volck soude
af-komen / ende hem uyt het midden van haer wech rucken/ ende
in de leger-plaetse brengen. [h] Ende den volgenden nacht stont h Act.18.9.
de Heere by hem/ende seyde/Hebt goeden moedt Paule. Want ge-
lijck ghy te Jerusalem van my betuyght hebt / alsoo moet ghy oock
te Romen ghetuyghen. [i] Ende als het dagh ghewordden was i Act.23.21.
maeckten sommige van de Joden een t'samen-rottinge/ende ver- 29.30.
vloeckten haer selven/seggende dat sy noch eten noch drincken en
souden tot dat sy Paulum souden ghedoodt hebben. Ende sy
waren meer dan veertigh die desen eedt te samen gedaen hadden.
Dewelcke ginghen tot de Overpriesters ende de Ouderlingen
eñ seyden / Wy hebben ons selven met vervloeckinge vervloeckt/
niet te sullen nutten tot dat wy Paulum sullen gedoodt hebben.
Ghy dan nu laet den Oversten weten/ met den Raedt / dat hy
hem morghen tot u af-brenge/ als of ghy naerder kennisse soudet
nemen van sijne saecken: ende wy zijn bereyt hem om te brengen
eer hy by [u] komt. Ende als Pauli susters sone dese laghe ge-
hoort hadde/ quam hy daer / ende ginck in de leger-plaetse / ende
boodtschapte het Paulo. Ende Paulus riep tot hem een van de
Hooftmannen over hondert/ende seyde/ Leyt dese jongelinck he-

ren tot den Oversten: want hy heeft hem wat te boodtschappen.
Dese dan nam hem ende bracht [hem] tot den Oversten / ende
seyde / Paulus de gevangen heeft my tot hem geroepen / ende be-
geert/dat ick desẽ jongelinck tot u soude brengen/die u wat heeft te
seggen. De Overste nu nam hem by der handt / ende by zijden
gegaen zijnde/ vraeghde hy/ Wat is 't dat ghy my hebt te boodt-
schappen? Ende hy seyde/De Joden zijn [k] over een ghekomen
k Actor. 23. 12. om van u te begheeren / dat ghy Paulum morghen soudet in den
Raedt af-brenghen / als of sy yet van hem naerder souden onder-
soecken. Doch en gheloof t haer niet. Want meer dan veertigh
mannen uyt haer/ leggen hem laghen/welcke haer selven met een
vervloeckinge verbondẽ hebben/noch te eten noch te drincken/tot
dat sy hem sullen omgebracht hebben: ende sy zijn nu gereedt/ver-
wachtende de toesegginge van u. De Overste dan liet den jon-
gelinck gaen/[hem] gebiedende/En seght niemant voort/dat ghy
my sulcks gheopenbaert hebt. Ende sekere twee van de Hooft-
mannen over hondert tot hem gheroepen hebbende / seyde hy
Maeckt twee hondert krijghs-knechten gereet/ op dat sy tot Ce-
sareen trecken/ eñ tseventich ruyters / eñ twee hondert schutters
tegen de derde uyre des nachts. Ende laetse [sadel-] beesten be-
stellen / op dat sy Paulum daer op setten/eñ behouden over bren-
ghen tot den Stadt-houder Felix. Ende hy schreef eenen brief
hebbende desen inhout. Claudius Lysias aen den machtighsten
Stadt-houder Felix groetenisse. [l] Also dese man van de Joden
l Act. 21. 33. gegrepen was/ende van haer omgebracht soude gheworden zijn
ben ick daer over gekomen met het krijghsvolck / ende hebbe hem
[haer] ontnomen/bericht zijnde dat hy een Romeyn is. Eñ wil-
lende de sake weten/waer over sy hem beschuldighden/brachte ick
hem af in haren Raedt. Welcken ick bevondt beschuldight
worden over vraghen harer Wet/maer gheen beschuldinge tegen
hem te zijn/die de doodt ofte banden weerdigh is. Ende als my
te kennen gegeven was /dat van de Joden een laghe tegen dese
man [gelegt] soude worden / soo hebbe ick [hem] terstondt aen
u gesonden: ghebiedende oock de beschuldigers voor u te segghen
't gene sy tegen hem hadden. Vaert wel. De krijghs-knechten
dan / ghelijck haer bevolen was / namen Paulum ende brachten
hem des nachts tot Antipatris. Ende des anderen daeghs/ la-
ten

tende de ruyters met hem trecken / keerden sy wederom nae de le-
ger-plaetse. Dewelcke als sy te Cesareen gekomen waren/ende
den brief den Stadt-houder overgelevert hadden/ hebben sy oock
Paulum voor hem gestelt. Ende de Stadt-houder [den brief]
gelesen hebbende/vraeghde/uyt wat Provincie hy was/ende ver-
staende dat hy van Cilicien was/ Seyde hy/ Ick sal u hooren/
als oock uwe beschuldighers hier sullen ghekomen zijn. Ende hy
beval dat hy in het Richthuys Herodes soude bewaert worden.

Het xxiiij. Capittel.

1 De Hooge-priester Ananias/ende de Oudtste des volckx verschijnen met den voorspraeck Tertul-
s voor Felix tegen Paulum. 5 Brengen sware beschuldingen tegen hem in. 10 daer op Paulus
sijne verantwoordinge doet met belijdenisse sijns gheloofs ende Godts dienst. 22 Felix stelt de saecke
uyt tot de komste van Lysias. 23 geeft ondertusschen Paulo meerder vryheyt. 24 Paulus onder-
wijst hem ende sijne huys-vrouwe in eenige hooft-stucken des geloofs. 26 ende wordt dickwils van
hem ontboden/op hope van gelt te krygen. 27 en heeft hem gevangen gelaten om de Joden te behagen.

ENde vijf dagen daer nae quam [a] de Hooge-priester Ananias [a] Actor. 23.2
af met de Ouderlingen /ende eenen sekeren voor-spraeck [ghe-
naemt] Tertullus/de welcke verscheenen voor den Stadthouder
teghen Paulum. Ende als hy geroepen was begon Tertullus
[hem] te beschuldigen/seggende/ Dat wy grooten vrede door u
bekomen/ende dat [vele] loflicke diensten desen volcke geschieden
door uwe voorsichticheyt / Machtichste Felix / nemen wy gant-
sch lijck ende over al met alle danckbaerheyt aen. Maer op dat
ick u niet langhe op en houde/ick bidde [u]/ dat ghy ons/ na uwe
bescheydenheyt kortelijck hoort. Want wy hebben desen man
gevonden te zijn een peste / ende eenen die oproer verweckt onder
alle de Joden door de [gantsche] wereldt: ende eenen oppersten
voorstaender van de secte der Nazarenen. [b] Die oock gepooght [b] Act.21.28.
heeft den Tempel te ontheyligen: welcken wy oock gegrepen heb-
ben/ende na onse wet hebben willen oordeelen. Maer Lysias de
Overste daer over komende/heeft[hem]met groot gewelt uyt on-
8 handen wech-gebracht: Gebiedende sijne beschuldigers tot u
te komen: van den welcken ghy selve [hem] ondersocht hebbende/
sult konnen verstaen al het gene waer van wy hem beschuldigen.
9 Ende oock de Joden stemden het toe/seggende dat dese dingen
10 so waren. Maer Paulus/als hem de Stadthouder gewenckt
hadde dat hy soude spreecken / antwoorde / Dewijle ick weet dat
ghy nu vele jaren over dit volck Rechter gheweest zijt/so verant-
woorde ick my selven met [des] te beteren moet. Alsoo ghy kont
 weten

weten dat het niet meer dan twaelf dagen en zijn van dat ick ben
c Act. 25. 8. ende 28. 17. opgekomen om te aenbidden te Jeruſalem: c Ende ſy en hebben
my noch in den tempel ghevonden tot yemandt ſprekende / ofte
[eenige] t'ſamenrottinge des volcks makende/ noch inde Syna-
gogē/noch in de Stadt: Noch ſy en konnen niet bewijſen /daer
van ſy my nu beſchuldigen. Maer dit bekenne ick u/ dat ick na
dien wegh/welcken ſy ſecte noemen/den Godt der vaderen alſoo
diene/geloovende alles dat in de Wet/ende in de Propheten ghe-
ſchreven is: Hebbende hope op Godt / welcke deſe oock ſelve
verwachten/ datter een Opſtandinge der dooden weſen ſal beyde
d Actor. 23. 1. der rechtveerdige ende der onrechtveerdige. d Ende hier in oeffe-
ne ick my ſelve / om altijdt een onergerlicke conſcientie te hebben
by Godt ende de menſchen. Doch nae vele jaren ben ick geko-
e Act. 11. 29. Rom. 15. 25. f Act. 21. 27. men e om aelmoeſſen te doen aen mijn volck/ ende offeranden.
f Waer over my ghevonden hebben/gheheylight zijnde in den
Tempel/niet met volck/noch met beroerte/ eenige Joden uyt A-
ſien/ Welcke behoorden [hier] voor u teghenwoordigh te zijn/
ende [my] te beſchuldigen/indien ſy yet hadden tegen my. Ofte
dat deſe ſelve ſeggen/of ſy eenich onrecht in my gevonden hebben/
als ick voor den Raedt ſtondt: Dan van dit eenigh woort
g Act. 23. 6. ende 28. 20. 't welck ick riep/ ſtaende onder haer/ g Over de opſtandinghe der
dooden worde ick heden van u lieden geoordeelt. Doe nu Felix
dit gehoort hadde/ſtelde hy'ſe uyt / ſeggende/Als ick naerder we-
tenſchap van deſen wegh ſal hebben / wanneer Lyſias de Over-
ſte ſal afghekomen zijn/ſoo ſal ick volle kenniſſe nemen van uwe
ſaecken. Eñ hy beval den Hooft-man over hondert dat Pau-
h Act. 27. 3. ende 28. 16. lus ſoude bewaert worden/ende verlichtinghe hebben/ h ende dat
hy niemandt van de ſijne en ſoude beletten [hem] te dienen / ofte
tot hem te komen. Ende na ſommige dagen Felix daer gekomen
zijnde met Druſilla ſijn wijf/die een Jodinne was ontboot Pau-
lum/eñ hoorde hem van het geloove in Chriſtum. Ende als hy
handelde van rechtveerdigheydt/ende matigheyt/ende [van] he
toekomende oordeel / Felix ſeer bevreeſt ghewordẽ zijnde / ant-
woordde/Voor ditmael gaet henen: ende als ick ghelegenen tijdt
ſal hebben bekomen/ſo ſal ick u tot my roepen. Ende te gelijck
oock hopende dat hem van Paulo gelt gegeven ſoude worden/op
dat hy hem los liete; Waerom hy hem oock dickmaels ontboodt,

7 ende sprack met hem. Maer als twee jaren vervult waren/
kreegh Felix Porcium Festum in sijne plaetse : ende Felix [i] wil- i Act.25.14.
lende den Joden gunste bewijsen / liet Paulum ghevanghen.

Het xxv. Capittel.

1 Festus komt in de plaetse van Felix / van welcken de Hooghe-priester ende Joodtsche Raet versoecken dat hy Paulum wilde na Jerusalem doen komen / meynende hem onder weghe te dooden. 4 Maer Festus wil dat'se voor hem te Cesareen verschijnen. 7 't welck sy doen/ ende beschuldighen hem swaerlick/ doch sonder bewijs. 9 Paulus merckende dat Festus ghenegen was om hem na Jerusalem te senden / beroept hem op den Keyser. 13 De Coninck Agrippa ende Bernice komen te Cesareen / dien Festus de saecke Pauli verhaelt. 22 Agrippa begheert hem te moghen hooren / 't welck gheschiedt des anderen daeghs. 24 ende Festus verhaelt voorder wat hy in de saecke Pauli ghedaen/ ende hoe hy in hem gheen schult ghevonden en hadde.

FEstus dan in de Provincie ghekomen zijnde/ ginck na dry da-
ghen van Cesareen op na Jerusalem. Ende de Hooge-prie-
ster / ende de voornaemste der Joden verschenen voor hem teghen
Paulum/ ende baden hem: Begheerende gunste teghen hem/op
dat hy hem soude doen komen te Jerusalem: [ende] leggende eene
lage / om hem op den wegh om te brenghen. Doch Festus ant-
woorde/ dat Paulus te Cesareen bewaert wiert/ ende dat hy selve
haest [derwaerts] soude verreysen. Die dan / seyde hy/ onder u
konnen/ dat sy mede af-reysen/ ende soo daer yet onbehoorlicks in
desen man is dat sy hem beschuldigen. Ende als hy onder haer
niet meer als thien dagen over-gebracht en hadde/quam hy af na
Cesareen / ende des anderen daeghs op den Richter-stoel gheseten
zijnde/beval hy dat Paulus soude [voort-] ghebracht worden.
Ende als hy daer gekomen was/stonden de Joden die van Je-
rusalem afghekomen waren rondtom [hem] / vele ende sware be-
schuldingen tegen Paulum voort-brenghende / die sy niet en kon-
nen bewijsen. Dewijle hy verantwoordende seyde/ [a] Ick en heb- a Act.24.12 ende 28.17.
be noch teghen de Wet der Joden/noch teghen den Tempel/noch
tegen den Keyser yet ghesondight. Maer Festus willende den
Joden gunste bewijsen / antwoorde Paulo ende seyde / Wilt ghy
na Jerusalem op-gaen/ ende aldaer voor my over dese dingen ge-
oordeelt worden? Ende Paulus seyde ick stae voor den Rech-
ter-stoel des Keysers/daer ick geoordeelt moet worden: den Joden
en hebbe ick geen onrecht gedaen / gelijck ghy oock seer wel weet.
1 [b] Want indien ick onrecht doe/ende yet des doots weerdigh ge- b Actor. 18. 14.
daen hebbe/ ick en weygere niet te sterven: maer indiender niet en
is van 't ghene daer van dese my beschuldigen/ so en kan niemant
my haer uyt gunste overgeven. Ick beroepe my op den Keyser.

Cap. xxv.

Doe antwoorde Festus als hy met den Raedt gesproken had= 1
de / Hebt ghy u op den Keyser beroepen? Ghy sult tot den Keyser
gaen. Ende als eenige dagen voorby gegaen waren/quamen de 1
Coninck Agrippa ende Bernice te Cesareen / om Festum te be=
groeten. Ende doe sy aldaer vele dagen over-gebracht hadden/ 1
heeft Festus de saken Pauli aen den Coninck verhaelt/seggende/
c Actor. 24. 27. c [Hier] is een seker man van Felix gevanghen ghelaten: Om 1
wiens wille/ als ick te Jerusalem was/de Over-priesters ende de
Ouderlinghen der Joden verschenen/ begeerden vonnisse teghen
hem. Aen de welcke ick antwoordde/ dat de Romeynen de ghe= 1
d Deut. 17. 4. woonte niet en hebben d eenigen mensche uyt gunste ter doot over
te gheven/ eer de beschuldighde de beschuldighers tegenwoordigh
heeft/ eñ plaetse van verantwoordinge gekregen heeft over de be=
schuldinge. Als sy dan gesamentlick alhier gekomen waren/so
ben ic/geen uytstel nemende/des [daegs] daer aen op den Rechter-
stoel geseten/ ende beval dat de man soude [voort-] gebracht wor=
den. Over welcken/de beschuldigers [hier] staende/geen sake en
hebben voort-ghebracht / daer van ick vermoedde: Maer had=
den tegen hem eenige vragen van haren Godtsdienst/ende van se=
keren Jesus die ghestorven was/welcken Paulus seyde te leven.
Ende als ick over de ondersoeckinge van dese sake in twijfelin=
ghe was/ seyde ick/ of hy wilde gaen nae Jerusalem/ ende aldaer
over dese dingen geoordeelt worden. Ende als Paulus hem be=
riep/ datmen hem tot de kennisse des Keysers bewaren soude / soo
hebbe ick bevolen / dat hy bewaert soude worden ter tijdt toe / dat
ick hem tot den Keyser senden soude. Ende Agrippa seyde tot
Festum/Ick wilde oock selve dien mensche [wel] hooren. Eñ hy
seyde/Morgen sult ghy hem hooren. Des anderen daeghs dan
als Agrippa gekomen was/ende Bernice met groote pracht/ende
als sy ingegaen waren in het Richt-huys met de Overste over
duysendt / ende de mannen die de voornaemste der stadt waren/
wiert Paulus door Festi bevel [voort-] gebracht. Ende Festus
seyde / Agrippa Coninck / ende ghy mannen alle die met ons
[hier] tegenwoordich zijt/ghy siet desen/van welcken my de gant=
sche menighte der Joden heeft aengesproken/beyde te Jerusalem
e Act. 23. 9. ende 26. 31. ende hier/ roepende dat hy niet meer en behoort te leven. Maer
ick bevonden hebbende e dat hy niet des doots weerdich ghedaen
en had

en hadde / ende dewijle hy oock selve hem op den Keyser beroepen
26 heeft / hebbe besloten hem te senden. Van welcken ick niet seec-
kers en hebbe aen den Heere te schrijven : daerom hebbe ick hem
voor u lieden voort ghebracht/ende meest voor u Coninck Agrip-
pa/op dat ick/na gedaene ondersoeckinge/ wat hebbe te schrijven.
27 Want het dunckt my tegen redē/eenen gevangenen te sendē[eñ]
niet oock de beschuldingen die tegen hem zijn/te kennen te geven.

Het xxvj. Capittel.

1 Paulus verlof ghekregen hebbende om hem te ver antwoorden/ verhaelt voor den Coninck Agrippa / ende den gantschen Raet / sijn leven voor sijne bekeeringe. 12 Sijne bekeeringe ende beroepinge tot het Apostel-ampt / hoe die geschiedt is. 19 ende sijn leven nae sijne bekeeringe. 20 Wat hy gedaen. 21 geleden / 22 ende geleert heeft. 24 Welcke verantwoordinge ghehoort zijnde / oordeelt Festus dat Paulus raesde / 't welck Paulus ontkent. 27 Agrippa wordt bewoghen om by na een Christen te worden. 30 ende hy ende de omstaenders oordeelen dat hy onschuldigh is. 32 ghelijck oock dat hy mochte los gelaten worden/ hadde hy hem op den Keyser niet beroepen.

1 ENde Agrippa seyde tot Paulum / Het is gheoorloft voor u sel-
ven te spreken. Doe streckte Paulus de handt uyt / ende ver-
2 antwoorde hem [aldus]: Ick achte my selven gheluckigh / O
Coninck Agrippa / dat ick my heden voor u sal verantwoorden/
3 van alles daer over ick van de Joden beschuldight worde. Al-
lermeest dewijle ick weet/ dat ghy kennisse hebt van alle gewoon-
ten ende vragen/die onder de Joden zijn. Daerom bidde ick u dat
4 ghy my lanckmoedelick hoort. Mijn levē dan van der jonckheyt
aen / het welck van den beginne onder mijn volck te Jerusalem
5 geweest is/wetē alle de Joden: Als die van overlange my te vo-
ren gekent hebben (indien sy't wilden getuygen) dat ick na de be-
scheydenste secte van onsen Godts-dienst [als] een Phariseer ge-
6 leeft hebbe: Ende nu sta ick ende worde geoordeelt over [a] de ho- a Gen.3/1
7 pe der belofte/ die van Godt tot de vaderen geschiet is: Tot de ende 22/
welcke onse twaelf gheslachten gheduerichlijck nacht ende dagh ende 26/4
[Godt]dienende/verhopen te komen:over welcke hope ick/O Co- ende 49/ Deut.18/
8 ninck Agrippa/van de Joden worde beschuldicht. Wat?Wort 2.Sam.7
het by u lieden ongeloofslijck gheoordeelt dat Godt de dooden op- Psa.132/ Jesa.4/2
9 weckt? [b] Ick meynde waerlijck by my selven/dat ick tegen den ende 7/14 ende 9/5.
name Jesu van Nazareth vele wederpartijdige dingē moeste doē. ende 40/1 Jerem.2
10 'Twelck ick oock ghedaen hebbe te Jerusalem : ende ick hebbe ende 33/ Ezec.34/
vele van de heylige in de gevangenissen gesloten/ de macht van de ende 37/2 Dan.9/2
Over-priesters ontfangen hebbende: eñ als sy omgebracht wier- Mich.7/ b Actor.8
den/stemde ick het toe. Eñ door alle de Synagogen hebbe ick'se ende 9/1 ende 22/
dickmael gestraft/ende gedwongen te lasteren:eñ boven maten te- 1.Cor.1 Galat.1
1.Tim.1

gen haer woedende/hebbe ick'se vervolght oock tot in de buyten-
[landsche] steden. Waer over oock als ick na Damascum reysde/ 1
met macht ende last/welcke [ick] van de Over-priesters [hadde].
Sach ick/ ô Coninck / in 't midden van den dach op den wegh 1
Actor.9.3. c een licht boven den glans der Sonne/van den hemel my eñ de ge-
ne die met my reysden omschijnende. Eñ als wy alle ter aerden 1
neder-gevallen waren / hoorde ick eene stemme tot my sprekende/
ende seggende in de Hebreeusche tale/ Saul / Saul wat vervolcht
ghy my? Het is u hart tegen de prickels de versenen te slaen. Eñ 1
ick seyde/ Wie zijt ghy Heere? Eñ hy seyde/ Ick ben Jesus dien
ghy vervolcht. Maer recht u op/ eñ staet op uwe voeten: Want 1
hier toe ben ick u verschenen / om u te stellen tot een dienaer ende
getuyge der dingen/ beyde die ghy gesien hebt ende in welcke ick u
Jes.60.1. [noch] sal verschijnen. Verlossende u van dit volck/ende [van] de 1
Heydenen/ tot de welcke ick u nu sende / d Om hare oogen te o- 1
penen/ende [haer] te bekeeren van de duysternisse tot het licht/ eñ
[van] de macht des Satans tot Godt: op dat sy vergevinge der
sonden ontfangen/ende een erfdeel onder de geheylichde/ door het
geloove in my. Daerom/ ô Coninck Agrippa en ben ick dat he- 1
Actor.9.19 melsch gesichte niet ongehoorsaem geweest: e Maer hebbe eerst 2
de 22.17. den genen die te Damascus waren/ende te Jerusalem / ende in 't
geheele landt van Judea / ende den Heydenen verkondight dat
sy haer souden beteren/ende tot Godt bekeeren / wercken doende
der bekeeringe weerdigh. Om deser saken wille hebben my de 2
Act.21.30. Joden f in den Tempel gegrepen/ende gepooght om te brengen.
Dan hulpe van Godt verkregen hebbende / sta ick tot op desen 2
dach/ betuygende beyde kleyn ende groot : niets seggende buyten
het gene de Propheten ende Moses ghesproken hebben dat ghe-
schieden soude: [Namelick] dat de Christus lijden moeste/ende 2
dat hy de eerste uyt de opstandinghe der dooden zijnde / een licht
soude verkondigen desen volcke/ ende den Heydenen. Ende als 2
hy dese dinghen tot verantwoordinghe sprack / seyde Festus met
grooter stemme/ Ghy raest Paule: de groote geleertheyt brenght u
tot raserye. Maer hy seyde/ Ick en rase niet/ Machtichste Feste/ 2
maer ick spreecke woorden van waerheydt / ende van een ghesont
verstant. Want de Coninck weet van dese dingen/ tot welcken 2
ick oock vrymoedigheyt gebruyckende/ spreke ; want ick en ghe-
loove

loove niet dat hem yet van dese dingen verborgen is/ [g] want dit en g Joa. 18.2
7 is in geenen hoeck geschiet. Gelooft ghy/ ô Coninck Agrippa/
8 de Propheten. Ick weet dat ghy'se gelooft. Ende Agrippa sey-
de tot Paulum/ Ghy beweegt my by-na een Christen te worden.
9 Eñ Paulus seyde/ [h] Ick wenschte wel van Godt dat/ eñ by-na h 1.Cor.7.7
eñ geheelick/ niet alleen ghy/ maer oock alle die my heden hooren/
soodanige wierden gelijck als ick ben/ uyt-genomen dese banden.
0 Ende als hy dit geseght hadde / stont de Coninck op / ende de
Stadt-houder/ ende Bernice/ ende die met haer gheseten waren:
1 Eñ aen eene zijde gegaen zijnde/ sprakẽ sy tot malkanderen/ seg-
gende/ [i] Dese mensche en doet niet des doots ofte der banden weer- i Actor.23.9
digh. Ende Agrippa seyde tot Festum / dese mensche konde los ende 25.25.
gelatẽ worden/ indien hy hem op dẽ Keyser niet en hadde beroepen.

Het xxvij. Capittel.

1 Paulus wordt door den Hooft-man Julius gesonden nae Romen/ met andere gevangens. 2 ende met de selve in een Adramytenisch schip ghegaen zijnde / vergheselschapt met Aristarcho/ 3 Komt tot Sydon. 4 Vaert voorby Cypren/ 5 Komt tot Myra. 6 Van daer varen sy met een schip van Alexandrien / voor-by Cnidus ende Creta/ tot Schoone-havens. 9 alwaer Paulus den Hooft-man raet voor eenen tijt te verblijven/ om de ongelegentheyt des tijdts. 11 Maer de Hooft-man den schipper ende stierman meer geloovende/ vaert voort. 13 Sy varen voor by Creta/ ende krijghen een groot tempeest. 16 komt aen 't eylant Clauda. 17 ende worden ghenootsaeckt door tempeest het goet uyt het Schip te werpen. 21 Paulus vermaent haer goets moedts te zijn / also Godt door eenen Engel hem te kennen gegevẽ hadde/ dat niemant van haer en soude vergaen. 29 Sy werpen vier anckers uyt. 30 De schippers soecken uyt het schip met den boodt te vluchten. 31 het welck Paulus verhindert. 33 Het volck lange gevast hebbende nuttight op de vermaninge Pauli spijse. 38 ende werpt het koren over boort. 41 Het schip vergaet. 42 De soldaten willen de gevangens dooden / het welck de Hooftman verhindert. 43 ende het volck swemt aen landt.

ENde als het besloten was / dat wy nae Italien souden af-varen/ leverden sy Paulum/ ende eenige andere gevangene over/ aen eenen Hooft-man over hondert / met name Julius van de Keyserlicke bende. [a] Ende wy in een Adramyttenisch schip gegaen zijnde/ also wy de plaetsen langs Asien bevaren souden/ voeren wy af: ende Aristarchus de Macedonier van Thessalonica was met ons. Ende des anderen [daeghs] quamen wy aen te Sidon. Eñ Julius [b] vriendelick met Paulo handelende/ liet [hem] toe tot de vrienden te gaen/ om [van haer] besorght te worden. Ende van daer afgevaren zijnde/ voeren wy onder Cypren henen/ om dat de winden [ons] teghen waren. Ende de Zee die langs Cilicien ende Phamphylien is / door gevaren zijnde/ quamen wy aen tot Myra in Lycien. Ende de Hooftman aldaer een schip ghevonden hebbende van Alexandrien / dat nae Italien voer/ dede ons in het selve overgaen. Ende als wy vele daghen lanckſamelick voort voeren/ ende nauwelicks tegen over Cnidus

a 2. Cori.1 25.
b Act.24.2 ende 28.1

gekomen waren/overmits het ons de wint niet toe en liet/so voe=
ren wy onder Creta henen tegen over Salmone. Ende het sel= 8
ve nauwlijcks voor-by zeylende / quamen wy in een seker plaetse
ghenaemt Schoone-havens/daer de stadt Lasea na-by was.
Ende als vele tijdt verlopen/ ende de vaert nu sorgelijck was/ 9
om dat oock de vasten nu voorby was/vermaende'se Paulus/
Ende seyde tot haer/Mannen/ ick sie dat de vaert sal gheschie= 10
den met hinder ende groote schade/niet alleen van de ladinge ende
van het schip / maer oock van ons leven. Doch de Hooftman 11
gheloofde meer den stierman ende den schipper / dan 't gene van
Paulo geseght wierdt. Ende also de haven ongelegen was om 12
te overwinteren / vont het meerder-[deel] geraden oock van daer
te varen / of sy eenighsins te Phenix konden aenkomen om te o=
verwinteren/zijnde een havē in Creta/streckende tegen het suyd-
westen ende tegen het noord-westen. Ende also de zuyde-wint 13
sachtelijck waeyde/meynden sy haer voornemen verkreghen te
hebben/ eñ af-gevaren zijnde / seylden sy dicht voor-by Creta he=
nen. Maer niet lange daer na sloeg tegen het selve eenen storm- 14
wint genaemt Euroclydon. Ende als het schip daer mede wech= 15
geruckt wiert/ ende niet en konde tegen de wint op-seylen/ gaven
wy het op/ende dreven henen. Ende loopende onder een seker ey= 16
landeken/genaemt Clauda/en konden wy nauwlijcks des boots
machtigh worden. Den welcken op-ghehaelt hebbende/ghe= 17
bruyckten sy [alle] behulpselen/het schip ondergordende/ ende al=
so sy vreesden dat sy op de [drooghte] Syrtus vervallen souden/
streken sy het zeyl/ende dreven also henen. Ende also wy van 't 18
onweder geweldelijck geslingert wierden/deden sy des volgenden
[daeghs] eenen uytworp: Ende den derden[dagh] wierpen wy 19
met onse eygene handen des schips ghereetschap uyt. Ende als 20
noch Sonne noch Gesternten en verschenen in vele daghen/ende
geen kleyn onweder [ons] druckte/so wiert [ons] voorts alle hō=
pe/van behouden te worden/benomen. Ende als men langhen 21
tijt sonder eten geweest was/doe stondt Paulus [op] in 't midden
van haer/ende seyde/O mannen/men behoorde my wel ghehoor
gegeven te hebben/ende van Creta niet af-ghevaren te zijn/ende
dit hinder/ende dese schade verhoet te hebben: Doch als nu ver=
mane ick u lieden goets moets te zijn: want daer en sal gheen ver=
lies

lies geschieden van [yemants] leven onder u/maer alleen van het
23 schip. Want desen selven nacht heeft by my gestaen een Engel
24 Godts/wiens ick ben/welcken oock ick diene/ Segghende/En
vreest niet Paule/ghy moet voor den Keyser gestelt worden:ende
25 siet/Godt heeft u gheschoncken alle die met u varen. Daerom
zijt goedts moedts mannen:want ick geloove Gode/dat het also
26 zijn sal/ gelijckerwijs het my ghesegt is. Doch wy moeten op
27 een seker [c] eylandt vervallen. Als nu de veertiende nacht gheko- c Actor.28
men was/ also wy in de Adriatische Zee herwaerdts ende der-
waerts ghedreven wierden/ontrent het midden des nachts ver-
moedden de schipliedden dat haer eenigh landt naerderde.
28 Ende het diep-loot uytgheworpen hebbende/ vonden sy twin-
tigh vademen:ende een weynigh voortgevaren zijnde/wierpen sy
29 wederom het dieploot uyt/ende vonden vijftien vademen. Ende
vreesende dat sy erghens op harde plaetsen vervallen mochten/
wierpen sy vier anckers van het achter-schip uyt ende wenschten
30 dat het dagh wierde. Maer als de schip-lieden sochten uyt het
schip te vlieden/ ende den boodt neder lieten in de zee/ onder den
schijn als of sy uyt het voorschip de anckers souden uyt brengen.
31 Seyde Paulus tot den Hooft-man/ende tot de krijghs-knech-
ten/Indien dese in het schip niet en blijven/ghy en kondt niet be-
32 houden worden. Doe hieuwen de krijghs-knechten de touwen
33 af van den boot/ende lieten hem af-vallen. Ende ondertusschen
dat het dagh soude worden/ vermaende Paulus [haer] alle/dat
sy souden spijse nemen:ende seyde/Het is heden de veertiende dach
dat ghy verwachtende blijft sonder eten/ende niet en hebt gheno-
34 men: Daerom vermane ick u spijse te nemen:want dat dient tot
uwer behoudinge: want niemanden van u [d] en sal een hayr van d Matth. 30.
35 den hoofde vallen. Ende als hy dit geseght ende broodt gheno-
men hadde/ [e] danckte hy Godt in aller tegenwoordigheyt: ende e 1.Sam. 13.
['t selve] ghebroken hebbende/begon hy te eten. Joan.6.
36 Ende sy alle goets moets gheworden zijnde/ namen oock selve 1.Tim.4
37 spijse. Wy waren nu in het schip in alles twee hondert ses ende
38 tseventich zielen. Ende als sy met spijse versadight waren/lich-
teden sy het schip/ende wierpen het koren uyt in de zee.
39 Ende doe het dagh wierdt en kenden sy het landt niet:maer sy
merckten eenen sekeren inham die eenen oever hadde/ teghen den
welcken

welcken sy geraden vonden/ so sy konden / het schip aen te setten.
Ende als sy de anckers opgehaelt hadden/gaven sy [het schip] 4
de zee over/ met eenen de roer-banden los makende : ende het rae-
zeyl na den windt op-gehaelt hebbende/ hielden sy het nae den oe=
2.Cor.11. 5. ver toe. f Maer vervallende op een plaetse die de zee aen beyde 4
zijden hadde/setteden sy het schip daer op: ende het voorschip vast
sittende/bleef onbewegelijck/maer het achterschip brack van't ge=
welt der baren. De raedtslach nu der krijghs-luyden was / dat 4
sy de ghevangene souden dooden/ op dat niemandt ontswommen
zijnde en soude ontvlieden. Maer de Hooftman/willende Pau= 4
lum behouden / belettede haer dat voornemen / ende beval dat de
gene die swemmen konden / haer eerst souden afwerpen / ende te
lande komen : Ende de andere sommige op plancken/ende som= 4
mige op eenige [stucken] van 't schip. Ende also is't geschiet dat
sy alle behouden aen't landt ghekomen zijn.

Het xxviij. Capittel.

1 Paulus ende die met hem voeren / komen behouden aen het eylandt Milite / alwaer sy beleefde=lijck onthaelt worden. 3 een adder uyt het vyer komende / blijft hanghen aen de handt Pauli / die hy sonder letsel af-schuddet. 6 waer over de eylanders verwondert zijnde/hem houden voor eenen Godt. 7 Paulus geneest den vader Publij van de kortse ende rooden loop. 9 Ende vele eylanders van hare sieckten. 10 Dry maenden daer wel onthaelt gheweest zijnde / varen sy na Italien/ over Syracusen/ tot Regium/ van daer tot Puteolen/ ende voorts reysende over Appij-merckt / ende de Dry tabernen/ komen sy tot Romen. 16 alwaer Paulus den Oversten des leghers over-ghelevert zijnde / van een soldaet bewaert wordt. 17 hy roept tot hem de voornaemste Joden aldaer / ende verhaelt haer waer om hy also gevangen na Romen gesonden was. 21 Die daer van geene tydinge ontfangen en hadden/ eñ begeerden sijn gevoelen van de Religie te verstaen. 23 Het welcke Paulus in een groote vergade=ringe van Joden van 's morgens tot 's avonts toe verklaert/bewijsende uyt Mose eñ de Propheten dat Iesus de Christus was/ 24 't welck sommighe ghelooſden / ende andere niet. 25 Die Paulus uyt Godts woort ernstelick bestraft / ende haer voorseght dat sy souden verstooten / ende de Heydenen in hare plaetse beroepen worden. 30 Paulus blijft aldaer twee jaren / vrymoedelick ende onverhindert het Euangelium predikende.

Act.27.26. ENde als sy ontkomen waren / doe verstonden sy dat a het ey=
lant Melite hiet. Eñ de barbaren bewesen ons geen gemey=
ne vriendelijckheyt. Want een groot vyer ontsteken hebbende/na=
men sy ons alle in/om den regen die over quam/ende om de koude.
Ende als Paulus eenen hoop ryseren by een gheraept ende op
het vyer geleyt hadde/quam daer een adder uyt door de hitte/ende
vattede sijne hant. Ende als de barbaren de beeste sagen aen sij=
ne hant hangen/ seyden sy tot malkanderen / Dese mensche is ge=
wisselijck een doot-slager/welcken de wrake niet en laet leven/daer
hy uyt de zee ontkomen is. Maer hy schudde het beest af in het
Marc.16. vyer / b ende en leed niet quaets : Ende sy verwachteden dat hy
c.10.19. soude opswellen/ofte terstont doot nedervallen. Maer als sy lange
ver=

verwacht hadden/ ende saghen dat gheen ongemack over hem en
quam / werden sy verandert/ [c] ende seyden dat hy een Godt was. c Act,14.1
7 Ende hier ontrent deselve plaetse hadde de voornaemste van 't
eylandt met name Publius [sijne] lant-hoeven/die ons ontfingh/
8 ende dry dagen vriendelijck herberchde. Ende het geschiede dat
de vader van Publius/met [d] kortsen ende den rooden loop bevan- d Mat.8.1
gen zijnde/te bedde lach : tot den welcken Paulus inginck/en als
hy gebeden hadde/ leyde hy de handen op hem/ ende maeckte hem
9 gesont: Als dit dan geschiet was / quamen oock tot hem de an-
dere die kranckheden hadden in het eylant/ende wierden genesen.
10 Die ons oock eerden met vele eere/ende als wy vertrecken sou-
11 den/bestelden sy [ons] 't gene van noode was. En na dry maen-
den voeren wy af in een schip van Alexandrien / dat in't eylandt
overwintert hadde / hebbende tot een teecken / Castor en Pollux.
12 Ende als wy tot Syracusen aenghekomen waren / bleven wy
13 [aldaer] dry dagen. Van waer wy omme-voeren / ende quamen
aen tot Rhegium : ende alsoo na eenen dagh de windt Zuydt-
wert/ quamen wy den tweeden dagh tot Puteolen. Alwaer wy
broeders vonden / ende wierden gebeden seven daghen by haer te
blijven: ende also gingen wy na Roomen. Ende van daer qua-
men de broeders/ van onse saecken gehoort hebbende/ ons te ghe-
moete tot Appij-merckt / ende de Dry-tabernen / welcke Paulus
siende danckte hy Godt/ ende greep eenen moedt. Ende doe wy
te Roomen gekomen waren / gaf den Hooft-man de ghevangene
over aen den Oversten des legers/ [e] maer Paulo wiert toegelaten
op hem selven te woonē met den krijghs-knecht die hem bewaer- e Act.24.2 ende 27.3.
de. Ende het geschiedde na dry dagen/dat Paulus te samen riep
de gene die de voornaemste der Joden waren : Ende als sy te sa-
men ghekomen waren/ seyde hy tot haer/Mannen broeders/ [f] ick f Act.24.1 ende 25.8.
die niets gedaen en hebbe tegen het volck/ ofte de vaderlijcke ghe-
woonten/ ben gebonden uyt Jerusalem over-gelevert in de han-
den der Romeynen. De welcke my ondersocht hebbende/ wil-
den [my] los laten/om dat gheen schult des doots in my en was.
19 Maer als de Joden [sulcks] tegen spraken/ wiert ick genood-
saeckt my op den Keyser te beroepen : [doch] niet als of ick yet
hadde mijn volck te beschuldigen. Om dese oorsaecke dan heb-
be ick u by my geroepen/ om [u] te sien en aen te spreken ; [g] want g Act.23. ende 24.21
van

h Gen. 3.15.
nde 22.18.
nde 26.4.
nde 49.10.
Deut. 18.15
.Sam.7.
2.
Psa. 132.11.
Iesa.4.2.
nde 7.14.
nde 9.6.
nde 40.10.
Iere.23.5.
nde 33.14.
Ezec.34.23.
nde 37.24.
Dan.9.24.
Mich.7.20.
Act. 17.4.

Iesa.6.9.
Zech.12.2.
Mat.13.14.
Marc.4.12.
uc.8.10.
Ioa.12.40.
Rom.11.8.

van wegen de hope Israels ben ick met dese keten om-vangen.
Maer sy seyden tot hem / Wy en hebben noch brieven u aen= 2
gaende van Judea ontfanghen: noch yemandt van de broederen
hier gekomen zijnde en heeft van u yet quaets geboodtschapt / ofte
gesproken. Maer wy begheeren wel van u te hooren wat ghy 2
gevoelt: want wat dese secte aengaet/ ons is bekent/dat'se over-al
tegen gesproken wort. Ende als sy hem eenen dagh gestelt had= 2
den/ quamender vele in [sijne] woon-plaetse: den welcken hy het
Coninckrijcke Godts uytleyde / ende betuyghde / ende pooghde
haer te bewegen tot het geloove Jesu / [h] beyde uyt de wet Mosis
ende de Propheten/van smorgens vroeg tot den avont toe. [i] Ende 2
sommige geloofden wel het gene dat geseght wiert / maer sommi=
ge en geloofden niet. Ende tegen malkanderen on-eens zijnde/ 2
scheyden sy: als Paulus [dit] een woort geseght hadde/ [namelick]
Wel heeft de heylighe Geest ghesproken door Jesaiam den Pro=
pheet tot onsen vaderen/ Segghende / [k] Gaet henen tot dit 2
volck/ende seght/ Met het ghehoor sult ghy hooren / ende gheen=
sins verstaen: ende siende sult ghy sien / ende geensins bemercken.
Want het herte deses volcks is dick ghewozden / ende met de
ooren hebben sy swaerlijck ghehoort / ende hare ooghen heb=
ben sy toegedaen: op dat sy niet te eeniger tijdt met de ooghen en
souden sien / ende met de ooren hooren / ende met het herte ver=
staen/ ende sy haer bekeeren/ ende ick haer genese. Het zy u dan
bekent/ dat de salicheydt Godts den Heydenen gesonden is / ende
de selve sullen hooren. Ende als hy dit gheseght hadde/ginghen
de Joden wegh/vele twistinge hebbende onder malkanderen.
Ende Paulus bleef twee geheele jaren in sijn eyghen gehuerde
wooninghe: ende ontfingh alle die tot hem quamen:
Predikende het Coninckrijcke Godts / ende leerende van den
Heere Jesu Christo met alle vrymoedicheyt/onverhindert.

Eynde der Handelingen der H. Apostelen.

DE Sendt-brief des Apostels Pauli Aen den ROMEYNEN.

Het Eerste Capittel.

1 De inleydinghe deses Sendt-briefs / waer in verklaert wort wie de Schrijver is des selven/ N. Paulus/ die syn ampt/ beroepinghe/ ende leere van den persoon Christi kortelick aenwijst. 6 de persoonen/ aen welcke hy schrijft / met eene prijsinge van haer geloove. 9 De geneghentheydt die hy heeft om tot haer te komen/ om haer soo wel als anderen het Euangelium te prediken/ haer te versterc-ken/ ende van haer versterckt te worden. 16 Daer nae stelt hy voor de ware leere van de Rechtveer-digh-makinghe des menschen voor Godt / door het gheloove : ende bewijst het selve met een plaetse der Heylige Schrift. 18 Hy wederleght het verkeert gevoelen van andere/ ende bewijst dat de Heydenen door het licht der natuere niet en konnen gherechtveerdight worden voor Godt. 19 overmits sy dat licht onderdrucken / ende de kennisse die sy van Godt hebben misbruycken tot afgoderye/ 24 waer over sy in eenen verkeerden sin overgegeven zijn. 29 ende vol zijn van alle grouwelen in haer leven/ die hy meteen langh register verhaelt.

AULUS een dienstknecht Jesu Christi / een
gheroepen Apostel/ [a] afgesondert tot het Eu-
angelium Godts/ (Het welck hy te vooren
[b] belooft hadde door sijne Propheten / in de
heylighe Schriften.) Van sijnen Sone (die
gheworden is [c] uyt den zade Davids na den
vleesche: Die krachtelijck bewesen is te zijn
[d] de Sone Godts/na den Geest der heylighmakinghe/ uyt de op-
standinghe der dooden) [namelick] Jesu Christo onsen Heere :
(Door welcken wy hebben ontfangen genade/ ende het Apostel-
schap / tot gehoorsaemheydt des geloofs onder alle de Heydenen/
door sijnen name. Onder welcke ghy oock zijt/ geroepene Jesu
Christi) Allen die te Roomen zijt/ geliefde Godts / ende geroe-
pene heylige: genade zy u ende vrede van Godt onsen Vader/ ende
den Heere Jesu Christo. Eerstelick dancke ick mijnen Godt
door Jesum Christum over u allen/ dat uw' geloove verkondight
wort in de geheele werelt. Want Godt is mijn getuyge/ [g] wel-
ken ick diene in mijnen geest/ in het Euangelium sijns soons/ hoe
ick sonder nalaten uwer gedencke/ [h] Alle tijdt in mijne gebeden
biddende / of mogelijck my noch t'eeniger tijdt goede gelegent-
heyt gegeven wierde door den wille Godts om tot u lieden te ko-
men. [i] Want ick verlange om u te sien/ [k] op dat ick u eenige gee-
telijcke gave mochte mede deylen/ ten eynde ghy versterckt soudet
worden : Dat is om mede vertroost te worden onder u/ door het

onder-

a Act. 9.15. ende 13.2. Galat. 1.1
b Gen. 3.1 ende 22.18. ende 26.4. ende 49.10. Deut. 18.1 2. Sam. 7.1 Psa. 132.1 Jes. 4.2. ende 7.14. ende 9.6. ende 40.10. Jer. 23.5. ende 23.14. Ezec. 34.2 ende 37.24. Dan. 9.24. Mich. 7.2
c Mat. 1. Luc. 1.32. Actor. 2.30 ende 13.23. 2. Tim. 2.
d Jesa. 9.5 ende 44.6. ende 54.5. Joan. 2.19 Rom. 9.5. 1. Joa. 5.2
e Cor. 1.2. Ephes. 1.1
f Rom. 9.1 2. Cor. 1.23 ende 11.31 Gal. 1.20. Philip. 1.8 1. Thess. 2
g 2. Tim. 1.3.
h Rom. 15 23.32.
i 1. Thess. 10.
k Rom. 15 29.

Cap. j.

onderlinge gheloove/ so het uwe als het mijne. Doch ick en wil
1. Thess. 2. 18. niet dat u onbekent zy/ Broeders/ [l] dat ick menichmael voorghe-
nomen hebbe tot u te komen (ende ben tot noch toe verhindert
gheweest) op dat ick oock onder u eenighe vrucht soude hebben/
1. Corint. .16. ghelijck als oock onder de andere Heydenen. [m] Beyde Griec-
ken ende Barbaren/ beyde wijsen ende onwijsen ben ick een schul-
denaer. Alsoo 't gene in my is/ dat is volveerdigh om u oock die
Psal. 40. 10. te Romen zijt/ het Euangelium te verkondighen. [n] Want ick
2. Tim. 1.8. en schame my des Euangeliums Christi niet: [o] Want het is eene
1. Corin. 1. 18. ende 15.2 kracht Godts tot salicheyt een yegelijck die gelooft/ eerst den Jo-
Rom. 3.21. de/ ende oock den Grieck. [p] Want de rechtveerdicheydt Godts
Philip. 3.9. wordt in 't selve geopenbaert uyt geloove tot geloove: gelijck ge-
Abac. 2.4. Galat. 3.11. schreven is/ [q] Maer de rechtveerdighe sal uyt den geloove leven.
Hebr. 10.38. Joan. 3.36. Want de toorne Godts wort geopenbaert van den hemel over
alle godloosheyt ende ongerechticheyt der menschen/ [als] die de
waerheyt in ongherechticheyt t'onderhouden. [r] Overmits het
Actor. 14. 17. gene van Godt kennelijck is in haer openbaer is: want Godt heeft
het haer geopenbaert. [s] Want sijne onsienelijcke dingen worden
Psal. 19.2. van de scheppinge der werelt aen/ uyt de schepselen verstaen ende
door-sien/ beyde sijne eeuwige kracht ende Goddelickheyt/ op dat
sy niet te verontschuldigen en souden zijn. Om dat sy Godt ken-
nende/ [hem] als Godt niet en hebben verheerlickt ofte gedanckt:
Deut. 28. [t] maer zijn verydelt ghewordden in hare overleggingen/ ende haer
onverstandigh herte is verduystert geworden. Haer uytgeven-
de voor wijse/ zijn sy dwaes geworden. [v] Ende hebben de heer-
2. Reg. 17. lickheyt des onverderflicken Godts verandert in de gelijckenisse
eenes beelts van een verderflick mensche/ ende van gevogelte/ en-
de van viervoetige/ ende kruypende [gedierten]. Daerom heeft'
Lev. 18.22 se Godt oock overgegeven inde begeerlickheden harer herten tot
onreynigheyt/ om hare lichamen onder malkanderen te onteeren.
[Als] die de waerheyt Godts verandert hebben in de leughen
ende het schepsel ge-eert ende ghedient hebben boven den Schep-
per/ die te prijsen is in der eeuwicheydt/ Amen. Daerom heeft' se
Godt overgegeven [x] tot oneerlicke bewegingen. Want oock hare
vrouwen hebben het natuerlijck gebruyck verandert in het [ghe-
bruyck] tegen nature. Ende insghelijcks oock de mannen nala-
tende het natuerlijck gebruyck der vrouwe/ zijn verhittet gewor-
der

den in haren lust tegen malkanderen/mannen met mannen schan-
delickheyt bedrijvende/ ende de vergeldinge van hare dwalinghe/
8die [daer toe] behoorde / in haer selven ontfanghende. Ende
gelijck het haer niet goedt ghedacht en heeft Godt in erkentenisse
te houden/ soo heeft'se Godt overghegeven in eenen verkeerden
9sin/om te doen dingen die niet en betamen. Vervult zijnde met
alle ongherechtigheyt/hoererie/ booshevt/ gierichevt / quaetheyt:
0vol van nijdicheyt moort/twist/bedroch/ quaet-aerdicheyt: Oor-
blasers/achterklappers/haters/Gods-smaders/hooveerdige laet-
dunckige vinders van quade dingen/ den ouderen ongehoorsaem.
Onverstandighe / verbont-brekers / sonder natuerlicke liefde/
onversoenlicke / onbarmhertighe. Dewelcke daer sy het recht
Godts weten ([namelijck]. dat de ghene die sulcke dingen doen/
des doodts weerdich zijn) niet alleen de selve en doen/ [y] maer oock [y] Hes.7.3.
mede een welgevallen hebben in de gene diese doen.

Het ij. Capittel.

1 Paulus wederleght een tegenwerpinghe der gheene die meynden daer door rechtveerdigh te zijn/ om dat sy sulcke grouwelijcke sonden openbaerlick niet en bedreven/ maer de selve in andere veroordeelden. 3 Ende die meynden dat sy inde genade Godts stonden / om dat hy haer in dese wereldt goet dede/ ende zeghende. 5 Verklaert daer en teghen/ dat Godt sonder aensien van persoonen alle menschen sal oordeelen niet na haer uytwendigh ghelaet ofte staet maer na hare wercken soo wel inwendighe als uytwendighe. 12 Ende dat soo wel de Joden die de Wet hadden / als de Heydenen die de geschrebene Wet niet en hadden. 17 Hy beneemt de Joden 't ghevoelen/ dat sy door de kennisse der Wet/ende onderrichtinghe van andere in de selve /souden rechtveerdigh worden. 25 ofte door de Besnijdenisse ende andere uyterlijcke voor deelen die de Joden hadden boven de Heydenen. 28 Leerende welcke de rechte Joden/ende de rechte Besnijdenisse zijn.

DAerom en zijt ghy niet te verontschuldigen / O mensche/wie
ghy zijt/die [andere] oordeelt. [a] Want daer in ghy eenen an- [a] 2.Sam.12.5.
deren oordeelt/veroordeelt ghy u selven: want ghy die [andere] Matt.7.1.
oordeelt/doet de selve dinghen. Ende wy weten dat het oordeel 1.Cor.4.5.
Godts nae waerheyt is/over de gene die sulcke dingen doen.
Ende denckt ghy dit/ O mensche/die oordeelt de gene die sulc-
ke dingen doen/ende de selve doet/dat ghy het oordeel Godts sult
ontvlieden? Of veracht ghy den rijckdom sijner goedertieren- [b] 2.Petr.3.15.
heyt/ende verdraechsaemheyt/ende [b] lanckmoedicheyt/ [c] niet we- [c] Jesa.30.1
tende dat de goedertierenheyt Godts/u tot bekeeringe leydt? [d] Rom.9.2
Maer na uwe hardicheyt/ende onbekeerlijck herte [d] vergadert [e] Psal.62.1 Jer.17.10.
ghy u selven toorne als eenen schadt/in den dagh des toorns ende ende.32.19.
der openbaringhe van het rechtveerdigh oordeel Godts: Mat.16.2 Rom.14.1 1.Cor.3.8.
[e] Welcke een yegelijck vergelden sal na sijne wercken: 2 Cor.5.10 Galat.6.5.
Den genen wel/die met volherdinge in goet doen heerlickheyt/ Apoc.2.23. ende 22.12.

ende/ eere/ ende onverderfelickheydt soecken/het eeuwighe leven:
2.Thes.1/8 [f] Maer den genen die twistgierich zijn/ende die der waerheydts 8
ongehoorsaem/doch der ongerechtigheydt gehoorsaem zijn / [sal]
verbolgenheyt ende toorne [vergolden worden]. Verdruckinge 9
eñ benautheydt over alle ziele des menschen/die het quaet werckt/
eerst des Joden/ende[oock]des Griecken: Maer heerlickheyt/ 10
ende eere ende vrede een yeghelijck die het goede werckt / eerst den
g Deut. 10. 17. Jode/ende [oock] den Grieck. [g] Want daer en is gheen aenne- 11
2.Par.19/7. minge des persoons by Godt. Want soo vele als'er sonder wet 12
Job 34.19. gesondight hebben/sullen oock sonder wet verloren gaen: ende so
Actor.10/34 vele alsser onder de wet gesondight hebben / sullen door de wet ge-
Galat.2/6. Ephes.6.9. Colos.3.25. oordeelt worden. ([h] Want de hoorders der wet en zijn niet 13
1.Pet. 1.17. rechtveerdigh voor Godt / maer de doenders der wet sullen ghe-
h Mat.7.21 Jacob.1.22. rechtveerdight worden. Want wanneer de Heydenen die de 14
1.Joan.3.7. wet niet en hebben / van nature de dinghen doen die der wet zijn/
dese de wet niet hebbende/zijn haer selven een wet. [Als]die be- 15
toonen het werck der wet gheschreven in hare herten/hare consci-
entie mede ghetuyghende / ende de gedachten onder malkanderen
i Marc.25. 31. [haer] beschuldigende / ofte oock ontschuldighende.) [i] In dien 16
dagh wanneer Godt de verborgene dingen der menschen sal oor-
delen door Jesum Christum/nae mijn Euangelium. Siet/ghy
k Rom.9.4. wordt een Jode ghenaemt [k] ende rust op de Wet / ende roemt op
Godt. Ende ghy weet [sijnen] wille/ ende beproeft de dinghen
die [daer van] verschillen/zijnde onderwesen uyt de wet. Ende
ghy betrouwt u selven te zijn een leydsman der blinde / een lich
der gene die in duysternisse zijn: Een onderrichter der onwijse
[ende] een leer-meester der onwetende/ hebbende de ghedaente de
kennisse ende der waerheydt inde wet. Die dan eenen anderen
leert / en leert ghy u selven niet? Die predickt datmen niet stelen
en sal/steelt ghy? Die seght datmen gheen overspel doen en sal
doet ghy overspel? Die vande afgoden eenen grouwel hebt / be
rooft ghy het heylige? Die op de wet roemt/ onteert ghy God
door de overtredinge der wet? Want de name Godts wort om
uwent wille gelastert onder de Heydenen: [l] gelijck geschreven is
l Jes.52.5. Eze.36.23. Want de besnijdenisse is wel nut/ indien ghy de wet doet: mae
indien ghy een overtreder der wet zijt so is uwe besnijdenisse voor
huydt ghewordden. Indien dan de voor-huydt / de rechten de
we

wet bewaert/ en sal niet sijne voorhuydt tot een be[sn]ijdenisse ghe=
7 rekent worden? Ende [en] sal de voorhuydt die uyt de natu=
re is/ als sy de wet volbrenght/u [niet] oordeelen die door de letter
ende besnijdenisse een overtreder der Wet zijt? [m] Want die en m Joa. 8.39
is niet een Jode/ die 't in 't openbaer is: noch die en is niet de be= Rom. 9.7.
snijdenisse/ die in 't openbaer in het vleesch is. Maer die is een n Deu. 10.16
Jode/ die 't in 't verborgen is/ ende [n] de besnijdenisse des herten/ Jer. 4.4. Phil. 3.2.3.
in den geest/ niet [inde] letter [is de besnijdenisse]: wiens lof niet Coloss. 2.11.
en is uyt den menschen maer uyt Godt.

Het iij. Capittel.

1 De Apostel wijst aen wat voordeel de Joden hebben. 3 ende beantwoort eenighe lasterlicke tegenwerpinghen/ die yemant uyt sijne voorgaende Leere konde trecken. 9 ende bewijst met klare ghetuygenissen des Ouden Testaments/ dat hy ten rechten gheseght heeft/ dat oock selfs de Joden groote overtreders zijn van Godts Wet. 20 Besluyt daerom/ dat uyt de wercken der Wet niemant en kan voor Godt/ gherechtveerdight worden. 21 maer dat Godt een andere wijse van Rechtveerdighmakinghe in sijn woort heeft gheopenbaert. 22 Namelick/ de Rechtveerdichmakinge uyt ghenade/ door den geloove in Iesum Christum, die door sijn bloet onse Versoeninghe met Godt is geworden. 27 waer door de roem wordt uyt-ghesloten. 29 ende dat niet alleen voor de Joden/ maer oock voor de Grieken ofte Heydenen.

WElck is dan het oordeel des Joden? Of welcke is de nut= a Psa. 147.19
tigheyt der besnijdenisse? Veele in alle maniere. [a] Want Rom. 9.4.
[dit is] wel het eerste dat haer de woorden Godts zijn toebetrout.
Want wat ist/ al zijn sommighe ongeloovich geweest? sal [b] ha= b Num. 23.
re ongheloovigheydt het gheloove Godts te niete doen? Dat zy 19.
verre: [c] Doch Godt zy waerachtigh [d] maer alle menschen leugen= Rom. 9.6.
achtigh: gelijck als geschreven is/ [e] Op dat ghy gerechtveerdicht 2. Tim. 2.13.
wordt in uwe woorden/ ende overwindt wanneer ghy oordeelt. c Joan. 3.33.
Indien nu onse ongherechtigheydt Godts gherechtigheydt d Psal. 116.11.
bevestight/ wat sullen wy seggen? Is Godt onrechtveerdigh als e Psal. 51.6.
hy toorne over [ons] brenght? (ick spreke na den mensche).
Dat sy verre: andersins hoe sal Godt de wereldt oordeelen.
Want indien de waerheyt Godts door mijne leugen overvloe=
diger is geworden/ tot sijne heerlickheyt/ wat worde ick oock noch
als een sondaer geoordeelt? Ende [en seggen wy] niet [liever]
ghelijck wy ghelastert worden/ ende ghelijck sommighe segghen
dat wy segghen (Laet ons het quaet doen/ op dat het goede [daer
uyt] kome? welcker verdoemenisse rechtveerdigh is. Wat dan?
Zijn wy uytnemender? gantschelick niet: want wy hebben te vo=
ren beschuldight beyde Joden ende Griecken/ [f] datse alle onder de f Gala. 3.22.
sonde zijn. Gelijck geschreven is/ [g] Daer en is niemandt recht= g Psal. 14.3.
veerdigh/ oock niet een: Daer is niemandt die verstandigh is/ ende 53.4.

daer is niemant die Godt soeckt. Alle zijn sy af-gheweken / te 1
samen zijn sy onnut ghewordden: daer en is niemant die goet doet/
daer en is [oock] niet tot een toe. [h] Hare kele is een gheopent 1
Psal.5/10 graf: met hare tongen plegen sy bedrogh: [i] slangen venijn is on=
Psal.140/4 Psal.10/7. der hare lippen: [k] Welcker mondt is vol van vervloeckinghe 1
Pro.1/16. ende bitterheyt: [l] Hare voeten zijn snel om bloedt te vergieten: 1
Esai.59/7. Vernielinge ende elendicheyt is in hare weghen: 1
Ende den wegh des vredes en hebben sy niet ghekent. 1
[m] Daer en is gheen vreese Godts voor hare ooghen. 1
Psal.36/2 Wy weten nu dat al wat de wet seght/sy dat spreeckt tot de ge= 1
ne die onder de wet zijn: op dat alle mont ghestopt worde / ende
de gheheele wereldt [voor] Godt verdoemelick zy. [n] Daerom 2
Gal.2.16. en sal uyt de wercken der wet gheen vleesch gherechtveerdight
Rom.7/7. Hebr.7/18. worden voor hem. [o] Want door de Wet is de kennisse der sonde.
Rom.1/17. Philip.3/9. Maer nu is [p] de rechtveerdigheydt Godts gheopenbaert ghe= 2
worden sonder de wet/ hebbende ghetuyghenisse van de Wet ende
de Propheten: Namelijck de rechtveerdigheydt Godts door
het geloove Jesu Christi/ tot allen/ende over allen die ghelooven:
Want daer en is geen onderscheyt. Want sy hebben alle geson=
dight/ ende derven de heerlickheydt Godts. [q] Ende worden om
Esai.53/5 Cor.5/19 niet gerechtveerdight/uyt sijne ghenade/door de verlossinge die in
Colos.1/20. Christo Jesu is. [r] Welcken Godt voorghestelt heeft [s] [tot] een
Hebr.4/16. Joa.4/40. versoeninghe door het gheloove in sijnen bloede / tot een betoo=
Exo.25/17 ninghe van sijne rechtveerdigheydt / door de vergevinge der son=
den die te voren geschiet zijn/onder de verdraechsaemheyt Godts/
Tot een betooninge van sijne rechtveerdigheyt in desen tegen=
woordigen tijt/op dat hy rechtveerdigh sy/ende rechtveerdighen=
de den ghenen / die uyt den gheloove Jesu is. Waer is dan de
roem? Hy is uytghesloten. Door wat wet? Der wercken? Neen/
maer door de wet des gheloofs. [t] Wy besluyten / dan / dat de
Act.13/38. mensche door het gheloove gherechtveerdight wordt / sonder de
Rom.8/3. Gala.2/16. wercken der wet. Is Godt [een Godt] der Joden alleen? Ende
Hebr.7/25. en is hy 't niet oock der Heydenen? Ja / oock der Heydenen.
Nademael hy een eenich Godt is / die de Besnijdenisse recht=
veerdighen sal uyt het geloove/ende de Voor-huyt door het geloo=
ve. Doen wy dan de wet te niete door het geloove? Dat zy ver=
re: maer wy bevestigen de wet.

Het iiij. Capittel.

1 Den Apostel gaet voort ende bewijst dat de mensche door het gheloove gherechtveerdight wordt/ met het exempel Abrahams. 6 ende met het exempel ende ghetuygenisse Davids. 9 ende verklaert uyt de omstandigheyt des tijdts/ op welcke Abraham het teecken der besnijdenisse heeft ontfangen/ dat niet alleen den Joden/ maer oock den Heydenen de gherechticheyt wort toe gherekent door het geloove. 13 Hy bewijst oock het selve uyt den oorspronck ende vastigheydt der belofsten aen Abraham ghedaen/ dat hy erfghenaem soude zijn der werelt. 17 Beschrijft daer nae de kracht ende eyghenschappen van het gheloove Abrahams. 22 ende betuyght dat hem door dit gheloove de gherechtigheydt is toe-ghe-rekent. 23 ende dat deselve oock nae sijn exempel den ghenen sal toe-gherekent worden / die in Godt door Christum sullen ghelooven.

1 WAt sullen wy dan segghen / [a] dat Abraham onse Vader a Jes.51.
2 verkreghen heeft na den vleesche? Want indien Abra-
ham uyt de wercken gherechtveerdight is / so heeft hy roem maer
3 niet by Godt. Want wat seght de Schrift? [b] Ende Abraham b Gen.1
geloofde Godt / ende het is hem gherekent tot rechtveerdicheydt. Galat.3. Jacob.2.
4 Nu den genen die werckt en wort de loon niet toe-gerekent na
5 ghenade / maer na schult. Doch den ghenen die niet en werckt
maer geloost in hem/ die den godtloosen rechtveerdight/wort sijn
6 geloove gerekent tot rechtveerdicheyt. Gelijck oock David den
mensche salich spreeckt/welcken Godt de rechtveerdicheyt toe-re-
7 kent sonder wercken: [Seggende]/ [c] Salich zijn'se welcker on-
gerechtigheden vergeven zijn/ ende welcker sonden bedeckt zijn:
8 Salich is de man/ welcken de Heere de sonden niet toe en re-
9 kent. Dese salig-sprekinge dan/ is die [alleen] over de besnijde-
nisse/ofte oock over de Voor-huyt? Want wy segghen/dat Abra-
0 ham het gheloove gherekent is tot rechtveerdigheydt. Hoe is't
[hem] dan toe gerekent? als hy in de Besnijdenisse was/ of in de
Voor-huyt? Niet in de Besnijdenisse/ maer in de Voor-huyt.
1 [d] Ende hy heeft het teecken der Besnijdenisse ontfanghen [tot] d Genes. v.11.
eenen zeghel der rechtveerdigheydt des gheloofs / die [hem] in de
Voor-huyt [was toe-gherekent]: op dat hy soude zijn een Vader
van alle die gelooven in de Voor-huyt zijnde/ten eynde oock haer
2 de rechtveerdicheydt toegherekent werde: Ende een Vader der
Besnijdenisse/den genen[namelick]die niet alleen uyt de besnijde-
nisse zijn/ maer die oock wandelen in de voetstappen des gheloofs
onses Vaders Abrahams/'t welck in de Voor-huyt was. Want
de belofte[en is]niet door de Wet aen Abraham/ of sijnen zade[ge-
schiedt] /namelijck dat hy een erfghenaem der wereldt soude zijn/
maer door de rechtveerdicheyt des geloofs. [e] Want indien de ghe- e Gal.3
ne die uyt de Wet zijn erfghenamen zijn/soo is het gheloove ydel
ghewozden ende de beloftenisse te niete ghedaen. Want de Wet

werckt

Joan. 15. werckt toorn. [k] Want waer geen Wet en is/[daer] en is oock geen
Rom. 5.20. overtredinge. Daerom is'se uyt den geloove/op dat'se zy na ge- 16
Hebr. 7.8. nade: ten eynde de belofte vast zy alle den zade /niet alleen dat uyt
Gal. 3.19. de wet is/maer oock dat uyt den geloove Abrahams is/ [g] welcke is
Jes. 51.2. een Vader van ons allen/ (Gelijck geschreven staet / [h] Ick heb- 17
Gen. 17.4. be u tot een Vader van vele volcken gestelt.) voor hem aen welcken
hy gelooft heeft/ [namelick] Godt die de doode levendich maeckt/
ende roept de dingen die niet en zijn als of'se waren. Welcke te- 18
ghen hope op hope gheloofd heeft/ dat hy soude worden een Vader
Gen. 15.5. van vele volcken: volgens 'tghene geseght was [i] Also sal uw' zaet
Hebr. 11.12. wesen. Ende niet verswackt zijnde in't geloove/en heeft hy sijn 19
eyghen lichaem niet aengemerckt/dat alreede verstorven was/soo
hy ontrent hondert jaren oudt was/ [noch] oock dat de moeder in
Joa. 8.56. Sara verstorven was. [k] Ende hy en heeft aen de beloftenisse 20
Hebr. 11. Godts niet ghetwijfelt door ongheloove: maer is ghesterckt ghe-
1.18. weest in't gheloove/ ghevende Godt de eere: [l] Ende ten vollen 21
Psal. 115.3 versekert zijnde dat het gene belooft was / hy oock machtich was
te doen. Daerom is het hem oock tot rechtveerdicheyt gerekent. 22
Rom. 15. [m] Nu en is't niet alleen om sijnent wille ghe schreven / dat het 23
hem toe-gherekent is: Maer oock om onsent wille/welcken het 24
sal toe-gherekent worden/ [namelick] den ghenen die gelooven in
hem die Jesum onsen Heere uyt den dooden opgheweckt heeft.
Welcke over-ghelevert is om onse sonden / ende op-gheweckt 25
om onse rechtveerdighmakinghe.

Het v. Capittel.

1 Paulus leert voorders wat vruchten in ons voort-komen door de rechtveerdichmakinge des ghe-
loofs/ namelijck/ vrede met Godt/ lijdtsaemheyt/ hope/ ende versekerthept/ van Godts liefde. 5 Ver-
klaert daer nae de fondamenten van dese hope ende versekertheydt/ namelijck het getuygenisse des hey-
lighen Geests in onse herten / ende de bedenckinghe dat Godt Christum voor ons in den doot heeft over-
ghegheven/ doe wy noch vyanden waren. 9 Besluyt daer uyt dat wy dan oock versekert moeten zijn
van onse volherdinge/ ende in Godt daer van mogen roemen. 12 Maeckt daer na eene tegenstellinge
tusschen Adam ende Christum: ende verklaert dat ghelijck door de overtredinge Adams de sonde ende de
doot over alle menschen is gekomen: alsoo oock door Christi ghehoorsaemheyt de rechtveerdicheyt en het
leven over vele sal komen. 20 Eyndelijck verklaert hy waer toe de gevinge van de Wet heeft gedient.

[a] Wy dan ghe rechtveerdicht zijnde uyt den gheloove hebben 1
Jes. 32.17. vrede by Godt door onsen Heere Jesum Christum:
Joh. 16.33. Ephes. 2.13.
Ephes. 2.10.9. [b] Door welcken wy oock de toeleydinghe hebben door 't gheloove 2
Joh. 14.6.
Ephes. 2.18. tot dese genade/ in welcke wy [c] staen/ende [d] roemen in de hope der
3.12.
Hebr. 10.19. heerlickheyt Godts. Ende niet alleenlick [dit] / [e] maer wy roe- 3
1.Cor. 15.1
1.Petr. 3.6. men oock inde verdruckingen: wetende dat de verdruckinge lijdt-
Jac. 1.3. saemheydt werckt: Ende de lijdtsaemheyt bevindinge/ ende de 4
bevin-

5 bevindinghe hope: Ende de hope en beſchaemt niet/ om dat de
liefde Godes in onſe herten uyt ghestort is door den Heylighen
6 Geeſt/die ons is gegeven. [f] Want Chriſtus/als wy noch krach=
teloos waren is te ſijner tijdt voor de godlooſe gheſtorven. f Ephes. 2 Col. 2.13.
7 Want nauwlijck ſal yemandt voor eenen rechtveerdighen ſter= Hebr. 6.15 1.Pet. 3.1
ven: want voor den goeden ſal mogelijck yemandt oock beſtaen te
8 ſterven. Maer Godt beveſtight ſijne liefde tegen ons dat Chri=
ſtus [g] voor ons gheſtorven is/ als wy noch ſondaers waren.
9 Veel meer dan/ zijnde nu gerechtveerdight door ſijn bloedt/ſul= g Hebr.9. 15.
10 len wy door hem behouden worden van den toorn. Want in= 1.Pet.3.1
dien wy vyanden zijnde met Godt verſoent zijn door den doode
ſijns Soons / veel meer ſullen wy verſoent zijnde behouden wor=
11 den door ſijn leven. Ende niet alleenlick [dit] /maer wy roemen
oock in Godt / door onſen Heere Jeſum Chriſtum / door welcken
12 wy nu de verſoeninge gekregen hebben. Daerom gelijck [h] door h Gen. 3
eenen menſche de ſonde in de werelt inghekomen is ende door de 1.Cor. 15.
ſonde [i] de doodt: ende alſo de doodt tot alle menſchen doorge-gaen
13 is in welcken alle geſondight hebben. Want tot de Wet was de i Gen.2. Rom. 6/2
ſonde in de werelt: maer de ſonde en wort niet toe-gerekent/ alſſer
14 gheen Wet en is. Maer de doodt heeft geheerſchet van Adam
tot Moſem toe/ oock over de ghene die niet gheſondight en had=
den in de ghelijckheyt der overtredinge Adams/ welcke een voor=
15 beeldt is des ghenen die komen ſoude. Doch niet ghelijck de
miſdaet/alſo is oock de genaden-gifte. Want indien door de miſ=
daet van eenen vele geſtorvē zijn/ſo is veel meer de genade Godts
eñ de gave door de ghenade/die daer is eenes menſche Jeſu Chri=
ſti/overvloedigh geweeſt over vele. Ende niet gelijck [de ſchult
was]door den eenen die geſondicht heeft/[alſo is]de gifte. Want
de ſchult is wel uyt eene [miſdaet] tot verdoemeniſſe : maer de
ghenaden-gifte is uyt vele miſdaden tot rechtveerdigh-maeckin=
ghe. Want indien door de miſdaet van eenen de doot geheerſche
heeft door dien eenen / veel meer ſullen de ghene/ die den overvloet
der ghenade ende der gave der rechtveerdicheyt ontfangen / in het
leven heerſchen door dien eenen [namelick] Jeſum Chriſtum.
Soo dan ghelijck door eene miſdaedt [de ſchuldt ghekomen is]
over alle menſchen tot verdoemeniſſe: alſoo oock door eene recht=
veerdicheydt [komt de ghenade] over alle menſchen tot rechtveer=
 digh=

dighmakinge des levens. Want gelijck door de ongehoorſaem- 19
heyt van dien eenen menſche vele [tot] ſondaers gheſtelt zijn ge-
worden/alſo ſullen oock/door de gehoorſaemheyt van eenen/vele
Joan. 15. [tot] rechtveerdige gheſtelt worden. [k] Maer de Wet is boven 20
.22. dien in-gekomen/op dat de miſdaet te meerder worde: [l] ende waer
om. 4. v. ende 7.8. de ſonde meerder gheworden is/ [daer] is de ghenade veel meer
al.3.v.19. Luc.7.47. overvloedigh geweeſt. Op dat gelijck de ſonde geheerſcht heeft 21
tot de doodt/alſo oock de ghenade ſoude heerſchen door rechtveer-
dighey tot het eeuwige leven/door Jeſum Chriſtum onſen Heere.

Het vj. Capittel.

1 Van hier voort leert den Apoſtel / dat de ghene die door het gheloove in Christum zijn gherecht-
veerdight/ oock door de kracht van Christi doodt ende opſtandinge worden vernieuwt ende gheheylight/
ende bewijſt het ſelve door de beteeckeniſſe van onſen Doop. 5 als oock uyt onſe vereeninge met Chri-
sto, waer door wy met hem der ſonde geſtorven ende tot een nieuw leven op-gewekt zijn. 9 Betuyght
voorder / dat gelijck Christus maer eens is gheſtorven / ende voortaen altijdt leeſt in heerlickheyt / wy
oock alſoo/ als wy ghelooven/ der ſonde ſterven/om voortaen heylighlick te mogen leven. 12 Treckt
hier uyt eene ghemeyne vermaninge / dat de ſonde dan over ons niet en moet heerſchen / maer wy over
de ſonde. 15 ende verklaert dat de ghenade Godts/ ende de vryheydt daer in wy ſtaen / ons oock daer
toe moet beweghen. 21 Eyndelijck verſterckt hy deſe ſijne vermaninghe door de bedenckinghe van de
vrucht der ſonde/welcke is de doodt:ende van 't eynde der heylighmaeckinge/ 't welck is het eeuwige le-
ven/ ons uyt ghenade door Christum ghegheven.

WAt ſullen wy dan ſeggen? ſullen wy inde ſonde blijven/
op dat de genade te meerder worde? Dat zy verre. Wy
die de ſonde gheſtorven zijn/hoe ſullen wy noch in de ſelve leven?
Gal. 3.27. Ofte en wetet ghy niet [a] dat ſoo vele als wy in Chriſtum Je-
Col.2.12. om.8.11. ſum ghedoopt zijn/ wy in ſijnen doodt gedoopt zijn? [b] Wy zijn
il.3.10. dan met hem begraven door den doop in den doot / op dat ghelijc-
ph.4.23. kerwijs Chriſtus uyt de dooden [c] opghewekt is tot de heerlick-
loſ.3.10. y.12.1. heyt des Vaders/alſo oock wy [d] in nieuwigheyt des levens wan-
Pet.2.2. om.8.11. delen ſouden. [e] Want indien wy met hem eene plante gheworden
lo.3.1. zijn inde ghelijckmakinghe ſijns doots/ſoo ſullen wy het oock
zijn [in de ghelijckmakinge ſijner] opſtandinghe. Dit wetende
Gal.2.20. dat onſen ouden menſche [f] met [hem] ghecruycight is/op dat het
5.24. lichaem der ſonde te niete ghedaen worde / op dat wy niet meer de
l.3.10. Pet.4.1.2. ſonde en dienen. [g] Want die gheſtorven is / die is gerechtveer-
Pet.4.1. Tim.2. dight van de ſonde: [h] Indien wy nu met Chriſto gheſtorven
zijn/ſo ghelooven wy dat wy oock met hem ſullen leven. [i] We-
oc.1.18. tende dat Chriſtus op-ghewekt zijnde uyt den dooden/ niet meer
Petr.2. en ſterft: de doodt en heerſcht niet meer over hem. [k] Want dat 1
hy geſtorven is/dat is hy der ſonde eenmael gheſtorven: ende dat
hy leeft/dat leeft hy Gode. Alſo oock ghy lieden houdt het daer 1
voor dat ghy wel der ſonde doot zijt/ maer Gode levende zijt in

Chriſto

2 Christo Jesu onsen Heere. Dat dan de sonde niet en heersche
in uw' sterflick lichaem/ om haer te gehoorsamen in de begeerlick-
3 heden des selven [lichaems]. Noch en stelt uwe leden niet der
sonde tot wapenen der ongerechtigheyt: [l] maer stelt u selven Go- l Luc. 1. 7
de/ als uyt de dooden levendigh [geworden] zijnde/ ende [stelt] u- Rom. 12. 1
4 we leden Gode tot wapenen der gherechtigheyt. Want de son- Galat. 2. 2 Hebr. 9. 14
de en sal over u niet heerschen: want ghy en zijt niet onder de Wet 1. Petr. 4.
5 maer onder de genade. Wat dan? Sullen wy sondigen om dat
wy niet en zijn onder de Wet/ maer onder de genade? Dat sy ver-
6 re. Weet ghy niet [m] dat wien ghy u selven stelt tot dienst- m Joa. 8. 3
knechten ter gehoorsaemheyt/ ghy dienstknechten zijt des ghenen 2. Pet. 2. 1
dien ghy gehoorsaemt/ ofte der sonde tot de doot/ ofte der gehoor-
7 saemheydt tot gerechtigheydt? Maer Gode zy danck/ dat ghy
[wel] dienst-knechten der sonde waert/ maer [dat] ghy [nu] van
herten gehoorsaem geworden zijt den voorbeelde der leere/ tot het
welck ghy over-gegeven zijt: [n] Ende vry gemaeckt zijnde van
de sonde/ zijt ghemaeckt dienst-knechten der gherechticheydt. n Joa. 8. Galat. 5.
Ick spreke op menschelicker wijse/ om der swackheydt uwes 1. Per. 2.
vleesch wille. Want ghelijck ghy uwe leden ghestelt hebt [om]
dienstbaer [te zijn] der onreynicheyt/ ende der ongerechticheyt tot
ongerechticheyt/ also stelt nu uwe leden [om] dienstbaer [te zijn]
der gherechtigheyt tot heylichmakinge. [o] Want doe ghy dienst- o Joa. 8.
knechten waert der sonde/ so waert ghy vry van de gerechticheyt.
Wat vrucht dan hadt ghy doe van die dingen daer over ghy u
nu schaemt? Want het eynde der selve is de doodt.
Maer nu van de sonde vry gemaeckt zijnde/ ende Gode dienst-
baer ghemaeckt zijnde/ hebt ghy uwe vrucht tot heylichmakinge/
ende het eynde het eeuwige leven. [p] Want de besoldinge der son-
de is de doodt/ [q] maer de ghenaden-gifte Godts is het eeuwighe p Gen. 2. Rom. 5. 1
leven/ door Jesum Christum onsen Heere. 1. Cor. 15. Jacob. 1. q 1. Pet. 1

Het vij. Capittel.

1 D'Apostlel in het voorgaende Capittel verklaert hebbende dat de sonde over de ghene/ die in Chri- sto zijn/ niet meer en heerscht/ ghelijck sy heerscht over de gene die onder de Wet zijn/ bewijst nu het sel- ve door het exempel van de vry-maeckinge eener vrouwe van de heerschappie hares mans door de doodt des mans. 4 Ende past dat op de weder-ghebozene. 7 leert voorts waer toe de Wet dient: ende bewijst dat de Wet geen oorsaecke en is van de sonde in de onweder-geborene/ al heerscht de sonde door de Wet over haer. 14 Beschrijft daer na den strijdt tusschen vleesch ende gheest/ ende wijst aen de macht die de overblijfselen des vleeschs noch hebben tegen den gheest in de geloovige. 24 Besluyt dese verklaringhe met eene clachte ende met eenen wensch om van desen strijdt gheheel verlost te zijn/ ende met eene danck-seggynghe tot Godt over de verlossinge alreede geschiet.

 En

EN weet ghy niet Broeders/(want ick spreke tot de ghene die de 1
Wet verstaen)dat de Wet heerscht over den mensche/so lange
.Cor/7/ tijdt als hy leeft? [a] Want een wijf die onder den man staet / is 2
Cor/7/2. aen den levenden man [b] verbonden door de Wet: maer indien de
man gestorven is / soo is sy vry gemaeckt van de wet des mans.
Mat.5.32 [c] Daerom dan indien sy eenes anderen mans wert ter wijle de 3
man leeft/so sal sy een overspeelster genaemt worden: maer indien
de man gestorven is so is sy vry van de wet/also dat sy geen over=
speelster en is/ als sy eenes anderen mans wort. So dan/mijne 4
Gal.2.19. Broeders / [d] ghy zijt oock der Wet ghedoodet door het lichaem
Petr.4.1. Christi / op dat ghy soudet worden eens anderen,/ [namelick] des
geenen die van den dooden opgeweckt is/op dat wy Gode vruch=
ten dragen souden. Want doe wy in den vleesche waren/de be=
wegingen der sonden/die door de Wet zijn/ wrochten in onse leden
om den doot vruchten te dragẽ. Maer nu zijn wy vry gemaeckt
van de Wet/ overmits wy dien gestorven zijn/ onder welcken wy
Rom.2.29 gehoudẽ waren: also dat wy dienen[e] in nieuwicheyt des geests/eñ
Cor.3.6. niet [in] de outheyt der letter. Wat sullen wy dan seggen? Is
Rom.3.20. de Wet sonde? Dat zy verre: Ja [f] ick en kende de sonde niet dan
.7.18. door de Wet. Want oock en hadde ick de begeerlijckheyt niet ge=
Exo.20.17 weten [sonde te zijn] indien de Wet niet en seyde / [g] Ghy en sult
.5.21. niet begeeren. [h] Maer de sonde oorsaecke ghenomen hebbende
a.15.22 door het gebodt/heeft in my alle begeerlickheyt gewrocht. Want
n.4.15.
5.20.
at.3.19. sonder de Wet is de sonde doodt. Ende sonder de Wet/so leef=
de ick eertijts/maer als het gebodt gekomen is/so is de sonde we=
der levendich gheworden / doch ick ben ghestorven. Ende het 1
ghebodt dat ten leven was / 't selve is my ten doodt bevonden.
Want de sonde oorsaecke ghenomen hebbende door het gebodt/ 1
Tim.1.8. heeft my verleyt/ende door het selve ghedoodt. [i] Also is dan de 1
Wet heyligh / ende het ghebodt is heyligh / ende rechtveerdigh/
ende goedt. Is dan het goede my de doodt gheworden? Dat sy 1
verre. Maer de sonde [is my de doodt gheworden]: op dat sy
soude openbaer worden sonde [te zijn] / werckende my door het
goede den doodt: op dat de sonde boven maten wierde sondigende
door het ghebodt. Want wy weten dat de Wet gheestelick is/ 1
maer ick ben vleeschelick [k] verkocht onder de sonde. Want
.52.3. 't ghene ick doe dat en kenne ick niet. [l] Want 't ghene ick wil 1
.5.17.

dat

6 dat en doe ick niet/maer 't ghene ick hate dat doe ick. Ende in=
dien ick 't ghene doe dat ick niet en wil/ soo stemme ick de Wet
7 toe dat sy goedt is. Ick dan en doe dat selve nu niet meer/maer
8 de sonden die in my woont. m Want ick weet dat in my/dat is/ m Gen. 6. ende 8, 21.
in mijn vleesche gheen goet en woont: want het willen is [wel]
9 by my/ maer het goet te doen dat en vinde ick niet. Want het
goet dat ick wil/en doe ick niet/maer het quaet dat ick niet en wil/
0 dat doe ick. Indien ick 't ghene doe dat ick niet en wil/so en doe
1 ick nu 't selve niet meer / maer de sonde die in my woont. Soo
vinde ick dan dese wet [in my] / als ick het goet wil doen / dat
2 het quaet my byligt. n Want ick hebbe een vermaecken in de n Eph. 3. 16
3 Wet Godts na den inwendighen mensche. o Maer ick sie een o Gal. 5. 17
andere wet in mijne leden/welcke strijt teghen de wet mijnes ghe=
moets/ende my ghevanghen neemt onder de wet der sonde/die in
mijne leden is. Ick ellendigh mensche: wie sal my verlossen uyt
het lichaem deses doots? Ick dancke Godt door Jesum Chri=
stum onsen Heere. Soo dan ick selve diene wel met den gemoe=
de de Wet Godts/maer met den vleesche de Wet der sonde.

Het viij. Capittel.

1 Wt het gene tot noch toe verklaert is treckt d' Apostel dese vertroostinghe/datter gheen verdoe=
menisse meer en is voor de gheloovighe. 4 ende vermaent haer met verscheydene beweegh-redenen/
datse niet na den vleesche maer nae den Gheest moeten wandelen. 17 Verklaert voorders dat het lot
der gheloovige in dit leven is met Christo te lijden/maer sterckt haer daer teghen met de grootte der heer=
lickheyt/die daer naer sal volghen. 19 Ende stelt haer voor het exempel van het gheheele schepsel/het
welck daer nae een natuerlick verlanghen heeft. 23 Vertroost haer voorder door de hope die sy selve
daer van hebben. 26 ende door de hulpe des H. Geests in het gebedt. 28 Mitsgaders door de ver=
sekertheyt/die sy/niet tegenstaende all' het lijden/vast houden van hare verkiesinge/roepinge/rechtveer=
dighmakinghe ende verheerlickinge. 31 Besluyt desen troost met eenen roem in Christo teghen all' het=
ghene haer soude konnen beschuldighen ofte hinderen. 37 Ende versekert haer dat sy door Christum in
alles sullen overwinnen.

SOo en isser dan nu gheen verdoemenisse voor den ghenen die in
Christo Jesu zijn/die niet nae den vleesche en wandelen/maer
na den Geest. a Want de Wet des Geests des levens in Christo
Jesu heeft my vry gemaeckt van de wet der sonde ende des doots. a Joa. 8. 3. Rom. 6. 8. Gala. 5. 1.
b Want 't ghene de Wet onmoghelick was/dewijle sy door het b Act. 13. 3. Rom. 3. 28.
vleesch crachteloos was/heeft Godt/sijnen Sone sendende in ge= Galat. 2. 1. Hebr. 7. 18.
lijckheyt des sondigen vleesches/ende [dat] voor de sonde/ c de son= c 2. Cor. 5.
4 de veroordeelt in het vleesch. Op dat het recht der Wet vervult Galat. 3. 1.
worde worden in ons/die niet na den vleesche en wandelen / maer
na den Geest. d Want die nae den vleesche zijn/bedencken dat des
vleesches is: maer die na den Geest zijn/[bedencken] dat des Gee= d 1. Cor. 2. 1.
stes is. Want het bedencken des vleeschs is de doot: maer het
bedenck=

bedencken des Geeſts is het leven ende vrede: Daerom dat het
bedencken des vleeſchs vyantſchap is teghen Godt: want het en
onderwerpt ſich de Wet Godts niet: want het en kan oock niet.
Ende die in den vleeſche zijn en konnen Gode niet behaghen.
Doch ghy-lieden en zijt niet in den vleeſche/ maer in den Geeſt/
1.Cor.3.16 ſoo anders de Geeſt Godts [e] in u woont. Maer ſoo yemant den
Geeſt Chriſti niet en heeft/ die en komt hem niet toe. Ende in= 1
dien Chriſtus in u lieden is / ſoo is wel het lichaem doodt om der
ſonde wille: maer de gheeſt is leven om der gherechtichheyt wille.
Ende indien de Gheeſt des ghenen die Jeſum uyt den dooden 1
Rom.6.4.5 opgeweckt heeft/ in u woont/ [f] ſo ſal hy die Chriſtum uyt den doo=
Cor.6.14. den opgheweckt heeft / oock uwe ſterflicke lichamen levendigh
Cor.4.14. maecken/ door ſijnen Geeſt die in u woont. So dan/ Broeders/ 1
phe.2.5. wy zijn ſchuldenaers niet den vleeſche / om nae den vleeſche te le=
oloſ.2.13. ven. Want indien ghy nae den vleeſche leeft / ſoo ſult ghy ſter= 1
ven: maer indien ghy door den Geeſt de werckingen des lichaems
Gala.5.18 doodet/ ſo ſult ghy leven. [g] Want ſo vele als'er door den Geeſt 1
Godts geleydet worden/ die zijn kinderen Godts. [h] Want ghy 1
1.Cor.2.12 en hebt niet ontfangen den Geeſt der dienſtbaerheyt wederom tot
Tim.1.7. vreeſe: [i] maer ghy hebt ontfangen den Geeſt der aenneminge tot
Jeſai.56.5. kinderen / door welcken wy roepen / Abba / Vader/ [k] Deſelve
alat.3.26. Geeſt ghetuyght met onſen gheeſt dat wy kinderen Godts zijn.
de 4.5.6. Ende indien wy kinderen zijn/ ſoo zijn wy oock erfghenamen:
Cor.1.22 erfgenamen Godts/ ende mede-erfgenamen Chriſti: [l] ſoo wy an=
de 5.5. ders met [hem] lijden/ op dat wy oock met [hem] verheerlickt wor=
phes.1.13. den. [m] Want ick houde 't daer voor/ dat het lijden deſes tegen=
de 4.30. woordigen tijts niet en is te weerderen tegen de heerlickheyt/ die
Tim.2. aen ons ſal geopenbaert worden. Want het ſchepſel/ [als] met
12. opgeſteken hoofde/ verwacht de openbaringe der kinderē Godts.
Matth.5. Want het ſchepſel is der ydelheyt onderworpen/ niet gewillich/
Cor.4.10. maer om diens wille die het [der ydelheydt] onderworpen heeft:
ilip.3.20. Op hope dat oock het ſchepſel ſelve ſal vry ghemaeckt worden
etr.4.13. van de dienſtbaerheyt der verderfeniſſe/ tot de vryheyt der heerlic=
Joa.3.1.2. heydt der kinderen Godts. Want wy weten dat het gantſche
ſchepſel t'ſamen ſucht/ ende t'ſamen [als] in ...tens-noot is tot nu
toe. Eñ niet alleen [dit]/ maer oock wy ſelve die de eerſtelingen
des Gheeſts hebben/ wy oock ſelve [ſegge ick] ſuchten in ons ſel=
ven/

ven/ verwachtende de aen-neminge tot kinderen/ [namelick] [n] de n Luc.21,2
24 verlossinge onses lichaems. Want wy zijn in hope saligh ghe-
worden. De hope nu die gesien wort en is geen hope: want 't gene
25 yemant siet waerom sal hy 't oock hopen? Maer indien wy ho-
pen 't gene wy niet en sien/ so verwachten wy 't met lijtsaemheyt.
26 Ende desghelijcks komt oock de Geest onse swackheden [me-
de] te hulpe: [o] want wy en weten niet wat wy bidden sullen ghe- o Matth.2
lijck het behoort/ maer de Gheest selve bidt voor ons met on-uyt- 22.
27 sprekelicke suchtingen. Eñ die de herten doorsoeckt weet welc- Jacob.4,3
ke de meyninge des Geests zy: dewijle hy na Godt voor den hey-
ligen bidt. Ende wy weten dat den genen die Godt lief hebben/
alle dinghen mede-wercken ten goede/ [namelick] den ghenen die
na [sijn] voornemen gheroepen zijn. Want die hy te voren ghe-
kent heeft/ die heeft hy oock te voren verordineert den beelde sijns
Soons ghelijck formich te zijn / op dat hy [p] de eerst-ghebooren zy p Col.1,18
onder vele broederen. Ende die hy te voren verordineert heeft/
dese heeft hy oock geroepen: ende die hy geroepen heeft/ dese heeft
hy oock gherechtveerdighe: ende die hy gherechtveerdight heeft/
dese heeft hy oock verheerlickt. Wat sullen wy dan tot dese
dingen seggen? [q] So Godt voor ons is/ wie sal tegen ons zijn. q Num.14
Die oock [r] sijnen eygenen Sone niet ghespaert en heeft / maer r Gen.22
heeft hem voor ons allen over-gegeven/ hoe en sal hy ons oock met Jes.53,5.
hem niet alle dingen schencken? Wie sal beschuldinghe inbren- Joan.3,1
gen tegen de uytverkorene Godts? [s] Godt is 't die rechtveerdich s Jes.50,
maeckt. Wie is 't die verdoemt? Christus is 't die ghestorven
is / jae dat meer is die oock opgheweckt is: die oock ter rechter-
[hant] Gods is: [t] die oock voor ons bidt. Wie sal ons scheyden t Hebr.7,
van de liefde Christi? Verdruckinghe/ of benauthent / of vervol-
ginge/ of honger/ of naeckthey dt/ of gevaer/ of sweert? (Gelijck
geschreven is/ [v] Want om uwent wille worden wy den gantschen v Ps.44,23
dagh gedoodt: wy zijn geacht/ als schapen der slachtinge.) Maer 1.Cor.4,9
in desen allen zijn wy meer/ als overwinners / door hem die ons 2.Cor.4,1
lief gehadt heeft. Want ick ben versekert/ dat noch doodt/ noch
leven/ noch Engelen/ noch Overheden/ noch Machten / noch te-
ghenwoordighe/ noch toekomende dingen/ Noch hoochte/ noch
diepte/ noch eenich ander schepsel ons sal konnen scheyden van de
liefde Godts/ welcke is in Christo Jesu onsen Heere.

Het

Het ix. Capittel.

1 Den Apostel betuyght sijne uytnemende droefheyt over de hardneckigheydt der Joden tegen Christum, ende sijne voorgaende Leere. 4 Ende verhaelt de voordeelen die haer Godt in het Oude Testament boven andere volcken heeft gegeven. 6 Bewijst dat Godts beloften nochtans niet krachteloos en zijn/overmits die niet den kinderen des vleesches / maer den kinderen der belofte/ dat is / den uytverkorenen eygentlijck gedaen zijn:ende dat eerst met het exempel Ismaels ende Isaacx. 10 Daer na met het exempel van Esau ende Jacob. 14 Verklaerdt dat Godt in 't verkiesen van d' eene/ ende verwerpen van d' andere/altijt rechtveerdich is/door het exempel van Moses ende Pharao. 19 Beantwoort eenige tegenwerpinghen des vleeschs/ende toont dat Godt de macht heeft om alsoo te doen/ met de gelijckenisse eenes potte-backers. 24 Hy verklaert voort/dat dese uytverkorene oock krachtelijck van Godt worden gheroepen / soo uyt de Joden/ als voornamelijck uyt de Heydenen. 25 Het welck hy bewijst met verscheydene getuygenissen der Propheten. 30 Besluyt eyndelijck met een verklaringhe van de naeste oorsaecke/waerom de Heydenen de rechtveerdigheydt door den Messiam hebben verkregen/ende het meerder-deel der Joden daer van zijn vervreemt.

Rom. 1.9. ICk [a] segghe de waerheyt in Christo / ick en lieghe niet (mijne
Cor.1.23. conscientie my mede ghetuygenisse gevende door den Heylighen
e 11.31. Geest). Dat het my een groote droefheydt/ ende mijn herte een
al. 1.20.
il. 1.8. gheduerighe smerte is. [b] Want ick soude selve [wel] wenschen
Thes. 2.5.
e 5.27. verbannen te zijn van Christo/ voor mijne broederen/ die mijn
Exo. 32.
32. maeghschap zijn na den vleesche: [c] Welcke Israëliten zijn/welc=
m. 10.1.
Deut. 7.6. ker is de aen-neminghe tot kinderen/ende de heerlickheydt/[d] ende
m. 2.17.
e 3.2. de verbonden/ende de wet-ghevinge/ende de dienst [Godts] ende
Eph. 2.12.
er. 23. 6. de belostenissen: Welcker zijn de Vaders/ende uyt welcke Chri=
an. 1.1.
or. 20.28. stus is soo veel het vleesch aengaet/[e] dewelcke is Godt boven al=
m. 1.4.
.1. Hsf. 8 le te prijsen in der eeuwicheyt / Amen. Doch [ick en segghe dit]
niet [f] als of het woordt Godts ware uytgevallen. [g] Want die en
um. 23. zijn niet alle Israël/die uyt Israël/zijn. [h] Noch om dat sy A=
m. 3.3. brahams zaedt zijn/en zijn sy alle kinderen : [i] maer / In Isaac
im. 2.13. sal u het zaedt ghenoemt worden. Dat is / niet de kinderen des
oa. 8.39.
n. 2.28. vleeschs / die zijn kinderen Godts: [k] maer de kinderen der belof=
al. 4.23.
en. 21.12. tenisse wordē voor het zaet gerekent. Want dit is het woort der
.3.29.
. 11. 18. belostenisse / [l] Ontrent desen tijdt sal ick komen/ende Sara sal
al. 4. 28 eenen sone hebben. Ende niet alleenlick [dese] [m] maer oock
n. 18.10.
en. 25. Rebecca [is daer van een bewijs/], als sy uyt eenen bevrucht was/
[naml:lick] Isaac onsen Vader. Want als de [kinderen] noch
niet gheboren en waren/nochte yets goets ofte quaets ghedaen
hadden/op dat het voornemen Godts/dat na de verkiesinghe is/
[vast] bleve / niet uyt de wercken maer uyt den roependen/
Soo wierdt tot haer gheseght/ [n] De meerder sal den minderen
en. 25.23 dienen. Ghelijck ghescheven is / [o] Jacob hebbe ick lief ghe=
al. 1.2. hadt ende Esau hebbe ick gehaet. Wat sullen wy dan seggen?
eu. 32.4. Isser onrechtveerdicheyt by Godt? Dat sy verre. Want hy
r. 19.7. [p] seght tot Mosem / [q] Ick sal my ontfermen diens ick my ontfer=
34. 10
o. 33.16.

me/

me/ende sal barmhertigh zijn dien ick barmhertigh ben.
6 So [en is 't] dan niet des ghenen die wil/noch des ghenen die
7 loopt/maer des ontfermenden Godts. Want de Schrift seght
tot Pharao / [r] Tot dit selve hebbe ick u verweckt / op dat ick in r Exo.9.1
u mijne kracht bewijsen soude/ende op dat mijnen naem verkon-
8 dight worde op de gantsche aerde. Soo ontfermt hy hem dan
9 diens hy wil/ende verhardt dien hy wil. Ghy sult dan tot my
segghen/Wat klaeght hy [dan] noch? want wie heeft sijnen wil-
0 le wederstaen? Maer doch/ O mensche/wie zijt ghy die teghen
Godt antwoort? [s] Sal oock het maecksel tot den gheenen die 't
ghemaeckt heeft segghen/Waerom hebt ghy my alsoo gemaeckt. s Jes.45.9 Jer.18.6.
1 Of en heeft de pot-backer gheen macht over het leem / om uyt
den selven klomp te maken [t] het een vat ter eeren / ende het ander t 2.Tim. 20.
2 ter oneeren? Ende of Godt willende [sijnen] toorn bewijsen/en-
de sijne macht bekent maecken / met vele lanckmoedigheydt ver-
draghen heeft de vaten des toorns tot het verderf toe-bereydt:
Ende op dat hy soude bekendt maecken den rijckdom sijner
heerlickheyt over de vaten der barmhertigheydt/die hy te vooren
bereydt heeft tot heerlickheyt? Welcke hy oock geroepen heeft
[namelick] ons niet alleen uyt de Joden/maer oock uyt de Hey-
2 denen. Gelijck hy oock in Osea seght / [v] Ick sal 't ghene mijn v Hos.2.
volck niet en was / mijn volck noemen / ende die niet bemint en
was [mijne] beminde. Ende het sal zijn / in de plaetse daer tot
haer geseght was/[x] Ghy-lieden en zijt mijn volck niet/aldaer sul-
len sy kinderen des levenden Godts genaemt worden. Ende E- x Hes.1. 1.Pet.2
saias roept over Israël/[y] Al ware het getal der kinderen Israëls
gelijck het zant der zee/so sal het overblijfsel behouden worden. y Jes.10.
Want hy voleynt een sake ende snijtse af in rechtveerdigheydt/
want de Heere sal een af-ghesnedene saecke doen op de aerde.
Ende ghelijck Jesaias te voren ghesegt heeft/ [z] Indien de z Jesa.1.
Heere Sebaoth ons gheen zaet en hadde overghelaten: so waren
wy [a] als Sodoma ghewordden/ende Gomorre ghelijck ghemaeckt
3 geweest. Wat sullen wy dan segghen? Dat de Heydenen die de a Gen.19 Jes.13.1 Jer.50.4 Ezec.16.
rechtveerdicheyt niet en sochten/de rechtveerdigheyt verkreghen
hebben/doch de rechtveerdigheyt die uyt den gheloove is.
Maer Israël/ [b] die de wet der rechtveerdigheydt socht / en is
3 tot de wet der rechtveerdigheyt niet gekomen. Waerom? Om b Rom.1 ende 11.7.
datse

Cap. x.
Ps. 118.22 datse [die sochten] niet uyt den ghelooue/maer als uyt de werc-
Iesa. 8.14. ken der Wet. Want sy hebben haer ghestooten aen den steen des
ende 28.16. aenstoots. Ghelijck gheschreven is/ [c] Siet / ick legge in Sion
Mat. 21. v. 2. eenen steen des aenstoots/ende een rotze der ergernisse: [d] Ende een
Pet. 2.6. Psal. 2.12. yegelijck die in hem gelooft/en sal niet beschaemt worden.
Pro. 16.20. Iesa. 28.16. Ier. 17. v. 7.

Het x. Capittel.

1 Nae eene betuyginghe van sijne ghenegentheyt tot de Joden/handelt d' Apostel breeder / vande naeste oorsaecke harer wederspannigheyt tegen Christum. 5 Stelt daer nae een onderscheyt/selfs met de woorden Mosis/tusschen de rechtveerdigheydt der Wet/daer de Joden/haer aen hielden / ende de rechtveerdicheydt des gheloofs/dat sy verwierpen/ende beschrijftse beyde met hare eyghenschappen. 12 Verklaert voorder dat Godt door de predicatie des Euangeliums nu in de geheele wereldt beyde Joden ende Griecken roept tot het gheloove in Christum. 16 maer dat het meerderen-deel der Joden dese roepinghe onghehoorsaem waren/ende dat de Heydenen daer-en-teghen deselve ghehoorsaemden. 19 het welck hy bewijst alsoo door de/Propheten voor seght te zijn.

BRoeders/de toe-genegentheyt mijns herten/ende het ghebedt
dat [ick] tot Godt voor Israel [doe]/ is tot [hare] salighe yt.
Want ick geve haer getuygenisse/dat sy [a] eenen yver tot Godt
Rom. 9.31. Actor. 22.3. Gala. 4.17. hebben/maer niet met verstant. Want also sy de rechtveerdig-
heyt Godts niet en kennen/ ende hare eyghene gherechtigheydt
soecken op te richten/soo en zijn sy der rechtveerdigheydt Godts
niet onderworpen. [b] Want het eynde der Wet is Christus/ tot
Mat. 5.17 rechtveerdigheydt een yegelick die ghelooft. Want Moses be-
Act. 13.38. 2. Cor. 3.13. schrijft de rechtveerdigheydt die uyt de Wet is [seggende] [c] Di
Gal. 3.24. Lev. 18.5. mensche die dese dinghen doet/sal door de selve leven. Maer di
Ezec. 20.11. rechtveerdigheyt die uyt den geloove is spreeckt aldus/ [d] En segh
Gal. 3.12. Deu. 30.12 niet in uw' herte / Wie sal inden Hemel op-klimmen? 't selve is
Christum [van boven] af brenghen. Of/Wie sal inden afgron
neder-dalen? 't selve is Christum uyt den dooden opbrenghen.
Maer wat segt'se? Na by u is het woordt in uwen monde ende
in uw' herte. Dit is het woort des geloofs 't welck wy prediken
[Namelijck] Indien ghy met uwen mont sult belijden den Hee
re Jesum / ende met uw' herte ghelooven dat hem Godt uyt den
dooden op-geweckt heeft/soo sult ghy saligh worden:
Want met der herten gheloofmen ter rechtveerdicheydt/ende
met den monde belijdtmen ter salighe ydt. Want de Schrif
Ies. 28.16. seght/ Een yegelick die [e] in hem gelooft/die en sal niet beschaem
Rom. 9.33. Act. 15. v. 9. worden. [f] Want daer en is geen onderscheydt noch van Jod
Rom. 3. v. 22 noch van Grieck. Want een selve is Heere van allen/rijck zijnd
Ioel. 2.32. Actor. 2.21. over alle die hem aenroepen. [g] Want een yeghelijck / die de
name des Heeren sal aenroepen/sal saligh worden. Hoe sullen s
dan [hem] aenroepen/in welcken sy niet gelooft en hebben? En

de hoe sullen sy [in hem] gelooven / van welcken sy niet ghehoort
en hebben? Ende hoe sullen sy hooren / sonder die [haer] predike?
Ende hoe sullen sy prediken/ indien sy niet gesonden en worden
Ghelijck gheschreven is / [h] Hoe lieflick zijn de voeten der ghene h Ies.52.v.7
die vrede verkondigen / der ghene die het goede verkondighen! Nah.1.v.15
Doch sy en zijn niet alle den Euangelio gehoorsaem gheweest.
Want Esaias seght / [i] Heere wie heeft onse predikinghe gelooft? i Ies.53.1.
So is dan het gheloove uyt het gehoor : ende het ghehoor door Ioan.11.38.
het woordt Godts. Maer ick segge / en hebben sy' t niet ghe-
hoort? Jae doch [k] haer ghelupdt is over de gheheele aerde uyt- k Psal.19.5.
ghegaen / ende hare woorden tot de eynden der wereldt. Maer
ick segghe / en heeft Israël het niet verstaen Moses seght eerst
[l] Ick sal u-lieden tot jalourshepdt verwecken/ door [de gene die]/ l Deut.32.21
geen volck [en zijn]/ door een onverstandigh volck sal ick u tot
toorne verwecken. Ende Iesaias verstout hem eñ seght/ [m] Ick m Ies.65.1.
ben gevonden van de ghene die my niet en sochten: ick ben open-
baer geworden den geenen die na my niet en vraeghden. Maer
tegen Israël seght hy / [n] Den geheelen dagh hebbe ick mijne han- n Iesa.65.2.
den uyt-gestreckt tot een ongehoorsaem eñ tegen-sprekende volck.

Het xj. Capittel.

1 D' Apostel gesproken hebbende van de verwerpinge der Joden/ende van de beroepinge der Hey-
denen/ leert voorder dat dese verwerpinge niet al-gemeyn en is over alle de Joden/het welck hy bewijst
met sijn eygen exempel. 2 als oock uyt de onveranderlijckheyt der verkiesinge Godts : ende met het
exempel der tijden van Elias. 5 Doch dat de gene die uyt haer behouden worden/niet uyt hare werc-
ken/maer uyt genade behouden worden. 7 ende dat de andere door hare hardtneckigheyt verloren gaen.
't welck hy uyt de Schrifture bewijst. 11 Daer nae vermaent hy de Heydenen/datse haer niet en
moeten verheffen teghen de Joden/also hare verwerpinge een occasie is gheweest van der Heydenen be-
roepinge/door welcke de Joden oock sullen op-geweckt worden/om nae haer exempel mede te gelooben
welcke sy tot het verbondt behooren/ 17 ende de Heydenen/eerse beroepen wierden/daer van vreemt
waren: maer uyt enckele genade zijn beroepen. 19 der halven dat de Heydenen wel moeten toe-sien/
dat sy oock om hare ongehoorsaemheyt niet verworpen en worden/ 25 Ten selven eynde openbaert hy
eene verborgentheyt / dat nae der Heydenen bekeeringhe/de Joden oock sullen bekeert worden. 26 het
welck hy bevestight uyt de Schrifture. 28 eñ om dat Godt haer om der Vaderen wille noch lief heeft.
So dat deselve Godt die de Heydenẽ genade gedaen heeft/'t selve oock aen de Joden sal willen doen.
Eyndelijck beslupt hy met eene verwonderinge over de groote wijsheyt Gots in 't bestieren van der
menschen saligheydt. 36 Welcker begin/ voortganck/ende eynde hem alleen toe-geschreven wordt.
IEk segghe dan / [a] Heeft Godt sijn volck verstooten/ dat zy ver-
re: [b] want ick ben oock een Israëlijt / uyt den zade Abrahams/ a Ier.31.37.
vã de stamme Benjamin. Godt en heeft sijn volck niet verstoo- b 2.Cor.11.
ten 't welck hy te voren ghekent heeft. Of en weet ghy niet wat v.22.
de Schrift seght van Elia? Hoe hy Godt aen-spreeckt tegen Is- Philip.3.5.
raël/ seggende/ [c] Heere/ sy hebben uwe Propheten gedoot/ ende
uwe altaren om-geworpen: ende ick ben alleen overgebleven ende c 1.Reg.19.
sy soecken mijne ziele. Maer wat seght tot hem de Goddelijcke 10

1. Reg. 19. 8. antwoorde? d Ick hebbe my selven [noch] seven duysent man-
nen over gelaten/die de knye voor het [beelt]Baal niet ghebogen
Rom. 9. 27. en hebben. e Also isser dan oock in desen teghenwoordigen tijdt
een overblijffsel ghewoorden nae de verkiesinghe der ghenade.
Deut. 9. 4. f Ende indien het door ghenade is/ soo en is 't niet meer uyt de
wercken: andersins en is de genade geen genade meer. Ende in-
dien het is uyt de wercken/ soo en is 't geen genade meer: ander-
Rom. 9. 31 sins en is het werck gheen werck meer. Wat dan? g Het ghene
Israel soeckt dat en heeft het niet verkregen: maer de uytverko-
rene hebben 't verkregen/ende de andere zijn verhardt geworden/
(Gelijck geschreven is/ h Godt heeft haer gegeven eenen Geest
Jes. 29. 10 des diepen slaeps: i oogen om niet te sien/ ende ooren om niet te
Jes. 6. 9. Ezec. 12. 2. hooren) tot op den huydighen dach. Ende David seght/ k Hare
Mat. 13. 14. Marc. 4. 12. tafel worde tot eenen strick/ende tot een valle/ende tot eenen aen-
Luc. 8. 10. stoot/ende tot een vergeldinge voor haer. Dat hare oogen ver-
Joan. 12. 40. Actor. 28. 26. duystert worden/om niet te sien: ende verkromt haren rugghe alle
Psalm 69. 23. tijdt. So segge ick dan/hebben sy gestruyckelt op dat sy vallen
souden? dat sy verre: maer door haren val [is] de salicheydt den
Heydenen [ghewoorden]/ om haer tot jaloursheydt te verwecken.
Ende indien haren val de rijckdom is der werelt/ende hare ver-
meerderinge de rijckdom der Heydenen/hoe veel te meer hare vol-
heyt? Want ick spreke tot u heydenen/ l voor so veel ick der Hey-
Act. 9. 15. Ibidem 13. 2. denen Apostel ben/ick make mijne bedieninge heerlick: Of ick
Ibidem 22. 21. eenichsins mijn vleesch tot jaloursheydt verwecken/ ende eeni-
Gal. 1. 16. Ibidem 2. 8. ghe uyt haer behouden mochte. Want indien hare verwerpinge
Ephe. 3. 8. 1. Tim. 2. 7. de versoeninge is der werelt / wat sal de aennemingghe wesen/ an-
2. Tim. 1. 11 ders dan het leven uyt den dooden? Ende indien de eerstelingen
heyligh zijn/soo is oock het deegh [heyligh]: ende indien de wor-
tel heyligh is/so zijn oock de tacken [heyligh]. Ende soo eenige
der tacken af-ghebroken zijn/ende ghy een wilde olijf-boom zijnde in der selver [plaetse] zijt in-ghe-entet / ende des wortels/ende
der vetticheyt m des olijf-booms mede deelachtigh zijt geworden/
Jer. 11. 16 So en roemt niet teghen de tacken. Ende indien ghy daer te-
ghen roemt/ghy en draeght de wortel niet / maer de wortel u.
Ghy sult dan segghen/De tacken zijn af-gebroken/op dat ick
soude in-ge-entet worden. 'Tis wel: sy zijn door ongeloove af-
gebroocken/ende ghy staet door het geloove. Zijt niet hoogh-ge-
voe-

1 voelende/maer vreest. Want is 't dat Godt de natuerlicke tac-
ken niet gespaert en heeft/ [siet toe] dat hy oock mogbelick u niet
2 en spare. Siet dan de goedertierenheydt ende de strengigheydt
Godts: de strengigheydt wel over de gene die gevallen zijn/maer
de goedertierenheydt/ over u/ indien ghy in de goedertierenheydt
3 blijft: andersins sult oock ghy af-gehouwen worden. n Maer n 2.Cor.3.
oock sy/indien'se in het ongeloove niet en blijven/sullen in-ge-en-
tet worden: want Godt is machtich deselve weder in te enten.
4 Want indien ghy af-gehouwen zijt uyt den olijf-boom die van
nature wilt was / ende tegen nature in den goeden olijf-boom in-
ge-entet: hoe veel te meer sullen dese die natuerlicke [tacken] zijn/
5 in haren eygen olijf-boom ge-entet worden? Want ick en wil niet
broeders/dat u dese verborgenheyt onbekent zy/ (op dat ghy niet
wijs en zijt by u selven) dat de verhardinghe voor een deel over
Israël ghekomen is / o tot dat de volheydt der Heydenen sal in- o Luc.21.
6 ghegaen zijn. Ende alsoo sal gheheel Israël saligh worden:
p gelijck ghescheven is / De verlosser sal uyt Sion komen ende
7 sal de godtloosheden af-wenden van Jacob/ Ende dit is haer p Psal.1. Jes.27.9. ende 59.2.
8 een Verbont van my/als ick hare sonden sal wech-nemen. Soo Jere.31.
zijn sy wel vyanden aengaende het Euangelium / om uwent 31/32/33. 2.Cor.3.1.
wille: maer aengaende de verkiesinghe zijn sy beminde om der Hebr.8.8 ende 10.1.
9 Vaderen wille: Want de ghenade-giften ende de roepinghe
0 Godts zijn onberouwelijck. Want gelijckerwijs oock ghy-lie-
den eertijdts Gode ongehoorsaem geweest zijt/maer nu barmher-
1 tichent verkregen hebt door deser ongehoorsaemheyt: Alsoo zijn
oock dese nu ongehoorsaem geweest/ op dat oock sy door uwe barm-
2 hertichent souden barmhertichent verkrijghen. q Want Godt q Gal.3.
heeft'se alle onder de ongehoorsaemheydt besloten/op dat hy'se al-
3 le soude barmhertich zijn. O diepte des rijckdoms beyde der
wijsheyt end der kennisse Godts! r Hoe ondoorsoeckelick zijn sijne r Psal.6.
oordeelen/ende on-naspeurlick sijne wegen! s Want wie heeft den s Jes.40. 1.Cor.2.
4 sin des Heeren ghekendt? Of wie is sijn raedts-man geweest? t Job 4.
5 t Of wie heeft hem eerst gegeven/ eñ het sal hem weder vergol-
6 den worden? v Want uyt hem/ende door hem / ende tot hem zijn v Pro.1. 1.Cor.8.
alle dingen. Hem [zy] de heerlickheydt in der eeuwigheyt/ Amen.

Het xij. Capittel.

1 D'Apostel dus verre in de voorgaende Capittelen verhandeldt hebbende de voornaemste leer-
stucken der Christelijcke Religie/begint nu/volghens sijne ghebruyckelicke orden in meest alle sijne

brieven/

Pet.2.5. breven/het deel deses briefs/ 't welck bestaet in vermaninghen tot een Godtsalich Christen leven/waer
Rom.6.13 van d'eerste is/ dat wy ons selven Gode op-offeren/ ende der wereldt niet gelijck en worden. 3 Daer
na vermaent hy ernstelijck ende in het bysonder de gene die in de Ghemeynte openbare diensten ende by=
Joa.2.15 sondere gaven hadden/ datse haer op hare diensten ofte gaven niet en verhoovaerdigen/ maer deselve tot
.5.17. de meeste stichtinghe der Ghemeynte ghetrouwelijck bedienen ende besteden. 6 soo de Leeraers des
Thes.4.3. woordts. 8 als de Ouderlingen ende Diakenen. 9 Voeght daer by verscheydene vermaningen tot
om.1.5. allerley Christelijcke deughden/ als oprechte broederlijcke liefde/ 11 yverighen yver tot Godts eere/
phe.4.7. 12 lijdsaemheyt/ bidden/hope/ 13 mede-deelsaemheyt/ 14 sachtmoedicheyt/ 15 medelijden.
.Cor.12. 16 eendrachtigheyt/nedricheyt. 17 verdraeghsaemheyt. 18 vreedsaemheyt. 19 af-legginge van
wraeckgierigheyt. 20 liefde der vyanden. 21 ende stantvastigheyt in het goede.

he.4.7. ICk bidde u dan/ broeders/door de ontferminghen Godts/[a] dat
.Cor.12. ghy uwe lichamen [b] stelt tot een levende /heylighe[ende] Gode
hes.1.23. wel-behaghelicke offerhande [welcke is] uwe redelicken Godts-
e 4.16. e 5.23. dienst. [c] Ende en wordt deser wereldt niet ghelijckformigh/
1.1.24. Cor.12.4 maer wort verandert door de vernieuwinge uwes ghemoets/ [d] op
Cor.10.13 et.4.10. dat ghy meucht beproeven welcke de goede/ende welbehaghende/
Cor.12.4 Cor.12. ende volmaeckte wille Godts zy. Want door de genade [e] die my
Petr.4. gegeven is/segge ick eenen yegelicken die onder u is/ [f] dat hy niet
10.11. wijs en zy boven het ghene men behoort wijs te zijn: maer dat
Mat.6.1. hy wijs zy tot matigheyt/ gelijck als [g] Godt eenen yegelijcken de
eu.15.7. or.9.7. mate des geloofs gedeelt heeft. Want [h] gelijck wy in een lichaem
a.97.10. vele leden hebben/ en de leden alle niet deselve werckingen en heb=
os.5.15. phe.4.3. ben: [i] Also zijn wy vele een lichaem in Christo/maer elck een zijn
2.13.1. t.1.22. wy malkanders leden. Hebbende nu [k] verscheydene gaven nae
.2.17. yl.2.3. de genade die ons gegeven is/ [So laet ons die gaven besteden]/
t.5.5. m.15.13 het zy [l] prophetie / na de mate des geloofs: [m] het zy bedieninghe/
hes.5.16 in het bedienen: het zy die leert/ in het leeren: Het zy die ver=
b.10.36. 12.1 maent/in het vermanen: die uyt deelt/ [n] in eenvoudicheydt die een
ob.5.7. uc.18.1. voorstander is / in neerstichеyt: die barmhertichеyt doet/ [o] in bly=
e.6.18. ff.4.2. moedicheyt. De liefde zy ongheveynst. [p] Hebt eenen afkeer van
he.5.17. het boose en hanght het goede aen. [q] Hebt malkanderen herte=
Cor.16.1. br.13.2. lick lief met broederlicke liefde. [r] Met eere d'een den anderen voor=
tr.4.9. at.5.44 gaende. Zijt niet traegh in 't beneerstighen. Zijt yverigh van
or.4.12. geeste. Dient den Heere: [s] Verblijdt u in de hope. [t] Zijt gedul=
m.15.5. or.1.10. digh in de verdruckinghe. [v] Volherdt in den ghebede.
.2.2. 3.16. [x] Deelt mede tot de behoeften der heylighe. [y] Tracht nae her=
ecr.3.8. verghsaemheyt. [z] Segent'se die u vervolghen: seghent ende en
ov.3.7. .21. vervloeckt niet. Verblijdt u met den blijden: ende weent met
o.20.22. th.5.39 den weenenden. [a] Weest eens gesint onder malkanderen. [b] En
in.6.7. hes.5. tracht niet nae de hooghe dinghen / maer voeght u tot de nedrige.
Corin.8. En zijt niet wijs by u selven. [c] Vergeldt niemant quaet voor
t.2.12. quaet. [d] Besorght 't gene eerlick is voor alle menschen. e Indien

18 c Indien het moghelick is/ so veel in u is/ houdt vrede met alle c Mar
19 menschen. f En wreeckt u selven niet/ beminde: maer geeft den 50. Hebr. 12
toorne plaetse. Want daer is geschreven/ g Myn [komt] de wra- f Matt
ke [toe]: ick sal't vergelden seght de Heere. 39. Luce 6.2
20 h Indien dan uwen vyandt hongert/ soo spijsight hem: indien g Deut. 35.
hem dorst/ soo gheeft hem te drincken. Want dat doende sult ghy Hebr. 10 30.
21 kolen vyers op sijn hooft hopen. En wordt van het quaet niet h Prov. 21.
overwonnen/ maer overwint het quaet door het goedt. Matth. 44.

Het xiij. Capittel.

1 D'Apostel vermaent voorders de geloovige haer den Overheden met schuldighe gehoorsaemheydt te onderwerpen/dewijle hare beroepinge van Godt is/ ende die sulcx niet en doen/ daer mede haer selven straffe over den hals halen/ende hare conscientien quetsen. 6 Ende gebiedt volgens dien haer oock tol ende schattinge te betalen / ende alle eerbiedinge te bewijsen. 8 Daer nae vermaent hy haer tot oeffeninghe der broederlicke liefde/met een verhael van de gheboden der tweede Tafel des Wets. 11 Eyndelijck vermaent hy haer/alsoo de nacht der onwetenheydt voor-by is/ ende het licht des Euangeliums haer is verschenen/ datse haer wachten van dronckenschap/ hoererye/ haet/ twist/ende diergelijcke sonden/ende nae de deughden daer tegen strijdende trachten. 14 Ende tot dien eynde den Heere Christum aen-trecken/ af-leggenge de versorginge des vleeschs tot lusten.

1 a Alle ziele zy den Machten over [haer] gestelt/onderworpen. a Tit.3.
b Want daer en is gheen Macht dan van Godt: ende de 1. Pet.2 b Pro.8
2 Machten die daer zijn/die zijn van Godt geordineert. Also dat Dan.4.3
die hem teghen de Macht stelt / de ordinantie Godts wederstaet:
ende die'se wederstaen/ sullen over haer selven een oordeel halen.
3 Want de Overste en zijn niet [tot] een vreese den goeden wercken/maer den quaden. Wilt ghy nu de Macht niet vreesen? doet
4 het goede/ende ghy sult lof van haer hebben. Want sy is Godts
dienaresse/u te goede. Maer indië ghy quaet doet/so vreest: want
sy en draeght het sweert niet te vergeefs. Want sy is Godts dienaresse/ een wreeckster tot straffe den ghenen die quaet doet:
5 Daerom is 't noodigh onderworpen te zijn / niet alleenlick om
6 der straffe / maer oock om der conscientie wille. Want daerom
betaelt ghy oock schattinghe: want sy dienaers Godts zijn in dit
7 selve gedurichlick besich zijnde. c Soo gheeft dan een yegelick c Matt
dat ghy schuldich zijt: schattinge/dien ghy de schattinge: tol/dien 21.
ghy den tol: vreese dien ghy de vreese: eere/dien ghy de eere [schul-
8 digh zijt]. En zijt niemandt yet schuldich / dan malkanderen
lief te hebben. d Want die den anderen lief heeft / die heeft de Wet
9 vervult. Want dit/ e Ghy en sult gheen overspel doen/ Ghy en d Gal.5. 1.Tim.1
sult niet dooden/ Ghy en sult niet stelen/ Ghy en sult geen valsche e Exo.20
getuygenisse geven/Ghy en sult niet begeeren / eñ soo daer eenich Deut.5.1 Mat.19
ander gebodt is / wort in dit woort als in een hooft-somme begre-

 pen/

ap.xiiij. Ghy sult uwen naesten lief hebben gelijck
Lev,19.18. pen/[namelick]in dit/[f] Ghy sult uwen naesten lief hebben gelijck
Mat.22.39. u selven. De liefde en doet den naesten geen quaet. Soo is dan 10
Mar. 12.31 de liefde de vervullinghe der Wet. Ende dit [segge ick te meer] 11
Gal.5.14. dewijle wy de gelegentheyt des tijts weten / dat het de ure is/
Jacob.2.8.
Eph.5.14. g dat wy nu uyt den slaep opwaken/want de salicheyt is ons nu
The.5.6. naerder/ dan doe wy[eerst]gheloost hebben. [h] De nacht is voor 12
1.The.5.5 by gegaen/ende de dag is na by gekomen. [i] Laet ons dan afleggen
Col.3.8. de wercken der duysternisse/ende aen doen de wapenen des lichts.
Phil.4.8.
The.4.12. Laet ons als in dien dach/[k] eerlick wandelen:[l] niet in brasserien 13
Luc.21.34. en dronckenschappen/[m] niet in slaep-kameren en ontuchticheden/
Thes.5.6.
1.Cor.6. [n] niet in twist en nijdicheyt: [o] Maer doet aen den Heere Jesum 14
Thes.5.5.
Jac.3.14. Christum/[p] ende en versorcht het vleesch niet tot begeerlickheden.
Gal.3.27.
1. Petr.2.

Het xiiij. Capittel.

1 D'Apostel leert nu voorders/hoe de gheloovige haer draghen moeten tegen de swacke/die de leere van de vryheydt der Christenen/ voornamelick aengaende het onderscheydt van spijse ende daghen/noch niet wel en verstonden/ N. datse de swacke moeten aen-nemen/ende met haer daerom niet twisten/ende dat de swacke de andere niet en moeten veroordeelen. 5 Dat beyde swacke ende stercke eenerley eynde moeten voor hebben/om Godt daer mede te dienen. 7 Also wy in leven ende sterven altijt schuldigh zijn sijne eere te voorderen. 9 ghelijck oock Christus daerom ghestorven ende op-gestaen is/op dat wy hem/als onsen Heere ende Rechter/souden rekenschap gheven van al ons' doen. 13 Dat dan de stercke toesien datse geenen aenstoot en geven den swacken. 14 Dat nu het onderscheydt der spijsen ende dagen wel op-hout/maer dat dese vryheydt niet en moet ghebruyckt worden tot droefheydt ende verswackinge van andere/voor welcke Christus oock ghestorven is. 17 Nademael de Christelijcke Religie niet en bestaet in eten ofte drincken. 19 Datmen in desen altijdt moet trachten na vrede. 20 Ende liever niet eten ofte drincken 't ghene den swacken soude ergeren. 22 Ende voorts in desen aen beyde zijden niet doen met een twijfelende conscientie/also sulcks sonde is.

DEn ghenen nu die swack is in 't gheloove neemt aen/ [maer]
niet tot twistinge t'samen-sprekingen. De een geloost wel
datmen alles eten mach / maer die swack is eet moes-cruyden.
[a] Die daer eet en verachte hem niet die niet en eet: ende die niet
Col.2.16. en eet/en oordeele hem niet die daer eet: want Godt heeft hem aen-
ghenomen. [b] Wie zijt ghy die eens anderen huys-knecht oor-
Jac.4.12. deelt? Hy staet/ ofte hy valt sijnen eygen heere: doch hy sal vast
ghestelt worden: want Godt is machtich hem vast te stellen.
[c] D'een acht wel den eenen dagh boven den [anderen] dagh:
Gal.4.10. maer de andere acht alle de dagen [gelijck]. Een yegelijcke zy in
Col.2.16. sijner eygen ghemoet ten vollen versekert. Die den dagh waer-
neemt/ die neemt [hem] waer den Heere: ende die den dagh niet
waer en neemt/ die neemt [hem] niet waer den Heere. Die daer
1.Cor.10. eet/ die eet [sulcks] den Heere/ [d] want hy danckt Godt: ende die
1.Tim.4.3. niet en eet/die en eet[sulcks]den Heere niet/ende hy danckt Godt.
2.Cor.5.15 [e] Want niemandt van ons en leeft hem selven / ende niemandt
Gal.2.20. en sterft hem selven. Want het zy dat wy leven/ wy leven den
1.Thes.5.10.
1.Pet.4.2. Heere:

Heere: het zy dat wy sterven / wy sterven den Heere. Het zy dan
9 dat wy leven/het zy dat wy sterven/wy zijn des Heeren. Want
daer toe is Christus oock ghestorven/ende opgestaen/ ende weder
levendich gheworden / op dat hy beyde over doode ende levende
10 heerschen soude. Maer ghy / wat oordeelt ghy uwen broe-
der? Of oock ghy / wat veracht ghy uwen broeder? f Want wy f Mat.
11 sullen alle voor den rechter-stoel Christi gestelt worden. Want 31. 2.Cori.5.
daer is geschreven/g Ick leve seght de Heere: voor my sal alle knie g Ies.45.
12 buygen: ende alle tonge sal Godt belijden. h Soo dan een yege- Phil.2.1 h Psa.62
lijck van ons sal voor hem selven Gode rekenschap gheven. Ier.17.1
13 Laet ons dan malkanderen niet meer oordelen: maer oordeelt ende 32.1 Mat.16.
dit liever/namelick i dat ghy den broeder gheenen aenstoot ofte er- Rom.2.6 1.Cor.3.
14 gernisse en gheeft. k Ick weet ende ben versekert in den Heere 2.Cori.5.
Iesu/ dat geen dinck onreyn en is in hem selven: dan die acht yet Gal.6.5. Apoc.2.2
15 onreyn te zijn dien is 't onreyn. Maer indien uw' broeder om ende 22.1 i 1.Cori
der spijse wille bedroeft wordt / soo en wandelt ghy niet meer nae 32. 2.Cor.6.
liefde. l En verderft dien niet met uwe spijse / voor welcken Chri- k Matt 15.11.
16 stus ghestorven is. Dat dan uw' goedt niet gelastert en worde. Acto.10.
17 m Want het Coninckrijcke Godts en is niet spijse ende dranck 1.Cor.8. 1.Tim.4
maer rechtveerdigheyt/ ende vrede/ ende blijtschap door den Hey- l 1.Cor.8 m 1.Cor
18 lighen Geest. Want die Christo in dese dinghen dient/is Gode 8.
19 welbehaghelick / ende aengenaem den menschen. Soo dan laet
ons na jagen 't gene tot den vrede / eñ 't gene tot de stichtinge on-
20 der malkanderen [dient]. En verbreeckt het werck Godts niet
om der spijse wille. n Alle dingen zijn wel reyn/maer het is quaet n Tit.1.
21 den mensche/ die met aenstoot eet. o Het is goet gheen vleesch te o 1.Cor.8
eten/ noch wijn te drincken/ noch [yet] waer aen uw' broeder hem
22 stoot/ofte ge-ergert wort/ ofte [waer in] hy swack is. Hebt ghy
geloove? Hebt [dat] by u selven voor Godt. Salich is hy die hem
23 selven niet en oordeelt in het gene dat hy voor goet hout. Maer
die twijfelt/indien hy eet / is veroordeelt / om dat hy niet uyt den
geloove [en eet]: p eñ al wat uyt dẽ geloove niet en is/ dat is sonde. p Tit.

Het xv. Capittel.

D'Apostel vermaent voorders de stercke datse haer voeghen na de swackheydt harer broederen. 3 door het exempel Christi, die niet en heeft hem selven ghesocht / maer ons' voordeel / 't welck hy uyt de Schriften des Ouden Testaments bevestight / die oock tot onsen troost ghescheven zijn. 5 ende datse met eendrachtigher herten Gode ende den Heere Christo dienen. 7 Verklaert breeder het exempel Christi, hoe hy ghedient heeft / soo den Ioden. 9 als oock den Heydenen / 't welck hy oock uyt de selve Schriften bewijst. 13 Daer by voeghende eenen wensch datse in alle Christelicke deughden ende kennisse moghen toe-nemen. 14 Daer nae begint hy te besluyten desen Sendt-brief/

entschul-

ontschuldighende sijne vryheydt in het schrijven. 17 ende verhalende hoe krachtelick Godt sijnen dienst
gesegent heeft/ ende hoe ghetrouwelick hy den selven bedient heeft. 22 Belooft dat hy tot Roomen/
in 't reysen nae Spanjen/komen sal. 25 ende gheeft te kennen/dat hy eerst nae Jerusalem moeste rey-
sen/om daer te brenghen de aelmoessen der Gemeynten van Macedonien ende Achajen. 30 Versoeckt
van haer datse voor hem ende sijnen dienst willen bidden. 33 Ende wenscht haer alles goets van Godt.

Cor.9. [a] MAer wy die sterck zijn/ zijn schuldigh de swackheden der 1
onstercke te draghen/ ende niet ons selven te behaghen.
at.6.1. Dat dan een yegelick van ons [sijnen] naesten behage ten goe- 2
de tot stichtinge. Want oock Christus en heeft hem selven niet 3
a.69.10. behaeght/maer/gelijck geschreven is/ [b] De smadingen der ghene
53.4.5. die u smaden/zijn op my gevallen. [c] Want al wat te voren ghe- 4
m.4.Ps schreven is/dat is tot onser leeringhe te voren geschreven : op dat
1. wy door lijtsaemheyt ende vertroostinge der Schriften hope heb-
ben souden. Doch de Godt der lijdsaemheyt ende der vertroo- 5
o.12.16. stinge geve u [d] dat ghy eens gesint zijt onder malkanderẽ na Chri-
or.1.10. stum Jesum. Op dat ghy eendrachtelick met eenẽ monde meucht 6
ip.2.2. verheerlicken den Godt ende Vader onses Heeren Jesu Christi.
3.16.
t.3.8. Daerom neemt malkanderen aen/ ghelijck oock Christus ons 7
aenghenomen heeft tot de heerlickheydt Godts. Ende ick seg-
ghe/dat Jesus Christus een dienaer ghewórden is der Besnijde-
nisse van wegen de waerheydt Godts/op dat hy bevestighen sou-
de de beloftenissen der Vaderen : Ende de Heydenen Godt van
wegen de barmhertichheydt souden verheerlicken: gelijck geschre-
am.22. ven is/ [e] Daerom sal ick u belijden onder de Heydenen / ende u-
.18.50. wen name lof-singhen. Ende wederom seght hy / [f] Weest vro- 1
u.32.43 lick ghy Heydenen met sijnen volcke. Ende wederom/ [g] Looft 1
al.117.1 den Heere alle ghy Heydenen / ende prijst hem alle ghy volcken.
Ende wederom seght Jesaias/ [h] Daer sal zijn de wortel Jesse/ 1
f.11.10. ende die op-staet om over de Heydenen te gebieden : op hem sullen
c.5.5. de Heydenen hopen. De Godt nu der hope vervulle u lieden 1
22.10. met alle blijdtschap ende vrede in 't ghelooven / op dat ghy over-
vloedich meucht zijn in de hope / door de kracht des Heylighen
Geests. Doch mijne broeders/oock ick selve ben versekert van 1
u/dat ghy oock selve vol zijt van goetheydt/vervult met alle ken-
nisse/machtich om oock malkanderen te vermanen. Maer ick 1
hebbe u eens-deels te stoutelicker gheschreven/broeders/u als we-
derom [dit] indachtigh makende/om de genade die my van Godt
ghegheven is : Op dat ick een dienaer Jesu Christi zy onder de 1
Heydenen/het Euangelium Godts bedienende/op dat de offeran-
den

den der Heydenen aengenaem worde/gheheylicht door den Heyli-
17 gen Geest. Soo hebbe ick dan roem in Christo Jesu in die din-
18 gen die Godt aengaen. Want ick en soude niet durven yet seg-
gen 't welck Christus door my niet gewrocht en heeft/ tot gehoor-
19 saemheydt der Heydenen/ met woorden ende wercken/ Door
kracht van teeckenen ende wonderheden/ [ende] door de kracht
des Geests Gods: so dat ick van Jerusalem aen/ ende rontomme/
20 tot Illyricum toe het Euangelium Christi vervult hebbe. Ende
also seer begeerich geweest ben om het Euangelium te verkondi-
gen/ niet daer Christus genoemt was/ op dat ick niet op een an-
21 ders fondament en soude bouwen: Maer/ gelijck geschreven is/
[i] Den welcken van hem niet en was gheboodtschapt/ die sullen 't i Jes.52.
sien: en dewelcke het niet gehoort en hebben/ die sullen 't verstaen.
22 Waerom ick oock menichmael [k] verhindert gheweest ben tot u k Rom.1.
23 te komen. Maer nu geen plaetse meer hebbende in dese ghewe- 1.Tes.2.
sten/ ende van over vele jaren [l] groot verlangen hebbende om tot u l Rom.1.
24 te komen/ So wanneer ick na Spanien reyse/ soo sal ick tot u ende 15.3
komen/ want ick hope in 't door-reysen u te sien/ ende van u der- 1.Tes.3.
waerts geleydt te worden: als ick eerst van u lieder [tegenwoor- 2.Tim.1
digheyt] eens-deels versadight sal zijn. [m] Maer nu reyse ick na m Act.19.
25 Jerusalem/ dienende den heyligen. Want het heeft [dien van] ende 24.1
Macedonien ende Achajen goet gedocht een gemeyne hantreyc-
kinge te doen aen de arme onder de heylige die te Jerusalem zijn.
Want het heeft haer [so] goet gedocht: oock zijn sy hare schul-
denaers. [n] Want indien de Heydenen harer geestelicke [goederen] n 1.Cor.9.
deelachtich zijn geworden/ soo zijn sy oock schuldigh haer van lic- Galat.6.6.
hamelicke [goederen] te dienen. Als ick dan dit volbracht/ ende
haer dese vrucht versegelt sal hebben/ so sal ick door u-lieder [stadt]
nae Spanien afkomen. [o] Ende ick weet dat ick tot u komende/ o Rom.1.
30 met vollen segen des Euangeliums Christi komen sal. Ende ick
bidde u/ broeders/ door onsen Heere Jesum Christum/ ende door de
liefde des Geests/ [p] dat ghy met my strijdet in de gebeden tot Godt p 2.Cor.1.
31 voor my. [q] Op dat ick mach bevrijt worden van de onghehoor- q 2.Thes.3
same in Judea/ ende dat dese mijnen dienst/ dien [ick] aen Jerusa-
32 lem [doe]/ aengenaem zy den heyligẽ: [r] Op dat ick met blijtschap r Rom.1.1
door den wille Godts/ tot u mach komen/ ende met u verquickt ende 15.23.
33 worden. Ende de Godt des vredes zy met u allen/ Amen.

Het xvj. Capittel.

1 D'Apostel recommandeert Pheben aen de Gemeynte van Romen. 3 ende groet met name eenighe van de bysonderste broeders ende susters in deselve Ghemeynte / prijsende har. Godtsalicheyt. 17 Vermaent de Romeynen datse haer wachten voor de aenrichters van tweedracht ende ergherniffen/ ende datse wijs zijn in het goede. 20 Beloovende dat Godt den Satan onder hare voeten sal vertreden. 21 Groet de Gemeynte van wegen eenige broeders die by hem waren. 24 Ende eyndelijck besluyt hy desen Sent-brief met eenen wensch/ende lof-prijsinge Godts/ over de overvloedighe openbaringhe des Euangeliums.

ENde ick bevele u Pheben onse suster / die een dienaresse is der
Ghemeynte die te Cenchreen is: Op dat ghy haer ontfanght
in den Heere/ gelijck het den heylighen betaemt/ende haer bystaet
in wat saecke sy u soude moghen van doen hebben. Want sy is
een voor-stanster geweest van velen/oock van my selve. [a] Groet
Actor.18.2 Priscillam ende Aquilam/ mijne mede-werckers in Christo Jesu:
Die voor mijn leven haren hals ghestelt hebben: den welcken
niet alleen ick dancke/ maer oock alle de Ghemeynten der Heydenen:
[Groet] oock de Gemeynte in haren huyse. Groet Epenetum
mijnen beminden: die de eerstelinge is van Achajen in Christo.
Groet Mariam/die veel voor ons gearbeydt heeft.
Groet Andronicum eñ Junian / mijne magen/ eñ mijne medegevangene/welcke
vermaert zijn onder de Apostelẽ/ die oock voor
my in Christo geweest zijn. Groet Amplian mijnen beminden
in den Heere. Groet Vrbanum onsen mede-arbeyder in Christo
ende Stachym mijnen beminden. Groet Apellem/ die beproeft
is in Christo. Groetse die van Aristobuli [huys-ghesin zijn].
Groet Herodionem / die van mijn maeghschap is. Groetse die
van Narcissi[huys-gesin zijn]de gene[namelick]die in den Heere
zijn. Groet Tryphenam ende Tryphosam / [vrouwen] die in
den Heere arbeyden. Groet Persidem de beminde [suster]/die veel
gearbeyt heeft in den Heere. Groet Rufum den uytverkozen in
den Heere/ende sijne moeder ende de mijne: Groet Asyncritum/
Phlegonten/ Herman/ Patrobam/ Hermen/ ende de broeders die
1.Cor. 16 met haer zijn. Groet Philologum ende Julian / Nereum/ ende
2.Cor.13.12 sijne suster/ ende Olympam/eñ alle de heylige/ die met haer lieden
1.Thes.5.26. zijn. [b]Groet malkandren met eenen heyligen kus. De gemeynten
1.Pet.5.14. Christi / groeten u lieden. [c] Ende ick bidde u / Broeders/
Col. 2. 8.
Tit.3. 10.
2.Joa.v.10. neemt acht op de ghene die tweedracht ende ergernissen aen rechten
Mat.18.8 tegen de leere/die ghy [van ons] geleert hebt: [d] ende wijckt af
2.Thes.3.6.
2.Tim.3.5. van de selve. Want de sulcke en dienen onsen Heere JesuChristo niet/

sto niet/ [e] maer haren buyck: ende verleyden/ door schoon spreken e Phil.3.1
19 ende prijsen/ [f] de herten der eenvoudighe. Want uwe ghe- f Ezec.13
hoorsaemheydt is tot [kennisse van] alle ghekomen. Ick verblijde 18.
my dan uwen 't halven: [g] ende ick wil dat ghy wijs zijt in het g Matt.1
20 goede/ doch onnosel in het quade. Ende de Godt des vredes sal 16.
den Satan haest onder uwe voeten verpletteren. De genade on- 1.Cor.14.
21 ses Heeren Jesu Christi sy met u lieden/ Amen. U groeten [h] Ti- h Acto.16
motheus mijn mede-arbeyder / ende [i] Lucius/ ende [k] Jason/ en- Phil.2.19
22 de [l] Sosipater mijne bloet-verwanten. Ick Tertius / die den Coloss.1.
23 Brief geschreven hebbe/ groete u in den Heere. U groet Gaius 1.Thes.3
mijn ende der gheheeler Ghemeynte huysweert. U groet [m] Era- 1.Tim.1
24 stus de Rentmeester der stadt / ende de broeder Quartus. De i Act.13.
25 genade onses Heeren Jesu Christi zy met u allen/ Amen. [n] Hem k Acto.17
nu die machtigh is u te bevestighen / na mijn Euangelium / ende l Act.20.4
de predikinghe Jesu Christi / [o] nae de openbaringhe der verbor- m Actor.
genthevt/ die [van] de tijden der eeuwen verswegen is geweest: 22.
26 Maer nu gheopenbaert is/ ende door de Prophetische Schrif- 2.Tim.4
ten/ nae het bevel des eeuwighen Godts/ tot gehoorsaemheyt des n Eph.3.
27 geloofs / onder alle de Heydenen bekent is gemaeckt: Den [sel- o Eph.1
ven] alleen wijsen Godt [zy] door Jesum Christum de heerlijck- ende 3.9.
heydt in der eeuwigheydt/ Amen. Col.1.26. 2.Tim.1. Tit.1.2. 1.Pet.1.

De Sendt-brief aen den Romeynen [*is*] geschreven van Corinthen [*ghesonden*] door Pheben, de dienaresse der ghemeynte die te Cenchreen is.

Eynde des Sendt-briefs Pauli *aen den Romeynen.*

De Eerste

Sendt-brief des Apostels Pauli

Aen die van

CORINTHEN.

Het Eerste Capittel.

1 In de inleydinghe die tot het 10 vs duert / stelt den Apostel voor aen sijnen naem / als schrijver deses briefs/ ende den name der gene daer hy aen schrijft/ met de ghewoonlijcke Apostolische groete.
4 Danckt voorder Godt voor de weldaden die hy dese Ghemeente alreede hadde bewesen.
8 ende versekertse van Christi trouwe / in 't volvoeren van sijn begonnen werck. 10 Komt daer

Cap. j.

na tot de saecke selve/ende verklaert hoe hy verstaen heeft datter verdeeltheydt onder haer was / ende
dat d'een seyde/Ick ben Pauli/ende d'ander/Ick ben Cephe/&c. 13 Berispt se daer over met verscheyde-
dene redenen / ende toont dat sy tot een teecken van eenigheydt in Christi name alleen zijn ghedoopt ghe-
weest. 18 Handelt daer nae teghen de ghene / die op de wereldtsche wel-sprekentheyt roemden / ende
verklaert dat Godt daer door onder haer niet krachtigh en was ghewe est/maer door de eenvoudigheydt
der predicatie van den gekruysten Christus. 26 Ende dat dese kracht haer geopenbaert hadde in de be-
keeringe niet veler wijse ende machtige onder haer/maer der geringe ende onwijse na de werelt. 29 op
dat sy niet in haer selven en souden roemen/ maer alleen in Christo, in welcken sy alles hadden ter salig-
heydt noodigh.

PAULUS een gheroepen Apostel Jesu Chri-
sti/ door den wille Godts/ ende Sosthenes de
broeder Aen de Ghemeynte Godts die te
Corinthen is/ a den gheheylighden in Christo
Joa.17.19 Jesu/ b den gheroepenen heylighen/ c met alle
cor.15.9 Thes.4.7 die den name onses Heeren Jesu Christi aen-
Rom.1.b. roepen in alle plaetse/ beyde hares ende onses
phe.1.1. [Heeren]. d Ghenade zy u ende vrede van
2.Tim.2. Godt onsen Vader / ende den Heere Jesu Christo/ Ick dancke
Rom.1.b. mijnen Godt alle tijt over u/ van weghen de genade Godts die u
Cor.1.2. ghegeven is in Christo Jesu. e Dat ghy in alles zijt rijck ghe-
phe.1.2. Petr.1.2. worden in hem / in alle reden ende alle kennisse: Gelijck het ge-
Col.1.1. Phil.3.20. tuyghenisse Christi bevestight is onder u. Alsoo dat het u aen
itu.2.13. The.3.13 gheen gave en ontbreeckt / f verwachtende de openbaringhe onses
e 5.23. .Cori.10. Heeren Jesu Christi. g Welcke [Godt] u oock sal bevestighen
13. The.5.24. tot den eynde toe h [om] onstraffelick [te zijn] in den dagh onses
Heeren Jesu Christi. i Godt is ghetrouw / door welcken ghy
Jere.32.40 gheroepen zijt tot de ghemeynschap sijns soons Jesu Christi on-
oan.15.5. al.2.20. ses Heeren. Maer ick bidde u / broeders / door den name onses
Joan.1.3. Heeren Jesu Christi / k dat ghy alle het selve spreeckt / ende [dat]
Rom.12. onder u gheene scheuringen en zijn/ maer [dat] ghy te samen ghe-
de 15.5. voeght zijt in eenen selven sin/ende in een selve gevoelen. Want
hili.2.2. de 3.16. my is van u bekent ghemaeckt / mijne broeders / door die van
Petr.3.8. Chloës [huysghesin zijn] datter twisten onder u zijn. Ende dit
segge ick/ dat een yeghelick van u seght/ l Ick ben Pauli/ende ick
.Cori.3.4. Apollo/ende ick Cephe/ende ick Christi. Is Christus gedeelt?
Actor.18. m Is Paulus voor u ghekruyst ? Of zijt ghy in Pauli name ghe-
4. Cor.16.12 doopt ? Ick dancke Godt / dat ick niemant van u lieden ghe-
doopt en hebbe / dan n Chrispum ende o Gajum: Op dat nie-
Actor.18.8 yemandt en segghe / dat ick in mijnen name ghedoopt hebbe.
Rom.16. 3. Doch ick hebbe oock het huysghesin van p Stephanus ghe-
1.Cor.16. .17. doopt

doopt: voorts en weet ick niet of ick yemant anders gedoopt heb=
7 be. Want Christus en heeft my niet ghesonden om te doopen/
maer om het Euangelium te verkondighen : q niet met wijsheyt q 1.Cor.2.4.
van woorden / op dat het kruyce Christi niet verydelt en worde. 2.Pet.1.16.
8 Want het woordt des kruyces is wel/den ghenen die verlozen
gaen / dwaesheydt : r maer ons die behouden worden is het een
0 kracht Godts. Want daer is geschreven/ s Ick sal de wijsheyt r Rom.1.16. s Job 5.12.
der wijse doen vergaen / ende het verstant der verstandighe sal ick Iesa.29.14.
te niete maken. t Waer is de wijse? Waer is de Schriftghe= t Ies.33.18.
leerde? Waer is de ondersoecker deser eeuwe? En heeft Godt de
wijsheydt deser wereldt niet dwaes ghemaeckt? v Want nade=
mael in de wijsheyt Godts de wereldt Godt niet en heeft ghekent v Matt.11.25.
door de wijsheyt/ so heeft het Gode behaeght door de dwaesheydt Luc.10.21.
der predikinge salich te maecken die ghelooven: Overmits x de
Ioden een teecken begeeren/ende de Griecken wijsheydt soecken: x Matt.12.38. ende 16.1.
Doch wy prediken Christum den gecruycighden/ y den Ioden Ioan.4.48.
wel een erghernisse/ende den Griecken eene dwaesheyt: Maer y Mat.11.6.
haer die gheroepen zijn / beyde Ioden ende Griecken / [prediken Ioan.6.v.60.66.
wy] Christum de kracht Godts / ende z de wijsheydt Godts.
Want het dwase Godts is wijser dan de menschen : ende het z Col.2.3.
wacke Godts is stercker dan de menschen. Want ghy siet uwe
oepinge/broeders a dat[ghy]niet vele wijse[en zijt]nae den vlee=
sche/niet vele machtighe/niet vele edele. Maer het dwase deser a Ioa.7.48. Iacob.2.5.
wereldt heeft Godt uyt-verkoren / op dat hy de wijse beschamen
orde: ende het swacke der wereldt heeft Godt uyt-verkoren / op
dat hy het stercke soude beschamen. Ende het on-edele der we=
reldt/ ende het verachte/ heeft Godt uytverkoren / ende het ghene
niet en is op dat hy 't ghene [yet] is te niete soude maken. Op
dat geen vleesch en soude roemen voor hem. Maer uyt hem zijt
ghy in Christo Iesu/ b die ons geworden is wijsheyt van Gode/
ende rechtveerdicheyt/ende heylichmakinge/eñ verlossinge. Op b Iere.23.5. Ioan.17.19.
dat[het zy]/gelijck geschreveñ is/ c Die roemt/roeme inden Heere. c Ies.65.16. Ier.9.23.24. 2.Cor.10.17.

Het ij. Capittel.

1 Den Apostel bewijst met sijn exempel / hoe 't Euangelium Christi moet voor-ghestelt worden/ na=
lijck niet met menschelicke wijsheyt ofte wel-sprekentheyt/maer in eenvoudicheydt/ende gheestelicke
kracht. 6 Verklaert voorders wat voor hemelsche wijsheydt daer in is begrepen. 10 ende hoe die
door Godts Gheest/ende niet door menschelijck vernuft gheopenbaert is. 13 Verhaelt wederom met
wat woorden die moet worden uytgesproken. 14 ende hoe die niet van den natuerlicken/maer vanden
gheestelicken mensche wort onderscheyden ende gheoordeelt.

Cap.ij.

a 1.Cor.1. ENde ick / broeders / als ick tot u ghekomen ben / a en ben nie
17.ende 2.4. ghekomen met uytnementheydt van woorden / ofte van wijs-
heyt / u verkondighende het ghetuygenisse Godts. Want ick
en hebbe niet voor-ghenomen yet te weten onder u / dan Jesu
b Act.18.1. Christum / ende dien gekruycight. b Ende ick was by u lieden
c Actor.18. in c swackheyt/ende in vreese/ende in vele bevinge. Ende mijne re-
3. 2.Corin.10. den / ende mijne predikinge d en was niet in bewegelicke woorden
10. 1.Corin.1. der menschelicke wijsheyt /maer in betooninge des geests ende der
17.ende 2.1. kracht. Op dat uw' geloove niet en soude zijn in wijsheydt der
2.Pet.1.16. e 2.Cor.4.7. menschen/ e maer in de kracht Godts. f Ende wy spreken wijs-
f Job 28.21 heyt onder de volmaeckte: Doch eene wijsheyt g niet deser werel
g Jacob.3. 15. noch der Overste deser werelt/ h die te niete worden: Maer wy
1.Cor.15. 24. spreken de wijsheyt i Godts / [bestaende] k in verborgenheyt/ di
Rom.16. 25. bedeckt was / welcke Godt te voren verordineert heeft tot onse
1.Cor.4.1. heerlickheyt eer de werelt was. l Welcke niemant van de Over
Matt.11. 25. ste deser werelt ghekent en heeft. m Want indien sy'se gheken
Joan.7.48. Act.13.27. hadden/ so en souden sy den Heere der heerlickheydt niet gekruy
1.Cor.3.14. n Joa.16.3. hebben. Maer gelijck geschreven is/ n 'T ghene de ooge niet e
Actor.3.17. ende 13.27. heeft gesien/ende de oore niet en heeft gehoort/ende in het herte de
1.Tim.1.13 menschen niet en is opgeklommen/'t gene Godt bereyt heeft die
Jes.64.4. die hem lief hebben. o Doch Godt heeft [het] ons gheopenbaer
Matth. 13.11. door sijnen Geest. Want de Gheest ondersoeckt alle dingen / ooc
1.Cor.3.18. de diepten Godts. p Want wie van de menschen weet het gh
p Pro.27.19 Jerem.7.9. ne des menschen is / dan de gheest des menschen die in hem is
alsoo en weet oock niemandt het ghene Godts is / dan de Ghee
Godts. Doch wy en hebben niet ontfangen den geest der were
q Rom.8.15 q maer den Gheest die uyt Godt is: op dat wy souden weten d
dingen die ons van Godt geschoncken zijn. De welcke wy ooc
spreken / r niet met woorden die de menschelicke wijsheydt leer
1.Cor.1.17 ende 2.4. maer met [woorden] die de Heylige Geest leert/ geestelicke dinge
2.Pet.1.16. met geestelicke t'samen-voegende. Maer de natuerlicke mensc
en begrijpt niet de dingen die des Geests Gods zijn. Want sy zij
hem dwaesheydt/ ende hy en kan'se niet verstaen / om datse ghe
s Pro.28.5. stelick onderscheyden worden. s Doch de geestelicke [mensch
onderscheyt wel alle dinghen/maer hy selve en wort van nieman
t Jes.40.13. onderscheyden. t Want wie heeft den sin des Heeren gheke
Rom.11.34. die hem soude onderrichten? maer wy hebben den sin Christi.

H

Het iij. Capittel.

1 Den Apostel gheeft noch andere redenen/ waerom hy het Euangelium in alle eenvoudicheyt onder
haer heeft gheprædickt/ namelick om hare kintsheyt in de kennisse/ende vleeschelickheyt in hare oneenic-
heden. 5 Verklaert voorders in wat aensien de Leeraers moeten zijn / ende hoe de lof van haer werck
niet haer die planten/ ende nat maken/maer Gode die den wasdom geeft/moet toe-ghescreven worden.
10 Dat haer ampt is op Christum,het fondament niet hoy/ stroy/ende stoppelen/maer gout/silver/ende
kostelicke ghesteenten te bouwen. 13 ende dat elcks werck door vyer sal beproeft worden / ende sy dan
loon nae bevindinge sullen ontfangen. 16 Dat de Tempel Godts door oneenicheden niet en moet ge-
schonden worden. 18 dewijle de wijsheydt der menschen dwaesheydt is voor Godt/ 21 dat dan nie-
mandt op menschen en moet roemen / dewijle wy Christi zijn.

ENde ick / Broeders / en konde tot u niet spreke als tot gheeste=
licke / maer als tot vleeschelicke / als tot jonghe kinderen in
Christo. [a] Ick hebbe u niet melck ghevoedt / ende niet met
[vaste] spijse: want ghy en vermochtet [doe] noch niet: ja ghy en — a Hebr.5.12.
vermoget oock nu noch niet. Want ghy zijt noch vleeschelick. — 1.Petr.2.2.
[b] Want dewijle onder u nijdt is / ende twist / ende tweedracht / en — b 1.Cor.1.11.
zijt ghy niet vleeschelick / ende [en] wandelt [ghy niet] nae den — Galat.5.19.
mensche? Want als d'een seght/ [c] Ick ben Pauli / ende een an= — Jac.3.16. c 1.Cor.1.12.
der/Ick [ben] Apollo/en zijt ghy niet vleeschelick? Wie is dan
Paulus/ ende wie is [d] Apollos / anders dan dienaers door welcke — d Act.18.24.
ghy gelooft hebt/ende [dat] gelijck de Heere eenen yegelijcken ge= — 1.Cor.1.12.
geven heeft? Ick hebbe geplant/ [e] Apollos heeft nat gemaeckt: — ende 16.12.
maer Godt heeft den wasdom gegeven. So en is dan / noch hy — e Actor.18. vs 26.
die plant yet/noch hy die nat maeckt: maer Godt die den wasdom — ende 19.1.
heeft. Ende die plant/ende die nat maeckt zijn een? [f] maer een
yegelick sal sijnen loon ontfangen nae sijnen arbeyt. Want wy — f Psa.62.13.
zijn Godts [g] mede-arbeyders: Godts acker-werck / Gods [h] ghe= — Jer.17.10. ende 32.19 Mat.16.27.
bouw zijt ghy. Na de genade Godts die my gegeven is / hebbe — Rom.2.6
ick als een wijs bouw-meester het fondament ghelecht : ende een — ende 14.12. 2.Cor.5.10.
ander bout daer op. Maer een yegelick sie toe hoe hy daer op bou= — Gala.6.5.
wet. Want niemant en kan een ander fondament legghen dan — Apoc.2.23. ende 22.12.
dat gene[i] geleght is/'t welck is Jesus Christus. Ende indien ye= — g 2.Cor.6.1. h Eph.2.20
mant op dit fondament bout/ gout/silver/kostelicke steenen/hout/ — Col.2.7.
hoy/stoppelen. Een yegelicx werck sal openbaer worden: [k] want — 1.Pet.2.5. i Jes.28.16
de dach sal het verklaren : dewijle het door vyer ontdeckt wort: — Matth.16.18.
ende hoedanich eens yegelicks werck is sal het vyer beproeven. — k Jes.8.20.
So yemants werck blijft dat hy daer op gebouwt heeft / die sal — ende 48.10. Jer.23.29.
loon ontfangen. Soo yemants werck sal verbrant worden / die — 1.Pet.1.7. ende 4.12.
sal schade lijden : maer selve sal hy behouden worden / doch alsoo
6 als door vyer. [l] En weet ghy niet dat ghy Godts Tempel zijt/ — l 1.Cor.6.19
7 ende de Gheest Godts in u lieden woont? Soo yemandt den — 2.Cor.6.16. Hebr.3.6.
Tempel — 1.Pet.2.5.

Cap.iiij. Tempel Godts schendet/dien sal Godt schenden: want de Tem=
Pro.3.7. pel Godts is heyligh / welcken ghy zijt. m Niemant en bedrie=
Jes.5.21. ghe hem selven: soo yemant onder u dunckt dat hy wijs is in dese
werelt/ die worde dwaes/ op dat hy wijs mach worden. Want
de wijsheyt deser Werelt is dwaesheyt by Godt. Want daer is ge=
Job 5.13. schrevē/ n Hy vattet de wijse in hare archlistichheyt. Eñ wederom/
Psa.94. o De Heere kent de overlegginghē der wijse datse ydel zijn. Nie=
mant dan en roeme op menschen : want alles is uwe. Het zy
Paulus/ het zy Appollos/ het zy Cephas/ het zy de werelt/ het zy
leven/het zy doot/ het zy teghenwoordige/het zy toekomende din=
gē: sy zijn alle uwe: Doch ghy zijt Christi/eñ Christus is Godts.

Het iiij. Capittel.

1 D'Apostel leert waer voor de Dienaers der Ghemeynte moeten worden ghehouden/ende wat van haer ghe-eyscht wordt. 3 Acht weynich het oordeel der menschen/ ende toont met sijn exempel dat sy voornemelick voor Godt rekenschap sullen gheven van hare bedieninghe. 6 Vermaendt niet alleen de Leeraers/maer oock alle geloovige tot een matigh gevoelen van haer selven. 7 also niet sy haer selven/ maer Godt door sijne gaven haer onderscheyt. 8 Stelt een onderscheyt tusschen 't groot gevoelen/dat sy van haer selven hadden/ ende den nedrighen ende elendighen staet der laetste Apostelen in dese wereldt. 14 op dat sy door dese vergelijckinge oock een minder gevoelen van haer selven souden hebben. 17 Ver-klaert dat hy oock Timotheum tot dien eynde tot haer sondt. 18 Berispt wederom hare opgeblasent-heyt/ende dreyghtse met sijne comste. 20 op dat sy in tijdts het quaet uyt haer souden weeren/ende de rsede ontgaen.

Matth.24 ALsoo houde ons een [yeder] mensche / a als dienaers Christi/
ende uytdeelders der verborgentheden Godts. Ende voor=
1.Cor.6.4. Col.1.25. Tit.1.7. Luc.12. ders wordt in de uytdeelers vereyscht/ b dat elck ghetrouw bevon=
den werde. Doch my is voor het minste dat ick van u lieden ge=
oordeelt worde/ofte van een menschelick oordeel: jae ick en oordee=
le oock my selven niet. Want ick en ben my selven geens dinghs
Exo.34.7. bewust: c doch ick en ben daer door niet gherechtveerdight: maer
Job.9.2. die my oordeelt / is de Heere. d Soo dan en oordeelt niets voor
Psal.143.2. Matth.7. den tijt/ tot dat de Heere sal gekomen zijn/ e welcke oock in't licht
Rom.2.8.1. sal brengen 't gene in de duysternisse verborghen is/ ende openba=
Dan.7.10. Apoc.20.12. ren de raetslaghen der herten: ende alsdan sal een yegelick lof heb=
Prov.3.7. ben van Gode. Ende dese dinghen / broeders / hebbe ick op my
Rom.12.3. Joan.3. selven ende Apollo by ghelijckenisse gepast/ om uwen 't wille: op
Jacob.1.17. dat ghy aen ons soudt leeren f niet te gevoelen boven 't gene ghe=
schreven is/ dat ghy niet d'eene om eens anders wille/ opgeblasen
en wordet tegen den anderen. Want wie onderscheydt u? g En=
de wat hebt ghy dat ghy niet en hebt ontfanghen? ende soo ghy
het oock ontfanghen hebt / wat roemt ghy als of ghy het niet
ontfanghen en hadt? Alreede zijt ghy versadight / alreede zijt
ghy rijck gheworden/ sonder ons hebt ghy gheheerscht: ende och
of ghy

of ghy heerschedet / op dat oock wy met u heerschen mochten.
Want ick achte dat Godt ons/die de laetste Apostelen zijn/ ten
toone heeft gestelt [h] als tot der doot verwesen/ want wy zijn [i] een
schouw-spel geworden de werelt/ ende den Engelen / eñ den men- h Psa.44.2 Rom.8.36.
schen. [k] Wy [zijn] dwase om Christi wille / maer ghy zijt wij- 2.Cor.4.11
se in Christo : Wy sijn swacke / maer ghy stercke : ghy zijt heer- i Hebr.10.3 k 1.Cor.2.3
licke / maer wy verachtede. Tot op dese teghenwoordighe ure
lijden wy honger/ende lijden wy dorst/ende sijn naeckt/ende wor-
den met vuysten [l] geslagẽ/ende en hebben geen vaste woon-plaet-
se. [m] Ende arbeyden: werckende met onse eyghene handen: wy l Acto.23.2
worden ghescholden / ende [n] wy segenen / wy worden vervolght/ m Act.18.3 ende 20.34
ende wy verdragen : Wy worden gelastert/ende wy bidden: wy 1.Thes.2.9
zijn gheworden als uytvaeghsels der wereldt / [ende] aller af- 2.Thes.3.8 n Matth.5.44.
schraepsel tot nu toe. Ick en schrijve dese dingen niet om u te be- Luc.6.28.
schamen/maer [o] als mijne lieve kinderen vermane ick [u]. Want ende 23.34.
al haddet ghy tien duysent leer-meesters in Christo / so [en hebt Actor.7.60.
ghy] doch niet vele vaders. [p] Want in Christo Jesu hebbe ick u Rom.12.14 o 1.Thes.2 11.
door 't Euangelium geteelt. Soo vermane ick u dan/ [q] zijt mijne p Act.18.11
navolgers. Daerom hebbe ick Timotheum tot u gesonden/ die Gala.4.19. Phil.4.10.
mijn lieve ende getrouwe sone is in den Heere/welcke u sal indach- Jaco.1.18. q 1.Cor.11.1.
tich maken mijne wegen die in Christo zijn / gelijckerwijs ick al- Phil.3.17.
omme in alle Gemeynten leere. Doch sommige zijn opgeblasen/ 1.Thes.1.6. 2.Thes.3.9.
als of ick tot u lieden niet komen en soude. Maer ick sal haest
tot u komen/ [r] soo de Heere wil/ende ick sal [dan] verstaen niet de
woorden der gene die opgeblasen zijn / maer de kracht. [s] Want r Act.18.21
het Coninckrijcke Godts en is niet [gelegen] in woorden/maer in Hebr.6.3. Jac.4.15.
kracht. Wat wilt ghy ? Sal ick met roede tot u komen / ofte in s 1.Cor.2.4 1.Thes.1.5
liefde ende [in] den gheest der sachtmoedigheydt. 2.Pet.1.16

Het v. Capittel.

1 Den Apostel komt voorder ende bewijst uyt de ghebreken/ die in hare Gemeynte noch waren/ dat
de Corintheren meer oorsake hadden van haer te vernederen / dan van te roemen ende haer te verheffen
ende voor eerst van wegen het dulden van bloed-schande onder haer. 2 Vermaent haer ernstelick / dat
dien / die sulcks beginck / uyt het midden van haer souden weeren / ende den Satan overgheven.
Brenght daer toe verscheydene redenen voort / insonderheydt ghenomen by ghelijckenisse van eenen
...erdeesem / welcke in het houden van het Pascha in het Oude Testament moeste uytghesuyvert wor-
den. 9 Onderrecht haer daer na breeder teghen hoedanighe menschen dese Kercken-tucht moet wor-
den gheoeffent. 11 Namelijck/tegen de ghene/die broeders ghenaemt worden/ende diergelijcke erger-
nissen gaven. 12 latende de ghene / die buyten de Ghemeynte waren / Godts oordeel bevolen.

MEn hoort gantschelick [datter] hoererye onder u [is] / ende
sodanige hoererie die oock onder de Heydenen niet genaemt
en wort / alsoo datter een [a] sijns vaders huysvrouwe heeft. a Levit.18.8 Deut.27.2

Ende zijt ghy [noch] opgheblasen/ ende en hebt niet veel meer
leet gedragen/op dat hy uyt het midden van u wech gedaen worde/
die dese daet begaen heeft? b Doch ick / als wel met den lichame
b Col.2.5 afwesende/maer tegenwoordich zijnde met den geest/hebbe alreede
als [of ick]tegenwoordich[ware]/den genen die dat also bedreven
heeft / besloten/ In den name onses Heeren Jesu Christi / als
ghy-lieden ende mijnen geest [tesamen] vergadert sullen zijn/ met
c 1.Tim.1.20. de kracht onses Heeren Jesu Christi / c Den sulcken over te
geven den Satan/ tot verderf des vleeschs/ op dat de geest behou-
den mach worden/in den dagh des Heeren Jesu. Uwen roem en
is niet goet. d en weet ghy niet dat een weynich suerdeessems het
d Gala.5.9. geheele deech suer maeckt? Suyvert dan den ouden suerdeessem
uyt / op dat ghy een nieuw deech zijn meucht / gelijck ghy
e Jesa.53.7. Joan.1.29. 1. Cor.15.3. f Exod.12.3 15. g Deut.16.3 ongesuert zijt. Want oock ons' e Pascha is voor ons gheslachtet/
[namelick] Christus. Soo dan laet ons f Feest houden/ niet in
den g ouden suerdeessem / noch in den suerdeessem der quaetheydt
ende der boosheyt/ maer in de ongesuerde [brooden] der oprechtic-
heyt ende der waerheydt. Ick hebbe u gheschreven in den brief/
h Deut.7.2. Mat.18.17. 2. Cor.6.14. Ephe.5.11. 2.Thes.3.14 h dat ghy u niet en soudet vermengen met den hoereerders: Doch
niet gheheelick met den hoereerders deser wereldt / ofte met den
gierigaerts/ofte met den roovers/ofte met den afgoden-dienaers:
want anders soudt ghy moeten uyt de werelt gaen. Maer nu
hebbe ick u gheschreven / dat ghy u niet en sult vermengen/ [name-
lick] indien yemandt een broeder ghenaemt zijnde / een hoereerder
is/ofte een gierigaert/ ofte een afgoden-dienaer/ofte een lasteraer/
ofte een dronckaert/ofte een roovert i dat ghy met sodanigen eener
i Num.12 14. Mat.18.17. 2. The.3.14 2. Joan. vs 10. oock niet en sult eten. Want wat hebbe ick oock die buyten zijn
te oordeelen? Oordeelt ghy lieden niet die binnen zijn? Maer die
buyten zijn oordeelt Godt. k Ende doet ghy desen boosen uyt u-
k Deu.13.5. lieden wech.

Het vj Capittel.

1 D'Apostel bestraft hier noch eenige gebrecken onder de Corintheren / waer van het eerste is dat sy
de geschillen die onder haer waren/ over wereltse saken/ niet liever onder malkanderen in 't vriendelick
af endeden/dan dat sy die brochten voor ongeloovige Overheden. 2 Bewijst dat sulcx den geloovigen
niet betamelick en was/overmidts sy de werelt ende de Engelen sullen oordeelen. 7 Wijst daer na ae
den oorspronck waer uyt soodanige geschillen resen/namelijck uyt gebreck van liefde/verdraeg aem ep
ende rechtveerdigheyt. 9 Betuyght dat de onrechtveerdige ende andere ergherlicke menschen het rijc
ke der hemelen niet en sullen be-erven. 11 Ende dat voor haer onbehoorlick was / dat sy de selve noc
voortaen souden ghelijck zijn / om dat sy door den Gheest Godts van de heerschappie sulcker sond
waren verlost. 12 Bestraft noch een ander ghebreck in haer / bestaende in 't misbruyck van spijse
ende andere saecken den buyck aengaende / maer voornemelijck de hoererye. 15 Bewijst dat
na

nae met vele redenen hoe onbetamclick die is voor de Christenen. 19 Welcker lichamen zijn Tempelen des Heyligen Geests/die diere ghekocht zijn/ende die God in lichaem ende geest moeten verheerlijcken.

1 DErf yemant van u lieden die een ſake heeft tegen een ander/
te rechte gaen voor de onrechtveerdige / ende niet voor de hey=
2 lige? [a] En weet ghy niet dat de heylige de werelt oordeelen ſul=
len? Ende indien door u de werelt gheoordeelt wort/ zijt ghy on= a Mat.19. 28.
3 weerdigh der minſte gericht-ſaken? En weet ghy niet dat wy Luc.22.30.
de Engelen oordeelen ſullen? hoe veel te meer de ſaken die dit leven
4 aengaen? Soo ghy dan ghericht-ſaken hebt die dit leven aen=
gaen/ſettet die [daer over] die in de Gemeynte minſt geacht zijn.
5 Jck ſegge u [dit] tot ſchaemte. Jſſer dan alſo onder u gheen
die wijs is / oock niet een die ſoude konnen oordeelen tuſſchen ſij=
6 ne broeders? Maer de [een] broeder gaet met den [anderen]
7 broeder te rechte / ende dat voor ongheloovighe. Soo iſſer dan
nu gantſchelick gebreck onder u/ dat ghy met malkanderen recht=
ſaken hebt. [b] Waerom en lijdt ghy niet liever ongelijck? Waer= b Pro.20.2
8 om en lijdt ghy niet liever ſchade? Maer ghy-lieden doet onge= Mat.5.39
9 lijck / ende doet ſchade/ ende dat den broederen. Of en weet ghy Rom.12.1 1.The.5.1
niet dat de onrechtveerdige het Coninckrijcke Godts niet en ſul= 1.Petr.3.
len be-erven? En dwaelt niet: [c] noch hoereerders / noch afgo=
den-dienaers / noch overſpeelders/ noch ontuchtighe/ noch die by c Gal.5.1
mannen liggen/noch dieven/ noch gierigaerts/noch dronckaerts: Ephes.5.5
geen laſteraers/ geen roovers en ſullen het Coninckrijcke Godts Apo.22.
11 be-erven. [d] Ende dit waert ghy ſommighe: maer ghy zijt
[e] af-gewaſſchen/ maer ghy zijt geheylight/maer ghy zijt gerecht= d Ephe.2 Coloſ.3.7
veerdight in den name des Heeren Jeſu / ende door den Geeſt on= Tit.3.3.
12 ſes Godts. [f] Alle dingen zijn my gheoorloft/maer alle dinghen e Hebr.10 22.
en zijn niet oorbaer: alle dingen zijn my geoorloft / maer ick en ſal f Cori.10 23.
13 onder gheenes macht my laten brenghen. De ſpijſen zijn voor
den buyck / ende de buyck voor de ſpijſen : maer Godt ſal beyde
deſen ende die te niete doen. Doch het lichaem en is niet voor de
hoererye / maer voor den Heere / ende de Heere/ voor het licham.
14 [g] Ende Godt heeft oock den Heere opghewerckt / ende ſal ons
15 opwecken door ſijne kracht. Weet ghy niet dat uwe licha= g Rom.8. 2.Cor.4.
men Christi leden zijn? Sal ick dan de leden Christi nemen/ ende
16 maken'ſe leden eener hoere? Dat ſy verre. Of en weet ghy niet
dat die de hoere aenhanght een lichaem [met haer] is? [h] want die h Gen.2
17 twee/ ſeght hy/ ſullen tot een vleeſch weſen. Maer die den Mat.1 Mar.1
Ephes.5.

Heere aenhanght/ is een gheest [met hem]. Vliedt de hoererye. 1
Alle sonde die de mensche doet / is buyten het lichaem : maer die
1.Cor.3.16 hoererye bedrijft/die sondight teghen sijn eygen lichaem. Of en 1
.Cor.6.16. Ephe.2.21 weet ghy niet [i] dat u-lieder lichaem een Tempel is des Heyligen
Hebr.3.6. Petr.2.5. Gheests/die in u is/dien ghy van Godt hebt/ende [dat] ghy uwes
1.Cor.7.23 selfs niet en zijt. [k] Want ghy zijt diere gekocht : so verheerlickt 2
Galat.3.13. Hebr.9.12. dan Godt in uw' lichaem/ende in uwen gheest/welcke Godes zijn.
Petr.1.18

Het vij. Capittel.

1 Den Apostel beantwoordt een voorghestelde vraghe / of het goet is een wijf te nemen. 3 Den ge-
trouden gebiedt hy haer van den anderen niet te onthouden. 5 Ten ware met onderlinge bewillinge
voor eenen tijdt / om haer tot vasten ende bidden te begheven. 8 Verklaert voorts aen de onghe-
trouwde ende weduwen/dat het goet is onghetrouwt te blijven/ namelick voor soodanighe die de gave
daer toe hebben / maer niet voor andere. 10 Beveelt de ghetrouwde dat'se niet en sullen scheyden.
12 selfs niet de gheloovige van de ongheloovighe/ so deselve te vreden zijn by de gheloovighe te blijven.
15 Maer soo de ongheloovighe willen scheyden / betuyght hy / dat de gheloovighe alsdan niet en zijn
verbonden. 18 Verklaert voorder/dat elck met sijnen staet / daer in hy tot Christum geroepen is/moet
te vreden zijn/ soo wel besnedene als onbesnedene. 21 so wel dienst-knechten als vrye. 25 Spreeckt
daer na van de maeghden die onder eens anders macht staen/ ende toont in wat gheval het goet is die
uyt te gheven ofte niet. 29 Voeght daer by een algemeyne vermaninge hoe het houwelijck ende an-
dere saken deser werelt moeten ghebruyckt worden. 32 Ende wat voordeel de onghetrouwde boven de
ghetrouwde hebben om den Heere wel aen te hanghen. 36 Also nochtans dat sy niet en sondighen/ die
hare maeghden ten houwelicke gheven. 39 Ende verklaert wederom dat de ghetrouwde aen mal-
kanderen verbonden zijn/soo langhe sy leven.

AEngaende nu de dingen daer van ghy my gheschreven hebt/
Het is een mensche goet geen wijf aen te raken: Maer om
der hoereryen wille sal een yegelick [man] sijn eygen wijf hebben/
ende een yeghelijck [wijf] sal haren eyghenen man hebben.
.Pet.3.7. [a] De man sal aen het wijf de schuldighe goetwilligheydt beta-
len: ende desgelijcks oock het wijf aen den man. Het wijf en heeft
de macht niet over haer eygen lichaem / maer de man : ende desge-
lijcks oock de man en heeft de macht niet over sijn eygen lichaem/
Joel.2.16 maer het wijf. [b] En ontreckt u malkanderen niet / 't en zy dan
met [beyder] toe-stemminge voor eenen tijdt/op dat ghy u tot va-
sten ende bidden mooght verledighen: ende komt wederom by een/
op dat u de Satan niet en versoecke/ om dat ghy u niet en konnet
onthouden. Doch dit segge ick uyt toelatinghe / niet uyt bevel.
cto.26.29 [c] Want ick wilde dat alle menschen waren / gelijck als ick selve
Matt.19 [ben] : [d] maer een yeghelijck heeft sijn eyghen gave van Godt / de
Cor.12.11 een wel aldus/ maer de ander alsoo. Doch ick segge den onghe-
trouwden/ ende den weduwen / het is haer goet indien sy blijven
Tim.5. gelijck als ick. [e] Maer indien sy haer niet en konnen onthou-
al.2.14. den datse trouwen : want het is beter te trouwen dan te branden.
it.5.32. 19.9. Doch den ghetrouwden ghebiede niet ick / maer de Heere/ [f] dat 1
r.10.11 .16.18. het wijf van den man niet en scheyde. Ende indien sy oock 1

scheydt dat sy ongetrouwt blijve/ofte met den man versoene: ende
dat de man het wijf niet en verlate. Maer den anderen segghe
ck / niet de Heere / Indien eenich broeder een ongheloovich wijf
heeft / ende de selve te vreden is by hem te woonen / dat hy'se niet
en verlate. Ende een wijf die eenen ongeloovigen man heeft/en=
de hy te vreden is by haer te woonen/ dat sy hem niet en verlate.
Want de ongeloovige man is geheylight door het wijf / ende
het ongeloovigh wijf is geheylight door den man. Want anders
waren uwe kinderen onreyn: maer nu zijn sy heyligh. Maer
indien de ongeloovige scheydt / dat hy scheyde. De broeder ofte de
uster en wordt in sodanighe [gevallen] niet dienstbaer gemaeckt:
maer Godt heeft ons tot vrede gheroepen. g Want wat weet g 1.Pet.3.1.
ghy wijf/of ghy den man sult saligh maecken? Of wat weet ghy
man / of ghy het wijf sult salich maecken? Doch gelijck Godt
en een yegelijck heeft uytghedeelt/ gelijck de Heere een yegelijck
eroepen heeft/dat hy alsoo wandele: ende also ordinere ick in alle
e Gemeynten. Is yemandt besneden zijnde geroepen? die en
ate hem geen [voor-huyt] aentrecken. Is yemandt in de voor-
uyt zijnde geroepen? die en late hem niet besnijden. De besnij=
enisse en is niets / ende de voor-huyt en is niets / maer de onder=
oudinge der geboden Godts. h Een yegelijck blijve in die be= h Ephe.4.1.
oepinghe / daer hy in geroepen is. Zijt ghy een dienst-knecht Phili.1.27.
ijnde geroepen? laet u [dat] niet bekommeren: maer indien ghy Col.1.10.
ock condt vry worden/gebruyckt [dat] liever. Want die in den 1.Thes.2.12
eere geroepẽ is/een dienst-knecht zijnde/die is een vrygelatẽ des
eeren: desgelijcx oock die vry zijnde geroepẽ is/ die is een dienst-
necht Christi. i Ghy zijt diere ghekocht / en wort geen dienst- i 1.Cor.6.20
nechten der menschen. Een yegelijck daer in hy gheroepen is/ Hebr.9.12.
roeders/die blijvẽ in't selve by Godt. Aengaende nu de maech= 1.Pet.1.18.
en en hebbe ick geen bevel des Heeren: maer ick segge [mijn] ge=
oele / als die barmhertigheydt van den Heere ghekreghen hebbe
hetrouw te zijn. Ick houde dan dit goedt te zijn om den aen=
aenden noot/dat het [segge ick]/goet is den mensche also te zijn.
7 Zijt ghy aen een wijf verbonden? en soeckt gheen ontbindin=
e: Zijt ghy ongebonden van een wijf? en soeckt geen wijf.
8 Maer indien ghy oock trouwet/ ghy en sondight niet: ende in=
ien een maeght trouwt / sy en sondight niet. Doch de sulcke sul=

len verdruckinge hebben in het vleesch. Ende ick spare u lieden.
Maer dit segge ick/broeders/dat de tijdt voorts kort is: op da
oock die wijven hebben/ souden zijn als niet hebbende: End
die weenen/ als niet weenende: ende die blijde zijn/als niet blijd
zijnde: ende die koopen / als niet besittende: Ende die dese we
k Jes. 40.6. Jac.1.10. ende 4.14. 1. Pet. 1.24. 1. Joa.2.17. 1 1.Tim.5.5. reldt ghebruycken / als niet misbruyckende. [k] Want de ghedaent
deser werelt gaet voor-by. Ende ick wil dat ghy sonder bekom
mernisse zijt. [l] De ongehetrouwde bekommert hem met de dinge
des Heeren/hoe hy den Heere sal behagen: Maer die getrou
is / bekommert hem met de dinghen der werelt/ hoe hy de vrou
we sal behagen. Een wijf ende een maeght zijn onderschepder
De ongehetroude bekommert haer met de dinghen des Heeren/ o
dat sy heylich zy beyde aen lichaem ende aen gheest: maer die g
trouwt is bekommert haer met de dinghen der werelt / hoe sy de
man sal behaghen. Ende dit segge ick tot uw' eygen voordeel
niet op dat ick eenen strick over u soude werpen/maer[om u te le
den] tot het ghene wel voeght/ende bequaem is om den Heere w
aen te hangen/ sonder herwaerts en derwaerts getrocken te wo
den. Maer soo yemandt acht dat hy ongehevoeghlijck hande
met sijne maghet / indien sy over den jeughdighen tijdt gaet/end
het alsoo moet ghescieden : die doe dat hy wil: hy en sondigh
niet dat'se trouwen. Doch die vast staet in [sijn] herte/ ghee
noodtsaecke hebbende / maer macht heeft over sijnen eyghene
wille / ende dit in sijn herte besloten heeft/ dat hy syne maget s
bewaren/ die doet wel. Alsoo dan/ die haer ten houwelicke uyt
geeft / die doet wel: ende die'se ten houwelijcke niet uyt en geef
m Rom.7.2. die doet beter. [m] Een wijf is door de wet verbonden soo lange
tijdt hare man leeft: maer indien hare man ontslapen is/ soo i
sy vry /om te trouwen dien sy wil: alleenlijck in den Heere.
Maer sy is geluckiger / indien sy also blijft / na mijn gevoele
n 1.Thes.4. 8. Ende ick meyne oock [n] den Geest Godts te hebben.

Het viij. Capittel.

1 Den Apostel beantwoort noch een vrage aengaende het eten van afgoden-offer/eñ toont dat het ni
genoech en is daer toe dat men weet dat den afgode niet en is. 5 Ende dat wy maer een Godt / en
een Heere en hebben. 7 dewijle daer vele swacke zijn/ die door sulcken doen souden aenstoot lijde
10 Ende vryheyt mochten nemen om sulcks oock te doen/ nae haer exempel / met een quade conscienti
ende alsoo verlozen gaen. 12 Verklaert dat soodanighe tegen Christum sondigen. 13 Daer selfs ni
mandt om het ghebruyck van eenige spijse sijnen broeder en behoort te ergheren.

AEngaende nu de dingen die den Afgoden ge-offert zijn / W
weten dat wy alle te samen kennisse hebben. De kennis
maeck

maeckt opgheblasen / maer de liefde sticht. Ende soo yemandt
meynt yet te weten/ die en heeft noch niets gekent/ gelijck men be=
hoort te kennen. Maer soo yemandt Godt lief heeft/ die is van
hem gekent. [a] Aengaende dan het eten der dinghen die den Af=
goden ghe-offert zijn/ Wy weten/ [b] dat een Af-godt niets is in de a Rom.14. 14.
wereldt/ [c] ende datter gheen ander Godt en is dan een. Want b 1.Corint. 10.19.
hoewel daer oock zijn die Goden ghenaemt worden / 't zy in den c Deut.4.3. Ephes.4.6.
hemel/ 't zy op der aerden (gelijck'er vele Goden ende vele Heeren
zijn) [d] Nochtans en hebben wy [maer] eenen Godt/ den Vader/ d Mal.2.10
uyt welcken alle dingen zijn/ ende wy tot hem/ [f] ende [maer] ee= Ephes.4.6.
nen Heere/ Jesum Christum/ door welcken alle dinghen zijn/ ende e Rom.11. 36.
wy door hem. Doch in allen en is de kennisse niet: [g] maer som= f Joan.13. 13.
mighe met een conscientie des afgodts tot noch toe eten als [yet] 1.Cor.12.3. Phil.2.11.
dat den afgoden gheoffert is: ende hare conscientie swack zijnde g 1.Cor.10. 28.
wort bevleckt. [h] De spijse nu en maeckt ons Gode niet aenge= h Rom.14. 17.
naem. Want 't zy dat wy eten/ wy en hebben geenen overvloedt:
ende 't zy dat wy niet en eten / wy en hebben gheen ghebreck.
[i] Maer siet toe dat dese uwe macht niet eenigher wijse een aen= i Gala.5.13.
stoot en worde den genen die swack zijn. Want so yemant u/ die
de kennisse hebt/ siet in der afgoden tempel aensitten/ en sal de con=
scientie des selven die swack is niet ghestijft worden/ om te eten de
dingen die den afgoden geoffert zijn? [k] Ende sal de broeder die k Rom.14.
swack is/ door uwe kennisse verloren gaen/ om welcken Christus 15.
gestorven is? Doch ghy-lieden alsoo tegẽ de broeders sondigen= l Rom.14. 21.
de/ eñ hare swacke conscientie quetsende/ sondigt tegen Christum. 2.Cor.11.29
[l] Daerom indiẽ de spijse mijnẽ broeder ergert/ so en sal ick in eeu=
wichheyt geen vleesch eten/ op dat ick mijnẽ broeder niet en ergere.

Het ix. Capittel.

1 Den Apostel om de Corintheren te beter te brenghen tot recht gebruyck der middelmatighe dingen/ stelt haer voor sijn eyghen exempel/ ende tot dien eynde voeght hy hier tusschen eene handelinghe van het onderhout der kercken-dienaren/ ende betuyght dat hy so wel als andere Apostelen/ de macht hadde om onderhout te ontfangen. 7 Brengt verscheydene redenen voor om sulcx te bewijsen/ ghenomen van de ghene die in den krijgh dienen/ die eenen wijngaert planten / ende een cudde weyden. 9 van den osse die dorscht. 11 van een zaeyer. 13 van den gene die den Tempel ofte altaer dienen. 15 Ende verklaert dat hy evenwel dese macht niet en heeft ghebruyckt/ ende oock noch niet en heeft willen gebruycken/ om dat hy sulcx niet stichtelijck onder haer en oordeelde / ende om alsoo sijne macht niet te mis bruycken. 19 Maer dat hy hem na de swacke Christenen/ so Joden als Heydenen in middelmatige saecken/ alle=sins gevoeght heeft om haer te beter te gewinnen. 24 Vermaent eyndelijck door de gelijckenissen van de gene die om strijt in de loop-bane loopen/ ende kamp-vechten ofte worstelen/ als oock door sijn eygen exempel/ tot soberheyt ende vlijtigen voortganck inde Godtsalicheyt. a Act.9.3.17 ende 22.14. 18. ende 23.11.

1.Cor.15.8
B En ick niet een Apostel? Ben ick niet vry? [a] Hebbe ick niet 2.Cor.12.2
Jesum Christum onsen Heere gesien? [b] Zijt ghy-lieden niet b 1.Corin.4. 15.

mijn werck in den Heere? So ick anderen geen Apoſtel en ben,
nochtans ben ick 't u lieden. Want het zeghel mijns Apoſtel-
ſchaps zijt ghy-lieden inden Heere. Mijne verantwoordingh
c 1. Cor. 9. 14. 1. Theſ. 2. 7. 2. Theſ. 3. 9. aen de gene die onderſoeck over my doen / is deſe. c En hebben
wy niet macht om te eten/ ende te drincken? En hebben wy niet
macht om een wijf een ſuſter zijnde [met ons] om te leyden/ gelijck
d Matth. 8. 14. oock de andere Apoſtelen/ ende de broeders des Heeren/ ende d Ce-
phas? Of hebben alleen ick ende Barnabas gheen macht van
e 2. Cori. 10. 4. niet te wercken? Wie e dient opt inden krijgh op eyghen beſol-
f 1. Cor. 3. 6. 7. 8. dinghe? wie f plant eenen wijngaert / ende en eet niet van ſijn
g Joan. 21. 15. 1. Pet. 5. 2. vrucht? of g wie weydt een cudde/ ende en eet niet van de melck der
cudde? Spreecke ick dit na den menſche? ofte en ſeght oock de
Wet het ſelve niet? Want in de Wet Moſis is gheſchreven
h Deu. 25. 4. 1. Tim. 5. 18 h Ghy en ſult eenen dorſchenden oſſe niet muyl-banden. Sorgh
oock Godt voor de oſſen? Of ſeght hy [dat] gantſchelijck om
onſent wille? Want om onſent wille is [dat] gheſchreven: over-
mits die ploegt op hope moet ploegen: ende die op hope dorſcht
i Rom. 15. 27. Galat. 6. 6. [moet] ſijner hope deelachtich worden. i Indien wy u-lieden
het geeſtelijcke gezaeyt hebben / is het een groote [ſaecke] ſoo wy
het uwe dat lichamelick is / maeyen? Indien andere deſer
k Act. 20. 33. 2. Cor. 11. 9. ende 12. 13. macht over u deelachtich zijn/ [waerom] niet veel meer wy? k doch
wy en hebben deſe macht niet ghebruyckt: maer wy verdraghen
al/ op dat wy niet eenige verhinderinge en gheven den Euangelio
l Deut. 18. 1 Christi. En weet ghy niet / l dat de ghene die de heylighe din-
gen bedienen / van het heylige eten? [Ende] die den altaer ſteedts
m Levit. 19. 13. Deu. 24. 14. ende 25. 4. Matth. 10. 10. Luc. 10. 7. 1. Tim. 5. 18 by zijn / deelen met den altaer? m Alſo heeft oock de Heere ghe-
ordineert den ghenen die het Euangelium vercondighen / dat ſy
van den Euangelio leven. Maer ick en hebbe gheen van deſe
dinghen gebruyckt. Ende ick en hebbe dit niet gheſchreven / op
dat het alſo aen my gheſchieden ſoude: want het ware my beter te
ſterven / dan dat yemant deſen mijnen roem ſoude ydel maecken.
Want indien ick het Euangelium verkondighe / 't en is my
n Rom. 1. 14. gheen roem: n want de noodt is my opghelegt. Ende wee my
indien ick het Euangelium niet en verkondighe. Want in-
dien ick dat ghewilligh doe / ſoo hebbe ick loon: maer indien
onwilligh / de uytdeelinghe is my [evenwel] toebetrouwt.
Wat loon hebbe ick dan? [namelick] dat ick het Euangeli-
um

um verkondighende het Euangelium Christi kosteloos stelle / om
mijne macht in den Euangelio niet te misbruycken. Want daer
ick van allen vry was hebbe ick my selven allen dienstbaer ghe-
maeckt / op dat ick'er meer soude winnen. [o] Ende ick ben den o Act.16.3. ende 18.18. ende 21.23.
Joden gheworden als een Jode / op dat ick de Joden winnen
soude: den genen die onder de Wet zijn / [ben ick geworden] als
onder de Wet zijnde / op dat ick de gene die onder de Wet zijn
winnen soude. [p] Den genen die sonder de Wet zijn / [ben ick p Gal.2.3.
geworden] als sonder de Wet zijnde / (Gode [nochtans] zijnde niet
sonder de Wet maer Christo onder de Wet) op dat ick deghene die
onder de Wet zijn winnen soude. [q] Ick ben den swacken ghe- q Rom.15.1. 1.Cor.10 33. Galat.6.1.
worden als een swacke op dat ick de swacke winnen soude: alleen
ben ick alles geworden / op dat ick immers eenige behouden soude.
Ende dit doe ick om des Euangeliums wille / op dat ick des
selven mede deelachtich soude worden. Weet ghy-lieden niet/
dat die in [r] de loop-bane loopen / alle wel loopen / maer [dat] een r Gala.2.2. ende 5.7. Phili.2.16. 2.Tim.4.7. Hebr.6.18.
den prijs ontfanght? loopt alsoo dat ghy [dien] meught verkrij-
ghen. [s] Ende een yegelick die [om prijs] strijdt onthout hem in s 2.Tim.2.4
alles. Dese dan [doen] wel [dit] op dat sy een verderflicke kroo- t 2.Tim.4.8 1.Pet.1.4. ende 5.4.
ne souden ontfanghen/ maer wy 't een onverderflicke.
Ick loope dan also / niet als op 't onseker: ick kampe also/ niet
als de lucht slaende. Maer ick bedwinghe mijn lichaem / ende
brenge het tot dienstbaerheydt/ op dat ick niet eenichsins/ daer ick
andere ghepredickt hebbe/ selve verworpelick en werde.

Het x. Capittel.

1 Den Apostel verklaert dat alle de Israëliten inde woestijne gedoopt zijn gewe est inde wolcke ende in de zee. 3 ende dat'se alle deselve gheestelijcke spijse ghegheten/ ende den selven gheestelijcken dranck ghedroncken hebben. 5 maer dat'se even wel van Godt zijn ghestraft. 7 wanneerse tot afgoderie/ ofte tot hoererie zijn vervallen. 9 ende wanneer'se Christum hebben versocht. 10 ofte tegen hem hebben gemurmureert. 11 Betuyght dat sulckx ons dient tot waerschouwinge om sulcke sonden niet te begaen. 13 Belooft daer over Godes hulpe inde versoeckinge/ ende een goede uytkomste. 14 Vermaent'se wederom tot vlieden van den afgoden-dienst. 15 dewijle sy door het ghebruyck des Avondtmaels ghemeynschap hebben aen het lichaem ende bloedt Christi / maer door afgoden-dienst met de Duyvelen/ welcker tafelen sy daerom moeten schouwen. 22 ende onder geenen deck-mantel Godt vergen ofte haren naesten aenstoot geven. 25 Laet nochtans toe sonder naevraghen te eten alles wat in het vleesch-huys verkocht wort. 27 ende van een ongeloovige te huys ghenoot zijnde / alles wat voorghestelt wort/ 't en zy yemandt dat te kennen gheeft. 31 Ende besluyt desen handel met een algemeyne vermaninghe om alles te doen tot Godes eere ende stichtinghe onses naesten.

ENde ick en wel niet / broeders / dat ghy onwetende zijt/ [a] dat a Exo.13. 21. Num.9.18 Deut.1.33 Nehem.9. 12.9. Psal.78.14 ende 105.39
onse vaders alle onder de wolcke waren/ ende [b] alle door de zee b Exo.14.2 Josu.4.23. Psal.78.13
doorgegaen zijn: Ende alle in Mosen gedoopt zijn inde wolc-
ke/ ende inde zee: [c] Ende alle de selve gheestelicke spijse gegeten c Exo.16.1

d Exo.17.6. hebben: d Ende alle den selven gheestelicken dranck ghedronc-
Num.10.11 Psal.78.15. ken hebben. Want sy droncken uyt de gheestelicke steen-rotse die
volghde: ende de steen-rotse was Christus. Maer in 't meerder
e Num.26.65 [deel] van haer en heeft Godt gheen welgevallen gehadt: e want
sy zijn in de woestijne ter neder geslagen. Ende dese dingen zijn
geschiet ons tot voorbeelden op dat wy gheenen lust tot het quaet
f Num.11.4.33. en souden hebben / ghelijckerwijs als f sy lust ghehadt hebben.
Psal.106.14 Ende en wordt geen afgoden-dienaers / gelijckerwijs als som-
g Exo.32.6. mighe van haer / ghelijck geschreven staet / g Het volck sat neder
om te eten / ende om te drincken / ende sy stonden op om te spelen.
h Num.25.9. Ende en laet ons niet hoereren/ h gelijck sommige van haerge-
Psal.106.29 hoereert hebben/ ende vielen op eenen dagh dry-en-twintigh duy-
Num.21.5 sent. Ende en laet ons Christum niet versoecken / i gelijck oock
Psal.106.14 sommige van haer versocht hebben / ende wierden van de slangen
Exo.16.2. vernielt. Ende en murmureert niet / k ghelijck oock sommi-
[illegible]de 17/2/ Num.14.36 ghe van haer ghemurmureert hebben / ende wierden vernielt van
Psal.106.25 den verderver. Ende dese dinghen alle zijn haer-lieden over
Rom.15.4 ghekomen tot voorbeelden: l ende zijn beschreven tot waerschou-
Cor.9.10. winge van ons / m op de welcken de eynden der eeuwen gekomen
Phil.4.5. Hebr.10.25. zijn. Soo dan die meyndt te staen / siet toe dat hy niet en valle.
U lieden en heeft geen versoeckinge bevangen dan menschelic-
1.Cor.1.8. ke: doch n Godt is ghetrouw / welcke u niet en sal laten versocht
Thes.5.24 Pet.2.9. worden boven het ghene ghy vermeught / maer hy sal met de
soeckinghe oock de uytkomste gheven / op dat ghy 'se kennet
draghen. Daerom / mijne gheliefde vliedt van den afgoden-
nst. Als tot verstandighe spreke ick: oordeelt ghy 't ghene
segghe. De drinck-beker der danck-segginghe / dien wy
nck-segghende] seghenen / is die niet een ghemeynschap des
ets Christi? Het broot dat wy breken / is dat niet een gemeyn-
schap des lichaems Christi? Want een broodt [is het / soo] zijn
Rom.12.5 wy vele o een lichaem: dewijle wy alle eenes broodts deelachtigh
Cor.12.27 zijn. Siet Israël die nae den vleesche is: en hebben niet de ge-
ne die de offeranden eten/ gemeynschap met den altaer?
1.Cor.8.4. Wat segghe ick dan? p dat een afgodt yet is? ofte dat de afgo-
den-offer yet is? Jae [ick segge] dat 't ghene de Heydenen offe-
Levi.17.7. ren / q sy den Duyvelen offeren / ende niet Gode. Ende ick en
Deut.32.17. wil niet dat ghy met de Duyvelen ghemeynschap hebt. Ghy
en

en kondt den drinck-beker des Heeren niet drincken / ende den
drinck-beker der Duyvelen: ghy en kont niet deelachtich zijn der
tafel des Heeren/ende der tafel der Duyvelen. Oft terghen wy
den Heere? Zijn wy stercker dan hy? [r] Alle dingen zijn my ge- r 1. Cor. 6. 12
oorloft/maer alle dingen en zijn niet oorbaer: alle dingen zijn my
geoorloft/maer alle dingen en stichten niet. [s] Niemant en soecke s 1. Cori. 3. 5.
dat sijns selfs is/ maer een yeghelick [soecke] dat des anderen is. Phil. 4. 2.
Etet al dat in het vleesch-huys verkocht wort/ niets ondervra-
ghende om der conscientie wille. [t] Want de aerde is des Heeren t Exod. 19. 5
ende de volheyt der selve. Ende indien u yemant van de onghe- Psal. 24. 1.
loovige noot/ende ghy [daer] gaen wilt/[v] eet al wat u lieden voor- ende 50. 12.
ghestelt wordt/ niets ondervraghende / [x] om der conscientie wille. v Luc. 10. 7.
Maer soo yemandt tot u-lieden seght/ Dat is afgoden-offer/en x 1. Cor. 8. 7.
eet [het] niet om des genen wille die [u dat] te kennen ghegheven
heeft/ende [om] der conscientie wille. Want de aerde is des Hee-
ren/ende de volheyt der selve. Doch ick segge/[om] de conscien-
tie niet uwes selfs/maer des anderen. Want waerom wordt mijne
vryheydt geoordeelt van een ander conscientie? Ende indien ick
door ghenade [der spijse] deelachtich ben/ waerom worde ick ghe-
lastert over 't gene u daer voor ick danck-segghe? [y] Het zy dan
dat ghy-lieden eet / het zy dat ghy drinckt het zy dat ghy yet [an- y Rom. 14. 6
ders] doet/doet het al ter eeren Godts. [a] Weest sonder aenstoot 1. Tim. 4. 3
te geven ende den Joden/ ende den Griecken/ende der Gemeynte z Col. 3. 17.
Godts. Gelijckerwijs ick oock in alles allen behage/niet soec- a Ro. 14. 13
kende mijn eyghen voordeel/maer het [voordeel] van vele/ op dat
sy mochten [b] behouden worden. b 1. Corin. 9 22

Het xj. Capittel.

1 D'Apostel vermaent de Corinthieren hem nae te volgen/ ende prijst haer datse sijne insettingen hiel-
den. 3 Verbetert eenige misbruycken die in hare vergaderingen gevonden wierden: eerstelick dat in het
bidden ende propheteren de mans hare hoofden hadden gedeckt/ende de vrouwen ongedeckt. 4 't welck
hy bewijst onbetamelick te sijn/so voor de mannen/om dat sy het hooft zijn der vrouwe/als voor de vrou-
wen/die/alsoo 'se onder den man staen/tot een teecken van dien haer hooft behooren te decken: ofte anders
dat beyde mannen ende vrouwen haer hooft onteeren. 14 ende tegen de nature doen. 18 Daer
na dat in hare Vergaderinghen verdeeltheden waren. 20 Ende boven dien/ dat het Avondtmael des
Heeren onder haer niet recht ghehouden en wierdt/ overmits de rijcke in 't bysonder te voren maeltijden
hielden/waer door sommighen droncken tot het Avondtmael quamen. 23 Om welcke misbruycken te
beteren hy haer voordraecht de instellinge des Avontmaels/ende de beteeckeninge des selven. 26 ende
leert tot wat eynde/ende op wat wijse het moet ghehouden worden. 29 ende wat straffen te verwach-
ten hebben/ende alreede van Godt over sommige gesonden waren/die 't selve niet recht en gebruyckten.
33 Eyndelick leert hy hoe 'se de selve misbruycken sullen beteren.

[a] WEest mijne na-volghers/ghelijckerwijs oock ick Christi. a 1. Cori. 4. 16.
2 Ende ick prijse u broeders / dat ghy in alles mijner ge- Phil. 3. 17. 1. The. 1. 6 2. Thes. 3.
dach-

dachtigh zijt/ende behoudt de insettingen/gelijck ick [die] u over-
b Ephes.5.23. gegeven hebbe. Doch ick wil dat ghy weten/ [b] dat Christus het
c Joan.14.28. hooft is eens yeghelicken mans: ende de man het hooft der vrou-
1.Cor.3.23. ende 15.27. we? [c] ende Godt het hooft Christi. Een yeghelick man die bidt
ofte propheteert / hebbende [yet] op het hooft / die onteert sijn ey-
gen hooft: Maer een yeghelicke vrouwe / die bidt ofte prophe-
teert met ongedeckten hoofde/onteert haer eygen hooft: want het
is een ende 't selve als of[haer]het hayr afgesneden ware. Want
indien een vrouwe niet ghedeckt en is / dat sy oock gheschoren
d Num.5.18 Deut.22.5. worde: [d] maer indien het leelick is voor een vrouwe gheschoren te
zijn/ofte 't hayr afgesneden te hebben/dat sy haer decke. Want
e Gen.1.26.27. ende 5.1. ende 9.6. Col.3.10. de man en moet het hooft niet decken/ [e] overmits hy het beelt ende
heerlickheydt Godts is: maer de vrouwe is de heerlickheydt des
mans. [f] Want de man en is uyt de vrouwe niet/ maer de vrou-
f Genes.2. vss.18.21. we uyt den man. Want oock en is de man niet geschapen om de
vrouwe / maer de vrouwe om den man. Daerom moet de vrou-
we een macht op het hooft hebben/om der Engelen wille. Noch-
tans en is noch de man sonder de vrouwe/ noch de vrouwe sonder
de man / in den Heere. Want ghelijckerwijs de vrouwe uyt de
man is / alsoo is oock de man door de vrouwe: doch alle dinghen
[zijn] uyt Godt. Oordeelt ghy onder u selven: Is het betame-
lick dat de vrouwe onghedeckt Godt bidde? Of en leert u oock
de nature selve niet / dat soo een man lanck hayr draeght/ het hem
een oneere is? Maer soo een vrouwe lanck hayr draeght / dat
het haer eere is? om dat het lanck hayr voor een decksel haer is
g 1.Tim.6.4 ghegheven. [g] Doch indien yemant schijnt twist-gierich te zijn/
wy en hebben sulcke gewoonte niet/ noch de Gemeynten Godts.

Dit nu ['t gene] ick [u] aensegge/ en prijse ick niet/ [namelick]
dat ghy niet tot beter maer tot erger t'samen komt. Want
eerstelick als ghy te samen komt inde Ghemeynte / soo hoore ick
datter scheuringhen zijn onder u: ende ick gheloove het ten deele.
h Matt.18.7. Luc.17.1. Act.20.30. 1.Joa.2.19. [h] Want daer moeten oock ketteryen [i] onder u zijn / op dat de
ghene die oprecht zijn openbaer moghen worden onder u.

Als ghy dan by een te samen komt/ [dat] en is niet des Heeren
Avontmael eten. Want in het eten neemt een yeghelick te
voren sijn eygen avondtmael: ende dese is hongerich/ende de an-
dere is droncken. Hebt ghy dan gheen huysen om daer te eten
ende

ende te drincken? ofte veracht ghy de Gemeynte Godts / ende be=
ſchaemt ghy de ghene die niet en hebben ? Wat ſal ick u ſegghen?
Sal ick u prijſen? In deſen en prijſe ick [u] niet. Want ick heb=
be/ van den Heere ontfangen 't gene ick oock u over gegeven heb=
be / [k] dat de Heere Jeſus / in den nacht in welcken hy verraden k Matt.26. 26.
wierdt / het broodt nam: Ende als hy ghedanckt hadde / brack Mar.14.22.
hy 't / ende ſeyde / Nemet Etet : dat is mijn lichaem/ dat voor u Luc.22.19.
ghebroken wordt : doet dat tot mijner gedachteniſſe: Deſgelijcx
[nam] hy oock den drinck-beker nae het eten des Avondtmaels/
ende ſeyde/ Deſe Drinck-beker is het Nieuwe Teſtament in mij=
nen bloede. Doet dat ſoo dickwils als ghy [dien] ſult drincken/
tot mijner gedachteniſſe. Want ſoo dickwils als ghy dit broot
ſult eten/ ende deſen drinck-beker ſult drincken / ſoo verkondight
den doodt des Heeren/ [l] tot dat hy komt. So dan wie onweer= l Acto.1.11.
delick dit broot eet / ofte den drinck-beker des Heeren drinckt / die m Num.9. 10.13.
ſal ſchuldigh zijn aen het lichaem ende bloedt des Heeren. Joan.6.51. 63.64.
[n] Maer de menſche beproeve hem ſelven / ende ete alſoo van ende 13.27.
het broodt / ende drincke van den drinck-beker. Want die on= 1. Cor.10.21.
weerdichlick eet ende drinckt / die eet ende drinckt hem ſelven een n 2.Cor.13. 5.
oordeel / niet onderſcheydende het lichaem des Heeren.
Daerom zijn onder u vele ſwacke ende krancke / ende vele ſla=
pen. [o] Want indien wy ons ſelven oordeelden / ſoo en ſou= o Pſal.32.5.
den wy niet geoordeelt worden. Maer als wy geoordeelt wor= Prov.18.17.
den/ ſo worden wy van den Heere getuchtight / op dat wy met de
werelt niet en ſouden veroordeelt worden. So dan / mijne broe=
ders / als ghy te ſamen komt om te eten / verwacht malkanderen.
Doch ſo yemandt hongert/ dat hy te huys ete / op dat ghy niet
tot een oordeel te ſamen en komt. De overige dinghen nu ſal ick
ordineren als ick ſal ghekomen zijn.

Het xij. Capittel.

1 D. Apoſtel beſtraft voorders de oneenigheydt onder de Corintheren ontſtaen uyt de verſcheyden=
yt der gheeſtelicke gaven / ende der kerckelijcke bedieningen/ ende leert dat ſy om de ſelve haer niet en
oeten verhooveerdighen/ ofte andere verachten/ overmits ſy te voren alle Heydenen zijn geweeſt/ ende
H. Geeſt haer deſelve verleent heeft. 4 Dat deſelve Gheeſt deſe gaven in d'eene min in d'andere
eer verſcheydelick werckt nae ſijn believen / ten eynde dat 'ſe tot ghemeyn ghebruyck ende nut van de
ntſche Ghemeynte beſtedet worden: welcke gaven hy tot neghen toe verhaelt. 12 Dit verklaert hy
or een gelijckeniſſe van de verſcheydene leden eenes lichaems/ waer mede hy leert/ dat oock de gering=
gaven hare nuttichejt ende noodwendicheyt hebben/ ende dat daerom de gene die de treflickſte gaven
bben ontfanghen / niet en moeten verachten de ghene die mindere hebben. 25 Maer dat een yeder
ne gaven beſteden moet tot dienſt van andere/ ende van het geheel lichaem der Ghemeynte. 28 Dat
odt/ ghelijck de gaven/ alſo oock de bedieninghen in de Gemeynte niet eenerley/ noch even weerdigh/
heeft beſtelt. 31 Doch dat een yeder evenwel ſtaen moet nae de beſte gaven.

Ende

ENde van de gheestelicke [gaven] / broeders en wil ick niet dat
ghy onwetende zijt. Ghy weet dat ghy Heydenen waert/ 2
tot de stomme afgoden henen ghetrocken / nae dat ghy gheleydet
a Marc.9.39. wiert. Daerom maecke ick u bekent / [a] dat niemandt die door 3
den Gheest Godts spreeckt / Jesum een vervloeckinge en noemt:
b Joan.13.13. 1.Cor.8.6 ende niemandt en kan segghen Jesum den [b] Heere [te zijn] / dan
c Rom.12.6 1.Pet.4.10. door den heylighen Geest. [c] Ende daer is verscheydenheyt der 4
gaven / doch het is deselve Gheest: Ende daer is verscheyden- 5
heyt der bedieninghen / ende het is deselve Heere: Ende daer is
verscheydenheydt der werckinghen/ doch het is deselve Godt/ die
alle in allen werckt. Maer een yegelick wordt de openbaringe
des Geests ghegheven tot het gene dat oorbaer is. Want desen
wort door den Geest gegeven het woort der wijsheyt / ende eenen
anderen het woort der kennisse / door den selven Gheest: Ende
eenen anderen het geloove/ door den selven Geest: ende eenen an-
deren de gaven der ghesontmakinghen/ door den selven Gheest
Ende eenen anderen de werckinghen der krachten: ende eenen
anderen prophetie: ende eenen anderen onderscheydingen der gee-
sten: ende eenen anderen menigherley talen: ende eenen anderen
d Rom.12.6. Ephes.4.7. uytlegginghe der talen. Doch dese dinghen alle [d] werckt de een
ende deselve Gheest/ [e] deelende een yegelick in 't bysonder ghelijc-
e 1.Cor.7.7. 2.Cor.10.13. kerwijs hy wilt. [f] Want gelijck het lichaem een is/ende vele le-
f Ro.12.4.5. Ephe.4.16. den heeft/ende alle de leden van dit een lichaem/vele zijnde/ [maer]
een lichaem en zijn/ also oock Christus. Want oock wy alle zijn
g Gal.3.28. door eenen Geest tot een lichaem gedoopt/ [g] het zy Joden / het zy
Griecken/het zy dienst-knechten/het zy vrye: ende wy zijn alle to
eenen Geest gedrenckt. Want oock het lichaem niet en is een lit
maer vele [leden]. Indien de voet seyde / Dewijle ick de hand
niet en ben / soo en ben ick van het lichaem niet: Is die daerom
niet van het lichaem? Ende indien de ore seyde/ Dewijle ick de
ooge niet en ben/ so en ben ick van het lichaem niet: Is 'se daerom
niet van het lichaem? Ware het geheele lichaem de ooge / waer
[soude] het ghehoor [zijn]? Ware het gheheele [lichaem] ghe-
hoor / waer [soude] de reuck [zijn]? Maer nu heeft Godt de
leden gheset/ een yeghelick van deselve in het lichaem/ ghelijck hy
ghewilt heeft. Waren 'se alle [maer] een lidt / waer [soude] het
lichaem [zijn]? Maer nu zijnder wel vele leden / doch [maer]
een

een lichaem. Ende de ooge en kan niet seggen tot de handt/Ick
en hebbe u niet van noode : of wederom het hooft tot de voeten/
Ick en hebbe u niet van noode. Ja veel eer/ de leden/ die [ons]
dunckende de swackste des lichaems te zijn / die zijn noodigh:
Ende die ons duncken de minst eerlicke [leden] des lichaems
te zijn / deselve doen wy overvloediger eere aen : ende onse oncier-
licke [leden] hebben overvloediger vercieringe. Doch onse cier-
licke en hebben 't niet van noode : maer Godt heeft het lichaem
[also] te samen ghevoeght/gevende overvloediger eere aen 't gene
[deselve] gebreck heeft: Op dat geen tweedracht in het lichaem
en zy / maer de leden voor malkanderen ghelijcke sorghe souden
draghen. Ende het zy dat een lidt lijdt / soo lijden alle de leden
mede: 't zy dat een lidt verheerlickt wordt/ soo verblijden haer al-
le de leden mede. [h] Ende ghy-lieden zijt het lichaem Christi/ en- h Rom. 12. 5
de leden in't bysonder. Ende Godt heeft'er sommige inde Ge- Ephes. 1. 23. ende 4. 12
meynte gestelt / [i] ten eersten Apostelen / [k] ten tweeden Propheten/ ende 5. 23. Col. 1. 24.
ten derden Leeraers/ daer nae Krachten/ daer nae Gaven der ge- i Ephe. 4. 11
sont-makinghen/ Behulpsels/ Regeringhen/ menigerley Talen. k Ephe. 2. 20
Zijn'se alle Apostelen ? Zijn'se alle Propheten ? Zijnse alle
Leeraers? Zijn'se alle Krachten ? Hebben'se alle gaven der ge-
sont-makinghen ? Spreken'se alle met [menigherley] talen ?
Zijn'se alle uytleggers? Doch yvert nae de beste gaven. Ende
ick wijse u eenen wegh / die noch uytnemender is.

Het xiij. Capittel.

1 'T ghene d'Apostel in't laetste van't voorgaende cap. belooft hadde / doe hy den Corintheren eenen uytnemenderen wegh soude wijsen / dat doet hy in dit cap. leerende dat de liefde de voornaemste gabe is daer de Christenen moeten nae staen / 't welck hy bewijst door verghelijckinghe van andere groote gaven / als daer zijn verscheydene talen/ prophecie/ wetenschap/ mirakelen te doen / den armen mildelick by te staen/ ende kloeckmoedelick om Christi name oock den doot te lijden: ende toont dat alle sulcke gaven sonder de liefde niet en zijn. 4 ende prijst de liefde van weghen hare treflicke eyghenschappen ende werckingen. 8 als oock om dat'se altijt sal dueren ende blijven daer d'andere gaven sullen ophouden. 9 dewijle sy in dit leven onvolmaeckt zijn. 10 't welck hy verklaert met de ghelijckenisse vande kennisse van een kindt ende van een volwassen man / ende van het ghesichte in eenen spiegel ende in't aengesichte selve. 13 ende eyndelick om dat de Liefde meerder ende treflicker is als Geloove ende Hope.

AL waert dat ick de talen der menschen ende der Enghelen
spreke / ende de liefde niet en hadde / so ware ick een klincken-
de metael / of luydende schelle geworden. [a] Ende al waer 't dat ick a Matth. 22.
de [gave] der prophetie hadde / ende wiste alle de verborgentheden Rom. 12. 7
ende alle de wetenschap: ende al waer 't dat ick alle het gheloove b Matt. 17. 20.
hadde / soo dat ick [b] berghen versettede/ ende de liefde niet en had- ende 21. 21 Marc. 11 23.
de/soo en ware ick niets. Ende al waer't dat ick alle mijne goe- Luc. 17. 6.
deren

deren tot onderhoudt [der armen] uyt deelde / ende al waer't dat
ick mijn lichaem over gave op dat ick verbrandt soude worden,
ende en hadde de liefde niet / soo en soude 't my gheen nutticheydt
c Pro.10.12. 1.Pet.4.8. gheven. c De liefde is lanckmoedigh / sy is goedertieren : de
liefde en is niet afgunstigh : de liefde en handelt niet lichtveerde-
lick / sy en is niet opgheblasen / Sy en handelt niet ongheschick-
d 1.Cor.10. 24. Phil.2.4. telick / d sy en soeckt haer selven niet / sy en wordt niet verbittert,
sy en denckt gheen quaet / Sy en verblijdt haer niet in de on-
e 2.Joan. vs 4. gherechticheydt / e maer sy verblijdt haer in de waerheydt :
Sy bedeckt alle dinghen / sy ghelooft alle dingen / sy hoopt alle
dinghen / sy verdraeght alle dinghen. De liefde en vergaet nim-
mermeer : maer 't zy prophetien / sy sullen te niete gedaen worden
't zy talen / sy sullen ophouden : 't zy kennisse / sy sal te niete gedaen
worden. Want wy kennen ten deele / ende wy propheteren
ten deele : Doch wanneer het volmaeckte sal ghekomen zijn
dan sal het ghene / dat ten deele is / te niete ghedaen worden.
Doe ick een kindt was / sprack ick als een kindt / was ick gesin
als een kindt : overleyde ick als een kindt : maer wanneer ick een
man geworden ben / so hebbe ick te niete gedaen 't gene eens kint
f 2.Cor.3.28 was. f Want wy sien nu door eenen spieghel in een duystere re
den / maer / alsdan [sullen wy sien] aenghesicht tot aengesicht : nu
kenne ick ten deele / maer alsdan sal ick kennen ghelijck oock ick
ghekent ben. Ende nu blijft Gheloove / Hope / [ende] Liefde
dese drie : Doch de meeste van dese is de Liefde.

Het xiiij. Capittel.

1 D'Apostel besluytende de voorgaende vermaninghe tot Liefde / leert voorders / dat de ghene die n
gheestelicke gaven staen / meest moeten staen na de gabe van propheteren / 5 Dat even-wel de gav
van vreemde talen niet en is te verachten / maer ghebruyckt moet worden met uytlegginghe der selve
7 'T welck hy bewijst met de gelijckenissen van een fluyte / cyther / ende basuyne. 10 Ende toont da
het strijdt teghen de nature / ende niet anders en is als of men tot barbaren sprake / 13 Leert voorde
datmen so moet bidden dat sulcks geschiede niet alleen met den geest / maer oock met verstant. 16 A
versins dat een die de vreemde tale niet en verstaet / niet en kan Amen seggen op sulck een gebedt. 18 be
vestight het selve met sijn eyghen exempel / 't welck hy vermaent nae te volghen. 21 Ende bewij
uyt de schrifture / dat de vreemde talen somtijts meer een straffe als een gave zijn. 23 Leert oock da
het bespottelick soude zijn / indien'se alle met vreemde talen spraken / maer stichtelick indiense alle proph
teerden. 26 Daer na stelt hy eenighe regelen / die men volgen moet in 't gebruyck der extra-ordinaris
gaven / namelijck datmen alles moet doen tot stichtinghe. 27 Als men met vreemde talen spreeckt / da
een ander dat uytlegge : 29 Dat het propheteren gheschiede by beurten. 32 Ende dat d'andere pro
pheten daer van oordeelen. 34 Dat de vrouwen in de Ghemeynte swijgen. 37 Dat dese syne ordon
nantien des Heeren gheboden zijn. 40 Eyndelick dat alles eerlick ende met orden in de Ghemeynt
moet gheschieden.

IAeght de liefde nae / ende yvert om de geestelicke [gaven] : maer
meest dat ghy meught propheteren. Want die een [vreemde]
tale spreeckt / en spreeckt / niet den menschen / maer Gode. Want

nie-

niemant en verstaet [het]/ doch met den geest spreeckt hy verbor-
gentheden. Maer die propheteert/ spreeckt den menschen stich-
tinge / ende vermaninge/ ende vertroostinge. Die een [vremde]
tale spreeckt / die sticht hem selven : maer die propheteert die sticht
de Ghemeynte. Ende ick wil [wel] dat ghy alle in [vrem-
de] talen spreeckt / maer meer dat ghy propheteert. Want die pro-
pheteert is meerder dan die [vremde] talen spreeckt/ ten zy dan dat
hy't uyt legge / op dat de Gemeynte stichtinge mach ontfangen.
Ende nu/ broeders/ indien ick tot u quame / ende sprake [vrem-
de] talen wat nuttigheyt soude ick u doen/ so ick tot u niet en spra-
ke/ ofte in openbaringhe/ ofte in kennisse/ ofte in prophetie/ ofte in
leeringe? Selfs oock de levenloose dingẽ die geluyt geven/ 't zy
fluytẽ/ 't zy cither/ so sy geẽ onderschept met [haerẽ] klanck en ge-
ven/ hoe sal bekent wordẽ 't gene gefluyt ofte op de cither gespeelt
wort? Want oock indien de basuyne een onseker geluydt geeft/
wie sal hem tot den krijgh bereyden? Alsoo oock ghy-lieden
indien ghy niet door de tale een duydelicke reden en geeft / hoe sal
verstaen worden 't gene gesproken wort? Want ghy sult zijn [als]
die in de lucht spreket. Daer zijn / na het voorvalt/ so vele soor-
ten van stemmen in de werelt / ende gheen der selver en is sonder
stemme. Indien ick dan de kracht der stemme niet en weet/
so sal ick hem die spreeckt barbarisch zijn : ende hy die spreeckt
sal by my barbarisch zijn. Alsoo oock ghy / dewijle ghy yve-
rich zijt nae gheestelicke gaven / soo soeckt dat ghy meught over-
vloedigh zijn tot stichtinge der Gemeynte. Daerom die in een
[vremde] tale spreeckt/ die bidde dat hy 't mach uytleggen.
Want indien ick in een [vremde] tale bidde / mijnen geest bidt
[wel] / maer mijn verstandt is vruchteloos. Wat ist dan? Ick
sal [wel] met den geest bidden / maer ick sal oock met den verstan-
de bidden : [a] Ick sal [wel] met den geest singen/ maer ick sal oock
met den verstande singhen. Andersins indien ghy danck segt — a Ephe. 5. 19. Col. 3. 16.
met den geest / hoe sal de ghene die de plaetse eens ongheleerden
vervult/ Amen segghen op uwe dancksegginghe ? dewijle hy niet
en weet wat ghy seght. Want ghy danckseght wel behoorlick/
maer de ander en wort niet gesticht. Ick dancke mijnen Godt
dat ick meer [vremde] talen spreke/ als ghy alle:
Maer ick wil [liever] in de Ghemeynte vijf woorden spreken

met mijn verſtandt/op dat ick oock andere mach onderwijſen/dan
b Mat. 18. 3 ende. 19. 14. Epheſ. 4. vs 14. 1. Petr. 2 vs 1/2. c Deu. 28. 49 Jeſai. 28. 11.
tien duyſendt woorden in een [vremde] tale. b Broeders/ en-
wordt geen kinderen in't verſtant: maer zijt kinderen in de booſ-
heydt/ ende wort in't verſtant volwaſſen. c In de Wet is ghe-
ſchreven/ Ick ſal door luyden van andere talen/ ende door andere
lippen tot dit volck ſpreken/ ende oock alſoo en ſullen ſy my niet
hooren ſeght de Heere. Soo dan/ de [vremde] talen zijn tot een
teecken niet den gheenen die ghelooven/ maer den ongheloovi-
ghen: ende de prophetie niet den ongheloovighen/ maer den genen
die gelooven. Indien dan de gheheele Gemeynte by een verga-
dert ware/ ende ſy alle in [vremde] talen ſpraken/ ende [eenighe]
ongeleerde ofte ongeloovige in quamen/ ſouden ſy niet ſeggen dat
ghy uytſinnich waert? Maer indien ſy alle propheteerden/ en-
de een ongeloovige/ oft ongeleerde inquame/ die wordt van allen
overtuyght/ [ende] hy wort van allen geoordeelt.
Ende alſoo worden de verborgene dinghen ſijns herten open-
baer: ende alſoo vallende op [ſijn] aengheſicht ſal hy Godt aenbid-
den/ ende verkondighen dat Godt waerlick onder u is.
Wat iſt dan/ broeders? wanneer ghy te ſamen komt/ een ye-
ghelick van u/ heeft hy eenen Pſalm/ heeft hy eene leere/ heeft hy
een [vremde] tale/ heeft hy eene openbaringe/ heeft hy eene uytleg-
ginge: laet alle dingen geſchieden tot ſtichtinge: Ende ſoo ye-
mandt een [vremde] tale ſpreeckt [dat] het door twee/ ofte ten
meeſten drie [geſchiede]/ ende by beurte: ende dat een het uytleg-
ge. Maer indien daer geen uytlegger en is dat hy ſwijge in de
Ghemeynte/ doch dat hy tot hem ſelven ſpreke/ ende tot Godt.
Ende dat twee ofte dry Propheten ſpreken/ ende dat de ande-
re oordelen. Doch indien eenen anderen die daer ſit [yet] ghe-
openbaert is dat de eerſte ſwijghe. Want ghy kondt alle d'een
na d'ander propheteren/ op dat ſy alle leeren/ ende alle getrooſt wor-
den. Ende de Geeſten der Propheten zijn den Propheten onder-
worpen. Want Godt en is geen [Godt] van verwerringe/ maer
d 1. Tim. 2. 12.
van vrede/ ghelijck in alle de Gemeynten der Heylighe.
d Dat uwe vrouwen in de Gemeynten ſwijghen: want het en
e Gen. 3. 16. Epheſ. 5. 22. Col. 3. 18. Tit. 2. 5. 1. Pet. 3. 1.
is haer niet toegelaten te ſpreken/ maer [bevolen] onderworpen te
zijn/ gelijck oock e de Wet ſeght. Ende ſo ſy yedt willen leeren
laetſe te huys hare eygen mannen vragen. Want het ſtaet leelic

5 voor de vrouwen dat sy in de Gemeynte spreken. Is het woort
Godts van u uytghegaen? Of is het tot u alleen ghekomen?
7 Indien yemant meyndt een propheet te zijn/ ofte geestelick/ die
8 erkennẽ dat 'tgene ick u schrijve des Heeren geboden zijn: Maer
9 so yemant onwetende is/ die zy onwetende. Soo dan/ broeders/
yvert om te propheteren/ ende en verhindert niet in [vremde] talen
0 te spreken. Laet alle dingen eerlick ende met orden geschieden.

Het xv. Capittel.

1 De Apostel bewijst de waerheydt van de opstandinge der dooden met vele vaste redenen/ waer va de eerste ghenomen is van de opstandinge Christi, welcke hy bevestight uyt de somma sijner leere die hy nae de Schriften haer hadde voor-gestelt. 4 Ende uyt de getuygenissen van Petrus/ 6 Van meer als vijf hondert broeders. 7 Van Jacobus/ ende van alle de Apostelen. 8 ende van hem selven. 13 Besluyt/ dat anders Christus oock niet en soude opghewreckt zijn. 14 Het welck hy bewijst onghe-rijmt te zijn/ alsoo daer mede souden te niete ghemaeckt worden hare ghetuyghenissen/ de gronden des Christelicken geloofs/ ende de hope der Christenen. 21 Leert dat Christus is de ghene die de doode sal opwecken/ ende dat het geschieden sal in sijne toekomste/ als hy alle sijne vyanden sal te niete doen/ ende alles Gode onderworpen. 29 Dat oock anders te vergheefs de doop ghebruyckt wort voor de doode. 30 dat de geloovige/ als oock hy mede/ te vergeefs soo veel prijckels souden uytstaen: ende dat de Epicuristen souden recht hebben. 35 Daer nae leert hy dat de geloovige doode opstaen sullen met deselve lichamen/ doch met andere geestelicke hoedanigheden/ als onverderflickheyt/ heerlickheyt/ onsterflickheyt. 47 ende dat de geloovige lichamen sullen hebben niet gelijck Adam hadde/ maer gelijck Christus de Heere nu heeft. 51 Openbaerdt oock eene verborgentheyt/ dat de ghene die in de toekomste Christi leven niet en sullen sterven/ maer verandert worden. 54 ende dat alsdan de doot sal verslonden worden: waer over hy een triumph-liet singht/ ende Godt danckt. 58 met een vermaninge aen de Corintheren dat'se willen in den gheloove standvastigh blijven.

Voorts/ broeders/ ick maecke u bekendt het Euangelium/ a Gal. 1. 1
[a] dat ick u verkondight hebbe/ het welck ghy oock aenghe- b Rom. 1.
nomen hebt/ in t' welck ghy oock staet. [b] Door het welck ghy 1. Cori. 1. 2
oock salich wordt indien ghy het behout op sodanighe wijse/ als c Jesa. 53.
ick het u verkondight hebbe: ten sy dan dat ghy te vergeefs ghe- Dani. 9. 2
looft hebt. Want ick hebbe u lieden ten eersten overghegheven 26.
't gene ick oock ontfangen hebbe/ [c] dat Christus gestorven is voor 1. Corint. 5
onse sonden/ nae de Schriften: Eñ dat hy is [d] begraven/ eñ dat 1. Pet. 2. 2
hy is [e] opgeweckt ten derden dage/ na de Schriften: Ende dat d Psa. 16. 1
hy is van Cephas [f] gesien/ [g] daer na van de twaelve. Daer nae Jesai. 53. 9
is hy gesien van meer dan vijf hondert broederen op eenmael/ van Jone 1. 17
welcke het meerder-[deel] noch overich is/ ende sommige oock zijn Mat. 12.
ontslapen. Daer nae is hy gesien van Jacobo/ daer nae van alle e Psa. 16.
de Apostelen. Eñ ten laetsten van allen is hy oock [h] van my/ als Jesai. 53. 8
van een ontijdigh geboren/ gesien. Want ick ben [i] de minste van Matth. 12. 40.
de Apostelen die niet weerdigh en ben een Apostel genaemt te wor- f Luc. 24.
den/ [k] daerom dat ick de Ghemeynte Godts vervolght hebbe. Acto. 10.
Doch door de genade Godts ben ick dat ick ben: ende sijne ge- g Joan. 19.
nade die [aen] my [bewesen is]/ en is niet ydel gheweest/ [l] maer h Actor. 9
17. ende 22. 11. 1. Cor. 9. 2. Cori. 2 i Ephes. k Actor. 8 ende 9. 1. ende 22. 4 ende 26. 9 Galat. 1 1. Tim. 1 l 2. Cori. 11. 23. ende 12. 1

ick hebbe overvloediger gearbeyt/dan sy alle : doch niet ick/ maer
de genadeGods die met my is. Het zy dan ick/ het zy sy-lieden/ 1
also prediken wy/ ende also hebt ghy gelooft. Indien nu Chri= 1
stus ghepredickt wort / dat hy uyt den dooden opgeweckt is / hoe
seggen sommige onder u datter gheen opstandinge der dooden en
is? Ende indien daer gheen opstandinge der dooden en is/ so en 1
is Christus oock niet op-gheweckt. Ende indien Christus niet 1
op-gheweckt en is/ soo is dan onse predikinghe ydel / ende ydel is
oock uw' gheloove. Ende soo worden wy oock bevonden val= 1
sche ghetuyghen Godts : Want wy hebben van Godt getuycht/
dat hy Christum op-gheweckt heeft : dien hy niet en heeft op-ge=
weckt/ so namelick de doode niet op-geweckt en worden. Want 1
indien de doode niet op-gheweckt en worden/soo en is oock Chri=
stus niet op-geweckt. Ende indien Christus niet op-gheweckt 1
en is/so is uw' gheloove te vergeefs/ so zijt ghy noch in uwe son=
den. Soo zijn dan oock verloren / die in Christo ontslapen zijn. 1
Indien wy alleenlick in dit leven op Christum zijn hopende/ 1
1.Pet.1.3 Coloss.1. so zijn wy de ellendighste van alle menschen. Maer nu/ m Chri= 2
stus is op-gheweckt uyt den dooden: [ende] is n de eerstelingh ge=
..c.1.5. ..en.2.17. worden der ghene die ontslapen zijn. Want dewijle o de doodt 2
o 3.6. ..al.5.12/ door eenen mensche is / so is oock de opstandinge der dooden door
..nde6.23. eenen mensche. Want gelijckse alle in Adam sterven / alsoo sul= 2
len'se oock in Christo alle levendich ghemaeckt worden.
Maer een yegelick in sijn orden : de eerstelingh Christus/ daer 2
na die Christi zijn / in sijne toecomste. Daer nae sal het eynde 2
zijn/wanneer hy het Coninckrijck Gode ende den Vader sal over-
Corint.2 gegeven hebben : p wanneer hy sal te niete ghedaen hebben alle
..al.110.1 heerschappie / ende alle macht / ende kracht. q Want hy moet 2
..2.2.34. ..ef. 1.20. als Coninck heerschen tot dat hy alle de vyanden onder sijne voe=
..3.1. ten sal geleght hebben. De laetste vyandt / die te niete ghedaen 2
..2.1.13. 10.12. wordt is de doodt. r Want hy heeft alle dinghen sijnen voeten 2
..al.8.7. ..tth. 11. onderworpen. Doch wanneer hy seght/dat [hem] alle dingen on=
..de 2. derworpen zijn / soo is't openbaer / dat hy uyt-genomen wort die
..ef.1.22. 2.8. hem alle dinghen onderworpen heeft. Ende wanneer hem alle 2
dingen sullen onderworpen zijn / dan sal oock de Sone selve on=
derworpen worden dien die hem alle dinghen onderworpen heeft/
op dat Godt zy alles in allen. Anders / wat sullen sy doen die 2
door

voor de doode gedoopt worden / indien de doode gantschelick niet
opghewect en worden? waerom worden sy voor de doode oock
ghedoopt? Waerom zijn oock wy alle uyre in perijkel?
1 Ick sterve alle daghe / ['t welck ick betuyghe] by onsen roem
2 dien ick hebbe in Christo Iesu onsen Heere. Soo ick nae den
mensche / tegen de beesten gevochten hebbe te Ephesen/ wat nut-
tichept is't my indien de doode niet op-geweckt en worden? f Laet f Jes.22.13.
3 ons eten ende drincken: want morghen sterven wy. En dwaelt ende 56.12.
niet. Quade 't samen-sprekingen verderven goede zedē. Waeckt
op rechtveerdelick / ende en sondight niet Want sommige en heb-
ben de kennisse Godts niet. Ick segge 't u tot schaemte. Maer/
sal yemant seggen/ t Hoe sullen de doode op-geweckt worden? Eñ
met hoedanich een lichaem sullen sy komen? Ghy dwaes/ v 't ge- t Ezech.37.3
ne ghy zaeyt en wordt niet levendich / ten zy dat het ghestorven v Joan.12.
zy. Ende 't gene ghy zaeyt/[daer van] en zaeyt ghy het lichaem 24.
niet dat worden sal/ maer een bloot graen / nae het voor-valt/ van
tarwe / ofte van eenich der andere [granen]. Maer Godt geeft
het selve een lichaem/ gelijck hy wil/ ende een yegelick zaet sijn ey-
ghen lichaem. Alle vleesch en is niet het selve vleesch: maer een
ander is het vleesch der menschen / ende een ander is 't vleesch der
beesten / ende een ander der visschen/ ende een ander der vo-
gelen. Ende daer zijn hemelsche lichaemen ende daer zijn aerdt-
sche lichamen: maer een andere is de heerlickheyt der hemelsche/
ende een andere der aertsche. Een andere is de heerlickheyt der
Sonne/ eñ een andere is de heerlickheyt der Mane/ eñ een andere
is de heerlickheydt der sterre: want de [eene] sterre verschilt in
heerlickheydt van de [andere] sterre. x Also sal oock de opstan-
dinghe der dooden zijn. Het [lichaem] wordt ghezaeyt in verder- x Dan.12.
velickheydt/ het wordt op-gheweckt in onverdervelickheydt. Matth.1
Het wort ghezaeyt in oneere / het wort op-geweckt in heerlick- 43.
heydt. Het wordt gezaeyt in swackheyt / het wordt op-gheweckt
in kracht. Een natuerlick lichaem wort'er gezaeyt / een geeste-
lick lichaem wort'er op-gheweckt. Daer is een natuerlick lic-
haem / ende daer is een geestelick lichaem. Also isser oock ghe-
schreven / y De eerste mensche Adam is gheworden tot een leven-
dige ziele: De laetste Adam tot eenen levendich-makenden geest. y Gene.2.7
Doch het geestelicke en is niet eerst/ maer het natuerlicke/ daer

nae

nae het geestelicke. De eerste mensche is uyt de aerde aerdtsch:
de tweede mensche is de Heere uyt den Hemel. Hoedanich de
aerdtsche [is]/ soodanige zijn oock de aertsche: ende hoedanich de
z 2.Corinth. 4.11. hemelsche [is]/ sodanige zijn oock de hemelsche. En[z] gelijcker-
wijs wy het beelt des aerdtschẽ gedragen hebben/ [also] sullen wy
oock het beelt des hemelschen dragen. Doch dit segge ick/ broe-
a Joan.1.13 ders/[a] dat vleesch ende bloet het Coninckrijcke Godts niet be-er-
ven en konnen / noch de verderflickheydt en be-erft de onverderf-
b 1.Thess. 4.16. lickheyt niet. Siet ick segge u eene verborgentheyt/[b] Wy en sul-
len wel niet alle ontslapen/ maer wy sullen alle verandert worden:
c Matth. 24.31. 1.Thess.4. 16. In een punct des [tijts]/ in eenen oogenblick/ met[c] de laetste ba-
suyne: want de basuyne sal slaen/ eñ de doode sullẽ onverdervelick
opgeweckt worden / eñ wy sullen verandert worden. Want die
verdervelicke moet onverdervelickheydt aendoen/ ende dit sterve-
d 2.Corint. 5.4. licke [moet][d] onstervelickheyt aendoen. Ende wanneer dit ver-
dervelicke sal onverdervelickheydt aenghedaen hebben / ende dit
stervelicke sal onstervelickheyt aenghedaen hebben/ alsdan sal het
e Jes.25.8. Ose.13.14. Hebr.2.v.14 woordt gheschieden dat gheschreven is/ [e] De doodt is verslonden
tot overwinninghe. Doodt waer is uwen prickel? Helle/ waer
is uwe overwinninge? De prickel nu des doots is de sonde/ en-
f 1.Joa.5.5. de de kracht der sonde is de Wet. [f] Maer Gode zy danck / die
ons de overwinninge gheeft door onsen Heere Jesum Christum.
So dan/ mijne geliefde broeders/ zijt standtvastich/ onbeweech-
lick/ altijdt overvloedigh zijnde in het werck des Heeren / als die
wetet dat uwen arbeydt niet ydel en is in den Heere.

Het xvj. Capittel.

1 D'Apostel vermaent de Gemeynte van Corinthen/ datse nae het exempel der Gemeynten van Galatien een collecte wil doen voor de arme geloovige binnen Jerusalem. 2 Wijst haer aen hoe de selve op den eersten dach der weke kan bequamelick gedaen worden. 3 ende door wien derwaerts gesonden/ oock selve sijnen dienst daer toe aenbiedende. 5 Belooft dat hy door Macedonien tot haer komen sal/ ende eenen tijdt lanck by haer blijven. 8 Geeft reden waerom hy tot Ephesen noch tot Pinghsteren moet blijven. 10 Vermaent haer datse Timotheum beleefdelick ontfangen ende laten vertrecken/ ende datse ten besten nemen dat Apollos sijne komste wat uytstelt. 13 Doet daer by een alghemeyne vermaninghe tot standtvastigheyt in't geloove ende liefde. 15 ende in het bysonder datse het huysghesin van Stephenas in achtinge nemen/ also hy met Fortunatus ende Achaicus hem seer verquickt hebben. 19 Groet de Gemeynte van Corinthen van wegen de Ghemeynten van Asien/ eñ bysonder van Aquila ende Priscilla. 21 ende groetse oock selve met sijn eygen hant. 22 Verkondigt allen/ die Christum niet recht lief en hebben den vloeck. 23 Wenscht dẽ geloovigẽ de genade Godes/ eñ belooft haer sijne liefde.

Aengaende nu de versamelinge die voor de heylige [ghescheit] 1
gelijck als ick den Ghemeynten in Galatia verordineert heb-
a Actor. 11. 29. 2.Cor.8.4. Rom.9.1. be/ doet oock ghy alsoo. [a] Op elcken eersten [dagh] der weecke/ 2
legge een yegelick van u [yet] by hem selven wech/ vergaderende
eenen

eenen schat/nae dat hy welvaren verkreghen heeft/ op dat de ver-
samelingen alsdan niet [eerst] en gescheiden/ wanneer ick gheko-
3 men sal zijn. Ende wanneer ick daer sal gekomen zijn/ die ghy
sult bequaem achten door brieven / de selve sal ick senden om uwe
4 gave na Jerusalem over te dragen. Eñ indien het [de moeyte]
weerdigh mochte zijn dat ick oock [selve] reysen soude / soo sullen
5 sy met my reysen. Doch [b] ick sal tot u komẽ wanneer ick Ma- b 2. Corint. 1.
cedonien sal doorgegaen hebben/ (Want ick sal door Macedonien 15.
6 gaen.) Ende ick sal mogelick by u blijven/ ofte oock overwinte-
ren/ op dat ghy my mooght gheleyden waer ick sal henen reysen.
7 Want ick en wil u nu niet sien in't voor-by gaen / maer ick ho-
pe eenigen tijdt by u te blijven/ indien 't de Heere sal toe-laten.
8 Maer ick sal te Ephesen blijven tot den Pinckster [dagh].
9 Want my is een groote ende krachtighe deure ghtopent / ende
10 daer zijn vele tegenstanders. So nu Timotheus komt/ siet dat
hy buyten vreese by u zy : want hy werckt het werck des Heeren
11 ghelijck als ick. Dat hem dan niemant en verachte : maer ghe-
leydt hem in vrede / op dat hy tot my kome : want ick verwachte
12 hem met de broederen. Ende wat aengaet Apollos den broe-
der / ick hebbe hem seer gebeden dat hy met de broederen tot u ko-
men soude : maer het en was gantschelick [sijnen] wille niet / dat
hy nu soude komen : doch hy sal komen wanneer het hem wel ge-
13 legen sal zijn. Waeckt/ staet in het gheloove/ houdt u manlick/
14 zijt sterck: Dat alle uwe dingen in der liefde ghescheiden.
15 Ende ick bidde u / broeders / ghy kent het huys van Stepha-
nas / dat het is de eerstelingh van Achaja / ende [dat] sy haer sel-
16 ven den heyligen ten dienste hebben geschickt/ Dat ghy oock u
den soodanighen onderwerpt / ende eenen yeghelicken die mede
17 werckt ende arbeydt. Ende ick verblijde my over de aencom-
ste van Stephanas / ende Fortunatus : ende Achaicus / want
18 dese hebben vervult 't gene [my] aen u ontbrack. Want sy heb-
ben mijnen gheest verquickt / ende [oock] den uwen. Erkendt
19 dan de soodanige. U groeten de Gemeynten van Asia. U groe-
ten seer inden Heere/ Aquila ende Priscilla/ met de Ghemeynte die
20 tot haren huyse is. U groeten alle de broeders : [c] Groetet mal- c Rom. 16.
21 kanderen met eenen heyligen kus. De groetenisse met mijne vs. 16.
22 handt / Pauli. Indien yemandt den Heere Jesum Christum 2. Cor. 13. 1
1. The. 5. 2
1. Pet. 1. 1

niet lief en heeft / die zy een vervloeckinghe / Maranatha.
De ghenade des Heeren Jeſu Chriſti zy met u. 2
Mijn liefde zy met u allen in Chriſto Jeſu. Amen. 2

De eerſte Sendt-brief aen die van Corinthen, is gheſchreven van Philippus, ende [*ghesonden*] door Stephanus ende Fortunatus; ende Achaicus, ende Timotheus.

Eynde van den eerſten Sendt-brief Pauli *aen die van Corinthen.*

De Tweede

Sendt-brief des Apoſtels Pauli

Aen die van

CORINTHEN.

Het Eerſte Capittel.

1 Nae 't ghewoonlick opſchrift des Sendt-briefs / 3 danckt Paulus Godt voor de vertrooſtingen die hy in alle verdruckinghen door Chriſtum, anderen tot een exempel / ontfinck. 8 ende komt daer nae tot het verhael van de groote vervolginghe die hem in Aſien was overghekomen. 10 Uyt welcke hy nochtans was verloſt door hare gheveden. 12 Betuyght dat hy oprechtelick in de werelt / maer meeſt onder haer hadde verkeert. 15 ende dat hy oock oprechtelick voorgenomen hadde weder tot haer over te komen. 17 Hoewel 't ſelve noch niet geſchiet en was. 18 Niet om dat ſijn woordt was Jae ende Neen. 20 Daer alle beloften Godts in Chriſto Jae ende ſeker zijn. 21 ende door den Heyligen Geeſt in ons beveſticht. 23 Maer betuyght met eenen eedt / dat hy ſijne komſte tot haer noch uytgheſtelt hadde om haer te ſparen.

PAULUS een Apoſtel Jeſu Chriſti / door den
Philip. 1. 1. wille Godts / ende [a] Timotheus de broeder /
aen de Gemeynte Godts die te Corinthen is /
met alle de heylige die in geheel Achaja zijn.
[b] Genade zy u ende vrede van Godt onſen
Rom. 1. 7. 1. Cori. 1. 3. Ephes. 1. 2. 1. Petr. 1. 2. Ephes. 1. 3 1. Petr. 1. 3. 2. Corint. 6. Vader / ende den Heere Jeſu Chriſto. [c] Ge-
looft zy de Godt eñ Vader onſes Heeren Je-
ſu Chriſti / de Vader der barmhertichheden / eñ
de Godt aller vertrooſtinge: [d] Die ons vertrooſt in alle onſe ver-
druckinge / op dat wy ſouden konnen vertrooſten de gene die in al-
lerley verdruckinge zijn / door de vertrooſtinge met welcke wy ſel-
ve van Godt vertrooſt worden. [e] Want gelijck het lijden Chri-
Pſal. 34. 20 ende 94. 19. ſti overvloedigh is in ons / alſo oock door Chriſtum onſe vertroo-
ſtinge overvloedich. Doch 't zy dat wy verdruckt worden / [het
Corint. 4. is] tot uwe vertrooſtinge ende ſalicheyt / [f] die gewrocht wort in de
lijt-

lijtsaemheydt des selven lijdens/ 't welck wy oock lijden: 't zy dat
wy vertroost worden/ [het is] tot uwe vertroostinge en salicheyt:
7 Ende onse hope van u is vast/ als die weten dat ghelijck ghy
ghemeynschap hebt aen het lijden/ [ghy] oock alsoo [ghemeyn-
8 schap hebbet] aen de vertroostinghe. Want wy en willen niet/
broeders/ dat ghy onwetende zijt van onse verdruckinghe/ g die g Actor.19 23/etc.
ons in Asia over-gekomen is dat wy uyt nemende seer beswaert
zijn geweest boven [onse] macht/ alsoo dat wy seer in twijfel wa-
9 ren oock van het leven. Ja wy hadden al selve in ons selven
het vonnis des doodts/ h op dat wy niet op ons selven vertrou- h Jerem.1 5/7.
wen en souden/ maer op Godt die de doode verweckt:
10 i Die ons uyt soo grooten doodt verlost heeft/ ende [noch] ver- i 1.Cor.15 31.
lost: op welcken wy hopen/ dat hy [ons] oock noch verlossen sal:
11 k Also ghy-lieden oock mede arbeydt [voor ons] door den ghe- k Rom.1 30.
bede/ l op dat over de gave/door vele persoonen aen ons te weghe- Philip.1.1
ghebracht/ [oock] voor ons danck-segginghe door velen gedaen l 2.Cor.4.
12 worde. Want onsen roem is dese/ [namelick] het getuygenisse
onser conscientie/ dat wy in eenvoudicheydt ende oprechticheydt
Godts/ niet in vleeschlicke wijsheydt/ maer in de genade Godts
inde werelt verkeert hebben/ ende allermeest by u-lieden.
13 Want wy en schrijven u gheene andere dinghen dan die ghy
kennet/ ofte oock erkennet: ende ick hope dat ghy 'se oock tot
den eynde toe erkennen sult: Gelijckerwijs ghy oock ten deele m Philip. 16.
ons erkent hebt/ dat wy uwen roem zijn/ m gelijck ghy oock den 1.The.2.1
onsen zijt in den dach des Heeren Jesu. n Ende op dit betrou- n 1.Corin 16.5.
wen wilde ick te voren tot u komen/ op dat ghy een tweede ghe-
nade soudt hebben: Ende door uwe [stadt] na Macedonien
gaen/ ende wederom van Macedonien tot u komen/ ende van u-
17 lieden nae Judea geleydt worden. Als ick dan dit voorgheno-
men hebbe/ hebbe ick oock lichtveerdicheyt gebruyckt? ofte neme
ick het nae den vleesche voor/ 't gene ick voorneme/ op dat by my
soude wesen Jae jae/ en Neen neen? Doch Godt is getrouwe/
dat ons' woort 't welck tot u [is geschiet]/ o niet en is geweest Jae o Matth 37.
ende Neen. Want de Sone Godts Jesus Christus/ die onder Jac.5.12.
u door ons is gepredickt/ [namelick] door my/ ende Silvanum/
ende Timotheum/ en was niet Jae ende Neen/ maer is geweest
20 Jae in hem. Want so vele beloften Godts als'er zijn die zijn

in hem Jae/ ende zijn in hem Amen/ Gode tot heerlickheydt door
ons. Maer die ons met u bevestight in Christo/ ende die ons
gesalft heeft/ is Godt: p Die ons oock heeft verzegelt/ ende het
onder-pandt des Geests in onse herten ghegheven. q Doch ick
aenroepe Godt tot een getuyghe over mijne ziele / dat ick om u te
sparen noch tot Corinthen niet en ben gekomen. r Niet dat wy
heerschappie voeren over uw' geloove / maer wy zijn mede-werc-
kers uwer blijtschap: want ghy staet door het geloove.

p Rom 8.16. 2. Cor.5.5. Ephes. 1.13. ende 4.30. q Rom. 1.9. ende 9.1. 2.Cor.11.31 Galat.1.20. Philip.1.8. 1.Thess.2.5. 1.Tim.5.21. 2. Tim. 4.1. r 1.Pet.5.3.

Het ij. Capittel.

1 D'Apostel gaet voort in het verklaren van de redenen / waerom hy tot noch toe niet en was gekomen / namelick op dat hy niet met droefheydt / maer met blijdtschap by haer wilde zijn. 4 Betuyght dat't gene hy te voren van den bloed-schender tot haer geschreven hadde/met tranen/ende door liefde tot haer was geschiet. 6 Beveelt haer / dat sy den selven van wegen sijn leedt-wesen nu weder sullen aennemen ende vertroosten / op dat hy door te groote droefheydt in geen wan-hope en verValle. 12 Verhaelt voorder hoe hy het Euangelium tot Troas alleen hadde ghepredickt / ende daer na in Macedonien. 14 ende betuyght dat sijne predikinge al-om Gode een aengename reuck is / so in de gene die behouden worden/als in de gene die verloren gaen. 17 dewijle hy 't selve al-om oprechtelijck voorstelt.

MAer ick hebbe dit by my selven voorghenomen / dat ick niet
wederom in droefheyt tot u komen en soude. Want indien
ick u-liedẽ bedroeve/wie is't doch die my sal vrolick maken/dan de
gene die van my bedroeft is geworden? Ende dit selve hebbe ick
u gheschreven/ op dat ick[daer] komende niet en soude droefheydt
a 1.Cor.8.22. Galat.5.10. hebben van de gene van welcke ick moest verblijdet worden/ a ver-
trouwende van u alle dat mijne blijdtschap uwer aller[blijdt-
schap] is. Want ick hebbe u lieden uyt vele verdruckinghe/en-
de benauthevdt des herten / met vele tranen geschreven / niet op
dat ghy soudt bedroeft worden / maer op dat ghy de liefde soudt
verstaen / die ick overvloedelijck tot u hebbe. Doch indien ye-
mant bedroeft heeft / die en heeft niet my bedroeft/maer ten deele
b 1.Corinth. 5. (op dat ick [hem] niet en besware) u-lieden alle. b Den sodani-
ghen is dese bestraffinge genoech / die van velen [gheschiet is].
Also dat ghy daerentegen [hem] liever [moet] vergeven / ende
vertroosten/ op dat de soodanige door al te overvloedige droefheyt
niet eenighsins en worde verslonden. Daerom bidde ick u dat
ghy de liefde aen hem bevestight. Want daer toe hebbe ick oock
gheschreven/ op dat ick uwe beproevinge mochte verstaen/ of ghy
in alles gehoorsaem zijt. Dien ghy nu yet vergeeft / [dien ver-
geve] ick oock : want so ick oock yet vergeven hebbe/dien ick ver-
geven hebbe[hebbe ick't vergeven] om uwent wille/voor het aen-
ghesichte Christi / op dat de Satan over ons gheen voordeel en
krijge.

1 krijghe. Want ſijne ghedachten en zijn ons niet onbekent.
2 Voorts [c] als ick tot Troas quam om het Euangelium Chri- [c] Actor. 16, 8.
ſti/ [te prediken]/ ende als my een deure geopent was in den Hee-
re/ ſo en hebbe ick geen ruſte gehadt voor mijnen geeſt/ om dat ick
Titum mijnen broeder niet en vondt: Maer af-ſcheyt van haer
ghenomen hebbende/ vertrock ick na Macedonien.
Ende Gode zy danck / die ons alle tijdt doet triumpheren in
Chriſto / [d] eñ den reuck ſijner kenniſſe door ons openbaer maeckt [d] Col. 1, 27.
in alle plaetſen. Want wy zijn Gode eenen goeden reuck Chri-
ſti/ in de gene die ſalich worden/ ende in de gene die verloren gaen.
[e] Den deſen wel eenen reuck des doots ter doot: maer den ghe- [e] Luc. 2, 34.
nen eenen reuck des levens ten leven. Ende wie is tot deſe dingen
bequaem? Want wy en draghen niet/ gelijck vele / het woordt
Godts te koop/ maer als uyt oprechtigheydt/ maer als uyt Gode/
in de tegenwoordigheydt Godts/ ſpreken wy het in Chriſto.

Het iij. Capittel.

1 D'Apoſtel gheeft reden waerom hy den dienſt des Euangeliums in 't eynde van 't voorgaende cap. ſoo hooghe hadde verheven/ ende beroept hem eerſt op de bevindinge van de Corintheren ſelve/ die door deſen ſijnen dienſt tot Chriſtum bekeert waren. 5 Doet daer by dat deſe kracht niet uyt hem / maer uyt Godt was. 6 Bewijſt het ſelve voorders door eene vergelijckinge van den dienſt Moſes/ dien hy een doodende letter in ſteenen tafelen gedruckt / ende eene bedieninge der verdoemeniſſe noemt / die niet en blijſt: ende van den dienſt der Apoſtelen die hy eenen dienſt des Geeſts des levens / ende der recht-veerdigheyt noemt / ende altijdt blijſt. 13 Verklaert dat op het aengheſicht Moſis een deckſel lagh/ ende oock op het leſen der Wet / alſoo dat de Joden het eynde daer van niet en verſtonden. 16 Welck deckſel van haer ſal geweert worden/ als ſy tot Godt ſullen bekeert zijn. 17 Maer dat den dienſt des Nieuwen Teſtaments klaer is / ende een middel waer door de Geeſt des Heeren krachtigh is tot onſer vernieuwinghe.

[a] BEginnen wy ons ſelven wederom [u] aen te prijſen? Of be- [a] 2. Corin. 5, 12. ende 10, 8.
hoeven wy oock/ ghelijck ſommige/ brieven van voor-ſchrij-
vinghe aen u/ ofte [brieven] van voor-ſchrijvinge van u?
Ghy-lieden zijt onſen brief / geſchreven in onſe herten / bekent
ende geleſen van alle menſchen: Als die openbaer zijt ghewor-
den/ dat ghy eenen brief Chriſti zijt/ ende door onſen dienſt bereyt/
die geſchreven is niet met inckt/ maer door den Gheeſt des leven-
digen Godts / niet [b] in ſteenen tafelen / [c] maer in vleeſche tafelen [b] Exo. 24, 12. ende 34, 1.
des herten. Ende ſoodanigh een vertrouwen hebben wy door [c] Jerem. 31, 33.
Chriſtum by Godt. Niet dat wy van ons ſelve bequaem zijn Ezec. 11, 19. ende 36, 26.
yet te dencken / als uyt ons ſelven: maer [d] onſe bequaemheydt is Hebr. 8, 10.
uyt Godt: Die ons oock bequaem gemaeckt heeft [om te zijn] [d] Phil. 2, 13.
[e] dienaers [f] des Nieuwen Teſtaments/ niet der Letter/ maer des [e] 2. Corin. 5, 18.
Geeſts. Want de Letter doodt/ maer de Geeſt maeckt levendigh. [f] Hebr. 8, 6.
Ende indien de bedieninge des doodts in letteren [beſtaende]/
[g] [ende]

Exod.24. g [ende] in steenen in-gedruckt / in heerlickheyt is geweest / [h] also
2.ende.34.1 dat de kinderen Israëls het aengesicht Mosis niet en konden
Deut.10.1. Exod.34. sterck aensien / om de heerlickheydt sijns aengesichts / die te niete
0. gedaen soude worden: Hoe en sal niet veel meer de bedieninghe 8
des Geests in heerlickheyt zijn? Want indien de bedieninge 9
der verdoemenisse heerlickheyt geweest is / veel meer is de bedie-
ninge der rechtveerdigheydt overvloedig in heerlickheyt. Want 10
oock het verheerlickte en is selfs niet verheerlickt in desen deele /
ten aensien van dese uytnemende heerlijckheyt. Want indien 't 11
ghene dat te niete gedaen wordt / in heerlickheydt was / veel meer
[is] het gene dat blijft in heerlickheydt. Dewijle wy dan sodani- 12
ge hope hebben / soo gebruycken wy vele vrymoedigheyt in 't spre-
ken: Ende [en doen niet] gelijckerwijs [i] Moses / [die een deck- 13
Exo.34.35 sel op sijn aengesicht leyde / op dat de kinderē Israëls niet en sou-
Rom.10.4 Jes.6.10. Zech.12.2. den sterck sien [k] op het eynde des genen dat te niet ghedaen wort:
Matth.13. [l] Maer hare sinnen zijn verhart geworden. Want tot op [den 14
ct.28.26. om.11.8. dagh] van heden blijft het selve decksel in het lesen des Ouden
Testaments / sonder ontdeckt te worden: het welcke door Chri-
stum te niete gedaen wordt. Maer tot den huydigen [dagh] toe / 15
wanneer Moses ghelesen wordt / light een decksel op haer herte.
Mat.13. [m] Doch soo wanneer het tot den Heere sal bekeert zijn / so wordt 16
om.11.23. het decksel wech genomen. [n] De Heere nu is de Geest: ende waer 17
Cor.2.10. Joa.4.24. de Geest des Heeren is / aldaer is vryheyt. [o] Ende wy alle met 18
1.Cor.13. on-gedeckten aengesichte de heerlickheyt des Heeren [als] in ee-
Cor.5.7. nen spieghel aenschouwende / worden [nae] het selve beeldt inghe-
daente verandert / van heerlickheydt tot heerlickheyt / als van des
Heeren Gheest.

Het iiij. Capittel.

1 D'Apostel betuyght dat hy het Euangelium Christi oprechtelick ende duydelick voorstelt voor de conscientien aller menschen. 3 ende soo het selve yemandt bedeckt is, dat het is bedeckt voor de gene die verlooren gaen / ende welcker sinnen de Satan heeft verblint. 5 Dat dese kracht evenwel niet van de dienaers / maer van Christo is / ende van Godt die de herten verlicht. 8 Dat oock dese kracht sich wonderlick in de Apostelen Christi selve openbaert / in't overwinnen van allerley verdruckingen ende swaricheden / die daer dagelijcx overkomen. 13 ēn stelt daer na verscheyden redenen van vertroostingen / met welcke sy haer selven ende andere versterckē / genomen van het exempel Davids. 14 van de salige opstandinge. 15 van de danckbaerheyt voor sulcke verlossingen. 16 van de vernieuwinge des inwendigen mensches. 17 ende eyndelick van de groote der eeuwiger heerlickheyt / die hier op sal volgen.

DAerom dewijle wy dese bedieninge hebben / nae de barmher-
tigheyt die ons geschiet is / so en vertragen wy niet: Maer
wy hebben verworpen de bedeckselen der schande / [a] niet wande-
Cor.2.17 lende in archlistichheyt / noch het woort Godts vervalschende / maer

door openbaringe der waerheyt ons selvē[b] aengenaem makende by b 2.Cor.6.4
alle conscientien der menschen in de teghenwoordigheyt Godts.
3 Doch indien oock ons' Euangelium bedeckt is/so is het bedeckt
4 in de gene [c] die verlooren gaen: In de welcke de Godt deser eeu= c 2.Cor.2.15
we [d] de sinnen verblint heeft / [namelick] der ongeloovige/ op dat 2.The.2.10
haer niet en bestrale de verlichtinghe des Euangeliums der heer= d Jes.6.10.
lickheyt Christi/ [e] die het beelt Godts is. Want wy en prediken Joa.12.40.
niet ons selven/maer Christum Jesum den Heere: eñ ons selven/ e Joa.14.9
[dat wy] uwe dienarē [zijn] om Jesu wille. Want God[f] die ge= Philip.2.6.
segt heeft dat het licht uyt de duysternisse soude schijnen/is de gene Coloss.1.15
[g] die in onse herten geschenen heeft/om [te geven] verlichtinge der Hebr.1.3.
kennisse der heerlickheydt Godts in het aengesicht Jesu Christi. f Genes.1.3
Maer wy hebben desen schat [h] in aerden vaten / op dat de uyt= g 2.Pet.1.19
nementheyt der kracht zy [i] Godes/ ende niet uyt ons: [Als] die h 2.Cor.5.1.
in alles verdruct wordē/doch niet benauwet: twijfelmoedigh/doch i 1.Cor.2.5
niet mismoedich: Vervolght/doch niet [daer] in verlaten: neder-
geworpen/ doch niet verdorven: [k] Altijdt de doodinge des Hee= k Rom.8.17
ren Jesu in den lichame omme-draghende / op dat oock het leven Galat.6.17
Jesu in onsen lichame soude gheopenbaert worden. [l] Want wy Philip.3.10
die leven worden altijt in den doodt over-gegeven om Jesu wille: 2.Tim.2.11. 11.12.
[m] op dat oock het leven Jesu in ons' sterflick vleesch soude geopen= 1.Pet.4.13.
baert worden. So dan / de doot werckt wel in ons/ maer het le= l Psa.44.23
ven in u-lieden. Dewijle wy nu den selven geest des geloofs heb= Mat.5.11.
ben / gelijck'er geschreven is / [n] Ick hebbe geloooft/ daerom hebb' Rom.8.36.
ick gesproken / soo gelooven wy oock / daerom spreken wy oock. 1.Cor.4.9.
4 [o] Wetende dat hy die den Heere Jesum opgeweckt heeft / oock m 1.Cor.15.46.
ons door Jesum sal opwecken / ende met u-lieden daer sal stellen. Coloss.3.4.
5 Want alle dese dinghen zijn om uwent wille [p] op dat / de ver= n Psal.116.10.
menighvuldighde genade / door de dancksegginge van vele over= o Rom.8.11.
6 vloedigh werde ter heerlickheyt Godts. Daerom en vertragen 1.Cor.6.14.
wy niet: maer hoewel onse uytwendige mensche verdorven wort/ p 2.Cor.1.11.
wort nochtans de inwendighe vernieuwt van daghe te daghe.
7 [q] Want onse lichte verdruckinghe/die seer haest voorby [gaet]/
werckt ons een gantsch seer uytnement eeuwig gewichte der heer= q Psal.30.6.
8 lickheydt: Dewijle wy niet en aenmercken de dinghen die men Mat.5.12.
siet / maer de dingen die men niet en siet. Want de dingen die men Rom.8.18.
siet zijn tijdelick/ maer de dingen die men niet en siet zijn eeuwich. 1.Joan.3.2.
Het

Het v Capittel.

1 Den Apostel gaet voort in het beschrijven van de hope der salighept/ waer door wy versekert zijn/ als dit lichaem/ 'twelck een aerdsche tabernakel is/ ghebroken wordt/ dat wy een eeuwighe woonstede hebben inden Hemel. 4 waer mede wy verlanghen overkleedt te worden. 6 overmits soo lange wy in dit lichaem inwoonen / wy van den Heere uytwoonen. 9 Dat dan een yegelick neerstich moet zijn om hem te behagen. 10 om dat wy alle voor den rechter-stoel Christi moeten verschijnen. 11 Betuyght daerom oock sijne neerstichepdt onder haer. 12 niet om hem selven te prijsen / maer om haer stoffe van roem te geven tegen de valsche Apostelen. 15 Leert dat Christus voor allen ghestorven ende opgeweckt is/ op dat sy alle hem souden leven. 16 Waerom hy voortaen niemant meer en kent na den vleesche. 17 Maer na de nieuwe scheppinge die uyt Godt is in Christo. 19 Waer toe sy als gesanten Godts worden gebruyckt om de menschen met Godt in Christo te versoenen.

a 2.Cor.4.7. WAnt wy weten / dat so ons' a aerdsche huys deses taberna-
kels ghebroken wort / wy een ghebouw van Godt hebben
een huys niet met handen gemaeckt[maer]eeuwig in de hemelen.
b Rom.8.23. b Want oock in desen suchten wy verlangende met onse woon-
stede / die uyt den hemel is overkleet te worden. c Soo wy oock
c Apoc.3.18. ende 16.15. bekleet[ende] niet naeckt en sullen gevonden worden. Want
oock wy / die in desen tabernakel zijn / suchten beswaert zijn-
de : nademael wy niet en willen ontkleedt / maer overkleedt wor-
den / d op dat het sterflicke van het leven verslonden worde.
d Rom.8.11. 1.Cor.15.53. Die ons nu tot dit selve bereydt heeft / is Godt / e die ons oock
e Rom.8.16. 2.Cor.1.22. het onder-pant des Geests gegeven heeft. Wy hebben dan al-
Ephes.1.13. ende 4.30. tijdt goeden moet / en weten dat wy in-woonende in het lichaem/
f 1.Cor.13.12. uyt-woonen van den Heere : f (Want wy wandelen door ghe-
2.Cor.3.18. loove/[ende]niet door aenschouwen.) Maer wy hebben goeden
g Matth.25.32. moet / ende hebben meer behagen om uyt het lichaem uyt te woo-
Rom.14.10. nen/ende by denHeere in te woonen. Daerom zijn wy oock see-
h Psal.62.13. begeerich/ het sy inwoonende/het zy uyt-woonende/ om hem wel
Jere.17.10. ende 32.19. behagelijck te zijn. g Want wy alle moeten gheopenbaer
Mat.16.27. worden voor den rechter-stoel Christi/ h op dat een yegelijck wech
Rom.2.6. ende 14.12. drage 't gene door het lichaem [geschiet]/ na dat hy gedaen heeft
1.Corin.3.8. Galat.6.5. het zy goet / het zy quaet. Wy dan wetende den schrick de
Apoc.2.23. ende 22.12. Heeren/ bewegen de menschen tot het geloove/ ende zijn Gode o
penbaer geworden / doch ick hope oock in uwe conscientien gheo
i 2.Corinth.3.1. ende 10.8. penbaert te zijn. i Want wy en prijsen ons selven u niet weder
om aen / maer wy geven u oorsaecke van roem over ons / op da
ghy [stoffe] soudet hebben tegen de gene die in het aengesicht roe
men/ende niet[in]het herte. Want 't zy dat wy uytsinnich zijn
wy zijn 't Gode : 't zy dat wy ghematight van sinnen zijn / w
zijn 't u-lieden. Want de liefde Christi dringht ons :
Als die dit oordeelen / dat indien een voor alle ghestorven is
sy da

sy dan alle gestorven zijn. Ende hy is voor alle gestorven/ [k] op dat k Rom. 14.7
de gene die leven/ niet meer haer selven en souden leven/ maer dien Gala. 2.20.
die voor haer ghestorven ende opgheweckt is. [l] So dan/ wy en 1. Thes. 5.10 1. Petr. 4.2.
kennen van nu aen niemant na den vleesche: ende indien wy oock l Matth. 12. 50.
Christum na den vleesche ghekent hebben / nochtans en kennen Joan. 15.14
wy [hem] nu niet meer [na den vleesche]. Soo dan indien ye- Galat. 5.6. ende 6.15.
mant in Christo is/ die is een nieuw schepsel: [m] het oude is voor- Colos. 3.11.
by gegaen/ siet/ het is al nieuw ghewordden. Ende alle dese din- m Jesa. 43. 18. Apoc. 21.5.
ghen zijn uyt Gode / [n] die ons met hem selven versoent heeft door n Colo. 1.20
Jesum Christum/ ende ons de bedieninge der versoeninge gegeven 1. Joan. 2.2.
heeft. [o] Want Godt was in Christo de wereldt met hem selven ende 4.10.
versoenende: hare sonden haer niet toe-rekenende: ende heeft het o Rom. 3.
woort der versoeninge in ons geleght. So zijn wy dan [p] gesan- vss. 24. Coloss. 1.20.
ten van Christi wege/ als of Godt door ons bade: wy bidden van p 2. Corinth. 3.6.
Christi wege/ laet u met Godt versoenen. [q] Want dien die geen q Jesa. 53.9
sonde gekent en heeft/ heeft [r] hy sonde voor ons gemaeckt/ op dat 1. Petr. 2.22 1. Joan. 3.5
wy souden worden rechtveerdigheydt Godts in hem. r Jesa. 53.1 Rom. 8.3. Galat. 3.13.

Het vj. Capittel.

1 Paulus vermaent de Corintheren dat sy de genade/ die haer van hem/ als een gesante Christi, was aengedient/ niet te vergeefs en souden ontfangen. 3 ende verhaelt hoe trouwelick hy sijnen dienst hadde volbracht/ selfs in 't midden van alle swaricheden ende verdruckinghen. 6 Mitsgaders met hoedanighe deughden ende krachten des Geests sijnen arbeydt was vergheselschapt geweest. 11 Verklaert voorder sijne groote gheneghentheyt teghen haer. 13 ende vereyscht de selve van haer weder teghens hem. 14 Vermaent haer / geen jock aen te trecken met de ongeloovige. 16 Ende geen gemeynschap te hebben met den afgoden/ dewijle de geloovige Godts Tempel zijn. 17 maer sich van die af te scheyden. 18 dewijle Godt haren Vader/ ende sy sijne kinderen zijn.

Ende wy [als] [a] mede-arbeydende bidden u oock [b] dat ghy de a 1. Corint. 3.9.
genade Godts niet te vergeefs en mooght ontfangen hebben. b Hebr. 12. 15.
[c] Want hy segt/ In den aengenamen tijt hebbe ick u verhoort. c Jesa. 49.8
Ende in den dagh der salicheyt hebbe ick u gheholpen: siet nu is 't de
wel-aengename tijt/ siet nu is 't de dagh der salicheyt/ [d] Wy en d Rom. 14.
geven geenen aenstoot in eenich dinck/ op dat de bedieninghe niet 13. 1. Corin. 10
ghelastert en worde: Maer wy [e] als dienaers Godes/ maecken 32.
ons selven in alles aengenaem/ [f] in vele verdraechsaemheyt/ in ver- e 1. Corint. 4.1.
druckingen/ in nooden/ in benautheden/ In slagen/ in gevange- f 2. Corinth. 11.23.
nissen/ in beroerten/ in arbeyt/ in waken/ in vasten. In reynicheyt/
in kennisse/ in lanckmoedicheyt/ in goedertierenheyt/ in den heyli-
gen Geest/ in ongeveynsde liefde. In het woort der waerheyt/ in
de kracht Godts/ door de wapenen der gerechticheyt aen de rech-
ter ende aen de slincker [zijde]. Door eere ende oneere/ door quaet ge-
ruchte.

ruchte eñ goet geruchte: als verleyders/ eñ [nochtans] waerachti-
Psal. 118. ge: Als onbekende/ eñ [nochtans] bekent: g als stervende/ eñ siet
esa. 26. 19. wy leven: als getuchtiget/ ende niet gedoodet: Als droevich zijn-
de/ doch altijt blijde: als arme/ doch vele rijck makende: als niets
hebbende/ ende nochtans alles besittende. Onse mondt is open
ghedaen teghen u/ O Corintheren: ons herte is uyt-ghebreydt.
Ghy en zijt niet nauwe in ons / maer ghy zijt nauwe in uwe
ingewanden. Nu [om] deselve vergeldinge [te doen] (ick spreke
1. Corint. 14. h als tot [mijne] kinderen) soo wordet ghy oock uytghebreydet.
Deut. 7. 2. i En treckt niet een ander jock aen met de ongeloovige. k Want
Corint. 5. wat mede-deel heeft de gherechticheydt met de ongerechticheydt?
1. Sam. 5. 2. ende wat ghemeynschap heeft het licht met de duysternisse?
Reg. 18. 21 Ende wat t'samen-stemminge heeft Christus met Belial? ofte
Corinth. 21. wat deel heeft de gheloovighe met den ongheloovighen?
phes. 5. 11. Ofte wat t'samen-voeginghe heeft de tempel Godts l met den
1. Cor. 10. afgoden? m Want ghy zijt de tempel des levendigen Godts: ge-
ss. 7. 14. 1. Cori. 3. lijckerwijs Godt gheseght heeft/ n Ick sal in haer woonen/ ende
de 6. 12. ick sal onder [haer] wandelen: ende ick sal haer Godt zijn/ ende
phe. 21. 11 sy sullen my een volck zijn. Daerom o gaet uyt het midden
ebr. 3. 6. Petr. 3. 5 van haer/ ende scheydet u af/ seght de Heere/ ende en raeckt niet
Exod. 29. evi. 26. 11. aen 't ghene onreyn is/ ende ick sal u lieden aen-nemen:
zec. 37. 26. p Ende ick sal u tot een vader zijn/ ende ghy sult my tot sonen
Jes. 52. 11 poc. 18. 4. Jer. 31. 1. ende dochteren zijn/ seght de Heere de Almachtighe.

Het vij. Capittel.

1 Den Apostel treckt uyt de voorgaende beloften Godts een nieuwe vermaninghe tot heylichmakin-ge. 2 ende verantwoort wederom sijnen wandel onder haer. 3 Betuyght sijne sonderlinghe ghene-gentheyt teghens haer/ oock selfs in 't midden van alle verdruckingen/ ende versekert oock hem van d[…] hare tegen hem. 6 in welck gevoelen hy door Titi komste ende getuygenisse meer is gesterckt. 8 E[…] hoewel hy haer door sijne ernstige bestraffinge te vooren bedroeft hadde/ soo bekent hy dat dese droefheyt nochtans eene droefheydt na Godt is ghewеest. 10 't welck hy bewijst uyt de vruchten van deselve droefheydt. 13 ende uyt deblijdschap Titi na sijn wederkeeren. 14 die alles also hy haer hadde be-vonden/ gelijck den Apostel van haer hadde vertrout.

DEwijle wy dan dese belofte͂ hebben/ geliefde/ laet ons ons sel-
ve͂ reynigen van alle besmettinge des vleeschs eñ des geests/
voleyndigende de heylichmakinge in de vreese Godts. Gheeft
ons plaetse: wy en hebbe͂ niemant verongelijckt/ wy en hebbe͂ nie-
mant verdorven/ wy en hebben by niemant ons voordeel gesocht.
Ick en segge [dit] niet tot [uwer] veroordeelinghe. Want ick
2. Cori. 6. 12. 13. hebbe a te voren geseght/ dat ghy in onse herten zijt/ om t'samen te
sterven/ eñ t'samen te leven. Ick hebbe vele vrymoedicheyt in't
spreken

spreken tegen u/ ick hebbe veel roems over u: Ick ben vervult met
vertroostinghe / [b] ick ben seer overvloedigh van blijdschap in alle b Matt.5. 12.
onse verdruckinge. Want oock als wy in Macedoniẽ gekomẽ Actor.5.41.
zijn/ so en heeft ons' vlees geen ruste gehadt/ [c] maer wy waren in Phil.2.17.
alles verdruckt: van buytẽ was strijt/ van binnen vreese. [d] Doch Col.1.24. c Actor.16. 15.23.
Godt die de nedrige vertroost / heeft ons getroost door de komste d 2.Cor.1.4.
Titi. Ende niet alleen door sijne komste / maer oock door de
vertroostinghe / met welcke hy over u vertroost is gheweest / als
hy ons verhaelde uw' verlanghen / uw' kermen/ uwen yver voor
my: alsoo dat ick te meer verblijdt ben gheweest. Want hoe-
wel ick u in den Sendt-brief bedroeft hebbe / 't en berouwt my
niet / hoewel het my berouwt heeft: Want ick sie dat deselve
Sendt-brief / hoe wel voor eenen kleynen tijdt / u bedroeft heeft.
Nu verblijde ick my / niet om dat ghy bedroeft zijt gheweest/
maer om dat ghy bedroeft zijt gheweest tot bekeeringhe. Want
ghy zijt bedroeft gheweest nae Godt / soo dat ghy in geen dinck
schade van ons geleden en hebt. [e] Want de droefheyt nae Godt e 2.Sam.12.
werckt een onberouwlicke bekeeringhe tot salicheydt: maer de 13.
droefheydt der werelt werckt de doodt. Want siet / dit selve dat Mat.26.75.
ghy na Godt zijt bedroeft gheworden / hoe groote neersticheydt Luc.18.13.
heeft het in u gewrocht? ja verantwoordinge/ ja onlust/ ja vreese/
ja verlangen/ ja yver/ ja wrake: in alles hebt ghy u selven bewesen
reyn te zijn in dese saecke. Hoewel ick dan aen u gheschreven
hebbe/ [dat] en is niet om diens wille die onrecht ghedaen hadde/
noch om diens wille die onrecht ghedaen was: maer op dat onse
vlijticheydt voor u soude by u openbaer worden/ in de tegenwoor-
dicheyt Godts. Daerom zijn wy vertroost gheworden over u-
we vertroostinge: ende zijn noch overvloedelicker verblijdt ghe-
worden over de blijdtschap Titi/ om dat sijnen gheest van u allen
verquickt is geworden. Want indien ick yet by hem over u ge-
roemt hebbe/ so en ben ick niet beschaemt geworden: maer ghelijck
wy alles met waerheydt tot u gesproken hebben/ also is oock on-
sen roem/ die [ick] by Titum [gheroemt hebbe] / waerheydt ghe-
worden: Ende sijn innerlicke beweginghen zijn te overvloe-
diger tegen u/ als hy uwer aller ghehoorsaemheyt overdenckt/ hoe
ghy hem met vreese ende beven hebt ontfangen. Ick verblijde
my dan/ dat ick in alles van u vertrouwen mach hebben.

Het viij. Capittel.

1 Paulus ſtelt den Corintheren voor het exempel der Gemeynten van Macedonien / die een milde
handtreyckinge gedaen hadden voor de arme geloovige te Jeruſalem 6 ende verklaert / dat hy Tito
bevel gegeven hadden om diergelijcke oock by haer te bevoorderen. 9 Stelt oock haer voor het exem=
pel Chriſti, die arm geworden is / om ons door ſijne armoede rijck te maken. 10 ende vermaent haer
nu wel te voleyndigen 't gene ſy over een jaer wel hadden begonnen. 13 Doch niet alſo dat ſy haer
ſelven ſouden benauwen/om andere te verlichten / maer om uyt haren overvloet het gebreck der andere
te vervullen. 15 ghelijck in het verſamelen van het Manna gheſchiet was. 16 Betuyght voorder
dat Titus om ſulcks over te brengen tot haer gereyſt was. 18 met noch een ander broeder die van de
Gemeynten daer toe was verkoren. 20 om alle op ſprake voor te komen. 22 ende noch een derde/
wiens getrouwicheyt nu meermaels was beproeft / ſoo wel by hem als by de Gemeynten.

VOorts maken wy u bekent / broeders/ de ghenade Godts die
in de Ghemeynten van Macedonien ghegheven is: Dat in
vele beproevinge der verdruckinge de overvloet harer blijtſchap/
ende hare ſeer diepe armoede overvloedich geweeſt is tot den rijck=
dom harer goetdadicheydt. Want ſy zijn nae vermoghen (ick
betuyge 't) ja boven vermoghen gewillich geweeſt. [a] Ons met
a Actor. 11. 29. Rom. 15. 26. 1. Cor. 16. 2. 2. Cor. 9. 1.
vele vermaninghe biddende dat wy wilden aen-nemen de gave en
de gemeynſchap deſer bedieninghe / die voor de heylighe geſchiet.
Ende [deden] niet [alleen] gelijck wy ghehoopt hadden/ maer
gaven haer ſelven eerſt aen den Heere / ende [daer nae] aen ons/
door den wille Godts. Alſoo dat wy Titum vermaenden/ dat
ghelijck hy te voren begonnen hadde/ hy oock alſo noch deſe gave
by u voleynden ſoude. So dan gelijck ghy in alles overvloedich
zijt/ in gheloove/ ende in woort/ ende in kenniſſe/ ende in alle neer=
ſtichheyt / ende in uwe liefde tot ons/ ſiet dat ghy oock in deſe gave
overvloedich zijt. Ick en ſegge [dit] niet [als] gebiedende/ maer
[als] door de neerſtichheyt van andere oock de oprechticheyt uwer
liefde beproevende. Want ghy wetet de ghenade onſes Heeren
b Luc. 9. 58.
Jeſu Chriſti/ [b] dat hy om uwent wille is arm ghewo rden/ daer hy
rijck was/ op dat ghy door ſijne armoede ſoudet rijck worden.
Ende ick ſegghe in deſe [mijne] meyninge. Want dit is u oor=
baer / als die niet alleen het doen/ maer oock het willen van over
een jaer te voren hebt begonnen. Maer nu voleyndight oock
het doen: op dat ghelijck alſ'er geweeſt is de volveerdicheydt des
gemoets om te willen/ daer oock alſoo zy het voleyndigen uyt he
ghene dat ghy hebt. [c] Want indien te voren de volveerdicheyd
c Marc. 12. 43. Luc. 21. 3.
des gemoets daer is/ [d] ſo is yemant aengenaem nae 't gene dat hy
d Pro. 3. 28. 1. Pet. 4. 10.
heeft/ niet nae 't gene dat hy niet en heeft. Want [dit en ſegge ick
niet op dat andere ſouden verlichtinge hebben/ ende ghy verdruc
kinghe. Maer [op dat] uyt gelijckheyt/ in deſen tegenwoordi
ge

gen tijt/uwen overvloedt [sy] om haer gebreck [te vervullen] : op
dat oock haren overvloedt zy om uw' gebreck [te vervullen] / op
datter ghelijckheyt worde. Ghelijck gheschreven is / [e] Die veel e Exod.16
[versamelt hadde] / en hadde niet over : ende die weynich [versa- 18.
melt hadde] / en hadde niet te weynich. Doch Gode zy danck/
die deselve neersticheydt voor u in het herte Titi ghegeven heeft/
1 Dat hy de vermaninge heeft aen-genomen/ende seer neerstigh
zijnde gewillich tot u gereyst is. Eñ wy hebben oock met hem
ghesonden den broeder/die lof heeft in den Euangelio door alle de
Gemeynten. Ende dat niet alleen/ maer hy is oock van de Ge-
meynten verkoren om met ons te reysen met dese gave / die van
ons bedient wort tot de heerlickheyt des Heeren selve/ende de vol-
veerdicheyt uwes gemoets. Dit verhoedende/dat ons niemant
en moghe lasteren in desen overvloedt/ die van ons wort bedient:
2 [f] Als die besorghen 't ghene eerlick is / niet alleen voor den f Rom.12.
Heere/ maer oock voor de menschen. Wy hebben oock met haer 17.
ghesonden onsen broeder / welcken wy in vele dinghen dickmael
beproeft hebben/ dat hy neerstich is : ende nu veel neerstiger/ door
het groot vertrouwen dat [hy heeft] tot u-lieden. Het zy [dan]
Titus/ hy is mijn mede-ghesel / ende mede-arbeyder by u : het zy
onse broeders/ sy zijn afgesanten der Gemeynten/ [ende] een eere
Christi. Bewijst dan aen haer de bewijsinge uwer liefde / ende
onses roems van u / oock voor het aenghesicht der Ghemeynten.

Het ix. Capittel.

1 D' Apostel betuyght dat hy genoechsaem versekert is van de genegentheydt der Corintheren tot
het voorderen van dese collecte. 3 ende geeft reden / waerom hy de ghenoemde broeders tot haer voor
[h]ut heeft gesonden/namelick op dat alles soude gereedt zijn/wanneer hy sal komen. 6 Vermaent haer
[o]m mildelick ende gewillichlick te gheven met verscheydene redenen genomen van Godts milden zegen
[...]sde/ende genade over de gene die mildelick sullen zaeyen. 11 ende van de danckseggingе die daer over
[...]l geschieden tot Godt/ van de gene die harer mildadicheyt sullen deelachtich worden. 14 ende van de
[ge]beden die sy voor haer sullen doen tot Godt.

WWant van de bedieninghe die voor de heylighe [ghschiet]/
2 is my onnoodich aen u te schrijven. Want ick weet a Actor.11.
de volveerdicheyt uwes ghemoets / van welcke ick roeme over u 29.
bij de Macedoniers/dat Achaja van over een jaer bereydt is ghe- Rom.15.26.
weest : ende den yver van u [begonnen] heeft'er vele verweckt. 1.Cor.16.2.
3 Maer ick hebbe dese broeders gesonden/op dat onsen roem die 2.Cor.8.4.
[wy op] over u [hebben] / niet en soude ydel gemaeckt worden in de-
sen deele: op dat (gelijck ick geseght hebbe) ghy bereyt mocht zijn.
4 [Ende] dat niet mogelick/ so de Macedoniers met my quamen/

ende u onbereydt vonden / wy (op dat wy niet en segghen / ghy)
beschaemt en worden in desen vasten gront der roeminghe.
Ick hebbe dan noodich gheacht dese broeders te vermanen/dat
sy eerst tot u souden komen / ende voor-bereyden uwen te voren
aen-ghedienden zeghen/ op dat die ghereet zy/ alsoo als eenen ze=
b Prov. 11. 24. Galat.6.7. ghen/ende niet als eene vreckheydt. Ende dit [segge ick] / b die
spaersaemlick zaeyt / sal oock spaersaemlick maeyen : ende die in
zegeningen zaeyt/sal oock in zegeningen maeyen. Een yegelick
c Deut.15.7 Rom.12.8. d Exo.25.2. ende 35.5. [doe] ghelijck hy in [sijn] herte voorneemt : c niet uyt droefheydt
ofte uyt nootdwanck. d Want Godt heeft eenen blymoedighen
gever lief. Ende Godt is machtich alle ghenade te doen over=
vloedich zijn in u:op dat ghy in alles alle tijdt/alle genoechsaem=
heydt hebbende / tot allen goeden wercke overvloedigh mooght
e Psal.112.9 zijn. Gelijck'er geschreven is/ e Hy heeft gestroyt / hy heeft den
armen ghegheven:sijne gherechtichepdt blijft in der eeuwicheyt.
Doch die het zaedt den zaeyer verleent/die verleene oock broot
tot spijse/ende vermenichvuldighe uw' ghezaeysel/ende vermeer=
dere de vruchten uwer gherechticheyt : Dat ghy in alles rijck
wordet tot alle goetdadicheydt/welcke door ons werckt dancksegg=
ginghe tot Godt. Want de bedieninge van desen dienst en ver=
vult niet alleen het gebreck der heylighe/maer is oock overvloe=
digh door vele danck-segginghen tot Godt: Dewijle sy door de
beproevinge deser bedieninghe Godt verheerlicken over de onder=
werpinghe uwer belijdenisse onder het Euangelium Christi/ende
[over] de goetdadicheydt der mede-deylinghe aen haer ende aen
alle : Ende door haer ghebedt voor u / welcke nae u verlangen/
om de uytnemende ghenade Godts over u. Doch Gode zy
danck voor sijne onuytsprekelicke gave.

Het x. Capittel.

1 Paulus / uyt oorsaecke dat sommige valsche Apostelen onder haer seyden / dat sijn schrijven wel aensienlick was / maer sijne teghenwoordicheydt van kleynen aensien/ 3 handelt van de Apostolische macht / die Godt hem gheghеven hadde om de ongehoorsame in sijne Gemeynte te bedwinghen. 4 niet door vleeslicke maer door geestelicke wapenen/die daer toe krachtich zijn door Godt. 8 Doch dat hem dese macht gheghеven was tot stichtinge/ende niet tot nederwerpinge. 10 die hy niet alleen afwesende door brieven/maer oock tegenwoordich zijnde met der daet tegen sulcke sal bewijsen. 12 Dat hy met dese macht gesterckt zijnde het Euangelium tot daer toe hadde verbreyt. 15 Niet daer andere te voren hadden gearbeydt. 16 ende dat hy sulcks noch meynde te doen/niet alleen by haer/om haer te versterckten / maer oock in de landen boven haer ghelegen. 17 Doch dat hy dit seght/niet om hem selven/ maer om Godts genade onder haer te roemen.

Voorts ick Paulus selve bidde u door de sachtmoedicheyt en=
de goedertierenheydt Christi / die teghenwoordich zijnde wel
geringh

2 geringh ben onder u / maer afwesende stout ben teghen u: Ick
bidde dan / dat ick teghenwoordich zijnde niet stout en mach zijn
met die vrymoedicheydt / waer mede ick gheacht worde stoutelick
gehandelt te hebben teghen sommighe / die ons achten als of wy
3 na den vleesche wandelden. Want wandelende in den vleesche
4 en voeren wy den krijgh niet nae den vleesche: [a] Want de wa-
penen onses krijghs en zijn niet vleeschlick / maer krachtich door
5 Godt/ [b] tot neder-werpinge der sterckten. Dewijle wy de over-
leggingen ter nederwerpen/ende alle hoochte die haer verheft te-
ghen de kennisse Godts/ ende alle gedachte ghevangen leyden tot
6 de ghehoorsaemheydt Christi: Ende ghereedt hebben ['t ghene
dient] om te wreken alle ongehoorsaemheydt/ wanneer uwe ghe-
7 hoorsaemheydt sal vervult zijn. Siet ghy aen dat voor ooghen
is? Indien yemandt by hem selven betrouwt dat hy Christi is/
die dencke dit wederom uyt hem selven / dat ghelijckerwijs hy
8 Christi is/ also wy oock Christi zijn. Want indien ick oock yet
overvloediger soude roemen van onse macht / welcke de Heere
ons gegeven heeft [c] tot stichtinge / ende niet tot uwer neder-wer-
pinghe / so en sal ick niet beschaemt worden: Op dat ick niet en
soude schijnen als of ick u door de brieven wilde verschricken.
Want de brieven (seggen sy) zijn wel ghewichtich ende krach-
tich: maer de teghenwoordicheydt des lichaems is swack / ende de
reden is verachtelick. De sulcke bedencke dit / dat hoedanighe
wy zijn in den woorde door brieven/als wy afwesich zijn/ wy ooc
soodanige zijn in der daet als wy tegenwoordich zijn. [d] Want
wy en durven ons selven niet rekenen/ ofte vergelijcken met som-
mige die haer selven prijsen: maer dese en verstaen niet dat sy haer
selven met haer selven meten/ ende haer selven met haer selvē ver-
ghelijcken. Doch wy en sullen niet roemen buyten de mate:
[e] maer dat wy na de mate des regels / welcke mate ons Godt toe-
ghedeelt heeft / oock tot u toe zijn gekomen. Want wy en strec-
ken ons selven niet te wijt uyt/als die tot u niet en souden komen:
want wy zijn oock ghekomen tot u toe/inden Euangelio Christi.
Niet roemende buyten de mate in anderer [luyden] arbeydt/
maer hebbende hope/ als uw' geloove sal gewasschen zijn/dat wy
onder u lieden overvloedelick sullen vergrootet worden nae onsen
regel: Om het Euangelium te verkondighen in de [plaetse] die

a Ephes.6. 13. etc.
b Jer.1.1
c 2.Cor.1 10.
d 2.Cor.3.1 ende 5.12.
e Ephe.4.

op ghene zijde van u [ghelegen] zijn: niet om te roemen in een an-
Jes.65.16. Jer.9.23. 1.Cor.1.31. ders reghel over het ghene dat [alreede] bereydt is. [f] Doch wie 1
roemt/ die roeme in den Heere. [g] Want niet die hem selven prijst 1
Prov.27.2 maer dien de Heere prijst / die is beproeft.

Het xj. Capittel.

1 Den Apostel betuyght sijnen yver over die van Corinten om haer te behouden by de eenvoudicheyt die in Christo is. 3 ende vermaent'se dat sy haer daer van niet en laten verleyden/ gelijck Eva door den Satan verleyt is. 4 overmits niet alleen geen valsche Apostelen/ maer selfs geen ander Apostel Christi/ haer yet en konde toebrenghen/ dat sy door hem niet en hadden ontfanghen. 6 Want dat hy onder haer niet en hadde gheroemt/ gelijck dese/ maer hem nedrich gedragen / ende selfs geen onderhoudt ontfanghen / ghelijck hy wel van andere Ghemeynten ghedaen hadde. 11 en was niet gheschiet / om dat hy haer niet lief en hadde. 12 maer om den valschen Apostelen haren roem te benemen / die haer veranderden in Engelen des lichts. 16 Ende hoe wel 't niet wijselick gedaen en is veel te roemen/ 18 so bewijst hy nochtans dat niemandt van dese yet en kan roemen / daer van hy oock niet roemen en kan. 23 jae dat hy in lijden ende arbeyden/ om de saken Christi, haer alle te boven ginck. 28 beneven de sorge die hy hadde voor alle de Gemeynten. 32 ende de swaricheden / die hy in 't beginsel van sijnen dienst te Damascus hadde uytgestaen / daer hy over de mueren der stadt in een mande was ontkomen.

OCh of ghy my een weynigh verdroeght in de onwijsheydt:
jae oock verdraeght my. Want ick ben yverigh over u met
Livit.21. eenen yver Godts. Want ick hebbe u-lieden toebereydt om [a] [u
als] een reyne maecht / eenen manne voor te stellen / [namelick]/
Gen.3.4. Joan.8.44. Christo. Doch ick vreese dat niet eenichsins / [b] gelijck de slan-
ge Evam door hare archlistichheyt bedroghen heeft / alsoo uwe sin-
nen bedorven worden / [om af te wijcken] van de eenvoudicheydt
Gal.1.8. die in Christo is. [c] Want indien de ghene die komt eenen ande-
ren Jesum predickte/ dien wy niet gepredickt en hebben/ ofte [in-
dien] ghy eenen anderen Geest ontfinget / dien ghy niet en hebt
ontfangen/ ofte een ander Euangelium/ dat ghy niet en hebt aen-
genomen / soo verdroecht ghy [hem] met recht: Want ick achte
dat ick nerghens in minder en ben gheweest dan de uytnemenste
Apostelen. Ende indien ick oock slecht ben in woorden / noch-
tans en ben ick't niet in wetenschap: maer allesins zijn wy in alle
dinghen onder u openbaer ghewordden. Hebbe ick sonde ghe-
daen / als ick my selven vernedert hebbe op dat ghy soudt ver-
1.Cor.9. hooght worden ? overmits ick u het Euangelium Godts [d] om
niet verkondight hebbe? Ick hebbe andere Gemeyntē berooft/
besoldinge [van haer] nemende om u te bedienen: ende als ick by
Actor.20. u teghenwoordigh was / ende ghebreck hadde / [e] en ben ick nie-
2.Cor.12.13 1.Thes.2.9. 2.The.3.8. mant lastigh ghevallen. [f] Want mijn ghebreck hebben de broe-
ders vervult/ die van Macedonien quamen: ende ick hebbe my sel-
Phil.4.15. ven in alles ghehouden sonder u te beswaren: ende sal [my noch
alsoo] houden. De waerheydt Christi is in my / dat desen roem
in d

in de gewesten van Achaja aen my niet en sal verhindert worden.
11 Waeromme? Is 't om dat ick u niet lief en hebbe? Godt weet
12 het. Maer dat ick doe/dat sal ick noch doen/om de oorsake af te
snijden den genen die oorsake [hebben] willen/ op dat sy in't gene
13 sy roemen / bevonden mochten worden ghelijck als wy. Want
sulcke valsche Apostelen zijn bedriegelicke arbeyders/ haer veran=
14 derende in Apostelen Christi. Ende het en is gheen wonder:
want de Satan selve verandert hem in eenen Enghel des lichts.
15 So en is't dan niet groots indien oock sijne dienaers haer ver=
anderen als [waren'se] dienaers der gerechticheyt: van welcken
16 het eynde sal zijn na hare wercke. Ick segge wederom/dat nie=
mant en meyne dat ick onwijs ben: doch soo niet/neemt my [dan]
aen als eenen onwijsen/ op dat ick oock een weynich mach roeme.
17 Dat ick spreke en spreke ick niet na den Heere / maer als in on=
18 wijsheyt/ in desen vasten grondt der roeminghe. [g] Dewijle vele g 2.Cor.
19 roemen na den vleesche / so sal ick oock roemen. Want ghy ver= 13.ende 1
20 draecht gheerne de onwijse / dewijle ghy wijs zijt. Want ghy 5/6.
verdraecht het so u yemandt dienstbaer maeckt / soo u yemandt op
eet / so yemandt [van u] neemt/soo hem yemandt verheft/ so u ye=
21 mandt in het aengesicht slaet. Ick segge[dit]nae oneere/gelijck
of wy swack waren gheweest: [h] maer waer in yemandt stout is h Phil.3
(ick spreke in onwijsheydt) [daer in] ben ick oock stout.
22 Zijn sy Hebreen? [i] ick oock: zijn sy Israeliten? ick oock: zijn i Act.22.
23 sy het zaedt Abrahams? ick oock: Zijn sy Dienaers Christi?
(ick spreke onwijs zijnde) [k] ick ben boven [haer] ? [l] in arbeydt k 1.Cor.
overvloedelicker/in slaghen uytnemender/in gevangenissen over= 10.
24 vloedelicker / in doodts - [gevaer] menichmael. Van de Joden l Act.9.1
hebbe ick [m] veertich slaghen min een / vijfmael ontfanghen. ende 21.1 2.Cor.6.4 m Deut.
25 [n] Drymael ben ick met roeden gegeesselt gheweest / [o] eens ben 3. n Act.16
ick gesteenight / [p] drymael hebbe ick schip-breucke geleden / eenen o Act.14
[ganschen] nacht ende dach hebbe ick in de diepte overghebracht. p Actor.2 41.
26 In't reysen menichmael/in perijkelen van rivieren/in perijke=
len van moordenaers/in perijkelen van [mijn] geslachte/ in perij=
kelen van de Heydenen/ in perijkelen in de Stadt/ in perijkelen in
de woestijne/in perijkelen in de zee/ in perijkelen onder de valsche
27 broeders: In arbeydt ende moeyte / in waken menichmael/
in hongher ende dorst / in vasten menichmael / in koude ende
 naeckt=

naecktheydt. Sonder de dinghen die van buyten zijn / over- 2
Act.20.18 valt my daghelicks q de sorghe van alle de Ghemeynten.
1.Cor.8.13 r Wie isser swack dat ick niet swack en ben? Wie wordt'er ghe- 2
ergert/dat ick niet en brande? Indien men moet roemen / so sal 3
ick roemen de dinghen mijner swackheyt. s De Godt ende Va- 3
Rom.1.9. der onses Heeren Jesu Christi / die gepresen is in der eeuwicheyt/
e 9.1. weet dat ick niet en lieghe. De Stadthouder t des Coninck 3
Cor.1.23. Arete in Damasco besettede de stadt der Damascenen / willende
l.1.V.20. my vanghen. Ende ick werdt door een venster in een mande 3
ilip.1.8. over de muer neder-ghelaten/ ende ontvloot sijne handen.
Thess.2.5.
ct.9.24.

Het xij. Capittel.

1 Den Apostel/ om te toonen hoe groote oorsaecke hy heeft om boven andere te roemen/ verhaelt hoe hy in den derden hemel is opghetrocken gheweest / ende aldaer ghehoort heeft 't ghene geen mensche en kan uytspreken. 7 Dat hem daerom tot sijner vernederinghe een engel-Satan was ghegeven die hem met vuysten sloeg. 8 tegen welcken hy Godt drymael hadde gebeden/ ende antwoordde bekomen/ dat Godts genade hem moeste genoech zijn. 10. Dat hy daeromme liever/ roemt in sijne swackheydt ende nedricheyt. 11 Verontschuldight hem dat hy wederom moet roemen van de ware merck-tekenen sijns Apostelschaps onder haer. 12 die sy nochtans inder daet genoech gewaer geworden waren. 14 Betuyght dat hy nu ten derden-mael tot haer sal komen / sonder haer erghens in lastigh te willen vallen. 16 ghelijck andere van hem ghesonden / noch oock Titus haer erghens in lastigh en zijn gheweest. 20 Waerschout haer eyndelick dat sy de gebreken van twist/hoochmoedt/ hoererye/&c. onder haer beteren eer hy komt / op dat hy tot sijn leet-wesen niet ghenootsaeckt en zy sijne Apostolische macht over soodanighe te ghebruycken.

TE roemen en is my waerlick niet oorbaer. Want ick sal ko-
men tot ghesichten ende openbaringhen des Heeren. a Ick
Actor.9.3. kenne een mensche in Christo / voor veertien jaren / (of het [ghe-
de 22.17. schiedt zy] in het lichaem / en weet ick niet : ofte buyten het lic-
Cor.15.8. haem/ en weet ick niet: Godt weet het) dat de soodanige opgetroc-
ken is gheweest tot in den derden Hemel. Ende ick kenne een
soodanigh mensche (of het in het lichaem/ ofte buyten het lichaem
[geschiedt zy] en weet ick niet: Godt weet het:) Dat hy op-ge-
trocken is geweest in het Paradijs/ende gehoort heeft onuytspre-
kelicke woorden / die een mensche niet en is gheoorloft te spreken.
Van den soodanighen sal ick roemen:doch van my selven en sal
ick niet roemen/dan in mijne swackheden. Want so ick roemen
wil/ick en sal niet onwijs zijn: want ick sal de waerheydt seggen:
maer ick houde [daer van] af / op dat niemandt van my en dencke
boven het ghene hy siet dat ick ben/ ofte dat hy uyt my hoort.
Ende op dat ick my door de uytnementheyt der openbaringen
niet en soude verheffen / soo is my ghegheven een scherpe doorn
Job.2.6. in het vleesch / [namelick] een enghel des Satans / b dat hy my
met vuysten slaen soude/ op dat ick my niet en soude verheffen.

8 Hier over hebbe ick den Heere drymael ghebeden / op dat hy
9 van my soude wijcken. Ende hy heeft tot my gheseght / Mij-
ne ghenade [is] u ghenoech : want mijne kracht wordt in swack-
heydt volbracht. Soo sal ick dan veel liever roemen in mijne
10 swackheden / op dat de kracht Christi in my woone. Daerom
hebbe ick een wel-behagen in swackheden/in smaetheden / in noo-
den/ in vervolginghen / in benautheden om Christi wille. Want
als ick swack ben/ dan ben ick machtigh. Ick ben roemende
onwijs geworden: ghy hebt my genootsaeckt : Want ick behoor-
de van u gheprezen te zijn : [c] want ick ben in gheen dinck minder c 1.Cor.15.10.
gheweest dan de uytnemenste Apostelen / hoewel ick niets en ben. d 1.Cor.9.2
[d] De merck-teeckenen van een Apostel zijn onder u betoont in
alle lijdtsaemheydt/met teeckenen/ende wonderen/ende krachten.
Want wat isser/ daer in ghy minder geweest zijt / dan de ande-
re Ghemeynten / [e] anders / dan dat ick selve u niet lastigh en ben
gheweest? vergheeft my dit onghelijck. Siet ick ben ten derden e 1.Cor.9.1 ende 2.Cor 11.9.
mael ghereet om tot u te komen / ende en sal u niet lastich zijn.
[f] Want ick en soecke niet het uwe / maer u. Want de kinderen en f Actor.20.33.
moeten niet schatten vergaderen voor de ouders / maer de ouders
voor de kinderen. Ende ick sal seer gheerne de kosten doen/ ende
voor uwe zielen te koste ghegheven worden : hoe wel ick u [g] over- g 2.Cor.6.12.
vloedelicker beminnende / weynigher bemint worde. Doch het
zy soo / ick en hebbe u niet beswaert : maer alsoo ick listigh was
hebbe ick u met bedrogh ghevangen. Hebbe ick door yemandt
der ghene die ick tot u ghesonden hebbe van u mijn voor-deel ghe-
socht? Ick hebbe Titum gebeden / ende den broeder mede ghe-
sonden: heeft oock Titus van u sijn voor-deel gesocht ? en hebben
wy niet in den selven Geest gewandelt?[hebben wy]niet[gewan-
delt] in deselve voetstappen? Meynt ghy wederom dat wy ons
op u verontschuldighen ? Wy spreken in de teghenwoordicheydt
Godts in Christo : ende dit alles / geliefde / tot uwer stichtinghe.
Want ick vreese dat als ick gekomen sal zijn / ick u niet eenich-
sins en sal vinden soodanighe als ick wil / ende [dat] ick van u
sal gevonden worden soodanich als ghy niet en wilt: dat daer niet
eenichsins [en zijn] twisten / nijdigheden/ toorn/ ghekijf/ achter-
klap/oor-blasingen/opgheblasentheden/beroerten. Op dat we-
derom als ick sal ghekomen zijn / mijn Godt my niet en vernede-

re by u / ende ick rouwe hebben over vele die te voren gesondight
hebben / ende die haer niet bekeert en sullen hebben van de onrey=
nicheydt/ ende hoererye/ende ontuchticheyt die sy gedaen hebben.

Het xiij. Capittel.

1 Den Apostel betuyght nu wederom/so de voorgaende sonden niet en werden ghebetert/dat hy sal
komen / om sonder voorder uytstel de daders daer van te straffen. 3 Ende haer met der daedt te doen
bevinden hoe krachtigh dat Christus in hem was. 5 Vermaent haer dat sy haer selven ondersoecken/
of Christus in haer is. 7 Wenscht wederom dat sy de straffe voorkomen met weldoen. 9 ende ver=
klaert dat hy hem dan over haer sal verblijden. 10 also sijne macht moet strecken tot stichtinghe ende
niet tot verbrekinge. 11 Besluyt daer nae den brief met een vermaninge tot verscheydene Christelicke
deughden. 12 met de ghewoonlicke groete. 13 ende met een gebedt voor haer tot Godt den Vader/
Sone/ende H. Geest.

DIt is de derdemael [dat] ick tot u kome: [a] In de mondt van
a Num.35. 30. twee ofte dry getuygen sal alle woordt bestaen. Ick hebbe
Deut.17.6. ende 19.15. het te voren ghesegt/ ende segge het te voren als tegenwoordigh
Matth. 18. 16. zijnde de tweede mael/ende ick schrijve het nu af-wesende/den ge=
Joan. 8.17. Hebr. 10,28. nen die te voren ghesondight hebben / ende allen den anderen dat
so ick wederom kome/ick [haer] niet en sal sparen: Dewijle ghy
soeckt een proeve Christi die in my spreeckt/welcke in u niet swack
en is/ maer krachtigh is onder u. Want hoewel hy gekruyst is
door swackheydt / soo leeft hy nochtans door de kraght Godts.
Want oock wy zijn swack in hem / maer sullen met hem leven
door de kracht Godts in u. [b] Ondersoeckt u selven of ghy in he
b 1.Cor. 11. 28. geloove zijt / beproeft u selven. Ofte en kent ghy u selve niet/ da
Jesus Christus in u is? ten zy dat ghy eenichsins verworpelick
zijt. Doch ick hope dat ghy sult verstaen/dat wy niet verworpe
lick en zijn. Ende ick wensche van Godt/dat ghy geen quaet en
doet: niet op dat wy beproeft souden bevonden worde/maer op da
ghy het goede soudet doen/ende wy als verworpelick souden zijn
Want wy en vermogen niets tegen de waerheyt/ maer voor d
waerheydt. Want wy verblijden ons wanneer wy swack zijn
c 2.Cori.10. 8. ende ghy sterck zijt. Ende wy wenschen oock dit/ [namelick] uw
d Rom. 12. 16. volmaeckinge. Daerom schrijve ick af-wesende dese dingen/ o
ende 15.5. dat ick tegenwoordigh zijnde niet en soude strengicheyt gebruyc
1.Cori.1.10. ken/nae de macht [c] die my de Heere ghegeven heeft tot opbouwin
Philip.2.2. 1.Petr. 3. 1. ghe / ende niet tot nederwerpinge. Voorts/ broeders/ zijt blijde
e Rom.12. 18. wordt volmaeckt/zijt ghetroost/ [d] zijt eens gesint/ [e] leeft in vrede
Hebr. 12.14. ende de Godt der liefde ende des vredes sal met u zijn.
f Rom.16.16 1.Cor. 16.20 [f] Groetet malkanderen met eenen heylighen kus. V groete
1.The. 5.26. 1.Petr.5.14. al

3 alle de heylighe. De ghenade des Heeren Jesu Christi / ende de
liefde Godts/ende de gemeynschap des heylighen Geests/ zy met
u allen/ Amen.

De tweede [*Sendt-brief*] aen de Corintheren, is geschreven van Philippus in Macedonien, ende [*gesonden*] door Titum ende Lucam.

Eynde des II. Sendt-briefs Pauli *aen die van* Corinthen.

DE
Sendt-brief des Apostels Pauli
Aen den
GALATEN.

Het Eerste Capittel.

1 Nae het opschrift des briefs/ 3 de ghewoonlicke groetenisse/ 4 ende eene danck-segginghe tot Godt/ 6 bestraft den Apostel de Gemeynten van Galatien / datse so haest waren af-ghewеecken van de Apostolische Leere. 7 daer nochtans geene andere Leere ter saligheyt en kan zijn. 8 alwaer 't dat een Engel deselve predickte. 10 Ende daer hy de Leere / die hy haer ghepredickt heeft/ niet van menschen / maer van den Heere Christo selve gheleert heeft. 13 't welck hy bewijst uyt sijnen eersten staet ende yver in het Joden-dom/ 15 Ende uyt sijne wonder-baerlicke bekeeringe / ende beroepinge tot het Apostelschap. 17 Mitsgaders om dat hy beroepen zijnde met de andere Apostelen over de Leere niet en heeft ghesproken/ maer terstont nae Arabien is ghereyst. 18 Ende nae dry jaren sijnes dienstes eerst Petrum ende Jacobum alleen heeft gesien. 21 Dat hy daer nae wederom nae Syrien ende Cilicien is verreyst/ ende dat hy niet dan uyt geruchten den Gemeynten in Judea bekent was.

PAULUS een Apostel/([gheroepen] niet van
menschen/ noch door een mensche/maer [a] door a Titu. 1.
Jesum Christum/ende Godt den Vader / die
hem uyt den dooden op-geweckt heeft/)
2 Ende alle de broeders die met my zijn/aen de
Gemeynten van Galatien: [b] Genade zy u b Rom. 1. 7.
ende vrede van Godt den Vader/ende onsen 1. Corin. 1. 3.
Heere Jesu Christo: [c] Die hem selven gegeven heeft voor onse Ephe. 1. 2. 1. Petr. 1. 2.
sonden / op dat hy ons trecken soude uyt dese teghenwoordighe c Matt. 20. 28.
boose wereldt/ na den wille onses Godts ende Vaders. Den Gal. 2. 20.
welcken zy de heerlickheydt in alle eeuwigheydt / Amen. Ick Ephe. 5. 2. Titu. 2. 14. Hebr. 9. 14.
verwondere my dat ghy so haest [wijckende] van den ghenen die
u in de ghenade Christi gheroepen heeft / over-ghebracht wordt
tot een ander Euangelium: Daer der gheen ander en is: maer
daer zijn sommighe [d] die u ontroeren / ende het Euangelium d Acto. 15. 1.
Christi

Cap. j.
2. Cor. 11. Christi willen verkeeren. c Doch al waer 't oock dat wy / ofte
een Engel uyt den hemel u een Euangelium verkondighde buy-
ten 't gene wy u verkondight hebben/ die zy vervloeckt. Gelijck
wy te voren geseght hebben / [so] segge ick oock nu wederom/ in-
dien u yemandt een Euangelium verkondight buyten 't ghene
1. Thes. 2. ghy ontfanghen hebt / die zy vervloeckt. Want f predike ick
Jac. 4. 4. nu de menschen / ofte Godt? g Ofte soecke ick menschen te beha-
gen? Want indien ick noch menschen behaeghde/ soo en ware ick
1. Cor. 15. geen dienst-knecht Christi. h Maer ick maecke u bekent / broe-
ders / dat het Euangelium 't welck van my verkondight is/ niet
Ephes. 3. 3 en is nae den mensche. i Want ick en hebbe oock het selve niet
van een mensche ontfanghen / noch geleert/maer door de openba-
Actor. 8. 3. ringe Jesu Christi. k Want ghy hebt mijnen ommeganck ghe-
[e]nde 9. 1. hoort/ die eertijts in het Jodendom was/dat ick uytnemende seer
[e]nde 22. 4. de Ghemeynten Godts vervolghde / ende deselve verwoestede.
[e]nde 26. 9. [P]hil. 3. 6. [1]. Tit. 1. 13. Ende [dat] ick in het Jodendom toenam boven vele van mij-
nen ouderdom in mijn ghestachte / zijnde overvloedelick yverich
voor mijne vaderlicke insittinghen. l Maer wanneer het Godt
Act. 9. 15. behaeght heeft / die my van mijns moeders lijve aen af-gesondert
[e]nde 13. 2. heeft / ende geroepen door sijne genade/ Sijnen Sone in my t[e]
openbaren/ m op dat ick den selven door het Euangelium onder d[e]
[.] Actor. 9. 15. Heydenen soude verkondigen / so en hebbe ick terstondt niet te ra-
[e]nde 13. 2. [e]nde 22. 21. de gegaen n met vleesch ende bloedt: Ende en ben niet wederom
[G]alat. 2. 8. [E]phes. 3. 8. gegaen nae Jerusalem tot de gene die voor my Apostelen waren
Mat. 16. 17. maer ick ginck henen nae Arabien / ende keerde wederom na[e]
Damascum. Daer nae quam ick nae dry jaren wederom t[e]
Jerusalem om Petrum te besoecken / ende ick bleef by hem vijf[t]-
tien dagen. Ende en sagh geenen anderen van de Apostelen da[n]
Jacobum den broeder des Heeren. Het ghene nu ick u schrijv[e]
[.] Rom. 1. 9. siet [ick ghetuyghe] o voor Godt / dat ick niet en lieghe. Dae[r]-
[e]nde 9. 1. [2]. Cor. 1. 23. nae ben ick gekomen in de ghewesten van Syrien ende van Cili-
[e]nde 11. 31. cien. Ende ick was van aengesichte onbekent den Gemeynte[n]
[1]. Thes. 2. 5. [1]. Tim. 5. 21. in Judea / die in Christo zijn. Maer sy hadden alleenlijck g[e]-
[2]. Tim. 4. 1. hoort [datmen seyde/] De ghene die ons eertijts vervolghde ver-
kondight nu het ghelove/ 't welck hy eertijdts verwoestede.
Ende sy verheerlickten Godt in my.

H[e]

Het ij. Capittel.

1 D'Apostel verhaelt dat hy te Jerusalem met de voornaemste Apostelen / Jacobo/Petro/ ende Joanne over sijne Leere hadde ghehandelt / ende dat sy de selve in alle deelen hadden voor goet ghekent/ sonder daer yet af ofte toe te doen. 3 Dat hy teghen de valsche broeders Titum hadde verdedight/ dat hy niet en soude besneden worden. 7 Dat d'Apostelen tot een teecken van eenigheyt in de Leere/ hem ende Barnabe de rechter-handt der gemeynschap hebben gegeben. 9 Met bedingh/ dat sy onder de Heydenen / ende d'andere Apostelen onder de Joden souden prediken. 10 Alleen datse voor de arme Joden by de Heydenen souden sorghen. 11 Betuyght oock dat hy daer nae te Antiochien/den Apostel Petrum bestraft heeft / om dat hy te voren onder de Heydenen de Christelicke vryheyt ghebruyckt hebbende/'t selve om eenigher Joden wille na liet / ende alsoo met sijn exempel de Heydenen tot het Jodendom bracht. 15 Daer na bewijst hy dat de mensche niet en wordt gherechtveerdight door de wercken der Wet / maer uyt het gheloove Christi. 17 Ende dat Christus daer mede niet gestelt en wort een dienaer der sonden. 19 Overmidts het gheloove in Christum oock leert ende vereyscht de doodinghe der sonden ende een nieuw leven. 21 ende bewijst voorders so de gherechticheyt uyt de Wet ware dat Christus te vergheefs soude ghestorven zijn.

DAer nae ben ick / nae veertien jaren / wederom [a] na Jerusa- a Actor. 15.
lem opgegaen met Barnaba / oock Titum mede ghenomen 2.
hebbende. Ende ick ginck op / [b] door een openbaringhe / ende b Actor. 15.
stelde haer het Euangelium voor/dat ick predike onder de Heyde- 21.
nen: ende in't bysonder den genen die in achtinghe waren/ op dat
ick niet eenichsins te vergheefs en soude loopen / ofte ghelopen
hebben. [c] Maer oock Titus die met my was/ een Grieck zijn- c Act. 16. 3.
de/ en wierdt niet genootsaeckt hem te laten besnijden. [d] Ende 1. Cor. 9/2
[dat] om der ingekropene valsche broederen wille/ die van by-zij- d Actor. 15.
den inghekomen waren / om te verspieden onse vryheydt / die wy 24.
in Christo Jesu hebben / op dat sy ons souden tot dienstbaerheyt
brenghen. Den welcken wy oock niet een uyre en hebben ghe-
weecken met onderwerpinge / op dat de waerheydt des Euange-
liums by u soude verblijven. Ende van de gene die geacht wa-
ren wat te zijn/hoedanige sy eertijts waren/ en verschilt my niet:
Godt en neemt den persoon des menschen niet aen: want die e Deut. 10.
geacht waren en hebben my niets toegebracht. Maer daer-en- 17.
teghen als sy saghen dat my het Euangelium der Voorhuydt 2. Par. 19. 7
toe-betrouwt was/ ghelijck Petro der besnijdenisse: (Want die Job 34. 19
in Petro krachtelijck wrocht tot het Apostelschap der besnijde- Acto. 10. 34
nisse [f] die wrocht oock krachtelick in my onder de Heydenen.) Rom. 2. 11.
Ende als Jacobus/ ende Cephas / ende Joannes / die geacht Ephes. 6. 9.
waren pilaren te zijn/ de ghenade die my gegeven was bekenden/ Colos. 3. 25
gaven sy my ende Barnabe de rechter-[handt] der gemeynschap/ 1. Pet. 1. 17.
op dat wy tot de Heydenen / ende sy tot de Besnijdenisse [souden f Acto. 9. 15
gaen]. alleenlijck dat wy den armen souden ghedencken: [g] het ende 13. 2.
welck selve ick oock beneersticht hebbe te doen. Ende doe Pe- ende 22. 21.
trus tot Antiochien ghekomen was / weder-stondt ick hem in het Gala. 1. 16.
Ephes. 3. 8.

g Act. 11. 30
ende 24. 17.
Rom. 15. 25
1. Cor. 16. 1
2. Cor. 8. 1.
ende 9. 1.

aengesicht / om dat hy te bestraffen was. Want eer sommighe
van Jacobo gekomen waren at hy mede met de Heydenen: maer
doe sy gekomen waren ontrack hy[hem]/ ende scheyde hem selven
af / vreesende de ghene die uyt de Besnijdenisse waren.
Ende oock de andere Joden veynsden met hem: also dat oock
Barnabas mede afghetrocken wiert door hare veynsinghe.
Maer als ick sagh dat sy niet recht en wandelden nae de waer-
heydt des Euangeliums / seyde ick tot Petrum in aller teghen-
Act.10.28 woordicheydt [h] Indien ghy / die een Jode zijt / na Heydensche
wijse leeft / ende niet na Joodsche wijse/waerom noodsaeckt ghy
de Heydenen nae de Joodsche wijse te leven? Wy zijn van na-
Act.13.38. tuere Joden/ ende niet sondaers uyt deHeydenen: [i] [Doch] we-
Rom.3.28. tende dat de mensche niet gerechtveerdight en wordt uyt de werc-
ude 8.3. ken der Wet / maer door het geloove Jesu Christi / so hebben wy
Hebr.7.18. oock in Christum Jesum geloofft / op dat wy souden gerechtveer-
dight worden uyt het gheloove Christi / ende niet uyt de wercken
Rom.3.20 der Wet: [k] daerom dat uyt de wercken der Wet gheen vleesch en
Galat.3.11. sal gerechtveerdight worden. Maer indien wy / die in Christo
soecken gherechtveerdicht te worden / oock selve sondaers bevon-
den worden/is dan Christus een dienaer der sonde? Dat zy verre.
Want indien ick/'t gene ick afgebroken hebbe/dat selve weder-
om opbouwe / soo stelle ick my selven tot een overtreder.
Rom.7.4. [l] Want ick ben door de Wet der Wet ghestorven / [m] op dat ick
Rom.14. Gode leven soude. Ick ben met Christo gecruyst. Ende ick leve/
Cor.5.15. [doch] niet meer ick / maer Christus leeft in my: ende 't gene ick
Thes.5.10 nu in het vleesch leve / dat leve ick door het gheloove des Soons
Hebr.9.14. Godts/ [n] die my lief gehadt heeft/ ende hem selven voor my over-
Pet.4.2. gegeven heeft. Ick en doe de genade Godts niet te niete. Want
Gal.1.4.
Ephes.5.2.
Tit.2.14.
Hebr.7.11 [o] indien de rechtveerdigheydt door de Wet is / soo is dan Chri-
stus te vergheefs ghestorven.

Het iij. Capittel.

1 D'Apostel nae een scherpe berispinghe der Galacen / bewijst voorder / dat de mensche niet en wort gherechtveerdight door de wercken der Wet / maer door 't gheloove in Christum. 2 overmits sy selve hadden bevonden datse de gaven des Geests / niet door de Wet maer door het Geloove ontfanghen hadden. 6 Bewijst het oock door 't exempel van Abraham die een vader is aller geloovige. 10 ende door eenige klare ghetuygenisse der H. Schriftuere. 13 Betuyght dat Christus ons van den vloeck der Wet verlost heeft / ende de segeninge verkreghen. 15 Dat met dese Leere de Wet niet en wordt te niete ghedaen / noch krachteloos ghemaeckt / noch en is tegen de beloftenisse Godts. 19 maer dat deselve ons de sonde aenwijst. 24 ende als een tucht-meester tot Christum leydet. 25 Daer nae leert hy hoe de Wet Mosis door Christum afghedaen is voor alle gheloovige. 28 Sonder onderscheydt van volcken ofte hoedanigheden. 29 Also die alle Abrahams zaedt zijn.

1 O Ghy

1 O Ghy uytsinnighe Galaten / [a] wie heeft u betoovert/ dat ghy [a] Galat.5.
de waerheydt niet en soudt ghehoorsaem zijn: den welcken
Jesus Christus voor de oogen te voren geschildert is geweest/ on-
der u gecruyst zijnde? Dit alleen wil ick van u leeren/ hebt ghy
den Geest ontfanghen uyt de wercken der Wet/ ofte uyt de predi-
kinge des Geloofs? Zijt ghy so uytsinnich? Daer ghy met den
geest begonnen hebt/ vol-eyndight ghy nu met het vleesch?
Hebt ghy soo veel te vergheefs gheleden? Indien maer oock te
vergeefs. Die u dan den Geest verleent / ende krachten onder u
werckt/[doet hy dat]uyt de wercken der Wet/ofte uyt de predica-
tie des geloofs? [b] Gelijckerwijs Abraham Gode gelooft heeft/ [b] Gen.15.
eñ het is hem tot rechtveerdigheyt gerekent: So verstaet ghy Rom.4.3.
dan/dat de gene die uyt den geloove zijn/ Abrahams kinderẽ zijn. Jacob.2.23
Eñ de Schrift te voren siende dat Godt de Heydenen uyt den
geloove souden rechtveerdigẽ/heeft te vorẽ aen Abraham het Eu-
angelium verkondight / [segghende] [c] In u sullen alle de volcke- [c] Gen.12.3
ren ghesegent worden. Soo dan die uyt den geloove zijn / wor- ende 18.18.
den gesegent met den geloovigen Abraham. Want so vele als'er ende 22.18.
uyt de wercken der Wet zijn / die zijn onder den vloeck. Want ende 26.4.
daer is geschreven / [d] Vervloeckt is een yegelijck die niet en blijft ende 49.10.
in al het gene geschreven is in het boeck der Wet / om dat te doen. Actor.3.25.
[e] Ende dat niemant door de Wet gherechtveerdight en wordt [d] Deut.27.26.
door Godt/ is openbaer: [f] want de rechtveerdige sal uyt den ghe- [e] Rom.3.2 Gal.2.16.
loove leven. Doch de Wet en is niet uyt den geloove: maer [g] de [f] Habac.2. Rom.1.17.
mensche die dese dingen doet sal door de selve leven. [h] Christus Hebr.10.38
heeft ons verlost van den vloeck der Wet / een vloeck ghewordden [g] Lev.18.5
zijnde voor ons. Want daer is geschreven / [i] Vervloeckt is een ye- Ezech.20.11.
gelick die aen het hout hangt. Op dat de zegeninge Abrahams Rom.10.5.
tot de Heydenen komen soude in Christo Jesu / [ende] op dat wy [h] Rom.8.3 2.Cor.5.21
de belofte des Geests verkrijgen souden door het geloove. [i] Deut.21.23.
15 Broeders / ick spreke nae den mensche/ [k] selfs eens menschen
verbont dat bevestight is/ en doet niemant te niete/ ofte[niemant] [k] Hebr.9.1
16 en doet daer toe. [l] Nu soo zijn de beloftenissen tot Abraham en-
de sijnen zaede gesproken. Hy en seght niet / Ende den zaeden/ als [l] Gal.3.8.
van vele/ maer als van een/ Ende uwen zade: welcke is Christus.
17 Ende dit segge ick: het verbondt dat te voren van Godt beve- [m] Gen.15.13.
stight is op Christum / en wort door de Wet/ die [m] nae vier hon- Exod.12.40.
dert Actor.7.6.

dert ende dertigh jaren ghekomen is/ niet krachteloos gemaeckt/
Rom.4.14 om de beloftenisse te niete te doen. [n] Want indien de erffenisse
uyt de Wet is/ so en is'se niet meer uyt de beloftenisse: maer Godt
heeft'se Abraham door de beloftenisse ghenadelick ghegheven.
Joa.15.22 Waer toe is dan de Wet? [o] Sy is om der overtredingen wille
Rom.4.15. daer by gestelt/ tot dat het zaedt soude gekomen zijn / dien het be-
Jnde 5.20. looft was: ende sy is [p] door de Enghelen bestelt in de handt [q] des
Jnde 7.8. Acto.7.38. middelaers. Ende de middelaer en is niet [middelaer] van ee-
3. Deut.5.5. nen: maer Godt is een. Is dan de Wet tegen de beloftenissen
Joan.1.17. Actor.7.38. Godts? Dat zy verre: want indien daer een wet ghegheven ware
die machtich was levendigh te maeckē/ so soude waerlick de recht-
veerdicheydt uyt de Wet zijn. [r] Maer de Schrift heeft het al
Rom.3.9. onder de sonde besloten / op dat de belofte uyt den gheloove Jesu
Jnde 11.32. Christi den geloovighen soude gegheven worden. Doch eer het
geloove quam waren wy onder de Wet in bewaringe gestelt/ ende
zijn besloten gheweest tot op het geloove dat geopenbaert souden
worden. [s] Soo dan de Wet is onse tucht-meester gheweest tot
Matt.5.17 Acto.13.38. Christum/ op dat wy uyt den gheloove souden gherechtveerdigh
Rom.10.4. worden: Maer als het geloove gekomen is/ soo en zijn wy niet
meer onder den tucht-meester. [t] Want ghy zijt alle kinderen
Godts door het gheloove in Christo Jesu. [v] Want soo vele als
Jes.56.5. Joan.1.12. ghy in Christum ghedoopt zijt / hebt ghy Christum aenghedaen.
Rom.8.15. Galat.4.5. Daer in en is noch Jode noch Grieck: daer in en is noch
Rom.6.3. Joa.17.21 dienstbare noch vrye: daer in en is geen man ende wijf: [x] Want
Genes.12. ghy alle zijt een in Christo Jesu. [y] Eñ indien ghy Christi zijt
3. Rom.9.7. Hebr.11.18. so zijt ghy dan Abrahams zaet/ eñ na de beloftenisse erfgenamen.

Het iiij Capittel.

1 D'Apostel verklaert voorder/ het ghene hy te voren ghesegt hadde van het tucht-meesterschap de Wet/ met een gelijckenisse genomen van een onmondigh kint/ dat noch onder de vooghden staet/ 4 end betuyght dat wy nu door de komste des Soons Godts in den vleesche van de voogdye ende dienstbaer heyt der Wet verlost zijn. 6 So dat wy nu kinderen Godts zijn/ die mondigh zijnde geworden/ onse erf fenisse selve mogen besitten. 8 Bestraft de Galaten dat sy uyt de Heydensche afgoderye bekeert zijnde haer wederom begaven tot de dienstbaerheydt van uyterlicke ceremonien. 12 Vermaent haer dat's volherden in den yver ende goede gheneghentheyt tot hem/ met welcke sy eerst het Euangelium hadde ontfanghen. 17 haer waerschouwende voor den verkeerden yver der valsche leeraers. 19 Versoe daer nae dese bestraffinghe met een lieflicke aensprake/ wenschende dat hy by haer mochte zijn. 21 Be wijst voorder uyt de Wet selve / dat wy der selver dienstbaerheydt niet meer en zijn onderworpen / noc door de Wet gerechtveerdight en konnen worden/ door toe-passinghe van de voorbeelden der twee sone Abrahams / Nam. Isaac ende Ismaël/ ende van hare moeder Sara ende Agar. 24 als oock van de berch Sina ende de stadt van Jerusalem: waer door de twee verbonden beteeckent worden/ 28 Leer dat de erffenisse met Isaac door de belofte des Euangeliums te verkrijghen is/ hoe wel met vervolgin ge. 30 Ende dat de gene die door de Wet soecken salich te worden/ met Ismaël van de erffenisse sulle verstooten worden.

1 DOch ick segge/ soo langen tijdt als de erfgenaem een kint is/
so en verschilt hy niets van een dienstknecht/ hoe wel hy een
2 heere is van alles. Maer hy is onder vooghden en versorgers/
3 tot den tijt van den vader te voren gestelt. Also wy oock/ doe wy
kinderẽ waren / so waren wy dienstbaer gemaeckt onder de eerste
beginselen der werelt. [a] Maer wanneer de volheyt des tijts ge- a Gen.49.1
komen is/ heeft Godt sijnen Sone uytghesonden / geworden uyt Dan.9.24.
een vrouwe [b] geworden onder de Wet. Op dat hy de ghene die b Mat.5.1
onder de Wet waren verlossen soude/ [c] [ende] op dat wy de aenne- c Joa.1.12.
minghe tot kinderen verkrijgen souden. [d] Ende overmits ghy Gal.3.26.
kinderen zijt / so heeft Godt den Geest sijns Soons uytgesonden d Rom.8.1
in uwe herten/ die roept/ Abba/ Vader. So dan ghy en zijt niet
meer een dienst-knecht/ maer een sone: en indien ghy een sone zijt/
so zijt ghy oock een erfghenaem Godts door Christum. Maer
doe als ghy God niet en kendet/ diendet ghy de gene [e] die van na-
ture geen Goden en zijn: Ende nu als ghy Godt kennet/ ja veel e 1.Cor.8.4
meer van Godt ghekennet zijt / [f] hoe keert ghy u wederom tot de
swacke ende arme eerste beginselen / welcken ghy wederom van f Col.2.20
voren aen wilt dienen? [g] Ghy onderhout dagen/ ende maenden/
ende tijden/ ende jaren. Ick vreese voor u/ dat ick niet eenichsins g Rom.14.5
te vergheefs aen u ghearbeydt en hebbe. Weest ghy als ick: Col.2.16.
want oock ick ben als ghy: broeders/ ick bidde u: ghy en hebt my
geen ongheliјck ghedaen. Ende ghy weet dat ick u door swack-
heyt des vleeschs het Euangelium eerstmael vercondicht hebbe:
Ende mijne versoeckinghe / die in mijn vleesch [geschiede] en
hebt ghy niet veracht noch versoeyt / maer ghy naemt my aen
als eenen Engel Godts / [i] [jae] als Christum Jesum.
Welcke was dan uwe geluck-achtinge? Want ick geve u ge- h Mala.2.7
tuygenisse dat ghy/ so het mogelijck ware/ uwe oogen soudet uyt- i Mat.10.40
graven / ende my gegeven hebben. Ben ick dan uw' vyandt ge- Joan.13.20
worden u de waerheydt segghende? [k] Sy en yveren niet recht
over u / maer sy wille ons uytsluyten/ op dat ghy over haer soudt k Rom.10.2
yveren. Doch in het goede alle tijdt te yveren / is goet ende niet 2.Cor.11.12
alleenlick als ick by u tegenwoordich ben: [l] Mijne kinderkens/
die ick wederom arbeyde te baren / tot dat Christus een ghestalte l 1.Cor.4.15
in u krijghe. Doch ick wilde dat ick nu teghenwoordigh by u Phil.v.10.
ware / ende mijne stemme mocht veranderen: Want ick ben in Jac.1.18.

twijfel over u: Segget my/ ghy die onder de Wet wilt zijn/ en
hoort ghy de Wet niet? Want daer is geschreven/ dat Abraham
m Gen.16.15. twee sonen hadde: m eenen uyt de dienstmaecht / n ende eenen
n Gen.21.2. uyt de vrye. o Maer ghene die uyt de dienst-maeght was / is
Actor.7.8. Hebr.11.11. na den vleesche gheboren gheweest: doch dese die uyt de vrye was/
o Joa.8.39. Rom.9.7. door de beloftenisse. Het welcke dinghen zijn die andere bedu=
dinge hebben: want dese zijn de twee verbonden: het een van den
bergh Sina / tot dienstbaerheydt barende / het welck is Agar.
Want dit [namelick] Agar is Sina een bergh in Arabien/ ende
komt over een met Jerusalem dat nu is / ende dienstbaer is met
p Apoc.21.2. hare kinderen. p Maer Jerusalem dat boven is / dat is vry/
q Jes.54.1. welck is onser aller moeder. Want daer is gheschreven / q Zijt
vrolick ghy onvruchtbare/ die niet en baert: breeckt uyt ende roept
ghy die geenen barens noodt en hebt: want de kinderen der een=
r Rom.9.7.8 same zijn veel meer dan der ghene die den man heeft. r Maer
wy / broeders/ zijn kinderen der belofte/ als Isaac was. Doch
s Gen.21.9. ghelijckerwijs doe/ die na den vleesche geboren was s vervolghde
den genen die na den geest [geboren was]/ alsoo oock nu. Maer
t Gen.21.10 wat seght de Schrift? t Werpt de dienst-maeght uyt ende haren
sone: want de sone der dienstmaecht en sal geensins erven met den
sone der vrye. Soo dan/ broeders / wy en zijn niet kinderen der
dienstmaeght/ maer der vrye.

Het v. Capittel.

1 Den Apostel verklaert ende bewesen hebbende de vryheydt der Christenen van het jock der Wet, vermaent de Galaten/ datse in die vryheyt blijven ende volherden. 2 dat andersins Christus haer nie nut en is/ 5 ende dat de rechtveerdigheydt niet en wordt verkregen dan door een gheloove/ werckende door de liefde. 7 Betuyght dat 't ghevoelen der valsche leeraers uyt Godt niet en is/ maer als een suer-deessem: ende dat deselve van Godt sullen ghestraft worden. 11 dat sy oock t'onreeht des Apostels naem misbruyckten. 13 Leert dat dese vryheydt moet gebruyekt worden/ met liefde des naesten sonder twist. 16 Vermaent haer datse de begheerlickheden des vleeschs door de kracht des Gheests overwinnen. 17 Beschrijft daerom den strijdt des vleeschs tegen den Geest in de geloovige. 19 verhaelt de vruchten des vleeschs. 22 ende des Gheests. 24 aenwijsende dat dit de rechte Christenen zijn / die door den Gheest 't vleesch overwinnen.

a Joa.8.32. STaet a dan in de vryheydt/ met welcke ons Christus vry ghe=
Rom.6.18. maeckt heeft / ende en wordt niet wederom b met het jock der
1.Petr.2.16. b Jes.9.4. c Act.15.1. dienstbaerheydt bevangen. Siet/ ick Paulus segge u/ c so ghy u
laet besnijden / dat Christus u niet nut en sal zijn. Ende ick be=
tuyge wederom eenen yegelicken mensche die hem laet besnijden
dat hy een schuldenaer is de geheele Wet te doen. Christus is
u ydel gheworden die door de Wet gherechtveerdight [wilt] wor=
den/ ghy zijt van de ghenade vervallen. Want wy verwachten
door

door den Gheest uyt den gheloove de hope der rechtveerdicheydt.
5 [d] Want in Christo Jesu en heeft noch besnijdenisse eenighe d Matt.12.
kracht noch voorhuyt : maer het gheloove door de liefde [e] werc= 50. Joan. 15.1.
7 kende. Ghy liept wel/ [f] wie heeft u verhindert de waerheyt niet 1.Cor.7.19
8 ghehoorsaem te zijn? Dit ghevoelen en is niet uyt hem die u 2.Cor.5.17 Galat.6.15
9 roept. [g] Een weynich suerdeessem versuert het gheheele deech. Coloss.3.11 e 1.The.1.3
[h] Ick vertrouwe van u inden Heere / dat ghy niet anders en f Galat.3.1
sult ghevoelen : maer die u ontroert / sal het oordeel draghen / wie g 1.Cor.5.6 h 2.Cor.2.3
hy oock zy. Maer ick/broeders/indien ick noch de besnijdenisse ende 8.22.
predike / waerom worde ick noch vervolght? Soo is dan [i] de er=
gernisse des kruyces vernietight. [k] Och of sy oock afghesneden i 1.Corin.1.
wierden/die u onrustich maken. Want ghy zijt tot vryheyt ge= 23. k Jos.7.25.
roepen/ broeders : [l] alleenlick [en ghebruyckt] de vryheydt niet
tot een oorsake voor het vleesch : maer dient malkanderen door l 1.Cor.8.9 Jude vs.
de liefde. [m] Want de geheele Wet wort in een woordt vervult/ ende 1.Pet. 2.16.
[namelick] in dit / [n] Ghy sult uwen naesten lief hebben / ghelijck m Ro.13.8.
u selven. Maer [o] indien ghy malkanderen bijt ende vereet / siet n Lev.19.1 Mat.22.3
toe dat ghy van malkanderen niet verteert en wordt. Ende ick Marc.12. 31.
segghe/[p] wandelt door den Geest/ ende en volbrenght de begheer= Jacob.2.8. o 2.Cor.1
lickheyt des vleesches niet. [q] Want het vleesch begheert teghen 20.
den geest/ende de Geest teghen het vleesch : ende dese staen teghen p Rom.13. 14.
malkanderen / alsoo dat ghy niet en doet het ghene ghy wildet. 1.Pet.2.11
Maer indien ghy door den Geest geleydt wordt / so en zijt ghy q Rom.7. 15/etc.
niet onder de Wet. [r] De wercken des vleeschs nu zijn openbaer: r 1.Cor.3. Jaco.3.14
welcke sijn overspel/ hoererye/ onreynicheyt/ ontuchticheyt/
2 Afgoderye/fenijn-gevinge/vyantschappen/twisten/afgunstig=
heden / toorne/ ghekijf/ tweedracht/ ketteryen/ Nijdt / moordt/
dronckenschappen/ brasseryen/ende dierghelijcke : [s] van de welcke s 1.Cor.6.
ick u te voren segghe/gheliјck ick oock te voren geseght hebbe/dat Ephes.5.5
die sulcke dinghen doen het Coninckrijcke Godts niet en sullen Coloss.3.6
be-erven. [t] Maer de vrucht des Gheests/ is liefde/ blijdtschap/ Apoc.22.1
vrede/ lanckmoedicheydt/ goedertierenheydt / goetheydt/ gheloo= t Ephes.5
ve/sachtmoedicheydt/ maticheyt. [v] Teghen de soodanighe en is
de Wet niet. [x] Maer die Christi zijn / hebben het vleesch ghe= v 1.Timo 9.
kruyst met de bewegingen ende begheerlickheden. Indien wy x Rom.6 ende 13.1.
door den Geest leven / so laet ons oock door den Geest wandelen. Galat.2. 1.Pet.2.
2 En laet ons niet zijn soeckers van ydele eere/malkanderen ter=
gende/malkanderen benijdende.

Het vj. Capittel.

1 D'Apostel vermaent voorts de Galaten tot verscheydene Christelicke deughden / namelick tot sachtmoedicheydt in het bestraffen der ghene die uyt swackheydt sondighen. 2 tot onderlinghe verdrachsaamheydt. 3 tot ondersoeckinghe ende een nedrich ghevoelen van haer selven. 6 tot onderhoudt der Leeraren. 7 tot toesien watmen zaeyt. 9 ende tot mildadicheydt tegen de arme / voornamelick die gheloovigh zijn. 11 Daer nae besluyt hy den brief / toonende hoe lief ende weert hy haer heeft. 12 ende haer waerschouwende voor de valsche Apostelen / welcker eergiericheyt ende geveynstheydt hy beschrijft. 14 ende stelt sijn exempel daer teghen. 15 Leert kortelick waer in het rechte Christendom bestaet; ende wat het selve te verwachten heeft. 17 Vermaent dat niemant hem voorder moeyelick en valle. 11 ende eyndight met de ghewoonlicke groete.

Rom.14.1. a BRoeders / indien oock een mensche overvallen ware door ee-
e 15.1. nighe misdaet / ghy die geestelick zijt brenght den soodanigen
Cor.9.22. te rechte met den geest der sachtmoedicheyt: siende op u selven / op
Matt.11 dat ghy niet versocht en wordt. b Draeght malkanders lasten: 2
an.13.14. ende vervult also de Wet Christi. Want so yemandt meynt yet 3
n.15.1. te zijn / daer hy niets en is / die bedrieght hem selven in [sijn] ghe-
The.5.14. moedt. Maer een yegelick beproeve sijn selfs werck: ende als 4
dan sal hy aen hem selven alleen roem hebben / ende niet aen eenen
sal.62.13 anderen. c Want een yeghelick sal sijn eyghen pack draghen. 5
.17.10. d Ende die onderwesen wordt in het woort / deyle mede van 6
32.19. alle goederen den ghenen die [hem] onderwijst. e En dwaelt 7
at.16.27. niet: Godt en laet hem niet bespotten: f want so wat de mensche
n.2.6. zaeyt / dat sal hy oock maeyen. Want die in sijn selfs vleesch 8
14.12. zaeyt / sal uyt het vleesch verderffenisse maeyen: maer die in den
or.3.8. geest zaeyt / sal uyt den geest het eeuwige leven maeyen. g Doch 9
Cor.5.10. en laet ons goet-doende niet vertragen: want te sijner tijdt sullen
c.2.23.
22.12.
om.15.
or.9.11.
Cor.6.10
uc.16.25 wy maeyen / soo wy niet en verslappen. Soo dan terwijle wy 10
Thes.3. tijdt hebben / laet ons goet doen aen alle / maer h meest aen de huys-
Tim.5.8 genooten des geloofs. Siet hoe grooten brief ick u gheschreven 11
hebbe met mijne handt. Alle de gene / die een schoon gelaet wil- 12
len toonen na den vleesche / die noodtsaecken u besnedē te worden /
alleenlick op dat sy van wegen het kruyce Christi niet en souden
vervolght worden. Want oock sy selve die besneden worden en 13
houden de Wet niet: maer sy willen dat ghy besneden wordt / op
dat sy in uwe vleesche roemen souden. Maer het zy verre van 14
my dat ick soude roemen anders dan in het cruyce onses Heeren
Jesu Christi: door welcken de wereldt my gecruycight is / ende
c.12.50 ick der wereldt. i Want in Christo Jesu en heeft noch Besnij- 15
.15.14 denisse eenighe kracht / noch Voor-huyt / maer een nieu schepsel.
or.5.16.
at.5.6. k Ende so vele als'er na desen regel sullen wandelen / over de sel- 16
3.11.
sal.125. ve [sal zijn] vrede ende barmherticheydt / ende over het Israël

Godts

7 Godts. Voorders / niemant en doe my moeyte aen. [1] Want [1] 2.Cor.4.10.
ick drage de lit-teeckenen des Heeren Jesu in mijn lichaem.
8 De ghenade onses Heeren Jesu Christi zy met uwen gheest/
broeders/ Amen.

Aen den Galaten geschreven van Romen.

Eynde des Sendt-briefs Pauli *aen den Galaten.*

DE

Sendt-brief des Apostels Pauli

Aen die van

EPHESEN.

Het Eerste Capittel.

1 Na het gewoonlick opschrift des Briefs/ 3 danckt den Apostel Godt over alle de geestelicke segeningen/daer mede wy van hem in Christo zijn gesegent. 4 namelick dat wy in hem van eeuwicheydt zijn uytverkoren. 5 dat wy in hem verordineert zijn tot de aenneminge tot kinderen. 7 dat wy door syn bloedt met Godt zijn versoent. 8 dat hy door het Euangelium ons heeft geroepen. 10 ende dat alle uytverkorene door hem in een zijn vergadert / beyde die in den Hemel/ende die op de aerde zijn. 13 Dat oock de Epheseren die in Christum ghelooven/onder dese zijn/ende tot versekeringe daer van het pandt des Geests hebben ontsanghen. 15 Bidt daer na Godt dat hy haer verstant hier in meer ende meer wil verlichten. 19 Ende door sijnen Geest haer laten gevoelen welcke de kracht sijner werckinge in allen desen. 20 die deselve is/ waer door hy Christum van den dooden heeft verweckt/ ende verheven tot sijner rechter-handt. 22 om een hooft te zijn sijner Gemeynte.

PAULUS een Apostel Jesu Christi / door
den wille Godts / [a] den Heylighen die te E-
phesen zijn : ende gheloovighen in Christo a Rom.1.7. 1.Cor.1.2.
Jesu. [b] Genade zy u ende vrede van Godt 2.Cor.1.1. b Gal.1/3.
onsen Vader / ende den Heere Jesu Christo. 1.Petr.1.2.
Gesegent zy [c] de Godt ende Vader onses c 2.Cor.1.3.
Heeren Jesu Christi/ die ons ghesegent heeft 1.Petr.1/3.
met alle geestelicke segeninge in den Hemel in
Christo. [d] Ghelijck hy ons uytverkoren heeft in hem / voor de d Joan.1
grontlegginge der werelt/ [e] op dat wy souden heylig ende onberis- 16.
pelick zijn voor hem in de liefde. Die ons te voren verordineert 2.Tim.1/9.
heeft tot aenneminghe tot kinderen / door Jesum Christum in e Luce 1.75.
hem selven/ nae het wel-behaghen sijns willens/ Tot prijs der Eph.5.27. Col.1.22.
heerlijckheyt sijner ghenade / door welcken hy ons begenadight Tim.1.9. Tit.2.12.

Mat.3.17 heeft [f] in den Geliefden: [g] In welcken wy hebben de verlossin=
Actor.20. 8. ge door sijn bloedt / [namelick] de vergevinge der misdaden / nae
Col.1.14. Hebr.9.12. den rijckdom sijner ghenade: Met welcke hy overvloedigh is
Pet.1.18. geweest over ons in alle wijsheyt/ eñ voorsichticheyt: Ons be=
Rom.16. kent ghemaeckt hebbende [h] de verborghenheydt sijns willens na
5. Ephes.3.9. sijn wel-behagen/'t welck hy voor-genomen hadde in hem selven:
Colos. 1.26. Tim.1.9. Om in de bedeelinghe van [i] de volheydt der tijden wederom 1
Tit.1.2. alles tot een te vergaderen in Christo / beyde dat in den hemel is/
Pet.1.20. ende dat op de aerde is: In hem / in welcken wy oock [k] een 1
Gen.49.10 Dan.9.24. erfdeel ghewordden zijn / wy die te voren verordineert waren nae
Galat.4.4. Rom.8.17 het voor-nemen des ghenen / die alle dinghen werckt nae den
raedt sijns willens. Op dat wy souden zijn tot prijs sijner 1
heerlickheydt / die wy eerst in Christo ghehoopt hebben. In 1
welcken oock ghy [zijt] / na dat ghy het woordt der waerheydt/
[namelick] het Euangelium uwer salicheydt ghehoort hebt: in
Rom.8.15 welcken ghy oock/na dat ghy gelooft hebt/ [l] zijt versegelt gewor=
Cor.1.22. den met den heyligen Geest der belofte: Die het onder-pant is 1
de 5.5. Ephes.4.30. van onse erfenisse/tot [m] de verkregene verlossinge/ tot prijs sijner
Exo.19.5 Deut.7.6. heerlickheyt. [n] Daerom oock ick gehoort hebbende het geloove 1
de 14.2. de 16.18. in den Heere Jesu/dat onder u is/ende de liefde tot alle de heylige/
Rom.8.23. Pet.2.9. En houde niet op voor u te dancken/ gedenckende uwer in mij= 1
Phil.1.3. Coloss.1.3. ne ghebeden: Op dat de Godt onses Heeren Jesu Christi / de 1
Thes.1.2. Vader der heerlickheydt / u gheve den gheest der wijsheydt / ende
Thes. 1.3. der openbaringhe / in sijne kennisse: [Namelick] verlichte de 1
ooge uwes verstants/op dat ghy meught weten welcke zy de ho=
pe van sijne roepinghe/ eñ welcke de rijckdom zy der heerlickheyt
van sijne erfenisse in de heylighe: Ende welcke de uytnemende 1
Col.2.12. grootheydt sijner kracht zy / aen ons die gheloove / [o] na de werc=
Psa.110.1. kinge der sterckte sijner macht/ Die hy gewrocht heeft in Chri= 2
Actor.2.34. Cor.15.25 sto/ als hy hem uyt den dooden heeft opgeweckt: [p] eñ heeft [hem]
Coloss.3.1. Hebr.1.3. ghesett tot sijne rechter-[handt] in den hemel. Verre boven alle 2
de 10.12. Pet.3.22. Overheydt ende Macht/ende kracht/ende heerschappie/ eñ allen
Psal.8.7. Mat.28.18 naem die genaemt wort/ niet alleen in dese wereldt / maer oock in
Cor.15.27 de toekomende: [q] Ende heeft alle dinghen sijnen voeten onder= 2
Hebr.2.8. Rom.12.5 worpen / ende heeft hem der Ghemeynte ghegheven tot een hooft
Cor.12.27 Ephes.4.16. boven alle dingen: [r] Welcke sijn lichaem is / [ende] de vervul= 2
de 5.23. linge des ghenen die alles in allen vervult.

Het ij. Capittel.

1 Den Apostel om te toonen de groote der weldaet/ die ons God doet in onse weder-oprechtinge/ verhaelt den ellendigen staet / uyt welcken wy verlost zijn. 4 Ende verklaert dat hy uyt enckele genade/ doe wy doodt waren in onse sonden / ons levendich heeft ghemaeckt met Christo, ende in den hemel met hem gheset. 8 Dat wy dan salich zijn ghewoorden door 't gheloove / niet uyt de wercken. 10 Maer dat ons Godt in Christo tot goede wercken heeft gheschapen. 11 Betuyght voorder dat de Heydenen buyten het verbondt Godts waren / ende sonder hope van salighheyt. 13 maer nu in Christo, die den scheydt-muer wech ghenomen heeft ende de Wet der insettinghen/ mede-ghenoten deser genade waren geworden. 17 Waerom beyde Heydenen ende Joden/ door het Euangelium worden gheroepen/ ende door eenen Gheest toeganck hebben tot Godt. 19 Waer door hy besluyt dat sy dan te samen gebouwt zijn op het fondament der Propheten ende der Apostelen / wiens hoeck-steen is Christus. 21 ende dat tot eenen tempel ende woon-stede Godts.

1 [a] ENde u [heeft hy mede levendich ghemaeckt] daer ghy doodt a Rom.
2 waert door de misdaden ende de sonden/ [b] In welcke ghy Colo.2.1
eertijts gewandelt hebt/ na de eeuwe deser werelt/ nae den [c] Over- b 1.Cor.
sten der macht der luchts / des gheests die nu werckt in de kin- 11.
3 deren der ongehoorsaemheydt. Onder dewelcke oock wy alle Coloss.3.
eertijdts verkeert hebben in de begheerlickheden onses vleeschs/ Tit.3.3.
doende den wille des vleeschs ende der gedachten: ende wy waren c Joa.12
4 van natuere kinderen des toorns/ gelijck oock de andere. Maer ende 14.
Godt die rijck is in barmhertichheyt / door sijne groote liefde daer ende 16.1
5 mede hy ons lief ghehadt heeft/ Oock doe wy doodt waren Ephes.6.
door de misdaden / [d] heeft [ons] levendich ghemaeckt met Chri- d Rom.
6 sto: ([e] uyt genade zijt ghy saligh geworden.) Ende heeft/ [ons] ende 8.1
mede op-ghewecht / ende heeft [ons] mede gheset in den hemel Col.3.1.
7 in Christo Jesu. Om dat hy soude betoonen in de toekomende e Act.15
eeuwen den uytnemenden rijckdom sijner ghenade / door de goe- Tit.3.5.
8 dertierenheyt over ons in Christo Jesu. Want uyt genade zijt
ghy saligh geworden door het geloove ende dat niet uyt u: [f] het is f Mat
9 Godts gave. Niet uyt de wercken [g] op dat niemandt en roeme. 17.
10 Want wy zijn sijn maecksel / [h] gheschapen in Christo Jesu tot Ephes.1
goede wercken / welcke Godt voor-bereydt heeft/ op dat wy in de- g Rom.
11 selve soude wandelen. Daerom ghedenckt dat ghy die eertijdts 1.Cor.1
Heydenen waert in het vleesch / ende die Voor-huyt ghenaemt h 2.Cor
wiert van de ghene die genaemt zijn Besnijdenisse in het vleesch/ 17.
12 die met handen gheschiet: Dat ghy in dien tijdt waert sonder Ephe.1.
Christo/ vervremt van het burgerschap Israëls / ende vremdelin- ende 4.2
gen [i] van de verbonden der beloften/ geen hope hebbende/ ende son- Tit.2.1
13 der Godt in de werelt. Maer nu in Christo Jesu / ghy die eer- i Rom.
tijts verre waert / zijt nae by gheworden door het bloedt Christi.
14 [k] Want hy is onse vrede / die dese beyde een ghemaeckt heeft/ k Jesa.
ende den middel-muyr des afscheytsels ghebroken hebbende/ Mich.5
Joa.16.
Act.10.3
Rom.5.
Col.1.2

Heeft

Heeft hy de vyandtschap / in sijn vleesch te niete ghemaeckt/ 15
[namelijck] de Wet der geboden in insettingen [bestaende]: op dat
hy de twee soude in hem selven tot eenen nieuwen mensche schep=
pen/ vrede makende: Ende [op dat] hy die beyde met Godt sou= 16
de in een lichaem versoenen door het cruyce/ de vyantschap aen het
er.57.19. selve ghedoodt hebbende. [l] Ende komende heeft hy door het 17
hes.3.12. Euangelium vrede verkondight u die verre waert/ eñ dien die nae
Joan.10. 14.6. by waren. [m] Want door hem hebben wy beyde den toeganck 18
n.5.2. door eenen Geest tot den Vader. So en zijt ghy dan niet meer 19
hes.3.12. r.10.19. vremdelinghen/ ende bywooners/ maer mede-burghers der heyli=
al.6.10. Cor.3.9. gen / ende [n] huys-genooten Godts: [o] Gebouwt [p] op het fonda= 20
es.28.16 ment der Apostelen ende Propheten/ [q] waer van Iesus Christus
at.16.18 or.3.10. is den uytersten hoeck-steen: [r] Op welcken het gheheel gebouw 21
c.21.14. Pet.2.4. bequamelijck t'samen-gevoeght zijnde / op wast [s] tot eenen heyli=
ye.4.16 Cor.6.19 gen tempel in den Heere. Op welcken oock ghy mede gebouwt 22
or.6.16. wort tot een woonstede Godts in den Geest.

Het iij. Capittel.

1 Paulus betuyght dat hy gevangen was om sijne stantvastigheyt in de Leere van de genadige roe=pinghe der Heydenen. 3 welcke hy door bysondere openbaringhe Godts hadde. 5 ende dat die inde voorgaende eeuwe den menschen op sulcker wijse noyt en was bekent ghemaeckt. 7 Dat hy tot een dienaer des Euangeliums was ghestelt/ om deselve Leere onder de Heydenen te verkondigen. 10 en=de door de Ghemeynte de veelvoudige wijsheyt Godts bekent te maken / selfs den Engelen in den He=mel. 13 vermaent haer dat sy in sijne verdruckingen niet en vertraghen. 14 ende bidt Godt dat hy haer meer ende meer versterckе. 17 op dat Christus door het geloove in hare herten woone. 18 ende sy de breete/lengte/diepte/ende hooghte deser ghenade ende der liefde Christi moghen begrijpen. 20 en=de besluyt met eene danck-segginge tot Godt.

21.33. OM dese oorsake [ben] ick Paulus [a] de ghevanghen Christi
f.4.1. 7.13. Iesu voor u die ghy Heydenen zijt: Indien ghy maer ge=
f.4.3. hoort hebt van de bedeelinge [b] der genade Godts [c] die my gege=
m.1.8. ven is aen u: Dat hy my [d] door openbaringe heeft bekent ghe=
om.1.5. maeckt [e] dese verborgentheyt/ (ghelijck ick met weynighe [woor=
13.2. 3.8. den] te voren gheschreven hebbe: Waer aen ghy [dit] lesende/
Cor.22. kont bemercken mijne wetenschap in dese verborgentheyt Chri=
26.16. sti.) Welcks in andere eeuwen den kinderen der menschen niet
en is bekent gemaeckt/ [f] gelijck'se nu is geopenbaert sijne heylige
m.16.25 Apostelen ende Propheten/ door den Geest: [Namelick] dat de
10.28. h.1.19 Heydenen zijn mede erfghenamen / ende van't selve lichaem/ ende
2.12. or.15.9 mede deel-genooten sijner belofte in Christo door het Euangeli=
m.1.15. um: Waer van ick een dienaer geworden ben/ na de gave der ge=
nade Godts die my gegeven is [g] nae de werckinge sijner kracht.
My [h] de aller minste van alle de heylige is dese genade ghege=
ven/

ven / om i onder de Heydenen door het Euangelium te verkondi=
9 ghen den on-naspeurlicken rijckdom Christi / Ende alle te ver=
lichten/ [datse mogen verstaen] welcke de gemeynschap k der ver=
borgentheydt zy/ die van [alle] eeuwen verborghen is gheweest in
Gode/ welcke alle dingen l geschapen heeft door Iesum Christum.
10 m Op dat nu door de Gemeynte bekent gemaeckt worden den
Overheden ende den Machten in den Hemel de veelvuldige wijs=
11 heydt Godts: Na het eeuwigh voornemen / dat hy gemaeckt
12 heeft in Christo Iesu onsen Heere: n In den welcken wy heb=
ben de vrymoedicheyt / ende den toeganck met vertrouwen door
13 het geloove aen hem. o Daerom bidde ick / dat ghy niet en ver=
traeght in mijne verdruckingen p voor u/ 't welck is uwe heerlick=
14 heyt. Om dese oorsaecke buyge ick mijne knyen tot den Vader
15 onses Heeren Iesu Christi / Uyt welcken al het geslachte in de
16 hemelen ende op de aerde genaemt wort / op dat hy u geve / na
den rijckdom sijner heerlickheydt/ met kracht q versterckt te wor=
17 den door sijnen Geest in den inwendighen mensche: Op dat
Christus door het gheloove in uwe herten woone / ende ghy in de
18 liefde r gewortelt / ende gegrondet zijt: Op dat ghy ten vollen
kondet begrijpen met alle de heylige/ welcke de breedte/ ende
19 lenghte/ ende diepte/ ende hooghte zy/ Ende bekennen de liefde
Christi/ die de kennisse te boven gaet/ op dat ghy vervult wort tot
20 alle de volheyt Godts. s Hem nu die machtich is/ meer als
overvloedelick te doen boven al dat wy bidden ofte dencken/ na de
21 kracht die in ons werckt/ Hem/ [segge ick]/ zy de heerlickheydt
in de Gemeynte door Christum in alle geslachten tot alle eeuwic=
heyt/ Amen.

i Act. 9/1 ende 13.2. ende 22.21 Gal. 1.16. ende 2.8. 1. Tim. 2.7 2. Tim. 1/
k Rom. 1 25. Ephes. 1/9 Col. 1.26. 2. Tim. 1. Tit. 1. 2. 1. Pet. 1/2
l Gen. 1/3 Psal. 33/6. Joan. 1/3. Col. 1/16. Hebr. 1. 2.
m 1. Petr. 12.
n Joan. 1 9. ende 14/6. Rom. 5/2. Ephes. 2/1 Hebr. 10/
o Phil. 1/ 14. 1. Thess. 3
p Col. 1/
q Ephes. 10.
r Col. 2/7
s Rom. 1 25.

Het iiij. Capittel.

1 Na dat d'Apostel in de voorgaende dry Capittelen de Leere des Euangeliums kortelijck hadde voor-gestelt/ soo komt hy nu nae sijne gewoonte in alle sijne brieven/ ende stelt voor de vermaningen tot Godtsaligheydt: ende eerst in't ghemeyn vermaent hy tot eenen wandel haer beroep betamelick. 2 Daer na in't bysonder tot verdraeghsaemheydt inde liefde. 3 ten derden tot vrede ende eenigheydt/ welcke vermaninghe hy met vele reden versterckt. 7 Betuyght voorder dat Christus ten hemel op=gevaren zijnde / den menschen wel verschedene gaven heeft gegeven/ 11 ende verscheydene ampten van Apostelen/ Propheten/ Leeraers/ Ec. heeft verordineert/ 12 maer alle daer toe streckende/ op dat de Gemeynte gebouwt/ ende in eenigheydt des ghelaofs tegen alle dwalingen behouden mach worden. 16 Dat evenwel dese heylsame kracht alleen uyt Christo / als uyt het hooft / in alle de leden vloeyt. 17 Komt daerna wederom tot de ghemeyne vermaninghen/ ende waerschout'se dat sy also niet en wan=delen ghelijck sy plachten / doe sy noch Heydenen waren. 22 Maer dat sy den ouden mensche af-leg=gen/ 23 ende den nieuwen mensche aen doen. 25 Dat sy oock de leughen af-leggen. 26 de Sonne niet en laten ondergaen over haren toorne. 28 niet en stelen. 29 vuyl spreken mijden/ waer door de H. Geest bedroeft wordt. 31 ende allerley boosheyt. 32 maer dat sy malkanderen vergeven/ gelijck Godt in Christo ons vergeven heeft.

Cap. iiij.

Gen.17.1. Co.7.20. Soo bidde ick u dan / ick de ghevanghen in den Heere / [a] dat
Philip.1.27 ghy wandelt weerdichlick der roepinge/met welcke ghy geroe-
Coloss.1.10. Thes.2.12. pen zijt: [b] Met alle ootmoedicheyt ende sachtmoedigheyt / met
Col.1.11. lanckmoedigheydt / verdragende malkanderen in liefde: O be-
Jude 3.12. Thes.5.14 neerstigende te behouden de eenicheyt des Geests door den bandt
des vredes. Een lichaem is het / ende eenen Gheest/ ghelijcker-
wijs ghy oock gheroepen zijt tot eene hope uwer beroepinghe:
Deut.4.39 [c] Een Heere/ een gheloove / eenen doop :
Mal.2.10. Een Godt ende Vader van alle / die daer is boven alle / ende
Co.8.4/6. Rom.12.6 door alle/ ende in u alle. [d] Maer elck een van ons is de ghenade
Co.12.11 Co.10.13. ghegheven na de mate der gave Christi. Daerom seght hy/
Petr.4.10 Psa.68.19 [e] Als hy opghevaren is in de hooghte/heeft hy de ghevangheniſſe
Joan.3.13 ghevanghen genomen/ ende heeft den menschen gaven ghegeven.
ne.6.62. [f] Nu dit/Hy is opgevaren/wat is't/dan dat hy oock eerst is ne-
der-gedaelt in de nederste deelen der aerde? Die neder-ghedaelt
is/ is deselve oock die opghevaren is verre boven alle de hemelen/
1.Co.12. op dat hy alle dingen vervullen soude. [g] Ende deselve heeft ge-
gheven sommige tot Apostelen/ende sommige tot Propheten/ende
sommige tot Euangelisten/eñ sommige tot Herders eñ Leeraers.
Tot de volmakinge der heylighen / tot het werck der bedienin-
Rom.12.5 ge / tot opbouwinghe [h] des Lichaems Christi. Tot dat wy alle
Co.12.27 Ephes.1.23. sullen komen tot eenicheydt des gheloofs ende der kenniſſe des
5.23. Coloss.1.24. Soons Godts/ tot eenen volkomenen man/tot de mate der groo-
Co.14. te der volheydt Christi/ [i] Op dat wy niet meer kinderen en sou-
Matt.11 den zijn / [k] die als de vloedt beweeght ende omghevoert worden
met alle windt der leere / door de bedriegherye der menschen/ door
archlistichevt om listelijck tot dwalinge / te brenghen: Maer de
waerheyt betrachtende in liefde/ allesins souden opwaſſen in hem
Eph.5.23. die [l] het hooft is/[namelick]Christus: [m] Uyt welcken het geheel
Coloss.1.18. lichaem bequaemlick t'samen ghevoeght / ende t'samen vast ghe-
Rom.12.5 Corin.12. maeckt zijnde/door alle voechselen der toebrenginge/ nae de werc-
Thes.2.21. kinghe van een yegelick deel in [sijne] mate / den wasdom des lic-
haems bekomt / tot sijns selfs opbouwinghe in de liefde. Ick
Rom.1.9. segghe dan dit / [n] ende betuyghe het in den Heere / [o] dat ghy niet
Rom.1.18 meer en wandelt ghelijck als de andere Heydenen wandelen
Petr.4.3. in de ydelheydt hares ghemoedts/ Verduystert in het ver-
Thes.4.5 stant / vervremt zijnde van het leven Godts / [p] door de onwe-
ten

9tenheyt die in haer is/door de verhardinge hares herten. Welc-
ke ongevoeligh gheworden zijnde/ hebben haer selven overgege-
ven tot ontuchticheydt / om alle onreynicheydt gierichlick te be-
0drijven. Doch ghy en hebt Christum alsoo niet gheleert.
1 Indien ghy maer hem gehoort hebt / en door hem geleert zijt/
2ghelijck de waerheydt in Jesu is: [Te weten] dat ghy soudet
q aflegghen / aengaende de vorighe wandelinge / den ouden men- q Colos.3.9.
sche / die verdorven wordt door de begeerlickheden der verleydin- Hebr.12.2. 1.Petr.2.1.
3ghe: Ende dat ghy soudet vernieuwt worden in den gheest
4uwes ghemoets/ r Ende den nieuwen mensche aen doen/die nae r Rom.6.4.
Godt gheschapen is in rechtveerdicheydt ende heylicheydt. Coloss.3.10 1.Petr.4.2.
5Daerom legghet af de leughen / s ende spreket de waerheydt een s Zach.8.16
yeghelick met sijnen naesten: want wy zijn malkanders leden.
5 t Wort toornich / ende en sondicht niet: de Sonne en gae niet t Psalm 4.5
7onder over uwe toornigheyt: v Noch en geeft den Duyvel geen v Jac.4.7. 1.Petr.5.9
8plaetse. Die gestolen heeft/en stele niet meer/ x maer arbeyde lie- x Act.20.3 1.Thes.4.
ver/werckende dat goet is met de handen/op dat hy hebbe mede te 2.Thess.3. 12.
9deelen den ghenen die noot heeft. y Gheen vuyle reden en gae y Matt. 36.
uyt uwen mondt: maer so daer eenighe goede [reden] is tot nut- Eph.5.3.
0tige stichtinge/op dat sy genade gheve dien die'se hooren. Ende z Rom.8.
en bedroeft den heyligen Gheest Godts niet / z door welcken ghy 2.Cor.1. ende 5.5. Ephes.1.
1verseghelt zijt tot den dagh a der verlossinge. b Alle bitterheyt/ a Luc.21.
ende toornicheydt/ende gramschap/ende geroep/ende lasteringhe/ Rom.8.2 Ephes.1. b Col.3.
2zy van u geweert/ met alle boosheydt. c Maer zijt tegen mal- c Phil.2.
kanderen goedertieren/barmhertigh/ d vergevende malkanderen/ Colos.3.1 d Mat.6
ghelijckerwijs oock Godt in Christo u-lieden vergeven heeft. Mar.11. Colos.3.1

Het v. Capittel.

1 Den Apostel gaet voort in de vermaninghen/ ende eerst tot onderlinge liefde/ na 't exempel Godts ende Christi. 3 Vermaent haer voorders afstant te doen van alle onkuyscheydt/ gierigheydt die afgoderye is / sotten klap / etc. ende verklaert dat soodanige het rijcke der hemelen niet en sullen besitten. 8 Ende dewijle sy nu in 't licht zijn / dat sy moeten wandelen als kinderen des lichts. 11 ende gheen ghemeynschap meer hebben met de wercken der duysternisse / maer die bestraffen. 15 Vermaent haer voorder / dat sy voorsichtelick wandelen / ende als wijse den tijdt uyt-koopen. 18 Dat sy niet droncken en zijn / maer vol des Gheests. 19 Dat sy den Heere Psalmen ende Lof-sangen singen. 21 Vermaent in 't gemeyn dat sy malkandren onderdanigh zijn in de vreese Godts. 22 maer bysonderlick de vrouwen/ dat sy hare mannen/ghelijck de Gemeynte Christo/ onderdanigh zijn. 25 Desgelijcks vermaent hy de mannen dat sy hare vrouwen lief hebben/gelijck Christus sijne Gemeynte lief gehadt heeft/ 28 ende gelijck yemant sijn eygen lichaem lief heeft. 31 Bewijst oock uyt Godts instellinge/ dat man ende vrouwe een vleesch zijn / ende duydt dat oock op Christum ende sijne Gemeynte. 33 ende besluyt met een vermaninghe aen man ende vrouwe.

1 Zyt dan navolghers Godts/ als ghelief de kinderen:
2 a Ende wandelt in de liefde/ b gelijckerwijs oock Christus a Joa.1 ende 15. 1.Thess. 1.Joan ende 4.1 b Gal. Tit.2.1 1.Petr.
ons

Hebr.8.3. ons lief gehadt heeft / [c] ende hem ſelven voor ons heeft over-ghe=
de 9.14. gheven tot een offerande ende een ſlacht-offer Gode / tot eenen
Mar.7.21 wel-rieckenden reuck. [d] Maer hoererye ende alle onreynicheyt/
phef.4.29. ofte gierichept / en laet oock onder u niet genaemt worden/ gelijc=
oloff.3.5. kerwijs het den heyligen betaemt: Noch oneerbaerheydt / noch
ſot geklap/ofte geckerye/welcke niet en betaemen : maer veel meer
.Cor.6.10 danck-ſegginge. [e] Want dit weet ghy/ dat geen hoereerder/ of=
alat.5.19. te onreyne/ofte gierigaert / die een afgoden-dienaer is / erffeniſſe
oloff.3.5. en heeft in het Coninckrijcke Chriſti ende Godts. [f] Dat u nie=
poc.22.15. Jer.29.8. mandt en verleyde met ydele woorden : want om deſe dinghen
Matt.24.4. Mar.13.5. komt de toorne Godts over de kinderen der ongehoorſaemheyt.
uc.21.8. ol.2.4/ 18. Soo en zijt dan hare mede-genooten niet.
Theff.2.3. Joan.4.1. [g] Want ghy waert eertijts duyſterniſſe / maer nu zijt ghy licht
.The.5.4 Gal.5.22. inden Heere: wandelt als kinderẽ des lichts: ([h] Want de vrucht
des Gheeſts is in alle goedicheydt / ende rechtveerdigheydt/ ende
waerheyt.) Beproevende wat den Heere wel behagelick zy.
Matt.18. [i] Ende en hebt geen ghemeynſchap met de onvruchtbare werc=
or.5.8. ken der duyſterniſſe / maer beſtraft'ſe oock veel eer. Want het
10.20. gene heymelick van haer geſchiedt / is ſchandelick oock te ſeggen.
Cor.6.14. The.3.14. [k] Maer alle deſe dinghen/ van het licht beſtraft zijnde/ worden
Joa.3.20. openbaer. Want al dat openbaer maeckt/ is licht. Daerom ſegt
om.13.11 Theff.5.6. hy/ [l] Ontwaeckt ghy die ſlaept/ ende ſtaet op uyt den dooden/ en=
Col.4.4. de Chriſtus ſal over u lichten. [m] Siet dan hoe ghy voorſichte=
Rom.12. lick wandelt : niet als onwijſe / maer als wijſe. [n] Den tijdt uyt-
Rom.12.2 koopende/dewijle de daghen boos zijn. Daerom en zijt niet on=
Theff.4.3. Pro.23.29 verſtandich/ [o] maer verſtaet welcke de wille des Heeren zy.
.5.11/ 22 [p] Ende en wordt niet droncken in wijn / waer in overdaet is/
.24.31. Col.3.16. maer wordt vervult met den Gheeſt : [q] Sprekende onder mal=
ol.3.17. kanderen met pſalmen/ende lof-ſangen/ende geeſtelicke liedekens:
he.5.18. Gen.3.16. ſingende / ende pſalmende den Heere in uw' herte: [r] Danckende 2
Cor.14.34 oſſ.3.18. alle tijdt over alle dinghen Godt ende den Vader / in den name
.2.5. et.3.1. onſes Heeren Jeſu Chriſti : Malkanderen onderdanich zijnde 2
Cor.11.3 ph.1.22 in de vreeſe Godts. [ſ] Ghy vrouwen weeſt uwe eyghene man= 2
4.15. oſſ.1.18. nen onderdanich / ghelijck den Heere: [t] Want de man is het 2
om.12.5 Cor.12.27 hooft des wijfs / [v] gelijck oock Chriſtus het hooft der Gemeyn=
hef.1.23. 4.12. te is : ende hy is de behouder [x] des lichaems. Daerom ghelijck 2
oſſ.1.24. de Gemeynte Chriſto onderdanich is / alſoo oock de vrouwen ha=

re

5re eyghene mannen in alles. [y] Ghy mannen hebt uwe eyghene y Col.3.1
vrouwen lief / ghelijck oock Christus de Ghemeynte lief ghehadt
6heeft / [z] ende hem selven voor haer heeft over-gegeven: Op dat z Gala.1.4
hy'se heylighen soude / [haer] [a] ghereynicht hebbende met het Ephes.5.2
7badt des waters door het woordt: Op dat hy'se hem selven sou= a Tit.3.5. 1.Petr.3.2
de heerlick voorstellen / een Gemeynte die geen vlecke ofte rimpel
en heeft / ofte yet dergheliicke / [b] maer dat sy soude heylich zijn en= b Col.1.2
8de onberispelick. Alsoo zijn de mannen schuldigh hare eyghene
vrouwen lief te hebben / ghelijck hare eygene lichamen. Die sijne
9eyghene vrouwe lief heeft / die heeft hem selven lief. Want nie=
mandt en heeft opt sijn eygen vleesch ghehaet / maer hy voedt het /
ende onderhoudt het / gelijckerwijs oock de Heere de Ghemeynte.
[c] Want wy zijn leden sijns lichaems / van sijnen vleesche / ende c Rom.1
van sijne beenen. [d] Daerom sal een mensche sijnen vader ende 5. 1.Cor.12.2
moeder verlaten / ende sal sijn wijf aenhangen: ende sy twee sullen d Gen.2/
[e] tot een vleesch wesen. Dese verborghentheydt is groot : doch Matth.1 5.
ick segghe [dit siende] op Christum / ende op de Ghemeynte. Marc.10.
So dan oock ghy-lieden elck in't bysonder / een yegelick hebbe e 1.Cor.6/ 16.
sijn eyghen vrouwe alsoo lief als hem selven: ende de vrouwe [sie]
dat sy den man vreese.

Het vj. Capittel.

1 Den Apostel komt voorder tot den schuldighen plicht der kinderen teghen hare ouders. 4 ende der vaders teghen hare kinderen. 5 daer nae der dienst-knechten teghen hare heeren. 9 ende der heeren teghen hare dienst-knechten. 10 Vermaent haer ten laetsten in't ghemeyn sterck te zijn in den Heere. 11 ende beschrijft de listicheydt ende macht des Satans / daer sy den strijdt teghen hebben. 13 Wapent haer tegen de selve met de gansche rustinge Godts / die hy in alle deelen verhaelt. 18 Vermaent haer daer beneven tot ghedurich bidden. 19 ende dat oock voor hem op dat hy in sijne banden het Euangelium vrymoedelick mach spreken. 21 Betuyght dat hy daerom Tychicum tot haer sendt / om haer van sijne ghelegentheydt in alles kennisse te doen. 23 ende besluyt den brief met eenen wensch tot vrede / liefde / met gheloove ende ghenade.

[a] Ghy kinderen zijt uwe ouderen ghehoorsaem in den Heere: a Col.3/2
want dat is recht. [b] Eert uwen Vader / ende Moeder / (het b Exod.20
welck het eerste ghebodt is met een belofte.) Op dat het u wel 12. Deut.5.16
gae / ende [dat] ghy langhe leeft op de aerde. Ende ghy vaders ende 7.27.
en verweckt uwe kinderen niet tot toorne / [c] maer voedtse op in de Matt.15. Marc.7.1
leeringhe ende vermaninge des Heeren. [d] Ghy dienst-knechten c Deut.6. 20.
zijt ghehoorsaem [uwen] heeren nae den vleesche / met vreese ende Psalm 78/
beven / in eenvoudicheydt uwes herten / ghelijck als Christo: Prov.19.18 ende 29/17.
Niet na oogen-dienst / als menschen-behagers / maer als dienst- d Col.3.2 1.Tim.6/ Tit.2/9.
knechten Christi / doende den wille Godts van herten, Dienen= 1.Petr.2.1

de met goetwillicheyt den Heere / ende niet den menschen: We-
tende dat so wat goet een yegelijck gedaen sal hebben/hy dat selve
van den Heere sal ontfanghen / het zy dienst-knecht/ het zy vrije.
e Ende ghy heeren doet het selve by haer / naelatende de drey-
Coloss.4.1 ginghe: als die wetet dat oock uw' selfs Heere in de Hemelen is/
f ende [dat] geen aenneminge des persoons by hem en is. Voor-
Deu.10.17 ders / mijne broeders wordet krachtigh in den Heere / ende in de
Par.19.7. sterckte sijner macht. g Doet aen de gheheele wapen-rustinghe
Job 34.19. Godts / op dat ghy konnet staen tegen de listighe om-leydinghen
Acto.10.34. des Duyvels. Want wy en hebben den strijdt niet teghen
Rom.2.11. vleesch ende bloet/ maer teghen de overheden/ h tegen de machten/
Galat.2.6. teghen de gewelt-hebbers der werelt der duysternisse deser eeuwe/
Col.3.v.25. teghen de gheestelicke boosheden in de lucht. Daerom neemt
Petr.1.17 aen i de gheheele wapen-rustinghe Godts / op dat ghy konnet
Col.3.12. wederstaen in den boosen dach / ende alles verricht hebbende/
Thes.5.8. staende blijven. k Staet dan/uwe lenden om-gegordt hebbende
Ephes.2.2 met de waerheydt / l ende aen-ghedaen hebbende de borst-wapen
der gerechticheyt: Ende de voeten geschoeyt hebbende met be-
Cor.10.4 reytheyt des Euangeliums des vredes. Boven al aen-gheno-
men hebbende den schilt des geloofs/met welcken ghy alle de vye-
Luc.12.35 rige pijlen des boosen sult konnen uytblusschen: m Ende neemt
Pet.1.13. den helm der salicheydt/ n ende het sweert des Gheests/'t welck is
Iesa.59.17 Godts woort: Met alle biddinghe ende smeeckinghe/biddende
Corin.6.7. tot aller tijt in den geest / ende tot het selve waeckende met alle ge-
duericheyt ende smeeckinge voor alle de heylighe: Ende p voor
Ies.59.17 my / op dat my het woordt gegeven worde in de openinghe mijns
Thes.5.8. mondts met vrymoedicheyt/ om de verborghenheyt des Euange-
Heb.4.12. liums bekent te maken/ q Waer over ick een gesante ben r in een
Cor.2.16. keten/op dat ick in't selve vrymoedelick mach spreken/ gelijck my
Luc.18.1. betaemt te spreken. s Ende op dat oock ghy moocht weten 't ge-
Rom.12.12. ne my aengaet / [ende] wat ick doe / [dat] alles sal u t Tychicus
Coloss.4.2. de geliefde broeder ende getrouwe dienaer in den Heere bekent ma-
Thes.5.17 ken: Den welcken ick tot dien selven eynde v tot u ghesonden
Act.4.29. hebbe/ op dat ghy onse saecken soudet weten/ ende hy uwe herten
Thes.3.1. soude vertroosten. Vrede sy den broederen/ende liefde met ghe-
Corin.5. loove/van Godt den Vader/ende den Heere Iesu Christo.
Act.28.20.
Coloss.4.7.
Acto.20.4.
Coloss.4.7.
Tim.3.12.
Ti.4.12.

De genade [zy] met alle de ghene die onsen Heere Jesum Christum lief hebben in onverderflickheyt/ Amen.

Aen die van Ephesen geschreven van Romen, [*ende gesonden*] door Tychicum.

Eynde des Sendt-briefs Pauli *aen die van Ephesen.*

DE

Sendt-brief des Apostels Pauli
Aen de
PHILIPPENSEN.

Het Eerste Capittel.

1 Na het opschrift deses briefs / ende de ghewoonlicke groete/ 3 verklaert d'Apostel dat hy Godt danckt over de ghemeenschap der Philippensen aen het Euangelium. 6 ende dat hy vertrouwt datse daer in / ende voorders in alle Christelijcke deughden / meer ende meer sullen toenemen. 12 Beschrijft syne verdruckinghe ende banden/ die hy leedt om des Euangeliums wille/ ende de vrucht die door deselve ontstont. 15 Leert dat het Euangelium van sommige ghepredickt wordt uyt goetwilligheydt ende liefde/tot sijner verlichtinge/ende van andere uyt nijdt ende twistinge tot sijner beswaringe in sijne banden. 19 Doch dat hy vertrouwt dat het selve ghedyen sal tot sijner saligheydt/ ende tot grootmakinge Christi, 't zy door het leven 't zy door den doodt. 21 verklaert dat hy tot beyde is bereyt/ also het beyde nut was: te blijven in 't leven/ voor de Ghemeynte: ende te sterven/ voor hem selven. 25 ende dat hy hoopt dat hy noch eenen tijd lanck in 't leven sal blijven tot dienst der Gemeynte. 27 Voeght daer wederom by een vermaninge tot eenigheydt / tot kloeckmoedigheydt ende lijdtsaemheydt in de verdruckingen. 30 volgende sijn exempel.

PAULUS ende Timotheus/dienst-knechten
Jesu Christi / allen den heylighen in Christo
Jesu die te Philippus zijn / met de Opsienders
ende Diakenen: [a] Ghenade zy u ende — a Rom. 1, 7. 1. Petr. 1, 2.
vrede van Godt onsen Vader / ende den Heere
Jesu Christo. [b] Ick dancke mijnen — b Eph. 1. 15. Colos. 1. 3. 1. Thes. 1. 2. 2. Thes. 1. 3.
Godt soo dickwils als ick uwer ghedencke/
(Alle tijdt in alle mijnen gebede voor u al-
e/met blijdtschap 't gebedt doende). Over uwe ghemeynschap
en het Euangelium van den eersten dach af tot nu toe:
6 Vertrouwende dit selve / dat hy die in u [c] een goet werck — c Joa. 6, 29. 1. Thes. 1. 3.
egonnen heeft/[dat] voleyndigen sal tot op den dach Jesu Chri-
7 i: Gelijck het by my recht is dat ick van u alle dit gevoele/om
at ick in [mijn] herte houde/ dat ghy / beyde [d] in mijne banden/ — d Eph. 3. 1. ende 4. 1. Col. 4. 3/ 18. 2. Timo. 1. 8.
nde [in mijn] verantwoordinge / ende bevestinghe des Euangeliums/

liums / ghy alle [segge ick]/ mijner genade mede deelachtigh zijt.
Rom.1.9. c Want Godt is mijn ghetuyge / hoe seer ick begeerich ben na
nde 9.1. u alle/met innerlicke bewegingen Jesu Christi. Ende dit bidde
. Cor.1.23. ick [Godt] dat uwe liefde noch meer ende meer overvloedigh wor-
nde 11.31. Galat.1.20. de in erkenteniſſe/ ende alle gevoelen: Op dat ghy beproevet de
.Thess.2.5. .Timot.5. 1. dingen die[daer van] verschillē/op dat ghy oprecht zijt/eñ sonder
.Tim.4.1. aenstoot te geven / tot den dagh Christi: Vervult met vruchten
der gerechtigheyt die door Jesum Christum zijn tot heerlickheyt
ende prijs Godes. Ende ick wil dat ghy weet/broeders/dat het
gene aen my [is geschiedt] meer tot bevoorderinge des Euange-
liums ghekomen is: Alsoo dat mijne banden in Christo open-
baer geworden zijn in't gantsche Richt-huys/ende allen anderen:
Eph.3.13. f Ende[dat]het meerder-[deel] der broederen in den Heere door
.Thess.3.3. mijne banden vertrouwen gekreghen hebbende/ overvloedelicker
het woordt onbevreest durven spreken. Sommighe prediken
oock wel Christum door nijdt ende twist / maer sommighe oock
door goetwillicheydt. D'Eene verkondighen wel Christum
uyt twistinge / niet suyverlick / meynende mijne banden verdruc-
kinge toe te brengen: Doch dese uyt liefde/dewijle sy weten dat
ick tot verantwoordinghe des Euangeliums ghesett ben. Wat
dan? Nochtans wort Christus op allerley wijse/ het zy onder een
decksel / het zy in der waerheydt / verkondight: ende daer in ver
2.Corin.1 blijde ick my / jae ick sal my oock verblijden. g Want ick wee
1. dat dit my ter saligheydt gedyen sal door uw' ghebedt / ende toe
brenginghe des Geests Jesu Christi/ Volgens mijne ernstig
Rom.5.5. verwachtinge ende hope/ h dat ick in geene saecke en sal beschaem
worden: maer [dat] in alle vrymoedicheydt/gelijck alle tijdt/also
oock nu Christus sal groot ghemaeckt worden in mijn lichaem
het zy door het leven / het zy door de doodt. Want het leven i
my Christus/ende het sterven is [my]gewin. Maer of te leve
inden vleesche/het selve my oorbaerlick zy/ende wat ick verkiese
sal en weet ick niet. Want ick worde van dese twee gedronger
hebbende begheerte om ontbonden te worden / ende met Christ
te zijn. Want [dat] is seer verre het beste: Maer inden vleesch
te blijven / is noodigher om uwent wille. Ende dit vertrouw
ende weet ick/ dat ick/ sal blijven/ende met u alle sal verblijven t
uwer bevoorderinghe: ende blijdtschap des gheloofs.

Op dat uwen roem in Christo Jesu overvloedigh sy aen my/
door mijne teghenwoordigheydt wederom by u. [g] Alleenlijck g Gene.17.1
wandelt weerdichlijck den Euangelio Christi/op dat 't zy ick ko= 1.Cori.7.20
me ende u sie / 't zy ick afwesich ben / ick van uwe saecken mach Ephes. 4.1.
hooren/dat ghy staet in eenen geest/ met een gemoet gesamentlijck Coloss.1.10.
strijdende door het gheloove des Euangeliums: Ende dat ghy 1.The.2.12.
n gheen dinck verschrickt en wordt van de gene die teghenstaen: ende 4.1.
het welcke haer wel een bewijs is des verderfs / maer u der salic=
heydt / ende dat van Godt. Want u is uyt ghenade ghegheven
n de saecke Christi niet alleen in hem te gelooven/ maer oock voor
hem te lijden: Den selven strijdt hebbende/ hoedanigen ghy in
my ghesien hebt/ende nu in my hoort.

Het ij. Capittel.

1 D'Apostel vermaent de Philippensen seer beweeghlick tot eenicheydt. 3 ende tot nedricheyt ende
ghedienstigheyt. 5 tot dien eynde haer voorstellende 't exempel des Heeren Iesu Christi, 6 dewelcke
zijnde de waerachtige Godt/hem so vernietight heeft/ dat hy onse menschelicke natuere heeft aenghenomen/
ende aen het kruyce voor ons gestorven is. 9 ende daer na wederom seer uytnemende verhooght.
12 Voeght daer by een gemeyne vermaninge tot ghehoorsaemheydt / vreese Godts / ende allerley Christelicke
deughden/ 15 om haer als lichten midden onder de ongeloovighe te betoonen. 17 Verklaert
so hy soude mogen te Romen ghedoot worden/ dat hy hem daer over soude verblijden/ ende dat sy oock
selve behooren te doen. 19 Belooft dat hy Timotheum haest tot haer sal senden/ 24 ende hoopt
selve oock tot haer te komen. 25 Beveelt haer seer ernstlick haren Herder Epaphroditum / die desen
brief haer bracht. 26 Verklaert dat deselve seer kranck was gheweest/ doch van den Heere wederom
ghesterckt. 29 Vermaent de Philippensen dat 'se hem blijdelick willen ontfangen / alsoo hy om hares
diensts wille in gevaer sijns levens was geweest.

INdiender dan eenighe vertroostinghe is in Christo / indiender
eenighen troost is der liefde / indiender eenighe ghemeynschap
is des Geests / indiender eenighe innerlicke beweginghen ende a Rom.12.
ontferminghen zijn: Soo vervult mijne blijdtschap / dat ghy 16.ende 15.5.
nooght [a] eens ghesint zijn/ deselve liefde hebbende / van een 1.Cor.1.10.
gemoet [ende] van een gevoelen zijnde. En [doet] geen dinck Philip.3.16.
door twistinghe/ofte ydele eere/ [b] maer door ootmoedigheydt ach= 1.Petr.3.8.
te de een den anderen uytnemender dan hem selven. b Rom.12.
c Een yeghelijck en sie niet op het sijne / maer een yeghelijck 10.
[sie] oock op 't ghene dat der anderen is. [d] Want dat ghevoe= 1.Petr.5.5.
len zy in u / het welck oock in Christo Jesu was: [e] Die in de c 1.Cor.10.
ghestaltenisse Godts zijnde: gheenen roof gheacht en heeft Go= 24.ende 13.5.
de even ghelijck te zijn: [f] Maer heeft hem selven vernietight/ d Matt.11.
de ghestaltenisse eens dienst-knechts aenghenomen hebben= 29.
de / ende is den menschen ghelijck ghewordden: Ende in ghe= Joan.13.15.
daente ghevonden als een mensche / heeft hy hem selven [i] verne= 1.Petr.2.21.
dert / ghehoorsaem ghewordden zijnde tot den doodt/ja den doodt 1.Joan.2.6.
e 2.Cor.4.4.
Coloss.1.15.
Hebr.1.3.
f Psalm 8.6.
g Matt.20.
28.
Joan.13.14.
h Hebr.2.
v.14.17.
ende 4.15.
i Hebr.2.9.
ende 12.2.

ct.2.33. des kruyces. [k] Daerom heeft hem oock Godt uytermaten ver-
ebr.1.4. hooght/ende heeft hem [l] eenen naem ghegeven/ welcke boven all-
m Jeſ.45.23 Rom.14.11. naem is: [m] Op dat in den name Jeſu ſich ſoude buyghen all-
n Joa.13.13 1.Corin.8.6. knye der ghene die in den hemel/ ende die op de aerde/ ende die on-
ende 12.3. der de aerde zijn: [n] Ende alle tonghe ſoude belijden dat Jeſus
Chriſtus de Heere zy/tot heerlickheyt Godts des Vaders. Alſo
dan/mijn geliefde gelijck ghy alle tijdt ghehoorſaem geweeſt zijt
niet als in mijne teghenwoordicheyt alleen / maer veel meer nu in
mijn afweſen/wercket uwes ſelfs ſalicheyt met vreeſe ende beven.
o 2.Cor.3.5. [o] Want het is Godt die in u werckt/beyde het willen ende he-
p Rom.12. 17. wercken / na [ſijn] wel-behaghen. [p] Doet alle dinghen [q] ſonder
1.Pet.2.12. murmureren ende teghen-ſpreken: Op dat ghy mooght onbe-
q 1.Petr.4. 9. riſpelick ende oprecht zijn/ kinderen Godts zijnde onſtraffelick
r Prov.4.18. Matt.5.14. in 't midden van een krom ende verdraeyt geſlachte: [r] onder welc-
ke ghy ſchijnet als lichten in de werelt: Voor-houdende het
ſ 2.Corin.1. 14. woordt des levens / [ſ] my tot eenen roem teghen den dagh Chriſti
.Theſ.2.19 dat ick niet te vergeefs en hebbe geloopen/ noch te vergeefs gear-
beydt. Ja indien ick oock tot een dranck-offer gheoffert werde
2.Cor.7.4. over de offerande/ende bedieninghe uwes gheloofs/ [t] ſoo verblijd
ick my / ende verblijde my met u alle. Ende om dat ſelve ver-
blijdt ghy u oock/ende verblijdt oock u lieden met my. Ende ick
Acto.16.1. hope in den Heere Jeſu / [v] Timotheum haeſt tot u te ſenden / op
Rom.16.21. .Theſ.3.2. dat ick oock wel gemoet mach zijn / als ick uwe ſaken ſal verſtaen
hebben. Want ick en hebbe niemandt die even alſoo gemoet is/
1.Cori.10. 4. dewelcke oprechtelick uwe ſaken ſal beſorgen. [x] Want ſy ſoec-
ude 13.5. ken alle het hare/niet 't ghene Chriſti Jeſu is. Ende ghy weten
ſijne beproevinghe/ dat hy als een kint [ſijnen] vader/met my ge-
dient heeft in den Euangelio. Ick hope dan wel deſen van ſton-
den aen te ſenden / ſoo [haeſt] als ick in mijne ſaken ſal voorſien
hebben: Doch ick vertrouwe in den Heere / dat ick oock ſelve
haeſt [tot u] komen ſal. Maer ick hebbe noodigh gheacht / tot u
te ſenden Epaphroditum mijnen broeder/ende mede-arbeyder/en-
de mede-ſtrijder / ende uwen afgeſondenen/ ende bedienaer mijnes
noodtdrufts: Dewijle hy ſeer begeerich was na u alle/ ende ſeer
beanghſt was / om dat ghy ghehoort haddet dat hy kranck was.
Ende hy is oock kranck gheweeſt tot nae by de doodt: maer
Godt heeft hem ſijner ontfermt: ende niet alleen ſijner/maer oock
mijner/

mijner / op dat ick niet droefheydt op droefheydt en soude hebben.
8 Soo hebbe ick dan hem te spoediger gesonden/ op dat ghy hem
siende wederom u soudet verblijden/ ende ick te min soude droevich
9 zijn. Ontfangt hem dan in den Heere/met alle blijdschap/[y] ende y 1.Cor.9.14
0 houdt de sulcke in weerde. Want om het werck Christi was hy Galat.6.6.
tot na by de doodt gekomen / [sijn] leven niet achtende/ op dat hy 1.Thes.5.12
het ghebreck uwer bedieninghe aen my vervullen soude. 1.Tim.5.17 Hebr.13.17

Het iij. Capittel.

1 D'Apostel waerschouwt voorders de Philippensen teghen de verleydinghe der valsche Apostelen/ die de Wet ende 't Euangelium te samen menghden. 3 ende leert daer teghen / dat niet de uyterlicke besnijdenisse / maer de gheestelicke ter salicheydt noodigh is. 4 't welck hy met sijn eyghen exempel ende geloove bevestight. 5 Ende tot dien eynde verhaelt hy dat hy oock alle die uyterlicke voordeelen hadde / die dese roemden te hebben. 7 maer dat hy die dinghen niet en achte / noch daer op gheen vertrouwen en stelde / maer alleen op Christum. 9 niet steunende op sijn eyghene gherechtigheydt die uyt de Wet is/ maer alleen op de gherechtigheydt Christi, die hy beschrijft met hare vruchten 12 Bekendt evenwel sijne onvolmaecktheyt / hoe seer hy oock nae de volmaecktheyt trachtet. 15 Ende vermaent de Philippensen dat sy't selve oock doen / na desen regel/ ende na sijn exempel. 18 bestraffende de gene die anders deden / met verkondinghe aen haer van het eeuwigh verderf. 20 Ende vertroost de ware geloovige met de heerlickheyt/ oock des lichaems/ die ons de Heere Christus sal toebrengen.

VOorts / mijne broeders / [a] verblijdt u in den Heere. Desel- a Phil.4.4.
ve dinghen aen u te schrijven en is my niet verdrietigh / ende 1.Pet.4.13
het is u seker. [b] Siet op de honden / siet op de quade arbey- Jacob.1.2. b Jes.56.10
ders / siet op de versnijdinge. [c] Want wy zijn de Besnijdinghe c Deut.10.16.
wy die [d] Godt in den geest dienen / ende in Christo Jesu roemen/ ende 30.6.
ende niet in het vleesch en betrouwen: Hoe wel ick hebbe / dat Jerem.4.4. Rom.2.29.
ick oock in het vleesch betrouwen mochte: Indien yemandt an- Coloss.2.11 d Joa.4.24
ders meynt te betrouwen in het vleesch/ [e] ick noch meer: e 2.Cor.11.21.
Besneden ten achsten daghe / uyt het gheslachte [f] Israëls/ f 2.Cor.11.22.
van de stamme [g] Benjamin / een Hebreer uyt de Hebreen / na de g Genes.4
Wet [h] een Phariseer: Na den yver [i] een vervolgher der Ghe- 27. h Act.23.6
meynte: Nae de rechtveerdicheydt die in de Wet is / zijnde on- i Actor.8. ende 9.1.
berispelijck. [k] Maer't ghene my gewin was / dat hebbe ick om ende 22.3.
Christi wille schade geacht. Ja ghewisselick ick achte oock alle Galat.1.1 1.Tim.1.1
dinghen schade te zijn / [l] om de uytnemenheydt der kennisse Chri- k Matt.1 44.
sti Jesu mijns Heeren: om wiens wille ick alle die dinghen scha- l Jes.53.1 Jere.9.2
de gherekent hebbe / ende achte die dreck te zijn / op dat ick Chri- Joan.17.
stum moghe ghewinnen/ Ende in hem ghevonden worde/ niet Coloss.2.2
hebbende mijne rechtveerdigheydt die uyt de Wet is / maer die
door't gheloove Christi is / [namelijck], de rechtveerdigheydt

[m] die

[m] die uyt Godt is door het gheloove: Op dat ick hem kenne/
Rom.1. ende de kracht sijner opstandinge / [n] ende de ghemeynschap sijns
7. de 3.21. Rom.8.17 lijdens / sijne doodt ghelijckformich wordende: Of ick eenigh-
Cor.4.10. Timoth.2 sins moghe kome tot de wederopstandinge der dooden. Niet dat
11/12. Petr.4.13 ick het alreede ghekregen hebbe/ofte alreede volmaeckt ben: maer
ick jaghe daer na/ of ick het oock grijpen mochte/ daer toe ick van
Christo Jesu oock gegrepen ben. Broeders/ick en achte niet dat
ick selve het gegrepen hebbe. Maer een dinck [doe ick] / verge-
tende 't ghene dat achter is / ende streckende my tot het ghene dat
1.Corin.9 voren is / [o] jage ick nae het wit tot den prijs der roepinge Godts/
Tim.4.7. die van boven is in Christo Jesu. Soo vele dan als wy vol-
maeckt zijn / laet ons dit gevoelen: ende indien ghy yet andersins
gevoelt / oock dat sal u Godt openbaren. Doch daer wy toe ge-
Gal.6.16. komen zijn/laet ons[daer in][p] na den selven regel wandelen/[q]laet
Rom.12. ons het selve ghevoelen. Weest mede [r] mijne navolghers/ broe-
de 15.5. ders/ende merckt op de gene die alsoo wandelen/ghelijck ghy ons
Cor.1.10. hilip.2.2. [s] tot een voor-beeldt hebt. [t] Want vele wandelen [anders]: van
Petr.3.8. Cor.4.16 dewelcke ick u dickmael gheseght hebbe / ende nu oock weenende
de 11.1. Thess.1.6 segge/ dat'se vyanden des kruyces Christi zijn. Welcker eynde
Thes.3.9 Petr.5.3. is het verderf/welcker Godt is de buyck/ende [welcker] heerlick-
om.16.17 heydt is in hare schande/ dewelcke aerdsche dinghen bedencken.
Hebr.13. [v] Maer onse wandel is in de hemelen / [x] waer uyt wy oock den
1.Cor.1.7 Thes.1.10 Salichmaker verwachten / [namelick] den Heere Jesum Chri-
it.2.13. stum/ [y] Die ons' vernedert lichaem veranderen sal/op dat het sel-
1.Cor.15. ve gelijckformich worde sijnen heerlicken lichame/ na de werckin-
oloss.3.4. Joan.3.2. ge waer door hy oock alle dingen hem selven kan onderwerpen.

Het iiij. Capittel.

1 D'Apostel vermaent de Philippensen tot stantvasticheyt in het geloove. 2 Ende twee vrouwen onder haer tot eenigheydt. 4 voorders tot Christelicke blijdschap. 5 Bescheydenheyt. 6 gherustheydt des ghemoets. 8 ende tot verscheydene andere Christelicke deughden. 10 Daer na bedanckt hy de Philippensen van het onderhoudt 't welck sy hem door Epaphroditum ghesonden hadden: 11 Dat hy sulcks niet uyt gierigheydt hadde ghenoten / alsoo hy gheleert hadde ghebreck te lijden. 14 Dat sy daer aen wel hadden ghedaen / ende meer als alle de andere Gemeynten. 18 Dat hy't wel hadde van Epaphrodito ontfanghen. 19 Ende dat Godt het soude vergheldren. 20 Eyndelick besluyt hy desen brief met lof-segginghe tot Godt / ende ghewoonlicke groetenissen / ende wenschingen.

SO dan/ mijne gheliefde ende seer ghewenschte broeders/ mijne
1.Thess.2 blijdschap [a] ende kroone / staet also in den Heere/gheliefde.
Ick vermane Euodiam / ende ick vermane Syntychen / dat
sy eens ghesint zijn in den Heere. Ende ick bidde oock u / ghy
[mijn] oprechte mede-ghesel / zijt dese [vrouwen] behulpigh/ die
me

met my ghestreden hebben in den Euangelio/oock met Clemens/
ende de andere mijne mede-arbeyders welcker namen [b] zijn in b Exo.32.32
4 het boeck des levens. [c] Verblijdt u in den Heere alle tijdt : we- Psal. 69.29.
5 derom segge ick/ Verblijt u. Uwe bescheydenheydt zy alle men- Apoc.3.5. ende 20.12. ende 21.27.
6 schen bekent. [d] De Heere is naby. [e] Weest in gheen dinck be- c 1.Thess.5 16.
sorght : maer laet uwe begeerten in alles/door bidden ende smeec- d 1.Cor.10 11.
ken / met danck-segginghe bekent worden by Godt. [f] Ende de Hebr.10.25.
vrede Godts / die alle verstant te boven gaet/ sal uwe herten ende e Psa.55.23. Matt.6.25.
uwe sinnen bewaren in Christo Iesu. Voorts/ broeders/al wat 1.Timoth.6. 8.17.
waerachtigh is / [g] al wat eerlick is / al wat rechtveerdigh is / al 1.Petr.5.7.
wat [h] reyn is/ al wat lieflick is/al wat wel luydt/soo daer eenighe f Joa.14.27. Rom.5.1.
deucht is / ende soo daer eenighen lof is/ dat selve bedenckt. Het Ephes.2.14.
ghene ghy oock gheleert / ende ontfanghen / ende ghehoort/ ende g Rom.13. 13.
in my ghesien hebt van my / dat doet : ende de Godt des vredes h 1.Thess.4 3.4.5.
sal met u zijn. Ende ick ben grootelicks verblijdt gheweest in
den Heere/ dat ghy nu eenmael wederom verwackert zijt [i] om
aen my te ghedencken : waer aen ghy oock ghedacht hebt / maer i 2.Cor.11.9
ghy en hebt de ghelegentheydt niet ghehadt. Niet dat ick [dit]
segge van wegen gebreck : want ick [k] hebbe geleert vergenoeght
te zijn in't ghene ick ben. Ende ick weet [l] vernedert te worden/ k 1.Tim.6. 6.
ick weet oock overvloet te hebben : allesins ende in allen ben ick l 1.Corin.4. 11.
onderwesen/ beyde versadight te zijn/ ende honger te lijden/beyde 2.Corint.11. 27.
overvloedt te hebben/ ende ghebreck te lijden. Ick vermach alle
dinghen door Christum die my kracht gheeft. Nochtans hebt
ghy wel ghedaen / dat ghy met mijne verdruckinge gemeynschap
ghehadt hebt. [m] Ende oock ghy Philippensen wetet / dat in
het begin des Euangeliums / doe ick van Macedonien ver- m 2.Corint. 11.9.
trocken ben / gheene Gemeynte my [yet] mede-ghedeelt heeft tot
rekeninge van uytgheef ende ontfanck / dan ghy alleen. Want
oock in Thessalonica hebt ghy my eenmael ende andermael ghe-
17 sonden tot nootdruft. Niet dat ick de gave soecke/maer ick soec-
ke de vrucht die overvloedigh is tot uwe rekeninghe. Maer ick
hebbe alles ontfanghen / ende ick hebbe overvloedt : ick ben ver-
vult ghewórden/ als ick van Epaphrodito ontfanghen hebbe/dat
van u [gesonden was/ [n] als] eenen wel-rieckenden reuck/een aen-
19 ghename offerande / Gode wel-behaghelick. Doch mijn Godt n Hebr.13. 16.
sal nae sijnen rijckdom vervullen alle uwen nootdruft / in heer-
 lickheydt

lickheydt door Christum Jesum. Onsen Godt nu ende Vader
zy de heerlickheydt in alle eeuwicheydt / Amen. Groetet alle
heylighe in Christo Jesu. U groeten de broeders die met my zijn.
Alle de heylighe groeten u / ende meest die van het huys des
Keysers zijn. De ghenade onses Heeren Jesu Christi zy met
u allen/ Amen.

Aen de Philippensen ghefchreven van Roomen [ende ghesonden] do[or]
Epaphroditum.

Eynde des Sendt-briefs Pauli aen de Philippensen.

DE
Sendt-brief des Apostels Pauli
Aen de
COLOSSENSEN.

Het Eerste Capittel.

1 Nae het ghewoonlick opschrift des briefs/ 3 danckt Paulus Godt / dat de Colossensen het ghe-
loove in Christum hebben aen-genomen. 5 door de Predicatie des Euangeliums/ die nu in de ghehee-
le werelt vruchten voortbracht. 7 ghelijck oock onder haer gheschiedde nae het getuygenisse Epaphr[as]
hares trouwen Leeraers. 9 Bidt Godt dat sy in alle Christelicke deughden meer ende meer worde[n]
bekrachtight. 12 Komt daer nae tot de verhandelinge der leere / ende verklaert hoe sy uyt de mach[t]
der duysternisse door het bloedt Christi sijn verlost. 15 Welckers persoon hy beschrijft/ Namel. dat hy
is het beeldt des onsienlicken Godts. 16 dat alle dinghen door hem sijn geschapen. 18 dat hy is he[t]
hooft der Ghemeynte. 20 dat door het bloet sijns kruyces alles is versoent dat in den hemel ende o[p]
aerden is. 23 Vermaendt haer in dit gheloove te volherden. 24 waerom hy het lijden Christi ooc[k]
voor haer vervult. 25 overmits hy is geroepen om onder de Heydenen dese verborgentheyt te verkon-
dighen. 28 ende alle menschen in Christo alleen volmaeckt te stellen / na de werckinghe Godts i[n]
hem.

PAULUS een Apostel Jesu Christi door de[n]
wille Godts/ende Timotheus de broeder.
Den Heyligen ende geloovigen broederen
a Rom. 1. 7. Galat. 1. 3. Ephes. 1. 2. 1. Petr. 1. 2. in Christo die te Colossen zijn: a Genade zy u
ende vrede van Godt onsen Vader / ende den
Heere Jesu Christo. b Wy dancken den
b Eph. 1. 15. Philip. 1. 3. 1. Thes. 1. 2. 2. Thess. 1. 3 Godt ende Vader onses Heeren Jesu Christi
altijdt voor u biddende: Alsoo wy van uw[e]
gheloove in Christo Jesu ghehoort hebben/ ende van de liefde di[e]

5 [ghy hebt] tot alle heylighen: Om de hope [c] die u wech gheleght [c] 1. Petr. 1. 4.
is in de hemelen/ van welcke ghy te voren ghehoort hebt/ door het
6 woordt der waerheydt [namelick] des Euangeliums: Het welck
tot u ghekomen is / ghelijck oock in de gheheele werelt: [d] ende het [d] Marc. 4.
brenght vruchten voort/ gelijck oock onder u/ van dien dach af dat Joan. 15. 16.
ghy gehoort hebt/ ende de genade Gods in waerheyt bekent hebt:
7 Gelijck ghy oock geleert hebt [e] van Epaphra onsen gheliefden
mede-dienstknecht/ de welcke een getrouw dienaer Christi is voor [e] Col. 4. 12.
8 u: Die ons oock verklaert heeft uwe liefde in den Geest. Phile. v. 23.
9 [f] Daerom oock wy/ van dien dach af dat wy het ghehoort heb- [f] Eph. 1. 15.
ben/ niet op en houden voor u te bidden/ ende te begheeren [g] dat [g] 1. Cor. 1. 5.
ghy mooght vervult worden met de kennisse van sijnen wille/
10 in alle wijsheydt ende gheestelick verstandt: [h] Op dat ghy [h] Gen. 17. 1.
mooght wandelen weerdichlick in den Heere tot alle behaegh- 1. Cor. 7. 20.
lickheydt/ in alle goede wercken [i] vrucht draghende/ ende was- Ephes. 4. 1.
11 sende in de kennisse Godts: Met alle kracht bekrachtight zijn- Philip. 1. 2.
de nae de sterckte sijner heerlickheydt/ tot alle lijdtsaemheydt en- 1. Thes. 2. 1.
12 de lanckmoedigheydt met blijdtschap: Danckende den Vader/ [i] Joa. 15. 16.
die ons bequaem gemaeckt heeft om deel [te hebben] in de erve der [k] Eph. 2.
heylighen in het licht: [k] Die ons getrocken heeft uyt de macht 1. Thes. 2. 1.
der duysternisse/ ende overghheset heeft in het Coninckrijcke [l] des [l] Matt. 3.
14 Soons sijner liefde/ In den welcken wy de verlossinge hebben ende 17. 15.
[m] door sijn bloedt/ [namelick] de verghevinghe der sonden. 2. Petr. 1. 1.
15 [n] Dewelcke is het beeldt des onsienlicken Godts/ [o] de eerst-ge- [m] Act. 20. 2.
16 boren aller creatuere. [p] Want door hem zijn alle dinghen ghe- Ephes. 1. 7.
schapen/ die in de hemelen ende die op de aerde zijn/ die sienlick en- Hebr. 9. 14.
de die onsienlick zijn/ het zy throonē/ het zy heerschappyen/ het zy 1. Petr. 1. 1.
Overheden/ het zy Machten: alle dinghen zijn door hem ende tot [n] 2. Cor. 4.
17 hem geschapen: Ende hy is voor alle dinghen/ ende alle dingen Philip. 2. 6.
18 bestaen te samen door hem. [q] Ende hy is het hooft des lichaems/ Hebr. 1. 3.
[namelick] der Gemeynte/ hy die het begin is/ [r] de eerst-gheboren [o] Apoc. 3. 14.
19 uyt den dooden/ op dat hy in allen de eerste soude zijn. Want [p] Genes. 1.
het is [des Vaders] welbehagen gheweest/ dat [s] in hem alle de vol- Psal. 33. 6.
20 heydt woonen soude: [t] Ende dat hy door hem [v] vrede gemaeckt Joan. 1. 3.
hebbende door het bloedt sijns kruyces/ door hem [segghe ick] alle Ephes. 3. 9.
dinghen versoenen soude tot hem selven/ het zy die dinghen die Hebr. 1. 2.
op de aerde/ het zy de dinghen die in de hemelen zijn.

[q] Eph. 1. 22. ende 4. 15. ende 5. 25. [r] 1. Cor. 15. 2. Apoc. 1. 5. [s] Joan. 1. vss. 14/16. Coloss. 2/9. [t] 2. Cor. 5/ 18. 1. Joan. 4/ [v] Jesa. 9. Joan. 16/3. Act. 10/36. Rom. 5/1. Ephes. 2. 1.

Ende hy heeft u die eertijdts vervremt waert / ende vyanden 2
door het verstant / in de boose wercken/ nu oock versoent/
Luc.1.75. In het lichaem sijnes vleeschs / door den doodt / x op dat hy u 2
phes.1.4. soude heyligh ende onberispelick ende onbeschuldelick voor hem
de.5.27. Tim.1.9. it.2.12. stellen : y Indien ghy maer blijft in 't geloove gefondeert ende 2
Joa.15.6 vast / ende niet beweecht en wordt vande hope des Evangeli-
ums / dat ghy ghehoort hebt/ het welcke ghepredickt is onder al-
le de creatuere die onder den Hemel is : van't welck ick Pau-
2.Cor.7.4 lus een dienaer gheworden ben : z Die my nu verblijde in 2
Eph.3.13. mijn lijden a voor u / ende vervulle in mijn vleesch de overblijfse-
ilip.2.17. Tim.2.10. len van de verdruckinghen Christi/ b voor sijn lichaem / 't welck
Rom.12.5 Cor.12.27 is de Ghemeynte : Welcker dienaer ick gheworden ben nae 2
phes.4.12. de 5.23. de bedeelinghe Godts / c die my ghegheven is aen u / om te ver-
Rom16.25 phes.1.9. vullen het woordt Godts : [Namelick] de verborghenheydt die 2
e 3.9. verborghen is gheweest van [alle] eeuwen ende van [alle] ghe-
Tim.1.10 t.1.3. slachten / d maer nu gheopenbaert is aen sijnen heylighen/
etr.1.20. Matt.13 e Aen wien Godt heeft willen bekendt maken / welcke daer zy 2
de rijckdom der heerlickheydt deser verborghentheydt onder de
.Corin.2 Heydenen / welcke is Christus onder u / f de hope der heerlick-
.Tim.1.1 heydt : Den welcken wy verkondighen / vermanende een ye- 2
ghelick mensche/ ende leerende een yeghelick mensche in alle wijs-
heydt / op dat wy souden een yeghelick mensche volmaeckt stel-
len in Christo Jesu. Waer toe ick oock arbeyde / strijdende nae 2
sijne werckinghe die in my werckt met kracht.

Het ij. Capittel.

1 D'Apostel betuyght hoe sorchvuldigh hy is voor de Colossensen/ ende andere daer hy selve noyt en hadde ghepredickt/ op dat sy meer ende meer souden ghesterckt worden in de rechte kennisse Godts/ ende Christi, in welcken alle schatten der wijsheydt verborghen zijn. 4 Vermaent haer datse door gheene schijn-redenen en souden van dese aenghenomene leere haer laten afleyden. 8 Waerschout haer dat sy dese leere met gheen Philosophie/ noch andere insettinghen der Wet en souden vermengen. 9 Dewijle alle de Godtheydt in Christo lichamelick woont / ende wy in hem volmaeckt zijn. 11 ende dewijle wy oock in Christo gheestelick zijn besneden. 12 ende de Doop een zeghel daer van is. 13 ghemerckt oock Christus de Wet der Ceremonien / als een handt-schrift / aen 't kruyce heeft te niete ghedaen / ende selfs over den Satan daer aen heeft getriumpheert. 16 Handelt voorder tegen het onderscheydt der spijsen ende der tijden. 18 teghen den dienst der Enghelen. 20 ende tegen alle de insettinghen der menschen ende selfs-willighe Godts-diensten.

WAnt ick wil dat ghy wetet hoe grooten strijdt ick voor
u hebbe / ende [voor] de ghene die te Laodicea zijn / ende so
vele als'er mijn aengesicht in den vleesche niet en hebben ghesien :
es.53.11. Op dat hare herten vertroost moghen worden / ende sy te sa-
.9.23. an.17.3. men ghevoeght zijn in de liefde / ende [dat] tot allen rijckdom / der
ilip.3.8. volle versekertheyt des verstants / a tot kennisse der verborghent-

3 heydt Godts ende des Vaders ende Christi: [b] In den welc- [b] 1.Cor.1.
ken alle de schatten der wijsheydt ende der kennisse verborghen 24.
4 zijn. Ende dit segghe ick / [c] op dat niet yemandt u en misleyde [c] Ephes.5.6.
met beweech-redenen die eenen schijn hebben. Coloss.2.18.
5 Want [d] hoewel ick met het vleesch van [u] ben / nochtans ben [d] 1.Cor.5.3.
ick met den gheest by [u] / my verblijdende ende siende uwe [e] or- [e] 1.Cor.14.
6 deninge / ende de vasticheydt uwes gheloofs in Christum. Ge- 40.
lijck ghy dan Christum Jesum den Heere hebt aenghenomen/
7 wandelt [alsoo] in hem: [f] Ghewortelt ende opghebouwt in [f] Eph.3.17.
hem / ende bevestight in het gheloove / ghelijckerwijs ghy ghe-
leert zijt / [g] overvloedigh zijnde in het selve / met dancksegh-
8 ginghe. [h] Siet toe dat niemandt u als eenen roof en vervoe- [g] 1.Cor.1.5. [h] Rom. 16.
re door de Philosophie / ende ydele verleydinghe / nae de over- 17.
leveringhe der menschen / na de eerste beginselen der wereldt/ Hebr.13.9.
ende niet nae Christum. [i] Want in hem woondt alle de vol-
heydt der Godtheydt lichamelick: [k] Ende ghy zijt in hem vol- [i] Joan.1.14. Coloss.1.19.
maeckt / die het hooft is van alle Overheydt ende macht: [k] Isa.1.16.
[l] In welcken ghy oock besneden zijt met een besnijdenisse die [l] Deuter.10.
sonder handen gheschiet / in de uyt-treckinghe des lichaems der 16.
sonde des vleeschs / door de besnijdenisse Christi: Jerem.4.4.
Rom.2.29.
[m] Zijnde met hem begraven in den Doop / in welcken ghy Philip.3.3.
oock met [hem] opgheweckt zijt [n] door het gheloove der werc- [m] Rom.6.4.
kinghe Godts / die hem uyt den dooden opgheweckt heeft. Galat.3.27.
[n] Eph.1.19. ende 3.7.
[o] Ende hy heeft u als ghy doodt waert in de misdaden / ende [o] Eph.2.1.
[in] de voorhuyt uwes vleeschs / mede levendich ghemaeckt met
hem/alle [uwe] misdaden u verghevende: Uytghewischt heb-
bende het handt-schrift dat teghen ons was in insettinghen [be-
staende] 't welck [segge ick] eenigher wijse ons teghen was/ende [p] Gen.3.15.
heeft dat selve uyt het midden weech ghenomen/ het selve aen het Mat.12.29.
cruys ghenaghelt hebbende: [p] [Ende] de Overheden ende de Luc.11.22.
Machten uytghetoghen hebbende/ heeft hy die in 't openbaer Joan.12.31. ende 16.11.
en toone ghestelt / ende heeft door het selve over haer ghetrium- [q] Lev.11.2.
pheert [q] Dat u dan niemandt en oordeele in spijse ofte in Rom.14.2.
dranck/ ofte in het stuck [r] des Feest-[daeghs] ofte der nieuwe Galat.4.10.
Mane / ofte der Sabbathen: Welcke zijn [s] een schaduwe der [r] Levit.23. 2/etc.
toekomende dinghen / maer het lichaem / is Christi. [s] Hebr.8.5. ende 10.1.
18 [t] Dat [dan] niemandt u en overheersche nae sijnen wille in ne- [t] Jer.29.8. Matt.24.4. Ephes.5.6. 2.Thess.2.9. 1.Joan.4.1.

drichepdt ende dienst der Enghelen/ intredende in't ghene hy niet
ghesien en heeft / te vergheefs op-gheblasen zijnde door het ver=
stant sijnes vleeschs: Ende het hooft niet behoudende / uyt het 1
welcke het gheheele lichaem door de t'samen-voeghselen ende t'sa=
men-bindinghen voorsien ende t'samen ghevoeght zijnde / op=
wast met Goddelicken wasdom. Indien ghy dan met Chri= 2
v Galat.4.9 sto v de eerste beginselen der wereldt zijt afghestorven / wat wordt
ghy / ghelijck of ghy in de wereldt leefdet / met insettinghen be=
last? [Namelick] en raeckt niet / noch en smaeckt niet / noch 2
en roert niet aen. Welcke dinghen alle verderven door het 2
Jes.29.13. Mat.15.9. ghebruyck / x [inghevoert] na de gheboden ende leeringhen der
menschen: y Dewelcke wel hebben eene [schijn-] reden van 2
Tit.1.14. 1.Tim.4.8 wijsheydt in eygen-willighen [Godts]-dienst / ende nedrichepdt/
ende [in] het lichaem niet te sparen/ [doch] en zijn niet in eeni=
1.Ti.5.2.3 ghe weerde/ [maer] z tot versadinghe des vleeschs.

Het iij. Capittel.

1 Den Apostel / nae sijne ghewoonte / de gronden van de leere tot hier toe voorghestelt hebbende/ komt in de twee volgende capittelen tot de vermaninghen van Godtsalicheydt/ ende voor al vermaent hy haer in't gemeyn/ dat sy soecken souden 't gene dat inden Hemel is. 3 Waer van sy nu wel eenighe beginselen hebben/maer de volle besittinghe inde openbaringhe Christi verwachten. 5 Stelt haer daer na den wech voor ooghen / die daer toe leydet / namelick de doodinghe des ouden mensches met sijne leden/ ofte ondeuchden/ die hy verhaelt. 10 ende de aentreckinge des nieuwen mensches/die na Godts beelt gheschapen is / met sijne geestelicke deughden. 16 Voeght daer by eenighe middelen daer toe dienstich / als daer zijn / rijcke inwooninge van Godts woordt onder haer/ singhen van Psalmen/ende diergelijcke. 17 Vermaent haer dat sy alles richten tot Godes eere. 18 Comt daer na tot de byson=dere plichten namelick der vrouwen ende mannen teghen malkanderen. 20 der kinderen teghen hare ouders/ ende der vaders tegen hare kinderen. 22 ende eyndelick der dienstknechten tegen hare heeren.

Eph.1.20. Rom.6.2. Rom.8.24 INdien ghy dan met Christo opgheweckt zijt/ soo soeckt de
dinghen die boven zijn/ a daer Christus is sittende aen de rech=
Cor.5.7. ter- [hant] Godts: Bedenckt de dinghen die boven zijn/ niet
Phil.3.21. die op de aerde zijn. b Want ghy zijt gestorven/ ende uw' leven
Joan.3.2. Ephe.4.22 is met Christo c verborghen in Gode. d Wanneer [nu] Chri=
de 5.3. Rom.7.5. stus sal gheopenbaert zijn/ die ons' leven is/ dan sult oock ghy
1.The.4.5 met hem gheopenbaert worden in heerlickheyt. e Doodet dan
Eph.5.5. 1.Cor.6.10 f uwe leden die op de aerde zijn / [namelick] hoererye / onreynig=
Gal.5.19. heydt / g [schandelicke] beweginghe/quade begeerlickheydt / en=
Ephes.5.5. Apoc.22.15. de de giericheydt / h welcke is afgoden-dienst. i Om welcke de
1.Cor.6.11 toorne Godts komt over de kinderen der ongehoorsaemheyt:
Ephes.2.1. Titu.3.3. k In de welcke oock ghy eertijdts hebt ghewandelt / doe ghy
Eph.4.22. ebr.12.1. in deselve leefdet. l Maer nu leght oock ghy dit alles af / [na=
acob.1.21. Petr.2.1. melick] gramschap/ toornicheyt/ quaetheyt/ lasteringe/ vuyl spre=
ken

9ken uyt uwen mondt. m En lieght niet tegen malkanderen/ m Eph.4.25
dewijsle ghy uytghedaen hebt den ouden menschen met sijne werc-
10ken: n Ende aenghedaen hebt den nieuwen [mensche] die n Rom.6.4
vernieuwt wordt tot kennisse/ o nae het even-beeldt des ghenen o Gen.1.26
11die hem gheschapen heeft: Waer in p niet en is Grieck ende ende 5.1.
Jode / besnijdenisse ende voorhuyt/ Barbare [ende] Scytha/ ende 9.6. 1.Cori.11.7
q dienstknecht [ende] vrye: maer Christus is alles / ende in allen. p Gal.3.28 ende 5.6. ende 6.15.
12 r Soo doet dan aen / s als uytverkorene Godts/ heylighe/ en- q 1.Cor.7.2
de beminde / de innerlicke beweginghen der barmhertichheyt/ goe- 22. ende 12.13.
dertierenheydt / ootmoedicheydt / sachmoedicheydt / lanckmoe- r Eph.4.32 ende 6.11.
13dicheydt: Verdraghende malkanderen / t ende verghevende s 1.Thes.1.4
d'een den anderen/ soo yemandt teghen yemandt [eenighe] klach- t Mat.6.14 Mar.11.2
te heeft / ghelijckerwijs als Christus u vergheven heeft/ [doet] Ephes.4.3
14oock ghy alsoo: v Ende boven dit alles [doet aen] de liefde / de- v Joa.13.3
15welcke x is de bandt der volmaecktheyt. Ende de vrede Godts ende 15.12 Ephes.5.2
heersche in uwe herten / tot welcken ghy oock gheroepen zijt 1.Thess.4 1.Joa.3.2
16in een lichaem: ende weest danckbaer. Het woordt Christi ende 4.21. x Eph.4
woone rijckelick in u in alle wijsheydt: y leert ende vermaent Coloss.2.2
malkanderen / met Psalmen ende lofsanghen / ende gheestelicke y Eph.5.1
liedekens / singhende den Heere met aenghenaemheydt in uw'
17herte. Ende al wat ghy doet met woorden ofte met werc- z Ephe.5
ken / [doet] het alles in den name des Heeren Jesu / z danc- 1.Thes.5
18kende Godt ende den Vader door hem. a Ghy vrouwen zijt u- a Gene.3
we eygene mannen onderdanigh / gelijck het betaemt in den Hee- 1.Cor.14 Ephes.5
19re. b Ghy mannen hebt uwe vrouwen lief / ende en wordt niet Tit.2.5. 1.Petr.3
20verbittert teghen haer. c Ghy kinderen zijt [uwe] Ouderen b Eph.5
ghehoorsaem in alles: want dat is den Heere welbehaghelick. c Ephes.6
21 Ghy Vaders/ en terght uwe kinderen niet: op dat sy niet moe-
22deloos en worden. d Ghy dienstknechten zijt in alles ghehoor- d Ephes.
saem [uwen] Heeren na den vleesche / niet met ooghen-diensten 1.Tim.
als menschen-behaghers / maer met eenvoudicheydt des herten/ Tit.2.9.
23vreesende Godt: Ende al wat ghy doet / dat doet van herten 1.Petr.2
24als den Heere / ende niet den menschen: Wetende dat ghy van
den Heere sult ontfanghen de vergheldinghe der erffenisse: want
25ghy dient den Heere Christo. Maer die onrecht doet/ die sal het
onrecht draghen dat hy ghedaen heeft: ende daer en is geen uyt-
neminghe des persoons.

Het

Het iiij. Capittel.

1 Den Apostel vermaent de Heeren tot billickheydt teghen hare Dienstknechten. 2 ende een yeder tot aenhouden in den gebede. 3 ende bysonderlijck voor hem / op dat hy door sijne banden in't werck des Euangeliums niet en soude worden verhindert. 5 Vermaent haer wijselijck te wandelen ende te spreken onder de ghene die buyten zijn. 7 Betuyght dat hy haer Tychicum ende Onesimum sendt om haer te vertroosten / ende van alle sijne saken te onder-richten. 10 Groet haer van weghen Aristarchus ende verscheydene andere / welcker yver voor haer hy prijst. 15 Beveelt dat sy de broederen in Laodicea sullen groeten / ende haer desen brief oock laten lesen 17 ende Archippo seggen dat hy sijnen dienst verbulle. 18 ende besluyt alsoo desen brief met sijne groete.

Ephes.6.9 a GHy heeren [doet uwen] dienst-knechten recht ende ghelijck/
wetende dat oock ghy eenen Heere hebt in de Hemelen.
Luc.18.1. b Houdt sterck aen in het ghebedt / ende waeckt in't selve met
Rom.12.12. Ephes.6.18. danck-segginge: Biddende met eenen oock voor ons/dat Godt
1.The.5.17. Eph.6.19 ons de deure des woorts opene / c om te spreken de verborghen-
2.Thess.3.1. heydt Christi / om welcke ick oock ghebonden ben: Op dat ick
Eph.5.15 deselve mach openbaren ghelijck ick moet spreken. d Wandelt
Eph.5.16 met wijsheydt by de ghene die buyten zijn / e den bequamen tijdt
Mar.9.50 uytkoopende. f Uw' woort zy alle tijdt in aengenaemheyt / met
sout besprenght/ op dat ghy mooght weten hoe ghy eenen yeghe-
lijcken moet antwoorden. Alle mijne saken sal u bekent maken
Act.20.4. g Tychicus de gheliefde broeder / ende ghetrouwe dienaer / ende
Ephes.6.21. Tim.4.12. mede-dienstknecht in den Heere: Den welcken ick tot den selven
eynde tot u ghesonden hebbe / op dat hy uwe saken wete/ ende u-
Phil.v.10 we herten vertrooste: Met h Onesimo den getrouwen ende ge-
liefden broeder / dewelcke uyt de uwe is / sy sullen u alles bekent
Actor.27.2 maken dat hier is: U groet i Aristarchus mijn mede-ghevan-
Act.15.37 Tim.4.11. gen / ende k Marcus de neve van Barnabas/ welcken aengaende
ghy bevelen ontfanghen hebt: so hy tot u komt / ontfanght hem:
Ende Jesus geseght Justus/ welcke uyt de besnijdenisse zijn:
dese alleen zijn [mijne] mede-arbeyders in het Coninckrijcke
Coloss.1.7 Godts/ die my een vertroostinghe gheweest zijn/ U groet l E-
Phili.v.23. paphras / die uyt de uwe is / een dienstknecht Christi / alle tijdt
strijdende voor u in de ghebeden / op dat ghy staen meught vol-
maeckt ende volkomen in alle den wille Godts. Want ick ghe-
ve hem getuygenisse dat hy grooten yver heeft over u/ ende de ge-
ne die in Laodicea zijn / ende de ghene die in Hierapolis zijn.
U groet m Lucas de Medecijn-meester/ de gheliefde/ ende n De-
2.Tim.4. mas. Groet de broederen die in Laodicea zijn/ ende Nymphan/
2.Tim.4. ende de ghemeynte die in sijn huys is. Ende wanneer dese
Send-brief van u sal ghelesen zijn/maeckt dat'se oock in de Ghe-
meynte

meynte der Laodicensen ghelesen worde: ende dat oock ghy dien
7 leest die uyt Laodicea [gheschreven is]. Ende seght Archippo/
Siet op de bedieninge die ghy aengenomen hebt in den Heere/ dat
8 ghy die vervullet. ° De groetenisse met mijne hant Pauli. p Ge- o 2. Thess. 3, 17.
denckt mijne banden. De genade zy met u/ Amen. p Hebr. 13.

Aen den Colossensen geschreven van Roomen, [*ende ghesonden*] door Tychicum ende Onesimum.

De Eerste

Sendt-brief des Apostels Pauli

Aen de

THESSALONICENSEN.

Het Eerste Capittel.

1 Na het gewoonlijck opschrift des briefs/ 2 danckt den Apostel Godt over hare gheloove/ liefde ende hope op Christum. 4 Hem versekerende dat hare verkiesinge was van Godt. 5 't welck hy bewijst uyt de kracht die Godt door sijnen Geest by het woort heeft gevoeght. 6 ende uyt hare ghehoorsaemheydt den Euangelio bewesen. 8 't welck oock in alle plaetsen is bekent ghewozden. 9 ende noch dagheliicks verkondicht wordt hoe sy vanden afgoden tot Godt bekeert zijn. 10 Om den Sone Godts / die ons verlost heeft / uyt den Hemel te verwachten.

P AULUS ende Silvanus/ ende Timotheus/
aen de Ghemeynte der Thessalonicensen/
[welcke is] in Gode den Vader/ ende den Hee-
re Jesu Christo: a Ghenade zy u ende vrede a Rom. 1, 7. Ephes. 1, 2. 1. Petr. 1, 2.
van Godt onsen Vader/ ende den Heere Jesu
Christo. b Wy dancken Godt altijdt over b Ephe. 1, 16. Philip. 1, 3. Coloss. 1, 3. 2. Thess. 1, 3.
u alle/ uwer gedachtig zijnde in onse gebeden:
Sonder ophouden gedenckende c het werck c Joan. 6, 2
uwes geloofs/ ende den arbeyt der liefde/ ende de verdraechsaem-
heydt der hope / op onsen Heere Jesum Christum / voor onsen
Godt ende Vader: Wetende/ geliefde broeders/ uwe verkiesin-
ghe van Godt: d Want ons Euangelium en is onder u niet d 1. Cor. 2, 4. ende 4, 20.
alleen in woorden gheweest / maer oock in kracht / ende in den
Heylighen Gheest / ende in vele versekertheydt: e ghelijck ghy e 1. Thes. 2, 1
weet hoedanighe wy onder u gheweest zijn om uwent wille.
f Ende ghy zijt onse navolgers ghewozden / ende des Heeren/ f Cor. 4, 16 ende 11, 1. Philip. 3, 17. 2. Thess. 3, 9
met woort aenghenomen hebbende in vele verdruckinghe / met
7 [v]rolijtschap des Heylighen Gheests: Alsoo dat ghy voor-beelden
ghewozden zijt allen den gheloovighen in Macedonien ende Ac-
hajen.

hajen. Want van u is het woordt des Heeren luytbaer ghe- 8
worden niet alleen in Macedonien ende Achajen / maer oock in
alle plaetse is uw' gheloove / dat ghy op Godt [hebt] / uyt ghe-
gaen/ soo dat wy niet van noode en hebben yet [daer van] te spre-
ken. Want sy selve verkondighen van ons hoedanighen in- 9
ganck wy tot u hebben / ende hoe ghy tot Godt bekeert zijt van
den afgoden/ om den levendighen ende waerachtighen Godt te
dienen : g Ende sijnen Sone uyt de hemelen te verwachten/ den
g Acto.1.11. Philip.3.20. 2.Thes.1.10 Apoc.1.7. welcken hy uyt den dooden verweckt heeft / [namelijck] Jesum/
die ons verlost van den toekomenden toorn.

Het ij. Capittel.

1 Paulus gaet voort in 't verklaren van sijne oprechtigheydt ende stantvastigheydt in het voort-planten des Euangeliums onder haer. 6 Gheen menschen eere noch voordeel by haer soeckende : hoe-wel hy haer als een Apostel Christi, wel lastigh hadde konnen zijn. 10 Stelt haer voor ooghen ho[e] vriendelick ende heylichlijck hy met haer heeft ghehandelt/ om haer te beweghen tot eenen wandel de[s] Euangelio weerdigh. 13 Ende hoe sy sijn woordt als Godts/ende niet als eens menschen woort heb-ben aengenomen. 14 ende navolghers zijn geworden der Gemeynten in Judea / die oock van de hart-neckighe Joden / hare landts-luyden verbolght zijn. 15 welcke Joden / na dat sy Christum ghedoodt hebben / hare sonden verbullen / ende op welcke de toorne Godts tot den eynde is ghekomen. 17 Be-tuyght daer na sijne groote begeerte om haer weder te sien. 19 Dewijle sy sijnen roem ende heerlijck-heydt zijn in de toekomste Christi.

1.Thess.1.9. a WAnt ghy weet selve / broeders/ onsen inganck tot u/ dat
die niet ydel en is gheweest : Maer hoe wel wy te vo-
ren gheleden hadden / ende oock ons smaetheydt aenghedaen
Act.16.22. was/ gelijck ghy weet / b te Philippis/ so hebben wy [nochtans]
vrymoedicheydt ghebruyckt in onsen Godt om het Euangelium
Act.17.2. Godts c tot u te spreken in veel strijdts. Want onse verma-
ninghe en is niet gheweest uyt verleydinghe / noch uyt onrey-
nicheydt / noch met bedrogh : Maer ghelijck wy van Godt be-
proeft zijn gheweest/ dat ons het Euangelum soude toebetrouwt
worden / also spreken wy / d niet als menschen behaghende/ maer
Gal.1.10. Gode die onse herten beproeft. Want wy en hebben noyt met
Rom.1.9. ende 9.1. 2.Cori.1.23. ende 11.31. Galat.1.20. Philip.1.8. 1.Tim.5.21 2.Tim.4.1. plUymstrijckende woorden omghegaen / ghelijck ghy weet/ noch
met [eenigh] bedecksel van gierichheydt: e Godt is ghetuyghe.
Noch soeckende eere uyt menschen / noch van u / noch van an-
dere : f hoe wel wy u tot last konden zijn als Christi Apostelen :
1.Cor.9.3. 2.Thes.3.9. Maer wy zijn vriendelick gheweest in't midden van u / ghe- 7
lijck als een voester hare kinderen koestert : Alsoo wy / tot u
Acto.18.3. ende 20.34. 1.Cori.4.12. 2.Cor.11.9. ende 12.13. 2.Thes.3.8. seer gheneghen zijnde / hebben u geerne willen mede-deelen niet
alleen het Euangelium Godts / maer oock onse eyghene zielen,
daerom dat ghy ons lief gheworden waert. g Want ghy ghe- 9
denckt,

denckt / broeders / onsen arbeydt ende moeyte : want nacht ende
dagh werckende / op dat wy niemant onder u en souden lastigh
zijn/ hebben wy 't Euangelium Godts onder u gepredickt.
Ghy zijt getuygen/ ende Godt/ hoe heylichlick/ende rechtveer-
delick/ ende onberispelick wy u / die geloovet/ geweest zijn.
Gelijck ghy weet hoe wy een yegelick van u / als een vader
sijne kinderen/vermaenden ende vertroosteden/ Ende betuygh-
den [h] dat ghy soudt wandelen weerdichlick Gode / die u roept tot h Gen. 17.1.
sijn Coninckrijck ende heerlickheyt. Daerom dancken wy oock 1.Cor.7.20.
Godt sonder ophouden / dat als ghy het woort der predikinghe Ephes.4.1.
Godts van ons ontfanghen hebt / ghy dat aengenomen hebt/niet Philip.1.27.
[als] der menschen woort / maer (ghelijck het waerlick is) [als] Coloss.1.10.
Godts woort / dat oock werckt in u die gheloovet. Want ghy/
broeders / zijt navolgers ghewordden der Gemeynten Godts/ die
in Judea zijn/ in Christo Jesu: dewijle oock ghy het selve ghele-
den hebt van uwe [i] eyghene mede-burghers / ghelijck als sy van i Act.17.5.
de Joden. [k] Welcke oock ghedoodt hebben den Heere Jesum/ 13.
ende hare eyghene Propheten : ende ons hebben vervolght/ ende k Act.7.52.
Gode niet en behagen/ ende alle menschen teghen zijn: [m] Ende l Mat.23.37
verhinderen ons te spreken tot de Heydenen / dat sy saligh moch- Luc.13.34.
ten worden/op dat sy alle tijt hare sonden vervullen souden. Ende m Act.17.13.
de toorn is over haer ghekomen tot den eynde. Maer wy/ broe-
ders/ van u berooft geweest zijnde voor een kleyne wijle tijdts/na
het aenghesicht / niet nae het herte/ hebben ons te overvloedigher
beneerstícht om uw' aenghesicht te sien met groote begheerte.
[n] Daerom hebben wy willen tot u komen(immers ick Paulus) n Rom.1.13
eenmael ende andermael/ maer de Satanas heeft ons belet: ende 15.22.
[o] Want welcke is onse hope / ofte blijdschap/ ofte kroone des
roems? En zijt ghy die oock niet voor onsen Heere Jesu Christo o 2.Cor.1.14
in sijne toekomste? Want ghy zijt onse heerlickheydt ende Philip.2.16
blijdschap. ende 4.1.

Het iij. Capittel.

1 Den Apostel verklaert dat hy voor haer bekommert zijnde/ Timotheum hadde gesonden om haer 't geloove te versterken. 3 ende te vertroosten in de verdruckinghen / daer toe de geloovige gestelt zijn. 6 Doch dat hy seer verblijdt was gheweest door de weder-komste Timothei / verstaende hare standvastichheyt ende welstant. 9 Waer over hy Godt danckt/ ende bidt dat hy tot volmakinghe hares gheloofs / geleghenheyt van Godt mochte crijghen om weder tot haer te komen. 11 Ende besluyt dit capittel ende eerste deel des Sendt-briefs/ met een ernstich gebedt tot Godt/dat sy overvloedich mogen worden in liefde ende heylich-makinghe/ tegen de toekomste Christi met alle sijne heylige.

Daerom

DAerom [dese begeerte] niet langher konnende verdraghen/
hebben wy geerne willen te Athenen alleen gelaten worden:
Ende hebben ghesonden [a] Timotheum onsen broeder / ende
Act. 16.1. Rom. 16.21. Philip. 2.19 Godts dienaer / ende onsen mede-arbeyder in den Euangelio
Christi/ om u te versterckẽn/ende u te vermanen van uw' geloove.
[b] Op dat niemandt beweeght en worde in dese verdruckingen.
Eph. 3.13 Philip. 1.14 Want ghy weet selve / [c] dat wy hier toe gestelt zijn. Want
Act. 14.22 oock doe wy by u waren / voorseyden wy u / dat wy souden ver-
Tim. 3.12 druckt worden/ ghelijck oock gheschiet is/ ende ghy weet het.
Daerom oock [dese begeerte] niet langher konnende verdra-
ghen / hebbe ick [hem] ghesonden om uw' geloove te verstaen: of
niet misschien de Versoecker u soude versocht hebben / ende onsen
arbeydt ydel soude wesen. Maer als Timotheus nu van u lie-
den tot ons ghekomen was / ende ons de goede bootschap ghe-
bracht hadde van uw' gheloove ende liefde/ ende dat ghy altijd
goede ghedachtenisse van ons hebt / seer begeerich zijnde om ons
te sien / gelijck wy oock om u lieden So zijn wy daerom/ broe-
ders / over u in alle onse verdruckinghe ende noodt vertroost ghe-
worden door uw' geloove: Want nu levẽ wy/ indien ghy [vast]
staet in den Heere: Want wat danck-segginge konnen wy Go
de tot vergeldinge weder geven voor u/ van weghen alle de blijdt
schap/ waer mede wy ons om uwen 't wille verblijden voor onsen
Godt / [d] Nacht ende dagh seer overvloedelick biddende om
Rom. 1.10.11. ... de 15.23. Tim. 1.4. uw' aenghesicht te mogen sien ende te volmaken 't ghene aen uw
gheloove ghebreeckt? Doch onse Godt ende Vader selve / ende
onse Heere Jesus Christus rechte onsen wegh tot u. Ende d
Heere vermeerdere u / ende maecke [u] overvloedigh in de liefd
tegen malkanderen, ende tegen alle/ gelijck wy oock zijn tegen u
[e] Op dat hy uwe herten versterckе om onberispelick te zijn i
1. Cor. 1.8 ... Thes. 5.23 ... Thes. 2.17 heylichmakinghe / voor onsen Godt ende Vader/ in de toekomst
onses Heeren Jesu Christi met alle sijne heylighe.

Het iiij. Capittel.

1 Den Apostel vermaendt haer voorders in 't ghemeyn tot eenen Godtsalighen wandel. 3 en
in 't bysonder tot kuyscheydt ende eerbaerheyt. 6 Tot rechtveerdicheyt in haren handel. 9 tot bro
derlicke liefde. 11 tot een stil leven / ende doen van haer eygen dinghen. 13 Hy vermaent haer oo
dat'se hare droefheydt sullen matighen over de ghene die ontslapen zijn. 14 dewyle die door Christu
weder opghewreckt sullen worden. 15 Welcke uyt den hemel komen sal met een groot gheroep en
stemme des Archanghels/ om die gestorven zijn eerst uyt den dooden op te wecken. 17 ende daer na
selve met de andere/ die dan noch sullen leven/ tot hem op te nemen.

1 Voort

1 V Oorts dan / broeders / wy bidden ende vermanen u in den
Heere Jesu / ghelijck ghy van ons ontfanghen hebt / [a] hoe
ghy moet wandelen ende Gode behagen / dat ghy [daer in] meer a Phil.1.27. 1.Thes.2.12.
2 overvloedich wordt. Want ghy wetet wat bevelen wy u ghege-
3 ven hebben door den Heere Jesum. [b] Want dit is de wille
Godts / uwe heylichmakinghe: dat ghy u onthoudt van de hoere- b Rom.12.2 Ephes.5.27. Philip.4.8.
4 rye: Dat een yegelijck van u wete sijn vat te besitten in heylig-
makinghe ende eere: Niet in [quade] beweginghe der begheer-
lickheydt / ghelijck als de Heydenen [c] die Godt niet en kennen.
Dat niemandt sijnen broeder en vertrede / noch en bedrieghe in c 1.Cor. 15. 34. Ephes.4.18.
[sijne] handelinghe: Want de Heere is een wreker over alle de-
se / ghelijck wy u oock te voren ghesegt / ende betuyght hebben.
Want Godt en heeft ons niet gheroepen tot onreynicheydt /
[d] maer tot heylichmakinge. [e] Soo dan die [dit] verwerpt / die
en verwerpt geen mensche / maer Godt / [f] die oock sijnen heyligen d Joa.17.19 1.Corin.1.2.
Geest in ons heeft gegeven. [g] Van de broederlicke liefde nu en e Luc.10.16
hebt ghy niet van noode dat ick u schrijve: want ghy selve zijt f 1.Cor.7.40 g Lev.19.18
van Godt gheleert om malkanderen lief te hebben. Want Mat.22.39. Joan.13.34.
ghy doet oock het selve aen alle de broederen / die in gheheel ende 15.12.
Macedonien zijn. Maer wy vermanen u / broeders / dat ghy meer Ephes.5.2. 1.Petr.4.8.
overvloedigh wort. [h] Ende dat ghy u beneerstight stille te 1.Joa. 3.23. ende 4. 21.
zijn ende uwe eygene dingen te doen / [i] ende te wercken met uwe h 2.Thess.3. v.7 / 12.
eyghene handen / ghelijck wy u bevolen hebben: Op dat ghy i Acto. 20.34 Ephes.4.28.
eerlick wandelt by de ghene die buyten zijn / ende gheenes dincks
van noode en hebbet. Doch / broeders / ick en wil niet dat ghy
onwetende zijt van de ghene die ontslapen zijn / [k] op dat ghy niet
bedroeft en zijt / ghelick als de andere die geen hope en hebben. k Lev.19.28 Deut.14.1. 2. Sam. 12. 20.
4 Want indien wy ghelooven dat Jesus gestorven is / ende op-
ghestaen / alsoo sal oock Godt de gene die ontslapen zijn in Jesu /
[weder] brenghen met hem. Want dat segghen wy u door het
woordt des Heeren / [l] dat wy die levendigh overblijven sullen tot
de toekomste des Heeren / niet en sullen voor-komen de ghene die l 1.Cori. 15. v.22.51.
ontslapen zijn. [m] Want de Heere selve sal met een gheroep / met
de stemme des Archanghels / ende met de basuyne Godts neder- m Mat.24. 31.
dalen van den hemel: ende die in Christo gestorven zijn / sullen eerst 1.Cor. 15.52 2.Thess.1.7.
opstaen: Daer nae wy die levendigh overgheblevden zijn / sul-
len te samen met haer op-ghenomen worden in de wolcken / den

Heere te ghemoete / in de lucht : ende alſoo ſullen wy altijdt met
den Heere weſen. Soo dan / vertrooſt malcanderen met deſe
woorden.

Het v. Capittel.

1 Den Apoſtel leert dat Chriſtus onvoorſiens ſal komen ten oordeele / als een dief in der nacht/end
als de barens-noodt over een vrouwe: 4 Vermaent'ſe daerom altijt op haer hoede ende nuchteren t
zijn. 8 ende ghewapent met de borſt-wapen des gheloofs/ende der liefde/ende met den helm der hop
der ſalicheyt. 12 Bidt dat ſy hare voorſtanderen in eere ſullen houden. 14 ende vermaent'ſe voort
tot verſcheyden Chriſtelicke deughden. 17 oock tot bidden ende dancken. 19 Tot waerneminge de
Geeſts/ende der Prophetie/om het goede te behouden. 23 Bidt daer naer Godt/dat hy haer onſtraffe
lijck beware tot de komſte Chriſti / met beloſte dat hy het oock doen ſal. 25 Vermaent'ſe dat ſy voo
hem bidden / ende malkanderen groeten. 27 Ende beſweert haer dat deſe Send-brief voor allen ghe
leſen worde.

MAer van de tijden ende de ghelegentheden/ broeders/ en heb
ghy niet van noode datmen u ſchrijve. Want ghy wete
a Matt. 24. 43. ſelve ſeer wel / a dat de dagh des Heeren alſo ſal komen gelijck een
2. Petr. 3.10. dief in der nacht. Want wanneer ſy ſullen ſeggen/ Het is vrede
Apoc. 3.3. ende 16.15. ende ſonder gevaer:dan ſal een haeſtigh verderf haer overkomen
b 2. Theſ. 1.9 ghelijck de barens-noodt eene bevruchte [vrouwe]/ende ſy en ſul
c Epheſ. 5.8 len 't gheenſins ontvlieden. c Maer ghy broeders / ghy en zij
niet in duyſterniſſe / dat u die dagh als een dief ſoude bevanghen
d Luc. 16.8. Ghy zijt alle d kinderen des lichts/ende kinderen e des daeghs
Epheſ. 5.8. wy en zijn niet des nachts / noch der duyſterniſſe. f So en la
e Ro. 13.12. ons dan niet ſlapen/ ghelijck als de andere/maer g laet ons wake
f Rom. 13. 11.13. Epheſ. 5.14. h ende nuchteren zijn/ Want die ſlapen/ſlapen des nachts:end
g Luc. 21.36 h 1. Cor. 15. 34. die droncken zijn/ zijn des nachts droncken. Maer wy die de
i Jeſ. 59.17. daeghs zijn / laet ons nuchteren zijn / i aenghedaen hebbende
Epheſ. 6.14. &c. borſt-wapen des gheloofs / ende der liefde/ ende [tot] eenen helm
de hope der ſalicheyt. Want Godt en heeft ons niet geſtelt t
k Rom. 14.7 toorne / maer tot verkrijginghe der ſaligheydt door onſen Hee
2. Cor. 5.15. 1. Pet. 2.20. Jeſum Chriſtum/ Die voor ons geſtorven is/ k op dat wy 't
Galat. 4.2. l Ro. 15.27. dat wy waken / 't zy dat wy ſlapen / te ſamen met hem leven ſo
1. Cor. 9.11. den. Daerom vermaent malkanderen/ende ſticht d'een den and
ende 16.18. Galat. 6.6. ren : ghelijck ghy oock doet. l Ende wy bidden u / broeders/
Philip. 2.29. 1. Tim. 5.17. kent de ghene die onder u arbeyden / ende uwe voorſtaenders zi
Heb. 13.7.17 m Lev. 19. in den Heere/ende u vermanen : Ende acht'ſe ſeer veel in liefd
18. Prov. 20.22. om hares wercks wille. Zijt vreedſaem onder malkanderen.
ende 24.29. Ende wy bidden u/ broeders/ vermaent de ongheregelde/v
Matt. 5.39. Rom. 12.17. trooſt de kleynmoedighe / onderſteunt de ſwacke / zijt lanckm
1. Cor. 6.7. 1. Petr. 3.9. digh teghen alle. m Siet dat niemandt quaet voor quaet
ma

mant en vergelde: maer jaeght alle tijt het goede na/ so tegen mal-
16 kanderen als teghen alle. [n] Verblijdt u alle tijdt. n Mat.5.12
17 [o] Biddet sonder ophouden. Luc.10.20. Rom.12.12.
18 [p] Danckt [Godt] in alles. Want dit is de wille Godts in Philip.4.4.
19 Christo Jesu over u. [q] En bluscht den Geest niet uyt. o Luc.18.1.
20 En veracht de Prophetien niet. Rom.12.12. Coloss.4.2.
21 [r] Beproeft alle dinghen: behoudt het goede. p Eph.5.20 q 1.Cor.14. 30.
22 [s] Onthoudt u van allen schijn des quaets: r 1.Joa.4.1.
23 [t] Ende de Godt des vredes selve heylige u geheel ende al: ende s Phil.4.8.
uwe gheheel oprechte geest/ ende ziele/ ende lichaem worde onbe- t 1.Cor.1.8. Philip.4.9.
rispelick bewaert in de toekomste onses Heeren Jesu Christi. 1.Thess.3. 13.
24 [v] Hy die u roept is getrouwe / die het oock doen sal.
25 Broeders biddet voor ons. v 1.Cor.1.9. ende 10.13.
26 [x] Groetet alle de broeders met eenen heyligen kus. 2.Cor.1.18. 2.Thess.3.3.
27 Ick besweere u-lieden by den Heere / dat dese Sendt-brief al- x Rom.16. 16.
len den Heylighen broederen gelesen worde. 1.Cor.16.20
28 De ghenade onses Heere Jesu Christi zy met u-lieden/ Amen. 2.Cor.13.12 1.Petr.5.14

De eerste [*Sendt-brief*] aen de Thessalonicensen is gheschreven van Athenen.

De tweede

Sendt-brief des Apostels Pauli

Aen de

THESSALONICENSEN.

Het Eerste Capittel.

1 Na het ghewoonlick opschrift des Sendt-briefs/ 3 danckt den Apostel Godt over haer over[v]loedigh toenemen in gheloove/ liefde/ ende verdraechsaemheydt in de verdruckingen. 6 Betuyght dat Godt hare verdruckers sal straffen / maer haer verlossen ende verquicken in den dach der heerlicke toe[k]omste Christi, die hy breeder beschrijft. 11 Bidt Godt dat hy haer noch meer in 't goede verstercke. [1]2 op dat de name Christi in haer te meer verheerlickt worde.

PAVLVS ende Silvanus ende Timotheus aen de Gemeynte der Thessalonicensen/ [welcke is] in Go-
de onsen Vader/ en den Heere Jesu Christo. [a] Ge- a 1.Cor.1.3. 1.Thess.1.1
nade zy u / ende vrede van Godt onsen Vader / ende 1.Petr.1.2
den Heere Jesu Christo/ [b] Wy moeten Godt alle b Eph.1.1 Philip.1.3.
tijt dancken over u/ broeders/ ghelijck billick is/ om dat uw' ghe- Coloss.1.3. 1.Thess.1.2

loove seer wast/ends [dat] de liefde eenes yegelicken van u alle te=
ghen malkanderen overvloedich wordt: Alsoo dat wy sel=
ve c van u roemen in de Gemeynten Godts over uwe lijdtsaem=
c 1.The.2. 19. heydt ende geloove / in alle uwe vervolginghen ende verdruckin=
ghen die ghy verdraeght. d Een bewijs van Godts rechtveer=
d Jude.v.6. dich oordeel / op dat ghy weerdigh gheacht wordet des Coninck=
rijcks Godts / e voor het welcke ghy oock lijdet: f Alsoo het
e 1.The.2. 14. recht is by Godt verdruckinghe te vergheldeen den ghenen die u
f Zach.2.8. verdrucken: Ende u die verdruckt wordt / verquickinghe met
ons/ g in de openbaringhe des Heeren Jesu van den hemel met de
g 1.Thess.4. 16. Engelen sijner kracht/ h Met vlammenden vyere wrake doen=
h 2.Pet.3.7. de i over de gene die Godt niet en kennen / ende over de ghene die
i Rom.2.8. den Euangelio onses Heeren Jesu Christi niet ghehoorsaem en
zijn: k Dewelcke sullen [tot] straffe lijden het eeuwich verderf/
k Jes.2.19. van den aengesichte des Heeren / ende van de heerlickheydt sijner
sterckte: l Wanneer hy sal ghekomen zijn om verheerlickt te
l Actor.1.11. 1.Thes.1.10 Apoc.1.7. worden in sijne heylighe / ende wonderbaer te worden in alle die
ghelooven (overmits ons' ghetuyghenisse onder u is gelooft ghe=
worden) in dien dagh. Waerom wy oock altijdt bidden voor u/
dat onse Godt u weerdigh achte der roepinghe / ende vervulle al=
le het welbehagen [sijner] goedicheydt / ende het werck des ghe=
loofs met kracht. Op dat de naem onses Heeren Jesu Christi
verheerlickt worde in u / ende ghy in hem/ nae de ghenade onses
Godts / ende des Heeren Jesu Christi.

Het ij. Capittel.

1 De Apostel verklaert dat de komste Christi ten oordeele soo haest niet en sal gheschieden / als eenig[e]
haer sochten wijs te maken. 3 maer dat den afval ende de Antichrist eerst moeten komen/wiens merck[-]
teeckenen hy beschrijft. 5 Betuyght dat hy haer't selve voor desen geseght hadde/gelijck oock wat ha[er]
gene was dat hem wederhielt. 8 Verklaert dat hy daer nae waerlick sal komen / ende dat hy sal blij[-]
ven tot dat de Heere hem sal te niete doen. 9 Hy waerschout haer voor de kracht der verleydinghe des[-]
selfs in de ghene die verlooren gaen. 11 Ende dat door een rechtveerdich oordeel Godts over de on[-]
danckbaerheydt der menschen. 13 Maer versekert de Thessalonicensen van hare verkiesinghe tot sa[-]
licheydt in geloove ende heylichmakinghe. 15 Vermaent haer daer by vast te blijven. 16 ende bidt
Godt dat hy haer vertrooste ende versterke.

ENde wy bidden u / broeders / door de toekomste onses Heeren
Jesu Christi / ende onse toe-vergaderinge tot hem/
Jer.29.8. Matt.24.4. Ephes.5.6. a Dat ghy niet haestelijck beweeght en wordt van verstandt/
Coloss.2.18. ofte verschriekt / noch door geest / noch door woordt / noch door
1.Joan.4.1. Sendt-brief als van ons [gheschreven] / als of de dagh Chri=
Matt.24. sti aenstaende ware. Dat u niemandt en verleyde in eeniger=
1.Tim.4.1. 1.Joa.2.18. ley wijse / want [die en komt niet] b ten zy dat eerst den afval ge=
komen

komen zy / ende [dat] gheopenbaert zy de mensche der sonde/
4 de sone des verderfs/ Die hem teghenstelt ende verheft boven
al dat Godt ghenaemt/ofte [als Godt:] ghe-eert wort/ alsoo dat
hy in den tempel Godts als een Godt sal sitten [c] hem selven ver- — c Dan. 11.36
toonende dat hy Godt is. En ghedenckt ghy niet/ dat ick noch
5 by u zijnde u dese dingen ghesegt hebbe? Ende nu wat [hem]
weder-houdt weet ghy / op dat hy gheopenbaert worde te sijner
eygener tijdt. Want de verborgentheydt der ongerechticheydt
wordt alreede gewrocht: alleenlick die hem nu wederhoudt / [die
sal hem wederhouden] tot dat hy uyt het midde͂ sal [wechgedaen]
worden. Ende alsdan sal de ongerechtighe gheopenbaert wor-
den / [d] den welcken de Heere verdoen sal door den gheest sijns
mondts / ende te niete maken door de verschijninghe sijner toe- — d Job 4.9. Iesa. 11.4.
komste: Hem/ [segghe ick] / wiens toekomste is [e] nae de werc-
kinghe des Satans / [f] in alle kracht ende teeckenen / ende won- — e 1. Joa. 8.44. 2. Cor. 4.4. Ephes. 2.2.
deren der leughen: Ende in alle verleydinghe der onrecht- — f Deut. 13. Apoc. 13. 1
veerdicheydt [g] in de ghene die verloren gaen: daer voor dat
y de liefde der waerheydt niet aenghenomen en hebben / om sa- — g 2. Cor. 2.1 ende 4.3.
ich te worden. [h] Ende daerom sal haer Godt senden eene kracht
der dwalinghe/ [i] dat sy de leughen souden gelooven: Op dat sy — h Rom. 1.2
alle veroordeelt worden die de waerheydt niet gelooft en hebben/ — i 1. Tim. 4.
maer een welbehaghen hebben ghehadt in de ongherechticheydt.
Maer wy zijn schuldich altijdt Godt te dancken over u / broe-
ders / die van den Heere bemint zijt / dat u Godt van den begin-
ne verkoren heeft tot salicheydt / in heylichmakinghe des Geest/
ende ghelooue der waerheydt: Waer toe hy u gheroepen heeft
door ons' Euangelium / tot verkrijginge der heerlickheydt on-
ses Heeren Jesu Christi. Soo dan / broeders staet / [vast]/
ende houdt de insettinghen die u gheleert zijn/het zy door [ons']
16 woordt / het zy door onsen Sendt-brief. Ende onse Heere Je- — k 2. The. 3.
sus Christus selve / ende onse Godt ende vader die ons heeft lief
ghehadt / ende ghegheven heeft een eeuwigh vertroostinge / ende
17 goede hope in ghenade/ Vertrooste uwe herten ende [l] verstercke
in allen goeden woorde ende wercke. — l 1. Thess. 3. 31.

Het iij. Capittel.

1 Den Apostel vermaent de Thessalonicensen / dat sy voor hem bidden. 3 ende betuyght sijn be-
trouwen dat haer de Heere sal verstercken. 5 Bidt Godt oock voor haer. 6 ende beveelt dat sy haer
ontrecken van een yeder broeder die ongheregelt wandelt. 7 Bewijst met sijn exempel/ dat een yege-
lick moet arbeyden om hem te geneeren, 10 Ofte dat hy andersins niet en moet eten. 13 Vermaent

haer

haer dat'se niet en vertraghen in't goet doen. 14 ende dat sy die teecken ende straffen / die sijn bevel hier in niet gehoorsaem zijn. 16 Besluyt met de gewoonlicke groete. 17 die hy in alle sijne sent-brieven met sijne eygen handt daer by voegt.

V Oorts / broeders / [a] biddet voor ons / op dat het woordt des Heeren [sijnen] loop hebbe / ende verheerlickt worde ghelijck oock by u: [b] Ende op dat wy moghen verlost worden van de ongheschickte ende boose menschen: [c] want het ghelove en is niet aller. [d] Maer de Heere is ghetrouw / die u sal versterckn [e] ende bewaren van den boosen. Ende wy vertrouwen van u in den Heere / dat ghy het ghene wy u bevelen / oock doet / ende doen sult: Doch de Heere rechte uwe herten tot de liefde Godts / ende tot de lijdtsaemheydt Christi. [f] Ende wy bevelen u / broeders / in den name onses Heeren Jesu Christi / dat ghy u ontreckt van een yegelick broeder die ongeregelt wandelt / ende niet nae [g] de insettinghe die hy van ons ontfanghen heeft. Want ghy selve weet [h] hoe men ons behoort nae te volghen want wy en hebben ons niet ongeregelt ghedraghen onder u: [k] Noch wy en hebben gheen broodt by yemandt gegeten voor niet / maer in arbeydt ende moeyte / nacht ende dach werckende: op dat wy niet yemant van u en souden lastich zijn: [l] Niet dat wy de macht niet en hebben / maer op dat wy ons selven u geven souden [tot] [m] een voorbeelt / om ons na te volghen. Want oock doe wy by u waren / hebben wy u dit bevolen / dat so yemant niet en wil wercken / hy oock niet en ete. Want wy hooren dat sommige onder u ongeregelt wandelen / niet werckende / maer ydele dingen doende. [n] Doch de sodanige bevelen ende vermanen wy door onsen Heere Jesum Christum / dat sy met stilheyt [o] werckende haer eygen broot eten. Ende ghy / broeders / [p] en vertraeght niet in goet te doen. Maer indien yemant onsen woorde door desen brief [geschreven] / niet gehoorsaem en is / teeckent dien: ende [q] en vermenght u niet met hem / op dat hy beschaemt worde: Ende en hout [hem] niet als eenen vyandt / maer vermaent [hem] als eenen broeder. [r] De Heere nu des vredes selve geve u vrede alle tijdt / in allerley wijse. De Heere zy met u allen. [s] De groetenisse met mijne hant Pauli / het welck is een teecken in een yeder Sendt-brief: also schrijve ick. De genade onses Heeren Jesu Christi zy met u allen / Amen.

a Mat.9.38. Ephes.6.19. Coloss.4.3. b Rom.15.31. c Joa.6.44. d 1.Thess.5.24. e Joan.17.15. f 1.Cor.5.11. 2.Thes.3.14. Tit.3.10. g 2.Thes.2.15. h 1.Cor.11.1. 1.Thessal.1. /17. i 1.The.4.10. Actor.18.3. ...de 20.34. 1.Cor.4.12. 2.Cor.11.9. ...nde.12.13. 1.Thess.2.9. 1.Cor.9.36. Thess.2.9. 1.Cor.4.16. ...nde 11.1. Philip.3.17. 1.Thess.1.6. 1.The.2.11. Eph.4.28. Galat.6.9. Matt.18.17. 1.Cor.5.9. 2.Thess.3.6. Rom.15.33. ...de 16.20. 1.Cor.14.33. 2.Cor.13.11. Philip.4.9. 1.Thes.5.23. 1.Cor.16.21. Coloss.4.18.

De tweede [*Sendt-brief*] aen de Thessalonicensen is [*geschreven*] van Athenen.

Eynde des II. Sendt-briefs Pauli aen de Thessal:

De Eerſte Sendt-brief des Apoſtels Pauli Aen TIMOTHEUM.

Het Eerſte Capittel.

1 Na het gewoonlick opſchrift des briefs. 3 verclaert den Apoſtel dat hy Timotheum tot Epheſen
gelaten hadde/ om ſorge te dragē/ dat geen vreemde noch ydele leeringen in de Gemeynte en ſouden voort-
ghebracht worden. 5 Toont oock welck het recht eynde ſo der wet. 8 Die niet den rechtveerdighen/
maer den onrechtveerdighen is gheſet. 11 Doch dat hem 't Euangelium Godts was toebetrout.
13 waer van hy den korten inhout /met een verhael der groote genade die hem van Chriſto geſchiet was/
voorſtelt. 17 waer over hy Godt danckt. 18 ende Timotheum ghebiedt daer aen vaſt te houden.
20 Betuyght dat hy Hymeneum ende Alexandrum / die ſchip-breucke van 't gheloove hadden gheleden/
daerom den Satan hadde overgheghheven.

AULUS een Apoſtel Jeſu Chriſti/ [a] na het a Acto.9.15
bevel Godts onſes Salighmakers/ ende des
Heeren Jeſu Chriſti/ [b] [die] onſe hope [is]. b Col.1.27
[c] Thimotheo [mijnen] oprechten [d] ſone in c Acto.2.16 1.Theſ.3.
het geloove: [e] genade/ barmhertigheyt/ vrede d 1.Co.4.1 e Galat.1.
zy u van Godt onſen Vader / ende Chriſto 1.Petr.1.2
Jeſu onſen Heere. Gelijck ick u vermaent
hebbe/ dat ghy tot Epheſen ſoudt blijven/ als
ick [f] na Macedonien reyſde/ [ſoo vermane ick het u noch]/ op dat f Acto.20.
ghy ſommige bevelet geen andere leere te leeren. [g] Noch haer te g 1.Tim.4.
begeven tot fabelen/ ende oneyndelicke geſlacht-rekeningen/ welc- ende 6.20.
ke meer [h] [twiſt-] vragen voortbrengen dan ſtichtinge Godts/ die 2.Tim.2.1 Tit.1.14.
in het geloove is. [i] Maer het eynde des gebodts is liefde uyt een ende 3.9. h 1.Tim.6
reyn herte/ ende [uyt] een goede conſcientie/ ende [uyt] een onge- i Rom.13.
veynſt gheloove. Van de welcke ſommige afgheweecken zijn- Galat.5.1
de / hebben haer ghewendet tot ydel-ſprekinghe: Willende lee-
raers der Wet zijn/ niet verſtaende noch wat ſy ſeggen/ noch wat
ſy beveſtighen. Doch wy weten [k] dat de Wet goedt is ſoo k Rom.7.
yemandt die wettelick ghebruyckt/ Ende hy dit weet [l] dat den l Gala.5.2
rechtveerdighen de Wet niet en is gheſet / maer den ongherech-
tighen ende den halſterrighen / den godtlooſen ende den ſonda-
ren / den onheylighen ende den ongoddelicken / den vader-
moorders / ende den moeder-moorders / den doodt-ſlaghers/
Den hoereerders/ dien die by mannen ligghen/ den menſchen-

dieven/den leughenaers/ den meyn-eedigen/ ende soo daer yet an-
ders de ghesonde leere tegen is: Na het Euangelium der heer-
1.Tim.6. lickheyt [m] des salighen Godts/ [n] dat my toebetrouwt is. Ende
1.Thes.2.4. ick dancke hem / die my bekrachtight heeft / [namelick] Christo
Jesu onsen Heere/dat hy my ghetrouw gheacht heeft/ [my] in de
Actor.8.3. bedieninghe ghestelt hebbende: [o] Die ick te voren een [Godts-]
Ibide 9.1. lasteraer was / ende een vervolgher / ende een verdrucker : maer
Ibide 22.4. Ibide 26.9. my is barmhertichheyt gheschiet/ [p] dewijle ick het onwetende ghe-
1.Cori.15.9. Galat.1.13. daen hebbe in [mijne] ongeloovigheydt : Doch de ghenade on-
Joan.9.39 ses Heeren is seer overvloedigh gheweest/ met gheloove ende lief-
Actor.3.17. de / die daer is in Christo Jesu. Dit is een ghetrouw woordt/
Matt.9. ende aller aenneminghe weerdich/ [q] dat Christus Jesus in de we-
Marc.2.17. reldt ghekomen is om de sondaren salich te maecken / van welcke
Luc.5.32. Ibide 19.10. ick de voornaemste ben. Maer daerom is my barmhertichheydt
Joan.3.5. gheschiet/ op dat Jesus Christus in my/ die de voornaemste ben/
alle [sijne] lanckmoedigheydt soude betoonen/ tot een voor-beeldt
der gene/ die in hem gelooven sullen ten eeuwighen leven. Den
Coninck nu der eeuwen / den onverderflicken / den onsienlicken/
den alleen wijsen Godt/ zy eere ende heerlickheydt in alle eeuwic-
heyt/ Amen. Dit ghebodt bevele ick u / [mijn] sone Timothee/
Tim.6. dat ghy nae de prophetien die van u voor-ghegaen zijn / [r] in de
Tim.3.9 selve den goeden strijt strijdet: [s] Houdende het geloove/ende een
goede conscientie / welcke sommighe verstooten hebbende van het
Tim.2. gheloove schip-breucke geleden hebben. Onder welcke is [t] Hy-
Tim.4. meneus ende [v] Alexander/ [x] die ick den Satan over-gegeven heb-
Cor.5.5. be/op dat sy souden leeren niet [meer] te lasteren.

Het ij. Capittel.

1 Paulus ghebiedt datmen bidde voor alle menschen/ maer insonderheyt voor Coningen ende andere Overheden. 3 alsoo 't selve Godt aenghenaem is/ende Christus een middelaer is van alle. 8 Beveelt den mannen dat'se heylighe handen opheffen in alle plaetsen. 9 maer den vrouwen dat'se in een zedigh gewaet ende in alle stilte haer laten leeren. 12 sonder in't publijck andere te moghen leeren/ofte over den man te heerschen. 13 overmidts Adam eerst is gheschapen / ende de vrouwe eerst is verleydt. 15 Betuyght nochtans dat sy sal salich worden door het geloove in het kinder-baren.

ICk vermane dan voor alle dingen / dat ghedaen worden smeec-
kingen/ghebeden/ voorbiddinghen/ dancksegginghen voor alle
Ier.29.7. menschen: [a] Voor Coninghen / ende alle die in hoocheydt zijn:
op dat wy een gerust ende stil leven leyden mogen in alle Godtsa-
lichheydt/ende eerbaerheydt. Want dat is goet ende aengenaem
voor

4 voor Godt onsen Salichmaker/ [b] Welcke wil dat alle men= b Eze.18.
schen saligh worden / ende tot kennisse der waerheydt komen. 2.Pet.3.9.
5 [c] Want daer is een Godt / daer is oock [d] een middelaer Godes c Joan.17.
6 ende der menschen/ de mensche Christus Jesus: [e] Die hem sel= Rom.3.30 d Gal. 3.1
ven gegheven heeft [tot] een ransoen voor allen/[zijnde] het ghe= Hebr.9.15. e Matt.2
7 tuygenisse tot sijner tijdt: Waer toe ick [f] gestelt ben een Predi= 28. Ephes.1.7
ker ende Apostel/ ([g] ick segge de waerheyt in Christo/ ick en liege Coloss.1.1 f Actor.9.1
niet) een leeraer der Heydenen / in ghelooue ende waerheydt. ende 13.2. ende 22.21
8 Ick wil dan dat de mannen [h] bidden in alle plaetsen / [i] ophef= Galat.1.1 ende 2.8.
9 fende heylighe handen sonder toorn ende twistinghe. [k] Desghe= Ephes.3.8 2.Tim.1.1
lijcks oock dat de vrouwen in een eerbaer ghewaet / met schaemte g Rom. 1.
ende maticheydt haer selven vercieren / niet in vlechtinghen [des ende 9.1. h Joa. 4.2
10 hayrs] ofte goudt ofte peerlen/ofte kostelicke kleedinge: Maer i Psal. 134 k Tit.2.3.
('t welck den vrouwen betaemt die de Godtvruchticheyt belijden) 1.Petr.3.
11 door goede wercken. Een vrouwe late haer leeren in stilheydt
12 in alle onderdanicheydt. [l] Doch ick en late de vrouwe niet toe l 1.Cor.14
datse leere / [m] noch over den man heersche / maer [wil] dat'se in 34.
13 stilheyt zy: [n] Want Adam is eerst gemaeckt/daer na Eva. m Gen.3.1 Ephes.5.
14 [o] Ende Adam en is niet verleydt ghewordden: maer de vrou= n Gen. 1.2 ende 2.22.
15 we verleydt zijnde is in overtredinghe gheweest. Doch sy sal o Genes.3
saligh worden in kinderen te baren / soo sy blijft in het ghelooue/
ende liefde/ende heylichmakinghe met maticheydt.

Het iij. Capittel.

1 Den Apostel verklaert de eygenschap van het ampt eenes Leeraers. 2 ende beschrijft de deughden ende hoedanicheden die in hem worden vereyscht / ende de ondeughden daer hy vry van zijn moet. 8 Diergelijcke doet hy oock van de Diakenen. 11 ende van hare huysvrouwen. 12 Midtsgaders hoe hare huysghesinnen moeten ghestelt zijn. 14 Wijst het eynde aen waerom hy sulcks Timotheo schrijft. 15 Ende verklaert de weerdigheydt van Godts Gemeynte/ als zijnde een pilaer ende vasticheyt der waerheyt. 16 Begrijpt daer na in eene somme de voornaemste verborgentheden des geloofs/ den persoon Christi ende sijn ampt aengaende.

DIt is een getrouw woort/ Soo yemandt tot eens opsienders
Ampt lust heeft/die begheert een treflick werck. [a] Een op= a Tit.1.6.
siender dan moet onberispelick zijn/ eener vrouwen man/ wacker/
matigh/ eerbaer / gheerne herberghende / [b] bequaem om te leeren: b 2.Tim.
Niet gheneghen tot den wijn / gheen smijter/ gheen vuyl-ghe= 24.
win soecker: maer bescheyden / geen vechter / niet ghelt-gierich:
Die sijn eyghen huys wel regeert / [sijne] kinderen in on=
derdanicheydt houdende/ met alle stemmicheyt: (Want soo ye=
mandt sijn eyghen huys niet en weet te regeeren / hoe sal hy voor
de Gemeynte Godts sorge dragen?) Geen nieuwelingh/op dat

hy niet opgeblaſen en woꝛde / ende in het ooꝛdeel des Duyvels en
valle. Ende hy moet oock een goet ghetuygeniſſe hebben van
de ghene die buyten zijn / op dat hy niet en valle in ſmaetheydt/
Actoꝛ.6.3. ende [in] den ſtrick des Duyvels. c De Diakenen inſghelijcks
[moeten] eerbaer zijn niet twee-tongigh / niet die haer tot veel
1. Tim.1. wijn begheven / gheen vuyl-ghewin-ſoeckers : d Houdende de
verboꝛghenheydt des gheloofs in een reyne conſcientie.
Ende dat deſe oock eerſt beypꝛoeft woꝛden / [ende] dat'ſe daer
nae dienen / ſoo ſy onbeſtraffelijck zijn. De vꝛouwen inſghe-
lijcks [moeten] eerbaer [zijn] / gheen laſtereſſen/ wacker/ ghe-
trouw in alles. Dat de Diakenen eener vꝛouwen mannen
zijn / die [hare] kinderen ende hare eyghene huyſen wel regeren.
Mat.25. e Want die wel ghedient hebben verkrijghen haer ſelven ee-
nen goeden opganck / ende vele vꝛymoedicheydt in het gheloove/
't welck is in Chꝛiſto Jeſu. Deſe dinghen ſchꝛijve ick u/ ho-
pende ſeer haeſt tot u te komen : Maer ſoo ick vertoeve / op
Ti.2.20. dat ghy meught weten hoe men f in 't huys Godts moet ver-
keeren / het welck is de Ghemeynte des levenden Godts/ een pi-
laer ende vaſticheydt der waerheydt. Ende buyten alle twijfel
oan.1.14 de verboꝛghenheydt der Godtſalicheydt is groot: g Godt is ghe-
ph.3.5.6 Marc.16 openbaert in den vleeſche/ is gherechtveerdight in den Gheeſt/ is
ghesien van de Enghelen / is ghepꝛedickt onder de Heydenen / is
.9.51. oꝛ.1.2. gheloofte in de werelt / is opghenomen in heerlickheyt.
oſſ.1.6.

Het iiij. Capittel.

1 Paulus vooꝛ-seght den afval van ſommighe in de laetſte daghen. 3 die het houwelijck ſullen ver-
bieden/ende het gebꝛuyck van ſommige ſpijſe. 6 Vermaent Timotheum de rechte leere vooꝛ te ſtellen/
ende de fabelen te verwerpen. 8 ende hem vooꝛ al in de Godtſalicheydt te oeffenen / ende na ſijn exem-
pel in alle ſmaet op Godt te hopen. 12 Beveelt dat hy hem ſelven tot een vooꝛ-beeldt ſtelle van alle
deughden. 13 dat hy aenhoudende in't leſen/ 14 De gabe niet en verſuyme/ die hy heeft ontfanghen.
15 In 't goede toeneme ende volherde. 16 met belofte dat hy alſoo doende hem ende ſijne toehooꝛ-
ders ſal behouden.

Tim.3.1 etr.3.3. e Ds.18 a DOch de Gheeſt ſeght duydelick / dat in de laetſte tijden
ſommige ſullen b afvallen van het geloove / haer begevende
Matt.24 tot verleydende gheeſten / ende leeringhen der Duyvelen/
heſſ.2.3. Dooꝛ ghevëynſtheydt der leughen-ſpꝛekers / hebbende hare
eyghene conſcientie [als] met een bꝛant-yſer toe-gheſchꝛoeyt/
ene.1.29 Verbiedende te houwelicken / [gebiedende] van ſpijſen te ont-
9.3. m.14.6 houden die Godt geſchapen heeft c tot nuttinge d met danckſeg-
oꝛ.10.30 ginge / vooꝛ de ghelooviqe/ ende die de waerheydt hebben bekent.
en.1.31. oꝛ.10.15. e Want alle ſchepſel Godts is goet / ende daer en is niet ver-
n.14.14. woꝛpe-

5 wortpelijck / met danckseggINGhe ghenomen zijnde. Want het
wort gheheylight door het woort Godts / ende [door] het ghebedt.
6 Als ghy dese dinghen den broederen voor-stelt / soo sult ghy
een goet dienaer Jesu Christi zijn / [f] opghevoedt in de woorden f 2.Tim.
des geloofs / ende der goede leere/ welcke ghy achtervolght hebt. ende 3.v. 15.
7 [g] Maer verworpt de ongodlicke ende out-wijfsche fabelen: g 1.Tim.
8 ende oeffent u selven tot Godtsalicheyt. [h] Want de lichamelic- ende 6.20.
ke oeffeninghe is tot weynigh nut: maer de Godtsalicheydt is 2.Tim.2.
tot alle dinghen nut / hebbende de belofte des teghenwoordighen/ Tit.1.14.
9 ende des toekomenden levens. Dit is een getrouw woort/ ende ende 3.9.
0 aller aen-neminge weerdigh. Want hier toe arbeyden wy oock/ h Colos.2.
ende worden gesmadight om dat wy ghehoopt hebben op den le-
venden Godt / die een behouder is aller menschen / [maer] aller-
1 meest der gheloovighe. Beveelt dese dinghen/ ende leert'se.
2 [i] Niemandt en verachte uwe jonckheydt [k] maer zijt een voor- i Tit.2.
beeldt der gheloovighe/ in den woorde/ in wandel/ in liefde/ in den k Titu.
3 geest/ in geloove/ in reynicheydt. Hout aen in't lesen/ in't verma- 1.Petr.5.
4 nen/ in 't leeren/ tot dat ick kome. En versuymt de gave niet die
in u is / die u gegeven is door de prophetye/ [l] met op-legginge der l Actor.
5 handen des Ouderlinghschaps. Bedenckt dese dinghen / weest ende 8.17
hier in [besigh]: op dat uw' toenemen openbaer zy in allen. ende 13.3 ende 19.6
5 Hebt acht op u selven/ ende op de leere: volhert in desen. Want 1.Tim. 2.Tim.
dat doende sult ghy ende u selven behouden / ende die u hooren.

Het v. Capittel.

1 D'Apostel wijst aen hoe de vermaningen tegen oude ende jonghe moeten gheschieden. 3 beveelt datmen alle rechte weduwen eere. 4 Maer den kinderen ende kints-kinderen / dat'se hare weduwen ende voor-ouderen selve onderhouden. 9 Beschrijft daer naer den ouderdom/ ende andere hoedanicheden der weduwen die tot den dienst der Gemeynte bequaem zijn. 11 maer wil dat de jonge weduwen hier in voorby ghegaen worden. 14 ende dat sy trouwen. 17 Hy komt daer na tot de Ouderlingen/ ende wijst aen wat eere men haer schuldigh is. 19 Datmen oock geen beschuldingen teghen haer sal aen-nemen dan onder ghetuygen. 21 Betuyght voor Godt ende de H. Engelen/dat hy hier in handele sonder toe-genegenheydt. 23 Wil oock dat hy niet langer water en drincke. 24 Ende besluyt met eene verklaringhe waer door deselve Ouderlingen konnen bekent worden.

1 [a] EEnen ouden [man] en bestraft niet hardelick / maer vermaent a Lev.1
2 [hem] als eenen vader: de jonghe/ als broeders: De oude
[vrouwen] / als moeders: de jonghe / als susters/ in alle reynig-
3 heydt. Eert de weduwen / die waerlick weduwen zijn.
4 Maer so eenighe weduwe kinderen heeft/ ofte kinds-kinderen/
dat die leeren eerst aen haer eyghen huys Godtsalicheyt oeffenen/ b Gen.
[b] ende den voor-ouderen weder vergeldinghe doen. Want dat is Matt.
5 goet ende aenghenaem voor Godt. [c] Die nu waerlick weduwe Marc.7 Ephe.6 c 1.Cor.
is/

Luc.2.36. is/ ende alleen ghelaten/ [d] die hoopt op Godt/ende blijft in smeee-
kinghen ende ghebeden nacht ende dagh. Maer die haren wel-
lust volght/die is levende gestorven. Ende beveelt dit/op dat sy
Gala.6.10 onberispelick zijn. [e] Doch soo yemandt de sijne/ende voorname-
lick [sijne] huys-ghenooten niet en versorght / die heeft het ghe-
loove verloochent / ende is ergher dan een ongheloovighe.

Dat een weduwe ghekoren worde niet minder dan van sestigh
jaren/welcke eenes mans vrouwe gheweest zy: Ghetuygenisse
hebbende van goede wercken: soo sy kinderen opghevoedt heeft/
Petr.4.9 [f] soo sy [geerne] heeft gheherberght/ [g] so sy der heylighen voeten
Gen.18.4 heeft gewasschen / soo sy den verdruckten genoechsame hulpe ge-
e 19.2.
c.7.38.44 daen heeft / so sy alle goet werck na-ghetracht heeft. Maer de
jonge weduwen en neemt niet aen: want als sy weeldrich gewor-
den zijn teghen Christum/soo willen sy houwelicken:

Hebbende [haer] oordeel / om dat sy [haer] eerste geloove heb-
ben te niete gedaen. Ende met eenen oock leeren sy ledigh om-
Tit.2.3. gaen by de huysen: ende zijn niet alleen ledigh/ maer oock [h] klap-
achtigh / ende ydele dinghen doende/ sprekende 't gene niet en be-
Cor.7.9. taemt. Ick wil dan dat de jonge [weduwen] [i] houwelicken/
kinderen teelen/ het huys regeren/ gheen oorsake van lasteringhe
om.15. aen de wederpartie en geven. Want eenige hebben haer alreede
ori.9.11.
at.6.6. afgewent achter den Satan. So eenigh geloovigh [man] ofte
lip.2.29. gheloovige [vrouwe] weduwen heeft / dat die haer genoechsame
hes.5.12 hulpe doe/ ende dat de Gemeynte niet beswaert en worde / op dat
.13.17.
eut.25.4 sy de gene die waerlick weduwen zijn / genoechsame hulpe doen
ori.9.9.
v.19.13 mach. [k] Dat de Ouderlinghen die wel regeren dobbeler eere
t.24.14
t.10.10 weerdich geacht worden / voornemelick die arbeyden in het woort
.10.7.
eu.19.15 eñ leere. Want de Schrift segt/ [l] Eenen dorschenden osse en sult
om.1.9
9.1. ghy niet muylbanden. Ende / [m] De arbeyder is sijnen loon weer-
or.1.23.
11.31. digh. Teghen eenen Ouderlingh en neemt geen beschuldinghe
at.1.20.
ip.1.8. aen / anders [n] dan onder twee ofte dry getuygen. Die sondigen/
hess.2.5.
5.27. bestraft in tegenwoordicheyt van alle/ op dat oock de andere vree-
m.6.13 se moghen hebben. [o] Ick betuyghe voor Godt / ende den Heere
eut.17.4
19.18. Jesu Christo/ ende de uytvercorene Engelen/dat ghy dese dingen
ctor.6.6.
8.17. onderhoudt [p] sonder voor-oordeel / niets doende na toegheneegen-
13.3.
19.6. heydt. [q] En leght niemandt haestelick de handen op / noch en
m.4.14
m.1.6. hebt gheen ghemeynschap aen anderer sonden: bewaert u selven
reyn.

3 reyn. En drinckt niet langher water [alleen]/ maer gebruyckt
een weynigh wijns / r om uwe maghe/ ende uwe menichvuldighe r Ps. 104. 15
4 swackheden. Van sommighe menschen zijn de sonden te voren s Gal. 5. 19
openbaer/ ende gaen voren tot [hare] veroordeelinge: ende in som-
5 mige oock volghen sy naer. Desghelijcks oock de goede werc-
ken zijn te voren openbaer/ ende daer 't anders mede ghelegen is/
en konnen niet verborghen worden.

Het vj. Capittel.

1 Den Apostel vermaent de dienstknechten dat sy hare heeren gehoorsamen. 3 beschrijft de valsche ende bedriechlicke Leeraers/ende beveelt datmen 'se vliede. 6 Vermaent tot Godtsalicheydt ende ghenoechsaemheydt/ende schouwen van giericheydt. 11 ende tot verscheydene andere Christelicke deughden. 13 Betuyght voor Godt ende Jesu Christo / dat hy dit alsoo waerneme. 15 Ende uyt overdenckinge van Christi komste ten oordeele/ende van de heerlickheyt Gods/breeckt hy uyt tot Godes lof. 17 Schrijft den rijcken voor / hoe sy haer moeten draghen voor Godt ende de menschen. 20 Waerschouwt hem noch eens met grooten ernst voor valsche ende bedriechlicke leere. 21 ende besluyt den brief met de ghewoonlicke groete.

[a] DE dienstknechten soo vele alsser onder het jock zijn / sullen a Ephe. 6.
hare heeren aller eere weerdich achten : op dat de name Coloss. 3. 2
Godts/ ende de leere niet gelastert en worde. Ende die geloovi- Tit. 2. 9. 1. Petr. 2. 1
ge heeren hebben / en sullen 'se niet verachten/ om dat 'se broeders
zijn : maer sullen 'se te meer dienen om dat sy geloovich ende ghe-
leeft zijn / als die deser weldaet mede deelachtigh zijn. Leert ende
vermaent dese dingen. Indien yemandt een andere leere leert/
ende niet over een en komt met de gesonde woorden onses Heeren
Jesu Christi/ ende met de leere die naer de Godtsalicheydt is/
Die is opgheblasen / ende en weet niets/ maer hy raest ontrent
[twist-] vraghen ende woorden-strijt : b uyt welcke komt nijdt/ b. 1. Tim.
twist / lasteringen / quade na-denckingen/ c Verkeerde crackee- 2. Tim. 2. Tit. 3. 9.
lingen van menschen die een verdorven verstant hebben/ende van c 1. Cor.
de waerheyt berooft zijn / meynende dat de Godtsalicheyt een ge- 16.
win zy. Wijckt af van de sulcke. d Doch de Godtsalicheydt is d Pro. 15.
een groot ghewin met vergenoeginghe : e Want wy en hebben Hebr. 13. 5
niets in de werelt ghebracht/ het is openbaer dat wy oock niet en e Job 1. ende 27.
konnen yet daer uyt dragen. f Maer als wy voetsel eñ decksel Psal. 49.
hebben / g wy sullen daer mede verghenoeght zijn. h Doch die f Pro. 27. g Psal. 5 23.
rijc willen worden/vallen in versoeckinge eñ [in] den strick/eñ [in] Matt. 6.
vele dwase ende schadelicke begeerlickheden / welcke de menschen 1. Petr. 5 h Pro. 11.
doen versincken in verderf ende onderganck. i Want de ghelt- Mat. 13. Jacob. 5
giericheyt is een wortel van alle quaet / tot welcke sommighe lust i Exo. 23 Deut. 16.
hebbende zijn afgedwaelt van het ghelove / ende hebben haer sel- Prov. 15.
ven

ven met vele smerten doorsteke. [k] Maer ghy/ o mensche Godts/
2.Ti.2.22 vliet dese dinghen: ende jaeght nae gherechtigheydt/ Godtsalic-
heydt/ gheloove/ liefde/ lijdtsaemheydt/ sachtmoedicheydt.
[l] Strijdt den goeden strijdt des gheloofs/ grijpt na het eeuwi-
1.Ti.1.18. ge leven/ tot 't welcke ghy oock geroepen zijt/ ende de goede belij-
denisse beleden hebt voor vele ghetuyghen. [m] Ick bevele u voor
1.Ti.5.21 Godt [n] die alle dinck levendich maeckt/ ende [voor] Christo Je-
Deu.32.39 su/ [o] die onder Pontio Pilato de goede belijdenisse betuyght heeft.
Sam.2.6. Dat ghy dit ghebodt houdet/ onbevleckt [ende] onberispelick/
Matt.27 tot op de verschijninghe onses Heeren Jesu Christi:
1. Welcke tot sijner tijt vertoonen sal [p] de salighe en alleen mach-
Joan.18.37 tighe Heere/ [q] de Coninck der coninghen/ ende Heere der heeren:
1.Ti.1.17 Die alleen onsterflickheydt heeft/ ende een ontoeganckelick
Apo.17.14 licht bewoont: [r] den welcken gheen mensche ghesien en heeft/ noch
de 19.16. sien en kan: welcken zy eere/ ende eeuwighe kracht/ Amen.
Exo.33.20 Den rijcken in dese teghenwoordighe werelt beveelt dat sy niet
eut.4.12. hoochmoedigh en zijn/ [s] noch [hare] hope en stellen op de ongesta-
Joa.4.12. dicheydt des rijckdoms/ maer op den levenden Godt/ die ons alle
Marc.4.18 dinghen rijckelick verleent om te ghenieten: Dat sy weldadigh
uc.8.14. zijn/ rijcke worden in goede wercken/ geerne mede-deelende zijn/
[ende] ghemeensaem: [t] Legghende haer selven wech tot eenen
Mat.6.20 schat een goet fondament teghen het toekomende/ op dat sy het
uc.12.33. eeuwighe leven verkrijghen moghen. ô Timothee bewaert het
de 16.9. pandt [u] toebetrouwt/ [v] eenen afkeer hebbende van het ongod-
.Tim.1.4 lick ydel roepen/ ende van de teghenstellinghen der valschelick
de 4.7. genaemde wetenschap: De welcke sommighe voor-ghevende/
Tim.2.16. zijn van het gheloove af-gheweecken. De ghenade zy met u/
it.1.14. Amen.
de 3.9.

De eerste [*Sendt-brief*] aen Timotheum is geschreven van Lao-
dicea, welcke is de hooft-stadt van Phrigia Facatiana.

De

De tweede
Sendt-brief des Apoſtels Pauli
Aen
TIMOTHEUM.

Het Eerſte Capittel.

1 Na het opſchrift ende de ghewoonlicke groete. 3 verklaert d'Apoſtel de groote liefde / die hy Timotheo toedraeght / ende met bidden voor hem betoont. 4 Als oock de oorſake waerom hy hem lief heeft / namelick om ſijne Godtſalicheyt / daer in hy van kints-been af van ſijne groot moeder ende moeder was opghevoedt. 6 Vermaent hem dat hy ſijne gaven wil opwecken / 7 Ende niet vreeſen noch hem ſchaeme de leere des Euangeliums vrymoedelick te prediken / eñ om deſelve verdruckinge te lijden. 9 Beſchrijft tot dien eynde de voortreflickheydt onſer roepinghe ende de nutticheydt der ſelve leere. 11 Ende ſtelt hem oock voor ſijn eyghen exempel. 13 Vermaent hem oock dat hy deſelve leere tot een voor-beelt wil houden / ende deſelve vaſt bewaren. 15 Verklaert dat alle die uyt Aſien te Roomen by hem waren hem verlaten hadden. 16 Doch dat Oneſiphorus hem ghetrouwelick was by ghebleven. 18 Waerom hy Godt bidt dat hy ſulcx hem ghenadelick wil vergheldeu.

1 PAVLVS een Apoſtel Jeſu Chriſti / door den
wille Godts naer de belofte des levens dat in
2 Chriſto Jeſu is / Timotheo [mijnen] ghe-
liefden [a] ſone ghenade / barmhertichheyt / vrede a Galat. 1. 1. Tim. 1.
zy [u] van Godt den Vader / ende Chriſto 1. Petr. 1.
3 Jeſu onſen Heere. Ick dancke Godt [b] dien b Actor. 22. Rom. 1. 9.
ick diene van [mijne] voor-ouderen aen in een
reyne conſcientie / [c] ghelijck ick ſonder ophou- c 1. Thes. 1. ei. De 3. 10.
den uwer ghedachtich ben in mijne ghebeden nacht ende dagh:
Seer begheerich zijnde om u te ſien / als ick gedencke aen uwe
tranen / op dat ick mach met blijdtſchap vervult worden: Als
ick my in gedachteniſſe brenge het ongeveynſt geloove dat in u is /
het welck eerſt ghewoont heeft in uwe groot-moeder Lois / ende d Actor. 6.
uwe moeder Eunice: ende ick ben verſekert dat het oock in u ende 8. 17.
[woont]. Om welcke oorſake ick u indachtich make dat ghy ende 13. 3. ende 19. 6. 1. Tim. 4.
opweckt de gave Godts / [d] die in u is door de opleggiuge mijner ende 5. 22.
handen. [e] Want Godt en heeft ons niet gegeven eenen geeſt der e Rom. 8.
vreeſachticheyt / maer de kracht / ende der liefde / ende der gema- f Rom. 1. g Act. 21.
tichtheyt. [f] En ſchaemt u dan niet der getuygeniſſe onſes Hee- Ephes. 3. ende 4. 1.
ren / noch mijnes / [g] die ſijn gevangen ben: maer lijdt verdruckin- Coloſſ. 4. Phil. V. 1 13.
gen met den Euangelio naer de kracht Godts: [h] Die ons heeft h Epeſ. 1
ſalich ghemaeckt / ende geroepen met eene heylige roepinghe: niet Tit. 3. 4. 5 i Rom. 16
naer onſe wercken / maer na ſijn eyghen voornemen ende genade / Ephes. 1. ende 3. 9.
die ons ghegeven is in Chriſto Jeſu voor de tijden der eeuwen: Coloſſ. 1. Tit. 1. 2.
[i] Doch nu gheopenbaert is door de verſchijninghe onſes Sa- 1. Petr. 1.
lighmakers

Jesa. 25.8. lighmakers Jesu Christi / [k] die den doodt heeft te niete ghedaen/
Hebr. 2. 14. ende het leven ende de onverderflickheyt aen 't licht gebracht door
Actor. 9.15. het Euangelium. [l] Waer toe ick gestelt ben een Prediker / ende
ende 13.2. een Apostel/ende een Leeraer der Heydenen: Om welcke oorsa-
ende 22. 21. Galat. 1.15. ke ick oock dese dingen lijde: maer en worde niet beschaemt. Want
ende 2.8. Ephes. 3.8. ick weet wien ick gheloofthebbe / ende ick ben versekert dat hy
1. Tim. 2.7. machtigh is mijn pandt by [hem] wechgheleght/ te bewaren tot
2. Tim. 3. dien dagh. [m] Houdt het voor-beelt der gesonde woorden/die ghy
14. van my gehoort hebt / in gheloove ende liefde die in Christo Jesu
is. Het goede pandt dat [u] toebetrouwt is / bewaert door den
Act. 19.10. Heyligen Geest die in ons woont. Ghy weet dit / [n] dat alle die
in Asia zijn / haer van my afgewent hebben: onder dewelcke is
2. Tim. 4. 19. Phygellus eñ Hermogenes. De Heere geve den Huyse [o] One-
siphori barmhertigheyt: want hy heeft my dickmael verquickt/eñ
heeft sich mijner keten niet geschaemt. Maer als hy te Roomen
gekomen was/heeft hy my seer neerstelick gesocht/ende heeft [my]
gevonden. De Heere geve hem dat hy barmhertigheyt vinde by
den Heere / in dien dach: ende hoe vele hy [my] te Ephesen ghe-
dient heeft weet ghy seer wel.

Het ij. Capittel.

1 Den Apostel vermaent voorders Timotheum / dat hy het Euangelium door ghetrouwe luyden
wil voort planten. 3 ende lijden om 't selve verdruckingen. 4 teghen dewelcke hy hem troost met
de ghelijckenissen van een krijghs-man / kamp-vechter / ende landt-man. 7 Vermaent hem dat hy
sijne vermaninghen wil behertighen / ende vlijtelick inscherpen den artijckel van Christi verrijsenisse.
9 Stelt hem oock tot troost voor sijn eyghen exempel/ende de sekere vergheldinghe die van Christo nae
het lijden sal ghegheven worden. 14 Vermaent hem dat hy het woordt Godts recht snijde/ ende hem
stelle tegen woorden-strijdt/ ydel roepen/ ende leeringen van de afvallige / ende namentlick van Hyme-
neus ende Philetus/ die de verrijsenisse loochenden. 19 Dat hoewel sommighe afvallen/ evenwel het
fondament der eeuwighe Verkiesinge vast staet / ende wijst aen waer uyt men kennen kan datmen uyt-
verkoren is. 22 Eyndelick vermaent hy hem te vlieden de begeerten der jonckheydt/ dwase vraghen/
ende twistingen/ende te trachten na verscheydene Christelicke deugden/ die in een Leeraer noodich zijn.

GHy dan/ mijn sone / wordt gesterckt in de genade die in Chri-
sto Jesu is: Ende 't gene ghy van my gehoort hebt onder
Tit. 1.5. vele ghetuygen/ [a] betrouwt dat aen ghetrouwe menschen / welcke
bequaem sullen zijn om oock andere te leeren. Ghy dan / lijdt
verdruckinghen / als een goet krijghs-knecht Jesu Christi.
1. Cor. 9. [b] Niemant die in den krijgh dient wort ingewickelt in de han-
delingen des leef-tochts / op dat hy dien moge behagen die [hem]
tot den krijgh aenghenomen heeft. Ende indien oock yemandt
strijt die en wort niet gekroont / so hy niet wettelick en heeft ghe-
1. Cor. 9. 10 streden. [c] De landt-man als hy arbeyt/moet also eerst de vruch-
ten

7 ten genieten. Merckt 't gene ick segghe: doch den Heere geve u
verstant in alle dinghen. Houdt in ghedachtenisse dat Jesus
Christus uyt den dooden is op-gheweckt / [d] welcke is uyt den za- d 2.Sam.
de Davids / na mijn Euangelium: [e] Om 't welcke ick verdruc- 12. Psal.132.1
kinghen lijde [f] tot de banden toe/ als een quaet-doender: maer het Jesa. 11.
woort Godts en is niet gebonden. Daerom verdraghe ick alles Matth.1.
om de uytverkorene / op dat oock sy de salicheydt souden verkrij- Actor. 2. 30
gen/ die in Christo Jesu is / met eeuwige heerlickheyt: Dit is ende 13.23.
een ghetrouw woordt: [g] want indien wy met [hem] ghestorven Rom.1.3.
zijn/ soo sullen wy oock met [hem] leven: [h] Indien wy verdra- e Eph. 3.1
ghen / wy sullen oock met [hem] heerschen: [i] indien wy [hem] Coloss. 1.24
verloochenen / hy sal ons oock verloochenen: [k] Indien wy f Ephes.3.
ontrouw zijn / hy blijft ghetrouw: hy en kan hem selven niet ende 4.1.
verloochenen. Brenght dese dinghen in ghedachtenisse / ende Philip. 1.7
betuyght voor den Heere/ dat sy geenen woorden-strijt en voeren/ Colos. 4.3.8
['t welck] tot gheen dinck nut [en is/ dan] tot verkeeringhe der 2.Tim.1.18
toehoorders. Beneerstticht u om u selven Gode beproeft voor g Rom.6.8
te stellen / eenen arbeyder die niet beschaemt en wordt / die het h Rom.8.17
woordt der waerheydt recht snijdt. [l] Maer stelt u teghen het 2.Cor.4.10
ongodlick ydel roepen: want sy sullen in meerder godtloosheydt Phil.3.9.
toenemen. Ende haer woordt sal voort-eten ghelijck de kanc- 1.Petr.4.13
ker: onder welcke is Hymeneus ende Philetus: Die van de i Matt.10.
waerheydt zijn afgeweecken / segghende dat de opstandinghe al- 33.
reede gheschiet is: ende verkeeren sommigher gheloove. Marc.8.38
Evenwel het vaste fondament Godts staet / hebbende desen Luc.9.26.
segel/ [m] de Heere kent de gene die sijne zijn: ende/ Een yeghelijck ende 12.9.
die den name Christi noemt / stae af van ongherechticheydt. k Num.23.
[n] Doch in een groot huys zijn niet alleen gouden ende silvere 19.
vaten / maer oock houten ende aerden [vaten]: ende sommige ter Rom.3.3.
eeren / maer sommige ter oneeren. Indien dan yemant hem sel- ende 9.6.
ven van desen reynicht / die sal een vat zijn ter eeren/ gheheylicht l 1.Tim.1.4.
ende bequaen tot gebruyck des Heeren/ tot alle goedt werck toe- ende 4.7.
bereydt. [o] Maer vliedt de begheerlickheden der jonckheydt: ende 6.20.
ende jaeght nae rechtveerdigheydt/ ghelove/ liefde/ vrede met de Tit. 1.14.
ghene die den Heere aenroepen uyt een reyn herte. [p] Ende ver- ende 3.9.
werpt de vraghen die dwaes ende sonder leeringhe zijn / wetende
dat 'se twistingen voort-brenghen. Ende een dienst-knecht des

m Joan. 10.
14.
n Rom.9.21
o 1.Tim. 6.
11.
p 1.Tim.1.4
ende 6.4.
Tit.3.9.

ſoecken/ maer vriendelick zijn tegen alle/ [q]be-
q 1.Tim.3. 2. Heeren en moet niet twiſten/maer vriendelick zijn tegen alle/[q]be-
r Gal.6.1. quaem om te leeren [ende] die de quade kan verdragen: [r]Met
ſachtmoedicheydt onderwijſende de gene die teghenſtaen: of haer
Godt t'eeniger tijdt bekeeringhe gave tot erkenteniſſe der waer-
heydt: Ende ſy wederom ontwaecken mochten uyt den ſtrick
des Duyvels/onder welcken ſy gevangen waren tot ſijnen wille

Het iij. Capittel.

1 Den Apoſtel voorſeght hoedanighe menſchen ende verleyders in de laetſte tijden ſullen opſtaen/en
de vermaendt Timotheum ſulcke te ſchuwen. 6 Leert op wat wijſe ende hoe'ſe de menſchen ſull
verleyden / voornamelick de vrouwkens. 8 Dat'ſe Jannes ende Jambres ſullen ghelijck zijn / in
waerheyt teghen te ſtaen. 10 Vermaent hem voorder ſijn exempel te willen volghen in't verdragh
van vervolginghen/die alle Godtſalige te verwachten hebben. 14 ende ſtantvaſtelick te blijven by
ſuyvere Leere/die hy van hem geleert hadde. 15 aenwijſende daer by de volmaecktheydt/Goddelic
heydt/ende veelvoudige nutticheyt der heylighe Schriftuere/die hy van kindts-been af gheleert hadd
in welcke deſe Leere ghegront is.

a 1.Tim.4. 1. 2.Petr.2.3. Jude.v.18. [a] Ende weet dit / dat in de laetſte daghen ontſtaen ſullen ſwa
re tijden. Want de menſchen ſullen zijn lief-hebbers va
haer ſelven/gelt-gierich/ laet-dunckighe/hooveerdich/laſteraer
den ouderen ongehoorſaem / ondanckbaer / onheylich/
Sonder natuerlicke liefde/onverſoenlick/achter-klappers/on
matich / wreet / ſonder liefde tot de goede/ Verraders / roeck
loos / op-geblaſen / meer lief-hebbers der wellusten dan lief-heb
bers Godts: Hebbende een gedaente van Godtſalicheyt/ ma
b Matt.18 17. die de kracht der ſelve verloochent hebben. [b]Hebt oock eene
Rom.16.17. afkeer van deſe. [c]Want van deſe zijn 't die in de huyſen in
2.Theſſ.3.6. ſluypen/ende nemende vrouwkens gevangen die met ſonden ge
Tit.3.10. 2.Joa.v.10. laden zijn/eñ door menigerley begeerlickheden gedreven worden
c Matt.23 14. [Vrouwens] die altijt leeren/ende nimmermeer tot kenniſſe de
Tit.1.11. waerheyt en konnen komen. [d]Ghelijckerwijs nu Jannes en
d Exo.7.11 de Jambres Moſi teghen ſtonden/ alſo ſtaen oock deſe de waer
heydt tegen/menſchen verdorven zijnde van verſtant/ verworp
lick aengaende het geloove. Maer ſy en ſullen niet meerder to
nemen: want hare uytſinnicheyt ſal allen openbaer worden/ gh
e Act.13.50. lijck oock gener geworden is. Maer ghy hebt achtervolght mi
f Actor.14.2 ne leere / wijſe van doen/ voornemen/ geloove / lanckmoedicheyt
g Act.14.19. liefde/lijtſaemheyt. [e][Mijne] vervolgingen/[mijn] lijden/ſulck
h Pſal.34. 29. 2.Cor.1.10. als my overgekomen is in Antiochien/in [f]Iconien/[ende] in [g]L
i Matt.16. 24. ſtren: hoedanige vervolgingen ick geleden hebbe: [h]ende de Hee
Luc.24.26. heeft my uyt allen verloſt. [i]Ende oock alle die Godtſalic
Joan.17.14. Act.14.22. 1.Theſſ.3.3. lick willen leven in Chriſto Jeſu / die ſullen vervolght worde

Vo

3 Doch de boose menschen ende bedriegers/ sullen tot erger voort-
4 gaen/ verleydende ende wordende verleydt. Maer blijft ghy in
't gene ghy geleert hebt/ende [daer van] u versekeringe gedaen is
5 wetende van wien ghy het gheleert hebt: Ende dat ghy van
kindts af de heylighe Schriften geweten hebt/ die u wijs konnen
maken tot salicheydt/ door het geloove 't welck in Christo Jesu
6 is. [k] Alle de Schrift is van Godt inghegeven/ ende is nuttigh k 2. Petr.
tot leeringe/tot wederlegginge/ tot verbeteringe/tot onderwijsin- 20.
7 ghe die in de rechtveerdicheydt is: Op dat de mensche Godts
volmaeckt zy/ tot alle goedt werck volmaecktelick toegherust.

Het iiij. Capittel.

1 Paulus vermaent Timotheum wederom met grooten ernst sijn ampt geduerichlick ende ghetrou-welick in alle deelen te betrachten. 3 aenwijsende hoe noodich het is om de boosheydt der menschen die in de toekomende tijden sal zijn. 6 Voorseght dat hy haest gedoot sal worden. 7 ende troost hem selven met een goede conscientie/ende met de vergeldinghe die hy ende alle ghelooviGhe van den Heere verwachten. 9 Vermaent hem oock tot hem te komen/ also eenige hem verlaten hadden. 11 ende Marcum mede te brenghen/ 13 met sijnen reys-mantel ende boecken. 14 waerschouwt hem voor Alexander eenen koper-smit/die hem veel quaets gedaen hadde. 16 Claecht over de broeders/dat 'se hem in sijne eerste verantwoordinge verlaten hadden/ 17 Doch dat de Heere hem bygestaen hadde/ende vo or die reyse verlost. 18 vertrouwende dat hy hem voortaen sal bystaen. 19 Ende bevelende eenige te groeten/ 22 besluyt hy desen Sendt-brief met de ghewoonlicke groetenisse.

[a] Ick betuyge dan voor Godt ende den Heere Jesu Christo/ die a Rom.
de levende ende doode oordeelen sal in sijne verschijninge ende ende 9.1.
[in] sijn Coninckrijcke: Predickt het woort: hout aen tijdelick/on- 2.Cor.1.2
tijdelick: wederleght/bestraft/vermaent in alle lanckmoedicheyt/ ende 11.3
ende leere. Want daer sal eenen tijt zijn/ wanneer sy de gesonde Galat.1.
leere niet en sullen verdraghen: maer ketelachtich zijnde van ghe- Philip.1.
hoor sullen sy haer selven Leeraers opgaderen na hare eygene be- 1.Thess.2
geerlickheden: Ende sullen [haer] gehoor van de waerheyt af- 1.Tim.5.
wenden/ ende sullen haer keeren tot fabelen. Maer ghy weest ende 6.13.
wacker in alles/lijt verdruckingen: doet het werck van een Euan-
gelist/ maeckt datmen van uwen dienst ten vollen versekert zy.
[b] Want ick worde nu tot een dranck-offer geoffert/ ende de tijt b 2.Pet.1
mijner ontbindinge is aenstaende. Ick hebbe den goeden strijt 14.
gestreden/ ick hebbe den loop ge-eyndight/ ick hebbe het geloove
behouden. [c] Voorts is my wech-gheleght de kroone der recht- c 1.Cor.9
veerdicheydt/ welcke my de Heere/ de rechtveerdighe Rechter/ in 1.Petr.5
dien dagh gheven sal: ende niet alleen my/maer oock alle die sijne
verschijninge lief gehadt hebben. Beneerstight u haestelick tot
my te komen. Want [d] Demas heeft my verlaten/ hebbbnde de d Col.14
tegenwoordige werelt lief gekregen/ ende is na Thessalonica ge- Phyl.V.2
 reyst:

Col.4.14. reyst: Crescens na Galatien/ Titus na Dalmatien: [e] Lucas is
Act. 15.37. alleen met my. Neemt [f] Marcum mede/ ende brengt [hem] met u.
Coloss.4.10. Phil.V.23. Want hy is my seer nut tot den dienst. [g] Maer Tychicum heb-
Acto.20.4. Coloss.4.7. be ick nae Ephesen gesonden. Den reysmantel dien ick te Tro-
as by Carpum gelaten hebbe/ brengt mede als ghy komt/ ende de
1.Tim. 1. boecken/ insonderheydt de pargamenten. [h] Alexander de koper-
smit heeft my veel quaets betoont: de Heere vergelde hem na sijne
wercken. Van welcken waght u ghy oock: want hy heeft onse
woorden seer tegen gestaen. In mijne eerste verantwoordinge
en is niemant by my gheweest / maer sy hebben my alle verlaten.
Het en worde haer niet toe-gerekent. Maer de Heere heeft my
bygestaen/ ende heeft my bekrachtight: op dat men door my ten
vollen soude versekert zijn van de predikinge/ ende alle Heydenen
[deselve] souden hooren: ende ick ben uyt den muyl des Leeuws
verlost. Ende de Heere sal my verlossen van alle boos werck/
ende bewaren tot sijn Hemelsch Coninckrijck. Den welcken zy de
Actor.18.2. heerlickheydt in alle eeuwicheyt/ Amen. Groet [i] Priscam ende
Rom.16.3. Aquilam / ende het huys Onesiphori. Erastus is te Corinthen
gheblewen: ende Trophimum hebbe ick te Mileten kranck gela-
ten. Beneerstight u om voor den winter te komen. U groet
Eubulus/ ende Pudens/ ende Linus/ ende Claudia/ ende alle de
broeders. De Heere Jesus Christus zy met uwen geest. De gena-
de zy met u lieden / Amen.

De tweede Sendt-brief aen Timotheum, die de eerste verkoren opsien-
der van de Gemeynte der Epheseren was, is gheschreven van Romen,
als Paulus de tweede reyse voor den Keyser Nero gestelt was.

De

Sendt-brief des Apostels Pauli

Aen

T I T U M.

Het Eerste Capittel.

1 Nae het opschrift des Sendt-briefs / in welcken Paulus de weerdigheydt sijns Apostelschaps be-
schrijft. 5 verklaert hy tot wat eynde hy Titum in 't eylant Creta gelaten hadde. 6 Ende beschrijft
de hoedanicheden ende gaven die vereyscht worden in een goedt leeraer ofte opsiender. 10 Vermaent
hem de ydelheydt-spreeckers ende verleyders teghen te staen / ende haer den mondt te stoppen.

12 ende also de Cretensen quade luyden waren/ na het getuygenisse van een van haer eyghene Poëten/ dat hy'se scherpelick bestraffe. 14 ende haer vermane te vlieden Joodtsche fabelen ende menschelicke instellingen. 15 voornamelick van het onderscheyt der spijsen. 16 ende beschrijft de gheveynstheyt van dese verleyders/om die te beter te mijden.

1 PAULUS een dienst-knecht Godts ende een Apo=
stel Jesu Christi/nae het gheloove der uytverkorene
Godts / ende de kennisse der waerheydt die nae de
2 Godtsalicheydt is/ In de hope des eeuwighen le=
vens/ welcke Godt/ [a] die niet lieghen en kan/belooft a Num.23.19. 2.Tim.2.13
heeft [b] voor de tijden der eeuwen/ maer geopenbaert heeft te sijner b Ro. 16.25
3 tijt: [Namelick] sijn woordt door de predekinge [c] die my toebe= Ephes.1.9. ende 3.9.
trouwt is / nae het bevel Godts onses Salichmakers: [d] Tito Coloss.1.26
4 mijnen oprechten sone na het ghemeyn gheloove: [e] Ghenade/ 1.Petr.1.20
barmherticheydt / vrede / zy [u] van Godt den Vader / ende den c Act.20.24 Galat.1.1
5 Heere Jesu Christo onsen Salichmaker. Om die oorsake heb= d 2.Cor.2.1
be ick u in Creta gelaten/op dat ghy het gene dat [noch] ontbrack ende 7.14. ende 8.6.16
voorts soudet te rechte brenghen/ [f] ende [dat] ghy van stadt tot Galat.2.3 e Ephes.1.
stadt soudet Ouderlinghen stellen / ghelijck ick u bevolen hebbe: Coloss.1.2. 2.Tim.1.2
6 [g] Indien yemandt onberispelick is / eener vrouwen man ghe= 1.Petr.1.2 f 2.Tim.2.
loovighe kinderen hebbende/die niet te beschuldighen en zijn van g 1.Tim.2.
overdadicheyt/ofte onghehoorsaem en zijn. Want een Opsien=
der moet onberispelick zijn/ [h] als een huys-versorger Godts/niet h Matt.2.45.
eyghen sinnigh/niet genegen tot toornicheyt/ [i] niet gheneghen tot 1.Cor.4.1
den wijn/ gheen smijter/ [k] gheen vuyl-ghewin soecker: Maer 1.Tim.3.1
die [l] gheerne herberght/die de goede lief heeft/ matigh/ rechtveer= i Lev.10.9. Ephes.5.1
digh/heyligh/ kuysch: Die vast houdt aen het getrouwe woort k 1.Tim.3
dat na de leere is / op dat hy machtigh zy beyde om te vermanen 1.Petr.5.2 l 1.Tim.3.
door de ghesonde leere / ende om de teghensprekers / te weder-leg=
ghen. [m] Want daer zijn oock vele ongheregelde/ydelheyt-spre= m Act.15.
kers/ ende verleyders van sinnen / insonderheyt die uyt de besnij=
denisse zijn: Welcke men moet den mondt stoppen:die gheheele
[n] huysen verkeeren/ leerende dat niet en behoort / om vuyl gewins n 2.Tim.3.6.
12 wille. Een uyt haer/ zijnde haer eygen propheet/ heeft geseght/ Mat.23.1
De Cretensen zijn altijdt leughenachtigh / quade beesten / luye o Jes.29.1 Matt.15.
13 buycken. Dit ghetuyghenisse is waer. Daerom bestraftse scher= Colos.2.2
14 pelick / op dat sy ghesont moghen zijn in het gheloove: [o] En= 1.Tim.1.4 ende 4.7. ende 6.20.
de haer niet en begheven tot Joodsche fabelen / ende gheboden p Matt.11.
15 der menschen die [haer] van de waerheydt afkeeren. [p] Alle Actor.10.1 Rom.14.2

 dingen

Matt.23. dingen zijn wel reyn den reynen: [q] maer den bevleckten ende on=
om.14.23. geloovighen en is geen dinck reyn/ maer beyde haer verstant ende
conscientie zijn bevleckt. Sy belijden datse Godt kennen/ maer 16
sy verloochenen [hem] met de wercken / alsoo sy grouwelick zijn
ende ongehoorsaem/ ende tot alle goedt werck ondeughende.

Het ij. Capittel.

1 D'Apostel vermaent Titum de gesonde leere recht voor te stellen/ ende te onderwijsen/ 2 de oude mannen/ 3 ende de oude vrouwen/ 4 midtsgaders door de selve de jonge vrouwen/ 6 ende de jonge mannen/ hoe sy haer behooren te draghen/ ende daer toe te vermanen/ so met woorden/ 7 als oock met sijn eyghen exempel/ in wandel ende in leere. 9 Daer na oock de geloovige dienstknechten/ hoe sy haer moeten draghen. 11 Ende voeght daer by redenen die een yeghelick tot Godtsalicheydt ende tot alle Christelicke deughden behooren te beweghen/ genomen so van het eynde/ waer toe ons Godt sijn Evangelium geopenbaert heeft/ 13 als van de hope der vergheldinge in de toekomste Christi. 14 ende van de grootheyt/ vrucht ende eynde der weldaden Christi aen ons bewesen. 15 wissende dat hy dit ernstelick drijve ende inscherpe.

DOch ghy/ spreeckt 't ghene de ghesonde leere betaemt:
Dat de oude mannen nuchter zijn / stemmigh / voorsich=
tigh/ gesont in 't geloove/ in de liefde/ in de lijdtsaemheydt. De
Tim.2.9 oude vrouwen insgelijcks [a] dat sy in [hare] dracht zijn gelijck den
Petr.3.3. heylighen betaemt/ dat'se [b] gheen lasteressen en zijn / haer niet tot
1.Tim.5. veel wijns beghevende / [maer] leeraeressen zijn van 't goede.
Op dat sy de jonghe [vrouwen] leeren voorsichtigh te zijn/ ha=
re mannen lief te hebben/ hare kinderen lief te hebben: Matigh
Gen.3.16. te zijn/ kuysch te zijn/ het huys te bewaren/ goet te zijn/ [c] hare ey=
Cor.14.34 gene mannen onderdanigh te zijn: op dat het woordt Godts niet
Ephes.5.22. Coloss.3.18. gelastert en worde. De jonge [mannen] insghelijcks vermaent
Petr.3.1. 1.Tim.4.12. dat sy matigh zijn. [d] Betoont u selven in alles een voorbeeldt
Petr.5.3. van goede wercken/ in de leere [betoont] onvervalschtheyt/ deftic=
heyt/ oprechtigheyt. Het woordt ghesont/ ende onverwerpelick:
Pet.2.12 [e] op dat de ghene die daer teghen is beschaemt worde / ende niet
3.16. quaets en hebbe van u lieden te segghen. [f] De dienst-knechten
Ephes.6.5. Coloss.3.22. [vermaent] dat sy hare eyghene heeren onderdanigh zijn/ datse in
Tim.6.1.2 allen welbehagelick zijn/ niet tegensprekende: Niet ontrecken= 1
Petr.2.18. de / maer alle goede trouwe bewijsende: op dat sy de leere Godts
onses Salichmakers in allen mogen vercieren. Want de salich= 1
makende genade Godts/ is verschenen allen menschen: Ende 1
Ephes.1.4 Coloss.1.22. onderwijst ons/ [g] dat wy de godtloosheyt ende [h] de wereltsche be=
Tim.1.9. geerlickheden versakende / matichlick / ende rechtveerdelick ende
Joan.2. Godtsalichlick leven souden in dese teghenwoordighe wereldt:
Cor.1.7. Philip.3.20. [i] Verwachtende de salige hope/ ende verschijninge der heerlick= 1
heyt

heydt des grooten Godts ende onses Salichmaeckers Jesu
4 Christi: [k] Die hem selven voor ons ghegheven heeft/ op dat hy k Galat. 1 ende 2, 20.
ons soude verlossen van alle ongerechtigheyt/ ende hem selven een Ephes. 5.
eyghen volck soude reynighen / [l] yverich in goede wercken. Hebr. 9. 1 l Eph. 2.
5 Spreeckt dit/ ende vermaent/ ende bestraft met allen ernst. m 1. Tim.
[m] Dat niemant u en verachte. 12.

Het iij. Capittel.

1 Hy vermaent Titum sijne toehoorders te willen inscherpen/ datse den Overheden gehoorsaem zijn. 2 Niet lasteren ende twisten/ maer tegen alle menschen sachtmoedicheyt gebruycken. voorstellende den verdorven staet/ daer in sy voor hare bekeeringe geweest zijn. 3 tot dien eynde ende tot wat eynde sy daer uyt door Christum verlost zijn. 4 ende op wat maniere/ wercken voor te staen. 8 Dat hy deselve ernstelick vermane goede wercken voor te staen. 9 Dat hy alle dwase vragen ende twistingen verwerpe. 10 ende de kettersche menschen vermijde. 12 Belast hem tot hem te komen te Nicopolis. 13 Zenam te gheleyden ende versorghen. 14 dat de gheloovighe geleert worden goede wercken voor te staen. 15 ende besluyt den brief met ghewoonlicke groetenissen.

1 VErmaent haer dat sy den Overheden ende Machten onder- a Rom. 1
danich zijn / datse [haer] gehoorsaem zijn / datse tot alle goet 1/ etc.
2 werck bereyt zijn: Datse niemant en lasteren/ geen vechters en 1. Pet. 2. 1
zijn/ [maer] [b] bescheyden zijn/ [c] alle sachtmoedicheydt bewijsende b Phili. 4
3 teghen alle menschen. [d] Want oock wy waren eertijts onwijs/ c 2. Tim. 24. 25.
ongehoorsaem/ dwalende/ menigherley begeerlickheden ende wel- d 1. Cor. 6
lusten dienende in boosheydt ende nijdicheydt levende / haetelick Ephe. 2. 1
zijnde / [ende] malkanderen hatende: Maer wanneer de goe- Colos. 3. 7 1. Petr. 4.
dertierenheyt Godts onses Salighmakers/ ende [sijne] liefde tot
de menschen verschenen is/ [e] Heeft hy ons salich ghemaeckt/ e Eph. 1.
[f] niet uyt de wercken der rechtveerdicheydt / die wy ghedaen had- 2. Tim. 1.
den/ [g] maer na sijn barmherticheydt/ door het badt der weder-ghe- f Rom. 3. 28.
boorte/ ende vernieuwinge des heyligen Geest: [h] Den welcken ende 4. 2. 6
hy over ons rijckelijck heeft uytghegoten door Jesum Christum ende 9. 12. ende 11. 6.
onsen Salichmaker: Op dat wy gerechtveerdight zijnde door Galat. 2. Ephes. 2.
sijne genade / erfghenamen souden worden na de hope des eeuwi- g Act. 15. Ephes. 2.
gen levens. Dit is een getrouw woort/ ende dese dingen wil ick h Eze. 36.
dat ghy ernstelick bevestight / op dat de gene die aen Godt geloo-
ven/ sorge draghen om goede wercken voor te staen: dese dinghen
zijn 't die goedt ende nuttigh zijn den menschen. [i] Maer we-
derstaet de dwase vragen ende geslacht-rekeningen/ ende twistin- i 1. Tim. 1 ende 4. 7.
gen/ ende strijdingen over de Wet: want sy zijn onnut ende ydel. ende 6. 20.
10 [k] Eenen ketterschen mensche verwerpt na de eerste ende twee- Tit. 1. 14
11 de vermaninge/ Wetende dat de sodanige verkeert is/ ende son- k Mat. 1 17.
12 dight/ zijnde by hem selven veroordeelt. Als ick Arteman tot u Rom. 16. 2. Thess. 3 2. Tim. 3. 2. Joa. v.

l Actor.20.4 Ephes.6.21. 2.Tim.4.12. ſal ſenden/ ofte [l] Tychicum/ ſo beneerſtight u tot my te komen te
Nicopolis: want aldaer hebbe ick voorgenomen te overwinteren.
m Act.18.24 1.Cor.1.12. Zenam den Wet-geleerden ende [m] Apollo/ ghelepdt ſorchvul-
delijck op dat haer niets en ontbreke. Ende dat oock de onſe
leeren goede wercken voor te ſtaen tot noodigh gebruyck / op dat
ſy niet onvruchtbaer en zijn. Die met my zijn groeten u alle.
Groet'ſe die ons lief hebben in 't gheloove. De genade zy met u
allen/ Amen.

De Sendt-brief aen Titum, den eerſten verkoren opſiender van de Gemeynte der Cretenſen, is geſchreven van Nicopolis in Macedonien.

De Sendt-brief des Apoſtels Pauli *Aen* PHILEMON.

a Ephes.3.1 [?]e 4.1. AULUS [a] een gevangen Christi Jeſu/ ende
Timotheus de broeder/ Philemoni den ghe-
liefsden/ ende onſen mede-arbeyder/ Ende
b Col.4.17. Appie de geliefsde/ eñ [b] Archippo onſen mede-
c Rom.16.5 1.Cor.16.19 Coloss.4.15. ſtrijder/ eñ de Gemeynte [c] die tot uwen huyſe
is: Genade zy u lieden ende vrede van Go-
de onſen Vader/ ende den Heere Jeſu Chriſti.
d 1.The.1.2 2.Theſſ.1.3 [d] Ick dancke mijnen Godt/ uwer altijt ge-
dachtich zijnde in mijne gebeden: Alſo ick hoore uwe liefsde/ ende
geloove/ welck ghy hebt aen den Heere Jeſum/ ende tegen alle de
heylighe: Op dat de ghemeynſchap uwes gheloofs krachtigh
worde in de bekendt-makinghe alles goets 't welck in u-lieden is
door Chriſtum Jeſum. Want wy hebben groote vreughde en-
de vertrooſtinghe over uwe liefsde / dat de inghewanden der hey-
lighen verquickt zijn ghewozden door u broeder. Daerom
hoewel ick groote vrymoedicheydt hebbe in Chriſto om u te be-
veelen 't ghene betamelijck is: Soo bidde ick [nochtans] lie-
ver door de liefsde/ daer ick ſoodanigh een ben / te weten Paulus/
een

een oudt man / ende nu oock een ghevanghen Jeſu Chriſti.
10 [e] Ick bidde u [dan] voor mijnen ſone/ [f] den welcken ick in mij- e Coloſſ.4.
11 ne banden hebbe geteelt/ [namelijck] Oneſimus. Die eertijdts f 1.Cor.4.1 Galat.4.1
u onnut was / maer nu u ende my ſeer nuttigh : den welcken ick
12 weder geſonden hebbe : Doch ghy/neemt hem/ dat is/mijne in-
13 gewande / [weder] aen : Den welcken ick wel hadde willen by
my behouden / op dat hy my voor u dienen ſoude in de banden des
14 Euangeliums : Maer ick en hebbe ſonder uw' goetvinden niet
willen doen / op dat uwe goetdadigheydt niet en ſoude zijn als
15 na bedwangh / maer na vrywillicheydt. Want veel-licht is hy
daerom voor eenen kleynen tijt [van u] geſcheyden geweeſt/op dat
16 ghy hem eeuwich ſoudet weder hebben : [Nu] voortaen niet als
een dienſt-knecht/maer meer dan een dienſt-knecht/[namelick] een
geliefde broeder/ inſonderheydt my/ hoe veel meer dan u/ beyde in
17 den vleeſche/ende in den Heere? Indien ghy my dan hout voor
18 een met-geſel/ſo neemt hem aen gelijck als my. Ende indien hy
u yet verongheliјckt heeft/ ofte/ ſchuldigh is / rekent dat my toe.
19 Ick Paulus hebbe het geſchreven met deſe mijn handt/ ick ſal
het betalen : op dat ick u niet en ſegge / dat ghy oock u ſelven my
20 daer toe ſchuldich zijt. Ja/broeder/laet my uwer [hier in] genie- g Hebr.1
ten in den Heere : verquickt mijne inghewanden in den Heere. h Phil.1. i Coloſſ. ende 4.12.
21 Ick hebbe aen u gheſchreven / vertrouwende op uwe ghehoor- k Actor.
ſaemheyt/ ende ick weet dat ghy doen ſult oock boven 't ghene ick Uſſ.12/25 ende 15.3
22 ſegge. Ende bereyt my oock te gelijcke [g] een herberge: [h] want ick Coloſſ.4. 2.Tim.4
hope dat ick door uwe gebeden u lieden ſal gheſchoncken worden. 1.Petr.5.
23 U groeten/ [i] Epaphras mijn mede-gevangen in Chriſto Jeſu/ l Act.19. ende 20.4
24 [k] Marcus/ [l] Ariſtarchus/ [m] Demas/ [n] Lucas/mijne mede-ar- ende 27.2 Coloſſ.4.
25 beyders. De ghenade onſes Heeren Jeſu Chriſti zy met uwen m Col.4. 2.Tim.4.
gheeſt/ Amen. n Col.4. 2.Tim.4

[*De Sendt-brief*] aen Philemon is geſchreven van Roomen, [*ende geſonden*] door den huys-knecht Oneſimum.

DE
Sendt-brief des Apostels Pauli
Aen de
HEBREEN.

Het Eerste Capittel.

1 Den Apostel betuyght/dat Godt wel eertijts door de Propheten tot den Vaderen heeft gesproken/ maer nu tot ons door sijnen Sone. 2 wiens Godtheyt/Majesteyt/ende Ampt hy kortelick beschrijft. 4 Bewijst daer nae uyt verscheyden plaetsen des Ouden Testaments / dat des Soons heerlickheyt verre gaet boven de heerlickheyt der Engelen. 8 dat hy eenen Godtlicken ende eeuwigen throon heeft / ende dat hy ghesalft is boven alle sijne mede-genoten. 10 bewijst voorder dat hemel ende aerde door hem is geschapen/ende een eynde sal hebben/maer dat hy noch begin en heeft noch eynde. 13 ende dat hy alleen sit ter rechter-hant sijns Vaders. 14 maer dat alle Engelen dienstbarige geesten zijn.

ODT voortijdts veelmael / ende op velerley
wijse / tot de Vaderen ghesproken hebbende
door de Propheten/heeft in dese laetste daghen
tot ons ghesproken door den Sone: Welc-
ken hy ghesteldt heeft [a] tot een erfgenaem van
Matt.21.8. alles / [b] door welcken hy oock de werelt ghe-
Genes.1.3 Psal.33.6. maeckt heeft. [c] Dewelcke also hy is het af-
Joan.1.3. Ephes.3.9. schijnsel [sijner] heerlickheyt/ ende het uytge-
Coloss.1.16. 2.Cor.4.4 druckte beeldt sijner self-standicheydt / ende alle dinghen draeght
Phil.2.6. door het woordt sijner kracht/ na dat hy de reynichmakinghe on-
Coloss.1.15. ser sonden door hem selven te wege ghebracht heeft/is geseten aen
de rechter-[handt] der Majesteyt in de hoochste [hemelen]:
So veel treflijcker geworden dan de Engelen/ als hy [d] uytne-
Phil.2.9. mender naem boven haer ghe-erft heeft. Want tot wien van de
Engelen heeft hy oyt geseght/[e] Ghy zijt mijn Sone/ heden hebbe
Psal.2.7. Actor.13.33. ick u ghegenereert? Ende wederom/ [f] Ick sal hem tot een Vader
Hebr.5.5. zijn/ ende hy sal my tot een Sone zijn? Ende als hy wederom
2.Sa.7.14 Par.22.10 den eerst-geboren inbrenght in de werelt/seght hy/[g] Ende dat alle
Psal.97.7 Engelen Godts hem aenbidden. Ende tot de Engelen seght hy
wel/ [h] Die sijn Engelen maeckt geesten/ ende sijne Dienaers een
Psa.104.4 Psal.45.7. vlamme des vyers: Maer tot den Sone [segt hy] [i] Uwen throon/
ô Godt/is in alle eeuwicheyt: De scepter uwes Coninckrijcks is
een rechte scepter. Ghy hebt rechtveerdicheydt lief ghehadt/
ende ongerechticheyt gehaet: Daerom heeft u/ ô Godt/uw' Godt
gesalft met olye der vreughde boven uwe mede-genooten.
Psal.102.26. Ende/ [k] Ghy Heere/ hebt in den beginne de aerde ghegrondet/

1 ende de hemelen zijn wercken uwer handen: [l] Deselve sullen [l] Jesa. 51. 6.
vergaen / maer ghy blijft altijdt: ende sy sullen alle als een kleedt 2. Pet. 1. 3. 7. 10.
2 verouden: Ende als een deck-kleedt sult ghyse in een rollen/
ende sy sullen verandert worden: maer ghy zijt deselve/ ende uwe
3 jaren en sullen niet ophouden. Ende tot welcken der Enghelen
heeft hy oyt gheseght / [m] Sit aen mijne rechter-[handt] / tot dat [m] Psa. 110. 1.
ick uwe vyanden sal geset hebben tot een voetbanck uwer voeten? Acto. 2. 34.
1 Zijnse niet alle ghedienstighe geesten / die tot dienst uytgeson- 1. Cor. 15. 25. Ephes. 1. 20.
den worden om der gene wille die de salicheyt be-erven sullen? Hebr. 10. 12.

Het ij. Capittel.

1 Uyt de Leere van de voortreflickheyt des persoons Christi, in't voorgaende Capittel voor-gestelt/ treckt den Apostel hier een waerschouwinghe/ dat wy dan sorghvuldigh moeten zijn om op sijn woordt wel acht te nemen. 5 Gaet daer nae voort / ende bewijst eerst de nedricheydt ende daer na de weerdicheyt der menscheydt Christi met een plaetse uyt den achsten Psalm. 8 ende past die op Christum. 11 Bewijst uyt noch andere plaetsen des Ouden Testaments / dat hy eener selver natuere ende bewegинge met ons deelachtigh is. 16 ende niet met den Engelen. 17 ende dat tot dien eynde/ op dat hy een ghetrouw ende barmhertigh Hooghe-Priester voor ons soude zijn.

DAerom moeten wy ons te meer houden aen het ghene [van
ons] gehoort is op dat wy niet t'eeniger tijt door en vloeyen.
Want indien [a] het woort door de Engelen gesproken/ vast is ge- [a] Act. 7. 53.
weest/ ende [b] alle overtredinge ende ongehoorsaemheyt rechtveer- Galat. 3. 19.
dige vergeldinge ontfangen heeft: [c] Hoe sullen wy ontvlieden/ [b] Gen. 19. 1. 26. Deut. 27. 26.
indien wy op so grooten salicheyt geen acht en nemen? [d] dewelc- [c] Hebr. 12. 2.
ke begonnen zijnde/ verkondight te worden door den Heere / aen [d] Mat. 4. 1. Mar. 1. 14.
ons bevestight is ghewordden van de gene die [hem] gehoort heb-
ben: [e] Godt boven dien mede ghetuygende door teeckenen ende [e] Marc. 16. 20.
wonderen/ ende menigerley krachten/ ende bedeelingen des heyli- Actor. 14. 3.
gen Geests/ na sijnen wille. Want hy en heeft den Engelen niet ende 19. 11.
onderworpen de toekomende werelt/ van welcke wy spreken.
Maer daer heeft yemandt ergens betuygt/ seggende/ [f] Wat is [f] Psal. 8. 5.
de mensche dat ghy sijner gedenckt? ofte des menschen Sone dat
ghy hem besoeckt? Ghy hebt hem een weynich minder ghe-
maeckt dan de Engelen: met heerlickheyt ende eere hebt ghy hem
gekroont / ende ghy hebt hem gestelt over de wercken uwer han-
den. [g] Alle dinghen hebt ghy onder sine voeten onder-worpen. [g] Psal. 8. 7.
Want daer in dat hy hem alle dingen heeft onderworpen/ en heeft Matt. 28. 1.
hy niets uytgelaten dat hem niet onderworpen en zy: doch nu en 1. Cor. 15. 27.
sien wy noch niet dat hem alle dinghen onderworpen zijn. Ephes. 1. 22.
Maer wy sien Jesum [h] met heerlickheyt ende eere [i] gekroont/ [h] Act. 2. 33.
die een weynigh minder dan de Engelen geworden was/ van we- [i] Phile. 2. 7. 8.

ghen het lijden des doodts? op dat hy door de genade Godts voor
alle de doot smaken soude. Want het betaemde hem / om welc-
ken alle dingen zijn ende door welcken alle dingen zijn/dat hy vele
kinderē tot de heerlickheyt leydende / den oversten leytsman harer
salicheyt door lijden soude heyligen. Want ende hy die heylicht/
k Act. 17.26 ende sy die geheylight worden / [k] zijn alle uyt een : om welcke oor-
sake hy hem niet en schaemt haer broeders te noemen/ Seggen-
l Psal. 22.23 de/ [l] Ick sal uwen naem mijnen broederen verkondigen/ in't mid-
m Psal. 18.3 n Iesa. 8.18 den der Gemeynte sal ick u lof-singen. Ende wederom / [m] Ick
sal mijn betrouwen op hem stellen. Ende wederom / [n] Siet daer/
ick ende de kinderen die my Godt ghegeven heeft. Overmidts
o Ioa. 1.14. dan de kinderen des vleesch ende bloedts deelachtigh zijn / [o] so is
Philip. 2.7. Iesa. 25.8 hy oock desgelijcks der selver deelachtigh ghewordden/ [p] op dat hy
Ose. 13.14. door den doodt te niete doen soude den ghenen die 't ghewelt des
Cor. 15.54 Tim. 1.10. doodts hadde/ dat is/den Duyvel: Ende verlossen soude alle de
Rom. 8.15 gene die met vreese des doots door al [haer] leven [q] der dienstbaer-
Philip. 2.7 heyt onderworpē waren. Want waerlick hy en neemt de Enge-
Hebr. 4.15. len niet aen/ maer hy neemt het zaet Abrahams aen: [r] Waerom
hy in alles den broederen moeste ghelijck worden op dat hy een
barmhertich ende een ghetrouw Hooghe-priester soude zijn in de
dingen die by Godt [te doen waren] / om de sonden des volcks te
Hebr. 4.15 versoenen. [s] Want in 't ghene hy selve versocht zijnde gheleden
heeft/ kan hy de gene die versocht worden te hulpe komen.

Het iij. Capittel.

1 Den Apostel gaet voort tot de ampten Christi, insonderheyt sijn Prophetisch en Priesterlick ampt/
tusschen beyden oock sprekende van sijn Coninckliick ampt : ende begint van sijn Prophetisch ampt / lee-
rende dat sy sijn woordt moeten gehoorsaem zijn. 2 Vergelijckt Christum met Mose / ende verklaert
dat hy soo veel grooter dan Moses is/ als de bouwer des huys meerder is dan het huys. 5 ende als
de sone des huys meerder is als de dienaer. 7 Versterckt sijne vermaninge met een gelijcke vermanin-
ge Davids tot den Israëliten uyt den 95 Psalm. 12 ende waerschouwt de Hebreen / dat sy hare
herten oock niet en verharden. 14 Maer in het geloove stantvastich blijven. 15 Leght de aengeto-
gene plaetse des Psalms uyt/ende past'se op de Hebreen. 17 ende waerschouwt de selve/dat sy 't exem-
pel harer ongehoorsaemheyt niet en volghen / so sy der selver straffe niet en willen deelachtich zijn.

HIerom/ heylige broeders/die der hemelsche roepinge deelach-
Hebr. 4.14 tich zijt/ aenmerckt den Apostel ende [a] Hoogen-priester onser
He 6.20. belijdenisse Christum Iesum: Die ghetrouw is den geenen die
He 8.1. He 9.11. hem gestelt heeft/ [b] ghelijck oock Moses in geheel sijn huys was:
Num. 12.7 Want dese is so veel meerder heerlickheyt weerdich geacht dan
Moses/ als de gene die het huys gebouwt heeft meerder eere heeft
als het huys. Want een yder huys wordt van yemaendt ghe- 4
bouwt:

5 bouwt: [c] maer die dit alles gebouwt heeft/ is Godt. Ende Mo= c 1.Cor.5. Ephe.2.1
ses is wel getrouw gheweest in geheel sijn huys/ als een dienaer/
[d] tot getuyginge der dingen die [daer na] gesproken souden wor= d Deut.1
6 den: Maer Christus als de Sone over sijn eygen huys: [e] wiens 15.18. e 1.Cor.3.
huys wy zijn/ [f] indien wy maer vrymoedicheyt/ ende den roem der ende 6.19. 2 Cori.6.1
7 hope tot den eynde toe vast behouden. Daerom ghelijck de hey= 1.Pet.2.5 f Rom.5.
lige Geest seght/ [g] Heden indien ghy sijne stemme hooret/ g Psal.95. Hebr.4/7.
8 So en verhardt uwe herten niet/ [h] ghelijck [gheschiet is] in de h Exo.17/
verbitteringe ten dage der versoeckinge/ in de woestijne:
9 Alwaer my uwe Vaders versocht hebben: sy hebben my be=
proeft/ ende hebben mijne wercken gesien veertigh jaren lanck.
10 Daerom was ick vertoornt over dat geslachte/ ende sprack/ Al=
tijdt dwalen sy met het herte/ ende sy en hebben mijne weghen niet
gekent. [i] So hebbe ick dan gesworen in mijnen toorne/ Indien i Num.1 21.
sy in mijne ruste sullen ingaen. Siet toe/ broeders/ dat niet t'ee= Deut.1/
niger tijt in yemant van u en sy een boos ongeloovig herte/ om af
te wijcken van den levenden Godt: Maer vermaent malkan=
deren alle dage/ soo lange als het Heden ghenaemt worde: op dat
niet yemandt uyt u verhart en worde door de verleydinge der son=
de. Want wy zijn Christi deelachtich geworden/ so wy anders
het beginsel deses vasten gronts tot den eynde toe vast behouden:
Terwijle daer geseght wort/ [k] Heden indien ghy sijne stemme k Hebr.3.
hooret/ so en verhardt uwe herten niet/ gelijck in de verbitteringe
[geschiet is]. Want sommige als sy die gehoort hadden/ hebben
[hem] verbittert/ doch niet alle die uyt Egypten door Mosem uyt=
gegaen zijn. Over welcke nu is hy vertoornt geweest veertigh
jaren? Was het niet over de gene die gesondicht hadden/ [l] welcker l Num.1 36.
lichamen gevallen zijn in de woestijne? [m] Ende welcken heeft hy Psal.106.2
gesworen/ dat sy in sijne ruste niet en souden ingaen/ anders dan 1.Cor.10.
den genen die ongehoorsaem geweest waren? Ende wy sien dat Jud.v.5. m Deut.
sy niet en hebben konnen ingaen van wegen [haer] ongeloove. 34.

Het iiij. Capittel.

1 Den Apostel gaet voort in de vermaninghe tot de ghehoorsaemheyt des Evangeliums/ ende waerschouwt haer met 't voorgaende exempel der Israeliten/ die om hare ongeloovigheyt tot de ruste Godts niet en zijn ingegaen. 4 Bewijst dat de plaetse in den 95 Psalm niet verstaen en kan worden van de ruste des sevenden daeghs. 6 noch van de ruste in 't lant Canaan. 9 maer van een andere ruste/ die door de voorgaende wierdt beteeckent. 12 Versterckt sijne vermaninge met de beschrijvinge der doordringende kracht van Godts woort. 13 ende van Christi alwetenheyt. 14 ende overmits Christus is de Sone Gods/ ende een groot ende getrouw hooge-Priester, 16 so vermaent hy haer dat sy met een vast betrouwen haren toevlucht tot hem souden nemen,

LAet ons dan vreesen / dat niet t'eenigher tijdt / de belofte van
in sijne ruste in te gaen naghelaten zijnde / yemandt van u en
schijne achter gebleven te zijn. Want oock ons is het Euangeli-
um verkondicht / gelijck als haer : maer het woort der predikinge
en dede haer genen nut/dewijle het met het geloove niet gemenght
en was in de gene die het gehoort hebben. Want wy die gelooft
Psal.95.11 hebben gaen in de ruste/gelijck hy gesegt heeft/[a] So hebb' ick dan
gesworen in mijnen toorn/ Indien sy sullen ingaen in mijne ruste
hoewel [sijne] wercken van de grontlegginge der werelt af al vol-
bracht waren. Want hy heeft ergens van den sevensten [dagh]
aldus gesproken / [b] Eñ Godt heeft in den sevensten dach van alle
Gen. 2,2. sijne wercken gerust. Eñ in dese [plaetse] wederom / Indien sy
..o. 20.11. in mijne ruste sullen ingaen. Dewijle dan blijft/ dat sommige in
..e 31.17. deselve [ruste] ingaen / eñ de gene dien het Euangelium eerst ver-
kondicht was/niet ingegaen en zijn van wegen de ongehoorsaem-
heyt. Soo bepaelt hy wederom eenen sekeren dach/ [namelick]
Heden/door David seggende/so langen tijt daer na (gelijckerwijs
gesegh tis)[c] Heden indien ghy sijne stemme hooret/so en verhardet
Psal. 95.7 uwe herten niet. Want indien Iesus haer in de ruste gebracht
..br. 3.7. heeft / soo en hadde hy daer nae niet gesproken van eenen anderen
dagh. Daer blijft dan een ruste over voor het volck Godts. 9
Want die ingegaen is in sijne ruste/die heeft selve oock van sij-
ne wercken gerust/gelijck Godt van de sijne. Laet ons dan ons
beneerstigen om in die ruste in te gaen : op dat niet yemandt in dat
selve exempel der ongeloovigheydt en valle. Want het woordt
Godts is levendich ende krachtigh / ende scherp-snijdender [d] dan
Iesa.49.2 eenich twee-snijdende sweert/ende gaet door tot de verdeelinge der
..cl.12.11. ziele ende des geests / eñ der t'samen-voegselen / ende des merchs/
..ye.6.17. ende is een oordeeler der ghedachten ende der overleggingen des
herten. [e] Ende daer en is gheen schepsel onsichtbaer voor hem:
..sal.33.13. maer alle dingen zijn naeckt eñ geopent/ voor de oogen des genen
met welcken wy te doen hebben. [f] Dewijle wy dan eenen groo-
Hebr. 3.1. ten Hoogen-priester hebben / die door de hemelen doorghegaen is/
..e 6.20. [namelick] Iesum den Sone Godts / soo laet ons dese belijdenis-
..e 8.1. se vast houden. [g] Want wy en hebben geenẽ Hoogen-priester,
..e 9.11. die niet en kan mede-lijden hebben met onse swackheden / [h] maer
Hebr.2.18 die in alle dingẽ/ gelijck als wy/ is versocht geweest/[doch] [i] son-
Phili.2.7.
Ies.53.9.
..Cor. 5.21.
Hebr.2.22.
..Iom.3.5. der

16 der sonde. Laet ons dan met vrymoedicheydt toegaen [k] tot den k Rom.3
throon der genade/op dat wy barmhertichheyt mogen verkrijgen/
ende genade vinden om geholpen te worden ter bequamer tijt.

Het v. Capittel.

1 d'Apostel het Prophetisch ampt Iesu Christi verklaert hebbende / gaet voort in het verklaren van sijn Priester-ampt/ende verhaelt de eygenschappen/ die in een Hooge-Priester noodigh zijn. 4 gelijck die oock daer toe wettelick moet zijn beroepen. 5 Betuyght dat Christus van sijnen Vader / nae de ordeninge van Melchisedeck/ daer toe beroepen is. 7 en dat hy in de dagen sijnes vleeschs gebeden ende smeeckingen heeft geoffert. 9 ende alsoo een oorsake onser salicheydt/ ende een Hooge-Priester is gheworden. 11 Van welcke verborgentheyt/ van Melchisedeck/ alsoo hy breeder soude handelen/so verweckt hy hare herten daer toe op. 12 overmits vele van haer noch onervaren waren/ende meer/ghelijck de kinderen/melck/dan vaste spijse/ als volwassene/van nooden hadden.

1 WAnt alle Hooghe-Priester uyt de menschen genomen wordt
gheselldt voor de menschen in de saken die by Godt [te doen
zijn] / op dat hy offere gaven ende slacht-offeren voor de sonden:
2 Die behoorlick mede-lijden kan hebben met de onwetende ende
dwalende/ overmits hy oock selve met swackheydt omvangen is.
3 Ende om deselve [swackheyt] wille moet hy/ [a] gelijck voor het a Levit.9
4 volck/also oock voor hem selven/offeren voor de sonden. [b] Ende ende 16.6
niemant en neemt hem selven die eere aen/maer die van Godt ge- Hebr.7.2 b 2.Para
5 roepen wort/ [c] gelijckerwijs als Aaron. Also oock Christus en 26.16. c Exod.2
heeft hem selven niet verheerlickt om Hooge-Priester te worden/ 1.Par.23
maer die tot hem ghesproken heeft/ [d] Ghy zijt mijn Sone/ heden
6 hebbe ick u gegenereert. Gelijck hy oock in een ander [plaetse] d Psal.2 Act.13.33
seght / [e] Ghy zijt Priester in der eeuwicheydt nae de ordeninghe Hebr.1.5 e Psa.1
7 Melchisedecks. [f] Die in de dagen sijnes vleesches/gebeden en- Hebr.7.1
de smeeckingen tot den geenen die hem uyt den doot konde verlos- f Mat.2 vs 39.
sen met stercke roepinge ende tranen geoffert hebbende / ende ver- ende 27. vs.46.50
8 hoort zijnde uyt de vreese/ [g] Hoewel hy de Sone was / [noch- Jean.17 g Phil.
tans] gehoorsaemheyt geleert heeft uyt het gene hy heeft geleden:
9 Ende gheheylicht zijnde is hy alleen die hem gehoorsaem zijn
10 een oorsake der eeuwige salicheyt geworden: Ende is van Godt
ghenaemt een Hooge-priester nae de ordeninghe Melchisedecks.
11 Van den welcken wy hebben vele dinghen/ende swaer om ver-
klaren/te seggen: dewijle ghy traegh om te hooren geworden zijt.
12 [h] Want ghy/daer ghy leeraers behoordet te sijn van wegen den h 1.Cor.
tijdt/hebt wederom van noode datmen u leere/welcke de eerste be- vs.1.2,3
ginselen zijn der woorden Godts: ende ghy zijt geworden [als] die
13 melck van noode hebben/en niet vaste spijse. Want een yegelick
die der melck deelachtigh is / die is on-ervaren in het woordt der
ghereech-

gherechticheydt: want hy is een kindt. Maer der volmaeckten
is de vaste spijse/ die door de gewoonheyt de sinnen geoeffent heb-
ben/tot onderscheydinghe beyde des goets ende des quaets.

Het vj. Capittel.

1 D'Apostel betuyght dat hy tot de volmaecktheydt wil voort-gaen / ende nu niet handelen van de
eerste beginselen der Christelicke Leere/welcker hooft-puncten hy kortelick verhaeldt. 3 maer dat hy
evenwel by andere gheleghentheyt oock sulcx doen wil. 4 dewijle het onmogelick is dat de gene die daer
van verballen/nae dat sy de gaben des Geests ghesmaeckt hebben/ wederom souden vernieuwt worden
tot bekeeringhe. 7 Verklaert sulcks door een ghelijckenisse van vruchtbare ende onvruchtbare aerde.
9 Betuyght dat hy uyt de vruchten harer liefde beter van haer ghevoelt. 11 maer dat hy dit seght
om haer tot neersticheyt te verwecken/ende tot vaster hope op Godts beloften. 13 Dewijle Godt de
selve niet alleen met woorden en heeft ghegheven/ maer oock met eede aen Abraham ende sijn zaet beve-
stight. 16 welcken eedt een eynde is van alle tegen-spreken onder de menschen/veel meer dan by Godt
die niet en kan lieghen. 19 Waerom wy onse hope/als een ancker der ziele/ moeten vast maken in den
hemel. 20 Daer Christus onse Hooge-priester voor ons is in-gegaen.

DAerom nalatende het beginsel der leere Christi / laet ons tot
de volmaecktheydt voortvaren : niet wederom legghende het
fondament van de bekeeringhe van doode wercken / ende van het
Geloove in Godt/ Van de leere der Doopen / ende van de Op-
legginghe der handen/ende van de Opstandinge der dooden/ende
Act. 18.21. van het eeuwich oordeel. Ende dit sullen wy [oock] doen / a in-
1.Cori.4.19. Iacob.4.15. dien het Godt toelaet. b Want het is onmoghelick / de ghene
Mat. 12. die eens verlicht geweest zijn/ende de hemelsche gaven gesmaeckt
Ebr. 10.26. hebben/ ende des heylighen Gheests deelachtich gheworden zijn/
Joa. 5.16. Ende gesmaeckt hebben het goede woort Godts/ende de krach-
ten der toekomende eeuwe/ Ende afvallich worden/[die segghe
ick]/wederom te vernieuwen tot bekeeringe : als welcke haer sel-
ven den Sone Godts wederom kruycigen en opentlick te schan-
de maken. Want de aerde die den reghen menichmael op haer
komende indrinckt / ende bequaem kruydt voortbrenght voor de
ghene door welcke sy oock ghebout wordt / die ontfanght zeghen
van Godt. Maer die doornen ende distelen draeght die is ver-
worpelick/ende nae by de vervloeckinge/welcker eynde is tot ver-
brandinge. Maer / gheliefde / wy versekeren ons van u betere
dinghen/ ende met de salicheydt ghevoecht / hoe wel wy also spre-
Prov.14. ken. c Want Godt en is niet onrechtveerdich/dat hy uw' werck
Mat.10.42. soude vergheten/ ende den arbeyt der liefde/die ghy aen sijnen na-
ende 25.40. me bewesen hebt/ als die den heylighen ghedient hebt ende [noch]
Marc.9.41. Ioan.13.20. dient. Maer wy begeeren dat een yegelick van u de selve neer-
sticheyt bewijse tot de volle versekertheyt der hope/ tot den eynde
toe: Op dat ghy niet traech en wordt/maer naevolgers zijt der
gene

ghene die door geloove ende lanckmoedicheyt de beloftenissen be-
13 erven. Want als Godt Abraham de belofte dede/ dewijle hy by
niemandt die meerder was en hadde te sweeren/ soo swoer hy by
14 hem selven/ Seggende/ [d] Waerlick/ segenende sal ick u segenen/ d Gen. 1.. ende 17.4 ende 22.1.. Psal. 105 Luc.1.73
15 ende vermenichvuldigende sal ick u vermenichvuldigen. Ende
alsoo lanckmoedelick verwacht hebbende / heeft hy de belofte ver-
16 kreghen. Want de menschen sweeren wel by den meerderen
[dan sy zijn] / ende [e] de eedt tot bevestinghe is den selven een eyn- e Exod.
17 de van alle teghensprekinghe. Waer in Godt willende den erf-
ghenamen der beloftenisse overvloedelicker bewijsen de onver-
anderlickheydt sijnes raedts/ is met eenen eedt daer tusschen ghe-
18 komen: Op dat wy door twee onveranderlicke dingen in welc-
ke het onmogelick is dat Godt lieghe / een stercke vertroostinghe
souden hebben / [wy namelick] die den toevlucht ghenomen heb-
19 ben om de voorghestelde hope vast te houden: Welcke wy heb-
ben als een ancker der ziele / 't welck seker ende vast is / ende in-
20 gaet in het binnenste des Voorhancksels: Daer de voor-loo-
per/ voor ons/ is inghegaen/ [namelick] Jesus/ na de ordeninghe
Melchisedecks [f] een Hooghe-priester gheworden zijnde in der f Hebr. 3. ende 4. 14 ende 8.1. ende 9.1
eeuwicheydt.

Het vij. Capittel.

1 Den Apostel verhaelt eerst de historie van Melchisedeck. 2 met noch eenige andere eyghenschap-
pen daer in hy den Sone Godts gelijck was. 4 Verheft hem boven Abraham/ om dat Abraham/ en-
de volghens dien oock Levi/ hem tiende heeft ghegeven/ ende dat hy Abraham heeft gesegent. 11 Be-
wijst dat de volkomenheyt niet en was in't Priesterdom Levi/ dewijle nae de voorsegginge Davids een
ander Priester na de ordeninge Melchisedecks moeste opstaen. 14 Namelick onse Heere die niet en is
uyt de stamme Levi/ maer uyt de stamme Juda. 16 wiens wet niet swack noch veranderlick en sou-
de zijn/ maer onveranderlick ende volmaeckt. 20 wiens Priesterdom daerom oock met eede is beve-
sticht. 23 ende altijt duert/ om dat hy altijt leeft. 25 ende daerom oock de sijne volkomelick kan sa-
lich maken. 26 uyt welcken allen hy besluyt de heerlickheydt ende weerdicheydt onses Hooghen-Prie-
sters. 27 ende de volmaecktheydt sijner offerande eenmael gheschiedt.

[a] WAnt dese Melchisedeck was Coninck van Salem/ eē Prie- a Gen.14
ster des Allerhoochsten Godts / die Abraham te ghemoete
ginck als hy weder-keerde van het slaen der Coningen/ ende hem
segende: Aen welcken oock Abraham van alles de tiende deelde:
die voor eerst overgheset wordt/ Coninck der gherechticheyt/ ende
daer nae oock was een Coninck van Salem / 't welck is een Co-
ninck des vredes : Sonder vader / sonder moeder / sonder ghe-
slacht-rekeninge/ noch beginsel der daghen/ noch eynde des levens
hebbende: maer den Sone Godts ghelijck geworden zijnde blijft
een Priester in eeuwicheydt. Aenmerckt nu hoe groot de-

aen den welcken oock Abraham de Patriarch tien=
se geweest zy / aen den welcken oock Abraham de Patriarch tien=
de gegeven heeft uyt den buyt. Ende die uyt de kinderen Levi 5
het priesterdom ontfanghen / [b] hebben wel bevel om tiende te ne=
um. 18. men van het volck / nae de Wet / dat is / van hare broederen/ hoe
ut. 18. 1. wel die uyt de lenden Abrahams voortgekomen zijn. Maer hy 6
fu. 14. 4. die [sijne] geslacht-rekeninge uyt haer niet en heeft/ die heeft [c] van
ar. 31. 5. Abraham tiende ghenomen / ende hem die de beloftenissen hadde
enef. 14. heeft hy gesegent. Nu sonder eenich tegenspreken/ 't gene min=
der is wort gesegent van't geene meerder is. Ende hier nemen
wel tienden de menschen die sterven : maer aldaer [neemt'se] die/
van welcken getuyght wort dat hy leeft. Ende / om soo te spre=
ken/ oock Levi/ die tienden neemt/ heeft door Abraham tiende ge=
gheven/ Want hy was noch in de lenden des vaders / als hem 1
Melchisedeck te gemoete ginck. [d] Indien dan nu de volkomen= 1
al. 2. 21. heyt door het Levitische Priesterschap ware : (want onder het sel=
ve heeft het volck de Wet ontfanghen) wat noodt was't noch/ dat
een ander priester na de ordeninge Melchisedecks soude opstaen/
ende die niet en soude geseght worden te zijn na de ordeninge Aa=
rons? Want het priesterschap verandert zijnde / so gheschiet'er 1
oock noodtsakelick veranderinge der Wet. Want hy/ op wien 1
dese dinghen geseght worden / behoort tot een ander stamme/ van
welcken niemant hem tot den altaer begeven en heeft. Want het 1
is openbaer / [e] dat onse Heere uyt Juda ghesproten is : op welcke
ef. 11. 1. stamme Mosis niets ghesproken en heeft van het priesterschap.
atth. 1. 3. Ende [dit] is noch veel meer openbaer/ so daer na de ghelijcke= 1
nisse van Melchisedeck een ander Priester opstaet. Die [dit]
niet na de Wet des vleeschelicken gebodts en is ghewo rden/ maer
na de kracht des onverganckelicken levens. Want hy getuycht/
[f] Ghy zijt Priester in der eeuwicheyt na de ordeninge Melchise=
sal. 110. 4 decks. Want de vernietinge des voorgaenden gebodts geschiet
br. 5. 6. om des selven swackheydts ende onprofijtelijckheydts wille :
[g] Want de Wet en heeft geen dinck volmaeckt/ [h] maer de aen=
Actor. 13. leydinge van een beter hope/ door welcke wy tot Godt ghenaken.
om. 3. 28. Ende voor so veel het niet sonder eedt-sweeringe [en is geschiet]/
de 8. 3. (want gene zijn wel sonder eedt-sweeringhe Priesters geworden:
alat. 2. 16. Maer dese met eedt-sweeringhe door dien die tot hem gheseght
Joan. 1. 17 heeft / [i] De Heere heeft gesworen/ ende het en sal hem niet berou=
om. 3. 21.
Psal. 110. 4. wen/

wẽ/ Ghy zijt Pꝛieſter in der eeuwichent na de oꝛdeninge Melchi=
2ſedecs). Van een ſo veel beter verbont is Jeſus boꝛge gewoꝛden.
3 Ende gene zijn wel vele pꝛieſters gewoꝛden/ om dat ſy dooꝛ den
4doodt verhindert wierden altijt te blijven: Maer deſe/ om dat
hy in der eeuwichent blijft/ heeft eẽ onverganckelick pꝛieſterſchap.
5 Waerom hy oock volkomelick kan ſalich maken de ghene die
dooꝛ hem tot Godt gaen/ alſo hy altijt leeft [k] om vooꝛ haer te bid= k 1.Tim 1.Joan
6den. Want ſodanich een Hooge-Pꝛieſter betaemde ons/ heylich/
onnooſel/ onbeſmet/ afgeſcheyden van de ſondaren/ eñ hooger dan
7de hemelen gewoꝛden: Dien het niet alle dage noodich en was/
ghelijck den Hoogen-pꝛieſters/ [l] eerſt vooꝛ ſijne eyghene ſonden l Lev. 9.7
ſlacht-offeren op te offeren/ daer na [vooꝛ de ſonden] des volcks: ende 16.
want dat heeft hy eenmael ghedaen/ als hy hem ſelven opgeoffert Hebꝛ. 5.
8heeft. Want de Wet ſteldt tot Hooghe-pꝛieſters menſchen die
ſwackheyt hebben: maer het woozt der eet-ſweringe die na de Wet
is [gevolght/ ſtelt] den Sone/ die in der eeuwichent gheheylicht is.

Het viij. Capittel.

1 D'Apoſtel verhaelt/ uyt het gene nu bewesen is wat wy vooꝛ eenen uytnemenden Hoogen-pꝛieſter hebben. 3 ende wat hy oock vooꝛ een offerande hebben moeſt. 4 Bewijſt dat ſijne bedieninghe niet en moeſt zijn als der andere Pꝛieſteren/ die het vooꝛ-beeldt dienden hier op aerden/ maer dat deſelve moeſt zijn in den hemel/ nae de hemelſche afbeeldinge. 6 Komt daer na tot de beſchꝛijvinge van de uytnementheyt des Nieuwen Verbonts/ waer van hy Middelaer is. 8 ende verhaelt uyt Jer. cap. 31. de inſtellinghe ende beloften van 't ſelve. 13 ende beſluyt hier uyt dat het oude is te niete gedaen.

1 DE hooft-ſomme nu der dinghen daer van wy ſpꝛeken is/
[a] [dat] wy hebben ſoodanigen Hoogen-Pꝛieſter/ [b] die gheſeten a Hebꝛ. 3
is aen de rechter-[handt] des thꝛoons der Maieſteyt in de heme= ende 4.1 ende 6.2
2len/ Een bedienaer des heylichdoms/ ende des waren taberna= ende 9.1 b Eph.
kels/ welcken de Heere heeft opgherecht/ ende gheen menſche. Coloſſ. Hebꝛ. 12
3 Want een yegelick Hooge-pꝛieſter woꝛdt gheſtelt om gaven eñ
ſlacht-offeren te offeren: [c] waerom het nootſakelick was dat oock c Eph.
4deſe wat hadde/ dat hy ſoude offeren. Want indien hy op aer=
den ware/ ſo en ſoude hy ſelfs geen pꝛieſter zijn terwijle daer pꝛie=
5ſters zijn die nae de Wet gaven offeren: [d] Welcke het vooꝛ- d Colo.
beeldt eñ de ſchaduwe der hemelſcher dingen dienen/ gelijck Mo= Hebꝛ. 10
ſes dooꝛ Godtlicke aenſpꝛake vermaent was/ [e] als hy den taber= e Exod.
nakel volmaken ſoude. Want ſiet/ ſeght hy/ dat ghy het alles 40. Actoꝛ. 7.
6maeckt na de afbeeldinge die u op den bergh ghetoont is. [f] Eñ f 2. Coꝛ
nu heeft hy ſo veel uytnemender bedieninge gekregen/ als hy oock
eenes beterẽ verbonts-middelaer is/ 't welck in betere belofteniſſẽ

 beveſticht

bevesticht is. Want indien dat eerste [verbondt] onberispelick
geweest ware / soo en soude voor het tweede geen plaetse gesocht
Jer. 31. 31/32/ geweest zijn. Want [haer] berispende / seght hy tot haer / [g] Siet
34. de dagen komen / spreeckt de Heere / ende ick sal over het huys Is-
raëls / ende over het huys Juda / een nieuw verbondt oprechten /
Niet nae het verbont dat ick met hare Vaderen gemaeckt heb- 9
be ten dage als ick haer by de handt nam / om haer uyt Egypten-
landt te leyden: want sy en zijn in dat mijn verbont niet gebleven /
ende ick hebbe op haer niet geacht / seght de Heere. Want dit is 10
het verbondt dat ick met den huyse Israëls maken sal na die da-
Jer. 31. 33 gen / seght de Heere / [h] Ick sal mijne wetten in haer verstant ghe-
Ezech. 8. 8. ven / ende in hare herten sal ick die inschrijven: [i] eñ ick sal haer tot
Joan. 6. 45 een Godt zijn ende sy sullen my tot een volck zijn. [k] Ende sy en 11
Joan. 2. 27 sullen niet leeren een yegelick sijnen naesten / eñ een yegelick sijnen
broeder / seggende / Kent den Heere: want sy sullen my alle kennen
van den kleynen onder haer tot den grooten onder haer: Want 12
ick sal hare ongerechticheden genadich zijn / ende hare sonden ende
hare overtredingen en sal ick geensins meer gedencken. Als hy 13
seght / Een nieuw [verbondt] / so heeft hy het eerste out gemaeckt:
dat nu oudt gemaeckt is ende veroudet / is na by de verdwijninge.

Het ix. Capittel.

1 D'Apostel / om voorder aen te wijsen de voortreflickheydt des Priesterdoms Christi boven het
Levitische / beschrijft de gestalte van den uyterlicken Tabernakel eñ vañ 't gene daer in was. 6 mits-
gaders den dienst der Priesteren in den selven. 8 Verklaert dat dese alleen schaduwen ende voor-beel-
den waren / ghelijck oock de reynighmakinghen die daer in gheschiedden. 11 Maer dat Christus door
sijne offerande ende inganck in het ware Heyligdom dit alles vervult heeft / ende een eeuwige verlossin-
ghe heeft te weghe ghebracht. 15 Betuygt dat door sijne doot het Nieuwe Testament is bevestight.
16 Gelijck de doodt des testament-makers alle testamenten bevestight. 18 Dat daerom oock in het
Oude Testament alles met bloedt wierdt besprenght / ende dat sonder bloet-stortinge geen vergevinge
en geschiedden. 23 Maer dat de hemelsche dinghen door beter offeranden moesten worden gereynigt.
24 Dat Christus derhalven in den hemel is inghegaen / om aldaer voor ons by Godt te verschijnen.
25 Na dat hy hem selven op aerden eenmael hadde op-gheoffert. 27 Ende dat hy wederom uyt den
hemel sal komen om die te verlossen die op hem wachten.

SOo hadde dan wel oock het eerste [verbondt] rechten des
Exo. 26. 1. 36. 1. [Godts-]diensts / ende het wereltlijck heylichdom. [a] Want de
Lev. 24. 5. tabernakel was toe-bereydt: [namelick] de eerste / in welcke was
Exod. 25. de kandelaer / ende de tafel / ende [b] de toon-brooden / welcke genaemt
Exod. 16. wort het Heylige: Maer achter het tweede voorhancksel was
Num. 17. de tabernakel / ghenaemt het Heylige der Heyligen / Hebbende
een gouden wieroock-vat / ende [c] de arcke des verbonts al-om met
Exod. 34. goudt overdeckt / in welcke was [d] de gouden kruycke / daer het
Reg. 8. 9. manna in was / ende [e] de staf Aarons / die gebloeyt hadde / ende [f] de
Zar. 5. 10.
tafelen

5 tafelen des verbonts. [g] Ende boven over dese [Arke] waren de g Exod. 22.
Cherubinen der heerlickheyt/ die het versoendecksel beschaduden:
van welcke dinghen wy nu van stuck tot stuck niet en sullen seg-
6 gen. Dese dingen nu aldus toebereydt zijnde/ [h] so gingen wel de h Num. 2
priesters in den eersten tabernakel t'allen tijden om de [Godts-]
7 diensten te volbrenghen: [i] Maer in den tweeden [tabernakel i Exod. 30. 10.
ginck] de Hooghe-priester eenmael des jaers / niet sonder bloedt/ Lev. 16. 2
welck hy offerde voor hem selven ende [voor] des volcks misda- Hebr. 9. 2
8 den. [Waer mede] de heylighe Geest dit beduyde/ [k] dat de wech k Joan. 1
des Heylichdoms noch niet openbaer gemaeckt en was/ so langhe
9 d'eerste tabernakel noch standt hadde: Welcke was een afbeel-
dinghe voor dien teghenwoordighen tijdt in welcken gaven ende
slacht-offeren geoffert wierdē die den genen die den dienst pleech-
10 de niet en konden heylighen nae de conscientie: [Bestaende] al-
leen [l] in spijsen/ eñ drancken/ [m] ende verscheydene wassingen/ ende l Levi. 1
rechtveerdichmakinghen des vleeschs tot op den tijdt der verbete- m Num. 7/ etc.
11 ringe opghelecht. Maer Christus [n] de Hooge-priester der toe- n Hebr.
komende goederen ghekomen zijnde / is door den meerderen ende ende 4. 14
volmaeckteren tabernakel niet met handen gemaeckt/ dat is/ niet ende 6. 20
12 van dit maecksel. Noch door 't bloedt der bocken ende calveren/ ende 8. 1.
[o] maer door sijn eygē bloet/ eenmael ingegaen in het Heylichdom/ o Act. 20.
13 een eeuwige verlossinge te wege gebracht hebbende. [p] Want in- Ephes. 1.
dien het bloet der stieren ende bocken ende de assche der jonge koe Colos. 1. 1
bespreenghende de onreyne/ [haer] heylight tot de reynicheydt des Hebr. 10.
14 vleeschs: Hoe veel te meer sal [q] het bloedt Christi/ [r] die door den 1. Petr. 1.
eeuwigen Geest hem selven Gode onstraffelick opgheoffert heeft/ Apoc. 1. 5
uwe conscientie reynighen van doode wercken / [s] om de levenden ende 5. 9.
15 Godt te dienen? Ende daerom is hy de Middelaer des Nieu- p Lev. 16
wen Testaments/ [t] op dat de doot [daer tusschen] gekomen zijnde/ Num. 19
tot versoeninge der overtredinghe die onder het eerste Testament Hebr. 10.
waren/ de gene die geroepen zijn de beloftenisse der eeuwiger erve q 1. Joa.
16 ontfanghen souden. Want waer een Testament is/ daer is het Apoc. 1.
noodtsake dat de doodt des Testament-makers [tusschen] kome. r Gala. 1
17 [v] Want een Testament is vast in de dooden: dewijle het noch Ephes. 5
gheene kracht en heeft / wanneer de Testament-maker leeft. Tit. 2. 14
18 Waerom oock het eerste niet sonder bloedt en is inghewyet. s Luc. 1
19 Want als alle de gheboden nae de Wet van Mose tot alle het Rom. 6. 1
Gal. 2. 20
1. Petr. 4.
t Rom. 5.
1. Petr. 3.
v Gal. 3.

volck uytgesproken waren / nam hy het bloedt der kalveren ende
bocken / met water / ende purperen wolle / ende hysope / ende be-
sprenghde beyde het boeck selve/ende alle het volck. Seggende/ 2
Exo.24.8. Mat.26.28 x Dit is het bloedt des Testaments / 't welck Godt aen u lieden
heeft geboden. Ende hy besprengde desgelijcks oock den taber- 2
nakel / ende alle de vaten des diensts met het bloedt. Ende alle 2
dingen worden by na door bloet gereynight na de wet/ende sonder
bloet-stortinge en geschiet geen vergevinge. Soo was het dan
nootsake dat wel de voor-beeldingen der dingen die in de hemelen
zijn/door dese dingen gereynicht wierden/ maer de hemelsche din-
gen selve door beter offeranden dan dese. Want Christus en is
niet inghegaen in het Heylichdom dat met handen ghemaeckt is/
't welck is een tegen-beelt des waren/ maer in den hemel selve/om
nu te verschijnen voor het aenghesichte Godts voor ons.
Noch oock op dat hy hem selven dickmael soude op-offeren/
Exo.30.10 Lev.16.B.2. Hebr.9.7. y gelijck de Hooge-priester alle jaer in het Heylichdom ingaet met
vremd bloedt: (Anders hadde hy dickmael moeten lijden van de
grontlegginge der werelt af) maer nu is hy eenmael inde voleyn-
dinge der eeuwen gheopenbaert/ om de sonde te niete te doen door
sijns selfs offerande. Ende gelijck het den menschen geset is een-
Rom.5.6.8 1.Petr.3.18. mael te sterven/ende daer na het oordeel: z Alsoo oock Christus
eenmael geoffert zijnde om veler sonden wech te nemen/sal ten an-
deren mael sonder sonde gesien worden van de ghene die hem ver-
wachten tot salicheyt.

Het x. Capittel.

1 Den Apostel verklaert dat de Wet maer een schaduwe en hadde der toekomende goederen / ende door hare veelvuldige ende jaerlicksche offeranden niets en heeft konnen vol-maken. 5 ende dat daerom David in den 40 Psalm betuyght / dat Christus in de wereldt soude komen om den wille Godts te doen. 10 ende ons door de eenige offerande sijns lichaems in der eeuwigheydt te vol-maken. 15 Het selve bewijst hy wederom uyt den inhoudt des Nieuwen Verbondts / Jerem. cap.31. in het welcke de volkomen wech-neminge der sonden wort belooft. 18 ende besluyt derhalven dat geen offerande voor de sonden meer en is van noode. 19 Hy komt daer nae tot het ander deel des briefs/namelick tot de vermaningen van haren schuldigen plicht: ende voor eerst vermaent hy de Hebreen/om met een vrymoedigh geloove tot Godt te gaen door den wech/die ons Christus heeft in-gewyet. 23 Daer na vermaent hy haer tot standvastigheyt in de belijdenisse deser hope/ende tot onwanckelbare liefde. 25 ende tot onderhoudinge harer by-een-komsten. 26 stelt haer tot dien eynde voor oogen/op d'een zijde het schrickelick oordeel Godts/dat d'afvallige hebben te verwachten. 32 Ende op d'ander zijde hare voorgaende lijdsaemheyt ende mede-lijden met de verdruckte oock selfs over sijne banden. 36 mitsgaders de beloften die de volstandige sullen wech dragen. 37 't welck beyde hy bewijst met een plaetse uyt Habac.2.4. die hy verhaelt ende toe-eyghent.

Col.2.17. Hebr.8.5. a WAnt de Wet / hebbende een schaduwe der toecomende
goederen / niet het beeldt selve der saken / en kan met de
selve offeranden/ die sy alle jaere gheduerichlick op-offeren / nim-
mermeer

2 mermeer heyligen de gene die daer toe gaen. Andersins souden
sy opgehouden hebben geoffert te worden/ om dat de ghene die den
dienst pleeghden geen conscientie meer en souden hebben der son=
3 den eenmael gereynicht geweest zijnde: Maer [nu geschiet] in
4 de selve alle jare weder gedachtenisse der sonden. [b] Want het is b Lev.16.
onmogelick dat het bloet van stieren ende bocken de sonden wech= Num. 19
5 neme. Daerom komende inde werelt seght hy/ [c] Slacht-offer en= Hebr.9.13 c Psal.40
de offerande en hebt ghy niet ghewilt / maer ghy hebt my het lic= Iesa. 1.1 Iere. 6.2
6 haem toebereydt: Brand-offeren ende [offer] voor de sonde en Amos 5.2
7 hebben u niet behaecht: Doe sprack ick / Siet ick kome/ (in het
begin des boecx is van my gheschreven) om uwen wille te doen/ ô
8 Godt. Als hy te voren gesegt hadde/ Slacht-offer/ en offerande/
en brant-offers/ ende [offer] voor de sonde en hebt ghy niet gewilt/
noch en hebben u niet behaeght (dewelcke nae de Wet gheoffert
9 worden.) Doe sprack hy/ Siet ick kome om uwen wille te doen/
10 ô Godt. Hy neemt het eerste wech om het tweede te stellen. In
welcken wille wy geheylicht zijn [d] door de offerande des lichaems d Hebr.9.
11 Jesu Christi eenmael [gheschiet]. Ende een yeghelick priester
stont wel alle dage dienende / ende de selve slacht-offeren dickmael
offerende / die de sonde nimmermeer en konnen wech-nemen:
12 Maer dese een slacht-offer voor de sonden gheoffert hebbende/
[e] is in eeuwicheydt gheseten aen de rechter-[handt] Godts: e Psal.11
13 Voorts verwachtende tot dat sijne vyanden ghestelt worden Actor.2.3
14 tot een voet-banck sijner voeten. Want met eene offerande heeft 1.Cor.15 Ephes.1.
hy in eeuwicheydt volmaeckt de ghene die gheheylight worden. Colos.3.1 Hebr.1.1
15 Ende de heylighe Gheest ghetuyght het ons oock.
16 Want na dat hy te voren geseght hadde/ [f] Dit is het verbondt f Jerem.
dat ick met haer maken sal na die daghen / seght de Heere / ick sal vss.31.33
mijne wetten gheven in hare herten/ ende ick sal die inschrijven in 33.34. Rom.11
17 hare verstanden: Ende harer sonden/ en harer ongerechticheden Hebr.8.8
18 en sal ick geensins meer ghedencken. Waer nu vergevinge der
19 selve is/ daer en is gheen offerande meer voor de sonde. Dewijle
wy dan/ broeders vrymoedicheyt hebben [g] om in te gaen in het hey= g Joan.1
20 lichdom door het bloedt Jesu/ Op eenen verschen ende leven= ende 14.6 Rom.5.2
den wech / welcken hy ons ingewyet heeft door het voorhancksel/ Ephes.2.
21 dat is [door] sijn vleesch: En [de wijle wy hebben] eenen groo= ende 3.12
22 ten Priester over het huys Godts: So laet ons toegaen met een
 waer=

waerachtich herte in vollen versekerthept des geloofs/ [onse] her-
ten gherepnicht zijnde van de quade conscientie / ende het lichaem
Ezec.36. gewasschen zijnde [h] met repn water : Laet ons de onwanckel- 2
bare belijdenisse der hope [vast] houden: (want die het belooft heeft
is getrouw) Ende laet ons op malkanderen acht nemen tot op- 2
scherpinge der liefde ende der goede wercken: Ende laet ons on- 2
se onderlinge by-een-komste niet nalaten/ gelijck sommige de ge-
woonte hebben / maer [malkanderen] vermanen : ende [dat] soo
um.15. veel te meer als ghy siet dat de dach naerdert. [i] Want so wy wil- 2
t.12.31 lens sondighen/ na dat wy de kennisse der waerheydt ontfanghen
.6.4. et.2.20. hebben/soo en blijft daer gheen slacht-offer meer over voor de son-
a.5.16. den : Maer een schrickelicke verwachtinghe des oordeels/ ende 2
hitte des vyers dat de tegenstaenders sal verslinden. Als pemant 2
de Wet Mosis heeft te niete gedaen die sterft sonder barmhertic-
um.35. heydt [k] onder twee ofte drp ghetuyghen : Hoe veel te swaerder 2
et.17.6. straffe meynt ghy sal hy weerdich gheacht worden / die den Sone
.19.15. et.18.16 Godts vertreden heeft / ende het bloedt des Testaments onrepn
l.8.17. geacht heeft daer door hy gehepliche was / ende den Geest der ge-
.13.1. nade smaethept heeft aengedaen? Want wy kennen hem die ge- 3
t.32.35 seght heeft / [l] Mijne is de wracke/ ick sal't vergelden / spreeckt de
.12.19. .28.1. Heere. Ende wederom / [m] De Heere sal sijn volck oordeelen.
Deut.32. Vreeselick is het te vallen in de handen des levendigen Godts. 3
Doch gedenckt der vorige dagen / in de welcke na dat ghy ver- 3
licht zijt geweest / ghy veel strijdt des lijdens hebt verdragen.
Ten deele / als ghy door smaetheden ende verdruckinghen een 3
schouw-spel geworden zijt : ende ten deele/ als ghy gemeynschap
gehadt hebt met de gene die alsoo gehandelt wierden.
t.21.33 Want ghy hebt oock over [n] mijne banden medelijden gehadt/ 3
ende de roovinghe uwer goederen met blijdtschap aenghenomen/
at.5.12 wetende dat ghy hebt in u selven [o] een beter ende blijvende goet in
de hemelen. En werpt dan uwe vrymoedicheydt niet wech/ 3
uc.21.19 welcke een groote vergeldinge des loons heeft. [p] Want ghy hebt 3
lijdtsaemheydt van nooden : op dat ghy den wille Godts gedaen
agg.2.7. hebbende/ de beloftenisse mocht wechdraghen. [q] Want/ Noch/ 3
ac.2.3. et.1.6. een seer weynich [tijts/ende] hy die te komen staet sal komen/ende
5.10. abac.2.4 niet vertoeven. [r] Maer de rechtveerdige sal uyt den geloove le- 3
n.1.17. at.3.11. ven: ende so [yemant] hem ontreckt/mijn ziele en heeft in hem geen
beha-

9behagen. Maer wy en zijn niet van de gene die haer ontrecken
tē verderve/maer van de gene die geloovē tot behoudinge der ziele.

Het xj.Capittel.

1 Om de Hebreen te beter tot stantvasticheyt in het geloove te bewegen / beschrijft hy haer het Ge-
loove / met sijne eyghenschappen ende werckingen. 4 ende brenght tot dien eynde voort de exempelen
van het gheloove der Oudt-vaderen des Ouden Testaments / ende voor eerst van Abel. 5 ende van
Enoch. 7 ende van Noe 8 daer na van Abraham. 11 ende van Sara. 13 die met haer zaedt
de beloften des lants Canaan wel hebben ontfangen/maer de volbrengينge van die/niet op der aerden/
maer in den hemel hebben verkreghen. 17 Voorders verhaelt hy het exempel van het gheloove Abra-
hams in het offeren van sijnen sone Isaac. 20 ende Isaac in het zegenen van sijnen sone Jacob. 21 en-
de Jacobs in het zeghenen van de sonen Josephs. 22 ende Josephs op sijn sterf-bedde. 23 Daer na
van de Ouders Mosis. 24 ende van Mose selve in het verachten van sijne eere ende gemaeckt in het
hof van Pharao. 27 ende in het scheyden uyt Egypten / houden van het Pascha / ende doorgaen door
de roode zee. 30 Daer na van Josue ende van Rahab in 't in-nemen van Jericho. 32 mitsgaders
van de Rechters ende Koninghen/ die door het gheloove groote dinghen verricht hebben. 35 Daer na
van eenige vrouwen / die groote swaricheden daer door hebben uytgestaen. 36 ghelijck oock verschey-
dene andere Propheten ende Martelaren. 39 Besluyt dat dese alle ghestorven zijn in 't gheloove /hoe-
wel sy de beloofde sake sonder ons niet en hebben verkregen.

1 HEt geloove nu is een vaste grondt der dingen die men hoopt/
2 [ende] een bewijs der saken die men niet en siet. Want door
't selve hebben de Oude ghetuygenisse bekomen. Door het ghe-
loove verstaen wy [a] dat de werelt door het woort Godts is toebe- a Gen.
rept/ [b] alsoo dat de dinghen die men siet/ niet gheworden zijn uyt Psal.33.
dinghen die gesien worden. Door het gheloove [c] heeft Abel een Joa.1.1 Ephes.3.
meerder offerande Gode geoffert dan Cain / door welck hy [d] ghe- Col.1.16 b Rom.
tuyghenisse bekomen heeft dat hy rechtveerdigh was/ alsoo Godt 17. Col.1.16
over sijne gaven getuygenisse gaf: ende door het selve [gheloove] c Gen. d Matt.
spreeckt hy noch nae dat hy gestorven is. Door het geloove is 23/35.
[e] Enoch wech-genomen geweest / op dat hy den doot niet en sou- e Gen.5.
de sien: ende hy en wiert niet ghevonden / daerom dat hem Godt 24.
wech-genomen hadde: want voor sijne wech-neminghe heeft hy
getuygenisse gehadt dat hy Gode behaeghde. Maer sonder ge-
loove het is onmogelick [Gode] te behagen. Want die tot Godt
komt moet gelooven dat hy is / ende een belooner is der gene die
hem soecken. Door het geloove heeft [f] Noë door Godtlicke aen- f Genes.
sprake vermaent zijnde van de dingē die noch niet gesien en wier- 13.
den/ [ende] bevreest geworden zijnde/de Arcke toeberept tot sijns
huysghesins behoudenisse: door welcke [Arke] hy de werelt heeft
veroordeelt/ende is geworden een erfgenaem der rechtveerdigheyt
die na den geloove is. Door het geloove is [g] Abraham gheroe- g Gen,1
pen zijnde/ghehoorsaem geweest om uyt te gaen nae de plaetse die 4.
hy tot een erfdeel ontfangen soude: ende hy is uytgegaen niet we-
tende waer hy komen soude. Door het gheloove is hy een in-

woonder geweest in het lant der belofte / als in een vremt [landt]/
eñ heeft in Tabernakelen gewoont met Isaac eñ Jacob / die me=
de-erfgenamen waren der selver belofte. Want hy verwachtede 1
de Stadt die fondamenten heeft welcker konstenaer ende bouw-
Genes.17. meester Godt is. Door het gheloove heeft oock h Sara selve 1
ende 21.2 kracht ontfangen om zaedt te geven/ ende i boven den tijt [hares]
Luc.1.36. ouderdoms heeft sy gebaert: overmits sy hem ghetrouw heeft ge=
acht die het belooft hadde. Daerom zijn oock van eenen/ende dat 1
Genes.15 eenen verstorvenen/[so vele] in menichte ghebozen k als de sterren
ende 22.17 des hemels / eñ als het zandt dat aen den oever der zee is/'t welck
Rom. 4.18. Joan.8.53 ontallick is. l Dese alle zijn in het geloove gestorven/de beloften 1
niet verkregen hebbende/ maer hebben de selve van verre ghesien/
Genes. eñ gelooft/ eñ omhelst/eñ hebben beleden m dat sy gasten eñ vrem=
47.9. delingen op der aerden waren. Want die sulcke dingen seggen/ 1
betoonen klaerlick dat sy een vaderlandt soecken. Ende indien 1
sy dies [vaderlandts] gedacht hadden/ van welck sy uyt-ghegaen
waren/ sy souden tijt gehadt hebben om weder te keeren: Maer
nu zijn sy begeerich na een beter/ dat is na het hemelsche. Daerom
Exo.3.6. en schaemt hem Godt harer niet / n om haren Godt ghenaemt te
Matth.22. worden: want hy hadde haer een stadt bereydt. o Door het ge= 1
oz.7.32. loove heeft Abraham als hy versocht wiert/ Isaac ge-offert/ende
Genes.22. hy/die de beloften ontfangen hadde/heeft [sijnē] eenich-geboornen
Genes.21. ge-offert/ (Tot den welcken geseght was/ p In Isaac sal u het
Rom.9.7. zaedt genaemt worden) overlegghende dat Godt machtigh was
Gal.3.29. [hem] oock uyt de dooden te verwecken: Waer uyt hy hem oock
by gelijckenisse weder-gekregen heeft. q Door het geloove heeft
Genes.27.39. Isaac [sijne sonen] Jacob ende Esau gesegent/ aengaende toeko=
Genes.48. mende dinghen. r Door het gheloove heeft Jacob stervende een=
Genes.47. yegelick der sonen Josephs gesegent/ s eñ heeft aengebeden [lenen=
de] op het opperste van sijnen staf. t Door het geloove heeft Jo=
Genes.50. seph stervende gemeldet van den uytganc der kinderen Israëls/
Exod.2.2 ende heeft bevel gegeven van sijne gebeenten. v Door het geloo=
oz.7.20. ve wiert Moses/doe hy geboren was dry maenden lanck van sijne
ouders verborgen / overmits sy saghen dat het kindeken schoon
was: eñ sy en vreesden het gebodt des Conincks niet. Door het
geloove heeft Moses / nu groot geworden zijnde / geweygert een
Psal.84.11 sone van Pharaos dochter genaemt te worden: x Verkiesende lie=
ver

ver met het volck Godts qualick gehandelt te wordē: dan voor ee=
26 nen tijt de genietinge der sonde te hebbē. Achtende de versmaet=
heyt Christi meerderen rijckdom te zijn dan de schatten in Egyp=
27 tē: want hy sach op de vergeldinge des loons. Door het geloove
heeft hy Egypten verlaten/ niet vreesende den toorn des Coninckx.
28 Want hy hielt sich vast/ als siende den onsienlicken. [y] Door het y Exod. 21.
gheloove heeft hy het Pascha uytgericht / eñ de besprenginge des
bloets/ op dat de verderver der eerst-ghebozene haer niet raken en
29 soude. [z] Door het geloove zijn sy de roode zee door-gegaen/ als z Exod. 22.
door het drooge: het welcke de Egyptenaers [oock] versoeckende/
30 zijn verdroncke͂. [a] Door het geloove zijn de muerē van Jericho
ghevallen / als'se tot seven dagen toe omringht waren gheweest. a Jos.6.2
31 [b] Door het geloove is Rachab de hoere niet omgekomē met de b Jos.6.2 Jacob.2.
ongehoorsame/ [c] als sy de verspieders met vrede hadde ontfangen. c Josu.2 d Judi.6
32 Ende wat sal ick noch [meer] seggen? Want de tijt sal my ont= e Judi.4
breken / soude ick verhalen [d] van Gedeon / [e] ende Barack / ende f Jud.13 g Jud.1
[f] Sampson/ ende [g] Jephthe/ ende [h] David/ ende [i] Samuel/ ende de ende 12.7 h 1.Sam
33 Propheten: Welcke door het gheloove Coninckrijcken hebben 17.45. i 1.Sam
overwonnen/ gerechtigheyt geoeffent/ de beloftenissen verkregen/ 12.20.
34 [k] de muylen der leeuwen toe-ghestopt: [l] De kracht des vyers k Jud. 1
hebben uytgheblüscht / [m] de scherpte des sweerts zijn ontvloden/ 1.Sam. 34.
[n] uyt swackheydt krachten hebben gekregen / in den krijch sterck Dani.6. l Dani.3
geworden zijn / hebben heyr-legers der vremde op de vlucht ghe= m 1.Sam 20.1.
35 bracht: [o] De vrouwen hebben hare dooden uyt de opstandinge 1.Reg.1 2.Reg.6.
[weder] gekregen: ende andere zijn uytgereckt geworden/ de [aen= n Job 4 Psal.6.9.
gebodene] verlossinghe niet aen-nemende / op dat sy een beter op= Jesa.38.
36 standinge verkrijgen souden. Ende andere hebben bespottingen o 1.Reg 23.
ende gheesselen gheproeft/ ende oock [q] banden ende gevangenisse: 2.Reg.4 p Act.22
37 [r] Zijn ghesteenicht gheworden/ in stucken gezaeght/ versocht/ q Jerem 20.2.
door het sweert ter doot gebracht: hebben gewandelt [s] in schaeps- r 1.Reg. 13.
vellen/ [ende] in geyten-vellen: verlaten/ verdruckt/ qualick ghe= s 2.Reg. 2.Marty.
38 handelt zijnde: (Welcker) de werelt niet weerdich en was) heb=
ben in woestijnen gedoolt/ ende [op] bergen/ ende [in] spelonken/
39 ende [in] de holen der aerde. Ende dese alle hebbende door het
geloove getuygenisse gehadt/ en hebben de belofte niet verkregen:
40 Also Godt wat beters over ons voorsien hadde/ op dat sy son=
der ons niet en souden volmaeckt worden.

Het

Het xij. Capittel.

1 Uyt de exempelen van 't voorgaende capit. vermaent d'Apostel de Hebreen tot volstandicheydt in
de Christelicke hope/ ende tot lijdtsaemheydt ende verdruckinghen. 2 Stelt haer tot dien eynde Christi
exempel voor / die door lijden in sijne heerlickheyt is in-gegaen. 5 oock het exempel van alle ware kin-
deren/ die sonder kastijdinge harer vaderen niet en zijn. 9 Wijst haer aen de vruchten van de casthydin-
ghen. 12 Vermaent haer daer nae tot verwackeringhe in hare slappicheydt. 14 mitsgaders tot vre-
de ende heylicheydt. 15 Waerschout haer teghen afval/ende teghen hoererye/ende onheylicheydt/met
het exempel van Esau. 18 Stelt haer tot dien eynde oock voor ooghen de weerdicheydt der vergade-
ringhe in hemel ende op aerde/daer toe sy ghekomen zijn/ met een teghen-stellinge van de vreeslickheydt
van alle dinghen in het geven der Wet. 25 Waerschouwt haer wederom voor afval / met een plaetse
uyt Hagg. 2.7. ghenomen. 28 ende vermaent haer tot vast-houden aen Godts genade / met eene voor-
stellinghe der straffe/ die den afvallighen sal overkomen.

DAerom dan oock / also wy so groot een wolcke der getuygen
Rom.6.4. rontom ons hebben ligghende/ [a] laet ons af-legghen alle last/
Ephes.4.22. Coloss.3.8. ende de sonde die [ons] licheelick omringht/ ende laet ons [b] met
Petr.2. lijtsaemheydt [c] loopen de loop-bane/ die ons voor-ghestelt is.
1.2. Rom.12. Siende op den Oversten leydtsman ende voleynder des ghe-
...r.10.36. loofs Jesum/ [d] dewelcke voor de vreughd die hem voor-ghestelt
. Corint. was/ het kruyce heeft verdraghen ende schande veracht/ ende is
4. Luc.24.26 ghezeten aen de rechter-[handt] [e] des throons Godts. Want
Filip.2.8. etc. aenmerckt desen die soodanigh een teghen-spreken van de sonda-
Petr.1.11. Hebr.1.3. ren teghen hem heeft verdraghen/ op dat ghy niet en verflouwt
e 8.1. Corint. ende beswijckt in uwe zielen. [f] Ghy en hebt noch tot den bloede
13. toe niet tegen gestaen/ strijdende tegen de sonde: Ende ghy hebt
Job 5.17 vergeten de vermaninge / die tot u als tot sonen spreeckt / [g] Mijn
...v.3.11. sone / en acht niet kleyn de kastijdinghe des Heeren / noch en be-
...c.3.19. swijckt niet als ghy van hem bestraft wordt. Want dien de
Heere lief heeft / kastijdt hy: ende hy geesselt eenen yegelicken so-
ne dien hy aen-neemt. Indien ghy de kastijdinge verdraeght/
soo draeght hem Godt teghen u als sonen: (want wat sone is'er
dien de vader niet en kastijdt?) Maer indien ghy sonder ka-
stijdinghe zijt / welcker alle deelachtich zijn geworden/ so zijt ghy
dan bastaerden/ ende niet sonen. Voorders wy hebben de Va-
ders onses vleeschs wel tot kastijders ghehadt / ende wy ontsa-
gen'se: sullen wy[dan] niet veel meer den Vader der gheesten on-
derworpen zijn / ende leven? Want ghene hebben [ons] wel
voor eenen korten tijdt / nae dat het haer goedt dochte/ gekastijdt:
maer dese kastijdt [ons] tot [onsen] nutte/ op dat wy sijner hey-
licheyt souden deelachtich worden. Ende alle kastijdinghe / als
die tegenwoordich is/ en schijnt gheen [sake] van vreughde/ maer
van droefheyt te zijn: doch daer nae geeft sy van haer eene vreedt-
same vrucht der gerechticheyt den genen die door deselve gheoef-
fent

12 sent zijn. h Daerom recht weder op de traghe handen / ende de h Iesa. 3
13 slappe knien: Eñ maeckt rechte paden voor uwe voeten/op dat
het ghene kreupel is niet verdraeyt en worde / maer [dat] het veel
14 meer ghenesen worde. i Iaeght den vrede nae met allen / ende i Rom. 1
k de heylichmakinghe / sonder welcke niemandt den Heere sien en 18.
15 sal: l Toesiende dat niet yemandt en verachtere van de genade 2. Tim.
Godts: dat niet m eenighe wortel der bitterheyt opwaerts spruy- 22.
tende n beroerte en maecke / ende door de selve vele ontreynight en k Matt 5. 8.
16 worden. o Dat niet yemandt en zy een hoereerder / ofte een on- l 2. Cori.
heylige/ p gelijck Esau/die om eene spijse het recht van sijne eerst- m Deut. 18.
17 gheboorte wech gaf. q Want ghy weet dat hy oock daer nae/ n Act. 17
de segheninghe willende be-erven / verworpen wierdt. Want hy Galat. 5
en vondt gheen plaetse des berouws / hoe wel hy de selve met tra- o Ephes
8 nen socht. Want ghy en zijt niet gekomen r tot den tastelicken Coloss. 3
berch/ s ende 't brandende vyer/ ende donckerheydt/ ende duyster- 1. Thes.
nisse/ ende onweder: Ende tot het gheklanck der basuyne/ende p Genes. 33.
de stemme der woorden: welcke diese hoorden / t baden dat het q Genes 36.
0 woort tot haer niet meer en soude gedaen worden. (Want sy en r Exod. 10/etc.
konden niet draghen 't ghene daer geboden wiert / v Indien oock ende 20.
een gedierte den berch aenraeckt/het sal gesteenigt/ofte met eenen s Exod. 16.
2 pijl doorschoten worden. Ende Moses/so vreeslick was het ge- Deut. 5.
2 sichte/seyde/Ick ben gantsch vervreest eñ bevende.) Maer ghy t Ex. 20
zijt ghekomen tot den bergh Sion/ende de Stadt des levendigen Deut. 5.
Godts / tot x het hemelsche Ierusalem / eñ de vele duysenden der ende 18.
2 Engelē/ Tot de algemeyne Vergaderinge eñ de Gemeynte der v Exod. 13.
eerst-gheboorne/die y inde hemelen opgeschreven zijn/ eñ tot Godt x Gal. 4
den Rechter over alle/eñ de geesten der volmaeckte rechtveerdige. Apo. 3. 12
2 Eñ tot den Middelaer des Nieuwen Testaments Iesum/eñ eñ 21. 10/
het bloet z der besprenginge/ dat betere dingē spreeckt dan a Abel. y Luc. 10
2 b Siet toe dat ghy dien die spreeckt niet en verwerpt: want in- z Hebr. 1 22.
dien dese niet en zijn ontvloden/ die den genen verwierpen welcke 1. Petr. 1
op aerden Godtlicke antwoorden gaf / veel meer [en sullen] wy a Gen. 4.
niet [ontvlieden]/ so wy ons van dien afkeerē die van de hemelen Hebr. 11. 4
2 is]: Wiens stemme doe de aerde beweechde: maer nu heeft hy b Hebr. 2.
verkondicht/seggende/ c Noch eenmael sal ick bewegen niet alleen c Hagg. 2
2 de aerde/ maer oock den hemel. Eñ dit [woort]/ Noch eenmael/
wijst aen de veranderinge der beweechlicke dingē / als welcke ge-
maeckt

maeckt waren / op dat blijven soudē de dingē die niet beweechlick
en zijn. Daerom also wy een onbeweechlick Coninckrijck ont-
1.Petr.2/5. fangen/ laet ons de genade [vast] houden/ d door de welcke wy wel-
behaghelick Gode moghen dienen / met eerbiedinghe ende Godt-
Deut.4. vruchticheyt. e Want onse Godt is een verteerende vyer.

Het xiij. Capittel.

1 D'Apostel vermaent haer tot broederlicke liefde. 2 tot herberghsaemheydt. 3 tot gedencken
der ghevangene. 4 verclaert dat het houlick eerlick is onder alle. 5 Waerschouwt haer voor gelt-
giericheydt / ende vermaentse tot vergenoeginge/ 7 ende stelt haer voor het exempel harer voorgan-
geren. 9 Waerschout haer oock voor vreemde leeringen/ ende in 't bysonder van het onderscheydt der
spijsen. 10 Stelt haer tot dien eynde voor ooghen een voorbeelt in de offeranden der versoeninge/ daer
Rom.12. niemandt en mocht van eten. 15 Vermaent haer tot offeranden der danckbaerheyt/ insonderheyt tot
belijdenisse des Naems Godts ende tot weldadicheyt. 17 ende tot gehoorsaemheyt tegen hare voor-
Ephes.4.3. gangeren. 18 Vermaent haer Godt voor hem te bidden tot sijner ontslaginge. 20 Ende bidt Godt/
1.Petr.1.22. dat hy haer volmaecke in alle goede wercken. 22 Besluyt den brief met eene nieuwe vermaninghe
Ende 2.17. 23 ende belooft dat hy haer haest weder sal sien met Timotheo/ ende stelt eenighe groetenissen over ende
Ende 4.8. weder.

Rom.12. a DAt de broederlicke liefde blijve.
b Vergheet de herberghsaemheydt niet / c want hier door
1.Petr.4.9. Gen.18.1. hebben sommige onwetens Engelen geherberght. d Gedenck
Ende 19.1. Matth. der gevangene als of ghy mede gevangen waert: [ende] der gen
25.36. Exod.23. die qualick gehandelt worden / als of ghy oock selve in 't lichaem
Deut.16. [qualick gehandelt] waert. Het Houwelick [is] eerlick onder allen
Job.15.16. ende het bedde onbevleckt: maer hoereerders ende overspeelders
Phil.4/11. 1.Tim.6.6/ sal God oordeelen. e [Uwen] wandel zy sonder gelt-giericheyt
Deut.31. f ende zijt vergenoecht met het tegenwoordige. Want hy heeft ge
8. Josu.1.5. seght / g Ick en sal u niet begeven/ noch ick en sal u niet verlaten
1.Chron.28. So dat wy vrymoedelick durven seggen/ h De Heere is my een
Psal.56. helper/ ende ick en sal niet vreesen wat my een mensche sal doen.
Ende 118.6. Gedenckt i uwer voor-gangeren/ die u het woort Godts gespro
Hebr.13. ken hebben: [ende] volcht haer geloove na aenschouwende de uyt
Jer.29.8. komste [harer] wandelinge. Jesus Christus is gisteren ende he
Matth.24. den deselve en in der eeuwicheyt. k En wort niet omgevoert m
Rom.16.17. verscheydene ende vreemde leeringen. Want het is goet dat het her
Eph.4.14. Ende 5.6. te ghesterckt worde door ghenade / l niet door spijsen/ door welck
Col.2.16. 2.Thes.2.2. geen nutticheyt bekomen en hebbē die [daer in] gewandelt hebben
1.Tim.4.3. Joan.4.1. Wy hebben eenen altaer / van den welcken geen macht en heb
Joa.6.27. Rom.14.17. ben te eten die den tabernakel dienen. m Want welcker diere
Exod.29. bloedt voor de sonde gedragen wiert in het Heylichdom door de
14. Levit.4.21. Hoogen-priester / der selver lichamen wierden verbrant buyten d
Ende 6.30. Ende 16/27. leger-plaetse. Daerom heeft oock Jesus/ op dat hy door sijn e
Num.19.3. Joan.19. gen bloedt het volck soude heyligen / n buyten de poorte ghelede
18.

13 So laet ons dan tot hem uytgaen buyten de Leger-plaetse/ sij-
14 ne smaethept dragende. °Want wy en hebben hier geen blijven- ° Philip. 3. 20.
15 de stadt / maer wy soecken de toekomende. Laet ons dan door
hem altijt Gode op-offeren een offerande des lofs/ dat is ᵖde vrucht ᵖ Hose. 14. 3
16 der lippen die sijnen name belijden. Ende en vergeet der weldа-
dichept ende der mede-deelsaemhept niet: ᵠ want aen sodanige of- ᵠ Philip. 4. 18.
17 feranden heeft Godt een welbehagen. ʳ Zijt uwen voor-gange- ʳ Philip. 2. 29
ren gehoorsaem/ ende sijtse onderdanich. Want sy waken voor u- 1 Thess. 5. 12
we zielen/ ˢals die rekenschap geven sullen: op dat sy dat doen mo- 1. Tim. 5. 17
gen met vreuchde / ende niet al suchtende. Want dat en is u niet ˢ Ezech. 3. 17 ende 33. 18.
18 nuttich. Biddet voor ons: want wy vertrouwen dat wy een
goede conscientie hebben/ als die in alles willen eerlick wandelen.
19 Ende ick bidde [u] te meer dat ghy dit doet/ op dat ick te eerder
20 u-lieden mach weder-gegeven worden. De Godt nu des vredes/
die ᵗ den grooten herder der schapen door het bloedt des eeuwigen ᵗ Jes. 40. 11
Testaments uyt den dooden heeft weder-gebracht/ [namelick] on- Ezech. 34. 23
21 sen Heere Jesum Christum: ᵛ Die volmaecke u in allen goeden Joan. 10. 11 1. Petr. 5. 4
wercke/ op dat ghy sijnen wille meucht doen: werckende in u 't ge- ᵛ 2. Corint. 9. 8
ne voor hem welbehagelick is/ door Jesum Christum: den welc- Philip. 2. 13
22 ken zy de heerlickhept in alle eeuwichept/ Amen. Doch ick bid-
de u/ broeders/ verdraeght het woort deser vermaninge: want ick
23 hebbe u in 't korte gheschreven. Weet dat de broeder Timothe-
us los ghelaten is/ met welcken (soo hy haest komt) ick u sal sien.
24 Groetet alle uwe voor-gangeren/ ende alle de heylige. Y groe-
25 te dien van Italien zijn. De Ghenade zy met u allen / Amen.

De Sendt-brief aen de Hebreen is uyt Italien geschreven [*ende*] door Timotheum [*ghesonden.*]

Eynde des Sendt-briefs Pauli *aen de Hebreen.*

DE Algemeyne Sendt-brief *des Apostels* JACOBI.

Het Eerste Capittel.

1 Nae het opschrift/ 2 vermaent den Apostel de verstroyde gheloovige Joden lijdsamelick te ver-
dragen de beproevinghen door het kruyce. 3 Om de vruchten die daer uyt voort-komen. 5 ende die
dese wijsheydt niet en hebben om sulcks te doen/ leert hy deselve van Godt te bidden. 6 Doch met
gheloove/ alsoose anders die niet en sullen verkrijghen. 9 Troost de vernederde. 10 vermaent de
rijcke tot nedrigheydt / om de onghestadicheydt der rijckdommen ende des levens. 13 Leert dat als
yemant versocht wort tot sonde sulcks niet en komt van Godt/ maer van sijne eyghene begeerlickheyt/
die de sonde ontfanght ende baert. 17 dat van Godt alle goet komt / ende insonderheydt de weder-
geboorte. 19 Vermaent tot lanckmoedigheydt. 21 ende sachtmoedigheyt. 22 ende Godts woort
niet alleen te hooren/ maer oock tē doen/ also het andersins te vergeefs ghehoort wort. 22 't welck hy
verklaert met de ghelijckenisse van een die hem spieghelt. 26 eyndelick leert hy dat de oeffeninghe der
rechte Religie meest bestaet in het bedwinghen van sijne tonge. 27 in liefde te oeffenen/ voornamelick
tegen Weduwen ende Wesen, ende in heylighlick te leven.

Jacobus een dienst-knecht Godts ende des
Heeren Jesu Christi/ den twaelf stammen [a] di
Actor.8.1. in de verstropinghe zijn/ salighеydt. [b] Ach
Petr.1.1. het voor groote vreughde / mijne broeders
Matth.5 wanneer ghy in velerley versoeckingen valt
...m.5.3. [c] Wetēde dat de beproevinge uwes geloof
Petr.1.6. lijdsaemheyt werckt. Doch de lijdsaemhey
Rom.5.3. hebbe een volmaect werck/ op dat ghy moog
Petr.1.7. volmaeckt zijn ende geheel oprecht/ in gheen dinck ghebreckelick
wijt: eñ [e] sy sal hem gegeven worden. Maer dat hy'se begeere i
Ende indien yemant van u wijsheyt ontbreeckt/ dat hy'se va
Prov.2.3. [d] Ende indien yemant van u wijsheyt ontbreeckt/ dat hy'se va
Godt begeere/ die een yeghelick mildelick gheeft/ ende niet en ver
wijt: eñ [e] sy sal hem gegeven worden. Maer dat hy'se begeere i
Jer.29.12 geloove/ niet twijfelende : want die twijfelt is een bare der zee ge
Matth.7.7. lijck/ die van den wint gedreven eñ op ende neder geworpen wor
...de 21. 22. Want die mensche en meyne niet dat hy yet ontfangen sal va
Mar.11.24 den Heere: Een dobbelhertich man [is] ongestadich in alle sij
...oan.16.24. wegen. Maer de broeder die nedrich is/ roeme in sijne hoocheyt
Joan.3.22 Ende de rijcke in sijne vernederinge : want hy sal als een blo
...de 5.14. me des gras voor-by gaen. [f] Want de Sonne is opgegaen m
Jes.40/6. de hitte/ ende heeft het gras dorre ghemaeckt/ ende sijne bloeme i
Cor.7.31. af-gevallen / eñ de schoone gedaente hares aenschijns is vergae
Jacob.4.14.
Pet.1.24.
Joa.2.17.
al

2 alſo ſal oock de rijcke in ſijne wegen verwelckeren. [g] Saligh is
de man die verſoeckinge verdzaegt: want als hy bepzoeft ſal ghe- g Job 5. 17.
weeſt zijn/ ſo ſal hy [h] de kroone des levens ontfanghen/ welcke de h 2. Tim. 4. 1. Petr. 5. Apoc. 2. 10.
3 Heere [i] belooft heeft den genen die hem lief hebben. Niemant als i Mat. 19. 29. ende 19. 28. 29.
hy verſocht wozt/ en ſegge/ Ick wozde van Godt verſocht: want
Godt en kan niet verſocht wozden met het quade/ ende hy ſelve en
4 verſoeckt niemant. Maer een yegelick wozt verſocht als hy van
ſijne eyghene begheerlickheyt afghetrocken ende verlockt wozdt.
Daer na de begeerlickheyt ontfanghen hebbende baert ſonde:
5 ende de ſonde voleyndicht zijnde baert de doot. En dwaelt niet/
mijne geliefde bzoeders. [k] Alle goede gave/ ende alle volmaeckte
gifte is van boven / van den Vader der Lichten af-komende/ [l] by k Prov. 2. 6. 1. Cozi. 4. 7.
welcken gheen veranderinge en is/ ofte ſchaduwe van omkeerin- l Jeſ. 14. 27. ende 46. 10.
ge. [m] Na ſijnen wille heeft hy ons gebaert doož het woozdt der Malac. 3. 6. Rom. 11. 29.
waerheyt/ op dat wy ſouden zijn [als] eerſtelingen ſijner ſchepſe- m 1. Cozi. 4. 15.
len. So dan/ mijne geliefde bzoeders/ [n] een yegelick menſche ſy Galat. 4. 19. 1. Petr. 1. 23.
raſch om te hoozen/ traech om te ſpzeken/ traegh tot toozn. Want n Pzo. 17. 27.
de toozn des mans en werckt Godts gerechtichept niet. [o] Daer- Eccl. 5. 13.
om afghelecht hebbende alle vuylicheyt ende overvloet van booſ- o Ro. 13. 12. Colo. 3. 8.
heyt/ ontfanght met ſachtmoedicheyt het woozt dat in [u] geplant
wozt/ 't welcke uwe zielen kan ſaligh maken. [p] Ende zijt daders
des woozts/ ende niet alleen hoozders / u ſelven met valſche over- p Mat. 7. 21. Luc. 11. 28.
legginghe bedzieghende. [q] Want ſo yemant een hoozder is des Rom. 2. 13. 1. Joan. 3. 7.
woozdts / ende niet een dader / die is een man ghelijck welcke ſijn q Luc. 2. 26.
aengheboren aenghesicht bemerckt/ in eenen ſpiegel. Want hy
heeft hem ſelven bemerckt/ ende is wech-ghegaen / ende heeft ter-
ſtont vergheten hoedanich hy was. [r] Maer die inſiet in de vol-
maeckte Wet / die der vzyheydt is/ ende daer by blijft/ deſe gheen r Matth. 5. 19.
vergetelick hoozder gewozden zijnde/ maer een dader des wercks/
6 deſe/ [ſegge ick]/ ſal geluckſaligh zijn in dit ſijn doen. [ſ] Indien
yemandt onder u dunckt dat hy Godts-dienſtigh is / ende ſijne ſ Pſal. 34. 14.
tonge niet in toom en hout / maer ſijn herte verleydt/ deſe Godts- 1. Petr. 3. 10. Jacob. 3. 6.
7 dienſt is ydel. De ſuyvere ende onbevleckte Godts-dienſt voor
Godt ende den Vader is deſe / Weeſen ende Weduwen beſoecken
in hare verdzuckinghe / [ende] hem ſelven onbeſmet bewaren van
de wereldt.

Het ij.Capittel.

1 Den Apostel bestraft het aen-nemen des persoons onder de Christenen/ 2 Dat men een rijcke
soude eeren alleen om sijnen rijckdom ende cierlijck kleedt. 3 ende een geloovige/om dat hy arm is/ende
een slecht kleedt draeght/verachten. 5 Bewijst dat sulcks onbetamelick is/aenghesien de weerdigheyt
der gheloovigen by Godt/ende de boosheyt van vele rijcke. 8 Dat het oock strijt teghen de liefde onses
naesten / ende den mensche tot een overtreder der Wet maeckt. 10 al hield hy oock schoon alle andere
gheboden. 13 Ende verklaert dat soodanighe een onbarmhertich oordeel sal hebben te verwachten.
14 Leert voorders / teghen de mont-Christenen/dat een geloove 't welck geen goede wercken voort en
brenght/gheen salighmakende gheloove en is. 15 Ghelijck de liefde gheen oprechte liefde en is / wan-
neerse alleen met woorden/ende niet met der daet betoont wordt. 17 om dat sulck een geloove doot is/
18 ende niet getoont en kan worden/ 19 dat oock de Duyvelen sulck gheloove hebben. 20 ende be-
tuyght datmen niet en kan gherechtveerdight worden door soodanighen geloove/'t welck hy bewijst met
de exempelen van Abraham. 25 ende van Rahab. 26 ende met de gelyckenisse van een doodt lichaem
sonder ziele.

MYne broeders / en hebt niet het gheloove onses Heeren Jesu
Levit. 19. Christi/[des Heeren]der heerlickheydt [a] met aenneminghen
Deu. 16,19. des persoons. Want soo in uwe vergaderinge quame een man
Prov. 24.23. met eenen gouden rinck aen den vinger/in een cierlicke kleedinge/
Matth. 22. ende daer quame oock een arm man in met een slechte kleedinge:
Ende ghy soudt aensien den genen die de cierlicke kleedinghe
draeght/ende tot hem seggen/Sit ghy hier op een eerlicke plaetse:
ende soudt segghen tot den armen/ Staet ghy daer/ ofte/ Sit hier
onder mijne voetbanck: En hebt ghy dan niet in u selven een
onderscheyt gemaeckt/ en zijt rechters geworden van quade over-
Joa.7.48. legginghen? [b] Hoort mijne gheliefde broeders/ en heeft Godt
1.Cor. 1,26/ niet uytverkoren de arme deser werelt/ [om] rijck[te zijn]in't ge-
Exo.20.6. loove / ende erfgenamen des Coninckrijcks/ 't welck hy [c] belooft
1.Sam. 2.30. den genen die hem lief hebben? Maer ghy hebt den armen on-
Prov. 8.17. eere aengedaen. En overweldigen u niet de rijcke/ ende [en] trec-
Matth. 5.3. ken'se u [niet] tot de Rechter-stoelen? En lasteren sy niet den
goeden naem die over u aengheroepen is? Indien ghy dan de
Lev. 19.18 Coninckliche Wet volbrenght/ nae de Schrift/ [d] Ghy sult uwen
Matth. 22.39. naesten lief hebben als u selven/soo doet ghy wel: Maer indien
Marc. 12. ghy den persoon aenneemt / soo doet ghy sonde / ende wordt van
Rom.13.9. de Wet bestraft als overtreders. [e] Want wie de gheheele Wet
Galat. 5.14. sal houden / ende in een sal struyckelen/ die is schuldich geworden
Ephes. 5.2. aen allen. Want die geseght heeft/ [f] Ghy en sult gheen overspel
1.Thess.4.9. doen/die heeft oock geseght/Ghy en sult niet dooden. Indien ghy
Deut. 27.26. nu gheen overspél en sult doen / maer sult dooden / so zijt ghy een
Matt 5.19. overtreder der Wet geworden. Spreeckt alsoo / ende doet alsoo
Galat. 3.10. als die door de Wet der vryheydt sult gheoordeelt worden.
Exod. 20.14. [g] Want een onbarmhertich oordeel [sal gaen] over de ghene di
Matt. 5.27. geene barmherticheyt gedaen en heeft: ende de barmherticheyd
Matth.6.15. roem
Jude 18.35.
Mar. 11.25.
Luc.16.25.

4 roemt tegen het oordeel. [h] Wat nuttichepdt is het/ mijne broe= [h] Matth. 26.
ders/indien yemandt seght/dat hy het geloove heeft/ende en heeft Iac. 1.23.
5 de wercken niet? kan dat gheloove hem salich maken? [i] Indien= [i] Luc. 3.11. Ioa. 3.17
der nu een broeder ofte suster naeckt souden zijn / ende ghebreck
6 souden hebben van daghelicksch voedsel: Ende yemandt van u
tot haer soude segghen / Gaet henen in vrede / wordt warm / ende
wordt versadight : ende ghy-lieden en soudet haer niet gheven de
7 noodtdrufticheden des lichaems / wat nuttigheydt is dat? Also
oock het gheloove / indien het de wercken niet en heeft / is by hem
8 selven doodt. Maer sal yemandt segghen / Ghy hebt het ghe=
loove / ende ick hebbe de wercken: toont my uw' geloove uyt uwe
wercken / ende ick sal u uyt mijne wercken mijn gheloove toonen.
9 Ghy gelooft dat Godt een eenich [Godt] is/ ghy doet wel: [k] De [k] Marc. 24.
0 Duyvelen ghelooven 't oock/ ende sy tzitteren. Maer wilt ghy
weten / O ydel mensche/dat het geloove sonder de wercken doodt
1 is? Abraham onse vader is hy niet uyt de wercken gerechtveer=
dight / [l] als hy Isaac sijnen sone gheoffert heeft op den altaer? [l] Genes. 22. 10.
2 Siet ghy wel dat het gheloove mede-gewrocht heeft met sijne
wercken / ende het geloove volmaeckt is geweest uyt de wercken?
3 Ende de Schrift is vervult geworden/ die daer seght / [m] Ende [m] Genes. 16.
Abraham gheloofde Godt / ende het is hem tot rechtveerdicheydt Rom. 4.3.
gereeckent: ende hy is een vriendt Godts ghenaemt gheweest. Galat. 3.6.
4 Siet ghy dan nu dat een mensche uyt de wercken gerechtveer=
5 dight wort/ende niet alleenlick uyt het geloove? Ende desgelijcx
oock [n] Rachab de hoere is sy niet uyt de wercken gerechtveerdicht [n] Ios. 2.1
geweest als sy de gesondene heeft ontfangen / ende door eenen an= ende 6. 23.
6 deren-wegh uytgelaten? Want gelijck het lichaem sonder geest Hebr. 11.3
doodt is/alsoo is oock het gheloove sonder de wercken doodt.

Het iij. Capittel.

1 De Apostel bestraft voorder de ghene die als meesters andere lichtelick berispen/daer'se selve oock dickmaels qualick doen. 2 ende leert dat die sijne tonghe kan bedwinghen/ alle andere ledematen oock wel kan regheren. 3 ghelijck de peerden met eenen toom. 4 ende de schepen met een roer gheregeert worden. 5 Maer als de tonge niet bedwonghen en wort/datse dan is als een vyer/'t welck hoe kleyn het is/ veel houts kan aensteken. 7 Dat het bedwingen van de tonge veel swaerder is als 't temmen van eenigh wildt dier/ ende dat een onbedwongene tonge veel quaets voort-brenght. 9 Dattet ongerijmt is datmen met eene ende de selve tonge Godt segent ende sijnen naesten vloeckt. 11 ghelijck een fonteyne gheen sout ende soet water t' samen gheeft/noch een boom verscheydene vruchten. 13 Daer nae vermaent hy tot sachtmoedigheydt: ende tot af-legghen van nijdt ende twist-gierigheydt. 15 ende beschrijft den aerdt ende eygenschap van aerdsche ende van de hemelsche wijsheydt. 18 ende de vrucht die daer door verkregen wordt.

[a] EN zijt niet vele meesters mijne broeders/ wetende [b] dat wy te [a] Mat. 23
meerder oordeel sullen ontfangen. Want wy struyckelen [b] Mat. 7. Luc. 6.37.

 alle

Psal.34.14 alle in vele. c Indien yemandt in woorden niet en struyckelt / die
Jacob.1.26. is een volmaeckt man / machtich om oock het gheheel lichaem in
den toom te houden. Siet wy leggen den peerden toomen in de
monden/op dat sy ons souden gehoorsamen/ende wy leyden [daer
mede] haer geheel lichaem om: Siet oock de schepen/ hoewelse
soo groot zijn/ende van herde winden ghedreven / sy worden om-
me-gewent van een seer kleyn roer/ waer henen oock de begheerte
Proverb. des stierders wil. d Alsoo oock de tonghe is een kleyn lidt / ende
2.18. roemt [nochtans] groote dingen : Siet/een kleyn vyer hoe groo-
nde 15.2. ten hoop houts het aensteeckt: De tonghe is oock een vyer/een
wereldt der ongherechticheydt: also is de tonghe onder onse leden
ghestelt / welcke het gheheel lichaem besmet / ende ontsteeckt het
radt [onser] geboorte/ende wordt ontsteken van de helle. Want
alle natuere beyde der wilde dieren / ende der voghelen / beyde der
kruppende ende der zee dieren / wordt ghetemt / ende is ghetemt
gheweest van de menschelicke natuere: Maer de tonge en kan
gheen mensche temmen. Sy is een onbedwinghelick quaet : vol
van doodelick fenijn. Door haer loven wy Godt ende den Va-
Gene.1.27 der/ ende door haer vervloecken wy de menschen / e die na de ghe-
lijckenisse Godts ghemaeckt zijn. Vyt den selven mondt komt
voort segheninghe ende vervloeckinghe. Dit en moet/mijne broe-
ders/also niet geschieden. Welt een fonteyne uyt een selve ader
het soet ende het bitter ? Kan oock/mijne broeders / een vyghe-
boom olijven voort-brenghen/of een wijnstock vyghen? Also [en
kan] geen fonteyne sout ende soet water voort-brengen. Wie is
Ephe.5.8. wijs ende verstandich onder u? f Die bewijse uyt [sijnen] goeden
Rom.13. wandel sijne wercken in sachtmoedige wijsheyt. g Maer indien
ghy bitteren nijdt ende twist-giericheydt hebt in uw' herte/ soo en
roemt ende en lieght niet teghen de waerheydt. h Dese en is de
.Corinth. wijsheyt niet die van boven af komt: maer is aerdtsch/natuerlick/
off.6.7. duyvelsch. i Want waer nijdt ende twistgiericheyt is/aldaer is
.Corinth. verwerringhe/ende alle boosen handel: Maer de wijsheydt die
alat.5.20. van boven is / die is ten eersten suyver / daer na vreedsaem / be-
scheyden / geseggelick / vol van barmhertigheyt ende van goede
vruchten/niet partijdelick oordeelende : ende ongeveynst. En-
de de vrucht der rechtveerdicheydt wordt in vrede gezaeyt/voor de
ghene die vrede maken.

Het

Het iiij. Capittel.

1 D'Apoſtel verhaelt voorder de remedien teghen de voorgaende ſonden / ende vermaent haer dat ſy
vleeſchelicke luſten / die den oorſpronck der ſelve zijn / af-legghen: aenwijſende tot dien eynde de ſchade-
licke vruchten der ſelve / als daer zijn / twiſten. 2 Verhinderinge datſe niet en verkrijgen 't gene ſy
begheeren / ende bidden. 4 ende vyandtſchap Godts. 5 Het welck hy bewijſt met de Schriftuere.
7 vermanende datſe haer Gode willen onderwerpen / ende den Duyvel tegenſtaen. 8 Daer by doet
hy een ernſtighe vermaninge tot ware bekeeringe / die hy met hare deelen beſchrijft. 11 ende inſonder-
heyt van ſijnen naeſten niet te oordeelen / alſo 't ſelve Godt alleen toekomt. 13 Beſtraft oock de gene
die in het ghene ſy voornemen te doen / niet en ſien op de voorſienicheydt Godts / noch op de brooſheydt
des levens. 17 ende beſluyt dat de ghene die weet wat hy doen moet / ende 't ſelve niet en doet / ſwaer-
der ſondight.

1 VAn waer [komen] krijghen ende vechterijen onder u? [Ko-
men'ſe] niet hier van / [namelick] uyt uwe wel-luſten [a] die in a Rom.7.
2 uwe leden ſtrijdt voeren? Ghy begeert / eñ en hebt niet: ghy be- 1.Petr.2/
nijdet eñ yvert [na dingen] / ende en kont'ſe niet verkrijgen: ghy 11.
vecht eñ voert krijgh / doch ghy en hebt niet / om dat ghy niet en
3 biddet. Ghy biddet / eñ ghy en ontfangt niet / [b] om dat ghy qua- b Matth
lick biddet / op dat ghy het in uwe welluſten doorbrenghen ſoudt. 20.22.
4 Overſpeelders ende overſpeeldereſſen / en weet ghy niet dat de Rom.8/26
vrientſchap der werelt een vyantſchap Godts is? [c] Soo wie dan c Joa.15
een vrient der werelt wil zijn / die wort een vyandt Godts geſtelt. 19.
5 Of meynt ghy dat de Schrift te vergeefs ſegt / [d] De Geeſt die Gal.1.10.
6 in ons woont heeft die luſt tot nijdicheyt? Jae hy geeft meerder 1.Joa.2.
genade. Daerom ſegt [de Schrift] / [e] Godt wederſtaet de hooveer- d Num.
7 dige / maer de nedrige geeft hy genade. Soo onderwerpt u dan 29.
8 Gode: [f] wederſtaet den Duyvel / eñ hy ſal van u vlieden. Naket e Prov.3.
tot Godt / eñ hy ſal tot u naken. [g] Reynicht de handen ghy ſon- 1.Petr.5
9 daers eñ ſuyvert de herten ghy dobbelhertige. [h] Draeght u als f Ephes.4
elendige / eñ treurt eñ weent / uw' lacchen worde verandert in treu- 1.Petr.5/
10 ren / eñ [uwe] blijtſchap in bedroefheydt. [i] Vernedert u voor den g Jeſa.1.
11 Heere / eñ hy ſal u verhoogen. Broeders / en ſpreeckt niet qualick h Mat.5
van malkanderen. Die van [ſijnen] broeder qualick ſpreeckt eñ ſij- i Job 22
nẽ broeder oordeelt / die ſpreeckt qualick van de Wet / eñ oordeelt de Prov.29.
Wet. Indien ghy nu de Wet oordeelt / ſo en zijt ghy geẽ dader der Mat.23/
12 Wet maer eẽ rechter. Daer is een eenich Wet-gever / die behou- Luc.14.1
dẽ kan eñ verdervẽ. [k] Doch wie zijt ghy die eenẽ anderẽ oordeelt? ende 13.1
13 Wel aen ghy die daer ſeght / [l] Wy ſullen heden ofte morgen na 1.Petr.5/
ſulcken ſtadt reyſen / ende aldaer een jaer overbrengen / ende koop- k Rom.1.
14 manſchap drijven / ende winſte doen: Die ghy niet en weet wat l Luc.12.
morgen [geſchieden ſal]: [m] want hoedanich is uw' leven? Want m Jeſ.40
het is een damp die voor een weynich [tijdts] geſien wort eñ daer 1.Cor.7/
15 na verdwijnt. In plaetſe dat ghy ſoudt ſegghen / [n] Indien de Jacob.1.

1.Petr.1.
1.Joan.2.
n Act.18/
1.Cor.4/
Hebr.6/3

Heere wil / ende wy leven sullen / soo sullen wy dit ofte dat doen.
Maer nu roemt ghy in uwen hooghmoet: alle soodanighen 1
uc.12/47 roem is boos. ° Wie dan weet goet te doen ende niet en doet/ 1
dien is het sonde.

Het v. Capittel.

1 D'Apostel gaet voort in de vermaninghen tot eenen Christelicken wandel/ ende wijst aen de ellenden die komen over de rijcke. 4 die den armen haren loon onthouden. 5 die de rijckdommen misbruycken tot wellusticheydt. 6 ende die de vrome onderdrucken. 7 vermaent de onderdruckte tot lanckmoedighe lijdtsaemheydt/ met de toekomste Christi, ende met de exempelen van een landtman. 10. van de Propheten/ ende voornamelick van Job. 12 Maent af van lichtveerdigh sweeren. 13 Leert hoe men sich draghen moet in tegenspoet ende voorspoet. 14 ende wat de siecke moeten doen/ als oock wat dienst men aen haer moet bewijsen/ voornamelick met haer te salven/ ende voor haer te bidden. 17 aenwijsende met het exempel van Elias/ hoe krachtigh het ghebedt der gheloovighe is. 19 Ende eyndelick vermaent hy de af-gedwaelde weder ten rechten weghe ende tot bekeeringhe te brengen. 20 ende leert hoe heerlick een werck dat selve zy.

ro.11.28. a WEl aen nu ghy rijcke / weent ende huylt / over uwe elendig-
nos 6/1. heden die over u komen. Uwen rijckdom is verrot/ ende
c.6/24. uwe kleederen zijn van de mottē gegeten geworden. Uw' gout eñ
im.6.9. silver is verroest: eñ harē roest sal u zijn tot een getuygenisse/ eñ sal
uw' vleesch als een vyer verteeren: b ghy hebt schatten vergadert
Matth. in de laetste dagen. Siet/ c de loon der werck-lieden die uwe lan-
9. den gemaeyt hebben/ welcke van u verkort is/ roept: ende het ge-
m.3.5. schrey der gene die ge-oogst hebben is gekomen tot inde ooren des
Levit.19. Heeren Sabaoth. d Ghy hebt leckerlick geleeft op der aerden/
ut.24/14. ende wel-lusten gevolgt: ghy hebt uwe herten gevoet als in eenen
ob 21/13 dach der slachtinge. Ghy hebt veroordeelt/ ghy hebt gedoot den
c.16/ vers. rechtveerdighen: [ende] hy en wederstaet u niet. Soo zijt dan
25. lanckmoedich / broeders / tot de toekomste des Heeren. Siet / de
Lant-man verwacht de kostelicke vrucht des lants/ lanckmoedig
zijnde over deselve/ tot dat het den vroeghen ende spaden reghen
sal hebbē ontfangen. Weest ghy oock lanckmoedigh/ versterckt
uwe herten: want de toekomste des Heeren genaeckt. En sucht
niet tegen malkanderen/ broeders/ op dat ghy niet veroordeelt en
wort. Siet / de Rechter staet voor de deure. Mijne broeders/
neemt tot een exempel des lijdens eñ der lanckmoedigheyt/ de Pro-
pheten/ die [in] den name des Heeren gesproken hebben. Siet/ 1
Matth.5. wy houden'se ghelucksaligh die verdraghen. Ghy hebt f de ver-
e draeghsaemheyt Jobs gehoort/ eñ ghy hebt het eynde des Heeren
ob 1/ vers. gesiē/ g dat de Heere seer barmhertigh is eñ een ontfermer. Doch 1
22. voor alle dingē/ mijne broeders/ h en sweert niet/ noch by dē hemel/
Num.14/ noch by de aerde/ noch eenigen anderen eedt: maer uw' Ja/ zy ja
l. 103/8. ende
Matth.5/
Cor.1/ vers.
18.

13 ende het Neen/neen: op dat ghy in geen oordeel en valt. Is ye-
mant onder u in lijden? dat hy bidde: is yemant goets moets? [i] dat i Ephe. 5 Colos. 3.
14 hy Psalm-singhe. Is yemandt kranck onder u? dat hy tot hem
roepe de Ouderlingen der Gemeynte/ ende dat sy over hem bidden/
15 [k] hem salvende met olye in den name des Heeren: Ende het ge- k Marc 13.
bedt des gheloofs sal den siecken behouden/ ende de Heere sal hem
oprechten/ ende so hy sonden ghedaen sal hebben/ het sal hem ver-
16 gheven worden. Belijdt malkanderen de misdaden/ ende bidt
voor malkanderen/ op dat ghy ghesont wordet. Een krachtigh
17 gebedt des rechtveerdigen vermach veel. [l] Elias was een men- l 1. Reg. 1 Luc. 4. 25.
sche van gelijcke bewegingen als wy/ ende hy badt een gebedt dat
het niet en soude reghenen: ende het en regende niet op de aerde in
18 dry jaren ende ses maenden. [m] Ende hy badt wederom/ ende de m 1. Reg. 45.
19 hemel gaf regen/ ende de aerde bracht hare vrucht voort. Broe-
ders/ [n] indien yemandt onder u van de waerheydt is afgedwaelt/ n Matt. 15.
20 ende hem yemandt bekeert/ Die wete/ dat de gene/ die eenen son-
daer vande dwalinghe sijnen weghs bekeert/ sal een ziele van den
doodt behouden/ [o] ende sal menichte der sonden bedecken. o Pro. 10. 1. Petr. 4

Eynde van den Sendt-brief des Apostels *Iacobi*.

De Eerste

Algemeyne Sendt-brief

des Apostels

P E T R I.

Het Eerste Capittel.

1 Na het opschrift des briefs/ 3 danckt den Apostel Godt/ dat hy ons heeft weder-ghebooren tot een onverderflicke erve. 5 midsgaders dat hy ons door het geloove tot de salicheyt bewaert. 6 ende ons verheught in't midden van alle beproevinghen. 8 waer over wy hem oock met vreughde lief hebben/ hoe wel wy hem niet en sien. 10 Betuyght voorder dat de Leere van dese ghenade niet nieuw en is/ noch gheringhe/ maer dat de Gheest Christi in de Oude Propheten deselve heeft voor-ghesegt. 12 ende de Engelen begeerigh zijn om sulcks in te sien. 13 Komt daer nae tot verscheydene vermaningen/ ende voor al tot vaste hope op dese genade. 14 tot heylicheydt. 17 tot voorder af-legginghe van allen ydelen wandel/ daer uyt wy door het bloedt Christi verlost zijn. 20 Leert dat Godt Christum tot dit Middelaer-ampt wel uytverkoren heeft van eeuwicheydt/ maer dat hy nu gheopenbaert is om onsent wille. 22 Treckt daer uyt weder een vermaninghe tot onderlinge broederlicke liefde. 23 also wy door het onverganckelick zaedt des Euangeliums daer toe zijn weder-geboren.

Jacob.1.1
Hebr.12.24
Rom.1.7.
Cor.1.3.
Galat.1.3.
Ephes.1.3.
Pet.1.2.
Jud.v.2.
Cor.1.3.
Ephes.1.2.
Rom.6.23.
Jac.1.18.
Cor.15.

ETRUS een Apostel Jesu Christi / den
vremdelingen[a] verstroyt in Ponto/Galatien/
Cappadocien/Asien/ende Bithynien: Den
uytverkorenen na de voor-kennisse Godts
des Vaders / in de heylichmakinghe des
Geests/tot ghehoorsaemheydt ende[b] bespren=
ginge des bloets Jesu Christi: [c] Genade en=
de vrede zy u [d] vermenichvuldicht. [e] Gelooft
zy de Godt ende Vader onses Heeren Jesu Christi / [f] die na sijne
Colos.1.5. groote barmhertigheyt ons heeft weder-geboren / tot een levende
Tim.1.12 hope/[g] door de opstandinghe Jesu Christi uyt den dooden. Tot
Rom.5.3/ een onverderflicke / ende onbevlecklicke / ende onverwelcklicke
Jacob.1.2. erffenisse / [h] die in de hemelen bewaert is voor u/ Die ghy in de
Hebr.10.37 kracht Godts bewaert wordt door het gheloove / tot de salicheydt
Pet.5.10. die bereydt is om gheopenbaert te worden in den laetsten tijdt.
Esa.48.10 [i] In welcken ghy u verheught / [k] nu een weynigh [tijdt] (soo
Cor.3.13. het noodigh is) bedroeft zijnde door menigherley versoeckin=
Jac.1.3. ghen: [l] Op dat de beproevinghe uwes gheloofs / die veel
Pet.4.12. kostelicker is dan des gouts 't welck vergaet ende door het vyer
beproeft wort / bevonden worde te zijn tot lof / ende eere / ende
heerlickheydt / in de openbaringhe Jesu Christi: [m] Den welc=
Joan.20. ken ghy niet ghesien en hebt / ende [nochtans] lief hebt: in den
welcken ghy nu / hoe wel [hem] niet siende / maer gheloovende/
u verheught met eene onuytsprekelicke ende heerlicke vreughde:
Verkrijgende het eynde uwes gheloofs / [namelick] de salicheydt
der zielen. Van welcke salicheydt ondervraeght ende onder=
Gen.49.10 socht hebben [n] de Propheten / die geprophetecrt hebben van de ge=
Dan.2.44. nade aen u [gheschiedt]. [o] Ondersoeckende op welcken ofte
Agg.2.8. hoedanighen tijdt de Geest Christi / die in haer was / beduydde
Zac.6.12. ende te voren ghetuyghde [p] het lijden [dat] op Christum
Dan.9.24. [komen soude] / ende de heerlickheydt daer na [volghende.
Psal.22.7. Den welcken geopenbaert is / dat sy niet haer selven maer ons
Esa.53.3. bedienden dese dingen / die u nu aengedient zijn by de ghene die u
Actor.2.4. het Euangelium verkondight hebben [q] door den heyligen Geest
Ephes.3. die van den hemel gesonden is / [r] in welcke dingen de Engelen be=
Luc.12.35. gheerich zijn in te sien. [s] Daerom op-schortende de lendenen u=
Ephes.6.14. wes verstants / [ende] nuchteren zijnde / hoopt volkomelick op de

genade

genade die u toe-gebracht wort/ in de openbaringe Jesu Christi.
14 Als ghehoorsame kinderen / en wort niet ghelijckformich den
begheerlickheden / die te voren in uwe onwetenheydt waren.
15 Maer gelijck hy die u geroepen heeft heylich is/ t [so] wort oock t Luc.1.7
16 ghy selve heyligh in al [uwen] wandel/ Daerom datter geschre- v Levit.1 46.
17 ven is / v Zijt heyligh/ want ick ben heylich. Ende indien ghy ende 19.2. ende 20.7.
tot eenen Vader aenroept den genen x die sonder aenneminge des x Deut.1 17.
persoons oordeelt nae eens yegelicks werck/soo wandelt in vreese 2. Par.19.
18 den tijdt uwer inwooninge: y Wetende dat ghy niet door ver- Job.34.19 Actor.10.3
ganckelicke dingen / silver ofte gout/ verlost en zijt uyt uwe ydele Rom.2.11. Galat/2.6
19 wandelinge/die [u] van de Vaderen overgelevert [is]: Maer z door Ephes.6.9 Colos.3.2
het dierbaer bloet Christi / als eens onbestraffelicken ende onbe- y 1.Cor.6. ende 7.23.
20 vleckten Lams: De welcke wel a voor-gekent is gheweest voor z Act.20.2
de gront-legginge der werelt / maer geopenbaert is in dese laetste Hebr.9.12 Apoc.1.5.
21 tijden om uwent wille: Die ghy door hem gheloost in Godt/ a Rom.16.
welcke hem op-geweckt heeft uyt den dooden/ b ende hem heerlick- Ephes.1.9 ende 3.9.
heyt ghegeven heeft/op dat uw' gheloove ende hope op Godt zijn Colos.1.2 2.Tim.1.
22 soude. Hebbende [dan] uwe zielen ghereynight in de ghehoor- Tit 1.2. b Act.2.33
saemheyt der waerheyt/door den Geest/ c tot ongeveynsde broeder- Phil.2.9. c Rom.12.
licke liefde/so hebt malcanderen yverighlick lief uyt een reyn her- Ephes.4. Hebr.13.1
23 te: Die ghy d weder-geboren zijt niet uyt verganckelicken/maer 1.Pet.2. d Jac.1.
[uyt] onverganckelicken e zade/door het levende ende eeuwich-blij- e 1.Joa.3
24 vende woort Gods. f Want alle vleesch is als gras/ eñ alle heer- f Jes.40. 1.Cor.7.
lickheydt des menschen is als een bloeme des gras. Het gras is v.31. Jac.1.10.
25 verdorret / ende sijn bloeme is af-ghevallen: Maer het woort ende 4.14.
des Heeren blijft in der eeuwicheydt: ende dit is het woort dat 1.Joan.2
onder u verkondicht is. 17.

Het ij. Capittel.

1 D'Apostel vermaent haer voorder tot af-legginge van verscheydene ondeuchden. 2 ende tot een begeerte der onvervalschte melck van Godts woordt / om in 't goede op te wassen. 3 ende om Godts goetheydt te smaecken. 4 vermaent haer daer nae dat sy als levende steenen in Christo opghebouwt worden tot een geestelick huys ende Priesterdom. 6 overmits Christus tot eenen hoecksteen van Godt ghestelt is / dierbaer voor de geloovige/ maer een aenstoot voor de onghehoorsame. 9 Betuyght dat sy nu dit uytverkoren gheslachte ende volck Godts zijn / welcker hy hem ontfermt. 11 Vermaent haer daerom tot eenen heylighen wandel/ op dat sy Godt daer door verheerlicken/ 13 ende vermaent haer voorder tot gehoorsaemheydt aen hare Overheden / hooge ende leeghe. 18 ende dienst-knechten aen hare Heeren / oock selfs den harden. 21 Stelt haer tot dien eynde voor ooghen het lijden Christi, ende sijne verdraeghsaemheydt. 24 ende troost haer met de vruchten van het selve lijden / als een oorsaeske van hare bekeeringhe.

SO a legt dan af alle quaetheyt/ende alle bedroch / eñ geveynst- a Mat.18 Rom.6.4
heyt/ende nijdichheyt/ende alle achterklappinghen/ Ende als 1.Cor.14 Ephes.4.
nieuw-gheborene kinderkens / zijt seer begheerich nae de Colos.3.8. Hebr.21.1

 redelicke

redelicke onvervalschte melck / op dat ghy door deselve meucht
opwassen: Indien ghy anders [b] ghesmaeckt hebt dat de Heere
goedertieren is. [c] Tot welckẽ komende [als tot] eenen levenden
steen/ van de menschẽ wel verworpen/ maer by Godt uytvercoren
[eñ] dierbaer: Soo wordet ghy oock selve/ als levende steenen/
gebouwt [tot] [d] eẽ geestelick huys/ [tot] [e] een heylich Priesterdom/
om [f] geestelicke offerandẽ op te offeren / die Gode aengenaem zijn
door Jesum Christum. Daerom is oock vervattet in de Schrift/
[g] Siet ick legge in Sion eenen uytterstẽ hoecksteen / die uytverco-
ren [eñ] dierbaer is: eñ/ Die in hem geloofft en sal niet beschaemt
worden. V dan die ghy ghelooft is hy dierbaer: maer den onge-
hoorsame [wort gesegt] / [h] De steen dien de bouw-liedẽ verworpen
hebben/ dese is geworden tot een hooft des hoecks/ ende [i] een steen
des aenstoots/ ende een rotse der ergernisse: Den genen [name-
lick] die haer aen het woort stooten ongehoorsaem zijnde/ waer toe
sy oock geset zijn. [k] Maer ghy zijt een uytvercoren ghesiachte/
eẽ Coninckliick Priesterdom/ eẽ heylich volck/ een vercregẽ volck/
op dat ghy soudet verkondigẽ de deuchden des genen/ die u uyt de
duysternisse geroepen heeft tot sijn wonderbaer licht. [m] Die ghy
eertijts gheen volck en waert/ maer nu Godts volck zijt: die [eer-
tijdts] niet ontfermt en waert/ maer nu ontfermt zijt gheworden.
Geliefde/ ick vermane [u] als inwooners eñ vremdelingen/ [n] dat
ghy u onthout van de vleeschelicke begeerlickheden/ welcke krijch
voeren tegen de ziele: [o] Eñ hout uwen wandel eerlick onder de
Heydenẽ: [p] op dat in 't gene sy qualick van u sprekẽ/ als van quaet-
doenders/ [q] sy uyt de goede werckẽ die sy in [u] sien/ Godt verheer-
licken mogen [r] in den dach der besoeckinge. [f] Zijt dan alle men-
schelicke ordeninghe onderdanich/ om des Heeren wille/ het zy den
Coninck/ als de opperste macht hebbende. Het zy dẽ stadt-houde-
ren/ als die van hem gesondẽ wordẽ/ tot straffe wel der quaetdoen-
ders: maer [tot] prijs der gene die goet doen. Want alsoo is 't de
wille Godts/ [t] dat ghy weldoende dẽ mont stopt aen de onweten-
heyt der dwase menschẽ: [v] Als vrye/ eñ niet de vryheyt hebbende
als een deksel der booshepdt / maer als dienst-knechten Godts
[x] Eert een yeghelick: [y] hebt de broederschap lief: vreest Godt
[z] eert den Coninck. [a] Ghy huys-knechtẽ/ zijt met alle vreese on-
derdanich den heeren/ niet alleen den goeden eñ beschepdenẽ/ maer
oock

b Psal.34.9.
c Eph.2.20.
d Hebr.3.6.
e Apoc.1.6. ende 5.10.
f Rom.12.1. Hebr.12.28.
g Jes.28.16.
h Ps.118.22. Mat.21.42 Actor.4.11.
i Jes.8.14. Rom.9.33.
k Exo.19.5. Deut.7.6. ende 14.2. ende 26.18. Ephes.1.14. Apoc.1.6. ende 5.10.
m Ose.1.10. ende 2.22. Rom.9.26.
n Rom.13.14. Galat.5.16.
o Ro.12.17. 2.Cor.8.21. Phil.2.15.
p Tit.2.8. 1.Pet.3.16.
q Mat.5.16
r Luc.1.68. ende 19.44.
f Rom.13.1. Tit.3.1.
t Tit.2.8.
v Joan.8.32 Rom.6.18. Gala.5.1.
x Ro.12.10. Petr.5.5.
y Ro.12.10. Ephes.4.3. Hebr.13.1. 1.Petr.1.22. Matt.22.
z [illegible]1.
a Ephes.6.5 Colos.3.22. 1.Tim.6.1. Tit.2.9.

oock den harden. [b] Want dat is ghenade/indien yemant om de conſcientie voor Godt/ ſwaricheyt verdraegt/lijdende ten onrechte. Want wat lof is het indien ghy verdraeght als ghy ſondicht/ ende[daer over]geſlagen wort? [c] Maer indien ghy verdraeght als ghy wel doet/eñ[daer over]lijdet/dat is genade by Godt. Want hier toe zijt ghy geroepen/ dewijle oock Chriſtus voor ons gheledẽ heeft/ [d] ons een exempel nalatende/ op dat ghy ſijne voetſtappẽ ſoudet navolghen. [e] Die geen ſonde gedaen en heeft/noch daer en is gheen bedroch in ſijnen mont gevonden. [f] Die als hy gheſcholden wiert/niet weder en ſchold/ eñ als hy leet/niet en dreychde:maer gaf het over aen dien die rechtveerdelick oordeelt. [g] Die ſelve onſe ſonden in ſijn lichaem gedraghen heeft op het hout: [h] op dat wy de ſonden afgheſtorven zijnde/ der gherechticheydt leven ſouden/ door wiens ſtramen ghy gheneſen zijt. Want ghy waert [i] als dwalende ſchapen : maer ghy zijt nu bekeert tot den Herder ende opſiender uwer zielen.

b Mat. 5. 10
c 1. Pet. 3. 14. ende 4. 14.
d Joa. 13. 15. Phil. 2. 5. 1. Joan. 2. 6.
e Jeſ. 53. 9. 2. Cor. 5. 21. 1. Joan. 3. 5.
f Mat. 27. 39. Jo. 8. 48. 49.
g Jeſ. 53. 4. Matt. 8. 17.
h Rom. 6. 1.
i Jeſa. 53. 6. Ezech. 34. 6. Luc. 5. 4.

Het iij. Capittel.

1 Petrus vermaent de vrouwen tot onderdanicheyt aen hare mannen. 3 ende tot vercieringhe niet des uyterlicken / maer des verborghen menſches. 5 Stelt haer tot dien eynde voor het exempel der heylige vrouwen in't Oude Teſtament/ende voornamelick van Sara. 7 Vermaent oock de mannen/ dat ſy met verſtandt by hare vrouwen woonen. 8 Komt daer nae weder tot vermaninghen van onderlinghe liefde. 9 ende byſonderlick van verdraeghſaemheyt ende vreedſaemheydt / met beloſte van Godts Zegen uyt den 34 Pſalm. 13 Wijſt aen hoe ſy niet en hebben te vreeſen wanneer ſy ontſchuldigh lijden / ende hoe ſy altijdt moeten bereydt zijn om reden te geven van de hope die in haer is. 18 Stelt haer voor oogen het exempel des lijdens Chriſti, ende ſijne uytkomſte uyt het ſelve. 19 ghelijck oock het contrarie exempel der ſtraffe van de ongehoorſaemheyt der eerſte wereit ten tijden van Noë / eñ der verloſſinge van Noë/door de Arcke uyt het water/als hy met lijdtſaemheydt daer op verwacht hadde. 21 waer van nu oock de Doop eẽ tegẽ-beelt is/die ons wijſt op de opſtandinge eñ heerlickheyt Chriſti.

DEſghelijcks ghy vrouwen/zijt uwe eygene mannen onderdanich: op dat oock ſoo eenighe den woorde onghehoorſaem zijn/ ſy door den wandel der vrouwen ſonder woort moghen ghewonnen worden: Als ſy ſullen ingeſien hebben uwen cuyſchen wandel in vreeſe. [b] Welcker verciercel zy/ niet 't gene uyterlick is/[beſtaende] in het vlechten des hayrs/eñ omhangen van gout/ ofte van kleederen aen te trecken: Maer de verborgen menſche des herten/in het onverderflick[vercierſel]eens ſachtmoedigen eñ ſtillen geeſts/die koſtelick is voor Godt. Want alſo vercierden haer ſelven eertijts oock de heylighe vrouwen/die op Godt hoopten/ende waren hare eygenen mannen onderdanigh: [c] Gelijck Sara Abraham ghehoorſaem is gheweeſt / hem noemende heere/ welcker dochters ghy gheworden zijt/ als ghy wel doet/ende niet en vreeſt voor eenighe verſchrickinghe. Ghy mannen insghelijcks/ [d] woonet by [haer] met verſtant / den vrouwelicken vate/

a Gen. 3. 16. 1. Cor. 14. 34. Ephe. 5. 22. Coloſ. 3. 18. Tit. 2. 5.
b 1. Tim. 2. 9. Tit. 2. 3.
c Geneſ. 18. 12.
d Epheſ. 5. 25. etc. Coloſ. 3. 19.

als het swackste/eere gevende/ als die oock mede-erfgenamen der
genade des levens[met haer]zijt:op dat uwe gebeden niet verhin-
Rom.12.16 dert en worden. Ende eyndelick/ [e] zijt alle eens gesint/mede-lij-
ende 15.5. 1.Cor.1.10. dich/die broeders lief hebbende/met innerlicke barmhertichheyt be-
Philip.2.2. weeght/vriendelick: [f] En vergelt niet quaet voor quaet/of schel-
ende 3.16. Lev.19.18. den voor schelden : maer seghent daer en tegen : wetende dat ghy
Prov.20.22. daer toe gheroepen zijt/ [g] op dat ghy segheninghe soudt be-erven.
ende 24.29. Mat.5.39. [h] Want wie het leven wil lief hebben/ende goede dagen sien die
Rom.12.17. stille sijn tonge van het quaet/ ende sijne lippen datse geen bedrog
1.Corin.6.7. 1.Thes.5.15 en spreken: [i] Die wijcke af van het quade/ende doe het goede: die
Matt.25. 4. soecke vrede ende jage den selven na. Want de oogen des Hee-
1.Tim.4.8. Psal.34. ren zijn over de rechtveerdighe/ende sijne ooren tot haer ghebedt:
3/Ec. Jac.1.26. maer het aengesicht des Heeren is teghen de gene die quaet doen.
Psal.37.27 Iesa.1.16.3. Ende wie is 't die u quaet doen sal/indien ghy nae-volgers zijt
Ioan.vs. 1. van het goet? [k] Maer indiē ghy oock lijdet om der gerechticheyt
Mat.5.10 1.Pet.2.20. wille so zijt ghy saligh : [l] ende en vreest niet uyt vreese van haer/
ende 4.14. noch en wert niet ontroert/ [m] Maer heylight Godt den Heere in
Iesa.8.12. Iere.1.8. uwe herten/ [n] ende zijt altijt bereydt tot verantwoordinge aen een
Job 1.21 Psal.119. yegelick die u rekenschap af-eyscht van de hope die in u is / met
6. Actor.4.8. sachtmoedicheydt ende vreese. Ende hebt een goede conscientie/
Tit.2.8. 1.Petr.2.12 [o] op dat in 't ghene sy qualick van u spreken/ als van quaetdoen-
5. ders / sy beschaemt moghen worden die uwen goeden wandel in
Christo lasteren. Want het is beter dat ghy wel doende(indien 't
Rom.5.6. de wille Godts wil) lijdet / dan quaet doende. [p] Want Chri-
Hebr.9.15. 8. stus heeft oock eens voor de sonden gheleden / hy rechtveerdigh
voor de onrechtveerdige : op dat hy ons tot Godt soude brengen/
die wel is gedoodet in het vleesch / maer levendich gemaeckt door
den Geest : In den welcken hy oock henen ghegaen zijnde den
1.Pet.4.6 geesten [q] die in de gevangenisse[zijn]gepredickt heeft/ [r] Die eer-
Gene.6.5. tijts ongehoorsaem waren: [s] wanneer de lanckmoedicheyt Godts
Genes.6.3. 4. eenmael verwachtede in de dagen van Noë / als de Arcke toe-be-
Mat.24.37 Luc.17.26. reyt wiert/waer in weynige/ dat is acht zielen behouden wierden
Rom.2.4. Gen.8.18. door het water. [v] Waer van het teghen-beelt de Doop / ons nu
1.Petr.2.5. Ephes.5. oock behoudt/niet die een afleggingh is der vuylicheydt des lic-
5. haems / maer die een vrage is eener goeder conscientie tot Godt
Ephes.1. door de opstandinghe Iesu Christi/ [x] Welcke is aen de rechter-
20. [handt] Godts/opgevaren ten hemel/de Engelen ende machten
ende krachten hem onderdanigh ghemaeckt zijnde. He-

Het iiij. Capittel.

1 Uyt aenmerckinghe van het lijden Chriſti treckt den Apoſtel een vermaninge dat ſy niet en moeten leven na de begeerlickheden des vleeſch/ maer na Godts wille. 4 Ende leert dat die het tegendeel doen/ ofte andere daer toe brenghen / Gode rekenſchap gheven ſullen. 6 Dat daerom oock den dooden het Euangelium is verkondight. 7 Vermaent haer daer na tot nuchterheydt/ bidden/ liefde/ ende andere deughden. 10 midtſgaders tot rechte aenwendinge der gaven ende bedieninghen/ die elck heeft ontfangen. 12 Leert wederom dat het lot der geloovigen is verdruckinge te lijden/ ende dat haer sulcx ſalich is. 15 Maer waerſchouwt / dat niemandt en lijde als een quaetdoender / maer dat hy lijde als een Chriſten. 17 overmidts het oordeel Godts van ſijn huys begint. 18 Doch dat de andere hier namaels een ſwaerder oordeel hebben te verwachten.

[DEwijle dan Chriſtus voor ons in het vleeſch gheleden heeft/
[a] ſo wapent ghy u oock met de ſelve gedachte/ [b] [namelick] dat a Hebr.12.1.
wie in het vleeſch geleden heeft/ die heeft opgehouden van de ſon- b Rom. 6.7.
de. [c] Om nu niet meer na de begeerlickheden der menſchen/ maer c Rom.14.7.
na den wille Godts den tijt die overigh is in het vleeſch/ te leven. 2.Cori.5.15.
[d] Want het is ons genoegh dat wy den voorgaenden tijdt des Galat.2.20.
levens der Heydenen wille volbracht hebben / ende ghewandelt Ephes.4.24.
hebben in ontuchticheden/ begeerlickheden/ wijn-ſuypereyen/ braſ- 1.Theſ.5.10
ſeryen/ drinckeryen/ ende grouwelicke afgoderyen. Waer in ſy Hebr. 9.14.
haer vremdt houden / als ghy niet mede en loopt tot de ſelve uyt- d Eph.4.17.
gietinge der overdadicheyt/ ende [u] laſteren: De welcke ſullen
rekenſchap geven den genen die bereyt ſtaet om te oordeelen de le-
vende ende de doode. [e] Want daer toe is oock den dooden het e Joan.5.25
Euangelium verkondight geworden/ op dat ſy wel ſouden geoor- 1.Petr.3.19.
deelt worden na den menſche in het vleeſch/ maer leven ſouden na
Godt in den gheeſt. [f] Ende het eynde aller dinghen is na by: f 1.Joa.2.18
[g] Zijt dan nuchteren/ ende waeckt inde gebeden. Maer voor al g Luc.21.34
hebt yverige liefde tot malkanderen: [h] want de liefde ſal menichte h Pro.10.12
van ſonden bedecken. [i] Zijt herberghſaem tegen malkanderen/ i Rom.12.13
ſonder murmureren. [l] Een yegelick gelijck hy gave ontfangen Heb.13.2.
heeft/ [alſo] bediene hy deſelve aen den anderen/ als goede uytdeel- k Phil.2.14.
ers der menigerley genade Godts. [m] Indien yemant ſpreeckt/ l Prov.3.28.
[die ſpreke] als de woorden Godts: indien yemant dient/ [die die- Rom.12.6.
ne] als uyt krachte die Godt verleent: op dat Godt in allen ghe- 2.Cor. 8.11.
preſen worde door Jeſum Chriſtum / welcken toekomt de heer- m Jer.23.22.
lickheyt ende de kracht/ in alle eeuwicheyt / Amen. Gheliefde/
en houdt u niet vremt over de hitte [der verdruckinghe] onder u/ n Jeſ.48.10.
die u geſchiet tot verſoeckinghe/ als of u [yet] vremdts over qua- 1.Cor.3.13.
me: Maer gelijck ghy gemeynſchap hebt aen het lijden Chri- 1.Petr.1.7.
ſti/ [alſo] verblijt u: op dat ghy oock in de openbaringe ſijner heer-

lickheyt

o Mat.5/10 lickheyt u mooght verblijden ende verheughen. o Indien ghy
1.Pet.2/20. gesmadight wort om den name Christi/so zijt ghy salich: want de
ende 3.14. Geest der heerlickheyt/ende[de Geest] Godts rust op u: wat haer
aengaet/ hy wort wel ghelastert / maer wat u aengaet / hy wordt
verheerlickt. Doch dat niemant van u en lijde als een doodtsla-
ger/of dief/oft quaetdoender / ofte als een die hem met een anders
doen bemoeyt: Maer indien [yemant lijdt] als een Christen/
die en schame hem niet / maer verheerlicke Godt in desen deele.
p Jer.25.29 p Want het is de tijdt / dat het oordeel beginne van het huys
Luc.23/3. q Luc.10/12 Godts: ende indien het eerst van ons[begint]/ q welck sal het eyn-
de zijn der gene die den Euangelio Godts onghehoorsaem zijn?
r Prov.11.31 r Ende indien der rechtveerdighe nauwelicks saligh en wordt
waer sal de godtloose ende sondaer verschijnen? So dan oock die
lijden na den wille Godts/ dat sy hare zielen [hem] als den ghe-
trouwen schepper bevelen met weldoen.

Het v. Capittel.

1 Petrus vermaent de Ouderlinghen dat sy de kudde Godts behoorlick weyden. 4 ende beloo
Act.20.28. haer de kroone der heerlickheyt tot een vergeldinghe. 5 Hy vermaent daer nae de jonge tot onderda-
1.Tim.3.3 nigheyt ende nedrigheyt. 7 ende een yegelick/dat hy sijne sorghe op Godt werpe. 8 Stelt haer voo
Tit.1.7. oogen den list ende de macht des Duyvels/ ende vermaent haer daer teghen te waken. 10 bidt Godt
2.Cor.1.24. dat hy haer versterckte. 11 ende prijst hem. 12 verklaert de reden waerom hy tot haer in het kort
Phil.3.1. heeft gheschreven. 13 ende besluydt den brief met onderlinghe groete/ ende wensch van vrede.

.Tim.4.12. DE Ouderlinghen die onder u zijn/vermane ick die een mede
Tit.2.7. Jes.40.11. Ouderlingh/ende getuyge des lijdens Christi ben/ende deel
Ezec.34.23. Joan.10.11. achtich der heerlickheydt die gheopenbaert sal worden. a Wey
Hebr.13.22. .Pet.2.25. det de cudde Godts die onder u is / hebbende opsicht [daer over
1.Cor.9.25. .Tim.4.8. niet uyt bedwangh / maer gewillichlick : b noch om vuyl ghewin
Jac.1.12. .Petr.1.4. maer met een volveerdich gemoet. c Noch als heerschappye voe
Ro.12.10. rende over het erfdeel[des Heeren]/ d maer [als] voor-beelden de
Philip.2.3. Prov.3.34. kudde geworde zijnde. Ende als e de Overste Herder verschene
Jacob 4.6. Job 22.29. sal zijn/ f so sult ghy de onverwelckelicke kroone der heerlickheyd
Prov.29.23. behalen. Desgelijcks ghy jonge/zijt de oude onderdanich: g end
Matt.23.12 Luc.14.11. zijt alle malkanderen onderdanich: zijt met de ootmoedicheyt be
Jac.4.10. Psal.55.23. kleet: h want Godt wederstaet de hooveerdighe/maer de nedrigh
Matt.6.25. geeft hy ghenade. i Vernedert u dan onder de krachtighe hand
Luc.12.22. Phil.4.6. Godts/op dat hy u verhoge tot sijner tijt. k Werpt alle uwe be
.Tim.6.8. 1.Cor.9.19 kommernisse op hem/ l want hy sorght voor u. m Zijt nuchteren
Hebr.13.5. 1.Tes.5.6. [ende] waeckt : n want uwe tegenpartye de Duyvel gaet om al
Petr.1.13. een briesschende leeuw/soeckende wien hy soude mogen verslinden
...de 4.7. Ephe.4.27 Jacob.4.7. o Den welcken wederstaet/ vast zijnde in het geloove: wetend

De

dat het selve lijden aen uw' broederschap/ dat in de werelt is/ vol-
bracht wort. De Godt nu aller genade/ die ons geroepen heeft
tot sijne eeuwige heerlickheydt in Christo Jesu/ na dat wy p een p Heb.10.37 1.Petr.1.6.
weynich [tijts] sullen geleden hebben/ deselve volmaecke/ bevesti-
ge/ versterche/ [ende] fondere u lieden. Hem zy de heerlickheyt/
ende de krach in alle eeuwicheyt/ Amen. Door Silvanum/ die u
een getrouw broeder is so ick achte/ hebbe ick met weynige [woor-
den] geschreven/ vermanende ende betuygende dat dese is de waer-
achtighe ghenade Godts in welcke ghy staet. U groet de mede-
uytverkorene [Gemeynte] die in Babylon is/ ende Marcus mijn
sone. Groetet malkanderen q met eenen kus der liefde. Vrede q Ro.16.16. 1.Cor.16.20 2.Cor.13.12 1.The.5.26.
zy u allen die in Christo Jesu zijt/ Amen.

De Tweede

Algemeyne Sendt-brief

des Apostels

P E T R I.

Het Eerste Capittel.

1 Den Apostel Petrus nae het opschrift ende groetenisse/ 3 verhaelt eerst hoe over-groote gena-
e ende weldaden Godt aen de gheloovighe Joden bewesen heeft tot hare salighleydt. 5 waerom hy
aer vermaent in 't gheloove ende Godtsaligheydt meer ende meer toe te nemen/ ende by 't gheloove te
oeghen oock andere deuchden. 8 Leerende datse alsdan recht vruchtbaer sullen zijn. 10 ende datse
aer door meer ende meer versekert sullen worden van hare verkiesinghe/ ende van den inganck in 't Co-
inckrijcke Christi. 12 Hy verklaert/ dat/ hoewel sy dese dingen wel weten/ hy evenwel haer heeft wil-
n opwecken door dese vermaninghe. 14 also hy haest uyt dit leven soude ghenomen worden/ nae de
oorsegginge Christi, op dat sy na sijnen doot daer aen souden ghedencken. 16 Betuyght dat de Leere
ie haer van Christo ende sijne toekomste gepredickt was/ geen fabelen en zijn/ maer dat hy selve ende
e twee andere Apostelen aengeschout hebben sijne heerlickheydt op den berch/ ende gehoort uyt den he-
el het getuygenisse des Vaders van hem. 19 ende dat deselve oock betuyght wort door de Propheti-
he Schriften. 20 die door den Geest Godts zijn ingegeven.

Ymeon Petrus/ een dienst-knecht ende Apo-
stel Jesu Christi/ den genen die even dierbaer
geloove met ons verkreghen hebben/ door de
rechtveerdicheydt onses Godts ende Salich-
maeckers Jesu Christi: a Genade ende vre- a Rom.1.7. 1.Petr.1.2.
de sy u b vermenichvuldicht c door de kennisse b 1.Petr.1.3 Jud.v.2.
Godts/ ende Jesu onses Heeren: Gelijck c Joa.17.3
ons sijne Goddelicke kracht alles wat tot
het

het leven / ende de Godtsalicheydt [behoort] gheschoncken heeft,
door de kennisse des ghenen die ons gheroepen heeft tot heerlick-
heydt ende deucht: Door welcke ons de grootste ende dierbare 4
d Jesa. 56. 5. beloften gheschoncken zijn/ d op dat ghy door de selve der Godtlic-
Joan 1. 12. ke natuere deelachtich sout worden/ na dat ghy ontvloden zijt het
...om. 8. 15. Galat. 3. 26. verderf dat in de wereldt is door de begheerlickheyt. Ende ghy 5
tot het selve oock alle neerstigheyt toebrenghende / voecht by uw'
gheloove deucht / ende by de deucht kennisse/ Ende by de ken- 6
nisse maticheyt/ ende by de maticheyt lijtsaemheyt/ende by de lijt-
saemheyt Godtsalicheydt/ Ende by de Godtsalicheyt broeder- 7
licke liefde / ende by de broederlicke liefde / liefde [teghen alle].
Want so dese dinghen by u zijn/ende [in u] overvloedigh zijn/ 8
e Tit. 3. 14. sy en sullen[u]niet ledigh noch e onvruchtbaer laten in de kennis-
se onses Heeren Jesu Christi. Want by welcken dese dinghen 9
f Jesa. 59. 10 niet en zijn / f die is blint van verre niet siende/ hebbende vergeten
Zeph. 1. 17. de reyninghe sijner vorighe sonden. Daerom/ broeders/ beneer- 10
stight u te meer om uwe roepinghe ende verkiesinghe vast te ma-
ken. Want dat doende en sult ghy nimmermeer struyckelen.
Want also sal u rijckelick toe-ghevoeght worden den inganck
in het eeuwich Coninckrijcke onses Heeren ende Salichmakers
Jesu Christi. Daerom en sal ick niet versuymen u altijdt daer- 12
van te vermanen/ hoewel ghy het weet/ende in de tegenwoordige
waerheyt versterckt zijt. Ende ick achte het recht te zijn so lan- 13
2. Pet. 3. 1. ghe ick in desen tabernakel ben / dat ick u g opwecke door verma-
2. Tim. 4. 6 ninghe: h Alsoo ick weet dat de afligginge mijnes tabernakels 14
Joan. 21. 19. haest zijn sal/ i gelijckerwijs oock onse Heere Jesus Christus my
heeft gheopenbaert. Doch ick sal oock neerstigheyt doen by alle 15
gelegentheyt/ dat ghy na mijnen uytganck meught van dese din-
1. Cor. 1. 17 ghen gedachtenisse hebben. k Want wy en zijn geen konstelick- 16
...de 2. 1. 4. verdichte fabelen na-gevolght/ als wy u bekent gemaeckt hebben
...de 4. 20. de kracht ende toekomste onses Heeren Jesu Christi / l maer wy
Mat. 17. Joan. 1. 14 zijn aenschouwers geweest van sijne majesteyt. Want hy heeft 17
Joan. 1. 1. Mat. 3. van Godt den Vader eere ende heerlickheydt ontfangen/ als soo-
...de 17. 5. ...arc. 1. 11. danige een stemme van de hooghweerdighe heerlickheyt tot hem
...de 1. 7. gebracht wiert/ m Dese is mijn gheliefde Sone/ inden welcken ick
...c. 3. 22. mijn welbehagen hebbe. Ende dese stemme hebben wy gehoort/ 18
...e 9. 35. ...l. 1. 13. als sy van den hemel gebracht is geweest/ doe wy met hem op den

heyligen

9 heylighen bergh waren. Ende wy hebben het prophetische
woordt/dat seer vast is : ende ghy doet wel / dat ghy daer op acht
hebt / [n] als op een licht schijnende in de duystere plaetse/ tot dat de n 2.Cor.4.6
dagh aenlichte/ende [o] de morghen-sterre op gae in uwe herten. o Apoc.22.16.
0 Dit eerst wetende/dat geen prophetie der Schrift en is van ey=
1 gener uytlegginge. Want de prophetie en is voortijts niet voort
gebracht door den wille eens menschen/maer de heylige menschen
Gods [p] van dē heyligen Geest gedrevē zijnde/ hebbē'se gesproken. p 2.Tim.3.16.

Het ij. Capittel.

1 D'Apostel waerschouwt de gheloovighe voor de valsche Leeraers/die in de Ghemeynte sullen verderflicke ketteryen invoeren / ende vele verleyden. 3 Om welcke beter te mijden/ beschrijft hy hare giericheydt / ende het verderf daer in sy haer sullen brenghen. 4 't Welck hy bevesticht met de exempelen van de Engelen die ghesondight hebben : van de oude wereldt / ende van die van Sodoma ende Gomorra. 7 waer teghen hy steldt de behoudenisse van Lot/gelijck te voren van Noë. 10 Wijst vorder aen dese verleyders onkuysheydt/ hooveerdicheydt/onmaticheydt/bedriegerien/ende andere sonden/ waer in sy den onredelicken dieren ghelijck zijn : ende waerom sy den verdienden loon der straffe sullen ontfangen. 15 ghelijck Balaam/ die over sijne onrechtveerdigheyt van een stom beest bestraft wiert. 17 Verghelijcktse by fonteynen ende wolcken sonder water. 18 Beschrijft hare opgheblasenheyt ende hoe'se de Christenen verlocken/ ende vryheydt beloven/daer'se selfs slaven der sonde zijn. 20 Leert dat de staet der Christenen / die haer laten van haer verleyden / ergher is/ als of sy noyt Christum ghekent en hadden. 22 ende verghelijckse by honden die haer uytbraecksel oplecken / ende by gewasschene swijnen/ die haer wederom wentelen in't slick.

1 ENde daer zijn oock [a] valsche propheten onder het volck ghe= a Deut.13
weest/ [b] gelijck oock onder u valsche leeraers zijn sullē/die ver= b Mat.24. Actor.20.2
derflicke ketteryen bedecktelick invoerē sullen/oock den Heere die 1.Tim.4.1
haer gekocht heeft/verloochende/[ende]een haestigh verderf over ende 2.Tim.
2 haer selven brengende. Ende vele sullen hare verderffenissen na= 3.1.
volgen/door welcke de wegh der waerheydt sal gelastert worden.
3 Ende sy sullen door giericheydt/ met gemaeckte woorden van u
een koopmanschap maecken : [c] over welcke het oordeel van over c Jud. v.
4 lange niet ledich en is/ende haer verderf en sluymert niet. Want
indien Godt [d] de Engelen/ die gesondicht hebben niet gespaert en d Jud. v.
heeft / maer die in de helle geworpen hebbende overgegeven heeft Apoc.20.
den ketenē der duysternisse/om tot het oordeel bewaert te worden:
5 Ende de oude werelt niet en heeft gespaert/maer [e] Noē den Pre= e Gen.7.
diker der gerechticheyt sijn achtster bewaert heeft/als hy de sunt- 1.Pet.3.1
6 vloedt over de werelt der godtloose heeft gebracht: Ende de ste=
den [f] van Sodoma en̄ Gomora tot asschen verbrandende met om= f Genes.24.
keeringe veroordeelt heeft/en̄ tot een exempel gheset den genen die Deu.29.
godtlooselick souden leven: Ende den rechtveerdigen Lot/ [g] die Jes.13.1
vermoeydt was van den ontuchtighen wandel der grouwelicke Jer. 50.4
menschen [daer uyt] verlost heeft. (Want dese rechtveerdighe Ezec. 16
[man] woonende onder haer/heeft dach op dach[sijne] rechtveer= Oze.11.8 Amos 4. Jud.v.7 g Genes 7.8.

Pſal. 119. 58. dige ziele [h] gequelt door het ſien ende hooren van[hare]ongerech-
1.Cor.10. tige wercken). So weet de Heere de Godtſalige uyt de verſoec-
kinge te verloſſen/ eñ de onrechtveerdighe te bewaren tot den dach
des oordeels/ om geſtraft te worden. Maer allermeeſt de ghene
die nae het vleeſch in onreyne begheerlickheydt wandelen/ende de
heerſchappye verachten : die ſtout zijn/ haer ſelven behagen/ ende
die de heerlickhedẽ niet en ſchroomẽ te laſteren: Daer de Engelen/
in ſterckte eñ kracht meerder zijnde/gheen laſterlick oordeel tegen
Jer.12.3. haer voor den Heere voort en brengẽ/ [k] Maer deſe als onredelic-
ke dieren/die de natuere volgẽ/ eñ voort-gebracht zijn om gevan-
Jud. v.10. gen ende gedoot te worden [l] dewijle ſy laſteren het gene ſy niet en
verſtaen/ſullen in hare verdorvenheyt verdorven worden: Ende
ſullẽ verkrijgẽ dẽ loon der ongerechtigheyt/als die de dagelickſche
weelde [haer] vermaeck achten/ zijnde vlecken eñ ſmetten/eñ zijn
weeldrich in hare bedriegeryen/als ſy in de maeltijden met u zijn:
Hebbende de ooghen vol overſpel/eñ die niet op en houden van
ſondigen: verlockende de onvaſte zielen/ hebbende het herte geoef-
fent in gierichheyt/kinderen der vervloeckinge : Die den rechten
wech verlaten hebbende/zijn verdwaelt/eñ [m] volgen dẽ wech Ba-
Num.22. 21. laams des [ſoons] Boſor /die de loon der ongerechtigheyt lief ge-
Jud. v.11. hadt heeft: Maer hy heeft de beſtraffinge ſijner ongerechtigheyt
Num. 22. gehadt: [want] [n] het jock-dragende ſtomme [dier]/ſprekende met
menſchen ſtemme / heeft des Propheten dwaeſ heydt verhindert.
Jud. v.12. [o] Deſe zijn waterlooſe fonteynen/wolckẽ van eenen drayp-wint
gedreven/ den welcken de donckerheyt der duyſterniſſe in der eeu-
wicheydt bewaert wort. Want ſy/ſeer op-gheblaſene ydelheydt
ſprekende/verlocken door de begeerlickheden des vleeſchs/ [ende]
door ontuchtichedẽ/ de gene die waerlick ontvloden waren van de
gene die in dwalinge wandelen : Belovende haer vryheyt/daer
Joan.8.34 ſy ſelve dienſtknechten zijn der verdorvenheyt. [p] Want van wien
Rom.6.16. yemant overwonnen is / dien is hy oock tot een dienſt-knecht ge-
maeckt. [q] Want indien ſy/na dat'ſe door de kenniſſe des Heeren
Hebr. 6. 4. & 10.26. eñ ſalichmakers Jeſu Chriſti/de beſmettingen der werelt ontvlo-
den zijn / eñ in de ſelve wederom ingewickelt zijnde [van deſelve]
Mat. 12. overwonnen worden/ [r] ſo is haer het laetſte erger ghewordẽ dan
het eerſte. Want het ware haer beter dat ſy den wech der gerech-
tichheyt niet gekent en hadden/dan dat ſy [dien] gekent hebbende/

[weder] afkeeren van het heylich ghebodt dat haer over-gegeven
22 was. Maer haer is overgekomen 't gene met een waer spreeck-
woort [geseght wort] [f] De hont is wederkeert tot sijn eygen uyt- f Pro. 26.11
braeckselːen/ De gewasschen seuge tot de wentelinge in het slijck.

Het iij. Capittel.

1 D'Apostel verklaert dat hy desen tweeden Sendt-brief heeft gheschreven om haer daer door op te wecken tot betrachtinge der Prophetische ende Apostolische Leere. 3 Ende waerschouwt haer tegen de spotters/ die in de laetste tyden de toekomste Christi ten oordeele/ ende de voleyndinge der werelt sullen loochenen. 5 ende wederlegt haer met redenen genomen van de scheppinge ende onderhoudinge der werelt. 6 ende van de sund-vloet. 7 ende leert gelijck de eerste werelt vergaen is door het water/ dat alsoo dese vergaen sal door het vyer. 8 Dat de toekomste Christi ten oordeele wel om der uytvercorene wille uyt-ghestelt wort/ 10 maer datse onvoorsiens sal komen. 11 Waer uyt hy een vermaninghe treckt tot betrachtinge van oprechte Godsalicheyt. 13 ende leert datter eenen nieuwen hemel en een nieuwe aerde sal zijn. 15 welck alles hy bevestight met het ghetuyghenisse des Apostels Pauli/ wiens Sendt-brieven sommige verdraeyen. 17 Eyndelick besluyt hy met een verhael van de vermaninge/ om haer te wachten van de valsche leeraren ende spotters/ ende met een lof-segginghe tot Christum.

1 DEsen tweeden Sendt-brief/ gheliefde/ schrijve ick nu aen u in
welcke [beyde] ick [a] door vermaninghe uw' oprecht ghemoet a 2.Pet.1.
2 op-wecke: Op dat ghy gedachtich zijt aen de woorden die van
de heylige Propheten te voren gesproken zijn / ende aen ons' ghe-
3 bodt/ die wy des Heeren en Salichmakers Apostelen zijn: [b] Dit b 1.Tim.
eerst wetende/ dat in't laetste der dagen spotters komen sullen/ die 2.Tim.3.
4 na hare eyghene begheerlickheden sullen wandelen: Ende seg- Jud.v.18
gen/ [c] Waer is de belofte sijner toekomste? want van dien [dach] c Ezec.12
dat de vaders ontslapen zijn/ blijven alle dinghen also [ghelijck]
5 van het begin der scheppinge. Want willens is dit haer onbe-
kent/ dat door het woordt Godts de hemelen van over lange ghe-
weest zijn/ [d] ende de aerde uyt het water ende in het water bestaen- d Genes.
6 de. [e] Door welcke de werelt/ die doe was/ met het water der sunt- Psal.24.
7 vloet bedeckt zijnde/ vergaen is. [f] Maer de hemelen die nu zijn/ e Gen. 7. 21.
ende de aerde / zijn door het selve woordt als een schat wechghe- f Psa.102
leght / [g] ende worden ten vyere bewaert teghen den dach des oor- Jesa.51.
8 deels/ ende der verderfinge der godtloose menschen. Doch dese Hebr.1.
eene saecke en sy u niet onbekent: gheliefde/ [h] dat eenen dach by den 2.Petr.3
Heere is als duysent jaren / ende duysent jaren als eenen dagh. g 2.Thes.
9 [i] De Heere en vertraecht de belofte niet/ ([k] gelijck eenige [dat] h Psal.90
traecheyt achten) [l] maer is lanckmoedich over ons/ [m] niet willende i Habac.
dat eenige verloren gaen/ maer dat'se alle tot bekeeringhe komen. k 1.Pet. ende 2.P. 3.15.
10 Maer de dagh des Heeren sal komen [n] als een dief in den l Jesa.30 Rom.2.
nacht/ in welcken de hemelen met een gedruysch sullen voorby gaen/ m Ezec. 32. ende 33.
ende de elementen branden sullen ende vergaen / ende de aerde/ 1.Tim. n Matt. 24.43. 1.Thes. Apoc.3. ende 16.

ende

ende de wercken die daer in zijn/sullen verbrandē. Dewijle dan 1
dese dingen alle vergaen/ hoedanighe behoort ghy te zijn in heyli-
gen wandel ende Godtsalicheyt: Verwachtende ende haestende 1
Psal.50.3. tot de toekomste van den dagh Godts / o in welcken de hemelen
.Thes.1.8. door vyer onsteken zijnde sullen vergaen/ ende de elementen bran-
Jes.65.17. dende sullen versmelten? Maer wy verwachten / p nae sijne be- 1
nde 66.22. lofte nieuwe hemelen ende een nieuwe aerde / in de welcke gerech-
poc.21.1. tigheydt woont. Daerom/ geliefde/ verwachtende dese dingen/ 1
beneerstight u dat ghy onbevleckt ende onbestraffelick van hem
Rom.2.4. bevonden mooght worden in vrede. q Ende acht de lanckmoe- 1
dicheydt onses Heeren voor salicheydt: ghelijckerwijs oock onse
gheliefde broeder Paulus / nae de wijsheydt die hem ghegeven is/
Rom.8.19. u-lieden gheschreven heeft: Ghelijck oock r in alle Sendt-brie- 1
Corint.15. ven daer in van dese dingen sprekende: in welcke dingen sommige
The.4.15. swaer zijn om te verstaen / die de ongheleerde ende onvaste [men-
schen] verdraeyē/gelijck oock de andere Schriften/tot haer eygen
verderf. Ghy dan gheliefde/ [sulcks]te voren wetende/wacht u 1
dat ghy niet door de verleydinghe der grouwelicke menschen me-
de afgeruckt en wort/ ende uytvalt van uwe vastigheyt. Maer 1
wast op in de ghenade ende kennisse onses Heeren ende Saligh-
makers Jesu Christi. Hem zy de heerlickheyt / beyde nu/ ende in
den dach der eeuwicheydt/ Amen.

Eynde van den II. Algemeyne Sendt-brief Petri.

De Eerste

Algemeyne Sendt-brief

des Apostels

I O A N N I S.

Het Eerste Capittel.

1 De Apostel verklaert dat de Leere die hy verkondight / gantsch seker ende treflick is. 3 ende dat hy die voorstelt op dat de gheloovighe daer door ghemeynschap souden hebben met Godt / ende haer blijdtschap volmaeckt zy. 5 dat wy met Godt/die het licht is / geen ghemeynschap en konnen hebben als wy in duysternisse wandelen. 7 maer so wy in het licht wandelen dat onse sonden door Christi bloet ghereynight zijn. 8 Dat wy ons niet en moeten laten voorstaen dat wy gheen sondaers en zijn/ 9 maer dat wy onse sonden voor Godt moeten belijden / ende dat de selve ons van Godt sullen verghe-ven worden.

Het

1 HET ghene [a] van den beginne was / 't gene wy [a] Joan. 1.
ghehoort hebben/'t gene wy geſien hebben met
onſe oogen/ [b] 't ghene wy aenſchouwt hebben/ b Joan. 1.
ende onſe handen ghetaſt hebben / van het 2. Petr. 1.
2 Woordt des levens: (Want het leven is ge= c Luc. 24.
openbaert/ ende wy hebben 't gheſien/ende wy Joan. 20.
ghetuyghen / ende verkondighen u-lieden dat
eeuwighe Leven / 't welck by den Vader was / ende ons is ghe=
3 openbaert). 'T ghene wy [dan] gheſien ende ghehoort heb=
ben/ dat verkondighen wy u/ op dat oock ghy met ons ghemeyn=
ſchap ſoudt hebben/ende deſe onſe gemeynſchap oock [zy] met den
4 Vader/ende met ſijnen Sone Jeſu Chriſto. Ende deſe dingen
5 ſchrijven wy u/op dat uwe blijdtſchap vervult zy. Ende dit is
de verkondinge/ die wy van hem gehoort hebben / ende wy u ver=
kondighen/ [d] dat Godt een licht is/ende gantſch gene duyſterniſſe d Joan. 1.
6 in hem en is. Indien wy ſeggen dat wy gemeynſchap met hem ende 8. 12.
hebben/ende wy in de duyſterniſſe wandelen/ſo liegen wy/ende en ende 9. 5.
7 doen de waerheyt niet. Maer indien wy in het licht wandelen/ ende 12. 35. 36.
ghelijck hy in het licht is / ſoo hebben wy ghemeynſchap met e Hebr. 9.
malkanderen/ende het bloedt Jeſu Chriſti ſijns Soons reynight 1. Pet. 1. Apoc. 1. 5.
8 ons van alle ſonde. [f] Indien wy ſegghen dat wy geen ſonde en f 1. Reg. 46.
hebben/ſo verleyden wy ons ſelven/ende de waerheyt en is in ons 2. Par. 9.
9 niet. [g] Indien wy onſe ſonden belijden/ hy is ghetrouw ende Job 9. 2. Pſal. 143.
rechtveerdigh/dat hy ons de ſonde vergeve/ende ons reynige van Prov. 20. Eccle. 7.
10 alle ongerechticheydt. Indien wy ſegghen dat wy niet geſon= g Pſal. 3. Pro. 28.
dight en hebben/ſo maken wy hem tot eenen leugenaer / ende ſijn
woort en is niet in ons.

Het ij. Capittel.

1 D'Apoſtel verklaert dat hy de belofte van de vergevinge der ſonden voor-geſtelt heeft/niet om die te miſbruycken tot ſondighen/maer tot troost der ſondaren. 3 ende vermaent de ghene / die Chriſtum kennen / tot onderhoudinghe der ghebođen Chriſti. 7 leerende dat ſulcks ten verſcheyden aenſien een nieuw ende een oudt gebodt is. 9 Daer nae tot liefde des naeſten. 13 Ende paſt deſe vermaninghe op de Vaders/jongelinghen/ ende kinderen. 15 Leert dat de Chriſtenen de werelt/ende 't gene daer in is / niet en moeten lief hebben. 18 ende haer wachten van de verleydinghe der valſche Leeraers ende Antichriſten. 20 Wijſt haer aen dat de ſalvinge des H. Geeſts/die ſy hebben/haer ſal bewaren/ſo van de begeerlickheydt der werelt/als van de verleydinge der Antichriſten/ 22 die hy beſchrijft. 25 Stelt haer voor de belofte des eeuwigen levens. 27 ende beſchrijft de kracht der ſalvinge des H. Geeſts/die ſy ontfanghen hadden. 28 ende vermaent haer ſtantvaſtelick te blijven by de Leere Chriſti, om in ſijne verſchijninghe vrymoedelick te moghen beſtaen. 29 ende gerechtigheydt te oeffenen / tot betooninghe datſe weder-gheboren zijn.

1 MYne kinderkens/ ick ſchrijve u deſe dinghen/op dat ghy niet
en ſondighet: ende indien yemant geſondight heeft/wy heb=

.Tim.2.5 ben[a] eenen voorsprake by den Vader/Jesum Christum denrecht-
Hebr.7.25. veerdigen. Eñ hy is [b] een versoeninge voor onse sonden/eñ niet
Rom.3.25. .Cor.5.18. alleẽ voor de onse/maer oock voor[de sonden][c] der geheeler werelt.
Colos.1.20. Ende hier aen kennen wy dat wy hem gekent hebben / soo wy
.Joan.4. o. .Joan.4.42 sijne geboden bewaren. [d] Die daer seght/ Jck kenne hem/ ende
.Joan.4/ 4. sijne geboden niet en bewaert / die is een leugenaer / ende in dien
1.Joan.4. o. en is de waerheyt niet: Maer soo wie sijn woort bewaert/in dien
Joan.13. is waerlick de liefde Godts volmaeckt geworden: [e] hier aen ken-
5. nen wy dat wy in hem zijn. Die seght dat hy in hem blijft/[f] die
Joan.13.5 .Pet.2.21. 2.Joa.v.5 moet oock selve also wandelen/gelijck hy gewandelt heeft. Broe-
ders/ick en schrijve u [g] geen nieu gebodt/maer een out gebodt/dat
ghy van den beginne gehadt hebt.Dit out gebot is het woort dat
Joan.13. ghy van den beginne gehoort hebt. Wederom schrijve ick u[h] een
4. ide 15.12. nieuw gebodt: 't gene waerachtich is in hem/ zy oock in u [waer-
achtigh]: want de duysternisse gaet voorby ende het waerachtige
licht schijnt nu. Die segt dat hy in het licht is/ende sijnen broeder
haet/die is in de duysternisse tot noch toe. [i] Die sijnen broeder lief
1.Joan.8. heeft/[k] blijft in het licht/ eñ geẽ ergernisse en is in hem. Maer die
Joan.12. sijnen broeder haet/is in de duysternisse / ende wandelt in de duy-
sternisse/ eñ en weet niet waer hy henen gaet: want de duysternisse
heeft sijne oogen verblint. [l] Jck schrijve u / kinderkens/want de
Luc.24.4. sonden zijn u vergeven om sijns naems wille. Jck schrijve u/va-
ctor.4.12. de 13.38. ders/want ghy hebt [hem] ghekent / die van den beginne is. Jck
schrijve u/jongelingen/ want ghy hebt den Boosen overwonnen.
Jck schrijve u/ kinderen want ghy hebt den Vader gekent. Jck
hebbe u geschreven/vaders/want ghy hebt [hem] gekent/ die van
den beginne is. Jck hebbe u geschreven jongelingen/want ghy zijt
sterck/ende het woort Godts blijft in u/ende ghy hebt den Boosen
Rom.12.2 overwonnen. [m] En hebt de werelt niet lief/noch 't gene in de we-
Gal.1.10. Jacob.4.4. relt is : [n] so yemant de werelt lief heeft/ de liefde des Vaders en is
niet in hem. Want al dat in de werelt is / [namelick] de begeer-
lickheydt des vleeschs/ ende de begeerlickheydt der oogen/ende de
grootsheyt des levens/en is niet uyt den Vader/maer is uyt de we-
Psal.90.10 relt. [o] Ende de werelt gaet voorby/ende hare begeerlickheyt:maer
Jes.40.6. 1.Cor.7.31. die den wille Godes doet/blijft in der eeuwicheyt. Kinderkens/
Jac.1.10. c 4.14. het is de laetste ure: [p] ende gelijck ghy ghehoort hebt dat de An-
Pet.1.24. Mat.24.5 2.Thes.2.3. tichrist komt/ [so] zijn oock nu vele Antichristen geworden: waer
uyt

9uyt wy kennen dat het de laetste ure is. [q]Sy zijn uyt ons uyt= q Psal.41.1 Acto.20.3
gegaen/maer sy en waren uyt ons niet: want indien sy uyt ons ge=
weest waren/so souden sy met ons gebleven zijn: [r] maer[dit is ge= r 1.Cor.1 19.
schiet] op datse souden openbaer worden/datse niet alle uyt ons en
0zijn. [s]Doch ghy hebt de salvinghe van den Heyligen/ ende ghy s Psal.45. ende 133.2.
1weet alle dingen. Ick en hebbe u niet geschreven om dat ghy de 2.Cor.1.2
waerheydt niet en wetet/ maer om dat ghy die wetet/ende om dat Hebr.1.9.
2geen leugen uyt de waerheyt en is. Wie is de leugenaer/dan die
loochent dat Jesus is de Christus? Dese is de Antichrist/die den
3Vader eñ den Sone loochent. [t]Een yegelick die den Sone looc= t Luc.12.
4hent/en heeft oock den Vader niet. 'T gene ghy-lieden van den 2.Tim 2.
beginne gehoort hebt / dat blijve in u. Indien in u blijft dat ghy
van den beginne gehoort hebt / so sult ghy oock in den Sone ende
5in den Vader blijven. Ende dit is de belofte/ die hy ons belooft/
6heeft/[namelick] het eeuwige leven. Dit hebbe ick u geschreven
7van de gene die u verleyden. [v]Ende de salvinge die ghy liedẽ van v Jer.31. Hebr.8.1
hem ontfanghen hebt/blijft in u/ende ghy en hebt niet van noode
dat yemant u leere: maer gelijck de selve salvinghe u leert van alle
dingen/[so] is sy oock waerachtigh/ende en is geen leughen: ende
8gelijck sy u geleert heeft/[so]sult ghy in hem blijven. Eñ nu kin=
derkens/blijft in hen:[x]op dat wanneer hy sal geopenbaert zijn/wy x Mar. 1.Joan.
vrymoedicheydt hebben / ende wy van hem niet beschaemt ghe=
9maeckt en worden in sijne toekomste. Indien ghy weet dat hy
rechtveerdigh is / so weet ghy dat een yeghelick die de rechtveer=
dicheydt doet/uyt hen gheboren is.

Het iij. Capittel.

1 D'Apostel wijst aen de weerdicheydt der gheloovighe dat'se nu kinderen Godts zijn/hoewel hare heerlickheydt in de toekomste Christi eerst ten vollen sal gheopenbaert worden. 3 ende vermaent haer/ datse haer selven reynighen. 5 tot welcken eynde Christus geopenbaert is. 7 Dat daer door de kinderen Godts: ende de kinderen des Duyvels onderscheyden worden. 9 Om dat de kinderen Godts haer tot sondigen niet en begheven. 11 Hy vermaent haer oock malkandren lief te hebben. 12 ende het exempel Cajus te vlieden. 14 Leert dat de liefde een recht ken-teecken is dat wy van de doodt verlost zijn/ende dat de gene die sijnen naesten haet / een doot-slagher is voor Godt. 16 Stelt voor de liefde Christi tegen ons/ende vermaent ons die naer te volgen/ 17 niet met woorden alleen/ maer met de daet ende waerheydt. 19 Leerende dat wy daer door meer ende meer versekert worden dat wy rechte Christenen zijn/ 22 Ende dat onse ghebeden van Godt sullen verhoort worden. 23 Dat dit de somma is van Christi geboden/in hem te gelooven ende sijnen naesten lief te hebben. 24 't welck als wy doen soo hebben wy ghemeynschap met hem ende worden daer van door sijnen Gheest versekert.

1[a] SIet hoe groote liefde ons de Vader ghegheven heeft [name= a Joa
lick] dat wy kinderen Godts genaemt souden worden. Daer b Jes. Joan. Rom. Galat ende 4.
om en kent ons de werelt niet/om dat sy hem niet en kent. Ge= c Mat Rom. 2.Cor
2liefde/[b] nu zijn wy kinderen Godts/ [c] ende het en is noch niet ge= d Phil Colos.
openbaert wat wy zijn sullen. [d] Maer wy weten/dat als [hy]

sal geopenbaert zijn/wy hem sullen gelijck wesen: want wy sullen
hem siẽ gelijck hy is. Eñ een yegelick die dese hope op hem heeft
die reynicht hem selven / gelijck hy reyn is. Een yegelick die de
Joan.5.17. sonde doet/ die doet oock de ongerechticheyt: [e]Want de sonde is de
Jes.53.12. ongerechticheyt. [f]Ende ghy weet dat hy geopenbaert is/op dat
Tim.1.15. hy onse sonden soude wech nemen: [g] ende geen sonde en is in hem.
Jes. 53.9. Cor.5.21. Pet.2.22. Een yegelick die in hem blijft/die en sondight niet: een yegelick
die sondight/ die en heeft hem niet ghesien/ noch en heeft hem niet
gekent. Kinderkens/dat u niemant en verleyde. [h] Die de recht-
1.Jo.2.29 veerdicheyt doet/ die is rechtveerdich/ gelijck hy rechtveerdich is.
Die de sonde doet/is uyt den Duyvel: want de Duyvel sondigt
van den beginne. Hier toe is de Sone Godts gheopenbaert / op
dat hy de wercken des Duyvels verbreken soude. [i]Een yegelick
1.Jo.5.18 die uyt Godt geboren is/die en doet de sonde niet: [k] want sijn zaet
Pet.1.23 blijft in hem: eñ hy en kan niet sondigen/want hy is uyt Godt ge-
boren. Hier in zijn de kinderẽ Godts eñ de kinderẽ des Duyvels 10
openbaer. Een yegelick die de rechtveerdigheyt niet en doet/die en
is niet uyt Godt/ende die sijnen broeder niet lief en heeft. Want 11
dit is de verkondinge/die ghy van den beginne gehoort hebt/ [l] dat
Joa.13.34 15.12. wy malkanderen souden lief hebbẽ. Niet gelijck [m] Cain[die]uyt 12
Joa.3.23. Gen.4.8. den boosen was/ eñ sijnen broeder dootsloegh. Ende om wat oor-
Ebr.11.4 sake sloegh hy hem doot? [n] Om dat sijne wercken boos waren/
ende sijns broeders/rechtveerdigh. [o]En verwondert u niet/mij- 13
Joa.15.18. Joa.2.10 ne broeders / so u de werelt hatet. [p] Wy weten dat wy overge- 14
gaen zijn uyt den doot in het levẽ/dewijle wy de broeders lief heb-
ben. Die [sijnen] broeder niet lief en heeft/blijft in de doot. Een 15
yegelick die sijnen broeder haet/is een dootslager. [q]Ende ghy weet
Mat.5.21 .21 dat geen dootslager het eeuwighe leven en heeft in hem blijvende.
.15.13 . 5.2. Hier aen hebben wy de liefde gekent/dat hy sijn leven voor ons 16
ghestelt heeft : ende wy zijn schuldigh voor de broeders het leven
te stellen. [r] Soo wie nu het goet der wereldt heeft / ende siet sij- 17
.15.7 .11. nen broeder ghebreck hebben / ende sluyt sijn herte toe voor hem/
15. hoe blijft de liefde Godts in hem? Mijne kinderkens/en laet ons 18
niet lief hebben met den woorde / noch met de tonghe/maer met de
daet ende waerheydt. Ende hier aen kennen wy dat wy uyt de 19
waerheydt zijn / ende wy sullen onse herten versekeren voor hem.
Want indien ons' herte[ons]veroordeelt/Godt is meerder dan 20
ons'

21 ons' herte/ ende hy kent alle dingen. Geliefde/indien ons' herte
ons niet en veroordeelt / soo hebben wy vrymoedicheyt tot Godt:
22 [t] Ende so wat wy bidden/ontfanghen wy van hem: dewijle wy
sijne geboden bewaren/ende doen 't gene behagelick is voor hem.
23 [v] Ende dit is sijn ghebodt/dat wy ghelooven in den name sijns
Soons Jesu Christi / [x] ende malkanderen lief hebben/ gelijck hy
24 ons een gebodt gegeven heeft. [y] Eñ die sijne geboden bewaert/
blijft in hem / eñ hy in den selven. Eñ hier aen kennen wy dat hy
in ons blijft/[namelick]uyt den Geest dien hy ons gegeven heeft.

Het iiij. Capittel.

1 Den Apostel waerschouwt wederom de geloovige voor de valsche leeraers/ 2 Die hy beschrijft. 4 ende troost'se teghen der selver verleydinghe met de gave der weder-gheboorte/ diese ontfanghen hebben. 6 haer vermanende stantvastelick te blijven by de Leere der Apostelen. 7 Daer nae komt hy weder tot de vermaningen van onderlinge liefde/ die een recht ken-teecken is der ware weder-gheboorte. 9 ende stelt haer tot dien eynde voor het exempel Godts / ende sijne grooter liefde tot ons. 12 Leert dat wy daer uyt door sijnen Geest versekert worden dat wy met Godt gemeynschap hebben. 14 gelijck oock als wy belijden dat Jesus de Saligmaker der werelt/ende de Sone Godts is. 16 dat wy door de liefde in Godt blijven / ende vrymoedicheydt hebben in den dagh des oordeels. 18 Dat de selve de vreese der verdoemenisse ende pijninge des gemoets verdrijft. 20 Dat wy Godt niet en konnen lief hebben / indien wy onsen naesten niet lief en hebben. 21 Alsoo beyde dese gheboden te samen ons gheghven zijn.

1 GEliefde / [a] en ghelooft niet eenen yegelicken geeste/ [b] maer be-
proeft de geesten of sy uyt Godt zijn: [c] want vele valsche pro-
2 pheten zijn uytgegaen in de werelt. Hier aen kent ghy den geest
Godts. Alle geest die belijt dat Jesus Christus in het vleesch ge-
3 komen is/ die is uyt Godt: Eñ alle geest die niet en belijdt dat
Jesus Christus in het vleesch ghekomen is / die en is uyt Godt
niet: [d] maer dit is [de gheest] des Antichrists/ [e] welcken [geest] ghy
ghehoort hebt dat komen sal / ende [f] is nu alreede in de wereldt.
4 Kinderkens/ ghy zijt uyt Godt/ eñ hebt haer overwonnen: want
5 hy is meerder die in u is/ dan die in de wereldt is. Sy zijn uyt de
werelt: daerom spreke sy uyt de werelt/ende de werelt hoort haer.
6 [g] Wy zijn uyt Godt. Die Godt kent hoort ons: die uyt Godt
niet en is / en hoort ons niet. Hier uyt kennen wy den gheest der
7 waerheyt/ende den geest der dwalinge. Geliefde/laet ons mal-
kanderen lief hebben: want de liefde is uyt Godt: ende een yeghe-
8 lick die lief heeft/is uyt Godt geboren/ eñ kent Godt: Die niet
lief en heeft/die en heeft Godt niet ghekent: want Godt is liefde.
9 [h] Hier in is de liefde Godts teghen ons gheopenbaert / dat
Godt sijnen eenich geboren Sone gesonden heeft in de werelt / op
10 dat wy souden leven door hem. Hier in is de liefde / niet dat wy
Godt lief gehadt hebbe/ [i] maer dat hy ons lief heeft gehadt/eñ sij-

 nen

[t] Jer. 29. 12. Mat. 7. 8. ende 21. 22. Mar. 11. 2 Luc. 11. 9. Joa. 14. 13. ende 16. 24. Jacob. 1. 5. 1. Joan. 5. 1
[v] Joan. 6. 2 ende 17. 3.
[x] Levi. 19. 1 Mat. 22. 3 Joan. 13. 3 ende 15. 12 Ephes. 5. 2 1. Thes. 4. 1. Petr. 4. 8 1. Joan. 4.
[y] Joa. 14. ende 15. 10 1. Joan. 4.
[a] Jer. 29. Mat. 24 Ephes. 5. Colos. 2.
[b] Matt 15. 16. 1. Cor. 1 1. Thes. 5
[c] Mat. vers. 5. 2 2. Petr. 2 2. Joan.
[d] 1. Joa 22.
[e] 1. Joa 18.
[f] 2. The
[g] Joa ende 10
[h] Joa. Rom.
[i] Rom 2. Cor Colos.

Rom.3.25 nen Sone ghesonden heeft [k] [tot] een versoeninge voor onse son-
Joan.2.2. den. Gheliefde/indien Godt ons also lief heeft ghehadt/so zijn 11
oock wy schuldigh malkanderen lief te hebben. [l] Niemandt en 12
Exo.33.20. heeft oyt Godt aenschouwt: [m] indien wy malkanderen lief heb-
Deut.4.12. Joan.1.18. Tim.1.17. ben/ soo blijft Godt in ons/ ende sijne liefde is in ons volmaeckt.
de 6.16. 1.Joan. Hier aen kennen wy / dat wy in hem blijven / ende hy in ons/ 13
24. om dat hy ons van sijnen Geest gegeven heeft. Ende wy heb- 14
ben 't aenschouwt/ende getuygen dat de Vader [sijnen] Sone ge-
sonden heeft [tot] eenen Salichmaker der werelt. So wie bele- 15
den sal hebben dat Jesus de Sone Godts is/Godt blijft in hem/
ende hy in Godt. Ende wy hebben gekent ende gelooft de lief- 16
de die Godt tot ons heeft. Godt is liefde: eñ die in de liefde blijft/
die blijft in Godt/ende Godt in hem. Hier in is de liefde by ons 17
volmaeckt/ op dat wy vrymoedicheyt mogen hebben in den dagh
des oordeels/[namelick]dat gelijck hy is/wy oock zijn in dese we-
relt. Daer en is in de liefde geen vreese/ maer de volmaeckte lief- 18
de drijft de vreese buyten: want de vreese heeft pijne/eñ die vreest/
en is niet volmaeckt in de liefde. Wy hebben hem lief/om dat hy 19
Joan.2.4. ons eerst lief ghehadt heeft. [n] Indien yemant seght/ ick hebbe 20
v.19.18 Godt lief eñ haet sijnen broeder/ die is een leugenaer. Want die
t.22.39. 1.13.34. sijnen broeder niet lief en heeft dien hy gesien heeft/ hoe kan hy
15.12. f.5.2. Godt lief hebben dien hy niet gesien en heeft? [o] Ende dit gebodt 21
ef.4.9. r.4.8. hebben wy van hem/ [namelick] dat die Godt lief heeft/ oock sij-
an.3.23 nen broeder lief hebbe.

Het v. Capittel.

1 D'Apostel bewijst voorder dat de liefde Godts/ ende der kinderen Godts/altijdt te samen moeten gaen. 3 ende leert dat de liefde Godts betoont wordt door het onderhouden sijner geboden/ ende overwinninge der werelt/ 't welck de weder-geborene doen door het geloove in Jesum Christum. 6 welcken hy bewijst den Sone Godts ende onsen Verlosser te zijn door tweederley ghetuyghenisse/in den hemel/der Heylighe Dry-eenigheydt. 8 ende op der aerde/des geests/des waters/ende des bloedts. 9 Ende leert dat wy dese ghetuygheníssen moeten aen-nemen/ofte dat wy anders Godt tot eenen leughenaer maken. 11 maer diese aen-nemen/dat sy door Christum het eeuwighe leven hebben. 14 ende een vertrouwen dat sy van Godt/door hare ghebeden/sullen alles verkrijghen dat ter salighеyt noodigh is. 16 ende dat niet alleen voor haer selven/maer oock voor haren broeder/die niet en sondight tot der doodt. 18 tot welcke sonde hy leert dat de weder-gheborene niet en vervallen / overmits sy Godt ende sijnen Sone Jesum Christum recht kennen/ende in hem zijn. 21 Vermaent eyndelick de gheloovige haer te wachten van de afgoden.

1.12 [a] EEn yegelick die gelooft dat Jesus is de Christus / die is uyt 1
Godt geboren: ende een yegelick die lief heeft den ghenen die
ghebooren heeft / die heeft oock lief den ghenen die uyt hem
14. geboren is. Hier aen kennen wy dat wy de kinderen Godts lief 2
10. hebben/wanneer wy Godt lief hebben/eñ sijne geboden bewaren:
[b] Want dit is de liefde Godts/ dat wy sijne geboden bewaren: 3

4 [c] ende sijne geboden en zijn niet swaer. Want al dat uyt Godt c Matth. 11.29.30.
ghebozen is/overwint de werelt: [d] ende dit is de overwinninge die d Joan. 16. 33.
5 de werelt overwint/ [namelick] ons' geloove. [e] Wie is 't die de e 1. Corint. 15.57.
werelt overwint [f] dan die gelooft dat Jesus is de Sone Godts? f Joan. 4.15
6 Dese is 't die ghekomen is door water ende bloedt/ [namelick]
Jesus de Christus: niet door het water alleen/ maer door het wa-
ter ende het bloet. Ende de Geest is 't die getuyght/dat de geest de
7 waerheyt is. Want dry zijnder die ghetuygen in den Hemel/de
Vader/het Woort/ende de Heyligen Geest: ende dese dry zijn een.
8 Eñ dry zijnder die getuygẽ op de aerde/de Geest/eñ het water/
9 eñ het bloet: ende die dry zijn tot een. [g] Indien wy het getuyge- g Joan. 5. 37.
nisse der menschen aennemen/ het getuygenisse Gods is meerder:
want dit is het getuygenisse Godts/'t welck hy van sijnen Sone
10 getuygt heeft. [h] Die in den Sone Gods gelooft/heeft het getuy- h Joan. 3.3
genisse in hem selvẽ: die God niet en gelooft/heeft hem tot een leu- Rom. 8.16.
genaer gemaeckt: dewijle hy niet gelooft en heeft het getuygenis- Galat. 4.6.
11 se/dat Godt ghetuyght heeft van sijnen Sone. Ende dit is het
ghetuygenisse/ [namelick] dat ons Godt het eeuwige leven gege-
12 ven heeft: [i] ende dit selve leven is in sijnen Sone. Die den So-
ne heeft/ die heeft het leven: die den Sone Godts niet en heeft/die i Joan. 1.
13 en heeft het leven niet. [k] Dese dingen hebbe ick u geschreven/die k Joan. 2 31.
gelooft in den name des Soons Godts: op dat ghy wetet dat ghy
het eeuwige leven hebt/ende op dat ghy geloovet in den name des
14 Soons Godts: Ende dit is de vrymoedicheydt die wy tot hem l Jere. 29.
hebben/ [l] dat soo wy yet bidden nae sijnen wille/hy ons verhoort. Mat. 7.8 ende 21.2
15 Ende indien wy weten dat hy ons verhoort/ wat wy oock bid- Marc. 11 24.
den/soo weten wy/ dat wy de beden verkrijghen/ die wy van hem Luc. 11.9 Joan. 14
16 gebeden hebben. Indien yemant sijnen broeder siet sondigẽ/ een ende 15.7
sonde niet tot de doot/die sal [Godt] bidden/ende hy sal hem het le- ende 16.2 Jacob. 1
ven geven/den genẽ [segge ick] die sondigẽ niet tot de doot. [m] Daer 1. Joan. 22.
is een sonde tot de doot/ voor de selve [sonde] en segghe ick niet dat m Num 30.
17 hy sal bidden: [n] Alle ongerechticheyt is sonde: ende daer is sonde 1. Sam. 25.
18 niet tot de doodt. [o] Wy weten dat een yeghelick die uyt Godt Mat. 1
ghebozen is / niet en sondight / maer die uyt Godt ghebozen is/ Marc. Luc. 12
19 bewaert hem selven / ende de boose en vattet hem niet. Wy Hebr. 6. ende 10
weten dat wy uyt Godt zijn / ende dat de gheheele wereldt light 2. Pet. 2 n 1. Joa
20 in het boose. Doch wy weten dat de Sone Godts gekomen is/ o 1. Jo 9.

[p] ende

p Luce 24/ 45. p ende heeft ons het verstant gegeven/ dat wy den Waerachtigen
q Jes.9.5. kennen: ende wy zijn in den Waerachtigen/ [namelick] in sijnen
ende 44.6. Sone Jesu Christo. q Dese is de waerachtighe Godt ende 2
ende 54.5. Joa. 20/28. het eeuwige leven. Kinderkens/ bewaert u selven van de Afgo- 2
Rom.9/5. 1.Tim.3.36. den/ Amen.

Eynde des I. Algemeynen Sendt-briefs Ioannis.

De tweede Sendt-brief

des Apostels

IOANNIS.

DE Ouderlingh aen de uytverkorene Vrou-
we / ende aen hare kinderen / die ick in waer-
heyt lief hebbe/ ende niet alleen ick/ maer oock
alle die de waerheydt ghekent hebben: Om
der waerheydt wille die in ons blijft/ ende met
ons sal zijn in der eeuwigheydt: Ghenade/
barmhertigheydt / vrede zy met u-lieden van
Godt den Vader / ende van den Heere Jesu Christo den Sone
des Vaders/ in waerheydt ende liefde. Ick ben seer verblijdt
ghe weest/ dat ick van uwe kinderen ghevonden hebbe die in de
waerheydt wandelen/ ghelijck wy een ghebodt ontfangen hebben
van den Vader. Ende nu bidde ick u / [uytverkorene] Vrou-
Joa.2.7. we / a niet als u schrijvende een nieuw ghebodt/ maer 't ghene wy
Joan. 13. ghehadt hebben van den beginne/ [namelick] b dat wy malkande-
ren lief hebben. c Ende dit is de liefde / dat wy wandelen na sij-
15/12. Ef.5.2. ne geboden. Dit is het ghebodt/ ghelijck ghy-lieden van den be-
Thes.4/9. Petr.4.8. ginne ghehoort hebt/ dat ghy in het selve soudet wandelen.
Joa.3/23. 4/21. d Want daer zijn vele verleyders in de werelt gekomen/ die niet
Joan. 15. en belijden dat Jesus Christus in het vleesch ghekomen is. Dese
Mat. 24. is de verleyder ende de Antichrist. Siet toe voor u selven / dat
/24. Petr.2.1. wy niet en verliesen 't gene wy gearbeyt hebben/ maer eenen vol-
Joa.4.1. len loon mogen ontfangen. Een yeghelick die overtreedt / ende
niet en blijft in de leere Christi / die en heeft Godt niet: die in de
leere

leere Christi blijft/ dese heeft beyde den Vader ende den Sone.
10 e Indien yemandt tot u-lieden komt/ ende dese leere niet en e Rom.16.17.
brenght/ en ontfanght hem niet in huys/ ende en seght tot hem 2.Tim.3.5.
11 niet/ Zijt ghegroet. Want die tot hem seght/ Zijt ghegroet/ Tit.3.10.
12 die heeft ghemeynschap aen sijne boose wercken. Ick hebbe
veel aen u-lieden te schrijven/ doch ick en hebbe niet ghewilt door
papier ende inckt: maer ick hope tot u-lieden te komen/ ende
mont tot mont [met u] te spreken/ op dat onse blijdtschap vol-
13 komen mach zijn. U groeten de kinderen van uwe suster de
uytverkorene/ Amen.

De derde Sendt-brief

des Apostels

JOANNIS.

1 DE Ouderlingh aen den geliefden Gajus/ welc-
ken ick in waerheydt lief hebbe. Gheliefde
2 voor alle dingen wensche ick dat ghy welvaert
ende ghesont zijt/ ghelijck uwe ziele welvaert.
3 Want ick ben seer verblijdt gheweest/ als de
broeders quamen/ ende ghetuyghden van uwe
waerheyt/ ghelijck ghy in de waerheydt wan-
4 delt. Ick en hebbe geen meerder blijdtschap dan hier in/ dat ick
5 hoore dat mijne kinderen in de waerheyt wandelen. Gheliefde/
ghy doet trouwelick/ in al 't ghene ghy doet aen de broederen/ ende
6 aen de vremdelingen/ Die getuygt hebben van uwe liefde/ in de
tegenwoordicheyt der Gemeynte: welcke indien ghy geleyde doet
7 gelijck het Gode weerdigh is/ so sult ghy wel doen. Want sy zijn
voor sijnen name uyt-ghegaen/ niets nemende van de Heydenen.
Wy dan zijn schuldigh de sodanige te ontfangen/ op dat wy me-
9 de-afbeyders moghen worden der waerheyt. Ick hebbe aen de
Ghemeynte gheschreven: maer Diotrephes/ die onder haer soeckt
10 de eerste te zijn/ en neemt ons niet aen. Daerom/ indien ick kome/
so sal ick in ghedachtenisse brenghen sijne wercken die hy doet/
met boose woorden snaterende tegen ons: ende hier mede niet ver-
genoeght

genoeght zijnde / so en ontfanght hy selve de broeders niet / ende
verhindert de ghene die't willen [doen] ende werptse uyt de Ghe-
a Psal.37.27 Iesa. 1. 16. 1.Pet.3.11. b 1.Joa.3.6 meynte. Geliefde / a en volght het quaet niet na / maer 't goet.
Die goet doet / is uyt Godt: maer die quaet doet / b en heeft Godt
niet ghesien. Demetrio wordt getuygenisse gegeven van allen /
ende van de waerheydt selve: ende wy ghetuygen oock / ende ghy
c 2.Joan.v. 12. weet dat ons' getuygenisse waerachtigh is. c Ick hadde veel te
schrijven / maer ick en wil u niet schrijven met inckt ende penne:
Maer ick hope u haest te sien / ende wy sullen mondt tot mondt
spreken. Vrede zy u. De vrienden groeten u. Groet de vrienden
met name.

De Algemeyne Sendt-brief

des Apostels

J U D E.

Judas een dienst-knecht Jesu Christi / ende Jacobi broeder / aen den geroepenen / die door Godt den Vader gheheylight zijn / ende [door] Jesum Christum bewaert: Barmhertigheydt / ende vrede / ende liefde zy [u] vermenichvuldicht.

Geliefde / also ick alle neerstigheyt doe om u te schrijven van de gemeyne salicheyt / so hebbe ick nootsake gehadt aen u te schrijven / ende [u] te vermanen / dat ghy strijt voor het geloove / dat eenmael den heyligen overgelevert is.
a Want daer zijn sommighe menschen ingeslopen / b die eertijts
a 2.Pet.2.1. b 1.Pet.2.8. 2.Petr.2.3. tot dit selve oordeel te voren op-gheschreven zijn / godtloose / die de
genade onses Godts veranderen in ontuchticheyt / ende den eenigen
Heerscher Godt ende onsen Heere Jesum Christum verloochenen.
Maer ick wil u indachtigh maken / als die ghy dit eenmael
weet / dat de Heere het volck uyt Egyptenlandt verlost hebbende /
c Num. 14. ende 26. 65. Psal.106.26. 1.Cor.10/5. Hebr.3.17. d 2.Pet.2.4. e 2.Pet.2.4. c wederom de ghene die niet en gheloofden verderven heeft.
d Ende de Enghelen die haer beginsel niet bewaert en hebben /
maer haer eyghen woon-stede verlaten hebben / e heeft hy tot het
oordeel des grooten daeghs met eeuwighe banden onder de duy-
sternisse

7 sternisse bewaert. [f] Gelijck Sodoma ende Gomorra/ ende de ste= f Gen. 19. 24
den rontom deselve/ die op gelijcke wijse als dese gehoereert heb= Deut. 29. 23.
ben/ ende ander vleesch zijn nagegaen/ tot een exempel voorgestelt Jesa. 13. 19. Jere. 50. 40.
8 zijn/ dragende de straffe des eeuwigen vyers. Desgelijcks even= Ezec. 16. 49. Oze. 11. 8.
wel oock dese in slaep gebracht zijnde/ verontreynigen het vleesch/ Amos 4. 11. Luc. 17. 29.
ende verwerpen de Heerschappye/ ende lasteren de Heerlickheden. 2. Petr. 2. 6.
9 Maer [g] Michaël de Archanghel / doe hy met den Duyvel g Dani. 10.
twistede/ ende handelde van het lichaem Mosis/ [h] en durfde geen 13. ende 12. 1. Apoc. 12. 7.
oordeel van lasteringhe teghen [hem] voortbrenghen: maer sey= h 2. Petr. 2. 11.
10 de / [i] De Heere bestraffe u. [k] Maer dese/ 't ghene sy niet en we= i Zac. 3. 2.
ten / dat lasteren sy: ende 't ghene sy natuerlick / als de onrede= k 2. Pet. 2. 12.
licke dieren / weten / in 't selve verderven sy haer. Wee haer/
want sy zijn den wegh [l] Cains ingegaen/ ende door [m] de verley= l Gene. 4. 8.
dinge des loons Balaams zijn sy henen gestort / [n] ende zijn door 1. Joan. 3. 12.
de teghenspreking Core vergaen. Dese zijn [o] vlecken in uwe m Num. 22. 7. 21.
liefde-maeltijden / [ende] als sy met u ter maeltijdt zijn/ weyden 2. Pet. 2. 15
sy haer selven sonder vreese: sy zijn [p] waterloose wolcken/ die van n Num. 16. 1.
de winden omme-ghedreven worden: sy zijn als boomen in 't af= o 2. Pet. 2. 13
gaen van den herfst/ onvruchtbaer/ tweemael verstorven/ [ende] p 2. Petr. 2. 17
ontwortelt: [q] Wilde baren der zee / haer eyghen schande op=
schuymende: dwalende sterren / den welcken de donckerheydt der q Jes. 57. 20
duysternisse in der eeuwicheydt bewaert wordt. Ende van dese
heeft oock [r] Enoch de sevende van Adam/ geprophetert/ seggen= r Gene. 5. 1
de/ [s] Siet/ de Heere is ghekomen met sijne veel duysent heylighe/ s Dan. 7. 10
15 Om gerichte te houden tegen alle / ende te straffen alle godtloo= Actor. 1. 1 1. The. 1. 1
se onder haer/ van wegen alle hare godtloose wercken die sy godt= 2. The. 1. 10 Apoc. 1. 7.
loselick ghedaen hebben/ ende [t] van weghen alle de harde [woor= t Math. 36.
den] die de godtloose sondaers teghen hem ghesproken hebben.
16 Dese zijn murmureerders / klaghers over haren staet / wande=
lende na hare begeerlickheden: [v] ende haren-mondt spreeckt seer v 2. Petr. 18.
opgeblasene dinghen: verwonderende haer over de persoonen om
des voordeels wille. Maer geliefde / gedenckt ghy der woorden
die voorseght zijn van de Apostelen onses Heeren Jesu-Christi:
18 Dat sy u geseght hebben / [x] dat in den laetsten tijt spotters sul= x Actor. 2 29.
len zijn / die na hare godtloose begheerlickheden wandelen sullen. 1. Tim. 4.
19 Dese zijn 't die haer selven afscheyden/ natuerlicke [menschen]/ 2. Tim. 3. ende 4. 3.
20 den geest niet hebbende. Maer geliefde/bouwet ghy u selven op 2. Petr. 2 ende 3. 3.

uw'

uw'allerheylighst gheloove / biddende in den heylighen Gheest:
Bewaert u selven in de liefde Godts / verwachtende de barm- 1
hertigheydt onses Heeren Jesu Christi ten eeuwighen leven.
Ende ontfermt u wel eenigher / onderscheydt makende: 2
Maer behoudt andere door vreese / ende grijptse uyt het vyer: 3
ende haet oock den rock die van het vleesch bevleckt is. Hem
nu die machtigh is u van struyckelen te bewaren / ende onstraffe-
Rom. 16/ lick te stellen voor sijne heerlickheyt in vreughde/ [y] Den alleen
7. Tim, 1.17. wijsen Godt onsen Saligmaker / zy heerlickheydt ende maje-
steyt/ kracht ende macht/ beyde nu ende in alle eeuwicheyt/ Amen.

APOCALIPSIS,
Ofte
De Openbaringe
JOANNIS.

Het Eerste Capittel.

1 Joannes nae een verhael van wien ende door wien hy dese Openbaringe hadde ontfangen. 3 en-de hoe saligh die zijn die deselve lesen ende bewaren/ 4 wenscht genade ende vrede den seven Gemeyn-ten in Asien/ van Godt/ van de seven Geesten/ ende van Christo Iesu, wiens persoonen / weldaden / en-de komste ten oordeel (in welck dit boeck sal eyndighen) hy breeder beschrijft. 9 Komt daer nae tot de Openbaringe selve / ende verklaert sijnen name/ ende waer hy was doe hem dese Openbaringhe is ge-schiet. 11 ende verhaelt de stemme des ghenen die hem desen last van schrijven heeft ghegheven. 12 Beschrijft daer nae 't eerste Gesichte van de seven gouden Candelaren/ 13 ende van den persoon Christi in eene seer heerlicke ghestalte. 17 Verhaeldt sijne verschrickinghe over dit Ghesichte / ende de versterckinge die hem door Christum is gheschiedt. 19 Ontfanght last om te schrijven. 20 ende ver-klaringe wat door de seven sterren/ ende seven kandelaren wort beteeckent.

E Openbaringhe Jesu Christi/ die Godt hem
gegeven heeft om sijne dienst-knechten te too-
nen de dingen die haest geschieden moeten: en-
de die hy door sijnen Engel gesonden/ ende sij-
nen dienst-knecht Joanni te kennen gegeven
heeft: De welcke het woort Godts betuyght
heeft/ende het getuygenisse Jesu Christi/ende
al wat hy gesien heeft. [a] Saligh is hy die leest/ en zijn sy die hoo-
Apoc.22.7. ren de woorden deser Prophetie/ende die bewaren 't gene in desel-
Apoc.22. ve geschreven is: [b] Want de tijt is na-by. Joannes den seven 4
Exod.3.14 Apoc.1.8. Gemeynten / die in Asien zijn: Genade zy u ende vrede van hem
...de 4.8. [c] Die is / ende Die was / ende Die komen sal: ende van de seven
...de 11.17. ...de 16.5. Geesten

5 Gheesten die voor sijnen throon zijn: Ende van Jesu Christo/
[d] die de getrouwe ghetuyge is/ [e] de eerst-gheboren uyt den dooden/ d Jes.55.4.
ende de Overste der Coningen der aerde. Hem die ons heeft lief Apoc. 3. 14. c 1.Cor. 15.
gehadt ende ons van onse sonden gewasschen heeft [f] in sijnen bloe= 20. Coloss. 1. 18
6 de/ Ende die ons ghemaeckt heeft [g] tot Coningen ende [h] Prie= f Act.20.28
sters Gode ende sijnen Vader: Hem [segge ick] zy de heerlickheydt Hebr. 9.12. 14.
7 ende de kracht in alle eeuwicheyt/ Amen. Siet/ [i] hy komt met de 1. Pet. 1.19
wolcken / ende alle ooge sal hem sien/ oock de gene [k] die hem door= 1. Joan.1.7. Apoc.5.9.
steken hebben : ende alle geslachten der aerde sullen over hem rou= g 1.Pet.2.9 Apoc.5.10.
we bedrijven : Ja Amen. [l] Ick ben de Alpha ende de Omega/ h Rom.12.1 1.Petr.2.5.
het begin ende het eynde / seght de Heere / Die is/ ende Die was/ i Dan.7.13 Mat.24.30.
ende Die komen sal / de Almachtighe. Ick Joannes / die oock ende 25.31. Actor.1.11.
uwe broeder ben / ende medegenoot in de verdruckinge ende in het 1. The.1.10 2. The.1.10
Coninckrijcke/ende [in] de lijtsaemheyt Jesu Christi/ was in het Jud.v.14. k Zach.12.
eylandt genaemt Patmos / om het woort Godts / ende om het ge= 10. Joa.19.37.
tuygenisse Jesu Christi. [Ende] ick was [m] in den geest op den l Jes.41.4.
dagh des Heeren : ende ick hoorde achter my een groote stemme/ ende 44.6. Apoc.21.6.
als eener basuyne. Seggende/ Ick ben de Alpha ende de Ome= ende 22.13. m Apoc.4.2
ga : de eerste ende de laetste / ende 'T ghene ghy siet schrijft dat in
een boeck / ende sent het den seven Ghemeynten die in Asien zijn/
[namelick] tot Ephesen/ ende tot Smyrnen/ ende tot Pergamen/
ende tot Thiatiren/ende tot Sardis/ende tot Philadelphien/ende
tot Laodiceen. Ende ick keerde my om/om te sien de stemme die
met my gesproken hadde : ende my om-gekeert hebbende/ sagh ick
seven goude kandelaren: Ende in het midden van de seven kan=
delaren een [n] den Sone des menschen ghelijck zijnde/ bekleet met n Ezec.1.2
een lanck kleet tot de voeten / ende [o] omgort aen de borsten met ee= Dan.7.13. Apoc. 14.14
nen gouden gordel: Ende zijn hooft ende hayr was wit gelijck o Apoc.15
als [p] witte wolle/ ghelijck sneeuw: [q] ende sijne ooghen gelijck een
vlamme vyers : Ende sijne voeten waren blinckende-koper ge= p Dan.7.1. q Apoc.19. 12.
lijck/ ende gloeyden als in eenen oven: ende sijne stemme [r] als eene
stemme van vele wateren. Ende hy hadde seven sterren in sijne r Apoc. 14. s Jesa.49.3
rechter-hant: en uyt sijnen mont ginck [s] een twee-snijdende scherp Ephes.6.1 Hebr.4.12.
sweert : ende sijn aengesicht was gelijck de Sonne schijnt in hare Apoc. 2.16 ende 19.15
17 kracht. Ende doe ick hem sagh viel ick als doodt aen sijne voe=
ten: ende hy leyde sijne rechter-[hant] op my/ seggende tot my/ En t Jes.41.4
18 vreest niet : [t] Ick ben de eerste ende de laetste. [v] Ende die leve/ ende 44.6. ende 48.12 v Rom.6.

ende ick ben doot gheweest : ende siet ick ben levendich in alle eeu-
x Job 12. 14 wichheydt / Amen. x Ende ick hebbe de sleutels der helle ende des
Jes. 22. 22. doodts. Schrijft 't gene ghy ghesien hebt/ende 't ghene is/ende
Apoc. 3. 7. 't ghene gheschieden sal nae desen : De verborghentheyt der se-
[J]udic 20. 1. ven sterren/die ghy ghesien hebt in mijne rechter-[hant] / ende de
y Mal. 2. 7. seven goude kandelaren. De seven sterren/ zijn y de Enghelen der
seven Gemeynten: ende de seven kandelaren/ die ghy gesien hebt/
zijn de seven Ghemeynten.

Het ij. Capittel.

1 Christus beveelt Joanni te schrijven/ende eerstelick aen den Enghel der Ghemeynte van Ephesen:
2 dien hy prijst over sijne sorghvuldigheydt / in het weeren der quade/ende over verscheydene andere
deuchden. 4 Maer bestraft hem dat hy sijnen eersten yver ende liefde hadde verlaten. 7 Doch be-
looft dat hy de overwinners sal gheven van den boom des levens. 8 Ten tweeden / aen dien van
Smyrna/welcken hy oock prijst over vele deughden. 10 Doch waerschouwt hem van de verdruckinge
die over haer sal komen/ met belofte van de kroone des levens aen den overwinners. 12 Ten derden/
aen dien van Pergamo/ welcken hy prijst van weghen sijne stantvastigheydt in de verdruckingen/maer
berispt hem over sijne slappigheydt teghen de ghene die de leere Balaams ende der Nicolaiten volgh-
den. 17 Doch belooft den overwinners het verborghen Manna / met eenen witten keur-steen.
18 Ten vierden/ aen die van Thyatieren/ dien hy prijst over sijn toenemen in het goede. 20. maer be-
straft / dat hy de vrouwe Jezabel liet propheteren. 22 welcke hy dreyght met hare aenhanghers ende
kinderen te straffen. 24 Waerschouwt daer nae de ghene die dese diepten des Satans niet aen en hin-
ghen / dat sy vast houden aen het ghene sy hebben. 26 ende belooft den ghenen die overwint / dat hy
hem sal macht geven over de Heydenen/ende dat hy hem de morgen-sterre sal geven.

SChrijft aen den Engel der gemeynte van Ephesen/ Dit seght
hy die de seven sterren in sijne rechter-[handt] hout / die in het
midden der seven gouden kandelaren wandelt : Ick weet uwe
wercken/ende uwen arbeyt/ende uwe lijdsaemheydt/ende dat ghy
de quade niet en kondt draghen : ende [dat] ghy beproeft hebt de
gene die uytgeven dat sy Apostelen zijn/ende sy en zijn 't niet/ en-
de hebtse leugenaers bevonden/ Ende ghy hebt verdragen/ende
hebt ghedult: ende ghy hebt om mijns naems wille gearbeyt/ende
en zijt niet moede geworden. Maer ick hebbe teghen u/dat ghy
uw' eerste liefde hebt verlaten. Ghedenckt dan waer van ghy
uytgevallen zijt/ende bekeert u/ende doet de eerste wercken: ende so
niet/ick sal u haestelick [by] komen/ ende sal uwen kandelaer van
sijne plaetse weerē/indien ghy u niet en bekeert. Maer dit heb
a Apoc. 2. 15. ghy dat ghy de wercken a der Nicolaiten hatet / welcke ick oock
hate/ Die ooren heeft die hoore wat de Geest tot de Gemeynten
b Genes. 2. 9. seght. Die overwint ick sal hem geven te eten van b den boom des
Apoc. 22. 2. levens/die in het middē van het Paradijs Godts is. Ende schrijft
aen den Engel der Gemeynten van die van Smyrnen/ Dit seght
c Jes. 41. 4. c de eerste ende de laetste/die doot gheweest is/ ende [weder] levendig
ende 44. 6. is geworden : Ick weet uwe wercken/ende verdruckinge/ende
Apoc. 1. 17. armoed

armoede (doch ghy zijt rijcke) eñ de lasteringe der gene die seggen
datse Joden zijn/ende en zijn't niet/maer zijn een Synagoge des
0 Satans. En vreest geen der dingen die ghy lijden sult. Siet/de
Duyvel sal [eenighe] van u-lieden in de gevangenisse werpen / op
dat ghy versocht wort: eñ ghy sult eẽ verdruckinge hebbẽ van tien
dagen. Zijt getrouw tot den doot / ende ick sal u geven de kroone
1 des levens. [d] Die ooren heeft/die hoore wat de Geest tot de Ge= d Matth. 13.9.
meynten segt. Die overwint en sal van de tweede doot niet bescha=
2 dight worden. Ende schrijft aen den Enghel der Gemeynte die
in Pergamo is/ Dit segt hy die het [e] twee-snijdende scherp sweert e Apoc. 16. ende 2. 16.
3 heeft: Ick weet uwe wercken / ende waer ghy woont/ [name=
lick] daer de throon des Satans is/ende ghy houdt mijnen naem/
ende en hebt mijn geloove niet verloochent/ oock in die daghen/ in
welcke Antipas mijn getrouwe getuyge was / welcke ghedoot is
4 by u-lieden/daer de Satan woont. Maer ick hebbe [eenige] wey=
nige dingẽ tegen u/ dat ghy aldaer hebt die de leeringe [f] Balaams f Nomer. 22.23.
houden/ die Balack leerde den kinderẽ Israels een aenstoot voor ende 24.14
5 werpen/ op datse souden afgoden-offer eten/ ende hoereren. Also ende 25.1.
hebt oock ghy die de leeringe der Nicolaiten houden: 't welck ick ende 31.16
6 hate. Bekeert u: ende soo niet/ ick sal u haestelick [by] komen/
ende sal tegen haer krijgh voeren [g] met het sweert mijns mondts. g Jes. 49.
7 Die ooren heeft die hoore wat de Gheest tot de Ghemeynten Ephes. 6.
seght. Die overwint / ick sal hem gheven te eten van het Manna Hebr. 4.12 Apoc. 1.16
dat verborgen is / ende ick sal hem geven eenen witten Keur-steen
ende op den Keursteen eenen nieuwen naem gheschreven/welcken
8 niemant en kent dan die hem ontfanght. Ende schrijft aen den
Engel der Gemeynte te Thyatiren / Dit seght de Sone Godts/
[h] die sijne ooghen heeft als een vlamme vyers/ eñ sijne voeten zijn h Apoc. 14.15.
9 blinckende coper ghelijck: Ick weet uwe wercken/ ende liefde/
ende dienst/ende geloove/ ende uwe lijdtsaemheyt/ende uwe werc=
0 ken / ende [dat] de laetste meer [zijn] dan de eerste. Maer ick
hebbe [eenighe] weynige dingen tegen u/ dat ghy de vrouwe [i] Je= i 1. Reg. 31.
zabel/die haer selven seght een prophetesse te zijn/laet leeren/ ende 2. Reg. 9
mijne dienst-knechten verleyden/ datse hoereren/ eñ afgoden-offer
1 eten. Ende ick hebbe haer tijdt ghegheven op dat sy haer soude
bekeeren van hare hoererye / ende sy en heeft haer niet bekeert.
2 Siet/ick werpe haer te bedde/ende die met haer overspel bedrij=

 ven/

ven/in groote verdruckinghe/so ſy haer niet en bekeeren van hare-
wercken. Ende hare kinderen ſal ick door de doot ombrenghen: 2
1. Sam. 16 ende alle de Gemeynten ſullen weten/ k dat ick ben die nieren en-
. Par. 28. 9. de herten onderſoecke. l Ende ick ſal u lieden gheven een yegelick
nde 29. 17. Psal. 7. 10. na uwe wercken. Doch ick ſegge tot u lieden / ende tot de ande- 2
Jer. 11. 20. Actor. 1. 24. re die te Thyatiren zijn/ſo vele als'er deſe leere niet en hebben/en-
Psa. 62. 13. de die de diepten des Satans niet ghekent en hebben / ghelijck ſy
Jer. 17. 10. nde 32. 19. ſeggen: Ick en ſal u geenen anderen laſt opleggen. Maer 't ge- 2
Mat. 16. 27. ne ghy hebt / m houdt dat tot dat ick ſal komen. Ende die over- 2
Rom. 2. 6. nde 14. 12. wint / ende die mijne wercken tot den eynde toe bewaert / n ick ſal
Cor. 5. 10. Galat. 6. 5. hem macht geven over de Heydenen: Ende hy ſalſe hoeden met 2
Apoc. 20. 12. Apoc. 3. 11 eenen yſeren ſtaf: ſy ſullen als potbackers-vaten vermorſelt wor-
Psal. 2. 8. den: ghelijck oock ick van mijnen Vader ontfanghen hebbe.
Ende ick ſal hem de morgen-ſterre geven. 2
Die ooren heeft/die hoore wat de Geeſt tot de Gemeynten ſegt. 2

Het iij. Capittel.

1 Chriſtus beveelt dat de vijfde Send-brief gheſchreven worde aen den Enghel der Ghemeynte van Sardis. 2 dien hy vermaent tot meerder wackerheyt/ende ſorghvuldicheyt. 3 Of anders dreyght hy over hem te komen als een dief inder nacht. 4 Belooft den ghenen die hare kleederen niet bevleckt en hebben/dat ſy met hem ſullen wandelen/ende dat hy haren naem niet en ſal uytdoen uyt het boeck des levens. 7 Beveelt daer nae den ſeſten Send-brief te ſchrijven aen den Enghel van Philadelphia. 8 dien hy prijſt over ſijne ſtantvaſticheydt. 9 ende belooft dat Joden ſullen comen aenbidden voor ſijne voeten / ende dat hy hem bewaren ſal in de verſoeckinghe. 12 Belooft dat hy den overwinner ſal maken tot een pilaer in den tempel Godts/ende een inwoonder des nieuwen Jeruſalems. 14 Beveelt eyndelick den ſevenden Send-brief te ſchrijven aen den Engel der Gemeynte van Laodicea. 15 welckers lauwicheyt hy beriſpt/ 17 ende ydelen roem ofte waen van rijckdom. 18 Raedt hem goudt te koopen/ dat in 't vyer beproeft is/ende kleederen/ende oogen-ſalve. 20 Betuyght dat hy aen de deure klopt/ende belooft den overwinner/dat hy hem ſal gheven te ſitten aen ſijne tafel/ende op ſijnen throon.

ENde ſchrijft aen den Engel der Ghemeynte die te Sardis/is/
Apoc. 1. 4. Dit ſeght die a de ſeven Gheeſten Godts heeft/ ende b de ſeven
Apo. 1. 16. ſterren / Ick weet uwe wercken / dat ghy den naem hebt dat ghy
leeft / ende ghy zijt doodt. Zijt waeckende / ende verſterckt het
overighe dat ſterven ſoude: want ick en hebbe uwe wercken niet
vol gevonden voor Godt. Gedenckt dan hoe ghy 't ontfangen
Apoc. 3. 19. ende ghehoort hebt / ende bewaert het/ende c bekeert u. Indien
Matt. 24. ghy dan niet en waket/ſoo ſal ick over u komen d als een dief / en-
Thes. 5. 2. Pet. 3. 10. de ghy en ſult niet weten op wat uyre ick over u komen ſal.
16. 15. Doch ghy hebt [eenige] weynighe namen oock te Sardis/ die
hare kleederen niet bevleckt en hebben/ ende ſy ſullen met my
Exo. 32. 32 wandelen in witte [kleederen]: overmits ſy 't weerdigh zijn.
69. 29. Die overwint/die ſal bekleedt worden met witte kleederen: en-
4. 3. 26. 12. 21. 27. de ick en ſal ſijnen name geenſins uyt doen e uyt het boeck des le-
vens/

vens/ ende [f] ick sal sijnen name belijden voor mijnen Vader/ende f Matt. 10. 32.
6 voor sijne Engelen. Die ooren heeft/die hoore wat de Geest tot Luc.12.8.
7 de Gemeynten segt. Ende schrijft aen den Engel der Gemeyn-
te die in Philadelphia is/Dit seght de heylighe/[g] de waerachtige/ g Apo. 3.14.
[h] die den sleutel Davids heeft: die opent/ ende niemandt en sluyt: h Job 12. 14. Jesa. 22. 22.
8 ende hy sluyt/ende niemant en opent: Ick weet uwe wercken: Apoc.1.18.
siet ick hebbe een gheopende deure voor u ggheven/ende niemant
en kan die sluyten: want ghy hebt kleyne kracht/ ende ghy hebt
mijn woort bewaert/ ende en hebt mijnen name niet verloochent.
9 Siet/ick geve [u eenige] [i] uyt de Synagoge des Satans/ der i Apo.2.9.
gene die seggen datse Joden zijn/ ende en zijn't niet/ maer liegen:
siet / ick sal maken/ dat sy sullen komen/ ende aenbidden voor uwe
10 voeten / ende bekennen dat ick u lief hebbe. Om dat ghy het
woort mijner lijdtsaemheydt bewaert hebt/so sal ick oock u bewa-
ren uyt de uyre der versoeckinge/die over de geheele werelt komen
11 sal / om te versoecken die op de aerde woonen. Siet / ick kome
haestelick: [k] houdt dat ghy hebt/ op dat niemandt uwe kroone en k Apoc.2.
12 neme. Die overwindt / ick sal hem maken [l] tot een pilaer in den l 1.Reg.7.
tempel mijns Godts/ ende hy en sal niet meer daer uytgaen/ ende
ick sal op hem schrijven [m] den naem mijnes Godts/ende den naem m Apoc.2
der stadt mijns Godts/[namelick] [n] des nieuwen Jerusalems/die n Apoc.21. 10.
uyt den hemel van mijnen Godt afdaelt/ende [oock]mijnen nieu-
13 wen naem. Die ooren heeft/die hoore wat de Geest tot de Ghe-
14 meynten seght. Ende schrijft aen den Engel van de Gemeynte
der Laodicensen / Dit seght [o] de Amen/ de trouwe ende waerach- o Apo.1.
tighe Ghetuyghe / [p] het begin der scheppinghe Godts: p Col.1.
15 Ick weet uwe wercken / dat ghy noch koudt en zijt/noch heet:
16 och oft ghy koudt waert / ofte heet! Soo dan om dat ghy lauw
zijt/ ende noch koudt noch heet / ick sal u uyt mijnen mondt spou-
17 wen. Want ghy seght / Ick ben rijck/ ende verrijckt ghewor-
den/ende en hebbe gheens dinghs ghebreck: ende ghy en weet niet
dat ghy zijt elendigh / ende jammerlick / ende arm / ende blindt/
18 ende naeckt. Ick rade u dat ghy van my koopt gout beproeft
komende uyt het vyer / op dat ghy rijck mooght worden : ende q 2.Cor.
[q] witte kleederen / op dat ghy mooght bekleedt worden / ende de Apoc.7.
schande uwer naecktheydt niet gheopenbaert en worde: ende salft ende 16. ende 19.
19 uwe ooghen met ooghen-salve / op dat ghy sien mooght. [r] Soo r Job 5. Prov.3. Hebr.12.

 wie

wie ick lief hebbe/die bestraffe ende castijde ick: weest dan yverich/
ende bekeert u. Siet / ick stae aen de deure/ende ick kloppe : in= 2
dien yemandt mijne stemme sal hooren / ende de deure open doen/
ick sal tot hem inkomen / ende ick sal met hem avondtmael hou=
f Matth. 19. 28. 1. Cor. 6, 2. den/ende hy met my. Die overwint/ick [f] sal hem geven met my 2
te sitten in mijnen troon/ gelijck als ick overwonnen hebbe/en=
de ben ghheseten met mijnen Vader in sijnen throon. Wie ooren 2
heeft/die hoore wat de Gheest tot de Gemeynten seght.

Het iiij. Capittel.

1 Van hier af tot het eynde des sevenden Capittels wordt het tweede Ghesichte beschreven/ende begrijpt in sich de eerste prophetie der dingen die na desen geschieden souden. 2 Waer in den Apostel eerst wort vertoont eenen Conincklicken throon inden geopenden hemel. 3 ende de heerlickheyt Godts/die op den throon sat. 4 Daer nae vier-en-twintigh ghekroonde Ouderlinghen / sittende rontom den throon/met donder-slaghen / blicksemen / brandende lampen/ 6 ende een glasen-zee/ende vier dieren met veel ooghen ende vleughelen. 9 Eyntlick wordt verhaelt de lof-sanck die de vier dieren ende de vier-en-twintigh Ouderlinghen Gode hebben toe-ghesonghen.

NA desen sagh ick/eñ siet een deure was geopent in den hemel/
eñ de eerste stemme/die ick ghehoort hadde/als eener basuyne
met my sprekende/seyde/Comt hier op/ende ick sal u toonen 't ge=
ne na desen gheschieden moet. Ende terstont wierdt ick inden
geest: ende siet daer was een throon ghheset in den hemel/ ende daer
sat een op den throon. Eñ die daer op sat/was in 't aensien den
steen Jaspis/ende Sardius ghelijck : ende een reghen-boge was
rontom den throon/in 't aensien den [steen] Smaragdus gelijck.
Ende rontom den throon waren vier-ende-twintich throonen
ende op de throonen sach ick de vier-ende-twintigh Ouderlingen
sittende/bekleet met witte kleederen: ende sy hadden gouden croo=
nen op hare hoofden. Ende van den throon gingen uyt blickse=
men/ende donderslagen/ende stemmen: ende seven vierige lampen
waren brandende voor den throon/ welcke zijn de seven Gheesten
a Apoc. 15. 2. Godts. Ende voor den throon was [a] een glasen zee/crystal ge=
lijck. Ende in het midden des throons / ende rontom den throon/
vier dieren zijnde vol oogen van voren ende van achteren. Eñ
het eerste dier was eenen leeuw ghelijck / ende het tweede dier een
kalf gelijck / eñ het derde dier hadde het aensicht als een mensche/
ende het vierde dier was eenen vliegenden arent ghelijck. Ende
de vier dieren hadden elck een voor hem selven ses vleugelen ront=
b Jesa. 6. 3. om/ende waren van binnen vol oogen: ende en hebben geen ruste
c Apoc. 1. 4. 8. dagh ende nacht/seggende/ [b] Heyligh/heyligh/heyligh is de Hee=
c Apoc. 1. 4. 8. [ende] 11. 17. [en]de 16. 5. re Godt / de Almachtighe / [c] Die was / ende Die is / ende die ko=
men

9men ſal. Ende wanneer de dieren heerlickheydt/ende eere/ende
danck-ſegginghe gaven hem die op den throon ſat/die in alle eeu-
10wicheyt leeft. Soo vielen de vier-ende-twintigh Ouderlingen
voor hem die op den throon ſat/ende aenbaden hem die leeft in alle
eeuwigheydt / ende wierpen hare kroonen voor den throon / ſeg-
11gende/ [d] Ghy Heere zijt weerdigh te ontfangen de heerlickheyt/ d Apoc. 5.1
ende de eere / ende de kracht : want ghy hebt alle dingen gheſcha-
pen/ende door uwen wille zijn ſy / ende zijnſe geſchapen.

Het v. Capittel.

1 Nae de beſchrijvinge des genen die op den throon ſat/verhaelt den Apoſtel de eygenſchappen des verzegelden boecks / dat in ſijne handt was. 3 't Welck alſo het gheen ſchepſel in hemel ofte op aerde en konde openen/ 5 ſoo wordt de Leeuw uyt den geſlachte Juda alleen verklaert des ſelven weerdigh te zijn. 7 die het boeck uyt ſijne hant ontfanght. 8 Waer op de vier dieren met de vier-ende-twintigh Ouderlinghen ſijne weerdicheydt loven. 11 ende de menichte der Enghelen met haren lof-ſangh oock erkennen. 13 ende alle ſchepſelen in hemel ende aerde nevens haer toeſtemmen.

1 ENde ick ſagh in de rechter-[hant] des genen die op den throon
ſat/ [a] een boeck geſchreven van binnen ende van buyten/verze- a Ezec. 2
2gelt met ſeven zegelen. Eñ ick ſagh eenen ſtercken Engel uyt-
roepende met een groote ſtemme / Wie is weerdich het boeck te
3openen/ eñ ſijne zegelen op te breken? Eñ niemant [b] in den he- b Phili.2
mel/noch op de aerde/ noch onder de aerde en konde het boeck ope- Apoc.5.1
4nen/noch het ſelve [in] ſien. Ende ick weende ſeer/dat niemant
weerdich gevondē en was om dat boeck te openen/ eñ te leſen/noch
5het ſelve [in] te ſien. Eñ een vande Ouderlingen ſeyde tot my/
En weent niet : ſiet / [c] de Leeuw die uyt de ſtamme Juda is/ [d] de c Gen. 4
wortel Davids/ heeft overwonnen / om het boeck te openen/ ende 10.
6ſijne ſeven zeghelen op te breken. Ende ick ſagh/ende ſiet in het d Jeſ.11 Rom.15 Apoc.22
midden van den throon/ ende van de vier dieren / ende in het mid-
den van de Ouderlingen/een Lam ſtaende als geſlachtet/hebben-
de ſeven hoornen / ende [e] ſeven ooghen : de welcke zijn de [f] ſeven e Zach.
7Gheeſten Godts die uytgheſonden zijn in alle landen. Ende ende 4.1
het quam / ende heeft het boeck ghenomen uyt de rechter-[handt] f Apoc.
8des ghenen die op den throon ſat. Ende als het dat boeck ghe- g Apoc
nomen hadde / vielen de vier dieren / ende de vier-ende-twintigh h Pſal.
Ouderlinghen voor het Lam [neder]/ hebbende elck [g] citheren en- i Apoc. k Apoc.
de gouden phiolen zijnde vol reuck-wercks / welck zijn [h] de gebe- l Act.2 Epheſ
9den der heylighe. Ende ſy ſonghen [i] een nieuw liedt/ſeggende/ Coloſſ Hebr.9 ende 1
[k] Ghy zijt weerdigh dat boeck te nemen/ende ſijne zegelen te ope- 10.
nen: want ghy zijt gheſlachtet/ ende hebt ons Gode [l] gekocht met 1.Pet 1.Joa

uwen bloede uyt allen geslachte/ ende tale/ ende volcke/ eñ natie:
m Ende ghy hebt ons onsen Gode gemaeckt tot Coningen en- 1
n Exo.19.6 .Pet.2.Öff. .9. Apoc.1.6. de Priesteren: ende wy sullen als Koningen heerschen op de aerde.
Ende ick sagh/ende ick hoorde een stemme veler Engelen ront- 1
Dan.7.10 Hebr.12.22. om den throon/ende de dieren/ende de Ouderlinghen : ende [n] haer
Apoc.4.11 ghetal was tien duysentmael tien duysenden / ende duysent-mael
duysenden: Seggende met een groote stemme / [o] Het Lam dat 1.
geslachtet is/is weerdigh te ontfanghen de kracht/ende rijckdom/
ende wijsheydt / ende stercKte / ende eere / ende heerlickheydt/ ende
danck-segginge. Ende alle schepsel dat in den hemel is / ende op 1
de aerde/ ende onder de aerde/ende die in de zee zijn/ ende alles wat
in de selve is/ hoorde ick segghen/ Hem die op den throon sit/ ende
den Lamme zy de danck-segginge/ ende de eere/ ende de heerlick-
heyt / ende de kracht in alle eeuwicheydt.
Ende de vier Dieren seyden / Amen. Ende de vier-ende-twin- 14
tigh Ouderlingen vielen [neder] / ende aenbaden den ghenen die
leeft in alle eeuwicheydt.

Het vj. Capittel.

1 De eerste zegel wort geopent/ ende een wit peert komt te voorschijn/ waer op een sit die overwint. 3 Daer nae wordt de tweede zegel geopent/ ende een root peert komt te voorschijn/ waer op een sit/ die den vrede wech neemt van de aerde. 5 De derde zegel wort gheopent / waer nae een swart peert wort gesien/ op welck een sit met een weegh-schale in de handt. 7 De vierde zeghel wort gheopent/ waer op een vael peert voort-komt/ daer de doodt op sit. 9 Daer na wordt de vijfde zeghel gheopent/ waer op de zielen onder den Altaer tot Godt roepen / ende worden vertroost. 12 Eyndelick wort de seste zegel gheopent / waer nae groote teeckenen volghen in hemel ende op aerde. 15 voor welcke teeckenen alle soorten van menschen verschricken / ende bidden dat de rotzen haer bedecken voor den toorne des Lams.

ENde ick sagh / doe het Lam een van de zegelen geopent hadde/ 1
ende ick hoorde een uyt de vier Dieren seggen / als een stemme
van eenen donder-slagh / Comt ende siet.
Ende ick sagh / ende siet / [a] een wit peerdt : ende die daer op sat 2
.19.11 hadde eenen boghe : ende hem is een kroone ghegheven / ende hy
ginck uyt overwinnende / ende op dat hy overwonne.
Ende doe het den tweeden zegel gheopent hadde/ hoorde ick het 3
tweede Dier seggen/ Komt ende siet. Ende een ander peert ginck 4
uyt dat root was : ende dien die daer op sat wierdt [macht] gege-
ven den vreede te nemen van der aerde / ende dat sy malkanderen
souden dooden: ende hem wiert een groot sweert gegeven. Ende 5
doe het den derden zegel geopent hadde/ hoorde ick het derde Dier
seggen/ Comt ende siet. Ende ick sagh/ ende siet/ een swart peert/
ende die daer op sat hadde een weech-schale in sijne handt.

6 Ende ick hoorde een stemme in het midden van de vier Dieren/
die seyde / Een maetgen tarwe voor eenen penningh / ende dry
maetgens gerste voor eenen penningh: ende de olye ende den wijn/
7 [b] en beschadight niet. Ende doe het den vierden zegel geopent b Apoc. 9
hadde/ hoorde ick een stemme des vierden Diers/ die seyde/ Comt
8 ende siet. Ende ick sagh ende siet/ een vael peert/ ende die daer op
sat / sijnen naem was de Doodt : ende de Helle volghde hem nae.
Ende haer wierdt macht ghegheven om te dooden tot het vierde
[deel] der aerde/ met sweert/ eñ met honger/ ende met de doodt/ ende
9 door de wilde beesten der aerde. Ende doe het den vijfden zeghel
geopent hadde/ sagh ick onder den altaer [c] de zielen der gene die ge- c Apoc. 20
doodet waren om het woordt Godts / ende [d] om het getuygenisse d Apo. 19.
0 dat sy hadden. Ende sy riepen met grooter stemme / segghende/
Hoe lange/ O Heylighe ende waerachtighe Heerscher/ en oordeelt
eñ en wreect ghy ons bloet niet van de gene die op de aerde woo-
1 nen? Ende aen een yegelick wierden lange witte kleederen ghe-
geven/ eñ haer wiert geseght dat sy noch eenen kleynen tijt rusten
souden tot dat oock hare mede-dienstknechten / ende hare broe-
ders souden vervult zijn/ die gedoodet souden wordẽ gelijck als sy.
2 Ende ick sach/ doe het den sesten zegel geopent hadde/ ende siet/
daer wiert een groote aerdt-bevinghe : [e] ende de Sonne wierdt e Act. 2.
swart als een hayren sack / ende de Mane wierdt als bloedt.
3 Ende de sterren des hemels vielen op de aerde/ gelijck een vijge-
boom sijne onrijpe vijghen afworpt / als hy van eenen grooten
4 windt gheschuddet wordt. Ende de hemel is wech geweecken/
als een boeck dat toe-gerolt wort: ende alle berghen ende eylanden
zijn beweeght uyt hare plaetsen. Ende de Coningen der aerde/
ende de Groote/ ende de Rijcke/ eñ de Overste over duysent/ ende
de Machtige/ ende alle dienst-knechten/ ende alle vrye/ verbergh-
den haer selven in de spelonncken/ eñ in de steen-rotzen der bergen:
Ende seyden tot de berghen ende tot de steen-rotzen / [f] Valt op f Jes. 2.
ons / ende verberght ons van het aenghesichte des ghenen die op Hos. 10.8.
1 den throon sit/ ende van den toorn des Lams : Want de groote Luc. 23.
dagh sijnes toorns is ghekomen: ende wie kan bestaen? Apoc. 9.6.

Het vij. Capittel.

1 Joannes siet vier Enghelen / dien macht gegheven was om het aertrijck te beschadigen door het
ophouden der winden. 2 ende eenen anderen Engel/ hebbende den zegel Godts/ die haer sulcks belet/
tot dat alle dienst-knechten Godts zijn geteeckent. 4 welcker getal is hondert ende vier-en-veertigh
duysent uyt alle gheslachten Israels. 9 Daer na siet hy een ontallicke menichte uyt alle natien staen-

de voor-

de voor den throon ende voor het Lam. 10 die Godt ende 't Lam lof-singen. 11 welcke alle de En-
gelen ende de 4 dieren ende de 24 Ouderlingen met eenen ghelijcken lof-sangh navolgen. 13 Joannes
ontfanght van een van de 24 Ouderlinghen bericht/ welcke de ghene zijn die in witte kleederen verschy-
nen. 15 ende waer in hare gheluckfalicheyt is gheleghen.

Ende nae desen sagh ick vier Engelen staen op de vier hoecken 1
der aerde / houdende de vier winden der aerde / op dat gheen
windt en soude waeyen op de aerde/ noch op de zee/noch tegen ee=
nigen boom/ Ende ick sach eenen anderen Engel opkomen van 2
den opganck der Sonne / hebbende den zeghel des levendighen
Godts : ende hy riep met een groote stemme tot de vier Engelen/
welcken [macht] gegeven was de aerde ende de zee te beschadigen/
Seggende/ [a] En beschadight de aerde niet/noch de zee/noch de 3
Apoc. 9.4. boomen/ tot dat wy de dienst-knechten onses Godts sullen verze=
gelt hebben [b] aen hare voorhoofden. Ende ick hoorde het ge= 4
Ezech. 9.4 tal der gene die verzegelt waren : [c] hondert ende vier-en-veertigh
Apoc. 14.1 duysent waren verzeghelt uyt alle gheslachten der kinderen Is=
raels : Uyt het gheslachte Juda waren twaelf duysent verze=
gelt : uyt het gheslachte Ruben waren twaelf duysent verzegelt :
uyt het geslachte Gad waren twaelf duysent verzegelt: Uyt het
geslachte Asar waren twaelf duysent verzegelt : uyt het geslachte
Nephtali waren twaelf duysent verzegelt: uyt het geslachte Ma=
nasse waren twaelf duysent verzegelt: Uyt het geslachte Sy=
meon waren twaelf duysent verzegelt: uyt het geslachte Levi wa=
ren twaelf duysent verzegelt : uyt het gheslachte Isachar waren
twaelf duysēt verzegelt: Uyt het geslachte Zabulō warē twaelf
duysent verzegelt: uyt het geslachte Joseph waren twaelf duysent
verzegelt: uyt het geslachte Benjamin waren twaelf duysent ver=
zegelt. Nae desen sagh ick/ eñ siet/ een groote schare/ die niemant
tellen en konde/ uyt alle natie/ ende geslachten/ ende volcken/ ende
talen/ staende voor den throon / ende voor het Lam/ bekleedt zijn=
de met lange witte kleederen : ende palm-[tacken] waren in hare
handen. Ende sy riepen met groote stemme / segghende/ De sa=
ligheydt zy onsen Gode / die op den throon sit/ ende den Lamme.
Ende alle de Engelen stonden rondtom den throon/ende [ront-
om] de Ouderlinghen ende de vier Dieren : ende vielen voor den
throon [neder] op haer aengesichte / ende aenbaden Godt/
Seggende/ Amen. De lof/ ende de heerlickheydt/ ende de wijs=
heydt/ ende de danckseggingе/ ende de eere/ ende de kracht ende de
stercкte zy onsen Gode in alle eeuwigheyt/ Amen. Ende een uyt

de Ouderlinghen antwooꝛdde / ſegghende tot my / Deſe die be-
kleedt ſijn met de langhe witte kleederen / wie zijn ſy / ende van
14 waer zijn'ſe gekomen? Ende ick ſpꝛack tot hem / Heere ghy weet
het. Ende hy ſeyde tot my / Deſe zijn 't die uyt de groote verdꝛuc-
kinge komen: ende ſy hebben hare lange kleederen gewaſſchen / eñ
hebben hare lange kleederen wit gemaeckt in het bloet des Lams.
15 Daerom zijn ſy vooꝛ den thꝛoon Godts / ende dienen hem dach
ende nacht in ſijnen tempel : ende die op den thꝛoon ſit ſal haer
16 overſchaduwen. Sy en ſullen niet meer [d] hongeren / noch en ſul- d Jeſ. 49.
len niet meer doꝛſten / noch [e] de Sonne en ſal op haer niet vallen / e Pſa. 12
17 noch eenige hitte. Want het Lam dat in 't midden des thꝛoons
is / ſal ſe [f] weydē / eñ ſal haer een leyts-man zijn tot levende fonteynē f Pſal. 23
der wateren: eñ Godt ſal alle tranē van hare oogen [g] af-wiſſchen. g Jeſa. 2 Apoc. 21.

Het viij. Capittel.

1 De ſevende zeghel woꝛdt gheopent / waer op een ſtilte volght in den hemel. 2 nae welcke ſtilte ſeven Engelen met ſeven baſuynen geſien woꝛden. 3 Doch komt eerſt een ander Engel te vooꝛſchijn die reuck-werck leght op den gouden altaer by de gebeden der heylige. 5 Vult daer na het wieroock-vat met vyer van den altaer / ende werpt dat op de aerde. 7 Dit ghedaen zijnde baſuynt de eerſte Engel. 8 ende de tweede : waer uyt ſchꝛickelicke dinghen volghen. 10 Daer nae baſuynt de derde Engel ende een ſterre genaemt Alſem valt uyt den hemel in de wateren. 12 Eyndelick baſuynt de vierde Engel / ende het derde deel der Sonne / der Mane / ende der Sterren / woꝛdt met duyſterheydt geſlagen. 13 Waer nae een ander Enghel wee roept van wegen de plagen der dꝛy volgende baſuynen.

1 ENde doe het den ſevenſten zeghel / geopent hadde / wiert daer
een ſtil-ſwijghen in den Hemel / ontrent van een halve uyꝛe.
2 Ende ick ſagh de ſeven Enghelen / die vooꝛ Godt ſtonden: ende
3 haer wierden ſeven baſuynen gegeven. Eñ daer quam een an-
der Enghel / ende ſtont aen den altaer / hebbende een gouden wie-
roock-vat : eñ hem wiert veel reuck-wercks gegeven / op dat hy 't
[met] [a] de gebeden aller heylighen ſoude legghen op den gouden a Apoc.
4 altaer die vooꝛ den thꝛoon is. [b] Ende de roock des reuck-wercks b Pſal. 14
[met] de gebeden der heyligen / ginck op van de hant des Engels
5 vooꝛ Godt. Ende de Engel nam het wieroock-vat / ende vulde
dat met het vyer des altaers / ende wierp 't op de aerde: eñ daer ge-
ſchiedden ſtemmen / ende donder-ſlagen / ende blickſemen / eñ aerdt-
6 bevinge. Ende de ſeven Enghelen / die de ſeven baſuynen had-
7 den / bereydden haer om te baſuynen. Eñ de eerſte Engel heeft
gebaſuynt / ende daer is gewoꝛden hagel ende vyer / gemenght met
bloedt / ende ſy zijn op de aerde gewoꝛpen: ende het derde-[deel] der
boomen is verbꝛandt / ende alle het groen gras is verbꝛandt.
8 Ende de tweeds Engel heeft gebaſuynt / ende daer wiert [yet]
als

als eenen grooten bergh van vyer brandende in de zee geworpen:
ende het derde-[deel] der zee is bloedt geworden. Ende het der-
de-[deel] der schepselen in de zee/ die leven hebben / is ghestorven:
ende het derde-[deel] der schepen is vergaen. Ende de derde 1
Engel heeft gebasuynt/ ende daer is een groote sterre/ brandende
als een fackel / ghevallen uyt den hemel/ ende is ghevallen op het
derde-[deel] der rivieren/ende op de fonteynen der wateren. En- 1
de de naem der sterre wort ghenaemt Alsem: ende het derde-[deel]
der wateren wiert tot alsem: ende vele mensche zijn gestorven van
de wateren / want sy waren bitter gheworden. Ende de vierde 1
Enghel heeft ghebasuynt/ ende het derde-[deel] der Sonne wiert
gheslaghen/ende het derde-[deel]der Mane/ende het derde-[deel]
der sterren: op dat het derde-[deel] der selve soude verduystert
worden/ ende dat het derde-[deel] van den dach niet en soude lich-
ten / ende van den nacht desghelijcks. Ende ick sagh/ ende ick 1
hoorde eenen Enghel vlieghen in 't midden des hemels/ segghen-
de met grooter stemme/ Wee/wee/wee/den geenen die op de aerde
woonen van de overige stemme der basuyne der dry Enghelen die
[noch] basuynen sullen.

Het ix. Capittel.

1 De vijfde Enghel basuynt/ ende een sterre valt uyt den Hemel/ die den sleutel des afgronts heeft.
2 waer uyt roock voortkomt als eenes ovens. 3 ende uyt den roock komen sprinck-hanen / welcke
de menschen steke/die den zeghel Godts niet en hebben. 7 Deser sprinck-hanen gedaente ende rustin-
ghe wordt beschreven. 11 ende de name hares Coninckx Abaddon. 13 Hier nae basuynt de seste En-
ghel. Waer op de vier Enghelen aen den Euphrates ontbonden worden/ende een groote menichte van
ruyters te voorschijn komen/die het derde-deel der menschen dooden. 20 Na welck alles de menschen
haer noch niet en bekeeren van hare afgoderye ende andere sonden.

ENde de vijfde Engel heeft ghebasuynt/ ende ick sach een sterre
ghevallen uyt den Hemel op de aerde/ende haer wiert gegeven
c. 8. 31. c. 17. 8. de sleutel van [a] den put des afgronts. Ende sy heeft den put des
afgronts geopent: ende daer is roock op-gegaen uyt den put/als
roock eenes grooten ovens: ende de Sonne ende de lucht is ver-
duystert gheworden van den roock des puts. Ende uyt den
roock quamen sprinck-hanen op de aerde/ ende haer wierdt macht
gegeven ghelijck de scorpioenen der aerde macht hebben. Ende
oc. 6.6. haer wiert geseght / dat sy het gras der aerde niet en souden [b] be-
ech. 9.4 schadighen / noch eenighe groente / noch eenighen boom: dan de
7.3. menschen alleen die [c] den zeghel Godts aen hare voor-hoofden
niet en hebben. Ende haer wiert [macht] gegeven/niet dat sy'
se souden dooden/ maer dat sy souden [van haer] gepijnight wor-
den

den vijf maenden: ende hare pijninghe was als de pijninghe van
6 een scorpioen wanneer het een mensche ghesteken heeft. [d] Ende
in die daghen sullen de menschen den doodt soecken / ende en
sullen die niet vinden: ende sy sullen begeeren te sterven / ende de
7 doodt sal van haer vlieden. [e] Ende de ghedaenten der sprinck-
hanen waren den peerden gelijck/die tot de oorlooge bereydt zijn:
ende op hare hoofden waren als kroonen den goude gelijck / ende
8 hare aenghesichten als aenghesichten van menschen. Ende sy
hadden hayr als hayr der vrouwen / ende hare tanden waren als
9 [tanden] der leeuwen. Ende sy hadden borst-wapenen als yse-
ren borst-wapenen: ende het gedruysch harer vleugelen/ was als
een gedruysch der waghenen/ wanneer vele paerden na den strijdt
10 loopen: Ende sy hadden steerten den scorpioenen ghelijck/ ende
daer waren anghels in hare steerten: ende hare macht was de
11 menschen te beschadighen vijf maenden. Ende sy hadden over
haer tot eenen Koninck/ [f] den Engel des afgrondts: sijnen name
was in 't Hebreeusch Abaddon / ende in de Griecksche [tale] had-
12 de hy den naem Apollyon. [g] Het een wee is wech ghegaen/ siet/
13 daer komen noch twee ween na desen. Ende de seste Enghel
heeft gebasuynt / ende ick hoorde eene stemme uyt de vier hoornen
14 des gouden altaers / die voor Godt was. Segghende tot den
sesten Engel/die de basuyne hadde/ [h] Ontbindt de vier Engelen/
15 die ghebonden zijn by de groote riviere Euphrates. Ende de
vier Enghelen zijn ontbonden ghewórden/welcke bereydt waren
tegen de uyre/ende dagh/ende maendt/ende jaer/op dat sy het der-
16 de-[deel] der menschen souden dooden. Ende het ghetal van de
heyrleghers der ruyterye was tweemael tien duysenden der tien
17 duysenden / ende ick hoorde haer ghetal. Ende ick sagh alsoo de
peerden in dit ghesichte/ende die daer op saten/hebbende yverighe
ende hemel-blauwe/ende sulpher-verwige borst-wapenen: ende de
hoofden der peerden waren als hoofden van leeuwen / ende uyt
18 hare monden ginck uyt vyer / ende roock / ende sulpher. Door
dese drie wiert het derde-[deel] der menschen gedoodt / [namelick]
door het vyer / ende door den roock / ende door het sulpher dat uyt
19 hare monden uytginck. Want hare macht is in haren mondt/
ende in hare steerten. Want hare steerten zijn den slangen gelijck/
ende hebben hoofden / ende beschadighen met deselve. Ende de
overige

d Jes. 2.19. Jer. 8.3. Hos. 10.8. Luc. 23.30. Apoc. 6.16.
e Exod. 10.
f Apoc. 6.
g Apoc. 8.
h Apoc. 7.

overighe menschen / die niet ghedoodt en zijn door dese plaghen/
en hebben haer niet bekeert van de wercken harer handen / dat sy
niet en souden aenbidden de Duyvelen / [i] ende de gouden ende
i Psal.115.4. 5.6.7. ende 135.15. silveren/ende koperen/ende steenen/ende houten afgoden/die noch
sien en konnen/noch hooren / noch wandelen: Ende en hebben
haer [oock] niet bekeert van hare doodtslagen/ noch van hare ve=
nijn-gevingen/noch van hare hoererye/noch van hare dieveryen.

Het x. Capittel.

1 Na dat de plaghen verhaelt zijn / die onder de seste Basuyne de Christenheydt uyt Oosten ende
Westen souden overkomen / so wordt nu in dit Capittel verhaelt 't gene tot troost der Gemeynte onder
deselve basuyne / noch souden volghen. Ende voor eerst werdt een Enghel ghesien van den Hemel af-
komende in groote heerlickheydt / met een open boecrken in de handt. 3 die met een groote stemme
roept / waer op seven donder-slaghen volghen. 5 ende sweert by dien die in eeuwigheydt leeft/datter
gheenen tijdt meer en soude zijn nae dat de sevende basuyne soude ghebasuynt hebben. 8 Gheeft daer
nae het open boecrken aen den Apostel/om te eten. 10 't welck wel soet was in den mondt / maer bit-
ter in den buyck. 11 Daer na verklaert hy aen den Apostel / dat hy wederom moest propheteren.

Ende ick sagh eenen anderen stercken Enghel afkomende van
den Hemel: die bekleedt was met een wolcke: ende een reghen-
boghe was boven [sijn] hooft: ende sijn aengesichte was als [a] de
a Matth.17 2. Sonne: ende sijne voeten waren als [b] pilaren van vyer. Ende
b Apoc. 1.5. hy hadde in sijne hant een boecrken dat geopent was: ende hy set-
tede sijnen rechteren voet op de zee/ ende den slinckeren op de aer-
de. Ende hy riep met een groote stemme/gelijcker wijs een leeu
brult: ende als hy geroepen hadde/spraken de seven donder-slagen
hare stemmen. Ende doe de seven donder-slagen hare stemmen
gesproken hadden/so soude ickse geschreven hebben: ende ick hoor
de eene stemme uyt den Hemel/die tot my seyde/ [c] Verzegelt 't gene
Dan.8.26 ende 12.4. de seven donder-slaghen ghesproken hebben/ ende en schrijft da
niet. [d] Ende de Enghel dien ick sagh staen op de zee/ende op de
Dan.12.7 aerde/hief sijne hant op nae den Hemel/ Ende hy swoer by Dien
die leeft in alle eeuwigheyt / die den Hemel geschapen heeft ende 't
gene daer in is/ende de aerde ende 't gene daer in is/ende de zee en-
de het gene daer in is/ [e] dat daer geen tijdt meer en sal zijn: Maer
Apoc. 11. 5. in de dagen der stemme des sevenden Engels/wanneer hy basuy-
nen sal/so sal de verborgentheyt Gods vervult worden/gelijck hy
sijnen dienst-knechten den Propheten verkondight heeft. Ende
die stemme die ick gehoort hadde uyt den Hemel/ sprack wederom
met my/ende seyde/Gaet henen/neemt het boecrken / dat geopent
[ende] in de handt is des Enghels die op de zee ende op de aerde
staet. Ende ick ginck henen tot den Enghel/ segghende tot
hem/

hem/ Geeft my dat boecxken. Ende hy seyde tot my/ [f] Neemt dat f Ezech. 3. 1
eñ eet het op: ende het sal uwē buyck bitter maken/ maer in uwen
10 mont sal het soet zijn als honinch. Ende ick nam dat boecxken
uyt de handt des Engels/ ende ick at dat op: ende het was in mij=
nen mondt soet als honich/ ende als ick het ghegeten hadde/ wiert
11 mijnen buyck bitter. Eñ hy seyde tot my/ Ghy moet wederom
propheteren voor vele volcken/ eñ natien/ eñ talen/ ende koningen.

Het xj. Capittel.

1 Den Engel wordt een riet-stock gegeven om den Tempel te meten. 2 maer niet den voor-hof. 3 Christus geeft sijne twee Getuygen macht om te propheteren / ende om hare vyanden plaghen toe te senden. 7 Het beest komt uyt den afgront / ende doodt de Ghetuyghen. 9 waer over haer de volckeren verheughen. 11 maer nae dry dagen ende eenen halven worden sy weder levendigh. 12 ende worden op-ghenomen in den hemel. 13 waer nae aerdtbevinghe volght / ende schade over de groote stadt. 15 De sevende Engel basuynt/ ende de Coninckrijcken worden Godes ende Christi. 16 Waerop de 24 Ouderlingen Godt looven. 18 ende de toorne Gods komt over de volckeren/ maer de bereyde loon wordt gegeven aen de heylige. 19 ende de Tempel Godts in den hemel wort geopent.

1 [a] ENde my wiert een riet-stock ghegeven / eene [meet] roede ge= a Ezech. 4
lijck: ende de Enghel stont/ ende seyde/ Staet op/ ende meet 3/ &c.
den Tempel Godts ende den altaer/ ende de gene die daer in aen= ende cap. 4
2 bidden. Ende den voor-hof die van buyten den Tempel is/ laet 42. 43.
uyt/ ende en meet dien niet/ want hy is den heydenen ghegheven:
ende sy sullen de heylighe stadt vertreden [b] twee ende veertich b Apoc. 13
3 maenden. Ende ick sal mijne twee Getuygen [macht] gheven/
ende sy sullen propheteren duysent twee hondert tsestich daghen/
4 met sacken bekleedt. [c] Dese zijn de twee olijf-boomen/ ende de c Zac. 4. 3
twee kandelaren / die voor den Godt der aerde staen.
5 Ende soo yemandt die wil beschadigen / een vyer sal uyt haren
mondt uyt gaen / ende sal hare vyanden verslinden: ende soo ye=
mandt haer wil beschadigen / die moet alsoo gedoodt worden.
6 [d] Dese hebben macht den hemel te sluyten / op dat geen reghen d 1. Reg. 1
en regene in de dagen harer propheteringe: ende sy hebben macht
over de wateren / [e] om die in bloedt te verkeeren/ ende de aerde te
slaen met allerley plage/ so menichmael als sy sullen willen. e Exod. 7. 9. 10. 12.
7 [f] Ende als sy haer getuygenisse sullen ge-eyndight hebben / sal f Dan. 7
het Beest dat [g] uyt den afgrondt opkomt / haer krijgh aendoen/ Apoc. 13
ende het salse overwinnen/ ende salse dooden. g Apoc. 11.
8 Ende hare doode lichamen [sullen legghen] op de straete [h] der h Apoc. 15. ende 1
groote stadt / die geestelick genoemt wordt Sodoma ende Egyp=
9 tus/ alwaer oock onse Heere ghekruyst is. Ende [de menschen]
uyt de volcken ende geslachten/ ende talen/ ende natien sullen hare
doode

doode lichamen ſien drij daghen ende eenen halven / ende en ſullen
niet toe laten dat hare doode lichamen in graven geleght worden.
Ende die op de aerde woonen die ſullen verblijt zijn over haer/
ende ſullen vreuchde bedrijven/ ende ſullen malkanderen ghe-
ſchencken ſenden: om dat deſe twee Propheten/de ghene die op de
aerde woonen / ghepijnicht hadden. Ende na die drie daghen
ende eenen halven/ is eenen geeſt des levens uyt Godt in haer ge-
gaen: ende ſy ſtonden op hare voeten / ende daer is groote vreeſe
ghevallen op de ghene die haer aenſchouwden. Ende ſy hoor-
den een groote ſtemme uyt den hemel / die tot haer ſeyde/ Komt
herwaerts op. Ende ſy voeren op na den hemel inde wolcke: ende
hare vyanden aenſchouwden'ſe. Ende in die ſelve uyre geſchiede
een groote aerdbevinghe/ende het tiende-[deel] der ſtadt is geval-
len / ende daer zijn in de aerdbevinge gedoot ſeven duyſent namen
van menſchen: ende de overige zijn ſeer bevreeſt geworden / ende
hebben den Godt des hemels heerlickheydt ghegheven.
[A]poc.8.13. [en]de 15.1. Het tweede wee is wegh ghegaen: ſiet / [i] het derde wee komt
haeſt. Ende de ſevende Engel heeft ghebaſuynt/ ende daer ghe-
ſchiedden groote ſtemmen in den hemel/ ſegghende/ De Coninck-
rijcken der werelt zijn ghewordẽ onſes Heeren/ende ſijnes Chri-
ſti/ ende hy ſal als Coninck heerſchen in alle eeuwicheydt.
Ende de vier-en-twintich Ouderlinghen / die voor Godt ſitten
op hare throonen/vielen [neder] op hare aenghesichten/ ende aen-
baden Godt. Segghende/ Wy dancken u Heere Godt almach-
[A]pot.1.v. [..] ende 4. [..]de 16.5. tigh / [k] Die is / ende Die was / ende Die komen ſal/ dat ghy uwe
groote kracht hebt aenghenomen/ ende als Coninck hebt ghe-
heerſcht: Ende de volckeren waren toornich gheworden / ende
uwen toorne is ghekomen / ende de tijdt der dooden om geoordeelt
te worden / ende om den loon te gheven uwen dienſt-knechten den
Propheten / ende den heylighen/ ende den ghenen die uwen name
vreeſen / den kleynen ende den grooten : ende om te verderven
de ghene die de aerde verdorven. Ende de tempel Godts in den
[Ap]oc.15.5. hemel is [l] geopent geworden/ende de Arke ſijnes verbonts is ge-
ſien in ſijnen Tempel: ende daer wierden blickſemen / ende ſtem-
men/ende donderſlaghen/ende aerdbevinge/ende grooten hagel.

Het xij. Capittel.

1 Den Apoſtel wort vertoont een Gheſichte van een Vrouwe / die in barens-noodt is. 3 ende van
een roode Draeck,/ die voor haer ſtaet om het kindt te verſlinden. 5 Maer het kindt wordt opghe-
nomen

nomen voor Godts throon / ende de Vrouwe vliedt in de woestijne / alwaer haer plaetse bereydt is 1260
dagen. 7 Daer ontstaet krijgh in den Hemel tusschen Michaël ende den Draeck. 9 Doch de Draeck
wort overwonnen / ende ghewo rpen op de aerde. 10 waer op eenen lof-sanck volght in den Hemel.
13 De Draeck verbolght de Vrouwe / die Arents-vleughelen ontfanght / om in de woestijne te vluch-
ten. 15 achter welcke de Draeck water-stroomen uytwerpt / die de aerde in-drinckt. 17 Ende de
Draeck voert krijgh tegen de overige van haer zaedt. 18 ende Joannes staet op den oever van de zee.

1 ENde daer wiert een groot teecken gesien in den hemel: [name-
lick] een Vrouwe bekleedt met de Sonne / ende de Mane was
onder hare voeten/ende op haer hooft een kroone van twaelf ster-
2 ren: Ende sy was swangher/ende riep barens noodt hebbende/
3 ende zijnde in pijne om te baren. Ende daer wierdt een ander
teecken gesien in den hemel; ende siet / daer was een groote roode
Draeck/hebbende seven hoofden/ ende tien hoornen/ ende op sijne
4 hoofden seven Conincklicke hoeden. Ende sijnen steert trock
het derde-[deel] der sterren des hemels / ende wierp die op de aer-
de: Ende de Draeck stont voor de vrouwe die baren soude / op
dat hy haer kindt soude verslinden / wanneer sy het soude gebaert
5 hebben. Ende sy baerde eenen mannelicken sone / [a] die alle de a Psa.2.9. Apoc.2.27.
Heydenen soude hoeden met een yseren roede: ende haer kint wiert
6 wech gheruckt tot Godt ende sijnen throon. Ende de Vrouwe
vluchtede in de woestijne/ alwaer sy een plaetse hadde [haer] van
Godt bereydt / op dat sy'se aldaer souden voeden [b] duysent twee b Apoc.11.
7 hondert t'sestich dagen. Ende daer wiert krijgh in den hemel:
Michaël ende sijne Engelen krijghden teghen den Draeck/ ende
8 de Draeck krijghde[oock]ende sijne Engelen: Ende sy en heb-
ben niet vermogen/ [c] noch hare plaetse en is niet meer ghevonden c Dan.2.3
9 in den hemel. Ende [d] de groote Draeck is gheworpen/ [name- d Luc.10. Apoc.20.2
lick] de oude slanghe/welcke ghenaemt wort Duyvel ende Sata-
nas/die de gheheele werelt verleydt/hy is[segge ick]geworpen op
10 der aerde: ende sijne Engelen zijn met hem geworpen. Ende ick
hoorde een groote stemme segghende in den hemel/ Nu is de salic-
heydt / ende de kracht / ende het Coninckrijcke gheworden onses
Godts / ende de macht sijnes Christi: want de verklagher onser
broederen / die haer verklaeghde voor onsen Godt dagh eñ nacht/
11 is neder geworpen: Ende sy hebben hem overwonnen door het
bloet des Lams / ende door het woort harer getuygenisse: ende sy
12 en hebben haer leven niet lief gehadt tot de doodt toe. [e] Hierom e Psa.96. Iesa.49.
bedrijft vreughde ghy hemelen / ende ghy die daer in woonet. f Apoc.8.
[f] Wee den genen die de aerde eñ de zee bewoonen: want de Duy-

 vel is

vel is tot u afgekomẽ/eñ heeft grooten toorn/ wetende dat hy eenẽ
kleynnen tijdt heeft. Ende doe de Draeck sach dat hy op de aerde
geworpen was/so heeft hy de Vrouwe vervolght die het Manne-
Apoc.12.6 ken gebaert hadde. g Ende de Vrouwe zijn gegeven twee vleu-
gelen eenes grooten Arents/op dat sy soude vliegen in de woestij-
Apoc.12.6. ne/ in hare plaetse/alwaer sy gevoedt wordt h eenen tijdt/ende tij-
den/ ende eenen halven tijt/ buyten het ghesichte der Slanghe.
Ende de Slange wierp uyt haren mont achter de Vrouwe wa-
ter als een riviere/op dat hy haer door de riviere soude doen wech-
voeren. Ende de aerde quam de Vrouwe te hulpe/ ende de aerde
opende haren mondt/ende verswolgh de riviere/welcke de Draeck
uyt sijnen mont hadde geworpen. Ende de Draeck vergrimde op
de Vrouwe / eñ ginck henen om krijgh te voeren tegen de overige
van haer zaet / die de geboden Godts bewaren/ ende het getuyge-
nisse Jesu Christi hebben. Ende ick stont op het zandt der zee.

Het xiij. Capittel.

1 Den Apostel wort in een ghesichte vertoont een Beest met seven hoofden ende tien hoornen
3 waer van het een hooft ter doodt gewondet / wort ghenesen. 4 De geheele aerde aenbidt het Bees
ende den Draeck/den tijdt van twee-en-veertigh maenden. 6 Het Beest lastert Godt/ende sijne Hey
lige: ende krijght tegen deselve. 8 ende overwint alle de gene/ welcker namen niet en zijn geschreven
in het boeck des Lams. 10 De vergeldinghe van ghelijcke straffe wordt den verbolgers ghedreyght
11 Daer nae komt een ander Beest op uyt de aerde/ hebbende twee hoornen als het Lam : mae
doende de wercken van het eerste Beest. 13 Dit doet groote teeckenen/ ende verleydt de inwoonderen
der aerde / dat sy een beelt maken / 't welck alle moeten aenbidden. 16 Ende maeckt dat een yegelic
een merckteecken moet draghen / ofte den naem des Beests / ofte sijn getal / welck is ses hondert ses
en-tsestigh.

Dan.7.22. Apoc.17.3. ENde ick sagh uyt de zee a een Beest opkomen hebbende seven
hoofden / ende tien hoornen/ ende op sijne hoornen waren tien
Coninckliche hoeden / ende op sijne hoofden was een naem van
[Godts]-lasteringhe. Ende het Beest dat ick sagh / was eenen
pardel ghelijck / ende sijne voeten / als eens beyrs [voeten]/ ende
sijnen mondt als de mont eenes leeuws : ende de Draeck gaf hem
sijnen kracht / ende sijnen throon/ ende groote macht.
Ende ick sagh een van sijne hoofden als tot der doodt gewon-
det / ende sijne doodelicke wonde wiert genesen : ende de gheheel
aerde verwonderde haer achter het Beest. Ende sy aenbaden
den Draeck/die het Beest macht gegeven hadde: ende sy aenbaden
Apoc.18.18 het Beest/seggende/Wie is dit Beest b gelijck? wie kan krijch voe-
ren tegen het selve? Eñ hem wiert een mont gegeven/ om groo-
te dinghen ende [Godts]-lasteringen te spreken ; ende hem wiert
mach

macht gegeven om [sulcks] te doen/ twee-ende-veertigh maenden.
6 [c] Ende het opende sijnen mont tot lasteringe teghen Godt / om
sijnen Naem te lasteren/ ende sijnen tabernakel/ ende die in den he- c Apoc.11.
7 mel woonen. Ende [d] 't selve wiert [macht] gegeven om krijgh
den Heyligen aen te doen/ ende om die te overwinnen: ende 't selve d Dan.7.2
8 wiert macht gegeven over alle geslachte/ tale/ ende volcke. En- Apoc. 11.7.
de alle die op de aerde woonen sullen het selve aenbidden/ [e] welcker
namen niet en zijn geschreven in het Boeck des levens/ des Lams e Exod. 32. 33.
9 dat gheslachtet is / [f] van de gront-legginge der werelt. Indien Philip.4.3.
10 yemant ooren heeft/ die hoore. Indien yemant in de ghevange- Apoc. 3.5. ende 20.17.
nisse leydet / die gaet [selve] in de ghevangenisse: [g] indien yemant ende 21.27.
met den sweerde sal dooden / die moet selve met den sweerde ghe- f Apoc.17.
doodt worden. [h] Hier is de lijdtsaemheydt ende het gheloove der g Gen.9.6. Mat.26.52
11 Heyligen. Ende ick sagh een ander Beest [i] uyt de aerde op ko- h Apoc.14. 12.
men / ende het hadde twee hoornen/ des Lams [hoornen] gelijck/ i Apoc. 11.
12 ende het sprack als de Draeck. Ende het oeffent alle de macht
van 't eerste Beest [k] in tegenwoordigheyt van het selve / ende het
mreckt dat de aerde ende die daer in woonen / het eerste Beest aen- k Apoc.19.
13 bidden/ wiens [l] doodtlicke wonde genesen was. Ende het doet
[m] groote teeckenen / soo dat het oock vyer uyt den hemel doet af- l Apoc.13.
14 komen op de aerde/ voor de menschen. Ende [n] verleydt de ghene m 2.The.2. Apoc. 16.1
die op de aerde woonen / door de teeckenen die 't selve te doen ghe- n Deut.13
geven zijn in de tegenwoordicheyt van het Beest: seggende tot de Mat.24.2 Apoc. 16.1 ende 19.20
gene die op de aerde woonen / dat sy het Beest / dat de wonde des
sweerts hadde/ ende [weder] leefde/ een beeldt souden maken.
15 Ende 't selve wiert [macht] gegeven om den beelde des Beests
eenen geest te geven / op dat het beelt des Beests oock soude spre-
ken/ ende maken dat alle die [o] het beelt des Beests niet en souden
16 aenbidden / gedoodet souden worden. Ende het maeckt dat het o Apoc.15. 20.
aen alle/ kleyne ende groote/ ende rijcke ende arme/ ende vrye ende
dienst-knechten / [p] een merck-teecken geve aen hare rechterhant/
17 ofte aen hare voorhoofden: Ende dat niemant en mach koopen p Apoc.19
ofte verkoopen/ dan die dat merck-teecken heeft/ [q] ofte den naem
18 des Beestes / ofte het getal sijns naems. Hier is [r] de wijsheydt: q Apoc.1 11.
die het verstant heeft rekene het getal des Beests: want het is een r Apoc.1
getal eenes menschen: ende sijn getal is ses hondert ses-ende-se-
stigh.

Het xiiij. Capittel.

1 Den Apoſtel ſiet in een geſichte het Lam ſtaende op den bergh Sion met ſijne 144000 geteecken-
de. 2 In den hemel wort een nieuw geſangh geſongen/dat niemant en kan leeren dan deſelve. 4 De-
ſe zijn maeghden/ende volgen het Lam waer het gaet. 6 Daer op vlieght een Engel door het midden
des Hemels / ende verkondight het eeuwigh Euangelium. 8 Welcken een ander Enghel volght/die
den val der grooter ſtadt Babel voorſeght. 9 ende een derde/die de eeuwighe ſtraffe dreyght den genen
die het Beeſt aenbidden / ofte ſijn merck-teecken hebben. 12 De heylighe worden tot lijdtſaemheydt
vermaent / ende die in den Heere ſterven van hare ſaligheydt verſekert. 14 Daer nae wort een op een
witte wolcke gheſien : met een kroone op het hooft/ ende een ſickel in de handt/welcke vermaent wort
ſijnen ſickel in den rijpen oogſt te ſenden. 17 Eyndelick komt noch een Enghel uyt den tempel des
hemels / met noch een ſickel / die vermaent wort de druyf-tacken der aerde te ſnijden. 19 Welcke hy
werpt inde Wijn-pers-back des toorns Godts / die getreden wordt/ende vloeyt tot aen de toomen der
peerden duyſent ſes hondert ſtadien verre.

ENde ick ſagh/ ende ſiet / het Lam ſtondt op den bergh Sion/
Apoc. 7.4. ende met hem [a] hondert vier-en-veertigh duyſent/ hebbende den
naem ſijns Vaders gheſchreven aen hare voor-hoofden. Ende
Apoc. 1.15 ick hoorde een ſtemme uyt den hemel als [b] een ſtemme veler wate-
ren / ende als een ſtemme van eenen grooten donder-ſlagh : Ende
Apoc. 5.8. ick hoorde een ſtemme [c] van cither-ſpeelders / ſpelende op hare
Apoc. 5.9. chiters: Eñ ſy ſongen als [d] een nieuw geſangh voor den throon/
ende voor de vier Dieren/ende de Ouderlinghen: ende niemant en
konde dat geſangh leeren / dan de hondert vier-en-veertigh duy-
ſent/die van de aerde gekocht waren : Deſe zijn 't die met vrou-
2. Cor. 11.2 wen niet bevleckt en zijn : [e] want ſy zijn maeghden. Deſe zijn 't
die het Lam volgen waer het oock henen gaet. Deſe zijn gekocht
uyt de menſchen/ [tot] eerſtelingen Gode ende den Lamme.
[f] Ende in haren mont en is geen bedroch gevonden : want ſy
Zeph. 3.13 zijn [g] onberiſpelick voor den throon Godts. Ende ick ſach ee-
Eph. 5.27 nen anderen Enghel vliegende in het midden des hemels/ende hy
hadde het eeuwich Euangelium / om te verkondighen den genen
die op de aerde woonen/ ende allen natie/ende geſlachte/ende tale/
ende volcke: Seggende met een groote ſtemme/Vreeſt Godt/ eñ
geeft hem heerlickheyt / want de uyre ſijns oordeels is gekomen.
Gene. 1.1 Ende aenbidt hem [h] die den hemel/ende de aerde/ ende de zee/ende
33.6. de fonteynen der wateren gemaeckt heeft/ Ende daer is een an-
124.8. 146.6. der Engel gevolght/ſeggende/ [i] Sy is gevallen/ſy is gevallẽ/Ba-
2.14.15. 17.24. bylon [k] die groote ſtadt / om dat ſy uyt den wijn des toorns harer
ſ.21.9. 51.8. hoererye alle volcken heeft gedrenckt. Ende een derde Engel is
18.2. haer gevolgt/ſeggende met een groote ſtemme/Indien yemant het
a. 16.19 17.5. 18.10. Beeſt aenbidt ende ſijn beeldt/ ende ontfanght het merck-teecken
aen ſijn voor-hooft / ofte aen ſijne hant/ Die ſal oock drincken
or. 18.6 uyt den wijn des toorns Godts/ die ongemenght [l] ingeſchoncken
is

is[m] in den drinck-beker sijnes toorns: ende sal[n] gepijnight worden m Apo.1
[o] met vyer en sulpher/ voor de heylige Engelen/ en voor het Lam. n Apo.2
11 [p] Ende de roock van hare pijninge gaet op in alle eeuwigheyt/ o Apo.1
ende sy en hebben gheen ruste dach ende nacht die het Beest aen- p Apo.1
bidden ende sijn beelt / ende soo yemandt het merck-teecken sijns
12 naems ontfanght. [q] Hier is de lijtsaemheyt der heylighen: hier
zijnse die de geboden Godts bewaren/ ende het gheloove Jesu. q Apoc.1
13 Ende ick hoorde een stemme uyt den hemel die tot my seyde/
Schrijft / Saligh sijn de doode/ die in den Heere sterven/ van nu
aen: Ja seght de Geest/ op dat sy rusten mogen van haren arbeyt:
14 ende hare wercken volgen met haer. Ende ick sagh/ ende siet een
witte wolcke / ende op de wolcke was een geseten [r] des menschen
Sone gelijck/ hebbende op sijn hooft een gouden kroone/ en in sij- r Ezech. Dan.7. Apoc.1.
15 ne handt een scherpe sickel. Ende een ander Enghel quam uyt
den Tempel/ roepende met een groote stemme tot den genen die op
de wolcke sat / [s] Sent uwen sickel/ ende maeyt: want de uyre om
te maeyen is u ghekomen/ dewijle den ooghst der aerde is rijp ge- s Joël.3 Mat.13
16 worden. Ende die op de wolcke sat/ sondt sijnen sickel op de
17 aerde/ ende de aerde wiert gemaeyt. Ende een ander Engel quam
uyt den Tempel die in den Hemel is / hebbende oock selve eenen
18 scherpen sickel. Ende een ander Enghel quam uyt van den al-
taer/ die macht hadde over het vyer: ende hy riep met een groot ge-
roep tot den genen die den scherpen sickel hadde/ segghende/ Sent
uwen scherpen sickel / ende snijt af de druys-tacken van den wijn-
19 gaert der aerde/ want sijne druyven zijn rijp. En de Engel sont
sijnen sickel op de aerde/ ende sneet [de druyven] af van den wijn-
gaert der aerde/ ende wierpse in den grooten wijn-pers-back[t] des
toorns Godts. Ende [v] de wijn-pers-back wierdt buyten de t Apoc.19 v Jes.63
stat getreden/ ende daer is bloet uyt de wijn-pers-back gekomen/
tot aen de toomen der peerden / duysent ses hondert stadien verre:

Het xv. Capittil.

1 Seven Engelen worden gesien/ die de laetste plaghen hebben. 2 ende een glasen-zee/ aen welcke de overwinners des Beests staen met cythers voorsien. 3 die eenen lof-sanck singen/ waer in sy Godt ende sijne oordeelen prijsen. 4 Daer nae wort de tempel in den hemel gheopent. 6 waer uyt seven Engelen in blinckende kleederen voortkomen. 7 welcke van een der vier dieren seven phiolen vol des toorns Godts ontfanghen. 8 waer op de tempel wordt vervult met den roock der heerlickheyt Godts.

ENde ick sach een ander groot ende wonderlick teecken in den
hemel/ [namelick] seven Enghelen/ hebbende [a] de seven laetste a Apoc.11

plaghen/

plagen/want in deſe is de toorne Godts ge-eyndight. Ende ick 2
poc.4.6. ſagh [b] als een glaſen zee met vyer gemengt: ende die de overwin=
ninghe hadden van het Beeſt/ ende van ſijn beeldt/ende van ſijn
merck-teecken/ [ende] van het getal ſijns naems/ welcke ſtonden
aen de glaſen zee/hebbende de cithers Gods: En ſy ſongen het 3
geſangh Moſis des dienſt-knechts Godts/ende het geſangh des
Lams/ſeggende/[c] Groot ende wonderlick zijn uwe wercken/Hee=
ſal.111. re/ ghy almachtige Godt: [d] rechtveerdigh ende waerachtich zijn
de 139. uwe weghen/ ghy Coninck der heyligen. [e] Wie en ſoude u niet 4
ſ.145.17 vreeſen/ Heere/ ende uwen name [niet] verheerlicken? want ghy
er.10,7. zijt alleen heyligh: want alle volckeren ſullen komen/ende voor u
aenbidden: want uwe oordeelen zijn openbaer geworden. Ende
na deſen ſagh ick/ende ſiet/[f] de Tempel des Tabernakels der ge=
oc.11.19 tuygeniſſe in den Hemel wiert gheopent. Ende de ſeven Enge=
len/die de ſeven plagen hadden/ quamen uyt den Tempel/ bekleet
met reyn ende blinckende lijnwaet/ ende [g] omgort om de borſt met
po.1.13. gouden gordels. Ende een van de vier Dieren gaf den ſeven
Engelen ſeven gouden phiolen vol des toorns Godts / die in alle
eenwicheydt leeft. Ende de Tempel wiert [h] vervult met roock
xod.40. upt de heerlickheyt Godts ende uyt ſijne kracht: ende niemant en
eg.8.10. konde inden Tempel ingaen tot dat de ſeven plaghen der ſeven
ai.6.4. Engelen ge-eyndight waren.

Het xvj. Capittel.

1 Den ſeven voorgemelde Enghelen wort bevel ghegheven om hare phiolen uyt te gieten. 2 Van welcke de eerſte wort uytgeſtort op de aerde. 3 De tweede in de zee/ 4 de derde in de rivieren: waer over de rechtveerdicheydt Godts met eenen lof-ſangh wort gheprezen. 8 De vierde phiole wort uytghegoten in de Sonne. 10 De vijfde op den throon der Beeſte na welcke de menſchen op aerden haer evenwel niet en bekeeren. 12 De ſeſte / op de groote riviere Euphrates 13 Dry onreyne geeſten/ als vorſchen / komen voort ende gaen tot de Coninghen der aerde / om die te vergaderen tot den krijgh des grooten daeghs. 15 ende een yeghelick wordt daer over tot waken vermaent. 17 Ten laetſten wordt de ſevende phiole uytghegoten in de locht/ ende alle dinghen hebben een eynde/ oock de groote Babylon. 21 waer nae eenen ſwaren haghel valt op de menſchen/ die Godt daer over laſteren.

ENde ick hoorde een groote ſtemme uyt den Tempel / ſegghen=
de tot de ſeven Engelen/Gaet henen/ende giet de [ſeven] phio=
len des toorns Godts uyt op de aerde. Ende de eerſte ginck he=
nen / ende goot ſijne phiole uyt op de aerde: ende daer wiert een
xod:9.9. quaedt ende boos [a] gheſweer aen de menſchen / die [b] het merck-
.11. teecken des Beeſts hadden/ ende [c] die ſijn beelt aenbaden. En
poc.13. de de tweede Engel goot ſijne phiole uyt in de zee / ende ſy wierd
.17. Apoc.13. [d] bloed

[d] bloedt als eens dooden: ende alle levende ziele is ghestorven in de d Exo.7
4 zee. Ende de derde Enghel goot sijne phiole uyt in de rivieren/
ende in de fonteynen der wateren: ende [de wateren] wierden bloedt.
5 Ende ick hoorde den Engel der wateren seggen/ ghy zijt recht-
veerdigh Heere/ [e] Die is/ ende Die was/ ende Die zijn sal/ dat ghy
6 dit geoordeelt hebt: Dewijle sy [f] het bloet der Heyligen/ eñ der e Apoc.1 ende 4.8 ende 11.
Propheten vergoten hebben/ soo hebt ghy haer oock bloet te drinc- f Mat.2
7 ken gegeven. Want sy zijn 't weerdich. Ende ick hoorde eenen
anderen [g] van den altaer seggen/ Ja/ Heere ghy almachtige Godt/ g Apoc.
8 uwe oordeelen zijn waerachtich ende rechtveerdich. Ende de
vierde Enghel goot sijne phiole uyt op de Sonne: ende haer is
9 [macht] gegeven de menschen te verhitten door vyer. Ende de
menschen wierden verhittet met groote hitte/ ende [h] lasterden den h Apoc.
name Godts/ die macht heeft over dese plagen: ende sy en bekeer- vss.11.
10 den haer niet om hem heerlickheyt te geven. Ende de vijfde En-
gel goot sijne phiole uyt op den throon des Beests: ende sijn Rijc-
ke is verduystert geworden: ende sy kaeuden hare tonghen van
11 pijne. Ende sy lasterden den Godts des Hemels van wegen hare
pijnen/ ende van wegen hare gesweeren: ende sy en bekeerden haer
12 niet van hare wercken. Ende de seste Enghel goot sijn phiole
uyt op de groote riviere Euphrates/ ende sijn water is uytghe-
droocht/ op dat bereyt soude worden de wegh der Coningen/ die
13 van den opganck der Sonne [komen sullen]. Ende ick sach
uyt den mondt des Draecks/ ende uyt den mondt des Beests/ ende
uyt den mondt des valschen Propheets/ dry onreyne gheesten
14 [gaen]/ den voorschen gelijck. Want het zijn geesten der Duy- i 2.Th
velen/ ende [i] doen teeckenen/ welcke uyt-gaen tot de Coningen der Apoc.
aerde/ eñ der geheele werelt/ om die te vergaderen [k] tot den krijgh ende 1
15 van dien grooten dach des Almachtigen Godts. Siet/ ick kome k Apo
[l] als een dief. Saligh is hy die waeckt/ ende sijne kleederen be- ende 1 ende 2
waert/ op dat hy niet [m] naeckt en wandele/ eñ men sijne schaemte l Ma Luc.1
16 [niet en] sie. Ende sy hebbense vergadert in de plaetse/ welcke in 1.Th 2.Pet
17 't Hebreeusch ghenaemt wordt Armageddon. Ende de sevende Apoc. m Apo
Engel goot sijne phiole uyt in de lucht: ende daer quam een groo-
te stemme uyt den Tempel des Hemels/ van den Throon/ seg- n Ap
18 gende/ [n] Het is geschiet: Ende daer geschiedden [o] stemmen/ ende o Ap ende 8

donder-

donderslaghen / ende blixemen : ende daer gheschiedde een groote
aerdt-bevinge / hoedanige niet en is geschiet van dat de menschen
op de aerde gheweest zijn/ [namelick] een sodanighe aertbevinge/
oc.14.8. [ende] soo groot. Ende [p] de groote stadt is in dry deelen ghe= 19
scheurt/ende de steden der Heydenen zijn gevallen: ende de groote
oc. 18.5 Babylon [q] is ghedacht geworden voor Godt / om haer te gheven
r.25.15. [r] den drinckbeker van den wijn des toorns sijner gramschap.
c.14.10. Ende alle eylandt is ghevloden/ ende de bergen en zijn niet ge= 20
oc.11.19 vonden. Ende eenen grooten [s] hagel/ [elck] als een talent-[pont] 21
oc. 16, swaer/viel neder uyt den hemel op de menschen : ende de menschen
.11. [t] lasterden Godt van wegen de plaghe des hagels : want des selfs
plage was seer groot.

Het xvij. Capittel.

1 Een van de voorgaende seven Enghelen brenght den Apostel in een woestijne / ende toont hem de groote Hoere van Babylon / sittende op een roodt Beest / dat seven hoofden / ende tien hoornen heeft. 4 Hare kleedinge/verciering he/ tytelen/ ende bloet-dorsticheyt wort gheschreven. 7 De Engel verklaert Joanni/eerst de verborghentheyt van het Beest. 9 Daer nae van sijne seven hoofden/ende van den achtsten Coninck die volgen soude. 12 ende van de tien hoornen/die so veel Coningen zijn/die hare macht ontfangen met het Beest. 14 welcke met het Lam strijden / maer worden van het selve overwonnen. 15 Den Engel verklaert welcke de wateren zijn/daer dese Hoere op sit. 16 ende hoe de Coningen hare macht de Beeste wederom sullen ontnemen. 18 Eyndelick verklaert hy welcke dese Hoere zy.

ENde een uyt de seven Enghelen/ die de seven phiolen hadden/ 1
quam ende sprack met my / ende seyde tot my/ Komt herwaerts/
ick sal u toonen het oordeel der groote Hoere / die daer sit op vele
.12.3. wateren: [a] Met welcke de Coningen der aerde gehoereert heb= 2
ben/ ende die de aerde bewoonen zijn droncken geworden van den
wijn harer hoererie. Ende hy bracht my wech in een woestijne/ 3
in den gheest/ende ick sach een vrouwe sittende op een scharlaken-
.18.1. roodt [b] beest / dat vol was van namen der [Godts]-lasteringhe/
7.8. ende hadde seven hoofden / ende tien hoornen. Ende de vrouwe 4
18.16 was [c] bekleet met purper ende scharlaken / ende verciert met gout
ende kostelick ghesteente / ende peerlen / ende hadde in hare handt
eenen gouden drinck-beker vol van grouwelen / ende van onrey=
nicheydt harer hoererye. Ende op haer voor-hooft was eenen 5
es. 2. naem geschreven/[namelick] [d] Verborgentheyt/de groote Baby=
lon/de moeder der hoererien ende der grouwelen der aerde. Ende 6
18.24 ick sagh dat de Vrouwe droncken was van [e] het bloedt der hey=
lighen / ende van het bloedt der ghetuyghen Jesu. Ende ick ver=
wonderde my/als ickse sagh/met groote verwonderinge. Ende de 7
Enghel seyde tot my/Waerom verwondert ghy u? Ick sal u seg=
ghen=

ghen de verborghentheydt der Vrouwe/ende des Beests dat haer
draeght / 't welck de seven hoofden heeft / ende de tien hoornen.
8 Het Beest dat ghy gesien hebt/ was eñ en is niet: eñ het sal op-
komen uyt den afgront/eñ ten verderve gaen: ende die op de aerde
woonen sullen verwondert zijn / [f] (welcker namen niet en zijn ge-
schreven in het boeck des levens van de grontlegginghe der we- f Exo.32.32. Philip.4.3. Apoc.13.8.
9 relt) siende het Beest dat was/ende niet en is/hoewel het is. Hier
is 't verstant [g] dat wijsheydt heeft. [h] De seven hoofden zijn seven g Apo. 13.18. h Apoc.13.1.
berghen/op welcke de Vrouwe sit. Ende zijn [oock] seven Co-
ningen: de vijve zijn gevallen/ ende de een is/de ander en is noch
niet gekomen/ eñ wanneer hy sal gekomen zijn/moet hy een wey-
nich [tijdts] blijven. Ende het Beest dat was/ ende niet en is/
die is oock de achtste [Coninck] / eñ is uyt de seven/ende gaet ten
verderve. Ende [i] de tien hoornen die ghy gesien hebt / zijn tien
Coningen/ die het Coninckrijck noch niet en hebben ontfangen/ i Dan.7.20. Apoc.13.1.
maer als Coningen macht ontfangen op eene uyre met het Beest.
Dese hebben eenerley meyninghe/ ende sullen hare kracht ende
macht het Beest overgeven. Dese [k] sullen tegen het Lam krij-
gen/ende het Lam salse overwinnen/ ([l] want het is een Heere der k Apo.16.14.
heeren / ende een Coninck der coninghen) ende die met hem zijn/ l 1.Tim.6.15. Apoc.19.16.
de gheroepene / ende uytverkorene / ende gheloovighe. Ende
hy seyde tot my/ [m] De wateren die ghy ghesien hebt/daer de Hoe-
re sit / zijn volcken ende scharen / ende natien / ende tonghen. m Jesai.8.7.
Ende de tien hoornen die ghy ghesien hebt op het Beest / die
sullen de Hoere haten / ende sullense woest maken / ende naeckt:
ende sy sullen haer vleesch eten / ende sullense [n] met vyer ver-
branden. Want Godt heeft [haer] in hare herten ghegheven n Apo.18.8.
dat sy sijne meyninghe doen / ende dat sy eenerley meyninghe
doen / ende dat sy haer Coninckrijck het Beest gheven tot dat de
woorden Godts voleyndicht sullen zijn. Ende de Vrouwe die
ghy ghesien hebt / is [o] de groote stadt / die het Coninckrijck heeft
over de Coninghen der aerde. o Apo.16.19.

Het xviij. Capittel.

1 Een Engel komt af uyt den Hemel. 2 Die op een nieuw den val verkondight van de groote Ba-
bylon/om hare hoererye ende weelde. 4 Waer over 't volck Godts vermaent wort uyt haer te gaen,
ende belast wort datmen haer dobbel vergelde. 7 Ende hoe wel hy roemt datse geen weduwe zijn
sal/so sullen nochtans hare plagen seffens over haer komen. 9 De Coninghen der aerden bedrijven
weduwe over haren val. 11 gelijck oock de kooplieden / die allerhande kostelicke waren in haer hadden

gehendt

gheveylt. 17 Desgelijcks de stierluyden ende de zee-luyden. 20 Maer daer tegen wort den Hemel met de Heylige Apostelen ende Propheten vermaent om vreughd te bedrijven. 21 Eenen stercken Enghel werpt eenen seer grooten steen in de zee/ om den eyndelicken val van dese groote Babylon af te beelden. 22 ende verklaert dat gheene instrumenten van vreughde in haer meer en sullen gehoort worden. 23 Om dat sy alle volckeren hadde verleydt/ende het bloedt der Heylige in haer is gevonden.

ENde nae desen sagh ick eenen anderen Enghel afkomen uyt
den Hemel / hebbende groote macht / ende de aerde is verlicht
geworden van sijne heerlickheyt. Ende hy riep krachtelick met
a Jes.21.9. Jere.51.8. Apoc.14.8. een groote stemme seggende / a Sy is gevallen/ sy is ghevallen/de
b Jes.13.21 ende 34.14. groote Babylon/ende is gheworden b een woonstede der Duyve-
Jer.50.39. len/ende een bewaer-plaetse van alle onreyne geesten/ ende een be-
c Jesa.34.11 waer-plaetse van alle onreyn ende hatelijck c ghevogelte. De-
d Apo.14.8. wijle uyt den d wijn des toorns harer hoererye alle volckeren ge-
e Apoc.17.2 droncken hebben/ e ende de Coningen der aerde met haer ghehoe-
f Genes.19. 2. reert hebben/ ende de koop-luyden der aerde rijck zijn gheworden
Jes.48.20. ende 52.11. uyt de kracht harer weelde. Ende ick hoorde een andere stemme
Jer.51.6.45. 2.Cor.6.17. uyt den hemel/ segghende/ f Gaet uyt van haer mijn volck/op dat
g Apo.16.19. ghy aen hare sonden gheen gemeynschap en hebt/ende op dat ghy
van hare plaghen niet en ontfanght. Want hare sonden zijn
[d'een op d'andere] gevolght tot den hemel toe / ende Godt is ha-
rer ongherechticheden g gedachtigh geworden. Vergeldet haer
gelijck als sy u lieden vergolden heeft / ende verdubbelt haer dub-
h Apoc.14.10. bel/ na hare wercken: in den drinck-beker h daer in sy ghe schonc-
ken heeft/schencket haer dubbel. So veel als sy haer selven ver-
heerlickt heeft/ ende weelde gehadt heeft / so groote pijninge ende
rouwe doet haer aen. Want sy seght in haer herte/ i Ick sitte[als]
i Jes.47.8. een Coninginne/ ende en ben gheen weduwe/ ende en sal gheener
rouwe sien. k Daerom sullen hare plaghen op eenen dagh ko-
k 2.The.2.8 men/[namelick]doot/ende rouwe/eñ honger/ende sy sal l met vyer
l Apoc.17.16 verbrant worden/ want sterck is de Heere Godt/die haer oordeelt
m Ende de Coninghen der aerde/ die met haer gehoereert/ ende
m Apocl.17. ende 18.3. weelde ghehadt hebben/ sullense beweenen/ ende rouwe over hae
bedrijven/wanneer sy n den roock hares brants sullen sien: Van
n Apocl.18.8. verre staende uyt vreese van hare pijninge/seggende/ o Wee/ wee
o Jes.21.9. Jer.51.8. Apoc.14.8. de groote stadt Babylon / de stercke stadt : want uw' oordeel is i
een uyre ghekomen. Ende de koop-lieden der aerde sullen wee
nen / ende rouwe maken over haer / om dat niemandt hare war
meer en koopt: Ware van goudt ende van silver/ ende van ko

stelic

stelick gesteente/ ende van peerlen/ ende van fijn lijnwaet/ ẽ van
purper/ ende van zijde/ ẽ van scharlaken: ende allerley wel-riec-
kend hout/ ende allerley yvooren vaten/ ẽ allerley vaten van het
kostelickste hout/ ende van koper/ ẽ van yser/ ende van marmer-
13 steen: Ende canneel/ ende reuck-werck/ ende welrickende salve/
ende wyeroock/ ende wijn/ ende olye/ ẽ meel-bloeme/ ende tarwe/
ende last-beesten/ ende schapen: ende van peerden/ ende van koets-
14 wagenen/ ẽ van lichamen/ ende [p] de zielen der menschen. Ende p Ezech. 27. 13.
de vrucht der begeerlickheyt uwer ziele is van u wech gegaen: en-
de al dat lecker/ ende dat heerlick was is van u wegh gegaen/ ende
15 ghy en sult dat selve niet meer vinden. De Kooplieden deser din-
gen/ die rijck geworden waren van haer/ sullen van verre staen uyt
16 vreese van hare pijninge/ weenende/ ende rouwe makende: En-
de segghende: Wee/ wee/ de groote Stadt/ [q] die bekleet was met q Apo. 17
fijn lijnwaet/ ende purper/ ende scharlaken/ ende verciert met gout
ende [met] kostelick ghesteenten ende [met] peerlen: want in eene
17 uyre is soo grooten rijckdom verwoest. Ende alle stierluyden/
ende alle het volck op de schepen/ ende boots-gesellen ende alle die
18 ter zee handelen/ stonden van verre: Ende riepen/ siende [r] den r Jes. 34. Apoc. 18.
roock van haren brant/ [ende] segghende/ [s] Wat [stadt] was dese s Apoc. 13
19 groote stadt gelijck? Ẽ sy wierpen/ stof op hare hoofden/ ẽ rie-
pen/ weenende/ ende rouwe bedrijvende: segghende/ Wee/ wee/ de
groote stadt/ in de welcke alle die schepen in de zee hadden/ van
hare kostelickheydt rijck gheworden zijn/ want sy is in eene uyre
20 verwoest gheworden. Bedrijft vreughde over haer ghy hemel/
ende ghy heylige Apostelen ẽ ghy Propheten/ want Godt heeft
21 uw' oordeel [t] aen haer geoordeelt. Ende een sterck Enghel hief t Apoc. 19
eenen steen op als eenen grooten meulen-steen/ ẽ wierp [dien] in
de zee/ seggende/ [v] Aldus sal de groote stadt Babylon met gewelt v Jerem. 64.
22 geworpen worden/ ẽ en sal niet meer worden gevonden. Ende x Jerem. 10. Ezech. 2 13.
de stemme der cither-speelders/ ende der sangers/ ẽ der fluyters/
ende der basuyners/ en sal niet meer in u ghehoort worden: ende
gheen konstenaer van eenighe konste en sal meer in u ghevon-
den worden: ende [y] geen ghelupt des meulens en sal in u meer ge- y Jerem. 10.
23 hoort worden. Ende het licht der keerse en sal in u niet meer
schijnen: [z] ende de stemme eenes bruydegoms ẽ eener bruyt en sal z Jere. ende 16 ende 25

in u

in u niet meer ghehoort worden: want uwe koop-lieden waren de
Groote der aerde / want door uwe tooverye zijn alle volcken ver-
Apoc.17.6 leydt gheweest. Ende in deſelve is ghevonden [a] het bloedt der
Propheten / ende der Heylighen / ende aller der gene die ghedoot
zijn op der aerde.

Het xix. Capittel.

1 In den hemel wordt Halleluja geſongen over het oordeel der grooter Hoere. 5 Een ander ſtemme uyt den throon vermaendt alle dienſt-knechten Godts tot vreughde/ om dat de Bruyloft des Lams is ghekomen / ende ſijne Bruydt haer met fijn blinckende lijnwaedt heeft toe-bereydt. 9 Sy worden ſaligh geſproken / die tot deſe Bruyloft zijn geroepen. 10 Den Apoſtel valt den Engel aen de voeten/ maer wort daer over beriſpt / ende bevolen Godt aen te bidden. 11 Joannes ſiet in een nieuw geſicht een wit peert / ende eenen die daer op ſadt/ wiens gherechticheyt/ vlaminige oogen/ bloet-verwich kleet/ verborghen naem / ghevolgh/ ſweert/ ende yſeren roede worden beſchreven. 15 Deſe treedt den wijnpers-back van Godes toorn / ende is een Coninck der koninghen. 17 Een ander Enghel roept alle voghelen tot het eten van het vleeſch aller Velt-overſte ende aller anderen in de groote ſlachtinghe Godts/ 19 die vergadert waren om te krijghen tegen dien die op het peert ſat. 20 Maer het Beeſt met den valſchen Propheet worden ghewórpen in den poel des vyers. 21 Ende alle hare aenhangers ghedoodt door het ſweert.

ENde nae deſen hoorde ick als een groote ſtemme eener groote
ſchare in den Hemel ſeggende/ Halleluja: de ſalicheyt/ ende de
heerlickheyt/ ende de eere ende de kracht zy den Heere onſen Godt.
Apoc.15.3 Want[a] ſijne oordeelen zijn waerachtich ende rechtveerdich: de-
e cap.16. wijle hy de groote Hoere geoordeelt heeft / die de aerde verdorven
Deut.32. heeft met hare hoererye/ ende hy[b] het bloet ſijner dienaren van ha-
oc.18.20. re hant gewroken heeft. Ende ſy ſeyden ten tweedemael / Hal-
Jeſ.34.10 leluja. [c] Ende haren roock gaet op in alle eeuwicheyt. Ende de
oc.14.v. vier-ende-twintich ouderlingen / ende de vier Dieren vielen [ne-
nde18.18 der] ende aenbaden Godt/ die op den throon ſat/ ſeggende/ Amen/
Halleluja. Ende een ſtemme quam uyt den throon / ſegghende/
Looft onſen Godt/ ghy alle ſijne dienſt-knechten/ eñ ghy die hem
vreeſt/ beyde kleyn ende groot. Ende ick hoorde als een ſtemme
eener groote ſchare / ende als een ſtemme veler wateren / ende als
een ſtemme van ſtercke donder-ſlagen/ ſeggende/ Halleluja: want
oc.11.17 de Heere de Almachtige Godt heeft [d] als Coninck geheerſcht.
Laet ons blijde zijn/ ende vreughd bedrijven ende hem de heer-
at.22.2 lickheyt geven: [e] want de bruyloft des Lams is ghekomen/ ende
14.16. ſijn wijf heeft haer ſelven bereydt. Ende haer is ghegeven/ dat
ſy bekleet worden met reyn ende blinckende fijn lijnwaet: want
dit fijn lijnwaet zijn de rechtveerdichmakinghen der heylighen.
Ende hy ſeyde tot my/ Schrijft/ Salig zijnſe die geroepen zijn
oc.21.5 tot het Avondtmael van de bruyloft des Lams. Ende hy ſeyde
.22.8. tot my/ [f] Deſe zijn de waerachtige woorden Godts. [g] Ende ick

viel

viel [neder] voor sijne voeten om hem te aenbidden/ ende hy seyde
tot my / [h] Siet dat ghy dat niet [en doet] / ick ben u mede-dienst- h Act.10.26
knecht / ende uwer broederen/die het ghetuygenisse Jesu hebben. ende. 14.1
Aenbidt Godt. Want het ghetuyghenisse Jesu is de gheest der Apoc.22.9.
11 prophetye. Ende ick sagh den hemel gheopent: ende siet / [i] een
wit peerdt/ ende die op 't selve sat/ was ghenaemt ghetrouw' ende i Apoc.6.
Waerachtich/ ende hy oordeelt ende voert krijch in gerechticheyt.
12 Ende sijne ogẽ waren [k] als een vlamme vyers/ eñ op sijn hooft
waren vele Conincklicke hoeden: ende hy hadde eenen naem ghe- k Apoc.1.14
13 schreven/ dien niemandt en wist dan hy selve. Ende hy was be-
kleedt met een kleedt / [l] dat met bloedt geverwet was: ende sijnen
14 name wort genaemt/ [m] het Woort Godts. Ende de heylegers l Jesa.63.
in den hemel volchden hem op witte peerden/ gekleet met wit ende m Joan.1. ende 1.
15 reyn [n] fijn lijnwaet. [o] Ende uyt sijnen mondt ginck een scherp Joan.1.1.
sweerdt / op dat hy daer mede de Heydenen slaen soude. Ende hy n Matth. 3.
salse hoeden [p] met een yseren roede: [q] eñ hy treet den wijn-persback Apoc.4.4. ende 7.9.
van den wijn des toorns ende der gramschap des Almachtighen o Apoc.2. ende 19.21
16 Godts. Ende hy heeft op [sijn] kleet/ ende op sijne dye desen p Psal.2.9 Apoc. 2. 2
naem geschreven/ [r] Coninck/ der coningen/ ende Heere der heeren. q Jes.63. Apoc. 14.
17 Ende ick sagh eenen Engel/ staende in de Sonne: ende hy riep 19. 20.
met een groote stemme/ seggende tot alle de vogelen/ die in 't mid- r 1.Tim.6. Apocal.17
den des hemels vloghen/ [s] Komt herwaerts/ ende vergadert u tot vs. 14.
18 het avontmael des grooten Godts: Op dat ghy etet het vleesch s Jer.12.9 Ezech.39.
der Coningen/ ende het vleesch der Overste over duysent/ ende het
vleesch der stercke / ende het vleesch der peerden/ ende der gene die
daer op sitten; ende het vleesch van alle vrye ende dienst-knechten/
19 ende kleyne ende groote. Ende ick sach het Beest / ende de Co-
ninghen der aerde / ende hare heyr-legers vergadert om krijgh te
voeren tegen hem die op het peert sat/ ende tegen sijnen heyr-leger.
20 Ende het Beest wiert gegrepen/ ende met het selve de valsche t Deut.13.
Propheet/ [t] die de teeckenen in de tegenwoordigheyt van het selve Matth. 24.
ghedaen hadde / door welcke hy verleyt hadde die het merck-teec- Apoc. 13. 12.13.
ken des Beests [v] ontfangen hadde/ ende die des selfs Beelt [x] aen- ende 16.1
baden. Dese twee zijn [y] levendich geworpen in den poel des vyers v Apoc.13 16.
21 die [z] met sulpher verbrant. Ende de overighe wierden ghedoot x Apoc.13. y Dan.7.
met het sweert des ghenen die op het peert sat/ 't welck uyt sijnen Apo.20.10 z Apoc.14 10.
mont-

mondt ginck / ende alle de voghelen wierden versadight van haer
vleesch.

Het xx. Capittel.

1 Een Engel komt af van den hemel / hebbende den sleutel des afgronts / ende bindt den Satan alder duysent jaren. 4 De heylige Martelaren / ende die het Beest niet en hebben aengebeden / sitten op throonen / ende regneren met Christo duysent jaren. 5 Doch de andere blijven in de doodt. 6 Sy worden alle saligh gesproken / die deel hebben aen de eerste opstandinge. 7 Nae het eynde van duysent jaren wordt de Satan ontbonden. 8 ende verleydt de volcken wederom / ende verweckt Gog ende Magog tot den krijgh. 9 welcke de geliefde Stadt omringen / maer worden van het vyer verslonden. 10 ende de Duyvel wort in den poel des vyers geworpen. 11 Eenen witten throon wort gesien / met een daer op sittende / voor wien hemel ende aerde vliet. 12 De doode kleyn ende groot verschijnen voor Godt / ende de boecken worden gheopent / ende een yeder wordt gheoordeelt na sijne wercken. 14 De Doodt ende Helle wort in den poel des vyers ghelworpen / met alle die niet en zijn geschreven in 't boeck des levens.

Apoc.1,18. E Nde ick sach eenen Engel afkomen uyt den hemel / [a] hebben-
de den sleutel des afgronts / ẽ een groote keten in sijne handt:
[b] Ende hy greep den Draeck / de oude Slanghe / welcke is de
2.Pet.2.4. Duyvel ende Satanas: ende bandt hem duysent jaren.
Apocal. 12.9. Ende wierp hem in den afgrondt / ende sloot hem daer in / ende
Apoca.16.14.16. verzeghelde [dien] boven hem / [c] op dat hy de volckeren niet meer
...de 20.8. verleyden en soude / tot dat de duysent jaren souden ghe-eyndight
zijn. Ẽ daer nae moet hy eenen kleynen tijt ontbonden worden.
Apoc.10.6. Ende ick sach throonen / ende sy saten op deselve: [d] ende het oor-
Apoc.6.9. deel wiert haer gegeven: ende [ick sagh] [e] de zielen der gene die ont-
hooft waren om het ghetuyghenisse Jesu / ende om het woordt
Apo.13.12 Godts / ende die [f] het Beest noch [g] des selfs Beeldt niet aenghebe-
Apo.13.15 den en hadden / ende die [h] het merck-teecken niet ontfanghen en
Apo.13.16 hadden aen haer voorhooft / ende aen hare hant: [i] ende sy leefden
Apoc.6.11. ende heerschten als Coninghen met Christo de duysent jaren.
Maer de overighe der doode en wierden niet weder levendich
tot dat de duysent jaren ge-eyndight waren. Dese is de eerste op-
standinge. Saligh ẽ heylich is hy die deel heeft in de eerste op-
standinge: over dese en heeft de tweede doot geen macht / maer sy
Jesa.61.6. sullen [k] Priesters Godts ende Christi zijn / ẽ sy sullen met hem als
...Petr.2.9. Coningen heerschen duysent jaren. Ende wanneer de duysent
...poc.1.6. jaren sullen ge-eyndight zijn / sal de Satanas uyt sijne gevange-
...de 5.10. nisse ontbonden worden. Ende hy sal uytgaen om de volcken te
Ezec.38.2. verleyden / die in de vier hoecken der aerde zijn / [l] den Gog ende den
de 39.1. Magog / om haer [m] te vergaderen tot den krijgh: welcker getal is
Apoc.16. als het zant aen de zee. Ende sy zijn opgekomen op de breete der
aerde / ende omringhden de leger-plaetse der heyligen / ende de ge-
liefd...

liefde stadt: ende daer quam vyer neder van Godt uyt den hemel/
o ende heeft'se verslonden. Ende de duyvel die haer verleydde/
[n] wierdt ghewořpen/ in den poel des vyers ende solphers/ al waer n Dan.7.11.
[o] het Beest ende de valsche propheet is: ende sy sullen [p] ghepijnight Apo.19.20.
1 worden dagh ende nacht in alle eeuwicheydt. Ende ick sach ee- o Apo.19.20 p Apo.14.10
nen grooten witten throon / ende den ghenen die daer op sat / van q Exod.32.
wiens aengesichte de aerde ende de hemel wech vloot / ende gheen 32. Psal.69.29.
2 plaetse en is voor die ghevonden. Ende ick sach de doode kleyn Phili.4.3. Apoc.3.5.
ende groot / staende voor Godt: ende de boecken wierden ghe- ende 21.27.
opent: ende een ander Boeck wiert gheopent [q] dat des levens is/ r Psal.62.13 Jere.17.10
ende de dooden wierden geoordeelt uyt het gene in de boecken ge- ende 32.19.
3 schreven was / [r] na hare wercken. Ende de zee gaf de doode die Mat.16.27 Rom.2.6.
in haer waren; ende sy wierden gheoordeelt een yegelick nae hare ende 14.12.
4 wercken. Ende de doodt ende de helle wierden geworpen in den 2.Cori.5.10. Galat.6.5.
5 poel des vyers: dit is de tweede doot. Ende so yemant niet ghe- Apoc.2.23.
vonden en wierdt gheschreven in het boeck des levens / die wiert
ghewořpen in den poel des vyers.

Het xxj. Capittel.

1 Joannes siet eenen nieuwen hemel/ende een nieuwe aerde. 2 met het nieuwe Jerusalem/verciert als Christi Bruyt. 3 Hy hoort een stemme uyt den hemel / waer door Godt belooft/ dat hy haer Godt sal zijn / alle tranen van hare ooghen afwisschen/ ende haer de erfenisse van allen sal gheven. 8 Maer dreyght dat de vreesachtige ende andere onboetveerdige sondaren haer deel sullen hebben in den poel des vyers. 9 Een van de Engelen der seven phiolen voert Joannem op eenen hooghen bergh/ ende toont hem klaerder de gheheele ghestalte van het nieuwe Jerusalem. 11 hare heerlickheyt/ 12 haren muer met twaelf poorten/nae de namen der kinderen Israels. 14 hare twaelf fondamenten / nae de namen der twaelf Apostelen. 16 hare lenghte ende breette. 18 hare stoffe van Goudt. 19 hare twaelf fondamenten uyt twaelf kostelijcke steenen. 21 hare poorten uyt twaelf peerlen. 22 haren tempel/ Godt selve / ende het Lam. 23 Godts heerlickheydt in plaetse van Son ende Mane. 24 hare inwoonders / alle salighe volckeren / selfs oock de salighe Coninghen. 25 hare poorten altijdt open. 27 Maer niemant die onreynigheyt doet en komt daer in.

1.[a] ENde ick sagh eenen nieuwen hemel / ende eene nieuwe aerde/ a Jes.65.17
Want de eerste hemel/ ende de eerste aerde was voor-by ghe- ende 66.22
2 gaen / ende de zee en was niet meer. Ende ick Joannes sagh 2.Petr.3.13
[b] de heylige stadt het nieuwe Jerusalem/neder-dalende van Godt b Apoc.3.12
uyt den hemel / toe-bereydt als een bruydt die haren manne ver- ende 21.10
ciert is. Ende ick hoorde een groote stemme uyt den hemel/seg-
gende/ [c] Siet/ de Tabernakel Godts is by de menschen/ ende hy c Ezech.
sal by haer woonen/ ende sy sullen sijn volck zijn/ende Godt selve 7.
sal by haer / [ende] haren Godt zijn. [d] Ende Godt sal alle tra- d Jesa.25
nen van hare ooghen af-wisschen ; ende de doodt en sal niet meer Apoc.7.17

zijn:

vrucht: en de bladeren des booms waren tot genesinge der Heyde-
nen. Ende geen vervloeckinge en salder meer tegen [yemant]
zijn: en de throon Godts ende des Lams sal daer in zijn/ en sijne
dienstknechten sullen hem dienen: Ende sullen sijn aengesichte
sien/ en [c]sijnen naem sal op hare voor-hoofden zijn. [d]En aldaer
en sal geen nacht zijn/ ende sy en sullen geen keerse noch licht der
Sonne van noode hebben: want de Heere Godt verlichtse: en sy
sullen als koningen heerschen in alle eeuwicheyt. En hy seyde tot
my/ [e]Dese woorden zijn getrou ende waerachtigh: en de Heere de
Godt der Heylige Propheten heeft sijnen Enghel gesonden/ [f]om
sijnen dienstknechten te toonen/ 't ghene haest moet geschieden.
Siet / ick kome haestelick : [g]saligh is hy die de woorden der
prophetie deses boecks bewaert. Ende ick Joannes ben de gene
die dese dingen gesien ende gehoort hebbe. Ende doe ick 'se ge-
hoort ende gesien hadde/ viel ick [neder] om aen te bidden voor de
voeten des Engels/ die my dese dingen toonde. En hy seyde tot
my/ [h]Siet dat ghy 't niet [en doet]: want ick ben uwe mede-dienst-
knecht/ ende uwer broederen der Propheten/ ende der gene die de
woorden deses boecks bewaren. Aenbidt Godt. Ende hy sey-
de tot my/ [i]En verzegelt de woorden der prophetie deses boecks
niet: want [k]de tijdt is na by. Die onrecht doet/ dat hy noch on-
recht doe: ende die vuyl is/ dat hy noch vuyl worde: ende die recht-
veerdigh is/ dat hy noch gerechtveerdigt worde: ende die heyligh
is/ dat hy noch geheylight worde. En siet/ ick kome haestelick:
ende mijnen loon is met my/ [l]om een yegelick te vergelden/ gelijck
sijn werck sal zijn. [m]Ick ben de Alpha ende de Omega / het
begin ende het eynde/ [n]de eerste ende de laetste. Saligh zijnse die
sijne gheboden doen / op dat hare macht zy aen den boom des le-
vens/ ende sy door de poorten mogen ingaen in de stadt. [o]Maer
buyten sullen zijn de honden / ende de toovenaers/ en de hoereer-
ders/ ende de doot-slagers/ ende de afgoden-dienaers/ ende een ye-
gelick die de leugen lief heeft en doet. [p]Ick Jesus hebbe mij-
nen Enghel gesonden/ om u-lieden dese dingen te getuygen in de
Gemeynten. [q]Ick ben de wortel ende het geslachte Davids/ [r]de
blinckende morgen-sterre. Ende de Gheest ende de Bruyt seg-
ghen/ Komt. Ende die het hoort/ segghe/ Komt. [s]Ende die dorst
heeft/ kome ; ende die wil/ neme het water des levens om niet.

c Apo.3.12.
d Jes.60.19. Zach.14.7. Apoc.21.23.
e Apo.19.9. ende 21.5.
f Apoc.1.1.
g Apoc.1.3.
h Actor.10.26. ende 14.14. Apoc.19.10.
i Dan.8.26. ende 12.4.
k Apoc.1.3.
l Psal.62.v.13. Jer.17.10. ende 32.19. Mat.16.27. Rom.2.6. ende 14.12. 1.Cor.3.8. 2.Cor.5.10. Galat.6.5. Apoc.2.23.
m Apoc.1.8. ende 21.6
n Jes.41.4. ende 44.6. ende 48.12. Apoc.1.8. ende 21.6.
o 1.Cor.6.10 Ephes.5.5. Col.3.6.
p Apos.1.1.
q Jes.11.10. Rom.15.12.
r Apoc.5.5. 2.Pet.1.19
s Jes.55.1. Joan.7.37.

18 Want ick betuyge aen een yegelick die de woorden der prophe-
tie deses boecx hoort/ indien yemant tot dese dingen toedoet/ Godt
sal over hem toedoen de plagen die in dit boeck geschreven zijn:
9 [t] Ende indien yemant afdoet van de woorden des boecks deser t Deut. 4.2.
prophetie / Godt sal sijn deel afdoen uyt [v] het boeck des levens/ ende 12.32.
ende uyt de heylige stadt/ ende [uyt] het gene in dit boeck geschre- Prov. 30.6.
o ven is. Die dese dingen getuyght/ seght/ Jae ick kome haeste- v Apoc. 13.8 ende 17.8.
1 lijck/ Amen. Jae komt Heere Jesu. De ghenade onses Heeren
Jesu Christi [zy] met u allen/ Amen.

Eynde der Openbaringe IOANNIS, *ende oock des geheelen*
NIEUWEN TESTAMENTS.

